

söylem

FİLOLOJİ DERGİSİ

e-ISSN: 2548-0502

Şubat/February 2023 * Çeviribilim Özel Sayısı 17

Söylem, nisan, ağustos ve aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez yayımlanan, uluslararası alan dizinleri ve Ulakbim Tr Dizin tarafından taranan hakemli-bilimsel bir e-dergidir.
(Söylem is a refereed e-journal published three times a year, April, August and December)

YÖNETİM / EDITORIAL BOARD

Başeditör / Editor in chief	: Prof. Dr. Oktay Yivli
Özel sayı alan editörü / Field Editor	: Dr. Öğr. Üyesi Başak Ergil
Teknik editör / Technical editör	: Dr. Bilal Öngül
Editör yrd. / Assistant editors	: B. Uzm. Senem Gezeroğlu Dr. Öğr. Üyesi Gizem Ece Gönül Arş. Gör. Dr. Ahmet Duran Arslan Doktora: Seda H. Saygılı, Nilay Bilir, Merve Gün, Burak Biçer

ULUSLARARASI YAYIN KURULU / INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Marija Djindjic	Serbian Academy of Sciences and Arts	SERBIA
Prof. Dr. Juliboy Eltazarov	Silk Road International University of Tourism	UZBEKISTAN
Prof. Dr. Oktay Yivli	Mugla Sıtkı Kocman University	TURKEY
Assist. Prof. Dr. Gulnaz Fayzulla	Akhmet Yassawi University	KAZAKHISTAN
Assoc. Prof. Dr. Kemale Umudova	Baku Slavia University	AZERBAIJAN
Assist. Prof. Dr. Bagdagul Musa	The University of Jordan	JORDAN

Yayıncı / Publisher	: Yusuf Çetin
Sekreteryası / Secretariat	: İsmail Arslan
Facebook	: https://www.facebook.com/soylem.soylem.1
İletişim / Contact	: http://dergipark.org.tr/soylemdergi soylemdergi@hotmail.com
Dizgi ve tasarım / Interior design	: Günce Yayınları www.gunceyayinlari.com

Tarandığı Dizinler / Indexes

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Mustafa Argunşah	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Medine Sivri	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus Balcı	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Sefa Yüce	Gazi Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

A. Nursen Durdağı	Leyla Yakupoğlu Boran
Alaz Pesen	Mehmet Cem Odacıoğlu
Alev Bulut	Mehmet Erguvan
Ali Tilbe	Mehtap Aral
Alize Can Rençberler (2)	Melis Mulazimoğlu Erkal
Aslı Selcen Aslan	Muhammet Abazoğlu
Ayşe Işık Akdağ (2)	Muharrem Tosun
Ayşe Selmin Söylemez	Murat Kalelioğlu
Betül Can	Murat Özcan
Betül Özcan Dost	Mustafa İsmail Dönmez
Bilge Metin Tekin	Muzaffer Derya Nazlıpınar Subaşı
Burak Özsöz (3)	Neslihan Kansu Yetkiner
Burcu Türkmen	Nesrin Tekin Çetin
Burcu Yaman (2)	Nihal Yetkin Karakoç
Ceyda Elgül	Nilüfer Denissova (2)
Deniz Dilşad Karail Nazlıcan	Orhun Büyükkarcı
Dilber Zeytinkaya	Özge Bayraktar Özer
Duygu Tekgül Akın	Özgün Şen Bartan
Elif Güvendi Yalçın	Özüm Arzik Erzurumlu
Emine Bogenç Demirel	S. Göksel Türközü
Emrah Ekmekçi	Sabri Gürses
Eshabil Bozkurt (2)	Seda Taş İlmek (3)
Esra Özkaya Marangoz	Selen Tekalp
Esra Ünsal Ocak	Selin Erkul Yağcı (2)
Ezgi Gaga (2)	Sevcan Seçkin
Fadime Çoban	Sevcan Yılmaz Kutlay
Fatma Demiray Akbulut (2)	Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt
Filiz Şan	Sündüz Öztürk Kasar
Gonca Ünal Chiang	Şirin Okyayuz
Göksenin Abdal (4)	Tuba Ayık Akça
Gözde Serteser Baştuğ	Tuğçe Elif Taşdan Doğan
Gürhan Kirilen	Yasin Murat Demir (2)
Gürkan Dağbaşı (5)	Zehra Gülmüş
Hacer Tokyürek	Zeynep Arkan
Halil İbrahim Balkul	Zeynep Görgüler
Harun Özel	Zeynep Oral
Hilal Erkazancı Durmuş	Zuhal Emirosmanoğlu (2)
Javid Aliyev	

DERGİ HAKKINDA / ABOUT THIS JOURNAL

Söylem; dilbilim, dil felsefesi, edebiyat araştırmaları, edebiyat kuramı, karşılaştırmalı edebiyat, yazınsal eleştiri, göstergebilim, anlatıbilim, çeviribilim ve edebiyat felsefesi alanlarında yapılan özgün bilimsel çalışmalara ve kitap tanıtımlarına yer veren; nisan, ağustos ve aralık olmak üzere yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanan, uluslararası alan dizinleri ve Ulakbim Tr Dizin tarafından taranan hakemli-bilimsel bir dergidir.

(*Söylem Journal of Philology* contains articles and book introduction letters about linguistics, language philosophy, literature research, literature theory, comparative literature, literary criticism, semiotics, narratology, science of translation and literary philosophy. It is a journal of refereed. It is published twice a year (June and December).

Söylem dergisine gelen yazılar, editör yardımcıları tarafından dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun bulunanlar ilgili alandaki iki hakeme gönderilir. Hakemlerin kimlikleri gizli tutulur ve hakem raporları beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumsuz olduğu takdirde makale, üçüncü hakeme gönderilebilir ya da editörler kurulu son kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve yayın kurulunun eleştiri ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle itiraz ederler.

(Submitted manuscripts are reviewed by editorial assistants in terms of compliance with the journal guidelines. Those eligible are sent two judgments in the relevant area. The umpire's identities are kept confidential and the referee reports are kept for five years. If one of the referee reports is negative, the article may be sent to a third dispute, or the editors' board may issue a final decision. The authors take note of the criticism and recommendations of the referee and editorial board. If they do not agree, they object to the grounds.)

Söylem'de yayımlanan yazılar için yazarlara telif ödenmez. Yayımlanan yazıların yayın hakkı yazarlarınca *Söylem* dergisine devredilmiş sayılır. Yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergideki yayınlardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

(No copyright is paid to the authors for the articles published in *Söylem*. The right of publishing the articles shall be deemed to have been transferred to *Söylem Journal* by their authors. The authors' responsibilities are the responsibility of the views expressed in the articles. Excerpts can be quoted from sources in the journal.)

Söylem dergisinin yayın dili Türkçedir ancak her sayıda toplam makalelerin dörtte bir oranını geçmeyecek biçimde İngilizceyle yazılmış yazılara da yer verilebilir.

(*Söylem*'s publication language is Turkish. However, in each issue there may also be written in English written so that a total of four articles will not exceed the rate.)

EKLER / ATTACHMENTS

1. **Telif sözleşmesi / Copyright agreement:** *Söylem*'in telif hakkı devir formu, yazar/yazarlar tarafından doldurulup imzalanarak sisteme yüklenmelidir. (The *Söylem*'s copyright contract form must be filled in and signed by the author/authors and uploaded to the system.)
2. **Benzerlik raporu / Similarity report:** Benzerliğin %20 oranını aşmadığını belgeleyen rapor pdf formatında sisteme yüklenmelidir. (The report documenting that the similarity does not exceed %20 should be uploaded to the system in pdf format.)

YAZIM KURALLARI / WRITING RULES

1. **Başlık / Title:** Makalenin içeriğiyle uyumlu olmalı; yalnızca sözcüklerin ilk harfi büyük yazılmalı, 18 punto, **koyu** biçimde ve ortalanarak düzenlenmelidir. (The title should be consistent with the content. Only the first letter of the words should be capitalized. It should be 18 point, bold and centered.)

2. **Yazar adı / Author name:** Yazar ad ve soyadını oluşturan bütün harfler büyük yazılmalı, 12 punto, **koyu** biçimde ve ortalanarak şekillendirilmelidir. Yazarların görev yaptıkları kurum ve eposta adresleri "*" işaretiyle dipnotta verilmelidir. (All letters that make up the author's first and last name must be written in capital letters. It should be 12 point and bold and centered. Institutions and e-mail addresses of authors should be given in the footnote with a "*" sign.)
3. **Öz / Abstract:** Makalenin başında konuyu kısa biçimde ifade eden en az 75, en fazla 250 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Özlerin altında boşluk bırakılmadan en az 5, en fazla 8 sözcükten oluşan "anahtar sözcükler" ve "keywords" yer almalıdır. (At the beginning of the text, there should be a summary in Turkish and English consisting of at least 75 and at most 250 words expressing the short form. The papers should include "keywords" and "keywords" consisting of at least 5 words and no more than 8 words without spaces left.)
4. **Düzen / Order:** A4 boyutuna, Word programına "Palatino Linotype" fontuyla/karakteriyle 11 punto ve 1,2 satır aralığıyla yazılmalıdır. Paragraf başı değeri 1 cm olmalı (blok alıntılar hariç), paragraf arası boşluğu bırakılmamalıdır. Sayfa kenarlarından (sağ, sol, üst, alt) 2'şer santimlik boşluk bırakılmalıdır. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik (italik) biçimde ya da çift tırnak içinde belirtilmelidir. (For A4 size, it should be typed in Word program with "Palatino Linotype"/with 11 points and 1.2 lines. Paragraph head value should be 1 cm (except block quotes), no paragraph spacing should be left. A 2inch margin should be left from the page edges (right, left, top, bottom). Parts that need to be emphasized in the text should be indicated in italic (not bold) or double quotes.)
5. **Bölüm başlıkları / Chapter titles:** Ana başlıkların hepsi büyük harfle ve koyu, ara başlık ve alt başlıkların hepsi koyu ve ilk sözcükleri büyük harfle yazılmalıdır. (All main headings are in capital letters and bold, the intermediate headings and subheadings are all bold and the first words should be written in capital letters.)
6. **Tablo ve şekiller / Tables and figures:** Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altında olmalıdır. (Numbers and titles for tables should be written. The figure numbers and names should be just below the figure.)
7. **Alıntılar / Quotations:** Doğrudan alıntılar tırnak için verilmelidir. 4 satırdan az alıntılar paragraf içinde, 5 ve daha fazla satırdan oluşan alıntılar bağımsız paragraf şeklinde verilmelidir. Bu tür blok alıntılarda soldan ve sağdan 1,5 cm boşluk bırakılmalı, ayrıca paragraf başı değeri verilmemeli ve yazı 10 punto büyüklükte olmalıdır. Satır aralığı için yine 1,2 değeri verilmelidir. Dipnot yalnızca metin içinde yapılamayan açıklamalar için kullanılmalı ve bu kısımdaki karakterler 9 punto olarak düzenlenmelidir.

(Direct quotes should be quoted. Quotations less than 4 lines should be quoted in the paragraph, quotes of 5 or more lines should be given in the form of independent paragraphs. Such blocks should have a space of 1,5 cm from the left and right of the citation and should not be given a paragraph head and should be 10 pt size. The line spacing must also be 1,2 cm. Footnotes should only be used for statements that cannot be made in the text, and the characters in this section should be arranged in 9 points.)

8. **Gönderme / Reference:** Metin içindeki göndermelerde APA sistemine uyulmalı; tek yazarlı yayınlarda (Kaplan 1980: 56) biçiminde, çok yazarlı alıntılarda (Enginün vd. 2013, s. 35) biçiminde belirtilmelidir. (References in the text should be followed by the APA system. References should be indicated in the form of single-letter publications (Kaplan, 1980, s. 56), in many written citations (Enginün et al., 2013, p. 35).

* Metin içinde gönderme yapılan yazarın adı yer alıyorsa göndermede yalnızca yayın yılı ve sayfası belirtilmelidir: Göçgün (2004, s. 37). (If the name of the cited author is included in the text, only the publication year and page must be specified in the submission: Gochgun (2004, p. 37).

* İnternet kaynaklarında kaynağa ulaşma tarihi belirtilmeli ve adresler kaynakça bölümünde de verilmelidir. Örnek: www.gunceyayinlari.com [erişim 28.02.2016] (Internet sources should indicate the date of arrival of the resource. Addresses should also be given in the bibliography section. Sample: www.soylem.com.tr [Access 28.02.2016].

9. **Kaynaklar/Sources:** Makalenin sonunda yazar soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Örnek: Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988). *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları. (The bibliography should be arranged alphabetically according to the surnames of the authors at the end of the article. Sample: Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988). *Huzur*. İstanbul: Dergah Publichouse.)
- * Kaynağın iki yazarı varsa çalışmada adı önce yer alan yazarın soyadı bilgisi önce verilir. Örnek: Parlatır, İsmail ve Nurullah Çetin (1996). *Genç Kalemler Dergisi*. Ankara: Akçağ Yayınları. (If the source has two manuscripts, the surname of the author who is first in the work is given first. Sample: Parlatır, İsmail and Nurullah Çetin (1996). *Genç Kalemler Dergisi*. Ankara: Akcag Publichouse.)
- * Kaynağın üçten fazla yazarı varsa ilk yazarın bilgilerinden sonra vd. kısaltması kullanılmalıdır. Örnek: Kaplan, Mehmet vd. (1983). *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (If the source has more than three articles, then the first author's information should be used and the abbreviation of the others should be used. Sample: Kaplan, Mehmet vd. (1983). *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele*. Ankara: Culture and Tourism Ministry.)
- * Kitap ve dergi adları gibi büyük-bağımsız eser adları eğik (italik), kitap bölümü, şiir gibi küçük-bağımlı eser adları normal ama çift tırnak içinde yazılmalıdır. (Large, independent work names, such as names of books and journals, should be in italics. Chapter of book, small, dependent work titles such as poetry should be written in normal but double quotes.)
- * Dergi, ansiklopedi maddesi, kitap bölümleri kullanılmışsa kaynakçada sayfa aralığı bilgisi sonda verilmelidir. (If journal, encyclopedia material, book parts are used, page range information should be given at the welder.)
- * Varsa çeviren, derleyen, hazırlayan, editör adına yazar ve eser bilgisinden sonra verilmelidir. (If it is, it must be translated, compiled, prepared, written on behalf of the editor and given after the knowledge of the work.)
- * Kaynaklarda aynı yazarın aynı tarihli birden fazla eseri olması durumunda "a, b, c ..." biçiminde gösterilmelidir. (If the same author has more than one work of the same date at the sources, it should be displayed as "a, b, c ...".)
- * Makale metni İngilizceyse kaynakçanın da İngilizceyle düzenlenmesi gerekir. (If the text of the article is in English, the bibliography must also be arranged in English.)
- * Tezden yararlanılmışsa yazarın soyadı-adı, tezin yazıldığı tarih, eğik karakterlerle tezin başlığı, tez tipi, şehir ve üniversitenin adı yer almalıdır. Örnek: Yivli, Oktay (2005). *Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiiri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi. (If the thesis is used, the author's surname-name, the date the thesis was written, the title of the thesis with slanted characters, the type of thesis, the name of the city and the university. Sample: Yivli, Oktay (2005). *Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiiri*. Unpublished Master's Thesis. Eskişehir: Osmangazi University.)
- * İnternette yararlanılan kaynaklarda yazarın soyadı-adı, başlık, internet adresi ve erişim tarihi verilmelidir. (Sources used on the Internet should include the author's surname-name, title, internet address, and access date.)

World Classics in Turkish Theatrical Tradition and Back in World Canons: Ferhan Şensoy's Translational Recanonization Practices Türkiye Tiyatro Geleneği Bağlamında ve Tekrar Dünya Kanonlarında Dünya Klasikleri: Ferhan Şensoy'un Çeviri Yoluyla Yeniden Kanonlaştırma Pratikleri Başak Ergil	10-28
DeepL Translate ve Google Translate Sistemlerinin İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Çeviri Performanslarının Karşılaştırılması A Comparison of DeepL Translate and Google Translate Considering Their English-Turkish and Turkish-English Translation Performances İsmail Yaman	29-41
Rus ve Batı Ekolünde "Çeviri Normları" Kavramı: V. Komissarov versus G. Toury, A. Chesterman, C. Nord The Notion of Translation Norms in Russian and Western Ecole: V. Komissarov versus G. Toury, A. Chesterman, C. Nord Nilüfer Denissova	42-54
Gianni Rodari'nin Favole al Telefono Adlı Kitabındaki Masal Başlıkları ile Türkçe Çevirilerinin "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği" Bağlamında İncelenmesi The Analysis of Tale Titles in the Work Titled <i>Favole al Telefono</i> by Gianni Rodari and Turkish Translations within the Context of "The Systematics of Designification in Translation" Eshabil Bozkurt	55-73
İtalyan Polisiyesinde Belleğin İzdüşümleri: Andrea Camilleri ve Komiser Salvo Montalbano Serisi Projections of Memory in Italian Detective: Andrea Camilleri and Commissioner Salvo Montalbano Series Deniz Dilşad Karail Nazlıcan	74-95
Jean-Christophe Grangé'nin Le Vol des Cigognes (Leyleklerin Uçuşu) Adlı Eserinde Geçen Deyimlerin Lawrence Venuti'nin Yerileştirme ve Yabancılaştırma Çeviri Stratejileri Çerçevesinde İncelenmesi Analyzing the Idioms in <i>Le Vol Des Cigognes (Leyleklerin Uçuşu)</i> by Jean-Christophe Grangé within the Framework of Lawrence Venuti's Domestication and Foreignization Strategies Sevim Karaca Akkuş - Nesrin Tekin Çetin	96-108
Çeviri ve Felsefe Meselesinin Derrida ve Zhuangzi Örnekleri Üzerinden Yeniden Yorumlanması Re-Interpretation of the Relationship Between Translation and Philosophy Over the Case of Derrida and Zhuangzi Elif Özge Koç Yel - Aslı Özlem Tarakçıoğlu	109-118
Gazeteci-Çevirmen Azize Bergin'in Babıali'deki Çevirmenlik Serüvenine Sosyal Sermayenin Etkisi The Impact of Social Capital on Journalist-Translator Aziz Bergin's Translation Adventure in the Porte Sevinç Arı	119-129
Dolaylı Çeviriyi Yeniden Çeviri Olarak Yorumlamak: Berman'ın Çeviri Eleştirisi Modeli Çerçevesinde Hermeneutik Bir Uygulama Olarak Çeviri Interpreting Relay Translation as Retranslation: Translation as a Hermeneutic in the Frame of Berman's Translation Criticism Model Muazzez Uslu	130-139
Sosyal Bilimler Çevirisi: Türkiye'de "Bourdieu" Çevirileriyle Akademik Pratikleri İlişkisel Düşünmek Social Sciences Translations: Relational Thinking of "Bourdieu" Translations and Academic Practices in Turkey Zuhal Emirosmanoğlu	140-163
Çeviri Göstergesibilimi Işığında Bir İnceleme: Edgar Allan Poe'nun The Masque of the Red Death Başlıklı Öyküsü ve Türkçe Çevirileri An Examination in the Light of Semiotics of Translation: <i>The Masque of the Red Death</i> by Edgar Allan Poe and Its Turkish Translation Kübra Çelik	164-189

- Sicilya İlk Dönem Çeviri Hareketleri ve Çevirmenleri**
Sicilian Early Translation Movements and Translators 190-215
Zeynep Arkan
- Note-Producing and Note-Reading Patterns of Turkish Students in Consecutive Interpreting**
Ardıl Çeviride Türk Öğrencilerin Not Üretme ve Not Okuma Biçimleri 216-242
Ebrahim Khezerlou
- The Importance of English Literature Courses in Translation Education and Its Place in Associate Degree Translation Programs in Turkey**
İngiliz Edebiyatı Dersinin Çeviri Eğitimindeki Önemi ve Türkiye'deki Önlisans Çeviri Programlarındaki Yeri 243-259
Tuba Kılıçkaya - Başak Ergil
- Translating "Translation Studies": Relational and (Self)reflexive Analysis on (the absence of) Translated Articles in Translation Studies Journals in Turkey**
"Çeviribilimi" Çevirmek: Türkiye'deki Çeviribilim Dergilerinde Çeviri Makale (Olmayışı) Üzerine İlişkisel ve (Öz)düşünümsel Bir Analiz 260-271
Ayşe Saki Demirel
- Gönül Suveren ve Gülten Suveren Kardeşler ve Çeviri Türkçe Popüler Edebiyat**
Gönül and Gülten Suveren Sisters and the Field of Turkish Translated Popular Literature 272-291
Ahu Selin Erkul Yağcı - Dilek Altınkaya Nergis - Necla Vatansver
- Çoklu Ortam Yaklaşımı Çerçevesinde Sözlü Çeviride İki Değerli Yapılar**
Bivalent Elements in Interpreter-Mediated Settings within the Framework of Multimodal Approach 292-303
Burak Özsöz
- Film Uyarlamalarında Bir Yerleşme Örneği: *Badi***
An Example of Domestication in Film Adaptations: *Badi* 304-316
Taha Akdağ
- A Gender Discourse Analysis on *Dede Korkut Hikâyeleri* and Its English Translation**
Dede Korkut Hikâyeleri ve İngilizce Çevirisi Üzerine Cinsiyet Söylem Analizi 317-331
Esra Ünsal Ocak
- A Carnavalesque Reading of The Turkish Translation of *Dr Jekyll and Mr Hyde***
Dr. Jekyll ile Bay Hyde Eserinin Türkçe Çevirisinin Karnavalesk Bir İncelemesi 332-343
Ayşenur İplikçi Özden
- Filistinli Şair Mahmûd Dervîş'in "Kaktüsün Sonsuzluğu" Adlı Şiirinin Türkçe Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz**
A Comparative Analysis on the Turkish Translations of the Poem "The Eternity of Cactus" of Palestinian Poet Mahmoud Darwish 344-362
Betül Can
- Çeviri-Algı-İnanç İlişkisi Bakımından Çeviride Doğruluğun Önemi: Kur'an-ı Kerim'de Yer Alan "Samed" Kavramı Örneğinde Bir Değerlendirme**
The Importance of Accuracy in Translation in Terms of the Relationship Between Translation-Perception-Belief: An Evaluation Through the Example of the Concept of "Samad" in the Quran 363-384
Şenol Çakmak - Hulusi Arslan
- Dijital Dönüşümün Önemli Bir Parçası Olarak Ücretsiz Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları: Özellikler ve Yenilikler**
Free Computer Assisted Translation Tools as an Important Part of Digital Transformation: Features and Innovations 385-402
Erdem Celal Gören
- Investigating the Influence of Ideology on Translation: A Critical Discourse Analysis of Slogans of Cosmetic Brands and Their Turkish Translations Through Gender Lens**
İdeolojinin Çevirideki Etkisinin İncelenmesi: Kozmetik Markalarının Sloganları ve Türkçe Çevirilerine

- Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Eleştirel Bir Söylem Analizi 403-421
Betül Koçer Güldal - Ezgi Su Sezer
- Retranslation Hypothesis Revisited for The Jungle Book: Time versus Context in Retranslation**
 Yeniden Çeviride Zamana Karşı Bağlam: *The Jungle Book* Üzerinden Yeniden Çeviri Hipotezinin
 Yeniden İncelenmesi 422-440
Özge Bayraktar-Özer
- Varlık Dergisinde Tercüme ve Tercüme Tenkidi Üzerine Yazılar**
 Articles on Translation and Translation Criticism in *Varlık* Magazine 441-459
Elif Dinçer Yiğit
- Teysir Halef'in "Darwin'in Serçeleri" Romanındaki Deyimlerin Çevirilerinin Mona Baker'in
 Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi**
 Analysis of Translations of Idioms in Taissier Halef's Novel "Darwin's Sparrows"
 According to Mona Baker's Translation Strategies 460-473
Ökkeş Hengil
- Instructors' Perceptions of Students' Google Translate Use in Language Learning**
 Öğretim Görevlilerinin Öğrencilerin Dil Öğreniminde Google Çeviri Kullanımına İlişkin Algıları 474-482
Seçkin Can
- Orhan Kemal'in 72. Koşuş Romanının İngilizce Çevirilerindeki Argo Söylemlerin
 Disiplinlerarası Bakış Açısıyla İncelenmesi**
 The Analysis of Slang Discourses in English Translations of Orhan Kemal's 72. *Koşuş*
 from an Interdisciplinary Perspective 483-498
Burcu Yaman
- Makine Çevirisi Programları ve Farklı Metin Türü Kesitlerinin Makine Çevirisi Çıktıları Üzerine Bir İnceleme**
 Machine Translation Programs and an Analysis on Machine Translation Outputs of Different Sections of Text Types 499-513
Esat Tosun
- Türkiye'de Türk İşaret Dili Mahkeme Çevirmenliği Hizmeti Almış Sağır Bireylerin Aldıkları
 Çeviri Hizmetine Yönelik Görüşleri**
 Deaf Users' Views of the Interpreting Services of Sign Language Court Interpreting in Türkiye 514-534
Özgür Şen Bartan - Ufuk Çelebioğlu - Mesut Yazıcı - Erdem Önal
- İngilizce Öğretmenliği Bölümü Öğretim Programlarında Çevirinin Yeri: Türkiye'deki Üniversiteler Örneği**
 The Role of Translation in English Language Teaching Departments' Curriculum: The Case of Universities in Turkey 535-548
Esen Genç - Betül Özcan Dost
- Hukuk Çevirisinde Duygusal Zekânın Önemi ve Karar Mekanizmasına Etkisi**
 Importance of Emotional Intelligence in Legal Translation and Its Effect on Legal Decision Mechanism 549-558
Büşra Özer Erdoğan
- Diplomatic Interpreting Within the Context of Relevance Theory**
 Bağını Kuramı Kapsamında Diplomatik Sözlü Çeviri 559-577
Okan Arslan
- COVID-19 Haberi Çevirisinde Stratejiler: Guardian/Diken Örneği**
 Strategies in the Translation of COVID-19 Related News: The *Guardian/Diken* Sample 578-593
Duygu Tekgöl Akın
- Cross-Cultural Pragmatics and Conceptual Metaphor Theory: The Translation of Idiomatic Expressions**
 Kültürlerarası Edimibilim ve Kavramsal Metafor Teorisi: Deyimsel İfadelerin Çevirisi 594-606
Fatma Demiray Akbulut

Editörden

Çeviribilim konusunda bir özel sayı yapma önerisi Doç. Dr. Mesut Kuleli'den geldi. 29 Eylül-1 Ekim 2022 tarihleri arasında Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık Bölümünün ev sahipliğinde Bolu'da yapılacak olan "Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi" öncesinde Söylem Filoloji Dergisi'ne ulaşarak çözüm ortağı olmamızı istedi. Böylece kongrede sözlü olarak bildiri sunup bildiriler kitabında yer almak istemeyen katılımcılar için alternatif bir yayın mecrasını önceden hazırlamış olduk.

Kongre tamamlanır tamamlanmaz yaklaşık on günlük süre için Söylem Filoloji Dergisi'nin makale sistemini açtık ve 50'nin üstündeki kongre katılımcısı makale formatında geliştirdikleri 47 çalışmayı DergiPark sistemine yüklediler. Araştırmacıların ve akademisyenlerin profiline baktığımızda farklı ülkelerden ve ülkemizin farklı üniversitelerinden yoğun bir başvurunun olduğunu gördük. Zaman ve hakem kurulu kısıtlarını düşünerek talep gelmekle birlikte bundan daha fazla başvuruyu ne yazık ki kabul edemedik.

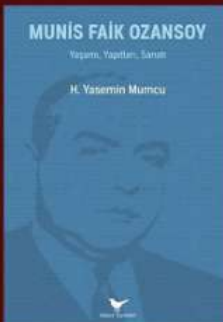
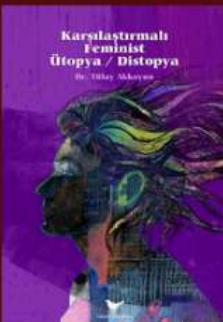
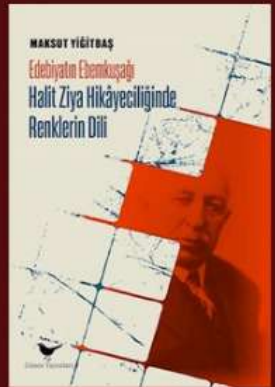
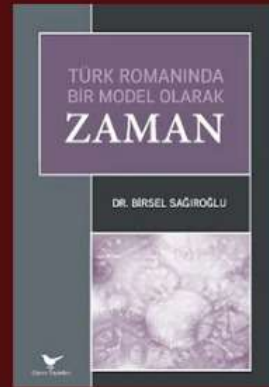
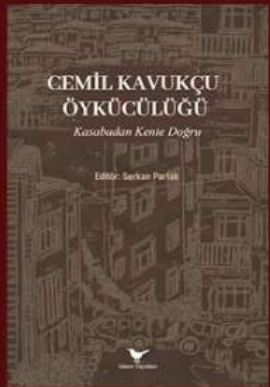
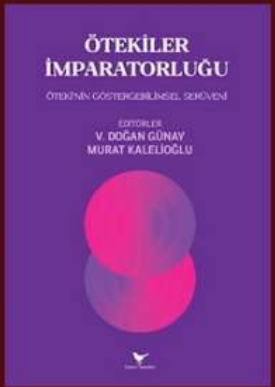
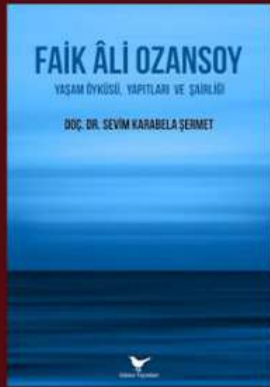
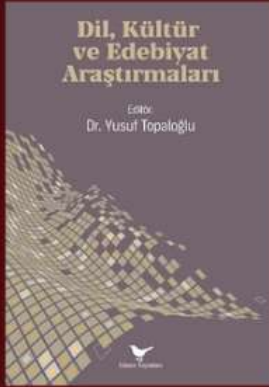
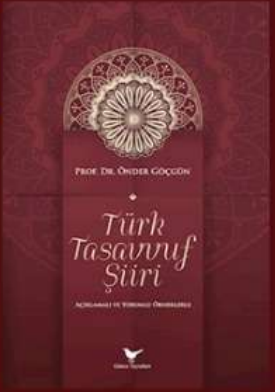
2022 Ekim'inin ikinci yarısından "Çeviribilim Özel Sayısı"nı yayımlayacağımız 2023 Şubat'ının sonuna kadar makalelerin işlenmeleri sürdü. Yoğun geçen son birkaç aylık dönemde özel sayının en ağır yükünü, sayının alan editörlüğünü kabul eden Dr. Başak Ergil çekti. İyi ki dergimizin önceki alan editörü Dr. Muazzez Uslu kendisini bize önerdi. Daimi editör kurulumuzda yer alan Dr. Bilal Öngül, Senem Gezeroğlu, Dr. Gizem Ece Gönül, Dr. Ahmet Duran Arslan, Seda H. Saygılı, Nilay Bilir, Merve Gün ve Burak Biçer de her zamanki enerjileriyle sayının hazırlanmasının değişik aşamalarında katkı verdiler. Tüm bunlar yetmez. Deyim yerindeyse tüm üniversitelerimizin çeviribilim bölümlerinde görev yapan akademisyen arkadaşlarımız isteğimizi geri çevirmeden ve canla başla özel sayının makalelerinde hakemlik yaptılar. Gürkan Dağbaşı, Göksevenin Abdal, Burak Özsöz, Seda Taş İlmek, Alize Can Rençberler, Ayşe Işık Akdağ, Burcu Yaman, Eshabil Bozkurt, Ezgi Gaga, Fatma Demiray Akbulut, Nilüfer Denissova, Selin Erkul Yağcı, Yasin Murat Demir, Zuhale Emirosmanoğlu gibi isimler birden fazla hakemlik yaparak işimizi kolaylaştırdılar. Her zaman olduğu gibi tüm hakemlerimizin adını jenerik sayfasında özel olarak andık.

Kapsamlı bir özel sayı hâline gelen Söylem Filoloji Dergisi "Çeviribilim Özel Sayısı"nın geniş anlamda filoloji, dar anlamda çeviribilim alanına katkı sağlayacağı umudunu taşıyor ve bu sayıyı "Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan" ediyoruz.

Sayıyı sunmadan önce adlarını andığım ve anamadığım pek çok arkadaşımın okur huzurunda teşekkür etmek istiyorum. Özel sayı önerisi için değerli Mesut Kuleli'ye, olağanüstü çabasıyla sayıyı kotaran Başak Ergil'e, her sayımızda yanımda yer alan editör kurulundaki arkadaşlarıma, hakemlerimize ve katkı sağlayan yazarlarımıza özel olarak teşekkür ediyorum.

Özel sayıyı yayına hazırlarken EBSCO'dan iyi bir öneri aldık. Dünyanın bu saygın akademik platformuyla sözleşme aşamasında olduğumuzu tüm izlerkitleye duyurmak isterim.

Prof. Dr. Oktay Yivli

World Classics in Turkish Theatrical Tradition and Back in World Canons: Ferhan Şensoy's Translational Recanonization Practices

DR. BAŞAK ERGİL*

Abstract

Ferhan Şensoy's translational recanonization practices and staged reworkings of the world classics involve use of a variety of components of Turkish theatrical tradition, particularly of *Ortaoyunu* and *Tuluat*. These reworkings are mainly characterized by political satire, explicit language, repetitions, and repartees as well as humor. Some of these reworkings functioned also as relay translations and were further translated and recanonized either through publication, or staging, or both, to be introduced back to various world canons. By scrutinizing Şensoy's reworking and recanonization practices, this study illustrates the extensive definition of the agency of the translator as a recanonizer and reworker as revealed in the case of Şensoy's fifteen reworkings of a variety of recanonized works of world literature some of which are *Fişne Pahçesu*, based on *The Cherry Orchard*, a play by Anton Chekhov; *Güle Güle Godot*, based on *Waiting for Godot*, a play by Samuel Beckett; *Üç Kurşunluk Opera*, based on *The Threepenny Opera*, a play by Bertolt Brecht; *Eşek Arıları*, based on *The Wasps*, a play by Aristophanes; *En Büyük Romülüs Başka Büyük Yok*, based on *Romulus the Great*, a play by Friedrich Dürrenmatt; *Anna'nın 7 Ana Günahı*, based on *The Seven Deadly Sins*, a libretto by Bertolt Brecht; *Şu Gogol Delisi*, based on *The Diary of a Madman*, a collection of short stories by Nikolai Gogol; *Uzun Donlu Kişot*, based on *Don Quixote*, a novel by Miguel de Cervantes. The study concludes that the translator/reworker Ferhan Şensoy's integration of components of Western and Turkish theatrical traditions through his reworkings is a unique example of theatre translation that is based on a holistic approach to theatre translation which considers translation as a component of the production along with such other elements as playwriting, acting, directing, and dramaturgical analysis. The study also argues that Şensoy's translational recanonization practices have contributed remarkably to the interaction and dialogue between Turkish and western cultural and performative traditions/canons.

Keywords: theatre translation, translational recanonization, reworking, Ferhan Şensoy, theatrical traditions, agency of the translator, translation of world classics

TÜRKİYE TİYATRO GELENEĞİ BAĞLAMINDA VE TEKRAR DÜNYA KANONLARINDA
DÜNYA KLASİKLERİ: FERHAN ŞENSOY'UN ÇEVİRİ YOLUYLA YENİDEN
KANONLAŞTIRMA PRATİKLERİ

Öz

Ferhan Şensoy'un dünya klasiklerini çeviri yoluyla yeniden kanonlaştırma ve sahneleyerek yeniden işleyiş pratikleri, Türk tiyatro geleneğinin, özellikle Ortaoyunu ve Tuluat'ın çeşitli

* İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İngilizce Müt. Ter. Böl, ergilbasak1@gmail.com, orcid: 0000-0003-2714-391X
Gönderim tarihi: 12.10.2022 Kabul tarihi: 23.12.2022

bileşenlerini içermektedir. Bu yeniden işleyişlerin en temel özellikleri, siyasi hiciv, açık saçık dil kullanımı, tekerlemeler ve tekrarlar ve mizahtır. Bu yeniden işleyişlerin bazıları aynı zamanda röle çeviri olarak işlev kazanmış, yayınlanma, sahnelenme ya da her ikisi yoluyla yeniden çevirileri dünya kanonlarında yeniden kanonlaştırılmışlardır. Bu çalışmada, Şensoy'un söz konusu yeniden işleyiş ve yeniden kanonlaştırma pratikleri incelenerek çevirmenin yeniden kanonlaştırıcı ve yeniden işleyici olarak genişletilmiş eyleyciliği ele alınacaktır. Şensoy'un yeniden işleyerek kanonlaştırdığı yapıtlardan bazıları şunlardır: Anton Çehov'un *Vişne Bahçesi* oyunundan hareketle *Fişne Pahçesu*, Samuel Beckett'in *Godot'yu Beklerken* oyunundan hareketle *Güle Güle Godot*, Bertolt Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera* adlı oyunundan hareketle *Üç Kurşunluk Opera*, Aristophanes'in *Eşek Arıları* adlı oyunundan hareketle *Eşek Arıları*, Friedrich Dürrenmatt'ın *Büyük Romulus* adlı oyunundan hareketle *En Büyük Romülüs Başka Büyük Yok*, Bertolt Brecht'in *Yedi Büyük Günah* adlı librettosundan hareketle *Anna'nın 7 Ana Günahı*, Nikolai Gogol'un *Bir Delinin Hatıra Defteri* adlı kısa hikayesinden hareketle *Şu Gogol Delisi*, Miguel de Cervantes'in *Don Kişot* adlı romanından hareketle *Uzun Donlu Kişot*. Sonuç olarak bu çalışma, çevirmen/yeniden işleyen Ferhan Şensoy'un Batı ve Türkiye teatral geleneklerine ait unsurları bir araya getirişinin, tiyatro çevirisine bütüncül yaklaşım sergileyen ve çeviriyi, prodüksiyonun oyun yazımı, oyunculuk, rejî ve dramaturji gibi unsurlarıyla birlikte ele alan bütüncül bir yaklaşımın benzersiz örneklerinden olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ayrıca, bu çalışma, Şensoy'un çeviri yoluyla yeniden kanonlaştırma edimlerinin Türkiye'nin kültürel/performatif gelenekleri ve kanonu ile batınlıklar arasındaki etkileşime ve diyaloga önemli katkılar sunduğu sonucuna varmaktadır.

Anahtar sözcükler: tiyatro çevirisi, çeviri yoluyla yeniden kanonlaştırma, yeniden işleyiş, Ferhan Şensoy, tiyatro gelenekleri, çevirmenin eyleyciliği, dünya klasiklerinin çevirisi

INTRODUCTION

The agency of the translator as a mediator between and across cultures, canons, and eras has long been debated in the field of translation studies and is far from being simple. This complexity becomes even more telling when the translation of dramatic texts is in question and particularly when the expected and intended performativity, performability, and stageability of the target text are taken into consideration. Although the illusion of a dichotomy between “readability” and “performativity” of the translation of the dramatic text prevailed in the field of translation research (cf. Bassnett, 1985; Bassnett, 1991), there have been attempts to deconstruct this perception of polarization and see these features as non-dichotomous characteristics (Nikalorea, 1994, p. 252). Ekaterini Nikolarea's argument that such dichotomies lead to reductionist approaches to theatre translation research has made it necessary to seek new parameters and debates in theatre translation research.

The multiplicity of the ways the act of translation of dramatic texts has been addressed in translation studies is one of the main signs of the ambiguity and complexity associated with theatre translation. Translation -as the product, process, and concept- has been addressed in many different ways by different scholars -and practitioners alike- when theatre translation has been in question. The concepts of “drama translation” (Anderman, 2001, p. 71), “theatre translation”

(Brodie, 2020), along with many other alternatives such as “appropriation,” “adaptation,” “rewriting,” which are all very general terms and are not associated with a particular genre but are very frequently used while addressing theatre translation (cf. Brodie, 2020, p. 585) have each highlighted a different aspect of the translator’s agency. In a similar vein, besides the product and process of translation, the translator is also addressed in a variety of ways as will be extensively discussed below throughout the analysis of empirical data in this research. This multiplicity of names/concepts attests to the versatility of theatre translation, which, in itself, deserves further commentary/attention, particularly in terms of the multiplicity of tasks, interpretation processes, aesthetic and creative skills, cross-semiotic competences required throughout the translation of dramatic and/or theatrical texts. It is this versatility addressed both in theory and observed in empirical data that motivates a translation studies researcher to delve further into the nature of the agency of the theatre translator. In this research, the agency of Ferhan Şensoy as the translator of a variety of world classics as well as of contemporary dramatic texts into Turkish and/or other languages is discussed particularly from a translational recanonization perspective.

What makes Şensoy’s translations an intriguing kind of empirical data in agency research is the richness of unprecedented textual, linguistic, performative, (non-)conventional, and (re)canonizational interventions his translation process involves as well as the playful ways he names these translational interventions in a manner that problematizes and questions the agency of the theatre translator. Most of his translations have acted as relay translations that were further translated through interlingual or intralingual translation processes, which allowed them to keep circulating across canons and theatrical traditions.

Şensoy’s translations are, as this study will try to reveal, also crucial as points of negotiations and encounters between Turkish and Western theatrical traditions. Coming from an oral performative tradition and having been introduced to the Western dramatic tradition as early as Tanzimat Period (1839-1876), Turkish theatre has since been a ground of reception of the Western dramatic and theatrical works, and a platform of negotiation across these two dissimilar traditions. These attempts of negotiation have resulted in a “Turkish theatre in search of its own voice” (Ergil, 2022), and experimental, improvisational reworkings of Western dramatic texts have been published and/or staged. Ferhan Şensoy, the founder of Ortaoyuncular theatre company and one of the holders of the *kavuk* [turban], symbolizing the Turkish traditional performance of *Ortaoyunu*, has contributed to the search for the own voice of Turkish theatre by means of translating and performing some fundamental texts (of various genres) in world literature as well as some contemporary plays. Some of these translations are as follows: *Fişne Pahçesu*, based on *The Cherry Orchard*, a play by Anton Chekhov; *Güle Güle Godot*, based on *Waiting for Godot*, a play by Samuel Beckett; *Üç Kurşunluk Opera*, based on *The Threepenny Opera*, a play by Bertolt Brecht; *Eşek Arıları*, based on *The Wasps*, a play by Aristophanes; *En Büyük Romülüs Başka Büyük Yok*, based on *Romulus the Great*, a play by Friedrich Dürrenmatt; *Anna’nın 7 Ana Günahı*, based on *The Seven Deadly Sins*, a libretto by Bertolt Brecht; *Şu Gogol Delisi*, based on *The Diary of a Madman*, a collection of short stories by Nikolai Gogol; *Uzun Donlu Kişot*, based on *Don Quixote*, a novel by Miguel de Cervantes, to name but a few.

In this vein, this research seeks to highlight how Ferhan Şensoy's translation, reworking, and translational recanonization practices of world literature

(i) have contributed to the interaction and dialogue between Turkish and western cultural and performative traditions/canons,

(ii) have contributed to the search within the Turkish theatrical tradition in search of its own voice (Ergil, 2022),

(iii) may initiate new discussions in the discipline of Translation Studies in terms of the theoretical conceptualizations regarding the agency of the theatre translator,

(iv) may pave the way to further discussions in Translation Studies with respect to the conceptualization of "rewritings," "reworkings," and "adaptations" as well as their cross-canonical influences,

(v) may illustrate how the concept of «translational recanonization» may be utilized in relation to the agency of the translator.

In doing so, the research aims at illustrating through Şensoy's case the potentially extensive and panoramic agency of the theatre translator.

1. HISTORICAL BACKGROUND AND THEORETICAL FRAMEWORK: THEATRE TRANSLATION AS REWORKING AND TRANSLATIONAL RECANONIZATION

Last century has seen many attempts of non-western dramatists and theatre practitioners to respond to the dramatic and theatrical conventions of Western culture and civilization. Dialectically, and not surprisingly, in line with the 20th-century socio-political backdrop which brought about traumatic and dystopian perspectives to art and reality, new aesthetic forms (that will respond to the centuries-old, given conventions and traditions) have been sought. Not only has the western drama itself given rise to self-critical and self-reflexive perspectives and practices, but also non-western dramatic and theatrical responses to the western dramatic canon have very naturally and smoothly emerged and developed. Responding to the western dramatic canon required questioning (and challenging) two parameters of theatrical or dramatic works: the time period and tradition to which they belonged. Questions of whether or not Shakespeare is our contemporary (cf. Kott, 1964) and discussions on re-interpreting Ancient works of western drama have dominated literature, theatre, and dramaturgy scholarship. Besides these theoretical elaborations of western dramatic tradition, practices of playwriting and staging -especially of the canonized western classics- sought negotiation and dialogue between the western and non-western conventions, as will be further discussed below in this research.

For playwrights and performers of non-western civilizations coming from oral and performative theatrical traditions, a common way of claiming negotiation and dialogue between their tradition -which lacked a written dramatic component until very recently- and a centuries-old, written dramatic tradition of the west has been to retranslate, rewrite and/or stage -thus recanonize- canonical texts of western tradition. A striking example would be the case of "Arab

Hamlets", many rewritings of Shakespeare's *Hamlet* within an Arab context¹. More recently, the anthologization of the English translations of these Arab rewritings of *Hamlet* and *Oedipus* has been a further step in seeking and claiming a more symmetrical interaction between canonized Western dramatic works and Arab theatrical tradition.² As Almukhtar Salem's and Alyaa Al-Lami's theses both argue, the anthologized English translations of the works of Arab *Oedipus* and *Hamlet* traditions, are both attempts to claim a more symmetric interaction between European and Arab traditions and contribute to cross-cultural communication through theatre translation (Salem, 2020; Al-Lami, 2021). Besides, they open up new avenues for scholars to scrutinize the interaction between cultures, traditions, and civilizations, particularly through theatre translation.

These striking attempts between Arab and Anglophone worlds to claim a more symmetric intercultural and cross-cultural dialogue through (re)translations and rewritings of canonized dramatic texts of western culture are not without their Turkish counterparts. Coming from an oral performative tradition, and having received dramatic literature through translations of western dramatic texts ever since the Tanzimat Period (1839-1876), Turkish theatre has always been seeking its own voice (cf. Ergil, 2022) in the face of strong instances and/or possibilities of merely imitating Western dramatic art, which rests upon a very mature written dramatic tradition. Throughout the odyssey of Turkish theatrical and dramatic art seeking its own voice, canonized western dramatic texts have been (re-)introduced to the Turkish cultural canon through a variety of kinds and manners of translation that I have referred above in the introduction of this research: namely, "rewritings," "appropriations," "adaptations," etc. Given the dissimilarity between the traditions of the source and target texts, and along with the creativity required throughout the translation of dramatic/theatrical texts, the process of translation required diversity in terms of the interventions of the translator. The paratexts of these translations reveal how the agency of the translator was addressed in many different ways avoiding the word "translator". In Can Yücel's translations of Shakespeare the translator was addressed as "Türkçe Söyleyen", literally meaning "saying in Turkish"; in Tiyatrotem's translations of Alfred Jarry, Shakespeare, and August Strindberg, one version of two different translations is addressed as "translation" whereas in addressing the second translation the translators have inconsistency in referring to themselves and their task, generally using "moving on from Jarry's [Shakespeare's/Strindberg's] play" [*Matmazel Julie oyunundan hareketle*] and deliberately avoiding to name the kind of their agency (Ergil, 2020, p. 45-49). Similarly, in Şensoy's case, the translator's self-reference involves an emphasis on the *act* rather than the agent as revealed in the examples "bozan" (deconstructor/destroyer) as a parody

¹ In her book, *Hamlet's Arab Journey*, Margaret Litvin provides a historical account of the many Arab *Hamlets* in Arab appropriation (Litvin, 2011).

² The anthologies *Four Arab Hamlet Plays* (Carlson et al., 2015) and *The Arab Oedipus: Four Plays* (Carlson, 2005) are anthologized translations of Arab *Hamlets* and *Oedipuses* into English and have obviously created an opportunity to claim more symmetrical dialogues between the canonized Western drama and the non-dramatic Arab tradition. In his doctoral dissertation about the influence of the translated Arab *Hamlet* anthology, Almukhtar Amhmed Alfeetouri Salem (2020) argues that "The demand of the Anglo-American intelligentsia to turn to Arab and Muslim responses and cultures has opened new avenues for intercultural communication, negotiation, and dialogue". Similarly, in her Master thesis on the English translations of Arab *Oedipuses*, Alyaa Dawood Khudhur Al-Lami concludes that the publication of these anthologized translations of Arab adaptations of *Oedipus Rex* marks an attempt to attain cross-cultural negotiation in the face of stereotypical perceptions of Arab culture (2021, p. 135).

for “yazan” (writer), “Türkçeleyen” a wordplay and neologism meaning “Turkishizer”. The fact that these translators avoid manifesting themselves as “translators” in *some* of their translations where they creatively interact with and intervene throughout the translation process resembles - and not coincidentally does so- the multiplicity of the ways in which translation studies scholars address theatre translation. Interestingly, as much as they avoid self-reference as “the translator”, they prefer to name their task after the *act* and *action* of their performance and agency such as “saying in Turkish,” “deconstructing,” “Turkishizing,” “moving on”. This emphasis on the performative act of the agency of the translator urges the researcher to observe the task(s) involved in this agency with a special focus on the performativity emphasized through this self-referential discourse. In this research, such translations where the translators deliberately avoid referring to their acts as “translations” will be referred as “reworkings”, a concept highlighting the performative and corporeal aspect of the theatre translator. This concept is proposed by theatre and translation studies scholar Burç İdem Dinçel (2019), and seems to compensate for the lack of an alternative word referring to the creative, (performative) and interventive translation task of the theatre translator. As revealed below, it seems that the concept may function effectively both in translation studies research, in the publication of dramatic texts, and in theatrical practices.

Both in translation studies and theatre studies, the notion of “rewriting” is ambiguous and far from being clear. The concept is almost always used interchangeably with such other concepts as “appropriation,” “familiarization,” and “adaptation” alongside many other alternatives. Similarly, as mentioned above, outside the scholarly discourse, i.e. in theatre practice, the way dramatists or directors address their agency is far from consistent. Clearly, many playwrights and/or directors either avoid using the word “translation,” or “adaptation” probably because they believe their task falls out of the given categorizations and descriptions attributed to “translation” and “adaptation”.

The concept of “rewriting” in translation studies has proved to be useful for translation scholarship in many ways, especially because it highlights the authorial agency of the translator. However, for a very specific field of translation such as theatre translation, which has a whole set of peculiarities, the concept seems to fall short of functioning. For one thing, theatre translation calls for more than *authorial* agency because it is inherently performative and in most cases it is intended for performative purposes reaching beyond mere authorship. This performative kind of rewriting requires more than textuality throughout the process of translation and therefore needs to be addressed differently. Burç İdem Dinçel’s concept of *reworking*, however, addresses theatre translation as a performative task beyond textual and linguistic recreation. Dinçel contends that:

[...] considering translation as a mode of actual production that comes into being through the corporeality of the performative space of theatre compels one to re-think “rewriting” for the sake of another term that could be proposed as “reworking” so as to downplay the textual implications of the former. (2019, p.xxi)

Conducting research on Turkish reworkings of dramatic texts of the Western canon, especially in case of Ferhan Şensoy’s reworkings which have undergone constant retranslation and recanonization processes, requires methodologies that examine more than the textual creation, a methodology prioritizing the dynamic positioning of these constantly translated texts between and

across canons. Therefore, in this study, these reworkings are scrutinized from a translational recononization perspective, which allows the researcher to analyze the texts in terms of inter-/cross-canonical movements besides the textual transformations entailed throughout the translation process. The reworkings of canonical dramatic texts of world theatre by Ferhan Şensoy form the corpus of the research, as they present many different types of translational recononization. Many of the dramatic texts under scrutiny here have been reworked and recononized many times back and forth in various cultures and languages, which makes these recononization processes, above all, means of intercultural and crosscultural dialogue.

Translational recononization, in brief, is “the act of reintroducing a text or a cultural artifact into another national or transnational cultural canon” (Ergil, 2021, p. 214). Besides the fact that the constant recononization of the corpus requires a methodology based on recononization, the concept of translational recononization forms the methodological framework of this research for the following reasons:

(i) As the following elaboration on the types of translational recononization will reveal, Şensoy’s reworkings are examples of a variety of types of recononization such as standard retranslational recononization, interlingual translational recononization, relay translational recononization, back recononization, and intralingual recononization, all to be analyzed from a dynamic canonical perspective,

(ii) Since “[a] translational recononization perspective brings about a necessity to observe socio-political and economic infrastructures of the canons as they receive translated texts, images, and artifacts” (Ergil, 2021, p. 251), this methodology requires an analysis of the canons, contextualizing the textual and linguistic aspects of translational practices within the Turkish canonical and world canonical settings as well as their underlying infrastructures,

(iii) Theatre translation in a Turkish cultural context has some inter-canonical peculiarities that require addressing theatre translation from a translational recononizational perspective. The tension that emerged as the Turkish theatrical tradition sought its own voice in the face of the Western dramatic tradition (cf. Ergil, 2022) is inherently inter-canonical and cross-canonical in nature and is probably best understood by means of a (re)cononizational methodology,

(iv) Şensoy’s reworkings have been reworked many times by himself and others across canons in more than three decades and therefore require diachronistic methodologies to work with, which will allow the researcher to understand the inter-/cross-canonical dynamics of these reworkings not only in space but also in time³.

Translational recononization may come in many types as roughly categorized by the following typology (Ergil, 2021, pp. 217-220): (i) retranslational recononization (standard retranslational recononization/cross-genre retranslational recononization/cross-semiotic

³ Methodologically, translational recononization allows research in diachronistical manner and provides an opportunity to the translation studies researcher to work through a historically contextualizing methodology: “Research on translational recononization welcomes a diachronistic manner of research and a historical perspective since (re)translational decisions, including the selection of the source texts and translation strategies, have intended and achieved functions in cultural canons and are governed by the world-historical and socio-cultural dynamics underlying them” (Ergil, 2021, p. 250).

retranslational recanonization), (ii) interlingual translational recanonization, (iii) relay translational recanonization, (iv) back recanonization, (v) pseudo-translated recanonization, (vi) aborted recanonization, (vii) censored recanonization, (viii) resistant recanonization, (ix) intralingual recanonization.

Şensoy's reworkings illustrate most of the types of translational recanonization above: namely, all three types of retranslational recanonization, interlingual translational recanonization, relay translational recanonization, back recanonization, and intralingual recanonization. The abundance of examples of translational recanonization in Şensoy's reworkings are therefore very crucial and relevant examples of various kinds of the agency of the theatre translator.

2. AGENCY OF THE TRANSLATOR: FERHAN ŞENSOY'S REWORKING OF WORLD LITERATURE INTO TURKISH AND BEYOND

The multiplicity and diversity of recanonizational, linguistic, and cultural interventions made by Şensoy in his translations are embodied in fifteen target texts (as shown below in Table 1) that are reworkings of the ancient, classic, and contemporary texts of the world canon, translated from *many* source texts in eight source or relay languages (English, French, German, Spanish, Russian, Turkish, Greek, Latin). As the table reveals, some of his reworkings are translation collages where he either integrates more than one source text of the same author or of different authors, or he integrates other authors' texts with his own texts to the point that the boundaries between these texts are blurred or dissolved. This is the reason why the number of source and target texts do not match and the number of source texts is higher. The source texts belong to six different genres: play, libretto, biography, historiography, short story, novel. Since Şensoy spoke Turkish, English, and French, some of his reworkings -in which the source text is English, Turkish, or French- are probably direct translations from those languages, whereas other reworkings (such as those from Russian or Greek) are indirect relay translations. The table clearly illustrates a striking variety of source texts, source/relay/target languages, genres, eras, collaging techniques, and recanonization practices which is unique in the Turkish theatrical setting and provides unique material for empirical research on the agency of the theatre translator.

Title of the TT	Year of staging	Title of the ST	ST author	Genre and language of the ST	Further recanonization
<i>En Büyük Romülüs</i> <i>Başka Büyük Yok</i>	1982	<i>Romulus the Great</i> { <i>Romulus der Große</i> }	Friedrich Dürrenmatt	Play, German.	
<i>Eski Moda Komedya</i>	1983	<i>An Old-Fashioned Comedy</i> [<i>Старомодная</i>	Aleksei Arbuzov	Play, Russian.	

		комедия]			
Anna'nın 7 Ana Günahı	1983-1984	<i>The Seven Deadly Sins</i> [Die sieben Todsünden]	Bertolt Brecht	Libretto, German.	
Eşek Arıları	1986-1987	<i>The Wasps</i> [Σφῆκες]	Aristophanes	Play, Greek.	
İçinden Tramvay Geçen Şarkı	1986-1987	Multiple source texts: Translation collages.	Karl Valentin	Play(s), German.	
Don Juan ile Madonna	1988-1989	<i>Dona Juana</i>	Anca Visdei	Play, French.	
Yorgun Matador	1990-1991	Multiple source texts: Translation collages.	Pierre-Henri Cami	Play(s), French.	
Güle Güle Godot	1992-1993	<i>Waiting for Godot,</i> <i>En Attendant</i> <i>Godot</i>	Samuel Beckett	Play, English and French.	
Köhne Bizans Operası	1993	Multiple source texts: Translation collages.	Charles Diehl, George Alexandrovich Ostrogorsky, Procopius, Victorien Sardou	Biography, historiography, play. French, Russian, Latin.	
Şu Gogol Delisi	1994-1995	<i>The Diary of A Madman</i> [Записки сумасшедшего]	Nikolai Gogol	Short Story, Russian.	<i>Ce Fou de Gogol</i> (Fr.)
3 Kurşunluk Opera	1995-1996	<i>The Threepenny Opera</i> [Die Dreigroschenoper]	Bertolt Brecht	Play, German.	Brecht's version (1928) was a rewriting of John Gay's <i>The Beggars' Opera</i>

					(1728)
<i>Aptallara Güzel Gelen Televizyon Dizileri</i>	1996	<i>The Patient [La Patiente]</i>	Anca Visdei	Play, French.	
<i>Fişne Pahçesu</i>	2000-2002	<i>The Cherry Orchard</i>	Anton Chekhov	Play, Russian.	
<i>Uzun Donlu Kişot</i>	2004-2005	<i>Don Quixote</i>	Cervantes	Novel, Spanish.	
<i>Ruhundan Tramvay Geçen Adam</i>	2010	Multiple source texts: Translation collages.	Karl Valentin	Play(s), German.	

Table 1. Ferhan Şensoy's reworking and recanonization practices of world literature.

2.1. Deconstructing given categories on translator's agency: Şensoy's self-referential discourse

The dethronement of the (dramatic) text in contemporary times is not peculiar to plays and their stagings. Despite the fact that plays are very much prone to deconstruction because they form only the initial step in a complex cognitive and interpretive process in the minds of many future receivers such as readers, directors, critics, actors, audiences, and whoever else is exposed to them, other forms of texts, even of high literature, have lost their absolute meaning and power as the *œuvres*, the masterpieces of their authors. This holds true for the authors who have been announced to be "dead" by Roland Barthes as early as 1967 (cf. Barthes, 1988). Barthes' discourse involved "texts" instead of "works" or *œuvres*, and "the writer" instead of an "author". He found the removal of the author quite transformative in terms of contemporary writing which has resonated in the field of translation studies to the point that the role of the translator was questioned in the absence of an author. Although the authorial presence of the translator can now be claimed and the role of the translator can be questioned even in the presence of an author, back in 1967, the absence of the author was a crucial opportunity for the translator to take a more primary position. Among many responses of the translation studies scholars to Barthes' manifestation, one remarkable response belonged to Kaisa Koskinen who challenged the notion of fidelity because the plurality of possible meanings would not allow a single "faithful" reproduction of an original (1994, p. 451). The translator, in the absence of the author, was now one step closer to and felt more entitled to the claim for the plurality of meanings and the interpretive nature of the task they were undertaking.

In the fields of dramaturgy and theatre studies, a striking paradigm shift may be considered to be the avant-garde and post-dramatic approaches that undermined the authority of "the dramatic text". According to Eylem Ejder, before contemporary times that Hans-Thies Lehmann

calls the “post-dramatic times,” the dramatic text conventionally had absolute power over other components of the theatrical performance. However, the challenge brought about by the non-conventional approaches of avant-garde and post-dramatic theatre marked the loss of the priority given to the dramatic text (Ejder, 2017, p. 28).

Şensoy’s self-referential discourse, when viewed from the above-mentioned approaches to the relation between the text-the playwright-the translator, becomes more relevant. The fact that he comes from a non-dramatic and performative tradition (*Ortaoyunu* and *Tuluat*) is another factor motivating his tendency to (re)work towards the performativity of the play. His discourse on the nature of his translation/reworking processes challenges existing norms and definitions regarding the given definitions of the concept of “translation” as well as the meaning attributed to “the dramatic text,” and the perception of “the translator” as such. The multiplicity of the ways in which he names his task is in line with the way he de-/re-constructs the texts: uncanny, playful, experimental, improvisational, and metatheatrical.

As Table 2 below tries to clearly reveal, Şensoy’s self-reference as the translator/reworker/director of the play involves a variety of wordings and wordplays. In *İçinden Tramvay Geçen Şarkı* (1986), a collage of translations of Karl Valentine’s plays, he claims co-authorship and is addressed as one of the playwrights whereas in *Eşek Arıları* (1986) he has three different references to himself: “Director” [Yönetmen], “deconstructed/destroyed by” [Bozan], “deconstructed/destroyed-directed by” [Bozan-yöneten]. Here, there is a reference to the Turkish collocation “yazmak-bozmak” which is a saying based on sound repetition meaning to write and undo what is written. This wordplay explicitly reveals the playful and deconstructive nature of the translator/reworker, and when the agency of the reworker in collages is taken into consideration it is natural to refer to these two kinds of agency differently because in collages the reworker intervenes in the general structure and framework of the whole play. In *Aptallara Güzel Gelen Televizyon Dizileri*, Şensoy is referred as the writer (“Written and directed by: Ferhan Şensoy”) whereas in the program booklet he is the “writer” and “Turkishizer” (Türkçeleyen), which is a neologism meaning “putting into Turkish”. However, in the intro of the Youtube video of the play, the intro mentions Anca Visdei -the ST playwright- as the “writer” and Şensoy as the “Turkishizer” whereas in the outro Şensoy is addressed as the “writer” and “director” of the play. This inconsistency and diversity of the playful self-references of the translator point out the creativity of the theatre translator, and the variety of tasks or responsibilities involved in this kind of translation. The difference in the discourses of these reworkings is also result of the different tasks involved in each translation or reworking process. *İçinden Tramvay Geçen Şarkı* involves more authorial effort as it is a collage of the translations of Karl Valentin’s works and the intervention of the reworker is more direct, authorial, and extensive when compared to his local interventions in *Aptallara Güzel Gelen Televizyon Dizileri* where he adds two additional characters that intervene in the flow of the translation of the playwright’s text (Ortaoyuncular, 2022b), and even discuss the translation comparing it with the French source text.

	DVD cover	Program booklet	Youtube Video	Youtube teaser
<i>İçinden Tramvay Geçen Şarkı</i> 1986-1987	<u>Yazan:</u> Karl Valentin-Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Karl-Valentin-Ferhan Şensoy]	Karl Valentin-Ferhan Şensoy	<u>Yazan:</u> Karl Valentin-Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Karl-Valentin-Ferhan Şensoy]	Agency of the translator or author not mentioned.
<i>Eşek Arıları</i> 1986-1987	<u>Yazan:</u> Aristophanes <u>Yönetmen:</u> Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Aristophanes <u>Director:</u> Ferhan Şensoy]	N/A	<u>Yazan:</u> Aristophanes <u>Bozan:</u> Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Aristophanes <u>Destroyed/deconstructed by:</u> Ferhan Şensoy]	<u>Yazan:</u> Aristophanes <u>Bozan-Yöneten:</u> Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Aristophanes <u>Destroyed/deconstructed by:</u> Ferhan Şensoy]
<i>Aptallara Güzel Gelen Televizyon Dizileri</i> 1996	<u>Yazan-Yöneten:</u> Ferhan Şensoy <u>[Written and directed by:</u> Ferhan Şensoy]	Cover: Anca Videi Ferhan Şensoy Inside the booklet: <u>Yazan:</u> Anca Videi <u>Türkçeleyen:</u> Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Anca Videi <u>Turkishized by:</u> Ferhan Şensoy]	Intro: <u>Yazan:</u> Anca Videi <u>Türkçeleyen:</u> Ferhan Şensoy Outro: <u>Yazan ve yöneten:</u> Ferhan Şensoy Intro: <u>[Written by:</u> Anca Videi <u>Turkishized by:</u> Ferhan Şensoy] Outro: <u>[Written and directed by:</u> Ferhan Şensoy]	<u>Yazan:</u> Anca Visdei <u>Türkçeleyen:</u> Ferhan Şensoy <u>[Written by:</u> Anca Visdei <u>Turkishized by:</u> Ferhan Şensoy]

Table 2. Examples of Şensoy's self-referential discourse on the agency of the translator/reworker.

Another self-reference Şensoy makes regarding his agency as the translator is "updating". In the program booklet of *Üç Kurşunluk Opera*, he gave an account of how he "updates" Brecht's play which was already the updating of John Gay's *The Beggar's Opera*. So he implies that his version of the play is an update of an already updated version. It is very possible that the way he names his agency in each play reflects his intended aims for each unique translation/reworking act.

2.2. Reworking the text

Ferhan Şensoy's reworking practices involve the use of unique and unprecedented dramatic techniques motivated by both Turkish and Western theatrical traditions. His agency exceeds mere textual and linguistic interventions and is performative in nature.

2.2.1 Humour through manipulation, modification, and de-/re-construction of language

Linguistic creativity and intervention characterize Şensoy's translation/reworking strategy and are the main components underlying his humor. According to Yavuz Pekman, the way Şensoy plays with language to the point of recreating it is the basic factor underlying both his humor and his alternative approach to creating an alienation effect (2001, p. 151), which is peculiar to his indigenous and reworked plays.

Ebru Aracı classifies Şensoy's linguistic peculiarities in three different ways: "(i) deviations from the dialect, (ii) deliberate deviation from the language in order to show superiority (i.e. when Hacivat adds Arabic and Persian words in his speech), (iii) inability to use language due to some physical disorders" (2012, p. 18).

Şensoy's reworkings usually involve either integrating various languages or creating a new language for the play. Table 3 below shows some examples of the use of non-standard or made-up languages as a part of the translation/reworking process.

Title of the Play	Language
<i>Köhne Bizans Operası</i> 1993	"Not very decent Greco-Roman!" (Ortaoyuncular, 2022a)
<i>Fişne Pağçesu</i> 2000-2002	Laz language
<i>Aşkımızın Gemisi Fındık Kabuğu</i> 1991 Intralingual recanonization.	Ünye dialect

Table 3. Uses of various languages and dialects in Ferhan Şensoy's reworkings.

The description of the Youtube video of *Köhne Bizans Operası* involves the story of his creation of a new language for the play. In a poem narrating the writing process of the play, Şensoy comes up with the question "How should the language of the play be?" and arrives at the conclusion: "I gave it a thought for a while, I tried to find a language in my own way: A not very decent Greco-Roman!" (Ortaoyuncular, 2022a, translation mine). This original use of a fabricated Greco-Roman with its slang discourse functions as a mirror of Theodora's life in a Byzantine setting full of intrigues, greed, and conspiracies which have references to Turkish politics as well as world politics. The use of this new language which is an intermingling of Turkish, Latin, and Greek is inspired by the imitations of Greek characters in traditional Turkish theatre (Pekman, 2022, p. 152). This language, among many other intermingled language uses of Şensoy, brings back the multicultural, cosmopolitan legacy of Ottoman theatre and its inclusion of non-Muslim ethnic groups. Reviving and embracing the diverse multicultural, multilingual tradition this way is a unique example of a linguistically and culturally pluralistic form of theatre translation.

Another aspect of Şensoy's linguistic creativity instrumentalized as a means of humor is the neologisms he uses. The word "memedanlık" [boob holder] in *Güle Güle Godot* (Ortaoyuncular 2021b) to refer to a bra is only one of the examples that are abundant in all of his plays and are peculiar to his plays only.

2.2.2 "Collage"ing and Reworking as historiography and criticism

Şensoy's translation collages, or collaged translations, which can be used interchangeably within this context, are historiographical and critical acts of translation. Two examples of these collages are *İçinden Tramvay Geçen Şarkı* (Ortaoyuncular, 2020c) and *Yorgun Matador* (Ortaoyuncular, 2022c), the former consisting of collages of Karl Valentin's plays integrated with Şensoy's sketches added to narrate Valentin's life story, and the latter being a play with a similar structure based on the life and works of Pierre-Henri Cami. These historiographical and biographical collages, while depicting the lives and works of Karl Valentin and Pierre-Henri Cami, critically depict the political, social, and theatrical contexts of the time they lived in.

Şensoy's critical interventions usually come as songs with lyrics critical of the society, literary circles, and theatre circles of the two playwrights' times. The first act of *Yorgun Matador* ends with Cami (acted by Şensoy) singing this song:

Nobody takes my writings seriously, / My name is not an entry in Larousse, / I am a man that noone knows, / They pretend that I do not exist, / That fagot André Breton does not include me in the anthology of Black humour / [...] My works when put one on another will be taller than André Breton [...]" (Ortaoyuncular, 2022c, translation mine).

The second act starts with a song by a female actor (Demet Akbağ) with the following lyrics:

France is a strange place with a book store in every corner / bookshelves full of dictionaries / and lots of encyclopedias/ You can find whatever you are looking for but Cami / [...] / France is a strange place / full of literary figures, / According to literary histories, a man named Cami did not exist. / If you ask us, he lived, he is still living / and he is even with us right now (Ortaoyuncular, 2022c, translation mine).

According to Mona Baker, translators are not simple mediators but are re-narrators, who through re-narration do not *imitate* the reality but also actively participate in its *construction*:

[...] the stories we narrate do not only mediate our access to reality, but also participate in configuring that reality. Translation is thus understood as a form of (re-)narration that *constructs* rather than *represents* the events and characters it re-narrates in another language. Translators and interpreters do not mediate cultural encounters that exist outside the act of translation but rather participate in configuring these encounters: they are embedded in the narratives that circulate in the context in which they produce a translation and simultaneously contribute to the elaboration, mutation, transformation, and dissemination of these narratives through their translation choices [...] The narrative approach thus grants translators and interpreters considerable agency and acknowledges the decisive and highly complex role they play in their own societies [...] as well as globally [...] (Baker, 2014, p. 159; italics not mine)

Şensoy's collaged translations are an example of the translator/reworker constructing what Mona Baker would call "competing narratives" in the face of existing ones (cf. Baker, 2006). In

these two examples, the narratives Şensoy constructs of Karl Valentin, Pierre-Henri Cami, along with the literary histories they have been contextualized in are alternative narratives functioning as attempts to “perform” or claim new historiographies, cultural histories, and literary histories, as well as more just images of the lives and works of these playwrights. His reworkings in these collages clearly attempt to question the literary images of these personalities as well as their lives and they may be regarded as examples of theatre translators as literary critic and image-makers.

2.2.3 Integrating Turkish theatrical components into World Classics

Ses-1885, the theatre building where Ortaoyuncular performed their plays, is an urban space symbolizing the cosmopolitan, multicultural, linguistically pluralistic urban life and artistic approach prevailing since the Tanzimat Period. The theatre building, initially built in the backyard of Cite d’Alep, and was previously used as a circus area (cirque de Pera), an opera building, and a theatre building (previously called “Varyete Tiyatrosu”) is named by many theatre and culture historians as the most important building in our theatre history (cf. Pekman, 2011, p. 81). The iconic building is crucial in terms of the urban memory and collective memory of Istanbul as well as being a landmark in Ottoman and Republican art history.

Within this urban context, which has hosted both Western and Turkish theatrical traditions for more than a decade, Şensoy instrumentalized *Ortaoyunu* and *Tuluat* motifs throughout the reworking processes of the fundamental texts of Western literature and world literature.

Following the improvisational, interactive tradition of the performative tradition of Turkish theatre, Şensoy’s use of meta theatricality is how he positions himself in the face of illusionistic tradition and conventional Western theatre. This feature characterizes both his indigenous plays and translations and in both cases, it is a negotiation between Western and Turkish traditions.

Some other main strategies he uses -discussed in various parts of this research- as he integrates Turkish and Western traditions are as follows:

(i) Use of neologisms, (ii) use of languages and dialects (of the previous Ottoman non-Muslim groups such as Greeks), (iii) repetitions and repartees, (iv) meta theatricality, (v) replacing Brechtian alienation techniques with Turkish traditional motifs such as deviating from the standard language and deviating from the dialect, (vi) improvisation and interaction with the audience.

2.3. Recanonizing the text

Şensoy’s recanonization of world classics did not necessarily involve translations into Turkish. What makes his recanonization practices unique is the translation and further recanonization of these Turkish translations and reworkings into other languages and back to world canons (cf. Ergil, 2022). Başak Ergil narrates the recanonization history of Şensoy’s reworking *Ce fou de Gogol* as follows:

An example of reworking and translational recanonisation by Şensoy is his play *Ce fou de Gogol*, reworked and staged in French in Canada in 1974. The staging of *Ce fou de Gogol* in Montreal at Theatre Patriote was followed by the performance of the play as a radio play in Canada in the same year. In 1975, Şensoy won “the best foreign playwright award,”

and Monique Mercure won “the best actress award” in Canada. In 1993, his Turkish reworking *Şu Gogol Delisi* [This madman Gogol] was staged and brought the play three awards within the Turkish theatrical context: Derya Baykal was awarded “the best actress award,” Canan Göknil was given “the best costume award” and the play was given “Avni Dilligil the most original play award” (2022, p. 102).

Apparently, the recanonization of Nikolai Gogol’s *The Diary of a Madman* (1835), in French translation in Canada (1975) and in Turkish (1993) is an example of Şensoy’s self-translation, relay translation, and back translation practices which correspond to different kinds of translational recanonization.

Another recanonization practice is that of *Waiting for Godot/En Attendant Godot*, a play first reworked in 1968 and was further reworked in seven different versions in the span of 33 years up until 2001. The play was translated and recanonized in Turkish, English, French, and Russian (cf. Ergil, 2022)

His recanonizations of world literature are a response to world literary and theatrical canons -as well as their histories and historiographies-, and an attempt to integrate Western and Turkish theatrical traditions. In line with the Arab *Hamlet* and *Oedipus* reworkings discussed in the first part of this study, the non-Western recanonizations of the reworkings of these works of Western literature form a response both to the conventions of European dramatic literature and to the asymmetric relations between Western and non-Western canons, where non-Western literary and cultural canons have been on the receiving part. With these attempts, which can be regarded as steps towards true interaction between these canons, theatre translation becomes a kind of mediation which escapes -if not avoids- the given hierarchical and asymmetrical relation between these canons.

2.4. Agency of the theatre translator/reworker

As the above analyses have illustrated, Şensoy’s translational recanonization and reworking practices show the diversity of tasks of a theatre translator and allow for an extensive definition of translator’s agency. As the above elaborations reveal, below are some acts performed by Şensoy as the translator/reworker of many works of world literature: (i) interlingual translator, (ii) intralingual translator, (iii) intercultural mediator, (iv) self-translator, (v) retranslator, (vi) social critic, (vii) literary critic, (viii) theatre critic, (ix) historiographer, (x) experimentator, (xi) alternative narrator, (xii) recanonizer, (xiii) publisher, (xiv) satirist, (xv) biographer, (xvi) linguist, (xvii) performer.

Şensoy, therefore, is a unique example of a theatre translator whose practices as well as self-referential and self-reflexive discourse show the multiplicity of possible tasks of a theatre translator.

CONCLUSION

The body of analyses above, regarding Şensoy’s translational practices with respect to both translational recanonization and translator’s agency, lead this research to two sets of conclusions from these two various perspectives.

In terms of Şensoy's translational reanonization practices, it can be concluded that these practices are a contribution to the interaction between Turkish and Western cultural and performative traditions as well as canons. In terms of the agency of the theatre translator, it has been discussed above in part 2.4 that Şensoy is a theatre translator with all multiple types of agency.

According to Yavuz Pekman, a theatre historian and a member of Şensoy's Ortaoyuncular theatre company, Şensoy owes his success as a playwright to his holistic view of theatre:

Ferhan Şensoy signifies both a stage in Turkish theater's search for its own identity, and an important point that dramatic writing has recently reached, with his unique aesthetic structure, stage language, and audience/stage relationship. Moreover, Şensoy understood that the identity of Turkish theater could not be found only through a one-sided study in the field of authorship, and by establishing a theatre company, he tried to create an understanding of acting and staging that would go hand in hand with the texts he wrote, which means he endeavoured to establish a holistic theatre formation (just like Brecht and Fo did) (2002, p. 149, translation mine).

Theatre translation, as all theory and practice have shown, is an act beyond textual and linguistic concerns and is performative by its very nature. What makes Şensoy's agency so encompassing and extensive as a theatre translator is his holistic and contextualizing perspective which positions him between cultures, languages, canons, and not only literary but also performative traditions. From the point of translation studies, besides looking at an object of translation from a holistic perspective, it is important that each translation task is to be treated as a separate, unique translation project, which, in the variety of self-reflexive and self-referential discourse of Şensoy, the uniqueness of each translation process and the tasks of the theatre translator for that particular project are reflected. Şensoy sets a rare example as a theatre translator both because of his holistic approach to theatre and his unprecedented approach to each task of theatre translation and does not necessarily limit his translational decisions to the same strategies each time he undertakes a translation task. In this vein, the seeming inconsistency prevailing in the self-referential discourse created by Şensoy (which is also found in the discourses of other theatre translators such as Can Yücel and Tiyatrotem) in terms of his agency is in fact a sign of the unlimited possibilities of each new and unique translation process and can be regarded as a manifestation of the translatability of the dramatic/theatrical text.

REFERENCES

- Al-Lami, A. D. K. (2021). *Oedipus through the Arab lens: Anthologized translations of Arab reworkings of Oedipus Rex*. MA thesis.
- Anderman, G. (2001). Drama translation. *Encyclopedia of translation studies* (ed. Mona Baker). London and New York: Routledge.
- Aracı, E. (2012). *Ferhan Şensoy'un metinlerinde geleneksel halk tiyatrosunun çağdaşlaştırılma biçimleri*. MA Thesis. İstanbul University, İstanbul.
- Baker, M. (2006). *Translation and conflict. A narrative account*. London and NY: Routledge.

- Baker, M. (2014). Translation as re-narration. In J. House (Ed.), *Translation. A multidisciplinary approach* (pp. 158-177). Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Barthes, R. (1988). The death of the author. In D. Lodge (Ed.) *Modern criticism and theory: A reader*. London and New York: Longman.
- Bassnett, S. (1985) Ways through the labyrinth: Strategies and methods of translating theatre texts. In Theo Hermans (Ed.) *The manipulation of literature*. London: Croom Helm.
- Bassnett, S. (1991) Translating for the theatre: The case against performability. *TTR IV*. 1, 1991, pp. 99-111.
- Brodie, G. (2020) Theatre translation. In Baker, M.; G. Saldanha (Eds.) *Encyclopedia of translation studies* [Third Edition]. London and New York: Routledge.
- Carlson, M.; M. Litvin, J. Arab (Eds.) (2015). *Four Arab Hamlet plays*. New York: Martin E. Segal Theatre Center Publications.
- Carlson, M. (2005) *The Arab Oedipus: Four plays*. New York: Martin E. Segal Theatre Center Publications.
- Diñçel, B. İ. (2019). *Translating the tragic: Mimetic transformation of attic tragedies on the contemporary stage*. (Unpublished doctoral dissertation) Trinity College, Dublin.
- Ejder, E. (2017). Uyarılama, teatrallik ve bugünün tiyatrosu. *TEB Oyun*, 35, pp. 26-32.
- Ergil, B. (2020). Batı kanonu hayal perdesinde: Tiyatrotem yeniden yazım ve yeniden çevirilerinde "absürd", "tragedya" ve "komedy" kavramlarının dönüşümü . *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 26-58. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/wollt/issue/64617/981221>
- Ergil, B. (2021). Song translation as creative mediation and translational reCanonization: A genealogical odyssey from Plutarch through Cavafy to Müslüm Gürses. In Didem Tuna, Mesut Kuleli (Eds.), *Interdisciplinary debates on discourse, meaning, and translation*. İstanbul: Anı.
- Ergil, B. (2022). "Humourizing" the theatre of the absurd through reworking and (self-)translation: Turkish theatrical tradition in search of its own voice". In M. Dore (Ed.) *Humour in Self-Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- İpşiroğlu, Z. (2009) Oyun yazarlığında kültürlerarası diyalog. *Mimesis* 16.
- Kott, J. (1964). *Shakespeare our contemporary*. (Trans. Boleslaw Taborski). New York: Doubleday.
- Koskinen, K. (1994). (Mis)translating the untranslatable: The impact of deconstruction and poststructuralism on translation theory. *Meta*, 39 (3), 446-452. doi: <https://doi.org/10.7202/003344a>
- Litvin, M. (2011). *Hamlet's Arab journey: Shakespeare's prince and Nasser's ghost*. Princeton: Princeton University Press.
- Ekaterini, N. (1994). *A communicative model for theatre translation: Versions of Oedipus the King in English*. Ph.D. dissertation.
- Ortaoyuncular. (2020a, October 1). *Ferhan Şensoy ile Soru Cevap! 7. Bölüm* [Video file]. Retrieved from

<https://www.youtube.com/watch?v=HsE4Ho5UnRc&list=PLcmQ8ih7p9svJuHn6xpB2rEd1k3yu0XvX&index=7>

Ortaoyuncular. (2020b, October 1). *Ferhan Şensoy ile Soru Cevap! 10. Bölüm* [Video file]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=r3ZstDDIXbU>

Ortaoyuncular (2020c, December 6). *İçinden Tramvay Geçen Şarkı* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=hAKEUgHo4Xk>

Ortaoyuncular (2021a, November 12). *Güle Güle Godot* [Video]. https://www.youtube.com/watch?v=Y6G_j-o87vI

Ortaoyuncular (2021b, June 12). *Üç Kurşunluk Opera* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=6jDkWmDWKt8>

Ortaoyuncular (2022a, March 11). *Köhne Bizans Operası* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=AEH5K6UL86Q>

Ortaoyuncular (2022b, September 24). *Aptallara Güzel Gelen Televizyon Dizileri* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=xIGur4c7kBI>

Ortaoyuncular (2022c, June 11). *Yorgun Matador* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=EBMt1Ecym7I>

Pekman, Y. (2002). *Çağdaş tiyatromuzda geleneksellik*. İstanbul: Mitos Boyut.

Pekman, Y. (2011). *Geçmişten günümüze İstanbul tiyatroları II*. İstanbul: Yapı Kredi.

Salem, A. A. A. (2020). *The image in the mirror: Hamlet's journey back home through Arabic adaptations and their translations*. Ph.D. thesis.

Turunççuoğlu, M. H. (2009). *Üç Kuruşluk Opera metnini Model Alma*. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, 15. 19-56.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

DeepL Translate ve Google Translate Sistemlerinin İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Çeviri Performanslarının Karşılaştırılması*

DOÇ. DR. İSMAİL YAMAN**

Öz

Günümüzde gelişen teknolojiden etkilenmeyen bir alandan bahsetmek neredeyse olanaksızdır. Çeviribilim alanı da teknolojik gelişmelerden kayda değer oranda etkilenmiştir. Bu etkiyi farklı açılardan olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmek mümkündür. Bir taraftan güncel makine çevirisi sistemleri tarafından sunulan kolaylık faktörü cezbedici bir unsur olarak değerlendirilebilirken diğer taraftan bu gelişmelerin çevirmenlik mesleği açısından ciddi bir tehdit teşkil edebileceği çıkarımında bulunulabilir. Makine çevirisi yazılımlarının bugünkü durumunu genel olarak incelediğimizde yapay zekâ destekli nöral sistemlerin hafife alnamayacak derecede iyi sonuçlar verebildiğini gösteren çalışmalar mevcuttur. Bu çalışma yapay zekâ destekli nöral ağlar kullanan DeepL Translate ve Google Translate çeviri sistemlerinin teknik özelliklerini ve güncel performanslarını karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır. Karşılaştırma İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce dilleri arasında her iki yazılıma da verilen aynı çeviri görevleri üzerinden yapılmıştır. Sağlıklı sonuç elde edebilmek için çeviri görevlerinde farklı metin türleri kullanılmıştır. Ortaya çıkan çeviriler standart bir dereceli puanlama anahtarı çerçevesinde üç farklı uzmanın kanısı alınarak değerlendirilmiştir. Söz konusu iki makine çevirisi yazılımının karşılaştırmalı çeviri performansı üzerinden elde edilen bulgular ışığında makine çevirisinin ilgili alanda ve sektörde gelecekteki muhtemel rolü üzerine değerlendirmeler ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: çeviribilim, makine çevirisi, Türkçe, İngilizce, metin, dil eğitimi

A COMPARISON OF DEEPL TRANSLATE AND GOOGLE TRANSLATE CONSIDERING THEIR ENGLISH-TURKISH AND TURKISH-ENGLISH TRANSLATION PERFORMANCES

Abstract

Today, it is almost impossible to talk about a field that is not affected by developing technology. The field of translation studies has also been significantly affected by technological developments. It is possible to evaluate this impact positively or negatively from different perspectives. On the one hand, the convenience factor offered by current machine translation systems can be considered as an attractive factor; on the other hand, it can be inferred that these

* Bu çalışma, 29 Eylül-1 Ekim 2022 tarihlerinde Bolu'da düzenlenen "Bolu Abant İzzet Baysal University, International Congress on Academic Studies in Translation and Interpreting Studies" adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Ondokuz Mayıs Ün. Eğitim Fak. İngiliz Dili Eğitimi ABD, ismail.yaman@omu.edu.tr, orcid: 0000-0003-1323-4909

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 25.12.2022

developments may pose a serious threat to the translation profession. When we examine the current state of machine translation software in general, there are studies showing that artificial intelligence supported neural systems can provide good results that cannot be underestimated. This study aims to provide a comparative analysis of the technical features and current performance of DeepL Translate and Google Translate translation systems using artificial intelligence-supported neural networks. The comparison has been made on the basis of the same translation tasks between English-Turkish and Turkish-English given to both systems. In order to obtain reliable results, different text types have been used in the translation tasks. The resulting translations have been evaluated by taking the opinion of three different experts with reference to a standard rubric. In the light of the findings obtained from the comparative translation performance of these two machine translation programmes, evaluations have been made on the possible future role of machine translation in the related field and industry.

Keywords: translation studies, machine translation, Turkish, English, text, language teaching

GİRİŞ

İngilizce bugün dünyanın pek çok yerinde iletişim noktasında ortak dil (lingua franca) olarak kullanılmaktadır. Ülkeler bazında değerlendirdiğimizde ise İngilizcenin Türkiye dâhil pek çok ülkede yabancı dil olarak öğrenildiğini ve bir şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu durum İngilizceyi önemli bir popüler kültür unsuru yaparken diğer dillerle olan etkileşimini de zorunlu kılmaktadır. Karşılıklı sözcük alışverişleri ve dilsel görünüme (linguistic landscape) yansıma bu etkileşimin somut göstergelerindedir. Türkiye özelinde ise Türkçe ve İngilizce arasında benzer etkileşimlerin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Dil insanlık tarihi boyunca en önemli iletişim aracı olarak kullanılırken çeviri de farklı diller arasında kendini gösteren etkileşim sonucu ortaya çıkmış ikincil ancak önemli bir iletişim aracıdır. Tarihsel arka planı itibarıyla doğal diller arası çeviri işlemi oldukça derinlikli bir pratiktir. Öyle ki, çeviri Latince ve Grekçe gibi klasik dillerin öğretilmesi ve öğrenilmesinde uzun yıllar başlıca teknik olarak kullanıldığı için bugün hâlâ Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi'nin (Grammar-Translation Method) bir dönemler (bugün de kısmi etkileri yadsınamaz) ne kadar etkili olduğundan bahsedebiliriz.

Günümüzde İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce çeviri ihtiyacı bağlamında kitaplar, makaleler, ürün kılavuzları, web siteleri gibi pek çok yazılı ürünün yanında konferans veya sempozyum konuşmaları, canlı röportajlar, toplantılar gibi çok sayıda sözlü dil etkinliği örnek gösterilebilir. İlgili dil ürünlerinin çevirisi kapsamında teknik çeviri, edebi çeviri gibi yazılı çeviri türleri kullanılabilirken ardıl ve andaş çeviri gibi sözlü çeviri türleri de kullanılabilir. Tüm bu çeviri destekli iletişim süreçleri gelişen teknolojiye doğal olarak etkilenmiştir. Özellikle makine çevirisi alanında kendini gösteren gelişmeler göz ardı edilemeyecek bir seviyeye ulaşmıştır ve hem çeviribilim alanında hem de dolaylı olarak dil öğrenimi alanında kayda değer etkiler ortaya koymaya başlamıştır.

Doğal diller arasında makine çevirisi fikri 2. Dünya Savaşı sonrası döneme uzansa da bu hususta kayda değer sonuçların ortaya çıkması oldukça zaman almıştır. Bu uzun süreçte istatistik

temelli makine çevirisi programlarında adım adım iyileşmeler olmuştur. Bu bağlamda gelinen nokta çeviribilim pratiğine iki farklı boyut getirmiştir. İlk boyutta daha çok profesyonel çevirmenlerin yararlandığı ücretli yazılımlar olan Trados, Across, Memsource, MemoQ gibi bilgisayar destekli çeviri araçları (CAT tools) bulunmaktadır. İkinci boyutta ise günlük karakter kısıtı gibi sınırlıklar haricinde ücretsiz kullanım olanağı tanıyan ve neredeyse herkesin kullandığı Google Translate, DeepL Translate, Microsoft Translator, Yandex Translate, Bing Translate gibi makine çevirisi sistemleri bulunmaktadır. İlk boyutu teşkil eden bilgisayar destekli çeviri araçları oluşturulan çeviri veritabanı üzerinden çevirmene hız ve kolaylık sağlarken ikinci boyutu teşkil eden makine çevirisi yazılımları doğrudan çeviri işlemini yapmaktadır.

İlk aşamada istatistik tabanlı bir yazılım üzerine kurulu makine çevirisi sistemlerinin bir kısmı son yıllarda yapay zekâ alanındaki gelişmelerin de etkisiyle tamamen veya kısmen nöral sisteme geçiş yapmıştır. Özellikle bu konuda öncülük yapan Google Translate sisteminin 2016 yılında bu sistemi uygulamaya almasından sonra ortaya çıkan çevirilerin kalitesindeki gözle görülür yükselme diğer yazılımların da nöral sisteme geçişini beraberinde getirdi. Yapay zekâ destekli nöral sistemin getirdiği çeviride kalite artışının yanı sıra pek çok boyutta teknolojik gelişmeler meydana gelmiştir. Otomatik dil algılama, desteklenen dil sayısındaki muazzam artış (örn. Google Translate tarafından desteklenen dil sayısı: 103), kamera entegrasyonu, resim-belge üzerinden metin algılama, alternatif çeviri özelliği, sistem üzerinden sözlü çeviri çözümleri gibi pek çok yenilik son birkaç yılda makine çevirisi sistemlerine entegre edilmiştir.

Makine çevirisi alanında pratikte yukarıda zikredilen gelişmeler meydana gelirken Türkiye’de akademik alandaki araştırmacılar da ilgili çeviri sistemlerini farklı boyutlardan ele almaya çalışmışlardır. Çalışmalar daha çok Google Translate sisteminin performansı üzerine yoğunlaşırken (örn. Barut, 2022) ortaya konan veriler genellikle hata analizi sonucu elde edilmiştir (örn. Koçer Güldal & İşisağ, 2019). Ayrıca, az sayıda çalışma ise makine çevirisi sonrası düzeltme işlemleri (post-editing) boyutuna odaklanmıştır (örn. Temizöz, 2016; Çetiner, 2019). Ek olarak, bazı çalışmalar makine çevirisi üzerine edebi boyut ve biçem gibi daha karmaşık hususlara (örn. Şahin vd., 2021) temas ederken bazı çalışmalar ise makine çevirisinin insan iletişimine dönük olarak tıp alanında bir araç olarak kullanılabilme ihtimali üzerinde durmuştur (örn. Şentürk vd., 2021).

Yukarıda da bahsedildiği üzere makine çevirisi sistemlerine ilişkin öncelikli merak konusu ne ölçüde isabetli çeviriler ortaya koyabildikleridir. Bu çerçevede makine çevirisi sistemlerinin ürettiği çevirilerin nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı önemli bir husustur. Üretilen çeviriler yazılımla değerlendirilebilirken insan değerlendirmesine de tabi tutulabilir. Değerlendirilecek çevirinin hacminin büyüklüğü insan eliyle değerlendirmeyi güç kılabilir. Bu yüzden, BLEU (Papineni vd., 2002), METEOR (Banerjee ve Lavie, 2005), TER (Snover vd., 2006), HyTER (Dreyer ve Marcu, 2012) gibi makine çevirisi değerlendirme sistemleri ortaya konmuştur. Diğer taraftan, doğası gereği kısmi sübjektiflik içerse de gerekli metodolojik önlemler çerçevesinde standart dereceli puanlama anahtarları vasıtasıyla performans değerlendirmesi yapılabilir.

İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce bağlamında ilgili alanyazın incelendiğinde son yıllarda oldukça iddialı bir şekilde nöral sistemle makine çevirisi alanına giriş yapan ve 2022 yılı itibarıyla Türkçeyi de sisteme dâhil eden DeepL Translate sistemine ilişkin herhangi bir çalışmaya

rastlanmamıştır. Dahası, farklı dil çiftleri arasında çeviri bağlamında bu iki sistemi ele alan çalışma sayısı da oldukça sınırlıdır. Bu hususa ilişkin nadir çalışmalardan birinde, Hidalgo-Ternero (2021) İspanyolca ve İngilizce arasında deyimsel ifadelerin çevirilerine odaklanmış ve çalışmasının sonucunda nöral makine çevirisini genel anlamda başarılı bulurken başarı oranlarını Google Translate için %86 ve DeepL Translate için %89 olarak sunmuştur. Diğer bir çalışmada ise, Esperança-Rodier ve Frankowski (2021) Fransızca ve Lehçe dil çifti arasında çok sözcüklü ifadelerin çevirisi boyutunu ele almış ve sonuç olarak DeepL Translate sistemini Google Translate sisteminden daha başarılı bulmuştur. Bu çerçevede, mevcut çalışma 2006 yılında faaliyete başlayıp 2016 yılı itibariyle nöral sisteme geçen ve dünya genelinde yaygın bir şekilde kullanılan Google Translate ve 2017 yılında nöral sistem kullanarak faaliyete başlayan DeepL Translate sistemlerinin İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce çeviri performanslarını kıyaslamayı ve böylece ilgili alanyazında var olan eksikliği de kısmen gidermeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

İki temel aşama üzerine inşa edilen mevcut çalışmanın ilk aşamasında, ele alınan makine çevirisi sistemlerinin ürettiği çeviriler temel nitel veri olarak elde edilirken ikinci aşamada bu nitel veri değerlendirmeye tabi tutulmuş ve bu analizden elde edilen nicel veri yorumlanmıştır. Bu çerçevede, Katharina Reiss (1989) tarafından ortaya konan tipoloji kapsamında bilgilendirici (informative), anlatımcı (expressive) ve işlevsel (operative) metinler rasgele seçilmiştir. Her bir metin türünden küçük hacimli 2 İngilizce metin ve 2 Türkçe metin belirlenmiştir. Dolayısıyla, DeepL Translate (<https://www.deepl.com/translator>) ve Google Translate (<https://translate.google.com>) sistemlerine 6 İngilizceden Türkçeye ve 6 da Türkçeden İngilizceye çeviri görevi verilmiştir. Çeviri işlemleri çevrimiçi ortamda ilgili sistemler üzerinden aynı gün aynı saatte gerçekleştirilmiş ve üretilen çevirilere ilişkin ekran görüntüleri araştırmacı tarafından kaydedilmiştir.

Elde edilen çeviriler çeviri alanında uzman 3 kişiye e-posta yoluyla gönderilmiştir ve ilgili kişiler yürütülen çalışma hakkında detaylıca bilgilendirilmiştir. Uzmanlara giden dosyada oluşabilecek muhtemel bir önyargıya mahal vermemek için hangi çeviriyi hangi makine çevirisi sisteminin ürettiğine dair herhangi bir bilgi yer almamıştır. Uzmanlara gönderilen e-postada kullanacakları -1 ve 3 puan arası değerler içeren 5 maddelik dereceli puanlama anahtarı (bkz. EK-1- Makine Çevirisi Dereceli Puanlama Anahtarı, NIST, 2015, s. 3) İngilizce orijinal haliyle iletilmiştir. İlgili puanlama anahtarı Amerikan Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü tarafından 2015 yılında düzenlenen *NIST Open Machine Translation 2015 (OpenMT2015)* adlı makine çevirisi yarışması için geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Çeviri performanslarının değerlendirme aşamasında metinlerin sayısı ve hacimleri yönetilebilir olduğu için insan eliyle değerlendirme metodu daha önce bahsi geçen otomatik değerlendirme sistemlerine tercih edilmiştir (Chan, 2014). Bu çerçevede, uzmanlardan gelen değerlendirme ön incelemeye tabi tutulmuş ve her bir çeviri için uzmanlar arası skor farkının olup olmadığı veya, varsa, ne kadar olduğu incelenmiştir. Ön inceleme neticesinde uzmanlar arası skor farklarının minimal olduğu

tespit edilmiştir. Sonrasında, ilgili skorlar bir araya getirilmiş ve ortaya çıkan çeviri performansları tablolara aktarılmış ve karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışma kapsamında farklı metin türlerinde İngilizceden Türkçeye ve Türkçeden İngilizceye elde edilen çeviriler ve uzmanlar tarafından verilen toplam skorlar tablolar halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. İngilizce-Türkçe Bilgilendirici Metin Çevirileri

<p>Kaynak Metin (1): TESOL Quarterly, a professional, refereed journal, was first published in 1967. The Quarterly encourages submission of previously unpublished articles on topics of significance to individuals concerned with English language teaching and learning and standard English as a second dialect. As a publication that represents a variety of cross-disciplinary interests, both theoretical and practical, the Quarterly invites manuscripts on a wide range of topics.(https://onlinelibrary.wiley.com/journal/15457249)</p>
<p>DeepL Translate Çevirisi: Profesyonel ve hakemli bir dergi olan TESOL Quarterly, ilk olarak 1967 yılında yayımlanmıştır. Dergi, İngilizce öğretimi ve öğrenimi ve ikinci bir lehçe olarak standart İngilizce ile ilgilenen kişiler için önemli olan konularda daha önce yayınlanmamış makalelerin gönderilmesini teşvik eder. Hem teorik hem de pratik olmak üzere disiplinler arası ilgi alanlarını temsil eden bir yayın olarak Quarterly, çok çeşitli konularda makaleleri davet etmektedir.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9</p>
<p>Google Translate Çevirisi: Profesyonel, hakemli bir dergi olan TESOL Quarterly, ilk olarak 1967'de yayımlandı. The Quarterly, İngilizce öğretimi ve öğrenimi ve ikinci bir lehçe olarak standart İngilizce ile ilgilenen kişilere önem arz eden konularda daha önce yayınlanmamış makalelerin sunulmasını teşvik eder. Hem teorik hem de pratik olarak çeşitli disiplinler arası ilgi alanlarını temsil eden bir yayın olarak, Quarterly çok çeşitli konularda yazıları davet eder.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 8</p>
<p>Kaynak Metin (2): WHO is bringing the world's scientists and global health professionals together to accelerate the research and development process, and develop new norms and standards to contain the spread of the coronavirus pandemic and help care for those affected. (https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov)</p>
<p>DeepL Translate Çevirisi: DSÖ, araştırma ve geliştirme sürecini hızlandırmak ve koronavirüs pandemisinin yayılmasını kontrol altına almak ve etkilenenlerin bakımına yardımcı olmak için yeni normlar ve standartlar geliştirmek üzere dünyanın bilim insanlarını ve küresel sağlık profesyonellerini bir araya getiriyor.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9</p>
<p>Google Translate Çevirisi: DSÖ, araştırma ve geliştirme sürecini hızlandırmak ve koronavirüs pandemisinin yayılmasını kontrol altına almak ve etkilenenlerin bakımına yardımcı olmak için yeni normlar ve standartlar geliştirmek için dünyanın bilim insanlarını ve küresel sağlık</p>

profesyonellerini bir araya getiriyor.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9

Tablo 1’de yer alan İngilizce-Türkçe bilgilendirici metin çevirileri incelendiğinde her iki makine çevirisi sisteminin de kaynak metinde yer alan bilginin kayba uğramadan hedef metne aktarımının önemli olduğu bu görevlerde isabetli çeviriler ortaya koyarak benzer performanslar sergilediği görülmektedir. Ayrıca, dilbilgisi, noktalama, terminoloji gibi teknik boyutların tamamının ilgili makine çevirisi sistemleri tarafından tatmin edici bir seviyede karşılanması ilgili teknolojinin kat ettiği mesafeyi açıkça göstermektedir.

Tablo 2. İngilizce-Türkçe Anlatımcı Metin Çevirileri

Kaynak Metin (1):

Enough is enough of this garbage;

All I want to say is that they don't really care about us.

(They Don't Care About Us- Michael Jackson)

(<https://www.michaeljackson.com/news/michael-jackson-on-the-meaning-of-the-track-they-dont-care-about-us/>)

DeepL Translate Çevirisi:

Bu kadar saçmalık yeter;

Tek söylemek istediğim, bizi gerçekten umursamadıkları.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9

Google Translate Çevirisi:

Yeter bu çöplükten;

Tek söylemek istediğim, bizi gerçekten umursamıyorlar.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 1

Kaynak Metin (2):

Two roads diverged in a yellow wood,

And sorry I could not travel both

And be one traveler, long I stood

And looked down one as far as I could

To where it bent in the undergrowth;

(The Road Not Taken- Robert Frost)

(<https://www.poetryfoundation.org/poems/44272/the-road-not-taken>)

DeepL Translate Çevirisi:

Sarı bir ormanda iki yol ayrılıyordu,

Ve ikisini birden seyahat edemediğim için üzgünüm.

Ve bir gezgin ol, uzun süre durdum

Ve bakabildiğim kadar aşağıya baktım

Çalılıkların arasında eğildiği yere kadar;

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 6

Google Translate Çevirisi:

Sarı bir ormanda iki yol ayrıldı,
 Ve üzgünüm ikisini de seyahat edemedim
 Ve bir gezgin ol, uzun süre ayakta kaldım
 Ve elimden geldiğince aşağıya baktım
 Çımlendirilmediğinde nereye büküldüğü yere;

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 4

Tablo 2’de yer alan İngilizce-Türkçe anlatımcı metin çevirileri incelendiğinde kaynak metinde yer alan estetik formun ve edebi üslubun hedef metne aktarımının büyük önem arz ettiği görevlerde farklı performansların ortaya çıktığı görülmektedir. İlk görevde yer alan şarkı sözündeki ‘garbage’ sözcüğünün taşıdığı anlam ve ikinci satırdaki edebi hava DeepL Translate tarafından başarılı bir şekilde Türkçeye aktarılırken Google Translate sisteminin yetersiz kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde, ikinci görevde yer alan İngilizce şiirdeki edebi dilin bazı anlamsal sorunlara rağmen Türkçeye DeepL Translate tarafından kısmen daha iyi aktarıldığı söylenebilir.

Tablo 3. İngilizce-Türkçe İşlevsel Metin Çevirileri

Kaynak Metin (1):

Spare parts for humans are not as original as those for cars.
 Don't Drink and Drive.
 (<https://incl.ca/bmw-anti-drink-driving-ad-devalues-disability/>)

DeepL Translate Çevirisi:

İnsanlar için yedek parçalar arabalar için olanlar kadar orijinal değildir.
 İçki içip araba kullanmayın.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 7

Google Translate Çevirisi:

İnsanlar için yedek parçalar, arabalar için olanlar kadar orijinal değildir.
 İçmeyin ve Araba Sürmeyin.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: -1

Kaynak Metin (2): In a racist society, it is not enough to be non-racist, we must be anti-racist.

(Angela Y. Davis- <https://www.buffalo.edu/content/dam/www/inclusion/docs/Comm%20Health%20Equity.pdf>)

DeepL Translate Çevirisi: Irkçı bir toplumda ırkçı olmamak yeterli değildir, ırkçılık karşıtı olmalıyız.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9

Google Translate Çevirisi: Irkçı bir toplumda ırkçı olmamak yeterli değildir, ırkçılık karşıtı olmalıyız.

Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9

Tablo 3'te yer alan İngilizce-Türkçe işlevsel metin çevirileri incelendiğinde kaynak metinde işlenen mesajın aynı etkiyle hedef metne aktarımının azami önem arz ettiği görevlerde iki farklı durum ortaya çıkmıştır. İkinci metinde yer alan 'non-' ve 'anti-' ön ekleri üzerinden verilen mesaj her iki çeviri sistemi tarafından gayet başarılı bir şekilde Türkçeye aktarılırken birinci metinde yer alan 'Don't Drink and Drive.' ifadesi sahip olduğu şekil ve mesaj itibarıyla özellikle Google Translate için ciddi bir sınama olmuştur. DeepL Translate ise tekrar eden 'D' harfleri üzerinden şekillenen estetik formu aktarma noktasında başarılı görünmemesine rağmen öncelikli olan mesaj boyutunu tatmin edici bir şekilde aktarmıştır.

Tablo 4. Türkçe-İngilizce Bilgilendirici Metin Çevirileri

<p>Kaynak Metin (1): ASELSAN, 1980'li yılların başlarından itibaren askeri kurumların telsiz ve haberleşme ihtiyaçlarını karşılayacak sistem çözümleri oluşturmaktadır. Günümüze kadar uzanan tecrübe ve güncel teknolojik gelişmeler birleştirilerek kullanıcılara kesintisiz, güvenli, ekonomik ve hızlı haberleşme çözümleri sunulmaktadır. (https://www.aselsan.com.tr/tr/cozumlerimiz/askeri-haberlesme-sistemleri)</p>
<p>DeepL Translate Çevirisi: ASELSAN has been creating system solutions to meet the radio and communication needs of military institutions since the early 1980s. By combining experience and current technological developments, ASELSAN provides users with uninterrupted, secure, economical and fast communication solutions.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9</p>
<p>Google Translate Çevirisi: ASELSAN has been creating system solutions to meet the radio and communication needs of military institutions since the early 1980s. Uninterrupted, safe, economical and fast communication solutions are offered to users by combining the experience and up-to-date technological developments.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 8</p>
<p>Kaynak Metin (2): Kongreye gönderilen bildiriler Türkçe, İngilizce, Fransızca veya Almanca dillerinden birinde olabilir. Sözlü sunum, bildiri özetinin yazıldığı dilde yapılmalıdır. Bildiri özetleri, "bildiri gönder" menüsündeki sistem yoluyla gönderilmelidir. E-mail yoluyla gönderilen bildiriler değerlendirmeye alınmayacaktır. (http://icastis.ibu.edu.tr/bildiri)</p>
<p>DeepL Translate Çevirisi: Papers submitted to the congress can be in Turkish, English, French or German. Oral presentation should be made in the language in which the abstract is written. Abstracts should be sent via the system in the "submit abstract" menu. Abstracts sent via e-mail will not be evaluated.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 9</p>
<p>Google Translate Çevirisi: Papers sent to the congress can be in Turkish, English, French or German. Oral presentation should be made in the language in which the abstract is written. Abstracts should be sent through the system in the "submit paper" menu. Papers sent via e-mail will not be evaluated.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 8</p>

Tablo 4'te yer alan Türkçe-İngilizce bilgilendirici metin çevirileri incelendiğinde her iki makine çevirisi sisteminin de oldukça isabetli çeviriler ortaya koydukları görülmektedir. Yalnızca cümle yapılarında ve söz dizin tercihlerinde küçük farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 5. Türkçe-İngilizce Anlatımcı Metin Çevirileri

<p>Kaynak Metin (1): Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; O benimdir, o benim milletimindir ancak. (İstiklâl Marşı 1. Kıta-Mehmet Akif Ersoy)</p>
<p>DeepL Translate Çevirisi: Do not be afraid, do not extinguish the red banner floating in these dawns; The last hearth that smokes above my homeland before it is extinguished. It is the star of my nation, it will shine; It is mine, it belongs only to my nation.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 4</p>
<p>Google Translate Çevirisi: Do not be afraid, the red banner floating in these unquenchable dawns; The last stove that is smoking on my country before it goes out. He is the star of my nation, he will shine; It is mine, it belongs to my nation.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 2</p>
<p>Kaynak Metin (2): İçerideyken dışarıda daha önce duyulmayan bir şeyi duymaya başlama haliydi manalı olan. Deli gibi dışarıya çıkmak isterken dışarının içeriye buyur edilmesiydi, ne yaptığından bihaber zihnim tarafından. (Güray Süngü -2020- Düş Kesiği, s. 7)</p>
<p>DeepL Translate Çevirisi: What was meaningful was the state of starting to hear something that had never been heard outside while I was inside. It was the outside being welcomed inside while I wanted to go outside like crazy, by my mind that didn't know what it was doing.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 7</p>
<p>Google Translate Çevirisi: It was meaningful when you were inside and started to hear something that was not heard outside before. It was when I wanted to go outside like crazy, the outside was welcomed inside, by my mind, unaware of what it was doing.</p>
<p>Uzman A + Uzman B + Uzman C: 5</p>

Tablo 5'te yer alan Türkçe-İngilizce anlatımcı metin çevirileri incelendiğinde her iki makine çevirisi sisteminin de zorlandığı görülmektedir. Özellikle birinci görevde yer alan İstiklâl Marşı'nın ilk kıtasında yer alan edebi yoğunluk ilgili çeviri sistemleri için güçlü bir sınama teşkil etmiştir. İçerdiği sorunlara rağmen DeepL Translate tarafından yapılan çevirilerin Google Translate tarafından yapılan çevirilere kıyasla bir adım önde olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Türkçe-İngilizce İşlevsel Metin Çevirileri

Kaynak Metin (1): Biz çevirmesek dünya dönmez! (https://cevbir.org.tr/genel/cevbirin-kurulusuna-amaclarina-ve-faaliyetlerine-dair)
DeepL Translate Çevirisi: The world won't turn if we don't!
Uzman A + Uzman B + Uzman C: 0
Google Translate Çevirisi: The world won't turn if we don't!
Uzman A + Uzman B + Uzman C: 0
Kaynak Metin (2): Biz daha iyisini yapana kadar, en iyisi bu! (https://tr-tr.facebook.com/vwticariarac/photos/biz-daha-iyisini-yapana-kadar-en-iyisi-bu-volkswagen-transporter-3-kez-uluslarar/1063082603736541/)
DeepL Translate Çevirisi: Until we do better, this is the best!
Uzman A + Uzman B + Uzman C: 8
Google Translate Çevirisi: This the best until we will make the better one!
Uzman A + Uzman B + Uzman C: 7

Tablo 6'da yer alan Türkçe-İngilizce işlevsel metin çevirileri incelendiğinde iki farklı durum görülmektedir. Birinci görevde 'çevirmesek' sözcüğü tarafından üstlenilen kelime oyunu ve verilmek istenen mesaj her iki makine çevirisi sistemi tarafından da algılanamamıştır. İkinci görevde ise şekilsel farklılıklar olmakla birlikte mesajın Türkçeye isabetli bir şekilde aktarıldığı söylenebilir.

Tablo 7. Toplam Performans Tablosu

İngilizce-Türkçe		Türkçe-İngilizce	
Bilgilendirici Metin Çevirisi		Bilgilendirici Metin Çevirisi	
DeepL Translate: 18	Google Translate: 17	DeepL Translate: 18	Google Translate: 16
Anlatımcı Metin Çevirisi		Anlatımcı Metin Çevirisi	
DeepL Translate: 15	Google Translate: 5	DeepL Translate: 11	Google Translate: 7
İşlevsel Metin Çevirisi		İşlevsel Metin Çevirisi	
DeepL Translate: 16	Google Translate: 8	DeepL Translate: 8	Google Translate: 7
Bölüm Toplamı		Bölüm Toplamı	
DeepL Translate: 49	Google Translate: 30	DeepL Translate: 37	Google Translate: 30
Genel Toplam		DeepL Translate: 86	Google Translate: 60

Mevcut çalışma kapsamında elde edilen nitel ve nicel bulgular yukarıda tablolar hâlinde detaylı olarak sunulmuştur. Tablo 7'de ise elde edilen tüm bulgular çerçevesinde ortaya çıkan toplam performans verileri sunulmuştur. DeepL Translate ve Google Translate İngilizce-Türkçe çeviri kategorisinde bilgilendirici metin çevirisinde benzer performanslar sergilerken anlatımcı ve işlevsel metin çevirisinde DeepL Translate sisteminin bariz bir şekilde daha iyi bir performans sergilediği görülmektedir. Türkçe-İngilizce çeviri kategorisinde ise bilgilendirici ve işlevsel metin çevirisinde yakın performanslar görülürken anlatımcı metin çevirisinde DeepL Translate

sisteminin kısmen daha iyi bir performans sergilediği söylenebilir. Toplam performans skorları dikkate alındığında da özellikle İngilizce-Türkçe çeviri kategorisi kaynaklı olarak DeepL Translate sisteminin lehine bir sonuç görülmektedir.

SONUÇ

Mevcut çalışma nöral sistem kullanan DeepL Translate ve Google Translate makine çevirisi sistemlerinin İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce çeviri performanslarını kıyaslamayı amaçlamıştır. Bu çerçevede, belirli sınırlıklar dâhilinde nitel ve nicel veriler toplanmış ve yorumlanmıştır. Çeviri performanslarını görebilmek için her iki sisteme de toplam 12 küçük hacimli metin çevirisi görevi verilmiştir. Metinler Reiss (1989) tarafından önerilen bilgilendirici (informative), anlatımcı (expressive) ve işlevsel (operative) kategorilerde ve her bir kategoride İngilizceden Türkçeye ve Türkçeden İngilizceye ikişer tane olacak şekilde rasgele seçilmiştir. Çeviri sistemlerinin ilk ürettiği çeviriler alınmış ve sistemlerin ürettiği alternatif çeviriler dikkate alınmamıştır. Elde edilen çeviriler hata analizi boyutuna girilmeden standart bir dereceli puanlama anahtarı esas alınarak 3 uzman tarafından değerlendirilmiştir. Uzman değerlendirmeleri sonucunda elde edilen nicel verilere göre; denk performansların sergilendiği kategoriler olmakla beraber DeepL Translate İngilizce-Türkçe çeviri kategorisinde anlatımcı ve işlevsel metin çevirisinde; Türkçe-İngilizce çeviri kategorisinde ise anlatımcı metin çevirisinde Google Translate sistemine göre daha iyi bir performans sergilemiştir. Toplam performans skorları da DeepL Translate sistemini daha başarılı göstermektedir. Söz konusu bulgular ilgili alanyazında var olan kısıtlı sayıdaki çalışmaların bulgularını desteklemektedir (Hidalgo-Tertero, 2021; Esperança-Rodier ve Frankowski, 2021). Ancak, kısıtlı örneklem üzerinden elde edilen bu bulgular ele alınan her iki sistem hakkında da genelleme yapmak noktasında kesinlikle yeterli değildir.

Genel anlamda makine çevirisinin yapay zekâ destekli nöral sistemle özellikle bilgilendirici metinler bağlamında kayda değer sonuçlar ortaya koyabildiği söylenebilir. Ancak, geline nokta herhangi bir çeviri görevi bağlamında tamamen makine çevirisi sistemlerine güvenebilmek aşamasından yine de uzaktır. Özellikle anlatımcı ve işlevsel metinler bağlamında nöral sistemin belirgin eksiklikleri olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Barut, E. (2022). İstatistiksel Makine Çevirisi ile Nöral Makine Çevirisinin Dilbilimsel Parametrelerle Karşılaştırılması: Google Translate. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(1), 103-118.
- Banerjee, S. & Lavie, A. (2005). "METEOR: An Automatic Metric for MT Evaluation with Improved Correlation with Human Judgments". *Proceedings of the ACL 2005 Workshop on Intrinsic and Extrinsic Evaluation Measures for MT and/or Summarization*, 65-72.
- Chan, S. W. (2014). "The development of translation technology: 1967-2013". *Routledge Encyclopedia of Translation Technology* (s. 41-69). Routledge.

- Çetiner, C. (2019). Makine çevirisi sonrası düzeltme işlemine (post-editing) yönelik kapsamlı bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 462-472. DOI:10.29000/rumelide.649333
- Dreyer, M. & Marcu, D. (2012). "HyTER: Meaning-Equivalent Semantics for Translation Evaluation". *Proceedings of NAACL 2012 Seventh Workshop on Statistical Machine Translation*, 162-171.
- Esperança-Rodier, E., & Frankowski, D. (2021). DeepL vs Google Translate: who's the best at translating MWEs from French into Polish? A multidisciplinary approach to corpora creation and quality translation of MWEs. 43rd Translating and the Computer Conference, Asling.
- Hidalgo-Ternero, C. M. (2021). Google Translate vs. DeepL: analysing neural machine translation performance under the challenge of phraseological variation. *MonTI. Monographs in Translation and Interpreting*, 154-177. <https://doi.org/10.6035/MonTI.2020.ne6.5>
- Koçer Güldal, B. & İşisağ, K. U. (2019). A comparative study on google translate: An erroranalysis of Turkish-to English translations in terms of the text typology of Katherina Reiss. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 367-376. DOI: 10.29000/rumelide.606217.
- Reiss, K. (1989). "Text types, translation types and translation assessment". A. Chesterman (Ed.), *Readings in translation theory* (s. 105– 115). Finn Lectura.
- The National Institute of Standards and Technology (NIST) (2015). *NIST Open Machine Translation 2015 Evaluation Plan*. https://www.nist.gov/system/files/documents/itl/iad/mig/OpenMT15_EvalPlan_v0-9.pdf
- Papineni, K., Roukos, S., Ward, T. & Zhu, W. J. (2002). "BLEU: A Method for Automatic Evaluation of Machine Translation". *Proceedings of the 40th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 311-318.
- Snover, M., Dorr, B., Schwartz, R., Micciulla, L. & Makhoul, J. (2006). "A Study of Translation Edit Rate with Targeted Human Annotation". *Proceedings of Association for Machine Translation in the Americas*, 223-231.
- Süngü, G. (2020). *Düş Kesiği*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şahin, M. (2021). *Edebî Makine Çevirisi Yoluyla Çevirmenlerin Üslubunu Yansıtan Çeviriler Üretme ve Yeniden Çeviriler Oluşturma*. TÜBİTAK Projesi. (<https://transint.boun.edu.tr/tr/edebi-makine-cevirisi-projesi>)
- Şentürk, E., Orhan-Sungur, M., & Özkan-Seyhan, T. (2021). Google Translate: Can It Be a Solution for Language Barrier in Neuraxial Anaesthesia?. *Turkish journal of anaesthesiology and reanimation*, 49(2), 181.
- Temizöz, Ö. (2016). Postediting machine translation output: Subject-matter experts versus professional translators. *Perspectives*, 24(4), 646-665.
- <https://www.aselsan.com.tr/tr/cozumlerimiz/askeri-haberlesme-sistemleri> (Erişim: 10.08.2022)
- [https://www.buffalo.edu/content/dam/www/inclusion/docs/Comm %20Health%20Equity.pdf](https://www.buffalo.edu/content/dam/www/inclusion/docs/Comm%20Health%20Equity.pdf) (Erişim: 10.08.2022)

<https://cevbir.org.tr/genel/cevbirin-kurulusuna-amaclarina-ve-faaliyetlerine-dair> (Erişim: 10.08.2022)

<http://icastis.ibu.edu.tr/bildiri> (Erişim: 10.08.2022)

<https://incl.ca/bmw-anti-drink-driving-ad-devalues-disability/> (Erişim: 10.08.2022)

<https://onlinelibrary.wiley.com/journal/15457249> (Erişim: 10.08.2022)

<https://tr-tr.facebook.com/vwticariarac/photos/biz-daha-iyisini-yapana-kadar-en-iyisi-bu-volkswagen-transporter-3-kez-uluslararar/1063082603736541/> (Erişim: 10.08.2022)

<https://translate.google.com> (Erişim: 10.08.2022)

<https://www.deepl.com/translator> (Erişim: 10.08.2022)

<https://www.michaeljackson.com/news/michael-jackson-on-the-meaning-of-the-track-they-dont-care-about-us/> (Erişim: 10.08.2022)

<https://www.poetryfoundation.org/poems/44272/the-road-not-taken> (Erişim: 10.08.2022)

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov> (Erişim: 10.08.2022)

EK

Makine Çevirisi Dereceli Puanlama Anahtarı (Orijinal İngilizce Versiyonu) (NIST, 2015, s. 3)

Usable (3): The translation is usable if it can be used as is, to understand the meaning of the source text or reference translation. A usable translation does not have to be grammatically perfect but should be easy to understand.

Editable (2): The translation is editable if it requires minor editing to understand the meaning of the source text or reference translation. It is up to you to determine what is minor (e.g., rewriting an entire sentence is not considered minor). In addition, even without any edits, the translation is not misleading.

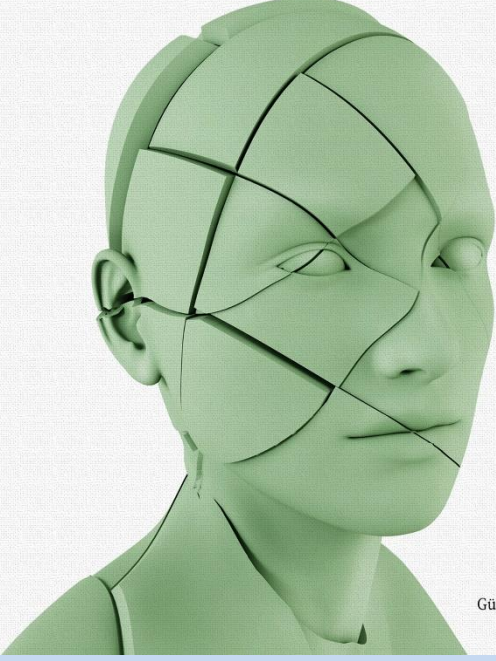
Characterizable (1): The translation is characterizable if one can only state the topic of what was said. The translation lacks supporting details conveyed in the source text or reference translation. Despite this, the translation is not misleading.

Unusable (0): The translation is unusable if it is not usable in any way because it is unintelligible or completely unrelated to the source text or reference translation.

Misleading (-1): The translation is misleading if it causes you to have a completely opposite idea or impression of what was said which, in certain situations, may lead to disastrous consequence.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

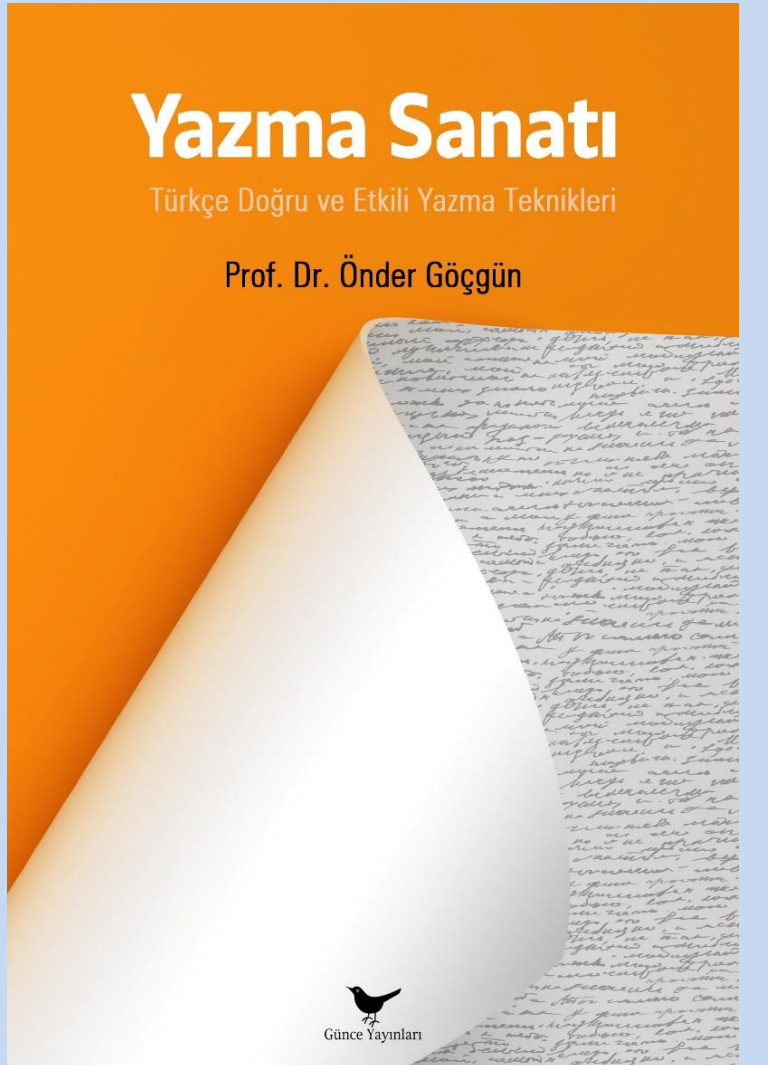

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

Rus ve Batı Ekolünde “Çeviri Normları” Kavramı: V. Komissarov versus G. Toury, A. Chesterman, C. Nord

DR. ÖĞR. ÜYESİ NİLÜFER DENİSSOVA*

Öz

Sovyet dönemi Dilbilimsel Çeviri Kuramının doğuşu XX. yüzyılın ortalarıyla tarihlendirilir ve A. V. Fedorov, Ya. İ. Retsker gibi isimlerle bağdaştırılır. Bu araştırmacıların çalışmalarında temeli atılan dilbilim kökenli çeviri kuramı 70’li yıllardan itibaren V.N. Komissarov, A.D. Şveytser, L.S. Barhudarov gibi isimler tarafından geliştirilmiş, daha ayrıntılı ve kapsamlı hale getirilmiştir. Bu araştırma, Vilen Naumoviç Komissarov’un *Çeviri Kuramı: Dilbilimsel Bakış Açısı (Teoriya Perevoda: lingvistiçeskiye aspekti, 1990)* başlıklı kitabında önerdiği çeviri normu kavramını, normların sınıflandırmasını ve hiyerarşisini temel alır. Çalışmada Komissarov (1990), Nord (1991), Chesterman (1993), Toury (1995) tarafından önerilen norm nosyonları yapı ve tanım açısından karşılaştırılmış, benzerlikler ve farklılıklar saptanmıştır. Sonuç olarak normun sosyokültürel doğası bütün kuramcılar tarafından kabul edilen bir gerçek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, Batı ekolünün çeviri normuna ve genel olarak çeviriye bakışı bir derece daha kültürel ve tarihsel iken Komissarov’un norm çerçevesinin daha dil odaklı olduğu anlaşılmıştır. Başlıca fark ise çeviri-norm-eşdeğerlik ekseninde tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çeviri normu, eşdeğerlik, Komissarov, Toury, Chesterman, Nord

THE NOTION OF TRANSLATION NORMS IN RUSSIAN AND WESTERN ECOLE: V. KOMISSAROV VERSUS G. TOURY, A. CHESTERMAN, C. NORD

Abstract

The emergence of Soviet Linguistic Translation Theory dates to the middle of the 20th century and usually associates with the names of A. V. Fedorov and Ya. I. Retsker. Since the 70s, the linguistic perspective has been developed and grown more detailed and comprehensive in the works of scholars like V.N. Komissarov, A.D. Şveytser, and L.S. Barhudarov. This research is based on Vilen Naumovic Komissarov's concept, classification, and hierarchy of the translation norm(s), presented in his book *Translation Theory: The Linguistic Perspective* (1990). In this study, the structures and definitions of the translation norm by Komissarov (1990), Nord (1991), Chesterman (1993), and Toury (1995) were compared to establish the major differences and similarities. The sociocultural nature of the concept is a fact accepted by all theorists. However, while the Western school's approach to the concept of norm and the translation is, in general, more cultural and historical, Komissarov's norm framework is to a certain extent more language-oriented. The principal difference takes place on the translation-norm-equivalence axis.

Keywords: Translation norm, equivalence, Komissarov, Toury, Chesterman, Nord

* Anadolu Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü. ndenissova@anadolu.edu.tr. Orcid: 0000-0003-4276-7392
Gönderim tarihi: 8.10.2022 Kabul tarihi: 4.1.2023

GİRİŞ

Sovyet Birliğinde kuramsal çeviri çalışmalarının “Dünya Edebiyatı”¹ yayınevinin etkinlikleriyle başladığı söylenebilir. Çetin politik, ekonomik ve sosyokültürel koşullarda temellerini kurmaya çalışan genç Sovyet ülkesinin başlıca odak noktalarından biri, rejimin ideolojisini kitlelere yaymanın ve “yeni Sovyet insanını” yetiştirmenin en etkin aracı olan eğitimdi. Kısa sürede kurulup çok geniş kitleleri kapsaması hedeflenen yeni eğitim sisteminin nitelikli kitap koleksiyonuna gereksinimi vardı; Maksim Gorki’nin girişimi bu gereksinime yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

1918-1919 yılında Gorki’nin yönetiminde kurulan “Dünya Edebiyatı” yayınevinin amacı dünya yazınının kanonik yapıtlarının yeni ya da gözden geçirilmiş çevirilerini planlı ve kontrollü bir düzen içinde hazırlayıp okurla buluşturmak (Vinogradov, 2001, s. 3-5; Baer 2006, 2015; Rundle vd. 2022). Yoğun çeviri etkinliği doğal olarak kuramsal çalışmaları da tetiklemiş, kuram ve uygulama birbirini besleyen ve yönlendiren iki alan olarak gelişmesini sürdürmüştür. Örneğin, aynı yayınevi tarafından 1919 yılında yayımlanan “Yazınsal Çeviri İlkeleri”² broşürü aslında Sovyetlerin kültürel dizgesinde o dönemde geçerli olan, doğru bulunan, beklenen çeviri stratejisi için bir kılavuz niteliğindedir.

Bu ilk dönem yazıları daha çok birer makale ya da deneme uzunluğundaydı; lisans seviyesinde ders notları ya da monografi biçimindeki öncü çalışmalar Andrey Benediktoviç Fedorov (1906 – 1997) ve Yakov İosifoviç Retsker (1897 – 1984) isimleriyle bağdaştırılır. Retsker’e göre (2007, s.6) dilbilimsel çeviri kuramının temelleri Fedorov tarafından 1930’lu yıllarda atılmıştır. Moskova Edebiyat Enstitüsünde çeviri kuramı üzerine ders veren Fedorov konuyla ilgili görüşlerini ilk olarak “Yazınsal Çeviri Üzerine”³ (1941) başlıklı kitabında yayımlamıştı.⁴

1950 yılında Moskova’da yayımlanan “Çeviri Eğitiminde Kuram ve Yöntem Sorunları”⁵ derlemesinde Retsker’in “Düzenli çeviri işlemleri üzerine”⁶ başlıklı makalesi yer almıştır. Fedorov’un çalışmalarının yanı sıra bu makale de bazı ikincil çizgileriyle sonraki yıllarda eleştirilere konu olsa da (Komissarov, 2002, s. 9-24) temel tespitleriyle dilbilimsel çeviri ekolünün kurucu belgelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Bu metinlerde belirginlik kazanan görüş, çeviri araştırmalarının dilbilimsel temeline ilişkindir. Araştırmacılara göre çeşitli çeviri sorunlarını çözenin yolu kaynak ve erek metinsel yapıların karşılaştırılmalı dilbilimsel analizinden başlar. Bu analiz farklı çeviri türlerinin özgün niteliklerini belirlemeye olanak tanıyarak gereksinime ve metin türüne özel çeviri yöntem ve

¹ *Всемирная литература* (Vsemirnaya literatura). Orijinal isimler ve yaklaşık okunuşları dipnot olarak verilecektir. Aksi belirtilmedikçe İngilizce ve Rusçadan yapılan bütün çeviriler makale yazarına aittir.

² *Принципы художественного перевода* (Printsıpy hudojestvennogo perevoda).

³ *О художественном переводе* (O hudojestvennom perevode).

⁴ Fedorov’a göre çeviribilim alanını ileriye götürmenin başlıca koşulu, sağlam dilbilimsel temelinden güç alarak kuram ve uygulamayı sentezlemektir. Dilbilimsel çeviri kuramının temelini atan bu anlayış Fedorov’un 1953 yılında yayımlanan “Çeviri Kuramına Giriş” (*Введение в теорию перевода/Vvedeniye v teoriyu perevoda*) kitabında ve sonraki dönemde onun gözden geçirilmiş ikinci (1958) ve “Genel Çeviri Kuramının Temelleri. Dilbilimsel Yaklaşım” (*Основы общей теории перевода/Osnovy obşçey teorii perevoda*) başlığıyla basılan üçüncü (1968) baskısında son haline kavuşmuştur.

⁵ *Вопросы теории и методики учебного перевода* (Voprosı teorii i metodiki uşebnogo perevoda).

⁶ *О закономерных соответствиях при переводе на родной язык* (O zakonomernıh sootvetstviyah pri perevode na rodnoy yazık).

tekniklerinin geliştirilmesiyle sonuçlanır.

Bu görüşün eleştirilenlerine göre dilbilim temelli yaklaşım yazınsal çeviri için de çevirmen için de yaratıcılık iddiasının ve dolayısıyla saygınlığın yitirilmesi demektir. Çeviri süreci, dilbilimsel çözümleme sonucunda tespit edilen öğeler için uygun karşılıklar bulma işlemine indirgenmiş, bu da bir biçimcilik ve kuralcılık tehlikesi olarak algılanmıştır. Alternatif olarak kaynak metnin imgelerinin aktarımına odaklanmak, yazarın yarattığı kurgusal dünyayı, onun gizil anlamlarını ve niyetlerini kavramak önerilmiş, çevirmenin sanatsal içgüdüleri, yazınsal yeteneği, estetik zevki gibi unsurların önemi vurgulanmıştır. Bu ikinci yaklaşım öncelikle İvan Aleksandroviç Kaşkin'in (1899-1963) adıyla ilişkilendirilmiş ve "gerçekçi" ya da yazınbilimsel çeviri kuramı olarak literatüre geçmiştir.

Kitabında bu iki ekol arasında süren tartışmaya özel bir yer ayıran Retsker, Kaşkin'in "gerçekçi" çeviri kuramındaki temel çelişkiye işaret eder (2007, s. 6-7). Çözümleme aşamasında his ve içgüdü yardımıyla metnin ötesine geçmek ve onu tüm yan ve gizil anlamlarıyla kavramak gerektiğini söyleyen Kaşkin aktarım aşamasına geçildiğinde, bu aktarımın eşdeğer dilsel araçlarla yapılması gerektiğini kabul eder. Bu kuramın dayandığı yazınbilimsel temel, hiç kuşkusuz, yazın çevirisi için vazgeçilmezdir ancak uygun dilsel araçların seçimini belirlemek için tek başına yeterli değildir. Kuralcılık eleştirilerine gelince: Retsker'e göre Fedorov'un kuramında kuralcı olan yalnızca çeviri öncesinde yapılan analiz ve sentez aşamalarıdır.

Böylelikle 1950'li yıllarda ve 1960'ların başında kuramsal çalışmalar bu iki koldan paralel hareketle, uzmanlık alanına bağlı olarak yürütülmüştür. Yazınsal çeviri ve çeviri eleştirisi daha çok yazınbilimsel, teknik çeviri ve çeviri öncesi metin çözümlemesi daha çok dilbilimsel yönetime yakın durmuştur. Ancak çevrilecek metinlerin ve dolayısıyla çözülecek sorunların geniş hacmi ve çeşitliliği tek taraflı yaklaşımın yetersizliğini kısa sürede gözler önüne sermiştir. Genel bir çeviri kuramını sentezleme gereksinimi kaçınılmaz hale gelmiştir. Yazın çevirisi alanında salt yazınbilimsel ya da salt dilbilimsel yaklaşımda ısrar etmenin bilime aykırı, yapıcı olmayan bir tutum olacağı gerçeği giderek daha açık hale gelmiştir.

Bu tartışmalar devam ederken iki ekolün temsilcilerini bir araya getiren "Çeviri Kuramı ve Eleştirisi"⁷ (1962) başlıklı makale derlemesi yayımlanmıştır. Dönemin önde gelen dilbilimcilerinden B. A. Larin "Görevlerimiz"⁸ adını verdiği yazısında öncelikle yazın çevirisinden söz ederek çeviri kuramını dilbilimi ve yazınbilimi birleştiren iki ayaklı temel üzerine inşa etme gereksinimini vurgulamıştır: "Her çeviri, metnin dilbilimsel analiziyle başlamalı [...] ve yazınsal yaratıcılıkla sona ermelidir. Bu aksiyom da artık tartışma dışı bırakılmalı. Çeviri kuramının geniş alanında yazınbilimciler için de dilbilimciler için de çok sayıda görev bulunur." (aktaran Fedorov, 2002, s. 125). Zayıf yankıları 70'li yıllara kadar zaman zaman duyulsa da dilbilimsel ve yazınbilimsel çeviri yaklaşımları arasındaki bu tartışma böylelikle sona ermiştir.

Fedorov'un ve Retsker'in temellerini attığı dilbilimsel çeviri yaklaşımı sonraki yıllarda V.N. Komissarov, A.D. Şveytser, L.S. Barhudarov, L.K. Latışev ve A.L. Semenov gibi araştırmacıların çalışmalarında kullanılmış ve geliştirilmiştir. Kimi zaman işlevsel (Şveytser, Latışev & Semyonov),

⁷ Теория и критика перевода (Teoriya i kritika perevoda).

⁸ Наши задачи (Naşi zadaçi).

kimi zaman göstergebilimsel (Barhudarov) doğrultuda gelişen dilbilimsel yaklaşım Vilen Naumoviç Komissarov'un (1924-2005) çalışmalarında birçok önemli ve özgün katkılara dönüşmüştür.

1924 yılında Yalta şehrinde dünyaya gelen Komissarov 1951 yılında Yabancı Diller Askeri Enstitüsü bünyesindeki İngilizce öğretmenliği bölümünden mezun olmuş ve aynı enstitünün bu kez çeviri bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır.⁹ Bölüm başkanı Ya.İ. Retsker'di, V. Kuznetsov, A. Şveytser gibi bilimciler ise aynı bölümde görev almaktaydı. Bu canlı akademik ortamda doğan kuramsal çalışmalar disiplinin genelinde derin etkiler bırakmış, hatta ona nihai biçimini kazandırmıştır.

Ardıl ve eşzamanlı sözlü çeviri, yazılı (ve yazınsal) çeviri, çeviri öğretmenliği, çeviri kuramı gibi alanlarda emek vermiş olan Komissarov kitap ve makale formatında yüzden fazla yayın yapmıştır. Halen Rusya'da yüksek eğitim kurumlarında ders kitabı olarak kullanılan çalışmaları eski ve yeni nesil çevirmenleri tarafından iyi bilinmektedir. Vilen Komissarov alan literatürüne çeviri normlarının sınıflandırılması, çeviri eşdeğerliği tipolojisi, çeviri modelleri ve çeviri işlemleri gibi birçok somut ve özgün katkı sağlamıştır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Spesifik olarak Komissarov'un ve genel olarak Rus çeviri kuramcılarının çalışmaları gerek ülkemizde gerekse dünyada Batılı (Avrupalı ve Amerikalı) kuramcılarının çalışmalarına göre daha az bilinmektedir. Bu ise eksik, boşluklu ve tek taraflı bir bilgi birikimiyle ve bakış açısıyla sonuçlanabilir. Bu bağlamda ülkemizde son yıllarda konuyla ilgili çalışmaların yapılmış olması hiç kuşkusuz olumlu bir gelişmedir (Bkz. Kozan, 2017; Kozan 2019; Yıldız 2017).

Bu çalışma, çeviri kuramının merkezi kavramlarından biri olan norm kavramı üzerine yürütülmüş ve karşılaştırmalı çözümleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma dilbilimsel çeviri kuramı ekolünün temsilcisi olan Komissarov'un (1990) ve bu alanda daha iyi bilinen, işlevsel ve betimleyici çeviri yaklaşımlarının temsilcileri olan Nord (1991), Chesterman (1993) ve Toury'nin (1995) norm kavramı üzerine yazılmış çalışmalarını kapsar. Çalışmanın genel amacı, Batı ekolünün ve Rus ekolünün çeviri normuna olan bakışındaki temel benzerliklerini ve farklılıklarını tespit etmektir. Spesifik amaçlar ise "normun" nasıl tanımlandığını, nasıl sınıflandırıldığını ve sınıflar arasında ne tür hiyerarşik yapının bulunduğunu saptamak ve genel amaç çerçevesinde karşılaştırmaktır. Araştırma sürecinde Batı ve Rus kültürel dizgesinde ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edildiği olgusu önem kazanmış ve özel ilgi gerektirmiştir. Bu amaçlar ve etkenler sonucunda bu makalenin yapısı şöyle şekillenmiştir: İlk bölümde Batı ve Rus kültürel dizgesinde ne tür metinlerin çeviri olarak adlandırıldığı konusunda bulgular derlenmiş, ara sonuçlar sunulmuştur. İkinci bölümde "çeviri normu" kavramının nasıl tanımlandığı, kökenlerini nereden aldığı incelenmiş, ara sonuçlar sunulmuştur. Üçüncü bölümde Komissarov'un çeviri normları sınıflandırılması ve hiyerarşisi anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise yukarıda belirtilen kuramcılarının norm sınıflandırılması ve hiyerarşisi karşılaştırılmış, bulgular ve aynı şekilde ara

⁹ Bkz. Yermoloviç, 2010: <http://yermolovich.ru/index/0-51>. (erişim 01.10.2022)

sonuçlar sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise ara sonuçların temelinde ve genel amaç doğrultusunda genel yoruma varılmaya çalışılmıştır.

ÇEVİRİ TANIMI

Hem Rus hem Batı geleneği “norm” kavramı için belli tanımlar ve sınıflandırmalar geliştirmiştir. Karşılaştırma yapıldığında bu tanım ve sınıflandırmaların bazı noktalarda örtüştüğü, çeviri sürecinin benzer öğelerine dikkat ettiği görülür. Bu tespit ise genel bir benzerliğin var olduğu yönünde bir izlenimin oluşmasına yol açabilir. Böyle bir izlenim tam anlamıyla doğru olmayacaktır; çevirinin ne olduğuna, daha net ifadeyle ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edileceğine ilişkin görüşe bakıldığında bu iki geleneğin birbirinden oldukça farklı olduğu anlaşılır. “Norm” tanımını ve sınıflandırmasını bu daha geniş ve genel çerçeveye yerleştirilerek incelemek, sonuçlara varılırken bu gerçeği göz önünde bulundurmak önemlidir.

Toury (1995), alıcı dizgenin çeviri olarak kabul ettiği her metnin çeviri olarak değerlendirilebileceğini, akademik araştırmaya bu vasfıyla dâhil edilebileceğini öne sürmüş, sözde çeviri (*fictitious translation, assumed translations, pseudotranslation*) olgusunu araştırma alanına tanıtmıştı (Toury, 1995, s. 46). Sözde çeviri için verdiği tanım ise şu şekildedir: “...çeviri olarak sunulmuş, diğer dillerde ilgili kaynak metinleri hiçbir zaman var olmamış olan – ve böylece ‘dönüşüm işlemleri’ ve çeviri ilişkileri de var olmayan – metinlerdir.” (a.g.e., s. 40).

Bu kapsayıcı yaklaşım “sözde çeviri” örneklerinin incelenmesi için olanak sağlamış, daha farklı koşullarda gölgede kalabilecek metinleri gün ışığına çıkarmıştır (Bkz. Bengi 1990; Tahir Gürçağlar 2008; Alimen 2022). Bu da alıcı yazınsal ve kültürel dizgenin, ilgili tarihsel ve toplumsal koşulların daha iyi anlaşılmasıyla sonuçlanmıştır.

Chesterman ise “Bir metni çeviri olarak adlandırma hakkına sahip olan kim?” sorusunu sorar ve çevirmenle çeviri okuru diye yanıt verir (1993, s. 2-3). Ona göre bir metni çeviri olarak adlandırmamız için bir çevirmenin (“dürüst”, a.g.y.) iddiası ve belli bir alıcı kitlesinin kabulü yeterli bir gerekçedir. Ancak bu “Bir metnin hakkıyla çeviri olarak adlandırılması için öncesinde bir çeşit mitolojik “mükemmel eşdeğerliğin” (hatta “yeterli eşdeğerliğin”) var olması gerektiği anlamına gelmez.” (a.g.e., s. 3). Nitelikli ya da değil, bütün çeviriler çeviridir. Chesterman bu noktada salt betimleyici yaklaşımın eksik kaldığına, iyi çeviriyi kötü çeviriden ayırmak için bir ölçme değerlendirme aracına gereksinim duyulduğuna dikkat çeker ve bu noktadan hareketle norm sınıflandırmasını kurar.

Nord (1991, s. 94) ise bağlılık (loyalty) ilkesini Skopos’un kuramsal çerçevesine ekleyerek çevirmenin çeviri sürecindeki sorumluluğunu vurgular. Çeviri sürecini başlatan kişi (initiator) ve çevirinin alıcısı (okuru) erek metni birtakım beklentilerle karşılar ancak ne biri ne de diğeri söz konusu erek metnin bu beklentilere gerçekten yanıt verip vermediğini anlayabilir. Böylece iki taraf da çevirmene, işini dürüstçe yaptığına güvenmek durumunda kalır. Etik bir ilke olan “bağlılık” ilkesi çevirmenin bu iki kutba, dizgeye, topluluğa karşı sorumlu olmasıyla ilgilidir (Bkz. ayrıca Chesterman 1993, s. 8, *the accountability norm*).¹⁰

¹⁰ Burada, H. Vermeer’in Skopos’la, çevirmenin sorumluluğuyla ve etik bir eylem olarak çeviriyle ilgili söylediklerini hatırlatmak yerinde olacaktır: “Çevirmen, erek metnin, amaçladığı alıcılar tarafından uygun biçimde anlaşılması için

Çevirmene güvenmek durumunda olan okur imgesi Vilen Komissarov'un ve aynı ekolünün diğer temsilcilerin çalışmalarında da karşımıza çıkar. Örneğin, Latışev & Semyonov (2003, s. 23) bu durumu şu sözlerle betimler: "Bütün kuramsal tartışmalardan ve teknik sorunlardan uzak olan sıradan okur tüm içtenliğiyle ve haklı gerekçelerle elinde tuttuğu çevirinin kaynak metnin birebir aktarımı, onun erek dilde yazılmış hali olduğuna inanır."

Komissarov, çevirmenin yabancı dil bilen bir kişi olarak aslında bireysel anlamda çeviriye gereksinim duymadığını, çeviriyi bir sipariş / talep üzerine yaptığını vurgular. Bu talebi yerine getirirken çevirmenden ve çeviriden "görünmez" olması beklenir: "Çeviri metni orijinal metnin yazarına atfedilir ve alıntı yapılırken, doğrudan yazarın sözlerinden alıntı yapılmış gibi davranılır." (1980, s. 31). Görünmezlik dışında çevirinin alıcı (okur) tarafından kaynak metinle aynı şekilde alınması, okur üzerinde aynı etki bırakılması da beklenir.

Özellikle Toury'nin yaklaşımına bakıldığında Rus dilbilimsel çeviri ekolü genel olarak ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edileceği konusunda daha katı bir görüş sergiler. Sovyet çeviribilimciler için çeviri tanımı Leipzig ekolü temsilcisi Otto Kade'nin *Sprachmittlung* (dilsel aracılık) kavramı temelinde kurulmuştur (Şveytser 1988, s. 8; Kade 1980, aktaran Latışev & Semyonov 2003, s. 7). Dilsel aracılık çatısı altında iki dil arasında iletişimi sağlamak amacıyla oluşturulan çeşitli metinler toplanır: Örneğin, tanıtım amaçlı kısa özetler, okur kitlesinin yaşına ya da dil seviyesine göre hazırlanmış uyarlamalar, vb. Latışev & Semyonov kitaplarında "adeta çeviri"¹¹ terimini kullanır (2003, s. 22); yazarlar, yine Kade'nin çalışmalarından yola çıkarak, uç noktasında dilbilgisi kılavuzuna dönüşebilen sözcüğü sözcüğüne çeviri örneklerini ve – yine aşırıya vardığında – esinlenme örneklerini sunan fazlasıyla serbest çeviri örneklerini bu tanımın kapsamında değerlendirir. Tüm bu metinler çeviri unsuru içerse de çeviri olarak adlandırılmaz; gerçek anlamda çeviriyi onlardan ayıran başlıca özelliği eşdeğerlik ilişkisidir. Eşdeğerlik ise bir kaynak metnin gerçek ve somut varlığını öngörür.

Özetle, Rus dilbilimsel çeviri ekolünde bir çeşit edimsel ve işlevsel eşdeğerlik, bir A metninin B metninin çevirisi olarak kabul edilmesinin önkoşuludur. Çeviri normunun tanımı ve sınıflandırılması bu genel anlayış çerçevesinde yapılır.

NORM TANIMI

Vilen Komissarov'un "Çeviri Kuramı: Dilbilimsel Açılar" (1990) başlıklı kitabının X. bölümü çeviri normları konusuna ayrılmıştır. Çeviri kalitesini değerlendirme sürecine katılan kişiler – bazen çevirmenin kendisi de – "doğru, gerçek, iyi, yeterli, eşdeğer" çevirinin birtakım toplumsal talep ve beklentilerine yanıt vermek zorunda olduğu varsayımından yola çıkar. Çeviri kalitesine yönelik toplumsal talep ve beklentilerin bütünlüğü, "çeviri normu" olarak adlandırılır. Çevirinin kalitesiye onun bu norma olan uygunluğuyla ve bilinçli ya da rastlantısal sapmaların niteliği ve oranıyla belirlenir.

gerekli skopos'u belirlemekte hem özgürdür hem bu sorumluluğu taşır. [...] Çeviri etik bir eylemdir." (Vermeer 2004, s. 265-266)

¹¹ Öneri terim. "Neredeyse çeviri" ya da "çeviri benzeri" gibi seçenekler de önerilebilir. Orijinali *Кваситереводы* (*quasitranslations*).

Toury de (1995, s. 57) benzer biçimde çeviri etkinliğinin sosyokültürel boyutunu vurgular: “[...] çevirmenlik her şeyden önce *toplumsal bir rol oynamak* anlamına gelir, bir diğer deyişle toplum tarafından – etkinliğe, uygulayıcılarına ve/veya son ürününe – tahsis edilen bir işlevi yerine getirmektir [...]” Normlar, bir yandan söz konusu işlevi gerçekleştirmeye yönelik davranışların tutarlı ve sürdürülebilir olmasını sağlar, öte yandan çevirmene olası kısıtlamalar arasında manevra yapmasına imkân verir. Belli bir kültürel çevrede çevirmen olabilmenin önkoşulu ise bu normları öğrenmek ve benimsemektir.

Çeviri normunun toplumsal doğası düşüncesine Chesterman’ın çalışmasında da rastlanır (1993, s. 5). Chesterman’a göre normlar toplumsal fenomenlerdir ve toplumun ya da topluluğun üyelerinin kabulüyle doğrulanır, sürdürülür ve yaygınlaştırılır. İşlevi ise belli bir davranışı düzenlemek ve sapma oranını kontrol altında tutmaktır.

Komissarov’dan farklı olarak Chesterman (ayrıca Nord) normların “sorun çözmeye yönelik” bir uygulama olduğu tespitini paylaşır: “Ullman-Margalit bazı normların ‘kimi etkileşim durumlarında ortaya çıkan sorunların çözümü’ olduğunu söyler. [...] Çeviri normları tam olarak bu türdendir. Onlar, aksi taktirde iletişimin olanaksız olacağı durumlarda bu iletişimi sağlamak için var.” (Chesterman, 1993, s. 7)

Normun özünde toplumsal bir fenomen olup sorunu çözmeye yönelik bir uygulama olduğu düşüncesi Nord’un çalışmasında da mevcuttur. Toplumsal düzenlemeler alanında Nord yasalar, konvansiyonlar ve normlar olmak üzere üç farklı sınıftan söz eder. Yasalar bir çeşit kanun koyucu otorite tarafından geliştirilir, ihlali ise cezayla sonuçlanır. Normlar var olan yasalar çerçevesinde belli gruplar (topluluklar) tarafından sabitlenen ortak değer, tutum ve inanışlar bütünüdür. Norm ihlali (Nord burada “cenaze töreninde renkli kravat takmak” örneğini verir) resmi cezayla sonuçlanmaz ama topluluk üyeleri tarafından olumsuz değerlendirme ve kınanmayla karşılanabilir. Konvansiyonlar, son olarak, normların spesifik gerçekleştirmeleridir ve belli bir sorunu çözüme işlevini yerine getirir: “[...] konvansiyonlar, daha önceki deneyimlere bakarak koordinasyon sorunlarını çözümenin bir yoludur...” (1991, s. 96).

Görüldüğü gibi çeviri normunun özünde sosyokültürel bir olgu olduğu, toplum tarafından belirlendiği tespiti bütün kuramcılarının ortak görüşüdür. Böylelikle ilk bölümde tespit edilen farklılığın ardından burada bir benzerlik söz konusudur.

KOMISSAROV. NORM SINIFLANDIRILMASI VE HİYERARŞİSİ

Genel çeviri normu başlığı altında Komissarov beş alt sınıf belirler: (1) eşdeğerlik normu, (2) konvansiyonel norm, (3) türsel-biçimsel norm, (4) dil kullanım normu (Söz, *parole*), (5) edimsel norm.¹²

(1) Eşdeğerlik normu. Hatırlanacağı gibi erek metnin iletişimsel eşdeğerliği onu diğer dilsel aracılık türlerinden ayırmamıza ve çeviri olarak adlandırmamıza olanak verir. Dolayısıyla bu norm bütün erek metinler için aynı ve değişmez değildir, diğer etken ve normlarıyla birlikte ele

¹² Orijinal isimler ve İngilizce karşılıkları: Норма эквивалентности (the equivalence norm), конвенциональная норма (the conventional norm), жанрово-стилистическая норма (the genre-stylistic norm), норма речи (the speech norm), прагматическая норма (the pragmatic norm).

alınmalı. Çeviri için bu norm, bir yandan iki metin arasında sağlanabilecek en yüksek anlamsal yakınlık zorunluluğu anlamına gelir, öte yandan her spesifik durum için çeviri yeterliliği sağlayan diğer normlar tarafından kısıtlanır. Bu noktada farklı eşdeğerlik türlerinden (seviyelerinden) söz etmek zorunluluğu öne çıkar; her çeviri için eşdeğerlik türü kaynak ve erek dilsel birimler arasındaki ilişkilerle ve çeviri sürecine katılan diğer etkenlerle belirlenir. Bir erek metnin yeterliliği böylelikle norm – bağlam – eşdeğerlik ekseninde değerlendirilir.

Eşdeğerlik normu iki farklı biçimde ihlal edilebilir: mutlak ve göreceli olarak. Mutlak norm ihlalinde erek metin en düşük eşdeğerlik seviyesinde¹³ bile olsa kaynak metnin anlamsal içeriğini aktaramaz ve yetersiz olarak kabul edilir. Göreceli norm ihlalinde çeviride gerçekleşmiş olan eşdeğerlik seviyesi gerçekte ulaşılabilecek olandan daha düşüktür. Bununla birlikte metinde gerçekleşmiş olan eşdeğerlik seviyesi amaçlanan dillerarası iletişimi sağladığı takdirde çeviri yeterli olarak kabul edilir.

(2) Konvansiyonel norm. Tarihsel süreçte sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisini (İncil çevirileri) ya da “serbest” çeviriyi (Fransa, XVII. yüzyıl, N.P. D’Ablancourt, Les belles infidèles) genel strateji olarak kabul eden ekoller olmuştur. O dönemde, o coğrafyada, o metin türünde çeviriye yönelik genel beklenti, genel sosyokültürel konvansiyon buydu. Çağdaş dönemde ise, Komissarov’a göre, bu konvansiyon şöyle tanımlanabilir: Kaynak metne olan azami benzerlik, gerek parça gerekse bütün olarak kaynak metnin yerine geçebilmesi.

(3) Türsel-biçimsel norm. Bu norm, alıcı dizgede ölçünlü olarak kabul edilmiş metin türleri tanımlarıyla ve özellikleriyle ilgilidir; çevirinin ana işlevini, stratejisini, yöntem ve tekniklerin seçimini ve eşdeğerlik seviyesi de dâhil olmak üzere birçok unsurunu belirler. Komissarov’un açıklamasına göre ucuz bir aşk romanının ve kanonik bir yazınsal yapıtın, bir opera librettosunun ve bir patentin çevirisinin değerlendirme ölçütleri farklı olmalı. Örneğin, yazın çevirisi için metnin estetik niteliği, teknik çeviri için terminolojinin doğru ve tutarlı kullanımı, reklam çevirisi için hedef kitle üzerindeki etkinliği birer kalite ölçütü olabilir.

(4) Dil kullanım normu.¹⁴ Bu norm Dil/Söz karşıtlığına dayanır. Her metin bir Söz ürünüdür, dolayısıyla bağlı olduğu dil dizgesinin çok çeşitli kurallarına uyum göstermelidir. Bununla birlikte bu kuralların metnin genel işlevsel biçimine (functional style) göre esneklik, değişkenlik gösterdiğini unutulmamalı. Örneğin, mesleki jargonlar, bölge ağızları, argo gibi değişkeler, günlük konuşmalar, kültür yüklü öğeler çevirmen için kimi zaman büyük zorluklar oluşturur, alıcı dilde geçerli bir Söz ürünü oluşturmak için yenilikçi ve yaratıcı arayışlar gerektirir.

(5) Edimsel norm. Bu norm çevirinin edimsel etkisinin, geçerliliğinin sağlanması olarak tanımlanabilir ve aslında tam olarak bir norm sayılmaz çünkü kaynak metnin bir edimsel işlevi olmayabilir ya da böyle bir işlev erek dizgede sonradan eklenmiş olabilir. Bu son durumda edimsel norm bir üst-norm niteliğini kazanarak tüm diğer normları yönetebilir. Somut edimsel görevi yerine getiren bir metni oluşturmaya çalışan çevirmen azami eşdeğerlikten vazgeçebilir, kısmi çeviri yapabilir, metnin türünü değiştirebilir, kuraldışı bir kullanım yeğleyebilir, vs.

¹³ Komissarov aynı kitapta çeviri eşdeğerliği anlayışını ve beş seviyeden oluşan sınıflandırmasını sunar. Kaynak odaklı-erek odaklı gibi ikili karşıtlığa dayanmayan bu sınıflandırma norm kavramıyla bir arada incelendiğinde daha bütünlüklü, tamamlanmış bir manzara sunacaktır.

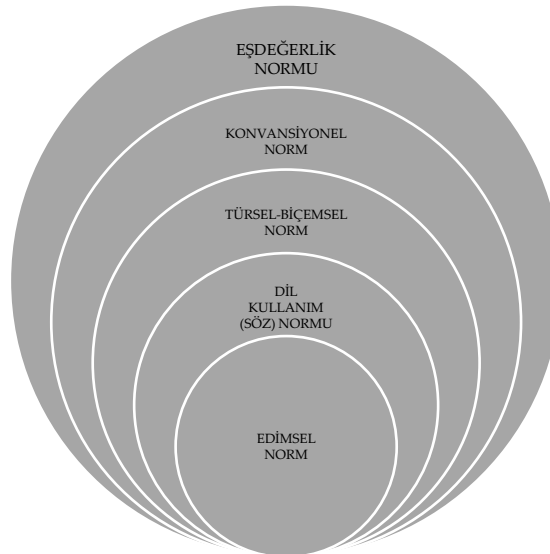
¹⁴ Öneri terim. Söz normu gibi seçenekler de değerlendirilmiştir.

Uygulamada bu norm kategorileri arasında bir çeşit hiyerarşi vardır. Çevirmen ve çeviri okuru öncelikli olarak metnin edimsel işlevini yerine getirip getirmediğine dikkat eder (böyle bir üst-amaç belirlendiyse). Edimsel üst-amaçın olması az görülen bir olaydır, çoğu kez edimsel norm yeterli eşdeğerlik sağlama yoluyla yerine getirilmiş olur. Türsel-biçemsel norm metnin türüyle belirlenir, bu durumda çevirmenin uzmanlık alanına ve onun tüm metinsel bilgilerine hâkim olduğu varsayılır. Konvansiyonel norm belli bir dönem boyunca geçerliliğini korur ve genel çeviri stratejisini, ulaşılması amaçlanan eşdeğerlik düzeyini, kullanılan yöntem ve tekniklerini belirler. Nitekim eşdeğerlik normu bir anlamda nihai normdur ve tüm diğer normlar için temel oluşturur. Diğer çeviri normları arasında en çok ve en doğrudan çeviriyle ilgili olandır. Tümüyle dilsel etkenlerle belirlenir ve seviyesi neredeyse matematiksel bir kesinlikle ölçülebilir. KM ve EM arasındaki eşdeğerlik aynı zamanda çeviri kalitesinin ve çevirmen uzmanlığının en önemli ölçütüdür.

Komissarov'un açıklamalarından yola çıkarak bu hiyerarşik ilişki bir piramit olarak görselleştirilebilir (Bkz. Şekil 1). Hatırlanırsa birinci bölümde Batı ve Rus çeviri ekolleri arasındaki temel farkın eşdeğerliğe olan yaklaşımında olduğu tespit edilmiştir. "Eşdeğerlik" kavramının burada da öne çıkan, bütün yapıyı kapsayan ve yöneten bir kavram olduğu söylenebilir. Farklı normların tanımlarında bu kavramın üç noktada tekrar edilmesi dikkate değer görülmektedir: Metnin özellikle atanmış bir edimsel işlevi yoksa kaynak ve erek metinleri arasında bir çeşit eşdeğerlik ilişkisinin sağlanması yeterli olmaktadır. Ayrıca, çağdaş sosyokültürel konvansiyonun da çevirinin kaynak metne olan azami benzerlik olduğu vurgulanmıştır. Komissarov'a göre çağdaş Rus okur çevirinin kaynak metnin yerine geçebilen – bir diğer deyişle en düşük düzeyde bile olsa onun eşdeğeri olan – bir metin olmasını bekler. Böylece eşdeğerlik normunun dışında benzer kavramsal içerik edimsel ve konvansiyonel normların tanımlarında da yer alır. Bütüne bakıldığında bu nosyonun çeviri ve norm anlayışında özel önem taşıdığı, ön planda olduğu görülür.

Şekil 1.

Komissarov'un Çeviri Normlarının Hiyerarşisi

KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEME. BULGULAR VE YORUM

Chesterman iki büyük norm sınıfından söz eder: Üç alt sınıfa bölünen Uzmanlık Normları ve onları yöneten, bir anlamda “şemsiye norm” olan Beklenti Normları. Beklenti Normları, alıcı dizgedeki ilgili dönemde geçerli olan çeviri geleneğinin somut yansımasıdır (Bkz. Hermans, 1991). Karşılıklı (reciprocal) bir hareket içinde bulunan bu norm bir yandan okurların çeviriden olan beklentilerini hazırlar ve biçimlendirir, öte yandan ise bu beklentileriyle biçimlenir. Sözdizimsel, anlamsal, edimsel olarak daha spesifik alt sınıflara bölünebilir. Hesap verilebilirlik, iletişim ve ilişki olarak üç alt sınıfa ayrılan Uzmanlık Normlarından ilki etik, ikincisi toplumsal, sonuncusuysa dilseldir. Etik bir norm olan hesap verilebilirlik normu çeviride kaliteyi ve tutarlılığı, çevirmenin yazara, işverene, okura karşı dürüst olmasını konu eder. İletişim normu yazar-işveren-okur arasındaki optimal iletişimin sağlanmasıyla ilgilidir. İlişki normu ise erek ve kaynak metinleri arasında uygun (adequate) ilişkilerin kurulmasına ilişkindir. Chesterman, eşdeğerliğin, onun türünün ve seviyesinin bu norm çerçevesinde tartışılabileceğini söyler.

Aynı şekilde alıcı dizgede belli bir dönem boyunca geçerli olan çeviri geleneğini merkeze alan Komissarov’un konvansiyonel çeviri normu, Chesterman’ın Beklenti Normuyla ortak zeminde buluşur. Ancak Chesterman’da bu norm zirve noktasında bulunarak bütün yapıyı yönlendirirken Komissarov’da gelenek, diğer normlarıyla birlikte eşdeğerlik normunun temelinde kurulur. Hatırlatmak gerekirse Komissarov’da (ve genel olarak Rus dilbilimsel çeviri kuramında) eşdeğerlik, “en fazla çeviriyle ilgili olan”, “nihai” norm olarak tanımlanır. Günümüzde çeviri konvansiyonun “orijinale olan azami yakınlık” olduğunu belirtirken Komissarov aslında bu iki normun (eşdeğerlik ve konvansiyonel) kavramsal içeriğini neredeyse özdeşleştirir. Chesterman’da ise eşdeğerlik, Uzmanlık Normunun bir alt sınıfıdır. Komissarov’un ayrı birer norm olarak belirttiği Söz, tür, biçim, edim gibi boyutlar Chesterman’da yine Beklenti Normunun altında toplanır.

Nord (1991, s. 99-100) ise *düzenleyici* (regulative) ve *belirleyici* (constitutive) olmak üzere iki norm (konvansiyon) türünden söz eder. Belirleyici norm “...bir kültürel topluluğun çeviri olarak kabul ettiği...” şeyin ne olduğunu kapsar (örneğin, uyarılma ya da kısmi çeviriden farklı olarak). Böylelikle Nord’un Belirleyici çeviri normu Chesterman’ın Beklenti normuyla ve Komissarov’un Konvansiyonel normuyla aynı zemine yerleşir ve yukarıda konuya ilişkin yapılan tespitler burada da geçerlilik kazanır. Düzenleyici normlar ise “metin-altı” düzeye etki eder ve özel isimlerin, kültür-yüklü öğelerin, deyimlerin çevirisi gibi daha somut görevler karşısında benimsenen genel tutumu biçimlendirir. Hiyerarşi söz konusu olduğunda Nord da Chesterman’la benzer biçimde Belirleyici normu (örneğin, geçerli çeviri geleneğini) başat konuma getirir ve onun Düzenleyici normlarını, somut metinsel çeviri kararlarını yönettiğini dile getirir.

Toury’nin (1978, 1995) ülkemizde ve dünyada çokça bilinen ve üzerine çokça yazılan çeviri normları bir yapı olarak, bir bütün olarak sosyokültürel ve tarihsel çerçeve içinde sunulur. Çeviri sürecinin her aşamasını, erek metnin tamamını ya da herhangi bir kesitini (cilt, bölüm, paragraf, vd.) ilgilendiren bütün kararlar doğrudan ya da dolaylı olarak alıcı dizgede geçerli olan çeviri anlayışıyla belirlenir. Dolayısıyla burada da kültürel konvansiyon eşdeğerliğe göre üstün

konumda olduğu söylenebilir. Genel olarak Toury'nin norm ve eşdeğerlik kavramları arasındaki ilişki konusu bu çalışmada yapılmaya çalışılan karşılaştırmalı analiz bakımından önemlidir.

Toury'ye göre (1995, s. 60) gerçek erek metinlerde görülen eşdeğerliğin türü ve derecesi normlar tarafından belirlenir. Eşdeğerliği işlev ve ilişki (functional-relational) çerçevesinde anlayan kuramcı, bu soyut kavramın somut çevirilerde nasıl gerçekleştiğini anlamak için öncelikle çeviri normlarını incelemek gerektiğine vurgu yapar (a.g.e., s. 85-86). 80'li yıllarda bazı kuramcılar çeviri eşdeğerliği kavramını gereksiz, geçerliliğini kaybetmiş, geçmişte kalmış, hatta zararlı ve kısıtlayıcı bularak onu çeviri araştırmalarının dışında bırakılması gerektiğini iddia etmişti.¹⁵ Toury bu kavramın yine de yararlı olabileceği düşüncesini dile getirir ancak bunun için çeviri eşdeğerliğini kuralcı nitelikli bir olgudan tarihsel nitelikli bir olguya dönüştürülmesi gerekir. Bu köklü dönüşümün yanı sıra onun tanım sınırlarını genişleterek belli koşullar çerçevesinde bir erek metinde gözlemlenen her türlü ilişkiyi (kaynak ve erek metin ya da metin kesiti arasında kurulan) kapsayacak hale getirilmesi de gerekir. Bu iki koşulun yerine getirilmesiyle eşdeğerlik genel olarak çeviri olgusunu, karar verme sürecini, çeviriye getirilen kısıtlamaları gibi çeviri sürecine ve ürününe ilişkin olayları daha iyi anlamamızı sağlayabilir. Bu çerçevenin dışında eşdeğerlik fazla önem taşımaz. Bu görüşlerin yanı sıra Toury norm ve eşdeğerlik kavramlarının geleceğiyle ilgili bir tahminini paylaşır: "Kapsamlı bir araştırma sonucunda biz normların da eşdeğerliğin de son tahlilde etkinlik ve ürün olarak çevirinin alıcı kültürde sahip olduğu konumla belirlendiği sonucuna varabiliriz." (1995, s. 60). Bir diğer ifadeyle sosyokültürel konvansiyonun burada da üstün ve belirleyici konumda olduğunu söylenebilir.

SONUÇ

Bu makalede "Batı ekolü" olarak adlandırılan ve Chesterman, Toury, Nord tarafından temsil edilen ekol ile Komissarov'un temsil ettiği "Rus ekolünün" çeviri normuna ilişkin görüşlerinin kesiştiği tek bir nokta tespit edilmiştir: Bütün kuramcılar çeviri normunun toplum tarafından şekillendiği konusunda hemfikir görünmektedir. Yukarıda verilen "toplumsal talep ve beklentilerin tümü" (Komissarov), "toplum tarafından [...] tahsis edilen bir görevi yerine getirmektir" (Toury), "normlar toplumsal fenomenlerdir" (Chesterman) gibi tanımlar iki ekolü aynı noktada buluşturur. Ne var ki çeviri metnin onu başka iki dilli metin örneklerinden ayıran özgül niteliklerine ya da normların hiyerarşisine gelindiğinde bu iki görüş karşıt yönde hareket eder. Rus ekolü mutlak biçimde çeviriden bir çeşit eşdeğerliği beklerken Batı ekolü tanım itibarıyla herhangi bir eşdeğerlik ilişkisini içermeyen sözde çeviri örneklerini de çeviri kapsamında değerlendirir. Normların hiyerarşik sıralanması da aynı karşıtlık sergiler: Chesterman'ın ve Nord'un çalışmalarında belli tarihsel dönemde geçerli olan sosyokültürel konvansiyon tüm yapıyı kapsayan ve yöneten bir "şemsiye kategori" iken eşdeğerlik bu yapının alt sınıflarından birinde yer alır. Komissarov'da ise, tam tersi, konvansiyonel norm da dahil olmak üzere tüm diğer norm kategorileri eşdeğerlik varsayımı üzerinde temellendirilir (metnin belli bir edimsel işlevi olmadığı durumlarda).

¹⁵ Toury burada Hönic & Kuşmaul 1982, Holz-Mänttari 1984, Snell-Hornby 1988 gibi kaynakları örnek gösterir. Ayrıca bkz. Gentzler 1993, s. 202.

Genel bir değerlendirme yapıldığında Batı ekolünün çeviri normuna olan bakış açısının daha kültürel ve tarihsel olduğu, Rus ekolünün bakış açısının ise daha dilsel, dil odaklı olduğu söylenebilir. Ancak bu, Batı ekolünün dilsel-metinsel incelemeye önem vermediği anlamına gelmediği gibi Rus ekolünün sosyokültürel etkenlere önem vermediği anlamına gelmez. İki ekol arasındaki en belirgin ayırım çeviri eşdeğerliğine olan yaklaşımında ve son tahlilde ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edildiği görüşünde saptanmıştır.

Bu bulgular Batı ve Rus toplumlarında okurun çeviriden beklentilerinin farklı olabileceğini göstermektedir. Ancak bu kapsamlı tespit, araştırmanın genel ve özel amaçlarını gerçekleştirmiş olmakla birlikte kesin sonuç olarak değerlendirilemez ve başka bir araştırmanın hipotezi olarak sınınmaya ihtiyaç duyar. Bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken en az iki önemli etken vardır: Yazınbilimsel çeviri kuramının görüşleri bu çalışmanın kapsamında incelenmemiştir; oysa bu yaklaşımın norm konusundaki görüşleri çok daha farklı bir perspektif sunabilir. Bir diğer etken ise eşdeğerlik olgusuna ilişkindir: Rus kuramsal dizgede bu denli önemsenen bu kavram ayrıca araştırılmalı ve norm kavramıyla bir arada yorumlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alimen, Nilüfer (2022). Translational Adventure of *Mike Hammer* Series in Turkish: A Historical Analysis. *transLogos*, 5(1), 93-116. DOI: <https://dx.doi.org/10.29228/transLogos.44>.
- Baer, Brian James (2006). Literary Translation and the Construction of a Soviet Intelligentsia. *The Massachusetts Review*, 47(3), 537-560.
- Baer, Brian James (2015) *Translation and the Making of the Modern Russian Literature*. Londra, Bloomsbury Academic. 208 s.
- Bengi, Işın (1990). Çeviribilim, Çeviri Kuramı ve Sözdeçeviriler. *Dilbilim Araştırmaları*, 107-117.
- Chesterman, Andrew (1993). From 'Is' to 'Ought': Laws, Norms and Strategies in Translation Studies, *Target* 5(1), 1-20. DOI: 10.1075/target.5.1.02che.
- Fedorov, A. (2002). *Osnovi obşçey teorii perevoda (lingvistişeskiye problemi)*. Moskova: Filologiya Tri. 416 s.
- Gentzler, E. (1993). *Contemporary Translation Theories*. Londra & NY: Routledge. 232 s.
- Hermans, Theo (1991). Translational Norms and Correct Translations. Kitty van Leuven-Zwart and Ton Naaijken (Eds.) *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies* içinde (s. 155-169). Amsterdam — Atlanta, GA: Rodopi.
- Komissarov, V. (1980). *Lingvistika perevoda*. Moskova: MO. 176 s.
- Komissarov, V. (1990). *Teoriya Perevoda: lingvistişeskiye aspekti*. Moskova: Vısşaya Şkola. 253 s.
- Komissarov, V. (2002). *Lingvistişeskoje perevodovedeniye v Rossii*. Moskova: ETS. 184 s.
- Kozan, Olena (2017). Sovyet Döneminde Edebi Çeviri Kuramının Doğuşu. Ayla Kaşoğlu (Ed.), *Liderlerin Sovyeti. Devrimden Perestroykaya* içinde (s. 314-327). İstanbul: Çeviribilim.
- Kozan, Olena (2019). Rusya'da dilbilimsel çeviri kuramı: Temel yaklaşımlar ve kavramlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 313-327. DOI: 10.29000/rumelide.580620.

- Latışev, Lev, Semyonov, Arkadiy (2003). *Perevod: teoriya, praktika i metodika prepodavaniya*. Moskova: Akademia. 190 s.
- Nord, Christiane (1991). Scopus, Loyalty, and Translational Conventions. *Target*, 3(1), 91-109. DOI 10.1075/target.3.1.06nor.
- Retsker, Yakov (2007). *Teoriya perevoda i perevodçeskaya praktika*. Moskova: P. Valent (İlk yayın yılı 1974). 240 s.
- Rundle, Christopher, Lange, Anne, Monticelli, Daniele (Eds.) (2022). *Translation Under Communism*. Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-79664-8>.
- Şveytser, Aleksandr (1988). *Teoriya perevoda. Status, problemi, aspekti*. Moskova: Nauka. 216 s.
- Tahir-Gürçağlar, Şehnaz (2008). Sherlock Holmes in the Interculture: Pseudotranslation and Anonymity in Turkish Literature. Antony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni (Eds.) *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury* içinde (s. 133–151). Amsterdam: John Benjamins.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins. 311 s.
- Vermeer, Hans J. (2004). Çevirinin Doğası – Bir Özet. (Ş. Bahadır & D. Dizdar, Çev.) *Çeviri Seçkisi 2, Başkasının Bakışı* içinde (s. 255-267).
- Vinogradov, Venedikt (2001). *Vvedeniye v Perevodovedeniye. Obşçkiye i Leksiçeskiye Voprosı*. Moskova: RAO, 224 s.
- Yermoloviç, Dmitriy (2004). *Vilen Naumoviç Komissarov i sovremennoye perevodovedeniye*. <http://yermolovich.ru/index/0-51>. (erişim 01.10.2022)
- Yıldız, Reşat (2017). *A.S. Puşkin'in "Maça Kızı" Adlı Eseri Üzerinden Rusçadan Türkçeye Çeviride Transformasyon Teorisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Gianni Rodari'nin *Favole al Telefono* Adlı Kitabındaki Masal Başlıkları ile Türkçe Çevirilerinin "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği" Bağlamında İncelenmesi

DR. ESHABİL BOZKURT*

Öz

Bu makalede amaç, Gianni Rodari'nin *Favole al telefono* adlı masal kitabındaki masal başlıklarının Türkçe erek metinlere aktarımını "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği" bağlamında incelemektir. Çalışmanın temel inceleme nesnesini kaynak metin olarak İtalyan çocuk edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Rodari'nin 1962 yılında yayımladığı *Favole al telefono* adlı masal kitabındaki masal başlıkları, erek metinler olarak da bu kitabın farklı yıllarda Türkçeye yapılan üç çevirisindeki masal başlıkları oluşturmaktadır. Bu erek metinler makalede EM-1, EM-2 ve EM-3 biçiminde gösterilecek olup bu metinlerin çevirmenleri, yayın yılları ve yayınevleri şu şekildedir: EM-1: 2005 yılında Demet Elkâtip tarafından *Telefonda Masallar* başlığıyla çevrilmiş ve Alkım Yayınevi tarafından yayımlanmıştır; EM-2: 2006 yılında Üzeyir Gündüz tarafından *Telefon Öyküleri* başlığıyla çevrilmiş ve Harf Eğitim Yayıncılığı tarafından yayımlanmıştır; EM-3: 2012 yılında Eren Cendey tarafından *Bir Telefonluk Masallar* başlığıyla çevrilmiş ve Can Sanat Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Temel inceleme nesnesi olarak bu kaynak metin ve erek metinlerin seçilmesinin nedeni, adı geçen eserlerdeki masal başlıklarının daha önce "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği" bağlamında ele alınmamış olmasıdır. Kaynak metinde yetmiş masal ve bir de giriş yazısı bulunmaktadır. Giriş yazısı her üç erek metne de aktarılmıştır. Ancak kaynak metindeki yetmiş masalın tamamı birinci erek metne aktarılırken ikinci erek metne kırk bir, üçüncü erek metne ise atmış sekiz masal aktarılmıştır. Bu masal başlıklarının çevirileri, Sündüz Öztürk Kasar'ın çeviri göstergebilimi bağlamında ortaya koyduğu "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği" çerçevesinde incelenecek ve inceleme sonrası da üç erek metinde karşılaşılan "anlam evirici eğilim"lere dair karşılaştırmalı bilgiler verilecektir.

Anahtar sözcükler: Gianni Rodari, *Favole al Telefono*, çeviride anlam evrilmesi dizgeselliği, çeviri göstergebilimi, yazın çevirisi

THE ANALYSIS OF TALE TITLES IN THE WORK TITLED *FAVOLE AL TELEFONO* BY GIANNI RODARI AND THEIR TURKISH TRANSLATIONS WITHIN THE CONTEXT OF "THE SYSTEMATICS OF DESIGNIFICATION IN TRANSLATION"

Abstract

The aim of this study is to examine the Turkish translations of the tale titles in Gianni Rodari's tale book titled *Favole al telefono* within the context of "the Systematics of Designification"

* Bağımsız araştırmacı, eshabilbozkurt@gmail.com, orcid 0000-0003-2577-5315.

Gönderim tarihi: 12.10.2022

Kabul tarihi: 23.12.2022

in Translation". The corpus of the study is the tale titles in 1962 tale book titled *Favole al telefono* by Rodari, one of the leading writers in children's literature in Italian and the tale titles in the three Turkish translations of this book. These three target texts are labelled as TT1, TT2 and TT3 in the study, and the translators, publication years and publishers of these texts are as follows: TT1: it was translated in 2005 by Demet Elkâtip with the title of *Telefonda Masallar* and published by Alkim; TT2: it was translated by Üzeyir Gündüz in 2006 with the title *Telefon Öyküleri* and published by Harf Eğitim; TT3: it was translated by Eren Cendey in 2012 with the title *Bir Telefonluk Masallar* and published by Can Sanat. The reason behind the selection of this source text and the three target texts for analysis is that the tale titles in the source text have not been investigated or studied within the context of "the Systematics of Designification in Translation" before. There are seventy tales and an introduction in the source text. The introductory text is translated in all three target texts. However, while all seventy tales in the source text are translated in TT1, forty-one tales are translated in TT2, and sixty-eight tales are translated in TT3. The translations of these tale titles are analyzed within the framework of "Systematics of Designification in Translation" in the context of semiotics of translation developed by Sündüz Öztürk Kasar, followed by a comparative discussion of the "designificative tendencies" identified in the three target texts.

Keywords: Gianni Rodari, *Favole al Telefono*, the Systematics of Designification in Translation, Semiotics of Translation, Literary translation

GİRİŞ

● talyan çocuk edebiyatı denilince akla ilk gelen isimlerden olan Gianni Rodari, 23 Ekim 1920'de Omegna'da doğar ve ilkokuldaki öğreniminin ilk dört yılını burada tamamlar. 1930'dan 1947'ye kadar Varese'de yaşayan Rodari, ortaokul yıllarında kapasitesi ve becerisiyle ön plana çıkarak sınıfının en iyi öğrencisi olur. 1935 yılında Katolik Hareketinde aktif bir rol üstlenir, 1936'da ise sekiz öykü yayımlar. 1937 yılında bu hareketin Gavirate Gençlik Kolları Başkanlığından ayrılır ve hayatında köklü bir değişiklik olur. Bu yıllarda müziğe ve okumaya karşı büyük bir merakı vardır. Bir taraftan Nietzsche, Stirner, Schopenhauer, Lenin, Stalin ve Trotski'nin eserlerini okurken bir yandan da keman dersi alır. 1939'da Milano'da Katolik Üniversitesi Dil Fakültesine kaydolar ama mezun olmadan okulu bırakır. Varese bölgesinde çeşitli kasabalarda öğretmenlik yapar (<http://www.giannirodari.it/biografia/biografia.html>. Erişim Tarihi: 12.09.2022). Yazarın hayatındaki dönüm noktalarından biri çocuklar için yazmaya başladığı 1947 yılıdır. Sonrasında ise kendini çocuklar için yazmaya verir ve bu süreç onu Andersen Ödülü'ne kadar götürür. "1979 yılında, bir Rusya seyahati sırasında sağlığı bozulan Rodari, 14 Nisan 1980'de geçirdiği bir cerrahi operasyon sırasında hayatını kaybeder" (Gündüz, 2014, s. 818). Rodari'nin hayatının "iki ayrı dönem ve iki ayrı platformda" değerlendirilebileceğini söyleyen Üzeyir Gündüz'e (2014, s. 820) göre birinci dönem şu şekildedir:

"Birinci yarı dönem -planlanmış olmasa da- onu çocuklar için yazmaya yönlendiren ve çocuk ruhunda derin izler bırakan travmatik bir süreçtir: Henüz dokuz yaşındayken babasız kalışı; yokluk ve kıtlık içinde büyümesi; üç yıllık papaz okulu macerasını bir yana bırakırsak, dört başı bayındır bir eğitim görememesi; savaş yıllarının çalkantısı,

işsizlik, ekmekle özgürlük arasında yaşanan politik gelgitler onun yazarlık hayatında önemli bir yer tutar. Nitekim bu süreç ona, içinde özgürlük isyanı taşıyan her yazar gibi, radikal tezleri olan öncü yazarların eserlerini okuma fırsatı vermiştir” (Gündüz, 2014, s. 820).

Gündüz, Rodari'nin hayatının ikinci dönemini ise şöyle izah eder:

“Rodari'nin hayatının ikinci yarı dönemi, sadece çocuklara adanmış bir sanat ve edebiyat şöleni gibidir. Artık onun hayatının merkezinde kızı Paola ve diğer dünya çocukları vardır. Bir ülkenin çocukları mutlu oldukları sürece diğerleri de mutlu olacaktır. Bu bakımdan, onları sanat ve edebiyat yoluyla eğitmeyi, onlara yeni ve özgür bir ufuk açmayı, bilimin ve aklın aydınlığında yeni bir dünya görüşü telkin etmeyi yeğlemiştir. Ancak bu telkinlerini; kaba ve hoyrat bir yaklaşımla değil; son derece nahif ve estetik ölçüler içinde kurguladığı ironik yaklaşımlarla ulaştırmaya çalışmıştır” (Gündüz, 2014, s. 820).

Çocuk edebiyatının en önemli türlerinden biri masaldır. Yüzlerce yıllık birikime sahip olan Türk kültür ve edebiyat dizgesinde hem Batı dillerinden hem de Doğu dillerinden çevrilmiş birçok masal bulunmaktadır. Tanzimat ve özellikle de Cumhuriyet'ten sonra Batı kültüründen bu türdeki çevirilerin sayısında artış görülmektedir. Önceleri Fransız dilinden yapılan çeviriler ağırlıkta iken günümüzde hemen hemen birçok Batı dilinden çeviriler yapılmaktadır. Bu makalede İtalyan yazar Gianni Rodari'nin *Favole al telefono* adlı masal kitabının Türk kültür ve edebiyat dizgesindeki çevirilerinde yer alan masal başlıkları, Sündüz Öztürk Kasar'ın çeviri göstergebilimi bağlamında ortaya koyduğu “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” çerçevesinde irdelenecektir. İrdelemeye temel olan sorunsal, İtalyan kültür ve edebiyat dizgesinin önde gelen çocuk edebiyatı yazarlarından biri olarak kabul edilen Rodari'nin farklı tarihlerde, farklı çevirmenler tarafından Türkçeye çevrilen ve bazen aynı yayınevi tarafından bazen de farklı yayınevleri tarafından yayımlanan bu masal kitabındaki masal başlıklarının çevirilerinin adı geçen bu dizgesellik bağlamında ele alınmamış olmasıdır.

Jack Zipes (2009, s. 91), Rodari'nin birçok edebiyat tarihçisi tarafından yirminci yüzyılda İtalya'nın en önemli çocuk edebiyatı yazarı olarak kabul edildiğini söyler. Avrupa ülkelerinde tanınmış bir yazar olan Rodari'nin eserleri farklı dillere çevrilmiş ve nihayetinde yazar 1970 yılında, dünyanın en iyi çocuk edebiyatı yazarlarına verilen Hans Christian Andersen Ödülü'ne layık görülmüştür. “İtalya'da da Premio Prato, Premio Castello ve Premio Rubino gibi çeşitli ödüller almıştır” (Salvadori, 2002, s. 170). Yazarın gerek Andersen Ödülü'ne layık görülmesi gerek İtalya'da çeşitli ödüller alması ve gerekse de eserlerinin de çeşitli Avrupa dillerine çevrilmesi, Rodari'nin çocuk edebiyatındaki yerini ve önemini¹ göstermektedir. Dolayısıyla Türk okurlarının böylesine önemli bir yazarın eserlerinden mahrum kalması düşünülemezdi. Bu görüşte olan yayınevi ve çevirmenler, Rodari'nin 1962 yılında yayımlanan ve bir giriş ile yetmiş masaldan oluşan eserini Türk kültür ve edebiyat dizgesine kazandırmışlardır. Bir nevi sebep-i telif gibi de nitelendirilebilecek olan bu giriş bölümünde verilen bilgiler şu şekildedir:

Satış temsilcisi olan Bianchi, çok yoğun çalışmaktadır. Haftanın altı gününü dışarıda geçirmektedir. Sadece pazar gününü evinde geçirebilmektedir. Signor Bianchi bir pazartesi sabahı

¹ Rodari'nin hayatı, eserleri ve İtalyan çocuk edebiyatına etkileri için bkz. Salvadori, 2002; Karail, 2012, Gündüz, 2014.

evden ayrılırken, masal dinlemeden uyuyamayan kızına her akşam telefonda bir masal anlatacağına dair söz verir. Her akşam masal anlatmak üzere kızını arayan Bianchi, kazancı düşük olduğu ve telefon faturasını da kendisi ödediği için kısa masallar anlatmaktadır. Kazancı iyi olduğu zamanlar ise uzun masallar da anlatmıştır. Masallar öylesine güzeldir ki santral görevlileri masal saati olduğunu bildiklerinden telefonu Bianchi'nin kızına bağlar ve kendileri de işlerini bırakarak masalları dinler (Rodari, 1995, s. 9-10). Kaynak metni oluşturan masallar, kaynak metnin bu giriş bölümünde bahsi geçen Bianchi'nin kızına anlattığı masallardır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

“Çevirmek, Anlamı Eğip Bükme Sanatı mıdır?” başlıklı makalesinde Sündüz Öztürk Kasar, sözlüklerde bulunmadığını belirttiği ve “anlam oluşumundaki sorunlar ve hasarlar konusunda ‘désignification’ kavramının katacağı artı değeri” (2021, s. 23) ifade etmek ve bu alandaki boşluğu doldurmak için kavramın tanımını şu şekilde yapar: “Çeviride göstergelerin kavranması ve yeniden üretilmesi sırasında meydana gelen her türlü anlamdan uzaklaştır(ıl)ma, anlamın değişimi, anlamdan yoksun bırak(ıl)ma, anlamın olumsuzlanması ve anlamın yok edilmesi edimi ya da durumu” (Öztürk Kasar, 2021, s. 23).

Sözcüğün tanımının Türkçeye çevrilmesinde sorun olmadığını; ancak “içerdiği tüm anlamlarla Türkçeye aktarmanın olanaksız” olduğunu “Fransız dilinde bu küçücük dé- önekinin hem uzaklaş(tır)ma, hem değiş(tir)me, hem yoksun bırak(ıl)ma, hem tersini belirtme hem yok etme anlamlarına gelebildiğini ve dilimizde tüm bu anlamların bir tek birimle verme imkânının olmadığını” belirten Öztürk Kasar, “anlamın bir oluştan başka bir oluşa geçirilmesi” söz konusu olduğu için “anlam evrilmesi” karşılığını önerir (Öztürk Kasar, 2021, s. 24). Antoine Berman’ın “biçim bozucu eğilimleri”nden esinlenerek 2008 yılındaki bir çalışmada “anlam bozucu eğilimler” şeklinde bir adlandırma yaptığını ve daha sonra da “anlam evirici eğilimler” olarak güncellenmesi gerektiğini belirten ve “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği”ni çeviribilim alanına kazandıran Öztürk Kasar, Ozan Erdem Güzel ile hazırladığı “Ayşe Kulin’in *Nefes Nefese* Adlı Romanı ile İngilizce Çevirilerinin Kent Göstergibilimi ve Çeviri Göstergibilimi Odağında Çözümlemesi” başlıklı makalesinde dizgeselliğin gelişimini şu şekilde açıklamaktadır:

“Öztürk Kasar tarafından geliştirilen ilk adıyla ‘Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği’, ilk kez Fransızca olarak önerilmiş (Öztürk Kasar, 2009, 193), daha sonra Öztürk Kasar tarafından süreç içinde güncellenerek yeni bir adlandırmayla önce Fransızca olarak ‘Système de la Désignification en Traduction’ (Öztürk Kasar, 2020b) ve daha sonra Türkçe olarak ‘Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği’ (Öztürk Kasar, 2021a) adıyla nihai biçimi oluşturulmuştur” (Öztürk Kasar vd. 2022, s. 872).

Alıntıda da görüldüğü üzere Öztürk Kasar’ın nihai olarak “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” olarak adlandırdığı dizgesellikte anlam evrilmesi düzeylerini “anlamlamanın değişimi”, “anlamlamanın dönüşümü” ve “anlamlamanın yitimi” olmak üzere üç gruba ayırır. Anlam evirici eğilimlerden “anlamın aşırı yorumlanması”, “anlamın bulanıklaştırılması” ve “anlamın eksik yorumlanması”, anlam evrilmesi düzeylerinden “anlamlamanın değişimi”ne dâhildir ve anlamlama alanlarından da “anlam” alanında yer almaktadır. Anlam evirici eğilimlerden olan “anlamın kaydırılması”, “anlamın bozulması” ve “anlamın çarpıtılması”, anlam

evrilmesi düzeylerinden “anlamlamanın dönüşümü”ne dâhildir ve anlamlama alanlarından da “dolay anlam” alanında yer almaktadır. Anlam evirici eğilimlerin son üçlü grubu olan “anlamın saptırılması”, “anlamın parçalanması” ve “göstergenin yok edilmesi” ise anlam evrilmesi düzeylerinden “anlamlamanın yitimi”ne dâhildir ve anlamlama alanlarından da “anlamsızlık” alanında yer almaktadır (Öztürk Kasar, 2021, s. 28).

Öztürk Kasar, “anlamlamanın değişimi” düzeyinde yer alan “anlamın aşırı yorumlanması”nda “bu eğilimin özgün metinde verileden daha fazla bilgi verilerek ya da örtük olarak verilen bir göstergenin açığa çıkarılmak suretiyle kendini gösterdiği ve sonuç olarak da aşırı bir anlam ve aşırı çeviri ürettiğini” (2021, s. 29), “anlamın bulanıklaştırılması”nda “özgün metinde açık seçik ortada olan bir anlamın belirsiz hale getirilmesi ve sonuçta da bulanık bir çeviride bulanık bir anlam ortaya çıktığını” (2021, s. 29), “anlamın eksik yorumlanması” eğiliminde ise özgün metinde verileden daha az bilgi verilerek eksik bir çeviri üretildiğini ve yetersiz bir anlam sunulduğunu söyler (2021, s. 30). “Anlamlamanın dönüşümü” düzeyinde yer alan “anlamın kaydırılması” eğiliminde “sözcükbirimlerin olası anlamlarından birinin ama çeviri metin bağlamında gerçekleşmemiş olan bir anlamın ya da özgün metnin çağrıştırmadığı bir yan anlamın aktarılması” (2021, s. 31) biçiminde gerçekleştiğini söyleyen Öztürk Kasar, “anlamın bozulması” eğiliminde “özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten çeviri söz konusu” (2021, s. 32) olduğunu ve “anlamın çarpıtılması” eğiliminde ise özgün metne karşıt bir anlam oluşturulduğunu ifade eder (2021, s. 33). Öztürk Kasar “anlamlamanın yitimi” düzeyinde yer alan “anlamın saptırılması” eğiliminde “özgün metin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlamın [...] üretildiği aykırı bir çeviriye işaret edildiğini” (2021, s. 34), “anlamın parçalanması” eğiliminin “çeviride anlamdan yoksun bir sözce üretilmesi şeklinde kendini gösterdiğini” (2021, s. 34) ve bu düzeyin son eğilimi olan “göstergenin yok edilmesi eğilimi”nde ise “anlamlı birimin tümüyle silinmesi ce göstergenin yok edilmesi söz konusu” (2021, s. 35) olduğunu ifade eder.

Öztürk Kasar ve Güzel, “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” çerçevesinde yapılacak bir çeviri çözümlemesinin yararlarını şöyle izah etmektedir:

“Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” çerçevesinde yapılacak bir çeviri çözümlemesinin, tuzaklarla dolu yazınsal çeviride çevirmenin çetin anlam arayışına sağlam bir temel kurma olanağı sunduğunu; başka bir deyişle bir yazınsal yapının bir başka dile çevrilmeden önce bu yapının göstergebilimsel açıdan çözümlenmesinin yazınsal çeviri sürecinde çevirmene ışık tutarak işini nasıl büyük ölçüde kolaylaştırdığını örneklerle somutlaştırarak kanıtlamaktadır. Bu bakımdan, göstergebilimsel çözümlemenin yardımına başvurmaksızın ya da en azından özgün metni göstergebilimsel bir bakış açısıyla okumaksızın yapılan çevirilerde anlam sorunlarıyla karşılaşma ve anlam bozucu eğilimlere kapılma olasılığı yüksektir” (Öztürk Kasar vd. 2022, s. 875).

Bir eserin çevirisinin yapılmadan önce Öztürk Kasar’ın önerdiği çeviri göstergebilimsel bir çözümleme, çevirmenlere yol gösterecek ve çevirmenlerin karşılaşılabileceği anlamsal sorunları en düşük seviyeye indirecektir.

2. İNCELEME

Bu çalışmanın temel inceleme nesnesini Rodari'nin *Favole al telefono* adlı kitabındaki masal başlıkları ile bu başlıkların Türkçeye çevirileri oluşturmaktadır. Rodari'nin eserinde yetmiş masal ve bir de bu masalların ortaya çıkışını anlatan kısa bir giriş bulunmaktadır. Türkçe çevirilerinde ise masal sayıları, yayınevlerine göre farklılık arz etmektedir. Üç farklı çevirmenin Türkçeye kazandırdığı bu eser, kitap halinde bir bütün olarak üç farklı yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Çevirilerin kronolojisi şu şekildedir: Kaynak metnin Türkçeye ilk çevirisi Demet Elkâtip tarafından *Telefonda Masallar* adıyla yapılmış ve 2005 yılında Alkım Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Kaynak metni bu ilk çeviriden bir yıl sonra (2006) Üzeyir Gündüz², *Telefon Öyküleri* adıyla çevirmiş ve bu çeviri, Harf Eğitim Yayıncılığı tarafından yayımlanmıştır. Metnin üçüncü çevirisi Eren Cendey tarafından *Bir Telefonluk Masallar* adıyla yapılmış ve bu çeviri 2012 yılında Can Sanat Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Tülin Sadıkoğlu da kaynak metni bir bütün olarak değil de yetmiş masaldan dördünü çevirmiş ve yine Can Sanat Yayınları da bu çevirileri 2017 ve 2018 yıllarında, resimli ve müstakil birer çocuk kitabı olarak yayımlanmıştır. Tülin Sadıkoğlu'nun çevirdiği masallar şunlardır: *Il topo dei fumetti* (Çizgi Roman Faresi), *Il giovane gambero* (Küçük Kerevit), *L'uomo che rubava il Colosseo* (Kolezyum'u Çalan Adam), *Promosso più due* (Artı İki). Ayrıca Sima Özkan, *L'uomo che rubava il Colosseo* başlıklı masalı *Kolezyum'u Taşıyan Adam*; *Il giovane gambero* başlıklı masalı *Minik Cesur Kerevit*, *Il topo dei fumetti* başlıklı masalı da *Çizgi Roman Faresi* başlığıyla çevirmiş ve bu masallar müstakil birer çocuk kitabı olarak Fom Kitap tarafından yayımlanmıştır.

Alkım Yayınevi ve Can Sanat Yayınları'nın çevirileri asıl kaynak dil çevirisi iken Harf Eğitim Yayınları'nın çevirisi aradil çevirisidir. İnceleme esnasında erek metinler kronolojik olarak sıralanacak olup Demet Elkâtip'in çevirisi EM-1, Üzeyir Gündüz'ün çevirisi EM-2 ve Eren Cendey'in çevirisi EM-3 olarak gösterilecektir.

EM-2'de "Gianni Rodari" başlıklı bir yanmetin bulunmakta ve burada yazarın hayatı ve edebi kişiliği ile eserlerine dair bilgiler aktarılırken "Rodari'nin eserleri, değişik isim ve formatlar altında, kimi zaman da seçkiler yapılarak değişik dünya dillerine çevrilmiştir. *Telefon Öyküleri* de yazarın aynı adı taşıyan Fransızca basımından dilimize kazandırılmış bir seçkidir" (2006, s. 1) ifadelerine yer verilmiştir. Dolayısıyla bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere EM-2, bir aradil çevirisi ve çeviri seçkisidir.

KM'deki ithafta geçen "A Paoletta Rodari e ai suoi amici di tutti i colori" (1995, s. 5) ifadesi; EM-1'de "Paoletta Rodari ve her renkten arkadaşlarına" (2005, s. 7), EM-3'te "Paoletta Rodari'ye ve onun birbirinden farklı arkadaşlarına" (2012, s. 9) şeklinde çevrilirken EM-2'de bu ifadenin çevirisine yer verilmemiştir. KM'deki "C'era una volta..." (1995, s. 9) ile başlayan ve bu masalların nasıl ortaya çıktığını anlatan kitaba giriş niteliğindeki bölüm EM-1'de kaynak metinde olduğu gibi başlıksız olarak ve "Bir zamanlar..." (2005, s. 9) şeklinde, EM-2'de kitabın da adı olan "Telefon Öyküleri" (2006, s. 7) şeklinde, EM-3'te ise "Evvel Zaman İçinde" (2012, s. 11) şeklinde çevrilmiştir.

² Çevirmen, bu eseri Türkçeye ilk kendisinin çevirerek 2006 yılında yayımlandığını, 2007 yılında da Alkım Yayınları tarafından yayımlandığını (Gündüz, 2014, 819) söylemesine rağmen Alkım Yayınlarından çıkan Demet Elkâtip çevirisinin ilk baskısının 2005 yılında yapıldığı görülmektedir.

Rodari'nin kitap başlığının sözcüğü sözcüğüne çevirisi EM-1'in de başlığı olan "Telefonda Masallar" iken giriş bölümü incelendikten sonra Bianchi'nin kızına her akşam masal anlatma olayının telefonda ve de kısa sürede gerçekleşmesi gerekliliğinden dolayı EM-2'nin başlığı olan "Telefon Öyküleri" ve EM-3'ün başlığı olan "Bir Telefonluk Masallar" şeklinde çevrilmesi bu iki başlığın içerikten hareketle verildiğini göstermektedir.

Erek metinlerdeki masal sayıları, yayınevlerine göre farklılık göstermektedir. Demet Elkâtip tarafından *Telefonda Masallar* adıyla çevrilen ve Alkım Yayınevi tarafından yayımlanan EM-1'de kaynak metindeki masalların tamamı görülmektedir. Üzeyir Gündüz tarafından *Telefon Öyküleri* adıyla çevrilen ve Harf Eğitim Yayıncılığı tarafından yayımlanan EM-2'de, KM'deki masallardan sadece kırk biri varken yirmi dokuz masalın çevrilmediği görülmektedir. Eren Cendey tarafından *Bir Telefonluk Masallar* adıyla çevrilen ve Can Sanat Yayınları tarafından yayımlanan EM-3'te ise kaynak metindeki masalların sadece ikisinin çevirisinin yer almadığı görülmektedir. Erek metinlerde yer almayan masallar şu şekildedir:

KM'de olup da EM-2'ye aktarılmayan masallar şunlardır: Il cacciatore sfortunato, Il paese senza punta, Il paese con l'esse davanti, Gli uomini di burro, La strada di cioccolato, A inventare i numeri, A comprare la città di Stoccolma, A toccare il naso del re, La famosa pioggia di piombino, La giostra di Cesenatico, Sulla spiaggia di Ostia, Storia del regno di mangionia, Alice casca in mare, Lo spaventapasseri, Vecchi proverbi, Il pescatore di Cefalú, Abbasso il nove, La febbre mangina, A dormire a svegliarsi, Uno e sette, L'uomo che rubava il colosseo, Ascensore per le stelle, Il muratore della Valtellina, La coperta del soldato, Il maestro Garrone, Il pianeta della verità, Processo al nipote, Promosso piú due, L'omino di niente,

KM'de olup da EM-3'e aktarılmayan masallar ise şunlardır: Il maestro Garrone, Processo al nipote. EM-3'e çevrilmeyen her iki masalın EM-2'ye de çevrilmediği görülmektedir. KM'de yer alıp da EM-1, EM-2 ve EM-3'e çevirisi yapılan masal başlıklarında görülen anlam evirici eğilim örnekleri³ şu şekildedir:

1.Örnek⁴

KM	La passeggiata di un distratto
EM-2	Dalgın Çocuk

KM'deki "La passeggiata di un distratto" şeklindeki başlık Türkçeye "Dalgın Çocuk" şeklinde aktarılmıştır. KM'de geçen ve Türkçede "gezi(nti)" anlamına gelen İtalyanca "la passeggiata" (<https://www.wordreference.com/ittr/passeggiata>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğü EM-2'ye çevrilmemiştir. Bu başlığın çevirisinde "anamlı birimin tümüyle silinmesi ve göstergenin yok edilmesi söz konusu" olduğu için "artık anlamdan hiçbir iz kalmamış, sıfır derecesine ulaşılmış" ve "metnin anlam evrenine ciddi bir darbe indirilmiştir" (Öztürk Kasar, 2021, s. 35) denilebilir. Ayrıca çevirmenin bu başlığı EM-2'ye aktarırken KM'de geçmemesine rağmen "çocuk" sözcüğüne yer vermesi, başlığın EM-2'ye çevirisinde "özgün metinde verileden daha fazla bilgi verilmesi" ve "anlamın aşırı yorumlanması" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) olarak değerlendirilebilir.

³ Örneklerin incelenmesinde sadece anlam evirici eğilim görülen EM'ler/(y)e yer verilecek olup anlam evirici eğilim görülmeyen diğer EM/ler tabloda gösterilmeyecektir.

⁴ KM ve EM'lerdeki masal başlıkları ilgili kitapların içindekiler bölümünden alındığı için incelenen örneklerde sayfa numaraları belirtilmemiştir.

2.Örnek

KM	Il palazzo da rompere
EM-2	Kırıp Dökmek Serbest

KM'deki başlıkta geçen "palazzo" sözcüğü Türkçede hem "bina" hem de "saray" (<https://www.wordreference.com/ittr/palazzo>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) anlamlarına gelmekte ve başlık da Türkçeye "kırılacak saray/bina" şeklinde birebir çevrilebilmekte iken EM-2'nin çevirmeni "Kırıp Dökmek Serbest" şeklinde bir çeviri yapmayı tercih etmiştir. Çevirmenin "özgün metnin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlam" ürettiği ve bu başlığın EM-2'ye aktarımında anlam evirici eğilimlerden "anlamın saptırılması" (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) görüldüğü söylenebilir.

3.Örnek

KM	La donnina che contava gli starnuti
EM-2	Hapşırık Sayan Yaşlı Kadın

İtalyanca isimlerin sonuna gelen "-ino" son ekinin Türkçedeki karşılığı "-cık, -cağız" ekleridir. "Donnina" sözcüğü, Türkçede "kadıncık, kadıncağız" anlamlarına gelmektedir. EM-2'de geçen "yaşlı" sözcüğü ise KM'de geçmemektedir. KM'deki bu başlık, Türkçeye "hapşırıkları sayan kadıncık/kadıncağız" şeklinde çevrilebilecekken EM-2'de çevirmen "Hapşırıkları Sayan Yaşlı Kadın" şeklinde bir çeviri yaparak "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktarılmıştır", yani "yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri söz konusu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) olduğu için de bu başlığın EM-2'ye aktarımında "anlamın bozulması"ndan söz edilebilir.

4.Örnek

KM	Il paese con l'esse davanti
EM-1	Ters Ülke

"Esse" İtalyanca "s" harfinin telaffuz ediliş biçimidir. Masalın içeriğine bakılınca bir ülkeden bahsedildiği ve bu ülkede önüne "s-" gelen her şeyin ters özellik gösterdiği görülmektedir. Örneğin, kalemtıraşın önüne "s-" gelince "skalemtraş" olur ve bu kalemi açtıkça kalem bitmez, aksine uzar. KM'deki bu başlığın EM-1'e aktarılmasında, kaynak dil ile erek dil arasındaki farklılıktan dolayı Türkçeye çevirisi mümkün olmayan bir ön ek, erek okur için açıklanarak verilmiştir. EM okuru, daha başlıktan tamamen her şeyi anlamaktadır. Bu nedenle "özgün metinde örtük olarak verilen bir gösterge açığa çıkarılarak aşırı anlam ve aşırı çeviri üretildiği", yani EM-1'de "aşırı yorum" yapıldığı söylenebilir (Öztürk Kasar, 2021, s. 29).

5.Örnek

KM	Gli uomini di burro
EM-1	Yağdan İnsanlar

KM'de geçen "burro" sözcüğü Türkçede "tereyağı" anlamına gelmektedir (<https://www.wordreference.com/ittr/burro>. Erişim Tarihi: 08.12.2022). Ancak EM-1'in çevirmeni bu sözcüğü "tereyağı" değil de sadece "yağ" şeklinde çevirmiş ve "özgün metinde açık seçik ortada olan bir anlamı belirsiz hale getirmiştir." Türkçede "tereyağı" anlamına gelen İtalyanca "burro" sözcüğü, EM-1'de daha genel bir anlamla ifade edilmiştir. Bu nedenle bu başlığın çevirisinde "bulanık bir anlamın ortaya

çıktığı” ve anlam evirici eğilimlerden “anlamın bulanıklaştırılması” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) olduğu söylenebilir.

6.Örnek

KM	Alice Cascherina
EM-2	Alis!... Hangi Taşın Altındasın?
EM-3	Düşengeç Alice

“Alice Cascherina”, masal karakterinin adıdır. Başlıkta geçen karakterin soyadı olan “Cascherina” EM-2’ye aktarılmamış ve KM’deki başlık, “Alis!... Hangi Taşın Altındasın” şeklinde çevrilip KM’deki “anlam taşıyan gösterge” EM-2’de silinerek “metnin anlam evrenine ciddi bir darbe indirilmiştir” (Öztürk Kasar, 2021, s. 35). Bu nedenle de bu örnekte “göstergenin yok edilmesi”nden söz etmek mümkündür. “Aşırı anlam ve aşırı çeviri” yoluyla ve KM’de yer almayıp masalın içeriğinden hareketle üretilen “hangi taşın altındasın” ifadesi de “anlamın aşırı yorumlanması” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) olarak değerlendirilebilir.

KM’de karakterin soyadı olan “Cascherina” sözcüğü EM-3’e “düşengeç” olarak aktarılmıştır. “Cascherina” sözcüğü Türkçede “düşmek” anlamına gelen İtalyanca “cascare” fiilinden gelir ve “çok düşen” anlamı verir. Masal karakteri sürekli düşen birisi olduğu için çevirmen de içerikten hareketle karakterin soyadını “düşengeç” biçiminde çevirmiştir. Türkçede böyle bir sözcük yoktur. Bu nedenle çevirmen, EM’de “anlamı aşırı yorumlayarak” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) yeni bir gösterge oluşturmuştur.

7.Örnek

KM	La strada di cioccolato
EM-1	Çikolata Yolu

Başlığın birebir çevirisi “çikolata(dan) yol”dur, yani yolun çikolatadan yapılmış olması kastedilmektedir. “Çikolata yolu” ise farklı bir anlama -çikolataya giden/çıkan yol- gelir. Bu başlık EM-1’e aktarılırken “özgün metinde açık seçik ortada olan anlam belirsiz hale getirilmiş, bu işlemin sonucunda bulanık bir çeviride bulanık bir anlam ortaya çıkmıştır” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29).

8.Örnek

KM	A comprare la città di Stoccolma
EM-3	Stokholm Kentini Satın Alan Adam

Masalda şehri satın aldığını düşünen bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Başlığın Türkçeye birebir çevirisi “Stokholm şehrini satın almak/satın almaya ...”dır. EM-3’te geçen “adam” sözcüğü KM’de geçmemektedir; yani bu başlığın çevirisinde “özgün metinde verilenden daha fazla bilgi verilerek aşırı anlam ve aşırı çeviri üretilmiştir” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29).

9.Örnek

KM	La giostra di Cesenatico
EM-1	Cesenatico Lunaparkı

İtalyanca “la giostra” sözcüğü Türkçede “atlı karınca” ve “lunapark aracı” (<https://www.wordreference.com/ittr/giostra>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) anlamlarına gelirken bu sözcüğün İtalyanca çoğulu olan “le giostre” Türkçede “lunapark” anlamına gelmektedir. EM-

1'deki Türkçe başlık, "lunapark" anlamı vermemekte ve spesifik bir gösterge daha genel bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlığın çevirisinde KM'de "açık seçik ortada olan bir anlamın belirsiz bir hale getirilerek bulanık bir çeviride bulanık bir anlam ortaya çıkarılmıştır" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) denilebilir.

10.Örnek

KM	La guerra delle campane
EM-2	Çanların Barış Çağrısı

İtalyanca başlığın Türkçeye birebir çevirisi "çanların savaşı"dır; ancak EM-2'de çevirmen "Çanların Barış Çağrısı" şeklinde bir çeviriyi tercih etmiştir. Metnin içeriğinden çıkarılacak anafikirden hareketle bu başlık verilmiş olsa da KM'nin, Türkçedeki bu anlamı içermediği görülmektedir. Bu başlığın çevirisinde "özgün metne oranla karşıt bir anlam oluşturulduğu hem bir anlamın olumsuzlanması hem de ters açıdan bakıp değillenmesi biçiminde bir çeviri üretiminin söz konusu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 33) olduğu; yani anlam evirici eğilimlerden "anlamın çarpıtılması" görüldüğü söylenebilir.

11.Örnek

KM	Una viola al polo nord
EM-2	Buzlar Ülkesinde Bir Menekşe

İtalyanca bu başlığın Türkçeye birebir çevirisi "kuzey kutbunda bir menekşe"dir. Çevirmen "kuzey kutbu" ibaresini hiç çevirmeyip yerine "buzlar ülkesi" ibaresini kullanmayı tercih etmiştir. Kaynak metnin başlığında da metnin içeriğinde de Türkçede "ülke" anlamına gelen İtalyanca "paese" sözcüğü geçmemekte ve "kuzey kutbu" anlamına gelen "polo nord" ibaresi kullanılmaktadır. KM'de açıkça belirtilmiş bir gösterge olan "kuzey kutbu" ibaresinin EM-2'ye aktarılırken kullanılması, "bulanık bir anlam" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) ortaya çıkarmıştır.

12.Örnek

KM	Il giovane gambero
EM-2	Aykırı Yengeç
EM-3	Genç Yengeç

İtalyanca bu başlığın Türkçeye birebir çevirisi "genç kerevit"tir. Yengeç ve kerevit aynı deniz canlıları olmayıp aralarında birtakım farklılıklar vardır. TDK Güncel Türkçe Sözlük'te yengeç, "Eklem bacaklılardan, kabuklu, birinci ayak çifti kısaçak olarak gelişmiş, eti için avlanan, suda yaşayan bir böcek" (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 27.09.2022) şeklinde tanımlanırken kerevit ise "Kabuklular sınıfından, çamurlu tatlı sularda yaşayan bir eklem bacaklı, tatlısu istakozu, karavide (potamobius fluviatilis)" (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 27.09.2022) şeklinde tanımlanmaktadır. Yengeç ve kerevitin birbirine benzeyen deniz canlıları olması nedeniyle aralarında bir ilgi kurulabilir; ancak "yengeç" sözcüğünün İtalyancada "granchio" sözcüğü ile karşılandığı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca EM-2'de Türkçede "genç" anlamına gelen İtalyanca "giovane" (<https://www.wordreference.com/ittr/giovane>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğünün hiç çevrilmediği görülmektedir. Bu nedenle "anlamın bozulduğu" ve "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri söz konusu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) olduğu söylenebilir.

KM'deki "giovane" sözcüğünün Türkçedeki karşılığı olan "genç" sözcüğü, sadece EM-3'te verilmiştir. Bu aktarımda anlam dönüşümü yoktur; ancak burada da "kerevit" sözcüğü yerine yine "yengeç" sözcüğü kullanılmıştır. Bu nedenle de EM-3'ün çevirisinde "anlamın bozulması" eğiliminin yani "yanlış bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten çevirinin söz konusu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) olduğu söylenebilir.

13.Örnek

KM	I capelli del gigante
EM-2	Dev Oğlanın Saçları

İtalyanca bu başlığın Türkçeye birebir çevirisi "devin saçları"dır. EM-2'nin çevirmeni, anlamı aşırı yorumlayarak çevirisine KM'de olmayan "oğlan" sözcüğünü eklemiş ve "özgün metinde verilenden daha fazla bilgi vererek aşırı bir anlam ve aşırı çeviri üretmiştir" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) denilebilir.

14.Örnek

KM	A giocare col bastone
EM-2	Sihirli Baston

İtalyanca bu başlığın Türkçeye çevirisi "bastonla oynamak/oyynamaya" şeklindedir. EM-2'nin çevirmeni "sihirli baston" şeklinde bir çeviri yaparak KM'de geçen ve Türkçede "oynamak" anlamına gelen İtalyanca "giocare" (<https://www.wordreference.com/ittr/giocare>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğünü atmış ve KM'de olmayan "sihirli" sözcüğünü çevirisine eklemiştir. Bu nedenle EM-2 çevirmeninin "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) yaptığı, yani bu çeviride "anlamın bozulması" eğiliminin görüldüğü söylenebilir.

15.Örnek

KM	L'Apollonia della marmellata
EM-1	Apollonia'nın Reçeli
EM-2	Peri Elli Kadın
EM-3	Reçel Teyze Apollonia

Bu masalda çok hamarat, her şeyden reçel yapmayı başarabilen, eli lezzetli Apollonia'nın hikâyesi anlatılmaktadır. İtalyanca başlık olan "L'Apollonia della marmellata" Türkçeye "Reçel(lerin) Apollonia(sı)" şeklinde çevrilebilir. EM-1'in çevirmeni "Apollonia'nın Reçeli" şeklinde bir çeviri yapmıştır; ancak KM "La marmellata d'Apollonia" şeklinde olsaydı, çevirisi de "Apollonia'nın reçeli" şeklinde olurdu. Halbuki başlığı oluşturan tamlama tam tersi şekildedir. Bu nedenle EM-1'de "özgün metinde açık seçik ortada olan bir anlamın belirsiz hale getirildiği" ve "anlamın bulanıklaştırıldığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) görülmektedir.

EM-2'de ise çevirmen, metnin içeriğinden hareketle Apollonia'nın elinin lezzetli olması ve ısrırgan otu da dâhil olmak üzere her şeyden lezzetli reçel yapabilmesi dolayısıyla "peri elli kadın" şeklinde bir çeviri yapmıştır. Bu nedenle de bu başlığın çevirisinde "özgün metnin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlam üretildiği" (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) yani "anlamın saptırılması" eğiliminin görüldüğü söylenebilir.

EM-3'te ise KM'de geçmeyen "teyze" sözcüğü kullanılmış; yani çevirmen, "özgün metinde verilenden daha fazla bilgi vermiş" ve "anlamı aşırı yorumlayarak" da "aşırı anlam ve aşırı çeviri üretmiştir" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29).

16.Örnek

KM	La vecchia zia Ada
EM-2	Marya Teyze ve Kuşlar

Masal karakterinin adı Ada'dır. EM-2'de bu karakter "Marya" adıyla çevrilmiştir. KM'nin Türkçe çevirisi "Yaşlı Ada Teyze" şeklindedir. EM-2'nin çevirmeninin KM'de olmayan "kuşlar" sözcüğünü de çevirisine ekleyerek "Marya Teyze ve Kuşlar" biçiminde, "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri yaptığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) söylenebilir.

17.Örnek

KM	Il re che doveva morire
EM-2	Ölmek İstemeyen Kral

İtalyanca bu başlığın Türkçeye birebir çevirisi "ölmesi gereken kral"dır. EM-2'de ise çevirmen KM'yi "ölmek istemeyen kral" şeklinde çevirmiş ve KM'deki anlamın tam tersi bir anlam üretmiştir. Bu nedenle de EM-2'de "anlamın çarpıtılması" eğiliminin görüldüğü; yani "özgün metne oranla karşıt bir anlam oluşturulduğu hem bir anlamın olumsuzlanması hem de ters açıdan bakıp değillenmesi biçiminde bir çeviri üretimi söz konusu olduğu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 33) söylenebilir.

18.Örnek

KM	Il mago delle comete
EM-1	Kuyruklu Yıldızların Büyüsü
EM-2	Kuyruklu Yıldız Satıcısı

KM'deki İtalyanca başlık olan "Il mago delle comete"nin Türkçeye birebir çevirisi "kuyruklu yıldızların sihirbazı/büyücüsü"dür. EM-1'de "Kuyruklu Yıldızların Büyüsü" şeklinde bir çeviri ile karşılaşılmakta ve Türkçede "büyücü" anlamına gelen İtalyanca "il mago" sözcüğünün EM-1'e "büyü" olarak aktarıldığı görülmektedir. Oysaki Türkçede "büyü" anlamına gelen sözcük, İtalyancada "magia" (<https://www.wordreference.com/ittr/magia>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğü ile karşılanmaktadır. Bu nedenle EM-1'de "anlamın bozulması" eğiliminin görüldüğü; yani "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri söz konusu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) olduğu söylenebilir.

EM-2'ye ise Türkçede "büyücü" anlamına gelen İtalyanca "il mago" (<https://www.wordreference.com/ittr/mago>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğünün aktarılmadığı ve bunun yerine EM-2 çevirmeninin KM'de geçmeyen "satıcı" sözcüğünü tercih ettiği görülmektedir. Yine burada da "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri söz konusu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) olduğu; yani "anlamın bozulması" eğiliminin görüldüğü söylenebilir.

19.Örnek

KM	Il re Mida
EM-2	Kral Midas'ın Yükselişi ve Düşüşü

KM'deki başlığın Türkçeye birebir çevirisi "Kral Midas"tır. EM-2'nin çevirmeni KM'de yer almayan "yükseliş ve düşüş" ifadesini çevirisine ekleyerek "Kral Midas'ın Yükselişi ve Düşüşü" şeklinde bir çeviri üretmiştir. Bu nedenle çevirmenin "anlamı aşırı yorumlayıp" özgün metinde verileden daha fazla bilgi vererek aşırı anlam ve aşır çeviri ürettiği" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) söylenebilir.

20.Örnek

KM	Abbasso il nove
EM-3	Dokuz

KM'deki "Abbasso il nove" şeklindeki başlığın Türkçeye birebir çevirisi "dokuza ölüm/dokuz ölsün" şeklindedir. EM-3'ün çevirmeni KM'deki "abbassare" fiilini aktarmayıp bu başlığı sadece "dokuz" şeklinde çevirerek "anlamı eksik yorumlamış"; yani "özgün metinde verilen bilgileri azaltmış, eksik bir çeviri üreterek yetersiz bir anlam sunmuştur" (Öztürk Kasar, 2021, s. 30).

21.Örnek

KM	Tante domande
EM-2	Yanıtı Olmayan Sorular

İtalyanca bu başlığın Türkçeye birebir çevirisi "birçok/pek çok soru" şeklindedir. "Yanıtı olmayan" ifadesi ise çevirmen tarafından EM-2'ye eklenmiş; yani "özgün metinde verileden daha fazla bilgi verilerek aşırı anlam ve aşırı çeviri üretilmiştir" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29). Bu nedenle de bu başlığın çevirisinde "anlamın aşırı yorumlanması"ndan söz edilebilir.

22.Örnek

KM	Il buon Gilberto
EM-2	Safdirik Antonyo

Çevirmen, Fransızcadan aradıl çevirisi olan EM-2'ye, KM'deki masal başlığında geçen "Gilberto" adını Antonyo olarak aktarmış, Türkçede "iyi kalpli/yürekli" anlamına gelen İtalyanca "buon" (<https://www.wordreference.com/ittr/buon>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) ifadesini de "safdirik" biçiminde aktarmıştır. Türkçede "saftirik" sözcüğü olumsuz anlamlar içermektedir. Nitekim bu sözcük, TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "saf, budala, acemi, saftaron" (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 27.09.2022) gibi anlamlara gelmektedir. Çevirmenin, İtalyanca başlığı Türkçeye aktarırken "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktardığı, yanlış anlam üreten yanlış bir çeviri yaptığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) ve bu nedenle de bu çeviride "anlamın bozulması" eğiliminin görüldüğü söylenebilir.

23.Örnek

KM	La parola piangere
EM-2	Gelecekte Bir Ülke

KM'deki bu masal başlığının Türkçeye birebir çevirisi "ağlamak sözcüğü"dür. Masalda, geçmiş zaman müzesine gidilir; ancak çevirmen EM-2'de gelecek zaman müzesine gidildiğinden bahseder. Başlık da içerik de KM'den oldukça farklıdır. Bu nedenle de bu başlığın EM-2'ye aktarımında "anlamın sapıtılması" eğiliminden söz edilebilir; yani "özgün metnin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlamın, dolayısıyla özgün metnin gösterge evreniyle tutarlı ya da

mantıklı bir ilişki kuramayan aykırı bir anlamın üretildiği aykırı bir çeviriye işaret edilmiştir” (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) denilebilir.

24.Örnek

KM	La domenica mattina
EM-2	Dikkatsiz Baba

KM’de geçen bu masal başlığının Türkçeye birebir çeviri “pazar sabahı”dır. EM-2 çevirmeni, masalın içeriğinden hareketle masal karakterlerinden birinin bile isteye yaptığı dikkatsizliği göz önünde bulundurarak başlığı “Dikkatsiz Baba” şeklinde çevirmiştir. Bu nedenle de bu başlığın çevirisinde çevirmenin “özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktardığı” ve “yanlış bir anlam ürettiği” (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) yani “anlamın bozulması” eğiliminin görüldüğü söylenebilir.

25.Örnek

KM	Il Signor Fallannina
EM-2	Bay Fedo’nun Terslikleri

İtalyanca bu masal başlığının Türkçeye çevirisi “Bay Fallannina”dır. EM-2’de çevirmen hem başlıkta geçen karakterin adını değiştirmiş hem de çevirisine KM’de olmayan “terslikler” sözcüğünü eklemiştir. Çevirmen EM-2’de, “özgün metinde verileden daha fazla bilgi vermiş” ve “sonuç olarak da aşırı anlam ve aşırı çeviri üretmiştir” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) denilebilir.

26.Örnek

KM	Il filobus numero 75
EM-2	Bedava Kır Gezisi
EM-3	75 Numaralı Tramvay

KM’de yer alan bu masalın başlığı Türkçeye “75 numaralı trolleybüs” şeklinde çevrilebilir. EM-2’nin çevirmeni bu başlığın çevirisinde KM’den tamamen bağımsız olarak bir başlık kullanmayı tercih etmiş, KM’deki göstergelerin yerine başka anlamda göstergeler kullanmış; yani “özgün metnin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlamın, dolayısıyla özgün metnin gösterge evreniyle tutarlı ya da mantıklı bir ilişki kuramayan aykırı bir anlamın üretildiği aykırı bir çeviri” (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) ortaya koymuştur. KM ile ilintisiz bir başlık üretildiği için de “anlamın saptırılması” eğiliminin görüldüğü ileri sürülebilir.

Bu masal başlığının EM-3’e aktarımında ise “anlamın bozulması” eğilimi olduğu söylenebilir. İtalyanca “filobus” sözcüğünün Türkçe karşılığı “trolleybüs”tür. Trolleybüs ile tramvayın her ikisi de toplu taşıma aracı olmasına rağmen farklı niteliklere sahip araçlardır. TDK Güncel Türkçe Sözlük’te trolleybüsün tanımı “şehir içi yollarda, bir hava hattından elektrik akımı olarak çalışan otobüs, telli otobüs, boynuzlu”; tramvay ise “şehirlerde yol üzerinde döşenmiş özel raylarda hareket eden yolcu taşıtı” şeklinde tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 28.09.2022). Bu nedenle de KM’nin EM-3’e aktarımında “özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri söz konusu” (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) olduğu söylenebilir.

27.Örnek

KM	Il paese dei cani
EM-2	Doksan Dokuz Köpekli Kasaba

KM'deki bu masal başlığında geçen İtalyanca "paese" sözcüğü Türkçede hem "ülke" hem de "kasaba" (<https://www.wordreference.com/ittr/paese>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) anlamına gelmektedir. Başlık da Türkçeye "köpekler diyarı/ülkesi/kasabası" şeklinde çevrilebilir. Masalın içeriğinde bahsedilen mekânın doksan dokuz haneli bir yerleşim yeri olması nedeniyle buranın bir ülke değil de bir kasaba olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu sözcük, sadece EM-2'de "kasaba" olarak çevrilmiştir. "Doksan dokuz" sayısı KM'de olmayıp içerikte bahsedilen bir bilgidir. Bu nedenle de EM-2'nin çevirmeni "özgün metinde verileden daha fazla bilgi vererek aşırı anlam ve aşırı çeviri üretmiştir" (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) denilebilir.

28.Örnek

KM	La fuga di Pulcinella
EM-2	Soytarı'nın Kaçışı

İtalyanca masal başlığının Türkçeye birebir çevirisi "Pulcinella'nın kaçışı"dır. Pulcinella, masalın başkarakteridir. Pulcinella⁵ aynı zamanda Napoli tiyatrosunun önemli bir tipidir. İtalya'da on altıncı yüzyılda Commedia dell'Arte adlı tiyatro ortaya çıkmıştır. Maske, bu tiyatronun önemli öğelerinden biridir. Pulcinella da kendine özgü maskesiyle Napoli tiyatrosunun önemli bir temsilcisidir. Pulcinella, KM'de, özel bir isim olmasına rağmen EM-2'nin çevirmeni tarafından çevrilmemiş ve onun yerine "soytarı" sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "söz ve davranışlarıyla halkı güldürüp eğlendiren kimse; hileci, yaltak kimse, kaşmer" gibi anlamlara gelmektedir. Bu nedenle EM-2'nin çevirmeninin "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) yaptığı söylenebilir.

29.Örnek

KM	Il pozzo di Cascina Piana
EM-2	Bir Kuyuda On Bir İp
EM-3	Piana Çiftliğinin Kuyusu

KM'deki masal başlığının Türkçeye birebir çevirisi "Piana Cascina'nın kuyusu"dur. İtalyanca "cascina" sözcüğü Türkçede "çiftlik" anlamına gelse de KM'de büyük harfle gösterilmesinden dolayı özel isim olduğu anlaşılmaktadır. EM-2'nin çevirmeni, Türkçede "kuyu, su kuyusu" anlamlarına gelen İtalyanca "pozzo" (<https://www.wordreference.com/ittr/pozzo>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğü hariç hiçbir sözcüğü çevirmemiştir. Çiftliğin adı olan "Cascina Piana"yı aktarmamıştır. KM ile ilgisi olmayan "Bir Kuyuda On Bir İp" başlığını kullanmayı tercih etmiştir. EM-2 çevirmeninin bu başlığın çevirisinde "özgün metnin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlamın, dolayısıyla özgün metnin gösterge evreniyle tutarlı ya da mantıklı bir ilişki kuramayan aykırı bir anlam ürettiği ve aykırı bir çeviri yaptığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) ileri sürülebilir.

⁵ Pulcinella tiplmesi için bkz. Vannucci, 2019.

EM-3'te ise farklı bir anlam evirici eğilim görülmektedir. İtalyanca "cascina" sözcüğünün Türkçede "çiftlik" (<https://context.reverso.net/%C3%A7eviri/italyanca-t%C3%BCrk%C3%A7e/cascina>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) anlamına geldiği ve KM'de özel isim olarak kullanıldığı yukarıda belirtilmişti. Ancak çevirmen, bu başlığı EM-3'e aktarırken bu sözcüğü özel isim olarak değil de "çiftlik" olarak çevirmeyi tercih etmiştir. Bu nedenle de burada anlam evirici eğilimlerden "anlamın kaydırılması" yani "sözlükbirimlerin olası anlamlarından birinin, özgün metnin çağrıştırmadığı bir yan anlamın aktarıldığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 31) görülmektedir.

30.Örnek

KM	Case e palazzi
EM-1	Evler ve Saraylar
EM-2	Ev Yapan Evsiz Adam
EM-3	Evler ve Apartmanlar

KM'de geçen "palazzo" sözcüğü Türkçede hem "bina/apartman" hem de "saray" (<https://www.wordreference.com/ittr/palazzo>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) anlamına gelmektedir. Türkçede bu iki anlamı karşılayacak tek bir sözcük bulunmamaktadır. Başlığın Türkçeye birebir çevirisi ise "evler ve saraylar/apartmanlar" şeklinde olabilir. EM-1 ve EM-3'te dilsel zorunluluk nedeniyle; yani Türkçede, İtalyanca "palazzo" sözcüğünün verdiği bu iki anlamı verebilecek sözcük olmaması nedeniyle "göstergelerin yeterince sorgulanmadığı, eksik bir çeviri üretildiği ve yetersiz bir anlam sunulduğu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 30) yani bu iki çeviride "anlamın eksik yorumlanması" eğiliminin olduğu ileri sürülebilir.

KM'deki bu başlıkta geçen göstergeler ise EM-2'ye hiç aktarılmayıp "ev yapan evsiz adam" şeklinde bir çeviri sunularak ve KM'de bulunmayan bir anlam ortaya konmuştur. Bu nedenle EM-2'de "anlamın saptırılması" eğiliminden yani "özgün metnin anlamıyla hiçbir ilintisi olmayan bir anlamın, dolayısıyla özgün metnin gösterge evreniyle tutarlı ya da mantıklı bir ilişki kuramayan aykırı bir anlamın üretilmesinden" (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) söz edilebilir.

31.Örnek

KM	Il marciapiede mobile
EM-2	Döner Kaldırımlı Gezegen

İtalyanca bu masal başlığı Türkçeye "hareketli/gezen/hareket eden kaldırım" şeklinde çevrilebilir. İtalyanca "mobile" sözcüğü Türkçede "mobilya" anlamının yanı sıra "hareketli, taşınabilir" (<https://www.wordreference.com/ittr/mobile>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) anlamlarına da gelmektedir. İtalyanca "il marciapiede mobile" adlı nesne, bazı metro istasyonlarında ve havalimanlarında da görülen "yürüyen bant/hareketli yürüme yolu" şeklinde çevrilebilecek bir nesnedir. EM-2'nin çevirmeni "hareketli/gezen kaldırım/yürüyen bant" yerine KM'de verilmeyen bir anlam olan "döner kaldırımlı gezegen" şeklinde bir çeviri yapmıştır. Bu nedenle de "anlamın bozulması" eğiliminden yani "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktaran, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviriden" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) söz edilebilir.

32.Örnek

KM	Cucina spaziale
EM-2	Ne Mutfakmış Be!...

KM'deki bu masal başlığının Türkçeye birebir çevirisi "uzay mutfağı"dır. KM'de yer alan ve Türkçede "uzayla ilgili, uzaya ait" anlamlarına gelen İtalyanca "spaziale" (<https://www.wordreference.com/ittr/spaziale>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) sözcüğü EM-2'ye aktarılmamış ve "Ne Mutfakmış Bel!..." şeklinde çevrilmiştir. Bu nedenle de KM'deki "anamlı birim silinmiş" ve önemli bir "gösterge yok edilmiştir" (Öztürk Kasar, 2021, s. 35).

33.Örnek

KM	A sbagliare le storie
EM-2	Bu Ne Biçim Masal?

KM'deki bu masalın başlığı Türkçeye "masalları şaşırmak/karıştırmak" şeklinde çevrilebilir. Türkçede "hata yapmak, yanlış yapmak, birbirine karıştırmak, şaşırmak" anlamlarına gelen İtalyanca "sbagliare" (<https://www.wordreference.com/ittr/sbagliare>. Erişim Tarihi: 08.12.2022) fiili, EM-2'ye aktarılmayıp "Bu Ne Biçim Masal?" şeklinde bir başlık tercih edilmiştir. Bu nedenle EM-2'nin çevirmeni "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktarmış ve yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri yapmıştır" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) denilebilir.

34.Örnek

KM	Promosso piú due
EM-3	İki Sınıf Üste Geçmek

KM'deki bu masalın başlığı Türkçeye "artı iki/fazladan iki/artırılmış/yükseltilmiş iki" şeklinde çevrilebilir. Masalın kahramanı "10" rakamıdır. Birtakım çıkarma ve bölme işlemiyle bu 10 rakamı 4'e düşer ve "ex 10" bu duruma çok üzülür. Sonra birisi ortaya çıkan 4 rakamını 3 ile çarpar ve "ex 10", 12 olur. "Ex 10", eskisinden daha fazla yani 12 olduğu için sevinir. Artık o, 10 değil, "+2"dir. EM-3'ün başlığı olan "İki Sınıf Üste Geçmek" ibaresi, Türkçede ya "statü olarak sınıf atlamak" ya da "okulda sınıf atlamak" gibi anlamlara gelir. Ne KM'deki masalın başlığından ne de içeriğinden böyle bir anlam çıkmamaktadır. KM'deki anlam ile bağlantılı olan tek sözcük "2" rakamıdır. Bu nedenle de EM-3'te "anlamın bozulması" eğiliminin olduğu; yani "özgün metindeki anlam birimiyle bir ilintisi olmakla birlikte kesin olarak yanlış bir bilgi aktarıldığı, yanlış bir anlam üreten yanlış bir çeviri yapıldığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada İtalyan çocuk edebiyatının öncü yazarlarından biri olan Gianni Rodari'nin *Favole al telefono* adlı masal kitabındaki masal başlıklarının Türkçeye çevirileri, Sündüz Öztürk Kasar'ın çeviribilime kazandırdığı "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği" bağlamında incelenmiştir. İnceleme nesnelere olarak kaynak metnin 1995 yılındaki baskısı; erek metinler olarak da Demet Elkâtip'in *Telefonda Masallar* başlığıyla çevirdiği ve Alkım Yayınevi'nin 2005 yılında yayımladığı baskı, Üzeyir Gündüz'ün *Telefon Öyküleri* başlığıyla çevirdiği ve Harf Eğitim Yayıncılığının 2006 yılında yayımladığı baskı ve Eren Cendey'in *Bir Telefonluk Masallar* başlığıyla çevirdiği ve Can Sanat Yayınları'nın 2012 yılında yayımladığı baskı kullanılmıştır. Demet Elkâtip kaynak metinde yer alan 70 masalın tamamını Türkçeye çevirirken Üzeyir Gündüz 41, Eren Cendey ise 68 masalı çevirmiştir.

EM-1'deki masal başlıklarının çevirisinde anlam evirici eğilim sayısı sadece 7'dir. Bunlardan 1'i anlamın aşırı yorumlanması, 4'ü anlamın bulanıklaştırılması, 1'i anlamın eksik yorumlanması ve 1'i de anlamın bozulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayılar, çeviri masal başlıklarının sayısına oranlandığında %10'luk bir rakama tekabül etmektedir. EM-2'deki 41 masal başlığının çevirisinde 29 anlam evirici eğilim görülmektedir. Bunlardan 7'si anlamın aşırı yorumlanması, 1'i anlamın bulanıklaştırılması, 10'u anlamın bozulması, 2'si anlamın çarpıtılması, 6'sı anlamın saptırılması ve 3'ü de göstergenin yok edilmesi olarak görülmektedir. Bu sayılar, çeviri masal başlıklarının sayısına oranlandığında %71'e tekabül etmektedir. EM-3'teki masal başlıklarının çevirisinde anlam evirici eğilim sayısı 9'dur. Bunlardan 3'ü anlamın aşırı yorumlanması, 2'si anlamın eksik yorumlanması, 1'i anlamın kaydırılması ve 3'ü de anlamın bozulması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu sayılar, çeviri masal başlıklarının sayısına oranlandığında %14'lük bir rakama tekabül etmektedir. Ayrıca her üç erek metinde "anlamın bozulması" eğilimi 14 kez görülürken hiçbir erek metinde "anlamın parçalanması" eğilimine rastlanmamıştır. EM-2'de, EM-1 ve EM-3'e nazaran anlam evirici eğilim sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun aradil-asıl kaynak dil çevirisi ile ilgili olduğu düşünülebilir; çünkü EM-1 ve EM-3 asıl kaynak dil çevirisi iken EM-2 aradil çevirisidir. Anlam evirici eğilim sayısının düşük sayıda olması, çevirinin niteliğine dair ipuçları vermektedir. Bir eserin çevirisinde karşılaşılabilecek anlamsal sorunları ve anlam evirici eğilimleri en aza indirebilmek ve nitelikli bir çeviri yapabilmek için eserin çevirisine başlamadan önce Öztürk Kasar'ın ortaya koyduğu çeviri göstergebilimsel bağlamda bir çözümlemenin yapılması, çevirmenlerin işini kolaylaştıracağı gibi onlara yol da gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Gündüz, Üzeyir. (2014). "Dünya çocuk edebiyatının 'uçarı' kalemı Gianni Rodari". *Türk Dili*. C. CVII. Aralık 2014. S. 756: 817-825.
- Karail, Deniz Dilşad. (2012). *İtalyan Çocuk Edebiyatında Ünlü Bir Ad: Gianni Rodari*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Öztürk Kasar, Sündüz. (2021). "Çevirmek, Anlamı Eğip Bükme Sanatı mıdır?" *Söylem, Anlam ve Çeviri Üzerine Disiplinlerarası Tartışmalar*. ed. Didem Tuna & Mesut Kuleli. Ankara: Anı yayıncılık. 19-44.
- Öztürk Kasar, Sündüz & Güzel, Ozan Erdem. (2022). Ayşe Kulin'in Nefes Nefese Adlı Romanı ile İngilizce Çevirilerinin Kent Göstergebilimi ve Çeviri Göstergebilimi Odağında Çözümlemesi. *RumeliDE*. 27 (Nisan): 869-890.
- Rodari, Gianni. (1995). *Favole al Telefono*. Edizioni EL S. r. l. Trieste: Einaudi Ragazzi.
- Rodari, Gianni. (2005). *Telefonda Masallar*. Çev. Demet Elkâtip. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Rodari, Gianni. (2006). *Telefon Öyküleri*. Çev. Üzeyir Gündüz. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Rodari, Gianni. (2012). *Bir Telefonluk Masallar*. Çev. Eren Cendey. 2. Bs. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Salvadori, Maria Luisa; A. A. Mathys. (2002). Apologizing to the Ancient Fable: Gianni Rodari and His Influence on Italian Children's Literature. *The Lion and the Unicorn*. V. 26, N. 2: 169-202.

Vannucci, Alessandra. (2019). Arlecchino e Pulcinella nel corteo dionisiaco. *Anais de filosofia classica*. Vol. 13. N. 26: 19-41.

Zipes, Jack. (2009). The War of the Bells. *Marvels & Tales Journal of Fairy-Tales Studies*. Vol. 23 (1): 91-97.

<https://context.reverso.net/%C3%A7eviri/italyanca-t%C3%BCrk%C3%A7e/> (erişim 08.12.2022).

<https://sozluk.gov.tr/> (erişim 27.09.2022).

<http://www.giannirodari.it/biografia/biografia.html> (erişim 12.09.2022).

<https://www.wordreference.com/ittr/> (erişim 08.12.2022).

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

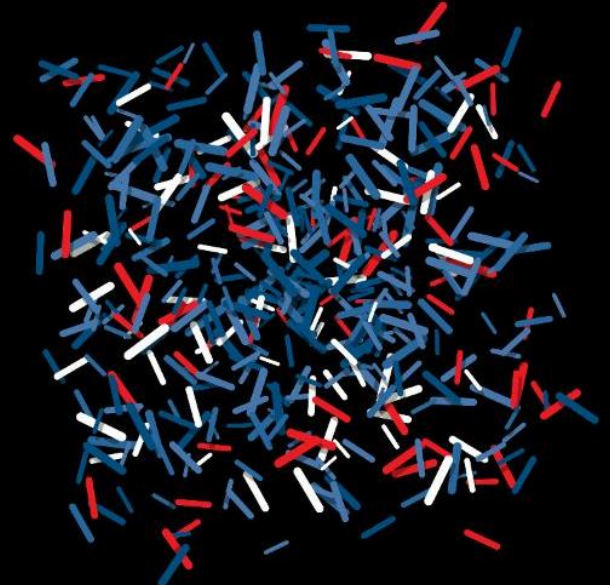

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

İtalyan Polisiyesinde Belleğin İzdüşümleri: Andrea Camilleri ve Komiser Salvo Montalbano Serisi

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ DENİZ DİLŞAD KARAIL NAZLICAN*

Öz

Çalışmanın amacı Güney İtalya'nın en başta gelen polisiye roman yazarı Andrea Camilleri'nin ülkemizde 2019 yılı itibariyle kronolojik olarak çevirileri yapılan Montalbano serisinin "La forma dell'acqua" (Suyun Şekli, 2021), "Il cane di terracotta" (Terrakotta Köpek, 2021) ve "Il ladro di merendine" (Yemek Hırsızı, 2022) romanlarında bellek kavramının nasıl temsil edildiğini incelemektir. Çalışmada çoğunlukla yerel olarak tanımlanan İtalyan polisiye türünden Camilleri'nin tercih edilmesinin sebebi İtalya'nın üvey evladı konumunda bırakılan Sicilya'nın toplumsal, tarihsel ve politik unsurlarını toplumsal gerçekçilik bağlamında kurgusal anlatılarına aktarmış olmasından kaynaklanır. İtalya'nın kuzey-güney çekişmesinin 19. yüzyıldan bu yana sürdüğü düşünüldüğünde Sicilya Adası'nın yakın dönem tarihini, sosyolojik yapısını, kültürünü, dil özelliklerini yarattığı kendine has polisiye anlatı biçimiyle aktarması onu bir bellek aktarıcısına dönüştürür. İtalyan tarihinden bağımsız olarak Sicilya'nın yerel tarihinden, politika-mafya-kilise üçgeninde gerçekleşen çekişmelerden gerçek ve kurgu arasında yarattığı ustalıkla geçişlerle bahseder. Güney İtalya edebiyatı denildiğinde akıllara gelen Verga, Sciascia, Pirandello, Lampedusa gibi diğer önemli yazarlar gibi adanın sorunlarını toplumsal gerçekçilik bağlamında aktararak okurun belleğinde yaşayan canlı birer ize dönüştürür. Yukarıda yer verilen romanlarını incelemeye başlamadan önce çalışmaya kuramsal bir temel oluşturmak adına öncelikle polisiye roman ve dolayısıyla İtalyan polisiye romanı üzerine bilgilere yer verilecek, devamında ise bellek kavramına değinilecektir. Sonrasında ise bellek aracılığıyla eserlerin incelemesi yapıp toplumun belleğinin nasıl şekillendiği, dil ve anlatı gibi belleği taşıyan unsurların neler olduğu aktarılacaktır. Çalışmanın bir diğer odak noktası da Güney'e ait bu eserlerin sırtladığı lehçe kullanımının dilimize kazandırılırken nasıl şekillendiğine değinmek olacaktır.

Anahtar sözcükler: polisiye roman, bellek, Güney İtalya, Camilleri, lehçe

PROJECTIONS OF MEMORY IN ITALIAN DETECTIVE: ANDREA CAMILLERI AND
COMMISSIONER SALVO MONTALBANO SERIES

Abstract

The aim of the study is to examine how the concept of memory is represented in the novels "La forma dell'acqua" (The Shape of Water, 2021), "Il cane terracotta" (The Terracotta Dog, 2021) and "Il ladro merendine" (The Snack Thief, 2022) which are translated chronologically in our country by year 2019 from Montalbano series of Andrea Camilleri, the leading crime novel writer

* İstanbul Ün. Edebiyat Fak. İtalyan Dili ve Edebiyatı, dilsad.karail@istanbul.edu.tr, orcid: 0000-0002-8964-7745
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 12.1.2023

of Southern Italy. The reason why Camilleri, which is mostly defined as a local Italian detective genre, is preferred in the study is because it has transferred the social, historical and political elements of Sicily, which was left as Italy's stepchild, into fictional narratives in the context of social realism. Considering that Italy's North-south conflict has been going on since the 19th century, conveying the recent history, sociological structure, culture and language characteristics of the island of Sicily with its unique detective narrative form, transforms it into a memory transmitter. Camilleri talks about local history of Sicily, independent of Italian history, and conflicts that take place in the triangle of politics-mafia-church, with materful transitions between reality and fiction. When it comes to Southern Italian literature, like other important writers such as Verga, Sciascia, Pirandello and Lampedusa, conveys the problems of the island in the context of social realism and transforms them into a living trace in the memory of the reader. Before starting to examine the novels mentioned above, in order to establish a theoretical basis for the study, firstly, information about detective novels and therefore Italian detective novels will be given, and then the concept of memory will be mentioned. Afterwards, the novels will be examined through memory and how the memory of the society is shaped and the elements that carry the memory such as language and narrative will be explained. Another focus of the study will be to touch on how the dialect usage of these Southern narratives was shaped while being introduced into our language.

Keywords: detective novel, memory, southern Italy, Camilleri, dialect

GİRİŞ

İtalyan edebiyatı denildiğinde 1300'lü yıllardan günümüze üretilen sayısız baş yapıt akıllara geliyor olsa da bu çalışmanın önceliği Güney İtalya edebiyatının Verga, Sciascia, Lampedusa, Pirandello gibi güçlü isimlerinden biri olan Andrea Camilleri'ye yer vererek son on yıllık süreç içerisinde edebiyat çalışmaları alanında disiplinlerarası bir bakış açısı ortaya koyan bellek kavramının, İtalya topraklarının üvey evladı konumunda bırakılan bir coğrafya üzerinde şekillenen ve mafya-politika-kilise üçgeninde gelişen olayları içeren "La forma dell'acqua" (Suyun Şekli, 2021), "Il cane di terracotta" (Terrakotta Köpek, 2021) ve "Il ladro di merendine" (Yemek Hırsız, 2022) başlıklı romanlar incelenecektir. Öncelikli olarak yazar ve yazın kariyeri üzerinde durulacak, akabinde dünyada ve bilhassa Avrupa'da polisiye roman türü özelliklerine değinilecektir. Basım tarihleri nedeniyle bir karışıklık yaşanmaması adına eserlerden yapılacak alıntılarda "Suyun Şekli" romanı için "SS", "Terrakotta Köpek" romanı için "TK" ve son olarak "Yemek Hırsız" romanı için "YH" kısaltmaları kullanılacaktır.

Hatırlama ve unutma bağlamında belleği odağa koyarak yapılacak bu çalışmada yazarın ortaya çıkardığı polisiye evrenine giriş yapılarak sunulacak bilgilerin ışığında Güney İtalya'nın belleği, tanıklıklar ve belleği aktarım biçimleri hakkında görüşler ortaya koyulacaktır. Bu aşamada bellek araştırmalarının alt konu başlıkları olan tarihsel, kültürel ve kolektif bellek alanlarından yararlanılarak bir toplumun gastronomi belleğinin nelerden oluştuğuna ve nasıl aktarıldığına değinilecektir. Çalışmanın bir diğer hedefi ise belleğin aktarımında yazarın kullandığı kendine has dil yapısı aracılığıyla dilin belleği olarak Sicilya lehçesinin nasıl şekillendiğine ve yazar tarafından

ne şekilde yansıtıldığı çözümlenecektir. Bu amaçlar ışığında öncelikle Andrea Camilleri'den ve onun yazın hayatından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1. ANDREA CAMILLERİ VE ONUN POLİSİYE EVRENİ

1925-2019 yılları arasında yaşamını sürdürmüş olan Andrea Camilleri, çok genç yaşta şiir ve öykü yayınlamaya başlamasına rağmen, uzun yıllar kendini esas olarak yönetmenlik işine adanmış ve ancak yaşamının olgunluk döneminde yazmaya devam ederek kitaplarının kazandığı olağanüstü başarı sayesinde Güney İtalya başta olmak üzere İtalyan edebiyatının güçlü isimlerinden biri olmuştur. 1939'dan 1943'e kadar, haça yumurta fırlattığı için kovulduğu Psikoposluk Okulu "Pio X"te kısa bir deneyimin ardından, Agrigento'daki "Empedocle" Klasik Lisesi'nde okumuş ve 1943'te lise eğitimini tamamlamıştır. Liseyi bu kadar kısa sürede tamamlamış olmasının sebebi İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan bombardımanlar sebebiyle müttefik güçlerin Sicilya'ya yakın bir çıkarma yapabileceği ihtimaliyle okul yetkililerinin aldığı "okulları kapatma" kararıdır.

1946 ile 1947 yılları arasında Enna'da yokluk içerisinde geçirdiği süreçte Avukat Fontanazza tarafından yönetilen Belediye Kütüphanesi'ni sıklıkla ziyaret etmeye başlayan Camilleri aynı kurumda iki yerel edebiyat insanı olan Nino Savarese ve Francesco Lanza'nın eserleriyle tanışmıştır. Ayrıca Franco Enna takma adıyla ünlü bir bilimkurgu yazarı olan Franco Cannarozzo ile arkadaş olması Camilleri'nin yazın hayatına yön veren olaylardan bir diğeridir.

Farklı alanlarda üretim yapan yazar çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. 1942 yılında tiyatro yönetmeni olarak çalışmaya başlar. 1944'te Palermo Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'ne girse de diploma alamaz. İtalyan Komünist Partisi'ne kaydolan Camilleri, 1945 yılından itibaren kısa öyküler ve şiirler yayınlamaya başlar.

1949'da o yılın tek öğrenci yönetmeni olarak 1952'de eğitimini tamamladığı Ulusal Dramatik Sanatlar Akademisi'ne kabul edilen yazara Luigi Vannucci, Franco Graziosi ve Alessandro Sperli gibi ünlü oyuncular öğrenci olarak eşlik eder. Bilhassa Luigi Pirandello'nun tiyatro oyunları başta olmak üzere sayısız eserin yönetmeni olur. Yazdığı kısa öyküler ve şiirlerin başarısı ona Saint Vincent ödülünü getirir ve şiirlerinden bazıları İtalyan edebiyatının önemli isimlerinden olan Giuseppe Ungaretti tarafından hazırlanan antolojide yer alır.

İlk kısa öykülerini "L'Italia Socialista" ve "L'Ora di Palermo" dergi ve gazeteleri için kaleme alan Camilleri, 1954'te Rai televizyon yetkilileri için düzenlenen bir yarışmada başarılı olsa da komünist olduğu için işe kabul edilmez. 1958'den 1965'e ve ardından yine 1968'den 1970'e kadar Roma'da "Centro Sperimentale di Cinematografia"da (Deneysel Sinematografi Merkezi) ders verir ve yine ayrıca 1977-1997 yılları arasında "Accademia Nazionale d'Arte Drammatica"da (Ulusal Dramatik Sanat Akademisi) yönetmenlik yapar.

Onun çok yönlü üretim hayatının edebiyat alanına değinmek gerekirse 1974 yılında başladığı yazın hayatı, Sicilya'nın tanıklık ettiği gerçek olaylardan yola çıkarak yarattığı kendine has anlatı evreninde şekillendirdiği ve 1994 yılında yazmaya başladığı Komiser Moltanbano Serisi ile dünya çapında bir üne kavuşur. Bu aşamada Komiser Moltanbano Serisi'ne geçmeden önce dünyada ve Avrupa'da polisiye roman türüne değinmek faydalı olacaktır.

2. POLİSİYE ROMAN ÜZERİNE

Dünyada ilk polisiye roman nedir diye sorulduğunda bu alana gönül vermiş okurlar tarafından verilecek ilk cevap elbette 1862-63 yıllarında yayımlanmış “The Notting Hill Mystery” olacaktır. Söz konusu eserin popülerliğini kazandığı isim ise herkesin aşına olduğu “Sherlock Holmes”dur. Sir Arthur Doyle tarafından kaleme alınan eser gazetelerde tefrika halinde yayımlanmıştır.

Polisiye roman türüne değinmek gerekirse söz konusu türün oldukça geniş bir alanı kapsıyor olması onun net bir tanımının yapılmasının güçleştirmektedir. Bu tür altında gerilim romanı, tarihsel polisiye roman, kara roman vb. sayısız alt alan olduğundan genel hatlarıyla sınırlarını belirlemek yerinde olacaktır. İçerisinde suç ve suçluları, suç örgüsünü çözmeye gönül vermiş bir dedektifi barındıran, okurda gizem ve merak gibi duyguları uyandıran olay örgülerine yer veren kurgusal metinlerdir polisiye anlatılar. Türün doğum yeri olarak İngiltere’yi işaretlemiş olsak da türün Avrupa’nın diğer ülkelerindeki gelişimi de oldukça etkileyicidir.

2.1. İtalya’da polisiye romana kısa bir bakış

İtalyan edebiyatında polisiye roman denildiğinde türe “romanzo giallo” (sarı roman) denildiği görülür. Bunun yegâne sebebi İtalya’da bu türde yazılan kitapların Mondadori yayınevi tarafından 1929 yılından bu yana sarı renkli roman kapağı tasarımıyla basılıyor olmasıdır. “Giallo” (sarı) olarak adlandırılan bu serideki kitapların kapağında, hikayedeki önemli bir olayın tasvir edildiği bir görüntü ile zenginleştirilmiş sarı bir grafik tasarım kullanılmış ve günümüzde halen daha kullanılmaya devam etmektedir. (www.illibraio.it, erişim: 03.10.2022).

İtalya’da polisiye romanın çıkış noktasını Güney İtalya ve elbette Güney İtalya dediğimizde Sicilya adası olarak belirtmek yerinde olacaktır. Bunun nedeni İtalya’nın güneyine ait bu ada coğrafyasında suçla ilişkilendirilen olayların İtalya tarihinde oldukça yoğun ve yadsınamaz varlığı yatar.

Coğrafi olarak baktığımızda Sicilya’nın tarihsel süreç içerisinde İspanya topraklarıyla yakın ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Sicilya-İspanya yakınlığından yola çıkarak Camilleri’nin İtalyan Komiser Montalbano’yu yaratım aşamasında İspanyol polisiye yazarı Manuel Vázquez Montalbán’dan ve onun eserlerinden esinlenmiş olduğunun da altını çizmek gerekir. Araştırmanın konusunu oluşturan Komiser Montalbano Serisi’nin ilk üç romanında da Camilleri’nin Manuel Vázquez Montalbán’a değindiği, bu karakterden alıntılar kullandığı görülmektedir.

“Önceki akşam Gegè Gullotta’nın açtığı, tüm karmaşayı tetikleyecek telefonda birkaç saat önce – Gegè kendi çağında hafif uyuşturucu satıcısı ve ağıl olarak bilinen açık hava genelevinin organizatörüydü- komiser, onu oldukça saran ve kendisiyle aynı soyadı taşıyan -İspanyollaştırılmış şekilde Montalbán-Barselonalı bir yazarın polisiye romanını okuyordu. Özellikle bir cümle onu oldukça etkilemişti: “Silah soğukkanlı bir kertenkele gibi uyuyordu.” Tiksinerek elini çekti, torpidoyu kapattı ve kertenkeleyi uyumaya bıraktı.” (SS, s. 6).

İspanya’da şekillenmiş Manuel Vázquez Montalbán polisiye romanlarından bahsetmemiz gerekirse şu bilgilere yer vermek gerekir:

“Manuel Vázquez Montalbán’ın (1939-2003) romanlarını dedektif Pepe Carvalho’nun yer aldığı polisiye anlatılar (roman ve öykü derlemeleri) ve diğer romanlar şeklinde iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Manuel Vázquez Montalbán, Pepe Carvalho romanlarıyla polisiye roman türünün sınırlarını aşarak türe yeni bir boyut kazandıran bir yazar olmuştur. Montalbán ile başlayan bu dönem, daha gerçekçi ve büyüsü bozulmuş, daha psikolojik ve her şeyden önce daha gazeteci usulü bir anlatı tipine doğru önemli bir ilerleme kaydeder. Bu anlatı normu, onların toplumsal, siyasi ve kanlı diktatörlükler, bir sürü savaş ve çeşitli çatışmalarla dolu tarihi gerçekliklerine uyduğunu gören farklı ülkelerden birçok yazar tarafından ideolojik olarak sürdürülür.” (Duran, 2022, s. 103).

Ada tarihi ve her iki Akdeniz ülkesinin geçirdiği tarihsel süreçler göz önünde bulundurulduğunda her iki yazarın başından geçen savaş, çatışma, suç ve suça tanıklık gibi unsurların etkisiyle etkileşimin bu denli yoğun olması yadsınamaz bir durumdur. Bu nedenle Manuel Vázquez Montalbán’ın anlatı dilini ve anlatı konularını ideolojik olarak sürdüren bir isim de Andrea Camilleri’dir.

İtalyan polisiye romanına dönmek gerekirse bu türün başarısının diğer birçok türde olduğu gibi geleneksel kalıpların dışına çıkarak hatta söz konusu yapıların yumuşamasına olanak sağlayarak eklediği yeni özelliklerle içe içe geçmesini sağlamasında yattığını belirtmek yerinde olacaktır. Öyle ki bu tür aracılığıyla bugün gerilimin sadece gizemli bir hikâye olmasının ötesine geçen sayısız alt tür gelişmiştir. Bu konu tamamen ayrı bir makale araştırması gerektirdiğinden kısaca İtalyan polisiyesinde karakterlerin psikolojik derinliği, diyalogların inceliği ve genel ahlaktaki boşluklar ile suçun ortaya çıkışı gibi nedenler ve soruşturmacının becerilerinin aktarılış biçimi Camilleri’nin Polisiye Evreni başlığı altında irdelenecektir.

İtalyan tarihinden bağımsız olarak Sicilya’nın yerel tarihinden, politika-mafya-kilise üçgeninde gerçekleşen çekişmelerden gerçek ve kurgu arasında yarattığı ustalıklı bahseden Camilleri’nin Güney İtalya edebiyatının diğer önemli isimleri Verga, Sciascia, Pirandello gibi adanın sorunlarını toplumsal gerçekçilik bağlamında ele alırken romanlarını nasıl birer bellek aktarıcısına dönüştürdüğüne geçmeden önce edebiyat ve bellek ilişkisine değinmek gerekmektedir.

3. EDEBİYAT VE BELLEK

Edebiyat ve onun kurmaca dünyasını, toplumların belleğini oluşturan birer bilgi deposu olarak değerlendirebildiğimiz gibi; aynı zamanda edebiyat, toplumsal kimliklerin oluşumunda temel bir işlev görmektedir. Öyle ki ortak kültürü ve toplum belleğini temsil eder. Bu alandaki kuramsal tartışmalar, kurmaca eserlerden hareketle şekillenmiş; bu tartışmalarda bireysel, kültürel ve kolektif bellek, ortak bilinçaltı gibi unsurlar, edebiyat ve bellek ilişkisini belirgin kılan öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim bir edebiyat yapıtının hem somut hem de soyut alanda barındırdığı anlatısı, çoğunlukla muhtemel evrenler üzerinden kendini kurar. Eser, üzerinde gerçekleştirdiği çağrışımlar aracılığıyla ve iletildiği işaretlerle okura kendi evrenini kurar ve bu nedenle eserin,

güncel gerçekliğe ilişkin doğrudan izler taşıması, tartışmaya açık bir konu yaratmaktadır. Bildiğimiz gibi eserin oluşturduğu olası evren, anlatı sayesinde varoluşunu sağlar. Buradaki varoluş kavramından bahsettiğimiz konu, anlatı nesnesinin ve bu nesnenin aktarımıdır. Böylece anlatı ile güncel ve/veya geçmiş gerçeklik arasındaki yakınlık ve uzaklık ilişkisi üzerine çıkarımlarda bulunulabilir.

Bellek üzerinden okuması yapılacak bir anlatıda yukarıda bahsedilen yakınlık-uzaklık ilişkisinin çözümlenmesi ve anlatı nesnesinin aktarımı zayıflar; öyle ki anlatı içerisinde herhangi bir mekânı belirleme ve bu mekân içerisinde de hangi zamana ait olduğunu saptama; anlatının gerçeklikle olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda oldukça girift bir hal alır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki “bellek sadece geçmişi anımsamamız için yararlandığımız bir araç değil, bellek aynı zamanda geçmişin üzerinde sergilendiği bir sahne; öznenin, kendisini anımsama süresince kendi yaşam öyküsünü izleyen bir seyirci konumunda hissettiği bir gösteri mekânıdır” (Sayın, 2006, s.39). “Kurgusal anlatıların oluşturulması işlevsel rolünü hissettiren belleğin işleyişi, yazar açısından ele alındığında, onun yaşamı boyunca edindiği bilgilerin belleği aracılığıyla yazıya dökülmesi olarak nitelendirilebilmektedir. Yazmak, dışarının çağrısıyla askıya alınmış zamanın, yazarın belleğinde yer eden hatırlamanın çıplak bir yansımasıdır.” (Bozkurt, 2015, s. 76). “Yazmak, bir belleğin taşıyıcısı olduğu kadar bir mekânın da yerlisi olmak dahası mekân bir bilincin taşıyıcısı olmak demektir.” (Bozkurt, 2015, s.78).

4. CAMİLLERİ’NİN POLİSİYE EVRENİ: KOMİSER MONTALBANO SERİSİ VE BELLEK

Daha önce de belirtildiği gibi Andrea Camilleri yazın hayatına 1978 yılında, Komiser Montalbano Serisi’ni yazmaya ise 1994 yılında başlamıştır. Camilleri’yi ve onun polisiye evrenini daha yakından değinmek amacıyla yazarın 2018 yılında Türkçeye kazandırılan eseri “Ünvanlı Maktul” başlıklı anlatısında çevirmen Neyyire Gül Işık’ın sunuş yazına değinmek faydalı olacaktır:

“[...] Sicilya’nın -özellikle de o belli kesiminin- kendine özgü, birbirinden renkli kişilerini gündelik gerçeklikleri, yiğitlikleri ve sefaletleri, inanışları ve inançsızlıkları, gizli kapaklı çıkar ilişkileri ve hesapları içinde yakalayıp büyük bir canlılıkla resmeder, konuşmalar yoluyla okura neredeyse seslerini duyurur, kafa yapılarını, zihinsel kalıplarını ele verir. Anlatı ilerledikçe, gözlerimizin önünde Sicilya toplumunun belli bir zaman kesiti içindeki mozaik biçimlenir olanca özgünlüğüyle. Giderek yavaş yavaş Sicilya’nın insancıl gerçeği ortaya çıkar, o gerçeği dünyuyla be bugünüyle, tarihsel ve kültürel nedenleriyle kavramaya başlarız, Sicilya gezegeninde işlerin neden başka türlü değil de işte öyle olduğunu, neden başka türlü olamayacağını anlarız [...]” (Camilleri, s. 6-7, 2018).

Komiser Montalbano serisinin makalenin odak noktasını oluşturan ilk üç romanına geçmeden önce Komiser Montalbano’nun Türk okurla ilk olarak 2000 yılında “Montalbano ile Bir Ay” başlıklı roman aracılığıyla tanıştığını belirtmek gerekir. Hemen akabinde söz konusu seriden

dağınık hâlde Türkçeye kazandırılan eserleri olsa da Camilleri'nin yayın sırasını göz önünde bulundurularak yapılan çeviriler Mylos Kitap tarafından 2021 yılı itibariyle Türk okurla buluşmuştur.

Camilleri'nin Komiser Montalbano Serisi'nde yazarın gerçeklerden esinlenerek anlattığı olaylarla karşılaşırız. Sicilya'nın sevinçlerine ve hüznlerine yer vererek Sicilya'yı adeta yaşayan bir organizma olarak ele almaktadır. Bunu yaparken yazarın kullandığı yerel renk çeşitliliği ise anlatıyı kuvvetlendiren değerlerden bir diğeridir. Seriyi bir bellek aktarıcısı olarak ele almamıza imkân tanıyan bir diğer önemli unsur ise Camilleri'nin yarattığı Komiser Montalbano karakteridir. Bunda karakterin halktan biri olmasının, abartılı davranışlar sergilememesinin, öyle ki yazarın meraklı, yemeğe düşkün, aynı zamanda çok ama çok iyi bir edebiyat okuru olan tam bir Akdenizli alelade bir güneyli İtalyan figürü yaratmış olmasının çok etkisi vardır. Güney sorununun merkezinde yer alan olaylardan yola çıkarak oluşturduğu hikâye kurgusu aracılığıyla romanlarını yazılı birer bellek aktarıcısına dönüştürmüştür.

İtalya'nın siyasi geçmişine ayna tutan bu serinin çalışmada ele alınan eserlerinin yegâne mekânı Sicilya'dır. Camilleri'nin üç farklı polisiye hikâye içerisinde anlattığı temel mesele her zaman için Sicilya ve Sicilya'nın geçmişten günümüze uzanan yaşamı ve kaderi olmuştur.

Camilleri anlatılarının en güçlü yönü nedir diye sorulacak olsa Sicilya gerçeklerinin en iyi aktaran polisiye romanlar olduğu cevabı pekâlâ verilebilir. İşlenen suçlar ve cinayetler aracılığıyla güney topraklarının yüzlerce yıllık toplumsal-ekonomik ve siyasi tarihini aktardıklarını belirtebiliriz. Anlatıları bir yandan siyasi ve tarihsel geçmişi sunarken bir yandan da söz konusu toprakların ortak belleğinin taşıyıcısı görevi görür.

Bu noktada Paul Connerton'un "Toplumlar nasıl anımsar?" başlıklı çalışmasına değindiği şu ifadeler yer vermek gerekir:

"Toplumsal bellek dediğimiz şeyin, en iyi biçimde tarihin yeniden kurulması (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir. Bunlar, ister Roma siperleri içinde gömülü kemikler, ister bir Norman kulesinin tek kalıntısı olan bir taş yığını, ister bir Yunan yazıtında bulunup da kullanılışı ya da biçimiyle bir göreneği açığa vuran bir sözcük olsun; isterse bir sahnenin tanıklarınca yazılmış anlatısı biçiminde bulunsun, aslında tarihçinin değindiği izlerdir; yani bunlar, kendisine doğrudan ulaşma olanağı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir imleridir (işaretleri)." (1999, s.25).

Camilleri'nin gerek bu seri içerisinde gerek diğer anlatılarında çizdiği Sicilya figürü kimi zaman okur ve eleştirmenler tarafından olumsuz yorumlara maruz kalsa da onun yaptığı Sicilya'nın kendi yaşam yolculuğu içerisinde tanıklık ettiği durum ve olaylara yer vererek Sicilya başta olmak üzere orada yaşamış ve yaşayan insanların ortak belleğini yansıtmaktır. Camilleri yazınına ve onun Sicilya'yı konumlandığı yere yönelik yapılan eleştirilerden bir örnek verilmesi gerekirse şu satırları aktarmak kapsayıcı olacaktır:

“Camilleri arkaik bir Sicilya, neredeyse biyolojik bir dar görüşlülük icat eder, sanki Sicilyalı olmak yalnızca seminal bir sıvı, bir DNA’dan ibaretmiş, bir klişeden başka kendi başına var olamayan bir ayrılıkmış gibi, algılanan her türlü kişisel rahatsızlıkların ve sıradanlıkların sunulduğu bir önyargı olarak sunulur. Tüm bunlar, kendimizle ilgili çok sevdiğimiz bazı korkunç şeylerin duygusal şehvetiyle tarif edilmekte, sanki hepsi birer çağdışı erdemlermiş, kayıp bir cennetten gelen iksirmiş gibi.” (Vizmuller-Zocco, www.vigata.org, erişim: 24.08.2022).

Aslında Andrea Camilleri’nin gerçekleştirdiği şey bu eleştirinin ötesine geçerek tarihsel süreçte siyaset-kilise-mafya üçgeninde yaşanan gerçek olaylardan esinlenerek Sicilya’nın kültürünü ortaya koymaktır. Kendisinin de doğup büyüdüğü topraklara ait sayısız bellek taşıyıcısı unsuru roman ve hikayelerine yerleştiren yazar, Sicilya’nın dünya üzerindeki yerini karalamanın aksine söz konusu kültürü ve onun bellek öğelerini görünür kılmaktadır. Komiser Montalbano serisinde bunun en güzel örneği yazarın seçtiği ve tamamen kurgusal olarak biçimlendirdiği Vigata kasabası olacaktır. Onun gerçek olaylardan esinlenerek kaleme aldığı polisiye anlatılarında neden kurgusal bir mekân yaratmış olmasının başlıca sebebi Sicilya’nın kötü ününü pekiştirmek istememiş olmasıdır.

Bellek alanına dönmek gerekirse “hatırlamanın bir ‘zihinsel zaman yolculuğu’ olduğu fikri gerçekten dikkate değer bir şeyin altını çizer: Anımsayıcılar olarak, istediğimiz anda geçmişten yeniden deneyimleyerek ve geleceği tahayyül ederek zaman ve mekânın fiziksel sınırlarından kurtulabiliriz.” (Schacter vd. 2015, s.36). Andrea Camilleri’nin kaleme aldığı polisiye anlatılarıyla ortaya koyduğu anımsayıcılar ile gerçekleştirdiği zihinsel zaman yolculuğuna tanıklık ederiz. Bu aşamada çalışmanın odak noktasını oluşturan bölüme kısaca Komiser Montalbano Serisi’nin kronolojik olarak yayınlanan ilk üç romanındaki bellek kavramının yansımalarına değinmek gerekir.

4.1. Komiser Montalbano Serisi’nde belleğin izdüşümleri

Andrea Camilleri’nin ilk polisiye romanı olan “La forma dell’acqua” (Suyun Şekli) 1994 yılında Sellerio Yayınevi tarafından yayımlanır. Dünyada birçok dile çevrilen bu eser Türkçeye Şubat 2021 yılında kazandırılarak Mylos Kitap tarafından yayımlanmıştır. Ülkemizde Komiser Montalbano Serisi’nden bazı hikayeler daha önce Türkçeleştirilmiş olsa da eserlerin yayın tarihini göz önünde tutarak kronolojik olarak dilimize kazandırılması Adrea Camilleri külliyyatının eksiksiz sunulması adına önem arz etmektedir. Bu nedenle “Suyun Şekli” romanının sunuş kısmında Doç. Dr. Bülent Ayyıldız tarafından aktarılan görüşlere değinmek araştırmanın konusu için faydalı olacaktır:

“Karmaşık ilişkiler ağı çerçevesinde şekillenen, yan hikayelerle birlikte sağlam bşr ana hikâye sunan bu roman bir ayna niteliği göstererek İtalya’yı ve Sicilya’yı anlatır. Ne var ki, anlatılan hikâye bir kurgu olsa da dönemin İtalyan toplumunun ataletine, kurumların yozlaşmasına ve yerleşik düzenin devam etmesine karşı gözü kapalı takınılan toplumsal tavrın bir eleştirisidir. Zira *La*

forma dell'acqua'da olduğu gibi, Montalbano'nun derdi ne bireysel bir adalet anlayışı ne de keskin bir sonuca ulaşmaktır." (SS, ss.13-14).

Sicilya toprakları üzerinde tamamen kurgusal yaratılan Vigàta kasabasında başlayan anlatı "Suyun Şekli" başlıklı roman, yerel siyasetin önemli isimlerinden olan Silvio Lupanello isimli karakterin arabasında ölü bulunması ile başlar. Ölümü her ne kadar adli doktora göre kalp krizinden kaynaklanan doğal bir ölüm olarak tanımlanmış olsa da Komiser Montalbano, bu ölümün ardındaki gizemi çözmeye kararlıdır. Ölümün gerçekleştiği mekânın Vigata kasabasının fuhuş merkezi olması ve cesedin pantolonunun dizlerine kadar inik bir hâlde bulunmuş olması Montalbano'yu buna sürüklemiştir.

Anlatıda Lupanello'nun dahil olduğu iddia edilen hileli ihaleler, rüşvetler, siyasetçilerin, kilise piskoposunun, belediye başkanı gibi yönetimdeki güçlü isimlerin karıştığı bir dosyanın çözülmesine tanıklık ederiz. Yapılan detaylı betimlemeler aracılığıyla Vigàta'nın sokaklarını, evlerini, kötü işlerin icra edildiği izbe mekânlarını okur olarak oldukça canlı bir şekilde yaşama imkânı buluruz.

Makalenin araştırmayı hedeflediği serinin ikinci romanı ise "Terracotta Cane" (Terrakotta Köpek)'dir. Ağustos 2021 tarihinde dilimize kazandırılan bu eser de Vigàta'nın ünlü detektifi Salvo Montalbano tarafından ustalıkla yürütülen karmaşık bir soruşturmayı ele alır. Son derece iyi kurgulanmış bir gerilim hikayesi sunarak İtalya'ya özgü "sarı" kurgu geleneğinin en iyi örneklerinden biri olmuştur. Anlatının başında Komiser ile uzun zamandır kaçak olarak saklanan ve artık kariyerinin sonuna gelmiş bir mafya babası olan Yunan Tano arasında geçen alışılmadık bir diyalog vardır. Hayatına kastedilmesinden korkan mafya babası, komisere bu korkusunu itiraf eder ve onu, kendisinin adalete teslim olma iradesini gizleyecek sansasyonel bir tutuklama düzenlemeye ikna eder. Camileri anlatısının belki de en öne çıkan karakteristik özelliklerinden olan girift olaylar örgüsünün detaylıca işlendiği bu anlatının arka planında, bir süpermarkette yaşanan soygunun ardından ortaya çıkarılan bir başka olayla anlatının açılış sahnesi bölünür. Komiser, Crasticeddu Dağı'nda bulunan bir mağarada silah kaçakçılarının kullandığı bir mühimmat deposu bulur. Gizli bir geçitten başka bir mağaraya daha ulaşan Montalbano, burada iki genç sevgilinin cesedini bulur. Mağaranın girişi ön ayakları uzatılmış büyük bir terrakotta* köpek, bir vazo ve eski sikkelerle dolu bir kap tarafından korunmaktadır. Elli yıl önce, İkinci Dünya Savaşı sırasında, çıkarmanın yoğun günlerinden işlenen bir çifte cinayettir bu. Montalbano, tuhaf bir dini ayin temsili gibi görünen bu özel keşfin şifresini çözmeli, artık solmuş ve belki de anlaşılması zor bir gerçeği ortaya çıkarmalı ve bunu yapmak için köyün kültürlü yaşlı halkıyla, Müdür Burgio karakteriyle kısaca yörede yaşayanların belleğinden yola çıkarak doğru parçaları bulmaya çalışır.

Araştırmanın üçüncü ve son romanı ise "Il ladro merendine" (Yemek Hırsızı)'dir. Yazarın "Terrakotta Köpek" romanı ile 1996 yılında yayımlanan bu eseri 2022 yılında dilimize kazandırılmıştır. Hikâye örgüsü Komiser Montalbano'nun, yaşadığı binanın asansöründe ölü bulunan Bay Lapecora ile Mazara del Vallo'da motorlu bir balıkçı teknesine binmiş Tunuslu

* Sarıdan kıvıllı kahveye kadar değişik renklerde, tuğla ve kiremitten çok daha düzgün, ince dokulu pişmiş toprak. (ç.n., TK, s. 120).

Ahmed Moussa cinayetlerini ve iki cinayet arasındaki bağlantı unsurlarını araştırmasıyla başlar. Eş zamanlı olarak komiser yardımcılığına yükseltilmesinin de önüne geçmeye çalışan Montalbano, bu durumun onun araştırmacı olarak kaptislerini engelleyeceği kanaatinde.

Bu aşamada yukarıda değinilen üç farklı anlatı içerisinde Camilleri'nin Sicilya ada coğrafyasında kurguladığı ortak mekân olan Vigàta'dan yola çıkarak bir bellek aktarıcısı olarak mekânın nasıl kullanıldığından ilerlenecek, sırasıyla edebiyat-bellek ilişkisine, yazarın yarattığı Vigata lehçesinin belleğin aktarımında ne şekilde kullanıldığına ve ek olarak her üç romanda İtalyan gastronomisinin nasıl bir bellek aracına dönüştüğünden bahsedilecektir.

4.1.1. Güney İtalya'nın bellek mekânı olarak Vigàta kasabası

Akdeniz kültürünün en büyük motiflerinden biri olan Sicilya adasında şekillenen bu üç farklı anlatı için yaratılan Vigàta kasabasının ve onun bellek aktarımında üstlendiği role geçmeden önce mekân ve bellek arasındaki ilişkiye değinmek gerekir. Bellek araştırmaları alanında mekân olgusunun bir pekiştirici olarak nasıl ortaya çıktığını Simonides'in *hafıza sanatından* bilmekteyiz. Cicero'nun "De oratore" sinde yer verdiği hikâyede mekânın anımsama üzerine olan etkisi bilinen bir olgudur. Alman araştırmacı Jan Assmann'ın kolektif bellek alanında yaptığı araştırmalarında ise mekân bir anımsama aracı olarak yer alır. Onun *bellek mekânları* olarak adlandırdığı bu durum yeryüzünün bütün coğrafyalarının kültürel belleğin bir aracı olarak kullanılabileceği yönündedir. Antikçağ'da Roma örneklemeinden yola çıkarak bu şehrin o döneme ait kutsal mekânlarından biri olduğunu söyleyen Assmann, bu tür mekânların, kültürel belleğin topografik *metinleri*, *mnemotopları* yani *bellek mekânları* olduğunu aktarır (2001, s. 68).

Jay Winter "Tarihçiler ve Bellek Mekânları" başlıklı çalışmasında *bellek mekânına* ilişkin şu bilgilere yer verir:

"Bellek Mekânları" terimi Pierre Nora tarafından hazırlanmış yedi ciltlik bir çalışmada kapsamlı olarak ele alınmış; farklı metinlerde efsanelerden hikayelere ve kavramlara kadar genişletilmiştir. Bellek mekânlarını tarihsel araştırma açısından çekici kılan, bir yaşam öyküsüne sahip yerler olmalarıdır. Belirli anma amaçlarına uyarlanmadan veya bu amaçla kurulmadan önce, bir yaratım alması söz konusudur. Bunu, bir kurumsallaşma ve kullanımın yerleşmesi süreci izler. Belirli yerlerde belirli bir olayı anma zamanlarını gösteren bu önemli tarihler, onlarca yıl anılmaya devam edebilir veya bir anda ortadan kalkabilir. Çoğunlukla, uygulamayı başlatan grupların göçüp gitmesiyle, bu bellek mekânları toplumsal anlamı da unutulur" (2015, s. 322).

Mekânın bir polisiye anlatı içerisinde nasıl şekillendiğine değinilmesi gerekirse bu tür anlatılarda iki farklı mekânsal alan tasarlandığı söylenebilir: "yasanın hükmettiği mekân ve yasanın görece sayıldığı mekân." (Kracauer, 2019, s. 15). Nitekim "polisiye roman salt bu dünyayla sınırlı olmayan bir bilinçle sahip olduğu için, üzeri örtülü dünyayı kendini ifşa etmeye zorlayabilir. Bu bilinçle hareket eden polisiye roman özerk bir *ratio*'nun hükmettiği, ama aslında sadece bir fikir olarak var olan toplum düşüncesini sonuna kadar götürür, bu toplumdaki yaklaşımları gereğince geliştirir ki düşünce, eylem ve figürlerle eksiksiz olarak gerçekleşsin." (2019, s.21).

Sicilya'nın suça doymuş havasını, siyasi oyunları, Sicilya halkının yaşadığı olanaksızlıkları ve düzensizliği ince detaylarla aktarırken, Camilleri, yine oldukça teferruatlı bir şekilde gerçekleştirdiği betimlemeler aracılığıyla kurgusal mekân Vigàta ile aslında Sicilya'nın sokaklarını, evlerini, kötü işlerin icra edildiği izbe mekânlarını okura canlı birer bellek ögesi olarak sunmaktadır. Nitekim Lefebvre de ortaya koyduğu *habiter* kavramını şöyle açıklar: “[...] *habiter* kavramı, sadece “mesken” anlamına denk düşmez, bunlarla kazanılan “alışkanlıklar”ı, “gündelik yaşam”ı (ki Lefebvre literatüründe oldukça merkezi bir kavramdır), bunlar üzerinden gelişen toplumsal ilişkileri de işaret eder” (2015, s. 43). Camilleri'nin kurguladığı Sicilya'ya özgü Vigàta kasabasının habitat özellikleri de bu düşünceye denk düşer. Bu kurgu mekân aracılığıyla güneyin alışkanlıklarını, gündelik yaşam özelliklerini ve elbette güneyin toplumsal ilişkiler bağını aktarır. Yazılı metinler üzerinden bunun birçok örneği ile karşılıyoruz:

Céline, Paris mekânlarını, banliyöleri, Afrika'yı anlatmak için gündelik söylemi gayet iyi kullanır. Platon *Kritias*'ta (ve başka yerlerde) kozmik mekânı ve kozmosun imgesi olan site mekânını mükemmel biçimde tarif etmişti. Düşündeki kadının gölgesini Londra sokaklarında takip eden ilham almış bir Quincey ya da *Paris Tabloları*'nın Baudelaire'i de kent mekânından Victor Hugo ya da Lautréamont kadar iyi söz etmiştir. Analiz, mekânı edebi metinlerde aradığında, her yerde ve her yanıyla keşfeder: içerilmiş, tanımlanmış, yansıtılmış, düşünmüş, kurmacalaştırılmış.” (2015, s. 45).

O hâlde Sicilya topraklarına özgü toplumsal bir kurgusal mekân yaratan Andrea Camilleri'nin Komiser Moltalano serisinde mekân temsilleri nasıl şekillenmiştir sorusunu yönelterek devam etmek gerekirse onun güneye has birçok farklı mekânsal doku yarattığını belirtebiliriz. Zaman içerisinde toplumsal mekânların çok sayıda bilgiyi muhafaza ettiği bilinmektedir. Vigàta kasabasının biricik ve birleştirici bir mekân olarak neyi ve kimi temsil ettiğine değinmek gerekir.

Harita üzerinde işaretlemek gerekirse Vigàta kasabası Sicilya'nın güney hattının orta kısmına denk düşen Agrigento şehrine yakın bir mesafeye konumlandırılmıştır. İlk olarak yazar Luigi Pirandello tarafından yaratılsa da sonrasında Andrea Camilleri tarafından da kullanılan hayali şehir Montelusa şehrine bağlı bir kasabadır. Yazar, romanlarını konumlandığı bu mekân için şöyle der: “Agrigento benim romanlarımın Montelusa'sı olurdu, ancak Montelusa benim değil; kısa öykülerinde bu ismi birçok kez kullanan Pirandello'nun bir icadı: bugünün Agrigento'sunu o Girgenti ve aynı zamanda da Montelusa olarak adlandırır ve ben de bu ismi ondan çaldım, ne de olsa şikayetçi olma şansı yok.” (www.lavalledeitempli.it, erişim: 09.08.2022). Vigàta ve Montelusa arasında konumlandırılan Camilleri hikayelerinin bu mekânları harita üzerinde var olmasalar da coğrafi olarak Girgenti tepesi ve Afrika denizi arasındaki bölgede bulunurlar. Buldukları konum itibarıyla tarihsel süreçte birçok savaşa, göçe, yıkıma tanıklık etmiş mekânlardır. Bu sebeple anlatılarda birçok farklı kültüre yer verilmiştir. Serinin ilk kitabı “Suyun Şekli”nde Vigàta kasabasında eski bir kimya fabrikasının bulunduğu alanın tasviriyle başlayan anlatıda bunun ilk örneği ile karşılaşılır:

"[...] en sonunda tamamen etkinliğini kaybeden bir kimya fabrikasının artık sadece kalıntılarının bulunduğu, kasabanın eteklerinde neredeyse sahile kadar uzanan Akdeniz çalılıklarından oluşan bir alandı: Ve arkasında biz dizi işsiz bırakarak bir kasırgadan daha fazla hasar vermeyi başarmıştı. Siyahların, koyu tenlilerin, Senegalli ve Cezayirlilerin, Tunuslu ve Libyalıların başıboş kalabalığının o fabrikaya yerleşmesini önlemek için ise etrafına yüksek bir duvar örülmüştü fakat kötü hava koşulları, ihmal ve deniz tuzu sebebiyle aşınan bu yapı gitgide halüsinojenlerin pençesindeki bir Gaudi mimarisini andırmaya başlamıştı." (SS, s. 16).

Anlatıda hileli ihaleler, rüşvetler, siyasetçi, kilise piskoposu, belediye başkanı gibi yönetimdeki güçlü isimlerin karıştığı bir dosyanın çözülmesi gerekmektedir. Camilleri'nin detaylı betimlemeleri aracılığıyla okurlar Vigata'nın başta olmak üzere Sicilya'nın da sokaklarını, evlerini, kötü işlerin icra edildiği izbe mekânlarını oldukça canlı bir şekilde yaşama imkânı bulmaktadır:

Otuz yıl önce heyelanda yerle bir olmuş ve şu anda ise yasadışı yollardan bölgeye gelmiş olan Tunuslular ve Faslıların onardıkları harabelerde, hasar görmüş, harap olmuş kulübelerde yaşamlarını sürdürdükleri, Montelusa'nın en eski yerleşim yeri olan Rabàto'ya varan Montalbano dar ve dolambaçlı yollardan geçerek Santa Croce Meydanı'na yöneldi. (SS, s. 65).

Aynı zamanda İtalya'nın kuzey-güney ayrımının da sıklıkla yer verildiği bir anlatı evreni sunar Camilleri. Bir taraftan her zaman için ötekileştirilmiş ve İtalya topraklarının dışında tutulan güneyin fakirliği, kural tanımazlığı, karmaşık sosyal yapısı vurgulanırken diğer taraftan kuzeyin zenginliği, yasalara bağlılığı, düzenli sosyal yapısı aktarılır:

"- Kolyeyle ne yapacaktın? - Bizde duracaktı. Tana ve ben böyle karar vermiştik. - Satmak istemediniz mi? - Hayır. Bizim değil sonuçta. Sadece bize ödünç vermişler gibi düşündük. Ondan yararlanmak istemedik. [...] Oğlumuzu tedavi ettirmek ihtiyacımız vardı. Onu buradan uzak bir yere, Roma'ya, Milano'ya, neyi olduğunu anlayabilecek doktorların olduğu herhangi bir yere götürebilirdik." (SS, s.73).

Her üç anlatıda Agrigento, Montelusa, Palermo, Vigata, Katanya, Caltasinetta şehirleri arasında gezinen Komiser Montalbano'nun kasabası Vigata'nın coğrafi özellikleri ise şu cümlelerle aktarılmıştır:

"Devasa höyüklerle benzeyen, yalnızca kuru sarı otlarla kaplı tepeler; kuraklığa, sıcaklığa karşı mücadelenin sonunda ve basitçe daha başında kaybedilmiş bir mücadelenin ardından insanoğlunun elini ayağını çektiği, garip şekilde bir anda ortaya çıkmış veya gökten düşmüş gibi bazı bazı beliren kayalık tepeler; sarkıtlar ve dikitlerden oluşan derin açık hava mağarası aslında Sicilya'nın kendisidir." (TK, s. 70).

Akdenizli olmanın getirdiği yaşam biçimlerinin şekillendirdiği bu mekânların, içinde yaşayanlar aracılığıyla oluşturduğu tarih, toplumun belleğinin bir yansıması olarak sunulur. Nitekim "her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik

gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur. Kısacası, her toplum mekânının bir tarihi vardır.” (Lefebvre, 2015, s. 133).

Bu noktada bir toplumun yaşadığı coğrafya üzerinde şekillenen kültürel öğelerin bir aktarım aracı kullanılan dile ve bu dilin özelliklerine değinmek gerekir. Bir sonraki bölüm altında İtalyan dili ve lehçeleri hakkında verilecek bilgiler ışığında Andrea Camilleri'nin Komiser Montalbano Serisi'nde karşılaşılan Sicilya lehçesi başta olmak üzere yine Camilleri tarafından yaratılan Vigata lehçesinin kültürel bellek öğesi olarak nasıl irdelenebileceğine değinilecektir.

4.1.2. Komiser Montalbano Serisi'nde bir kültürel bellek aktarıcısı olarak İtalyanca ve lehçe kullanımı

İtalya'nın tarihi göz önünde bulundurulduğunda bu Akdeniz ülkesinin sayısız toplumla iletişim içinde olduğu ve her bir etkileşim sonucunda farklı özellikler edindiği bilinen bir gerçektir. Bu özelliklerden biri de hiç kuşkusuz İtalya'nın dil yapısıdır. İtalya, yirmi farklı bölgeden oluşan bir devlettir. Kuzey, orta-kuzey ve güney olarak ayırdığımız çeşitli bölgelerde kullanılan farklı lehçelerin varlığından söz edilir.

Hıristiyan Orta çağ Avrupa'sının kusursuz bir dil yaratma üzerine geliştirilen düşüncelerin yer verildiği ilk metin olarak karşımıza Dante Alighieri'nin “De vulgari eloquentia” başlıklı çalışması çıkar. 1303-1305 yılları arasında gerçekleştirilmiş bu çalışmada Latince ve halk dilleri üzerine şu bilgilere yer verilir:

“De vulgari eloquentia”, bariz; ancak bizim varsayımımız açısından temel önemi olan bir saptama ile açılır: Halkdillerinin çoğulluğu söz konusudur ve doğal dil niteliğiyle halk dili, evrensel ancak yapay dilbilgisi modeli olan Latinceyle karşıtlık oluşturmaktadır. [...] Dönemine göre olağandışı bir karşılaştırmalı dilbilim bilgisi sergileyen Dante, önce dünyanın değişik bölgeleri arasındaki bölünmeyi izleyerek, sonra bugün Roman adını vereceğimiz alanda, oc dili, oil dili ve si dili arasında bir ayırım yaparak, kargaşadan doğan değişik dillerin nasıl üçlü bir yolla çoğaldıklarını gösterir. Si dili, çok sayıda ağza ayrılmıştır; bu ağzlar zaman zaman, sözgelimi Bologna'da olduğu gibi, şehrin bir bölgesinden ötekine değişmektedir. Bunun nedeni ise, insanın görenekleri, alışkanlıkları ve dili açısından, zamanda olduğu kadar uzamda da, istikrarsız ve değişen bir hayvan olmasıdır.” (Eco, 2004, s. 31).

Umberto Eco'nun Dante'nin kusursuz dili üzerine yer verdiği bilgilerin devamında günümüzde dilsel bir bakış açısından ele alındığında, İtalyan lehçeleri ve ulusal dilin aslında aynı düzeyde olduğunu, her ikisinin de aynı kökene yani Latinceye sahip olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar İtalyan lehçelerinin İtalyancanın bozulmuş versiyonları olduğuna dönük bir kanı söz konusu olsa da dilbilimciler tarafından bu kanının yanlış olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki yapılan araştırmalarda İtalyanca ve lehçelerinin farklı bir toplum dilbilimsel rolü vardır: İtalyanca, İtalya Cumhuriyeti başta olmak üzere San Marino Cumhuriyeti ve İsviçre'nin Ticino kantonu içindeki iletişim diliyken; lehçeler daha sınırlı kullanıma sahiptir ve bazı durumlarda sadece aile içi kullanım ile sınırlıdır. “İtalyan lehçelerinin kökeni nedir?” sorusuna İtalyan dili tarihçisi Gian Luigi Beccaria'nın cevabına değinmek bu aşamada faydalı olacaktır:

Roma'nın fethedilmesiyle Latince, Avrupa'nın yarısına ve bilhassa Akdeniz havzasına yayıldı ve bu toplulukların daha önce konuştuğu dillerle örtüştü. İtalya'nın çeşitli lehçeleri, bu unsurların karışımından ve sonraki barbar istilalarından şekillenmiştir. Daha yakın tarihli teorilere göre, tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde mevcut tüm lehçelerin Romalılaştırılmış Latinceye doğduğu yönündedir. Bu teoriyi, dilbilimsel ve arkeolojik veriler doğrulayabileceği gibi, tarih öncesi İtalya'nın eski kültürleriyle örtüşen geniş diyalektik araştırmalar da desteklemektedir. (Beccaria, <https://www.atlantelinguistico.it/>, erişim: 06.09.2022).

İtalya'da lehçe kullanımının toplumun alt kültürleri tarafından aile içinde sınırlı olacak şekilde kullanıldığını belirtmiştik. Andrea Camilleri de Komiser Montalbano Serisi içerisinde sıklıkla Sicilya lehçesinden türettiği Vigàta kasabasına özgü bir lehçe kullanımıdır. Yazar, her üç eserdeki anlatının genelinde ulusal İtalyancayı kullansa da Sicilya'ya özgü olayların aktarımında bu lehçeyi kullanır. Eserlerin diyalog kullanımı bakımından zengin olduğu göz önünde bulundurulduğunda Camilleri'nin roman kahramanlarını konuştururken yararlandığı lehçe ile aslında yine karakterlerinin yaşam ve düşünme biçimlerini vurguladığı pekâlâ söylenebilir. Tıpkı kendi dilsel kültürünü ev sınırları içerisinde yaşatmaya ve bu kültürü nesilden nesile aktarmaya devam eden bir aile üyesi gibi o da eserleri aracılığıyla Sicilya'yı ve onun en güçlü kültürel özelliklerinden olan Sicilya lehçesini kayıt altına almıştır.

Serinin ilk üç romanı incelendiğinde karşılaşılan lehçe kullanımı örneklerine yer vermek bu aşamada faydalı olacaktır. "Terracotta Köpek" başlıklı romanda Vigàta kasabasının coğrafi konumunun tasvir edildiği kısımda Crasticeddu adında bir kayalıktan bahsedilir. Eserin çevirmeni tarafından aktarılan dipnotta "Deniz görmeyen tarafta sert kayalıklardan oluşan, kale gibi görünen ve bu nedenle İtalyancadaki "castello: kale" kelimesinden türemiş, yerel dildeyse "u crasticeddu" olarak anılan dağ" (TK, s. 85) bilgisi yer almaktadır. Aynı eser içerisinde karşılaşılan bir diğer lehçe ise Milano şehrine aittir. Komiser Montalbano ve Balassone karakteri arasında geçen diyalogda karşımıza çıkar:

"-Sana zahmet olmayacaksa bana duvarın arkasında ne var söyleyebilir misin lütfen? diye sordu Montalbano konuşmasına tehlikeli bir nezaket ekleyerek. -On sit voeuj. -Anlayabileceğim dilde konuşma nezaketini göstermek ister misiniz? Komiser görünüşü ve üslubuyla 18. Yüzyıldaki bir saray beyefendisine benziyordu fakat Balassone o andan itibaren biraz daha aynı tavırla devam ederse burnunu kırmak üzere bir yumruğun kendisine doğru gelebileceğinden bihaberdi. Neyse ki komiseri dinledi." (TK, ss. 106-107).

Çevirmen tarafından eklenen dipnotta "On sit voeuj" ifadesinin Milano lehçesinden bir cümle olduğu ve Türkçeye, "Sence de boş bir yer veya alan değil mi?" şeklinde çevrilebileceği belirtilmiştir.

"Yemek Hırsız" başlıklı romanda ise bir şarkı sözü ile Camilleri'nin lehçe kullanımı karşımıza çıkar: "E te lo vojo di/che so stato io..." (YH, s. 46). İki dil yapısındaki nüans farkını göstermek adına İtalyancaya çevirmemiz gerekirse "E te lo volevo dire/che sono stato io" diye

belirtebiliriz. Çevirmenin de dipnotta belirttiği gibi Türkçede “ve sana söylemek istediğim/bendim o” anlamına gelmektedir.

Verilen bu örnekler pekâlâ çoğaltılabilir ancak çalışmanın ana araştırma konusunun dışına çıkmamak adına dilbilim alanında ileride yapılabilecek ayrı bir çalışma içerisinde romanlarda yer alan lehçe kullanımının incelenmesi daha uygun olacaktır. Camilleri ve onun diyalekt dünyası üzerine yine okurları tarafından oluşturulmuş oldukça kapsamlı bir çevrimiçi diyalekt sözlüğünün (www.vigata.org) olduğunu da bu noktada belirtmek gerekir.

Seride yerel dil kullanımının bir diğer örneği ise Güney İtalya gastronomisine dair sıklıkla sunulan yemek isimleridir. Tipik bir güneyli İtalyan figürü olarak çizilen ve aynı zamanda yemeğe düşkünlüğü ile ön plana çıkan Komiser Montalbano karakteri aracılığıyla Güney İtalya başta olmak üzere İtalya ve dünya mutfaklarının da örnekleriyle karşılaşılır. Kahramanın yemeğe düşkünlüğü anlatıların baskın karakteristik özelliklerinin başında gelir. Nitekim yemek, tüm hikayelerin çapraz kahramanı konumundadır; çok güçlü bir duygusal değer olarak sunulur ve komiserin ona karşı duyduğu tutku, onun aşka duyduğu tutkunun çok ötesindedir. Onun için yemek bir arzu nesnesidir, diğer zevklerden daha önemlidir ve ne pahasına olursa olsun fethedilmelidir.

Bu sebeplerle kültürel belleğin çok farklı biçimlerde nesilden nesile aktarıldığını belirtirsek başta Güney İtalya mutfağı olmak üzere İtalyan gastronomisine ait yemek isimleri aracılığıyla aynı toplumun kültürel bellek öğeleri kayıt altına alındığı belirtilebilir. Ayrıca toplumun kolektif belleğinin de etkili bir unsuru olarak değerlendirilebilmektedir. “*Toplumsal bellek*” dediğimiz şeyin, en iyi biçimde *tarihin yeniden kurulması* (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir.” (Connerton, 1999, s. 25) anlayışından yola çıkarak çalışmada incelenen üç anlatıda mevcut İtalya’ya özgü yemek isimlerinin hangi amaçla sunulduğuna değinmek gerekir. Aynı zamanda Camilleri’nin polisiye evreninin ortaya çıkardığı bir gastronomi belleği olduğunun da altını çizmek gerekir.

Anlatılarda yemek isimlerinin geçtiği kısımlarda kullanılan lokanta ve restoran isimlerinin bir kısmı gerçek olsa bir kısmı da elbette kurgusal olarak yaratılmıştır. Ancak ne var ki aktarılan yemeklerin çoğu İtalyan mutfağına aittir. Bir ülkenin mutfağına ait yemeklerden yola çıkarak o toplumun yaşayışına, geleneklerine, kültürüne dair birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu durum söz konusu aktarımların kültürel belleğin bir aktarım aracı olarak ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Komiser Montalbano Serisi, Güney İtalya mutfağının kültürel aktarımında kullanılan bir bellekler bütünüdür: otobiyografik, kültürel, tarihsel ve kolektif. Camilleri’nin Sicilya’daki çocukluk anılarından alınan yemeklerin yeniden canlandırıldığı, iyi kurulmuş bir masa kadar lezzetli bilgilerin aktarıldığı bir antoloji gibidir bu seri. Birbiriyle bağlantılı karakterlerin günlük yaşamlarından bölümler barındıran, karşılıklı iletişim kurmalarını sağlayan, onları Sicilyalı kılan yiyeceklere ilişkin sayısız aktarım vardır:

Terrakotta Köpek başlıklı romanda geçen Güney İtalya mutfağına özgü yemek örnekleri

Mostazzolo	Sicilya'nın Scicli kasabasına has ve içi irmik, badem, limon veya portakal kabuğu rendesi, tarçın ve diğer baharatların karışımıyla doldurulmuş bir kurabiye türü. Geleneksel olarak Noel ve Aziz Joseph Bayramı için mostazzolonun günümüzde bulunması zordur.	TK, s.8.
Passuluna	Buruşuk görünümlü, özel olarak Sicilya tuzuyla kürlenmiş siyah zeytin.	TK, s. 37.
Parmigiana di melanzane	Kızartılmış ince patlıcan dilimlerinin peynir ve domates sosuyla kaplanarak fırında pişirilmesiyle hazırlanan klasik Güney İtalya yemeği	TK, s. 67.
Cacciocavallo	İtalyanca at peyniri anlamına gelmekte fakat koyun sütünden yapılmaktadır, adını ise çoban ve çiftçilerin atıştırma olarak eyerlerine asmalarından almaktadır.	TK, s. 108.
Pertafémula	Özellikle Noel döneminde tüketilen, tüm İtalya'da yaygın, geleneksel bir Sicilya tatlısı.	TK, s. 152.
Pane con méusa	Çoğunlukla sokak satıcıları tarafından satılan, Palermo'ya özgü, haşlanıp domuz yağında kızartılmış, ardından doğranmış dana ciğeri ve dalakla doldurulmuş yumuşak bir ekmek.	TK, s. 187.

Tablo-1

Yukarıda verilen örnekler ışığında gastronomi ve Camilleri anlatı dili arasında kurulan bir diğer önemli bağa değinmek gerekir. Yazar, Sicilya'ya özgü aktarımlarını okura açıklama ve aktarma gayretindedir. Bu sebeple çoğu zaman "yani", "bir başka deyişle" vb. ifadeler kullanarak yaptığı betimlemeler aracılığıyla kendi kültürüne dönük kullandığı ifadeleri daha anlaşılır kılmaya çalışır: "Görünüşe göre şafak sökmekteydi, günse kesinlikle sönük olduğunu ilan ediyordu; bir başka deyişle bir az kızgın güneşin ışınlarıyla başka bir an donmuş yağmur sızlarıyla tümünde de ani yükselen rüzgarlarla tatlanmış bir gün." (TK, s. 1). Bu kullanımın bir farklı örneği de "Suyun Şekli" başlıklı romanda mevcuttur:

"Şimdi abesle iştiğal edeceğim, diye düşündü eve varır varmaz. Abesle iştiğal etmek sevdiği bir fiildi, amaçsızca odadan odaya dolaşıp boş şeylerle uğraşmak anlamına geliyordu. Ve öyle de yaptı, kitapları daha da iyi düzenledi, masayı topladı, duvardaki bir tabloyu düzeltti, gaz lambasını temizledi. Abesle iştiğal ediyordu. Pek iştahı yoktu, restorana gitmemişti, Adelina'nın ona ne hazırladığına bakmak için buzdolabını bile açmamıştı." (SS, ss. 159-160).

Bir taraftan Sicilyalı olmak, uzun süre yurt dışında yaşamış ve vatanına dönen bir Sicilyalının yemek üzerine yaptığı konuşmasından ortaya çıkan zıtlıkla da okunabilmektedir:

"- Bir şeyler yemek ister misiniz? – Çok naziksiniz, dedi adam kısa bir tereddütten sonra, sadece salata, bir parça az yağlı peynir ve bir kadeh şarap, çok zahmet etmeyin. – Şu tarafa gelin, masa hazır. – Siz de benimle yiyeceksiniz ama. Montalbano'nun midesi sıkıştı ve dahası garip bir duygu hissetti. Yalan söyledi. – Ben çoktan yedim öğle yemeğini, dedi. – O hâlde sakıncası yoksa bana

buraya getirseyiz olur? Getirseyiz. Rizzitano bulunduğu yerin yerel dilinde konuşmaya çalışan bir yabancı gibiydi.” (TK, s. 260).

Söz konusu dilsel iletişimsizlik, yemekle kusursuz bir şekilde örneklenen kültürel mesafeye yansır:

“Yemek yemeye başladılar, Livia ve François ara ara sohbet ediyordu. Montalbano ise görünmez bir sis perdesinin arkasında, tamamen dışarıdaydı. Fakat o ne kadar istese de yemeğin lezzeti tam olarak sinirlenmesine izin vermiyordu. -Bu bruciulini bir harika! dedi. Livia sıçradı, çatalı havada kaldı. – Ne dedin? - Bruciulini. Rollé işte. -Ödüm koptu. Sicilya’da öyle laflarınız var ki...” (YH, s. 107).

Ulusal ve yerel dil özelliklerinden yola çıkarak belleğin aktarımında Komiser Montalbano Serisi içerisinde dil özelliklerinden nasıl yararlandığına ve aynı zamanda İtalyan gastronomisinin bir bellek aktarma ögesi olarak yerel dille nasıl bir etkileşim kurarak yansıtıldığına değinilen bu bölümün ardından, seride yer alan metinlerarası ögeler ile içinde barındırdığı kültürel bellek araçlarından bahsetmemiz gerekir.

4.1.3. Komiser Montalbano Serisi’nde kültürel bellek araçları

Genel hatlarıyla serinin ilk üç romanına bakıldığında, Camilleri’nin anlatılarında Sicilya’yı ve Güney İtalya’yı, yine Güney İtalya edebiyatının diğer önemli yazarlarından ve filmlerinden yaptığı alıntılarla, adanın gerçek tarihinden yer verdiği olaylarla, güneyin gelenek ve göreneklerini yansıtan törenlerle ve aynı zamanda her biri adanın kültürel belleğinin taşıyıcısı olan nesnelere birlikte siyasi kurum ve kuruluşlara değinerek şekillendirdiği görülür. Tüm bu unsurlar anlatı formunda yeniden gün yüzüne taşınarak yani anımsanarak eserlerdeki yerini alır.

“Kültürel bellek geçmişin belli noktalarına yönelir. Geçmiş onda da olduğu gibi kalmaz, daha çok anının bağlandığı sembolik figürlerde yoğunlaşır.” (Assmann, 2015, s. 60). Komiser Montalbano karakteri üzerinden güneyin yani Sicilya’nın ortak kimliğinin, ortak kültürünün aktarılışına geçmeden önce Jan Assmann’ın “kişiyeye özgü ve ortak kimlik” kavramlarına değinmek faydalı olacaktır:

“*Bireysel kimlik*, bir yaşamın doğumdan ölüme, varlığının maddi temelleri ve temel ihtiyaçlarına kadar tek kişiyeye özgü ve rastlantısal ‘verilerle’ ilişkisine dayanır. *Kişisel kimlik* ise aksine bireyin cezai ehliyeteye sahip olması ve sosyal kabul görmesine dayanır. [...] İki süreç, bireyleşme ve sosyalizasyon süreçleri, kültürel olarak belirlenmiş kulvarlardan giderler. Kimliğin bu iki yönü de, belli bir kültür ve dönemin dili, kavramlar dünyası, değerleri ve normları tarafından özel olarak belirlenen ve onlardan etkilenen bilinç sorunudur. Bu durumda toplum bireyin karşısında ayrı bir varlık olarak değil, onun kimliğinin kurucu unsuru olarak ortaya çıkar. Kimlik, ben kimliği de buna dahil, hep bir toplumsal yapıdır ve bu haliyle hep kültürel kimliktir. [...] *Ortak kimlik* ve *biz kimliği* dediğimiz zaman bir grubun yarattığı ve üyelerinin özdeşleştiği imgeyi anlarız.” (2015, s. 141).

Komiser Montalbano'nun bireysel ve kişisel kimlikleri de Güney İtalya'nın dahası Sicilya'nın ortak kimliğinden yani "biz" kimliğinden şekillenmiştir. Ele alınan polisiye anlatılarda güney coğrafyasına ve onun kültürel özelliklerine dönük yapılan yinelemeler yine güneye ait farklı romanlardan farklı zamanlarda yapılan göndermeler eşliğinde vurgulanır:

"-Farkındayım. Jacomuzzi bana her şeyi anlattı. Ama neden bu önemsiz detayı kutsal rahibe bildireyim ki? Sizin Hıristiyan merhametiniz konusunda onu hayal kırıklığına uğratmak için mi? Bir hayır işi, sevgili evladım, kişinin kendi hayırseverlik kurumundaki konumu ne kadar yükseğe o kadar fazla değer kazanır, anlatabildim mi? Düşünün ki Piskopos, Pirandello'dan bir alıntı bile yaptı. -Ama hayır... -Evet. Bu çok büyük bir merhamet, paha biçilemez. *Altı Kişi Yazarını Arıyor* adlı kitaptan bahsetti, şu: Rahibin, bir kimsenin sürmüş olduğu dürüst bir yaşamın ardından, bir anlık bir hatası sebebiyle sonsuza kadar o çok da hoş olmayan hatasıyla anılamayacağını söylediği tartışma." (SS, s. 38).

Camilleri, kahramanın bireysel ve kişisel kimliklerini Sicilya toplumunun ortak kimliği aracılığıyla var eder ve bunu yaparken söz konusu toplumun bütün kültürel öğelerinden yararlanır:

"Adalina'nın basit ama lezzetli mutfak becerilerine tamamen güvenmeyi alışkanlık haline getirmişti. Kadın bugün de onu hayal kırıklığına uğratmamıştı. Fırını ve buzdolabını her açtığında, 2 Kasım** sabahı erkenden, ölülerin geceyin hediyelerini bıraktıkları hasır sepete bakarken hissettiği aynı türden bir korku içini kaplıyordu. Tıpkı ölenlerin anısının artık kolayca unutulması gibi, Noel ağacının altına koyulan hediyelerin bayağılığıyla birlikte bu bayram da unutulup gitmişti." (TK, s. 38).

Ulusal ve yerel dil özelliklerinden yola çıkarak belleğin aktarımında Komiser Montalbano Serisi içerisinde dil özelliklerinden nasıl yararlandığına ve aynı zamanda İtalyan gastronomisinin bir bellek aktarma ögesi olarak yerel dille nasıl bir etkileşim kurarak yansıtıldığına değinilen bu bölümün ardından, seride yer alan metinlerarası öğeler ile içinde barındırdığı kültürel bellek araçlarından bahsetmemiz gerekir.

Her üç anlatı içerisinde çoğu zaman güneyin belleğine dönük aktarılan öğeler aracılığıyla okurun belleğinde geçmiş zaman canlandırılır. Zaman içerisinde kaybolmuş ve/veya yitirilmiş bellek araçları gün yüzüne çıkarılır. Öyle ki eser Güney İtalya'nın kültürü ve tarihi hakkında çokça bilginin yer aldığı bir referans kaynağa dönüşür. Anlatıların barındırdığı aktarım öğeleri aracılığıyla kültürel bellek belgelenmiş olur. Kültürel bellek teorisi çerçevesinde Assmann'ın araştırmasında da belirttiği gibi "gelenek oluşumu, geçmişle ilişkisi, yazı kültürü ve kimlik kavramlarına" (2015, s. 310) dair izlerle karşılaşılır. Seri içerisinde Güney İtalya'ya ilişkin dönemsel bilgiler, figür anlatımları, edebiyat eserleri ve onların yaratıcılarına yer verilerek Komiser Montalbano'nun bireysel belleği aracılığıyla güneyin belleğinin kesitleri sunulur:

** "Il giorno dei morti: İnsanların, yakınlarının mezarlarını ziyaret edip çiçekler götürdüğü ve böylelikle aralarından ayrılan bu kişileri andıkları dini gün, 2 Kasım. (ç.n., Camilleri, 2021, s. 38).

“Altı ay öncesinde, komiser biraz kendini şımartmak adına haftada iki ya da üç defa doğu iskelesinden deniz fenerine kadar yürüyüşe çıkıyordu. Ancak ilk olarak giyim mağazaları ve aynalarla parıldayan kafelerin arasında göze batan Anselmo Greco’nun dükkanına uğruyordu. Greco, pişmiş toprak kuklalar veya 19. Yüzyılın ölçüm aletlerinde kullanılan paslı ağırlıklar gibi diğer eskimiş şeylerin yanı sıra pişmiş nohut ve tuzlu kabak çekirdeği satıyordu. Kendine onlardan bir çanta doldurup yola çıkıyordu.” (SS, s. 80).

Geçmişin muhafaza edildiği bir mekân aktarımı olarak sunulan Greco’nun dükkanında Sicilya’ya özgü kültürel öğelerin sergilenmesine ve aynı zamanda yine Sicilya adasının yemek kültürüne yer verilmektedir.

Birbirine oldukça yakın olan tarih ve bellek arasındaki ayrımı belirtmek oldukça güçtür. “İnsanlar tarihsel olayların çoğunu, yaşayarak değil başkalarından öğrenirler. Ancak, tarihsel anıların aktarımı, bir kişiden diğerine veya anne babadan çocuğa, daha kişisel düzeyde de gerçekleşir.” (Blatz vd. 2015, s. 286). Pierre Nora’ya göre ise “hafıza, her zaman güncel bir olay, sürekli şimdiki zamanda yaşayan bir bağdır; tarih, geçmişin bir tasavvurudur. Hafıza sadece onu güçlendiren ayrıntılarla uyuşur, çünkü duygulara dayalı ve sihirlidir.” (2006, s. 19). Tarihin kültürel olarak ortaya çıkardığı mirası toplum ve o toplumun belleği geçmişin inşasında farklı ifade biçimleriyle kullanır:

“1942’nin sonlarına doğru, diye devam etti Burruano, ‘durum daha da kötüleşti. Ekmekten ilaçlara, suya ve giysilere kadar hiçbir şey kalmamıştı. Bu yüzden Noel için önünde dua edebileceğimiz bir doğum sahnesi, presepio yapmayı düşündüm. Yapılabilecek başka bir şey kalmamıştı. Ama özel bir presepio istiyordum. Böylelikle en azından birkaç günlüğüne de olsa Vigátalıların zihnini endişeden ve bombaların korkusundan uzaklaştırmayı başarabileceğimi düşündüm. Her hanede Rusya’nın soğuşunda ya da Afrika’nın cehenneminde savaşan en az bir erkek vardı. [...] Geceleri uçaksavar makineli tüfekleri, bomba patlamaları, alçaktan uçan uçak gürültüsü, gemilerin top ateşi arasında uyuyamazdık bile. Herkes ya bana ya kilise rahibine ikide bir soru sormaya geliyordu, kafamı nerelere vuracağımı şaşırıyordum. Gençtim ama değildim, en az şu anki kadar yaşlı hissediyordum.” (TK, s. 136-137).

Anlatılarda dikkat çeken bir diğer unsur da kültürel bellek öğelerinin sembolik figürler aracılığıyla aktarılmış olmasıdır. Tarih boyunca arka planda bırakılan Güney İtalya’nın tarihine ve o sürecin kültürel belleğinin oluşumunda etkili olan başta edebiyat eserleri olmak üzere bozuk paralar, ölçüm araçları, posta pulları, şamdanlar vb. öğelere yer verilmiştir:

“Montalbano’nun satın aldığı her kitaba hemen imza atmak gibi bir takıntısı vardı. Masasının üzerinde duran kalemlerden birini almak üzereydi ki gözü Jacomuzzi’nin bıraktığı bozuk paralara takıldı. 1934 tarihli bakır olan ilk paranın bir yüzünde ‘Vittorio Emanuele III İtalya Kralı’, diğer tarafında ‘5 K’ (5 kuruş) yazısıyla beraber bir buğday başağı vardı. 1936 büyüktü; bir tarafında ilkiyle aynı yazı ve kralın olağan yüzü vardı, öteki tarafındaysa bir çiçek üzerinde yine

K harfi ve 10 sayısı yazılıydı (10 kuruş); üçüncüsü ise hafif alaşımdan yapılmış bir metaldi, bir tarafında yine kralın kaçınılmaz yüzü ve 'Vittorio Emanuele III İtalya Kralı' yazısı, öteki tarafında 'Hakimiyet Simgesi' görülen, kanatlarını açmış bir kartal vardı. Bu ikinci tarafta dört parça yazı vardı: 1 lira anlamına gelen '1 L', 'İtalya' yazısı, basım yılı olan 1942 ve faşist dönemin yirminci yılı anlamına gelen 'XX'. Montalbano, kırtasiyenin önünde düşen kitabı almak için eğilirken gördüklerini bu son paraya bakarken hatırladı. Bitişikteki dükkânın vitrininde tarihi sikkelerin sergilendiğini görmüştü. [...] Dükkânın adı 'Bir Şeyler' idi; orada bulunan şeyler çöl gülleri, posta pulları, şamdanlar, yüzükler, broşlar, madeni paralar, yarı değerli taşlardı." (TK, s. 145).

"Otobiyografik bellekte otobiyografik anıların birey ile içinde büyüdüğü kültür arasındaki yakın temas sonucunda geliştiği konusunda, araştırmacılar arasında genel bir fikir birliği vardır." (Berntsen, Bohn, Zihinde ve Kültürde Bellek, 2015, s. 93). Bununla birlikte, insanı çevreleyen kültür ile şekillenen kişinin yaşam öyküsü belleğin bireysel ve kültürel öğeleriyle okunabilir: "Amerikalılar 9-10 Temmuz 1943 gecesi buraya ayak bastılar. Aynı yılın ekim ayında bu sikkeler tedavülden kalktı. Yerlerine, işgal altındaki bölgelerin müttefik askeri yönetimi Amgot'un bastığı kâğıt paralar olan amlire kondu. Ve bu banknotlar bir, beş ve on liralık parçalar olduğundan kuruşlar kullanımdan kalktı." (TK, s. 147).

Bağlam içerisinde farklı bir bakış açısıyla yaklaşılacak olursa Camilleri'nin polisiye roman serisinde aktardığı bellek öğeleri aracılığıyla aynı zamanda tanıklık edebiyatına yakınlaştığı da vurgulanabilir. Giorgio Agamben'in "Tanık ve Arşiv" başlıklı çalışmasında değindiği üzere "söylenmemiş olan ve söylenmiş olan arasındaki ilişkiler sistemini ifade eden arşivin tersine biz, dilin için ve dışı arasındaki, her dilde söylenebilir-olan ve söylenemez-olan arasındaki- yani, konuşmanın potansiyelliği ve varoluşu arasındaki, konuşmanın olanaklılığı ve olanaksızlığı arasındaki ilişkiler sistemine tanıklık adını veriyoruz. (1999, s. 151). Nitekim "Tanıklık edebiyatı, en geniş anlamıyla görgü tanıkları ve ikinci ve üçüncü dereceden ya da kuşaktan tanıklar tarafından yapılan edebiyatı kapsar. Tanık olunan olaylar, gündelik olaylar değil, daha çok kitleleri etkileyerek tarihsel ve toplumsal dönüşümlere yol açan olaylardır; iktidar kavgaları, savaşlar, kanlı çatışmalar, suikastlar, cinayetler, kazalar ve toplumsal hafızaya kazınan benzer olaylar bu edebiyat türüne konu oluşturur." (Günay Erkol, 2014, s. 43).

SONUÇ

Güney İtalya edebiyatının çağdaş dönem yazarlarından olan Andrea Camilleri'nin Komiser Montalbano Serisi, İtalyan edebiyatının polisiye türde ortaya çıkardığı en önemli eserler arasında bulunmaktadır. Polisiye roman türünde ortaya koyulan anlatılar üzerinden bir bellek okuması yapılması planlanan çalışmada Sicilya'nın tarih boyunca geçirdiği olayların yansımaları gerek kültürel gerek dilsel bağlam çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın detaylarına geçmeden önce dünyada ve Avrupa'da polisiye anlatı türüne dair bilgiler aktarılmış, söz konusu türün İtalya'daki gelişimine değinilmiştir. İtalya'daki kuzey-güney ayırımından yola çıkarak tarihsel, sosyal ve ekonomik alanda yaşanan olayların bir bölgenin kimliğini oluşturmadaki rolü üzerinde durularak,

dışlanan bir toplumun ortak belleğinin anlatılara nasıl yansıdığı çözümlenmeye çalışılmıştır. Kısaca Güney İtalya'nın belleği, tanıklıklar ve belleği aktarım biçimleri hakkında görüşlere yer verilerek belleğin alt konu başlıklarını oluşturan tarihsel, kültürel ve kolektif bellek alanlarından örnekler sunulmuştur. Bu örnekler aracılığıyla aynı zamanda yazarın güneye ait bir kurgusal lehçe yaratmasının sebeplerine değinilerek dil özelliklerine ilişkin anlatılardan örnekler verilmiştir. Belleğin muhafaza alanı olarak mekân seçiminin bir taraftan İtalyan polisiye romanlarının yegâne mekânı olan Sicilya adası olarak belirlenirken diğer taraftan suç unsuru barındıran olayların geliştiği mekân olarak neden kurgusal bir kasaba yaratılmış olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Genel anlamda üç eser içerisinde barındırdıkları mevcut bellek öğeleri aracılığıyla üç farklı polisiye anlatı sunmaktadır. Çalışmanın yol gösterici unsuru olan bellek ve belleğin alt türlerini içine alan kültürel ve kolektif belleğe ilişkin genel hatlar belirlenerek Jan Assmann başta olmak üzere diğer bellek araştırmacılarının çalışmaları aracılığıyla söz konusu bellek öğeleri üzerinde durulmuştur. Bu noktada belleğin bir aktarım ve muhafaza alanı olarak edebiyatı ve onun bellekle olan simbiyotik ilişkinin anlatılar içerisindeki biçimlerine ve görüntülerine yer verilmiştir.

Sonuç olarak bir bölgede şekillenen, tarihte yer bulan ve ses getiren olaylardan esinlenerek Sicilya'nın belli bir dönemine ait detaylı bir harita çıkarmış olması ve yine Sicilya kültürünün dönemler arası aktarılmasını sağladığından kültürel, tarihsel ve kolektif belleğin taşıyıcısı görevi gören romanlardır. Gerek karakterlerin kullandığı yöreye özgü dili, gerek bölgeye özgü yaşam biçiminin karakteristik özelliklerini barındırdığından Sicilya'nın ortak belleğinin edebiyata yansımış biçimleridir Komiser Montalbano serisi.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giogio. (1999). *Tanık ve Arşiv*. Ali İhsan Başgül (Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Assmann, Jan. (2015). *Kültürel Bellek*. Ayşe Tekin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blatz, Craig W., Micheal Ross. (2015). "Tarihi Anılar". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Pascal Boyer, James V. Wertsch (Haz.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bozkurt, Ahmet. (2015). *Unutma Zamanı Yazı Bellek ve Eleştiri*. İstanbul: İnkilap Yayınları.
- Camilleri, Andrea. (2021). *Suyun Şekli*. Semih Topçu (Çev.). İstanbul: Mylos Kitap.
- Camilleri, Andrea. (2021). *Terrakotta Köpek*. Semih Topçu (Çev.). İstanbul: Mylos Kitap.
- Camilleri, Andrea. (2022). *Yemek Hırsız*. Ayşe Gezer Kolb (Çev.). İstanbul: Mylos Kitap.
- Camilleri, Andrea. (2018). *Ünvanlı Maktul*. Neyyire Gül Işık (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Connerton, Paul. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar? Alâeddin Şenel (Çev.)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Duran, Zeliha. (2022). "Manuel Vázquez Montalbán: Pepe Carvalho Serisi ve Diğer Romanları". *İspanya Çağdaş Dört Yazar Üzerine İnceleme: Anjel Lertxundi – Rosa Montero – Eduardo Mendoza – Manuel Vázquez Montalbán*. Zeynep Şekercan Duman (Editör). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Eco, Umberto. (2004). *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*. Kemal Atakay (Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Günay Erkol, Çimen. (2014). "Taş Üstüne Taş Koymak: 12 Mart Romanlarında Görgü Tanığı Belleğinin Yazınsallaştırılması". *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*. Leyla Neyzi (Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kracauer, Siegfried. (2019). *Polisiye Roman*. Dilman Muradoğlu (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, Henri. (2014). *Mekânın Üretimi*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Nora, Pierre. (2006). *Hafıza Mekânları*. Mehmet Emin Özcan (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sayın, Şârâ. (2006). "Edebiyat ve Anımsama". *Bellek Mekân İmge*. Mahmut Karakuş, Meral Oralış (Haz.). İstanbul: Multilingual.
- Schacter, Daniel. L., Angela H. Gutchess, Elizabeth A. Kensinger. (2015). "Belleğin Özgüllüğü: Bireysel ve Kolektif Hatırlamanın Etkileri". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Pascal Boyer, James V. Wertsch (Haz.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Winter, Jay. (2015). "Tarihçiler ve Bellek Mekânları". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Pascal Boyer, James V. Wertsch (Haz.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnternet kaynakları

- "Perché i romanzi gialli si chiamano così?", www.illibraio.it, erişim: 03.10.2022
- "Sicilia di Camilleri", www.vigata.org, erişim: 24.08.2022
- Andrea Camilleri, www.lavalledeitempli.it, erişim: 09.08.2022
- Gian Luigi Beccaria, <https://www.atlantelinguistico.it/>, erişim: 06.09.2022

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Günce Yayınları

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

Günce Yayınları

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

Günce Yayınları

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Günce Yayınları

Jean-Christophe Grangé'nin *Le Vol des Cigognes (Leyleklerin Uçuşu)* Adlı Eserinde Geçen Deyimlerin Lawrence Venuti'nin Yerlileştirme ve Yabancılaştırma Çeviri Stratejileri Çerçevesinde İncelenmesi*

SEVİM KARACA AKKUŞ** - DR. ÖĞR. ÜYESİ NESRİN TEKİN ÇETİN***

Öz

Polisiye tür, tıpkı çevirinin yıllarca dilbilimin bir alt dalı olarak görülüp özerk bir bilim dalı haline geç gelmesi gibi, edebî camiada çok saygın olarak addedilmemektedir. Polisiye türe olan ilginin, dünya çapında I. ve II. Dünya Savaşı zamanında, ülkemizde ise 1990'lı yıllarda giderek arttığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu eğilim, ilk örneklerin tefrika olarak ortaya çıkarak zaman içerisinde çeviri aracılığıyla başka dillere aktarılmasına neden olmuş ve en nihayetinde özgün eser üretme sürecine girilmiştir. Osmanlı Dönemi'nden başlayarak çeviri ve polisiye türün Tanzimat ve ilerleyen yıllarda hangi evrelerden geçtiğini kısaca konu alan bu çalışma, aynı zamanda çevirisinde sıklıkla sorun yaşanan deyimlerin erek kültürde eşdeğerliklerinin bulunurken nasıl bir yol izlenmesine dair örnekler sunmaktadır. Bu çalışmanın konusunu, Fransız polisiye yazarı Jean-Christophe Grangé'nin *Le Vol des Cigognes (Leyleklerin Uçuşu)* adlı eserinde geçen deyimlerin, Lawrence Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri çerçevesinde, İngilizce ve Türkçe dillerindeki çevirileri ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi oluşturmaktadır. Lawrence Venuti'nin bahsi geçen stratejilerine ek olarak aynı zamanda çalışma kapsamında çevirmenin görünürlüğü/ görünmezliği hususu da irdelenmiştir. Bu çalışma yoluyla hem İngilizce hem de Türkçe erek metin çevirmenlerinin büyük oranda yerlileştirme çeviri stratejisine başvurarak görünmez olmayı tercih ettikleri sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle, erek metin çevirmenlerinin kolay okunur metinler üretme çabasında oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: polisiye tür, Lawrence Venuti, yerlileştirme, yabancılaştırma, çevirmenin görünürlüğü/ görünmezliği, deyim çevirisi

ANALYZING THE IDIOMS IN *LE VOL DES CIGOGNES (LEYLEKLERİN UÇUŞU)* BY
JEAN-CHRISTOPHE GRANGÉ WITHIN THE FRAMEWORK OF LAWRENCE VENUTI'S
DOMESTICATION AND FOREIGNIZATION STRATEGIES

Abstract

Detective fiction is not considered as an elite genre in literary field just as translation which is regarded as a sub-branch of linguistics for many years and as it is late to become an autonomous

* Bu çalışma Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Programı (Türkçe) çatısında ilk yazar tarafından ikinci yazarın danışmanlığında hazırlanmış olan tez çalışmasından üretilmiştir.

** Ankara Hacı B. Veli Ün. Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Doktora, sevim.karaca@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1906-101X

*** Ankara Hacı B. Veli Ün. Edebiyat Fak. Mütercim ve Ter. Böl nesrin.tekin@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2078-0684

Gönderim tarihi: 9.10.2022

Kabul tarihi: 23.11.2022

branch. It has been understood that the interest toward detective fiction gradually increased during First and Second World Wars in the world and in 1990's in Turkey. This tendency led the very first examples to be published as serials in newspapers, then enabled this genre to be translated in other languages and then the process of creating original works to flourish. This study, which offers a brief history on the progress made on translation and detective fiction from Ottoman Empire to Tanzimat Reform Era and onwards, gives examples concerning how to translate idioms, which are one of the most problematic culture specific items, by finding their equivalences in target culture. The topic of this study is to analyze the idioms in *Le Vol des Cigognes (Flight of the Storks)* by a French detective fiction author Jean-Christophe Grangé within the framework of Lawrence Venuti's domestication and foreignization translation strategies by comparing its English and Turkish versions. In addition to Venuti's strategies mentioned, translator's visibility/ invisibility is another issue that is discussed throughout the study. It has been concluded that both English and Turkish target language translators have mostly chosen to be invisible by applying domestication strategy. Therefore, it has been understood that target language translators have strived to produce more reader friendly texts.

Keywords: detective fiction, Lawrence Venuti, domestication, foreignization, visibility/ invisibility of translator, idiom translation

GİRİŞ

Osmanlı Devleti zamanından başlayarak diğer Batı dilleri de dâhil olmak üzere özellikle Fransızcadan dilimize yapılan çeviriler göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Yusuf Kâmil Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi Batı dillerini iyi bilen Türk aydınları sayesinde bu süreç daha da hızlı bir evreye girmiştir. Böylelikle Türk edebiyatında batılılaşma süreci ile dilimize polisiye edebiyat da olmak üzere pek çok yeni edebî tür dâhil edilmiştir.

Eser çevirilerinde dilbilimsel yaklaşımların yerini giderek kültür odaklı yaklaşımlar almıştır. Kaynak dilden erek dile aktarılan çıktının erek dizgede benimsenmesi kaynak kültür unsurlarının erek kültürdeki eşdeğerliğinin saptanması sayesinde gerçekleşmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre kültür, "tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğini gösteren araçların bütünü, hars, ekin" olarak tanımlanmaktadır (2011, s. 1558). Bir çevirmenin kaynak ve erek kültürlerle hâkimiyeti kabul edilebilir ve yeterli bir çeviri üretmesi açısından son derece önemlidir.

Kültürün çeviri sürecinde önem kazanması sayesinde çeviri esnasında yaşanan aktarımsal sorunların önüne geçmek hedeflenmiştir. Peter Newmark, edebî çeviride var olan kültürel unsurları, "çevresel unsurlar, maddesel kültür, sosyal kültür, kuruluşlar, faaliyetler, süreçler, dini, siyasi, sanatsal ve idari kavramlar, davranışlar ve gelenek görenekler ile deyimler ve ifade kalıpları" olmak üzere altı başlık altında toplamıştır (Aksoy, 2002, s. 90). Bu çalışmanın temel amacı, polisiye türün Osmanlı Devleti ve Tanzimat Dönemi süresince hangi gelişim evrelerinden geçtiği hakkında kısa bilgi vermek, bir kültür ögesi olan deyimlerin Fransızca kaynak metin olmak üzere İngilizce ve Türkçe erek metinlere nasıl aktarıldığına dair üç farklı dilde örnekler sunmak ve Lawrence Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri ışığında gerçekleştirilen

erek metin çevirilerini incelemektir. Bu doğrultuda öncelikle, kaynak eser olarak seçilen kitabın türü olan polisiyenin tarihçesi ile alakalı birkaç bilgi verilecek, ardından deyim ve deyim çevirisi hakkında birtakım görüşlerden bahsedilecek ve daha sonra Lawrence Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri hakkında kuramsal bilgi verilecektir. Söz konusu çalışmanın uygulama bölümünde ise Fransız polisiye yazarı Jean-Christophe Grangé'nin *Le Vol des Cigognes* (*Leyleklerin Uçuşu*) adlı eserinden alınan deyim örneklerinin İngilizce ve Türkçe erek metinlerdeki çevirileri Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri ışığında irdelenerek çevirmenlerin görünürlüğü/ görünmezliği hakkında tespitler yapılacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışma kapsamında tespit edilen veriler paylaşılacaktır.

1. POLİSİYENİN TARİHÇESİ: OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİNE YANSIMALARI

Polisiye türün kökenini çok farklı noktalara dayandıran görüşler söz konusudur. Seval Şahin (2013, s. 7), polisiye olgusunu Habil ve Kabil'e dayandırırken, Ali Tilbe polisiyenin doğuşunu Napolyon zamanında toplumsal düzeni sağlamak için yapılandırılan "Özel Koruma Birliği"ne dayandırmaktadır (2018, s. 141). Polisiye konusunda sayısız araştırması ile literatüre büyük katkı sağlayan Erol Üyepazarcı ve çağdaş polisiye yazarlarımızdan Ahmet Ümit'e göre ise, Paris ve Londra gibi büyük şehirlerde giderek artan işsizlik nedeniyle suç oranlarının yükselmesi çok farklı suç öykülerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (2016, s. 69). Üyepazarcı, Amerikalı yazar Edgar Allan Poe'nun böyle bir ortamda polisiye anlatısına olan ihtiyacı fark ederek, bu boşluğu 1841 yılında kaleme aldığı *Morg Sokağı'nda Cinayet* (*The Murders in the Rue Morgue*) adlı eserle doldurduğunu dile getirmektedir (1997, s. 22). Bu esnada, Fransa'da Poe'ya göre daha güncel bir üslup benimseyip eserlerinde toplumsal ve sosyal sorunları melodram ögesiyle harmanlayarak anlatıya dâhil edip polisiye romanın temellerini atan ise Emile Gaboriau olmuştur. İlk romanı *Lerouge Olayı* (*l'Affaire Lerouge*) olan yazar ancak ikinci romanı *Orcival Cinayeti*'nden (*le Crime d'Orcival*) sonra meşhur dedektif Müfettiş Lecoq'u okuyucu ile tanıştırmıştır (Üyepazarcı, 1997, s. 37-39). Polisiye romanın Fransa'daki kurucuları arasında Arsène Lupin'nin yaratıcısı Maurice Leblanc da yer almaktadır (a.g.e., 1997, s. 26). Türün en önemli bir diğer temsilcisi ise İskoç yazar Arthur Conan Doyle'dur. Seri hâlinde pek çok kitabı bulunan ve film ile dizilere konu olan pek çok eserinde Doyle'un yarattığı en meşhur karakter ise ünlü dedektif Sherlock Holmes'tür. Sherlock Holmes serisi dört roman ve elli altı uzun öyküden oluşan toplamda altmış adetlik bir seridir.

Polisiye roman bağlamında dünya literatüründen Osmanlı dönemine geçiş yapacak olursak söz konusu türün her iki coğrafyada da nispeten birbirine yakın yıllarda gelişim gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Üyepazarcı, Osmanlı tarihinde tespit edilen ilk çeviri polisiye eserin Ahmet Münif Efendi tarafından çevrilen ve 1881 yılında basılan *Paris Faciaları* (*Les Drames de Paris*) adlı eser olduğunu ifade etmektedir (1997, s. 71). Polisiye edebiyatın gelişmesinde katkısı olan bir diğer önemli yazarımız Ahmet Mithat, polisiye türe 1883 yılında ünlü romancı Emile Gaboriau'nun *Orcival Cinayeti* adlı eserini Tercümân-ı Hakikat gazetesinde tefrika ederek atılmıştır. İlk polisiye çevirilerden birini yapan Ahmet Mithat hiç vakit kaybetmeden ilk telif

polisiye eseri olan *Esrâr-ı Cinayât'ı (Cinayetlerdeki Sırlar)* kaleme almıştır. Her ne kadar bazı eleştirmenler tarafından Ahmet Mithat'ın eserlerinin edebî değeri tartışılrsa da dilimizdeki ilk polisiye romanı büyük bir ustalıkla yazdığı bir gerçektir. Üyepazarcı, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Esrâr-ı Cinayât, Ahmet Mithat Efendi'nin dönemin en önemli polisiye yazarı ve bir eserini çevirdiği Emile Gaboriau'dan etkilendiği ama yine de yerli renkleri ustalıkla kullanıp romanın yerel havasını iyice belirgin kıldığı bir yapıttır. Ahmet Mithat, bu romanında tıpkı Emile Gaboriau'nun yaptığı gibi; polisiye romanı, salt analitik çözümlenmelerle sonuca varan bir muamma ekseni roman türü olarak algılamadığını göstermiş; romanında, melodram romanlarının insan yazgısıyla ilgilenen trajik yaklaşımına, cinayet kadar başat bir rol vermiştir. Romanda, bütün Ahmet Mithat romanlarında olduğu gibi; naif bir anlatım ve konuyu kesip okuyuculara bilgi vermeler vardır. Dili sadedir, özellikle de diyaloglarda bu durum daha belirgindir. (2002, s. 148).

Polisiye türün gelişmesine katkı sağlayan bir diğer isim ise polisiye türe düşkünlüğü ile bilinen Padişah II. Abdülhamid'dir. Borte Sagaster, II. Abdülhamid'in ilk zamanlar özellikle Fransız yazarlardan olmak üzere Arthur Conan Doyle, Xavier de Montépin, Ponson de Terrail, Emile Gaboriau ve Jules Mary gibi yazarların polisiye romanlarını Yıldız Sarayı'ndaki tercüme bürosunda çevirttiğini dile getirmektedir¹ (2006, s. 138). Osmanlı dönemindeki mütercim ve gazetecilerden biri olan Süleyman Tevfik, II. Abdülhamid'in polisiye romanlara yoğun bir ilgisi olduğunu ve bu nedenle Avrupa'da yazılan polisiye romanların hemen Saray'a gönderilerek padişahın okuması için Mabeyn mütercimleri tarafından çevrildiğini dile getirmektedir (Bozkurt & Karadağ, 2015, s. 44). Bu hayranlık sonucu, her ne kadar II. Abdülhamid'in yaklaşık 6.000 adet polisiye roman çevirttiği rivayet edilse de Üyepazarcı, yürüttüğü ayrıntılı araştırmalar sonucunda bu rakamın 584 olduğunu saptamıştır (Üyepazarcı & Ümit, 2016, s. 74).

Ayşe Şahin, ilk telif eser örnekleri arasında yer alan Amanvermez Avni, Fakabasmaz Zihni, Cingöz Recai ve Pire Necmi gibi dizilere 1910 yılından sonra rastlandığını dile getirmektedir (2013, s. 47). Üyepazarcı, 1881 yılından 1908'e, yani II. Meşrutiyet ilan edilene kadar toplamda 54 adet polisiye roman çevirisi yapıldığını tespit etmiştir (2008, s. 132). Buna ek olarak, Üyepazarcı, özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra telif on paralık öykülerin polisiye türün gelişmesinde başlıca rol oynadığını ifade etmektedir. Bu süreçte, aynı zamanda, yerli yazarlarımız dünya çapında üne kavuşmuş polisiye roman kahramanlarından öykünerek yerli kahramanlar ortaya çıkarmışlardır. Örneğin; Amanvermez Avni ünlü İngiliz dedektif Sherlock Holmes'den, Nahit Sami, Fakabasmaz Zihni ve Elegeçmez Kadri ünlü Fransız kibar hırsız Arsène Lupin'den, Kandökmez Remzi ise Amerikan dedektif Nat Pinkerton'dan esinlenilerek oluşturulmuş Türk polisiye karakterleridir (2008, s. 147).

1980'li yıllarda giderek ünlenen polisiye türde eser veren polisiye yazarlarımız sayısında artış yaşanmıştır. Habibe Gezer, 1980'li yıllara gelindiğinde Erhan Bener, Çetin Altan, Pınar Kür, Ümit Kıvanç ve Mehmet Eroğlu gibi polisiye yazarlarımız olduğunu dile getirmektedir (2006, s. 37). Şahin, polisiyeye olan ilginin 1990'dan itibaren giderek arttığını ve türün "kendisine geniş bir coğrafya edindiğini" öne sürmektedir. Şahin, bu alanda eser veren Ahmet Ümit, Celil Oker,

¹ Bu cümle, İngilizce bir kaynak kitaptan makale yazarları tarafından çevrilerek alıntılanmıştır.

Osman Aysu, Mehmet Murat Somer ve Esmahan Aykol gibi tanınmış polisiye yazarlarının polisiye türe katkısının büyük olduğunu ifade etmektedir (2013, s. 17). Üyepezarcı ise 1960 ile 1990 yılları arasında polisiye türde çok fazla kayda değer bir ilerlemenin yaşanmadığını, esas patlamanın 1990 sonrası gerçekleştiğini dile getirmektedir; Ahmet Ümit ve Osman Aysu'ya ek olarak Taner Ay ve Ümit Kıvanç başta olmak üzere bu dönemde büyük başarı yakalayan yazarlarımız olduğundan bahsetmektedir (2008, s. 135).

Her ne kadar sözlü edebiyat kültürümüzde suç, muamma, kaçış ve kovalamaca gibi pek çok polisiye unsuru içeren *Binbir Gece Masalları* ve *Dede Korkut Hikâyeleri* var olsa da yukarıda değinildiği gibi polisiye edebiyat bağlamında ilk yazılı örnekler Tanzimat döneminde rastlanmaktadır. Önceleri tefrika şeklinde dergilerde yayınlanan polisiye tür zaman içerisinde gelişerek telif eserler verilmiş ve artık Türk edebiyatının bir parçası olmuştur. Polisiye türe dair kısaca bilgi verdikten sonra eser çevirilerinde sıklıkla karşılaşılan kültüre özgü öğelerden bahsetmekte fayda vardır. Kültür deyince ilk akla gelen unsurlardan biri deyimlerdir. Çeviri esnasında deyimlerin öncelikli olarak tespit edilmesi ardından seçilen çeviri stratejisine göre aktarımının yapılması kaynak metin mesajının iletilmesinde önemli bir husustur.

2. DEYİM VE DEYİM ÇEVİRİSİ

Deyim sözcüğü İngilizcede *idiom* Fransızcada ise *expression idiomatique* ya da *idiome* şeklinde ifade edilmektedir. Zeynep Pınar Salan, deyimleri; sözlük anlamlarının dışında kullanılan, yazıya güç veren, kendimizi etkili bir şekilde anlatmamıza olanak tanıyan kalıplaşmış söz öbekleri olarak tanımlamaktadır (2003, s. 14). Deyimlerin görevi esasen anlamı daha akıcı ve melodik kılmaktır. Kadriye Müftüoğlu'na göre deyimlerin amacı, "bir anlamı daha kısa ve çekici bir anlatımla belirgin ve vurucu bir biçimde vermektir" (2003, s. 4). Bütün bu bahsedilen özelliklere ek olarak, Ömer Asım Aksoy, deyimlerin; mecaz bir anlam taşıyan, ulusal değerlerimizi en ince ayrıntılarına kadar yansıtan isim, sıfat ve zarf görevi gören sözcük öbekleri olduğunu ifade etmektedir (1971, s. 43-45).

Kültürlerarası etkileşime atıfta bulunan Perihan Yalçın, "kültürün iletişim aracı olan dil sayesinde, daha ziyade çeviri sayesinde, kültürler karşı karşıya gelmektedir" ifadesini kullanmıştır (2015, s. 44). Tamamıyla kültüre özgü bir öge olan deyim, çeviri esnasında da son derece dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. Çevirmen için deyimlerin hem metin içerisinde tespit edilmesi hem de anlam kaybı yaşamadan diğer dile aktarılması zorlu bir iştir. Bu nedendir ki Mona Baker, çevirmenin öncelikli olarak aşması gereken temel problemin, metinde geçen deyimleri tespit etmek olduğunu ileri sürmektedir (1992, s. 65). Deyimlerin tespiti kadar çevirisi de son derece dikkat gerektiren bir husustur. Amir Shojaei, deyim çevirilerinde temel iki sorun olduğundan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, bir dile özgü deyimlerin ve kalıplaşmış sözcüklerin anlamlarının nasıl anlaşılacağı, ikincisi ise bir dilde var olan deyim ve kalıplaşmış sözcüklerin başka bir dile aktarılırken kaynak dilde tam olarak ifade ettiği anlamın nasıl yeniden oluşturulacağı sorunudur (2012, s. 1220). Tahsin Aktaş, çevirmenler için en zorlu aşamanın deyim çevirisi olduğunu ifade etmektedir. Çevirmenin erek kültüre aşına olmasının gerekliliğinin altını çizen Aktaş, aksi durumda çevirmenin yaşayacağı güçlüğü daha da artacağını savunmaktadır. Aktaş, deyim

çevirisi yaparken “sözcüklerden yola çıkarak değil de ilgili dilin kültüründe bu deyim nasıl ifade edildiği”nin araştırılması gerektiğini dile getirmektedir (1996, s. 109). Bununla birlikte, Aktaş bir deymi çevirirken “sözcüklerin düz ve yalın anlamlarını” kullanmanın uygun bir yöntem olmadığını ve bu yolla erek dilde “hem iletişimsel hem de işlevsel açıdan” düzgün bir eşdeğerlik sağlanamayacağını söylemektedir. Aktaş’a göre uygulanması gereken en iyi yöntem, kaynak kültürdeki deyim için erek kültürde eşdeğer bir deyimle karşılanmasıdır. Aktaş bunu şu sözlerle ifade etmektedir: “yapılacak iş, kaynak dildeki deymi hedef dildeki eşdeğer bir deyimle, yine bir mecaz veya bir teşbihi (benzetmeyi) eşdeğer bir mecazla veya bir teşbihle çevirmektir” (1996, s. 111-112).

3. LAWRENCE VENUTI’NİN YERLİLEŞTİRME/ YABANCILAŞTIRMA ÇEVİRİ STRATEJİLERİ VE ÇEVİRMENİN GÖRÜNÜRLÜĞÜ/ GÖRÜNMEZLİĞİ

Metin çevirilerinde; *ödünc alma, ekleme, çıkarma, uyarılama, yer değiştirme, açıklama, yerleştirme* ve *yabancılaştırma* gibi çok çeşitli yöntem ve teknik kullanılmaktadır. Kültürel bir unsur olan deyimlerin çevirilerinde özellikle çalışılan stratejilerden biri Lawrence Venuti’nin yerleştirme/ yabancılaştırma stratejileridir. Venuti’ye göre çeviri, yabancı bir metnin dilsel ve kültürel farklılıklarının hedef dil okuru için anlaşılabilir düzeyde olan bir metinle karşılanması işidir (1995, s. 18). Çeviri sürecinde çevirmen, tercihe bağlı olarak, bazen bu dilsel ve kültürel farklılıkları yerleştirirken kendini görünmez hâle sokarak okuyucuya daha “saydam” bir çeviri sunacaktır. Venuti’nin “saydamlık illüzyonu” (1995, s. 1) olarak adlandırdığı bu durum, akıcı ve pürüzsüz bir çeviri sağlanırken çevirmenlerin nasıl sessizleştiğinin bir ispatı niteliğindedir.

Yerleştirme stratejisi, kaynak metinde geçen bir ifadenin erek metin normlarına uygun olarak aktarılması şeklinde tanımlanabilir. Venuti, çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun, yabancı metni İngilizcede baskın kültürel değerlere indirgeyen akıcı, yerleştirme stratejisinden yana olduklarını ifade etmektedir (1995, s. 225). Çevirmenlerin erek kültür okuyucusu nezdinde daha kolay okunur ve anlaşılır eserler ortaya çıkarmaları her ne kadar başarılı çeviri yapmış olmaları anlamına gelse de Lawrence Venuti’ye göre çevirmenlerin bu tutumu esasen kendilerini “görünmez” kılmaktadır² (1995, s. 2). Yerleştirme stratejisinin hedefi, eserin okunur olması ve erek kültürde kabul görmesi olduğundan Seda Taş, bu bağlamda çevirmenin, erek okur nezdinde akıcı bir okuma için kaynak metinden çeşitli çıkartmalar ve kaynak metne çeşitli eklemeler yapabileceği gibi kültüre özgü öğeleri tamamen erek kültürdeki benzer öğelere uyarlayabileceğinden ve hatta genellemeler yapabileceğinden de bahsetmektedir (2017, s. 7).

Kaynak metindeki kültüre özgü öğelerin erek metne erek kültürdeki karşılıklarıyla aktarılmasını sağlayan yerleştirme stratejisinin tam zıddı ise yabancılaştırma stratejisidir. Yabancılaştırma stratejisi ise yerleştirme işleminde hissettirilen o aşinalık duygusunun tamamen ortadan kaldırılarak yabancı kültürü yansıtan örneklerin erek dizgeye dâhil edilmesidir. Venuti, yabancılaştırma stratejisini, yabancı bir metnin seçilmesi ve hedef dilin baskın kültürel değerleri hariç tutularak bir çeviri stratejisinin geliştirilmesi şeklinde açıklamaktadır (2001, s. 242). Okuyucuyu dışarıya göndererek etnosentrik geleneğe karşı gelen yabancılaştırma stratejisi, okura

² Bu kısım, İngilizce bir kaynak kitaptan makale yazarları tarafından çevrilerek alıntılanmıştır.

yabancı bir metni okuduğunu ve kültürü deneyimlediğini hissettiren bir stratejidir³ (Venuti, 1995, s. 20).

Hem Schleiermacher hem de Venuti'ye göre en ideal yöntem olan yabancılaştırma stratejisi erek kültürde var olan alışlagelmiş kültürel değerlerin dışlanarak kaynak metne sıkı sıkıya bağlanmayı içeren, başka bir deyişle "okuru yazara" götüren bir stratejidir. Venuti, yabancılaştırma stratejisini akıcılığı engellemesi ve hedef kültür normlarını reddetmesi bakımından "direnc" olarak da adlandırmaktadır (1995, s. 24). Tahir-Gürçağlar, sözcüğü sözcüğüne çeviriyi içeren ancak sadece bununla sınırlı olmayan "yabancılaştırıcı çevirinin amacının okuru yadırgatacak, şaşırtacak, çeviri ve kaynak kültür üzerine düşünmeye davet edecek bir çeviri" olduğunu dile getirmektedir (2016, s. 146). Mine Yazıcı'ya göre yabancılaştırma, "çevirmenin yabancı kültürü tanıtmak amacıyla erek dilin olanaklarının elverdiği ölçüde kaynak kutba yakın çeviri stratejisi kullanmasıyla ilgili"dir (2007, s. 38). Yabancı metinlerin dilsel ve kültürel farklılıkları üzerinde düşünülerek okunması gerektiğini dile getiren Venuti, yabancılaştırma stratejisinin hedef dilin kültürel kodlarını ortadan kaldırması açısından daha tercih edilir bir yöntem olduğunu savunmaktadır (1995, s. 41-42).

21. yüzyıla gelindiğinde ise çeviri çalışmalarının sosyokültürel kapsamda geliştirilmesi gerektiğini savunan Lawrence Venuti, yerlileştirme ve yabancılaştırma stratejilerine ek olarak literatüre "çevirmenin görünürlüğü" (visibility) ve "çevirmenin görünmezliği" (invisibility) kavramlarını dâhil etmiştir. Venuti'ye göre, bir çeviri ne kadar akıcı olursa çevirmen o kadar görünmez olmakla birlikte kaynak metin yazarı ve kaynak metin anlamı o kadar ön plana çıkıp görünür olmaktadır (1995, s. 1-2). Buna ek olarak Venuti, teknik çevirmenlere oranla edebî metin çevirmenlerinin günümüzde artık daha fazla "görünmez" olduğundan bahsetmektedir. Venuti, edebî metin çevirmenlerinin, kaynak metni yerlileştirme ya da yabancılaştırma yaparak aktarma seçiminin kendilerine ait olduğunu, iki stratejiden birini seçmekte özgür olduklarını ifade etmektedir. Ancak aynı durum teknik çevirmenler için geçerli değildir, çünkü teknik metin çevirmenlerinin daha akıcı ve okunması kolay metinler üretmeleri şarttır⁴ (1995, s. 41).

Deyim çevirisinde başvurulan yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri hakkında bilgi verdikten sonra uygulama başlığı altında kaynak eserden seçilen deyim örneklerine yer verilecektir. Bu kısımda, kaynak eserde tespit edilen örnekler erek metin çevirileriyle karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

4. DEYİM ÇEVİRİSİ ÖRNEKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, Fransız polisiye yazarı Jean-Christophe Grangé'nin *Le Vol des Cigognes (Leyleklerin Uçuşu)* adlı eserinde geçen deyimler, Lawrence Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri çerçevesinde, İngilizce ve Türkçe dillerindeki çevirileri ile karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Kaynak eseri karşılaştırmalı olarak inceleyeceğimiz erek metinlerin İngilizcesi, İngiliz Ian Monk tarafından *Flight of the Storks* adıyla, Türkçesi ise Ali Cevat

³ Bu paragraf, İngilizce bir kaynak kitaptan makale yazarları tarafından çevrilerek alıntılanmıştır.

⁴ Bu paragraf, İngilizce bir kaynak kitaptan makale yazarları tarafından çevrilerek alıntılanmıştır.

Akkoyunlu tarafından *Leyleklerin Uçuşu* adı ile çevrilmiştir. Bu örnekler aracılığıyla İngilizce ve Türkçe erek metin çevirmenlerinin çeviri stratejisi tercihleri somut olarak tespit edilmiş olacaktır.

Örnek 1:

Kaynak Metin (KM): C'était le prix de ses ambitions politiques – et la mort de Rayko était une sérieuse pierre dans son jardin. (Grangé, 1994, s. 77).

Erek Metin 1 (EM1): It was the price that he had to pay for his political ambitions – and Rayko's death was a serious stumbling block. (Monk, 2000, s. 60).

Erek Metin 2 (EM2): Politik arzularının bedeliydi bu; şimdi de Rayko'nun ölümü tekerine çomak sokar gibiydi. (Akkoyunlu, 2018, s. 62).

Bu örnekte, Fransızca metinde geçen “une pierre dans son jardin” deyimini “kendisini eleştiren birine karşı yapılan bir ima ya da ihtar” anlamına gelmektedir (Rey ve Chantreau, 1993, s. 620). İngilizcede kullanılan “a stumbling block” deyimini ise “insanları bir şeyi başarmaktan alıkoyan bir problem ya da zorluk”u (Longman, 1998, s. 30) belirtmek için kullanılan bir ifadedir. İngilizce erek metin çevirmeni bu ifadeyi kullanarak yerinde bir yerlileştirme örneği sunmuştur. Türkçe erek metinde geçen “tekerine çomak sokmak” deyimini kaynak metindeki deyimden erek dildeki birebir karşılığıdır. Türkçe erek metin çevirmeni de bu örnekle uygun bir yerlileştirme yapmıştır. Fransızcada “bahçedeki taş”, İngilizcede “engelleyici bir blok”a, Türkçede ise “tekere sokulan bir sopa parçası”na dönüşerek erek dizgede kendine karşılık bulmuştur.

Örnek 2:

KM: Je voulais en finir avec cette masturbation de l'esprit, qui laisse au ventre un vide terrible, une faim d'existence à se frapper la tête contre les murs. (Grangé, 1994, s. 85).

EM1: I wanted to put an end to that intellectual masturbation, which leaves an aching void in your guts and such a hunger for existence that you feel like banging your head against the wall. (Monk, 2000, s. 67).

EM2: İnsanın içinde korkunç bir boşluk, kafasını duvarlara vurduracak bir yaşama açlığı bu kandırmacaya bir son vermek istedim. (Akkoyunlu, 2018, s. 68).

Söz konusu cümlede geçen “se frapper la tête contre les murs” ifadesi bir deyimdir. “Umutsuzluktan başını duvarlara vurmak” (le Robert, 2003, s. 1694) anlamında kullanılmıştır. İngilizcede ise “sürekli harcanan çabalarının boşa gitmesi” anlamına gelen “bang your head against a (brick) wall” (Siefiring, 2004, s. 138) deyiminiyle anlam birebir yansıtılarak yerlileştirme yapılmıştır. Türkçe erek metinde ise anlam bir deyim olan “kafasını/ başını duvarlara/ taşlara vurmak” ifadesiyle karşılanmış ve Venuti'nin yerlileştirme stratejisi kullanılmıştır.

Örnek 3:

KM: Selon les Roms, un enfant est si beau qu'il peut attirer la jalousie des adultes, toujours prêts à jeter le mauvais œil. (Grangé, 1994, s. 92).

EM1: According to the Roms, children are so beautiful that they can attract the jalousie of adults, who may cast an evil eye on them. (Monk, 2000, s. 74).

EM2: Romlara göre çocuk o kadar güzel bir yaratıktır ki, nazar değdirmeye hazır yetişkinlerin ilgisini çeker. (Akkoyunlu, 2018, s. 74).

Fransızca kaynak metinde bazı kültürlerde varlığına inanılan *nazar* kavramından bahsedilmektedir. Kaynak metinde “nazar değdirmek” (Timur-Ağildere, 2011, s. 179) manasına gelen “jeter le mauvais œil” deyimini kullanılmıştır. İngilizce erek metinde “cast an evil eye on somebody” (Longman, 1998, s. 107) deyimini ile Türkçe erek metinde kullanılan “nazar değmek” (TDK, 2011, s. 1755) ifadelerinin her ikisi de deyimdir ve her iki çevirmen de erek kültürler hâkim olduklarının bir göstergesi olarak doğru kültürel ifadeleri kullanarak yerleştirme stratejisini uygulamıştır.

Örnek 4:

KM: Vous faites fausse toute, Antioche. (Grangé, 1994, s. 104).
EM1: You are barking up the wrong tree there, Antioche. (Monk, 2000, s. 85).
EM2: Yanlış yoldasınız, Antioche. (Akkoyunlu, 2018, s. 83).

Söz konusu örnekte “faire fausse route” deyimini “yolunu şaşırarak, yanılmak” (Timur-Ağildere, 2011, s. 141) manasında kullanılmaktadır. İngilizcede “yanlış bir eylem planı uygulamak” anlamına gelen “barking up the wrong tree” (Longman, 1998, s. 360-361) deyimini kullanılarak yerleştirme yapılmıştır. Türkçe erek metinde geçen “yanlış yolda olmak” anlamında kullanılan “yolunu şaşırarak” (TDK, 2011, s. 2603) deyimine başvurularak uygun bir yerleştirme örneği sunulmuştur.

Örnek 5:

KM: Ce sont des toqués d’oiseaux qui ne parlent que de ça et vivent la tête dans le ciel. (Grangé, 1994, s. 130).
EM1: They’re crazy about birds, and that’s all they ever talk about, with their heads up in the clouds. (Monk, 2000, s. 107).
EM2: Kuştan başka bir şey konuşmayan, kafaları havada birtakım kaçıklar. (Akkoyunlu, 2018, s. 102).

Fransızca kaynak metinde geçen “la tête dans le ciel” ifadesi genellikle “avoir la tête dans les nuages” şeklinde kullanılmakla birlikte esasen “dalgın ve hayalperest” anlamına gelen bir sıfattır⁵. Söz konusu ifadenin kaynak metinde “vivre” yani “yaşamak” kelimesiyle birlikte kullanılması “aklı bir karış havada olmak” deyimini akıllara getirmektedir. İngilizce erek metin çevirmeni ifadeyi “have in the clouds”⁶ deyiminiyle birebir karşılayarak yerleştirme stratejisine başvurmuştur. Türkçe erek metin incelendiğinde ise daha farklı bir çeviriyle karşılaşılmıştır. Metnin anlamı bağlamında, çevirmenin Fransızca kaynak metinde ima yoluyla yansıtılmak istenen anlama uygun olarak çeviri yaptığı anlaşılmaktadır. Normalde çevirmen “aklı havada olmak” gibi bir deyim kullanabilirdi, ancak burada kuş gözlemcilerinin saplantılı alışkanlıklarına ek olarak gerçekten sürekli leylekleri görmek için havaya baktıklarından da söz edilmektedir. Bu nedenle, Türkçe erek metin çevirmeni ifadeyi deyim olarak çevirmemiş, hedef kültür normlarına bir direnç geliştirerek yabancılaştırma stratejisine başvurmuştur. Bu bağlamda, bu örnek diğerlerinden farklı olması açısından çalışmaya dâhil edilmiştir.

⁵<https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/14613/avoir-la-tete-dans-les-nuages/#:~:text=%C3%8Atre%20r%C3%AAveur%2C%20%C3%AAtre%20distrain> (erişim 10.05.2022)

⁶<https://www.theidioms.com/head-in-the-clouds/#:~:text=In%20this%20regards%2C%20when%20a,come%20down%20from%20the%20clouds> (erişim 10.05.2022)

Örnek 6:

KM: Celle de Marcel fera plus de bruit, parce qu'il est français. (Grangé, 1994, s. 141).
EM1: There will be a bit more of a stink about Marcel, because he was French. (Monk, 2000, s. 117).
EM2: Fransız olduğu için, Marcel'inki biraz daha gürültü çıkaracak. (Akkoyunlu, 2018, s. 112).

Kaynak metinde kullanılan "faire du bruit" ifadesi "büyük yankı uyandırmak, gürültü koparmak" (Fono, 2011, s. 103) anlamına gelen bir deyimdir. Söz konusu ifade İngilizce erek metne yerleştirme stratejisi kullanılarak aktarılmıştır. "Bir şeye karşı duyulan yoğun sıkıntı ve kızgınlık" anlamına gelen "stink" (Oxford, 2010, s. 1967) sözcüğü bir deyim değil fiildir. Kaynak metinde verilmek istenen etki erek metinde tam olarak yansıtılamamıştır. Türkçe erek metinde ise çevirmen "gürültü çıkarmak" deyimini kaynak metin deyimini tam manasıyla karşılayarak, erek metin normlarına uygun bir şekilde, yerinde bir yerleştirme örneği sunmuştur.

Örnek 7:

KM: Légère comme un oiseau de nuit. (Grangé, 1994, s. 161).
EM1: Light as a bird. (Monk, 2000, s. 134).
EM2: Bir gece kuşu kadar hafif. (Akkoyunlu, 2018, s. 126).

Yukarıdaki örnekte asıl geçmesi gereken ifade "léger comme une plume" yani "az kilolu, kolayca taşınabilen" (le Robert, 2003, s. 1472) anlamına gelen deyimdir. Onun yerine kaynak metin yazarı aşağı yukarı benzer bir anlam taşıyan bir ifade kullanmıştır. "Kuş kadar hafif olmak" ya da sözlükte geçen hâliyle "kuş gibi" yani "çok hafif" (TDK, 2011, s. 1542) anlamında bir deyim yer verilmiştir. Söz konusu deyim, tıpkı Fransızca kaynak metindeki gibi İngilizce erek metinde de farklı bir formda kullanılmıştır. Yani normalde "light as a feather" olarak kullanılan deyim "light as a bird" (Collins, 2006, s. 228) şeklinde aktararak yabancılaştırma yapılmıştır. Aynı ifade, Türkçe erek metne de akıcılığı engeller bir şekilde, sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılarak aktarılmıştır. Türkçede "bir gece kuşu kadar hafif" ifadesi anlamı olmayan bir ifadedir. Çevirmen burada yabancılaştırma stratejisini kullanmıştır.

Örnek 8:

KM: Cette jeune fille avait tourné le dos à la tradition aka. (Grangé, 1994, s. 252).
EM1: The girl had turned her back on Aka traditions. (Monk, 2000, s. 215).
EM2: Bu küçük kız Aka geleneklerine sırt çevirmişti. (Akkoyunlu, 2018, s. 199).

Fransızca kaynak metinde geçen "tourner le dos à quelqu'un" deyimini "birine sırt çevirmek, biriyle görüşmemek" (Timur-Ağıldere, 2011, s. 321) anlamına gelmektedir. Söz konusu deyim İngilizce erek metinde yine bir deyimle karşılanarak yerleştirme yapılmıştır. "Turn one's back on" deyimini "birini göz ardı etmek ve ona yardım etmeyi reddetmek" (Collins, 2004, s. 12) anlamına gelmektedir. Türkçe erek metinde ise kaynak metin anlamı yine korunarak "sırt çevirmek" (TDK, 2011, s. 2102) deyimini kullanılmıştır. Türkçe erek metinde de akıcılık sağlanarak uygun bir yerleştirme stratejisi örneği verilmiştir.

Örnek 9:

KM: Dehors, y pleuvait des cordes. (Grangé, 1994, s. 286).
EM1: Outside, it was pissing down. (Monk, 2000, s. 247).
EM2: Dışarıda, bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. (Akkoyunlu, 2018, s. 227).

Söz konusu örnekte geçen “il pleut des cordes” ifadesi “çok şiddetli yağmur yağması” anlamına gelen bir deyimdir⁷. İngilizce erek metinde bu deyim yerine “yağmurun çok şiddetli yağması” anlamına gelen argo bir deyim olan “piss down”⁸ ifadesi kullanılmıştır. Yerleştirme stratejisini kullanan İngilizce erek metin çevirmeni söz konusu deyim bir diğer karşılığı olan “it’s raining cats and dogs” deyimini de kullanabilirdi. Türkçe erek metinde ise “yağmurun şiddetli bir şekilde yağması” anlamına gelen “bardaktan boşanırcasına yağmur yağması” ifadesi ile kaynak metin deyiminin tam karşılığı verilmiş olup, yerleştirme stratejisinden faydalanılmıştır.

Örnek 10:

KM: J’étais persuadée que mon amie avait perdu la raison. (Grangé, 1994, s. 348).
EM1: At first, I thought that my old friend had gone mad. (Monk, 2000, s. 300).
EM2: Arkadaşımın aklını kaçırdığını düşünüyorum. (Akkoyunlu, 2018, s. 276-277).

Kaynak metin yazarı bu cümlede “aklını kaybetmek, bunamak” (Yalt, 1975, s. 240) anlamına gelen “perdre la raison” deyimini kullanmıştır. İngilizce erek metin çevirmeni söz konusu deyim yerine “aklını kaçırmak, delirmek” anlamına gelen “go mad” (Oxford, 2010, s. 893) deyimini kullanarak yerleştirme stratejisini uygulamıştır. Türkçe erek metin çevirmeni ise “delirmek” anlamına gelen “aklını kaçırmak” (TDK, 2011, s. 64) deyimini kullanarak yerleştirme stratejisine başvurmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada, Fransız polisiye yazarı Jean-Christophe Grangé’nin *Le Vol des Cigognes* (*Leyleklerin Uçuşu*) adlı eserinde geçen deyimlerin, İngilizce ve Türkçe dillerindeki çevirilerinin, Lawrence Venuti’nin yerleştirme ve yabancılaştırma çeviri stratejileri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan yerleştirme ve yabancılaştırma stratejileri kaynak metinden seçilen deyimlerle çevirmen tercihleri doğrultusunda yansıtılmaya çalışılmıştır. Lawrence Venuti’nin ifade ettiği gibi seçilen bu örneklerde görüldüğü üzere edebî metin çevirmenleri büyük oranda erek metin normlarına uygun olarak deyimleri aktarmış ve bu nedenle erek kültür okuyucusu nezdinde daha kolay okunur ve anlaşılır ifadeler ortaya çıkmıştır. Çevirmenlerin yerleştirme stratejisini yoğun olarak kullanması görünmez olmayı seçtikleri anlamına gelmektedir. Çevirmenlerin bu tercihleri doğrultusunda erek dizgelerdeki okunurlukları artmıştır. Erek metin okurları ise daha pürüzsüz, akıcı ve saydam bir şekilde yapılan çevirileri kendi edebiyatlarında bir eser okuyormuşçasına benimsemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Nüzhet Berrin. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Aksoy, Ömer Asım. (1971). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, Tahsin. (1996). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*. Ankara: Orsen Matbaacılık.
- Baker, Mona. (1992). *In Other Words, A Coursebook on Translation*. London: Routledge.

⁷ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/french-english/il-pleut-des-cordes> (erişim 08.04.2022)

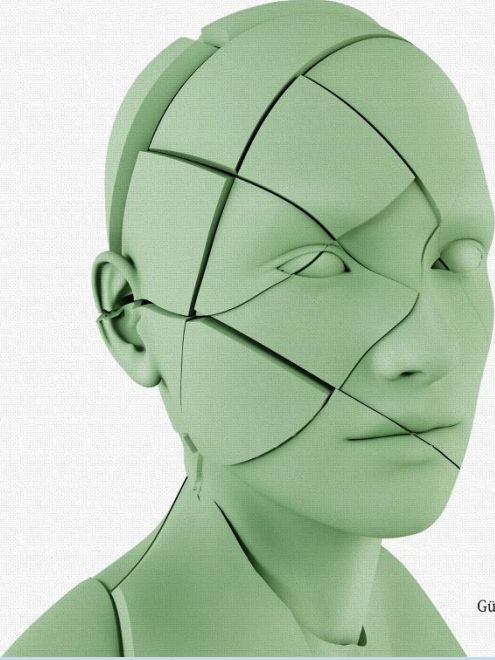
⁸ <https://idioms.thefreedictionary.com/piss+down> (erişim 15.05.2022)

- Bozkurt, Eshabil & Karadağ, Ayşe Banu. (2015). II. Abdülhamid Dönemi Roman Çevirileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, vol. 3, ss. 44-77.
- Fono Büyük Sözlük. (2011). *Fono Fransızca-Türkçe Türkçe-Fransızca Sözlük*. İstanbul: Ayhan Yayınları.
- İnternet: <https://idioms.thefreedictionary.com/piss+down>, Erişim tarihi: 15.05.2022.
- İnternet: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/french-english/il-pleut-des-cordes>, Erişim tarihi: 8.04.2022.
- İnternet: <https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/>, Erişim tarihi: 10.05.2022.
- İnternet: <https://www.theidioms.com>, Erişim tarihi: 10.05.2022.
- Gezer, Habibe. (2006). *Türk Edebiyatında Polisiye Roman ve Ahmet Ümit'in Polisiye Roman Kurguları*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vKeuuY1DIRIZNyE4bffXA&no=huuD4YjbDXQRwwGI2z3bNg>, Erişim tarihi: 5.5.2021.
- Longman Idioms Dictionary (1998). *Barcelona: Longman*.
- Le Petit Robert. (2003). *Dictionnaire de la Langue Française*. Paris: Dictionnaires le Robert.
- Müftüoğlu, Kadriye. (2003). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Milsan Yayınevi.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. (2010). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Rey, Alain ve Chantreau, Sophie. (1993). *Dictionnaire des Expressions et Locutions*. Paris: Dictionnaires le Robert.
- Sagaster, Borte. (2006). Detectives 'Alaturka': Crime Fiction in Turkey. *In Intercultural Aspects in and around Turkic Literatures: Proceedings of the International Conference held on October 11th-12th, 2003, in Nicosia*, pp. 137-46.
- Salan, Zeynep Pınar (2003). *Açıklamalı / Örnekli Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Salan Yayınları.
- Shojaei, Amir. (2012). Translation of Idioms and Fixed Expressions: Strategies and Difficulties. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 2, No. 6, pp. 1220-1229. <https://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol02/06/18.pdf>, Erişim tarihi: 30.01.2022.
- Siefring, John. (Ed). (2004). *Oxford Dictionary Of Idioms*. Oxford: Oxford.
- Sinclair, Jerome. (2006). *Collins Cobuild English Dictionary*. London: Harper Collins.
- Şahin, Ayşe. (2013). "Türkiye'de 1884-1928 Yılları Arasında Yayımlanmış Telif Polisiyeler". (s. 43-50). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Şahin, Seval. (2013). "Giriş". (s. 7-20). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir-Gürçağlar, Şehnaz. (2016). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Taş, Seda. (2017). Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri. *Humanitas*, 5(10), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/388726>, Erişim tarihi: 12.04.2021.
- Tilbe, Ali. (2018). Bir Polisiye Serüven Roman Okuması: Jean-Christophe Grange'nin "Kızıl Nehirleri / Reading of a Crime Novel: Jean-Christophe Grange's Blood-Red Rivers. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (57), 139-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/429721>, Erişim tarihi: 07.03.2022.

- Timur-Ağildere, Suna. (2011). *Fransızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üyepazarcı, Erol. (Temmuz-Ağustos 2002). Türkiye'nin İlk Polisiye Roman Yazarı, *Vesika-lık, (Kitap-lık Dergisi)*, ss. 148-155.
- Üyepazarcı, Erol. (1997). *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes: "Polisiye Roman ve Gelişimi hakkında Bazı Genel Bilgiler ile Latin Harfleri'nin kabulüne kadar (1881-1928) Türkiye'de Yayınlanmış Çeviri ve Telif Polisiye Romanlar üzerine bir Deneme*. İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Üyepazarcı, Erol. (2008a). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes!: "Türkiye'de polisiye romanın 125 yıllık öyküsü (1881-2006)*. (I. Cilt). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Üyepazarcı, Erol. (2008b). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes!: "Türkiye'de polisiye romanın 125 yıllık öyküsü (1881-2006)*. (II. Cilt). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Üyepazarcı, Erol & Ümit, Ahmet. (2016). II. Abdülhamid'in Polisiye Merakı. *Yıldız Teknik Üniversitesi Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yıldız Saray Sohbetleri 2016*, ss. 65-81. <http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/wp-content/uploads/2018/03/YildizSaraySohbetleri.pdf>, Erişim tarihi: 22.04.2021.
- Venuti, Lawrence. (1995). *Translator's invisibility: a history of translation*. London and New York: Routledge.
- Venuti, Lawrence. (2001). "Strategies of Translation". London and New York: Routledge. pp. 240-244
- Yalçın, Perihan. (2015). *Çeviri Stratejileri: Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yalt, Ali Rıza. (1975). *Fransızca Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, Mine. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci-Çeviribilim*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

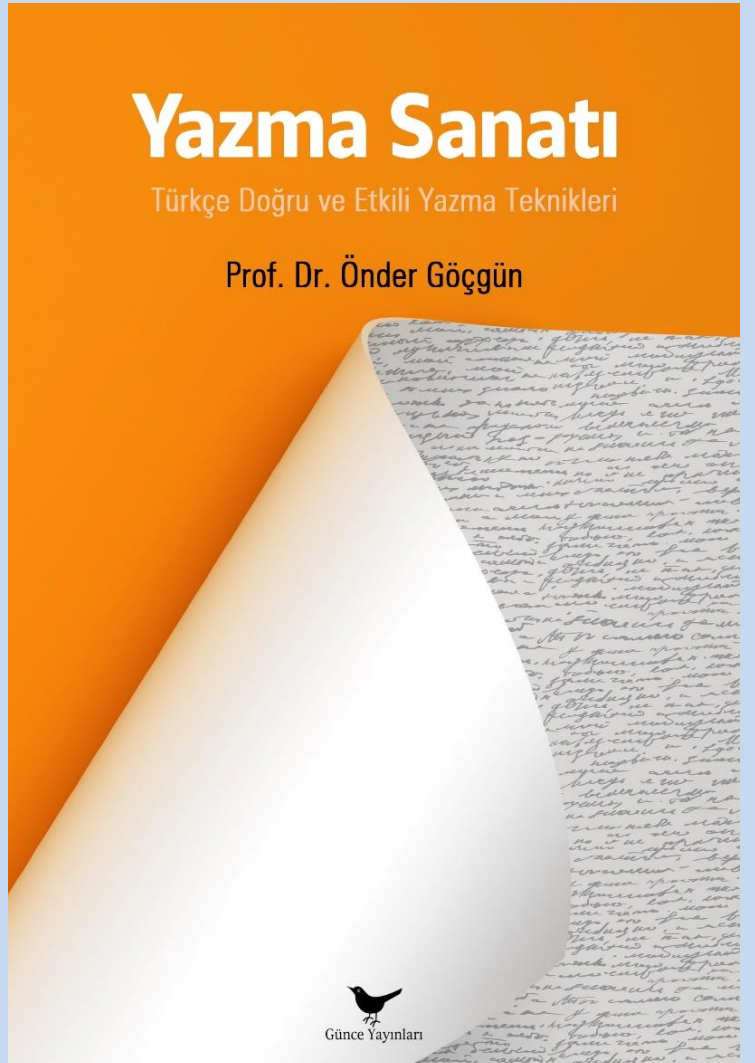

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

Çeviri ve Felsefe Meselesinin Derrida ve Zhuangzi Örnekleri Üzerinden Yeniden Yorumlanması*

ELİF ÖZGE KOÇ YEL** - PROF. DR. ASLI ÖZLEM TARAKCIOĞLU***

Öz

Kaynak metnin analizinden hedef metnin oluşumuna giden yolda çeviri, felsefi söylemlerden faydalanır. Ancak çeviri ve felsefe ilişkisinin incelenmesi ve söz konusu ilişkinin “çeviri felsefesi” olarak adlandırılması oldukça yenidir. Çalışmada, öncelikle çeviri ve felsefe ilişkisinin gelişimi genel olarak resmedilmiştir. Esasen çeviri ve felsefe ilişkisinin sözcüklerin muğlaklığı noktasında birleştiği ekseriyetle gözlemlenmiştir. Bu nedenle, çevirinin ve felsefenin kesiştiği ve etkileştiği noktalardan birisi olan dile ve sözcüklere duyulan güvensizlik, çeviri felsefesi meselesinin sorunsallaştırılmasında yeniden yorumlanmıştır. Bu doğrultuda, Batı felsefesinden, çevirinin felsefi bir sorun olduğuna değinen Jacques Derrida’nın “pharmakon” örneği ele alınmıştır. Doğu felsefesinden ise Antik Çin felsefesi olan Daoizm’in (Taoizm-道) önde gelen filozoflarından Zhuangzi (莊子 MÖ 269- 386) tarafından ortaya atılan semantik güvensizlik üzerinden çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Çeviri felsefesi, Daoizm, Zhuangzi, Jacques Derrida, Batı felsefesi

RE-INTERPRETATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TRANSLATION AND PHILOSOPHY OVER THE CASE OF DERRIDA AND ZHUANGZI

Abstract

Translation makes use of philosophical discourses on the way from the analysis of the source text to the formation of the target text. However, examining the relationship between translation and philosophy and calling this relationship "philosophy of translation" is strikingly new. In the study, the development of the relationship between translation and philosophy is described in general. As a matter of fact, it has been noted that the relationship between translation and philosophy converges especially on the ambiguity of the words. For this reason, the distrust of language and words, which is one of the most significant points where the relationship between translation and philosophy intersect, is the main starting point in this study in terms of problematizing the translation philosophy. In this direction, Jacques Derrida’s discussion on translation as a philosophical matter will be analyzed through the example of “pharmakon” by Western philosophy. From the Eastern philosophical angle, inferences will be made based on the

* Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çeviri ve Kültürel Çalışmalar (İngilizce) doktora programı kapsamında Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKCIOĞLU danışmanlığında yürütülmekte olan “A Daoist Interpretation of Translation” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Doktora, elif.koc@hbv.edu.tr, Orcid 0000-0001-9694-3852

*** Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Ed. Fak. Mütercim-Terc. Böl. asli.tarakcioglu@hbv.edu.tr, Orcid 0000-0001-8353-5526.

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 14.02.2023

semantic distrust put forward by Zhuangzi (莊子 269- 386 BC), who is one of the leading philosophers of ancient Chinese Daoism (Taoism-道).

Keywords: Translation philosophy, Daoism, Zhuangzi, Jacques Derrida, Western philosophy

“Bana çeviri hakkında ne düşündüğünü söyle, ben de sana kim olduğunu söyleyeyim!”

(Heidegger, 1996: s. 63)

GİRİŞ

Bir metni anlamak, yeniden yorumlamak ve kaynak dilden hedef dile aktarmak gibi düşünsel faaliyetleri içeren çeviri, özünde felsefi bir süreçtir. Söz konusu süreçte, dilin doğasından kaynaklanan meseleleri çözmek temel gayedir. Bu problemlerin bazen tek bir çözümü yoktur. Bu nedenle birçok çevirmen, felsefi söylemleri kendi fikirlerinin tasdikini ve haklılığını sağlamak amacı ile kullanmaktadır (Pym, 2007: 24). Ancak çeviri ve felsefe ilişkisinin sorunsallaştırılması ve “çeviri felsefesi” alanının teşekkül etmeye başlaması oldukça yenidir. Özellikle 1980’lerde etkili olmaya başlayan “kültürel dönemeç” (Snell-Hornby, 2006: 47) ışığında çeviri, yalnızca metinler arası dil bilimsel kodların aktarım aracı olmanın ötesine geçmiş ve metin dışında da süregelen felsefi sorguların mevcudiyetini ön plana çıkarmıştır. Çeviriye bakış açısındaki bu değişim, çevirmenlerin dile ve sözcüklere yüklenen geleneksel anlamları sorgulamasına hatta dile duyulan güvensizliğe sebep olmuştur.

Çalışmanın temel amacı, çeviri ve felsefe ilişkisinin dile ve sözcüklere duyulan anlamsal güvensizlik açısından betimlenmesidir. Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde, çeviri ve felsefe meselesinin çeviri alanında sorunsallaştırılmasına değinilecektir. Ayrıca söz konusu iki alanın kesiştiği ve birbirine temas ettiği noktalara dair örneklerle genel bir bakış açısı sunulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Batı felsefesinden Jacques Derrida ve onun, çevirinin şüpheli doğası hakkında görüşlerini tetikleyen “pharmakon” örneği üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde ise Doğu felsefesinden bir bakış açısı sunmak için Daoizm’in öncülerinden olan Zhuangzi (MÖ 269-386) ve onun dile, kelimelere ve anlamlara duyduğu kuşkuları dile getirdiği *Zhuangzi Metinleri* adlı eserinden seçilmiş birkaç örnek ile çeviriye farklı bir veçheden de yaklaşılabilecektir. Sonuç olarak çalışmada irdelenecek ve tartışmaya açılacak farklı yaklaşımlar, örnekler ve atıflar çerçevesinde “çeviri felsefesi” alanına yönelik farklı bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır. Esasen, mevzubahis ilişkinin dil ve anlamlara duyulan güvensizliğin yanı sıra insan ve evrenin dinamik bir değişim içinde olmasını temel alan felsefi bir “yolda olma hâli” olduğunun altı çizilecektir.

1. “ÇEVİRİ FELSEFESİ” MESELESİ

İnsanı diğer varlıklardan ayırt eden en önemli özelliklerden biri şüphesiz ki dildir. Bu nedenle dil ve insan, asırlardır felsefenin temel araştırma meselelerinden birisidir. Herakleitos; (MÖ 540? - 480?) dil, düşünce ve varlığın özdeşliklerini ortaya atan ve “[d]il hakkında felsefe yapan ilk filozoftur” (Altınörs, 2019: 41). Ancak hem dilsel hem de düşünsel bir aktivite olan

¹ Bu çalışmada, kaynakça kısmında çevirmen adı belirtilmediği takdirde İngilizce kaynak dilinden yapılmış çeviriler tarafımıza aittir.

çevirinin, felsefe ile olan ilişkisine yönelik sorgular ve söylemler görece yenidir. Çağdaş çeviri kuramcısı Anthony Pym (2007), Batı felsefesinin çeviri üzerine geleneksel bir söyleminin oluşmamasını, Antik Yunan felsefesinde çeviri tartışmalarına pek rol atfedilmemesiyle ilişkilendirir (31). Söz konusu dönemde gerçekleşen çeviri faaliyetlerinin siyasi, dinî ve ideolojik sebeplerden dolayı orijinal metinler gibi sunulmaları, çevirinin felsefi boyutunun irdelenmesini hayli geri plana atmıştır (Pym, 2007: 31).

Esasında çeviri; soru sorabilme, fikir yürütme ve probleme uygun çözüm arama gibi temel felsefi etkinlikleri içerir. Bu açıdan bakıldığında, Batı'da geleneksel çeviri tartışmalarının öncüsü olarak kabul edilen Cicero'dan (MÖ 106- 43) itibaren süregelen çeviri tarihinde, felsefi meselelerin izi sürülebilir. Bu doğrultuda, Ben Van Wyke (2010) öncülüğünde çeviri ve felsefe ilişkisinin tartışıldığı bir panel² düzenlenmiştir. Panelde, bilhassa son otuz yıldır çevirinin felsefeden, felsefenin de çeviriden ilham aldığı vurgulanmıştır. Van Wyke konuşmasında, her iki alan için de yeni araştırmaların fitilini ateşleyecek şu soruyu ortaya atmıştır: "Eğer çeviri felsefenin özündeysen, 'çeviri felsefesinden' bahsedilebilir mi?" (Wyke, 2010; akt. Apter, 2010: 51). Van Wyke bu soruyu doğrudan yanıtlamasa da çeviri ve felsefe ilişkisine dair araştırmaların eksikliği üzerinde durmuş ve yeni bir çalışma alanının zeminini hazırlamıştır.

Yukarıda bahsi geçen sorudan aldığı ilhamla çevirmen Emily Apter (2010), felsefe ve çeviri ilişkisini kronolojik olarak incelemiş ve "çeviri felsefesinin" münferit bir alan olarak kabul edilmesinin ehemmiyeti üzerinde durmuştur (51). Neticede felsefe, bir dilin içinde ortaya çıkan ve gelişen fikirlerin diğer dillere aktarımını çeviri ile sağlamaktadır. Çeviri ise felsefi söylemler ve sorgular çerçevesinde, kaynak metinden hedef metne giden yolda yeni bakış açılarına dayalı yorumlar ortaya koymaktadır. Çevirinin, felsefe alanını daha iyi benimsemesi, felsefenin de çeviri alanını tanıması gerekmektedir. Dolayısıyla, felsefenin geleneksel alt alanları olan metafizik, epistemoloji, etik, mantık ve benzeri konuların çeviribilim çerçevesinde irdelenmesinin iki alana da yazınsal ve düşünsel açılardan yeni bir ifade biçimi getireceği aşikârdır (Apter, 2010: 51).

Bu doğrultuda, çeviri ve felsefe arasında süregelen kesişim ve etkileşim hâlinin en dikkat çeken örneği olarak, "[y]eniçağın felsefe bilimine ilk kez yöntem bilinci getiren" (Sözer, 2014: 40) Descartes'ın "Düşünüyorum, öyleyse varım" ("Cogito ergo sum") solipsizmi³, örnek gösterilebilir. Fransız düşünür Descartes'ın mevzubahis önermesi, 1637 yılında yayımlanan *Yöntem Üzerine Konuşma* (*Discours de la Méthode*) eserinde "Je pense, donc je suis" ("Düşünüyorum, o hâlde benim") ifadeleriyle yer almaktadır. Orijinal dili Fransızca olan eser, 1644 yılında Descartes'ın onayı ve müdahaleleri dâhilinde Latinceye çevirmiştir. Bu çeviride Descartes, tasviri mümkün olmayan biçimde iddialı olan "Cogito ergo sum" ("Düşünüyorum, o hâlde varım") önermesini meydana getirmiştir (Rée, 2001: 249). Söz konusu örnek, modern felsefenin kurucusu olan bir filozofun kendi eserini Fransızcadan Latinceye çevirmesinden⁴ daha çarpıcı bir gerçek barındırır. Esasen, Descartes'ın önermesi kaynak dilden hedef dile kelimesi kelimesine aktarılmamış ya da

²American Comparative Literature Association Conference 2010. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. <https://www.acla.org/annual-meeting/about-annual-meeting/annual-meeting-archives>.

³ Tekbencilik, varlığın "ben" ve "ben'in" tasarımları olarak vurgulanmasını ifade eden felsefi bir görüştür. Ayrıca bkz. Akarsu, 1984: 171.

⁴ Descartes'ın kendi eserinin çevirmeni olduğuna dair ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Rée, 2001: 256.

aktarılamamıştır. Robert J. C. Young'ın da vurguladığı üzere Descartes, özgün eserinde tam olarak "Düşünüyorum, o hâlde varım"⁵ ("Cogito ergo sum") gibi güçlü ve keskin bir ifadedense, daha mütevazi hatta kararsız bir tutumda "düşünebilen ben'in varlığı" vurgusunu yapmıştır (2014: 41). Çevirmen Ian Maclean, Descartes'ın söz konusu eserine eklediği açıklayıcı notlardan yola çıkarak, "Düşünüyorum" ("Cogito") ifadesinin orijinal metinde "Şüphe ediyorum" ("Dubio") anlamında kullanıldığını, dolayısıyla önermenin "Şüphe ediyorum, o hâlde düşünebiliyorum; böylelikle varım" ("Dubio, ergo sum") anlamını taşıdığını iddia etmiştir (Descartes, 2006: 73-74).

Batı felsefe tarihinde en önemli çıkış noktalarından addedilen Descartes'ın söz konusu önermesi, "çevirisi sayesinde takdir ve mevcudiyet kazanmıştır" (Rée, 2001: 249). Bu doğrultuda çeviri, felsefe ile iç içe geçmekle kalmamış, aynı zamanda hedef dilde yeni bir felsefi söyleme bürünmüştür. Dolayısıyla, çeviri mahsulüne dair kayıp ya da kazanç analizi ortaya koymaktan ziyade; dilin bir imkân ve engel meselesi olarak irdelenmesi "çeviri felsefesi" alanının önemini betimlemek için gerekli bir husustur. Zira tecrübelerin ve düşüncelerin aktarım aracı olan dil, "[b]ir yandan, muhakemeyi sevk etmeye ve bunun neticesinde varılan hükümleri beyan etmeye imkân verirken (...) Diğer yandan ise, düşüncelerin, teessürlerin ve duyguların ifadesinde, aslını az çok bozan bir nakil vasıtasıdır" (Altınörs, 2019: 25). Bu nedenle düşüncelerin, kelimelerin ve anlamların esaretinde ifade gücünü kaybedebileceği ya da daha farklı ifadelerin mevcudiyetinde yeniden belirebileceği ihtimalini ortaya çıkmıştır. Ancak her iki ihtimalin de ortak yanı dilin zaman içinde değişiminden süregelen anlamsal güvensizliktir. Diğer bir ortak yanı ise dilin ve kelimelerin öznel algılar ve ifadelerde belirmesidir.

Bu hususa ilişkin verilebilecek örneklerden biri Platon'un geçiş dönemi diyaloglarından *Kratylos* (MÖ 388) olacaktır. Esasen dil, isimler ve kelimelerin doğruluğu üzerine olan bu diyalog, *Kratylos*'un hocası Herakleitos'un günümüzde hâlen önemini muhafaza eden "Aynı ırmaklara girenlerin üzerinden farklı sular akar" (2005: 53) hükmünden yola çıkar. "Her şey akar" görüşünü tasdik eden *Kratylos*, insanın çevresinde mütemediyen değişen kavramların sabit kelimelerle adlandırılmasının doğru olup olmayacağını sorgular. Böylelikle, kelimelerin özünde neleri adlandırdığına ve bu adlandırmaların doğruluğuna dair büyük bir sorgulama başlatır (Altınörs, 2019: 95). Diyalogun sonucunda Platon, kelimeleri her ne kadar hakikati arayışının çıkış noktası olarak görse de doğruluğun tümüyle kelimelerle anlatılamayacağına kanaatine varır. Bu kanaatinin temel dayanağı ise diyalog esnasında dünyanın, dolayısıyla dilin değişmesidir. Bu nedenle Platon, kelimeleri geride bırakılması gereken güvenilir araçlar olarak görür (Altınörs, 2019: 95-96).

Platon, her ne kadar diyalogu daha ileriye taşımamış olsa da dile ve kelimelere duyulan kaygının temelini atmıştır. Zira, organik bir varlık olan insan, dinamik bir muhtevaya sahip evrende dili, düşüncelere dayalı anlamlar inşa etmek için kullanır. İnsanın tasavvurlarını kelimelerle ifade etmeye başladığı andan itibaren çeviri de yaptığı göz önünde tutulduğunda, kelimeler ve anlamların devingen doğası "çeviri felsefesinin" meselesi hâline gelir. Bu doğrultuda,

⁵ "Je pense, donc je suis," Fransızca orijinalidir ve Fransızcada "je . . . je", çok kesin ve güçlü bir ifade olan *cogito*'nun aksine tereddüt içeren bir kalıptır. Ayrıca bkz. Young 2004: 41.

“Herakleitosçu akışın en göze çarpan modeli olan dil” (Steiner, 1975: 18) artık kelimelere ve anlamlara, dolayısıyla da dilsel aktarımlara duyulan güvensizliğin de sembolü hâline gelmiştir.

2. DERRİDA VE FELSEFİ BİR MESELE OLARAK ÇEVİRİ

Dile ve anlamlara duyulan güvensizliğin çeviriyi etkilemesi konusunda doğrudan verilen örneklerden biri Jacques Derrida’ya aittir. Bu doğrultuda Derrida, orijinal metnin çeviri metin üzerinde kurmaya çalıştığı tahakkümü irdelemekle başlar. Bu durumun temeli, geleneksel Batı felsefesindeki dilsel mutlaklık arayışına kadar dayanan, “logos⁶” ve “aşkın gösteren⁷” (“transcendental signified”) kavramlarındaki pasif dil anlayışıdır. Derrida, söz konusu pasif dil anlayışının mümkün olamayacağını, Platon’un *Phaidros* diyalogundan alıntılıdığı “pharmakon” örneği ile açıklamaya çalışır. Zira “pharmakon”, hem deva olabilen bir ilaç hem zehir olabilen bir iksirdir (Derrida, 2012: 20). “Pharmakon” sözcüğünün birbirinden tamamen zıt iki anlamı da taşıması, mutlaklık arayışında olan dil geleneğinin muğlaklıkla yüzleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum, aktarıma dayalı dilsel bir eylem olan çevirinin içinde bulunduğu çetrefilli vaziyeti de gözler önüne sermiştir. Diğer bir ifadeyle çeviri, artık felsefi bir meseleye tahavvül etmiştir (Derrida, 2012: 22).

Çeviriyi felsefi bir sorun olarak irdelemeye başlayan Derrida (2001), “‘Amacına Uygun’ Çeviri Nedir?” (“What Is a ‘Relevant’ Translation?”) başlıklı bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, iyi çeviri üzerine birtakım fikirler yürütmüştür. Akabinde, iyi çevirinin, ait olduğu dönemin diline hitap edebilen çeviri olduğunu ileri sürmüştür (2001: 177-178). Derrida’nın mevzubahis görüşünün temel nedeni, kelimelerin ve anlamların yenilenebilir⁸ olmasıdır. Her metin, mevcudiyetinde yazıldığı zaman zarfının kelimelere attığı bağlamsallıklara ve amaçlılıklara dayalı anlamları kapsar. Ancak devingen evrende ilerleyen dil, metnin içinde hiç sonlanmayan anlam yenilenmesine sebebiyet verir. Bu nedenle, her seferinde bir önceki anlamın mevcudiyeti yıkıma maruz kalır. Zira metni oluşturan kelimeler anlamın sonsuz inşasında aktif katılımcılardır. Söz konusu yenilenebilirlik, metnin anlamsal mutlakiyetini geciktirir. Bilakis, “Merkez, merkez değildir” (Derrida, 1978: 352). Bu nedenle, hiçbir metin tam olarak mutlak anlamına sahip değildir. Aynı zamanda, hiçbir çeviri de mutlak çeviri değildir. Derrida’nın görüşünden hareketle, Goethe’nin *Faust*’u düşünülebilir. Goethe, *Faust*’u kaleme alırken onun birçok edebî esere ilham olabileceğini bilemezdi. Ancak Goethe’nin zihnindeki *Faust*, yazıya dökülmüş *Faust*, çevirmenin zihninden kaleme akan *Faust*, okuyucunun zihnine aktarılan *Faust*; diğer bir deyişle, her zihinde oluşan birçok sayıda farklı *Faust*’tan bahsedilebilir.

⁶Söz, konuşma, düşünce, akıl, anlam, açıklama anlamlarına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Cevizci, 2005: 1087.

⁷Derrida göstergelerin, bir gösterilenin mevcudiyetini temsil ettiği ve bu durumun da anlamı güvence altına alıp dondurduğu fikrine karşıdır. Nitekim, Derrida anlamın sonsuz değişimini vurgular. Bunun nedeni ise göstergelerin her an değişime uğraması ve aşkın olmamasıdır. Başka bir deyişle, bir anlamın varlığı diğer anlamın yokluğunu da temsil etmemektedir. Bu nedenle, aşkın gösteren gibi sabit ve dondurulmuş göstergelerden hatta ifadelerden bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca bkz. Cevizci, 2005: 1778.

⁸Iterability; kelimelerin, anlamların ve dilin zaman- mekânsal yenilenebilirliği, farklılaşması ve yeni anlamsal ihtimalleri olarak nitelendirilebilir. Ayrıca bkz. Lucy, 2004: 59.

Derrida'nın, "çevrilebilirlik ve çevrilemezlik her zaman eşit derecede mevcuttur" önermesi de çevirinin süreç ve sonuç olarak sonlanmamasından kaynaklanmaktadır (2001: 178). Diğer bir deyişle, çevirinin aktarabildikleri kadar aktaramadıkları kendi gerçekliğinde anlam inşasına başlar. Bu doğrultuda, çeviri felsefeye, felsefe de çeviriye rol biçer (Benjamin, 2014: 1).

Bertrand Russell'ın da değindiği üzere, felsefe, bir yandan insanların bir şeylere dair kesinlik hissetme duygusunu azaltıp kaygıya neden olurken diğer bir yandan bu yeni sorularla insanları geleneksel kavramların esaretinden kurtarır (2001: 91). Derrida'nın kelimelerin çok anlamlı oluşunu gözler önüne sermesi de tıpkı Russell'ın belirttiği kesinlik duygusunun kaybindan doğan kaygı gibidir. Ancak çeviri, anlamsal kaygıları ile barış sağlamaya giderken felsefi söylemler çerçevesinde özgürleşir. Kelimelerin doğasına ve değişimine hâkim değilken onların başka zihinlerde yeniden yorumlanmasına hâkim olmak oldukça güçtür.

3. ZHUANGZİ'NİN DAOİZMİ

Zhuangzi⁹ (莊子- MÖ 4.yy), Daoizmin (Taoizm- 道) kurucu filozoflarından biridir. Bu nedenle, klasik Çin felsefesi döneminde oldukça etkili bir figür olmuştur (Merton, 1969: 15). Zhuangzi'nin ekseriyetle semantik¹⁰ üzerine öne sürdüğü fikirler ve dil anlayışı Batı felsefesi dâhil olmak üzere günümüzde hâlen büyük bir yankı uyandırır.

Antik bir düşünce ekolü olan Daoizm, evrenin içindeki her varlığın sonsuz hareket ve döngü içerisinde doğa ile bir "olma hâlidir" (Ames, 1998: 5). Diğer bir deyişle, Dao kendine özgü bir yolun öğretisidir. Zhuangzi'nin söz konusu yol¹¹ anlayışı, insanın özünü keşfetmek için çıktığı içsel yolculuğunda "Dao ile birlikte olma durumudur" (Grayling, 2020: 548). Ancak Zhuangzi, metinlerinde Dao'yu tanımlamaz. Bilakis, "Tanımlanabilen Dao, Dao değildir" (Zhuangzi, 2016: 19). Zhuangzi'nin tanımlardan uzak durmasının bir sebebi, Dao'nun kelimelerin ve anlamların da ötesinde içkin bir kavram olmasıdır. Diğer bir sebebi ise, Zhuangzi'nin sözcüklere duyduğu güvensizlikten süregelmektedir. Özünde organik bir varlık olan insan doğa ile uyum hâindedir. Ancak kelimeler, öznel yargıların geleneğe dönüşmüş anlamlarını taşıyan sentetik oluşumlardır. Bu nedenle, Zhuangzi'nin felsefesinde, sözcüklerin Dao'nun tanımını yaparken yetersiz ya da uygunsuz kalacağı vurgulanmaktadır. Bu noktada, tanımlanamayan ve hakkında konuşulamayan bir düşünce ekolü olan Dao, dile ve anlamlara duyulan güvensizliği, insanın sözcükleri sarf ederken özünü unutması ile özdeşleştirmiştir. Zira her yol, "üzerinde yürüyen insanlar tarafından yapılır" (Zhuangzi, 2016: 16). Daha da açık bir ifadeyle insan, yoldayken, düşünce ile eriştiği içkinliği, yapay sözcüklerle anlamaya, hatta anlatmaya çalıştığında mutlak adların esareti ortaya çıkar. Söz konusu mutlak anlamlar, sözcüklere atfedilen anlamların normlara dönüşmesinden dolayı, yeni bakış açılarının önünü kapatır. Bu doğrultuda, öznel tecrübelerle dayalı herhangi bir

⁹ Wade-Giles transkripsiyon sistemine göre Chuang Tzu şeklinde yazılmaktadır. Çalışma boyunca Pinyin sisteme göre Zhuangzi şeklinde yazılmıştır.

¹⁰ Anlambilim.

¹¹ Dao, genellikle "Way"; yani "yol" olarak çevrilmektedir. Ancak, yalnızca yol demek, Dao gibi derin ve kapsamlı bir düşünce ekolünü tamamen karşılamaz. Yine de yol kavramı, Dao'ya giden yol gibi düşünülebilir. Örneğin, Dao tüm varlıkların da ötesinde formsuz, dinamik, içkin, hakiki ve organiktir. Bu doğrultuda, Dao'da zaman-mekânsal bağlamlara göre yeni bir yolda olma hâlidir. Daha detaylı açıklama için ayrıca bkz. Ames, 1998: 5.

bilgi doğru ya da yanlış olarak nitelendirilememektedir. Bilakis, hiçbir kavram keskinlik ifade etmemelidir. Hiç kuşkusuz buna verilebilecek en belirgin örnek, Zhuangzi ve kelebeğidir:

Ben, Zhuangzi, bir seferinde rüyamda kelebek olduğumu gördüm, mutlu mutlu kanat çırpan bir kelebek. Öyle mutluydum ki Zhuangzi olduğumu unutmuştum. Aniden uyanınca aslında Zhuangzi olduğumu anlayıp hayrete düştüm. Zhuangzi mi rüyasında kelebek olduğunu gördü, yoksa kelebek mi rüyasında Zhuangzi olduğunu gördü? Zhuangzi ve kelebek arasında bazı farklılıklar olmalı. Buna 'şeylerin dönüşümü' denir. (2016: 23)

Yukarıda alıntılanan Zhuangzi ve kelebek anekdotu, "rüya" metaforu ve gerçekliğin sorgulanması açısından tüm hikâyeler içinde çok ayrı bir öneme sahiptir. Bu anlatı vasıtasıyla gerek dil gerekse çeviri üzerine birçok yorum getirmek mümkündür. Ancak en önemlisi, Zhuangzi'nin dile ve kelimelerin anlamlarına duyduğu şüpheyi çağının çok ötesinde bir anlayışla aktarmasıdır. Zhuangzi, "rüya görme" metaforu sayesinde, öznel yargılara dayalı bir aktarım aracı olan dili hedef alır. Öncelikle, "[r]üya görmek, onu gerçeğin bir parçası olarak anlatabilecek doğru ya da yanlış kelimeyi seçip seçmemenin kaygısını barındırır" (Hansen, 2003: 347). Bu kaygının dayanağı, rüyayı gören ve tecrübe eden kişinin yalnızca Zhuangzi olmasıdır. Kelebek, Zhuangzi'nin rüyasının ne denli öznel olduğunu gözler önüne serer. Nitekim, Zhuangzi dışında bu rüyayı gören ya da bilen yoktur. Hatta Zhuangzi bile ne tecrübe ettiğine dair çok keskin ifadelerle sahip değildir. "Zhuangzi kelebeğin rüyasında, kendini gerçekliğin bayağı yargılarından ve yine rüyalara getirilen sıradan şüphelerden kurtarır (...) hiçbir şeyi onaylamadan veya reddetmeden, bilgiye, gerçeğe ve tecrübeye mutlak bir eylemsizlik geliştirir" (Cheng, 1991: 117). Bu noktada temel mesele, Zhuangzi'nin gerçekliği izafi olarak nitelendirmesidir. Bu açıdan dil yalnızca bir araçtır. Ancak dil her ne zaman bir araç olmanın da ilerisine gider ve anlamın mutlak sembolü hâline gelirse Dao, ayrımların ve zıtlıkların tahakkümünde özünü yitirir. "Başlangıçta Dao için hiçbir ayırım yoktu, kelimelerin de kuralları yoktu. Tüm ayrımlara neden olan kelimelerdir" (Zhuangzi, 2016: 18). Sözcükler, yalnızca sarf edildikleri zaman zarfının bağlamsallığına ve amaçlılığına hitap ederler. Tıpkı yukarıda söz konusu olan "Zhuangzi'nin kelebeği" gibi sözcükler ve anlamlar uydurma bile olsa yalnızca atfedildikleri zaman için uygunluk teşkil ederler. Daoizm ve retorik üzerine çalışmaları bulunan Steven C. Combs'un da belirttiği üzere, Dao'da, "[h]içbir şey özü itibari ile sabit ya da durağan değildir" (2005: 3). Dolayısıyla, anlamlar, isimler, sözcükler her zaman evrenin akışında değişime uğrar. Bu sebeplerden Zhuangzi; dili, değişime tabii olmaksızın sabit anlamlar esaretinde kalma eğiliminden dolayı yetersiz görür. Sözcüklerin ifade edebilme gücü her zaman şüphenin en temel kaynağıdır.

Zhuangzi, sözcüklerin anlamlarına ve aktarım gücüne duyduğu şüpheyi kitaplarda yazan tanımlar ve anlatılar üzerinden de sorgular. "İnsanların çok değer verdikleri Dao kitaplarda kayıtlıdır. Kitaplar yazılan kelimelerden ibarettir ve kelimelerin kendine ait değerleri vardır. Kelimeleri değerli yapan anlamlarıdır; anlamların bir yönü vardır, [gerçek] anlamlar satırlar arasında okunabilen kelimelerin ötesindedir" (2016: 119). Bu örnekte Zhuangzi, metinlerde hapsolmuş sözcüklerin anlamları üzerinden yargılara varılmasına olan tutumunu vurgulamıştır. Zira, sözcüklerin anlamsal olarak metinler içinde sabitlenmesi zamana ve doğaya aykırıdır. Bu

örneğe ilişkin önemli bir diğer husus ise, insanın hayatının sınırlılığı ve anlamlardır. İnsanın ömrü düşüncelerini ifade etmek için yeteri kadar anlam inşa etmesine yeterli değildir. “Zhuangzi’ ye göre anlamın bir yönü vardır ve bu yön dil aracılığıyla aktarılamaz. Sözcüklerin işaret ettiği gerçek anlam, sözcüklerin sesinden veya biçiminden gelmez. Sözcüklerin şeklinden ve sesinden ulaşılan anlam öz değil yalnızca biçimdir” (Ünal-Chiang, 2022: 47)

Zhuangzi’ye göre, “Dil düşünceyi ifade etmek için kullanılır ancak düşünceyi ifade ettiğimizde sözlerimizi unuturuz. Sözlerini unutmuş birini nerede bulabilir ve onunla konuşabilirim?” (Zhuangzi, 2016: 250). Zhuangzi, sözcüklerin sentetik anlamlarından doğan esaretten zihnini ve özünü arındırmak için metaforik bir unutma eylemine atıfta bulunur. Bu doğrultuda sözlerin unutulması ve yargılardan arınmış duruluğa erişilebilmesi yalnızca dilin geride bırakılması ile mümkündür. Ancak Zhuangzi, düşüncelerin ifadesinde bir noktaya kadar dilin kullanılabilirliğini vurgulamıştır. Tıpkı kitap ve kelebek örneğinde olduğu gibi, sözcükler salt araçlar olarak kullanıldığında işlevlerini yerine getirirler.

Yukarıda bahsi geçen tüm örnekler ve tanımlar dikkate alındığında, Zhuangzi’ nin çeviriye dair bir yorum yapmadığı görülür. Ancak dile ve sözcüklere bakış açısının temel çıkış noktası olan dile duyduğu güvensizlik, çeviri ve felsefe meselesi açısından oldukça kritiktir. Zira Zhuangzi, hakikati aramak için dili kullanmaz. Hatta dil ile düşünmemeye dahi çalışır. Bilakis dil, anlamsal mutlakliğin esaretinde sentetik yargılar taşıyarak evrendeki uyumlu akışın tam zıttı yönde hareket eder. Zhuangzi’ nin dile salt aktarım aracı olarak bakması ve sözcüklerin sentetik anlamlarından arınma gayreti çevirmenin zihnindeki felsefi meseleler ile benzerlik gösterir. Bu doğrultuda, Zhuangzi’nin Dao felsefesindeki öz arayışı, çevirinin öz arayışına oldukça benzer. Nitekim, çeviri de özünü arayan bir yoldur. Bu yolda çeviri, kelimelerin bilinmez doğası ile yüzleşirken hedef metnin mevcudiyetinde yeni bir “olma hâline” bürünür. Bu “hâle”, çevirinin Dao’su çerçevesinden bakmak çeviri ve felsefe meselesine Doğu felsefesinden de bir bakış açısı kazandırmış olacaktır.

SONUÇ

Çeviri ve felsefe meselesinin sorunsallaştırılması oldukça yeni olmasına rağmen her iki alanın da birbiri ile kesiştiği noktalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Özellikle dilin düşünceleri ifade etmede yetersiz kalacağı ve sözcüklere atfedilen anlamlara duyulan güvensizlik, çeviri ve felsefe alanlarını birbirine bağlamıştır. Ayrıca, çevirinin, düşünsel bir etkinlik olmasından dolayı felsefi bir fonksiyonu ve yatkınlığı vardır. Bu nedenle “çeviri felsefesi” alanından kesin olarak söz etmek mümkündür. Özellikle sözcüklerin anlamlarının sabit olmayan doğası ve bunun yarattığı güvensizlik hissi “çeviri felsefesinin” temel kaygı noktalarını oluşturmaya devam edecektir. Bu doğrultuda, çeviri kesinlikle kaynak dilden hedef dile yalnızca dilsel kodların aktarılması ile sınırlandırılmamalıdır. Diğer bir deyişle çeviri, felsefe yapmaktır. Bu felsefi süreç ise çeviriye sürekli bir dönüşüm ve oluşum hâli kazandırır.

Sonuç olarak çeviri ve felsefe ilişkisinin, “çeviri felsefesi” alanı olarak derinlik kazanması gayesiyle, yalnızca Batı felsefesi doğrultusunda değil ayrıca Doğu-Batı felsefesi ekseninde de değerlendirilmesi gerektiği örneklerle irdelenmiştir. Bu veçhede, söz konusu mesele Batı felsefesi

ekseninden Derrida'nın muğlaklık olgusu, Doğu felsefesi ekseninden ise Zhuangzi'nin Daoizm anlayışı üzerinden örneklerle tartışılmıştır. Her ne kadar Daoizm, çeviri hakkında bir yorumda bulunmasa da sözcüklere ve dile yaklaşımı açısından güncel çeviri ve felsefe meselesi anlayışında farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına olanak vermektedir.

KAYNAKÇA

- Altınörs, A. (2019). *50 Soruda Dil Felsefesi*. (2. Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Ames, R. T. (Ed.). (1998). *Wandering at Ease in the Zhuangzi*. Albany: State University of New York Press.
- Apter, E. (2010). "Philosophical Translation and Untranslatability: Translation as Critical Pedagogy." *Profession*, 50–63.
- Benjamin, A. (2014). *Translation and the Nature of Philosophy: A New Theory of Words*. London: Routledge.
- Cheng, C. Y. (1991). *New Dimensions of Confucian & Neo-Confucian Philosophy*, Albany: New York University Press.
- Combs, S. C. (2005). *The Dao of Rhetoric*. USA: State University of New York Press.
- Derrida, J. (1978). *Writing and Difference*. (A. Bass, trans.). London: Routledge & Kegan Paul.
- Derrida, J. (1982). *Margins of Philosophy*. USA: The University of Chicago Press.
- Derrida, J. (2001). "What is a 'Relevant' Translation?". (L. Venuti, trans.). *Critical Inquiry* 27, no. 2: 174–200.
- Derrida, J. (2012). *Platon'un Eczanesi*. (Z. Direk, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Descartes, R. (2006). *A Discourse on the Method of Correctly Conducting One's Reason and Seeking Truth in the Sciences*. (I. Maclean, trans.). UK: Oxford University Press.
- Grayling A. C. (2019). *The History of Philosophy*. London: Penguin Press.
- Hansen, C. (2003). "Zhuangzi". R. L. Arrington (Ed.), *The World's Great Philosophers*. UK: Blackwell Publishing, 341-351.
- Heidegger, M. (1996). *Hölderlin's Hymn "The Ister"*. (W. McNeill and J. Davis, Trans.). Bloomington: Indiana University Press.
- Herakleitos (2005). *Fragmanlar*. (C. Çakmak, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Merton, T. (1969). *The Way of Chuang Tzu*. USA: New Directions.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies: New Paradigm or Shifting Viewpoints*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Pym, A. (2007) "Philosophy and Translation". P. Kuhiwczak and K. Littau (Eds.), *A Companion to Translation Studies*, Clevedon: Multilingual Matters, 24–44.
- Ramond, C. (2011). *Derrida Sözlüğü*. (Ü. Edeş, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Rée, J. (2001). "The Translation of Philosophy". *New Literary History*, 32: 223–57.
- Russell, B. (2001). *The Problems of Philosophy*. (2nd Ed.). UK: Oxford University Press.
- Sözer, Ö. (2014). *Felsefenin ABC'si*. (5. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Steiner, G. (1975). *After Babel: Aspects of Language and Translation*. UK: Oxford University Press.

- Ünal Chiang, G. (2022). Çinli Düşünür Zhuangzi'nin Dil Görüşü Üzerine: Dilin Ötesine Geçerek Yaratıcı Doğaya Dönmek, *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21 (1), 37-67. DOI: 10.20981/kaygi.1038800.
- Young, J.C. R. (2014). "Philosophy in Translation". S. Bermann and C. Porter (Eds.), *A Companion to Translation Studies*, Chichester: Wiley-Blackwell, 41-54.
- Zhuangzi (2016). *Zhuangzi Metinleri*. (G. Fidan, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Gazeteci-Çevirmen Azize Bergin'in Babıali'deki Çevirmenlik Serüvenine Sosyal Sermayenin Etkisi*

DOÇ.DR. SEVİNÇ ARI**

Öz

Yirminci yüzyılın başlarında Babıali'de çıkarılan dergi ve gazetelerde çevirinin önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz bir gerçektir. Gazetelerde yazarlık yapmış olan kadın yazarların, entelektüel kimliklerinin yanı sıra, sahip oldukları dil sermayeleri sayesinde, yabancı kitaplardan ve yazılardan yaptıkları çevirilerinin de bu gazetelerde yayımlandığı görülmektedir. Bu yazı ve çeviriler, kimi zaman hikâye, kimi zaman tefrika roman, gazete haberleri ve bilgilendirici makale çevirileriydi. Gazetelerde çevirinin büyük bir rol oynaması, yabancı dil bilen kadın yazarlar için kimi zaman gazetede iş bulmanın da önünü açmıştı. Azize Bergin kaleme aldığı biyografisinde, 1950 yılında gazeteci olma amacıyla Akın Gazetesine yaptığı iş başvurusunun kabul edilerek gazetede işe başlamasının, İngilizceden yaptığı roman çevirisinin beğenilmesi sayesinde gerçekleştiğini belirtir. Bergin, sonraki yıllarda gazeteci kimliğiyle öne çıkmakla birlikte, çeviri yapmaya devam etmiş, gazetecilik ve çevirmenlik mesleğini birlikte yürütmüştür. Basın yayın alanına dilsel sermayesiyle girmiş olsa da görev aldığı gazete ve dergilerin sosyal ağına dahil olmasıyla birlikte sosyal sermayesinin oluşması elli yılı aşkın gazetecilik ve çevirmenlik mesleğinde etkili olmuştur. Bu çalışmada gazeteci-çevirmen Azize Bergin'in çevirmenlik serüveni Pierre Bourdieu'nün alan kuramı bakış açısıyla ele alınarak sosyal sermayesinin izleri sürülecektir.

Anahtar sözcükler: gazeteci, çevirmen, sosyal sermaye, Pierre Bourdieu, Azize Bergin

THE IMPACT OF SOCIAL CAPITAL ON JOURNALIST-TRANSLATOR AZİZ BERGİN'S TRANSLATION ADVENTURE IN THE PORTE

Abstract

It is obvious that translation occupied a significant place in the magazines and newspapers published in the Sublime Porte at the beginning of the twentieth century. In addition to their intellectual identities, it is seen that the translations of women writers from foreign books and writings who had worked in newspapers were also published in these newspapers, thanks to their linguistic capital. These articles and translations were sometimes stories, sometimes serial novels, newspaper articles and informative article translations. The fact that translation played a major role in newspapers paved the way for women writers who knew foreign languages to sometimes find work in newspapers. In her biography written by Azize Bergin, she states that the job application she made to Akın Newspaper in 1950 with the aim of becoming a journalist was

* Bu çalışma 29 Eylül – 01 Ekim 2022 tarihinde düzenlenen Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Marmara Ün. İnsan ve Toplum Bil. Fak. Mütercim Terc. Böl. sevinc.ari@marmara.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1640-5224.

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 26.12.2022

accepted, thanks to the appreciation of her novel translation from English. Although Bergin came to prominence with her journalist identity in the following years, she continued to translate, carrying out the profession of journalism and translation together. Although she entered the field of press publication with his linguistic capital, the formation of her social capital with her inclusion in the social network of the newspapers and magazines she worked for had been effective in the journalism and translation profession for more than fifty years. In this study, journalist-translator Azize Bergin's translation adventure will be examined from the perspective of Pierre Bourdieu's field theory to trace her social capital.

Keywords: journalist, translator, social capital, Pierre Bourdieu, Azize Bergin

GİRİŞ

Bu çalışmada, Azize Bergin'in gazeteci ve çevirmen kimliğinin oluşumunda, sosyal sermayesinin rolü, P. Bourdieu'nün alan kuramı bakış açısıyla incelenecektir. Bergin'in sosyal sermayesinin, gazetecilik ve çeviri piyasalarındaki başarılarına yönelik etkisinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Azize Bergin'in yaşamöyküsü incelenirken, gazetecilik ve çevirmenlik mesleğindeki gelişmeler kronolojik sıralamasıyla değil, yaşamındaki belli dönemler arasındaki nedensellik ve bağıntısallığıyla ele alınacaktır. Bergin'in yaşamöyküsünün incelenmesi ve yaşamı boyunca içinde bulunduğu çalışma alanlarında sahip olduğu sermaye türlerinin çözümlenmesi, aynı zamanda içinde bulunduğu pazar dinamiklerinin ortaya çıkarılmasını sağlayabilir.

1. P. BOURDIEU'NÜN ALAN ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ VE AZİZE BERGİN'İN GAZETECİ VE ÇEVİRMEN KİMLİĞİNİN GELİŞİMİ

Azize Bergin'in gazetecilik ve çevirmenlik mesleğindeki sermayelerinin ne tür uğraklardan geçerek oluştuğuna ve Bergin'in gazeteci ve çevirmen kimliğinin gelişiminin arka planına P. Bourdieu'nün alan çözümleme yöntemiyle bir ışık tutmak mümkündür. Bourdieu, bir alanın çözümlenmesinde gerekli olan evreleri, birbiriyle ilişkili üç uğrak ile açıklar. Bu uğraklar aynı zamanda toplumsal gerçekliğin de üç adımını temsil eder.

P. Bourdieu'ye göre bir alanın çözümlenmesinde ilk uğrak, alanın (edebiyat alanı, basın yayın/gazetecilik alanı, çeviri alanı vs.) konumunun iktidar alanına göre çözümlenmesidir. İkinci uğrak, bu alanda rekabet halinde olan eyleyicilerin ya da kurumların işgal ettikleri konumlar arasındaki nesnel ilişkiler yapısının çözümlenmesidir. Üçüncü uğrak, bu konumları elde etmiş olanların habitusunun nasıl oluştuğunun, yani alan içindeki toplumsal bir sürecin ve konumun sonucu olarak oluşan eğilimlerin araştırılmasıdır (Bourdieu, 1999, s. 340).

Alan çözümleme yöntemiyle yapılacak olan inceleme sayesinde Azize Bergin'in uzun yıllar görev aldığı basın yayın ve çeviri alanının haritası çıkarılacaktır. Elde edilen verilerden belirtilen alanların yapısı, değişimi ve dönüşümünün nedenleri tespit edilerek bu alanda mücadele içinde olan Azize Bergin'in alan içerisindeki değişen konumlarının gerekçeleri nedensellik bağıyla ortaya konulabilir. Alandaki her değişim kaçınılmaz olarak, alandaki eyleyicileri de etkilediğinden, Bergin'in habitusu ve sahip olduğu sermayeleri doğrultusunda bir seçimde bulunup bulunmadığı

da bu bağlamda saptanabilir. Bourdieu, “sanatçıların ve yazarların birçok davranış biçiminin etkin oldukları alanın (Azize Bergin’in için basın yayın alanı) iktidar alanına olan ilişkisiyle” (1999, s. 341) açıklanabildiğini savunur. Bourdieu’ye göre, alandaki yapı ve birbirini etkileyen faktörler arasındaki ilişki incelenmeden eyleyicinin davranışlarını açıklayabilmek ve aralarındaki nedensellik bağına ortaya çıkarabilmek oldukça zordur.

Bourdieu, alanların yapısını şu şekilde açıklar, “Kültür yapıtlarının içinde üretildiği toplumsal mikrokosmos, yani yazınsal alan, sanatsal alan, bilimsel alan vb., konumlar arasındaki bir nesnel bağıntılar alanıdır ve o alanda ne olup bittiği ancak her bir eyleyici (...) diğeriyle nesnel bağıntıları çerçevesinde konumlandırıldığında anlaşılabilir” (Bourdieu, 2006, s. 62). Bourdieu’nün alan kuramına göre, alanların çalışma mantığı nedensellik bağı ile doğru orantılıdır. Bir alanın işleyişinin temel anahtarı eyleyicilerinin konumlarına göre ürettikleri yapıtların birbiriyle olan ilişkisindedir. Bir eyleyicinin belirli bir alan içerisinde farklı konumlarda ürettiği her bir yapıtı, ancak alanın işleyişiyle bağıntısal olarak açıklanabilirse anlamlandırılabilir. Bourdieu’nün alan kuramına göre, alanların çalışma mantığı nedensellik bağı ile doğru orantılıdır. Bir alanın işleyişinin temel anahtarı eyleyicilerinin konumlarına göre ürettikleri yapıtların birbiriyle olan ilişkisindedir. Bir eyleyicinin belirli bir alan içerisinde farklı konumlarda ürettiği her bir yapıtı, ancak alanın işleyişiyle bağıntısal olarak açıklanabilirse anlamlandırılabilir.

2. P. BOURDIEU’NÜN YAŞAMÖYKÜSÜ İNCELEME YÖNTEMİ: YÖRÜNGE

Bourdieu sosyolojisi, “pratiğin kuramı” olması nedeniyle, toplumsal yapının içinde yer alan tüm alanlarda yapılacak olan çalışmalara iyi bir zemin oluşturabilir. Her ne kadar tüm alanlar yapılarına göre değişkenlik gösterse de, temelde alanların işleyişi benzerdir. Her alanın belli giriş koşulları vardır. Bu koşullar eyleyicinin alana özgü sahip olması gereken sermaye türleri ve eyleyicilerin habitusudur. Ancak alanın işleyişi ve yapısı çözümlendikten sonra, alan içerisinde yer alan eyleyiciler incelenebilir. İster bir eyleyicinin sermayeleri ister habitusu incelensin, bir özne incelenirken, öznenin toplumsal yapının belirli bir alanına göre konumlandırılması ve ilgili alan dahilinde açıklanması nedensellik ve bağıntısallık açısından önemlidir.

Ancak Bourdieu bir özne ya da onun yaşamöyküsünün incelenmesinde, bu yaşamöyküsünü “aralarında hiçbir bağ olmayan ardışık olayların biricik ve tek başına yeterli bir dizisiymiş gibi anlamaya çalışmanın, metroda bir güzergahı, yani farklı istasyonlar arasındaki nesnel bağıntıların matrisini dikkate almaksızın açıklamaya çalışmak kadar saçma” (Bourdieu, 2006, s. 83; 1999, s. 409-410) olduğunu belirtir. Bourdieu’nün yaşamöyküsü yaklaşımına göre bir öznenin yaşamı incelenirken ilgili alan içindeki konumları arasındaki nedensellik bağının kurulması gerekir. Azize Bergin’in yaşamöyküsü incelemesinde de Bergin’in yaşamöyküsü, çalıştığı alanlar olan gazete-dergi-yayınevi üçgeni içinde değişen konumları arasındaki nedensellik bağı kurulacaktır.

Bourdieu, yazarların ve edebiyatçıların yaşamöyküsünün incelenmesinde geleneksel yöntemlerin tam tersi yöntemlerin gerekli olduğunu savunur. Bourdieu, bir yaşamöyküsünü incelerken, alışlageldiği gibi, örneğin, bir yazarın, nasıl bu konuma ulaştığını değil, ilgili yazarın hangi sosyal geçmişe sahip olduğunu ve bu geçmişin kendisine sunduğu pozisyonları nasıl benimsediğini sormamız gerektiğini belirtir (bkz. Bourdieu, 1999, s. 341).

Bourdieu yaşamöyküsel olayların belirli bir uzam dahilinde ve bağıntı ile açıklanabileceğini savunur:

“yaşamöyküsel olaylar, toplumsal uzamdaki, ele alınan alan dahilinde mevcut olan farklı sermaye türlerinin dağılım yapısının birbirini izleyen farklı

durumlardaki yer bulmalar/yatırımlar ve yer değiştirmeler biçiminde tanımlanır. Bir konumdan diğerine (bir yayıncıdan diğerine, bir dergiden diğerine...) götüren hareketlerin yönü, kesin bir biçimde, belli bir uzam içinde ele alınan andaki yönleriyle kurulan nesnel bağıntı içinde tanımlanır. Bir yörünge ancak önceden içinde olduğu alanın birbirini izleyen durumları, diğer eyleyiciler kümesiyle birleştiren nesnel bağıntılar bütünü oluşturulduğu takdirde anlaşılabilir demektir." (Bourdieu, 2006, s. 83).

Bourdieu'ye göre alanın yapısı ve dönüşümlerine neden olan etkenlerin incelenmesinden sonra alan içerisinde yer alan eyleyicilerin "habitus"larıyla alanın güçleri arasında kurulan ve bir yörünge ile bir yapıta nesnelleşen ilişkinin betimlenmesi gerekmektedir" (2006, s. 72). Bourdieu yörünge kavramıyla, kendi yaşamöyküsü yaklaşımının, sıradan yaşamöyküsü araştırmalarından farklı olduğunu ifade etmek ister. Şöyle ki, "yörünge, aynı yazarın, yazınsal alanın birbirini izleyen durumlarında sahip olduğu konumlar dizisini betimler; tabii bu arada, bu birbirini izleyen konumların, yani şu ya da bu dergide, şu ya da bu yayınevinde yayımlanmanın, şu ya da bu gruba katılmanın anlamının yalnızca bir alanın yapısı dahilinde, yani bağıntısal olarak tanımlanması gerektir" (Bourdieu, 2006, s. 73).

P. Bourdieu'nün alan kuramına göre alanın dönüşümü eyleyicinin yaşamını doğrudan etkilemektedir, bu nedenle eyleyicinin yaşamöyküsü ve habitusunun incelenmesiyle birlikte alanın dönüşümüne sebep olan faktörler de açıklanabilir. Alanda yer alan bir eyleyicinin yaşamöyküsünün incelenmesi, alanın yapısının, güç ilişkilerinin ve dönüşümünün belirlenmesi için önemli bir veri alanıdır. Bir yaşamöyküsü de bu nedenle, yaşamın sıralı bir anlatımı değil, yazarın yaşamındaki belli uğrakların alanla ilişkisi içinde incelendiği bir çalışmadır. Yaşamöyküsünün uğrakları, yazarın alan içerisindeki habitusunun gelişimi kadar, alandaki sosyal ilişkileri sayesinde, sosyal sermayesinin gelişiminin de duraklarıdır. Bu amaçla bu çalışmada, Azize Bergin'in yaşamöyküsünü, yaşamı boyunca içinde bulunduğu gazetecilik ve çevirmenlik alanlarındaki yaşam serüveninin belli uğraklarında karşılaştığı kişiler sayesinde elde ettiği sosyal sermaye ve sosyal ilişkileri bağlamında değerlendirmek mümkündür.

3. GAZETECİ – ÇEVİRMEN AZİZE BERGİN

Azize Bergin, 1932 yılında İstanbul'da doğdu. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ndeki eğitimini yarım bıraktı. Kendi kaleme aldığı özyaşamöyküsünde sürekli evlerinde bulunan kütüphaneden bahsetmesi ve gazetecilik yaparken gerekli olan yabancı kitapları bu kütüphaneden seçmesi, ailesinin kültürel sermayesi hakkında ipuçları vermektedir. Yazmayı ve okumayı çok sevmesini sürekli dile getiren Bergin'in, aldığı temel eğitimin yanı sıra, kültürel sermayesini aile ortamında da beslediği görülmektedir. Gazeteciliğe başvurmasının temel nedenleri de yazmayı ve çeviri yapmayı çok sevmesidir. Gazetecilik mesleğine 1950 yılında Akın Gazetesi'nde başlayan Azize Bergin, meslek hayatının devamında Yeni İstanbul, Türksesi, Şehir Gazetesi ve son olarak 30 yılı aşkın bir süre Hürriyet Gazetesinde çalıştı.

Gazetelerde çevirmen ve muhabir olarak çalışan Azize Bergin, magazin ve röportaj yazıları da hazırladı. Gazeteciliğin yanı sıra birçok dergide de çevirileri ve yazılarıyla yer aldı. Bunlar

arasında Varlık Dergisi, 41 Buçuk, Roman, Aydıbir, Akbaba, Hafta Dergisi, Hayat Mecmuası, Ses gibi dergiler bulunmaktadır. Tüm gazetecilik serüveni boyunca kitap çevirmenliğini sürdüren Azize Bergin'in en çok çevirisi yayınlanan yayınevleri, Varlık Yayınevi, Altın Kitaplar Yayınevi, Türkiye Yayınevi, Güven Yayınevi, Hayat Kitaplar, Hayat Neşriyat'tır. Bu yayınevlerinin mütercimi olarak iki yüze yakın kitap çevirmiştir.

3.1. 1950'li Yıllarda Basın Yayın Alanı

Azize Bergin'in basın yayın alanında işe başladığı yıllara bakıldığında o dönem, İstanbul Üniversitesi'nin Basın Yayın Yüksekokulu'ndan henüz mezunlarını vermediği yıllardır. Yazmaya hevesli ve yabancı dile hâkim olanların ilgili alandan mezun olmasalar da, yetiştirilmek üzere gazetelerde işe alındığı dönemdir. Gazete ve dergilerde çevirinin rolü oldukça büyüktür. Dış haberlerin yanı sıra, Tanzimat'tan 1950'li ve 60'lı¹ yıllara kadar gazetelerde yabancı tefrika romanların yayımlanması, çeviri ihtiyacının da önemini gösterir. Roman, hikâye ve şiir çevirilerinin yanı sıra, karikatür, moda, sağlık bilgileri ve sinema gibi başlıklar altında yabancı ülkelerdeki birçok haber çeviri yoluyla gazetelerde yer almıştır. O dönemde çeviri gereksiniminin hangi boyutlarda olduğunu gösterebilmek için, Azize Bergin'in çalıştığı yıllara ait yapılan iki çalışmadan örnek göstermek yerinde olacaktır. Örneklerden biri Pazar Postası Gazetesi, diğeri ise Azize Bergin'in de on üç yıl boyunca çalıştığı Hayat Mecmuası'dır.

Dönemin çeviri ihtiyacını haftalık siyasi bir gazete olarak yayın yapan Pazar Postası ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonucu bu konuda ilk örnek olarak gösterilebilir. 1951 ila 1955 yıllarını kapsayan araştırmada belirtilen dönemde toplam telif ve çeviri 895 şiir, 5 roman tefrikası ile 100'den fazla telif ve tercüme hikâye yayınlanmıştır (Çıkla, 2009, s. 51). 1950'lerden sonra yaygınlaşan dergi faaliyetleriyle birlikte gazetelerde yayın yapan edebiyatçılar dergilere kaymaya başlamış dolayısıyla gazetelerdeki edebiyat köşeleri ve sütunları da azalmıştır (Çıkla, 2009, s. 54). Yapılan bu çalışmada sadece çeviri yoğunluğuna dair bulgular değil, aynı zamanda basın yayın alanındaki dönüşümlerin izlerini sürmekte mümkündür. Basın yayın alanındaki değişimler bu alanda rol oynayan eyleycilerin yer değişikliklerini anlamlandırmak için önemlidir.

Dönemin çeviri ihtiyacını anlamak için verilebilecek diğeri bir örnek, Azize Bergin'in de çalıştığı Hayat Mecmuasının (Dergisi) içeriğinde yer alan çevirilerin oranıdır. Sabuncuoğlu (2010) tarafından yapılan araştırma kapsamında 1956-1961 yılları arasını kapsayan dönemde yayınlanmış 100 dergi incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan Hayat Mecmuasının %40 haberlerden oluştuğu ve bunların %39'nun çeviri haber olduğu tespit edilmiştir. Derginin içeriğinin %6'sı edebi roman ve hikâye tefrikaları oluşturmaktadır. İncelenen dönem aralığında hiç Türk hikayesi yer almamıştır. Yerli roman %18, çeviri roman %40, çeviri hikâye %42 oranındadır. Karikatürler ele alındığında ise yayınlanan 161 karikatürün 152'si yabancı, sadece 9 tanesi Türk çizimlere aittir (Sabuncuoğlu, 2010, s. 85-114). Bu örnekler alandaki çeviri gereksiniminin sadece birkaç örneğidir.

Basın yayın alanında çeviri gereksiniminin boyutuna değindikten sonra alanın yapısını ve dönüşümü gösteren faktörleri üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar 1950'li yıllardan sonra siyaset alanında yaşananlar, teknik alandaki değişimler ve ekonomik krizlerdir. Bu etkenler

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İnan, Afet (1975). Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, MEB Yayınları, İstanbul. Asker, Ayşe (1991). Türk Basınında Kadın Gazeteciler, Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul.

gazete, dergi ve yayınevlerinde hızlı değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bunun bir yansımasını da bu alanda faaliyette bulunan eyleycilerin konumlarında ve sermayelerinde görmek mümkündür.

Siyaset alanındaki değişimler (27 Mayıs İhtilali), ideolojik yayınevlerinin kapanmasına ve devlet desteğinden yoksun basın organlarının mali güçlükler çekmesine neden olmuştur. Alan içerisinde siyasi eğilimlerin hâkim güçler olması nedeniyle basın alanında çalışanların alan içerisinde konum değiştirmesine ve sahip oldukları sermaye türüne ve eğilimlerine göre, farklı basın organlarına yönelmelerini gerekli kılmıştır.

1950 ve 1990 yılları arasında yaşanan teknolojik gelişmeler basın alanında dönüşümü sağlamış, daktilo ve sonrasında bilgisayarın iş hayatının bir parçası haline gelmesi alanda yer alan eyleycilerin mecburi sermaye değişimini gerekli kılmıştır. Azize Bergin gazeteciliğe başladığı yıllar el yazısıyla hazırladığı yazılarını sonrasında daktilo ile hazırlamış ve bilgisayarın mesleğinin bir parçası olmasıyla bilgisayar kullanmayı öğrenmiştir.

Yapı Kredi Bankasının haftalık bir dergi yayımlamak için Almanya'dan getirdiği Tifdruk baskı makinası, Türkiye'de kötü baskı kalitesine sahip irili ufaklı dergilerin kapanmasına yol açmıştır (bkz. Bergin, 2004, s. 53). Bu da yine alandaki rekabet ortamının dönüşümüne ve zaman içerisinde kapanan dergilerde çalışanların yeni arayışlar içerisine girmesine neden olmuştur.

1950'li yılların sonunda çıkan ve çeviri alanındaki rekabet ortamını değiştiren Telif Hakları Yasası, yayınevlerini yeni düzenlemelere gitmek zorunda bırakmış ve bu sayede yayıncılık yasal bir düzene kavuşmuştur. O tarihe kadar herhangi bir telif ücreti ödemediği kitaplar, herhangi bir yayınevi tarafından basılabiliyorken, yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, alandaki işleyiş değişime uğramış ve çeviri pazarında yeni rekabet ortamı yaratmıştır.

3.2. Azize Bergin'in Gazetecilik Alanına Girişi ve Sosyal Sermayesinin Gelişimi

Azize Bergin'in kaleme aldığı özyaşamöyküsünde yer alan bilgilerden yola çıkarak, sosyal sermayesinin izi sürmek, sosyal geçmişini ve bu geçmişin kendisine sunduğu pozisyonları nasıl benimsediğini ve nasıl üretebildiğini görmek mümkün olabilir. Akın gazetesinde başlayan ve Hürriyet gazetesinde son bulan gazetecilik mesleğinin yanı sıra gazete, dergi ve yayınevi üçgeninde geçen çevirmenlik yaşamının her evresinde sosyal sermayesinin izlerini sürmek mümkündür.

Basın yayın alanının yapısına bakıldığında, dönemin siyasi yapısının ve teknolojik gelişmelerin alan üzerindeki etkisi nedeniyle, sürekli yer değiştirmelerin (konum-almaların) nedenini görmek mümkündür. Alanda rekabet halinde olan eyleycilerin elde ettikleri konumlar arasındaki nesnel ilişkiler yapısının çözümlenmesinden de, basın alanında ücretlerin düşük olması ve dergilerde 212 sayılı yasaya bağlı olarak çalışacak kişilerin sayısının sınırlı olması, ekonomik açıdan eyleycilerin aynı anda farklı müesseselerde çalışmasını gerekli kılmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak Azize Bergin'in alan içerisindeki tercihlerine bakıldığında, habitusuna uygun tercihlerde bulunduğu söylenebilir.

Gazetecilik alanına ilk olarak 1950 yılında dilsel sermayesiyle giriş yapan Azize Bergin, Akın gazetesinde Mehmet Ali Yalçın'dan gazeteciliği ve aynı zamanda birkaç dil bilen, çok kültürlü ve

bir gazeteci olan Cavit Yamaç'tan tefrika roman çevirilerinin² (Peter Cheyney'in 'Yıldızlar Karanlıktı' isimli romanını çevirir) nasıl yapılmasını gerektiğini öğrenir (Bergin, 2004, s. 20, 26). Akın gazetesine tefrika roman çevirilerinin yanı sıra yabancı gazete ve dergilerden seçtiği yazıların çevirilerini de yapar, bir yandan da magazin yazılarını hazırlar. Bergin, bir yandan gazetenin işleyişiyle ilgili bilgileri öğrenip kültürel sermayesini arttırırken, diğer yandan da sosyal sermayesini arttırır. Bergin, alana girişiyle birlikte sosyal ilişkiler ağına dahil olur. O dönemde tanınmış gazetecilerin uğrak yeri olan Gazeteciler Cemiyeti lokalinde dönemin tanınmış çevirmen ve gazetecileriyle tanışır. Bunlar arasında çevirmen Vahdet Gültekin, karikatürist Suat Yalman gibi Bergin'in, gazetecilik ve çevirmenlik hayatının şekillenmesinde büyük rol oynayacak birçok isim de yer alır.

Akın Gazetesi, Azize Bergin'in ifadesi doğrultusunda 1950 yılında Demokrat Partinin seçimleri kazanmasından sonra, birbiri ardına açılan parti gazetelerinden, o günün deyimiyle "besleme" gazetelerinden biridir (Bergin, 2004, s. 19). Bu gazetelere parti propagandası yapmaları için hükümet tarafından maddi destek sağlanmaktadır. Azize Bergin'in çalıştığı Akın gazetesi, yayınlanan ve partinin ideolojisine uymayan bir hikâye nedeniyle devlet desteğinden yoksun kalır ve mali zorluklar nedeniyle kapanır.

Akın gazetesinde çalışırken kurduğu sosyal ilişkiler sayesinde bir sonraki durağı olan dergicilik alanına, Akın Gazetesinde birlikte çalıştığı karikatürist Suat Yalaz'ın kendisini İlhan Selçuk ile tanıştırmamasıyla geçiş yapar. Kısa süren dergicilik macerası süresince, 41 Buçuk dergisi ve Roman dergisinde çalışır. Bergin, İstanbul Matbaası bünyesinde beraber çalıştığı İlhan Selçuk'un önerisi üzerine bir sonraki durağı olan Yeni İstanbul Gazetesi'nde kendisine uygulanan çeviri sınavında başarı gösterdikten sonra, gazetede çevirilerin yanı sıra çok sık olmasa da muhabirlik yapar. Bergin'in çevirilerini, Cavit Yamaç'tan öğrendiği gibi, erek okur kitesini dikkate alarak yapması, hem çeviri konusunda bir bilinç kazanmasını hem de uyguladığı yöntemle çevirilerin beğenilmesini sağlar (bkz. Bergin, 2004, s. 35). Yeni İstanbul Gazetesi'nde çalıştığı dönem meslek alanında yaşanan dönüşümle birlikte, el yazısından daktilo kullanımına geçiş yapar.

41 Buçuk dergisinde beraber çalıştığı karikatüristler sayesinde Yusuf Ziya Ortaç ile tanışır ve Ortaç'ın çıkardığı Aydıbir ve Akbaba dergilerinde görev alır. Akbaba dergisinin çevirmeni Selami Münir Yurdatap, Hafta Dergisinde çalışan Sezai Solelli ile Bergin'i tanıştırır (Bergin, 2004, s. 39). Hafta dergisi Türkiye Yayınevinden çıkmaktadır, bu bağlantıyı kurmak sosyal ilişkiler ağını ortaya çıkarmak için önemlidir, çünkü ileride Azize Bergin'in bu yayınevinden çıkan çeviri kitapların çevirmeni olacaktır. Bu tanışma sayesinde hem Hafta Dergisinde çalışır hem de sonraki yıllarda kitap çevirmeni olmasına olanak sağlayacak temeli hazırlar. Türkiye Yayınevinin sahibi Tahsin Demiray'ın ileri ki yıllarda politikaya atılması ve Yapı Kredi Bankasının yeni bir dergi için

² Cavit Yamaç Azize Bergin'e tefrika roman çevirilerinin nasıl hazırlanması gerektiğinin yanı sıra, gazetenin alıcı kitesini dikkate alınmasını, yani günümüz terminolojisiyle erek odaklı çevirinin nasıl yapılması gerektiğini ve kültürel farkların önemini şu cümlelerle açıklamıştır: "Aman cümlelerin tercüme kokmasın. Türkler nasıl konuşuyorlarsa sen de roman kahramanlarını öyle konuşur," (...) "Yabancılar otobüs, tren alır, biz otobüse, trene bineriz. Yabancılar çay kahve alır, biz onları içeriz. Yabancılar duş alır, banyo alır, biz banyo yaparız. Yabancılar birine seslenince, karşındaki 'evet' diye cevap verir. Bizim cevabımız ise 'efendim' olur." (Bergin, 2004, s. 29).

Almanya'dan getirdiği Tifdruk baskı makinesinin kötü baskıya sahip Hafta Dergisinin sonunu getirir.

Bergin, hem Türkiye Yayınevi'nde (ilk çevirisi 1954 yılında yayımlanmıştır) hem de Sezai Solelli'nin sonraki yıllarda kuracağı Altın Kitaplar Yayınevi'nde (ilk çeviri 1957 yılında yayımlanmıştır) kitap çevirmenliği yapar. Altın Kitaplar Yayınevini Sezai Solelli matbaa sahibi Aziz Bozkurt'a devreder. Azize Bergin, Altın Kitaplar Yayınevinin devredilmesinden sonra bu yayınevine neden çeviriler yapmaya devam ettiğini, yine kurduğu sosyal ilişkiler üzerinden açıklar, "Yayınevinin başına önce Selami Yurdatap'ın büyük oğlu Kadri Yurdatap getirildi. Kadri, benim Akbaba günlerinden tanıdığım arkadaşlardan biriydi. Babası Selami Münir Yurdatap benim magazin öğretmenimdi. Bu nedenle Altın Kitaplar'a çeviri yapmak istemiştim." (Bergin, 2004, s. 148). Altın Kitaplar Yayınevinin bünyesinde 1960'lı yılların tanınmış çevirmenleri olan Gönül ve Gülten Suveren kardeşler, Özay Süsoy, Leyla Soykut, Meral Gaspıralı ile çalışmış ve yayın politikasının belirlenmesinde aktif rol almıştır.

Ekonomik koşullar, basın yayın alanında çalışanların aynı anda birden fazla kurumda çalışmasını gerekli kılmıştır. Hem gazete hem dergi hem de yayınevlerinde çoğu zaman aynı anda faaliyet göstermişlerdir. Azize Bergin de yaşamını sürdürebilmek için aynı anda farklı kuruluşlarda çevirmenlik, gazetecilik yapmıştır. Hafta Dergisi, Akbaba ve Aydıbir dergilerinde görev alırken bir yandan da Cumhuriyet gazetesine dışarıdan çeviri yazılar hazırlar. Sosyal sermaye açısından bakıldığında Cumhuriyet gazetesine çeviri yazılar hazırlamasında, Gazeteciler Cemiyeti lokalinde tanıştığı Vahdet Gültekin'in o dönemde Cumhuriyet gazetesinde Pazar eki hazırlaması, bu geçişi sağlayan etken olarak görülebilir. Azize Bergin'in kendi ifadesine göre Yeni İstanbul gazetesinden ayrıldığı dönem geçimini sağlayabilmek için yeni iş arayışlarına girer ve Varlık Yayınevine çevirmen kimliği ile iş başvurusunda bulunur. Varlık Yayınevine girişte sosyal sermayesinin etkisinin değil, daha çok kültürel sermayesinin ön planda olduğunu vurgulamak gerekir. Varlık Yayınevinde bir yandan ilk çeviri kitapları yayınlanırken diğer yandan Varlık Dergisinde de çeviriler yapar ve aynı yayınevinden yine yabancı kitaplardan derlediği üç kitap³ çıkarır.

Azize Bergin'in Türksesi Gazetesi'nde çalışması, yine sosyal sermayesi sayesinde olmuş ve edebiyat matinerlerinde tanıştığı yazar Orhan Hançerlioğlu'ndan aldığı teklif üzerine, başlangıçta gazeteye çeviri yazıları hazırlamaya başlamış, sonrasında Cumhuriyet gazetesinden tanıdığı Arif Sakar'ın teklifi üzerine bu gazetede günlük roman tefrikası ve fal bölümlerini hazırlamış ve Beyoğlu muhabiri olarak görev almıştır. Bu gazete de, Akın gazetesi gibi, Azize Bergin'in seçtiği 'Metres' isimli kitabın tefrika edilmesi ve başlığının dönemin siyasi koşullarında büyük bir skandal yaratması üzerine kapatılmıştır (Bergin, 2004, s. 74).

Azize Bergin kendisini apolitik olarak nitelese de, çalıştığı gazete ve dergiler hep muhalif dergiler olmuştur. Çalıştığı dergi ve gazetelerin siyasi konjonktüre ters düşmesi ve bu yüzden

³ *Büyük Kompozitörler: Batı Müziğinin Kırk Bestecisi* / Hazırlayanlar: Azize Erten, Osman Fuat Özkılıç, Canset Unan; Resimler: İbrahim Ersaraç, Varlık Yayınevi, 1959, (İstanbul: Ekin Basımevi). *Büyük Roman: En ünlü 75 romanın Özetleri* / Hazırlayan ve çeviren: Azize Erten Bergin, Türk Romanlar: Zahir Güvenli, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1961, (İstanbul: Ekin Basımevi). *Dünyamızı Keşfedenler ve Meraklı Yolculukları* / Hazırlayan Azize Bergin, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1965, (İstanbul: Ekin Basımevi).

kapatılmaları ve bunların yanı sıra basın yayın alanındaki teknolojik gelişmelerin yaşanması ve yayınevleri arasında rekabet ortamı yaratması sonucunda çalıştığı dergilerin kapanması sürekli yeni iş arayışları içine girmesini gerektirmiştir.

1960 yılında siyaset alanında yaşanan olaylar, basın yayın alanını doğrudan etkilemiştir. Azize Bergin, bu dönemde kitap yayınının neredeyse durma noktasına geldiğini ve parti destekli gazetelerin kapatılması sonucunda işsiz kaldığını belirtir (Bergin, 2004, s. 98). Bu dönemde iş arayan Bergin yine sosyal sermayesinin kendisine sağladığı olanakları değerlendirir ve Vahdet Gültekin'in sözlük projesi teklifini kabul eder. Sözlük projesinin yanı sıra Bergin, Gültekin'in çevirmenliğini yaptığı Güven Yayınevi'ne de kitap çevirileri yapar. Basın yayın alanında yaşadığı çaresizliği ve siyasi gelişmelerin mesleğine ne şekilde yansıdığını şu sözlerle ifade eder:

“Öğleden sonralarını da iş aramaya ayırmıştım. Fakat artık iş bulma imkânları iyice kısıtlanmıştı. Babıali'de yavaş yavaş gazetecilerin siyasal tercihleri ön plana çıkmaya başlamıştı. Sağcılar ve solcular da kendilerine yakın olan gazetecilerle çalışmak istiyorlardı. Benim gibi siyasetle hiç ilgilenmeyenlere ise ne yazık ki, kapılar açılmıyordu. Ya da şu kadarını söyleyeyim, kapılar açılabilir içerde bizleri pek de parlak günler beklemiyordu. Üstelik ben farkına varmadan, daha doğrusu genç yaşında geleceği göremediğim için o dönemin tabiriyle 'düşükler'in gazetelerinde çalışmıştım. Benim partilerle, siyasetçilerle hiçbir ilgimin olmadığına kimse inanmak istemiyordu.” (Bergin, 2004, s. 98).

Bourdieu'ye göre toplumsal eyleyciler, pratik öngörülerle kendilerine uyan ve kendilerinin de uyduğu geleceği görebilmektedirler (2007, s. 121). Bunun en açık örneğini Azize Bergin'in Türkiye Yayınevi'nde bir süre aynı odayı paylaştığı Kemalettin Tuğcu ile karşılaşmasında görülmektedir. O güne kadar yaptığı işlerden çok farklı bir iş teklifiyle karşılaşan Bergin, Tuğcu'nun çalıştığı Hayat Mecmuası bünyesindeki kütüphanede kütüphanecilik yapma görevini kabul eder (Bergin, 2004, s. 99). Tuğcu'nun teklifini kabul etmekle o an için sadece işsizlik sorununu çözmüş olduğunu düşünse de bu iş birliği kendisine ileride görev alacağı Hürriyet gazetesine giden yolu da açmıştır. Burada hem sosyal sermayesinin hem de habitusu doğrultusunda bir karar aldığını ve toplumsal alanda “Bir gruba ait olmanın getirdiği kazançlar[1], aynı zamanda bu kazançları mümkün kılan dayanışmanın da temelini oluştur[masının]” (Bourdieu, 1983, s. 192) tipik bir örneği görülmektedir.

Hayat Mecmuası'nın bünyesinde olan ve Şevket Rado'nun sorumlu olduğu kütüphanede kütüphanecilik yaparken, aynı müesseseye ait Hayat Ansiklopedisi'ne de maddeler yazar. Hayat Ansiklopedisinin yazı işleri müdürleri Sezai Solelli ve Vahdet Gültekin ile beraber çalışır. Kütüphane kapatıldıktan sonra kurumun baş sorumlusu Şevket Rado'dan, çeviri ağırlıklı Hayat Mecmuasında yazı, roman, çeviri hazırlamak üzere teklif alır ve sonradan çıkarılacak olan sinema, tiyatro ve müzik dergisi olan Ses Dergisinde de görev alarak on üç yıl burada çalışır.

Bergin'in çalıştığı Hayat Mecmuasının kadrosuna Çetin Emeç de katılır ve aralarındaki 25 yıl sürecek olan dostluğun yanı sıra ileriki yıllarda çalışacağı Hürriyet gazetesine uzayan dostluğun temelleri atılır. Hayat Mecmuası sadece, Azize Bergin'in sonraki yıllarda görev alacağı gazete ve dergilerde görev almasına olanak sunan sosyal sermayesinin gelişimine değil, aynı zamanda

kültürel sermayesinin de gelişimine büyük katkılar sağlar. Dergi bünyesinde çalışan Hikmet Feridun Es'ten röportaj haberlerinin nasıl yazılması gerektiğini öğrenir (Bergin, 2004, s. 112). Dergide aynı zamanda moda ve kadın sayfaları hazırlama teklifi alması, bu alanda tecrübesiz olsa da teklifi kabul etmesi Bergin'in kültürel sermayesini arttırmasını ve alana uyum sağlamasını, aynı zamanda da rekabet ortamında mücadelesini sürdürebilmesini sağlamıştır. Ses dergisinde bir ilke imza atan Bergin, yurtdışından ithal edilen filmlerin diyaloglarını ve filmleri gösterimden önce izleyerek, Ses Dergisinde yayınlanacak tefrikalar hazırlar.

Hayat Dergisi'nin yavaş yavaş iktidar yanlısı bir tutum sergilemeye başlaması ve Çetin Emeç'in dergiden ayrılmasıyla, Azize Bergin de derginin yeni yöneticisi tarafından dışlanır. Bergin, Çetin Emeç'in Hürriyet Gazetesinin Hafta Sonu Gazetesine yönetici olarak atanması ve birlikte çalışmayı teklif etmesiyle, Hayat Mecmuasından ayrılır ve Hafta Sonu Gazetesinde çalışmaya başlar (bkz. Bergin, 2004, s. 172). Hafta Sonu Gazetesinde alanın uzman doktorlarından görüşler alarak sağlık sayfasının çevirisini yapar. Sonrasında ise Hürriyet Gazetesinin eki olan Kelebek'e geçer ve burada bilgisayarla tanışmasının yanı sıra çeviri olmayan ve gazetecilik hayatında yeni bir dönem açan kadınlara yönelik yazılar yazmaya başlar.

SONUÇ

Bu çalışmada, Azize Bergin'in gazeteci ve çevirmen kimliğinin oluşumunda, sosyal sermayesinin ve sosyal ilişkilerinin rolü, P. Bourdieu'nün alan kuramı bakış açısıyla incelenmiştir. Azize Bergin'in yaşamöyküsü incelenirken, gazetecilik ve çevirmenlik mesleğindeki gelişim çizgisi, yaşamına etki eden belli kişiler ve yaşamındaki belli dönemler arasındaki ilişkiyle ele alınmıştır. Bergin'in yaşamöyküsünün incelenmesiyle, yaşamı boyunca içinde bulunduğu çalışma alanlarında sahip olduğu sermaye türleri de çözümlenmiştir.

Azize Bergin'in uzun yıllar görev aldığı basın yayın ve çeviri alanının belli uğrakları incelenerek, alanda sahip olduğu sosyal ilişkilerinin bir haritası çıkarılmıştır. Azize Bergin'in yaşamöyküsünden elde edilen verilerden, o dönemin gazetecilik ve çevirmenlik alanın yapısı, değişimi ve dönüşümü belirlenmiş ve bu alanda mücadele içinde olan Azize Bergin'in alan içerisindeki değişen konumlarının gerekçeleri ortaya konmuştur. Bergin'in habitusu ve sahip olduğu sermayeleri doğrultusunda, hangi seçimlerde bulunarak sosyal sermayesini geliştirdiği saptanmıştır. Alandaki yapıyı ve işleyişi etkileyen faktörler arasındaki ilişki incelenmeden, Bergin'in yaşamındaki ilişkilerin nedensellik bağını ortaya çıkarmak oldukça zordur. Bergin'in yaşamöyküsü incelemesi, gazetecilik alanındaki sosyal sermayesinin gazetecilik alanında yaşamış olduğu dönüşümleri sosyal ilişkileri aracılığıyla saptamayı mümkün kılmıştır.

Azize Bergin'in basın yayın alanındaki yörüngesinin incelemesinden alanın belirli bir durumu dahilinde sahip olduğu yatınlıklara göre sunulan olanaklardan birine ya da diğerine yöneldiği görülmektedir. Aynı zamanda Bergin'in basın yayın alanındaki yörüngesinin takip edilmesiyle gazetecilik, dergicilik ve yayınevi üçgeni arasındaki ilişki bağıntısal olarak tanımlanabilmiştir.

Gazetecilik alanına çevirmen kimliğiyle giren ve bu sayede geliştirdiği sosyal ilişkileri ve alanın değişim ve dönüşümlerine uygun olarak geliştirdiği sermayeleri ve alan içerisinde

toplumsal sürecin ve konumunun sonucu olarak oluşan habitusu ile elli yılı aşkın bir süre hem gazetecilik mesleğini hem de çevirmenliğini sürdürebilmiştir.

Azize Bergin'in yaşamöyküsünün yaşamı boyunca içinde bulunduğu gazetecilik alanındaki habitusu ve sosyal sermayesi bağlamında incelenmesi, gazeteci ve çevirmen kimliğinin oluşumunda sosyal ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Bergin'in yaşamöyküsünün incelenmesiyle, çeviri alanında çalışacak eyleyicilerin biriktireceği sosyal sermayelerinin alandaki rekabet ve yer edinme konusunda çeviri alanına bir ışık tutması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Asker, Ayşe (1991). *Türk Basınında Kadın Gazeteciler*, Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Bergin, Azize (2004). *Babıali'de Topuk Tıkırtıları*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (1983). Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. *Soziale Ungleichheiten* (Soziale Welt Sonderband 2), Göttingen, s. 183-198.
- Bourdieu, Pierre (1999). *Die Regeln der Kunst. Genese und Struktur des literarischen Feldes*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre (2006). *Pratik Nedenler*. (Çev.) Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, Pierre ve Loic J.D. Wacquant (2007). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çıkla, Selçuk (2009). *Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi*. *Türkbilig*, (18), 34-63.
- İnan, Afet (1975). *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Sabuncuoğlu, Burcu (2010). *Popüler Kültür ve Hayat Mecmuası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

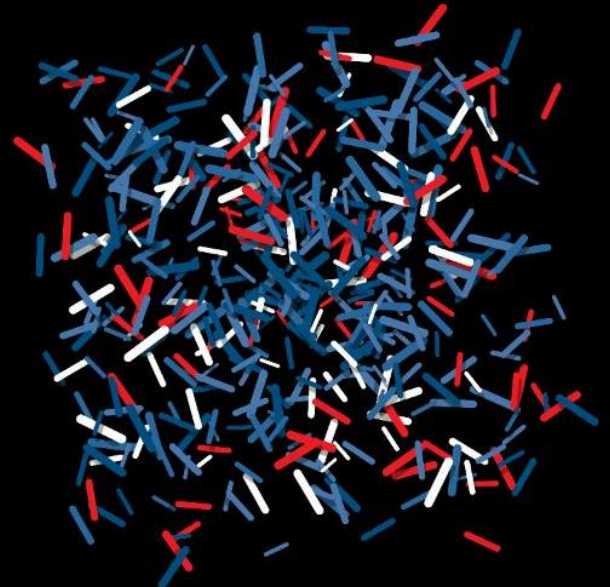

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

Dolaylı Çeviriyi Yeniden Çeviri Olarak Yorumlamak: Berman'ın Çeviri Eleştirisi Modeli Çerçevesinde Hermeneutik Bir Uygulama Olarak Çeviri*

DR. ÖĞR. ÜYESİ **MUAZZEZ USLU****

Öz

Bu çalışma, dolaylı çevirilerin yeniden çevirinin kapsamı dışında tutulmasını sorunsallaştırmayı amaçlamaktadır. Doğrudan olsun ara dilden olsun, belirli bir eserin (yeniden) çevirileri, onun bir kültürden diğerine taşınmasını ve uzun vadede hayatta kalmasını amaçlar. Bu çerçevede, yeniden çeviri hipotezi(1990) ile tanınan Antoine Berman, öngördüğü çeviri döngülerinde, çevirileri doğrudan ya da dolaylı olarak ayırmamaktadır (2009). Bu çalışma da paralel bir biçimde, bir çeviri döngüsünün doğrudan ya da dolaylı çevirilerden oluşabileceği fikrini savunur. Berman, çevirileri ait oldukları tarihsel dönemin ruhu ve koşullarına göre eleştirme çabasıyla iki terimi yöntemsel araç olarak kullanır; "kairos" (1990) - bir çevirinin gerçekleştirilmesi için koşulların uygun olduğu zaman - ve "çevirmenin ufku" (2009) - çevirmenin hissetme, eyleme ve düşünme biçimlerini belirleyen dilsel, edebî, kültürel ve tarihsel parametreler bütünü. Buna ek olarak, çevirmeni sosyo-kültürel parametrelerle sınırlandırılmak yerine, kendi kendini sınırlandırma yetisine sahip bir özne olduğuna dikkat çekerek (Berman, 2009, s. 64), çevirmeni bir hermeneutik uygulayıcısı olarak özerkleştirir ve yüceltir. Ayrıca, eleştirinin, tıpkı yeniden çevirilerin önceki çevirilere dikkat çekmesi gibi, çeviriyi daha görünür kılarak onurlandırdığına işaret eder. Benzer şekilde bu çalışma, çevirinin tarihsel bir bağlama oturtulmasının ve çevirmenin etkin bir özne kabul edilmesinin, eleştirmenin çevirmenle empati kurmasına ve çeviri kararlarının ardındaki sistematiği ve bir eylem olarak çeviriyi bütünsel biçimde kavramasına yardımcı olacak tarzda bir çeviri eleştirisi anlayışının temel taşları olduğunu savunmaktadır. Özetle, yeniden çeviri ve dolaylı çeviri arasında yapılan, çeviri kuramı açısından verimsiz bir tanımsal homojenliğe neden olan yapay ayırım, Berman'ın önerdiği gibi bütünsel bir çeviri eleştirisi yoluyla yöntemsel olarak aşılabilir.

Anahtar sözcükler: dolaylı çeviri, yeniden çeviri, çeviri eleştirisi, hermeneutik

INTERPRETING RELAY TRANSLATION AS RETRANSLATION: TRANSLATION AS
A HERMENEUTIC PRACTICE IN THE FRAME OF BERMAN'S TRANSLATION
CRITICISM MODEL

Abstract

This study intends to problematize the exclusion of relay translations from the scope of retranslation. Whether direct or not, (re)translations of any book aim at its move from one culture to another and its survival in the long run. Accordingly, Antoine Berman, renowned with his so-

* Bu çalışma kısmen, *Indirect Retranslations of Leftist Non-Fiction In Turkish (1921-2016): Actors and Networks* başlıklı yayınlanmamış doktora tez çalışmam (2018) üzerine kurulmuştur ve Türk okurlarla buluşma amacı taşır.

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fak. muslu@mu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6546-738X

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 27.12.2022

called retranslation hypotheses (1990), does not distinguish retranslations as direct or indirect in the translation cycles he anticipates (2009). This study maintains Berman's idea that "a translation cycle" may possibly be composed of translations whether direct or indirect. In an effort to criticize the translations under the historical circumstances and in the psyche of the historical era they are produced, Berman uses two terms heuristically; "kairos"(1990)- a time when conditions are right for the accomplishment of a translation- and "horizon"(2009)- the set of linguistic, literary, cultural and historical parameters that determine the ways of feeling, acting and thinking of the translator. Moreover, by calling attention to the "subjectivity" of the translator with self-limitation rather than restrictions of socio-cultural parameters, he autonomizes and gratifies the translator as a hermeneutical practitioner and indicates how criticism dignifies translation by making it more visible just like retranslations do to previous translations (Berman, 2009). Likewise, this study argues that contextualization of the translation and agency of the translator are the cornerstones of criticism to help the critic empathize with the translator and discover the system behind translation decisions. Thus, this artificial distinction between relay translation and retranslation which causes futility and unrealistic homogeneity could be heuristically surpassed by way of a wholistic translation criticism.

Keywords: relay translation, retranslation, translation criticism, hermeneutics

GİRİŞ

Antoine Berman'ın çeviri eleştirisine giden bir patika diye adlandırdığı çeviri eleştirisi modeli, Octavia Paz ve August Morel tarafından yapılan John Donne'ın "Elegy XIX: To his Mistress Going to Bed" çevirilerine bizzat uyguladığı çeviri eleştirisi modeliyle, okurlara hem çeviri eleştirisi kuramı hem de uygulaması içeren bir eser sunar (2009). İki çevirinin birden aynı eserde çeviri eleştirisine tabi tutulması, Berman'ın sunduğu modeli aynı zamanda bir "yeniden çeviri" eleştirisi modeli yapar. Model, sadece kaynak metinle tek bir çeviri arasında değil, çeviriler arasında da kıyaslamalı bir analiz içerdiğinden yeniden çeviri açısından oldukça verimlidir. Çeviribilimciler tarafından en çok "yeniden çeviri hipotezi" ile tanınan yazarın, bu konuya dair görüşlerini *Towards a Translation Criticism: John Donne* adlı eserinde geliştirmeye devam ettiği görülür. Sözü edilen eserde yazar, kanonik eserlerle bir süre duraklayabilecek tarihsel çeviri döngüleri(cycle) (2009, s. 42) öngörür. Bu döngüleri oluşturan çeviriler, asıl kaynak dillerden ya da dolaylı dillerden yapılmış olabilirler. Yeniden çeviri çoğunlukla asıl kaynak dilden yapılan çevirilerle sınırlandırılıp, ara(dolaylı) dilden yapılan çevirilere bu tanımın içinde yer vermemesine rağmen(Tahir- Gürçağlar, 2009, Paloposky & Koskinen, 2010, Gambier, 1994, Andre, 2009, Dollerup, 2000), bu yeniden çeviri tanımının genişletilmesi gerektiği açıktır. Dolaylı çevirilerin yeniden çeviri olarak ele alınmayışının, çeviri tarihinin bütünlüğünü bozan yapay bir ayırım yarattığı ve çeviri eleştirisi açısından da kısıtlayıcı ve gerçekçi olmayan sınırlar koyduğu ortaya çıkmaktadır (Uslu, 2018, s. 205). Bu makalenin bir diğer amacı da öncelikle Berman'ın pek çok eleştiriye maruz kalan yeniden çeviriye dair fikirlerini farklı bir açıdan tekrar değerlendirmek ve aynı zamanda bir yeniden çeviri eleştirisi yöntemi olan çeviri eleştirisi modelinin alana katkılarını tartışmaktır. Berman çeviri eleştirisine hemeneutik bir

bakış açısından yaklaşır çünkü ona göre çeviri de bir yorumlama ve eleştiri biçimidir. Bu çerçevede, yazarın 1984 yılında yayımlanan ve İngilizceye *The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany*(1992) başlığıyla yayımlanan eseri modern hermeneutiğin doğuşuna sahne olan Alman Romantizmine derin bir bakış içerir. Bu nedenle, Schlegel'in eleştiriye yüklediği anlamla paralel biçimde, bir eserin diğer dillerde yaşamını sürdürmesine katkı sağlayıp gençleştiren ve hatta yeniden gündeme getiren bir etkisinin olduğunu savunur(2009, s. 27). Aynı zamanda W. Benjamin(1968) gibi çevirinin edebî bir eserin hayatta kalabilmesine yardım ettiği görüşünü destekler. Çevirmeni bir hermeneutik uygulayıcısı olarak değerlendirdiğinden, eleştirirken bile çevirmenin öznelliğine duyduğu saygı ve bir esere karşı olumlu ve övücü yaklaşımı çevirmeni görünür kılar. Hata yakalamaya ve kaynak metinden farklılıklarına odaklanmaktansa, keyfi olamayacakları gerekçesiyle, çeviri kararlarının ardındaki mantığı ve sistematığı çözmeye çalışır (Berman, 2009, s. xiv- 34). Dolayısıyla, Berman'ın modeli, yeniden çevirilerin niteliğini değerlendirmeye yardımcı olabilecek hem makro düzey kültürel ve tarihsel bir yaklaşım, hem de mikro düzey bir dilsel inceleme sunar.

1. BERMAN'IN YENİDEN ÇEVİRİ KURAMINA KISA BİR BAKIŞ VE "KAİROS" KAVRAMI

Berman'ın çeviri eleştirisinin ilk bölümünü oluşturan "Toward a Method"(Bir Yönteme Doğru) bölümü bize söylem çözümlemesine, bir eseri saran dış katmandan yani makro düzeyden başlanmasını önerir gibidir. Bu makro düzey incelemeye verdiği önemin ipuçları, *Palimpsestes* dergisinde yayımlanan "La retraduction comme escape de la traduction" (Retranslation as an Escape from Translation) (1990) başlıklı makalesinde de mevcuttur. Çevirmenin sosyokültürel parametreleri dikkate alarak, çevirinin üretildiği iyi hesaplanmış tarihsel an, yani "kairos"(Berman 1990, s. 2) adını verdiği talihi doğru kullanarak avantaja çevirdiği tarihsel bağlam göz önünde bulundurulmalıdır. Kavram adını Yunan fırsat tanrısı Kairos'tan alır ve kültürel dönemeçlere, toplumsal dönüşüm anlarına işaret eder. Ancak böyle anlarda üretilen çeviriler "muhteşem"(great) çeviriler olabilirler çünkü değişim ve dönüşüm rüzgârını arkalarına alırlar.

Bu çalışmanın asıl konusu Berman'ın çeviri eleştirisi modeli olsa da daha sonradan "yeniden çeviri hipotezi" olarak adlandırılan aslında yeniden çevirinin doğasına dair fikirlerini aktardığı, çeviribilim camiasında yeniden çeviri tartışmalarında çok baskın bir etkisi olmuş, yukarıda adı geçen mütevazı makalesine(1990) değinmeden geçmek olmaz. Bu makale çeviribilimde hipotez olarak adlandırılan tek tartışma olduğundan, makaleye dair geçtiğimiz yıllarda kısır döngülere yol açan, aslen aşılmaya çalışılan çeviribilim ikilemlerinin içine sıkışmış yorumlar üretilmiştir. Makalede yazar ilk çevirilerin eksikliğini ve yetersizliğini(deficiency) belirtse de(Massardier-Kenney, 2015, s. 73), Berman'a göre "tereddüt eden" hatta "kör" ilk çevirilerden sonra daha başarılı yeniden çevirilerin ortaya çıkma olasılığı artar. Ancak bu hipotez Berman *yerlileştirici ilk çevirilerden sonra yabancılaştırıcı yeniden çeviriler* yapılacağını iddia etmişçesine uç bir noktaya taşınmış ve bu yoruma dayanarak eleştirilmiştir (Uslu, 2018, 18). Etnosentrik yaklaşımlara karşı olan eleştirel tavrı ve çeviri etiğine yaptığı vurgu onun adeta çeviride yabancılaştırma yanlısı bir tavır sergilediği izlenimini yaratmıştır. Ancak bu anakronik bir hatadır çünkü Venuti,

Schleiermacher'in "yabancılaştırıcı" ve "yerleştirici" çeviri stratejilerini *The Translator's Invisibility*(1995) adlı eserinde kavramlaştırmıştır. Venuti'nin çevirisini yaptığı Berman'ın "The Trials of the Foreign"(1985) adlı makalesi, "yabancılaştırma" değil ancak "yabancı" kavramını pek çok açıdan tartıştığından ve eleştirmenleri otomatik bu fikre itmekte etkisinin olduğu aşikârdır. Pek çok çeviribilimcinin Venuti'nin kuramsal yaklaşımının etkisi altında Berman'ı yorumladığı görülür. Berman'ın yeniden çeviri hipotezi adı verilen fikirlerine yöneltilen bir diğer eleştiri ise, hipotezin kendini kanıtlayabilmek için yeterli metodolojik araca sahip olmadığıdır (Deane-Cox, 2014). İşte bu metodolojiyi, yazarın çeviri eleştirisi modelinde bulmak mümkündür. Kanımca bir yazarın tüm eserlerine kendi içlerinde bütünlüğü olan bir bütüncü olarak bakmanın gereğini de ortaya çıkarır.

2. BERMAN'IN ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ YAKLAŞIMI VE "ÇEVİRMENİN UFKU"

Berman çeviri eleştirisi yapılırken yapıcı olunması, dayanağı olmayan aceleci çıkarımlara varılmaması, çeviri başarısız bulunsa bile bunun nedenlerine ışık tutulması gerektiğini belirtir. Böylelikle bir yeniden çeviriye neden ihtiyaç duyulduğu açıklığa kavuşacak ve erek dizgede bu yeni çeviriye yer açılacaktır (2009, s. 7). Berman'a göre çeviri kaynak metin için bir lütuftur (2009, s. 75) çünkü fotoğrafik anlamda bir imgeyi görünür yapar ve onu geliştirebilir. Çevirinin kaynak metne karşı farklı bir duruş sergileyebilme ve onu iyileştirebilme kapasitesi olduğunu da belirten yazarın kastettiği; genelde eleştirilerde değinildiği gibi "doğrusal bir gelişim çizgisi izleyip teleolojik bir ülküye ulaşmaya çalışmaktansa" (Tahir Gürçağlar, 2009) yeniden çevirinin kaynak metne ve ilk çevirilere daha fazla görünürlük kazandırması olabilir. Diğer taraftan Alman Romantizmini içselleştirmiş bir filozof olarak düzeltme ve tekrarlarla iyileşme sağlanacağına inanan bir düşünür olduğu da kabul edilmelidir(Bakınız Uslu, 2018).

Daha önceden de belirtildiği gibi yazarın çeviri eleştirisi modeli, yeniden çeviriye dair görüşlerini geliştirmeye devam ettiği ve hermeneutik dönüşünün de etkilerini taşıyan bir mecraya dönüşmüştür. Berman'ın Hans G. Gadamer'in anlama, yorumlama ve çeviriye dair fikirlerinden de esinlendiği açıktır. Berman, Gadamerci bir yaklaşımla, çeviriye doğası gereği anlama ve yorumlama gerektiren bir pratik olarak görür. Ayrıca hermeneutik geleneğe bağlılığından dolayı, onun gibi *hermeneutik bir pratik olarak anlamaya*, ancak tarihsel bir bilinçle gerçekleştirilebilecek bir olgu olarak yaklaşır (Özlem, 2004, s. 39). Radegundis Stolze da bir adım öteye gidip, Gadamer'in anlamayı, yazar ve çevirmenin ufuklarının karşılaştığı bir yeniden yaratma faaliyeti olarak gördüğünü, çevirmenin yorumunun daha sonra kendisini anlayabilecek bir okurla paylaşıldığını belirtir(Stolze, 2002, s.4). Berman'a göre eleştirmen bu ufuklar karşılaşmasını gözlemleyebilecek iyi bir okur olduğundan, çeviri eleştirisi anlayışını bu bağlamda incelemek faydalı olacaktır.

Berman'ın hermeneutik çeviri yaklaşımının en kayda değer katkısı çeviribilim camiasına "ufuk" kavramını tanıtmış olmasıdır. Yazar'ın modern hermeneutikten aldığı kavram; "hayat tecrübesi, eyleme, bir şeyi bağlamından etme ve yeni bir bağlama oturtma"(Berman, 2009, s. 64) gibi hermeneutiğin temel kavramlarıyla açıklanır ve "çevirmenin hissetme, eyleme ve düşünme biçimini etkileyen dilsel, edebî, kültürel ve tarihsel parametreler bütünü"(Berman, 2009, s. 63) olarak ele alınır (Bakınız, Uslu, 2018). Çeviri yazarla çevirinin ufuklarının karşılaştığı bir alandır.

“Ufuklar karşılaşması” kavramını Hans Georg Gadamer(1975)’den alan Berman, aynı zamanda yaşadığı tarihi dönemin koşulları ve edebî geleneklerine göre şekillenen çevirmenin edebî kişiliğine gönderme yapmak için kullanır. İşverenin ufku da aslında çevirmen tarafından metne yansıtılır ve çeviri projesiyle kaynaşır.

Bu bağlamda, bir çeviri projesinin çevirmen üzerinde şekillendirici bir etki de yaratabileceğini ve hatta döneminin normlarıyla kısıtlı kalmayıp onları şekillendirebilecek bir yetisinin de olduğunu söyleyebiliriz. Çevirmenin keyfiyeti (arbitrariness), diğer bir deyişle çeviri kararları alma yetisi sayesinde, Berman’ın tasvir ettiği ideal çevirmen sadece sosyolojik ve ideolojik pozisyonunun ve çeviri normlarının ve dilsel sistemlerin içine sıkışmış bir birey değil etkin bir öznedir (2009, s. 64) ve kendini sınırlama yetisine sahiptir (Berman, 1992, s. 81). Model çevirmenin öznelliğine saygı duyulmasını salık verirken (2009, s. 37), böylelikle tarafsız ya da objektif bir bilimsellik düzeyini aşır hermeneutik anlamda empatik, yani onu kendi koşulları içerisinde hayal edip yapılandırabilen, çevirmenin psikolojik analizini yapmaya gönüllü bir eleştirmen arayışındadır. Bu nedenle Berman’ın çeviri eleştirisinin psikoanalitik ve hermeneutik bir yaklaşımı olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda bir yeniden çeviri analizi olacak yapıdadır.¹

Çeviri deneyimler sonucu ortaya çıkmış bir ürün olduğundan, çevirmen kimliğinin incelenmesinde ontolojik bir yapılandırma; yani çevirmenin yaşamının genelinden ve hayata bakışından çıkarılabilecek bir yaklaşım da sunar ki bu anlamda Heidegger felsefesinin sınırlarına dayanır. Berman modelinde bunu belirtmemiş olsa da özkonusu psikoanalitik yöntem için ipuçları pekâlâ yanmetinlerden de toplanabilir. Çeviri projesine ve pozisyonuna dair ayrıntılar içeren ve hem kaynak metin hem de erek metin okumasını etkileyebilecek bir bağlam sağlayan yan metinler, söylem analizi yapmak için kıymetlidir. Nitekim her iki kültürde de okurları en çok etkilemiş alımlama açısından kıymetli başarılı ya da başarısız bölümlerin, “yüzleştirme” adını verdiği kıyaslamalı metin/çeviri analizinde tartışılması bu söylem analizine katkı sağlar.

BermanHenry Meschonnic’in hata yakalamaya dayalı eleştiri anlayışına benzeyen, mikro düzeyde kaynak metinden ayrılan metin parçalarına saplantılı bir biçimde dayalı olan çeviri eleştirisi üslubunu, bu başarısız bulunan bölümler dikkatle saptansa bile uygunsuz bulur(2009, s. 33). Berman’a göre çevirmenin ufku ortaya çıkarılarak, çeviri eserdeki güçlü ya da zayıf sistematige sebep olan çevirmen psikolojisinin ne olduğu saptanmalıdır. Çevirmenin edebî kimliği ve dönemin poetikası ufuk kavramının içinde düşünülebilir. Her ne kadar Berman’ın modelinde yer almasa da yan metin öğelerinin modele eklenmesi de modelin bölümlerini oluşturan çevirmenin ufkunun, çeviri pozisyonunun, çeviri projesinin ve hatta eserin alımlamasına dair detayların ortaya çıkarılmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca incelenecek güçsüz ya da başarılı metin

¹Berman'ın modeli dört ana bölümden oluşmaktadır: "Bir Yönteme Doğru" (çeviriyi okuma ve yeniden okuma, kaynak metnin okunması, çevirmen arayışı, çeviri pozisyonu, çeviri projesi, çevirmenin ufku). Bu bölüm, çevirmenin ufkunun arkasındaki göstergeleri/ipuçlarını yani yazarın üslubunu ve bunun çevirilerdeki yansımaları toplamayı amaçlamaktadır ve eleştirel bir söylem analizi gerektirir. İkinci ana bölüm "Çeviri Analizi" (analizin biçimleri, yüzleşme, yüzleşme biçimi ve değerlendirmenin temeli). Bu bölümünde, eleştirmen ilk bölümde keşfedilen göstergeleri takip ederken karşılaştırmalı metin analizini yapar. Ardından son iki bölüm "Alımlama Çeviri" ve "Üretken Eleştiri" gelir (Berman 2009, s.V).

parçalarının saptanmasına da ışık tutabilir ki böylelikle değerlendirmenin dayanağı ortaya çıkarılır.

3. HERMENEUTİK BİR DÖNGÜ OLARAK ÇEVİRİ VE “BILDUNG” (KÜLTÜRLENME) KAVRAMININ ETKİLERİ

Berman çevirinin tamamlanmamışlığına(lacking) inanır (1990, s. 2). Bahsettiği eksiklik ilk anlamda yani çeviride eksik bölümlerin olması manasında ya da metaforik yani yetersiz olması ve hatta başka çevirilere ihtiyaç duyması anlamında da olabilir. Berman'ın çeviri modelini geliştirirken yeniden çeviriye dair fikirlerini olgunlaştırma fırsatı bulduğunu da söyleyebiliriz. Ona göre bir zaman aralığının içinde ilk çevirilerle başlayıp, yeniden çevirilerle devam eden bir çeviriler döngüsü olabilir. Böyle bir döngüsü şu aşamalardan oluşur;

İlk olarak edebî iddiası olmayan cesur bir 'giriş' gelir (genellikle eseri inceleyenlere yöneliktir). Ardından, genellikle kısmi ve bildiğimiz gibi çoğu kusurlu olan edebî olarak iddialı ilk çevirilerin zamanı gelir; daha sonra pek çok yeniden çeviri ve ardından tüm eserin çevirisi gelir. Bu sürece bir eleştirel çalışmalar bütünü eşlik eder, destek verir. Ardından, öne çıkacak ve bazen yeniden çeviri döngüsünü uzun süre durduracak kanonik bir çeviri gelir ya da gelebilir. (Berman, 2009 s. 42)²

Yeniden çeviriler süreci kanonik bir yeniden çeviriyle geçici olarak durduğunda, başka bir yeniden çeviri döngüsü başlayana kadar bir zaman boşluğu olacağını varsayar. Bir bakıma, her bir yeniden çeviri döngüsünün kendi tarihsel dönemi içinde göreceliğini ve kendi içsel dinamikleri olduğunu gözler önüne serer. Bununla birlikte, bir döngünün ne kadar sürebileceğine ya da kanonik bir çevirinin ne zaman ortaya çıkabileceğine dair, araştırmacılar üzerinde herhangi bir koşullanma yaratabilecek bir varsayımda bulunmaz. Hatta muhteşem çeviriler adını verdiği bir çevirinin yapılması da yalnızca bir ihtimaldir. Berman'ın varsaydığı şekilde bir çeviri döngüsünde, yeniden çeviriler önceki çevirilerden haberdar olmaları ve bilinçli olarak görmezlikten gelmedikleri sürece onlardan yararlanma fırsatına sahip olmaları muhtemeldir. Berman'ın yeniden çevirilerde gelişme olacağını varsaymasının nedeni bu olabilir. Bu yorum, Berman'ın kuramını ilerleme odaklı bir tarih modeli gibi göstermekte ve eleştirilere yol açmaktadır (Uslu, 2018, s.28). Bugün yeniden çeviri çalışmalarında bu dizilimin her zaman takip edilip edilmediği sorgulanır. Bir başka deyişle her ayrı örneklem ayrı sonuç verebilir ve kanıtlamak için olduğu gibi çürütmek için de sağlam metodolojik araçlar şarttır. Ancak unutulmaması gerekir ki bu sözde hipotezi çürütecek ya da kanıtlayacak bütüncü çalışmaları yapılsa da tüm edebî sistemi kapsayan bir genelleme yapmak imkânsızdır.

Alman Romantizmini ve bu dönemin filozoflarını yakından incelemiş bir yazar olarak, Berman'ın anlam arayışında bir topluluğun kolektif entelektüel gücüne inanması gayet tabiidir. İlerleme Alman Romantizminde Herder'den beri başat fikirler arasında olmuştur ve daha sonra *Bildung* kavramı ile özdeşleşmiştir. Berman; Humboldt, Hölderlin ve Goethe'in *Bildung*'dan yabancıyla karşılaşp yeni poetik ve teatral metin biçimleri geliştirme ve kültür/egitim almayı kapsar biçimde bahsettiklerini yazar (1992, 13). Kendisi tabiri şöyle açıklar;

² Bu çalışmada yapılan tüm çeviriler aksi belirtilmediği takdirde yazara aittir.

Eğer *Bildung*³, benlikle olan ilişkinin yabancıyla olan ilişki aracılığıyla daha da sağlamlaştığı ve kısır bir şekilde kendi üzerine kapanmaktansa, canlı bir etkileşime geçerek her iki ilişkide de bir denge oluşturduğu bir süreç olarak ele alınırsa, bu ilişkinin bir örneği olan çeviri de aşamalarla, tarihsel dönemler ya da bir kültürün tarihinde sonsuza dek tekrarlanmaya mahkûm anlar ve haller olarak görülebilecek aşamalarla belirlenir(Berman, 1992, s.58).

Kültürlenme olarak çevrilebilecek bir *Bildung* süreci içinde var olmak çoğu zaman çevirmenin özne olarak kendi tercihidir (1992, s. 80). Bu çerçevede, belli bir dönemde birden fazla yeniden çevirinin ortaya çıkması durumunda, yorumcuların kaynak metni daha iyi anlamaya yaklaşımları beklenir, çünkü kaynak metnin anlaşılmasına yardımcı olabilecek bir kültürlenme ortamına girmeleri muhtemeldir. Bu tür kültürlenme çağları kendi zamanlarının ruhunu (the psyche of the era) yansıtır.⁴

4. ÖRNEK ÇEVİRİ DÖNGÜLERİ

Bu noktada, çeviri tarihinden Berman'ın fikirleriyle uyumlu çeviri döngülerine örnek vermek gerekir. Her ne kadar edebiyat eserleri olmasa da aşağıdaki örnekler Berman'ın bir ölçüde de olsa haklılığını açığa çıkarıp, fikirlerinin farklı metin türlerine de uygulanabilirliğini gösterir. Araştırmacısı olduğum, "A Descriptive and Critical Look at Retranslation: Retranslated Works in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey" (2013-2016) adlı yeniden çeviriler projesi bu yönde veri ortaya çıkarmıştır⁵. Örneğin, Mustafa Suphi(1921) tarafından Fransızca'dan yapılan *Komünist Manifesto*'nun ilk çevirisi eksik bir çeviri olup, ikinci çevirmen Şefik Hüsnü Değmer(1923) tarafından yapılan yeniden çeviride tamamlandığı genel kabul görür. Ancak söz konusu eserin ilk kanonik çevirisi Mihri Belli tarafından İngilizce'den yapılan ancak Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın sahibi Süleyman Ege'nin adıyla yayımlanan ve davaya konu olan versiyonudur (1968). Diğer yandan Almanca orijinal kaynak metinden yapılan doğrudan çeviriler ancak üçüncü çeviri dalgasında üretilmiştir. Bu çeviriler her ne kadar idialı bir biçimde piyasaya sürülmüş olsa da asıl sol yayınların zirveye çıktığı ikinci çeviri döngüsünün yaşandığı 1960'lar ve 1970'lerde üretilen, yeri oldukça sağlamlaşmış ara dilden çevirilerle çatışmaları çeviri sosyolojisi açısından kayda değer önem taşır. Kısaca, bir çeviri döngüsünün her ne kaynak dilden yapılsa yapılsın aynı söylemin sürdürülmesine ve hatta gençleşmesine vesile olduğu açıktır (Uslu, 2018, ss. 103-120).

Bir diğer örnek de yine Karl Marx'ın *Kapital*'idir (Uslu, 2018, ss. 121-127). Haydar Rıfat(1933), Suphi Nuri İleri(1933) ve Kerim Sadi(1936) özet niteliğinde *Kapital* çevirileri yayımlamış olup, ilk tam çeviri Alaattin Bilgi(1975)'nin İngilizceden yaptığı çeviridir. Bilgi'den önce Mehmet Selik(1966) Almanca'dan ilk cildinin çevirisini yapmış olsa da eser ancak daha sonra Nail Satlıgan(2011)'in ve nikayet Erkin Özalp(2015)'in katkılarıyla bitirilmiş ve üç cilt şeklinde yayımlanmıştır.

³ Vurgu yazara aittir.

⁴ Tabir aslen modern hermenütikçi filozof Wilhelm Dilthey'a (1972) aittir.

⁵ Projenin bir araştırmacısı olarak elde ettiğim verinin geliştirilmiş, sistematik bir dökümünü, sol yazında yeniden çeviriler kataloğu olarak tezimde yer vermiş bulunmaktayım (Daha fazla bilgi için bakınız; Uslu, 2018, ss.229-247).

Son olarak, yine kurmaca dışı bir kitap V. İ. Lenin's *Ne Yapmalı* adlı eseri üzerinde durmak yerinde olacaktır. Eser'in Türkçe'ye anadilden bir çevirisi bulunmamakla birlikte aradilden çevirileri bir çeviri intihali tartışmasıyla 2010 yılında gündeme gelmişlerdir. Daha önce de de belirttiğim gibi (Uslu, 2018, s. 128), Ferit Burak Aydar'ın çevirmenliğini yaptığı Agora yayınlarından çıkan çevirinin, Sol Yayınları'nın 1976 tarihli Fransızcadan yapılmış versionuyla benzerlikler taşıdığı Erkin Özalp tarafından tespit edilmiştir. Suçlamalar kanıtlanmasa da her iki eserin de ara dilden olmasına rağmen, çevirinin sosyo-kültürel dinamikleri açısından ve ideolojik çatışma içerdiğinden önem taşımaktadır. Aydar, hem İngilizce, Almanca ve Fransızca metinlerden, hem de önceki çevirilerden yararlandığını bildirir (Uslu, 2019, 97). Çoklu kaynak metin kullanımını öne çıkaran bu örnekte, üç ayrı ara dilden yapılmış olup, erek dizgede Rusça'dan yapılmış bir çeviri 2010 yılında bulunmamakta idi. Yayınlanmasından yıllar sonra tekrar gündeme gelen Sol yayıları versiyonunun kim tarafından çevrildiği de ayrıca tartışma konusu olmuştur. Sol Yayınları'nın yayıncısı Muzaffer Erdost tarafından M. Kabagil ve Muzaffer Ardos mahlaslarıyla yayımlanan çevirinin aslında Mihri Belli'ye ait olduğu Erdost tarafından açıklanmıştır (Erdost, 2010). Kırk yıllık bir süre zarfında gizli kalan bir gerçek, politik olarak da çok etkin bir özne olan gerçek çevirmenin kimliği, böylelikle ortaya çıkmış, görünür olmuştur. Çeviri okurlarına da aradilden yapılmış olmanın dışında pek çok çeviri olgusunun bu bağlamda tartışılabilceğini göstermiştir.

Burada sözü geçen üç eserin 1960-1970'li yıllarda yapılan çevirileri ideolojik motivasyonla yönetilen bir çeviri hareketinin parçaları olarak ele almakta fayda vardır. Söz konusu zaman aralığında sol söylem bir dönüşüm çizgisine girmiş ve bunun toplumsal yansımaları da gözlemlenmiştir. Bu çevirilerin aradilden, yapılmış olmaları yarattıkları toplumsal değişimi kısıtlamamıştır ve erek dizgede kendi özgün yerlerini almalarını engellememiştir. Yordam Kitap yayınevi, Marx'ın eserlerinin yeniden çevirilerinin asıl kaynak dilden yapılmış olmalarını bir pazar avantajına çevirerek ilk çevirilerle rekabete girse de söz konusu ilk çevirileri yeniden gündeme getirip daha fazla görünürlük kazandırdıkları da söylenebilir (Uslu, 2018, ss. 204-205).

SONUÇ

Bu çalışmada, verimsiz bir yerlileştirme/yabancılaştırma ikilemi düzleminde devam edegelen yeniden çeviriler tartışmasına, yeni ve bütüncül bir Berman okumasıyla, hermeneutik bir bakış açısından yaklaşılabilceği savunulmuştur. Sonradan hipotez olarak değerlendirilen Berman'ın yeniden çeviriye dair görüşlerini paylaştığı makalenin okumaları oldukça dar bir eksene sıkışmış ve hatta yazarın diğer eserleri göz önünde bulundurulmadan tek başına değerlendirilmiştir. Yazarın kendisinin hipotez ileri sürme gibi iddiası olmayıp ne ispatı ne de çürütülmesi metodolojik olarak mümkün görünmeyen sözde hipotez üstüne yapılan yorumlar, yazarın diğer eserlerini gölgede bırakacak kadar büyük bir yer tutmuştur. Bu nedenle yeni bütüncül bir Berman okuması ve yeniden çevirilere başka bir yaklaşım şarttır.

Berman'ın tarihsel bağlamı ve sosyo-kültürel parametreleri ortaya koymak için kullandığı "kairos" kavramı ve "çevirmenin ufku" kavramının ontolojik çağrışımları değerlendirilmiştir. Berman çevirmenin bir etkin özne olarak kimliğini, erek dilde kültürlenmeye olan katkısını ve

dünyaya bakış açısını açığa çıkarmak için kullanılacak psiko-analitik bir kıyaslamalı çeviri metin çözümlemesi yapılmasını önerir. İkinci olarak Berman'ın çeviri döngüsü kavramında herhangi bir ayrıma neden olmayan, çeviri tarihinin devamlılığı açısından suni bir ayrılığa yol açan, asıl kaynak dilden ya da ara dilden yapılan (yeniden) çeviriler ayrımının verimsizliğine işaret edilmiştir. Bu çalışmada, örneklem olarak seçilen üç kitaptan ilk ikisi öncelikle aradilden çevrilip, daha sonra asıl kaynak dilden yapılan çeviriler bu ilk çeviriler ile bir rekabete girmiştir. Üçüncü örnek te ise, asıl kaynak dilden bir çeviri bulunmadığından, aradilden yapılan çeviriler arasında intihal iddiasına dayalı bir çatışma yaşanmış olup tam bir netliğe kavuşmamıştır. Diğer yandan, söz konusu aradilden ilk çevirileri daha sonraki asıl kaynak dilden çevirilerle daha görünür olduğu açıktır. Ayrıca, bu çalışmada Berman'ın modeline hem makro düzeyde çeviri projesinin ve çevirmenin çeviri pozisyonunun detaylarını açığa çıkarabilecek, hem de mikro düzeyde karşılaştırmalı çeviri analizi şeklinde uygulanacak "yüzleştirme"- karşılaştırma için seçilen bölümlere ve eserlerin alımlamasına ışık tutabilecek yanmetinsel analizinin eklenmesi önerilmiştir.

Özetlenecek olursa, bu çalışmada, çeviri döngülerinde Berman'ın yer vermediği, çeviri tarihinin devamlılığı açısından suni bir ayrılığa yol açan, asıl kaynak dilden ya da ara dilden yapılan (yeniden) çeviriler ayrımının verimsizliğine işaret edilmiştir. Örneklem olarak seçilen üç kitaptan ilk ikisi, öncelikle aradilden çevrilip sonra asıl kaynak dilden yapılan çevirileri ile bir rekabete girmiştir. Üçüncü kitabın ise, aradilden yapılan çevirileri arasında intihal iddiasına dayalı bir çatışma yaşanmış olup tam bir netliğe kavuşmamıştır. Her üç örnek de çoklu kaynak metin kullanımına örnek teşkil ettiğinden dolayı çeviri kavramının tanımları da belirsizleşmektedir. Diğer yandan, söz konusu aradilden ilk çevirilerin daha sonraki asıl kaynak dilden çevirilerle yeniden görünürlük kazandığı açıktır. Ayrıca, katkıda buldukları söylem alanı, aradilden de olsa asıl kaynak dilden de yeniden çevirilerle gelişmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- André, St. J. (2009). Relay. In M. Baker and G. Saldana (Eds.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2nd edition, (s. 232-235). London and New York: Routledge.
- Aydar, F. B. (2010). İntihal kolaylık değil, angaryadır, bunu iyi çevirmenler bilir; müfteriler ise herkesi kendi gibi bilir. *Sol defter*. <http://www.soldefter.com/2010/08/11/intihal-kolaylik-degil-angaryadir-bunu-iyi-cevirmenler-bilir/> (son erişim 20.03.13).
- Berman, A. (1990). La retraduction comme espace de la traduction, *Palimpsestes* 4: 1-7.
- Berman, A. (1992). The experience of the foreign: Culture and translation in romantic Germany (S. Heyvaert çev.) Albany, NY: State University of New York Press. (Kaynak eser ilk basım 1884).
- Berman, A. (2000). Translations and the trials of the foreign. L. Venuti (Ed.). M. Baker (advisory Ed.). (L. Venuti, çev.). *Translation studies reader* (s. 284- 297). London and New York: Routledge. (Kaynak eser ilk basım 1985).
- Berman, A. (2009). Towards a translation criticism: John Donne. F. Massardier-Kenney (çev. & yay. haz.). Kent, OH: The Kent State University Press. (Kaynak eser ilk basım 1995).
- Deane-Cox, S. (2014). *Retranslation: translation, literature and reinterpretation*. London: Blumsbury.

- Dollerup, C. (2000). "Relay" and "support" translation. In. Andrew Chesterman, Natividad Gallardo, San Salvador (Eds). *Translation in Context: Selected Contributions from the EST Congress*, Granada 1998. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 17-26.
- Erdost, M. İ. (2010). Muzaffer İlhan Erdost'un 'Ne Yapmalı?' çevirisi üzerine Notları. (posted by Ayşe K. 22 Temmuz 2010). <http://www.haberveriyorum.net/haber/muzaffer-ilhan-erdostun-ne-yapmalı-cevirisi-uzerine-notlari> (son erişim 04.05.16).
- Gambier, Y. (1994). La retraduction, retour et détour. *Meta: Translators' Journal*, 39(3): 413-417.
- Koskinen, K. & Paloposki, O. (2010). Retranslation. In I. Y. Gambier and L. Van Doorslaer (eds.) *Handbook of translation studies* (s. 294-298). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Koskinen, K. & Paloposki, O. (2010). Retranslation in the age of digital reproduction, *Cadernos de Tradução XI* (1), 19-38.
- Massardier-Kenney, F. (2015). Toward a rethinking of retranslation, *Translation Review*, 92(1), 73-85.
- Özlem, D. (2004) *Anlama ve Yorum*. Yay. Haz. A. Kadir Çüçen, Hatice Nur Erkızan, Güçlü Ateşoğlu. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Stolze, Ra. (2002) The Hermeneutic Approach in Translation. *Studia Anglica Posnaniensia: International Review of English Studies*; 1-14.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2009). Retranslation. In M. Baker and G. Saldana (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, s. 232-235.
- Uslu, M (2018). (In)direct (re)translations of leftist non-fiction in Turkish(1921-2016): Actors and networks. Yayınlanmamış Doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Sosyal Bilimler Çevirisi: Türkiye'de "Bourdieu" Çevirileriyle Akademik Pratikleri İlişkisel Düşünmek

DR. ÖĞR. ÜYESİ ZUHAL EMİROSMANOĞLU*

Öz

Çeviri sosyolojisinin özellikle edebiyat metinlerinin dolaşımında zengin bir araştırma geçmişi bulunmaktadır; ancak sosyal bilimlerin dolaşımına çeviriler üzerinden bakan çeviribilim araştırmaları kısıtlıdır. Sosyal bilimlerin çevirisi sosyoloji alanında geniş yer bulurken bugün artık çeviribilimin gündeminde de yerini almaya başlamıştır. Pierre Bourdieu'nün önemle vurguladığı fikirlerin uluslararası dolaşımının sosyokültürel koşulları, çevirileri dolaşımın doğal ve temel dinamiklerinden biri haline getirmektedir. Bu yönde yapılan araştırmalar bir dizi alımlama sorununun temelinde bir düşünür/gelenekten yapılacak çevirilerde tarihsel perspektifi göz ardı eden metin seçimi sorunları olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal bilimlerin tüm alanlarını ve bilimsel bilginin gelişimini ilgilendiren bu konu öncelikle epistemolojik bir sorundur. Çeviri sosyolojisi bu konuda bilim tarihi, sosyolojisi ve felsefesiyle disiplinlerarası bir araştırma perspektifine eklenmektedir. Çeviriler entelektüel alanda belli bir yapıtın ithalat ve ihracatında dolaşım koşullarını belirlerken, metinlerin üretim bağlamlarını erek bağlama götürememeleri alımlamanın önündeki en büyük engeldir. Bu araştırmada yapılan bibliyografya inceleme bulguları bize Bourdieu'nün Türkiye'de çeviriler yoluyla entelektüel alana geç ve parçalı girdiğini, kronolojik sapma ve eksik temel metin ve temalar nedeniyle bütünlüklü okunmasında sorunlar olduğunu göstermektedir. Ancak bugün dolaşıma katılan çok kimlikli failer ağının çalışmaları eksik temel metinlerin çevrilmesinde sistematik ve yoğun kolektif bir çabayı ortaya koymaktadır. Ritmi artan dolaşımın akademik pratikler üzerinde etkisine bakıldığında, çevirilere yapılan atıf istatistikleri Bourdieücü temaların Türkiye'deki temsilinde boşluklar olduğunu göstermektedir. Bourdieücü yönteme atıfta bulunan akademik çalışma istatistikleri ise, 2016 sonrası çevirilerin sayı, baskı ve dolaşım ritmine paralel olarak tez sayılarında da bir artış olduğuna işaret etmektedir. Özetle bilimsel bilginin üretim, dolaşım ve gelişim koşullarına dönük bir bilinç, bilim pratiklerimizi sorunsallaştırmada eleştirel bir 'oto-sosyoanalizle' mümkündür.

Anahtar sözcükler: Çeviri sosyolojisi, Bourdieu, sosyal bilim çevirisi, alımlama, yayıncılık alanı, düşünümSELLİK, akademik pratik, ilişkisellik

SOCIAL SCIENCES TRANSLATIONS: RELATIONAL THINKING OF "BOURDIEU"
TRANSLATIONS AND ACADEMIC PRACTICES IN TURKEY

Abstract

The sociology of translation has a rich research history, especially in the circulation of literary texts, but the number of translation studies that look at the circulation of social sciences through translations is limited. While the translation of social sciences has found a wide place in the field of sociology, it has now started to take its place on the agenda of translation studies. The socio-cultural

* İstanbul Ün. Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, zuhalkaraca@istanbul.edu.tr orcid: 0000-0002-7545-5398
Gönderim tarihi: 9.10.2022 Kabul tarihi: 22.12.2022

conditions of the international circulation of ideas, which Pierre Bourdieu emphasizes, make translations one of the natural and fundamental dynamics of circulation. Researches conducted in this direction reveal that the basis of a number of reception problems are text selection problems that ignore the historical perspective in translations from a thinker/tradition. This issue, which concerns all fields of social sciences and the development of scientific knowledge, is primarily an epistemological problem. In this way, sociology of translation is articulated in an interdisciplinary research perspective with the contributions of the history, sociology and philosophy of science. While translations determine the circulation conditions for the import and export of a particular work in the intellectual field, the biggest obstacle for the reception is that the texts cannot bring the production contexts to the target context. The findings related to the bibliographic analysis in this study show us that Bourdieu entered the intellectual field through late and fragmented translations in Turkey, and that there are problems in reading it in a holistic manner due to chronological deviations and missing basic texts and themes. However, the work of the multi-identity network of perpetrators circulating today reveals a systematic and intense collective effort in completing the rest of the Bourdieusian bibliography in Turkish. While there is an increasing amount of circulation in academic practices, the citation statistics for translations show that there are gaps in the representation of Bourdieusian themes in Turkey. Academic study statistics referring to the Bourdieusian method, on the other hand, indicate that there has been an increase in the number of theses in parallel with the number, publication reprint and circulation rhythm of translations after 2016. In summary, an awareness of the production, circulation and development conditions of scientific knowledge is possible with a critical auto-socioanalysis in problematizing our science practices.

Keywords: Sociology of translation, Bourdieu, social sciences translation, reception, publishing field, reflexivity, academic practices, relationality

GİRİŞ

Fikirlerin uluslararası dolaşımı, entelektüel alan içinde bilimsel alan ve bilim pratikleri açısından önemli bir araştırma alanıdır. (Bourdieu, 2002) Dolaşımdaki bilginin koşullarına bağlı olarak akademik alanı ve ampirik araştırma pratiklerini sorgulamak, Fatma Beğlü Dikeçligil'in dediği üzere (2006) aynı zamanda ontolojik olarak epistemolojik ve metodolojik düzeyde belli bir paradigmayla kurulan ilişkiyi düşünmeye çağırır. Öte yandan çevirilerin dolaşımı üzerine düşünen güncel sosyolojik araştırmalar da çeviriler ve sürece katılan failer etrafında kurulan ilişkiler ağıyla alımlama konusu arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Türkiye'de çeviri sosyoloji araştırmalarında Bourdieu sosyolojisinin sunduğu metodolojik olanakları konu edinen çok sayıda çalışma vardır (Demirel, 2003, 2013, 2014), (Karaca, 2007).

Kültürel ürünlerin uluslararası dolaşımıyla bilimsel bilginin hareketi, entelektüel, akademik ve bilim pratikleri üzerinde etkisi açısından önemli bir konudur. Bilimsel bilginin kültürlerarası etkileşiminde paradigmatik etkileri sorgulama, felsefe, sosyoloji ve tarihi alanlarının kesişiminde yer almaktadır. Disiplinlerarası sosyal bilim araştırmaları açısından yöntem ve yaklaşımların, kavram ve kuramların, genel olarak bilginin kitap formatında dolaşımında çeviriler önemli bir rol üstlenmektedir.

AMAÇ

Bu çalışmada, Türkiye’de Bourdieücü düşüncenin dolaşımında çevirilerin rolü ve düşüncelerin sosyokültürel dolaşım koşullarının alımlama üzerindeki etkileri tartışmaya açılacaktır. Ayrıca bu çalışmada çeviri sosyolojisi temelinde sosyal bilim çevirilerine bakışla entelektüel alan içinde yer alan yayıncılık ve akademi alanlarının dinamik ve pratikleri üzerine bir düşünümün harekete geçirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, Bourdieücü düşüncenin çeviriler yoluyla dolaşımını ve akademik üretim üzerindeki etkisini tartışmaya açmak, Türkiye’de sosyal bilim çevirilerine sosyolojik bakış ihtiyacını ortaya koymak ve fikirlerin uluslararası dolaşım süreçlerine yön veren temel dinamiklerden biri olarak çeviri ve bağlamsallaştırmada kolektif çabayı görünür kılmak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada çeviri sosyolojisiyle sosyal bilim çevirileri alanına bakma ihtiyacı ve Bourdieu’nün alımlanma sorunsalından hareket edilecektir. Türkiye’de dolaşım dinamiklerini sorgulayan bu araştırmanın ilk ayağında öncelikle Bourdieu’nün Türkçeye çevrilen kitaplarının bibliyografyasına dönük güncel veriler derlenecektir. Çevrilen kitapların kronolojik sıralaması ve yıllara göre sayısal değişimler, kaynak metin ile çevirisi arasındaki zamansal fark, akademisyen, yayınevi, editör ve çevirmen profilleriyle fail ağları ile kitapların Bourdieücü yaklaşım içinde yer aldığı temalar etrafında sınıflandırılacaktır. Araştırmanın ikinci ayağında tezlerde Bourdieücü araştırmaların metodolojik ve tematik yönelimleri ile yıllara göre tez sayılarında değişimine bakılacaktır. Derleyeceğimiz makale bütüncesi üzerinden gönderme yapılan Bourdieu metinlerinin diller üzerinden okuma dinamikleri gözlemlenecektir. SOBIAD atf dizininde çeviri kitap başlıkları üzerinden tematik atf sayıları incelenecektir. Elde edilen tüm veriler ışığında 1995’ten günümüze çevirilerin dolaşımındaki tarihsel seyri, akademik üretimler üzerinde etkisi ekseninde değerlendirilecektir.

1-SOSYAL BİLİMLER ÇEVİRİSİ

Pierre Bourdieu ‘Les conditions sociales de la circulation internationale des idées’ [Fikirlerin uluslararası dolaşımın toplumsal koşulları] (2002) başlıklı makalesinde uluslararası dolaşıma çevirileri merkeze alan sosyolojik araştırmalarla bakılmasının hem çeviri hem de sosyoloji araştırmacıları için temel referans olmaya devam edeceğini ileri sürer. Alımlama süreçlerindeki etkisi açısından sosyal bilimler çevirisi de bu yönüyle disiplinlerarası perspektifiyle çeviri sosyolojisinin gündemine gelmiştir (Navarre, 2008)¹.

Sosyal bilim çevirisi öncelikle metin türü olarak sınıflandırılması oldukça karmaşık bir konudur. Felsefe çevirileri üzerinden bu tür metinlerin özelliklerine değinen Ladmiral, bu metinleri teknik çeviri ve yazınsal çeviri arasında konumlandırmaktadır (1981, s.23). Lale Özcan ise, bu alanın sınırsızlığına dikkat çekerken bunun hem alanın sınırsızlığı hem konu ve bilim dalının çeşitliliği ve enginliği olduğunu vurgulamaktadır (2021, s.1053). Öte yandan Milliaressi ve Berner (2021) sosyal bilim çevirisini ‘epistemik çeviri’ olarak adlandırırken, Alicia Martorell

¹ Aksi belirtilmedikçe makale içindeki alıntı çevirileri tarafımda yapılmıştır.

bilimsel bilginin aktarımına vurgu yaparak sosyal bilimlerin çevirisinin tarih, felsefe, psikanaliz, sosyoloji, antropoloji, sanat başta diğer sosyal bilim alanlarına ait metinleri kapsadığını, ancak bu metinlerin teorik yaklaşım içeren, belli bir tezi olan kuramsal metin ve denemelerden oluştuğunu ifade etmektedir (Martorell, 2008, s.37).

Türkiye’de sosyal bilim metinleri çevirileri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, metin türü özellikleri, işlevleri, terminoloji ve çevirmen becerilerine odaklanıldığı görülmektedir. Bu yönüyle bu konu bir çeviri uzmanlık alanı olarak farklı üniversitelerin eğitim programlarında ders olarak yerini almıştır.² Sündüz Öztürk Kasar ve Didem Tuna (2017) sosyal bilimlerde kuramsal çeviri eğitimi ve terminoloji araştırmalarının altını çizerken, bu konuya dönük projeleri de öne çıkarmaktadırlar. Ayrıca Öztürk Kasar’ın (2012) bu alanda çevirilerin kültürlerarası düşünsel etkileşimdeki yerine vurgusu önemlidir. Berrin Aksoy (1999) ise metin türü, işlevi ve çevirmenin sorumluluklarına eğilmekte, sosyal bilimlerin çevirisinin en önemli özelliğinin, bu çevirilerin alımlanma süreçlerinin özgünlüğü olduğunu ifade etmektedir.

Lale Özcan (2021) ise, sosyal bilim çevirilerini, bu alandaki çevirmenlerin deneyimlerini ve çevirmen becerilerini konu edinmektedir. Özcan’a göre, tüm koşulların bilinciyle çevirmen, güçlü bir okuma etkinliğine girişmeli, sadece yazarın değil, eserin ufkunu oluşturan tüm külliyata gitmesi gerektiğinin farkında olmalıdır.’ (2021, s.1060). Özcan’a göre, yayıncılık piyasası dinamikleri açısından ‘Sosyal bilim çevirileri, çeviri sektörü açısından arz/talep bağlamı içinde yer almaktadır ve bu çeviriler ‘fazla tiraj yapmayan, çok satmayan, çevirmesi uzun süren ve yoğun emek gerektiren, çok az sayıda basımı olan ve yayınevlerinin genel ilgilerinin zayıf olduğu’ bir türdür (s.1054). Gisèle Sapiro da (2012) çevirileri, kültürlerarası alışverişte ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere üç mantık içinde sınıflandırmaktadır. Ona göre, çeviri metnin, erek kültürde basıldığı seriye, hangi yazarın önsözde ne yazdığına, sözlere göre etiketlemeye, varış dolaşım uzamının kendine has mantığı, anlamlandırma, alımlama ve konumlandırma sürecinin bir parçasıdır. Alice Berrichi için ise sosyal bilimlerin çevirisinin en önemli özelliği bu çevirilerin alımlanma süreçlerinin özgünlüğüdür. Bu alımlamanın, bu çevirilere ihtiyaç duyanlarla, çevirmenlerin yeterlilikleriyle, yayıncılık sektörü dinamikleriyle, her bir ulusal alanın kendine özgü amaç ve temsilleriyle ve bağlamla çok yakından ilişkili olduğunu dile getirmektedir (Berrichi, 2012, s.17-18).

Rafael Schögler (2019), editörlüğünü yaptığı *Circulation of Academic Thought- Rethinking Translation in the Academic Field* başlıklı antolojide zaman-uzam sürekliliğinde akademik düşüncelerin dolaşımında yazar, fikir ve yöntemlerin çevrildiğini, tartışıldığını, keşfedildiğini, yeniden yazıldığını, kırılmalara uğradığını, dönüştürüldüğünü, kronolojik kopuklukla yanlış alımlandığını vurgulamaktadır. Bu nedenle sosyal bilimlerde çeviri onları üreten sosyo-kültürel bağlamla sıkı sıkıya ilişki içinde düşünülmelidir. Laila Rossler’ın bu kitap üzerine yazdığı değerlendirme, alanın yeteri kadar ilgi gösterilmeyen bir alan olduğunun, çeviri araştırmalarının bugüne kadar sadece felsefe ve çeviri arasındaki ilişkiye yoğunlaştığının altını çizmektedir

² Örneğin Yıldız Teknik Üniversitesi Doktora programında ‘Sosyal Bilimlerde Kuram Çevirisi’ dersi, lisans programlarındaysa Yeditepe Üniversitesi ‘Sosyal Bilim Çevirisi’ dersi, Atılım Üniversitesi ‘Sosyal Bilimler Metinleri Çevirisi’, Medipol Üniversitesi ‘Sosyal Bilimler Metinlerinin Çevirisi’ dersleri bunlar arasındadır.

(Roesler, 2019). Bunun bir sonucu olarak da her çeviri, bilginin sınırlarının çizilmesinde tüm failer arasında (araştırmacılar, çevirmenler, kurumlar, yayıncılık dünyası) bir etkileşimi beraberinde getirmektedir.

Bugün sosyal bilimler çevirisi uzmanlık alt alanında çeviribilim çalışmalarının sınırlı olduğu görülse de uluslararası çeviri araştırmalarında sosyal bilim çevirilerinin dolaşımına ilgi gün geçtikçe artmaktadır (Price, 2008, Roesler, 2019). Özellikle Fransız sosyal bilimlerinin dolaşımı konusunda Bourdieu'nün 2002'de ölümünden sonra yayımlanan *Pour une histoire des sciences sociales* (Heilbron vd. 2004) temel kaynaklar arasındadır. Ayrıca "Bourdieu"s International Circulation: An Exercise in Intellectual Mapping' (Santoro vd., 2018), 'The International Circulation of Sociological Ideas: The Case of Pierre Bourdieu' (Santoro, 2009) 'Traduire les sciences humaines et sociales: logiques editoriales et enjeux spécifiques' (Sapiro ve Popa, 2008), 'Traduire la littérature et les sciences humaines. Conditions et obstacles' (Sapiro, 2012), *Ideas on the Move in the Social Sciences and Humanities* (Sapiro vd., 2020a) çevirilerin dolaşımında sosyolojik yaklaşımı önceleyen araştırmalardır. Çağdaş 'Fransız Felsefesi'nin dolaşımı üzerine *Palimpsestes*'in 33. sayısı (Naugrette vd., 2019), Handbook of Translation Studies dizisinde yayımlanan *Traduire les sciences sociales* (Gambier, 2021) ve Milliaressi ve Berner'in editörlüğündeki *Traduire les sciences humaines* (2021) alandaki güncel yayınlar arasındadır. Rafael Y. Schögler de 2018 'Translation in the Social Sciences and Humanities: Circulating and Canonizing Knowledge' başlıklı makalesinde sosyal ve beşerî bilimler alanlarında bilginin oluşumunda çeviri pratikleri konusunu Bourdieücü perspektifle irdelemektedir.

Genel itibarıyla sosyolojik bakış açısıyla sosyal bilim çevirileri disiplinlerarası alan araştırmalarına verimli bir perspektif sunmaktadır. Sosyal bilimlerin Avrupa coğrafyasındaki dolaşımına dönük büyük çaplı projeler (Sapiro, 2013) ve alan paydaşlarını bir araya getiren toplantılar (Taylan, 2011) bu konuda süregelen bir eleştirel perspektifin olduğunu göstermektedir. Tarihsel olarak yerel dolaşım süreçlerine dönük bilginin üretilmesi çevirinin kültür politikaları, yayıncılık alanı ve sosyal bilimlerde akademik pratikler üzerine etkisini sorunsallaştırmaya önemli katkılar yapacaktır.

2. "BOURDIEU" VE DOLAŞIMI

Metodolojik ve Kavramsal İlişkisellik

Ampirik saha araştırmalarında Bourdieücü yöntemin işletilmesi sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilim tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Felsefe ve antropolojiden sosyolojiye uzanan bilimsel seyrinde, Bourdieu kültür araştırmalarıyla sanat ve edebiyat tarihi konularına da yönelmiştir. Onun etnometodoloji ve psikolojiye olan ilgisinin eklemlendiği tüm bu alanlar dilbilim, semiyoloji, edebiyat sosyolojisi, sanat tarihi ve tarihi de içine alacak kadar geniştir (Naudet ve Duvoux, 2021).

"Bourdieu"nün kuramı klasik sosyolojinin isimleri Durkheim, Marx ve Weber başta olmak üzere farklı düşünce sistemleri arasında mantıksal olarak kurulmuş bir sentezdir. Bu nedenle kuramsal yaklaşımlar kavramların eklektik kullanımıyla genellikle birbirleriyle uyumsuz epistemolojik ön kabullerle dolaşmaktadırlar' (Naudet ve Duvoux, 2021). Elbette bir yapının

yazarının amacından farklı okunması kaçınılmazdır; ancak yine de bilimsel üretimler bu disiplinlerarasılık ve ilişkisellik üzerinden düşünülmelidir. Bourdieücü yaklaşımın kavramsal gelişim sürecini temsil eden yayın kronolojisi bu açıdan büyük önem arz etmektedir.

Loïc Wacquant (2018) Bourdieu'nün araştırma pratiğini her türlü ampirik araştırmada işe koşarken, kavramların fetişleştirilmesini, kuramsal çerçevenin blok halinde zorla dayatılmasını, nesnenin inşasına kılavuzluk eden ilkelerin de salt teorik sloganlar olarak alınmasını eleştirmektedir. Wacquant (2014), Galatasaray Üniversitesi'nde verdiği seminerde, metodolojik kavramların bütünselliği ve ilişkiselliğiyle parçalanamaz bir çerçeve oluşturduğunu göz ardı eden çalışmaların, uygulama açısından da hiçbir işlemsellik taşımadığını vurgulamaktadır (krş. Emirosmanoğlu, 2015, 2016). Tüm bu yönleriyle, Bourdieu metodolojisiyle çalışmaya sosyolojinin sınırlarını aşan, bilimsel araştırma alanlarına yayılan, okuma, araştırma ve bilim pratikleri üzerine düşünmenin de eklenmesi gerekmektedir. Bu epistemolojik düzlem aynı zamanda onun araştırmacıları özdeşinüme ve 'oto-sosyoanaliz'e davetidir (Bourdieu, 2001, 2013). Hem bireysel hem de kolektif bu sosyoanalitik boyut, Bourdieu'nün kavramsal ve kuramsal metinleriyle kurduğumuz ilişki üzerine düşünmeyi de bir yükümlülük haline getirmektedir.

Bourdieu'nün yapıtının çoklu yüzünü ortaya koymak amacıyla 2020 yılında yayımlanan *Dictionnaire International Bourdieu* sözlüğü [Uluslararası Bourdieu Sözlüğü] çok sayıda yanlış anlamının, Bourdieu'nün amaçlarından saptırılmasının önüne geçmek ve kavramları ampirik kullanımlarıyla beşerî ve sosyal bilimler tarihi içinde tarihselleştirmek amacıyla yayımlanmıştır (Sapiro, 2020b). Sapiro ve Poupeau, kendileriyle yapılan söyleşide Pierre Bourdieu'nün son derece zengin külliyyatının tüm dünyada keyfi ve yüzeysel kullanımıyla ilgili olarak şuna dikkat çekmektedir:

Tıpkı diğer kanon isimler gibi Bourdieu'nün kavramlarının da teorik çerçevelerinden koparılarak yüzeysel kullanıldığını gözlemliyoruz [...] anlamsal ve derinlikli amaçlarından kavramların içinin boşaltılması, büyük yanlışlara yol açmaktadır: Nesneyi hakkıyla inşa etmek ve bu insanın nasıl kullanacağımız yönünde seçimlerimiz için bir dizi olguyu birbiriyle ilişkilendirmemizi sağlayan bulgusal değerlerinden faydalanmak yerine, habitus, kültürel sermaye ya da alan gibi kavramlarını bağlamlarından yabancılaştırdığınızda, tıpkı failleri ve simgesel sermaye aktarımıyla (eleştiri yazılarını, dergileri, yayıncıları, ödülleri vd.) edebi değeri üreten olayları dikkate aldığımızdaki gibi bir ilişkisellikten bahsedemeyiz [...] (Naudet ve Duvoux, 2021).

Schögler (2018) için de belli bir düşüncenin geliştiği entelektüel bağlam elbette Bourdieu'nün kendi entelektüel seyri içinde bütüncül okuma zorunluluğundan, onun 'sosyolojisi'nin bir bütünlük içinde ilişkiyel bir sosyal teori olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla belli yapıttan çevrilecek kitapların seçimi düşüncenin dolaşımının bağlamında belirleyicidir.

2.1- "Bourdieu" Dolaşım Sorunu

Bourdieu'nün bizzat kendisinin üzerinde önemle durduğu düşüncenin uluslararası dolaşımı, belli bilim kültür ve geleneklerinin hâkim olduğu coğrafyalarda alımlanması üzerine önemli sayıda araştırmaya konu olmuştur. Metinlerin bağlamları olmadan dolaştıklarını hatırlatan

Bourdieu için dolaşım, metinlerin seçimi, damgalama ve yorumlama olmak üzere üç işleme tabidir (Bourdieu, 2002).

Bourdieu'nün yapıtı öncelikle İngilizce çevirileri üzerinden dolaştığından dünyada genel alımlamada 1990'ların sonlarına doğru İngilizce konuşan uzamın sınırlı alımlama koşulları belirleyici olmuştur (Derek, 2008). İngilizceye girişte temel metinlerin çevirisinde kronolojik sapmaların yarattığı boşluklar çok ciddi sonuçlar doğurmuştur. Ünsaldı ve Ural, Bourdieu'nün siyasal çizgisinin belirgin olduğu, geniş okur kitlesine hitap edebilecek küçük hacimli kitaplarının ve medyatik görünürlüğü daha fazla olabilecek çalışmalarının en fazla sayıda dile çevrildiğini belirtmektedir (2015, s.209). Çevirilerin kronolojik gecikmesinin alımlamada yorumlama hatalarına neden olduğunu vurgulayan David Swartz'a göre, kısmi ve kesintili okumada kilit kitapların çevrilmemiş olması bir sorundur (2011, s.13). *Pratik Kuramı* gibi en eski yapıtları Fransız eğitim sistemi üzerine yazdıklarından çok daha sonra çevrildiği için kavramsal gelişimi kendi tarihçesi içinde okunamamıştır. Bu nedenle Bourdieu indirgemeci bir okuma ve alımlanma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Sapiro ve Poupeau (2018) Bourdieu'nün alımlanmasını 3 evrede sınıflandırmaktadır. Buna göre, **ilk evre** 1960-1970'li yıllarda, özellikle Amerika, İngiltere, Almanya, İtalya ve Brezilya gibi ülkeler arasında parçalı bir giriş gösterdiği evredir. **İkinci evre** 1984'te *La Distinction'un (Ayrım)* çevrilerek Harvard Üniversitesi Yayınları tarafından basılmasıyla başlamıştır. Bu çeviri alımlamanın bir sosyal teori etrafında toplanmasını sağlamıştır. Bu sürece Loïc Wacquant'ın 1992 yılında yayımlanan ve 17 dile çevrilen *Invitation to Reflexive Sociology (Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar)* katkıda bulunmuş ve kuramın tüm dünyada bir araştırma programı olarak kullanımında yeni ve **üçüncü bir evreyi** başlatmıştır (ayrıca bkz. Sapiro, 2014; Gemperle, 2009).

Genel olarak bakıldığında, parçalı tematik dolaşım nedeniyle Bourdieu dünyada önce eğitim ve kültür sosyoloğu olarak tanınmıştır. 1990'ların başlarında eksik temel metinlerin çevirilerinin dolaşıma girmesiyle sosyal kuramcı, ardından evrensel bir entelektüel, ölümünün ardından da bugün artık klasik bir sosyolog olarak kanonlaşmıştır (Sapiro, 2020c). Dünyadaki dolaşım sorununa dönük verdiğimiz bu genel değerlendirmenin ötesine geçerek, ülke temelli dolaşım dinamiklerine ayrıntılı bakış çevirilerle alımlamayı düşünmek açısından verimli bir perspektif sunacak niteliktedir. Bu konuda Ünsaldı ve Ural'ın (2015) dünyadaki dolaşım sorunları üzerine yaptığı çalışması önemlidir. Verdiğimiz bu kısa izlek, bu makalede Türkiye'deki dolaşıma dönük güncel verilerle düşünmek için bir çıkış noktası oluşturmaktadır.

2.2- Türkiye'de "Bourdieu" Çevirileri Uzamı

Araştırmamız kapsamında öncelikle Bourdieu'nün Türkçeye çevrilen kitaplarının alana giriş kronolojisi, kaynak metin ile çevirisi arasındaki zamansal farkla dolaşım gecikmeleri, çevirilere aracı fail ağları, eserlerinin sosyoloji alt alanlarında tematik sınıflandırması listelenecektir. Derlediğimiz verinin çıkış noktası 2016'da yapmış olduğumuz araştırmadır; ilgili tablolar geçen süre içindeki dolaşım verileriyle güncellenmiştir. (Emirosmanoğlu, 2016, 2022).

Aşağıdaki tabloda tarihsel kronolojisiyle 23 kitap çevirisini, yayınevlerini ve çevirmenleri ve erişilebildiği kadarıyla baskı sayılarını listelemektedir.³

Tablo 1- 1995-2021 Fransızcadan Türkçeye yapılan 23 kitap çevirisi listesi⁴

	Kitap adı	Yıl	Yayınevi	Çevirmen	Baskı sayısı
1	Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine	1995	Kesit Yayıncılık	Hülya Tufan (Uğur Tanrıöver)	
2	Toplumbilim Sorunları	1997	Kesit Yayıncılık	Işık Ergüden	
3	Televizyon Üzerine	1997	Yapı Kredi Yayınları	Turhan Ilgaz	
4	Sanatın Kuralları	1999	Yapı Kredi Yayınları	Necmettin Kâmil Sevil	
5	Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar	2003	İletişim Yayınları	Nazlı Ökten	
	Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine	2005	Hil Yayınları	Hülya Tufan (Uğur Tanrıöver)	
6	Karşı Ateşler	2006	Yapı Kredi Yayınları	Halime Yücel	
7	Bekarlar Balosu	2009	Dost Kitabevi	Çağrı Eroğlu	
8	Sanat Sevdası	2011	Metis Yayıncılık	Sertaç Canpolat	
	Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine	2013	Hil Yayınları	Hülya Tufan (Uğur Tanrıöver)	3
9	Pierre Bourdieu, Seçilmiş Metinler	2013	Heretik Yayıncılık	Levent Ünsaldı	3
10	Bilimin Toplumsal Kullanımları	2013	Heretik Yayıncılık	Levent Ünsaldı	4
11	Bir Otoanaliz İçin Taslak	2013	Bağlam Yayınları	Murat Erşen	
1	Varisler Öğrenciler ve Kültür	2014	Heretik	Aslı Sümer, Levent	2

³ Bu makalede verilen tüm tablo verileri, listeler 'Bourdieu en Turquie: L'espace des traductions en pleine animation' başlıklı makaledeki verilerden hareketle 2016-2022 aralığı için güncellenmiştir. Güncel haliyle, yayın aşamasında olan yarımetinler üzerinden bir Bourdieu okuması konulu makalenin ekler kısmında yer almaktadır.

⁴ Yıllara göre yayınevi değişimi yeniden çevirilerle gelişimi görmek için listede erişilebildiği kadarıyla yeniden baskılara da yer verilmiştir. *Toplumbilim Sorunları* yeniden çevrilmiş ve *Sosyoloji Meseleleri* olarak basılmıştır. *Düşünümsel Antropoloji için Cevaplar* ise *Düşünümsel Sosyolojiye Davet* başlığıyla genişletilmiş baskısını yapmıştır.

2			Yayıncılık	Ünsaldı	
1	Eril Tahakküm	2014	Bağlam	Bediz Yılmaz	
3			Yayıncılık		
1	Sosyolog ve Tarihçi	2014	Açılım Kitap	Zuhal Karaca (Emirosmanoğlu)	
4					
1	Yeniden Üretim	2015	Heretik	Aslı Sümer, Levent	
5			Yayıncılık	Ünsaldı, Özlem Akkaya	
1	Ayırım	2015	Heretik	Ayşe Günce Berkkurt,	
6			Yayıncılık	Derya Fırat Şannan	
1	Dünyanın Sefaleti	2015	Heretik	Aslı Sümer, Baran	2
7		2022	Yayıncılık	Öztürk, Hatice Esra Mescioğlu, Laçın Tutalar, Levent Ünsaldı, Özlem Akkaya, Özlem İlyas, Zeynep Baykal	
1	Devlet Üzerine	2015	İletişim	Aslı Sümer	3
8					
1	Akademik Aklın Eleştirisi	2016-	Metis	P. Burcu Yalım	3
9	Pascalca Düşünme Çabaları	2019			
	Sosyoloji Meseleleri (Yeniden çeviri)	2016	Heretik	Aslı Sümer, Büşra Uçar,	4
			Yayıncılık	Filiz Öztürk, Mustafa Gültekin	
	Devlet Üzerine	2016	İletişim	Aslı Sümer	2
	Karşı Ateşler- Neoliberal İstilaya karşı Direniş Hizmet Edecek Sözler	2017-	Sel Yayıncılık	Sertaç Canpolat	2
		2021			
	Karşı Ateşler- II: Avrupa Sosyal Hareketi İçin	2018	Sel Yayıncılık	Işık Ergüden	
	Televizyon Üzerine	2019-	Sel Yayıncılık	Alper Bakım	3
		2021			
2	Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması	2019	Bilgi Üniversitesi	Nazlı Ökten	
0					
2	Heidegger'in Politik Ontolojisi	2019-	Monokl	Aslı Sümer	
1					
	Sanatın Kuralları- Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı	2020	Alfa Yayıncılık	Necmettin Kâmil Sevil	2
	Devlet Üzerine	2020	İletişim	Aslı Sümer	

			Yayıncılık		
2	Genel Sosyoloji -Collège de	2021	İletişim	Zuhal Emirosmanoğlu	
2	France Dersleri (1981-1983)		Yayıncılık		
	Ayrım: Beğeni Yargısının	2021	Nika Yayınevi	Ayşe Günce Berkkurt,	2
	Toplumsal Eleştirisi			Derya Fırat Şannan	
2	Homo Academicus	2021	Bilgi	Nazlı Ökten, Eren	
3			Üniversitesi	Gülbey, Arzu Nilay	
				Kocasu	
	Sosyolog ve Tarihçi	2021	Vakıfbank K.Y.	Zuhal Emirosmanoğlu	2
	Düşünümsel Sosyolojiye	2021	İletişim	Nazlı Ökten	9
	Davet		Yayıncılık		
	Sanat Sevdası	2022	Metis	Sertaç Canpolat	3
			Yayıncılık		

Sapiro ve Bustamente'nin 2008 yılı için Bourdieu'nün kitaplarının çevirilerinin dünyadaki dolaşımıyla ilgili verdikleri tabloda Türkçe 6 çeviriyle yarı-çevresel dil olarak sınıflandırılmıştır (2009, s.8). Verdiğimiz tablodan hareketle 2008'den 2016'ya kadar geçen sürede 13, 2016'dan 2022'ye kadar ise 4 yeni kitap çevrilmiştir. İşaret ettiği yüksek çeviri ritmiyle Türkçenin bugün artık merkez diller arasında yerini aldığını söylemek mümkündür. Burada önemli bir diğer nokta 2007'de yayımlanan ilk Türkçe Bourdieu derlemesi *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdieu Derlemesi*'nin, sonrasında artan çeviri ritminin dinamiklerinden biri olduğudur (Çeğin vd., 2007).

Tabloda *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine* dışında 1995'ten 2015'e kadar çevirilerde yeniden baskı yoktur. Yeniden baskılarda Heretik Yayınları çeviri uzamına hakimdir. Yayınevi kurucusu ve genel yayın yönetmeni Levent Ünsaldı çevirmenler arasındadır. Kurulduğu 2013 yılı itibarıyla 2016'ya kadar basılan toplam 14 kitap içinde Heretik'in payı 7'dir. Özellikle *Ayrım* ve *Dünyanın Sefaleti* gibi hacimli kitaplarda çeviriler kolektif yapılmıştır. Heretik, 1997 yılında Kesit yayınlarınınca Işık Ergüden tarafından *Toplumbilim Sorunları* adıyla çevrilen *Sosyoloji Meseleleri*'nin 2016'da yeniden çevirisini yayımlamıştır. 4 yıl gibi kısa bir sürede 7 kitabın çevirisine imza atan Heretik'te kolektif bir çeviri faaliyeti olduğu görülmektedir. Heretik 2022 itibarıyla *Dünyanın Sefaleti*'nin yeni baskısıyla yayınlarına devam etmektedir. Ayrıca epistemoloji teması içinde eksik olan *Science de la Science et Reflexivite* ile 20 ülkeden 126 yazar tarafın katılımıyla yazılan ve 2020'de Fransa'da yayımlanan *Dictionnaire internationale Bourdieu* [Uluslararası Bourdieu Sözlüğü] çevirilerini de yine yayın programına aldığını duyurmuştur.⁵

Yapı Kredi Yayınları *Televizyon Üzerine* (1997), *Sanatın Kuralları* (1999) ve *Karşı Ateşler*'i (2006) çevirmiştir. İlgili sanat ve medya konularınadır, daha sonra hiçbir çeviri basmamıştır. Kamusal alanla ilgili *Televizyon Üzerine* (1997) ve *Karşı Ateşler*'in çevirilerini Sel Yayınları yeniden basmış, *Sanatın Kuralları*'nı ise 2020'de Alfa Yayıncılık yeniden yayımlamıştır. 2020 ve 2021 yıllarında 5

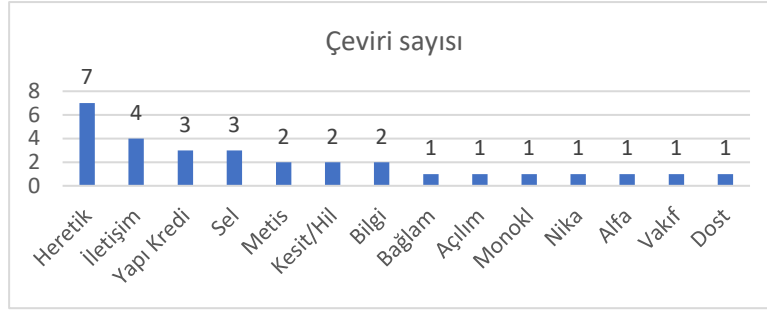
⁵ Bkz. Heretik Yayınları Twitter hesabı. Çevrimiçi. 21.12.2022. <https://twitter.com/heretikyayin/status/1573272293349924866>

çeviri yeniden basılmıştır. Başka bir deyişle, bunlardan 3 tanesi yayınevi değiştirerek yeniden basılan çevirilerdir. Alana yeni giren yayınevleri 1'er kitapla Alfa Yayıncılık, Nika Yayınevi, Monokl ile 2 kitapla İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınlarıdır. Nika ve VakıfBank, yayıncılık uzamında da görece yeni yayınevleridir. Monokl Yayınları da *Heidegger'in Politik Ontolojisi*'ni (2019) çevirerek tek kitapla Bourdieu uzamında temsil bulmaktadır. Bu kitap 31 yıllık bir gecikmeyle Türkiye'ye girmiştir. Kitabı Heretik, İletişim ve Monokl Yayınları'nda da Bourdieu çevirileri olan Aslı Sümer çevirmiştir.

Sosyal bilimler yayıncılığında eski yayınevlerinden Dost Yayınları erken dönem diyebileceğimiz 2009 yılında Çağrı Eroğlu çevirisiyle sadece *Bekarlar Balosu*'nu yayımlamıştır. İkinci baskısını (2021) yine Zuhul Emirosmanoğlu çevirisiyle VakıfBank Yayınlarının yaptığı (2021) *Sosyolog ve Tarihçi*'yle Açılım Yayınları da (2014) tek çeviri yayımlamıştır. Çeviriler uzamıyla ilgili en belirgin durum, 2003'te çevrilen ve tüm dünyada en çok atıf yapılan kitap *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*'la Bourdieu'nün alımlanmasına alan açmış İletişim Yayınlarının öncü rolüdür. Yayınevi Zuhul Emirosmanoğlu'nun çevirisiyle *Genel Sosyoloji -Collège de France Dersleri*'ni (2021) yayımlayarak epistemoloji ve sosyal teori temalarına katkı yapmıştır. Aslı Sümer çevirisiyle yayınevinin 2015'te bastığı *Devlet üzerine* 2016 ve 2020 yıllarıyla birlikte toplam 3 baskı yapmıştır. İletişim Yayınları uzamda varlığını, süregelen Bourdieu çevirileriyle ve yeniden baskılarla önemini korumaktadır. Özetle 2015-2016 yılları yayıncılık alanı ve okur kitlesi üzerinden Bourdieu'ye ilginin belirginleştiği yıllardır.

Bu uzamda ilk defa bir üniversite yayınevi olarak Bilgi Üniversitesi Yayınları yer almıştır. Bu dönemde, *Devlet Üzerine*'nin yanı sıra *Sosyolog ve Tarihçi* 2 baskı, *Ayrım* 2 baskı, *Sanatın Kuralları* 2 baskı yapmıştır. 2019-2021 aralığına bakıldığında yeniden baskılarda son durum 2021'de 5 kitap, 2020'de 2 kitap, 2019'da 2 kitaptır.

Özellikle İngilizce çevirilerin Richard Nice başta olmak üzere birkaç çevirmen etrafında toplandığını düşündüğümüzde, Türkiye'deki dolaşım uzamında çevirmenlerin sayısının çok fazla olduğu göze çarpmaktadır. Farklı kitapların çevirilerine ortak katılan çevirmen sayıları dikkate alındığında uzamda toplam 23 çeviri kitap için 24 farklı çevirmen bulunduğu görülmektedir. Bu çevirmenlerin profillerine bakıldığında, birkaç istisna dışında sosyoloji alanından genç araştırmacılardan ve dolaşıma aracılık eden akademisyenlerden oluşan bir kolektif ağ olduğu görülmektedir. 2013 ila 2016 arasında 7 çeviri yayımlayan Heretik Yayınlarında, *Varisler Öğrenciler ve Kültür* (2 çevirmen), *Yeniden Üretim* (3 çevirmen), *Ayrım* (2 çevirmen), *Dünyanın Sefaleti* (8 çevirmen), *Sosyoloji Meseleleri* (3 çevirmen) kolektif yapılmış çevirilerdir. Kolektif çeviriye 2013 ila 2016 yılları arasında yüksek çeviri ritmiyle eksik temel metinleri alana kazandırma amacıyla benimsenmiş bir strateji olarak bakılabilir. Heretik dışında kolektif çeviri pratiği Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından çevrilen *Homo Academicus*'ta (2021) görülmektedir. Bourdieu metinleri arasında çeviri açısından en zorlu ve hacimli metinlerden biri olan *Homo Academicus* Nazlı Ökten, Eren Gülbey ve Arzu Nilay Kocası tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Grafik 1- 1995-2021 arası çeviri sayısına göre yayınevi dağılımı

Aşağıdaki tabloda Türkiye’de dolaşımda olan kitapların kaynak üretim kronolojisinde yayın yılları, çevirilerin 1995-2021 arasında ritmi ve çevirisi için geçen zamansal fark aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Değerlendirmede çeviri için geçen 30 yıl ve üzeri fark eşik alınmış ve bu çeviriler vurgulu gösterilmiştir. Bourdieu kitaplarının Fransa’da yayın yılıyla Türkiye’deki yayın yılı arasındaki farkı görebilmek için çevirilerin sadece ilk baskı yılları verilmiştir. Burada uzama girişte kronolojik fark, yıllara göre çeviri ritimleri ve kaynak-hedef uzamlar arasındaki çeviri için geçen zaman farkı görülmektedir.

Tablo 2- Türkçeye çevirilerin kronolojisi ve ritmi- zamansal farklar

	Kitap adı	Yayın	İlk Çeviri	Fark
1	Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine	1994	1995	1
2	Toplumbilim Sorunları	1980	1997	17
3	Televizyon Üzerine	1996	1997	1
4	Sanatın Kuralları	1992	1999	7
5	Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar	1992	2003	6
6	Karşı Ateşler	1998	2006	8
7	Bekarlar Balosu	2002	2009	7
8	Sanat Sevdası (Metis)	1966	2011	45
9	Pierre Bourdieu, Seçilmiş Metinler (Heretik)	1987	2013	26
10	Bilimin Toplumsal Kullanımları (Heretik)	1997	2013	16
11	Bir Otoanaliz için Taslak	2004	2013	9
12	Varisler Öğrenciler ve Kültür (Heretik)	1964	2014	50
13	Eril Tahakküm	1998	2014	16
14	Sosyolog ve Tarihçi	2010	2014	4
15	Yeniden Üretim (Heretik)	1970	2015	45
16	Ayrım (Heretik)	1979	2015	36
17	Dünyanın Sefaleti (Heretik)	1993	2015	22
18	Devlet Üzerine	2011	2015	4
19	Akademik Aklın Eleştirisi Pascalca Düşünme Çabaları	1997	2016	19
20	Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması (Bilgi)	1972	2019	47
21	Heidegger’in Politik Ontolojisi (Monokl)	1988	2019	31

22	Genel Sosyoloji -Collège de France Dersleri (1981-1983)	2015	2021	6
23	Homo Academicus (Bilgi)	1984	2021	37

Bu tabloya göre, 17 yıl farkla giren *Toplumbilim sorunları* dışında 1995- 2009 yılları arasında ortalama 6 yıl farkla kaynak Fransız üretim uzamını yakından takip eden bir ivme görülmektedir. Uzama giriş farkına bakıldığında sırasıyla *Varisler Öğrenciler ve Kültür* (50 yıl-Heretik), *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması* (47 yıl-Bilgi), *Sanat Sevdası* (45 yıl-Metis), *Yeniden Üretim* (45 yıl-Heretik), *Homo Academicus* (37 yıl-Bilgi), *Ayrım* (36 yıl-Heretik), *Heidegger'in Politik Ontolojisi* (31 yıl-Monokl) en büyük zaman farkıyla dolaşıma giren metinlerdir. Buna göre, 30 yıl ve üzeri fark dikkate alındığında Bourdieu'nün yapıtı içinde en temel metinler Heretik ve Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından çevrilmiştir. 2015-2021 yılları arasında yapılan çevirilerin, Bourdieu'nün üretim alanıyla en fazla zaman farkının bulunduğu klasikleşmiş metinleri olduğu görülmektedir. Eksik kalan temel metinlerin çevrisiyle bugün artık Bourdieu'nün yapıtının Türkiye'deki daha bütüncül bir temsili bulunmaktadır.

2.3. Kitapların Tematik Sınıflandırması

Bu araştırmada, yeni eklenen çevirilerle, Nur ve Koytak'ın (2014, s.362) Bourdieu'nün 27 kitabı⁶ üzerinden yaptığı 8 tematik başlık sınıflandırmasına dayanarak 2016 yılında çıkardığımız tablo temel alınarak güncellenmiştir (Emirosmanoğlu, 2016, s.19; 2022).

Tablo 3- Tematik sınıflandırmada çevirilerin güncel durumu

Tematik sınıflandırma	Kitabın adı	Çeviri yılı	Yayınevi
Sosyolojik Teori (6)	Le sens pratique (1980)	-	
	Toplumbilim sorunları/ Sosyoloji Meseleleri (1980)	1997	Kesit
	Pierre Bourdieu, Seçilmiş Metinler (1987)	2013	Heretik
	Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar (1992)	2003	İletişim
	Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine (1994)	1995	Kesit
	Genel Sosyoloji- Collège de France Dersleri (1981-1983)	2021	İletişim
Sosyal Farklılaşma-Tabakalaşma (3)	Yeniden Üretim (1970)	2015	Heretik
	Ayrım (1979)	2015	Heretik/Nika
	Eril Tahakküm (1998)	2014	Bağlam
Kültürel Üretim (6)	Sanat Sevdası (1966)	2011	Metis
	Ce que parler veut dire (1982)	-	-
	Heidegger'in Politik Ontolojisi (1988)	2019	Monokl
	Sanatın Kuralları (1992)	1999	Yapı Kredi/Alfa

⁶ Bu listeye çevrilmemiş kitapları da dâhildir.

	Bilimin Toplumsal Kullanımları (1997)	2013	Heretik
	Langage et pouvoir symbolique (2001)	-	-
Eğitim (3)	Varisler Öğrenciler ve Kültür (1964)	2014	Heretik
	Homo Academicus (1984)	2021	Bilgi Üniv.
	La Noblesse d'Etat (1989)	-	-
Kamusal müdahale (2)	Televizyon Üzerine (1996)	1997	Yapı Kredi/Sel
	Karşı Ateşler 1-2 (1998)	2006	Yapı Kredi/Sel
Epistemoloji (4)	Le Métier de sociologue (1968)	-	-
	Akademik Aklın Eleştirisi -Pascalca Düşünme Çabaları (1997)	2016	Metis
	Science de la science et réflexivité (2001)	-	-
	Bir Otoanaliz için Taslak (2004)	2013	Bağlam
Siyaset Ekonomi (3)	Dünyanın Sefaleti (1993)	2015	Heretik
	Les structure sociales de l'économie (2000)	-	-
	Devlet Üzerine (2012)	2015	İletişim
(Etnografik) Cezayir (5)	Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması (1972)	2018	Bilgi Üniv.
	Sociologie de l'Algérie (1958)	-	-
	Travail et travailleurs en Algérie (1964)	-	-
	Le Déracinement (1964)	-	-
	Algérie 60 (1977)	-	-

Bu tabloda bugüne kadar Türkçeye çevrilmeyen kitaplar kalın harflerle vurgulanmıştır. En belirgin durum 1950'lerdeki etnografik Cezayir çalışmalarının Türkçede hala eksik olmasıdır. Biz bu tabloda Nur ve Koytak'ın (2014) 'Sosyal Teori' temasında sınıflandırdığı 'Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması'nı (2018) etnografi teması altında sınıflandırdık. Nazlı Ökten Gülsoy'un (2012), önemini vurguladığı bu **etnografya** temasında Bourdieu'nün dolaşımına katkısı kendi çevirdiği bu kitapla olmuştur. Ökten Gülsoy ayrıca, Fransa'da 1984 yılında yayımlanan ancak Türkçede 2021'e kadar eksik kalan **eğitim** temasındaki *Homo Academicus*'un çevrilmesi ve yayımlanmasına katılmıştır. Bu iki temel metni alana Bilgi Üniversitesi Yayınlarından çıkan çevirileriyle dahil etmiştir. Bu yönüyle 1995'ten günümüze Türkiye'de ilk defa bir üniversite yayınevi olarak Bilgi Üniversitesi Yayınları Bourdieu çeviriler uzamına dahil olmuştur.

Yayınevlerinin tematik ilgisine bakıldığında, örneğin Metis Yayınlarının ilgisi 'Kültürel Üretim' tematiğinde *Sanat Sevdası* (2011) ve 'Epistemoloji' tematiğinde *Akademik Aklın Eleştirisi Pascalca Düşünme Çabaları*'na (2016) olmuştur. *Akademik Aklın Eleştirisi* 2016 ile 2019 yılları arasında 3 baskı yapmıştır. Bu tematik sınıflandırma tablosu, çevrilmeyen *Ce que parler veut dire* (1982) [Konuşmak ne demektir] ile *Langage et pouvoir symbolique* (2001) [Dil ve Simgesel İktidar] ile **kültürel üretimler** tematiğinde Bourdieu'nün dil, söylem ve iktidarı konu edinen metinlerinin

eksik olduğunu göstermektedir. Genel bir değerlendirmeye, eksik **epistemoloji** temasında yer alan 4 metinden 2'si 2016 sonrası alana girmiştir. İlk metinlerden diyebileceğimiz *Le Métier de sociologue* (1968) [Sosyolog mesleği] ve *Science de la science et réflexivité* (2001) [Bilimin Bilimi ve Düşünümsellik] çevrilmemiştir. Tabloda dikkat çeken bir diğer tema **siyaset-ekonomi**dir. Burada yer alan 3 metinden 2'si 2015'ten sonra Heretik ve İletişim tarafından çevrilerek dolaşıma girmiştir. *Les structures sociales de l'économie* (2000) [Ekonominin Sosyal Yapıları] eksiktir. Uzama en erken giren tema **kamusal müdahale**dir. Bu tema da 1997-2007 yılları arasında farklı dergilerde yayımlanan yazılarla paralel bir dolaşım göstermektedir; başka bir deyişle **siyaset** ve **ekonomi** ile **kamusal müdahale** temaları Bourdieu'nün Türkiye uzamına erken girişini temsil etmektedir. Erken çevrilen temalar arasında **Sosyolojik Teorinin** girişine 1995'te Kesit Yayınları öncülük etmiştir. Ardından İletişim ve Heretik bu temaya ilgi göstermiştir ve bugün sadece *Le sens pratique* (1980) [Pratik Duyu] çevirisi eksiktir. Heretik Yayınları 8 temadan 5'inde çevirilere katılarak, hemen her temada eksik metinlerden çeviri yapmıştır.

3- AKADEMİK PRATİKLERDE BOURDIEU ÇEVİRİLERİ

Çevirilerin dolaşımının nicel olarak akademik araştırma pratikleri üzerinde etkisi, alımlamayı ilişkişel düşünmek açısından önemli bir basamaktır. Bu nedenle öncelikle akademik pratiklerle çeviriler arasındaki ilişkiye dönük nicel bir veri inşa edebilmek için SOBİAD atf dizininde çevrilen kitap başlıklarına yapılan atf istatistikleri Bourdieu kitaplarının tematik sınıflandırmasıyla birlikte listelenmiştir. Ardından Bourdieücü metodolojiye atf yapan tez istatistiklerine başvurulmuş, YÖK Tez veritabanında "Bourdieu" anahtar sözcük taramasıyla tezlerin bir listesi çıkarılmıştır. Burada amaç yıllara göre Bourdieücü yöneme hangi akademik disiplinlerde ve konu alanlarında referans verildiğini ve akademik ilgiyi gözlemlemektir. Bu inceleme, sosyoloji alt alanlarındaki tema yoğunluklarını, çevirilerin tematik sınıflandırmasıyla ilişki içinde düşünmek açısından önemli bir veri sağlayacaktır.

3.1. SOBİAD Dizininde Atf Sayıları ve Tematik Temsiller

SOBİAD dizininde Türkçe çevirilerin eser isimlerine atf taramasıyla Mayıs 2022'ye kadar yapılan atf sayıları incelenmiştir. Çevirilere ait ayrıntılar yukarıda yapmış olduğumuz tematik sınıflandırmaya göre aşağıdaki tabloda tema sütunuyla birlikte verilmiştir. SOBİAD üzerinde 'Tüm girdilerde' taramada "Bourdieu" 12660 atıfla 'Foucault'nun ardından (19612) Fransız sosyologlar içinde ilk sıralardadır. Ayrıntılı atf incelemesi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Toplam atıflar içinde 50 ve üzeri atf alan çevirilerin sıralaması (Mayıs 2022)

Çeviri kitap	Çevrildiği yıl	Baskı sayısı	Atf sayısı	En çok atf yıl/sayı	Tema
Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar	2003	9 ⁷	590		Sosyal Teori

⁷ Bu çeviri Nazlı Ökten Gülsoy tarafından *Düşünümsel Bir Sosyoloji İçin Cevaplar* başlığıyla genişletilerek 9. baskısını yapmıştır.

Televizyon üzerine	1997	2	380		Kamusal alan
Eril Tahakküm	2014	2	378		Sosyal tabakalaşma
Ayrım- Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi	2015	2	256	2019-88	Sosyal tabakalaşma
Toplumbilim sorunları/ (Sosyoloji Meseleleri (1980))	1997 (2016)	4	107+81=188		Sosyal Teori
Sanatın Kuralları	1999	2	180	2019-32	Kültürel Üretim
Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine (1994)	1995-	3	162	2019-29	Sosyal Teori
Homo academicus	2021	1	128		Eğitim
Karşı Ateşler 1-2 (1998)	2006	2	109		Kamusal alan
Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin	2013	4	69	2019-16	Kültürel Üretim
Varisler Öğrenciler ve Kültür (1964)	2014		61		Eğitim
Sanat Sevdası (1966)	2011	3	54		Kültürel üretim
Yeniden Üretim (1970)	2015	4	52		Sosyal tabakalaşma

590 atıfla ilk sırada yer alan *Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar* aynı zamanda tüm dünyada da en çok başvurulan metindir. Bourdieu'yü alımlamada indirgeyici olarak nitelendirilen bu metnin Türkiye'de de temel referans metni olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir.

Tablo 5: Çeviriler üzerinden atıf oranları tematik temsili

Tema	Atıf sayısı
Sosyal teori	979
Sosyal tabakalaşma	686
Kamusal alan	489
Kültürel Üretim	303
Eğitim	189
Epistemoloji	80
Ekonomi ve politika	46
Cezayir	5

Atıf sayılarına göre ilgi Bourdieu'nün teorik başka bir deyişle 'Sosyal teori' temasındaki çevirileridir. Bu metinler dolaşımda 1. evrede yoğunlaşan çeviri metinlerdir ve Bourdieu'nün Türkiye'ye girişi teorik temayla gerçekleşmiştir. Bu temadaki çeviriler aynı zamanda ortalama 3

baskıyla en çok baskı yapan, dolayısıyla en çok okunan metinlerdir. ‘Sosyal teori’nin ardından sırasıyla ‘Sosyal tabakalaşma’, ‘Kamusal alan’, ‘Kültürel üretim’ ve ‘Eğitim’ temaları gelmektedir.

2021’de Türkçeye çevrilene kadar *Homo Academicus* 13 Fransızca atıfa karşılık 128 atıfla İngilizce üzerinden okunmuş ve okunmaya devam etmektedir. 2015 yılında ve 2021 yılında 2 baskı yapan *Ayrım*’a toplam 257 atıf yapılmıştır. 2005 ila 2022 arası *Ayrım*’ın İngilizce çevirisine toplam 113 atıf yapılmış ve atıf yapan çalışmaların 46’sı Türkçedir. *Ayrım*, 2015’te Türkçeye çevrilmiş olmasına rağmen, 2016 itibarıyla toplam 29 akademik çalışmada referansların %50’sinden fazlası eserin Fransızcadan İngilizceye yapılan çevirisinedir. 1999’da çıkan *Sanatın Kuralları*, Türkçe çeviri kronolojisinde Bourdieu’den çevrilen 4. kitap olmasına rağmen toplam 180 atıf almıştır. Bu üç metin atıf oranları değerlendirildiğinde İngilizce çevirileri üzerinden de okunmaya devam etmektedir.

‘Epistemoloji’, ‘Ekonomi Politika’, ‘Cezayir’ temalarındaki çeviriler en az atıf alanlardır. Türkçe erişimdeki bu temalarda eksik çeviriler nedeniyle Fransızca kaynak dil ve İngilizce çeviriler üzerinden okumayı temsil eden toplam 338 atıf yapılmıştır. Söz konusu temalarda eksik metinler yaklaşık 2/3 oranında İngilizceden okunmaktadır. Bourdieu’nün ‘Kültürel Üretim’ temasında dikkat çeken dil ve söylemin simgeselliği ve güç ilişkisini konu edinen iki kitabı Türkiye’de dolaşımında değildir; ancak *Langage et pouvoir symbolique* (2001) İngilizce 206, Fransızca 13 atıfla okumalar arasındadır. ‘Epistemoloji’ temasında 5 metinden 2’si eksiktir, eksik metinler 3’te iki oranında İngilizce üzerinden okunmaktadır ve çevrilen iki metin için her birine atıf 50’nin altındadır. *Sanatın Kuralları*’nın 180 atıfla ilk sırada yer aldığı ‘Kültürel üretim’ temasında çevrilen diğer iki metin yaklaşık 50 atıf almıştır. ‘Ekonomi ve politika’ temasında 3 metinden 1’i eksiktir, her birine 50’nin altında atıf yapılmıştır.

‘Eğitim’ temasında 3 metinden 1’i eksiktir ve 2 çeviriye toplam 189 atıf yapılmıştır. 2021’de çevrilmesine rağmen 37 yıl farkla Türkçeye çevrilen *Homo Academicus* 128 atıfla hızlı bir dolaşıma girmiştir. Temadaki *Varisler Öğrenciler ve Kültür* 50 yıl farkla 2014’te çevrilmiş ancak 61 atıf almıştır.

3.2.Lisansüstü tezlerde “Bourdieu”

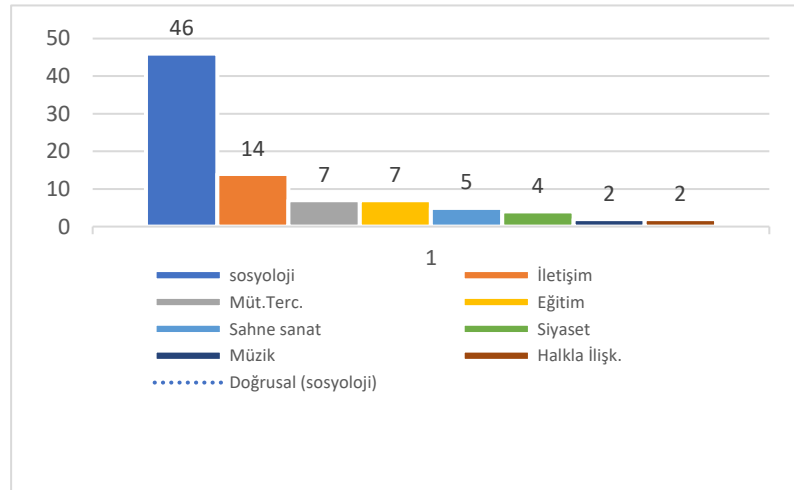
Bilim pratiklerinde Bourdieucü yönteme olan ilginin nicel bir temsilini sunmak amacıyla, Şubat 2022’de YÖK Tez Merkezi üzerinde tez özetlerinde “Bourdieu” anahtar sözcüğüyle tarama yapılmıştır. Yıllara göre toplam bütüncü içinde yer alan 400 tezin konu dağılımları aşağıdaki gibidir.

Tablo 6: Yıllara göre tez 'Konu' dağılımları

Tez Özetlerde 'BOURDIEU' taramasında 'KONU'lara göre dağılım	YL	DR	1999	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Sosyoloji- 217	148	69	1	1	1	2	2	1	3		4	11	5	2	10	7	14	15	25	27	46	13	25	
İletişim Bilimleri- 41	21	20		1					2	1		1		2			2	2	2	3	14	3	8	
Mütercim Tercümanlık- 35	17	18				1			1		2	2	1		1	1	3		3	3	7	5	4	
Siyaset- 27	20	7	1			1					1			3	1	2	2	1	3	1	4	1	5	
Eğitim - 21	11	10										3		1	2		1	1	3		7	1	1	
Sahne ve görüntü sanatları- 18	14	4							1				1	1		1	3	1	1	2	5	2		
Gazetecilik- 14	7	7			1			1	1		1	1								1	2	3	3	
Antropoloji -11	7	4								1	1	1				2			1	1	1		2	
Müzik -11	5	6													1		2	1	3	1	2	1		
Güzel sanatlar- 5	4	1															1	1	1	1			1	
TOPLAM	254	146		2	2	2	4	2	2	7	3	9	19	7	9	17	11	29	22	42	40	88	29	49

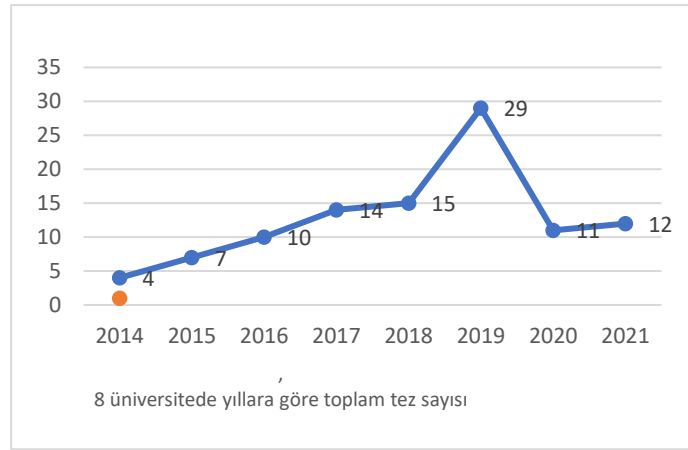
Bu tabloya göre, 1999 -2021 arasındaki dağılım bize akademide Bourdieu çalışmalarının 2015 öncesi ve sonrası iki dönem olarak incelenebileceğini gösteren bir ivme ortaya koymaktadır. Farklı disiplin ve konu dizinlerinde Bourdieucü metodolojiye ilgi artmıştır. Tüm konu alanlarında belirgin artış 2015'tedir. Bu artış, verdiğimiz 3 evreli sınıflandırmaya göre 2016 sonrası 3. evreye denk düşmektedir.

2019 yılı için özetlerde "Bourdieu" anahtar sözcükle öne çıkan 'konu' başlığı taramasında alanların temsili aşağıdaki grafikte görüldüğü gibidir. Rakamlara göre, doktora tezlerinde Bourdieucü yaklaşıma ilgi sıralamasında Sosyoloji, İletişim Bilimleri ve Mütercim Tercümanlık alanları başta gelmektedir.

Grafik 2: Tezlerde 'Konu' taramasında "Bourdieu"

2016-2022 arası özetlerde Bourdieu taramasıyla 98 doktora tezi içinde 12 ve üzeri tez sayılarına göre, Hacettepe (29), ODTÜ (26) Ankara Üniversitesi (23), YTÜ (17), Marmara (15), Boğaziçi (15), Mimar Sinan (12) en yüksekten en düşüğe doğru sıralanabilir. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere, genel olarak tezlerdeki artışın 2015 itibarıyla başlamış ve bu 8 üniversite artan ritimde tez sayılarında 2017-2020 aralığında ciddi bir yükseliş yaşanmıştır. 2019 yılı 29 teze en yüksek artışı ortaya koymaktadır.

Grafik 3: İlk 8 üniversitede yıllara göre tez sayısı değişimi

SONUÇ

Sosyal bilim çevirileri alanı günümüz araştırmalarında hem çeviri hem de sosyoloji disiplinlerinde gündeme gelmeye başlayan bir alandır. Bu alanın bir çeviri uzmanlık alanı olarak müfredatlarda yer bulmaya başlaması gerek çevirmenlerin yetiştirilmesi gerekse akademisyenlerin editoryal faaliyetlerle ya da doğrudan çevirilerle alana katkı potansiyelini artırmıştır. Bilimsel bilginin ve düşüncelerin uluslararası dolaşımında merkezi rol üstlenen çeviriler uzamına sosyolojik bakış, çeviribilim araştırmalarının disiplinlerarası araştırmalara yapacağı katkı potansiyelini de ortaya koymaktadır. Çeviri sosyolojisi bu yönüyle sosyal bilimler alanına yönelerek yayıncılık, bilim ve kültür politikalarına dönük geniş bir perspektif sunacaktır.

Bourdieu'nün yapıtının alımlanmasına dönük çok sayıda araştırma, uluslararası dolaşımda çevirilerin farklı coğrafyaların kendine özgü entelektüel alan dinamikleriyle etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Bu durum kendi kaynak bağlamı içinde yıllar içinde izlediği kavramsal ve kuramsal gelişimi Bourdieu'nün yapıtının ilişkisel okunması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Çevrilecek kitapların bilinçsiz seçim mantığından kaynaklanan kronolojik kopukluk sonrasındaki alımlama seyrinde sosyal bilim pratiklerini sınırlandırmıştır. Alımlanma bağlamlarında tematik dolaşım farklılıkları çeşitli metodolojik ve ampirik damgalamalara yol açmıştır.

Bourdieu gerek İngilizce gerek diğer dillerde parçalı giriş nedeniyle alımlama sorunlarıyla mücadele edebilmek için dolaşım süreçlerine bizzat kendisi müdahil olmuşken, Türkiye'de bu süreci kolektif bir ağın yönettiği görülmektedir. Editör, çevirmen, yayınevi ve akademisyen kimlikleriyle aracı bir fail ağının alımlama bağlamını kurmada sistematik bir çabasının olduğu fark edilmektedir. Bu çabaya katılan isimler genel olarak dolaşım uzamına yön veren kolektif bir eylemin de aktörleri konumundadırlar. Bu kolektifte yer alan isimler 2007'de yayımlanan ilk derlemede dünyadaki alımlanma sorununun bilincindedir. Özellikle Heretik Yayınlarının başat aktör olduğu 2012-2015 arasındaki süreçte bu soruna çok net vurgu yapan bir söylem ön plana çıkmaktadır. Buna göre, belli bir metodolojiyle ilişki kurarken Türkiye'de epistemolojik eleştiri ve ampirik geleneğin zayıf olması eleştirilmektedir. Ayrıca kavram fetişizmi ve 'kuramcı' yönelimleriyle sosyal bilim pratikleri üzerine düşünüm eksikliğinin de altı çizilmektedir. Temel

metinlere erişimle okuma pratiklerini ve anlamlandırma bağlamlarını kurucu rolüyle çevirilerin dolaşımının bilim pratikleriyle ilişkişel düşünülmesi işte bu açıdan önemlidir. Bu yönüyle Bourdieücü yaklaşımın temelinde yer alan düşünümsel ve ilişkişel bir sosyal bilim anlayışına ihtiyaç vardır.

Çeviriler ve akademik pratikler arasındaki ilişki değeriendirildiğinde 2016 sonrasında çevirilerin hızla çoklu yeniden baskıya gittiği görülmüştür. Bu, yoğun bir dolaşımı ve talebi temsil etmektedir. Eksik temalardaki temel metinler ortalama 30 yıl zaman farkıyla dolaşıma girmiştir. Türkçe Bourdieu çevirilerine erişimle nicel anlamda bilim pratiklerindeki artış arasında doğru orantı gözlemlenmiştir. 2019 yılında en çok tezin tamamlanması, çevrilen temalardaki boşlukların büyük ölçüde tamamlanmasıyla ve 2016 itibarıyla çevirilerin yoğun dolaşımıyla daha fazla erişilir hale gelmesiyle ilişkilendirilebilir.

Kitap formatında çevirilerin dolaşımının sosyokültürel koşullarla ilişkisi konusu alımlama çalışmalarının en önemli bileşenlerinden biridir. Bu konuda Avrupa'daki büyük çaplı projeler, bu alanda Türkiye'de de araştırmalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Çeviri sosyolojisiyle sosyal bilimlerin dolaşımına bakmak disiplinlerarası araştırmalara yön verebilecek nitelikte ve önemlidir. Çeviriler, süreç ve bu sürece katılan fail ağları, çevrilecek kitapların seçim mantığı, çevirilerin bağlamlarıyla dolaşım dinamikleri üzerine yapılacak saha çalışmaları alımlamayı düşünmede ilk basamak olabilir. Akademik pratiklerimizin niteliği açısından da belli düşünür ve düşünce geleneklerinin dolaşım koşullarına bütüncül ve eleştirel bakış, Türkiye'deki sosyal bilim pratiklerimizi düşünümsel bir noktaya taşıyacaktır. Daha yalın bir ifadeyle, kendi araştırma alanlarımızdan Bourdieu'yü hangi bağlam ve koşullarıyla ilişki içinde, hangi metinlerini, hangi diller üzerinden, hangi temalarla nasıl ve 'nereden' okuyoruz soruları bu düşünümsellik içinde değeriendirilmez. Bütüncül okumayı zorunlu kılan disiplinlerarasılığıyla Bourdieu sosyolojisinin tematik çeşitliliği çeviri araştırmalarında da eğitim sosyolojisi gibi yenilikçi konu ve alanlara yönelme potansiyeli sunacaktır. Türkiye'de epistemoloji ve etnografya temalarındaki boşluklara dönük bilinç bu yönüyle önemsenmelidir. Nicel yönüyle de olsa sosyal bilim çevirileri ve akademik pratikler arasında ilişkiye odaklanan benzer araştırmalar, nitel perspektifte disiplinlerarası alımlama araştırmalarına zemin oluşturacaktır. Ayrıca sosyal bilimlere yön veren başka düşünce gelenekleri ve düşünürlerin dolaşımı için yapılabilecek benzer araştırmalar sosyal bilim yayıncılığına dönük sorunlara bakış açısını da dönüştürecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. (1999). 'Sosyal bilimler metinleri çevirisi'. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2). Çevrimiçi. 12 Ağustos 2022. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41186/504782>.
- Berrichi, A. (2012). 'La traduction en sciences sociales' *Traduire* No: 227 <http://journals.openedition.org/traduire/467> ; DOI : 10.4000/traduire.467. Çevrimiçi. 30 Nisan 2019.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. Çev. Hülya Tufan. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1995). *Toplumbilim Sorunları*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

- Bourdieu, P. (2001). *Science de la science et réflexivité*. Raison d'Agir.
- Bourdieu, P. (2002). 'Les conditions sociales de la circulation internationale des idées'. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, No: 145, s.3-8. Çevrimiçi. 24.08.2022. www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_2002_num_145_1_2793.
<https://doi.org/10.3406/arss.2002.2793>
- Bourdieu, P. (2009). *Bekarlar Balosu*. Çev. Çağrı Eroğlu. Ankara: Dost Yayınları.
- Bourdieu, P. (2009). *Sanat Sevdası*. Çev. Sertaç Canpolat. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2013). *Bir Otoanaliz için Taslak*. Çev. Murat Erşen. İstanbul: Bağlam.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım*. çev. Ayşe Günce Berkurt, Derya Fırat Şannan. Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Devlet Üzerine*. Çev. Aslı Sümer. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi*. Çev. P. Burcu Yalım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. Çev. Nazlı Ökten Gülsoy. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). *Bir Pratik Teorisi için Taslak*. Çev. Nazlı Ökten Gülsoy. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). *Heidegger'in Politik Ontolojisi*. Çev. Aslı Sümer. İstanbul: Monokl Yayınları.
- Bourdieu, P. (2020). *Sanatın Kuralları- Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. Çev. Necmettin Kamil Sevil. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2021a). *Homo Academicus*. Çev. Nazlı Ökten, Arzu Nilay Kocasu ve Eren Gülbey. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021b). *Sosyolog ve Tarihçi*. Çev. Zuhul Karaca (Emirosmanoğlu). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Bourdieu, P. (2022). *Genel Sosyoloji- Collège de France Dersleri*, Çev. Zuhul Emirosmanoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P.; Wacquant L. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çeğin, G. Göker, E. Arlı, Alim; Tatlıcan, Ü. (eds). (2007). *Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdieu Derlemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel Bogenç, E. (2003) *Habitus dans le champ de la traduction. Infiltration des traductions de romans populaires français roserotiques dans l'espace culturel turc entre 1950-1975*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Demirel Bogenç, E. (2013) *Çeviri Sosyolojisinin İnşası, Bourdieu Çözümleri-Pratiklerden Seçkiler*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Demirel Bogenç, E. (2014). "Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılanan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi", *Cogito- Pierre Bourdieu, Yapı Kredi Yayınları-Üç aylık düşünce dergisi*, Sayı:76/Bahar, 402-416.
- Derek, R. (2008). 'French Production and English Reception: The International Transfer of the Work of Pierre Bourdieu'. *Sociologica*, 2/2008 Symposium/The International Circulation of Sociological Ideas: The Case of Pierre Bourdieu – Bologna: Società editrice il Mulino. 1-32. Doi: 10.2383/27720

- Dikeçligil, F. B., (2006). 'Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak'. *Toplum Bilimleri*, ss.47-67.
- Diter, K., (2016). *Bourdieu et les sciences sociales Réceptions et usages*. Kitap tanıtım yazısı. Catherine Leclercq, Wenceslas Lizé, Hélène Stevens (eds.) 2015 <https://journals.openedition.org/lectures/19492>. Çevrimiçi. 8 Eylül 2021
- Emirosmanoğlu, Z. (2015). Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye'de Çeviribilim Alanını Düşünmek. (Yayımlanmamış doktora tezi). İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emirosmanoğlu, Z. (2016). Bourdieu en Turquie- L'espace des traductions en pleine émergence. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 13(2), 2710-2734. Çevrimiçi. 8 Eylül 2021. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3859>
- Emirosmanoğlu, Z. (2022) Türkiye'de Bourdieu: Canlanmakta olan Çeviriler Uzamı, in *Strata-Bourdieu'den sonra* (çev. Zuhâl Emiromanoğlu), Ökten Gülsoy, N.; Mücen, B. (ed.) Pheonix Yayınları.
- Gambier, Y. (2021). 'Traduire les sciences sociales'. *Handbook of Translation Studies*, Volume 5, s. 233-239 <https://benjamins.com/online/hts/articles/tra21.fr>
- Gemperle, M. (2009). 'The Double Character of the German "Bourdieu"'. *Sociologica, Symposium / The International Circulation of Sociological Ideas: The Case of Pierre Bourdieu* 2. No 1/2009. Bologna: Società editrice il Mulino. 1-33. Doi: 10.2383/29573
- Gouanvic, Jean-Marc. *Sociologie de la traduction*, Arrax, Artois Presses Université, 1999.
- Heilbron, J., Lenoir, R., Sapiro, G., Pargamin, P. (2004). *Pour une histoire des sciences sociales: hommage à Pierre Bourdieu*. Paris: Fayard.
- Jourdain, A, Naulin, S. (2016) *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. Çev. Öykü Elitez. İletişim Yayınları.
- Karaca, Z. (2007). Raymond Queneau'nun "Zazie Dans le Metro" romanının Türkçe çevirisinin toplumsal bağlamda eleştirisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ladmiral, J.-R. (1981). Éléments de traduction philosophique. *Langue Française*, 51, 19-34. <http://www.jstor.org/stable/41557468>
- Roesler, L., (2019). 'Rafael Y. Schögler' (dir.) 'Circulation of Academic Thought. Rethinking Translation in the Academic Field', *Lectures*. Çevrimiçi. 25 Temmuz 2022. <http://journals.openedition.org/lectures/36052>; DOI: <https://doi.org/10.4000/lectures.36052>
- Martorell, A. (2008) 'Les idées et les mots: la traduction en sciences humaines', *Traduire*, 217. Ss.37-51. [Çevrimiçi] 24 Temmuz 2022. <https://journals.openedition.org/traduire/961#quotation>
- Milliaressi, T.; Berner, C. (eds.). (2021) 'Traduction épistémique' in *Traduire les sciences humaines. Translatio*, n° 8, Classiques Garnier, pp.17-39.
- Naudet, J. & Duvoux, N. (2021). Gisèle Sapiro ve Franck Poupeau ile *Dictionnaire International Bourdieu* üzerine söyleşi. Çevrimiçi. 22.08.2022 https://laviedesidees.fr/IMG/pdf/20210305_bourdieu-2.pdf

- Naugrette-Fournier, M.; Poncharal, B. (eds.). (2019). 'La réception de la 'pensée française' contemporaine dans le monde anglophone au prisme de la traduction, *Palimpsestes*, (33). <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.3816>
- Navarre, M. (2015). Tanıtım Metni 'Bourdieu et les sciences sociales', *Bourdieu et les sciences sociales. Réceptions et usages*. Leclercq, C; Lizé, W.; Stevens, H. (ed.) La Dispute. Çevrimiçi. 01.02.2016. <http://goo.gl/sZKr17>
- Nur, A. ve Koytak, E. (2014). 'Mümkün Bourdieu'ler uzayında bir Bourdieu: Türkiye bilimsel üretim alanında Bourdieu sosyolojisi'. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. 331-356.
- Ökten Gülsoy, N. (2012). 'Cezayir Deneyiminin Pierre Bourdieu'nün Sosyolojik Tahayyülüne Etkileri: Bilimsel Bir Habitusun Doğuşu'. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (25), 1-30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/535/4943>
- Ökten Gülsoy, N.; Mücen, B. (ed.) (2022). *Strata Dergi- Bourdieu'den Sonra*, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Özcan, L. (2021). Bir çeviri türü olarak sosyal bilimler çevirisi özellikleri, çeviri olguları ve mesleki yeterlilikleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 1052-1066. DOI: 10.29000/rumelide.897354.
- Öztürk Kasar, S. (2012). 'Sosyal Bilimlerde Çeviri/Aktarılabirlik ve Kültürler Üstü İletişim' Uluslararası Paris Kolokyumunun Düşündürdükleri' *Dilbilim*, (24), 1-8. Çevrimiçi. 22.08.2022. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iudilbilim/issue/1081/12218>
- Öztürk Kasar, S. ve Tuna, D. (2017). Sosyal Bilimler Alanında Terimcelerin Çevrilmesi ve Türkçe Terim Üretimi. *Journal of Turkish Studies*. 415-436.
- Price, J. M., (2008). 'Translating social science- Good versus bad utopianism', *Target*, Vol. 20:2. 348-364. <https://benjamins.com/catalog/target.20.2.09pri>
- Santoro, M. (ed.) (2009). 'The International Circulation of Sociological Ideas: The Case of Pierre Bourdieu', *Revue Sociologica* 2/2008. Moulino
- Santoro, M., Gallelli, A., & Grüning, B. (2018). "Bourdieu's International Circulation- An Exercise in Intellectual Mapping, in Thomas Medvetz, and Jeffrey J. Sallaz (eds), *The Oxford Handbooks of Pierre Bourdieu*. 21-67. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199357192.013.2>
- Sapiro, G.; (ed.). (2008). *Translatio. Le Marché de la traduction en France à l'heure de la mondialisation, 'Culture et société'* Dizisi. Paris: CNRS éditions
- Sapiro, G., & Popa, I. (2008) 'Traduire les sciences humaines et sociales: logiques éditoriales et enjeux scientifiques'. in *Translatio: Le marché de la traduction en France à l'heure de la mondialisation*. Sapiro, G. (Ed.), Paris: CNRS Éditions.
- Sapiro, G., Bustamente, M. (2009). "Translation as a measure of international consecration. Mapping the world distribution of Bourdieu's books in translations", *Sociologica* 2-3: s.1-45. 10.2383/31374. Çevrimiçi. 22.08.2022. https://www.researchgate.net/publication/336878465_Translation_as_a_Measure_of_International_Consecration_Mapping_the_World_Distribution_of_Bourdieu%27s_Books_in_Translation

- Sapiro, G., M. Santoro, and P. Baert, (2020) *Ideas on the Move in the Social Sciences and Humanities*, London, Palgrave Macmillan
- Sapiro, G. (2012). *Traduire la littérature et les sciences humaines. Conditions et obstacles*. Paris: Ministère de la Culture et de la Communication. <https://doi.org/10.3917/deps.sapir.2012.01>
<https://www.cairn.info/traduire-la-litterature-et-les-sciences-humaines--9782111281486.htm?contenu=sommaire>
- Sapiro, G. (2013). INTERnational COoperation in the SSH: Comparative Socio-Historical Perspectives and Future Possibilities başlıklı proje. CENTRE NATIONAL DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE-CNRS.
- Sapiro, G. (2014). 'The international career of Distinction'. The Routledge Companion to Bourdieu's 'Distinction'. Coulangeon, P., Duval, J. (eds.). *Routledge*, CRESC series, Kasım 2014. 29-42. [Çevrimiçi] 27.01.2016 <https://goo.gl/kBMKQM>
- Sapiro, G. (2019). Quels facteurs favorisent la traduction des livres de sciences humaines?: Le cas des traductions de l'anglais en français et du français en anglais à l'heure de la mondialisation. *Palimpsestes*. 19-42. DOI: 10.4000/palimpsestes.3827.
- Sapiro, G. (2020a). From Social Theorist to Global Intellectual: The International Reception of Bourdieu's Work and Its Effect on the Author. In: Sapiro, G., Santoro, M., Baert, P. (eds) *Ideas on the Move in the Social Sciences and Humanities. Socio-Historical Studies of the Social and Human Sciences*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35024-6_11.
- Sapiro, G. (ed.) (2020b) *Dictionnaire international Bourdieu*, CNRS Editions, Gisèle Sapiro (dir.)
- Schögler, R. Y. (2018). Translation in the Social Sciences and Humanities: Circulating and Canonizing Knowledge / ترجمة العلوم الاجتماعية والإنسانيات: تداول المعرفة وتكريس المرجع. *Alif: Journal of Comparative Poetics*, 38, 62–90. <http://www.jstor.org/stable/26496370>
- Schögler, R. Y., (2019) 'Peritexts, Positioning and the Circulation of Academic Thought' in Schögler, Rafael Y. (Hg.): *Circulation of Academic Thought. Rethinking Translation in the Academic Field*. S.95-124. Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar– Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*. Çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taylan, F. (2011). Sosyal Bilim Yayıncılığı üzerine 'Faut-il traduire les sciences sociales?' başlıklı sempozyumda Avrupa Birliği Çeviri Destek politikaları konulu panel konuşması. Çevrimiçi. 22.08.2022. <https://www.canal-u.tv/chaines/ehess/faut-il-traduire-les-sciences-sociales/faut-il-traduire-les-sciences-sociales-3eme-1>
- Ünsaldı, L., Ural, H. (2015). 'Bütüncül Bir Çalışma ve Zihin Pratiği Olarak Bourdieu'den "Parçalı" Bourdieu'lere: Pierre Bourdieu Sosyolojisinin Fransa'daki Yeri ve Uluslararası Dolaşımı Üzerine. *Modus Operandi İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 1. Ankara: Heretik Yayınları.
- Wacquant, L. (2014). 'Kavramlardan Vakalara- Bourdieu'nün kavramlarını nasıl işe koşmalı' konulu Seminer. Düzenleyen Nazlı Ökten Gülsoy. İstanbul. Galatasaray Üniversitesi.
- Wacquant, L. (2018). Four transversal principles for putting Bourdieu to work. in *Anthropological Theory*, 18(1), 3–17. <https://doi.org/10.1177/1463499617746254>.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Çeviri Göstergibilimi Işığında Bir İnceleme: Edgar Allan Poe'nun *The Masque of the Red Death* Başlıklı Öyküsü ve Türkçe Çevirileri

ÖĞR. GÖR. DR. KÜBRA ÇELİK*

Öz

Bu çalışmanın amacı Edgar Allan Poe'nun *The Masque of the Red Death* (1842) başlıklı öyküsü ve Türkçe çevirilerini, çeviri göstergibiliminin sunduğu bakış açısıyla incelemek ve çeviri göstergibiliminin çevirmene ve çeviri sürecine sunabileceği katkıları ortaya koymaktır. Edgar Allan Poe'nun 1842 yılında yayımlanan *The Masque of the Red Death* adlı öyküsü ve bu öykünün Tomris Uyar (1991), Nebiha Şentürk (2016), Nazire Ersöz (2017) ve Hasan Fehmi Nemli (2018) tarafından Türkçeye yapılan çevirileri bu çalışmanın bütüncesini oluşturmaktadır. Özgün metnin göstergibilimsel çözümlenmesinde Sündüz Öztürk Kasar'ın (2009) Paris Göstergibilim Okulu'nun sunduğu metin çözümleme adımlarını çeviri göstergibilimi kapsamında derlediği göstergibilimsel çözümleme modeli esas alınmıştır. Eserin Türkçede yayımlanan dört farklı çevirisi Öztürk Kasar'ın ortaya koyduğu Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği (2021) kapsamında değerlendirilmiştir. –“Öyküdeki sembollerin çevirisi”, “Alımlayan özneye yönelik hitapların çevirisi”, “Metinlerarası öğelerin çevirisi” ve “Anlam evirici eğilimlere farklı örnekler” başlıklarıyla ele alınan çeviri değerlendirmesinde, toplam on altı söylemde anlam evirici eğilim saptanmıştır. Yapılan çeviri değerlendirmesinde hata avcılığında kaçınılarak çevirmen kararları dizgeselliğin sunduğu veriler doğrultusunda betimleyici bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: çeviri, çeviri göstergibilimi, edebî çeviri, Edgar Allan Poe, *The Masque of the Red Death*

AN EXAMINATION IN THE LIGHT OF SEMIOTICS OF TRANSLATIONS: *THE MASQUE OF THE RED DEATH* BY EDGAR ALLAN POE AND ITS TURKISH TRANSLATIONS

Abstract

This study aims to present the contributions of semiotics of translation to translators and translation process by analyzing Edgar Allan Poe's short story *The Masque of the Red Death* (1842) and its Turkish translations within the scope of semiotics of translation. The corpus of this study comprises Edgar Allan Poe's short story, *The Masque of the Red Death*, published in 1842 and its Turkish translations by Tomris Uyar (1991), Nebiha Şentürk (2016), Nazire Ersöz (2017) and Hasan Fehmi Nemli (2018). In the semiotic analysis of the story, the semiotic analysis model propounded by Sündüz Öztürk Kasar (2009) based on the text analysis steps of Paris School of Semiotics was utilized. Four Turkish translations of the story were analyzed in line with the “Systematics of Designification in Translation” by Öztürk Kasar (2021) through a descriptive approach. As a result

* Orta Doğu Teknik Ün. Yabancı Diller YO, Temel İngilizce Bölümü, kubracel@metu.edu.tr, orcid: 0000- 0003- 2611- 7082
Gönderim tarihi: 5.10.2022 Kabul tarihi: 14.1.2023

of the translation evaluation conducted under the headings of “Translation of symbols”, “Translation of the utterances towards the subject”, “Translation of Intertextual elements” and “Various examples of designificative tendencies”, it was found out that 16 examples in total included designificative tendencies. During the translation evaluation process in which Öztürk Kasar’s “Systematics of Designification in Translation” was utilized, the translators’ decisions were analyzed within a descriptive approach by refraining from error-hunting.

Keywords: translation, semiotics of translation, literary translation, Edgar Allan Poe, The Masque of the Red Death

GİRİŞ

Farklı ortamlarda temellenen iki ayrı bilim dalı olan göstergebilim ve çeviribilim özlerinde barındırdıkları anlam arayışı neticesinde bir araya gelmiştir. Hem çeviribilim hem de göstergebilim karşılaşılan metnin okunması, kavranması ve incelenmesi sürecinde benzer bir anlam arayışı içine girer. Çok katmanlı yapısıyla bilinen yazınsal metinler, içerdikleri anlamı ilk bakışta belli etmeyebilir. Yazın çevirisi ile meşgul olan bir çevirmenin bu çok katmanlı yapıyı çözümleyebilmesi için iyi bir gösterge okuyucusu olması gerekmektedir. Yazınsal alanın çevirmen için “tehlikeli bir bölge” olduğunu ifade eden Öztürk Kasar (2017, s. 196), “Pour une sémiotique de la traduction” (2009) başlıklı makalesinde çevirmenin bu tehlikeli alanda tuzaklara düşmesini engelleyebilecek bir okuma, yorumlama ve çözümleme modeli önerir. Saussure tarafından temelleri atılan, Benveniste tarafından geliştirilen, Greimas tarafından Paris Göstergebilim Okulu ile kurumsallaşan ve Coquet ile günümüzdeki konumuna ulaşan dil ve gösterge kuramlarından beslenen bu okuma, yorumlama ve çözümleme modeliyle amaçlanan; yazınsal metin karşısında çevirmen için bir pusula işlevi görerek metnin anlamının kavranması ve yeniden üretilmesinde çevirmenin yolunu aydınlatmak ve metnin içerdiği tuzaklara düşmeden yol alabilmesini sağlamaktır (Öztürk Kasar, 2017, s. 196).

Bu çalışmada Edgar Allan Poe’nun çok katmanlı yapısıyla göze çarpan *The Masque of the Red Death* adlı öyküsü, öncelikle Öztürk Kasar (2009)’ın çevrilecek metnin çözümlenmesi için önerdiği adımlar doğrultusunda ele alınacaktır. Öztürk Kasar (2009), Paris Göstergebilim Okulu’nun metin çözümlemesinde kullanılan şu adımlarını çevrilecek metnin çözümlenmesi için önermiştir: “Kesitleme; Başlık ve alt başlıklar; birincil söyleyen ve tasarlanmış söyleyen; metindeki bakış açısı; hikâye zamanı ve söylem zamanı arasındaki ilişki; anlatı izlenceleri; eyleyenlerin kipsel donanımları; söyleyenlerin öznellik dönüşümleri; gerçeğe uygunluk; yerdeşlikler; metnin çoğul okuma eksenine; bilmeceler; sözleşmeler; metindeki semboller; alımlayan öznenin anlam oluşumuna katkısı; epigraflar; metni çevreleyen öğeler; metinlerarasılık; metnin içinde anlam taşıyan özel adlar” (Öztürk Kasar, 2009, s. 166-172).

Söz konusu basamaklara göre metin çözümlemesi yapıldıktan sonra eserin, Tomris Uyar (1991), Nebiha Şentürk (2016), Nazire Ersöz (2017) ve Hasan Fehmi Nemli (2018) tarafından Türkçeye yapılan dört farklı çevirisi Öztürk Kasar (2021) tarafından ortaya koyulan Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği bağlamında irdelenecektir. Kaynak metin ile çevirilerinin

karşılaştırmalı incelenmesinde çevirmen kararları, çeviri göstergebiliminin sunduğu veriler doğrultusunda betimleyici bir biçimde ele alınacaktır.

1. ÇEVİRİDE ANLAM EVRİLMESİ DİZGESELLİĞİ

Edebî metinlerin barındırdığı çeşitli anlam tuzakları nedeniyle çevirmenler için zorlu bir alan olan yazın çevirisi, çeşitli anlam evrilmelerini içerebilir. Çeviri alanında çalışan akademisyen, çevirmen, çevirmen adayları ya da editörlerin karşılaşılabilecekleri bu anlam evrilmelerinin farkında olmalarını sağlayarak çeviriye yönelik bakış açılarını geliştirmek amacıyla Öztürk Kasar, “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği”ni (2021) (Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği [Öztürk Kasar, 2009; Öztürk Kasar ve Tuna, 2015]) ortaya koyar.

Öztürk Kasar’ın Fransız çeviribilimci Antoine Berman’dan esinlenerek oluşturduğu dizgesellikten ilk olarak 2008 yılında Paris’te düzenlenen “Les traces du traducteur” (Çevirmenin İzleri) adlı kolokyumda söz edilir. Dizgeselliğin güncellenmiş ve geliştirilmiş biçimi ise 2020 yılında “De la Désignification en Traduction Littéraire :Les Gens d’en Face de Georges Simenon Dans le Contexte Turc du Point de Vue de la Sémiotique de la Traduction” (“Yazın Çevirisinde Anlam Evrilmesi: Georges Simenon’un *The Window Over the Way* Başlıklı Eserinin Çeviri Göstergebilimi Aracılığıyla İncelenmesi”)¹ adlı makale içinde “Système de la Désignification en Traduction” (Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği) adıyla okuyucuyla buluşur. 2021 yılında “Çevirmek, Anlamı Eğip Bükme Sanatı mıdır?” (Öztürk Kasar, 2021) adlı kitap bölümünün yayımlanmasıyla Türkçeye kazandırılan dizgesellik, çeviribilim alanında pek çok çalışmada çeviri değerlendirme aracı olarak kullanılmıştır (Gülmüş Sırkıntı, 2021; Kuleli ve Uysal, 2021; Öztürk Kasar ve Çelik, 2021; Tuna ve Çelik, 2021; Yaman, 2021; Kasar ve Güzel, 2022; Uysal, 2022).

Dizgesellik kapsamında yazın çevirisinde yaşanabilecek anlam evrilmeleri ve bu evrilmelerden kaynaklanabilecek eğilimler dokuz aşamada ele alınır. “Anlam”, “dolay anlam” ve “anlamsızlık” olmak üzere üç anlamlama alanı içinde gerçekleşen bu dokuz aşamalı anlam evrilmesi süreci anlamlamanın değişiminden anlamsızlığa doğru bir evrilmeyi kapsar (Öztürk Kasar, 2021, s. 27, 28).

Dizgeselliğe göre üç anlamlama alanından ilki olan “anlam” alanında “anlamın aşırı yorumlanması”, “anlamın bulanıklaştırılması” ve “anlamın eksik yorumlanması” olmak üzere üç farklı eğilimden söz edilir. Bu üç eğilimde gösterge çeşitli evrilmelere maruz kalmasına rağmen anlam alanı içinde kalmaktadır. “Anlamın aşırı yorumlanması” eğilimiyle kaynak metinde örtük olarak yer alan bir göstergenin erek metinde açık edilmesi ya da kaynak metindekinden fazla bir bilginin erek metinde sunulması durumlarında karşılaşırlar. Bu eğilimin aksine kaynak metinde açık olan bir göstergenin erek metinde örtük hale getirildiği durumlarla da karşılaşılabilmektedir. Böyle bir eğilim “bulanık anlam” a yol açmakta ve “anlamın bulanıklaşması” olarak yorumlanmaktadır. Kaynak metindeki göstergenin yüklendiği anlamın erek metinde eksik ya da yetersiz bir şekilde sunulması ise “anlamın eksik yorumlanması” eğilimiyle açıklanmaktadır (Öztürk Kasar, 2021, s. 29, 30).

¹ Bu ve bundan sonraki yabancı kaynaklara yapılan atıflarda, aksi belirtilmedikçe çeviriler bu çalışma amaçlı yazar tarafından yapılmıştır.

Dizgeselliğin ikinci evresi olan “dolay anlam” alanında, kaynak metindeki anlamın erek metinde önemli ölçüde dönüştüğü üç farklı eğilimden söz edilir: “anlamın kaydırılması”, “anlamın bozulması” ve “anlamın çarpıtılması”. “Anlamın kaydırılması” eğilimi ile erek metinde, kaynak metindeki göstergenin sözlük anlamlarından biri olan ancak kaynak metin bağlamında gerçekleşmemiş bir yan anlam sunulduğunda (Öztürk Kasar, 2021, s. 31), “anlamın bozulması” eğilimiyle; erek metinde, göstergenin kaynak metinde yüklendiği anlamla bir ilintisi olmasına rağmen tümüyle yanlış bir anlam aktarıldığında (Öztürk Kasar, 2021, s. 32), “anlamın çarpıtılması” eğilimiyle ise erek metinde, kaynak metindeki göstergenin taşıdığı anlamın zıddının sunulması durumlarında karşılaşılır (Öztürk Kasar, 2021, 33).

Dizgeselliğin üçüncü ve son evresi olan “anlamsızlık” evresinde ciddi düzeyde “anlamlamanın yitimi”ne işaret eden üç eğilim bulunur: “anlamın saptırılması”, “anlamın parçalanması” ve “göstergenin yok edilmesi”. “Anlamın saptırılması” eğilimiyle; kaynak metindeki göstergenin anlamıyla herhangi bir ilintisi olmayan aykırı bir anlamın erek metinde üretilmesi durumunda (Öztürk Kasar, 2021, s. 34); “anlamın parçalanması” eğilimiyle; erek metinde, kaynak metindeki anlamın kimi kalıntılarının anlam oluşturmayacak biçimde sunulması durumunda (Öztürk Kasar, 2021, 34); “göstergenin yok edilmesi” eğilimiyle ise kaynak metindeki göstergenin erek metinden tümüyle silinmesi durumunda karşılaşılır (Öztürk Kasar, 2021, s. 35).

Öztürk Kasar (2021) tarafından ortaya koyulan dizgesellik, çeviride yaşanabilecek anlam evrilmelerini dokuz aşamalı bir süreçte ele alarak çevirmenin başvurabileceği eğilimleri gözler önüne serer. Yazınsal metin çok katmanlı oluşu ve göstergelerle örülü yapısı sebebiyle, öncelikle iyi bir okur olması gereken çevirmen için çeşitli tuzaklar doğurur. Öztürk Kasar (2021); kendi çeviri deneyimlerinden yola çıkarak oluşturduğu bu dizgesellik ile çeviri alanında çalışan akademisyen, öğrenci, editör ya da doğrudan çevirmenleri, çeviride karşılaşabilecekleri evrilmeler konusunda önceden bilgilendirmekte ve şayet bir dönüşüm yaşanacaksa bunun metnin tuzaklarına düşmeden bilinçli bir biçimde yapılmasını salık vermektedir.

2. KAYNAK METNİN ÇEVİRİ GÖSTERGEBİLİMİ ODAĞINDA ÇÖZÜMLENMESİ

Göstergebilim ile çeviribilimi bir araya getirerek çeviri sürecini aydınlatacak bir okuma, yorumlama ve çözümleme modeli geliştiren Öztürk Kasar (2009), çevrilecek metin için 19 aşamalı bir çözümleme modeli önerir. Bu çözümlemeye göre ele alınacak bir metinde uygulanacak basamaklar; metnin kesitlere ayrılması, başlık ve alt başlıkların yorumlanması, birincil söyleyen ve tasarlanmış söyleyenlerin belirlenmesi, metnin bakış açısının saptanması, hikâyenin geçtiği zaman ile söylem zamanı arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, anlatı izlencelerinin çözümlenmesi, eyleyenlerin kipsel donanımlarının saptanması, söyleyenlerin öznellik dönüşümlerinin incelenmesi, gerçeğe uygunluğun belirlenmesi, metindeki yerdeşliklerin saptanması, çoğul okuma eksenlerinin incelenmesi, metnin içerdiği bilmecelelerin belirlenmesi, sözleşmelerin saptanması, sembollerin incelenmesi, okurun anlam oluşumuna katkısının değerlendirilmesi, epigrafların incelenmesi, metni çevreleyen öğelerin değerlendirilmesi, metinlerarasılık ilişkilerinin saptanması, metnin içinde anlam taşıyan özel adların değerlendirilmesi olmak üzere 19 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu çözümleme modeli 19 basamaktan oluşsa da Öztürk Kasar, araştırmacının kendi

bütüncesinin sunduğu veriler doğrultusunda kimi basamakları seçerek çözümlene yapabileceğini vurgular (Öztürk Kasar, 2009, s. 166-172).

Bu çalışmada Edgar Allan Poe'nun *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öyküsü; onu çevreleyen öğelerle ilişkisinin değerlendirilmesi, kesitlere ayrılması, başlığın yorumlanması, birincil söyleyen ve tasarlanmış söyleyenlerin saptanması, alımlayan öznenin anlam oluşumuna katkısının incelenmesi, metindeki bakış açısının incelenmesi, öykü zamanı ile söylem zamanı arasındaki ilişkilerin saptanması, çoğul okuma ve anlamlama eksenlerinin değerlendirilmesi, eyleyenlerin kipsel donanımlarının incelenmesi, söyleyenlerin öznelik dönüşümlerinin saptanması, gerçeğe uygunluk sınıflamasının göz önüne alınması, metnin içinde yer aldığı metinlerarasılık ve üst metin ilişkilerinin incelenmesi, anlatıdaki bilmecelerin anlam oluşumuna katkılarının incelenmesi, anlatıdaki sözleşmelerin anlam oluşumuna katkılarının incelenmesi, metinde oluşan yerdeşliklerin değerlendirilmesi ve metnin sembolik evreninin incelenmesi olmak üzere 16 alt başlıkta çözümlenmiştir.

2.1. Metnin Çevresindeki Öğelerle İlişkisinin Değerlendirilmesi: Edgar Allan Poe ve Öyküsü *The Masque of the Red Death*

Edgar Allan Poe, 19 Ocak 1809 yılında Boston'da dünyaya gelir. Annesi ve babası yoksul bir yaşam süren tiyatro sanatçılarıdır. Henüz bir yaşındayken babası tarafından terk edilen Poe'nun annesi ise bu tarihten bir yıl sonra veremden hayatını kaybeder. Annesinin vefatı üzerine aile dostları Allan'lar Poe'yu evlat edinir. Dört yaşında okula başlayan Poe, okumaya ve derslere olan ilgisiyle öğretmenlerinin dikkatini çeker. 1815 yılına kadar Allan ailesiyle yaşayan Poe, eğitimi için İngiltere'ye gider. 1820'ye kadar burada kalan Poe'nun hayal gücü ve izlenimlerinin burada geliştiği ifade edilir. Okulun eski binası ve tarihî yapısı Poe'yu etkilemiş ve eserlerinde kendini göstermiştir (Hammond, 1981, s. 4).

1826 yılında Virginia Üniversitesi'ne başlayan Poe'nun, üniversitenin klasik yapısından ve kırsal çevresinden etkilenecek bu etkiyi eserlerine yansıttığı ifade edilir. Maddi sorunlar nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalan Poe, Allan ailesiyle arasının açılması üzerine evden kaçarak önce Richmond'a, sonrasında da Boston'a yerleşir. Boston'ı tercih etmesinin nedenlerinden birinin şehrin edebî aktivitelerinin yoğun olması olduğu söylenir. Parası ve ünü olmayan Poe, şiirlerini bir yayıncıya yollar ve ilk şiiri burada yayımlanır (Wilson, t.y.).

Maddi anlamda zorluklar yaşayan Poe, 1827 yılında orduya katılır. Bir süre orduya hizmet ettikten sonra gerçek isteğinin edebî alanda çalışmak olduğunu fark eden Poe, alkol bağımlılığı nedeniyle ordudan atılır (Hammond, 1981, s. 13, 14). 1832'de öykülerini yayınlamaya başlayan Poe, 1836'da kuzeni Virginia ile evlenir. Poe'nun Elenora ve Berenice öykülerinde bu ilişkinin izlerine rastlandığı ifade edilir. 1842 yılında eşi Virginia'nın bir hastalığa yakalanması üzerine Poe'nun hayatı yine bir girdaba girer. 1847'de henüz 24 yaşında olan eşini kaybeden Poe, kendi sağlığını da kaybetmeye başlar. Halüsinasyonlar ve alkol sorunuyla baş etmekte zorlanan Poe, henüz 40 yaşındayken hayata gözlerini yumar (Hammond, 1981, s. 21).

Hayat öyküsünden de görüleceği üzere Poe'nun hayatı türlü zorluklarla geçmiştir. Hem ailevi hem de maddi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan Poe'nun eserlerinde korku ve ölüm temaları ağır basar. Psikoanalitik ve gotik türde eserleriyle dikkat çeken Poe'nun hayatını

anlatan yazılar incelendiğinde edebî kariyerinin yanı sıra annesinin erken ölümü, kuzeniyle evliliği gibi özel yaşamıyla ilgili bilgilere özellikle yer verildiği görülür. Bunun nedeninin Poe'nun yaşam öyküsünün eserleri üzerinde etkiler bırakması olduğu düşünülebilir.

Nitekim bu araştırmanın bütüncesini oluşturan *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öyküsü de Poe'nun pek çok diğer eseri gibi korku ve ölüm temalarıyla ön plana çıkmaktadır. İlk olarak 1842 yılında yayımlanan öykü, "Kızıl Ölüm" adlı salgın hastalıkla boğuşan bir ülkede Prens Prospero ve seçilmişlerin kapalı kapılar ardında düzenledikleri baloyu ve bu baloda yaşananları konu alır. Ülkenin içinde bulunduğu zor durumu önemsemeyen Prospero'nun tek düşündüğü kendi eğlencesidir. Bunu sağlamak için sağlam duvarları olan kale tipi manastırının yedi ayrı salonunda şaşaalı bir maskeli balo düzenler. Her biri farklı renkteki salonlar, içerdikleri eşyalar ve genel görünümüleriyle detaylı bir anlatımla betimlenir. Farklı türdeki maskeleriyle coşkulu bir eğlencenin içinde bulunan bin seçilmiş misafirin içinde biri, prens ve konukların dikkatini çeker. Bu tuhaf görünümlü kişi, kızıl ölüm maskesi giyerek herkese korku salar. Prospero, böyle bir görünüme bürünmeye cüret eden kişiyi merak eder ve yanı başındakilere bu kişiyi yakalama emri verir. Prospero ve maskeli yabancı arasında odadan odaya bir koşturmaca başlar ve bu koşturmaca son oda olan siyah odada Prospero'nun ölümüyle son bulur. Peşinde oldukları yabancının maskesini kaldırdıklarında içinde herhangi birinin olmadığını gören konuklar bunun kızıl ölümün ta kendisi olduğunu anladıklarında artık her şey için çok geçtir. Ne kadar sağlam kapılar ardına kapanmış olsalar da kızıl ölüm gelip onları da bulmuş ve canlarını almıştır. Renklerin ve çeşitli nesnelere inceliklerle ele alındığı ve yinelendiği bu gotik öykü, Poe'nun görünenin ötesinde derin anlamlar barındıran alegorik anlatımının önemli bir örneği olarak yorumlanabilir.

2.2. Metnin Kesitlere Ayrılması

Öztürk Kasar'a (2009) göre bir metni kesitlere ayırmak metnin çözümlenme sürecine kolaylık sağlar. Kesitlemede; uzam, zaman, duygu, konu, kişi, anlatıcı ya da bakış açısı değişiklikleri kriter olarak kullanılabilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 166).

Bu çalışmanın araştırma nesnesi olan *Kızıl Ölümün Maskesi* başlıklı öykünün göstergebilimsel analizinde uzam ve/ya konu değişimleri kesitleme kriteri olarak kullanılmış ve öykü yedi kesite ayrılmıştır. Çözümleme sürecini kolaylaştırmak adına metni oluşturan kesitlerden her birine kendi içeriğini yansıtabilecek bir başlık verilmiştir.

2.2.1. Salgın

Öykünün girişi olan bu kesitte, ülkenin içinde bulunduğu korkunç durum anlatılmaktadır. Ülke uzun zamandır "Kızıl Ölüm" adıyla anılan salgın bir hastalıkla boğuşmaktadır. Kesitte söz konusu salgın hastalığın belirtileri ve sonuçları vurgulandığından kesite "Salgın" başlığı verilmiştir. İlk kesitte öykünün temelini oluşturan salgının ülkedeki durumuna yer verildikten sonra öykünün asıl geçtiği yere gelinmekte ve genelden özele bir geçiş sağlanmaktadır.

2.2.2. İnziva

İkinci kesitte, öykünün ana karakteri Prens Prospero'nun ülkenin geneline yayılan salgından korunmak için bin dostu ile kale tipi manastırında inzivaya çekilişi anlatılır. Prens Prospero ve

dostlarının görkemli bir yapının kapıları ardına saklanışını anlatması nedeniyle bu bölüme inziva adı verilmiştir.

Bu kesitte ilk bölümdeki genel bilginin aksine daha özele inilerek inzivaya çekilinen kale tipi manastırın görkeminden, sağlam ve yüksek duvarlarından, demirden kapılarından, kapıların içeri girenin dışarı çıkamayacak dışardakinin de içeri giremeyecek şekilde lehimlendiğinden, Prens Prospero ve dostlarının tedarikli bir şekilde içerde ve güvende olduğundan söz edilir.

2.2.3. Balo Salonu

Üçüncü kesitte Prens Prospero'nun inzivaya çekildikleri manastırda düzenlediği maskeli balodan ve balonun düzenleneceği yedi farklı salondan söz edilir. Bu kesitte yedi farklı salonun renkleri ve dekorasyonu ile detaylı olarak betimlenmesi nedeniyle kesit balo salonu olarak adlandırılmıştır.

Bu kesitte, yazar "But first let me tell of the rooms in which it was held." (Poe, 1842, s. 32) (Ama önce size balonun düzenlendiği salonlardan söz edeyim.) diyerek söze girer ve balonun düzenleneceği yedi salonu betimlemeye başlar. Art arda dizili, alışılmamış büyüklükteki salonların her biri farklı renktedir ve salonlarda bulunan duvarlar, camlar, dekorlar hepsi aynı renkte ve uyum içindedir. Yalnızca bir salon bu düzenin dışında kalır. Yedinci salonun her bir yanı siyah bir kadifeyle örtülüdür. Pencerenin rengi ise koyu kan kırmızıdır. Balo salonlarını üçüncü kesitte detaylı olarak betimleyen Poe, yedinci salona özel bir yer ayırır.

2.2.4. Cümbüş

Beşinci kesit "But, in spite of these things, it was a gay and magnificent revel." (Poe, 1842, 33) (Fakat tüm bunlara rağmen şenlikli ve görkemli bir cümbüştü.) cümlesiyle başlar. Bu kesitte eğlenceye katılan konukların kıyafetlerindeki karmaşadan, müzik ve abanoz saatin sesiyle yaşadıkları ruh hali değişimlerinden söz edilir. Bu kesitte müzik ve abanoz saatin sesine ve konukların eğlencesine vurgu yapılması, konukların kıyafetlerinin karışık olması ve konukların değişken ruh halleri nedeniyle kesite "cümbüş" adı verilmesi uygun görülmüştür. Bu kesitte konukların neşeliyken abanoz saatin sesiyle birden mutsuz ve tedirgin bir ruh haline bürünmeleri bir sonraki kesitte yaşayacakları olumsuz durumun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

2.2.5. Maskeli Yabancı

Karmaşık duygular içindeki konuklar bir an durup baktıklarında kalabalıklar arasında maskeli birinin varlığını fark eder. Bu kişiyi fark etmeleriyle dehşet, korku ve tiksinti hislerine kapılırlar. Çünkü bu maskeli yabancı öyle korkunç görünmektedir ki "Kızıl Ölüm" kılığına girecek kadar ileri gitmiştir. Söz konusu kesitin ürkütücü bir şekilde betimlenen maskeli kişiye odaklanması nedeniyle kesite "Maskeli yabancı" ismi verilmesi uygun görülmüştür.

Bu kesitte, konuklar bu tuhaf maskeli yabancı ile karşılaşır ve korkuya kapılır. Bu kişi öyle korkunç bir kılığa bürünmüştür ki her şeyin serbest olduğu baloda Prens Prospero'nun sonsuz anlayışının bile ötesine geçmiştir. Bu ifade ile Prospero'nun harekete geçeceğine ilişkin bir göstergenin sinyalleri bu kesitte verilmiş olur.

2.2.6. Kovalamaca

Maskeli yabancıyı gören Prospero, derhâl yakalama emri verir. Prospero çevresindekilerle koşuşturmaya ve bu maskeli yabancıyı yakalamaya çalışır. Ancak bu korkunç konuğa

yaklaştıklarında kimse korkusundan yakalama girişiminde bulunamaz. Prospero, konuklar ve maskeli yabancı arasında geçen bu koşuşturmalı anlar kesitin temel noktası olduğundan bu kesite “kovalamaca” adı verilmiştir. Kesit genel itibarıyla Prens Prospero’nun maskeli yabancıyı yakalamak için panik içinde oradan oraya koşturmasını anlatır.

Kesitin sonunda Prospero ve azgın kalabalık maskeli yabancıyı yakalamayı başarır. Şiddetle maskeyi çekip çıkardıklarında altında hiçbir şey olmadığı görüp korkuya kapılırlar. Beşinci ve altıncı kesitte göstergeleri yer alan “Kızıl Ölüm” artık kendini iyiden iyiye göstermiştir.

2.2.7. Ölüm

Son kesitte Poe’nun bu eserde kullandığı alegorik anlatım açığa çıkar. Kızıl Ölüm maskeli bir yabancı değil ölümün ta kendisidir ve ölüm dışardan hiçbir tehlikenin giremeyeceği düşünülen korunaklı manastıra bir şekilde girmiştir.

Kesit incelendiğinde yalnızca konukların değil artık öyküde hayat belirtisi olan her şeyin sonunun geldiği görülür. Ateşler söner, abanoz saat durur, eğlence biter. Karanlık, çürüme ve kızıl ölüm her yanı sarar. Her şeyin hayatının son buluşunu sembolize etmesi açısından bu kesit “ölüm” olarak adlandırılmıştır.

2.3. Başlığın Yorumlanması

Öztürk Kasar (2009, s. 166)’a göre okurun metindeki anlam evreniyle ilk buluşma noktası olan başlık, metnin anlam evrenine çok şey katabilir. Bu çalışmada çözümlenen öykünün başlığı *The Masque of the Red Death*’tir. Başlık çözümlenirken “The Masque” ve “The Red Death” sözcükleri ayrı ayrı ele alınacaktır.

“Masque”² sözcüğünün sözlük anlamları incelendiğinde karşımıza öykü ile ilişkili olarak alımlanabilecek iki farklı anlam çıkmaktadır: “maskeli balo” ve “maske”. Öykünün anlam evreni incelendiğinde okuyucuyu hem bir maskeli balo hem de bu maskeli baloda “kırmızı ölüm” maskeli gizemli bir yabancı beklemektedir. Dolayısıyla söz konusu başlığın okuyucuya henüz öyküyü okumadan öykünün anlam evreni ile ilgili bilgi verdiği söylenebilir.

Öte yandan Türkçeye sözcüğü sözcüğüne “Kırmızı Ölüm” olarak çevrilebilecek “Red Death” öyküde ölümcül bir salgın hastalığa gönderme yapmaktadır. Poe’nun öyküde yer verdiği hastalık semptomlarından (kan, şiddetli acı, kırmızı lekeler), “Red Death” ile Orta Çağ’da Avrupa’da pek çok kişinin ölümüne neden olan “Black Death” (Kara Ölüm, Veba)’e gönderme yaptığı düşünülmektedir.

Tüm bunlar dikkate alındığında öykünün başlığının anlam evrenine ilişkin ipuçları verdiği düşünülmektedir. Söz konusu göndermeler doğrultusunda “Kızıl Ölümün Maskesi” ya da “Kızıl Ölümün Maskeli Balosu” şeklinde çevrilebilecek olan başlık okuyuculara artalan bilgilerine bağlı olarak öyküde gizlenen bir salgın hastalık ile karşılaşmayı bekleyebileceklerini düşündürebilir.

2.4. Birincil Söyleyen ve Tasarlanmış Söyleyenin Saptanması

Kaynak metnin çözümlemesinde yönelinmesi gereken adımlardan bir diğeri de metnin tek sesli ya da çok sesli olup olmadığı, metindeki söyleyenlerin birbiriyle çakışması ya da yer değiştirmesi gibi durumların olup olmadığının incelenmesidir (Öztürk Kasar, 2009, s. 167). Bu öyküde yer alan kişiler Prens Prospero, saray hizmetlileri, maskeli baloya katılan konuklar,

² Collins Online Sözlük: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/masque>. Erişim tarihi: 05.08.22

soytarılar, oyuncular, dansçılar ve müzisyenlerdir. Edgar Allan Poe öykülerinin, genel olarak birinci tekil şahıs anlatıcı tarafından anlatıldığı gözlemlense de bu öyküde diğer öykülerinden farklı olarak birincil söyleyen metnin her şeyini bilen üçüncü tekil şahıs anlatıcısıdır. Birincil söyleyenin metnin iki bölümünde alımlayan özneyi anlam üretimine dahil edecek şekilde birinci tekil şahıs eki ile konuştuğu görülür. Metinde söz alan ve anlamı oluşturan diğer karakterler, birincil söyleyenler tarafından oluşturulan tasarlanmış söyleyenlerdir. Öykü, sadece anlatıcı tarafından anlatılan tek sesli bir metindir. Bu nedenle söyleyenlerin birbiriyle çakışması veya yer değiştirmesi gibi durumlar bulunmamaktadır.

2.5. Alımlayan Öznenin Anlam Oluşumuna Katkısı

Coquet tarafından geliştirilen “Söyleyenler göstergebilimi”ne göre söylem, ben ögesi kadar sen ögesine de bağlıdır (Öztürk Kasar, 2009, s. 171). Başka bir ifadeyle, söylemin anlamlandırılmasında yalnızca söylemi oluşturan değil alımlayan özne de rol sahibidir. Bazı yazarlar oluşturdukları söylemin anlamlandırılması sürecine okuru da katar. Böylelikle okur, metnin karşısında bir seyirci olmaktan çıkıp anlam üretiminde etkin bir rol üstlenir (Öztürk Kasar, 2009, s. 171).

The Masque of the Red Death (1842) adlı öykünün bazı bölümlerinde yazar, birincil söyleyen olan birinci tekil şahıs aracılığıyla doğrudan alımlayan özne olan okura hitap etmekte ve okuru anlam üretimine katılması için teşvik etmektedir. “Balo Salonu” başlıklı üçüncü kesitte yer alan “But first let me tell of the rooms in which it was held.” (Poe, 1842, s. 32) (Ama önce size balonun düzenlendiği salonları anlatayım.) söylemi ile doğrudan alımlayan özne olan okura hitap edilmektedir.

2.6. Metindeki Bakış Açısı

Yazınsal metinlerde, yazar okurda merak uyandırmak amacıyla tek bir karakterin bakış açısıyla anlatıyı sürdürebildiği gibi metindeki bilmeceleri açık etmemek maksadıyla bir diğer karakterin bakış açısına da geçiş yapabilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 167). Bu öykü, birincil söyleyen üçüncü tekil şahsın bakış açısıyla anlatılmıştır ve öyküde var olan bilmecelere rağmen farklı bakış açılarına odaklanma söz konusu olmamaktadır. Tüm metinde sadece birincil söyleyene ait bir bakış açısı hakimdir.

2.7. Öykü Zamanı ve Söylem Zamanı Arasındaki İlişkilerin Saptanması

Öykü zamanı, bir anlatıdaki olayların gerçekleştiği zamanı; söylem zamanı ise bu olayların söyleme döküldüğü, anlatıldığı zamanı ifade eder. Öztürk Kasar (2009, s. 168), öykü zamanı ile söylem zamanının farklı olabileceğini belirterek göstergebilimsel yaklaşımla çözümlenecek bir metinde “olayların akışı, kısa anların sayfalarca anlatılıp uzun yılların kısa bir biçimde anlatıldığı” durumların tespit edilmesi gerektiğini belirtir. *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öyküde uzun süreli bir olayın birkaç satırda, kısa süreli bir olayın ise sayfalar boyunca anlatılması durumuyla karşılaşılmıştır. Bu durumda söylem zamanının öykü zamanından daha kısa olduğu söylenebilir.

Birinci kesitte ülkede uzun süredir devam eden bir salgından söz edilmektedir. Ülkedeki uzun süreli salgının belirtileri ve sonuçları yalnızca sekiz satırda anlatılmaktadır. Öykünün birincil anlatı izlencesinin geçtiği maskeli balo bir gün süren bir etkinlik olmasına rağmen öyküde sayfalar boyunca bu baloda yaşananların anlatıldığı görülür. Burada öykü zamanının söylem zamanından daha kısa olduğu söylenebilir.

2.8. Çoğul Okuma ve Anlamlama Eksenlerinin Değerlendirilmesi

Zengin bir metin tek bir anlamdan çok daha fazlasını içerebilir ve birden fazla şekilde yorumlanabilir (Öztürk Kasar, 2009, 170). *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öykü diğer pek çok Edgar Allan Poe öyküsü gibi ölümü, ölümden kaçışın imkânsızlığını ele alan gotik bir öykü olarak ele alınabilir. Ancak bu öyküde aynı zamanda farklı siyasi alt anlamların da yer aldığı düşünülmektedir. Öyküde sık sık tekrar edilen “ebony clock” (abanoz saat) Poe’nun bu öyküyü yazdığı esnada Amerika Birleşik Devletleri’nin Pensilvanya Eyaleti’nin Philadelphia şehrine konulan, özgürlüğü ve köleliğin kaldırılmasını sembolize eden Liberty Bell’e (Özgürlük Çanı) benzetilir (Haspel, 2012). Prens Prospero’nun isminin Shakespeare’in son oyunlarından *The Tempest* (1611)’ in ana karakteri olan ve hükmeden Prospero’dan geldiği düşüncesiyle birleştirildiğinde söz konusu öykü köleliğin bir eleştirisi olarak da okunabilir. *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öyküde Prens Prospero bin dostunu saraya çağırıp demir kapıları içeriden dışarıya, dışarıdan içeriye geçilemeyecek şekilde lehimletmiş, dışarıdaki halkı önemsemezken içerideki insanları da içeride kalmaya mecbur bırakmıştır. Tüm ülke halkını kendi isteği doğrultusunda yönetmekte bir nevi kölesi konumuna getirdiği düşünülmektedir.

Öte yandan öyküde, halk uzun süredir salgın hastalıkla boğuşurken Prens Prospero’nun mutlu ve cesur olduğu belirtilir. Aynı zamanda Prospero halkın ne sıkıntılar çektiğini hiç önemsemez, kendini ve kendi gibi soyluları güvenceye almakla meşguldür. Öykü bu bağlamda değerlendirildiğinde Avrupa için karanlık bir çağ olan Orta Çağ’daki sınıfsal farklılıklara getirilen bir eleştiri olarak okunabilir.

2.9. Eyleyenlerin Kipsel Donanımlarının İncelenmesi

Öztürk Kasar (2009), çevrilecek metnin çözümlenmesine eyleyenlerin kipsel donanımlarının belirlenmesi adını da eklemiştir. Söz konusu kipliklerin belirlenmesi metindeki söyleyen (özne) ile dinleyen arasındaki güç ilişkilerinin saptanmasına katkı sağlayacaktır. Şayet özne, istemek kipliği doğrultusunda davranabiliyorsa “özerk eyleyen”, zorunda olmak kipliği doğrultusunda hareket ediyorsa “bağımlı eyleyen” olarak nitelendirilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 168).

Bu öykünün ana karakterlerinden biri olan Prens Prospero öykünün en başında istemek ve yapabilmek kiplikleriyle donanmıştır. Bu noktadan hareketle Prospero’nun özerk eyleyen konumunda olduğu söylenebilir. Prospero, ülkeyi uzun süredir etkisi altına alan salgından korunmak istemekte ve bunun için bin kişiyle birlikte manastırında inzivaya çekilmektedir. Ayrıca içeri giren hiç kimsenin dışarı çıkamaması diğer bir isteğidir. Bu şekilde herkese hükmeder ve özerk eyleyen konumuna gelir. Prospero’nun davetiyle inzivaya çekilmek üzere manastıra gelen kişiler ise Prospero’nun hükmü altına giren bağımlı eyleyenlerdir ve öykü boyunca bu konumlarını korurlar. Alegorik bir anlatımla da olsa öykünün ana karakterlerinden biri sayılabilecek “Kızıl ölüm” öykünün tüm kahramanlarının canlarını almak istemekte ve öykünün sonunda herkesin hayatına son vererek hükmeden konumuna gelmektedir. Kızıl ölüm bu öyküde öykü boyunca özerk eyleyen konumundadır.

2.10. Söyleyenlerin Öznelik Dönüşümlerinin Saptanması

Coquet (2007, s. 37), anlatıdaki söylem üreticilerini “özne”, “eşik özne” ve “yükümsüz özne” olmak üzere üçlü bir sınıflandırma içinde ele alır. Söylediğinin sorumluluğunu üstlenebilen ve

yargılama yetisine sahip söylem üreticisi “özne” olarak adlandırılırken söylediğinin sorumluluğunu üstlenemeyen ve yargılama yetisinden yoksun olan söylem üreticisi “yükümsüz özne”, bu iki söylem üreticisi arasındaki söylem üreticisi ise “eşik özne” olarak adlandırılmaktadır. Coquet’in öznellik sınıflandırmasından yola çıkan Öztürk Kasar (2009), özgün metnin çevrilmeden önce çözümlenmesi adımlarına söyleyenlerin öznellik dönüşümlerinin saptanmasını da dahil etmiştir. Böylelikle söylemi üreten öznenin o an içinde bulunduğu öznellik durumu belirlenerek daha derinlemesine bir çözümleme sağlanacaktır.

Öykünün başında güçlü bir karakter imajı çizen Prens Prospero bilinçli ve istemli davranan söylem üreticisidir. Söylediğinin sorumluluğunu üstlenir. Bu nedenle özne konumundadır. Aşağıda yer alan ifadeler Prospero’nun özne konumunu açıklar niteliktedir.

“But the Prince Prospero was happy and dauntless and sagacious.” (Poe, 1842, s. 31). (Ancak Prens Prospero mutlu, cesur ve mantıklıydı.) “[...] Prince Prospero entertained his thousand friends at a masked ball of the most unusual magnificence.” (Poe, 1842, s. 32). ([...] Prens Prospero binlerce dostunu olağanüstü ihtişama sahip maskeli bir baloya eğlendirdi.)

Diğer bir öznellik dönüşümü saptaması maskeli baloya katılan davetliler için yapılacaktır. Abanoz saatin sesini duyan davetlilerin keyfi bir süreliğine kaçır. Beti benzi atan ve karışık hayallere ya da derin düşüncelere dalmış gibi ellerini alınlarına götüren davetlilere ilişkin ifadeler bakıldığında davetlilerin abanoz saatin sesini her duyduklarında eşik özne konumuna geçtikleri görülmektedir. “[...] while the chimes of the clock yet rang, it was observed that the giddiest grew pale, and the more aged and sedate passed their hands over their brows as if in confused reverie or meditation. [...]” (Poe, 1842, s. 33). ([...] saatin çanları çaldığında, en neşelilerin solgunlaştığı, daha yaşlı ve durgun olanların karmaşık hayallere ya da düşüncelere dalmış gibi ellerini alınlarından geçirdikleri görülüyordu.)

Öykünün sonlarına doğru maskeli yabancı ile karşılaşan Prospero öfkeden ve bir anlık korkaklığın sebep olduğu utançtan deliye döner ve salonlara doğru koşar. Öfkenin Prospero’yu ne yaptığını bilmez bir hale, dolayısıyla yükümsüz özne konumuna getirdiği söylenebilir. “It was then, however, that the Prince Prospero, maddening with rage and the shame of his own momentary cowardice, rushed hurriedly through the six chambers [...]” (Poe, 1842, s. 36) (Ancak o anda öfkeden ve anlık ürkekliliğin verdiği utançtan çılgına dönen Prens Prospero, telaşla altı oda boyunca koşturmaya başladı [...]). “Aşk, sevgi, hırs, kıskançlık, öfke, korku, merak gibi tutkuların gücü insanı kendisi olmaktan çıkarabilecek boyutlara kadar gidebilmektedir” (Öztürk Kasar’dan Akt. Kuleli ve Tuna, 2017, s. 93). Bu durum kişiyi yükümsüz özne konumuna sokmaktadır. Bu örnekte de Prospero aşırı öfkeden yükümsüz özne konumuna geçmiştir.

2.11. Gerçeğe Uygunluk Sınıflamasının Göz Önüne Alınması

Kimi anlatılarda görünen ile olan birbirinden ayrışabilir. Olan, anlatıdaki gerçekliğe işaret ederken görünen bu gerçekliğin belirli amaçlarla gizlenmesi olarak yorumlanabilir. Bu nedenle anlatının çözümlenmesinde gerçeğe uygunluğun tespiti önemli bir yer tutmaktadır (Öztürk Kasar, 2009, 169). *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öyküde iki farklı yerde gerçeğin çeşitli ifadelerle gizlendiği görülmektedir. Görünen ile gerçekte olan farklar şu şekilde sıralanabilir: Davetlilerin salgından korunmasıyla ilgili olarak Prospero ile inzivaya çekilen saray halkının böylesi önlemler

alınmışken salgınla rahatlıkla başedebileceği ifade edilir. “[...] With such precautions the courtiers might bid defiance to contagion [...]” (Poe, 1842, s. 31). “İçeride tüm bunlar ve güvenlik vardı. Yalnızca Kızıl Ölüm yoktu.” ifadeleriyle salgının saraya giremeyeceği ve içeridekilerin güvende olduğu vurgusu bir kez daha yapılmaktadır. “[...] All these and security were within. Without was the "Red Death" [...].” (Poe, 1842, s. 31)

Oysaki gerçekte olan bundan çok daha farklıdır. Öykünün sonunda tüm davetliler kızıl ölüm nedeniyle hayatını kaybeder. Davete katılan gizemli yabancıların kızıl ölüm kostümü giyen bir hadsiz olduğu düşünülür. “[...] The whole company, indeed, seemed now deeply to feel that in the costume and bearing of the stranger neither wit nor propriety existed. The figure was tall and gaunt [...]” (Poe, 1842, s. 35).

Ancak öykünün son kesitinde bunun kostümlü bir hadsiz değil kızıl ölümün ta kendisi olduğu şu sözlerle ifade edilir: “[...] And now was acknowledged the presence of the Red Death [...]” (Poe, 1842, s. 36). Sonuç olarak öykünün belirli bölümlerinde okuyucudan gizlenen gerçeklerin hepsinin “ölüm” isimli son kesitte ortaya çıktığı söylenebilir.

2.12. Metnin İçinde Yer Aldığı Metinlerarasılık ve Üstmetin İlişkilerinin İncelenmesi

Bir yazınsal metin diğer metinler ile ilişkiler kurabildiği gibi diğer metinlerin yeniden yazımı da olabilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 172). Bu bağlamda ortaya çıkabilecek metinlerarasılık; gönderme, alıntı yapma, ima etme, esinlenme ya da intihal gibi farklı şekillerde görülebilir (Tuna ve Kuleli, 2017, s. 41). Metinlerin sosyal, kültürel, ekonomik, tarihî veya diğer edebî unsurlara yaptığı göndermeler ve bu şekilde ortaya çıkan metinlerarasılık ilişkileri çeviri için önemli olabilir ve çözümlenmesi çeviriye katkı sağlayabilir.

The Masque of the Red Death (1842) adlı öyküde de metinlerarası ilişkiler saptanmıştır. Anlatıcı maskeli baloya katılan davetlilerin kostümlerindeki gösterişi anlatmak için “Hernani”ye gönderme yapar. Hernani, 1830’da Victor Hugo tarafından yazılan beş perdelik bir tiyatro oyunudur. Klasik tiyatroya bir karşı duruş olarak ortaya çıkan bu oyun, romantik dramın ilk örneği olarak adlandırılır. Türünün ilk örneği olan bu oyunda klasik tiyatrodakinin aksine karakterler tek tiplikten uzaktır (Choffray ve Couillet, 2018). *The Masque of the Red Death* (1842) ’de maskeli baloda kullanılan maskelerin çeşitliliğini ve gösterişini vurgulamak için bu oyun ile metinlerarası bir ilişki kurulur.

Diğer bir metinlerarası ilişki ise Hamlet’te geçen ve kaynağını Kral Hirodes’ten alan bir deyiş ile ortaya koyulmuştur. “[...] In truth the masquerade license of the night was nearly unlimited; but the figure in question had out-Heroded Herod, and gone beyond the bounds of even the prince's indefinite decorum [...]” (Poe, 1842, s. 35). Bu söylemde geçen “out-Heroded Herod” göstergesi ilk olarak Shakespeare’in Hamlet’inde dile getirilen ve kaynağını Kral Hirodes’ten alan bir deyiştir. Bu deyişin sözlük tanımına bakıldığında “aşırı derecede zalim ya da zorba olmak”³ olarak tanımlandığı görülmektedir. Shakespeare’in Hamlet’inde, Hamlet gösteri için hazırladığı üç oyuncuyu nasıl olmaları gerektiği konusunda uyardığı sözlerinde “I would have such a fellow whipped for o’erdoing Termagant. It out-herods Herod: pray you, avoid it” (Shakespeare,2010,72) (Termagant’ı canlandırırken aşırıya kaçtığı için kırbaçlanan bir oyuncum olabilirdi. Bu Herodes’in

³ Çevrimiçi Sözlük: <https://idioms.thefreedictionary.com/out-Herod+Herod>. Erişim tarihi: 05. 08. 2022

zalimliklerini dahi aşar. Dua edin ve sakının) ifadelerini kullanarak söz konusu göstergiyi dile kazandırır. Söz konusu deyiş kaynağını, İncilde “Suçsuz Çocukların Öldürülmesi”nden (Matta, 2, s. 1-18) sorumlu tutulan ve iki yaşın altındaki tüm erkek çocukları öldürmesiyle bilinen Yahudi Kralı Hirodes’ten almaktadır. Kaynak metinde söz konusu metinlerarası ögeye maskeli yabancının görüntüsünün ürkütücülüğünü pekiştirmek için yer verilmiştir.

Diğer bir metinlerarası ilişki yine Shakespeare’e ait bir karakterle kurulmuştur. Prens Prospero ismi ile Shakespeare’in *The Tempest* (1960) adlı oyunundaki ana karakter aynı ismi taşımaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi her iki karakterin de zayıflara hükmeden nitelikte olması bağlamında metinlerarası ilişki kurulduğu düşünülebilir.

Öyküde İncilde geçen bir ifadeye gönderme yapılarak metinlerarası ilişki kurulan bir örnek daha mevcuttur. Ancak bu sefer gönderme bir karaktere değil bir anahtar cümleciğe yöneliktir. Ölüm başlıklı son kesitte, “Kızıl Ölüm”ün gecenin karanlığında bir hırsız gibi geldiği ifade edilir. “He had come like a thief in the night.” (Poe, 1842, s. 37) söylemi doğrudan İncilden alınmıştır. İncil’de “Now, brothers and sisters, about times and dates we do not need to write to you, for you know very well that the day of the Lord will come like a thief in the night”⁴ ifadeleri yer almaktadır. Bu ifade ile İncil’de İsa’nın ikinci kez geleceği ve tüm günahkârları yargılayacağı anlatılmaktadır. *The Masque of the Red Death* (1842) ’de bu söylemin, “Kızıl Ölüm”ün Prospero ile halkı dışlayıp salgından kaçmaya çalışan bin kişiyi işledikleri günahtan ötürü en acı şekilde yargılayacağını vurgulamak üzere kullanıldığı söylenebilir.

2.13. Anlatıdaki Bilmecelerin Anlam Oluşumuna Katkılarının İncelenmesi

Bazı anlatılarda metnin içinde gizli, ilk bakışta fark edilemeyecek bilmeceler bulunabilir. Bu bilmeceler okura yardım eden ya da onu tuzağa düşüren farklı anlatım yöntemleriyle metne işlenebilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 170). *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öyküde yazar, okura metnin ilerleyen bölümlerinde yaşanacak olayları bazen örtük bazen de açık ipuçları vererek ya da gerçekleşecek olayların tam tersini imâ ederek farklı anlatı teknikleri yoluyla bilmeceler halinde sunar.

Çözömlenen öyküde anlatıcı, gerçekleşecek olayın tam tersini imâ ederek okuyucuya bir bilmece sunmaktadır. İnziva başlıklı ikinci kesitte Prens Prospero’nun kale tipindeki manastırı; yüksek duvarları, demirden kapısı ile oldukça sağlam bir yapı olarak tasvir edilir. Aynı zamanda bu manastırda bulunan herkesin güvende olduğu, içeride eğlenceye dair her şey varken kızıl ölümün olmadığı vurgulanır. Oysaki bu kadar güvenli ve dışarıdan kimse giremeyecek şekilde düzenlenmiş olan manastıra öykünün sonunda kızıl ölüm girmiş ve herkesin canını almıştır. Bu gerçeğin ortaya çıkmasını geciktirmek isteyen anlatıcı güvende olduklarını söyler ve aldatma tekniğini kullanarak metinde bir bilmeceye yer verir.

2.14. Anlatıdaki Sözleşmelerin Anlam Oluşumuna Katkılarının Değerlendirilmesi

Anlatıdaki özneler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde sözleşmelerin saptanması önemli bir yer tutar. Böylelikle kimin egemen kimin ezilen konumunda olduğu belirlenip söylemin çözümlenmesine katkı sağlanabilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 170).

Öyküde Prens Prospero ile manastırda kalacak olan bin konuk arasında bir sözleşme olduğu

⁴ Çevrimiçi Kutsal Kitap: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=1+Thessalonians+5>. Erişim tarihi: 05.08.2022

görülmüştür. Prens Prospero'nun amacı hem salgından korunmak hem de bu süreçte yalnız kalmayıp eğlenmektir. Sözleşme salgından korunmak için Prens Prospero'nun davetine katılmak ve bir umutsuzluk anında dahi dışarı çıkamamak üzerine kurulmuştur. Bu sözleşmede "when his dominions were half depopulated, he summoned to his presence a thousand hale and light-hearted friends from among the knights and dames of his court [...] (Poe, 1842, s. 31) (topraklarındaki nüfus yarıya inmişken şövalyeler ve hanımefendiler arasından sağlığı ve neşesi yerinde olan bin kişiyi huzuruna çağırdı) söylemindeki "he summoned to his presence" (huzuruna çağırdı) ifadesiyle Prens Prospero egemen taraf konumundadır. Davetliler ise "the courtiers, having entered, brought furnaces and messy hammers, and welded the bolts. They resolved to leave means neither of ingress or egress to the sudden impulses of despair or of frenzy from within." (Poe, 1842, s. 31) [içeri giren hizmetliler yanlarında ocaklar, kirli çekiçler getirip kapı kilitlerini lehimlediler. Aniden başlayan umutsuzluk ya da çılgınlık ataklarında dışarıdan ya da içeriden ayrılınmamasını amaçladılar] söylemiyle umutsuzluk ya da cinnet halinde dahi manastırı terk edemeyecekleri için ezilen taraf olmuştur.

2.15. Metinde Oluşan Yerdeşliklerin Değerlendirilmesi

Anlatıda birbiriyle ilişkili anlama sahip unsurların tekrarı yerdeşlik olarak değerlendirilir. Yerdeşlik, eş anlamlı sözcüklerin tekrarı yoluyla sağlanabileceği gibi birbiriyle kısmen ilişkili ya da zıt anlamlı unsurların tekrarıyla da mümkün olabilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 169).

Poe, öykülerinde yaratmak istediği etkiye bağlı olarak kullandığı söylem biçimini değiştirir. Kendi istediği söyleme ulaşabilmek için belirli sözcükler ve cümle yapılarını kasıtlı olarak kullanır. Poe üç farklı kelime türünü bir arada ya da tek başına kullanır: çağrışım yaptıran sözcükler, gotik yazım ile ilişkili sözcükler, anıştırmalar, iğneleyici sözcükler, yabancı sözcükler ve İncilden deyişler (Carlson, 1996, s. 451).

Çözümlemeye öyküde de Poe'nun genel yazım biçiminin izlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Poe, söz konusu gotik öyküsünde korku ve ölüm yerdeşliklerine yer vermektedir. Bu yerdeşliklere eş anlamlı ya da benzer etkileri yaratabilecek sözcükleri tekrar ederek ulaşmaya çalıştığı görülür. Ölüm yerdeşliği; red death (kızıl ölüm), fatal (ölümcül), blood (kan), redness (kızarıklık), scarlet (kıpkırmızı), deep blood color (koyu kan rengi), blood colored (kan renkli), blackness (siyahlık), ruddier (kıpkırmızı), clock of ebony (abanoz saat), grave (mezar), grave cerement (kefen), corpse (ceset), corpse-like (cesete benzer) göstergelerinin tekrarı ile oluşturulurken korku yerdeşliğinin; horror (korku), gothic (gotik), magnificent (görmekli), grotesque (grotesk), castelled abbey (kale tipi manastır), extensive (devasa), terror (korku), rage (öfke) göstergelerinin tekrarıyla sağlanmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

2.16. Metnin Sembolik Evreninin İncelenmesi

Metnin sembolik evrenini oluşturan imgeler, simgeler, metaforlar ve yan anlamlar metnin estetiğine önemli ölçüde katkı sağlayabilir (Öztürk Kasar, 2009, s. 171). Dolayısıyla çevrilecek metnin çözümlemesinde bu sembolik evrenin incelenmesi önemli bir rol teşkil eder. Çözümlemeye öyküde de metnin anlam evrenini oluşturan bazı önemli sembollere yer verilmiştir.

2.16.1. Abanoz Saat (Clock of Ebony): Öyküde balo salonlarından yedinci salonun duvarında asılı "abanoz bir saat" yer alır. Öyküde zaman vurgusu çok kez yapılmaktadır. Her saat

başını vurduğunda saatin çıkardığı ses, davetlileri kötü bir ruh haline sokar. Herkes yaptığı işe bir süreliğine ara verir. Ancak çok kısa bir süre içinde saati unutup eğlenmelerine kaldıkları yerden devam ederler. Öyküdeki saatin, zamanın geçip ölümün yaklaştığının sembolü olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Saate hem yapıldığı malzeme hem de sesinin betimlenmesi ile korku öğeleri eklenmiştir. Kaynak metinde saatin yapıldığı malzemeyi belirtmek için kullanılan “ebony”⁵ sözcüğünün Türkçe karşılığına bakıldığında “abanoz” olduğu görülür. Abanoz sözcüğünün TDK anlamlı incelendiğinde “1. Abanozgillerden, sıcak ülkelerde yetişen, kerestesinden yararlanılan birçok ağacın ortak adı. 2. Bu ağacın ağır, sert ve siyah renkli tahtası. 3. Bu tahtadan yapılmış. 4. Koyu, parlak siyah. 5. Bu renkte olan” anlamlarıyla karşılaşılmıştır. Daha önce de söz edildiği üzere öyküde ölüm ve korku yerdeşliklerine yer vermek amacıyla renklerden çok kez faydalanılmıştır. Saatin abanoz olduğunun vurgulanması da ölümü anımsatacak koyu, siyah renkle ilişkilendirildiğini düşündürmektedir.

2.16.2 Renkler ve Salonlar: Öyküde pek çok farklı renge yer verilse de kırmızı ve siyah renklerin ağır bastığı görülmektedir. Bu iki renk Gotik Edebiyat’ta kullanılan genel renk temalarıdır. Kırmızı kan rengi ile ilişkilendirilirken, siyah ölümle ve tarihte öyküde anlatılan salgına benzer Kara Ölüm (Veba) ile ilişkilendirilmektedir. Her iki rengin bir arada vurgulu bir şekilde kullanılmasıyla ürkütücü bir atmosfer yaratılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Öte yandan öykünün üçüncü tekil şahıs anlatıcısı yedi farklı balo salonundan söz eder. “Yedi” sayısının Hristiyanlıkta özel bir anlamı vardır. Bu sayının; kusursuzluğun, tamamlanmışlığın sembolü olduğu düşünülür (Genesis 1: 2, 1-2). Öykü’de Prospero’nun kusursuz, gösterişli bir maskeli balo düzenleme çabası şu sözlerle vurgulanır: “[...] The prince had provided all the appliances of pleasure [...]” (Poe, 1842, s. 31) (Prens, eğlence için gerekli olan her şeyi sağlamıştı). “[...] Prince Prospero entertained his thousand friends at a masked ball of the most unusual magnificence. It was a voluptuous scene, that masquerade.[...]” (Poe, 1842, s. 32). “(Prens Prospero, bin ahbabına en sıradışı görkemiyle bir maskeli balo düzenledi. Maskeli balonun lüks bir görüntüsü vardı).” Bu örneklerden yola çıkarak salonlar için “yedi” sayısının Prospero’nun kusursuz ve gösterişli bir balo düzenleme isteğini vurgulamak için kullanıldığı düşünülebilir.

Öte yandan söz konusu yedi salon anlatılırken yedi farklı renkten söz edilir. Balo salonları güneşin doğuşundan batışına doğru yani doğudan batıya doğru bir sıralamada yer alır. Söz konusu yedi salonun hayat döngüsünü anlattığı düşünülmektedir. Çünkü öykünün sonlarına doğru Prens Prospero bu yedi odayı en doğudan en batıya doğru tek tek geçtikten sonra en son siyah odada hayatını kaybeder. Öte yandan Maskeli yabancı da en doğudaki mavi salondan en batıdaki siyah salona doğru ilerler ve siyah salonda herkesin canını alır. En doğuda yer alan salon canlı mavi renktedir. Mavi renk gün doğumu, yenilenme ile ilişkilendirilir. En batıdaki salon ise siyah renklidir, camları ise kırmızıdır ve ölümle ilişkilendirilir.

3. ÖYKÜNÜN ÇEVİRİLERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK OKUNMASI

Çalışmanın bu bölümünde *The Masque of the Red Death* (1842) adlı öykünün çevirilerinde sembollerin, alımlayan özneye yönelik hitapların, metinlerarası öğelerin erek dile nasıl aktarıldığı

⁵ Tureng Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/ebony>. Erişim tarihi: 10.08.22

incelenmiş ve bu sınıflandırmanın dışında kalan farklı anlam evirici eğilimlere yönelik bazı örnekler sunulmuştur. Özgün metin ve çevirilerinin karşılaştırılmasına yönelik değerlendirmeler, Öztürk Kasar (2021) tarafından geliştirilen “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” doğrultusunda yapılacaktır.

3.1. Öyküdeki Sembollerin Çevirisi

The Masque of the Red Death (1842) adlı öyküde korku ve ölüm teması ağırlıklı olarak hikâyenin geçtiği yer ve burada yer alan materyaller üzerinden yansıtılmıştır. Poe, okurda söz konusu temanın yarattığı etkiyi oluşturmada özellikle renklerin sembolizminden yararlanmışır.

Örnek 1:

“Metnin sembolik evreninin incelenmesi” alt başlığında çözümlenen “clock of ebony” göstergesine öyküde sıklıkla yer verilmiştir. Zamanın geçtiğine ve ölümün yaklaştığına gönderme yapan “clock of ebony” (abanoz saat) tamlamasının, çevirmenlerce farklı şekilde erek dile aktarıldığı görülmüştür.

Tablo 1: “clock of ebony” göstergesinin çözümlenmesi

Poe (1842, s. 33)	“It was in the apartment, also, that there stood against the western wall, a gigantic clock of ebony.”
Uyar (1991, s. 84)	“Yine bu odada, batıdaki duvara, dev bir fildişi saat dayanmıştı.”
Şentürk (2016, s. 114)	“Bu odada, batıdaki duvara karşı, muazzam bir fildişi saat dayanmıştı.”
Ersöz (2017, s. 213)	“Bu salonda, batıdaki duvara yaslanmış kocaman abanoz bir saat duruyordu.”
Nemli (2018, s. 68)	“Yine bu salonda, batı duvarına dayalı, devasa bir abanoz saat vardı.”

“Ebony”⁶ sözcüğünün İngilizce-İngilizce sözlükteki karşılığı “a hard, black wood” (sert, siyah tahta), İngilizce-Türkçe sözlükteki karşılığı ise “abanoz”⁷ olarak verilmektedir. Çözümleme bölümünde incelenen sembol olarak “abanoz”un⁸ Yunanca’dan dilimize geçen bir sözcük olduğu ve Türkçede koyu renkli bir ağaca ve/ya onun tahtasına gönderme yaptığı ifade edilmiştir. Söz konusu sembolik ögenin hem rengi hem de sesi ile betimlenmesi eserdeki korku ve ölüm temasının oluşturulmasında önemli bir paya sahiptir. Çeviriler incelendiğinde Uyar ile Şentürk’ün bu sembolik öge’yi “fildişi saat” olarak erek dile aktardıkları görülür. Yapılan sözlük araştırmasında “ebony” sözcüğünün “fildişi” anlamına gelen bir karşılığının bulunamamasının yanı sıra bu aktarım ile kaynak metindeki “koyu, siyah” renk ifadesinin tam zıttının kullanıldığı, bu nedenle de “anlamın çarpıtıldığı” (Öztürk Kasar, 2021, s. 33) söylenebilir. Ersöz ile Nemli ise söz konusu göstergesi sözlük anlamlarından biri olan ve eserdeki korku temasını oluşturabilecek

⁶ Cambridge Çevrimiçi Sözlük: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/ebony>. Erişim tarihi: 14.08.22

⁷ Tureng Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/abanoz>. Erişim tarihi: 15.08.22

⁸ TDK Çevrimiçi Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim tarihi: 15.08.22

koyu rengi taşıyan “abanoz” göstergesiyle, “abanoz saat” olarak çevirmiş ve kaynak metindeki göstergenin yüklendiği sembolik anlamın erek metne korunarak aktarılmasını sağlamışlardır.

Örnek 2:

Öyküde yedi farklı salon yer almakta, her salon farklı bir renk ile anlatılmaktadır. Yukarıda yer alan çözümleme bölümünde de ifade edildiği gibi söz konusu salonların doğudan batıya sıralanışı ve en batı salonda ölümün gerçekleşmesi bu salonların insan hayatını sembolize ettiğini, renklerin ise doğumdan ölüme hayatın tasviri için kullanıldığını düşündürmektedir. Kaynak metinde odaların tasvir edildiği bölümde ikinci odaya “purple”, altıncı odaya ise “violet” rengi verilmiştir. Söz konusu odaların doğumdan ölüme insan hayatını sembolize ettiği düşüldüğünde İkinci odada kullanılan “purple” (mor) renk ile canlı bir dönem olan çocukluğa gönderme yapıldığı, altıncı odanın rengi “violet” (menekşe) ile ise solan bir hayat ve yaklaşan ölüme atıfta bulunulduğu düşünülmektedir.

Tablo 2. “Purple” ve “Violet” göstergelerinin çözümlenmesi

Poe (1842, s. 32)	“The second chamber was purple in its ornaments and tapestries...”	“The fourth apartment was furnished and lighted with orange- the fifth with white-the sixth with violet.”
Uyar (1991, s. 83)	“...ikinci salonun süsleri halıları erguvan rengindeydi.”	“Dördüncü, turuncu döşenmiş, turuncu ışıklarla aydınlanmıştı, beşinci beyaz, altıncı mor.”
Şentürk (2016, s. 113)	“...ikinci salonun süsleri, halıları erguvan rengindeydi...”	“Dördüncü, turuncu döşenmiş, turuncu ışıklarla aydınlanmıştı. Beşinci oda beyaz, altıncı oda mor.”
Ersöz (2017, s. 212)	“İkinci salonun eşyaları ile goblenleri mordu...”	“Dördüncü turuncu renkte döşenmiş ve aydınlatılmıştı, beşinci beyazdı, altıncı menekşe rengiydi.”
Nemli (2018, s. 67)	“İkinci salonun süsleri ve döşemesi mordu...”	“Dördüncü salon turuncu renkte dekore edilmişti ve turuncu bir pencereyle aydınlatılıyordu; beşinci beyaz, altıncı menekşe rengiydi.”

Kaynak metinde geçen “purple”⁹ ve “violet”¹⁰ göstergelerinin sözlük anlamları incelendiğinde sırasıyla “kırmızı ve mavi rengin karışımı, mor” ve “soluk mor, menekşe” olarak tanımlandıkları görülmüştür. Renklerin sembolize ettikleri de düşünüldüğünde Uyar ve

⁹ Cambridge Çevrimiçi Sözlük: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/purple>. Erişim tarihi: 16.08.2022

¹⁰ Cambridge Çevrimiçi Sözlük: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/violet>. Erişim tarihi: 16.08.2022

Şentürk'ün "purple" göstergesi için daha açık bir renk olan "erguvan", "violet" göstergesi için ise daha canlı bir renk olan "mor"u kullanarak kaynak metindeki canlıdan soluğa doğru sıralanma anlamını dönüştürdükleri söylenebilir. Buradan hareketle kaynak metindeki göstergeyle bir ilintisi olmasına rağmen farklı bir aktarım sağlanması nedeniyle "anlamın bozulduğu" (Öztürk Kasar, 2021, s. 32), ifade edilebilir. Ersöz ve Nemli ise söz konusu göstergeler için sırasıyla "mor" ve "menekşe" aktarımlarında bulunarak canlıdan soluğa doğru bir sıralama yapmış ve kaynak metindeki sembolik anlamın aktarılmasını sağlamıştır.

3.2. Alımlayan Özneye Yönelik Hitapların Çevirisi

Öyküde nadir olmakla birlikte üçüncü tekil şahıs anlatıcının araya girerek okuyucuya seslendiği ve okuyucuyu anlam oluşumuna dahil ettiği görülmüştür.

Örnek 3:

Öykünün anlatıcısı öyküde sembolik bir anlama sahip balo salonlarını anlatmaya başlamadan önce okurla iletişime geçer.

Tablo 3. Alımlayan özneye yönelik hitabın çözümlenmesi

Poe (1842, s. 32)	"[...] But first let me tell of the rooms in which it was held."
Uyar (1991, s. 83)	"[...] Ama önce size balonun verildiği salonları anlatayım."
Şentürk (2016, s. 112)	"[...] Ama önce size balonun verildiği salonları anlatayım."
Ersöz (2017, s. 212)	"[...] Ama önce balonun düzenlendiği salonlardan bahsetmek isterim."
Nemli (2018, s. 66)	"[...] Ama bırakın da önce balonun verildiği salonları anlatayım."

Kaynak metinde alımlayan özneye seslendiğini gösteren "you" zamiri doğrudan yer almasa da İngilizcedeki emir cümlesi yapısında oluşturulan "let me tell" ifadesi ile anlatıcının karşısındaki okura dolaylı yoldan seslendiği açıkça görülmektedir. Anlatıcı salonları anlatmaya başlamadan önce okura hitap ederek anlatımına vurgu katmaktadır. Benzer bir etkinin söyleme "sen/siz" zamirlerinin eklenmesiyle erek metin okuyucusunda oluşturulabileceği düşünülmektedir. Çeviriler incelendiğinde Uyar ve Şentürk'ün okuyucuya hitaben "size" ifadesini kullandığı ve okuru anlam üretimine katmaya çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu erek metinlerde okura hitap edildiği ve kaynak metindeki anlamın korunarak aktarıldığı söylenebilir. Nemli'nin ise alımlayan özneye seslenen "let me" göstergesini "bırakın da" şeklinde aktardığı görülmüştür. Bu ifadenin kaynak metinde aktarılan söyleme göre daha sert bir üslupla yazıldığı söylenebilir. Dolayısıyla kaynak metindeki göstergenin taşıdığı anlamlardan biri olan ancak erek metin bağlamında gerçekleşmemiş bir anlamın kullanılmasıyla "anlamın kaydırıldığı" (Öztürk Kasar, 2021, s. 31) ifade edilebilir. Ersöz ise "[...] Ama önce balonun düzenlendiği salonlardan bahsetmek isterim." diyerek söylemi doğrudan birincil söyleyen üzerinden kurgulamıştır. Bu tercih ile kaynak metindeki alımlayan özneye yönelik hitaba erek metinde yer verilmeyerek "göstergenin yok edildiği" (Öztürk Kasar, 2021, s. 35) söylenebilir.

3.3. Metinlerarası Ögelerin Çevirisi

Çözümlemede yer alan metinlerarası ögelerin ikisinin çevirisinde anlam evirici eğilim saptanmıştır.

Örnek 4:

Öyküde yer alan ilk metinlerarası öge olan *Hernani* (1830) çözümleme bölümünde de söz edildiği üzere Victor Hugo'nun romantik dramın öncüsü olan oyununun adıdır. Karakterlerinin tek tiplikten uzak oluşuyla dikkat çeken oyunun, bu öyküde düzenlenen maskeli baloda kullanılan kostümlerdeki farklılığı vurgulamak üzere kullanıldığı düşünülmektedir.

Tablo 4. "Hernani" göstergesinin çözümlenmesi

Poe (1842, s. 34)	"[...] There were much glare and glitter and piquancy and phantasm --much of what has been since seen in "Hernani" [...]"
Uyar (1991, s. 85)	"Parlak, görkemli, şaşırtıcı, dokunaklı neler neler- <i>Hernani</i> 'den bu yana görülenlerin tümü yer almıştı şenlikte."
Şentürk (2016, s. 115)	"Parlak, görkemli, şaşırtıcı, fantastik – dokunaklı <i>Hernani</i> 'den bu yana görülenlerin tümü yer almıştı şenlikte."
Ersöz (2017, s. 214)	"Bir sürü parıltılı, gösterişli, etkileyici ve hayalî şey- <i>Hernani</i> 'den bu yana görülenlerin fazlası- vardı."
Nemli (2018, s. 69)	"Kıyafetler göz kamaştırıcı, ıslıl ıslıl, merak uyandırıcı ve fantastikti; <i>Hernani</i> *"den bu yana böyle kıyafetler görülmemişti. *Victor Hugo'nun bir oyunu (1830). Oyun V. Charles'ın İspanyasında geçer. Poe, İspanya sarayının şaşaaasına gönderme yapıyor olmalı."

Söz konusu metinlerarası öge kaynak metinde tırnak içinde sunularak okura farklı bir esere gönderme yapıldığı konusunda bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra her iki eserin yazılma tarihinin birbirine oldukça yakın olduğu dikkate alındığında, Poe okuyucularının *Hernani* eserine aşına olduğu düşünülebilir. Çeviriler bu bakış açısıyla incelendiğinde çevirmenlerin yazardan ve birbirlerinden farklı tercihleri dikkat çekmektedir. Tüm çevirmenler kaynak metinde yer alan "Hernani" metinlerarası ögesini Türkçe çevirilerde korumuştur. Uyar ve Ersöz çevirilerinde bu göstergeyi italik harflerle sunmuştur. Bu kararın çevirmenin yanı sıra çeviri üzerinde etkisi olan editör, yayıncı gibi diğer aktörlerin etkisiyle verilmiş olabildiği dikkate alınarak kaynak metindekine benzer bir etki oluşturulduğu ifade edilebilir.

Şentürk'ün çevirisi incelendiğinde "Hernani" göstergesinin bir yazım hatasıyla "Hernani" olarak aktarıldığı görülmektedir. Bu yazımın bizzat çevirmen tarafından gerçekleştirilmiş olabileceği gibi çeviri üzerinde etkisi olan ve yukarıda da söz edilen diğer aktörlerin etkisiyle de oluşmuş olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu aktarım ile kaynak metinde söylenenin kimi

kalıntıları içermeyle birlikte, erek metinde bir araya geldiğinde anlamdan yoksun bir sözce üretilmesiyle ortaya çıkan anlamsızlık sonucunda “anlamın parçalandığı” (Öztürk Kasar, 2021, 34); söylenebilir.

Öte yandan Nemli, kaynak metin okurunun aşına olabileceği ancak aradan geçen zamandan ve kültürlerarası aktarımdan dolayı erek okurun yabancı olabileceği “Hernani” göstergesini metin içerisinde italik harflerle aktarmış ve eklediği dipnot ile okuru bilgilendirmeye çalışmıştır. Nemli, dipnotta bu göstergenin Hugo’nun oyununa gönderme yaptığını ifade etmesinin ardından yazarın amacının ne olmuş olabileceğiyle ilgili kendi görüşünü de eklemiştir. Kaynak metinde anlamı örtük bir şekilde yer alan metinlerarası ögenin dipnot ile açık hale getirilmesi “anlamın aşırı yorumlanması”yla (Öztürk Kasar, 2021, s.29) sonuçlanmıştır. Öztürk Kasar (2021, s. 24); “Her zaman zarar mı verirler yoksa bazı koşullarda gerekli hatta yararlı olabildikleri durumlar da var mıdır?” diyerek çeviride karşılaşılabilecek anlam evrilmelerinin kimi zaman yararlı müdahaleler olduğunu ifade eder. Bu örnekte de zaman ve mekanın ötesinden gelen Hernani göstergesinin anlamı açık hale getirilerek erek metin okurunun söz konusu göstergeyi anlamlandırmasına katkı sağlandığı söylenebilir.

Örnek 5:

Çözümleme bölümünde de ifade edildiği üzere “out-Herod Herod” aşırı zalim, zorba olmayı ifade eden bir deyiştir. Öyküde maskeli yabancının görüntüsünün insanları ne denli ürküttüğünü anlatmak için bu deyişe yer verilmiştir.

Tablo 5. “out-Heroded Herod” göstergesinin çözümlenmesi

Poe (1842, s. 35)	“In truth the masquerade license of the night was nearly unlimited; but the figure in question had out Heroded-Herod, and gone beyond the bounds of even the prince’s indefinite decorum.”
Uyar (1991, s. 87)	Doğrusunu söylemek gerekirse, en akla gelmedik maskeler bile kullanılmıştı baloda, ama yeni gelen, herkesten ileri gitmiş, Prens’in geniş hoşgörüsünü bile aşmıştı.
Şentürk (2016, s. 116- 117)	Doğrusunu söylemek gerekirse, en akla gelmedik maskeler bile kullanılmıştı baloda; ama yeni gelen, herkesten ileri gitmiş. Prens’in geniş hoşgörüsünü bile aşmıştı.
Ersöz (2017, s. 215)	“Aslında bu maskeli baloda neredeyse her şey serbestti; ama söz konusu kişinin görüntüsü Kral Hirodes*i geride bırakmış, hatta prensin sonsuz anlayışının bile ötesine geçmişti.” *Yahudilerin Süleyman’dan sonraki kralı. Bir kahinin sözlerine dayanarak Kudüs’teki tüm erkek bebekleri öldürttüğüne inanılır.

	Ortaçağ'ın dinsel tiyatrolarında kötülük figürleriyle tasvir edilirdi.
Nemli (2018, s. 71)	“Doğrusu bu ya, o geceki maskeli balo acayıplıkta sınır tanımamıştı; ama söz konusu şahıs Herodes'in aşırılıklarını geride bırakmış, hatta Prens'in o olağanüstü hoşgörüsünün sınırlarını bile aşmıştı.”

Söz konusu göstergenin Türkçeye aktarımları incelendiğinde birbirinden farklı örneklerle karşılaşılmıştır. Uyar ve Şentürk kaynak metinde çekimlenerek aktarılan “out-Heroded Herod” göstergesini “herkesten ileri gitmiş” şeklinde aktarmayı tercih etmiştir. Ancak bu aktarımla kaynak metinde ürkütücü anlamında kullanılan ve Hamlet'e, dolaylı yoldan da Kral Hirodes'e yapılan gönderme erek metinde yansıtılamamıştır. Dolayısıyla bu iki erek metinde kaynak metindeki ile ilintisi olmayan aykırı bir anlamın üretilmesiyle söz konusu göstergeye ilişkin “anlamın saptırıldığı” (Öztürk Kasar, 2021, s. 34) söylenebilir. Ersöz ise “out-Heroded Herod” göstergesini doğrudan “Kral Hirodes” olarak aktarmış ve eklediği dipnot ile bu göstergenin İncil'de söz edilen zalim bir krala gönderme yaptığı konusunda okura bilgi vermiştir. Kaynak metindeki göstergenin kaynağı Kral Hirodes'ten gelse de “out-Heroded Herod” deyişi doğrudan Shakespeare'in oyunu Hamlet'ten alınmıştır ve yalnızca bu kişiye değil onun ürkütücülüğüne gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar kaynak metindeki göstergenin anlamıyla ilintili bir dipnot eklenerek örtük olan gösterge açık hale getirilmiş ve erek okur bilgilendirilmeye çalışılmış olsa da Shakespeare'in Hamlet'inde geçen deyişe gönderme yapıldığının belirtilmemesi nedeniyle anlamın eksik yorumlandığı (Öztürk Kasar, 2021, 29, 30) söylenebilir. Nemli ise söz konusu deyişi “Herodes'in aşırılıklarını geride bırakmış” söylemiyle aktarmıştır. İncil'de “Herod” olarak geçen isim aynı zamanda Hirodes ya da Herodes olarak da bilinmektedir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere bu isim kaynak metindeki göstergeyle bir ilişkisi olmasına karşın söylemdeki anlamı yansıtmamaktadır. Nitekim bu söylemde ifade edilen Herodes'in aşırılıkları değil ürkütücülüğüdür. Dolayısıyla bu aktarım ile kaynak metindeki “anlamın bozulduğu” (Öztürk Kasar, 2021, s. 32) ifade edilebilir.

3.4. Anlam Evirici Eğilimlere Farklı Örnekler

Öykünün Türkçe çevirilerinde evrilme saptanan ancak semboller, alımlayan özneye yönelik hitaplar ve metinlerarası ögeler dışında kalan göstergeler bu başlık altında çeviri değerlendirmesine tabi tutulmuştur.

Örnek 6:

The Masque of the Red Death adlı öykünün “inziva” başlıklı ikinci kesitinin son bölümünde manastırın içindeki herkesin güvende olduğu, içeride eğlenceye dair pek çok şeyin yer aldığı ancak “Kızıl Ölüm”ün olmadığı ifade edilir.

Tablo 6. "Without was the Red Death" göstergesinin çözümlenmesi

Poe (1842, s. 31)	"All these and security were within. Without was the Red Death."
Uyar (1991, s. 83)	"Bütün bunlar ve güvenlik vardı içerde. Dışardaysa, Kızıl Ölüm."
Şentürk (2016, s. 112)	"Bütün bunlar ve güvenlik vardı içerde. Kızıl Ölüm yoktu yanlarında."
Ersöz (2017, s. 212)	"Güvendeydiler. Bir tek Kızıl Ölüm yoktu."
Nemli (2018, s. 66)	"İçeride tüm bunlar ve güvenlik vardı. Dışardaysa Kızıl Ölüm."

Öyküde, Prens Prospero'nun bin ahbabıyla kale tipindeki manastırının güçlü kapıları ardına gizlenerek Kızıl Ölüm'den kaçma gayretine dikkat çekilir. İncelenen bu söylemde de vurgulanan Prens ve bin dostunun içeride güvende olduğu ve yanlarında Kızıl Ölüm'ün olmadığıdır. Çeviriler incelendiğinde Uyar ve Nemli'nin bu söylemi, içerideki güvenlik yerine dışarıdaki tehlikeli ortama dikkat çekerek "Dışardaysa, Kızıl Ölüm." söylemiyle aktardıkları görülür. Bu aktarım ile kaynak metindeki "içeride" vurgusunun aktarılmaması nedeniyle "anlamın bozulduğu" (Öztürk Kasar, 2021, 31) söylenebilir. Şentürk ise söz konusu söylemi "Kızıl ölüm yoktu yanlarında." şeklinde aktarmış ve kaynak metindeki "İçeride güvende oldukları" vurgusunu erek metne yansıtmıştır. Öte yandan Ersöz, "Güvendeydiler. Bir tek Kızıl Ölüm yoktu." söylemiyle "bir tek" sözcüğünü söyleme dahil etmiştir. Yapılan bu eklemenin "anlamın aşırı yorumlanması"na (Öztürk Kasar, 2021, s. 29) yol açtığı söylenebilir.

Örnek 7:

Öyküde maskeli yabancının kostümünün ne denli korkunç olduğu şu sözlerle ifade edilir:

Tablo 7. "The habiliments of the grave" göstergesinin çözümlenmesi

Poe (1842, s. 35)	"The figure was tall and gaunt, and shrouded from head to foot in the habiliments of the grave."
Uyar (1991, s. 87)	"Yabancı, sıska, uzun boyluydu; tepeden tırnağa bir kefeneye bürünmüştü."
Şentürk (2016, s. 117)	"Yabancı sıska uzun boyluydu; tepeden tırnağa bir kefeneye bürünmüştü."
Ersöz (2017, s. 215)	"Uzun ve zayıftı. Baştan ayağa kasvetli giysilerle örtünmüştü."
Nemli (2018, s. 72)	"Yabancı, bir deri bir kemikti ve uzun boyluydu, tepeden tırnağa kefeneye bürünmüştü."

Bu örnekte Poe, maskeli yabancıyı okura tanıtırken öyküsündeki ana tema olan korku ve ölümü yansıtmak için bir betimleme sunmaktadır. Bu betimlemede yazarın kullandığı “habiliments of the grave” göstergesinin çözümlenmesi amacıyla öncelikle “habiliment”¹¹ sözcüğünün sözlük anlamına bakılmış ve “bir iş ya da davette giyilen elbise” olarak tanımlandığı görülmüştür. Türkçeye “mezar” olarak çevrilebilecek “grave” sözcüğüyle birleşen “habiliments of the grave” göstergesinin bu tanımlardan yola çıkarak “mezar giysisi” şeklinde çevrilebileceği düşünülebilir. Kaynak metnin Hristiyanlık inancının yaygın olduğu bir ortamda kaleme alındığı bilinmektedir. Bu inanca sahip kişilerin kıyafetleriyle defnedildiği yaygın bir inanış olsa da (Sevim ve Açıkkol 2003; İşcan ve Konyar 2005) İslamiyette olduğu gibi kefen kullanıldığı durumlar da mevcuttur¹². Bu noktadan hareketle Poe’nun maskeli yabancıyı kefene sarılı olarak betimlediği ve bu yolla bu karakterin ürkütücülüğünü artırarak eserdeki korku ve ölüm temasını güçlendirdiği söylenebilir. Erek metinlere bakıldığında Uyar, Şentürk ve Nemli’nin söz konusu göstergesi “kefen” olarak aktardığı görülmüştür. Bu aktarım ile kaynak metindeki göstergenin anlam evrilmesi olmadan erek dile aktarıldığı söylenebilir. Ersöz ise “kasvetli giysi” olarak aktarmıştır. Bu aktarım ile her ne kadar kaynak metinde maskeli yabancıya yüklenen ürkütücü görüntü yansıtılmaya çalışılsa da kaynak metindeki göstergeye ilişkin yetersiz bilgi sunulması nedeniyle “anlamın eksik yorumlandığı” (Öztürk Kasar, 2021, s. 29, 30). söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada Edgar Allan Poe’nun 1842’de yayımlanan *The Masque of the Red Death* adlı öyküsü çeviri göstergebilimi bakış açısıyla incelenmiştir. İncelemede Öztürk Kasar’ın (2009) Paris Göstergebilim Okulu’nun metin çözümleme adımlarını çeviri göstergebilimine uyarladığı adımlar yoluyla İngilizce özgün metin çözümlenmiştir. Özgün metnin çözümlenmesi metnin sunduğu veriler doğrultusunda 16 alt başlık altında yapılmıştır. Çözümlemenin ilk ögesi olan “Metnin onu çevreleyen öğelerle ilişkisinin değerlendirilmesi” alt başlığında, yazar ve metin ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Poe’nun eserlerinde yaşadığı zorlu yaşamın izlerini bulmak mümkündür. Korku ve ölüm teması etrafında şekillenen bu çalışmanın araştırma nesnesi olan öyküsünün de yaşamından izler taşıyabileceği düşüncesiyle çözümleme aşmasında yazarın hayatına değinilmesi gerekli görülmüştür. Nitekim yapılan çözümleme sonucunda Poe’nun ailesiyle ve orduyla yaşadığı sorunların özgür ruhu ve hükmedene karşı bir başkaldırıdan kaynaklandığı söylenebilir. Söz konusu öyküsündeki bir hükümdar olan Prospero’nun bu düşünce ve yaşadıkları doğrultusunda şekillenen bir karakter olduğu ifade edilebilir.

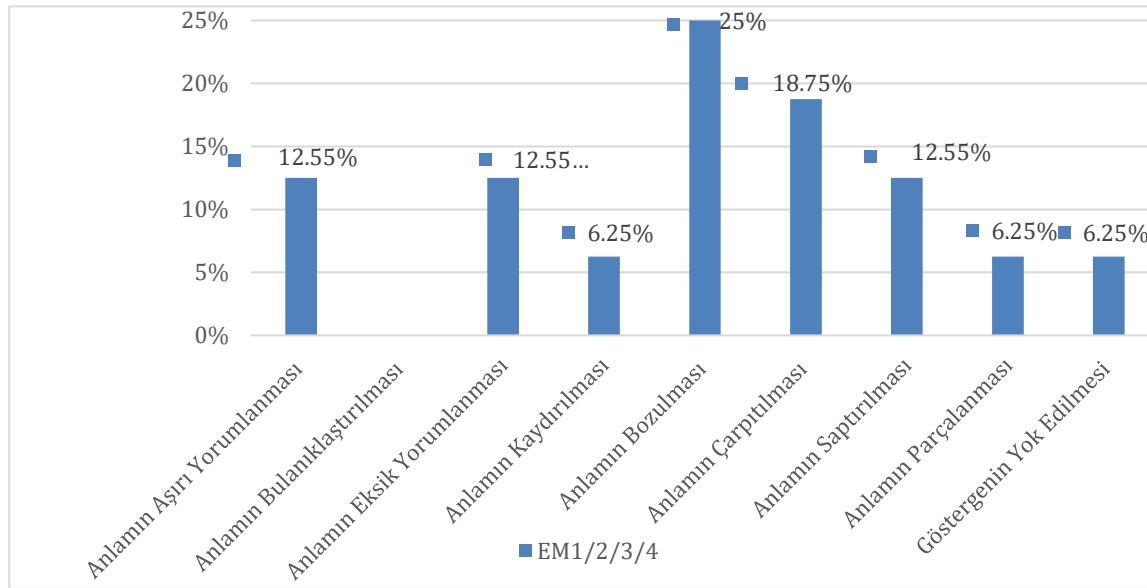
Çözümlemenin ikinci aşaması olan kesitlemeyle metnin kavranmasında parçadan bütüne bir yol izlenmiş ve yazınsal metnin ilk bakışta anlamını belli etmeyen göstergeleri küçük kesitler içinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bir dil ve kültürden bir diğerine aktarım yapan çevirmenin bu zorlu alanda her şeyden önce iyi bir okur olması gerekliliği dikkate alındığında, kesitlemenin metnin anlamlandırılmasında önemli bir adım olduğu ifade edilebilir. Metne daha geniş bir perspektiften bakmayı ve bütüncül bir bakışı mümkün kılan bu iki çözümleme adımından sonra

¹¹ Çevrimiçi Sözlük: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/habiliment>. Erişim tarihi: 19.08.22

¹² İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefen>. Erişim tarihi: 19.08.22

başlığın yorumlanması, birincil söyleyen ve tasarlanmış söyleyenlerin saptanması, alımlayan öznenin anlam oluşumuna katkısının incelenmesi, metindeki bakış açısının incelenmesi, öykü zamanı ile söylem zamanı arasındaki ilişkilerin saptanması, çoğul okuma ve anlamlama eksenlerinin değerlendirilmesi, eyleyenlerin kipsel donanımlarının incelenmesi, söyleyenlerin öznellik dönüşümlerinin saptanması, gerçeğe uygunluk sınıflamasının göz önüne alınması, metnin içinde yer aldığı metinlerarasılık ve üst metin ilişkilerinin incelenmesi, anlatıdaki bilmecelerin anlam oluşumuna katkılarının incelenmesi, anlatıdaki sözleşmelerin anlam oluşumuna katkılarının incelenmesi, metinde oluşan yerdeşliklerin değerlendirilmesi ve metnin sembolik evreninin incelenmesi adımlarıyla zengin bir anlam evrenine sahip yazınsal metnin daha detaylı bir çözümlemesi yapılmıştır.

Kaynak metnin göstergebilimsel çözümlenmesinden sonra eserin dört Türkçe çevirisi “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” (Öztürk Kasar, 2021) bağlamında irdelenmiştir. Sembollerin çevirisi, alımlayan özneye yönelik hitapların çevirisi, metinlerarası öğelerin çevirisi ve anlam evirici eğilimlere farklı örnekler başlıklarıyla ele alınan çeviri incelemesinde karşılaştırmalı olarak ele alınan 32 söylemden 16’sında anlam evirici eğilim saptanmıştır. İncelenen söylemlerden iki söylemde anlamın aşırı yorumlanması, iki söylemde anlamın eksik yorumlanması, bir söylemde anlamın kaydırılması, dört söylemde anlamın bozulması, üç söylemde anlamın çarpıtılması, iki söylemde anlamın saptırılması, bir söylemde anlamın parçalanması ve bir söylemde göstergenin yok edilmesi eğilimlerine rastlanmıştır. Anlam evirici eğilimlerin yüzdeleri dağılımları şöyledir:

Şekil 1: Çevirilerde Saptanan Anlam Evirici Eğilimlerin Yüzdeleri Dağılımları

Şekil 1 incelendiğinde değerlendirilen göstergelerin %25’inin anlam alanında, %50’sinin dolay anlam alanında, %25’inin ise anlamsızlık alanında aktarıldığı görülmektedir. Anlam evrilmelerinin %50’lik bir oranla dolay anlam alanında yığılması evrilme saptanan göstergelerin önemli düzeyde anlam dönüşümüyle aktarıldığını göstermektedir. İncelenen erek metinlerde; kaynak metin okurunun aşına olabileceği göstergelerin erek okur için örtük bırakılması, özgün metinde örtük olan göstergelerin açık hale getirilmesi, yazım yanlışları ve metnin

anlamlandırılmasında sembolik değere sahip öğelerin metinden çıkarılması ya da kurgulanan sembolik anlamı yansıtmayacak şekilde aktarılması anlam evrilmeleriyle sonuçlanmıştır.

Yapılan karşılaştırmalı incelemede çevirmenlerin aynı göstergeler üzerindeki farklı tutumları yazın metninin görünenin ötesinde anlamlara sahip göstergelerle bezeli çok katmanlı yapısını onaylar niteliktedir. Karşılaşılan anlam evrilmelerinin çevirmenin her şeyden önce iyi bir okur olması gerekliliğini ortaya koyduğu düşünülmektedir. Yapılan göstergebilimsel çözümleme ile altmetinlerde saklı kalmış göstergeler ortaya çıkarılarak göstergebilimin çevirmene ve çeviri sürecine sunduğu katkılar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Göstergebilimsel incelemeden elde edilen söz konusu bulguların anlam arayışında çevirmene ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Carlson, E. C., (1996). *A Companion to Poe Studies*(ed.). London: Greenwood Press.
- Choffray, E. ve Coulet P. (2018). *Hernani by Victor Hugo (Book Analysis)*. Brussels: Lemaitre Publishing.
- Collins Online Sözlük: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/masque>. Erişim tarihi: 05.08.22
- Coquet, J.-C. (2007). *Phusis et Logos: Une Phénoménologie du Langage*. Paris: PUF.
- Çevrimiçi Kutsal Kitap: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=1+Thessalonians+5>. Erişim tarihi: 05.08.2022
- Çevrimiçi Sözlük: <https://idioms.thefreedictionary.com/out-Herod+Herod>. Erişim tarihi: 05. 08. 2022
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/habiliment>. Erişim tarihi: 19.08.22
- Gülmüş Sirkinti, H. (2021). Çeviri göstergebilimi bağlamında çeviri eleştirisi uygulaması: Edgar Allan Poe'nun "The Conqueror Worm" isimli şiiri ve Türkçe çevirileri. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 9 (4),48-63.
- Hammond, J. R. (1981) *An Edgar Allan Poe Companion, A Guide To The Short Stories, Romances, and Essays*. The MacMillan Press LTD.
- Haspel, P. (2012). Bells of freedom and foreboding: Liberty bell ideology and the clock motif in Edgar Allan Poe's "The Masque of the Red Death". *The Edgar Allan Poe Review*, 13(1), 46-70.
- İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefen>. Erişim tarihi: 19.08.22
- İşcan, M. Y. ve Konyar, E. (2005). Adli arkeoloji: Olay yerine arkeolojik yaklaşım. *Arkeoloji ve Sanat* (İstanbul), 120, 8-12.
- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit* (1995). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları.
- Kuleli, M. (2018). Çeviri göstergebilimi yaklaşımının bir öykünün çeviri değerlendirmesine uygulanması. *Turkish Studies*, 13/ 28, 597-638.
- Kuleli, M. ve Uysal, N. (2021). In pursuit of multi-ethnic feminist signs and their translations in literary feminism: The case of *The Color Purple* by Alice Walker. *International Journal of Language Academy*. 38, 233-257.
- Oxford İngilizce Çevrimiçi Sözlük. <https://en.oxforddictionaries.com>
- Öztürk Kasar, S. (2009). Pour une sémiotique de la traduction. *La Traduction et ses Métiers*. ed. C. Laplace, M. Lederer, D. Gile. Caen: Lettres Modernes Minard: 163-175.

- Öztürk Kasar, S. (2017). Jean-Claude Coquet ve söyleyenler kuramı. *Prof. Dr. Ayşe Eziler Kıran'a Armağan*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları: 183-199.
- Öztürk Kasar, S. (2021). Çevirmek, anlamı eğip bükme sanatı mıdır? (ed. Didem Tuna ve Mesut Kuleli). *Söylem, Anlam ve Çeviri Üzerine Disiplinlerarası Tartışmalar/ Interdisciplinary Debates on Discourse, Meaning and Translation*. Ankara: Anı Yayıncılık: 19-44.
- Öztürk Kasar, S., Tuna, D. (2015). Yaşam, yazın ve yazın çevirisi İçin gösterge okuma. *Frankofoni Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme ve Araştırmaları Ortak Kitabı. (Frankofoni- Common Book for the Study and Research of French Language and Literature)*. 27, 457-482.
- Öztürk Kasar, S. ve Çelik, K. (2021). Bir özde çeviri örneği The City of the Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836 ve aslına çevirilerinde kenti temsil eden göstergelerin aktarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 1067-1084.
- Öztürk Kasar, S. ve Güzel, O. E. (2022) Ayşe Kulin'in Nefes Nefese adlı romanı ile İngilizce çevirilerinin kent göstergebilimi ve çeviri göstergebilimi odağında çözümlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 869-890.
- Poe, E. A. (1809-1849). *Poe's Masterpieces in Mystery* içinde *The Masque of the Red Death* (1842). New York: Books, Inc. 31-38.
- Poe, E. A. (1991). *Kızıl Ölümün Maskesi*. (Çev. Tomris Uyar). İstanbul: Nisan Yayınları.
- Poe, E. A. (2016). *Kızıl Ölümün Maskesi*. (Çev. Nebiha Şentürk). İstanbul: Fantastik Kitap Yayınları.
- Poe, E. A. (2017). *Kuyu ve Sarkaç Seçme Öyküler*. (Çev. Nazire Ersöz). İstanbul: Can Yayınları.
- Poe, E. A. (2018). *Morgue Sokağı Cinayeti Seçme Öyküler*. (Çev. Hasan Fehmi Nemli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sevim, A. ve Açıkkol, A. (2003). Adli arkeoloji. *Adli Bilimler Dergisi*, 2(4), 23-29.
- Shakespeare, W. (2008). *Hamlet*. (çev. Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shakespeare, W. (2010). *Hamlet*. İstanbul: Dejavu Publishing.
- Tuna, D. ve Çelik, B. (2021). From wiping out of the meaning to over-interpretation: The translator as covert co-author in the rewriting of Istanbul. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(2), 1083-1098.
- Tuna D. ve Kuleli M. (2017). *Çeviri Göstergebilimi Çerçevesinde Yazımsal Çeviri İçin Bir Metin Çözümleme ve Karşılaştırma Modeli*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tureng Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/ebony>. Erişim tarihi: 10.08.22
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr>
- Uysal, Y. (2022). Analysis of isotopies and Turkish translations of the short story entitled "How the Camel Got His Hump" from postcolonial perspective through semiotics of translation. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 96-117.
- Wilson, J. S. (t.y.) Poe's life. Erişim adresi: <https://woodlawnschool.pbworks.com/f/poeslife.pdf> [Erişim tarihi: 05. 09. 22]
- Yaman, B. (2021). Çeviri göstergebilimi bakış açısıyla Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü romanının çözümlenmesi ve W. D Halsey'e ait İngilizce çevirisinin incelenmesi. *Turkish Studies-Language and Literature*, 16(2), 909-932.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Sicilya İlk Dönem Çeviri Hareketleri ve Çevirmenleri*

DOÇ. DR. ZEYNEP ARKAN**

Öz

Akdeniz'in merkezindeki stratejik konumu nedeniyle tarihî olayların bir kavşağı olan Sicilya Adası, bu süreçlere bağlı olarak gelişen çeviri faaliyetleri ile Yunanca ve Arapça edebî ve bilimsel eserlerin Latinceye çevrildiği bir merkez olmuştur. Böylelikle bu kültürlerin birikiminin Avrupa'ya aktarılmasında önemli rol oynamış ve az sayıda ama çok önemli eserlerin çevirileri ile Endülüs'ten sonra ikinci sırayı almıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Sicilya Adası'nda ortaya konmuş olan çeviri faaliyetlerine ve çevirmenlerine ışık tutmaktır. Bu hedef doğrultusunda yapılan araştırma sonucunda çeviri etkinliklerinin adanın tarihsel süreçlerine bağlı olarak öne çıktığı tespit edilmiştir. Çeviri etkinliklerinin arttığı bu süreçler; Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi), Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi) ve Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi) dönemleri olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu kapsamda bu çalışmanın odak noktasını ilk dönem çeviri faaliyetleri ve çevirmenleri oluşturmaktadır. Bu çevirmenlere Vatikan Kütüphanesinde (Vat. Lat. 2056) bulunan bir el yazmasının (yaklaşık olarak 1160 yılında Yunanca orijinalinden çevrilmiş Batlamyus'un en önemli eseri olan *Almagest*'in en eski Latince versiyonunun) ön sözünde dikkat çekilmiştir. Bu ön sözde bir bölüm (24-38. satırlar), el yazmasının geliş koşullarını ve Latinceye çevrilmiş süreçlerini aktarmış; bu dönemin önde gelen aktörleri olarak Amiral Eugenius, Henry Aristippus ve *Salernolu* tıp öğrencisine doğrudan bir bağlantı sağlamıştır. Söz konusu dönemi inceleyen bu çalışmada elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemleri kullanılmak suretiyle bir araya getirilmiş ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Sicilya Adası tarihî süreçleri ve Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi) çeviri faaliyetleri ve çevirmenleri olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Tartışma bölümünde bu dönem ile ilgili yapılmış araştırmalar değerlendirilmiştir. Araştırma, Sicilya Adası'ndaki üç dönem çeviri faaliyetlerine yönelik olarak sunulan öneriler ile tamamlanmıştır.

Anahtar sözcükler: çeviribilim, çeviri faaliyetleri, Sicilya, Norman Krallığı, *Almagest*. Amiral Eugenius, Aristippus, *Salernolu* tıp öğrencisi

SICILIAN EARLY TRANSLATION MOVEMENTS AND TRANSLATORS

Abstract

Through the translation activities that developed in connection with these processes, Sicily Island, a crossroads of historical events due to its strategic location in the center of the Mediterranean became a center where Greek and Arabic literary and scientific works were

* Bu çalışma 30.09.2022 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi'nde sözlü olarak yapılan sunumun makaleye dönüştürülmüş hâlidir.

** Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Mütercim Tercümanlık Bölümü zeynep.arkan@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0003-0534-186X
Gönderim tarihi: 25.10.2022 Kabul tarihi: 1.1.2023

translated into Latin. In this way, it played an important role in transferring the accumulation of these cultures to Europe, ranking second only to Andalusia in terms of translations of a few but very important works. Within this scope, this study aims to shed light on the translation activities and translators on the island of Sicily. As a result of the research conducted in line with this objective, it is determined that translation activities stand out depending on the historical processes of the island. These periods of increased translation activity are divided into three groups: The Hauteville Dynasty (William I), the Hohenstaufen Dynasty (Frederik II and his son Manfred), and the Kingdom of France (Charles d'Anjou). In this context, the focus of this study is on the translation activities and translators of the first period. These translators are pointed out by the preface of a manuscript (the earliest Latin version of Ptolemy's most important work, the *Almagest*, translated from the Greek original around 1160) in the Vatican Library (Vat. Lat. 2056). A chapter in this preface (lines 24-38) describes the circumstances of the manuscript's arrival and the process of its translation into Latin; a direct link to the medical student is provided by Admiral Eugenius, Henry Aristippus, and Salerno as the leading actors of this period. In this study, which examines the period in question, the data obtained were gathered by using qualitative research methods and analyzed by descriptive analysis method. The findings on the historical processes of the island of Sicily and the Hauteville Dynasty (reign of William I) are discussed by this study in two sections: translation activities and translators. In the discussion section, studies on this period are evaluated. The study concludes with recommendations for translation activities in the three periods on the island of Sicily.

Keywords: translation studies, translation activities, Sicily, Norman Kingdom, *Almagest*, Admiral Eugenius, Aristippus, medical student from Salerno

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Arapçadan Latinceye çeviri yapılan merkezlerden biri olarak öne çıkan Sicilya'daki ilk dönem çeviri okulu ve burada faaliyet gösteren çevirmenler hakkında bilgi sunmaktır. Sicilya çeviri hareketleri; bilginin doğu-batı eksenli transferinde önemli rol oynayan ve bazen yoğunlaşan bazen ise duraklayan çeviri hareketlerinde öne çıkan merkezlerden biridir. Bununla birlikte aynı dönemlerde parlayan Toledo Çeviri Okulu kadar dikkat çekmemiş, hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Çeviri faaliyetlerinin yoğunluğu ve süreçleri açısından aynı kategoride değerlendirilemeyecek olsa da Sicilya çeviri etkinlikleri çevrilen eserler açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda 12. ve 13. yüzyıllarda Arapça ve Yunanca bilimsel ve edebi metinlerin Latinceye çevrildiği ve birikimin Avrupa'ya aktarıldığı (Endülüs'ten sonra) ikinci önemli bir merkez olmuştur (Metcalf, 2009, s. 254; Ahmad, 1980, s.88; Şahin, 2016, s.264; Hitti, 2002, s.614; Faruqi, 2006, s.396).

Akdeniz'in en büyük ve en yoğun nüfuslu adalarından biri olan ve *Egadi, Lipari, Pelagie ve Pantelería Adaları* ile İtalya'nın özerk bir bölgesini oluşturan Sicilya adası, anakaradan *Messina Boğazı* ile ayrılmıştır. Başkenti *Palermo*'dur (Britannica, 2022). Kuzey Afrika'dan yaklaşık 165 km. uzaklıktadır. Şekil olarak nerdeyse üçgen şeklindedir ve yaklaşık olarak alanı 25.815 km²'dir (ez-Zehranî, 1996, s.13; Hallak, 1986, s.113; Chiarelli 2011, xxxii.)

Bu adanın isminin Grekçe karşılığı *Sikelia* ve Latince'de *Siciliad*ır. Arapçada ise *Sikilliye* (صقلية) şeklindedir (Şakiroğlu, 2009, s.138). el-Hımyerî “*er-Ravzü'l-mi'tar fî haberi'l-aktar* (الروض المعطار في خبر الأقطار)” adlı eserinde Ebu Ali el-Hüseyn bin Reşîk el-Kayravanî'den beyitler alıntılamış ve burada Sicilya'nın Arapça karşılığı olan *Sikilliye* kelimesine atıfla “zeytin ve incir” anlamında kullanıldığını aktarmıştır (ez-Zehranî, 1996, s.31). Bunun yanı sıra *Sikilliya* ya da *Sikilliyya* şeklinde de Arapça uyarlaması olan adanın ismi Yunanca *InceXia* olarak bazen tüm ada bazen de *Palermo* şehri için kullanılmaktadır. el-Bekri (ö.482), klasik kaynakları izleyerek, *Ital(os)*'un kardeşi *Sfkul(os)*'u çağrıştıran mitik etimolojiyi verirken, aynı zamanda, aslında oldukça çarpıtılmış bir biçimde, eski Yunan adı *TpivocKpiex'i* de vermiştir. Bu verilerde onu izleyen el-Hımyerî, İbn Reşîk'in (ö. 463) bir mısraında üstü kapalı olarak kullandığı (filolog İbnü'l-Birr'e ait olan) ve “*suke/sυκη*” “incir ağacı” ve “*elaial/ελαια*” “zeytin ağacı” anlamına gelen kelimelerden türediği belirtilen yanlış etimolojiye sahip çıkmaktadır (Traini, 1997, s.582). Son olarak bu kelimenin aslının adaya ilk yerleşenlerden olan ve Afrika kökenli oldukları kabul edilen *Sikanos* halkına dayandırıldığı da iddia edilmektedir (Işıltan, 1950, s.589).

Sicilya'nın tarihine ışık tutan ve özellikle Arap-Müslüman Sicilya'ya dair elde edilen verilerin temelinde yer alan kaynaklar, alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bunlar coğrafi eserler, toponomi yani yer adı bilimine dair kataloglar ve seyahatnamelerdir. Bu eserler arasında bazen çok sıradan bilgi veren birkaç satırdan oluşanlar ya da risale şeklinde bilgiler sunanlar, özel sözlükler olduğu gibi bazen de adayı 362/972-3 senesinde Kalbi hâkimiyetinin en güzel zamanında ziyaret eden İbn Havkal ve 578/1184-5 yılında Arap-Norman medeniyetinin refahının zirvesinde adaya gelen İbn Cübeyr gibi o dönemin Sicilya ortamına ilişkin en iyi bilgilerin sunulduğu vakalar ve Kral II. Roger'ın Norman sarayında akredite coğrafyacı olan el-İdrisî gibi sistematik açıdan mükemmel bir şekilde Sicilya'yı çok detaylı tasvir eden araştırmalar yer alır (Traini, 1997, s.582).

Sicilya bağlamında tarih, coğrafya, felsefe, edebiyat, bibliyografya ve seyahat alanında mutlaka belirtilmesi gereken kitaplar bulunmaktadır. Bu kapsamda Amari (1854, 1857, 1880 ve 1990); Rose (1874); F. Gabrieli (1954, 1986); Smith (1968); Moreno (1968); U. Rizzitano (1975); F. Gabrieli ve U. Scerrato (1979); M. Talbi (1966); A. D. Simone (1968, 1982, 1984); A. von Schack (1877); U. Monneret de Villard (1950); G.B. Pellegrini (1972); G. Caracausi (1983); M. Gil (1995); T. D'Alba (1980)Ahmad (1980); el-Medenî (1968); ez-Zehranî (1993); et-Tibî (1987); Hallâk (1986); Abbaş (1975); el-Kayravanî (Tahk: 1994); el-Hımyerî (Tahk: 1984) Granara (2019); Hasan (1981); Johns (2002); Kürd Ali (1926); Metcalfe (2002; 2009; 2013;2020); Şahin (2016); Watt (2013) et-Tîbî, (1990) ve Karlığa'nın (2004) çalışmaları öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra her yıl meydana gelen olayları kronolojik olarak ele alan İbnü'l-Esîr (tahk. 1987) ve Halife b. Hayyat'a (tahk:1967) ek olarak İbn Haldun (Tahk: 1981) Hitti (2002) Falcando (1897) gibi tarih ile İbni Havkal (1872); Makdisî (Tahk: 1992); İdrisî (1989); el-Hamevî (1994); el-Hımyerî (1980) gibi coğrafya; İbnü'l Kattâ' (Tahk:1995) ve İbn Hamdîs (Tahk: ty) gibi edebiyat ve son olarak İbn Cübeyr (1964) gibi seyahat alanında eser verenlere de değinilmelidir.

Bu çerçevede Haskins (1912, 1922); Haskins ve Lockwood (1910); P.J. Alexander (1973); Azimli (2009); Schramm (2002); Demiralay (2018), Takayama (1992); Yıldız (2017); Arslan (2021); Şahin (2012); Hizmetli (2011); Lorch (2002); Molinini (2009); Fischer (1982); Angold (2020); Arslan

(2021) tarafından ortaya konmuş olan makaleler Sicilya bağlamında katkı sağlamaktadır. Aynı konu çerçevesinde hazırlanmış olan Poyraz (2015); Altan (1993); Musul (2017); Puttilli (2016); Jaber (2013); Metcalfe (1999) Şahin (2012) ve Canik (2010) tarafından yazılmış tezler ve Traini, Oman ve Grassi'nin (1997) ansiklopedi içinde yazdıkları "Sicilya" adlı bölüm oldukça önemli bilgiler içermektedir.

Literatür taramasında Sicilya adası ile ilgili olarak tarihî, coğrafi, edebî, felsefî pek çok çalışmanın yanında "çeviri alanında bir merkez olması ve farklı dönemlerde öne çıkan çevirmenlerine" yönelik çalışmaların az olması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, çeviri hareketlerine yön veren kralların desteklediği dönemselsel çeviri faaliyetleri, çevirmenleri ve etkinliklerini ele almaktır. Çalışmanın Sicilya çeviri faaliyetleri ile ilgili olarak gözlenmiş olan boşluğu doldurması ve bu alanda çalışacak olan araştırmacılara rehberlik etmesi hedeflenmektedir.

Bu bağlamda bu araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Sicilya Adasının çeviri faaliyetlerine zemin hazırlayan en önemli tarihî süreçler nelerdir?
- 2- Bu süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan çeviri hareketleri ve bu etkinliklerin çevirmenleri kimlerdir?

1- METOT

1.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmanın temeli yorumlayıcı paradigmaya dayanmaktadır. Neuman, (2006, s.131) bu paradigmanda ilk etapta açıkça görülmeyen içeriği anlamak için derin bir okuma, sorgulama ile gözlem ve saha araştırmasının önem kazandığını belirtmiştir. Araştırmanın odak noktasını oluşturan çeviri faaliyetleri ve çevirmenler de bu çerçevede ele alınmaktadır. Farklı dönemlerde çeşitli amaçlar ile eserler ortaya koyan çevirmenleri değerlendirebilmek için adada hâkim olan dönemleri, tarihî süreçleri ve faaliyetleri incelemek, bir anlamda üzerlerindeki örtüyü kaldırmak gerekir.

Buna ek olarak araştırma, nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Baltacı'ya göre (2018, s. 370) bu yöntemde ele alınan herhangi bir olay ya da olgu ayrıntılı bir şekilde incelenir, bu incelemede hedef sosyal gerçekliktedir ve araştırma doğal ortamında yapılmaktadır. Bir diğer deyişle ele alınan olgu kendi bağlamında ve yorumlayıcı bir yaklaşımla incelenmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Sicilya Adası çeviri hareketleri ve çevirmenleri ile ilgili detaylar kendi bağlamında değerlendirilmiş ve faaliyetlerin krallara bağlı dönemleri tek tek keşfetme sürecinden geçmiştir. Farklı dönemlerdeki çeviri faaliyetlerinin ortaya koyduğu ürünler de aynı şekilde sosyal gerçeklik ve doğal tarihî süreçlerinde değerlendirilmiştir.

1.2. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında gerekli olan verilerin toplanmasında doküman analizine başvurulmuştur. Kırıl (2020, s. 15); bu tekniğin temel unsurunun araştırma yapılacak bir konuda gerekli olan tüm basılmış belgelerin ya da elektronik ortamda yer alan bilgilerin ayrıntılı bir şekilde araştırılması ve incelenmesi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Sicilya adası ile ilgili alanyazında var olan çalışmalar araştırılmıştır. Adanın çeviri hareketlerine zemin

hazırlayan tarihî süreçler, bu süreçlerde öne çıkan olay ve olgular, etkili faktörler, çevrilmiş eserlerin orijinal yazarları ve çevirmenleri ile toplumsal etkenler karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Dokümanların orijinalliği farklı açılardan ele alınarak teyit edilmiştir. Son olarak elde edilen veriler dikkatli bir şekilde okunmuş, farklı dilden olanlar çevrilmiş ve odak nokta Sicilya adası tüm yönleri ile incelenmeye çalışılmıştır.

1.3. Verilerin Analizi

Çalışmanın bu aşamasında veriler betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yapılan işlemde elde edilen bulgular belirlenmiş olan temalar göz önünde bulundurularak işlenir ve analiz edilir (Baltacı, 2018; 377). Bu doğrultuda Altunışık vd. (2010, s.322) tarafından tanımlanmış olan aşamalar takip edilmiştir. Böylelikle ilk olarak ilgili alanyazın tarandıktan sonra kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve Sicilya Adası'nın çeviri hareketlerine zemin hazırlayan iktidarların tarihî süreçlerini de içermektedir. Söz konusu dönemler Sicilya Adası'ndaki Arap Müslüman iktidarları ve ardından gelen Norman ve Alman hakimiyetleri ile sınırlandırılmıştır. Çeviri faaliyetlerinin durakladığı ya da öne çıkmadığı süreçler dikkate alınmamış ve çerçeveye dâhil edilmemiştir. Kuramsal çerçeve ortaya çıktıktan sonra temalar da net bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre bu araştırma için iki ana tema öne çıkmıştır. Bunlardan biri adanın çeviri merkezi olarak öne çıkmasını sağlayan farklı idari ve toplumsal dönemlerdir. Diğer tema ise farklı zamanlarda ivme yapan çeviri etkinliklerini gerçekleştiren çevirmenlerdir. Bir sonraki aşamada elde edilen veriler tematik olarak sınıflandırılmıştır. Her bilgi ilgili başlık altına yerleştirilmiştir. Böylelikle elde edilen veriler anlamlı bir şekilde tanımlanmış ve son aşamada yorumlanmıştır. Bunun için bazen özet çıkarılmış, bazen veriler birbiri ile ilişkilendirilerek düzenlenmiş ve bazen de açıklamalar ile desteklenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için araştırma sorularının oldukça ayrıntılı bir şekilde ancak konu dışına çıkmadan açıklanmasına önem verilmiştir. Araştırmada başvurulan yöntem ve tüm aşamaları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bunun yanı sıra, derinlemesine yapılan literatür taramasında ulaşılan bilgiler doğrultusunda benzer çalışmalar gruplandırılarak verilmiştir.

2- BULGULAR

Bu bölüm iki temel başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık altında Sicilya Adası'ndaki çeviri faaliyetlerine zemin hazırlayan en önemli tarihî süreçler kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümde ise bu süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan çeviri etkinlikleri incelenmiş ve öne çıkan çevirmenleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Sicilya Adası Tarihî Süreçleri

Sicilya'da yerleşim 10.000 yıl önce başlamıştır. Akdeniz'in merkezindeki stratejik konumu, adayı tarihin bir kavşağı haline getirmiştir (Britannica). Thoukydides adanın yerlilerinin üç halktan meydana geldiğini bildirmektedir. Bu toplumlardan ilki Troya Savaşı'nda yaşadıkları kaybın ardından Sicilya'ya kaçan ve batı bölgesine yerleşen Anadolulular olan *Elimiler* halkıdır. Adanın yerlisi olan ikinci halk ise İber Yarımadası'ndan gelen *Sicani* halkı ve üçüncü topluluk ise İtalya'dan gelip doğu bölgelerine yerleşen ve adaya adını veren *Sicil* (ya da *Sicel*) halkıdır. (Metcalf, 2003, s.3-4; Freeman, 1891, s.102). Bir başka deyişle ülkeye ilk yerleşenler İtalya, İber

Yarımadası ve Ege adalarından gelmişlerdir (Şakiroğlu, 2009, s.138). Bu toplumlardan Sicil halkı bir Hint-Avrupa dili konuşuyordu; diğer halkların dillerinden geriye hiçbir kalıntı yoktur (Britannica, 2022).

Sicilya'ya dışarıdan yapılan ilk müdahaleler Fenikeliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Grekler ise M.Ö. 750 yılından başlayarak adaya göç etmeye ve koloni kurmaya başlamışlardır (Şakiroğlu, 2009, s.138). Sicilya eski zamanlarda hem Yunan hem de Fenike kolonizasyonlarının hedefi olmuştur. Fenikeliler *Kartaca'* yı kurmadan önce *Sayda* ve *Sûr'* dan kalkan gemileriyle Sicilya'ya gelip gidiyorlardı. Ayrıca Sicilya'da bir ticaret üssü kurmuş olmaları da uzak bir ihtimal değildir. Fakat gerçekte Fenikeliler Afrika kıyılarından gelip sadece batı kıyılarına yerleşmişlerdir. Diğer bir deyişle *Kartaca'* ya en yakın kıyılara gelmiş ve burada sadece üç merkezde yerleşmişlerdir. Bu merkezlerden biri *Mozia* şehridir. Bu şehir, *Sûr*, *Sayda* ve *Arvad* şehirleri gibi kıyıya yakın bir ada üzerine kurulmuştur. Diğer iki şehir *Palermo* şehri ve Palermo Körfezi'nin batı ucunda yer alan *Solunto* adlı şehirdir. Bununla birlikte sayıları çok daha fazla olan Yunan kolonileri *Amira (Imera)* ve *Mina (Messina)* gibi kuzeydoğu kıyı kesiminde ve *Gela* ve *Kerkinte (Agrigento)* gibi Afrika'ya en az yakın olan güneydoğu kesiminde ve tüm doğu kıyılarında sıralanmıştır. En önemli Yunan kolonisi *Siracusa (Sirakuza)* dır (Moreno, 1968, s. 4). Sonrasında adadaki toplumun Helenleşme süreci başlamış ve ada *Magna Grecia'nın* (Büyük Yunanistan) bir parçası kabul edilmiştir (Şakiroğlu, 2009, s.138).

Kartacalılar iki buçuk asır boyunca yerleşim alanlarını genişletmeden kalmışlardır. Böylelikle *Sarakuza* ve *Itisa* savaşlarından sonra Yunanlılar ve Fenikeliler arasındaki mücadele iki yüzyıl sürmüş ve adanın doğu kıyılarını aralarında paylaşmışlardır. Bu tarihî süreçlerde bu iki medeniyet birbirini oldukça etkilemiş, Fenikeliler Yunan sanatından, Yunanlılar da Kartacalıların coğrafya ve ziraat ile ilgili bilgilerinden etkilenmiş ve faydalanmışlardır. Bu durum Sicilya adasında ziraatın çok gelişmesine kaynaklık etmiştir (Moreno, 1968, s. 5). Ardından sahneye Romalılar çıkmış ve Sicilya 262 yılında Romalıların hakimiyetine girmiştir. M.S. 300 ve 700 yılları arasında tüm dünyayı etkisi altına alan ve tarihin seyrini değiştiren "Kavimler Göçü" hadisesi Sicilya'yı da etkilemiş ve Sicilya 440 yılında Vandalların, 488 yılında Ostrogotların ve 552'de ise Bizanslıların eline geçmiştir (Şakiroğlu, 2009, s.138).

2.1.1. Bizans Döneminde Sicilya

Bizans hükümdarı Justiniaus'un komutanı Belusarius M.S. 535 yılında ordusu ile birlikte Sicilya'ya girdiğinde Gotik garnizonlardan yoksun topraklar ile Gotik yönetimden kurtulmak isteyen ve gelişlerini sevinçle karşılayan halkla karşılaşmışlardır. Dolayısıyla hiçbir şehir kendini savunmamış ve kimse bir çatışmaya girmeye bile kalkışmamıştır, Ostragotlardan kurtulmanın sevincini yaşamıştır (Abbas, 1975, s.13-14). Sicilya Bizans'ın bir eyaleti olmuş ve ada yeniden Yunan kültürüne girmiş ve dil Latince olmuştur. Kilise İstanbul Patrikliğine katılmıştır (Moreno, 1968, s.5-6).

Bununla birlikte bu mutluluk uzun sürmemiş ve Sicilyalılar kısa süre sonra kendilerini İmparator'un hazinesinin ağır vergilerini öderken bulmuşlardır. Sicilya, tahsildarların açgözlülüğünün avı olmuş, emlak vergisi, zorunlu diğer vergiler, ticaret ve sanayi üzerindeki telif hakları, ilk vergide ek artışlar, askerler için vergiler, diğer bağışçılar ve çalışanlar tarafından gasp

edilen ve yükü artıran paralar nedeniyle Ostragotların zamanında kötü olan durum Bizans dönemlerinde daha da kötüleşmiştir. Bu bağlamda sadece devlet değil, kilise de nüfuz ve otoriteyi paylaşmıştır. I. Gregorio, M.S. 590'da papalık koltuğuna oturduğunda ve kötü durumu gördüğünde, bu durumu düzeltmeye çalışmış ve köylü sınıflarını etkileyen adaletsizliğe engel olmaya çabalamıştır (Abbas, 1975, s.13-14).

Hükûmetin ve kilisenin hırsları ile ordunun yolsuzluğu arasında kalan adadaki toplum; Yunanlılar, İtalyanlar, kendilerini üstün görüp diğer ırklardan nefret eden ve çok fazla olmayan Yahudi gruplarından oluşmaktadır. Hükûmet, Sicilya'yı günahkârlar, suçlular ve isyancı askerler için bir sürgün yeri görerek bu ırklara bazı sürgünler eklemiştir. Tüm bunlara ek olarak üzerlerindeki ağır vergilerden kaçan ve zenginlerin çiftliklerinde çalışan bir grup köle de vardır. Bunun yanı sıra kölelere benzeyen ve vergilerini nakit ya da mahsul ile ödeyen *coloni* olarak isimlendirilen bir sınıf vardır. Sicilya Bizans'ın bir tahıl ambarı olarak Bizans'a her yıl ilkbahar ve sonbaharda buğday yüklü iki filo göndermek, ancak ürünler denizde batar ya da yağmalanırsa tazminat ödemek zorundadır. Askerlerin durumu da oldukça kötüdür ya kaçmakta ya da komutanlarının tarlalarında zorla çalıştırılmaktadır. Sicilya'da Bizans dönemi ile ilgili olarak Profesör Amarî'nin belirttiği gibi Bizans Sicilyası; kişiliğini ve hayat dinamiklerini kaybetmiş, insanî değerlerin her birini yitirmiş ve en alçak şekilde yozlaşma derecesine ulaşmıştır (Abbas, 1975, s.13-14).

Bizans hakimiyetindeki Sicilya valiler tarafından yönetilmiştir. Ekonomik ve siyasî açıdan tamamen Bizans'ın bir eyaleti olmuş ve bu hakimiyet üç asır sürmüştür. Bu süreçte Sicilya adası Bizans'a özellikle Afrika'dan yapılan akınlardan da nasibini almıştır (Altan, 1993, s.16).

Bizans-İslam çatışmasına etki eden faktörler:

1- Sicilya'nın askeri önemi: Bizans'ın savunma ve istihkam mevkiilerini yeniden onarım ve güçlendirmeye zorlayan Müslüman akınlara hedef olan kaleleri askerî açıdan stratejik konuma sahipti.

2- Ekonomik önemi: Sicilya Kuzey Afrika'dan daha az zengin değildi. Pamuk ve safran gibi tarımsal üretim ve gümüş, demir, kurşun ve petrol, dokuma gibi doğal üretim kaynaklar ile öne çıkmıştı.

3- Uygarlık açısından önemi: Sicilya Adasının konumu eski zamanlardan beri Akdeniz kıyılarındaki medeni toplumlarla iletişim kurmaya imkân sağlıyordu. Dolayısıyla Sicilya ve Güney İtalya klasik çağda bile "*Magna Graecia*"¹ olarak bilinmekteydi.

4- Sonucu ve en önemli etken Allah yolunda cihat hareketinin yaygınlaşmasıdır. Özellikle Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât ve diğer Malikî mezhebi âlimleri dini ruhun hakimiyetinde ve Bizans denizci akınlara Afrika kıyılarına saldırımları nedeniyle Allah yolunda cihat etmeyi amaçlayarak hudutlarda mevzilenme arzusunda etkili olmuşlardır (Abdullah, 1992, s. 14).

¹Henry Fanshawe Tozer'e (2014, s.43) göre bu tanım, Antik Yunan Koloni döneminde kullanılan bir isimdir. *Magna Graecia* ile İtalya'nın güneyi ve Sicilya kastedilir. Belirtilen coğrafi bölgede sayıca fazla olan Yunan kolonilerine dikkat çekilerek burasının Yunan kültür ve medeniyetinin bir parçası olduğu vurgulamak amacı ile kullanılır.

2.1.2. İlk Arap Akınları (652-827)

İslam devletinin sınırları Hz. Ömer devrinde imparatorluk haline ulaşmıştır (Ahmad, 1980, s.8). Mısır ve Suriye'nin alınması ile sınırlar Akdeniz'e ulaşınca hem kazandıkları toprakları koruyabilmek hem de yeni fetihler için donanmanın gerekliliğine inanmışlar ve donanma kurma fikri gündeme gelmiştir. Akdeniz'i hakimiyeti altına almış olan Bizans ile başa çıkmak için bu kaçınılmaz bir durumdur (Altan, 1993, s.17). Bununla birlikte Hz. Ömer bu konuda, o sırada Şam valisi olan ve sahillerdeki kalelerin fethi ve muhafazası için donanmanın kurulmasının ve Akdeniz adalarının fethinin önemine inanan (Altan, 1993, s.17) Muaviye bin Ebi Süfyan ile aynı fikirde değildir. Üstelik nehirler ve denizlerdeki seferleri tehlikeli bulmaktadır (Ahmad, 1980, s.8). Bu görüşünde; Müslümanların denizde yeterince tecrübeli olmadığına ve Bizans karşısında durmasının çok zor olacağına inancı, o sırada Mısır valisi olan Amr. b. el-As'ın olumsuz cevabı ve 640 yılında Habeşistan'a gönderilen donanmanın fırtına nedeni ile batması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra İbn-i Haldun; bu kararın temelinde Arap kültüründe denizin olmayışına da işaret etmektedir (Altan, 1993, s.17).

Hz. Ömer'in vefatının ardından halife olan Hz. Osman Şam Valisi Muaviye'ye donanma için izin vermiştir, ancak katılımcıların gönüllü olmasını şart olarak eklemiştir. Bunun üzerine Muaviye, Mısır'dan destek veren Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in de katkısı ile sahilde tersaneler kurmuş, önce Kıptî ustaların çalıştığı İskenderiye'de sonra da *Akka*'da gemi yapılması ile deniz gücünü oluşturmuştur. Gönüllüler bu donanmaya hem cihat anlayışı hem de ganimet talebi ile katılmışlardır. İlk sefer Kıbrıs'a gerçekleştirilmiş ve buradaki Bizans valisi ile anlaşma yapılmıştır. Ardından Rodos fethedilmiş ve Müslümanlar böylelikle Akdeniz'in batısına açılmışlardır. Ardından Girit ve Sardunya'ya saldırmışlardır. Bu seferler sonucunda Bizans Sicilya'yı üs olarak kullanarak akınlara karşı durmuştur (Altan, 1993, s.17-20).

Sicilya direkt olarak olmasa da bu İslamî fetihlerden dolayı olarak etkilenmiştir. 643 yılında Amr b. el-As'ın Trablusgarp şehrini işgal etmesinin ardından bazı göçmenler kaçarak Sicilya'ya sığınmışlardır. Adaya ilk Arap akını 652 yılında Şam Valisi Muaviye'nin gönderdiği Muaviye b. Hudeyde'nin komuta ettiği donanma tarafından gerçekleştirilmiştir. Aziz Ahmed bu davranışı daha yeni kurulan bir donanma için cüretkâr bulduğunu belirtmektedir (Ahmad, 1980, s.9).

İslam ordularının Emeviler döneminde *İfrikiyye* yani günümüzdeki Tunus'u ele geçirdikten sonra o bölgeye yerleşmelerinin ardından Sicilya'ya yönelik akınları yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bununla birlikte Berberi ayaklanmaları ile sekteye uğramış ve Abbasiler zamanında Batı Akdeniz'deki akınlar tamamen durmuştur. Bu süreçte Halife b. Hayyat, 720 yılında *İfrikiyye*'de bulunan Yezid b. Ebi Müslim tarafından Muhammed b. Evs el-Ensari'nin (Hayyat, 2001, s.390) ve 732 yılında Ubeyde b. Abdurrahman tarafından Abdullah b. Katan (Hayyat, 2001, s.412) ile beraberindekilerin Sicilya'ya gönderildikleri ve zayıf vermeden ganimetler ile geri döndükleri ve de 736 yılında İbnu'l- Habhab tarafından adaya gönderilen Kusem b. Avâne el-Kelbi'nin Evveliye'yi fethettiği (Hayyat, 2001, s.416) akınlarına değinmiştir. Bunun yanı sıra İbnu'l-Esîr de 728 yılında Bişr b. Safvan (İbnu'l-Esîr, 1995, s.146) ve 731 yılında Müstenir b. Haris (İbnu'l-Esîr, 1995, s.174) tarafından Sicilya'ya yapılan akınlardan bahsetmiştir. Bu akınlar belli bir siyaset takip edilmeksizin ganimet elde etmek amacı ile yapılmıştır (Hitti, 1989, s.958). Ayrıca, Arapların bu

adaya akınları kalıcı bir fetih için belirli bir plan ve politikaya bağlı olmaksızın büyük ölçüde askeri ve deniz maceraları karakterindedir (Ahmad, 1980, s.29).

Kuzey Afrika diğer bir deyişle *İfrikiyye* Araplarının Sicilya adasında kalıcı bir şekilde başarılı olamama nedenleri; Berberî ayaklanmalarından ve Bizans kralı İmparator II. Kostantin'in Bizans Devleti'nin deniz gücünü güçlendirmek/geliştirmek amacı ile doğu ve orta Akdeniz'de uyguladığı politikadan kaynaklanmaktadır (Ahmad, 1980, s.13; Finley, 1970, s.186). Bu faktörler ve bu dönemde Bizans tarafından Sicilya'da benimsenen savunma düzeni nedeniyle 2./8. yüzyılın ikinci yarısında hiçbir akın kaydedilmemiştir. Karşılıklı ticarî çıkarları koruma kaygısının desteklemiş olduğu itidal ve ihtiyat tavırları, Bizanslılar ve Araplar arasında 3./9. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden ve hanedanın kurucusu İbrahim b. Abdullah tarafından imzalanan ve de oğlu tarafından yenilenen antlaşmada resmî ifadesini bulan samimi ilişkiler kurma etkisi yaratmıştır (Traini, 1997, s. 584). Sicilya'nın tam olarak fethi 827 yılına kadar gerçekleşmemiştir, ancak geldiklerinde Hıristiyan Avrupa için korkutucu bir meydan okuma olmuş ve Akdeniz'deki deniz gücünün kontrolü geçici olarak kaybedilmiştir (Smith, 1968, s.3).

2.1.3. Ağlebîler Dönemi (827-909)

Sicilya adasının tam olarak fethi Abbasiler döneminde Kuzey Afrika'da hüküm süren Ağlebîler tarafından gerçekleştirilmiştir (İbnu'l-Esîr, 1995, s.61) 19 Rebiülevvel 212/18 Eylül 827'de *İfrikiyye*'den gelen bir ordunun *Mazerâ*'da karaya çıkması ile adada Arap hakimiyetini sağlayacak bir mücadele başlamıştır. Bunun yanı sıra bu adım hem İslâm'ın Akdeniz'de yayılmasına hem de adanın etkilendiği tarihsel sürecin zirve noktasına çıkmasına zemin hazırlamıştır (Traini, 1997, s. 584). Ağlebîlerin Sicilya'yı tamamen fethedecek bu sürecin başlamasına kaynaklık eden olay; *İfrikiyye*'de Berberîler arasında çıkan ayaklanmalar ile uğraşan Ağlebî emiri Ziyadetullah'ın yanına gelen Sicilya kuvvetlerinden bir komutanın, bol ve zengin toprakları olan Sicilya'yı fethetmesi konusunda yaptığı teşviktir. İsmi Euphemios olan bu komutan Sicilya Genel Valisi ile arasında geçen bazı olayların² ardından diğer komutanlara baş kaldırmıştır. Sonrasında çıkan isyanda yenilerek *Kayrevan*'a kaçmış ve adanın fethine rehberlik etmek ve destek olmak hedefiyle Ziyadetullah'a teslim olmuştur (Moreno, 1968, s.7-8).

Euphemios, bu yardımlarının karşılığında İmparator unvanı ile adanın valisi olarak kalma, haraç ödeme ve kendisine askerî yardım sözü verilmesi şartlarını sunmuştur. Sicilya'nın fethi meselesinin *Kayrevan*'ın ileri gelenleri arasında ihtilafa neden olmasının ardından Ağlebî emiri Ziyadetullah konuyu *Kayrevan*'ın iki meşhur yargıcı olan Ebû Mehrez Muhammed ve Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât ile görüşmüştür. Bu görüşmelerin sonucunda Emir; Sicilya hakkında bilgi toplayıp karar vermeyi teklif eden Ebû Mehrez'in değil, coşkuyla cihat fikrini savunan Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât'ın teklifini onaylamıştır. Sicilya'ya gidecek birliklerin başına geçecek komutan seçiminde; savaş yeteneklerine göre değil, dini statüsünü önem vererek Ebû Ubeyde b.

² İtalyan kaynaklardan birisine göre bu olayların başlangıcı, Genel Vali'nin Euphemios'un elinden nişanlısını almasıdır. Bir başka kaynağa göre komutan Euphemios'un manastırdan bir rahibeyi kaçırması ve Genel Vali'nin onu cezalandırarak azletmesidir (Amarî'ye göre ise bu suçlama, çok ilgi duyulan yerli bir komutana karşı Yüksek Bizans İdaresinin attığı bir iftiradır). Bunlara ek olarak en-Nüveyrî, İbnu'l-Esîr ve İbn Haldûn gibi Arap tarihçilerine göre sebep; ada patriğinin, Euphemios'un işlediği bir cinayetin akabinde imparator tarafından cezalandırılmasını ve azledilmesini emretmesidir (Moreno, 1968, s.7-8; Medenî, 1968, s.7).

Cerrâh gibi kişileri komutan yapan Hz. Ömer gibi davranmış ve birliklerin başına askerî bir geçmişi olmayan ancak birinci sınıf bir dini geçmişi olan Esed İbnu'l-Furât'ı geçirmiştir. Oluşturulan birliklere Girit'ten Araplar, Berberîler, Endülüslüleri, bazı Persler ve bazı âlimlerin de katılmış olması muhtemeldir. Arap tarihçiler, sefere katılan gemilerin sayısının 70-100 arasında olduğunu, birliklerin yaklaşık 15 bin kişiden oluştuğunu ve H. 212 Haziran MS 827 yılında *Sousse'*de Euphemios'un kuvvetleri ile birleşerek Ada'ya ayak bastıklarını belirtmektedir (Ahmad, 1980, s.14). Bu bağlamda Smith (1968, s.5) 827'de başlayan fetih seferlerinin başlangıcı olarak bu saldırılara katılanların arasında Arapların yanı sıra Tunus'tan Berberîler, İspanyol Müslümanlar, belki de Sudanlı Zencilerin de olduğunu ve temel hedeflerinin yiyecek ve madeni para ele geçirmek, köleleri almak ve kiliseleri yağmalamak olduğunu belirtmiştir.

Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât komutasındaki ordu tarafından 827'de *Mazerâ*, 831 yılında *Palermo* fethedilmiştir. 840 yılında *Bari*, 843'te *Messina* ve 842 yılına gelindiğinde tüm *Mazerâ* bölgesi ile 845-902 yılları arasında geri kalan tüm şehirler ele geçirilmiştir. Bu bağlamda adanın fethi yetmiş beş yılda tamamlanmıştır (İbnu'l-Esîr, 1995, s.333). Bu fetihlerde öne çıkan isimlerden Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât, *Sirakuza* şehrinin yaklaşık bir yıl süren kuşatması esnasında çıkan pandemi nedeniyle vefat etmiş, adaya çıkınca Bizanslıları Araplara karşı kışkırtan Euphemios ise *Banh Sarayı (Castrogiovanni)* kuşatmasında kale sakinlerinin oyununa gelip öldürülmüştür (Ahmad, 1980, s.15-16).

Müslümanların toprak fethetme hedefli operasyonları 4./10. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Bu süreçte önlerine çıkan pek çok zorlukla mücadele etmişlerdir. Karşılaştıkları bu zorluklardan öne çıkanlar; Sicilya topraklarının engebeli arazisi, Bizanslıların savunma konusundaki güçlü olması ve en çok zorlayan faktörlerden biri olarak Araplar ve Berberîler arasında veya farklı sosyal sınıflar arasında zaman zaman patlak veren karışıklıklardır (Traini, 1997, s. 584; ez-Zehrani, 1993, s. 60).

Ağlebi dönemi Sicilya'sında toplum Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler, Araplar, Berberîler, Yunanlılar, Persler ve bazı Sudanlılardan oluşmaktadır. Diğer bir deyişle birçok toplumu, dini, dili ve ırkı kapsamaktadır. Araplar yönetici ve seçkin bir konumdadır. Fetih sürecinde önemli rol oynayan Berberîler de öne çıkan bir toplumdur. Hristiyan toplum İtalya *Lampard* ya da Frankların yönetimi altındakilerden daha iyi bir durumdadır ve kölelerin özgürlük umudu ile İslam'a geçişleri artmıştır (Ahmad, 1980, s.30).

Sicilya uzmanı Amarî'ye göre fetihten sonra Sicilya'da Hristiyan nüfusu bir milyon, Müslümanların nüfusu ise altı yüz bindir. Müslümanlar *Mâzera* ile *Palermo* arasında, Hristiyanlar ise *Messina* ve *Nota* bölgesinde yoğunlaşmıştır. *Siracusa'*da iki grubun nüfus oranları birbirine yakındır. Bunlara ilaveten o dönemlerde Sicilya toplumu Yahudi cemaatlerini de içermektedir (Moreno, 1968, s.29).

Son dönemlerde iç karışıklıklara sahne olan Sicilya Ağlebilerinin iktidarı (Abbas, 1975, s.22). 909 senesinde Ağlebi Devleti'ni ele geçiren Fâtimîlerin yönetimine geçmiştir. Bunun ardından *Palermo'*daki Arap kabilelerinin liderleri Şii yönetime karşı ayaklanmıştır (Şakiroğlu, 2009, s.138). Fâtimî yönetiminin Şii propagandası yaptığı ve Şii mezhebini zorla kabul ettirme çabası gerekçesiyle daha pek çok ayaklanma başlamış ve *İfrikiyye'*den gönderilen yöneticiler yetersiz

kalmıştır. Buna ek olarak ada, Abbâsî ve Fâtımî halifelikleri arasındaki rekabete sahne olmuştur (Abbas, 1975, s.22). Özellikle halk tarafından desteklenen *Benî Taberî* isyanı Fâtımî hilafeti tarafından adaya gönderilen Hasan b. Ali el-Kelbî tarafından siyasî manevralarla bastırılmıştır (İbnu'l-Esîr, 1995, s. 471-473). Fâtımîler Sicilya adasını valiler ile yönetmiştir. İktidarları 909-1171 yılları arasında sürmüştür, adayı bir süre yarı özerk bir yönetim sistemi ile Kelbîler yönetmiştir (Chiarelli, 2011, s.82; Abbas, 1975, s.45; Takayama, 1992, s.23). Granara'ya (2019, s.15) göre, Sicilya adasındaki Fâtımî yönetim süreci 909-944 yılları arasındadır.

2.1.4. Kelbîler Dönemi (944-1044)

Sicilya'da barışı ve adaleti sağlayan bir vali olarak çok sevilen Hasan b. Ali el-Kelbî bir süre sonra hilafet merkezine gitmiş ve halifenin gönderdiği bölgelerde komutan olarak savaşmıştır. Yerine; döneminde adadaki tüm toprakların diğer bir deyişle Hıristiyanların elinde olan yerlerin de fethini gerçekleştirmiş ve en son bölge *Rametta*'nın fethiyle adada tamamen İslam iktidarını sağlamış olan oğlu Ahmed B. Hasan el Kelbî geçmiştir. Sonradan sırasıyla Ebu'l-Kasım b. el-Hasan ve oğlu Cabir, Cafer b. Muhammed ve kardeşi Abdullah, oğlu Yusuf b. Abdullah, Cafer b. Yusuf, Ahmet b. Yusuf (el-Ekhal) kardeşi Hasan b. Yusuf ve İbnu'l-Sümne Sicilya valisi olmuştur. Bununla birlikte valiler arasında çıkan çatışmalar, haset ve kıskançlık gibi faktörler Kelbî Hanedanlığının sonunu getirmiş ve adadaki İslam hakimiyetinin sona ermesine neden olmuştur. Kelbîler 1000 yılında *Salerno* yakınlarında Normanlar ile karşılaşmış, yenilmiş ve topraklarını teker teker kaybetmişlerdir (Altan, 1993, s.68-76).

Kelbîlerin hüküm sürdüğü yaklaşık bir asırlık süreçte Sicilya, İslam hakimiyetinin en parlak günlerine şahit olmuştur (Şakiroğlu, 2009, s.138). Müslüman Araplar adaya geldiklerinde yerel halkın geleneklerine, yasalarına ve dini inançlarına karışmamış, miktarı Bizanslıların aldığından daha düşük olan, keşişler, kadınlar ve çocukları muaf tuttıkları az miktarda vergi almış, papirüs getirmiş ve kâğıt üretimi için fabrikalar kurmuş, halka ipek yapmayı ve kapalı borular ile kanalizasyon sistemini öğretmiş, gelişmiş olan tarım ve madencilik desteklemişlerdir. Ayrıca, yüksek kemerler, renkli mermerlerden yapılmış mozaikler ve özgün sanatlarını taşıyan mimarilerini de adaya yansıtmışlardır (Kürd Ali, 1926, s.242). Batı, İslam eczacılığı ile Sicilya'da tanışmıştır (Altan, 1993, s.90).

Bunların yanı sıra Müslümanlar, adaya aktif çiftçiler olan Berberîleri, turuncgiller, dut, ipek böceği, karpuz, pamuk gibi bilinmeyen bazı bitki türlerini ve ada halkına bildiklerini öğreten Mezopotamya'da uygulanmakta olan sulama ve ekim işlemlerini bilen doğulu kişileri getirmişlerdir (Moreno, 1968, s.34; el-Medenî, 1944, s. 211; Houben, 2002, s.12; The New Cambridge Medieval History, III, s: 668.). Günümüzde bu alanlarla ilgili olarak kullanılan pek çok Arapça kelime bu etkiye işaret etmektedir³. Müslümanlar ayrıca, endüstriyel sanatlar alanındaki tecrübelerini yerel halka aktarmışlardır (Azimli, 2009, s.77).

³Günümüzde hala Sicilyalı kadınların eğirme işlerinde kullandıkları aletin adı olan *ridane* ya da *mirde* (ردانة) ve (مردن) şeklinde aslı Arapça olan kelimelerdir. Ezme işlemlerinde kullandıkları ve *mataccu* ya da *mataffu* adını verdikleri alet ise Arapça aynı anlamdaki (محق) kelimesinden geçmiştir (Moreno, 1968, s.38).

Benzer şekilde günümüzde yaygın olarak kullanılan dolap anlamında *magazzino* (مخزن); tas, kadeh anlamında *tasa* (طاسة); fakir anlamında *meschino* (مسيكين); banka anlamında *banca* (بنك); patlıcan anlamında *melanzana* (باذنجان); pirinç anlamında *riso* (الأرز) ve selamlaşmak için kullanılan *salamelecco* (السلام عليكم) kelimeleri de örnek olarak verilebilir (sbsitalian.com).

2.1.5. Normanlar Dönemi (1091-1174)

Normanlar, nesilleri Kuzey Fransa'ya (ya da Frank Krallığı'na) yerleşen Vikinglerin ya da İskandinavların bir koludur. Normanlar (Nortmanni'den: "Kuzeyliler") aslen Danimarka, Norveç ve İzlanda'dan gelen ve 8. yüzyılda Avrupa kıyı yerleşimlerine yıkıcı yağma akınları yapmaya başlayan pagan barbar korsanlardır. Daha sonraki 9. yüzyıl boyunca Fransa'nın kuzey ve batı kıyılarına yaptıkları akınların ölçeği ve sıklığı artmış ve Vikingler yaklaşık 900 yılında aşağı *Seine Nehri* vadisindeki Frank topraklarında kalıcı bir yer edinmişlerdir (Britannica, 2022). Norman halkı Danimarka, İsveçli ve Norveçli olmak üzere üç gruba ayrılmış ve Danimarkalılar Frenk Bölgesi ile İngiltere'yi istila etmişlerdir. Diğer grup Norveçliler İskoçya, İrlanda ve Kuzey Atlantik diyarlarını ve son grup İsveçliler ise doğu tarafı olan Baltık Denizi, Rusya ve Bizans topraklarını istila etmişlerdir (Holliester, 1974, s. 107).

Normanların XI. yy. başlarında Sicilya'da görünmelerinde öne çıkan karakterler *Guiscard* ve en küçük kardeşi Roger Hauteville'dir. Bu iki kardeş diğer paralı savaşçılar gibi kendilerini paralı savaşçı olarak kiralamış, istedikleri zaman taraf değiştirmiş, aynı anda iki taraf için birden savaşabilmiş, bazen Papa'nın teşviki ile Güney İtalya'daki Rum Hıristiyanlara saldırmış bazen de Papalık Devletlerine baskın yapmışlardır. İki kardeş genellikle birlik içinde bazen birbirlerine karşı da savaşmışlardır (Smith, 1968, s.13). Savaş sanatında ve yönetim konusunda çok başarılı olan Guiscard ve Roger Hauteville, pek çok bölgeyi acımasızca yağmalamıştır. Özellikle kardeşlerden Guiscard haydutça davranmıştır. Örneğin 1053 yılında Papa IX. Leo'yu yakalamış ve dokuz ay boyunca esir tutmuştur. 1059'da başka bir Papa, Nicholas II, bu korsanlara fethedebildikleri kadar Güney İtalya'da yönetme yetkisi vermiştir (Smith, 1968, s.14). O dönemlerde Güney İtalya'da dokuz tane küçük devlet bulunmaktadır. Bu devletlerden Sicilya Müslümanlara; *Calabria ve Opelia* Bizans'a, *Emerti, Benevento* ve *Salerno* Lombardlara bağlıdır. *Napoli, Gaeta ve Sorento* şehirlerinde de düklük sistemi vardır (Moreno, 1968, s. 18).

Normanlar Sicilya önlerinde belirdiklerinde bu fetih, adanın tamamına hükmetmek için giriştiği mücadelede İbnu'l-Havvas'a karşı 1061 yılında Norman Hauteville kardeşlerden destek isteyen İbnu'l-Sümne sayesinde oldukça kolay olmuştur (Moreno, 1968, s. 18; Abbas, 1975, s.45). Bu dönem Sicilya Arapları için oldukça zayıf bir zamandır. Zira farklı farklı aileler *Mazara, Girgenti* ve *Siraküza*'da bağımsız emirlikler kurma hedefli mücadeleler vermekte ve bu süreçte *İfrikiiyye*'den yardım beklenememektedir (Smith, 1968, s.14).

Sicilya'nın konumu, zenginliği ve düzensiz ordusu bu fethi hızlandırmıştır. İbnu'l-Esîr, *Castrogiovanni* emiri İbnu'l-Havvas'ın direndiğini ama katledildiğini, Sicilyalıların yardım için *İfrikiiyye*'den yardım istediklerini ama gelen yardımcı kuvvetlerin fırtınadan denizde boğulduğunu ve 1062 yılında gelen donanmanın da fayda sağlamadığını ve Normanların adayı tamamen işgal ettiklerini belirtmiştir (İbnu'l-Esîr, 1995, s.176-177).

Bununla birlikte bu fetih de aynı Müslüman akınları gibi hemen kolaylıkla tamamlanmamıştır. Roger'ın *Palermo*'yu fethi dokuz yıl sonra 1072 yılında olmuş, 1088 yılında son

Konu çerçevesinde Metcalfe (1999) tarafından ortaya konmuş olan ve Sicilya'daki (Arapça/Yunanca ve Arapça/Latince) teknik bileşen ve iki dilli eylemleri incelediği "Arabic Speakers in Norman Sicily" adlı doktora tezinde pek çok örnek bulmak mümkündür.

direnen *Sirakuza* emiri İbn Ziyad teslim olmuş, 1091 yılında ada tamamen Normanların eline geçmiştir (Moreno, 1968, s. 18). Normanlar bu başarılarında papalıktan para ya da savaşçı desteği almamıştır. Sayı ve dış destek noktasındaki eksikliklerini cesaretleri, savaş konusundaki becerileri, disiplinli olmaları ve kazanma / güç hırsı sayesinde aşmışlardır. Bununla birlikte Fâtımî İmparatorluğunu parçalanması da bu sürece katkı sağlamıştır. Son olarak Bizans'ın Akdeniz'de eski gücüne dönmesine engel olmak isteyen Selçuklu Türkleri de onlara yardım etmiştir (Smith, 1968, s.14).

Sicilya fethinin son aşaması oldukça yıkıcı ve acımasız geçmiştir. Köyler yakılıp yıkılmış, sığır ve ekinler kasıtlı olarak tahrip edilmiştir. Bazı Norman yazarların ifadesi ile "kaleler, köyler ve saraylardan muazzam bir harabe" olduğu ve bir piskoposluk vakfı ile ilgili bir belgede rastgele yapılan bir atıfta "toptan bir nüfus kaybından" söz edildiği belirtilmektedir (Smith, 1968, s.14-15). Normanlar aşamalı olarak adaya saldırılarında küçümsemeyecek bir sayıda camileri de yıkmışlardır (Moreno, 1968, s. 29).

2.1.6. Normanlar Dönemi Sicilya Hayatı

İspanyol *Reconquista'sı*⁴ ile Normanların Sicilya'yı fethetmeleri arasındaki en temel ayrım, izlenen siyasi yöntemden kaynaklanmaktadır. Bu noktada İspanyol Katalikleri fanatiktir. Oysa Normanlar halka büyük ölçüde hoşgörü ile yaklaşmışlar ve adadaki etnik unsurları birbirlerine entegre etmek için çabalamışlardır. Müslümanların adada en büyük nüfusu oluşturmuş olması da devletin bütünlüğünü sağlama yönünden önemli bir faktör olmuştur (Ahmad, 1980, s.78). Norman yönetimi Müslüman halka yönelik barış yanlısı bir politika gözetmiş, kazananların yenilenlerin yaşam tarzını benimsediği ilginç bir durum ortaya çıkmıştır (Altan, 1993, s.79-80). Smith (1968), fethin çok yıkıcı olmasına rağmen sonraki sürecin uzlaşma içerisinde başladığına dikkat çekerek Normanlar ve yönettikleri halk arasında çok az sürtüşmelerin yaşandığını, bunda Sicilya halkının anakara halkından daha itaatkâr olmasının etkili olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun, Normanların kendi yaşam biçimlerini dayatacak bir güçte olmamalarından, Araplar gibi kitlesel bir yerleşimlerinin bulunmamasından ve toplum karşısında sayılarının orantısız bir etkiye sahip olmasından kaynaklandığını da eklemiştir (Smith, 1968, s.16-17).

Ahmed (1980), Sicilya'da İslam'ın hâkim olduğu dönemlerde Müslümanlar tarafından kurulmuş olan yönetim yapısının Normanları etkilediğini ve aynı yönetim şeklini koruduklarını belirtmektedir (Ahmad, 1980, s.73). Başka bir deyişle, Normanlar Müslümanların üstün kültür ve idari sisteme sahip olduklarını fark etmişler ve her iki unsuru da benimsemişlerdir (Smith, 1968, s.16).

Hıristiyan tarihçiler Guglielmo di Puglia ve Malaterra, Normanların *Palermo*'yu fethettiklerinde Müslümanlara zulüm yapmayacaklarına ve de dinlerini değiştirmeleri için baskı yapmayacaklarına dair söz verdiğini belirtmişlerdir. Böylelikle Roger, adada tek söz sahibi olduğunda tüm halka adaletle davranmış ve herkesi kendi dinlerinde özgür kıлып, kendilerini ve ailelerini güvence altına almıştır (Moreno, 1968, s. 19). el-İdrisi de aynı ifadelerle değinmiş ve Frank krallarının en değerlisi olarak nitelediği Kral Roger'ın, tebâsında adaleti yaydığını ve halkına

⁴*Reconquista*, Endülüs döneminde İber Yarımadasındaki Hristiyanların, yarımadadaki Müslümanların varlıklarını yok etme mücadeleleridir. *Reconquista*, İspanyolca "Yeniden fetih" demektir.

kendi dinlerini yaşama özgürlüğü ile aileleri, canları ve malları konusunda güvence verdiğini ve ölümüne kadar bu şekilde devam ettiğini belirtmiştir (el-İdrisî, 1989. s. 589). Ayrıca, tüm kardeşleri Birinci Haçlı Seferlerine katılmış olsa bile Kral Roger gitmemiş ve kendi askerlerinden Müslüman olanları Hıristiyan olmaları için zorlamamış ve Avrupa'nın son derece hoşgörüsüz olduğu bir dönemde halkına din özgürlüğü sunmuştur (Smith, 1968, s.16-17).

Normanlar Sicilya'da İslam kültürü ile kaynaşmışlar ve Arapça pek çok resmî kurumda kullanılmaya devam etmiştir. Kral fermanları hem Latince hem Arapça yazılmış, bu durum Arapça bilen Müslümanlara yüksek istihdam fırsatı sağlamış, maliye kurumlarında yazı dili Arapça olarak sürmüştür. Paralarda Arapça İslami ibareler kullanılmaya devam etmiştir⁵.

Arapçaya yönelik bu hoşgörülü politika İslam ülkeleri ile ilişkiler kurulmasında etkili bir faktör olmuştur. Ayrıca bazı Hristiyanların mezar taşlarında bile Arapça yazılar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ilim ve sanatta önde olan Müslümanları desteklemişler, İslam ülkelerinden ilim adamlarının gelmesini önemseyerek kültürel seviyenin artmasını sağlamışlardır. Müslüman sanatçılar mesleklerini sürdürmüştür. Bunlara ek olarak hem büyük bir kısmını ellerinde tuttukları ticarî hayatta hem de uzman oldukları ziraî alanda çalışmalarını devam etmiştir. Böylelikle Sicilya; Latin, Yunan ve İslam kültürlerinin barış içerisinde yaşadıkları tek yer olmuştur (Altan, 1993, s.79-82)⁶.

Toprak paylaşımı ve mali işlerde aynı düzeni koruyan Normanlar; adalet işlerinde de aynı Müslümanların tüzüklerinde olduğu gibi "Latinlerin, Yunanlıların, Yahudilerin ve *Sarazenlerin*⁷ her birinin kendi yasalarına göre" ve kendi yargıçları tarafından yargılanmasını" sağlamıştır. Ayrıca, Norman Fransızcası ve Latincesi yanında Yunanca ve Arapçanın da resmî dil olarak kullanılması sürmüştür. Böylelikle Arap ve Kuzey Avrupa, Roma ve Yunan gibi farklı geleneklerin bu karışımı, Normanlar dönemini son derece renkli kılmıştır (Smith, 1968, s.17).

Normanlar döneminde ortaya konan önemli eserlerin temelinde bu özgür ortam ve son derece desteklenen ilmi hayat vardır. Her kral kendi döneminde bu çalışmalara destek vermiştir. Böylece Sicilya çeviri faaliyetleri, önem kazandıkları dönemler ve bu etkinlikleri destekleyen krallar ile öne çıkmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Sicilya'daki çeviri hareketleri ele alınmıştır. Sicilya'da belirgin bir şekilde 1150'li yılların ortalarından itibaren başlayan (Metcalf, 2009, s. 257) çeviri hareketlerini öne çıkıdığı zamanlardaki yönetimler bağlamında üç dönemde incelemek mümkündür:

1- Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi)

⁵Moreno (1968) bu konunun perde arkasında biraz da ticari kaygı bulunduğunu, Normanların paralarının *Ifrikiye* pazarlarında da kabul görmesi için üzerinde İslami ibare yazan ibarenin korunduğunu belirtmiştir. (Bkz. Moreno, s.21.)

⁶Altan (1993, s. 83-84); I. Roger'ın (1091-1101) Müslümanlara özellikle alimlerine oldukça yumuşak bir politika izlemiş, Müslümanlar ile din hürriyeti ve adet, gelenek ve göreneklere saygı şartlarını kabul ederek yaptığı anlaşmaya sadık kalmış, Müslümanların Hıristiyanlaştırılması yönündeki papalık ve kilise baskılarına direnmiş olduğunu belirtmektedir. Böylece Müslümanlar üst düzey görevlere devam etmiş, kültürlerini korumuşlardır.

⁷Sarazen: Haçlı savaşları zamanında Avrupalı savaşçı askerler tarafından Hıristiyan olmayan Müslümanlara takılan isimdir.

2- Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi)

3- Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi)

3.1. Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi)

Molinini (2009), ilk dönemi kendi arasında ikiye ayırarak, I. William zamanında yapılan çevirilerin başlangıç noktasının aslında II. Roger döneminde ortaya konan çok önemli orijinal çalışmaların olduğunun düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu kapsamda Nilus Doxopatres'in Yunanca *Beş Patriklik Tarihi* (1143) ve *Roger'in Kitabı* olarak tanınan el- İdrisî'nin Arapça dünya tasviri kitabı⁸ (1154) vurgulanmalıdır. Molinini (2009) bu ilk dönemi II. Roger dönemi (yaklaşık 1140'tan 1154'e kadar süren ve bazı orijinal eserlerin üretildiği dönem) ve oğlu I. William'ın (1154'ten yaklaşık 1166'ya kadar) krallığındaki çeviri dönemi olarak iki bölüm halinde tanımlamaktadır. Bu açıdan ele alındığında II. Roger döneminin üç dilli bir toplum olması, Arap ve Yunan unsurlarını koruması, kavşak olan coğrafi konumu, kralın bilim ve kültüre bizzat ilgisinin bu dönemde önemli eserlerin ortaya konmasına kaynaklık ettiğini belirtmektedir (Molinini, 2009, s.194-195).

1130 yılında Papa Anacletus tarafından tacını giymiş ve Sicilya'nın ilk Norman Kralı olmuş, Sicilya ve Güney İtalya'nın tamamını ele geçirmiş, Avrupa'da oldukça etkili bir siyasi güç olmuş, *Cerbe Adası'nı*, Trablusgarp, Tunus'un büyük bir bölümünü, *Sûs*, *Kâbis*, *Mehdiye* gibi daha birçok şehri ele geçirerek ülke topraklarını Kuzey Afrika'ya doğru genişletmiş ve "İfrikiyye Kralı" unvanını da almış (Şahin, 2012, s. 90) olan II. Roger babasının izinden giderek Müslüman tebaa ile iyi ilişkileri sürdürmüş, Müslümanların Hıristiyanlaştırılmasının önünde durmuş, İslam'ı bırakıp Hıristiyan olanların gözünden düştüğü belirtilmiştir. Bunun yanı sıra idari sistemde de Kelbî döneminden gelen ve babasının sürdürdüğü mekanizmayı devam ettirmiş, devlet yönetimindeki divanları hem korumuş hem de yenilerini eklemiştir. Arapça bilen II. Roger, Müslüman ülkelerle ilgili evrakları Arapça imzalamış⁹ Müslüman askerlerden yararlanmayı sürdürmüş ve ele geçirdiği yerlerde Müslümanları görevlendirmiştir. Sarayındaki gelenek ve düzenlemelerde, giyiminde Müslüman unsurlarına yer vermiş ve özellikle kıyafetlerinden dolayı çok eleştirilmiş ve "dinsiz kral" olarak tanımlanmıştır. Babası gibi İslam kültürüne ve medeniyetine önem vermiş, edebiyat bilim ve sanat ile mimari alandaki çalışmaları desteklemiş; iki kültürün harmanlanması ile yeni bir mimarî tarzın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tekstil alanında da zaten son derece ileri durumda bulunan Müslümanların çok iyi ürünler üretmesini sağlamıştır (Altan, 1993, s. 87-91).

Smith (1968), II. Roger'ın krallığının Avrupa'da bilinen modellerden çok farklı olduğunu ifade etmiştir. Örneğin saray mutfağı Arap bir aşçının yönetimindedir, saray zemini çok renkli halılar ile kaplanmıştır, hizmetkarlar ipek kıyafetler içerisinde ve yemekler altın tabaklarda servis edilmektedir. Baş emiri olan Antakyalı George, Ortodoks bir Rum olmasına rağmen Arapçayı akıcı bir şekilde konuşmaktadır. *Palermo*'da kitaplar hala Yunanca ve Arapça yazılmakta; Kral, Hıristiyan keşişler yerine *Sarazanler* ile sohbet etmektedir. Arap işçiler Hıristiyan kiliselerinde Pers mitolojisinden aldıkları temalar ile süslemeler yapmaktadır. Sicilya tam anlamı ile kültürlerin

⁸el-İdrisî'nin bu kitabı "Kitâbü Nüzheti'l-müşâtâk fi ihtirâkı'l-âfâk" adını taşımaktadır. Arslan (2021, s. 835) bu kitabın ahenk içerisindeki Arap-Norman bilimsel iş birliğinin doruk noktasını simgelediğini belirtmiştir.

⁹Bu konuda Smith (1968, s.25) II. Roger'ın hem Yunanca hem de Arapça bildiğini ama genellikle (Müslüman hükümdarlar ile diplomatik ilişkilerde bile) Yunanca kullandığını ifade etmiştir.

buluşma noktası olmuştur (Smith, 1968, s.25-31). II. Roger tarafından yaptırılan *Palermo San Giovanni* Kilisesi, Antakyalı George tarafından yaptırılan *Santa Maria dell'Ammiraglio* Kilisesi ve kraliyet şapeli olan *Capella Palatina* Şapeli bu dönemde yaptırılmış, Doğu Roma ile İslam mimarisinin harmanlanarak sunulduğu yapılarıdır (Knight, 1838, s. 255-259).

Haskins ve Lockwood'a (1910, s.76) göre Sicilya sarayının kozmopolit yapısı, fikirlerin değiş tokuş edilmesine imkan tanıyan ve çeviri çalışmaları için son derece elverişli bir ortamdır, ancak Angold (2020, s.147-148) Norman Sicilya sarayını Latin Batı'nın en aktif çeviri merkezlerinden birine dönüştüren temel koşullar ve Kuzey Avrupa'dan yayılan entelektüel akımların etkisinin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerektiğine dikkat çekerek çeviri faaliyetlerinin sarayın ve kraliyet yönetiminin ihtiyaçlarından kaynaklandığını vurgulamıştır. Bu kapsamda I. William'ın saltanatının sıkıntılı zamanlarının babası dönemindeki uyumun sona erdirdiğini, sarayda Latin unsurun öne çıktığını, Yunanca ve Arapça metinlerin çeviri yoluyla Latin elite aktarılmasının gerekliliğine dikkat çekerek asıl katalizör etkinin I. William'ın 1154'te tahta çıkmasının ardından başlayan ve üstesinden geldiği siyasi kriz olduğunun altını çizmektedir. Bu krizin çeviri faaliyetlerini bir devlet silahına dönüştürdüğünü ve yeni kral için bir imaj oluşturmada kullanıldığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra saraydaki çevirilerin arkasındaki itici gücün Barili Lombard Amiral Maio olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Ona göre; çevirilerin yükselişe geçtiği dönem ile Maio'nun kraliyet şansölyesini idare etmeye başladığı dönem örtüşmektedir (Angold, 2020, s.152).

Bu konu kapsamında Metcalfe (2009, s. 256), sarayın çeviri faaliyetlerinin odak noktası olduğuna ve hem çevrilmek üzere sipariş verilen hem de çevrilen eserlerin sponsorun övülmesi hedefiyle seçildiğine dikkat çekmektedir. Molinini ise çeviri faaliyetlerinin ardındaki itici gücü; Bizans yönetiminin farklı dillerde eser ortaya konmasını teşvik etmesi, Sicilya'nın kaynaklara kolay erişim sağlayan tarihî ve merkezi konumu ve I. William döneminde başlayan "dil kaybı hissi" şeklinde tanımlamıştır (Molinini, 2009, s. 202).

3.2. İlk Dönem Sicilya Çevirmenleri

Bu çalışmada Sicilya'daki çeviri hareketleri, faaliyetlerin ön plana çıktığı dönemlere göre tasnif edilmiş ve üç grupta toplanmıştır. Çeviriler ve çevirmenler kronolojik olarak gruplandırıldığında, ikinci grup Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi) ve üçüncü grup Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi) dönemlerinde öne çıkan Michael Scot, Palermolu Musa ya da Faraj b. Salim gibi çevirmenlere dair bilginin daha fazla olduğu gözlenmiştir.

İlk dönemle ilgili bilgilerin az olduğu, yeni çalışmaların yapılmasına dikkat çektiği ve Batlamyus'un *Almagest*'inin Latince çevirisinin ön sözüne odaklandığı araştırmasında¹⁰ Haskins ve Lockwood, (1910), ilk dönem çevirmenlerine dair bilgiler sunmuştur. Kitabın antik astronominin en önemli eseri olduğuna dikkat çekerek Batlamyus ve *İskenderiye*'deki seleflerinin çalışmalarının sistematik ve kapsamlı bir şekilde özetlendiği otorite bir kaynak ve de küçük el kitapları ile alanda çalışmalar yapan Latin Avrupa'da meşhur olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak, Cremonalı

¹⁰Bu konu çerçevesinde yapılan alan yazın taramasında kaynakların referansları Haskins ve Lockwood tarafından ortaya konmuş bu araştırmaya dayanmaktadır. Bu araştırma da bu kaynağı temel almaktadır.

Gerard'ın Latincesini bulamadığı kitabı çevirebilmek için *Toledo*'ya giderek Arapçasından çevirdiğini (1175 yılında tamamlanmıştır) ve Yunancasının da George Trapezuntius tarafından 1451 yılında yazıldığını vurgulamıştır.

Almagest hakkındaki bilgiler bunlar ile sınırlıyken Vatikan Kütüphanesi'nde (Vat. Lat. 2056) iki çevirmenin tercümeleri dışında farklı bir çeviri el yazması bulunmuş ve böylelikle Yunanca orijinalinden yaklaşık 1160 yılında çevrilmiş *Almagest*'in en eski Latince versiyonuna ulaşılmıştır. İçinde resim olmayan ancak orijinal yazar tarafından çizilmiş dış kenarlardaki geometrik figürler ve çok güzel çizimleri içeren kitabın ön sözü (24-38. satırlar) (Haskins ve Lockwood, 1910, s.76-78) eserin çeviri süreçlerine ve de çevirmenlerine ışık tutmaktadır.

Bu bilgiler ışığında döneme damgasını vuran ve yaptıkları çevirilerin önemi ile öne çıkan üç çevirmen vardır. Bunlar; Amiral Eugenius, Henry Aristippus ve *Salernolu* tıp öğrencisidir.

3.2.1. Amiral Eugene¹¹ (1130-1202)

Amiral Eugene ismi bu dönem ile ilgili olarak ilk kez Batlamyus'un *Almagest* adlı eserinin bilinmeyen tercümanı tarafından tanıtılmıştır. *Salerno*'da tıp öğrencisi iken duyduğu ve *Palermo*'ya görmeye geldiği soyadı Aristippus olan biri tarafından *Kostantinopolis*'ten İmparator'dan hediye olarak getirilen el yazmasının geliş koşullarını ve Latinceye çevrilmiş süreçlerini aktardığı ön sözde hem Amiral Eugene hem de Henry Aristippus isimlerini doğrudan bir bağlantıya sokmuştur. (Jamison, 1957, s.2) Emir Eugene, bir politikacı olmasının yanı sıra ünlü bir fizikçi ve matematikçidir (Smith,1968, s.40)

Aristippus Yunanların felsefi yazılarına Eugene ise matematik çalışmalarına odaklanmıştır. Eugene soylu bir aileden gelmiştir ve Amiral Basil'in yeğenidir. Amirallik makamına kadar yükselmiştir ve ana dili Yunancadır. Bu dilde kendisine Orta Çağ Batı Yunan yazarlar arasında önemli bir konum sağlayan bin dört yüz mısralık şiir yazmıştır. Bu koleksiyon kapsamında yer alan yirmi dört kısa şiirin çoğu "çeşitli erdemler ve kötü alışkanlıklar üzerine yazılmış epigramlardır" (Haskins ve Lockwood, 1910, s.89-90).

Amiral Eugene ile ilgili olarak Matthew (2012, s. 119) onun 12. yüzyıl kültüründe esrarengiz bir kültürel figür olduğuna dikkat çekerek Yunanca ve Arapçadan yaptığı muhteşem çevirilerin yanı sıra hayatta kalan yirmi dört kısa şiirinde onun kral (I.William olması muhtemel) ile ilişkilerine ve *Brindisi* ve *Messina*'da bulunan Yunan dini figürlere ışık tutmakta olduğunu dile getirmiştir.

Eugene ayrıca, *Almagest*'in ön sözünde *Salernolu* tıp öğrencisinin "yardımı olmasaydı, *Almagest*'in çevirisini tamamlayamayacağı" şeklinde tanımlanmıştır ((Haskins ve Lockwood, 1910, s.100).

Başlıca çevirileri şunlardır:

1- En önemli çevirisi matematik yetkinliğinin de açıkça görüldüğü Batlamyus'un *Optik* adlı eserinin Arapçadan Latinceye yaptığı çevirisidir. Yunanca ve Arapça versiyonları olmayan bu eser, onun sayesinde korunmuştur. Yaklaşık on altı el yazmasında korunmuş ve basılmıştır (Haskins ve Lockwood, 1910, s.89). Bu eserin çevirisinin ön sözünde Eugene; bir dilden diğer dile çevirinin zor olduğuna dikkat çekerek özellikle Arapçadan Yunanca ya da Latinceye tercüme işlemlerinde hem

¹¹Bazı kaynaklarda Eugene, bazılarında ise Eugenius olarak kullanılmıştır.

söz dizimi hem de kelime dağarcığı açısından farklılıklar olduğundan çevirinin daha zor olduğunu, okuyucuya kolaylık sağlaması için anlaşılacak bazı önermeler için kısa açıklamalar yazdığını belirtmiştir. Özen gösterdiği bu çevirisi sadece dört orta çağ el yazması ile var olsa bile; *Opus Maius'un* V. bölümünü oluşturan Optik üzerine çalışmasında kullanan Roger Bacon tarafından etkisi daha büyük olmuştur (Angold, 2020, s.157).

2- Sicilyalı Amiral'in adının geçtiği bir diğer doğu eseri, ilk kez on birinci yüzyılın sonlarına doğru Simeon Seth tarafından Yunancaya çevrilen Sanskritçe "*Kalila ve Dimna*" masalıdır. Bu kitabı Arapçadan Yunancaya çevirmiştir (Haskins ve Lockwood, 1910, s.93). Bu konuda Angold (2020, s.152) Amiral Eugene'nin bu çevirisinin yeni bir tercüme olmadığı, bazı eklemelerle XI. yy.da Simeon Seth tarafından Yunancaya çevrilen "*Stephanites ve Ichnelates*" "Prenslerin Aynası" olarak tanımlanan versiyona yakın olduğunu belirtmektedir. Latin Batı'da çok gözde olan, pek çok dile çevrilen ve ahlaki öğütleri içeren bu eser sarayda Yunancaya çevrilmiş ama Latinceye tercüme edilmemiştir. Zira içeriği yeni saray imajı ile örtüşmemektedir.

3- Amiralin adının ilişkilendirildiği bir diğer eser "*Erythraean Sibyl*" adlı çok bilinen, kralların yapacaklarının kehanetlerini içeren bir kitaptır. Kitabın Keldani dilinden Yunancaya Doxopater¹² ve Latinceye Amiral Eugene tarafından tercüme edildiği iddia edilmektedir (Haskins ve Lockwood, 1910, s.89-90). Angold'a göre (2020, s.152) Bu kitabın içerisindeki bilgilerin stratejik değerinin çok yüksek olması Kral I. William'ın çeviri görevini Normanların hizmetinde memur olarak çalışmış Yunan soyundan gelen Eugene'ye vermesine neden olmuştur.

3.2.2. Henry Aristippus (1105-1162)

Bu dönemin ana aktörlerinden biri olan Henry Aristippus'un geçmişi hakkında çok bilgi bulunmamasıyla birlikte 1160'tan 1161'e kadar sarayda baş nâzır olarak görev yaptığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra 1173 yılında II. Roger'ın sarayında kraliyet noteri olarak çalıştığı tespit edilen Henry ile geçici olarak özdeşleştirilmiştir. Adından Latin bir geçmiş anlaşılmakta ve *Katanya Başdiyakozluğu* bunu onaylamaktadır, ama Yunancadaki yeterliliğinin nereden geldiği belirsizdir (Angold, 2020, s. 149).

Smith (1968, s.40) Aristippus'un Batı Orta Çağ'ının en seçkin tarihçilerinden ve üslupçularından biri olan Falcandus gibi Latin olduğuna kesin gözüyle bakmıştır. Bununla birlikte, 1156-1160 yılları arasında *Katanya Sant'Agata* Kilisesi'nde *Başdiyakoz* olarak görev yapması ve Robert Guiscard'ın kurduğu *Kalabriya Sant'Eufemia Vakfı*'nın Norman rahipleri ile tarihî yakınlığı onun Yunan ya da Norman olduğunu düşündürmektedir (Metcalf, 2009, s.255).

Ayrıca, Haskins ve Lockwood, (1910, s.86) kraliyet yönetimindeki birinin yazdığı vakaynamesinde Kral William'ın bakanı Aristippus'un Yunan ve Latin edebiyatında bilgili olduğunun epeydir bilindiğini belirtmiştir. Buna ek olarak Metcalf (2009, s. 255-256), "Sicilya çeviri hareketinin merkezî figürlerinden biri" olarak tanımladığı Aristippus'un 1160'ta Maio'nun yerine geçici geldiğini, kısa süre sonra tutuklandığını ve 1162 yılında hapisanede öldüğünü aktarmaktadır. Aristippus; *Katanya'daki Sant'Agata* Kilisesi'nde *Başdiyakoz* olarak görev yapmış,

¹²Haskins ve Lockwood (1910, s.92) Doxopater ile muhtemelen Eugene'in çağdaşı, *Palermo*'da ikamet eden ve daha sonra *Konstantinopolis*'te imparatorluk "nomofilaksi" olarak görünen Yunan bir din adamı olan Nilus Doxopatres kastedilmiş olabileceğini belirtmektedir.

1156-1160 arasında Avrupa ile bağlarını sürdürmüş hem Yunancada hem de Latince bilimsel çalışmalara oldukça ilgi duymuştur. Bu yıllar arasında katıldığı çeviri faaliyetlerinin ömrü kısa olmuştur.

Bu dönemde öne çıkan Aristippus'u tanınır yapan olay ise onun *Almagest* ile olan bağıdır. Angold (2020, s. 152) Aristippus'un getirdiği, *Kostantinopolis* kralı Manuel I Komnenos'un kütüphanesinden I. William için diplomatik hediye olarak gönderdiği yazmalardan iki tanesinin tespit edildiğini belirtmektedir. Bunlardan biri "*Erythraean Sibly'in Kehanetlerini*" içermektedir. Diğeri ise Batlamyus'un *Almagest* adlı yazmasıdır. Bu yazma ile ilgisi Salernolu tıp öğrencisi hakkında bilgi verilen bölümde açıklanmıştır.

Aristippus'un çevirdiği eserler şunlardır:

1- Aristippus 1160 yılından önce Aristo'nun "*Meteorologica'sının*" dördüncü kitabını Yunancadan Latinceye çevirmiştir. Bu çevirinin öne çıkan en temel değeri Hipokrat'ın dört huy teorisini güçlendirmesidir, zira dört elementin oluşturduğu maddelerin çeşitli değişkenlere bağlı olarak geçirdiği değişimleri incelemektedir. Aristippus sadece bu kitabı mı seçmiştir yoksa ilk üç kitabı başkasının çevirdiği bilgisine sahip midir? En olabilecek açıklama onun bu kitapların çevirisi ile bir şekilde ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bu çeviri onun entelektüel dünyada etki kazanan tek eseridir, bunu Cremonalı Gerard'ın Arapçadan yapmış olduğu ilk üç kitabın çevirisinin sonuna eklemesine borçludur. Bu çalışma yüzlerce Orta Çağ el yazması ile dolaşıma girmiştir ve günümüze ulaşarak Kuzey Avrupa'daki okullarda tercih edilmiştir, oysa Sicilya Latin çevirisi sadece dört Orta Çağ el yazması günümüze ulaşmıştır; ama dolaşıma girmemiştir (Angold, 2020, s.157).

2- 1156 yılında ise Platon'un "*Meno (Menon (Erdem Üstüne) Diyalogu) ve Phaedo (Ruhun Ölümsüzlüğü Üzerine Diyalog)*" adlı Yunanca el yazmalarını Latinceye çevirmiştir. Bu diyalogların bilinen ilk çevirileri bunlardır. Sonradan XV. yy'da yeni çevirileri yapılmıştır (Molinini, 2009, s. 196). Angold (2020, s. 150) Aristippus'un *Phaedo* çevirisini yaptığı döneme işaret ederek, kitabın içeriğinin dönemin şartlarına uygunluğunu ve I. William'a karşı her yönden başlamış propaganda karşısında oluşturulmak istenen yeni kralın imajı ile örtüştüğünü ve özellikle tercüme edilmiş olabileceğini vurgulamaktadır. Diğer yandan onun *Meno*'yu çeviri için seçmesinin nedenleri arasında kendi reklamını yapma unsuru olduğunu ve ana teması erdemin kazanılması olan eserin saraydaki konumları için gerekçe sağladığını belirtmektedir. Ayrıca Angold, bu iki el yazmasının *Kostantinopolis*'ten elde etmiş olabileceğini varsayımlar üzerinden değerlendirmiştir.

Konu kapsamında bir diğer tartışma Aristippus'un *Phaedo*'nun ön sözünde çeviriyi ithaf ettiği, o sırada İngiltere'ye dönen kişi çevresinde dönmüştür. Aristippus'un, Sicilya'dan ayrıldığında mahrum kalacağını belirttiği Sicilya kütüphanelerinde bulunan klasik eserler hakkında bilgi verdiği, adı "*Robaratus*" olarak geçen bu kişiyi bazı kaynaklar Kettonlu Robert olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte Haskins; o dönemde Sicilya'da bulunan Crickladelı Robert olabileceğini düşünmektedir (Haskins, 1912, s.162).

3- Aristippus *Meno*'nun ön sözünde Platon'a olan ilgisinin geliştirdiği resmî bir çeviri programına değinmiş, bu bağlamda seçtiği metinlerde "I. William'ı eğitimi ve dindarlığı teşvik

eden kültürlü bir hükümdar” olarak tanıtmak hedeflenmiştir. Bu metinler Naziansozlu Gregory'nin vaazlarıdır.

4- Her ne kadar Tiziano Dorandi Aristippus'un çeviri için kullandığı Yunanca kaynağı Napoli Kütüphanesi nat III. B. 29'daki el yazması olarak tanımlamış olsa da Aristippus'un çevirdiği Diogenes Laertius'un "*Filozofların Yaşamları Üzerine*" adlı eserin çevirisi günümüze ulaşmamıştır (Angold, 2020, s.151). Benzer şekilde Haskins ve Lockwood (1910, s.87-88) Aristippus'un; -*Meno*'nun ön sözünde yer verdiği veriler ışığında- Kralın emri ile Gregory Nazianzen'in ve Başbakan Maio ve *Palermo* başpiskoposunun emriyle de Diogenes Laertius'un eserinin Latinceye çevirme işini üstlendiğini, bunların hiçbirinin eğer tamamlandıysa bile günümüze ulaşmadığını aktarmıştır.

3.2.3. Salernolu Tıp Öğrencisi

Batlamyus'un *Almagest*'inin en eski Latince çevirisinin ön sözü bağlamında öne çıkan çevirmendir. İsmi ve geçmiş yaşantısına dair bilgilerin olmayışı kimliği hakkında çeşitli tartışmalara neden olmuştur.¹³ Ön sözde verdiği bilgiler şu şekildedir: *Salerno* tıp fakültesinde öğrenci iken Batlamyus'a ait bu eserin *Konstantinopolis*'ten *Palermo*'ya Yunan imparatorun bir hediyesi olarak getirildiğini öğrendiğinde onu getiren Aristippus adındaki elçiyi görev yaptığı *Katanya*'da bulmak üzere yola çıkmış, yolda bazı zorlukları aşmış ve onu *Etna* Yanardağı'nı araştırırken *Pergusa* Gölü yakınlarında bulmuştur. Bununla birlikte hem dil hem de astronomiye dair bilgileri yeterli değildir ve kendini özenle yetiştirmeye başlamıştır, bu bağlamda Yunanca ve Öklid'in *Data*, *Optica* ve *Catoptrika* ve Proclus'un *De Motu*'sunu çalışmıştır. Çeviri için hazır olduğunda da Eugene gibi Yunanca ve Arapçada çok iyi ve Latinceye hiç de yabancı olmayan bir yardımcı bulma şansına sahip olmuştur (Haskins ve Lockwood, (1910, s.79-80).

Bu bilgilere ek olarak Angold (2020, s. 153) aslında Aristippus'un çeviriyi kendisinin yapmak istediğini ama saraydaki bazı kişilerin tıp öğrencisinin önünü açmak için baskı yapması sonucu çeviriyi ona isteksizce verdiğini ve yetersiz astronomi bilgisini gerekçe olarak gösterdiğini ve astronomi bilgisini artırmadan çeviriye izin vermediğini belirtmiştir.

Bu metin ile ilgili olarak Matthew (2012, s. 118) şu anda Venedik'teki *Marciana* Kütüphanesi'nde bulunan bir el yazmasının bu kopya olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, öğrencinin kitabı çevirmeye çok hevesli olduğunu ama Batlamyus'a göz attığında, zor konuları anlayabilmek için önce Öklid ve Proclus'u incelemesi gerektiğini fark ettiğini yazmıştır. Matthew'a göre kimliği belirsiz olan çevirmen kuzeyden gelmiş biridir -bir Alman olabilir- ve çeviri öncesi dil hakimiyeti için Yunanca çalışmıştır. Kendisine teolog Nazianzenus'un ve Diogenes Laertius'un çevirilerini yapan ve Platon'un *Phaedo*'sunun bir versiyonunu İngiltere'ye dönen isimsiz bir bilim adamına adanmış olan Aristippus ve yirmi küsur el yazması olan bilgin Eugene yardımcı olmuştur.

Ön sözde verilen bilgiler ışığında çevirmen ve çevirinin orijinal hali ile ilgili olarak ulaşılan veriler şu şekilde özetlenebilir (Haskins ve Lockwood, (1910, s.75-102):

1- Güney İtalya ve Sicilya'ya yabancı olması dışında ismi ve memleketine dair bir bilgi yoktur.

¹³Eserin ileri tarihlerdeki el yazmalarında bulunan kenar notları dikkate alınarak *Almagest*'i çeviren kişinin Karintyalı Hermann olduğu görüşü de savunulmaktadır (Bknz: Burnett, 1988, "Hermann of Carinthia," 386-404).

2- Çevirmen eserini matematik öğretmenine ithaf etmiştir.

3- Çeviriyi kelimesi kelimesine yapmıştır.

4- Ön sözün bir yerinde Aristo'nun *De Caelo* adlı kitabından alıntı yapması bu eseri gördüğünü göstermektedir.

5- Yaşıtları gibi astrolojiye inanmaktadır.

6- Kendisini felsefenin geç kalmış bir takipçisi olarak tanımlamıştır.

7- Asıl ilgi alanının *Quadrivium*¹⁴ çalışmaları olduğu aşıkardır.

8- Sicilya'ya gelmeden önce Öklid'in *Elementleri*'ne aşina olmalıdır.

9- Eldeki verilere dayanarak çevirinin Cremonalı Gerard'ın Arapçadan çevirisinden on yıl önce tamamlandığı söylenebilir.

10- Yunan İmparatoru'nun Sicilya'ya böyle bir hediye göndermesi Norman Sarayı'nın kültürüne ve imparatorun zevklerinin özelliklerine dikkat çekmektedir.

11- IV. Haçlı Seferi'nden önceki yüzyılda Yunan İmparatorluğu ile Batı arasındaki ilişkide el yazmalarının önemi ortaya çıkmaktadır ve bu yazmalar entelektüel bağlar kapsamında dikkate alınmalıdır.

12- Çevirmenin ön çalışma için Öklid'in *Data*, *Optica* ve *Catoptrica* adlı eserleri çalışması bu kitapların çevirisinin Sicilya çeviri ekolü ile ilişkilendirmekte ve ilk dönem çalışmalarının bir parçasını oluşturmaktadır.

13- Ayrıca kitaplar hakkındaki bu bilgi, bu eserlerin Yunanca versiyonlarının 13. yy.da varlığını göstermektedir. Bu durum ise Latince çeviri merkezi olarak dikkatleri Sicilya'ya çekmektedir.

14- Ön sözde Amiral Eugene ve Aristippus'tan bahsedilmiş olması, bu dönem çevirmenleri ve özellikle önde gelen ikisi hakkında bilgi sunmaktadır.

15- Metin ayrıca Aristippus hakkında sunmuş olduğu bilgilerle ona *Almagest* ve diğer el yazmalarını getiren aracı olarak farklı bir görünüm vermektedir.

16- Ön sözde nitelendirilen *Etna* Dağı'ndaki gözlem konusu da o dönemlerde doğa olaylarının incelenmesi sık görülmeyen bir olay olması nedeniyle ilginçtir.

Son olarak Haskins (1927, s.181-182) kim olduğu bilinmeyen bu kişinin Öklid'in *Verileri* ve Proclus'un *De Motu*'sunu Yunancadan Latinceye çeviren kişi olabileceği ihtimaline dikkat çekmiştir.

Amiral Eugene, Henry Aristippus ve *Salernolu* tıp öğrencisinin öne çıktığı bu dönemde yapılmış olabileceğine dair bulgular bulunan bazı çeviriler vardır. Bununla birlikte çevirmenleri belirsizdir. Bunlardan biri Metcalfe'in (2009, s. 257) belirttiği Abdurrahman es-Sûfî'ye ait olan *Kitâbu suveri'l-kevâkib* adlı eserdir. *Liber de Locis Stellarum İxarum* ismiyle Latinceye çevrilmiştir. es-Sûfî'nin temel olarak *Almagest*'e dayanan bu eserinin Latince çevirisi Arapça yıldız ve takımyıldızı

¹⁴*Quadrivium*: Latince dört yol anlamına gelen bu kelime ile Orta Çağda okullarındaki bir müfredat aşaması kastedilmektedir. İçeriği aritmetik, müzik, geometri ve astronomiden oluşmaktadır. Hazırlık aşaması (*Trivium*) ise gramer, mantık ve retorik çalışmalarını kapsamaktadır (bknz: Gilman vd. (1905) "Quadrivium". New International Encyclopedia).

isimlerinin Avrupa astronomisine aktarılmasında -XIII. yy. İspanyolca çevirisine kadar- önemli rol oynamıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Antik çağlardan beri pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olan Sicilya Adası; Akdeniz'in ortasındaki stratejik konumu nedeniyle tarihî olayların da bir kavşağı konumunda olmuş ve Fenikeliler, Yunanlar, Vandallar, Ostrogotlar, Bizanslılar ve Arap Müslümanların eline geçmiştir. İlk olarak 652 yılında çeşitli sebeplerle başlayan Müslüman Arap akınları, sonradan fetih seferlerine dönüşmüş ve Ada; 827 yılında Kuzey Afrika'da hüküm süren Ağlebiler tarafından fethedilmiştir. Ardından gelen Fâtimîler ve Kelbîler dönemleri ile Müslümanlar Sicilya Adası'nı siyasî, kültürel, ziraî, ilmî, mimarî, sînâ'î ve sanatsal açıdan etkilemişlerdir. Adaya hâkim olan Normanların gelişi ile burada var olan düzen korunmuş ve Sicilya Yunan, Arapça ve Latincenin aktif bir şekilde kullanıldığı kozmopolit bir toplum olmuştur. Bu kültürel alışveriş krallar tarafından da destek görmüş ve Sicilya'nın bir çeviri merkezi olmasına kaynaklık etmiştir. Çeviri faaliyetlerinin önem kazandığı dönemler, destekçisi/hâmisi olan krallara göre üç grupta incelenmiştir. Bu dönemler: Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi), Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi) ve Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi) dönemleridir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı ilk dönem çeviri faaliyetleri ve çevirmenlerine ışık tutmaktır. Sicilya Adası çeviri hareketleri ilk dönemi ile ilgili olarak en önemli çalışma, Haskins ve Lockwood (1910)'un Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan el yazmasını değerlendirdikleri araştırmadır. Buna ek olarak Haskins'in (1912) bu çalışmaya eklemeler yaptığı diğer araştırması da oldukça önemlidir. Ardından Metcalfe (2009), Molinini (2009) ve en yakın tarihli Angold (2020)'ün araştırmaları bu döneme ışık tutmaktadır. Aradan geçen uzun süre zarfında ilgili konuya dair araştırmaların azlığı dikkat çekicidir. Haskins ve Lockwood (1910), araştırmalarının başında buna değinmiş ve bu konu çerçevesinde daha fazla araştırma yapılması ihtiyacını vurgulamıştır. Böylelikle çalışmalarını ortaya koydukları 1910 yılından önce de Sicilya çevirmenleri ile ilgili olarak gerçekleştirilmiş araştırmaların yeterince olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra gelen süreçte de yakın aralıklarla birbiri üzerine inşa edilen, birbirini besleyen çalışmalara rastlanmamış ve bu alan dokunulmamış bir alan olarak kalmıştır. Yapılan bu araştırma, sözü edilen çalışmaların içeriklerinden hareketle ve bu çalışmalar dikkate alınarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte çeviri faaliyetlerinin yapıldığı dönemlere zemin hazırlayan tarihsel süreç ana hatlarıyla eklenmiştir ve çevirmenler ile bilgiler başlık halinde gruplandırılmıştır. Buna ek olarak el yazmasının ön sözünde *Salernolu* tıp öğrencisinin sunduğu bilgiler özetlenerek sıralanmıştır. Bu hususlarda diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Bu dönem çeviri faaliyetleri ile ilgili olarak Haskins ve Lockwood (1910), Sicilya sarayının kozmopolit yapısının çeviri çalışmalarına elverişli bir ortam olduğunu belirtirken; Angold (2020) Kuzey Avrupa'dan yayılan entelektüel akımların etkisine dikkat çekmiş ve I. William dönemi siyasî ortamının şartlarının çeviri faaliyetlerine neden olduğunu belirtmiştir. Ona göre Latin unsurunun öne çıktığı saray, krizi fırsata dönüştürerek çevirileri krala yeni bir imaj oluşturmada

kullanmıştır. Bu görüşe sarayın çevirilerin odak noktası olduğu hususuna katılan Metcalfe (2009) çevrilen eserlerin içeriklerine dikkat çekerek, tercihlerde sponsorun övülmesinin hedeflendiğini vurgulamıştır. Molinini (2009) ise çeviri faaliyetlerinin ardındaki itici gücü; Bizans yönetiminin farklı dillerde eser ortaya konmasını teşvik etmesi, Sicilya'nın kaynaklara kolay erişim sağlayan tarihî ve merkezi konumu ve I. William döneminde başlayan dil kaybı hissi şeklinde belirtmiştir.

Araştırmanın bulgularından hareketle Sicilya ilk dönem çevirmenlerinin siyasi otoritenin isteği doğrultusunda çeviri yaptıkları değerlendirilmiştir. Kral çevirilerin hamisi olmuş ve süreçleri desteklemiştir. Siyasi otorite, verdiği bu destekle sarayın ihtiyaçları doğrultusunda seçilen eserlerin çevirilerinin ortaya konmasını sağlamıştır. Ayrıca, Sicilya'nın zengin tarihî geçmişi ve Akdeniz'in ortasında pek çok kültüre ulaşımının kolay olması tercüme edilecek eserlere erişimi kolaylaştırmıştır. Üstelik üç dilin aktif olduğu kozmopolit toplum bu çalışmalar için son derece uygun ortamdır. Böylelikle, çeviri faaliyetlerinin arkasındaki itici güçle ilgili ulaşılan bu sonuç, araştırma kapsamında sunulan çalışmaların değerlendirmeleri ile örtüşmektedir. İlk dönem çevirmenlerinin söz konusu bu motivasyon ile eserlerini ortaya koydukları görülmektedir. Ayrıca bu çevirmenlere dikkat çeken Vatikan Kütüphanesi'ndeki (Vat. Lat. 2056) Yunanca orijinalinden yaklaşık 1160 yılında çevrilmiş *Almagest*'in en eski Latince versiyonunun keşfi son derece önemlidir ve döneme ışık tutmaktadır. Bu keşif, Latince çeviri merkezlerinden olan Sicilya Adası'nda gerçekleştirilmiş çeviri çalışmalarının kronolojik olarak tanımlanmasında da büyük bir öneme sahiptir. Böylelikle bazı kralların destek olması ile revaç bulan çeviri faaliyetlerinin tarihsel süreçlerine de katkı sağlanmıştır.

Bu araştırma kapsamında önem kazanan iki husus bulunmaktadır:

1- Çalışmada, elde edilen verilerin yardımı ile Sicilya Adası'nda yapılan çeviri etkinlikleri tarihsel dönemlere ayrılmıştır. Bunun için bu bölgede çeviri faaliyeti gerçekleştirmiş olan tüm çevirmenler kronolojik olarak sınıflandırılmıştır. Her çevirmen destek gördüğü kralın dönemine yerleştirilmiştir. Bu gruplandırmanın sonucunda tüm etkinlikler üç dönem olarak tanımlanmıştır.

2- Bu çalışma ilk dönemin ayrıntılı bir şekilde tanımlanması hususunda öne çıkmaktadır. Araştırma kapsamında, konu çerçevesinde ortaya konmuş olan çalışmalarda yer alan ilk döneme ait farklı bilgiler bir araya getirilmiş ve detaylı olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada hem tarihi süreç hem de çeviri faaliyetleri detaylı aktarılmıştır. Tarihî süreçler çeviri etkinliklerine zemin hazırlamıştır. Diğer bir deyişle bu çalışmaların ortaya konmasındaki en önemli etkenlerdir. Bu bölgeyi diğer çeviri merkezlerinden ayıran etkili bir faktördür. Çalışma bu bakış açısıyla bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda Sicilya Adası ilk dönem çevirmenleri ile ilgili olarak alanyazında yeni çalışmalara rehberlik edecek ve birbiri üzerine inşa edilecek araştırmaların yapılması önemli görülmektedir. Ayrıca, araştırma sırasında fark edilen tüm dönemlere ait çevirmeni belirsiz olan çeviri eserler ile ilgili yapılacak araştırmalar da büyük önem arz etmektedir.

Bu önem bağlamında, tüm dönemlere ışık tutacak çalışmaların artması Sicilya Adası çeviri faaliyetlerinin etkisi ve dinamik yapısı hakkında daha fazla bilgi sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abbas, Ihsan. (1975). *el-'Arab fî-Sıkilliye: Dirâse fî't- Târîh ve'l-Edeb*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe.
- Abdullah, Vedî Fethi. (1992). *Bizanta ve Müslimu Cenubi İtalya ve Sıkilliye*. İskenderiye: Müessesetu Şebabi'l-Câmia.
- Ahmad, Aziz. (1980). *Târîhu Sıkilliyeti'l-İslâmiyye*. Arapça'ya çev: Emîn Tevfik et-Tayyibî, Tunus: Dâru'l-Arabiyyeti lil-Kitab.
- Altan, İbrahim. (1993). *İslam tarihinde Sicilya Adasının Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Altunışık, Remzi vd., (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (6.Baskı), Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Amari, Michele. (1857). *el-Mektebetü'l-Arabiyyeti's-Sıkilliyye*. thk. Kâsım Muhammed er-Receb. Leibzig.
- Angold, Michael. (2020). The Norman Sicilian Court as a Centre for the Translation of Classical Texts. *Mediterranean Historical Review*, 35, (2), 147–167. <https://doi.org/10.1080/09518967.2020.1816653>
- Azimli, Mehmet. (2009). Sicilya'daki İslam Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri. *Marife*, 9, (2), 63-82.
- Baltacı, Ali. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231– 274.
- Britannica Dictionary. "Norman". 10.08.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır. <https://www.britannica.com/topic/Norman-people>
- Britannica, Dictionary. "Sicily". 20.08.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır. <https://www.britannica.com/place/Sicily>
- Burnett, Charles. (1988). "Hermann of Carinthia". In P. Dronke (Ed.), *A History of Twelfth-Century Western Philosophy* (pp. 386-404). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511597916.017
- Chiarelli, Leonard C. (2011). *A History of Muslim Sicily*. Malta: Midsea Books.
- el-İdrisî, Ebu' Abdullah Muhammed eş-Şerîf. (2002). *Kitabu' Nuzheti'l-Muştak fî-Ihtiraki'l-Afak*, c. 2, Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye.
- el-Medenî, Ahmet Tevfik. (1945). *El-Muşlimu'ne fî Cezîreti Sıkil liye ve Cenubi İtalya*. Tunus: Mektebetü'l-İstikâme.
- Emin Tevfik Et-Tîbî. (1990). *Devru's-Sakaliyye fi intikali'l-Ulum ve'l-Mearif el-Arabiyye ila Avrupa, Tarihu'l Ulum -inde'l-Arab*, c.2. Trablus: Mektebetü'ş-Şamile.
- ez-Zehrani, Ali bin Muhammed. (1993). *el-Hayat'ul- İlmiyye fi Sıkilliyye el-İslâmiyye*. Mekke: Umm al-Kurra Üniversitesi Yayınları.
- Faruqi, Yasmeen Mahnaz. (2006). Contributions of Islamic Scholars to the Scientific Enterprise, *International Education Journal*, c. 7, sayı: 4, 396-397.
- Finley, Moses I. (1968). *A History of Sicily: Ancient Sicily to the Arab Conquest*. New York: Viking.
- Granara, William. (2019). *Narrating Muslim Sicily: War and Peace in the Medieval Mediterranean World*. London: I. B. Tauris.

- Freeman, A., E. (1891). *History of Sicily*. Oxford: Clarendon Press.
- Hallak, Hasan. (1986). *Alagatu'l-Hadariyye Beyne's-Şark ve'l- Garb fi'l-Usuri'l- Vusta*. Kahire: Dar'un-Nahda Arabiyyah.
- Haskins, H. C. ve Lockwood, P. D. (1910). "The Sicilian Translators of the Twelfth Century and the First Latin Version of Ptolemy's Almagest". *Harvard Studies in Classical Philology*. Vol. 21. 75-102.
- Haskins, C. (1912). "Further Notes on Sicilian Translations of the Twelfth Century". *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 23. 155-166.
- (1927). *Studies in the History of Medieval Science*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hayyat, Halife bin. (1967). *Tarih'u Halife bin Hayyat*. Arabic Collection Online. New Jersey: Princeton University Libraries.
- Hitti, Philip. K. (2002). *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present*. (10. Baskı). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Holliester, C. Warren. (1974). *Medieval Europe: A Short History*. New York: John Willey & Sons.
- Houben, Hubert. (2002). *Roger II of Sicily: A Ruler Between East and West*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Işıltan, Fikret. (1997). "Sicilya". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, X, s: 589-596.
- İbnü'l-Esîr, İ. (1987). *el-Kâmil fi't-Târih*. VII (s.61), VI (s.333), X (s.176-177). tahk. Muhammed Yûsuf er-Rakâk, Beyrut: Dârü'lKütübi'l-İlmiyye.
- Jamison, Evelyn. (1957). *Admiral Eugenius of Sicily, His Life and His Work*. London: The British Academy by the Oxford University Press.
- Kıral, Bilgen. (2020). "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi." *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 170-189.
- Knight, Henry Galley. (1838). *The Normans in Sicily*. London: John Murray.
- Kürd Ali, Muhammed. (2017). *el-İslâm ve'l-hadaratu'l-arabiyye*. Birleşik Kralık: Hindawi Press.
- Matthew, Donald. (2012). *The Norman kingdom of Sicily: Intellectual and Artistic Aspects of the Kingdom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Metcalf, Alex. (1999). *Arabic Speakers in Norman Sicily*. UK: The University of Leeds. Department of Arabic and Middle eastern Studies. Published PhD Thesis.
- (2003). *Muslims and Christians in Norman Sicily: Arabic Speakers and the End of Islam*. New York: Routledge Curzon.
- (2009). *The Muslims of Medieval Italy*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Molinini, Daniele. (2009). "The First Sicilian School of Translators". *Nova Tellus*, 27(1), 191-205.
- Moreno, Martino Mario. (1968). *Sicily'da Müslümanlar*. 2. Baskı. Lübnan Üniversitesi Tarih Çalışmaları Bölümü Yayınları.
- Neuman, W. Lawrence. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Rose, Valentin. (1874). *Hermes*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Smith, Denis Mack. (1968). *A History of Sicily: Medieval Sicily (800-1713)*. New York: The Wiking Press.

- Şahin, Seyhun. (2016). *Sicilya'da Normanlar ve Müslümanlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şakiroğlu, Mahmut (2009). "Sicilya". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 37. S. 138-139.
- Takayama, Hiroshi. (1992). "The Fatimid and Kalbite Governors in Sicily 909-1044", *Mediterranean World*, Tokyo The Mediterranean Studies Group Hitotsubashi. (13), 21-30.
- The New Cambridge Medieval History. (2005). III. editör: Timothy Reuter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Traini, Renato. (1997). "Sikilliya". *Encyclopedia of Islam*. c. 9, ed. Clifford Edmund Bosworth vd., Leiden: E. J. Brill. 582-591.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Note-Producing and Note-Reading Patterns of Turkish Students in Consecutive Interpreting

ASST. PROF. EBRAHİM KHEZERLOU*

Abstract

Consecutive interpreting (CI) is a mode of verbal translation between a source and target language (TL) which “involves listening to what someone has to say and then, when they have finished speaking, reproducing the same message in another language” (Gillies, 2017, p. 5). Note-taking, a fundamental skill in the process of long CI, refers to the activity of jotting down a speech in a highly individualised style and then recreating the original speech by the help of a combination of notes, memory, and general knowledge (Albl-Mikasa, 2008; Gillies 2017). To better understand the CI proficiency of the students in the context of Turkey, the study examined the idea-identifying, note-producing, and note-reading patterns of 26 undergraduate students majoring in English Language Translation and Interpreting. The data for the study were obtained from the papers of three official exams: a midterm, a quiz, and a final exam. In analysing data, the identified test items were divided into their composing components and were assigned one score for each. Then, their total scores were calculated as a hypothesized value (In task one: midterm= 12 and final= 12, in task two: midterm= 38 and final= 49, and in task three: midterm= 23 and final= 48). Next, students’ responses to test items in idea-identifying, note-producing, and note-reading tasks were computed to obtain their true scores. Finally, their performance results were statistically analysed to answer the research questions. The results revealed a preference for the use of word note form over the other ones among the students. They also confirmed a better idea-identifying, note-producing, and note-reading performance among the high-level students. Moreover, it was found that note-reading patterns of the students were better than their note-producing ones. The findings of the study are pedagogically and practically useful for teachers and practitioners in the field.

Keywords: consecutive interpreting, notetaking, note-producing, note-reading, Turkish students

ARDIL ÇEVİRİDE TÜRK ÖĞRENCİLERİN NOT ÜRETME VE NOT OKUMA BİÇİMLERİ

Öz

Ardıl çeviri kaynak ve hedef dil arasındaki sözlü çeviri türüdür. Bu tür çeviri “birinin söyleyeceklerini dinlemeyi ve daha sonra konuşmayı bitirdiğinde aynı mesajı başka bir dilde yeniden üretmeyi içerir (Gillies, 2017, S. 5). Uzun ardıl çeviride temel bir beceri olan not alma, bir konuşmayı son derece kişiselleştirilmiş bir tarzda yazmak ve ardından notlar, hafıza ve genel

*Dep. of English Trans. and Interp. Fac. of Hum. Cappadocia Un. e.khezerlou@gmail.com, orcid: 0000-0002-6723-3760
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 28.1.2023

bilgiler yardımıyla orijinal konuşmayı yeniden oluşturma faaliyetini ifade eder (Albl-Mikasa, 2008; Gillies 2017). Türkiye bağlamında öğrencilerin ardıl çeviri yeterliklerini daha iyi anlamak için bu çalışma, İngiliz Mütercim Tercümanlık bölümünde okuyan 26 lisans öğrencisinin fikir belirleme, not üretme ve not okuma biçimlerini incelenmiştir. Çalışmanın verileri üç resmi sınavdan elde edilmiştir: bir ara sınav, bir kısa sınav ve bir final sınavı. Verilerin analizinde, test edilecek öğeler belirlenmiş ve onları oluşturan bileşenlerin her birine bir puan verilmiştir. Sonra, toplam puanları varsayılan bir değer olarak hesaplanmıştır (Birinci görevde: ara sınav= 12 ve final= 12, ikinci görevde: ara sınav= 38 ve final= 49 ve üçüncü görevde: ara sınav= 23 ve final= 48). Daha sonra, öğrencilerin fikir belirleme, not üretme ve not okuma puanları hesaplanmıştır. Son olarak, araştırma sorularını cevaplamak için öğrencilerin edim değerlendirme sonuçları istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, öğrenciler arasında kelime not formunun diğer formlara göre daha fazla tercih edildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, sonuçlar üst düzey öğrencilerin fikir belirleme, not üretme ve not okuma becerilerinin daha iyi olduğunu kanıtlamıştır. Üstelik, öğrencilerin not okuma biçimlerinin, not üretme biçimlerinden daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bulguları, alandaki öğretmenler ve uygulayıcılar için pedagojik ve pratik olarak fayda sağlıyor.

Anahtar sözcükler: ardıl çeviri, not alma, not oluşturma, not okuma, Türk öğrenciler

INTRODUCTION

Consecutive interpreting (CI) is a mode of conference interpreting which “involves listening to what someone has to say and then, when they have finished speaking, reproducing the same message in another language” (Gillies, 2017, p. 5). Mead (2011) defined CI as “the assimilation of the source speech and its reproduction in the target language” (p. 1). A slightly different description of CI was provided by Taylor-Bouladon (2011) who argued that the interpreter “listens to the speaker’s message in one language while taking notes and reproduces it in full immediately afterwards (consecutively) in another language as if he were delivering his own speech” (p. 67). Likewise, Patrie (2004) characterised CI as “a procedure by which the interpreter listens to a message and concurrently reorganises the information by means of a highly personalised note-taking system that enables him/her to cast off the external linguistic structure of the message and then transfer the essence to another linguistic structure that is intelligible to his/her audience” (p. 11). However, one common denominator of these definitions is the identification of two distinct phases: The listening phase and the production/delivery phase. In the first phase, an interpreter attentively listens to the source speech to comprehend it and then stores the necessary information in the memory along with taking notes to provide a platform for confident delivery in the second phase; while in the delivery phase, the interpreter tries to recreate her/his version of the original message in the target language (TL) by using general knowledge, memorized source speech information, and the notes taken during the listening phase (Gillies, 2019; Albl-Mikasa, 2017).

This form of conference interpreting was differentiated as short and long consecutive that vary from each other depending on the length of the segment spoken by the source language (SL) speaker, the complexity of the subject, and the type of event in which they take place (Gile, 2005;

Pöchlacker, 2004). Short consecutive used in business meetings, court witness testimony, visits, guided tours, escort interpreting, physician-patient appointments, job interviews and similar occasions works with shorter segments of speech, often lasting between 10 seconds to one minute, or about fifty words (i.e., one or two sentences). The speaker usually pauses “after each sentence (or a couple of sentences) for the interpreter to translate”, who begins the rendition almost immediately after the speaker has finished the segment in the SL (Gillies, 2017, p. 5). The interpreter mainly relies on her/his short-term memory in the rendition and doesn’t necessarily take notes at all (Pöchlacker, 2004).

In long interpreting or classic consecutive, on the other hand, the speaker delivers the whole ideas of a speech at once and then allows the interpreter to provide the consecutive translation (Ünal, 2013). According to Gillies (2017), “the speech may be anything between a minute and twenty minutes in length, and the interpreter relies on a combination of notes, memory and general knowledge to recreate his or her version of the original” (p. 5). Since the length of the segments is too long to be embraced by the memory, the interpreter usually has to take notes to aid her/him in rendering the consecutive elaborately. Kohn and Albl-Mikasa (2002) endorsed the point by arguing that “as the capacity of the human memory is insufficient to provide a consecutive of longer statements, the interpreters make notes to support their memory and thus to facilitate the rendition in the target language” (p. 257). This type of interpreting “is commonly used in technical meetings, fields trips, depositions, etc.” (Ünal, 2013, p. 12). In this regard, Pöchlacker (2004, pp. 18-19) also argues that “since consecutive interpreting does not presuppose a particular duration of the original act of discourse, it can be conceived of as a continuum which ranges from the rendition of utterances as short as one word to the handling of entire speeches” and “the consecutive interpretation of longer speeches usually involves note-taking” in contrast to the short consecutive which is accomplished without notes.

1. THEORETICAL BASIS OF CI

Modelling the interpreting process intellectually has been the point of interest among various practitioners and researchers in the field, and the pinnacle of their hottest debates has been note-taking, which is a critical and integral component of the long consecutive. According to Albl-Mikasa (2017), the earliest views of CI marked as traditional were connected with professional interpreters (e.g., Jean Herbert, 1952; Jean-François Rozan, 1956; Danica Seleskovitch, 1975) who had begun to conduct interpreting on the basis of their experiences. These practitioners assumed a language-independent nature for notation and regarded notetaking as a highly individualized technique and “described and designed more systematic ways of taking notes that would support memory or retrieval of memorized source speech items, and thus, facilitate rendition in the target language” (p. 72). One of the pioneering figures, Herbert (1952), contended that “interpretation really consists of three distinct parts: (a) understanding; (b) conversion; (c) delivery” (Quoted in Pöchlacker, 2004, p. 97). First, the interpreter listens actively to what has been said, then analyses it clearly to take notes to aid the reproduction, and finally, communicates it through another

language. His activity-based model of CI, however, was criticized for lacking a theoretical support and placing little emphasis on “the underlying mental processes” (Pöchhacker, 2004, p. 97).

Another ground-breaking approach rooted in professional experience was that of Rozan (1956) who first systematically analysed the note-taking system and contributed to the field by offering seven substantial principles (i.e., Noting the ideas, abbreviation rules, links, negation, verticality, adding emphasis, and shifting) which had “influenced or been integrated into all” other CI views and methods (Albl-Mikasa, 2017, p. 72). Although it is difficult to overestimate the influence of the classic approach of Rozan (1956), his approach was heavily castigated for the use of a smaller number of iconic symbols and its experience-oriented nature, that is, lacking a theoretical foundation as Herbert’s (1952). One more classic work that contributed greatly to the field was associated with Seleskovitch (1975), “who most famously ventured into a more cognitive analysis of” CI by postulating that the mechanism of CI “was a triangular process, at the pinnacle of which was the construct of sense” or idea (Pöchhacker, 2004, p. 97). In her theory of deverbalisation, “she posits the dissociation of the sense from the language form or verbal expression” and “stresses that note-taking takes place during the non-verbal thought phase of the process” of interpretation, that is, interpreting is fully getting beyond the words and communicating the meaning between the source and target languages rather than converting the linguistic forms between them (Albl-Mikasa, 2008, p. 199). Nolan (2005, p. 39) describes this mental process as:

Interpreting a speech involves two translations: first, the words of the original are translated into a mental image; then, the mental image is translated into the words of the target language. So, the accuracy of the translation depends on how accurate a mental image one can form from the original meaning.

Her model, however, was not greatly approved for its excessive abstraction of the linguistic structures of the source text, and thus ignoring and rejecting the linguistic nature of the noted ideas (Albl-Mikasa, 2008; Nai, 2020). Albl-Mikasa (2017, p. 75) summarised the shortcomings of the classical approaches as failing to “reflect a lack of theoretical foundation and underspecification of the conceptual status of the construct of ‘notetaking’ and of the ‘sense’ to be taken down”, that is, notetaking was characterised “as a means to capture the source text’s sense or ideas, without any clear understanding of what that means or of the relationship between sense and linguistic representation, for that matter” Albl-Mikasa (2017, p. 75).

A fully different perspective on how to listen and analyse a speech in the SL and reformulate it with the help of the notes and memory in the TL is reflected in the descriptive Effort Model of Gile (1995). The model involves two phases of comprehension (or listening and note-taking) and a speech production (or reformulation) (Gile, 2009). The first phase taking place with a speech of the speaker includes four Efforts:

- *Listening and Analysis Effort*: Concerning all “comprehension-oriented operations, from the analysis of the sound waves carrying the source-language speech which reach the interpreter’s ears through the identification of words to the final decisions about the ‘meaning’ of the utterance” (Gile, 1995, p. 162).
- *Note-taking Effort*: The action of noting the ideas in an SL speech.

- *Short-term Memory Operations*: Denoting “the time between the moment the source message is heard and the moment it is written down or processed mentally and sent on to the long-term memory” (Gile, 2009, pp. 175-176). To Liu (2008), Memory Effort is seen “more as a storage mechanism where information is temporarily kept before further processing takes place” (p. 173).
- *Coordination Effort*: Corresponding to “resources required to coordinate the three other Efforts (Gile, 2009, p. 168). In other words, the coordination effort essentially “finds the balance between all the factors” (Kriston, 2012, p. 81).

whereas the second phase coming about with the reformulation of the source message by the interpreter consists of three Efforts:

- *A Note-Reading Effort*: Some processing capacity “is required to understand- and sometimes decipher- the notes”,
- *A long-term Memory Effort*: It is necessary “for retrieving information stored in long-term memory and reconstructing the content of the speech”, and
- *A Production Effort*: “For producing the target-language speech” (Gile, 2001, p. 2).

The ordering of these interconnected Efforts is important because we will not be able to take proper notes if we do not listen attentively to the source material and analyse it actively. On the other hand, our interpreting ability will suffer seriously if the notes are taken poorly. Therefore, the Efforts should be followed properly to have clear, consistent, and efficient notes to back up the memory when it needs help (Gillies, 2017).

According to Gile (1995, p. 161), the underlying basic ideas of his cognitive-psychological model are mainly “interpretation requires some sort of mental ‘energy’ that is only available in limited supply” and it “takes up almost all of this mental energy, and sometimes requires more than is available, at which times performance deteriorates”. Ünal (2013, p. 17) noted that the Effort Models theoretically contributed to the field by (i) underscoring the demands of each Effort on interpreters, (ii) highlighting the potential interpreting difficulties due to high cognitive load, and (iii) signalling the distinction between the simultaneous and consecutive modes of interpreting. However, the key feature of the Effort Model of CI lies in highlighting the issues of interpreting processing capacity by raising the question of “how to reduce processing capacity and time requirements of note-taking while maintaining the efficiency of notes as memory reinforcers” (Gile, 2009, p. 178). Gile (1995) points out that the first three Efforts of phase one must be coordinated by the coordination component within the time constraint set by the speaker (i.e., phase one is a speaker-paced phase), while the three Efforts of the second phase is paced by the interpreter (i.e., phase two is a self- or interpreter-paced phase) (Gile, 2005; Chen, 2022; Mead, 2011). That is to say, the three Efforts of phase one, according to Gile (2009), leave more pressure on the coordination component than that of the three Efforts of phase two in coordinating the whole interpreting process. Therefore, “in terms of processing capacity, only phase one seems to generate potential threats of saturation” (Gile 2009, 176). However, Gile’s Effort Models (1995) were basically criticised for not providing a scholarly framework for memory operations in interpreting.

A more recent descriptive cognitive-linguistic approach to CI comes from Albl-Mikasa (2008 & 2017). She identifies two phases of reception and production with the source, notation, and

target texts. In her cognitive perspective, CI text comprehension involves building multi-level representations: The subordinate level of surface representation (i.e., maintaining the lexical and syntactical features), the level of the propositional textbase (i.e., information is represented in a conceptual way but closely reflecting the text), and the superordinate level of the mental representation (i.e., modelling the situation described by the text rather than the text itself and is therefore much less text-specific). In other words, the CI process of understanding “is described as coherence building and as the construction of a mental representation at local and global levels” (Albl-Mikasa, 2008, pp. 197-198), whereas the notation text production phase is a kind of reduction process which “is brought about mainly by two reduction strategies, namely an ellipsis strategy and a restructuring strategy” (Albl-Mikasa, 2008, p. 216). The first strategy “involves omitting source text units and transferring selected, often central content words from the source text to the notation text”, whose outcome is, indeed, loosening of the source text’s surface structures somehow, not their complete detachment (Albl-Mikasa, 2008, p. 216). Conversely, the second strategy “substitutes non-source text structures for source text structures, thus bringing about some degree of detachment” which “mostly takes place within phrase or clause boundaries and is often found in connection with routine communicative formulas” (Albl-Mikasa, 2008, pp. 216-217).

In her linguistic perspective, a note-taking system is not distinguished from the natural language system, and “the notation product is, in fact, a text”. So, she argues that the natural language and notation texts cover common text reception and production processing: “Source text reception and notation text production, as well as notation text reception and target text production are quasi-simultaneous processes in the two consecutive processing phases” (Albl-Mikasa, 2008, p. 211), and “sense is transmitted from source text comprehension via notation text production and reception into the rendering of the target text” (Albl-Mikasa, 2008, p. 198). However, the use and function of these two texts differ from each other. As argued:

The notation text produced in the process differs from a natural language text in terms of its use and specialized function as a memory support in the specific communicative environment of consecutive interpreting. The main differences are as follows: Firstly, the notation text is characterised by its highly reduced or even fragmentary and incomplete nature and typically contains pictographic and iconic signs and non-linear structuring principles. Secondly, it is solipsistic in that its purpose is immediate communication between the interpreter and herself. Thirdly, it is an extreme case of intertextuality, as it can be understood by the interpreter almost only in conjunction with the previously memorised mental representation of the source text. (Albl-Mikasa, 2008, p. 211)

As described in the above quotation, although the notation text seems abnormal from the natural language text, it has been conceptualised as a text from the perspective of the cognitive linguistic model because of appearing “rather conventional as a type of text” and featuring “classical text-linguistic properties such as delimitation and sequentiality” (Albl-Mikasa, 2008, p. 212). Hence, the cognitive text processing theory claims for the common coherence-building processes in the processing of both the natural language and notation texts (Albl-Mikasa, 2008).

2. NOTING IDEAS IN CI

A fundamental skill in the process of long CI is notetaking. It refers to the activity of jotting down the main ideas of an SL speech in a highly individualised style to aid and facilitate the memory to retain a great deal of information for a fluent and stylish interpretation (Gillies, 2019; Pöchhacker, 2004). Nolan (2005) characterizes notetaking as “a method of reducing words to ideas and putting the ideas into symbols that can then be re-expressed in another language (p. 294). Albl-Mikasa (2008) also considers notetaking as an interim phase in the process of CI through which the extracted SL information is transmitted to target text production and defines it “as the process of capturing some abstract, global-level conceptual sense on the notepad” (p. 207). Similarly, Jones (2002) believes that notetaking “itself includes: understanding the speech, analysing it and reconstructing SL speech for the TL audiences” (cited in Ferdowsi, 2014, p. 49). Moreover, Gillies (2017) argues that CI notes are a kind of visual representation of the skeleton structure of the source speech and note-taking entailing a collection of fitted-together techniques does not follow any conventional system, that is, one can build her/his own note-taking techniques or style. Thus, the notes in CI “are not the creation of any one interpreter, even if some had a bigger hand in them than others” (Gillies, 2017, p. 9). Although it is very common to follow a highly individualised note-taking system, he adds, certain common principles exist that generally make it easier to take notes in an efficient manner.

One of the basic principles in note-taking system is learning to break down a speech into ideas (or the sense). In Rozan’s (1956) traditional conceptualization, ideas are ‘concepts’ referring to “the underlying meaning of a word or expression” (Gillies, 2017, p. 37), which has been dissociated from the language forms “to overcome the constraints imposed by language structures or words” in capturing the essence of what is said (Albl-Mikasa, 2008, p. 200). In this view, the words ‘declare’, ‘say’, ‘tell’ and ‘express’, for example, could be judged as synonymous since “they have the same underlying meaning and would all be noted with the same symbol as a result” (Gillies, 2017, p. 37). A very much similar description of ideas is associated with Seleskovitch (1978), who characterizes them as “(1) conscious, (2) made up of the linguistic meaning aroused by speech sounds and of a cognitive addition to it and (3) nonverbal, that is, dissociated from any linguistic form in cognitive memory” (Pöchhacker, 2004, p. 97).

In his attempt to offer a more linguistically oriented view of ideas, Gillies (2017) defined ideas as those “parts of the message” telling us “who did what to whom” (p. 37). Based on this definition, he put forward a language-dependent model of notetaking in which the padding and additional information could be ignored, but the Subject Verb Object (SVO) units making up the backbone of the speech were essentially identified for notetaking purposes at the level of a sentence or utterance, which was Gillies’ (2005) unit and starting point of analysis (Albl-Mikasa, 2008; Gillies, 2017). In this notation system, each SVO unit represents one idea in a sentence and is allocated “roughly the same position in any given section of notes. These positions will form a diagonal axis, working from left to right of a page and from top to bottom” (Gillies, 2017, p. 43). An idea on a page looks like this:

Figure 1. Diagonal Representation of Ideas
Gillies, 2017, p.44

While saving its word order, each element of the SVO unit can get a notetaking function rather than a linguistic one. For instance, the linguistic roles of the direct and indirect objects or active and passive sentences can be ignored in this notetaking system to make the notes clearer and interpreting easier. Similarly, an implicit element in a language can be noted down explicitly in the SVO format and vice versa- like omitting 'to be' forms and 'there is/are' structures. Even, if a language does not necessarily follow the SVO word order, it can still be noted down in SVO order after the reformulation of the source speech. It is however inferred from this explanation that the elements conveying the same meaning or performing different functions in the linguistic system can be noted down through any category of note forms in the notation system, where the sense "is grasped without any reference to the linguistic form" (Albi-Mikasa, 2008, 199).

3. NOTE FORMS IN CI

Interpreters often use three categories of note forms in CI: Language, symbol, and number. Dam (2004b) has categorised note forms as words, abbreviations, and symbols. The first category in her conceptualization "includes all notes represented as full words, i.e., words that had not been abbreviated" (p. 253). She indiscriminately analysed words with and without inflectional morphemes as full words, that is, representations like 'problems' and 'problem' were considered as full words in her analyses. The second category includes 'real abbreviations', 'acronyms', and 'units in between these'. Real abbreviations refer to "units in which only part of a word is represented (for example: 'prob.' or 'prblm' for 'problem(s)'" (p. 253). Acronyms denote the abbreviation units formed from the initial letters of a longer name or phrase, such as 'NATO' (North Atlantic Treaty Organization), 'EU' ('European Union'), and 'RADAR' (Radio Detection And Ranging). The third abbreviation units represent "forms that cannot really be characterised either as real abbreviations or as acronyms, but rather as something in between. For example, 'ladies and gentlemen' may be noted as 'L+G', where "the 'L' and the 'G' were categorised as abbreviations", but "the plus (+) was analysed as a symbol" (Dam, 2004b. 253). Symbols are the last category that "comprises everything that is not language, including signs like pluses and colons, lines, arrows, drawings, etc." (Dam, 2004b. 253).

Moreover, Chen (2017) offered slightly different categories of note forms. In her formulation "each note unit was first put into one of the three form categories: symbol, language and number" (p. 10). "Symbols are mostly pictorial", but they can be a single letter or a pair of letters as well. Language category describes either full words (i.e., a word written in full, including words both with and without morphemes of inflection) or abbreviations (i.e., an abbreviation consists of parts of the letters of a long word, including real abbreviations in which only part of a word is

represented, acronyms, and other short forms that cannot be characterised either as real abbreviations or as acronyms, but rather as something in between). This category was further divided into the source and target languages (i.e., Chinese and English). Finally, numbers were considered as a special category of notes that are independent of language and symbols (Chen, 2017, p. 10). Chen's (2017) conceptualization of categories of note forms was schematically shown as:

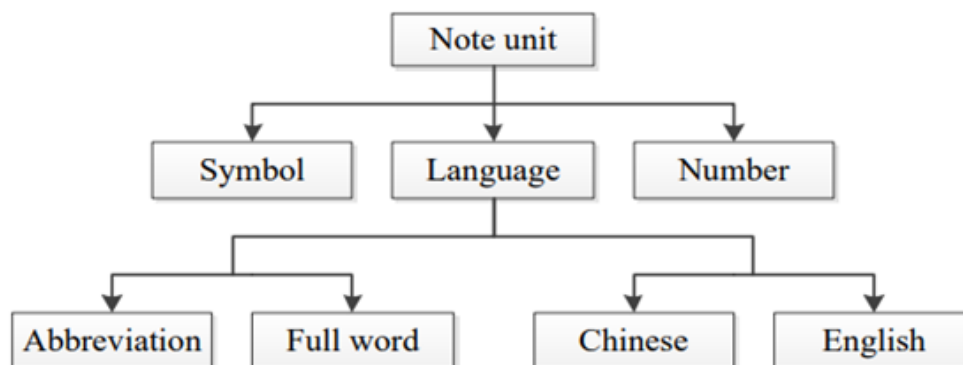

Figure 2. Categorisation of Note Forms

Chen, 2017, p. 10

Aligning with the cognitive-linguistic model of Albl-Mikasa (2008 & 2017), using the note forms of Dam (2004b) and Chen (2017), and benefiting from the note-taking principles of Gillies (2017), the present study aims at exploring the idea-identifying, note-producing, and note-reading patterns of Turkish students through three tasks premeditated into their mid-term, quiz, and final exams. Moreover, the previous research has rightfully investigated CI in the oral and real contexts between two languages, but we think that for students who are at the beginning of the road grasping the complex nature of this phenomenon is almost struggling. As Yamada (2018) argued that "CI activities are likely to work gradually over time" (p. 1394). Therefore, we examine these processes at the written, mono-lingual, and sentence-level situations to make the phenomenon feasible to our students as far as possible, and thus it is expected that their problems will easily be brought to light in CI classes. Finally, there are not enough studies in the literature to highlight the topic from the learning perspective. In the context of Turkey, for instance, a number of studies have already tackled the subject pedagogically, such as the students' emotional behaviours in CI (Aslan & Özben, 1996), the linguistic errors of the CI learning process (Demirdağ, 2013), the relevance of taking notes in CI (Durukan, 2017), the methods and techniques of CI (Şimşir, 2013), the transfer of cultural references in CI (Uyanik, 2020), the effect of mind mapping in CI training (Yavaş, 2011), and the attention management and the working memory dynamics of CI training (Yemenici, 2019), but none of these studies have addressed the paucity of research on the reception and production processes underlying the learning of CI (Kıncal, 2020). However, we try to handle the matter by answering the following research questions:

RQ1: To what extent are the students able to meet the test values in (a) identifying ideas, (b) producing notes, and (c) reading-back notes?

RQ2: What type of relationship is there between the students' pre- and post-test results in (a) identifying ideas, (b) producing notes, and (c) reading-back notes?

RQ3: What type of relationship is there between the low- and high-level students in (a) identifying ideas, (b) producing notes, and (c) reading-back notes?

METHOD

1. Participants

The participants were 26 second-year English Translation and Interpreting students at a Turkish private university in the spring semester of the 2021-2022 academic year. None of the students had received a prior note-taking course in CI. The whole book of Gillies (2017) titled as "Note-taking for Consecutive Interpreting: A Short Course, 2nd ed." was offered for them during the three-hour 14 sessions held once a week.

2. Principles and tasks

The research was conducted at the university where the researcher was teaching. The instruction was conducted in English, and the instructional subjects covered the note-taking principles described in Gillies (2017), such as identifying ideas (i.e., SVO units) in written and spoken texts, noting the SVO units diagonally across the page, using the links to fit two or more ideas together, identifying verticality and hierarchies of value, using symbols, and employing fewer-noting techniques. There were three parallel tasks in the exams:

- Task 1. *Identification of ideas*: There are four sentences in each exam (i.e., midterm and final). The task necessitates the students to prioritise information and distinguish between primary and secondary information, that is, identifying ideas as the major parts of the message telling "who did what to whom" (Gillies, 2017, p. 37). Excerpts from the exam items are provided below. Midterm exam: "This feature of the decade offers independent monitoring of government programs." Final exam: "Indeed, education is a central pillar in the fight against child labour."
- Task 2. *Production of the ideas*: There are four sentences in each exam (i.e., quiz and final). The task requires the students to note the ideas in the sentences diagonally while using any note form that interests them, such as Word (WRD), Abbreviation (ABB), Symbol (SYM), Number (NUM), and Implicit Element (IE). Let's note here, an implicit element is a linguistic component that can be omitted in the diagonal representation according to the noting-less principle of CI, such as the omission of 'there is/are', 'to be forms', and the repeated elements. So, we considered these omissible elements as a category in this study. Excerpts from the exam items are as below. Quiz: "Tourists are extremely happy because the Turkish government has cut customs duties." Final exam: "We must continue to changes in financial policy if we want to be a developed country."
- Task 3. *Reception (i.e., note-reading) of the ideas*: There are two sentences for the task in the quiz and four sentences for the task in the final exam. The task necessitates the students to read back the ideas represented diagonally in note forms and write them down in appropriate words and structures. Excerpts from the exam items are provided below.

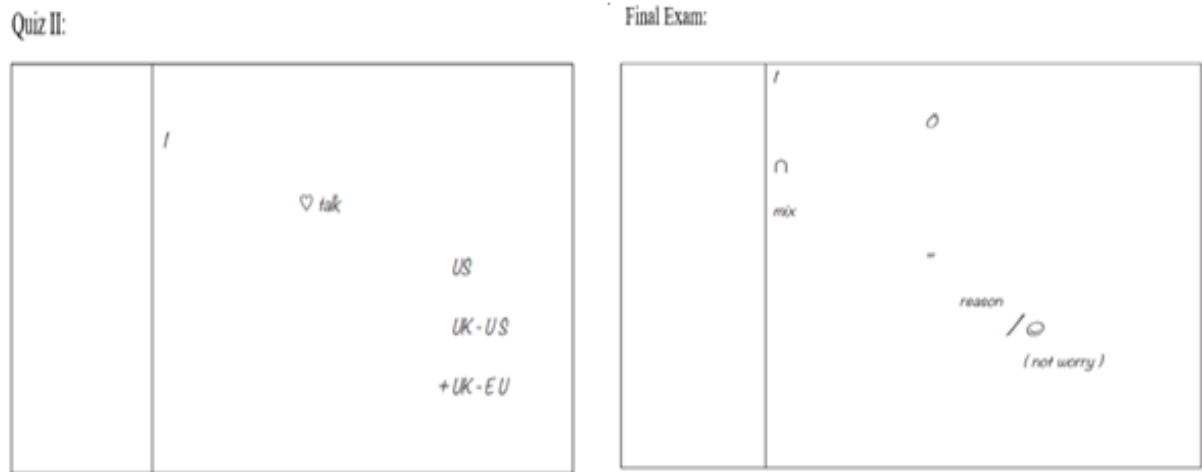

Figure 3. Diagonally Represented Ideas

3. Data collection and analysis procedures

The data for the present study comes from three exams: A midterm exam after the 7th session, a quiz after the 12th session and a final exam after the 14th session. Let’s state that the data obtained from the quiz and employed in the second and third tasks of the study were considered and represented as the midterm data in the whole analysis. The researcher obtained written official consent from the university to use the test results as data. To control the practice effect, the test items for the note-identifying and note-producing stages mainly comprised materials that the students had never attempted before, but they had learned the related course subjects and practiced enough such items in their classes before the exams. However, the materials for the note-reading stage were much similar to items in the course book in order to leave some background information for the students which is a very crucial factor in rendering the target discourse.

In analysing the first task, we identified SVO unites in a test item (i.e., a sentence) and assigned one score for each unite. Then, their total scores were calculated as a hypothesized value. Examples of scoring of the ideas in the task were shown in the figure of 4:

The note-identifying (SVO) task: The hypothesized value is 3 for each test item both in the midterm and final exams.

Midterm exam: This feature of the decade offers independent monitoring of government programs. 3 scores		
this feature	offers	independent monitoring
1	1	1
Final exam: Indeed, education is a central pillar in the fight against child labour. 3 scores		
education	is	a central pillar
1	1	1

Figure 4. Scoring of the Ideas in the Note-identifying Stage

In analysing the second and third tasks, however, we divided a test item (i.e., a sentence) into its composing components (i.e., WRD, ABB, SYM, NUM, and IE categories) and assigned one score for each. Then, their total scores were calculated as a hypothesized value. Examples of scoring of the tasks were shown in the figures of 5 to 6:

The note-producing task: The hypothesized value is 10 for the quiz item and 13 for the final item.

Quiz: Tourists are extremely happy because the Turkish government has cut customs duties. 10 scores

Tourists	are	extremely	happy	because	Turkish	government	cut	customs	duties
Tourists	=	==	☺	COS	Tr.	govt.	cut	customs	duties
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Words= 3; Abbreviations= 4; Symbols= 3; Number= 0; Implicit Element= 0

Final exam: We must continue to changes in financial policy if we want to be a developed country. 13 scores

We	must	continue	changes	in	financial	policy	if	we	want	be	developed	country
we	>	↪	Δs	/	£	π	if	we	♡	=	07	□
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Words= 3; Abbreviations= 0; Symbols= 10; Number= 0; Implicit Element= 0

Figure 5. Scoring of the Ideas in the Note-producing Stage

The note-reading task: The hypothesized value is 10 for the quiz item and 13 for the final item.

Quiz: I would like to talk about the US and the UK's relationship with both the United States and the European Union. 10 scores

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	♡	talk	/	US	UK	-	US	+	EU
I	would	to	about	the US	the	Relationship	the	and	the European
	like	talk			UK's	with	United		Union.
							States		
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Words= 2 [1,3]; Abbreviations= 4 [5,6,8,10]; Symbols= 4[2,4,7,9]; Number= 0; Implicit Element= 0

Final exam: I think that this greater cultural intermingling should be a cause for rejoicing rather than for concern. 13 scores

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	∅	∩	—	cult	mix	=	reason	/		not	/	worry
									☺			
I	think	that	greater	cultural	intermingling	should	a	for	rejoicing	rather	for	concern
						be	cause			than		
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Words= 5 [1,6,8,11,13]; Abbreviations= 1 [5]; Symbols= 7[2,3,4,7,9,10,12]; Number= 0; Implicit Element= 0

Figure 6. Scoring of the Ideas in the Note-reading Stage

Next, we examined a student's responses to individual test items in the task and calculated their true scores on the exams. Those students who participated in any exam but did not answer

the required question(s) received zero points in our scoring system. Moreover, the instances of unrecognized cheating were ignored in the scoring.

Finally, appropriate statistical methods were run in the tasks to answer the research questions. To answer the first part of each research question, the *One Sample T-Test* (when distribution of data was normal) and the *One Sample Wilcoxon Signed-Rank Test* (when distribution of data was not normal) were used to determine whether the mean/median of the population of the students is statistically different from the hypothesized values. To answer the second part of each research question, the *Wilcoxon Signed Ranks Test* was employed to examine whether there is a statistically difference between the participants' performance in the midterm (i.e., pre-test) and final (i.e., post-test) exams. Finally, to answer the third part of each research question, the *Independent Samples T-Test* (when data distribution was normal) and the *Mann-Whitney U-Test* (when data distribution was not normal) were utilized to compare the performance of the high- and low-level students. Students whose obtained scores in the three tasks were within the 25 per cent of the high perfect scores of the tasks (e.g., the perfect score in task one ranged between 0-24, and they ranged between 0-40 in tasks two and three) were considered as high-level, whereas those whose achieved scores were within the 75 per cent of the low perfect scores were assumed as low-level.

RESULTS

1. Identification of SVO units

The results of the One-Sample Wilcoxon Signed Rank Test specified that there is a significant relationship between the hypothesized mean/median of SVO units and the students' obtained mean/median scores both in the Midterm ($STS = -4.218$, $p = .000$) and Final ($STS = -3.630$, $p = .000$) exams. However, the results showed that they put forward a good performance in identifying the SVO units during the Final ($M = 7.46$, $Std. = 4.47$) exam than the Midterm ($M = 6.07$, $Std. = 4.46$) one (Table 1).

Table 1. The Hypothesized and Student-Obtained Means in Identifying the SVO Units

Exam	Category	Group statistics				One Sample Wilcoxon Signed-Rank Test			
		Test value	N	Mean	Std. Deviation	Test Statistic	Standardized Test Statistic (STS)	Standard Error	Sig.
Midterm	SVO	12	26	6.077	4.4625	.000	-4.218	32.717	.000
Final	SVO	12	26	7.462	4.4742	.000	-3.630	21.074	.000

The statistical analyses were followed to see whether there is a difference between the participants' performance in the midterm (i.e., pre-test) and final (i.e., post-test) exams. The results of a Wilcoxon Signed-Ranks Test indicated that the mean ranks of the negative ($MR = 11.17$) and positive ($MR = 10.93$) scores were not statistically significant ($z = -1.690$, $p = .091$) (Table 2).

Table 2. The Pre- and Post-test Mean Ranks in Identifying the SVO Units

Exam	Wilcoxon Signed Ranks Test							Group statistics		
	Ranks	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Z	Sig.	η^2	Mean	Std. Deviation	50th (Median)
Final - midterm	Negative Ranks	6 ^a	11.17	67.00	-1.690	.091	-			
	Positive Ranks	15 ^b	10.93	164.00						
	Ties	5 ^c								
	Total	26								
Midterm		26						6.07	6.077	7.0000
Final		26						7.46	4.474	8.5000

- a. final < midterm; b. final > midterm; c. final = midterm.

- d. Based on negative ranks.

Lastly, the results of the Independent Sample T-test displayed statistically a strongly significant difference between the Low ($n=16$; 61.5%) and High ($n=10$; 38.5%) level students in identifying the SVO units ($t(24)=8.106$; $P=0.000$), where the mean score of the high-level group ($M=21.1000$) was greater than that of the low-level group ($M=8.8125$) (Table 3).

Table 3. The Performance of High- and Low-Level Students in Identifying the SVO Units

Category	Group statistics					Levene's Test		Independent Samples T-Test				
	Level	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	F	Sig.	T	df	Sig.	Mean Difference	η^2
SVO	High	10	21.100	2.55821	.80898	6.14	.02	8.10	23.19	.00	12.28750	.7
	Low	1	8.8125	5.12795	1.2819	5	1	6	5	0		3
	Total	6										
		12										
		6										

- Observed range of the scores= 0-24, Low level= 0-17 and High level= 18-24 of the perfect scores (0-24).

- Cohen's (1988) effect size indexes (η^2): Small = .01, moderate= .06, big= .14

2. Note-producing patterns

The results of the One-sample T-test and One-Sample Wilcoxon Signed-Rank Test were statistically significant between the hypothesized mean/median note-producing values and the students' obtained mean/median note-producing scores in the categories of WRD [Midterm: ($t(25)=$

3.881, $p=.001$) & Final: ($t(25)= 3.825, p=.001$), ABB [Midterm: ($t(25)= -3.584, p=.001$) & Final: ($STS= -2.981, p=.003$)], SYM [Midterm: ($STS= -4.498, p=.000$) & Final: ($STS= -4.463, p=.000$)], NUM [Final: ($STS= -2.680, p=.007$)], and IE [Midterm: ($STS= -4.413, p=.000$) & Final: ($t(25)= -4.510, p=.000$)] during the midterm and final exams (Table 4).

The results also disclosed that the students' performance in note-producing was greatly beyond the hypothesized mean/median values in the category of WRD in the Midterm ($M= 12.7308$) and Final ($M= 13.9231$) exams, and their performance was almost close to the hypothesized mean/median value of the category of NUM in the Final ($M= 4.962$) exam. However, the performance of the students was under the hypothesized mean/median values of the categories of ABB in the Midterm ($M= 5.6923$) and Final ($M= 3.115$) exams, SYM in the Midterm ($M= 3.808$) and Final ($M= 6.692$) exams, and IE in the Midterm ($M= .462$) and Final ($M= 3.6538$) exams (Table 4).

Table 4. The Hypothesized and Student-Obtained Means/Medians in Producing the Notes

Exam	Group statistics						One Sample T-Test				One Sample Wilcoxon Signed-Rank Test				
	Category	Test	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	t	df	Significance	Mean Difference	Test Statistic	Standardized Test Statistic	Standard Error	Significance	
Midterm	WRD	7	2	12.7	7.528	1.47	3.8	2	.0	5.7307					
			6	30	.92	.65	8	5	0	.7					
			8			.4	1		1						
	ABB	9	2	5.69	4.705	.922	-	2	.0	-					
			6	23	.48	.82	3	5	0	3.30					
									1	.769					
Final	SYM	20	2	3.80	4.964					.000	-4.498	39.01	.0		
			6	8	.0							4	0		
														0	
	NUM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
IE	2	2	.462	.8115						.000	-4.413	26.17	.0		
			6									5	0		
														0	
WRD	10	2	13.9	5.230	1.02	3.8	2	.0	3.9230						
			6	23	.09	.57	2	5	0	.8					
			1			.1	5		1						

ABB	5	2	3.11	2.703					30.5	-2.981	28.51	.0
		6	5	0					00		3	0
												3
SYM	22	2	6.69	6.595					.000	-4.463	39.32	.0
		6	2	6							2	0
												0
NUM	6	2	4.96	1.684					.000	-2.680	8.396	.0
		6	2	8								0
												7
IE	6	2	3.65	2.652	.520	-	2	.0	-			
		6	38	43	18	4	5	0	2.34			
						.		0	615			
						5						
						1						
						0						

WRD= Word, ABB= Abbreviation, SYM= Symbol, NUM= Number, and IE= Implicit Element

Moreover, the results of the Wilcoxon Signed-Rank Test indicated a significant relationship between the students' midterm and final exam note-producing performances in the categories of WRD ($z = -2.610$, $p = .009$), SYM ($z = -3.585$, $p = .000$), and IE ($z = -2.378$, $p = .017$). However, the relationship between their midterm and final exam performances was not statistically significant in the category of ABB ($z = -.786$, $p = .432$) (Table 5).

Table 5. The Coefficients of Pre- and post-tests in Producing the Notes

Exam	Wilcoxon Signed Ranks Test							Group statistics			
	Ranks	Categori es	N	Mea n	Sum of Ran k s	Z	Sig .	r	Mea n	Std. Deviation	50th (Medi an)
Final - midte rm	Negativ Ranks	WRD	6 ^a	10.9	65.50	-	.00	.51			
				2			2.6	.9	.2		
		ABB	14 ^a	12.6	177.5	-	.43	-			
				8	0		.78	.2			
		SYM	1 ^a	9.00	9.00	-	.00	.70			
						3.5	.0	.3			
						85 ^d					
		IE	5 ^a	9.50	47.50	-	.01	.46			
						2.3	.7	.6			
						78 ^d					
		WRD	19	13.6	259.5						

Positive		^b	6	0			
Ranks	ABB	10	12.2	122.5			
		^b	5	0			
	SYM	19	10.5	201.0			
		^b	8	0			
	IE	16	11.4	11.47			
		^b	7				
Ties	WRD	1 ^c					
	ABB	2 ^c					
	SYM	6 ^c					
	IE	5 ^c					
Total	WRD	26					
	ABB	26					
	SYM	26					
	IE	26					
Midterm ^e	WRD				.489	.28957	.5000
					6		
	ABB				.406	.33611	.4286
					6		
	SYM				.211	.27578	.1111
					5		
	IE				.230	.40573	.0000
					8		
Final	WRD				.605	.22740	.6087
					4		
	ABB				.389	.33787	.3750
					4		
	SYM				.352	.34714	.1842
					2		
	IE				.522	.37892	.5714
					0		

Note: The values were rescaled between 0-1.

- a. final < midterm; b. final > midterm; c. final = midterm.

- d. Based on negative ranks.

- Cohen's effect size indexes (r): Small = .10, moderate= .30, big= .50

Finally, the Independent Sample T-test results displayed a statistically non-significant difference between the high ($n=10$; 38.5%) and low ($n=16$; 61.5%) level students in the category of WRD ($t(24)=-1.673$; $P=.107$). However, a strongly significant difference was observed between the groups in the category of ABB ($t(24)=5.197$; $P=0.000$) (Table 6).

Table 6. The Performance of High- and Low-Level Students in Producing the Notes

Categories	Group statistics					Levene's Test		Independent Samples T-Test				
	Levels	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	F	Sig.	t	df	Sig.	Mean Difference	η^2
WRD	High	10	21.900	7.80954	2.46959	3.130	.090	-1.673	24	.107	-7.72500	-
	Low	16	29.625	13.17004	3.29251							
	Total	26										
ABB	High	10	14.800	4.46716	1.41264	.249	.622	5.197	24	.004	9.73750	.524
	Low	16	5.0625	4.75351	1.18838							
	Total	26										

- Cohen's (1988) effect size indexes (η^2): Small = .01, moderate= .06, big= .14

- Observed range of the scores= 0-39, Low level= 0-30 and High level= 31-40 of the perfect scores (0-40).

The results of the non-normally-distributed data, as determined by Mann-Whitney U-test, were statistically significant between the groups in the categories of SYM ($U= 2.000$, $Z= -4.133$, $P= 0.000$, $r= .81$), NUM ($U= 46.000$, $Z= -2.113$, $P= 0.035$, $r= .41$), and IE ($U= 25.000$, $Z= -2.958$, $P= 0.003$, $r= .58$) (Table 7).

Table 7. The Performance of High- and Low-Level Students in Producing the Notes

Categories	Group statistics					Mann-Whitney U-Test			
	Levels	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Median	U	Z	Sig.	r
SYM	High	10	21.30	213.00	22.0000	2.000	-4.133	.000	.81
	Low	16	8.63	138.00	1.5000				
	Total	26			6.0000				
NUM	High	10	16.90	169.00	6.0000	46.000	-2.113	.035	.41
	Low	16	11.38	182.00	5.5000				
	Total	26			6.0000				
IE	High	10	19.00	190.00	6.5000	25.000	-2.958	.003	.58
	Low	16	10.06	161.00	2.5000				
	Total	26			4.0000				

- Cohen's (1988) effect size indexes (r): Small = .10, moderate= .30, big= .50

Additionally, the examination of the Mean, Mean Rank (Mrk) and Median (Mdn) scores of the groups revealed that high-levels obtained high scores than the low-levels in the four categories

of ABB ($M= 14.8$), SYM ($Mrk= 21.30$; $Mdn= 22.0000$), NUM ($Mrk= 16.90$; $Mdn= 6.0000$), and IE ($Mrk = 19.00$; $Mdn=6.5000$) (Tables 6 & 7).

3. Note-reading patterns

The One-sample t-test and One-Sample Wilcoxon Signed Rank Test results were statistically significant between the hypothesized mean/median note-reading values and the students' obtained mean/median note-reading scores in the categories of WRD [Midterm: ($STS= -2.859$, $p= .004$) & Final: ($t(25)= 10.291$, $p= .000$)], ABB [Midterm: ($STS= -3.740$, $p= .000$) & Final: ($STS= -4.218$, $p= .000$)], SYM [Midterm: ($STS= -4.028$, $p= .000$) & Final: ($t(25)= -8.451$, $p= .000$)], NUM [Final: ($STS= -2.000$, $p= .046$)], and IE [Final: ($STS= -4.463$, $p= .000$)] during the midterm and final exams (Table 8).

The results also revealed that the students' performance in note-reading was almost close to the hypothesized mean/median values in the WRD category of the Midterm ($M=2.269$) exam and NUM category of the Final ($M= 1.692$) exam, but they failed to meet the hypothesized mean/median values of the categories of WRD in the Final ($M=12.5385$) exam, ABB in the Midterm ($M=4.500$) and Final ($M=5.962$) exams, SYM in the Midterm ($M=4.808$) and Final ($M=8.9231$) exams, and IE in the Final ($M=.385$) exam (Table 8).

Table 8. Hypothesized and Student-Obtained Means/Medians in Reading the Notes

Exam	Group statistics						One Sample T-Test				One Sample Wilcoxon Signed-Rank Test			
	Categories	Test	N	Mean	Standard Deviation	Standard Error	t	df	Significance	Mean Difference	Test Statistic	Standardized Test Statistic (STS)	Standard Error	Significance
Midterm	WRD	3	2	2.26	1.115						.000	-2.859	9.618	.04
			6	9	6									
	ABB	8	2	4.50	3.140						.000	-3.740	22.86	.00
			6	0	1									
	SYM	12	2	4.80	4.525						.000	-4.028	28.67	.00
		6	8	7										
	NUM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	IE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Final	WRD	18	2	12.5	4.726	.926	10.291	25	.00	9.5384				
			6	38	36	92								
				5										
	ABB	9	2	5.96	2.391						.000	-4.218	32.71	.00

		6	2	3						5	0
											0
SYM	18	2	8.92	5.476	1.07	-	2	.0	-		
		6	31	66	40	8.	5	0	9.07		
					6	45		0	692		
						1					
NUM	2	2	1.69	.7359						.000	-2.000
		6	2								2.500
											.0
IE	1	2	.385	.4961						.000	-4.000
		6									17.00
											.0
											0
											0

In addition, the results of the Wilcoxon Signed-Rank Test indicated a statistically non-significant relationship between the students' midterm and final exam note-reading performances in the categories of WRD ($z = -.867$, $p = .386$), ABB ($z = -.700$, $p = .484$), and SYM ($z = -.922$, $p = .356$). (Table 9).

Table 9. The Coefficients of Pre- and post-tests in Reading the Notes

Exam	Wilcoxon Signed Ranks Test								Group statistics		
	Ranks	Categorie s	N	Mea n	Sum of Rank s	Z	Sig.	r	Mea n	Std. Deviation	50th (Medi an)
Final - midte rm	Negative Ranks	WRD	14 ^a	8.32	116.50	-.867 ^d	.386	-.06			
		ABB	12 ^a	9.58	115.00	-.700 ^d	.484	-.04			
		SYM	8 ^a	11.13	89.00	-.922 ^d	.356	-.06			
Positive Ranks	WRD	5 ^b	14.70	73.50							
	ABB	11 ^b	14.64	161.00							
	SYM	13 ^b	10.92	142.00							
Ties	WRD	7 ^c									
	ABB	3 ^c									
	SYM	5 ^c									
		WRD	26								

	Total	ABB	26			
		SYM	26			
Midterm ^e	WRD	26	.7564	.37187	1.0000	
	ABB	26	.5625	.39251	.6250	
	SYM	26	.4006	.37714	.2500	
Final	WRD	26	.6966	.26258	.7500	
	ABB	26	.6624	.26570	.7222	
	SYM	26	.4957	.30426	.4444	

Note: The values were rescaled between 0-1.

-a. final < midterm; b. final > midterm; c. final = midterm.

-d. Based on negative ranks.

Lastly, the results of the Independent Sample T-test disclosed statistically a strongly significant difference between the high (n=9; 34.6%) and low (n= 19; 65.4%) level students in the categories of WRD ($t(24)= 3.785$; $P= 0.001$), ABB ($t(24)= 5.525$; $P= .000$), and SYM ($t(24)= 5.526$; $P= .000$), where the mean scores of the high-level group were greater than that of the low-level one in the three categories of WRD ($High= 19.1111$; $Low= 12.5294$), ABB ($High= 15.0000$; $Low= 8.0588$), and SYM ($High= 22.3333$; $Low= 9.1765$) (Table 10).

Table 10. The Performance of High- and Low-Level Students in Reading the Notes

Categorie s	Group statistics					Levene's Test		Independent Samples T-Test				
	Level	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	F	Sig.	t	d	Sig.	Mean Difference	η^2
WRD	High	9	19.111	2.36878	.78959	1.95	.17	3.78	2	.00	6.58170	.3
	Low	7	12.529	4.88771	1.1854	4	.05	5	4	1		.7
				4								
ABB	High	9	15.000	1.93649	.64550	2.75	.11	5.52	2	.00	6.94118	.5
	Low	7	8.0588	3.47258	.84222	1	.32	5	4	0		.6
SYM	High	9	22.333	6.61438	2.2047	.349	.56	5.52	2	.00	13.15686	.5
	Low	7	9.1765	5.30607	.9		.00	6	4	0		.6

- Cohen's (1988) effect size indexes (η^2): Small = .01, moderate= .06, big= .14

- Observed range of the scores= 0-40, Low level= 0-30 and High level= 31-40 of the perfect scores (0-40).

The results of the non-normally-distributed data, as determined by Mann-Whitney U-test, were not statistically significant between the groups for the categories of NUM ($U= 58.500$, $Z= -1.551$, $P= .121$) and IE ($U= 69.500$, $Z= -.447$, $P= .655$) (Table 11).

Table 11. The Performance of High- and Low-Level Students in Reading the Notes

Categories	Group statistics					Mann-Whitney U-Test			
	Level	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Median	U	Z	Sig.	r
NUM	High	9	15.50	139.50	2.0000	58.500	-1.551	.121	-
	Low	17	12.44	211.50	2.0000				
	Total	26			2.0000				
IE	High	9	14.28	128.50	.0000	69.500	-.447	.655	-
	Low	17	13.09	222.50	.0000				
	Total	26			.0000				

DISCUSSION

The present study aimed to understand the learning capabilities of the Turkish students in identifying ideas, producing notes and reading-back the notes through examining their quiz, midterm, and final exam papers. The results revealed that the participants showed a good performance in identifying the ideas during the final exam although they were unable to meet the hypothesized value of the related task both in the midterm and final exams (see table 1). This can be attributed to their inexperience in separating the idea-defining words and fitting them into the SVO units. According to Yamada (2018), syntactic processing (e.g., subject, verb, and object identifications) is critical for constructing a coherent representation of an SL chunk, and the failure to identify which semantic chunks should be included in an SVO unit “was often observed among students when they encountered difficult syntactic structures” (p. 1392). Similarly, Suaib, Nur, and Musfirah (2020) in their study among the Indonesian students at IAIN Bone revealed that the main difficulty of their subjects was a lack of mastery of the linguistic features of the SL, especially vocabulary. In addition, Ribas (2012) reported that the novice students had more problems than the advanced students especially in understanding the original language.

Moreover, a strong contrast was observed between the low- and high-level students in identifying the SVO units in the favour of the latter group (see table 3). It implies that high-level students could effortlessly process the linguistic components and “rapidly integrate different types of information (e.g., syntactic, semantic, discourse information) when they read” the sentences (Marinis, 2011, p. 467). The low-level students, on the other hand, could not identify which elements of the given sentences should be selected and included in the SVO units although they might be able to comprehend them as accurately as the high-level ones. However, difficulty in understanding and processing complex clauses affects the identification of ideas. As Dillinger (1994) truly noted that syntactic and propositional density negatively affects text comprehension and interpretation accuracy in CI.

As regards the note-producing patterns, the results revealed a clear preference of the students for the use of the WRD category over the other note forms (i.e., ABB, SYM, IE) both in the midterm and final exams (see table 4). This finding is consistent with the previous studies of Chen (2017 & 2022), Dai and Xu (2007), Dam (2004a), Liu (2010), Lung (2003) who observed that the dominant note form among the student interpreters was the WRD category, but the finding was contradictory with the results of Dam (2004b) who reported that his subjects as a group showed a preference for the use of symbols (41%) over the use of words (35%) and abbreviations (25%).

Additionally, the results indicated that the students used the WRD, SYM, and IE note forms more in the post-test than in the pre-test (see table 5). This implies that as the students became more experienced in note-producing techniques, they showed a preference for the use of other note forms. The finding aligns with the results of Chen (2022) who found that the student interpreters used a higher proportion of symbol forms than the professionals in notetaking. She maintained that this might “have to do with the fact that some students tend to discover a liking for symbols during training and develop a large stock of them over time” (p. 269). It also corroborates the assumption of Dam (2004b) that “some full words may in fact be very efficient notes” although “it seems intuitively plausible that symbols are more economical as notes” (Dam, 2004b, p. 255). Moreover, it proves the fact that as the students master note-taking techniques, they learn how to benefit from different note forms and even to ignore some elements on their note pads according to the noting-less principle of CI (Gillies, 2017).

Finally, the results displayed that the high-level students exceeded the low-level ones in using the note forms of ABB, SYM, NUM, and IE, except for WRD (see tables 6 and 7), which implies that the students tend to be ABB-, SYM-, or IE-oriented note-takers when they care greatly to their learning activities and try to explore the complexity of note-producing processes. That is to say, the more exposure and practice the students get in notetaking, the more they use various note forms in their activities. As Nai (2020) pointed out that notetaking is a multi-task activity which “can only be achieved through continuous practice” (p. 1096). The finding, on the other hand, verifies the hypothesis of Yamada (2018), who argued that “CI activities are likely to work gradually over time” (p. 1394) and “that most university students will not be able to master such skills over the course of a semester” (p. 1395).

Regarding the note-reading patterns of the students, the findings demonstrated that their performance was better in the WRD and NUM categories although their final-exam performance of the whole categories was better than the midterm one. It implies that the WRD and NUM categories in comparison with the other categories (i.e., ABB, SYM, and IE) can easily be interpreted, and experience and practice can improve the interpreting performance. This is not consistent with the results of Yamada’s (2018) study who found that the participants were “unable to jot down correct numbers on the spot and translate them into the TL”, i.e., they “could not interpret numbers regardless of note-taking status” (p. 1393).

In addition, the note-reading findings confirmed a non-significant relationship between the pre- and post-test results in the WRD, ABB, and SYM categories (see table 9), meaning that the students could easily identify the categories in the note-reading stage and made effortlessly sense

of the meanings they conveyed as well. It can also be inferred from this finding that the note-reading activities are quicker and easier to learn and process than the note-producing ones.

Ultimately, the note-reading results disclosed that the high-level students put forth a good performance in reading back the WRD, ABB, and SYM categories than the low-level ones (see table 10). That is to say, they have better recall ability in reviewing the notes and can actively process what's being said through the note forms.

CONCLUSION, IMPLICATIONS AND LIMITATIONS

The present study aimed to find out the idea-identifying, note-producing, and note-reading patterns of undergraduate Turkish students in CI. The findings indicated a preference for the use of WRD note form over the other ones among the students. They also confirmed better idea-identifying, note-producing, and note-reading performances among the high-level students. However, it was concluded that the note-reading activities are faster to learn and process than the note-producing ones, and that CI works gradually over time. As Gillies (2017) suggested, note-taking is a mechanical activity that becomes automatic and internalized through using a consistent method repeatedly.

One main pedagogical implication of the study for the teachers in the field is that the findings highlight the importance of note-producing and note-reading activities in CI for better student performance. Besides, it emphasizes the fact that effective instruction paves the way for increasing student experience and practice and ultimately student achievement. Finally, the findings will be of great benefit to the researchers interested in enhancing their note-producing and note-reading picture in the context of Turkey.

As for the limitations of the study, the first one was that the data were obtained from three official exams' papers. Thus, the accuracy of the results depended on the degree to which the participants had wished to answer the questions in the exams. Moreover, the participants were Turkish students majoring in English Translation and Interpreting at a private university in Turkey during the 2021-2022 academic year; therefore, the results should not be generalized beyond the studied region, field, and time. However, the author believes that CI is a rarely touched topic in the literature. So, there is a need to follow the study with large groups to verify the robustness of the procedures and results.

REFERENCES

- Aslan, E, & Özben, T. (1996). (In consecutive translation) a pilot study to measure students' emotional input behaviors [(Ardıl çeviride) öğrencilerin duygusal giriş davranışlarını ölçmeye yönelik pilot çalışma]. *Marmara University Atatürk Education Faculty Journal of Educational Sciences*, 8(8), 15-31. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1761>
- Albl-Mikasa, M. (2008). (Non-)Sense in note-taking for consecutive interpreting. *Interpreting*, 10(2), 197-231. <https://doi.org/10.1075/intp.10.2.03alb>

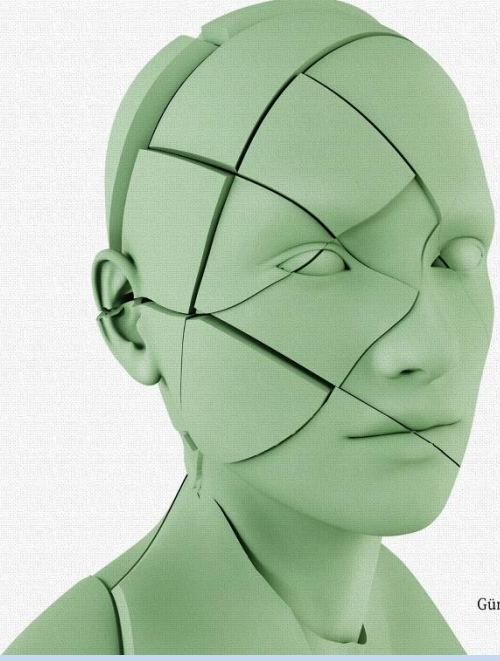
- Albi-Mikasa, M. (2017). Notation language and notation text: A cognitive-linguistic model of consecutive interpreting. In Y. Someya (Ed.), *Consecutive notetaking and interpreter training* (pp. 71–117). Routledge.
- Chen, S. (2017). Note-taking in consecutive interpreting: New data from pen recording. *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, 9(1), 4-23. <https://doi.org/10.12807/ti.109201.2017.a02>
- Chen, S. (2022). The process and product of note-taking and consecutive interpreting: Empirical data from professionals and students. *Perspectives*, 30(2), 258-274. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1909626>
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (2nd Ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dai, W., & Xu, H. (2007). An empirical study of the features of interpreters' notes in Chinese-English consecutive interpreting: The examples of professionally trained and unprofessional interpreters). *Foreign Language Teaching and Research*, 39(2), 136-144.
- Dam, H. V. (2004a). Interpreters' notes: On the choice of language. *Interpreting*, 6(1), 3-17. <https://doi.org/10.1075/intp.6.1.03dam>
- Dam, H. V. (2004b). Interpreters' notes: On the choice of form and language. In G. Hansen, K. Malmkjær, & D. Gile (Eds.), *Claims, changes and challenges in Translation Studies* (pp. 251-261). Amsterdam: John Benjamins.
- Demirdağ, E. H. (2013). Linguistic errors in the learning process of consecutive interpreting: A few pathways. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(10), 273-279. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5252>
- Dillinger, M. (1994). Comprehension during interpreting: What do interpreters know that bilinguals don't? In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation* (pp. 155-189). Amsterdam: John Benjamins.
- Durukan, E. (2017). The relevance of taking notes in consecutive interpreting and intensifying the sensibility for taking notes. *Diyalog*, 2017/1, 102-112. <https://publikationen.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/47766>
- Ferdowsi, S. (2014). Note-taking: A required skill for students of interpreting. *Review of Applied Linguistics Research*. Available at: https://ralr.uk.ac.ir/article_2023_ed3b91c5e1a3c4baee2ae5df86a63b91.pdf
- Gile, D. (1995). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Gile, D. (2001). The role of consecutive in interpreter training: A cognitive view. *aiic.net* September 21, 2001. Available at: <http://aiic.net/p/377>
- Gile D. (2005). Directionality in conference interpreting: a cognitive view. In R. Godijns & M. Hinderdael (Eds.), *The retour or the native?* (pp. 9-26). Ghent, Communication and Cognition.
- Gile, D. (2009). *Basic concepts and models for interpreter and translator training* (revised edition). John Benjamins.
- Gillies, A. (2017). *Note-taking for consecutive interpreting: A short course* (2nd Ed.). London: Routledge.

- Gillies, A. (2019). *Consecutive Interpreting: A short course*. London: Routledge.
- Herbert, J. (1952). *The interpreter's handbook*. Geneva: Georg & Cie.
- Jones, R. (2002). *Conference Interpreting Explained*. St. Jerome Publishing.
- Kıncal, Ş. (2020). The interpreter in (inter)action: Divergent renditions in consecutive interpreting. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 20, 774-783. <https://doi.org/10.29000/rumelide.792498>
- Kohn, K., & Albi-Mikasa, M. (2002). Note-taking in consecutive interpreting. On the reconstruction of an individualised language. *Linguistica Antverpiensia*, 1, 257- 272. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/265999951>
- Kriston, A. (2012). The importance of memory training in interpretation. *PCTS Proceedings*, 5(1), 79-86.
- Liu, M. (2008). How do experts interpret? Implications from research in Interpreting Studies and cognitive science. In Hansen, G., Chesterman, A., and Gerzymisch-Arbogast, H. (eds), *Efforts and models in interpreting and translation research: A tribute to Daniel Gile* (pp. 159–177). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- Liu, J. (2010). Note-taking characteristics of English majored undergraduates in Chinese-English consecutive interpreting: an empirical study based on students' consecutive interpreting notes. *Foreign Language World*, 2, 47-53.
- Lung, R. (2003). Taking notes seriously in the interpretation classroom. In Á. Collados Aís, M. M. Fernández Sánchez, & D. Gile (Eds.), *La evaluación de la calidad en interpretación: investigación* (pp. 199-205). Granada: Comares.
- Marinis, T. (2011). On the nature and cause of Specific Language Impairment: A view from sentence processing and infant research. *Lingua*, 121, 463-475. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2010.10.010>
- Mead, P. (2011). Co-ordinating delivery in consecutive interpreting. *inTRAlinea*, 13. Available at: <http://www.intraline.org/archive/article/>
- Nai, R. (2020). Study on deverbilization in teaching note-taking in consecutive interpretation. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 416, 1093-1097. <https://www.atlantis-press.com/proceedings/series/assehr>
- Nolan, J. (2005). *Interpreting: Techniques and exercises*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Patrie, J. C. (2004). *Consecutive interpreting from English: The effective interpreting series*. San Diego: DawnSign Press.
- Pöschhacker, F. (2004). *Introducing interpreting studies*. London: Routledge.
- Ribas, M. A. (2012). Problems and strategies in consecutive interpreting: A pilot study at two different stages of interpreter training. *Meta: Translators' Journal*, 57(3), 812-835. <https://doi.org/10.7202/1017092ar>
- Rozan, J. F. (1956). *Note-taking in consecutive interpreting* (A. Gillies, Trans.). Cracow: Tertium Society for the Promotion of Language Studies.
- Seleskovitch, D. (1975). *Langage, langues et mémoire. Etude de la prise de notes en interprétation consécutive*. Paris: Minard.

- Seleskovitch, D. (1978). *Interpreting for international conferences* (trans. S. Dailey and E. N. McMillan). Washington, DC: Pen and Booth.
- Şimşir, G. Ç. (2013). Consecutive Translation Methods and Techniques from Interpreting Types [Sözlü Çeviri Türlerinden Ardıl Çeviri Yöntem ve Teknikleri]. Unpublished Master's thesis, Kırıkkale University, Kırıkkale/Turkey. <https://acikerisim.kku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12587/15671/428431.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Suaib, W. R., Nur, H. & Musfirah (2020). The difficulties in consecutive interpreting toward the student's standpoint in learning interpreting subject. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9(4), 3673-3675. Available at www.ijstr.org
- Taylor-Bouladon, V. (2011). *Conference interpreting: Principles and practice* (3rd Ed.). BookSurge Publishing.
- Ünal, M. (2013). Coherence in consecutive interpreting. A comparative study of short and long consecutive interpretations of English texts into Turkish. Unpublished Ph.D. dissertation, University of Surrey, United Kingdom. <https://openresearch.surrey.ac.uk>
- Uyanik, B. G. (2020). Transfer of cultural references in consecutive interpreting. Unpublished Ph.D. dissertation, İstanbul University, İstanbul/Turkey. <https://www.academia.edu/50762197>
- Yamada, H. (2018). Validity of note-taking for new consecutive interpreting learners: An empirical study of university interpretation courses. *Theory and Practice in Language Studies*, 8(11), 1387-1396. <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0811.02>
- Yavaş, A. (2011). Effect of mind mapping in consecutive interpreter training. Unpublished Master's thesis, Yıldız Teknik University, İstanbul/Turkey. <http://dspace.yildiz.edu.tr>
- Yemenici, A. (2019). Attention management and working memory dynamics in consecutive translation training [Ardıl çeviri eğitiminde dikkat yönetimi ve çalışma belleği dinamikleri]. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 5, 297-313. <http://dx.doi.org/10.29000/rumelide.606163>

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

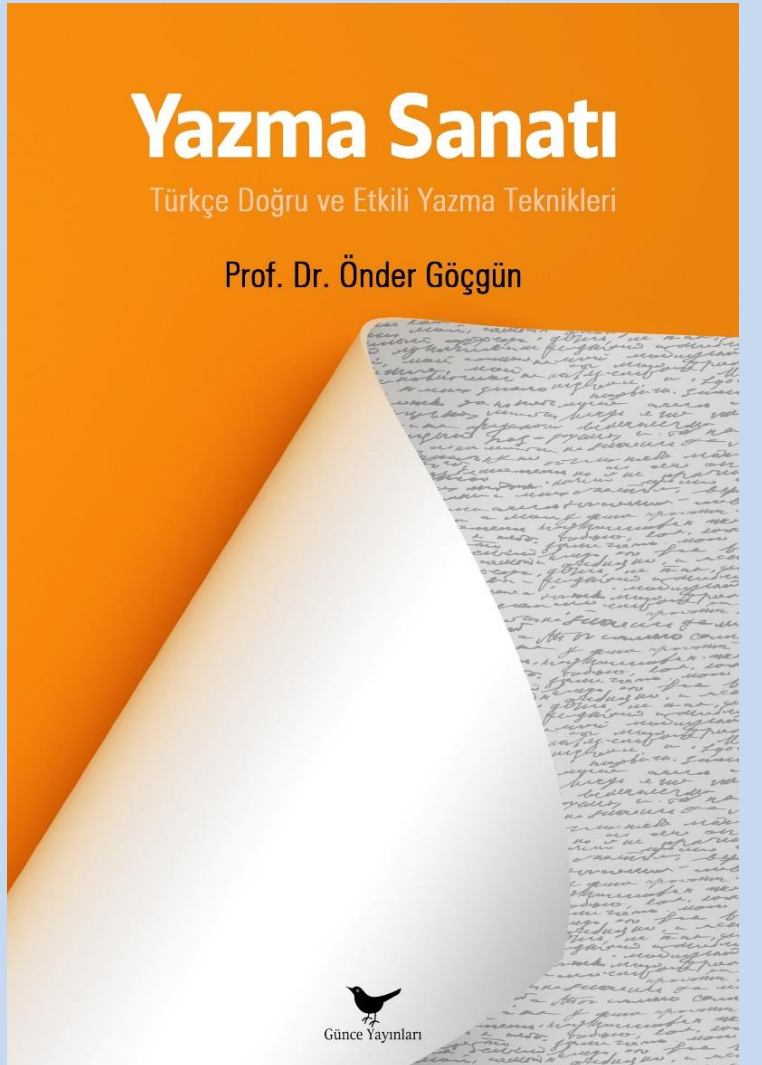

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

The Importance of English Literature Courses in Translation Education and Its Place in Associate Degree Translation Programs in Turkey*

MA TUBA KILIÇKAYA** - DR. BAŞAK ERGİL***

Abstract

The basic competence a translation education program aims at providing the students with is that of translation competence. Most translation studies scholars working in the field of translation education have declared four competences to be among the basis sub competences of “translation competence”; namely, cultural competence, critical reading competence, linguistic competence and critical thinking competence. One of the most effective ways of getting students to acquire these competences is including literature courses in the curricula. When the curricula of Applied English Translation Programs that provide associate degree of translation education in Turkey are examined, it is seen that English Literature courses are offered in very few universities and vocational schools. In addition, translator candidates graduating from these associate degree programs can have the right to take the vertical transfer exam and receive undergraduate education in the departments of English Language and Literature, American Culture and Literature where they further specialise in such fields as literature and language. This is another reason why acquisition of competences brought about by literature courses may be one of the intended objectives of these programs. Within the framework of these discussions, drawing from the analysis and comparison of the concept of “translation competence” with the competences provided by literature courses, and the intended program outcomes of Applied English Translation Programs, this research aims at arguing that English literature courses are necessary and useful components of the curricula of these programs.

Keywords: translation education, translation competence, English literature courses, curriculum design, applied English translation program, translation pedagogy

İNGİLİZ EDEBİYATI DERSİNİN ÇEVİRİ EĞİTİMİNDEKİ ÖNEMİ VE TÜRKİYE’DEKİ ÖNLİSANS ÇEVİRİ PROGRAMLARINDAKİ YERİ

Öz

Akademik çeviri eğitiminde öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel edinç çeviri edincidir. Çeviri eğitimi alanında çalışan çoğu çeviribilim araştırmacısı, “çeviri edinci” kavramını ele alırken kültürel edinç, eleştirel okuma edinci, dil edinci ve eleştirel düşünme edinci gibi bazı alt

* This article is based on the MA thesis entitled *The Role Of The English Literature Courses In The Curricula Of Applied English Translation Programs In Vocational Schools In Turkey* written by Tuba Kılıçkaya under the supervision of Başak Ergil at İstanbul Yeni Yüzyıl University, English Literature MA program.

** İstanbul Şişli Vocational School, Applied English Translation Program, orcid: 0000-0003-2337-514X

*** İstanbul Yeni Yüzyıl University, Translation and Interpreting Department, orcid: 0000-0003-2714-391X.

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 23.12.2022

edinçlere odaklanmıştır. Belirtilen edinçlerin öğrenciye kazandırılmasının en etkin yollardan biri edebiyat dersleridir. Türkiye'deki önlisans çeviri eğitimi veren Uygulamalı İngilizce Çevirmenlik Programlarının müfredatları incelendiğinde çok az sayıda üniversite ve meslek yüksekokulunda İngiliz Edebiyatı dersinin verildiği görülmüştür. Ayrıca bu önlisans programından mezun olan çevirmen adayları dikey geçiş sınavı ile İngiliz Dili ve Edebiyatı, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı gibi anabilim dallarında lisans düzeyinde edebiyat veya dil eğitimi alma hakkına sahip olabilmektedir. Bu nedenle edebiyat derslerinin getireceği edinçlerin kazanımı bu programların ana amaçlarından biri olabilir. Tüm bu tartışmalar çerçevesinde, bu çalışmada çeviri eğitiminin temeli sayılan “çeviri edinci”, edebiyat derslerinin kazandırdığı edinçler ve Uygulamalı İngilizce Çevirmenlik programlarının program çıktıları incelenerek ve karşılaştırılarak her üçünde ortak alt edinçler olduğu tespit edilmiş ve bu programların müfredatında İngiliz edebiyatı derslerinin gerekli ve faydalı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: çeviri eğitimi, çeviri edinci, İngiliz edebiyatı dersi, müfredat tasarımı, uygulamalı İngilizce çevirmenlik programı, çeviri pedagojisi

INTRODUCTION

The rapid increase in the number of Translation and Interpreting Departments in Turkey over the last decade has opened up new grounds for various debates on academic translation training and education. Apart from graduate programs on MA and Ph.D. levels, and in addition to four-year programs in Translation and Interpreting Departments, academic translation education in Turkey also accommodates two-year Applied English Translation Programs, all of which are situated in Vocational Schools and provide associate degree diplomas.

Through an elaboration on the aims, intended outcomes, and course contents of these programs, this research aims to discuss the importance and possible roles of English literature courses in their curricula. Given that the primary objective of a translation education and/or training program is to guide students to acquire translation competence, the research initially looks into the theory of translation pedagogy to find out the main components of translation competence as argued by scholars of translation pedagogy. Similarly, an analysis of the skills and competences provided by literature courses in general and English literature courses, in particular, is carried out. Based on the fact that most scholars of both translation pedagogy and Literary Studies highlight the development of common particular competence and sub-competences such as linguistic competence, cultural competence, critical thinking competence, and critical reading competence, this research inquires the extent to which these common competences and sub-competences are intended in the aims, outcomes, and course contents of these programs as well as in the intended profiles of their graduates.

The study concludes that English literature courses with the competences and sub-competences they aim to develop are very crucial components of the curricula of Applied English Translation programmes whether the graduate (i) practices the translation profession, (ii) practices a non-translational profession which requires linguistic, cultural, or communicative competences,

(iii) takes the Vertical Transfer Exam to pursue further academic education in a language or culture-related discipline.

1. THEORETICAL APPROACHES TO TRANSLATION COMPETENCE AND ITS SUB-COMPETENCES

With the rise of translation practice in recent years, translation education, translation programs, and translation curricula have become increasingly important and remarkable developments have been observed in the field of translation pedagogy. One major concept under scrutiny in the field of Translation Studies is "translation competence", along with its definitions and sub-competences. The concept of translation competence and its sub-competences are addressed in different ways and under different categories by different Translation Studies scholars, as the discussion below illustrates.

Translation competence, widely recognized as a higher competency, involves various subordinate competences, and these sub-competences vary according to the approaches of scholars working on the subject (Wilss, 1976, p. 120). However, before proceeding with the notion of competence within the context of academic translation education, a brief look at the general meaning of the word "competence" may be deemed necessary. According to Franz Emanuel Weinert (2001, p. 3), competence is a "word used both scientifically and in everyday language," and it "is also employed under numerous definitions such as ability, aptitude, capability, competence, effectiveness, and skill."

The entry has two definitions in Merriam-Webster's Dictionary¹: (i) "the quality or state of being competent," and (ii) "a sufficiency of means for the necessities and conveniences of life". The first definition has three sub-definitions, which are as follows:

"a: the character or state of possessing sufficient knowledge, judgment, skill, or strength (as for a certain responsibility or in specific regard), b: law: legal authority, capacity, or admissibility, c: the understanding and ability to speak and understand a language".

As a result, the concept of competence incorporates action values, cognitive processes, theoretical knowledge, and practical knowledge. Applied linguistics, literature, psychology, human resources, and education all have their own take on the concept of competence. François Lasnier (2000, p. 32) addresses competence as follows: "A competence is a complex know-how to act resulting from the integration, mobilization, and organization of a combination of capabilities and competences (which can be cognitive, affective, psycho-motor, or social) and knowledge (declarative knowledge) used efficiently in situations with common characteristics." Lasnier's statement above clearly shows the complex and multifaceted nature of competence.

The paradigm shift in the field of Translation Studies is not without its instant consequences in the way translation -and translation competence- may be addressed. Abandoning the notion of translation as merely a linguistic transfer and the advances in academic translation education have made it necessary to address translation competence as a complex notion with a variety of definitions.

¹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/competence>

According to the primary sources of translation education literature, the main issue is the array of competences that a translator needs to have, which are addressed through a variety of perspectives. For example, in his work on translation pedagogy, Jean Delisle (1980, p. 235) specifies four primary translation competences as "the linguistic, encyclopedic, comprehension, and re-expression competences." Both Wilss' and Delisle's bilingual competence mode evolved in response to market demands as well as social and political shifts in the early 1990s.

According to Hans G. Hönig (1991) source cognition is critical since it influences the function of translation. As a result, the translator must be competent in both English and the target language (Hönig 1991, p. 85). According to Honig, "we have to teach students to acquire self-confidence as translators through an awareness of their mental reality" (p. 87), and that the transference capacity is a natural competency that must be cultivated together with the translator's self-confidence. Honig suggests that teachers and students become acquainted with the cognitive mechanisms involved in translation to develop theories and train translation.

Roger T. Bell (1991) also makes a contribution to translation education literature by elaborating on translation competence model in three ways. The first concept is the ideal bilingual competence, which is based on Noam Chomsky's proposals for the "ideal speaker-listener." Chomsky defines competence as follows in *Aspects of the Theory of Syntax* (1965, p.3):

Linguistic theory is concerned with an ideal speaker-listener, in a completely homogeneous speech-communication, who knows its (the speech community's) language perfectly and is unaffected by such grammatically irrelevant conditions as memory limitations, distractions, shifts of attention and interest, and errors (random or characteristic) in applying his knowledge of this language in actual performance.

The translation expertise is the second concept, in which the ability to translate is characterized by generality derived from a survey of the translator's performance. This system has two main components (Bell, 1991, p. 42). The first is a knowledge base consisting of familiarity with the source and target languages. In terms of syntactic rules, lexicons, semantics, text-generating techniques, knowledge of text types, field expertise, and comparative familiarity with each of the aforementioned. The second is a deduction agent, which aids in text deciphering by reading and comprehending original texts and text encoding by creating target messages. Third, the translator must be communicatively competent in both languages' cultures. "Communicative competence" includes the usage of both language cultures as well as the knowledge and capacity to use the information codes (Bell, 1991, p. 42).

The importance of linguistic competence in translation is emphasized by Radegundis Stolze (quoted in Marta Lesznyak, 2007, pp. 167-194) as well. Lesznyak divides translation proficiency into two categories: "competence to grasp" and "competence to convey." Translation tactics, professional experience, and metacognition, in her opinion, are crucial for understanding and communication. However, this method is ambiguous since it does not define transfer competence and does not identify the required talents or qualities to be competent in translation.

Daniel Gile (1995, p. 20) never uses the phrase "translation competency," instead refers to the following "components of translation expertise": passive hegemony of inactive standard languages;

active supremacy of dynamic common languages; adequate level of global knowledge. Donald C. Kiraly (1995, pp. 100-102) presents a "comprehensive model of translator-competence based on the psycholinguistic model of translation processes." Long-term memory, source text inputs, external sources, the relatively uncontrolled workspace, and the relatively regulated workspace are all included in this paradigm as the sources of background information. Long-term memory contains knowledge regarding the world, including information on the source and target societies, information on how to depict the implications of words, as well as how to represent the fluctuation of significance from one culture to the next, information on the arrangement and construction of words (morphology) and how words are assembled to frame expressions and sentences (punctuation) in the source and target languages, and information on translation. The knowledge on translation implies norms, taught procedures, self-appraisal guidelines, and the possible basis of mistakes and experience. While the translator is reading the text, the linguistic forms, words, expressions, sentences, and sentence groups are handled by the translator as source text data that generate structures or frames put in long-term memory. External data are items such as reference books, word references, equal texts, professionals in the subject, and information bases that are not available in the source text data or long-term memory.

So the three main competences resulting from this coalescent translator competence prototype are the ability to perceive the situational factors associated with translation; linguistic and cultural information regarding both source and target languages; and, finally, the capacity of controlled and unconstrained psycholinguistic cycles to produce sufficient target text (*ibid.*).

Allison Beeby's (1996, pp. 99-106) authoritative translation model addresses four competences of a translator: grammatical, sociolinguistic, discourse, and transfer. Grammatical competence denotes knowledge of linguistic standards, such as word arrangement or sentence structure; sociolinguistic competence denotes the ability to know, understand, and produce the appropriate setting of utilization in two societies; discursive competence denotes connection, consistency, and linguistic linkage to facilitate the comprehensibility of the text. Transfer competence is the linchpin competency that connects all the others. It is the ability to complete the transfer process from the source text to the target text. This means comprehending the source text and re-expressing it in the target language while keeping the translation's function and receptor characteristics in mind.

According to Amparo Hurtado Albir (2010, p. 55), "linguistic competence in two languages; extralinguistic competence; analysis and synthesis; translational competence; professional competence" are basic sub-competences. These five sub-competences, which now serve as the foundation of curricular formation, are classified as subject-exclusive competences (those peculiar to a particular discipline) and conventional competences (those communal to all disciplines). For Albir, the idea of translation competence has many competences in itself, and most models evaluating translation competence under written translation contain numerous components that are made up of the sub-competences that constitute translation competence. These components include language knowledge, extra-linguistic knowledge, transfer competence, documentation competences, and strategic competency.

Basil Hatim and Ian Mason (1997, p. 205) propose a linguistic competency model based on Lyle F. Bachman's approach (1990). While Bachman's model includes three types of knowledge and competences, including "organizational competence, pragmatic competence, and sociolinguistic competence, they identify several competences at each level that interact during the translation process (1997, p. 205).

According to Stuart Campbell (1998, p. 154), a translational model contains three competences: "target language textual competence, disposition, and monitoring competence." According to Campbell's model, translation competence can be divided into separate components that can be used in the design of curriculum and translation education, because students' bilingual competence differ and thus different levels of accomplishment in various translation competence components are achievable.

Albrecht Neubert (2000, p. 6) distinguishes five types of translational competence: linguistic, textual, specialized subject area, cultural, and transfer competence. He also claims that the competences are "interrelated, and that the whole competency is distinguished by its complexity, heterogeneity, approximation, open-endedness, originality, situationality, and historicity" (2000, p. 5). According to Neubert, while linguistic competence is an important condition of translation, and mother tongue knowledge and expertise are crucial, translation students, practitioners, and commissioners undervalue this competence. For Neubert, language and textual knowledge are inextricably linked (2000, p. 7). In addition to linguistic characteristics, he says that translators require discourse knowledge, text type knowledge, and use information unique to their features (2000, p. 8). On transfer competence, he believes that knowing how to translate is not enough; what is necessary is being able to use the knowledge regarding language and text. On cultural competence, Neubert contends (2000, p. 10):

Thus translators cannot but mediate between the culture of the sender and that of the recipient. They are the culture specialists who combine in their mindset elements of both, at least with respect to their knowledge, not necessarily their integration, about what is strikingly, but also less visibly, contrastive (or identical) between source and target cultural patternings.

Transmitting expresses ideas and tactics for transforming source text to the target text. From this vantage point, it is possible to claim that translation competency can never be fully attained and that translators must always expand their knowledge and be innovative. Furthermore, it is necessary for them to pay attention to the constantly changing circumstances of translation and react to these circumstances; otherwise, the intended results will not be obtained. Neubert's stated elements may change depending on demands or competences, but they are inextricably linked to the translation cycle.

Christina Schäffner and Beverly Adab are two other scholars who have addressed the multi-componential feature of translation competence. According to them, while evaluating translation competence and its sub-competences, the term competence is commonly associated with several notions and traits regarded to be crucial for translation assignment, including "knowledge, skills, awareness, and expertise" (2000, p. viii). Thus, the competence serves as an umbrella term for the overall productive ability, which appears to be difficult to quantify. It consists of numerous

components or competences to carry out certain (elaborate) activities that are dependent on information. This know-how is based on an evaluation of numerous aspects impacting the translation work, such as awareness of the communicative context, the objective of the (translation) activity, communication associations, and so on (i.e. knowledge of objects, methods, and goal). The ability to use and apply this knowledge is associated with awareness, which could also be referred to as "conscious decision-making or transfer competence" (Schäffner & Adab, 2000), indicating that Schäffner and Adab believe translation competence is a body of competences including with multiple sub-competences.

PACTE (Process in the Acquisition of Translation Competence and Evaluation), a group at the Universitat Autònoma de Barcelona in Spain that has been operating since 1997 and has worked in areas such as translation competence, translation education, and new technologies in translation research, has developed a model of translation competence through empirical-experimental research (PACTE, 2003). Its main goals are to investigate the acquisition of translation competence in written translation, and to combine the pedagogical requirements for translation education, also known as "translation competence acquisition," and to characterize the certification of a professional translator. In the translation competence research, PACTE applied both qualitative and quantitative methodologies. The translation process was the source of the former methodology, while translation products were the source of the latter. Data from the mental processes and studies included in translation were collected during the translation process to examine the abilities and competences required for translation. The quantitative research methodology, however, involved gathering and analyzing translated materials. The model developed by this group distinguishes between competences, which is the underlying knowledge system, and performance, in the act of translation. As a result, they conclude that "translation competence and bilingual competence are qualitatively separate, with bilingual competence being only one of the numerous components that comprise translation" (ibid.)."

PACTE classifies translation competence under six subcomponents: "communicative competence in two languages; bilingual sub-competence; extra-linguistic sub-competence; professional instrumental sub-competence; psycho-physiological sub-competence; strategic sub-competence; and knowledge about translation sub-competence" (PACTE, 2003, p. 52). According to PACTE, bilingual sub-competence encompasses pragmatic knowledge, sociolinguistic knowledge, textual knowledge, and grammatical-lexical knowledge, and one needs all of them while speaking in two languages.

In contrast to translation's multi-component nature, Anthony Pym identifies two skills: "the capacity to construct a series of more than one feasible target text for a pertinent source text, and the ability to pick just one viable target text from this series, swiftly and with justified confidence" (Pym, 2003, p. 489). Translation competence is defined by Pym as "the capacity to generate more than one valid term for the source material to be translated and to promptly pick only one good translation term among them" (ibid.). As a result, Pym proposes that the abilities of developing words for the source text and swiftly selecting the most relevant one of them are translation-specific, and that this is more distinctive to translation competence than other competences.

Furthermore, Pym contends that the most concise definition of translation competence distinguishes the essence of translation from competences such as language competence and business competence. Although Pym's definition shows the foundation of translation competence, it is not appropriate for curriculum design, translation assessment tools, or psycholinguistic research designs since it does not specify what needs to be created, assessed, or investigated.

Dorothy Kelly (2005) proposes seven domains of translational competency for translation curriculum design. The first competency is to be communicatively and textually proficient in at least two languages and cultures. This necessitates the use of both dynamic and passive talents in the two languages, as well as a comprehension of textuality and discourse in both cultures. "Cultural and intercultural competency" is the second. Culture is defined here as "values, myths, perceptions, beliefs, actions, and textual representations of these" (Kelly, 2005, p. 32). Attention is also paid to cross-cultural communication. The third area of topic is competency, which includes all types of documentation materials as well as terminological research. Kelly's fourth competency, professional and instrumental competence, includes the use of professional and conventional IT instruments for these goals. The fifth component is "attitudinal or psycho-physiological competence, which comprises self-concept, self-confidence, attention/concentration, memory, and initiative" (Kelly, 2005, p. 33). The sixth competency is "interpersonal competence," which means "the capacity to collaborate with other professionals participating in the translation process," and the seventh one is "strategic competence," which refers to "organizational and planning abilities" (ibid.).

As discussed above, different authors have articulated the notion of translation competence, which has emerged in language education research during the last thirty years. Parallel to the goal of producing trained translators for the translation industry, the attempt to improve translation education demanded that the idea of competence be regularly updated. When the scope of the studies and the definitions that were attempted to be developed for translation competence were examined in chronological order, the competence approach, which was initially more language-focused, brought different competence concepts as the years progressed and life conditions and needs changed, leading to the formation of higher competence and sub-competence concepts. Based on the concepts of translation competence given above, it is clear that the essential parts of the translation process are effective in obtaining translation competence. According to the research described above, competence encompasses the notions of competence, ability, and skill, which are split into several levels within itself and continue to develop and increase. Rather than being theorized, the idea of translational competence has been attempted to be described through a descriptive tendency. As previously stated, source and target language dominance in the translation business is no longer the primary basis. Nowadays, the translator's responsibilities extend beyond language competency to cultural, social, ideological, economic, cognitive, and technical considerations. The translator must also be able to control the components. Consequently, theoretical discussions on «translation competence» reveal that translation competence requires the acquisition of linguistic and non-linguistic competences such as cultural,

communicative, technological, interpersonal, professional, strategic and psycho-physiological sub-competences.

2. TRANSLATION COMPETENCE AS A BASIC COMPONENT OF ACADEMIC TRANSLATION EDUCATION

Academic translation education, which began practically simultaneously in Turkey and across the world, aims to provide students with translation competence and its other sub-competences. After James Holmes' 1972 paper "The Name and Nature of Translation Studies," translation education was separated from linguistics and literature as an academic field with the emergence of Translation Studies as an autonomous discipline. Translation studies departments began to sprout up across Europe, and the European Society for Translation Studies (EST) was founded in 1992 (Snell-Hornby & Jurgen, 2013, p. 47). Translation departments were initially established in Turkey in 1983-1984 at Boğaziçi and Hacettepe Universities ("Hacettepe University," n.d.). Although different types of academic studies on how translation education and translator training have been conducted, the fact that translation cannot be taught just by translating is a point of agreement; as Hönl states, "translation cannot be learned by translating" (1992, p. 69). The goal of translation education is to train proficient translators. To effectively conquer the translation process, the translator needs appropriate translation education in order to obtain experience in the subject area, have a greater perspective on the translation process, and internalize the theoretical basis that comes with translation competence.

Translation education aims to provide students with cultural competence, text competence, language competence, critical reading abilities, and critical thinking competences. As extensively discussed above, translation competence is the basic concept and field of research in the field of translation pedagogy and is considered to be the core component of translation education. For instance, according to the translation studies scholar Margret Ammann, the two competences that must be gained through translation education are cultural competence and textual competence, and most academic translation education programs aim to deepen and develop these two competences (2008, p. 67).

Donald C. Kiraly, an American linguist specializing in foreign language teaching and translator training, is another scholar who discusses the issue of translation education requiring cultural, textual, and language competences, stating that "teaching emphasizes the acquisition of interlingual, intercultural, and intertextual associations" (Kiraly, 1995, pp. 110-112).

Curriculum design is another aspect of academic translation education. A link between curriculum planning and academic education is required at all stages of translation education and education, including programs at vocational schools, as characterized by Robert Dockett as "an aspect of competency having significance independent of context and time." It serves as the foundation for educational, training, evaluation, credentials, duties, and occupations" (Dockett, 1994, p. 11).

As the intended outcomes of the programs reveal, cultural competence, text competence, linguistic competence, critical reading, and critical thinking competence must be acquired by

students in vocational schools that try to fit translation education into only four academic semesters.

3. THE ROLE OF LITERATURE AND ENGLISH LITERATURE COURSES IN ACADEMIC TRANSLATION EDUCATION

Because literature is associated with cultural competence, critical reading competence, critical thinking competence, and language competence, our core topic, literature, particularly English literature, provides several benefits in improving these four competences. Although there are several definitions of literature, there is no single absolute one. Lindsay Clandfield defines literature as "stories, poems, and plays, particularly those seen as having artistic merit rather than just amusement" (Clandfield, 2003). According to Brian Parkinson and H. Reid Thomas, literature is creative and inventive written or spoken work that meets specific socially and culturally recognized purposes (Parkinson & Thomas, 2000). According to Bachrudin Mustafa, "the written productions of literature are short stories, novels, poems, dramas, the pictorial-graphical representations of literature are caricatures, drawings, calligraphies, and the audio-visual of literature examples are those presented on TV and Video and those packaged through sound arrangements" (Mustafa, 1994, p. 52).

To summarize, literature is a universal form of expression that appeals to people's emotional, spiritual, and intellectual potentials; develops their critical thinking through asking questions; provides new perspectives through critical reading; and also provides cultural communication through cultural transfer. As such, literary works represents cultures in an array of ways that it instils human understanding, thought, and etiquette.

While Edward T. Hall considers language to be "one of the dominating threads in all civilizations" (Hall, 1981, p. 36), language has an impact on how we think about things in the world, as Zoltan Kövecses (2006, p:85) points out. That is why culture cannot be separated from language. According to Gillian Brown (1990), "every regular use of language has values, presuppositions about the nature of existence and what is good and evil in it" (Brown, 1990, p. 13). Every language bears its own set of social values that are inextricably linked.

While language is used to carry sentiments and concepts from one generation to the next, it is also used to communicate cultures between civilizations which is deemed to be realized by translation. When examined from this perspective, it is evident that translation is extremely important since it allows us to learn about the many cultures that exist throughout the world and allows all mankind to interact. It not only allows for the creation of a link between persons, cultures, and even former eras and the present, but also broadens our perspective on life by allowing us to recognize the cultures of others. Translation has existed for thousands of years because people from diverse backgrounds and speaking different languages must interact and communicate with one another. As Judith Woodsworth (2013,p. 72) states, "translators and their work function as a bridge enabling people having different cultural heritages and thus speaking different languages to understand and respect each other."

Without translation, literature could not have expanded beyond its origins. It is the translation that gives international literature a worldwide identity. According to Judith Woodsworth (2013, p. 72), "literature migrates through translation," which causes originality and the formation of national literature in return. Citizens of other countries who are familiar with various literary works are also familiar with the culture of the country where that literary work originated, because, as previously stated, a literary work carries the cultural characteristics of the country in which it was written and reflects this to other cultures through translation. World literature, according to David Damrosch, is "a field that comprises all literary works that circulate outside their culture of origin, either in translation or in their native languages" (2003, p. 4).

Critical thinking and critical reading are inextricably linked, and reading based on literature is a powerful agent in the formation of critical thinking. A literary reader is continuously using inferences, metaphors, analysis, decoding, and interpretation. The reader detects the patterns in the text, arranges the details within these patterns, and then links them with other texts and recalled events. According to Donald Lazere, "literature is the sole academic area that can come closest to capturing the whole spectrum of mental qualities generally regarded as critical thinking" (1987, p. 3).

Always treating the cultural side of literature from a critical standpoint permits ideology and cultural assumptions to be questioned, examined, and then strengthened, if necessary. Reading cognition involves more than just the reader doing nothing to grasp what is written; it also demands the reader to engage actively. Active involvement means that the literary reader understands the story, argument, characters, and topic of the work being read, which is used as an illustration of the process of mapping concepts that, when applied to critical thinking, comprise the whole brain.

When we read a literary book, as Rand Spiro points out, meaning is not found "in words, phrases, paragraphs, or even all sections evaluated in isolation; what language gives is a skeleton, a template for the development of meaning" (1980, p. 245). It provides patterns, but we ascribe meaning, even meanings, to these patterns as a result of our thoughts and experiences.

As Norma Decker Collins (1993) argues, reading literary texts requires readers to be active and critical because, in the text, being able to infer and question multiple underlying meanings, which Ezra Pound defines as "great literature is simply language charged with meaning to the utmost possible degree" (Pound, 1971), agree or disagree with possible suggestions requires practicing critical thinking competence, which in turn develops critical thinking.

The translator, who is expected to know not only the language but also the culture that surrounds it and convey it to the target reader, must, of course, be aware of the cultural elements that exist at every level of the language, and what matters, as Enrique Bernárdez states, is not whether culture exists in a "particular linguistic element, but to what extent culture is visible and identifiable in any element" (Bernárdez, 2013, p. 333). Literature, which also helps the development of language acquisition, does so by giving relevant and memorable circumstances and by stimulating language acquisition development. It may also be a useful resource for students interested in how members of society express or consider their events.

Literary language has complicated applications, which some claim it urges students to reflect on the standards of language use (Widdowson, 1975). Students become aware of the process of uncovering more generalizable language properties. Literary texts that are rich in meaning and invite the reader to actively participate in explaining the text's unspecified inferences and assumptions improve and contribute significantly to students' ability to form and make deductions about grammar rules and idioms in order to understand what is implied behind the dictionary meanings of the words they read. In other words, students who struggle with the literary text's various obscurities enhance their interpretive abilities. This skill may be applied in different situations where students must interpret based on inferential or nonspecific data. For example, a word in a poem may have a strong metaphoric meaning that extends beyond its established dictionary definition, allowing pupils to develop their own interpretations based on hints in the text. According to Alan Maley and Sandra Moulding, "if carefully selected, poems can open up themes that are common to us regardless of our cultural background and can thus act as a powerful stimulus to the students' own reflective thinking, leading to more mature and fruitful group discussion"(Maley and Sandra, 1985, p. 35).

The use of literature is also an effective tool in teaching languages which is an integral part of translation education. According to Hasan Atmaca and Rıfat Günday, the factors that cause the use of literary texts in foreign language education are their being "authentic and motivating material," activating students' imaginations, having rich elements concerning culture and language, providing enthusiastic attendance of students, developing students' critical thinking competences, assisting in the growth and development of the four fundamental language competences and sub-competences, and supporting t (2017). Füsün Ataseven uses the term authentic material to describe materials used in foreign language classrooms that are "visual or auditory materials, but not for the classroom because they are created to provide communication, knowledge, and a real language concept," and she considers literature as an authentic material (Ataseven, 1988, p. 191). Irma K. Ghosn holds a similar view, stating that "literature is innately authentic and offers authentic input for language acquisition" (Ghosn, 2002, p. 173), and that via literature, learners "get familiar with many diverse linguistic forms, communicative functions, and meanings."

Literary texts, according to Joanne Collie and Stephen Slater, have cultural and linguistic depth, among other qualities, that make them ideal for use in language schools (1987). Making a thorough examination of the text's linguistic style will help students make meaningful assessments and evaluations of the text by using their knowledge of grammar, vocabulary, and discourse, thereby assisting in the development of critical reading and thinking competence as well as increasing the linguistic and cultural abilities required of the students.

While reading a literary book, students must learn about the text's historical, sociological, cultural, and political periods, as well as encounter other subjects such as history, politics, and sociology. The question of how students will learn the methods required to decode the text and make expert critical judgments about the text from a course that is so crucial in a foreign language and translation education. The most appropriate key for this appears to be stylistic analysis

because the only way to comprehend the manner in which the text conveys its meaning is through a close examination of its linguistic features, which improves the student's linguistic competence as well as critical reading and thinking competence. The goal here is to assist students in decoding a text and making skilled critical judgments about the text utilizing the style and stylistic analysis approach. Stylistics is the elaborative examination of linguistic features of a text to arrive at an understanding of how the text's senses are communicated. The elaborative study serves two key purposes: helping learners to create influential interpretations of the text and increasing learners' skills and comprehension of the language.

In a nutshell, literature courses help students acquire and develop linguistic, analytical, critical, and academic competences in general and critical thinking, critical reading, analytical thinking, cultural awareness competences as well as linguistic and textual competence in particular.

4. THE ROLE OF ENGLISH LITERATURE COURSES IN VOCATIONAL SCHOOLS IN TURKEY

According to the Ministry of National Education's website, a profession is a collection of activities, the norms of which are specified by society, based on systematic knowledge and abilities learned via specific education, to generate valuable goods or services for others and earn money in exchange. Vocational education, on the other hand, is the form of education that provides the required knowledge and abilities to train skilled technical workers in all sectors of social life. ("MEB", n.d.)

Vocational education is available in four-semester associate degree programs at vocational schools in higher education. According to the Higher Education Law of the Council of Higher Education (YÖK), a vocational school is a higher education institution that strives to educate competent people for certain vocations, provides two-year education for two or three terms a year, and awards an associate degree. In today's world, when global competitiveness is at its peak, the need to integrate science and technology in every business line without exception has resulted in a workforce that is educated, can use technology, and quickly adapts to developments. To meet such competent human resources, associate degree programs, which began in the United States in the twentieth century, were designed and adopted in most nations in the 1960s (Akpınar, 2003, p. 10). Students at vocational schools receive actual vocational training as well as theoretical knowledge.

The Higher Education Law No. 2547 (YÖK, 2006) of Turkey was formed in 1981, and all higher education institutions were unified under the umbrella of YK, making Vocational Schools higher education institutions. According to the Higher Education Law, vocational schools are higher education institutions that offer four semesters of instruction and seek to prepare semi-skilled workers for certain occupations. Higher education institutions include vocational colleges inside universities and advanced technology institutes. There is a growth in the number of students enrolled in these schools, which plays an essential role in addressing the semi-skilled staff demands of industry and social institutions in the higher education system, as science and production processes advance at a rapid pace. In this environment, it is critical to build an effective

vocational education system to ensure that qualified persons undergoing training have access to vocational and technical equipment.

Applied English Translation programs are four semesters long, in addition to a mandatory preparation curriculum before the first semester. If the student's foreign language level exceeds a certain upper level, he or she may be spared from preparatory courses. To get admitted to this program, you must pass the TYT (Basic Proficiency Test), which is the first component of the YKS (Higher Education Institutions Exam) offered by ÖSYM (T.R. Measurement, Selection and Placement Center). Furthermore, the YDT (Foreign Language Test), a separate test in the subject of foreign language, is not conducted for admission to this degree. Students who finish this program take the DGS (Vertical Transfer Exam), and if they pass, they are eligible to enrol in undergraduate programs. American Culture and Literature, English Language and Literature, English Translation and Interpreting, English Linguistics, and Translation Studies are among the undergraduate programs that can be transferred from the Applied English Translation program via the vertical transfer system.

When the outcomes of Applied English Translation Programs in Turkey are evaluated, it is clear that there are significant discrepancies between them, which is represented in their curriculum. There are disparities in both the program outcomes and the aims. While some colleges strive for sector-specific goals, others strive for advanced academic translation instruction. Some programs have also stressed language acquisition.

When all twenty-one Applied English Translation Programs in Turkey are examined to see if they include an English Literature course, it is discovered that seven of them, Giresun University, Karabük University, Kastamonu University, Zonguldak Bülent Ecevit University, Aydın University, Ufuk University, Gelişim University, and İzmir Kavram Vocational School, include it.

Despite the fact that English Literature is not included in their curriculum, Niğde Ömer Halisdemir University and Avrasya University incorporate English literature in the content of various courses solely conceptually. Ufuk University also incorporates literary elements in the third and fourth semester courses titled "Literature and Translation". These courses deal with English literature both theoretically and critically, and the Applied English Translation program at Ufuk University aims to provide students with cultural competence, critical reading competence, critical thinking competence, and language competence through literature.

As a result, English Literature is taught in nine of Turkey's twenty-one Applied English Translation programs. Giresun University, Karabük University, Kastamonu University, Zonguldak Bülent Ecevit University, Aydın University, Ufuk University, Gelişim University, and İzmir Kavram Vocational School are among the universities that provide English Literature courses in Applied English translation programs.

There are five English Literature courses in the Kastamonu University Applied English Translation Programme curriculum, three in the Giresun University Applied English Translation Programme curriculum, two in the Aydın University Applied English Translation Programme curriculum, and one in the Ufuk University Applied English Translation Programme curriculum,

Karabük University, Zonguldak Bülent Ecevit University, Gelişim University, and İzmir Kavram Vocational School curriculum.

When the outcomes of Applied English Translation Programs in Vocational Schools are analyzed in terms of the intended outcomes they have on their websites it is found out that the main competences these programs aim at attaining are translation and/or interpreting competence, written and oral communication competence, language competence and linguistic competence as well as professional competence. All of these findings indicate that teaching English literature in associate degree translation programs in Turkey is beneficial and necessary in terms of assisting students in developing cultural, critical reading, linguistic, and critical thinking competences, regardless of whether they intend to work as translators or in other fields after graduation.

CONCLUSION

As these studies show, the goals of Applied English Translation programs are not uniform, which would naturally alter the curriculum. Given all of these goals, it will be advantageous and anticipated to include literary courses that demand and develop all four components in the curriculum.

The analyses have shown that English literature courses which aim to develop the competences and sub-competences are very crucial components of the curricula of Applied Translation programs whether the graduate

(i) practices the translation profession,

(ii) practices a non-translational profession which requires linguistic, cultural, or communicative competences,

(iii) takes the Vertical Transfer Exam to pursue further academic education in a language or culture-related discipline.

The reason is that all these academic and professional objectives require the acquisition of the common competences and (sub-)competences intended by translation competence training, English literature courses, and intended outcomes of the curricula of Applied English Translation Programs. In a nutshell, English literature courses are in line with the basic requirements of translation competence acquisition and program outcomes of Applied English Translation Programs which proves them useful and important as a component of translation education provided by these programs.

REFERENCES

- Albir, Amparo Hurtado (2010). Competence in *Handbook of Translation Studies* Volume 1 ed. Gambier, Y. and Doorslaer, L. (2010) (p. 55). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Ammann, Margret (2008). *Akademik Çeviri Eğitimine Giriş*. E. Deniz Ekeman (Trs.). Multilingual Yayınları: İstanbul.
- Ataseven, Füsün (1988). Değişen Sınıf İçi Ortamların ve Şarkıların Dil Öğretiminde Araç Olarak Kullanılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3,189-198.

- Atmaca, Hasan , Rifat Günday (2017). *Using Literary Texts to Teach Grammar in Foreign Language Classroom. Participatory Educational Research, Special Issue 2016-IV*, 127-133. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/per/issue/47596/601270>
- Beeby, Allison (1996). *Investigating Translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bell, Roger T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. London and New York: Longman.
- Bernárdez, Enrique (2013). A Cognitive View On The Role Of Culture In Translation. *Cognitive Linguistics and Translation: Advances in Some Theoretical Models and Applications*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Campbell, Stuart (1998). *Translation into the Second Language*. London and New York: Longman.
- Chomsky, Noam (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Massachusetts: The MIT Press
- Clandfield, Lindsay (2003). Teaching Materials: Using Literature In The EFL/ESL Classroom. Retrieved from <http://www.onestopenglish.com/support/methodology/teaching-materials/teachingmaterials-using-literature-in-the-efl/-esl-classroom/146508>.article on June 10, 2013.
- Collie, Joanne, Stephen Slater (1987). *Literature in the Language Classroom*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Collins, Norma Decker (1993). Teaching Critical Reading Through Literature. *ERIC Digest*. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED363869>.
- Damrosch, David (2003) *What Is World Literature?* Princeton, NJ: Princeton University Press. In M. Baker & G. Saldanha (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (3rd Edition), (p. 621). London, New York: Routledge
- Delisle, Jean (1980) *L'analyse Du Discours Comme Méthode De Traduction: Initiation À La Traduction Française De Textes Pragmatiques Anglais, Théorie Et Pratique*. Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa.[English translation of Part I by Patricia Hogan and Monica Creery: (1988) *Translation: An Interpretive Approach*. Ottawa: University of Ottawa Press].
- Docking, Robert (1994). *Competency-Based Curricula: The Big Picture*. Prospect, 9:2. 8- 17.
- European Commision. (n.d.). European Master's In Translation (EMT) Explained. Retrieved September 9, 2021 from https://ec.europa.eu/info/resources-partners/european-masters-translation-emt/european-masters-translation-emt-explained_en.
- Ghosn, Irma K. (2002). Four Good Reasons To Use Literature In Primary School. *ELT Journal*, 56, (2). (pp. 172-179)
- Gile, Daniel (1995). *Basic Concepts And Models For Interpreter And Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hall, Edward T. (1981). *The Silent Language*. New York: Anchor Books.
- Hatim, Basil, Ian Mason (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Hönig, Hans G. (1991). Holmes' Mapping Theory And The Landscape Of Mental Translation Processes. In K. van Leuven-Zwart, & T. Naajkens, (Eds.), *Translation Studies: The State Of The Art* (pp. 77-89). Proceedings from the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies. Amsterdam: Rodopi.
- Kelly, Dorothy (2005). *A Handbook for Translator Trainers*. Manchester: St. Jerome Publishing.

- Kılıçkaya, Tuba (2022). *The Role Of The English Literature Courses In The Curricula Of Applied English Translation Programs In Vocational Schools In Turkey*, MA Thesis. İstanbul Yeni Yüzyıl University, İstanbul.
- Kiraly, Donald (1995). *Pathways to Translation. Pedagogy and Process*. Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Kövecses, Zoltan (2006). *Language, Mind, and Culture: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press Inc.
- Lazere, Donald (1987). "Critical Thinking in College English Studies," *ERIC Digest*. ED 284275, 1987. Retrieved March 27, 2021 from <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED284275>.
- Lesznyák, Marta (2007). Conceptualizing Translation Competence. *Across languages and cultures*, 8 (2), 167-194.
- Mustafa, Bachrudin. (1994). Literary Response: A Way of Integrating Reading – Writing Activities. *Journal of Reading Improvement*. 31 (1). Thompson Library Bound Journals.
- Neubert, Albert. (2000). Competence in Language, in Languages, and in Translation. In *Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins.
- PACTE (2000) Acquiring Translation Competence: "Hypotheses And Methodological Problems Of A Research Project". In Allison Beeby et al. (eds.) *Investigating Translation* (pp. 99-106). Amsterdam: John Benjamins.
- PACTE (2003). Building A Translation Competence Model. In F. Alves (Ed.), *Triangulating Translation: Perspectives In Process Oriented Research* (pp. 43-66). Amsterdam: John Benjamins.
- Parkinson, Brian, Thomas H. Reid (2022). *Teaching Literature in a Second Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Pound, Ezra (1971.) *How To Read*. New York: Haskell House Publishers.
- Pym, Anthony (2003). Redefining Translation Competence In An Electronic Age: In Defense Of A Minimalist Approach. *Meta* 48 (4): 481–497.
- Schaeffner, Christina, Beverly Adab (2000). *Developing Translation Competence. Introduction, Developing Translation Competence*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Spiro, Rand (1980). Constructive Processes In Prose Comprehension And Recall. In R. Spiro, B. Bruce, and W. Brewer (Eds.). *Theoretical Issues In Reading Comprehension*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Retrieved March 27, 2021 from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED421688.pdf>.
- Weinert, Franz Emanuel (1999). *Concept Of Competence*. Max Planck Institute for Psychological Research, Munich.
- Widdowson, Henry George (1975). *Stylistics and the Teaching of Literature*. London: Longman.
- Wilss, Wolfram (1976). Perspectives and Limitations of a Didactic Framework for the Teaching of Translation. In Richard W. Brislin (ed.) *Translation Applications and Research*. New York: Gardner.
- Woodsworth, Judith (2013). Impact Of Translation. In Doorslaer, L. v., Gambier, Y. *Handbook Of Translation Studies: Volume 4* (pp. 70-76). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Translating “Translation Studies”: Relational and (Self)reflexive Analysis on (the absence of) Translated Articles in Translation Studies Journals in Turkey

ASST. PROF. DR. AYŞE SAKİ DEMİREL*

Abstract

Bourdiesian sociology of translation calls for relational and (self)reflexive analysis in translation studies (TS). This call urges researchers to objectify TS itself and themselves as objectifying subjects. TS scholars are invited to analyse TS as a field, scrutinise their own positions in the field, question their own scientific knowledge production processes critically, and thus discern how the organisation of the field, their positionings, and power relations within the field influence their practices. Heeding this call, this study aims to conduct relational and (self)reflexive analysis on (the absence of) translated articles in TS journals in Turkey and tries to trace the possible reasons why there are almost no translated “translation studies” articles in the journals although translation has played a pivotal role in the birth and development of TS field in Turkey. To this end, the archives of the TS journals on the DergiPark database were scanned first. It was observed that except for a few translated short stories and articles, there are almost no translated TS articles in the journals. As a TS scholar inhabiting the field for almost 10 years, my observations, experiences, and interactions with other TS scholars in the field suggest that copyrights, the assumption that TS scholars are polyglot and thus do not need translation, the fact that translated articles are not included in academic promotion criteria and intellectual bias considering translation secondary and derivative act are the possible reasons for this situation. Collective and critical reflexivity and various changes in the TS field In Turkey will be offered as potential solutions at the end of the study.

Keywords: translation studies, sociology of translation, Pierre Bourdieu, translation studies journals, relational and (self)reflexive analysis, field, Turkey

“ÇEVİRİBİLİMİ” ÇEVİRMEK: TÜRKİYE’DEKİ ÇEVİRİBİLİM DERGİLERİNDE ÇEVİRİ
MAKALE (OLMAYIŞI) ÜZERİNE İLİŞKİSEL VE (ÖZ)DÜŞÜNÜMSEL BİR ANALİZ

Öz

Pierre Bourdieu sosyolojisini temel alan çeviri sosyolojisi, çeviribilimde ilişkisel ve (öz)düşünümsel analizin gerekliliğini savunur. Bu savunu, araştırmacıları, çeviribilimi ve nesneleştirilen özneler olarak kendilerini yani çeviribilimcileri araştırma nesnesi hâline getirmeleri konusunda teşvik eder. Daha açık bir ifadeyle, çeviribilimciler çeviribilimi bir alan olarak incelemeye, alandaki konumları hakkında düşünmeye, bilim insanı olarak kendi bilimsel bilgi

* Ankara Science Un. Department of English Tran. and Int. a.sakidemirel@gmail.com, orcid: 0000-0003-4412-8076
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 15.2.2023

üretim süreçlerini eleştirel bir şekilde sorgulamaya ve böylece alanın yapısının, alan içindeki konumlarının ve mevcut güç ilişkilerinin alandaki bilimsel pratiklerini nasıl etkilediğini anlamaya davet edilir. Çeviri sosyolojisinin savunularından hareketle yola çıkan bu çalışma, Türkiye'deki çeviribilim dergilerinde çeviri makale (olmayışının) ilişkisel ve (öz)dönüşümsel analizini yapmayı ve söz konusu dergilerde neredeyse hiç çevrilmiş "çeviribilim" makalesinin olmamasının muhtemel nedenleri üzerine fikir yürütmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle çeviribilim dergilerinin DergiPark veri tabanındaki arşivleri taranmıştır. Dergilerde birkaç kısa öykü ve makale çevirisi dışında hemen hemen hiç çevrilmiş çeviribilim makalesi olmadığı görülmüştür. Yaklaşık 10 yıldır çeviribilim alanında konumlanan bir çeviribilimci olarak gözlemlerim, deneyimlerim ve alandaki diğer çeviribilimcilerle kurduğum etkileşimler, telif haklarının, çeviribilimcilerin çok dilli olduğu dolayısıyla çeviriye ihtiyaç duymadıkları varsayımının, çeviri makalelerin akademik yükselme kriterleri arasında yer almamasının ve çeviriye ikincil gören entelektüel önyargının bu durumu ortaya çıkaran muhtemel sebepler olabileceğini göstermektedir. Kolektif ve eleştirel düşünümSELLİK ve bunun beraberinde getireceği çeşitli değişiklikler ve düzenlemeler çalışmanın sonunda potansiyel çözüm önerileri olarak sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: çeviribilim, çeviri sosyolojisi, Pierre Bourdieu, çeviribilim dergileri, ilişkisel ve (öz)düşünümSELLİK analiz, alan, Türkiye

INTRODUCTION

Translation Studies (TS) focusing on the theory and phenomenon of translation began to appear as an independent academic discipline in the 1970s. Parallel, and almost simultaneously, to the developments especially in the Western world, academic interest in TS in Turkey increased in the late 1970s, and the first translation studies undergraduate programs started to be established in the 1980s (Kurultay, 2000; Eruz, 2003; Akbulut, 2016). The establishment of these departments could be considered the first step in the birth and development of the young discipline in Turkey. The first TS scholars training prospective translators in these departments pioneered the formation of the TS literature in Turkey by carrying out scientific research and producing publications.

In these first scientific researches and publications, TS scholars generally drew on western perspectives and cited western resources by translating relevant excerpts. Additionally, they translated some key articles into Turkish and thus contributed to the development of TS in Turkey (Akbulut, 2016).

When the non-academic journals of the period, *Metis* (1987-1992) and *Yazko* (1981-1984), are examined, it can also be realized that some critical TS articles were translated into Turkish to contribute to the discipline (Şan & Fidan, 2021). Therefore, it can be claimed that translation played a pivotal role in the development of TS in Turkey in those years. However, not only in the first years but also in the following periods, translation has always been an essential tool for the discipline's progress in Turkey. As of the 2000s, some TS books were translated into Turkish by TS scholars. In a similar vein, some TS scholars compiled various TS articles, translated them into

Turkish, and published them as books (Şan & Fidan, 2021)¹. As their paratextual analysis reveals, all these translated books and/or articles aim to contribute to TS in Turkey (ibid.). And, although few in number, all these translations have contributed tremendously to the development of the field.

According to the research that I conducted in June 2022 for another study (Saki Demirel, 2022), there are currently 53 TS undergraduate programs in Turkey and like the undergraduate programs, graduate TS programs and the scientific publications produced by TS scholars have increased unprecedentedly in number in the last 10 years. Therefore, it is possible to say that TS in Turkey has now become a well and long-established discipline. The contribution of the above-mentioned translations to this development cannot be overlooked.

Despite the assumption that TS scholars are polyglot and thus do not need translation, my own need for translation while doing research, reviewing relevant literature, and writing my own theses, articles, and papers; my own practices, observations, experiences, and interactions as a TS scholar inhabiting the TS field in Turkey for almost 10 years led me to scrutinise the possible reasons behind (the absence of) translated TS articles in the academic TS journals in Turkey. I examined the academic TS journals because academic TS journals are perhaps the most important mediums/platforms in which scientific researches and publications in the field of TS are published. They are open-access sources and thus they would be more accessible and more effective compared to the translated and or compiled books mentioned above. Therefore, I assumed that the probability of coming across translated TS articles in these journals would be higher. At this juncture, the research questions of this study appeared. Have the academic TS journals in Turkey published translated TS articles? If not, what might be the possible reasons for it? Why have not I and my colleagues, as TS scholars, preferred to translate TS articles to be published in academic TS journals? Is the proverb “The shoemaker's son always goes barefoot” true for TS scholars and journals in Turkey? The detailed review of the literature revealed that no study answers these critical questions.

To fill this gap in the field, this study drawing on Bourdieusian sociology of translation aims to conduct relational and (self)reflexive analysis on (the absence of) translated articles in translation studies journals in Turkey and tries to trace the possible reasons why there are almost no translated “translation studies” articles in the journals although translation itself has played a pivotal role in the birth and development of TS field in Turkey. Meanwhile, it is important to highlight that a full investigation of the whole TS field in Turkey and establishing a definite cause-and-effect relationship regarding the topic lies beyond the aim and scope of this study. Based on my own observations, research and publication experiences, and the critical and (self)reflexive analysis of my own practices and positioning in the field, this study only attempts to trace the possible reasons behind (the absence of) translated TS articles in academic TS journals.

¹ For more detailed information about the translated books and compiled books including translated articles, see Filiz Şan and Önder Fidan's article titled “Çeviribilimin Türkiye'deki Gelişimi Açısından Çeviribilimsel Konulu Derleme Yayınların İncelemesi” (Şan & Fidan, 2021). Besides the compiled books mentioned in this article published in 2021, another compiled book, including articles translated into Turkish, titled *Akademik Çeviri Eğitimi Temel Metinler* (Çoban, 2022) has been quite recently published in July 2022. Therefore, it needs to be added to the relevant corpus.

The remaining part of the study proceeds as follows: The first section gives a brief review of the Bourdieusian sociology of translation with a special focus on Bourdieu's conceptual framework and his relational and (self)reflexive approach. The second section describes the method and scope of the study first and then discusses the results of the analysis within the framework of the Bourdieusian sociology of translation. The last section summarizes the findings, draws conclusions, and makes some suggestions for collective and reflexive changes in the TS field in Turkey.

1. BOURDIEUSIAN SOCIOLOGY OF TRANSLATION

Over the past two decades, TS scholars have shown a growing interest in translation sociology. Translation sociology primarily argues that translators are social agents who are constructing and constructed subjects in society (Angelelli, 2014, p. 5), and translation is an intrinsically social activity that is profoundly influenced by social configurations and, as a result, reflects and affects social interactions (Buzelin 2013, p. 187; Wolf 2010, p. 337).

Translation sociology draws on the theories and conceptual frameworks of many different sociologists. However, it is possible to claim that Pierre Bourdieu has so far been perhaps the most frequently referred sociologist in translation sociology. One of the most influential French sociologists, Pierre Bourdieu is both a distinguished theorist and empirical researcher who examine an extremely wide range of topics. Bourdieu tries to bring theory and practice together and emphasizes mutual interaction between theory and practice, and also agent and society (i.e. mental and social structures). He constructs his social theory on his original concepts of field, habitus, practice, capital, *illusio*, and *doxa* (Bourdieu & Wacquant, 1992).

1.1. Bourdieu's Conceptual Framework

Understanding Bourdieu's original concepts and his conceptual framework is quite essential to figure his social theory out. Therefore, brief definitions of his concepts will be provided in the following paragraphs.

Field: For Bourdieu field refers to a structured social space in which social interactions and struggles take place (Bourdieu, 1998; Calhoun, 2011). In the fields, agents struggle for acquiring capital and power, and position. That is why, field "is the site of endless and pitiless competition [among different people]" (Wacquant, 1998, p. 218). To put it more clearly, "[f]ields are sites for the confrontation of various forces, individual and institutional, and for the production, dissemination, and authorization of different forms of [...] capital" (Inghilleri, 2009, p. 280).

Habitus: Bourdieu defines habitus briefly as "a system durable, transposable dispositions which function as the generative basis of structured, objectively unified practices" (1979, p. vii). Bourdieu emphasizes the "structured" and "structuring" nature of habitus. According to his social theory, habitus is structuring because it shapes our practices unconsciously. At the same time, it is structured because it is shaped by the social structures in which we live (Bourdieu, 1984). As this brief definition reveals, Bourdieu tries to grasp and reveal this relationality between social and mental structures through the concept of habitus.

Capital: Capital is “the sum of the social agent’s determinations, i.e., the qualities or distinctive features he or she develops, incorporates and represents” (Wolf, 2010, p. 339). For Bourdieu, “capital can present itself in three fundamental guises: as economic capital, [...] as cultural capital, [...] and as social capital [...]” (1986, p. 248). Besides these three types of capital, Bourdieu also mentions symbolic capital (prestige or social honour) representing a synthesis of economic, social, and cultural capital (Buzelin, 2013, p. 187; p. 69; Wacquant, 1998, p. 221; Wolf, 2010, p. 339).

Illusio: According to Bourdieu, field represents a game field. Every player participating in the game has illusio. As Inghilleri states “Bourdieu’s concept of illusio refers to the feel for and belief in the game” (Inghilleri, 2009, p. 280). It is “illusio which keeps social actors invested in certain social practices” (Inghilleri, 2005, p. 139).

Doxa: Doxa refers to a society’s taken-for-granted, unquestioned truths. It means “the taken-for-granted, preconscious understandings of the world and our place in it that shape our more conscious awarenesses” (Calhoun, 2011, p. 373)

As these brief definitions and explanations above demonstrate that “[t]he concepts of habitus, capital, and field are [...] internally linked to one another as each achieves its full analytical potency only in tandem with the others” (Wacquant, 1998, p. 223).

1.2. Bourdieu’s Relational and (Self)reflexive Approach

Bourdieu has always highlighted the mutual interrelation between social and mental structures. All central concepts of Bourdieu are based on this dialectical relationality. “Bourdieu’s conceptual formulation does not oppose individual and society as two separate sorts of being – one external to the other – but constructs them “relationally” as if they are two dimensions of the same social reality” (Swartz, 1998, p. 96). To put it simply, according to Bourdieu, habitus, field, and capital are closely related concepts, and agents’ practices arise from this relationality. Bourdieu (1984, p. 101) expresses this relation through the following equation:

$$[(\text{habitus})(\text{capital})] + \text{field} = \text{practice}$$

This equation clarifies that “practice results from relations between one’s dispositions (habitus) and one’s position in a field (capital), within the current state of play of that social arena (field)” (Maton, 2008, p. 51). Thus, not only habitus but rather the interrelation between habitus, capital, and field generate agents’ practices (Calhoun, 2011, p. 364; Maton, 2008, p. 52).

Besides highlighting the fact that agents and society construct one another relationally and the practices in the field arise from this relationality, Bourdieu also “urge[s] sociologists to be “reflexive,” to study and analyse the conditions of their own work and how these might shape their perception and even their theories” (Calhoun, 2011, p. 362). Thanks to the reflexive approach sociologists could continually turn the instruments of social science back upon themselves (Wacquant, 1998, p. 225). And hence, “reflexivity offers the opportunity to see how the organization of the intellectual or academic field as a whole influence the knowledge that is produced within it” (Calhoun, 2011, p. 376). Bourdieu’s concept of reflexivity is not aimed at negative criticism of science, but rather at its development (Calhoun, 2016, p. 116). In other words, Bourdieu’s aim is not to explore the individual perspectives of scientists or to critically expose their

personal dispositions, but rather to explore the production of fundamental perspectives that operate within intellectual fields in general. These basic perspectives are collective products. Identifying them is a way of grasping the unconscious cultural structures that shape intellectual orientations. [...] Reflexivity provides the opportunity to reveal these possible trends as well as to see how the organization of the intellectual or academic field affects the knowledge produced within that field (p. 115).

2. RELATIONAL AND (SELF)REFLEXIVE ANALYSIS ON (THE ABSENCE OF) TRANSLATED ARTICLES IN TRANSLATION STUDIES JOURNALS IN TURKEY

Bourdiesian sociology provides conceptual, theoretical, and methodological frameworks to consider TS as an academic field² (Buzelin, 2013; Wolf & Fukari, 2007). Bourdiesian sociology of translation calls for relational and (self)reflexive analysis in TS. Bourdieu's call for relational and (self)reflexive analysis in sociology urges TS scholars to objectify TS itself and themselves as objectifying subjects. To put it more clearly, the Bourdiesian sociology of translation invites TS scholars to analyse TS itself as a field, scrutinise their own positions in the field, question their own scientific knowledge production processes critically, and thus discern how the organisation of the field, their positioning and power relations within the field influence their practices.

Heeding Bourdieu's call, in this study, I, as a TS scholar inhabiting the TS field in Turkey for almost 10 years, scrutinised (the absence of) translated articles in translation studies journals in Turkey. During this relational and (self)reflexive analysis, I questioned why I, as a TS scholar who makes the phenomenon of translation an object of research and needs translation in doing so, have not translated TS articles to be published in academic TS journals, and why TS journals whose main research object is translation have not published translated TS articles. Is the proverb "The shoemaker's son always goes barefoot" true for TS scholars and journals in Turkey? Based on my own academic practices, observations, research and publication experiences, and interactions with other TS scholars in the field, I attempted to answer these research questions and reveal the possible reasons why there are almost no translated "translation studies" articles in the journals although translation itself has played a pivotal role in the birth and development of translation studies field in Turkey.

2.1. Method and Scope of the Analysis

To this end, to find the TS journals in Turkey, the journals on the database of DergiPark, a national online platform that provides journal hosting and process management services to academic journals in Turkey, were scanned first by simply typing the keywords "çeviribilim" and "translation studies" into the search bar. The update search conducted in September 2022 revealed that there are 6 TS journals in Turkey.

It needs to be stated that the scope of the study was limited to the journals whose titles include "translation studies" and/or "çeviribilim" directly. The reason is that these journals are expected to focus directly and/or solely on TS and thus they are most likely to publish translated

² For a comprehensive analysis of the field of TS in Turkey, see Zuhalemirosmanoğlu's Ph.D. dissertation (2015) and her article (2020) reflecting on the TS field in Turkey with Bourdieu's sociology.

TS articles. Indeed, except for these 6 TS journals, there are various journals whose scopes cover TS and thus publish TS articles, but they were excluded from the corpus of the research. So, the scope of this study may be expanded later to include these journals.

2.2. Findings of the Analysis

The TS journals discovered through the search on Dergipark could be listed as follows, from the oldest to the newest:

Title of the Journal	The first year of publication
Journal of Translation Studies	1991
Istanbul University Journal of Translation Studies	2010
transLogos Translation Studies Journal	2018
Karamanoğlu Mehmetbey University International Journal of Philology and Translation Studies	2019
Journal of Academic Studies in World Languages, Literatures and Translation	2020
International Journal of Language and Translation Studies	2021

Table 1: The list of the TS journals in Turkey

The first striking point in Table 1 is that TS journals in Turkey, although still few in number, have increased in number in recent years, and 4 out of the 6 journals have begun to be published in the last 5 years. This could be interpreted as an indication of the increasing academic interest in the field of TS in recent years.

After TS journals were listed, their archives on DergiPark were scanned individually. Within the scope of the archival analysis conducted in September 2022, 32 issues of the *Journal of Translation Studies*, 16 issues of the *Istanbul University Journal of Translation Studies*, 8 issues of the *transLogos Translation Studies Journal*, 6 issues of the *Karamanoğlu Mehmetbey University International Journal of Philology and Translation Studies*, 5 issues of the *Journal of Academic Studies in World Languages, Literatures and Translation*, and 3 issues of the *International Journal of Language and Translation Studies* were analysed in detail to discover whether they have published translated translation studies articles or not. The following Table 2 shows the results of the archival analysis:

	Title of the Journal	The first year of publication	Scope of of the Journal	Translated Translation Studies Article
1	Journal of Translation Studies	1991	Translated articles are not included in the scope of the journal.	None (Except for a few translated short stories)
2	Istanbul University Journal of Translation Studies	2010	Translated articles are not included in the scope of the journal.	None
3	transLogos Translation Studies Journal	2018	Translated articles are not included in the scope of the journal.	None
4	Karamanoğlu Mehmetbey University International Journal of Philology and Translation Studies	2019	Translated articles are included in the scope of the journal.	3
5	Journal of Academic Studies in World Languages, Literatures and Translation	2020	Translated articles are not included in the scope of the journal.	1 (Except for 5 translated articles in linguistics and literature)
6	International Journal of Language and Translation Studies	2021	Translated articles are included in the scope of the journal.	1

Table 2: The results of the archival analysis

The archival analysis revealed that except for a few translated short stories and articles from the fields of linguistics and literature, there are only 5 translated translation studies articles in the journals. When Table 2 is examined in more detail, it can be easily realized that there are no translated articles in the first 3 journals focusing directly and solely on TS. The analysis of the aim and scope sections of these 3 journals on DergiPark demonstrated that these journals do not even include translated articles in their scope.

Meanwhile, it needs to be emphasized that this study's aim is not to criticize these valuable journals. These journals especially the ones which are focusing directly and solely on TS have been making great and invaluable contributions to the TS field in Turkey. The study only aims to analyse the current situation, attempts to reveal the possible reasons why there are no translated "translation studies" articles in these journals, and makes some suggestions for collective and critical reflexivity and various changes in the TS field in Turkey.

Table 2 also shows that compared to the first 3 journals focusing directly and solely on TS, the second 3 journals are younger and have larger scopes including not only TS but also other cousin disciplines such as language, literature, and linguistics. And 2 out of these 3 journals include translated articles in their scope. The result of archival analysis also revealed that there are 5 translated translation studies articles in total in these 3 journals even though they are much younger compared to the first 3 journals.

Although the translations are still very few in number, the publication of translated TS articles in these younger journals shows that there is progress on the issue in the field.

2.3. Discussion of the Results

As a TS scholar inhabiting the field for almost 10 years, my practices, struggles, observations, research and publication experiences, and interactions with other TS scholars in the field suggest that copyrights, the assumption that translation studies scholars are polyglot and thus do not need translation, the fact that translated articles are not included in academic promotion criteria and intellectual bias considering translation secondary and derivative act might be the possible reasons behind (the absence of) translated TS articles in the academic TS journals in Turkey. These possible reasons could be discussed in light of the Bourdieusian sociology of translation as follows:

- The first possible reason is Copyright. Translators, TS Scholar, and of course journals must get the copyrights of the source articles which they will translate and/or publish. If they cannot get the permission of the copyright holder to use the article for free, they must pay for it. This means that they will spend their time and economic capital to get the copyright. As Bourdieu emphasizes agents struggling for power, capital, and position within the field may spend their economic capital, and money, to acquire cultural, social, and symbolic capital. In other words, they want to take something else (a different kind of capital) in return. They need *illusio* to keep themselves playing in the field.
- The second possible reason is the lack of *illusio*. Translated articles are not included in academic promotion criteria. This means that TS scholars intending to translate TS articles, cannot acquire capital in return, despite the time, money, and effort they spend on copyright and translation itself. Or the capital they obtained (in this case, it could be symbolic capital) and the *illusio* offered by the field are not enough to keep them in the game.
- The third possible reason is that TS scholars are assumed and expected to be polyglots. But most of the time, as my practices, observations, experiences, and interactions reveal, TS scholars in Turkey are bilingual, and they need translation and translated articles to review, read, and cite relevant literature written in a second foreign language. Therefore, TS scholars, like other academic agents in different academic disciplines, need translation. In this case, translated TS articles become crucial for the field, the agents inhabiting the field, and scientific knowledge production processes within the field.
- The fourth possible reason is intellectual bias. Although we, as TS scholars, often emphasize in our studies that translation is at least as important and valuable as the source text, perhaps as we know that translating an article may take as much time as writing an original research article, we do not spend our time on translation, which our intellectual bias and current academic ethos consider the secondary and derivative act. We may prefer to spend our time and capital on producing original research papers which seem more “profitable” in an academic sense compared to translations. At least my self-reflexive and critical analysis based on my own preferences, practices, and experiences, shows this fact.

-

CONCLUSION

In conclusion, the findings of this research reveal that the emergence and/or absence of an academic practice can only be explained through the relationality between the structure of the field and the agents inhabiting the field. Accordingly, the absence of translated articles in the TS journals could be examined by objectifying the structure of the field, its dynamics, and power relations in it, through relational and (self)reflexive analysis.

This study argues that collective and critical reflexivity and various changes in the TS field in Turkey may bring the solution.

Within this framework;

- Translating an academic article could be included in academic promotion criteria by the Council of Higher Education and Inter-university Board, especially for TS scholars. This change may provide motivation (an *illusio* in concepts of Bourdieu) to TS scholars and hence may increase the number of translated articles in the TS journals.
- TS journals can expand their scopes to include translated TS articles. Additionally, they may pay attention to publishing a translated article in each issue. And they may publish special issues consisting entirely of translated articles and thus invite translation to the centre of the field. Accordingly, this may help to challenge and/or change the intellectual bias and current academic ethos considering translation secondary and derivative act.
- Special Awards could be given to encourage TS scholars to translate TS articles. Inter/national TS congresses/conferences could be the platforms where these awards will be given to their owners. For instance, the best-translated article award could be given. Besides the TS scholars who translate articles, the TS journals that publish translated articles could be encouraged too, through similar awards. In addition to these awards, economic support could be provided to translators and journals to alleviate the economic burden that may be caused by copyrights.

It goes beyond doubt that thanks to the articles translated and/or to be translated from different languages to Turkish, the TS field in Turkey will get stronger and these translations will contribute to the formation of a TS discourse and terminology in Turkish. Similarly, translations from Turkish into other languages will increase the visibility of Turkish TS scholars and their studies in the international arena and strengthen their capital. As they are open-access sources, TS journals' role in this process is quite significant.

As emphasized in the introduction part, a full investigation of the whole TS field in Turkey and establishing a definite cause-and-effect relationship regarding the topic lies beyond the aim and scope of this study. Based on my own practices, observations, research and publication experiences, and interactions with other TS scholars in the field, I attempted to conduct relational and (self)reflexive analysis to trace the possible reasons behind (the absence of) translated TS articles in academic TS journals and finally to make some suggestions for potential solutions. Further studies conducting interviews with the editors of the TS journals and a large number of TS scholars in the TS field on the topic are therefore required to strengthen the findings of this study and reach more comprehensive and holistic results. Notwithstanding its limitations, this study will hopefully pave the way for further relational and (self)reflexive analyses that will contribute to the development of the TS field in Turkey.

REFERENCES

- Akbulut, Ayşe Nihal (2016). *Türkiye'de çeviribilim. İlk adımların yol arkadaşlığı*. Sözcükler.
- Angelelli, Claudia V. (2014). The sociological turn in translation and interpreting studies. In C. Angelelli (Ed.), *The sociological turn in translation and interpreting studies* (pp. 1-7). John Benjamins Publishing Company.

- Bourdieu, Pierre (1979). *Algeria 1960: The disenchantment of the world; the sense of honour; the Kabyle house or the world reversed*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Trans.). New York: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. In J.G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-248). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre (1998). *On television and journalism*. London: Pluto. [Originally published as *Sur la télévision, suivi de l'emprise du journalisme* (Paris: Raisons d'agir).]
- Bourdieu, Pierre and Wacquant, Loic J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Buzelin, Helene. (2013). Sociology and translation studies. In C. Millán & F. Bartrina (Eds.), *The Routledge handbook of translation studies* (pp. 187-200). USA: Routledge.
- Calhoun, Craig (2011). Pierre Bourdieu. In G. Ritzer & J. Stepnisky (Eds.), *The Wiley-Blackwell companion to major social theorists* (pp. 361-394). Blackwell Publishing.
- Calhoun, Craig (2016). Bourdieu sosyolojisinin ana hatları. In Güney Çeğin vd. (Eds.), *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi*. İletişim Yayınları.
- Çoban, Fadime (Ed.). (2022). *Akademik çeviri eğitimi temel metinler*. Aktif Yayınları.
- Emirosmanoğlu, Zuhâl (2015) *Çeviribilim sosyolojisine doğru: Bourdieu sosyolojisiyle Türkiye'de çeviribilim alanını düşünmek*. (Unpublished Ph.D. Dissertation). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emirosmanoğlu, Zuhâl (2020) *Çeviribilim sosyolojisine doğru: Bourdieu sosyolojisiyle Türkiye'de çeviribilim alanını düşünmek*. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, (11), 35-53. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuceviri/issue/56814/795789>
- Eruz, Sakine (2003). *Çeviriden çeviribilime: Yüzyılımız penceresinden çeviribilimsel gelişmelere bir bakış*. Multilingual.
- Gouanvic, Jean-Marc (2010). Outline of a sociology of translation informed by the ideas of Pierre Bourdieu. *MonTI Monografías de Traducción e Interpretación*, 2, 119- 129.
- Inghilleri, Moira (2005). The sociology of Bourdieu and the construction of the 'object' in translation and interpreting studies. *The Translator*, 11(2), 125-145, DOI: 10.1080/13556509.2005.10799195
- Inghilleri, Moira (2009). Sociological approaches. In M. Baker & G. Saldanha (Eds.), *Routledge encyclopedia of translation studies*. London/New York: Routledge.
- Kurultay, Turgay (2000). *Çeviriye bilimsel bakış ve Türkiye'deki gelişmeler*. Retrieved from <https://ceviribilim.com/2006/06/01/ceviriye-bilimsel-bakis-ve-turkiye%E2%80%99deki-gelismeler/> on 01.10.2022
- Maton, Karl (2008). Habitus. In M. Grenfell (Ed.), *Pierre Bourdieu key concepts*. Durham: Acumen, pp. 49-66.
- Saki Demirel, Ayşe (2022, June). Teaching feminist translation in Turkey. Presented at the 5th European Colloquium on Gender and Translation, Ferrara, Italy.

- Swartz, David (1998). *Culture & power: The sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Şan, Filiz and Fidan, Önder (2021). Çeviribilimin Türkiye'deki gelişimi açısından çeviribilimsel konulu derleme yayınların incelenmesi. *Journal of University Research*, Volume 4, Issue 2, page: 127-136. Doi: 10.26701/uad.898896
- Wacquant, Loic J D. (1998). Pierre Bourdieu. In R. Stones (Ed.), *Key sociological thinkers* (pp. 215-229). Macmillan Press.
- Wolf, Michaela (2010). Sociology of translation. In Gambier, Y and van Doorslaer, L. (Eds.), *Handbook of translation studies volume 1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- Wolf, Michaela and Fukari, Alexandra (Eds). (2007). *Constructing a sociology of translation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

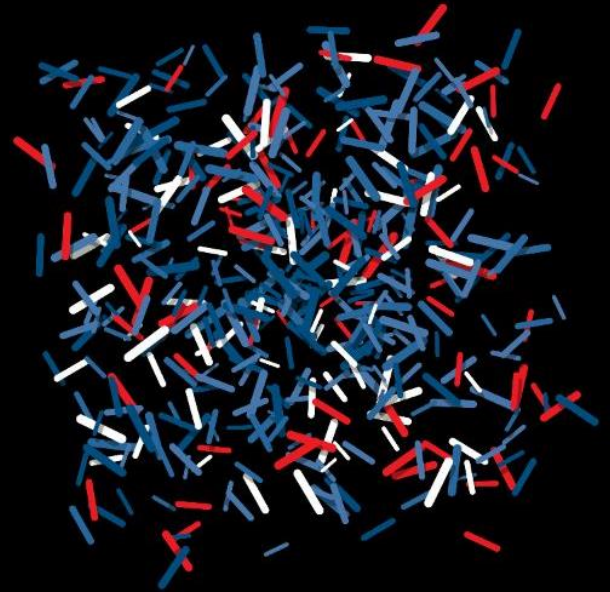

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

Gönül Suveren ve Gülten Suveren Kardeşler ve Çeviri Türkçe Popüler Edebiyat*

DR.ÖĞR.ÜYESİ AHU SELİN ERKUL YAĞCI**

DR.ÖĞR.ÜYESİ DİLEK ALTINKAYA NERGİS***

NECLA VATANSEVER****

Öz

Suveren kardeşler 1950'lerin sonu, 1960'ların başından başlayarak 2010'lu yıllara kadar polisiye, macera, korku, bilim-kurgu, aşk romanları gibi pek çok türde yüzlerce popüler edebiyat kitabın çevirisini Türk okurlarla buluşturmışlardır. İki çevirmenin popüler edebiyat çevirisi alanındaki katkıları yadsınamaz olsa da Suverenler, hem okurlar hem de Türk edebî sistemindeki profesyoneller tarafından kaynak metnin bazı kısımlarını attıkları veya aslına uygun çevirmediği gerekçesiyle zaman zaman ağır eleştirilere maruz kalmışlardır. Araştırmanın amacı Türkiye'nin en aktif ve üretken çevirmenlerinden olan Gönül ve Gülten Suveren kardeşlerin 40 yılı aşkın aktif çeviri hayatları boyunca çeviri Türkçe popüler edebiyat repertuarındaki dönüştürücü çeviri öznesi rollerini tartışmaktır. Aynı zamanda Suveren kardeşlerin kullandıkları çeviri stratejilerinden dolayı eleştirilmelerine rağmen çevirileriyle ilgili aldıkları bazı kararlarda kendi çevirmen "habitus"larının yanı sıra çalıştıkları yayınevlerinin ve piyasa koşullarının da belirleyici olduğunu ortaya koymaktır. Bu nedenle araştırmada Suverenlerin çevirilerinde yaptıkları müdahalelerin ardında yatan nedenleri anlamak adına onların hayatı ve çeviri anlayışları gibi iç etkenlerin yanında çevirilerinin büyük kısmını yayınladıkları Altın Kitaplar Yayınevi ve çeviri yaptıkları dönemin piyasa koşulları gibi dış etkenler de incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Gönül Suveren, Gülten Suveren, Türkçe popüler edebiyat, edebiyat çevirisi

GÖNÜL AND GÜLTEN SUVEREN SISTERS AND THE FIELD OF TURKISH TRANSLATED POPULAR LITERATURE

Suveren sisters translated hundreds of popular literature books such as detective, adventure, horror, science-fiction, and romance novels for Turkish readers from the late 1950s and early 1960s to the 2010s. Although the contributions of these two translators in the field of popular literary

* Bu çalışmanın ilk şekli, 2021 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı'nda başarıyla savunulan "Die populären Literaturübersetzer in der Türkei: Gönül Suveren & Gülten Suveren" adlı yüksek lisans tezinin Türkçeye kazandırılmış ve yeniden düzenlenmiş halidir. Çeviri Türkçe popüler edebiyat repertuarına katkı sağlaması amacıyla, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi** tarafından "Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi" (BAIBU-ICASTIS) olarak düzenlenen platformda, 30 Eylül 2022 tarihinde çevrimiçi sunulmuş olup söz konusu çalışma daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

** Ege Ün. Mütercim Tercümanlık Bölümü, ahu.selin.erkul.yagci@ege.edu.tr, orcid: 0000-0002-2184-9498

*** Ege Ün. Alm.Mütercim Tercümanlık Bölümü, dilek.altinkaya.nergis@ege.edu.tr, orcid: 0000-0003-4003-7273

**** necla.nv@gmail.com, orcid: 0000-0002-9103-5318

Gönderim tarihi: 9.10.2022

Kabul tarihi: 10.1.2023

translation are undeniable, they have been subject to heavy criticism by both readers and professionals in the Turkish literary field for omitting and/or shortening parts of the source texts or not translating them properly. The aim of the research is to discuss the transformative role of the translations by Gönül and Gülten Suveren in the Turkish popular literature field. At the same time, although Suveren sisters were criticized for the translation strategies they used, it is aimed to reveal that the publishers they worked for and the market conditions are also crucial in some of the decisions they take regarding their translations, as well as their own translator "habitus". To this end, this paper aims at questioning the reasons behind the textual interventions in their translations, external factors such as the market conditions of the period in which they translated, will be examined as well as internal factors such as their personal life and preferences.

Keywords: Gönül Suveren, Gülten Suveren, popular literature in Turkey, literary translation

GİRİŞ

Gönül ve Gülten Suveren kardeşler, 50 yıldan fazla sürdürdükleri çevirmenlik kariyerlerinde edebî kitaplar, teknik metinler, tefrikalar ve ansiklopediler de dâhil olmak üzere toplam bini aşkın sayıda eser çevirmişlerdir (Bulut, 2007, s. 84). Uzun ve başarılı çevirmenlik deneyimleriyle Suverenler piyasada çok aranan ve bilinen isimler Altın Kitaplar ve *Nokta* Dergisi gibi yayıncılar tarafından ödüle layık görülmüşlerdir (age, s. 83). Bunun yanında Gönül Suveren 2005'te Çeviri Derneği Onur Ödülü'nü kazanmış, Gülten Suveren'e de 2006 yılında Çeviri Derneği tarafından Onur Üyeliği plaketi takdim edilmiştir (Bulut/Gürses, 2019, s. 248). Gönül Suveren 2008, Gülten Suveren ise 2011 yılında vefat etmiştir (age, s. 246).

Gönül Suveren ve Gülten Suveren'in çevirdikleri eserler, çevirmen olarak kariyerleriyle ilgili yapılan birçok çalışma vardır. Bu çalışmalar kendileriyle yapılan röportajlar ve çeviri kitapları hakkında yayınlanan eleştirileri kaynak olarak kullanmış ve Suveren kardeşlerin Türkiye çeviri piyasasındaki yeri ve önemini ortaya koymuştur (bkz. Bulut/Gürses 2019, Bulut 2007, Serper/Gürses 2006, Tahir Gürçağlar 2005, Bozkurt Jopuntura 2019, Vatanserver 2020).

Böylesine uzun bir çeviri kariyeri, çevrilen çoğu çok satan yüzlerce kitap ve yeniden baskı elbette Suveren kardeşlerin çevirilerine birçok övgüyü ve haklı ya da haksız birçok eleştiriye de beraberinde getirmiştir. Özellikle 2000li yıllarda Celal Üster, Doğan Hızlan, Ülkü Tamer gibi edebiyat insanlarının çeşitli yazılarıyla gündeme gelen ve 1960-1990 arası popüler çeviri yayıncılığını ve dönemde yayınlanan çevirilerin kalitesini, metne sadakatini ve genel olarak çeviri anlayışını sorgulayan eleştiriler yayıncılık alanında yankı bulmuştur. Sonuç olarak örneğin Altın Kitaplar bazı Agatha Christie ve Stephen King romanlarını yeniden çevirtmiş ve yeni baskılarını piyasaya sunmuştur. Suveren kardeşler sosyal medyada da birçok eleştiri almalarına rağmen çevirilerini beğenip yeniden yayınlanmasını talep eden büyük bir destek de görmüşlerdir.

Söz konusu çalışma da bu eleştirilerin sebeplerini Gönül ve Gülten Suveren kardeşlerin çeviri anlayışlarını, yayıncıların tutumlarını ve çeviri edebiyat alanındaki dönüşümünü araştırmayı amaçlayan bir yüksekisans tezinden çıkmıştır. Makalenin ilk bölümünde Suveren kardeşlerin çeviri kariyerlerinden, çevirilerini yayınlayan yayınevleri ve dönemin genel çeviri yayıncılığı arasındaki etkileşim ele alınacak. Makalenin ikinci kısmında Suveren kardeşlerin

çevirdiği dört metin üzerinde yapılan metin ve yanmetin incelemesiyle çevirilerinde kullandıkları stratejileri irdelenecek.

Makalede Suverenler'le yapılan söyleşilerden ve kendileriyle aynı dönemde çeviri yapan çevirmenlerin açıklamalarından yararlanarak çeviri yaptıkları ortamı, dönemi ve dönemin yayıncılık, ekonomik ve siyasi koşullarını tartışırken Pierre Bourdieu'nün alan, sermaye ve habitus kavramlarından yararlanılacaktır¹.

1. GÖNÜL VE GÜLTEN SUVEREN KARDEŞLER

Saygın okullarda eğitim gören, yabancı dile ve kitap okumaya önem verilen aydın bir ailede yetişen Suverenlerin çocukluktan itibaren yüksek bir kültürel ve toplumsal sermayeye sahip oldukları görülmektedir. Bu özelliklerinin çevirmenlik yapmaya başlamalarında önemli bir itici güç olduğu ve Suverenlerin çevirmenliğe başlayarak bu sermayelerini ekonomik sermayeye çevirdikleri söylenebilir. Suverenler'in çeviri kariyerleri yükseköğrenim gördükleri Amerika'dan döndükleri zaman başlamıştır. Gönül Suveren önce *Yeni Sabah* ve *Babıali* gazetelerinde çalışmıştır (Serper/Gürses, 2006, s. 3). Gülten Suveren, ablasıyla birlikte Türkiye Yayınevinde çalışmıştır. Ceylan Yayınevi için hem cinayet romanları çevirmiş hem de yayınevinin çıkardığı *Samanyolu* Dergisi için resimli romanlar yazmışlardır. Çalıştıkları diğer yayınevleri Başak, İnkılap, Remzi, Akbaba, Kelebek, Hayat, Hürriyet, Milliyet, Alfa, Say ve Tay'dır. Tay Yayınevi için dergi, Say Yayınları için çocuk kitapları, *Yeni Sabah*, *Milliyet* ve *Hürriyet* gazeteleri için de tefrika çevirileri yapmışlardır (age, s. 8; Bulut, 2007, s. 85).

Gönül ve Gülten Suveren'in edebî çeviri, teknik çeviri ve ansiklopedi yazarlığının yanında bireysel olarak çalıştıkları farklı alanlar da bulunmaktadır. Gönül Suveren dergiler için derleme metin çevirileri yapmış, Saklambaç dergisi için sözde çeviri tefrikalar yazmıştır (bkz. Bulut/Gürses, 2019, s. 246; Serper/Gürses, 2006, s. 14). Gülten Suveren ise dergi ve gazetelerde burç, astroloji, fal, tarot ve magazin yazıları, bu konuda dergi yazıları ve kitaplar yazmıştır. 2006 yılında ise kendisinin ilk telif romanı olan *Makasçı* isimli polisiye roman yayınlanmıştır. Suveren söz konusu kitaplara ilaveten, Ceylan Yayınevi ile çalıştığı dönemde çevirdiği cinayet romanlarında eksik forma olduğunda bu kısımları kendisinin yazarak tamamladığını ve *Doğu Masalları* isimli derleme kitaptaki eksik kısımları tamamlamak için iki de hikâye yazdığını belirtmektedir (Serper/Gürses, 2006, s. 1, s. 6). Suveren kardeşlerin tüm bu çeviri ve metin üretim pratikleri Türkiye'de dönemin yayıncılık politikasının bir aynası niteliğindedir.

Gönül Suveren, edebî çeviriye 1946 yılında Jane Austen'ın *Altın Halka* (*Pride and Prejudice*) eserini çevirerek başlamış, 2009 yılında çevirdiği Agatha Christie'nin *Kader Kapısı* (*Postern of Fate*)

¹ Alan, sermaye ve habitus kavramları birbirleriyle bağlantılıdır ve birlikte buldukları bir ilişkiler sistemi içinde anlam kazanmaktadır. Bourdieu alanı "pozisyonlar arasındaki nesnel ilişkiler ağı veya yapısı" olarak tanımlamaktadır. Habitus eyleyenlerin söz konusu nesnel ilişkiler ağını veya yapısını içselleştirme şeklini ifade ederken sermaye ise eyleyenlerin sahip oldukları gücü tanımlamaktadır (1993: 7. Bourdieu'ye göre kültürel, sosyal, ekonomik ve sembolik olmak üzere dört sermaye türü bulunmaktadır. Kültürel sermaye kendini üç şekilde göstermektedir: aileden gelen kültürel altyapı, kitap, resim, müzik aleti gibi kültürel nesnelere ve eğitim durumu. Sosyal sermaye, eyleyenlerin sosyal çevrelerindeki kişilerle olan ilişki ağını ifade ederken ekonomik sermaye ise para ve paraya çevrilebilen mal varlığını tanımlamaktadır (Bourdieu 1986: 241-258). Sembolik sermaye ise kişinin sahip olduğu itibar, ün ve onuru temsil etmektedir (Bourdieu 1993, s. 7).

eseriyle edebî çeviri kariyerini noktalamıştır. 63 yıllık edebî çeviri kariyerinde toplam 350 eser çevirmiştir. Genel olarak aşk, macera, polisiye, korku, bilim-kurgu gibi pek çok türde çok satan kitaplar çevirmiştir. Barbara Cartland, Wilbur Smith, Agatha Christie ve John Dickson Carr, Stephen King, Isaac Asimov, Suveren'in en çok çevirdiği yazarlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu yazarların içinden Suveren'in en çok eserini çevirdiği yazar Agatha Christie'dir. Suveren, Christie'nin toplam 80 eserini Türkçe'ye çevirmiştir. Bu çevirilerin 76'sı Altın Kitaplar tarafından yayınlanmıştır. Çevirdiği birçok çok satan ve klasik eser de farklı çevirmenler tarafından yeniden çevrilerek farklı yayınevleri tarafından yayınlanmıştır. Suveren'in çevirdiği eserlerin pek çok kez yeniden basılması ve çevrilmesi bu eserlerin popülerliğine işaret etmektedir. Ayrıca yukarıda söz edildiği gibi, Suveren'in çevirilerinin ilk defa 60'lı, 70'li yıllarda basılıp 2000'li yıllarda hala yayınlanmaya devam etmesi çevirmenin piyasadaki kalıcılığını ve istikrarlı konumunu göstermektedir. Gülten Suveren, edebî çeviriye 1963 yılında, düzeltmelerini ablası Gönül Suveren'in yaptığı, Pierre La Mure'un *Ay Işığı (Clair de lune)* eserini çevirerek başlamış, (Serper/Gürses, 2006, s. 3) edebî çeviri kariyerini 2007 yılında çevirdiği Robert Ludlum'un *Son Ültimatom (The Bourne Ultimatum)* eseriyle noktalamıştır. Gülten Suveren'in çevirdiği eserler incelendiğinde ablası Gönül Suveren'in çevirdiği türlerle ortak olarak aşk, polisiye ve macera romanları, söz konusu türlerden farklı olarak ise dünya çocuk klasikleri, astroloji kitapları, casus romanları gibi türlerde çok satan kitaplar görülmektedir. Suveren'in çevirdiği eserlerin arasında en çok dikkat çeken tür çocuk kitaplarıdır.

Suveren kardeşler çevirdikleri kitapları nasıl seçtiklerini, çeviri yaparken kullandıkları stratejileri, dikkat ettikleri unsurları ve çeviriyle ilgili genel görüşlerini kendileriyle yapılan görüşmelerde dile getirmişlerdir. Suverenlerin çevirilerinde en çok dikkat ettikleri konulardan biri metne bağlılıktır. Gülten Suveren, kaynak metne mümkün olduğunca sadık kalmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Ancak Türkçe'de karşılığı olmayan bazı ifadeleri kültür farkından dolayı kelimesi kelimesine çevirmediklerini, olabildiğince Türkçeleştirdiklerini ve bunu yaparken akıcı bir metin oluşturmaya da özen gösterdiklerini ifade etmektedir. Suveren, hedef metnin çeviri kokmaması gerektiğini, bu nedenle çeviri yaparken İngilizce ifadeleri mümkün olduğunca Türkçeleştirdiklerini dile getirmektedir (Bulut, 2007, s. 86). Gülten Suveren'in açıklamalarından yola çıkarak Gönül Suveren'le birlikte çevirilerinde yerileştirme stratejisini benimsedikleri söylenebilir.

Gönül ve Gülten Suveren çevirdikleri eserlerde günlük konuşma dili kullanmaktadırlar. Bununla birlikte paragraflarda kelime tekrarlarından kaçınmakta, kelimelerin eş veya yakın anlamlısını kullanmaya özen göstermektedirler (Serper/Gürses, 2006, s. 2, 3, 7). Gülten Suveren edebî çeviri yaptıkları süre boyunca kullandıkları dilin hiç değişmediğini belirtmekte, bu durumu bir avantaj olarak görmektedir: "Mesela bakın, okurlar Agatha Christie ararken, bir tanıdık söyledi kitap yeri olan, Gönül Suveren'in Agatha Christie'sini istiyorum diyorlarmış. O dile alışmış, onun dilini sevmişler" (age, s. 3, 7). Gülten Suveren, edebî çeviri kariyerleri boyunca aynı dili kullansalar da çevirinin eskiyebildiğini, bu nedenle Oscar Wilde'ın *Narlı Bahçe* eserini üç kez yeniden çevirdiğini belirtmektedir (age, s. 8). Suveren'in yeniden çeviriye sıcak bakması zamanın değişen

koşullarına ayak uydurabildiğini ve kendi çevirilerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşabildiğini göstermektedir.

Gülten Suveren, ablası Gönül Suveren’le birlikte yaptıkları çevirilerin yetkinliğine güvenmektedir ve redaktörlerin kendi çevirileri üzerinde fazla değişiklik yapmadığını belirtmektedir. Çevirdikleri cümleleri kendilerinin kontrol ederek cümleler üzerinde düzeltmeler yaptıklarını, bu nedenle çevirilerinde anlatım bozukluğu bulunmadığını dile getirmektedir. Suveren, 60’lı ve 70’li yılların redaktörlerin öztürkçe sözcüklerin kullanımına özen gösterdikleri yıllar olduğundan dolayı yalnızca çevirilerindeki birkaç kelimeyi öztürkçe olanlarla değiştirdiklerini eklemektedir (age, s. 10). Ancak Suverenler aşağıda yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere, bu kullanımı doğal bulmadıkları için çevirilerinde pek tercih etmemekte oldukları açığa çıkmaktadır:

[...] öztürkçe kullanmalardan “durum”, “tutum” güzel laflar değil mi şimdi. Ama bazı artık çok batan laflar var insana, açık söyleyeyim! Niye “inkâr” kalkıyor da, “yadsımadım”, diyorum. Niye yadsımıyorum ben! Bilmiyorum ki!” Suveren, çevirilerinin üzerinde fazla değişiklik yapılmadığını belirtmesine rağmen redaktörlerin çeviri metinler üzerinde değişiklikler yaparken kendilerinin fikirlerini aldıklarını ve genellikle fikirleriyle çelişen düzeltmeler yapmadıklarını dile getirmektedir. Eskiden dönemin redaktörlerine duydukları güvenden dolayı çevirilerinin son halini kontrol etmediklerini de eklemektedir. (Serper/Gürses, 2006, s. 9-10)

Gülten Suveren’in kendisiyle yapılan röportajlarda üzerinde durduğu bir diğer nokta da her çevirmenin kendi kişiliğine uygun eserler çevirmesi gerektiğidir. Suveren’in yaptığı söyleşilerden ablasıyla birlikte kariyerleri boyunca bu noktaya dikkat ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Suveren, çeviri habitusları çok benzer olmasına rağmen kendisinin sert cinayet romanları çevirirken ablası Gönül Suveren’in daha yumuşak olanları tercih ettiğini belirtmektedir (Bulut, 2007, s. 86). Gülten Suveren, bunun yanında içinde müstehcen kısımlar bulunan eserleri çevirmeyi tercih etmediğini ve genellikle bu tarz içeriklere sahip olmadıklarından dolayı çocuk ve macera kitapları ile cinayet romanları çevirdiğini dile getirmektedir (Serper/Gürses, 2006, s. 5). Gönül Suveren bu konuyla ilgili Tahir Gürçağlar ile yaptığı görüşmede kitaplardaki “açık saçık bölümleri çevirmekten hoşlanmadıklarını, bunları kaynak dilde bıraktıklarını ve daha sonra bu kısımları yayınevının çevirdiğini” (Tahir Gürçağlar, 2005: 148) belirtse de Vladimir Nabokov’un *Lolita* eserini çevirdiğinden dolayı bu konudaki fikirlerinin kardeşi Gülten Suveren’e göre daha esnek olduğu söylenebilir. Gülten Suveren bu eserle ilgili fikirleri sorulduğunda kitabı “tamamen sübyancı” (Serper/Gürses, 2006, s. 8) olarak nitelermekte ve kendisinin bu tarzda kitap çevirmediğini belirtmektedir. İki kardeşin çevirilerinde kullandıkları dil ve üslup her ne kadar benzer olsa da çevirdikleri eser türlerinin zaman zaman birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Çevirmenlerin çeviri habituslarına dair aralarındaki tek farkın bu olduğu söylenebilir.

Suverenler Altın Kitaplar için çevirdikleri eserleri büyük oranda kendileri belirleseler de yayınevlerinin talepleri doğrultusunda “milliyetçi” ve “komünist aleyhtarı” olarak nitelendirilen ideolojik eserler de çevirmişlerdir. Gülten Suveren bu bağlamda Altın Kitaplar tarafından yayınlanan Ayn Rand’ın *Yaşamak İstiyorum* (*We the Living*) ve *Yaratılan Dünya* (*The Fountainhead*) isimli eserlerini çevirmiştir (age, s. 6). Gerek müstehcen içeriği olan eserleri çevirmemeleri gerek

yukarıda sözü geçen milliyetçi ideolojideki eserleri çevirmeleri nedeniyle Suverenler bazı çevreler tarafından milliyetçi ve dindar olarak yaftalanmışlardır. Azize Bergin konuyla ilgili olarak Suveren kardeşlerle Altın Kitaplar'da çalıştıkları dönemde Harold Robbins'in *Fedai (Pirate)* isimli romanının Türkçe'ye çevrilmesinin düşünüldüğünü ancak Suverenler'in, yayınevini o dönemki sahibi Turhan Bozkurt'a romanın Yahudi propagandası yaptığı için çevrilmesinin uygun olmayacağını söylediklerini ifade etmektedir. Suverenler'le aynı fikirde olmayan ve romanı beğenen Bergin, Bozkurt'a romanı kendisinin çevirebileceğini söylemiş, Bozkurt da bu teklife olumlu yanıt vermiştir. Roman Türkiye'de beğeniyle karşılanmış, romanın Bergin tarafından yapılan çevirisi dört-beş baskı yapmıştır. Ancak bu durum Suverenler'in kitap hakkındaki fikirlerini değiştirmek için yeterli olmamıştır (bkz. Bergin, 2004, s. 152, 153).

Gülten Suveren, Gönül Suveren ile çeviri yaparken kaynak metne mümkün olduğunca sadık kalmaya çalıştıklarını belirtmesine rağmen hem edebî dizgedeki profesyoneller hem de okurlar tarafından eleştirilmişlerdir. Bu eleştiriler başta kaynak metinlerde yaptıkları atlamalar olmak üzere yaptıkları yerileştirmeler, hatalı çeviriler, İngilizce deyimleri ve atasözlerini çevirmedeki yetersizlikleri, dilbilgisi kurallarına uymamaları, 3. tekil şahıs zamirlerini ve özel isimleri Türkçe'ye çevirmeleri, eserlerin başlıklarını çevirirken asıllarına sadık kalmamaları ve Türkçe'ye aktardıkları eserlerde çeviri kokusunun bulunması gibi konu başlıkları altında özetlenebilir. Bu eleştirileri metin ve yanmetin incelemelerinden önce Gönül ve Gülten Suveren kardeşlerin çeviri yaptıkları alanı betimlemek çevirmen olarak aldıkları kararlarda alanın etkisini göstermek açısından önemlidir.

2. GÖNÜL VE GÜLTEN SUVEREN'İN ÇEVİRİ YAPTIKLARI ALAN

Elli yılı aşkın çeviri kariyerlerinde Suveren kardeşler başta Altın Kitaplar olmak üzere Türkiye'deki popüler yayıncıların neredeyse tümü ile çalışmışlardır. Suverenlerin yılda bazen 15-20 kitap çevirdikleri görülmektedir. Gülten Suveren, kendisiyle yapılan bir röportajda Altın Kitaplar'ın çocuk klasikleri yayınladığı dönemde haftada bir kitap çevirdiğini belirtmektedir (Serper/Gürses, 2006, s. 6). Gönül ve Gülten Suveren gibi 1960'lı yıllarda Altın Kitaplar'da çeviri yapan Azize Bergin o yıllarda "kitap piyasasında güncelliği takip etmenin çok önemli" olduğunu ve yayınevleri arasında dönemin popüler kitaplarını en kısa sürede yayınlatabilmek için kıyasıya bir rekabet olduğunu belirtmekte, bu nedenle çevirmenlerin oldukça yoğun bir tempoda çalıştıklarını ifade etmektedir (Bergin, 2004, s. 153). Suverenler ve Bergin ile aynı dönemde çeviri yapan Nihal Yeğınobalı da söz konusu rekabetten dolayı yayınevlerinin çevirmenlere tanıdıkları sürenin oldukça kısa ve ödedikleri ücretlerin düşük olduğunu, bunun da çevirilerin kalitesini olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir (Erkul Yağcı, 2019, s. 224). Gönül Suveren, Tahir Gürçağlar'la yaptığı bir görüşmede kaynak metinde yaptığı atlamalara ve cümleleri basitleştirerek çevirmesine ilişkin "geçmişte yayınevlerinin sayfa sınırlaması nedeniyle bazı kitapları kısaltmalarını istediklerini" ifade etmektedir (Tahir Gürçağlar, 2005, s. 148). Gülten Suveren, uyguladıkları atlama ve basitleştirme stratejilerinin çeviri yaptıkları alanın yayıncılık politikalarından ve zaman zaman ekonomik koşullardan kaynaklandığını ve dönem yayıncılığında çok yaygın olduğunu belirtmiştir.

Bergin'in ve Yeğinobalı'nın ifadeleri yayınevlerinin kitapları kısaltmak için çevirmenlere müdahale ettiklerini doğrudan belirtmese de Suverenlerin bu konudaki açıklamalarını destekler niteliktedir. Telif hakları kanununun henüz çıkmadığı, önceki bölümde belirtildiği gibi çevirmenlerin kaynak metindeki eksik formları tamamlamak için yazarlık da yapabildiği ve yayınevleri arasında rekabetin oldukça yüksek olduğu bu alanda yayınevlerinin çevirileri daha akıcı hale getirmek ve mümkün olduğunca kısa sürede yayınlamak için çevirmenlerden kaynak metindeki bazı bölümleri atlamalarını ve basitleştirerek çevirmelerini talep etmeleri olağan görünmektedir.

Bergin ve Yeğinobalı yukarıdaki ifadelerine ilaveten çeviri yaptıkları alanda yayınevleri arasındaki rekabetten dolayı bir çevirinin mümkün olduğunca kısa bir sürede yayınlanabilmesi için bir eserin birden fazla çevirmen arasında bölünerek çevrildiğini belirtmektedir (bkz. Bergin, 2004, s. 153; Erkul Yağcı, 2019, s. 224). Bergin, Soljenitsin'in Nobel ödüllü *Kanser Koşusu* (*Cancer Ward*) eserinin kendisi de dâhil olmak üzere beş altı kişi tarafından çevrildiğini, bu yöntemi doğru bulmamasına rağmen yayınevinin dönemin koşulları gereği böyle bir yöntem izlemek zorunda kaldığını dile getirmektedir. Bergin, bu yöntemi doğru bulmasa da, o dönem Altın Kitaplar'ın yöneticilerinden olan Turhan Bozkurt'un bir kitabın çevirisi için görev dağılımı yaparken çeviri anlayışı birbirine yakın olan çevirmenleri seçmeye özen gösterdiğini belirtmektedir (Bergin, 2004, s. 153-154). Bergin, *Kanser Koşusu*'nun beş altı kişi tarafından çevrildiğini belirtmesine rağmen Milli Kütüphane'nin çevrimiçi katalogunda çevirmen olarak yalnızca Gönül Suveren ve Özyay Süsoy'un isimleri geçmektedir. Altın Kitaplar'da veya diğer yayınevlerinde aynı dönemde, aynı yöntemle çevrilen diğer eserlerde de aynı durumun yaşanıp yaşanmadığı ayrı bir araştırmanın konusu olabilir.

Özetlemek gerekirse Suverenler'in çeviri yaptıkları alanda yayınevlerinin bazen siyasi ve ekonomik nedenlerden bazen de kendi ticari kaygılarından dolayı çevirmenler üzerinde kısıtlayıcı kararlar alabildikleri ve çeviri yayıncılığında henüz tam anlamıyla profesyonelliğin sağlanamadığı görülmektedir. Bu nedenle Suverenler'in çevirmen olarak aldıkları kararlar değerlendirilirken alanın siyasi ve ekonomik koşullarıyla birlikte çeviri yayıncılığı koşullarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Suverenler çevirileriyle ilgili gerek basılı medyada gerek internette pek çok tanıtım ve eleştiri yazısı kaleme alınmış, çeşitli görüşler bildirilmiştir. Suverenler'in çevirilerinin edebî sistemdeki profesyoneller tarafından nasıl alımlandığını görmek amacıyla gazetelerde çıkan eleştiri ve tanıtım yazılarından yararlanılmıştır. Çevirmenlerin okurlar tarafından nasıl alımlandıklarını incelerken ise Türkiye'nin sözlük formatındaki en popüler websitesi olan Ekşi Sözlük'ten, kullanıcıların herhangi bir konuyla ilgili görüş belirtebildikleri bir diğer platform olan Twitter'dan, forum sitelerinden ve kitap bloglarından yararlanılmıştır.

Gönül Suveren'le ilgili gazetelerde ve gazetelerin kitap eklerinde şimdiye kadar çıkan yazılar incelendiğinde Suveren'in isminin çoğunlukla yalnızca çevirmen olarak geçip çevirilerinin niteliğiyle ilgili yorumda bulunulmadığı görülmektedir. Suveren'in çevirilerine dair taranan gazetelerde bulunan tek olumlu eleştiri Cumhuriyet Gazetesi'nin 23 Aralık 1961 tarihli sayısında görülmektedir. Söz konusu sayının 4. sayfasındaki "Sanat Âleminde Yeni Piyas Hazırlıkları" başlıklı haberde bir cümleyle Suveren'in *Kötü Tohum* (*The Bad Seed*) isimli piyesi akıcı ve arı bir

Türkçe'yle çevirdiğinden söz edilmekte, çevirinin niteliğine dair başka detay verilmemektedir (bkz. Cumhuriyet, 23.12.1961). Bunun dışında gazetelerde Suveren'in çevirilerinden olumlu olarak söz edilen 1960'lı yıllara ait başka kaynaklar da bulunmaktadır; ancak bunların çeviri kitapların gazetelerde yayınlanan reklamları olduğu görülmektedir. Örneğin, Milliyet Gazetesi'nin 29 Nisan 1962 tarihli sayısında, Suveren'in Türkiye Yayınevi'nin Yıldız Romanlar Serisi'nden çıkan *9 Araba Bekliyor (Nine Watches Waiting)* çevirisiyle ilgili bir reklam küpürü yer almaktadır. Kupürde "Yıldız Romanlar iftiharla takdim eder" ifadesinden sonra "Gönül Suveren'in güzel ve temiz Türkçesiyle Mary Stewart'dan çevirdiği bu romantik ve aşkı romanı bilhassa genç kızlara tavsiye ederiz" cümlesi geçmektedir (Milliyet, 29.04.1962). Aynı kupür gazetede 7 Mayıs 1962, 28 Mayıs 1962 ve 4 Haziran 1962 tarihlerinde tekrar yayınlanmıştır. Buradan hareketle yayınevlerinin 1960'lı yıllarda bir pazarlama stratejisi olarak gazetelere reklam verdikleri söylenebilir. Reklamda yer alan "bilhassa genç kızlara tavsiye ederiz" ifadesi dönemin yayınevlerinin çeviri romanlar yayınlarken hedef aldıkları belirli kitleler olduğunu göstermektedir. Ayrıca reklamda çevirmenin kullandığı dilin "güzel ve temiz" sözcükleriyle nitelenmesi, dönemin okurlarının çevirinin kalitesine önem verdiğini göstermektedir.

Gazetelerin kitap eklerinde Suveren'in çevirileriyle ilgili yapılan olumsuz eleştirilerden ise Celal Üster'in 22 Ağustos 2003'te *Radikal Kitap*'ta yayınlanan Agatha Christie Cinayeti yazısı öne çıkmaktadır. Üster yazısında Agatha Christie'nin *Roger Ackroyd Cinayeti (The Murder of Roger Ackroyd)* çevirisinde yapılan hatalara ve atlamalara değinmektedir. Üster, kitapta yer alan "Bir Macong Akşamı" isimli bölümün özetlenerek çevrilmesini ve kitabın yazıldığı yıllarda İngiltere'de oldukça popüler bir oyun olan macong'un Türkçe'ye domino olarak çevrilmesini eleştirmektedir. Üster'e göre Suveren "büyük olasılıkla, Redhouse Sözlüğü, "macong"u Çinlilere mahsus ve 144 taşla oynanan bir çeşit domino" olarak tanımladığı ve macong oyunu Türkiye'de pek bilinmediği için "kolaya kaçarak" macong yerine domino sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir. Suveren bu nedenle kitabın geri kalanında macong oyunuyla ilgili kısımları atmış ve 235 sayfa olan kaynak metnin çevirisini 191 sayfaya indirmiştir. Üster, Suveren'in kaynak metinde yaptığı bu değişiklikleri keyfi bir müdahale olarak yorumlamakta ve Suveren'i "Yok mu bu çevirmeni çeviriden men edecek biri..." sözleriyle ağır bir şekilde eleştirmektedir. *Roger Ackroyd Cinayeti* kitabının yayıncısı Altın Kitaplar, Üster'in eleştirisinden sonra kitabı piyasadan toplatmış ve yeniden çevrilmesine karar vermiştir. Daha sonra kitabın Gülden Şen tarafından yapılan çevirisi yayınlamaya başlamıştır. Üster, Altın Kitaplar'ın bu hamlesini "soylu bir davranış" olarak değerlendirmiştir (Üster, 2003).

Üster'in eleştirileri eşdeğerlilik açısından değerlendirildiğinde haksız olduğu söylenemez; ancak Üster, çevirinin yapıldığı alan ve bu alandaki yayıncılık anlayışı gibi parametreleri tamamen görmezden gelmektedir. Daha önce belirtildiği gibi kâğıt maliyetli olduğundan ve karaborsaya düştüğünden kaynak metinleri kısaltarak yayınlamak yayınevlerinin eskiden sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Bundan dolayı Suveren'in macong oyununu domino olarak çevirmesi ve macong oyunuyla ilgili diğer kısımları atlaması keyfi bir müdahale değil, zamanın yayıncılık koşullarından dolayı yapmak zorunda kaldığı bir uygulamadır. Selim İleri, *Hürriyet* Gazetesi'nde kaleme aldığı bir yazıda bu bağlamda Gönül ve Gülten Suveren'in bazı çevirilerini istemeden de olsa kısaltmak

zorunda kaldıklarını dile getirmektedir (İleri, 2017). Gönül Suveren’le aynı dönemde çevirmenlik yapan Ülkü Tamer, *Milliyet* Gazetesi’nde kaleme aldığı köşe yazısında Üster’in yazısından söz etmiş, kendisinin de “Agatha Christie’yi katledenlerden biri” olduğunu belirtmiştir. Tamer, Christie romanlarının yalnızca Suveren değil, birçok kişi tarafından eksik çevrildiğini ifade ederek o dönemde bu tarz çevirilerin sıkça yapıldığını ve bunun dönemin yayıncılık anlayışından kaynaklandığını dile getirmektedir. Tamer, kendisinin Christie’nin *Üç Perdelik Cinayet* romanını *Vatan* Gazetesi için tefrika halinde çevirirken bir gün kendisine gazetenin Ankara’ya taşınacağından dolayı romanı dört gün içinde bitirmesinin söylendiğini ve daha romanın yarısını dahi çevirmediği halde gazete yöneticilerinin ısrarları karşısında kitabın yarısını özetleyerek çevirmek zorunda kaldığını ifade etmektedir (Tamer, 2003). Tamer’in de dile getirdiği üzere eskiden yayınevleri veya gazetelerin talepleri doğrultusunda eksik çevirilerin sıkça yapıldığı görülmektedir. Tamer’in açıklamaları yayıncılık anlayışının zaman içinde değiştiğini ve çeviri eserlerin çevrildikleri koşullar içinde değerlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir. Diğer yandan Çağlar Tanyeri, *Cumhuriyet Kitap*’ta yayınlanan “Celal Üster ve Gönül Suveren ya da Çeviri ve Çeviri Eleştirisi” yazısında Suveren’in macong oyununu domino olarak çevirmesine ve yaptığı atlamalara farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Tanyeri, salt kaynak metin odaklı bir çeviri anlayışının doğruluğunu savunan Üster’in aksine yazısında odak noktası olarak hedef kültürü olarak Suveren’in çeviride izlediği söz konusu stratejileri gerekçelendirmeye çalışmaktadır. Tanyeri, Suveren’in Türk okurunun aşına olmadığı macong sözcüğünü “bir iletişim sorunu” olarak gördüğünden dolayı okura daha tanıdık gelen domino sözcüğünü kullanmayı tercih etmiş ve macong oyunu ile ilgili kısımları atlamış olabileceğini savunmaktadır. Tanyeri, “çevirmenin kendi kültürünün okurunu hiçe sayarak ‘macong’u bir sorun olarak algılamaması, ‘macong’a domino demekten daha iyi ya da daha erdemli bir davranış mıdır” diyerek ‘macong’ sözcüğünün değiştirilmeden çevrildiğinde Türk okuru tarafından anlaşılamayacağını savunmakta ve Suveren’in çeviride yaptığı tercihlerin tamamen bilinçli ve problem olarak gördüğü bir durumu çözmeye yönelik olduğunu ifade etmektedir (Tanyeri’den aktaran Bozkurt Jobanputra, 2019, s. 55-59). Gönül Suveren’in *Roger Ackroyd Cinayeti* çevirisinde izlediği stratejilerin dönemin yayıncılık anlayışından kaynaklandığı savunulabileceği gibi Tanyeri’nin belirttiği üzere Suveren’in çevirisi hedef kültür odaklı bir anlayışın ürünü olarak da görülebilir.

Gönül Suveren’in olumsuz eleştiriler alan bir diğer çevirisi ise Altın Kitaplar tarafından 1966’da yayınlanan Charles Dickens’ın *İki Şehrin Hikâyesi* (*A Tale of Two Cities*) romanının çevirisidir. Tahir Gürçağlar, kitapta paragrafların sıralarının değiştirildiğini, kaynak metindeki bazı kısımların atıldığını veya cümle yapılarının basitleştirilerek çevrildiğini, erek metnin biçiminin kaynak metnin biçimini yansıtmadığını tespit etmiştir. Üstelik bir dünya klasiği olan roman gerek çevirisinde yapılan söz konusu yapılan değişikliklerle gerek kapak tasarımı ve önsöz kısmında yer alan ifadelerle macera türündeki bir popüler eser olarak sunulmuştur. Ancak Tahir Gürçağlar, Üster’in aksine eleştirilerinde doğrudan Suveren’i hedef almamış, çevirmenle çevirilerinde aldığı kararlara dair konuştuğu bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Suveren telefon görüşmesinde “geçmişte yayınevlerinin sayfa sınırlaması nedeniyle bazı kitapları kısaltmalarını istediklerini” ifade etmiştir (Tahir Gürçağlar, 2005, s. 145-148). Suveren’in

ifadelerinden de anlaşıldığı üzere çevirilerinde yaptığı basitleştirme ve atlama gibi stratejilerin alanın yayıncılık anlayışından kaynaklandığı görülmektedir. Tahir Gürçağlar, söz konusu stratejilerin “yayınevinin standart olarak benimsediği bir uygulama olmadığını” belirtmesine rağmen Altın Kitaplar tarafından yayınlanan bazı çevirilerde aynı stratejilerin uygulandığına dikkat çekmektedir (age, s. 161-162).

Gönül Suveren, okurlar tarafından ise genellikle Altın Kitaplar’ın yayınladığı Agatha Christie, Stephen King ve Isaac Asimov çevirileriyle bilinmektedir ve okurlar Suveren’in çevirileri hakkındaki eleştirilerini genellikle bu yazarların eserleri üzerinden yapmaktadırlar. Çevirmenin kaynak metinde yaptığı atlamalar edebî sistemdeki profesyoneller gibi okurların da Suveren’in çevirilerini en çok eleştirdikleri noktalardan biridir. Suveren’in özellikle Agatha Christie ve Stephen King çevirilerinde yaptığı atlamalar dikkat çekmektedir. Örneğin Suveren Ekşi Sözlük’te, King’in *It* eserinin 1000 sayfanın üzerinde olmasına rağmen çevirisinin kaynak metnin yarısından daha kısa olması ve yazarın *Four Past Midnight* eserinde yer alan bir tecavüz sahnesini atarak yerine başka bir olay uydurduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir (bkz. 26.11.2019, varg; 11.10.2019, william brother). Twitter’deki bir kullanıcı ise Suveren’i Agatha Christie çevirilerinde yaptığı keyfi atlamalardan dolayı eleştirmektedir (31.08.2019, cayvesempati). Suveren, kaynak metinde yaptığı atlamalardan dolayı birçok okur tarafından eleştirilse de onun yaptığı bu müdahalelere daha geniş bir perspektiften bakıp yaptığı atlamalarda tek sorumlunun kendisi olmadığını düşünen okurların sayısı da az değildir. Örneğin, “Biblio” rumuzlu bir kitap blogu yazarı, Suveren’in Agatha Christie çevirilerinin kitap olarak basılmadan önce gazetelerde tefrika halinde yayımlandıkları için tam metin olarak yayımlanmadığını belirtmekte, eksik çevirileri uzun süre boyunca yeni kapaklarla yayımladığından dolayı Altın Kitaplar’ı eleştirmektedir. Yazara göre eksik çevirilerin yeni basımlarının yeni kapaklarla yayınlanması okurlar için kafa karışıklığına neden olmakta, söz konusu çevirilerin tam metin olduğunu düşündürmektedir. Bir kitap takas platformu olan ukitap’taki “Maigret” rumuzlu kullanıcı ise Celal Üster’in Gönül Suveren’i *Roger Ackroyd Cinayeti* çevirisinden dolayı eleştirdiği yazısına katılmadığını ve Suveren’in eseri 1972 yılında çevirdiğini belirterek aradan geçen zaman içinde çeviri normlarının değiştiğini savunmaktadır. Kullanıcı, bu nedenle Suveren yerine, yaptığı Agatha Christie çevirilerinin üzerinden on yıllar geçmesine rağmen bu çevirileri yayınlamaya devam eden yayınevinin (Altın Kitaplar) eleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ekşi Sözlük’teki “badly drawn blue” rumuzlu yazar ise Altın Kitaplar’ın Agatha Christie çevirilerini ilk kez yayınladığı yıllarda çevirmenlere 150 sayfa sınırı koyduğunu, bu yüzden çevirilerde pek çok yerin atlandığını dile getirmektedir (badly drawn blue, 11.08.2014). Özetlemek gerekirse Suveren, çevirilerinde yaptığı atlamalardan dolayı sıkça eleştirilmektedir; ancak söz konusu atlamaların kaynak metinler üzerinde yapılan keyfi müdahaleler olmayıp dönemin yayıncılık anlayışından ve Altın Kitaplar’ın çevirmene getirdiği kısıtlamalardan kaynaklandığı görülmektedir.

Suveren’in okurlar tarafından sıkça eleştirildiği bir diğer nokta ise Agatha Christie ve Stephen King çevirilerinde yaptığı sansürlerdir. Örneğin, edebiyatla ilgili bir forum sitesi olan “Kayıp Rihtım” da “Ozgurce” rumuzlu kullanıcı, çevirmenin King kitaplarındaki küfürleri “lanet olsun” olarak çevirdiğini, bazen de atladığını belirtmektedir. Ancak Altın Kitaplar’ın bir dönem

küfürlü ifadelerin kullanımına izin vermediğini belirterek yapılan sansürlerin yayınevinden kaynaklanıyor olabileceğini de eklemektedir. Suveren'in okurlar tarafından olumsuz eleştiri aldığı diğer noktalar ise yaptığı yerlileştirmeler, yanlış ve anlamsız çeviriler, İngilizce deyimleri ve atasözlerini çevirmedeki yetersizliği, dilbilgisi kurallarına uymaması, 3. tekil şahıs zamirlerini ve özel isimleri Türkçe'ye çevirmesi, eserlerin başlıklarını çevirirken asıllarına sadık kalmaması ve Türkçe'ye aktardığı eserlerde çeviri kokusu bulunmasıdır. Suveren'in özellikle yaptığı yerlileştirmelerde kullandığı "Allahın izniyle" ve "Allahın dediği olur" gibi ifadeler okurların tepkisini çekmektedir.

Suveren'in aldığı çok sayıda olumsuz eleştiriye rağmen çevirilerini takdir eden okurlar da bulunmaktadır. Örneğin, Twitter'da "jokond" isimli kullanıcı Suveren'in Agatha Christie çevirileriyle ilgili yapılan olumsuz eleştirilerin çoğuna katıldığını belirtmesine rağmen Suveren'in Christie çevirilerindeki ilgi çekici bir uygulamaya değinmektedir. Suveren'in her Christie çevirisinin başında ilkinde kitaptaki karakterlerin kısaca tanıtıldığı, ikincisinde ise romandaki dedektifin elindeki ipuçlarının ve cevaplamaı gereken soruların sıralandığı ikişer sayfalık bölümler bulunmaktadır. Bu bölümler Christie eserlerinin orijinallerinde bulunmayıp Suveren tarafından çevirilere eklenmiştir. Bölümler, okurların akıllarında kalmayan veya unuttukları karakterlere ve ipuçlarına geri dönüp bakmalarını sağlayarak özellikle Christie romanlarını okumaya yeni başlayan okurlar için kitapların takip edilmesini kolaylaştırmaktadır. Üstelik kitapların başında verilen ipuçları ve dedektifin cevaplamaı gereken sorular kısmı, katil kim sorusuna yanıt arayan okurlarda daha ilk sayfalardan merak uyandırmaktadır. Bununla birlikte Suveren tarafından hayata geçirilen bu uygulamanın olumsuz bir yanı da bulunmaktadır. Kitabın başında verilen ipuçları ve sorular bazı romanlarda kitabın gizemini ortadan kaldırarak okurun olay örgüsünü tahmin etmesine neden olabilmektedir. "Jokond" isimli kullanıcıya göre "bu bir Christie kitabı okuru için en kötü durumdur". Buna rağmen Suveren tarafından bulunan ve Türkçe çevirilerde bir eşine veya benzerine rastlanması zor olan bu uygulama oldukça işlevsel ve yenilikçidir. Çevirmenin bu bağlamda yazarın eserine olmayan bir kısım ekleyerek müdahale ettiği düşünülebilir; ancak Gönül Suveren'in Christie'nin 80 tane eserini çevirerek Türk okuruyla buluşturduğu dikkate alındığında, yaptığı bu uygulamanın okuma deneyimini kolaylaştırıp keyifli hale getirerek Christie eserlerinin Türkiye'de sevilmesine ve popüler hale gelmesine katkıda bulunduğu söylenebilir. Üstelik bu yenilikçi uygulama, Suveren'in bir çeviri eyleyeni olarak hareket ettiğinin göstergesi sayılabilir.

Olumsuz eleştirilere rağmen bazı okurların da Suveren'i çevirilerinde kaynak metne sadık kaldığı için takdir ettikleri de görülmektedir. Örneğin, "Miss Judy Abbott" rumuzlu bir kitap blogu yazarı Suveren'in 1963'te Akba Yayınevi tarafından yayınlanan *Üç Silahşörler* çevirisinden övgüyle söz etmektedir. Yazar, Suveren'i "duayen" olarak tanımlamakta ve eserin romantik tarzdaki çevirisini beğendiğini belirtmektedir. 1844 yılında Alexandre Dumas tarafından kaleme alınan *Üç Silahşörler (Les Trois Mousquetaires)* romantik tarzda yazılmış bir eserdir ve yazarın yorumuna göre Gönül Suveren'in kaynak metnin bağlı olduğu edebî akıma sadık bir çeviri yaptığı anlaşılmaktadır. Tahir Gürçağlar'ın Suveren'i *İki Şehrin Hikâyesi*'ni klasik bir eserden popüler bir macera romanına dönüştürdüğü için eleştirdiği göz önünde bulundurulduğunda bu durum dikkat

çekicidir. Suveren, bir taraftan *İki Şehrin Hikâyesi*'ni farklı bir tarzda sunduğu için eleştirilirken diğer taraftan Üç Silahşörler çevirisinde eserin yazıldığı edebî akıma sadık kaldığı için takdir edilmektedir. *İki Şehrin Hikâyesi* 1966'da Altın Kitaplar tarafından, *Üç Silahşörler* ise 1963'te Akba Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. İki kitabın yayınlanma tarihlerinin birbirine yakın olmasından dolayı çevirmenin iki eserdeki sadakat anlayışının bu denli farklı oluşunu çeviri habitusunda meydana gelen bir değişimle açıklamak pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle bu iki çevirideki farklılık söz konusu eserlerin farklı yayınevlerinden çıkmış olmasıyla ve yayınevlerinin farklı çeviri normlarını benimsemeleriyle açıklanabilir. Yine Akba Yayınları'ndan 1963'te çıkan John Carr Dickson'ın *Karanlıkta Ayak Sesleri (It Walks By Night)* eserinin Gönül Suveren çevirisi bir okur tarafından "aslına sadık ve tam bir çeviri" olarak nitelenmektedir. Buna göre Suveren'in Akba Yayınları'ndan çıkan iki çevirisinin kaynak metne sadık olduğu görülürken Suveren'in Altın Kitaplar'dan çıkan pek çok çevirisi kaynak metne bağlı kalınmayıp eksik çevrildiğinden dolayı hem edebî sistemdeki profesyoneller hem de okurlar tarafından eleştirilmiştir. Buradan yola çıkarak popüler eser çevirileriyle tanınan Altın Kitaplar'ın bir dünya klasiği olan *İki Şehrin Hikâyesi*'nin daha fazla satması için eserin macera türünde bir popüler roman olarak çevrilmesi yöntemine başvurmuş olabileceği ve bu amaç doğrultusunda da kaynak metindeki bazı kısımların atlandığı söylenebilir. Ancak kesin bir yargıda bulunmak için yayınevinden çıkan diğer klasiklerin çevirilerinin de incelenmesi gerekmektedir.

Gülten Suveren'in çevirilerinin edebî sistemdeki profesyoneller ve okurlar tarafından alımlanışı incelendiğinde Gönül Suveren'inki kadar fazla veriye ulaşılamamıştır. Bu durum hem Gülten hem de Gönül Suveren'in eserlerini çevirdiği Agatha Christie ve Stephen King, gibi popüler yazarların eserlerinin çoğunluğunun Gönül Suveren tarafından çevrilmesi ve bu nedenle Gülten Suveren'in çevirilerinin ablasının çevirilerinin gölgesinde kalmasıyla açıklanabilir. Gülten Suveren'in çok sayıda eserini çevirdiği Richard S. Prather gibi diğer yazarların günümüzde Agatha Christie ve Stephen King kadar popüler olmamalarının da bu durumda etkisi olabilir. Bununla birlikte Gülten Suveren'in büyük ölçüde çocuk kitapları çevirmiş olması da bir başka etken olarak görülebilir. Çocuk kitapları ülkemizde gazetelerde ve onların kitap eklerinde sıklıkla çeviri eleştirisi yapılan bir tür değildir. Üstelik bu kitapların okur kitlesi çeviri hakkında yorum veya eleştiri yapabilecek erişkinliğe ulaşmamıştır. Gülten Suveren'in çevirileriyle ilgili fazla yoruma ve eleştiriye ulaşılamaması sözü edilen tüm bu etkenlere dayanarak açıklanabilir.

Gülten Suveren'le ilgili gazetelerde ve gazetelerin kitap eklerinde çıkan yazılar incelendiğinde Suveren'in isminin yalnızca çevirmen olarak geçtiği görülmektedir. Çevirileriyle ilgili herhangi bir eleştiri yazısına veya çevirilerinin niteliğiyle ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Onun yerine gazetelerde Suveren'in astrolojiyle ilgili pek çok yazısına ve burç yorumlarına rastlanmaktadır. Hatta gazetelerde Suveren'in astrolog kimliğinin çevirmen kimliğinin önüne geçtiği söylenebilir. Suveren'in çevirileriyle ilgili gazetelerde yoruma veya eleştiri yazılarına ulaşılamamasında muhtemelen bu durum da etkili olmuştur. Suveren, astrolog kimliği dışında, Türkiye'deki okur kitlesi tarafından Altın Kitaplar'ın yayınladığı Agatha Christie çevirileri ve çocuk kitapları çevirileriyle bilinmektedir. Bir Twitter kullanıcısı "çocukluğumda bütün kitapları Gülten Suveren çeviriyor zannediyordum" diyerek Suveren'in Türkiye'deki çeviri

çocuk kitapları repertuvarına bulunduğu önemli katkıya dikkat çekmektedir. Suveren'in Christie çevirileri ise okurlar tarafından genellikle olumsuz eleştiriler almıştır. Ekşi Sözlük'teki bir yazar Suveren'in Christie çevirileriyle ilgili "çevirileri Agatha Christie'den bayağı bir şey kaybettirir" yorumunda bulunmuştur ("amanin be", 14.04.2009). Aynı yazar, Suveren'in Ceylan Yayınevi'nden çıkan, Christie'nin *A Pocket Full of Rye* eserinin ismini *Karatavuk Cinayetleri* olarak çevirmesini eleştirmiş, kitabın Türkçe adının eserin gizemini ortadan kaldırdığını savunarak kitabın adının bu şekilde çevrilmesini okura yapılmış bir saygısızlık olarak gördüğünü belirtmiştir ("amanin be", 19.03.2009). Ekşi Sözlük yazarı söz konusu çeviriyi beğenmemiş ve bunu "okura saygısızlık" olarak görmüş olsa da Agatha Christie eserlerinin farklı çevirmenler tarafından birçok kez çevrildiği 1960'lı, 70'li ve 80'li yıllarda eserlerin isimlerinin Türkçe'ye kelimesi kelimesine çevrilmeyip içeriğe göre çevrildiği pek çok örnek görülmektedir. Bu uygulama yalnızca eserin çevirisinin yayınlandığı Ceylan Yayınevi'nde değil, aynı dönemde faaliyette olan, içlerinde Altın Kitaplar'ın da bulunduğu diğer yayınevlerinde de görülmektedir. Örneğin, Ülkü Tamer'in *Three Act Tragedy* isimli Christie çevirisi 1963'te İtimat Kitabevi tarafından *Kadehteki Zehir* adıyla yayınlanmıştır. Tamer, kitabı aslında *Üç Perdelik Cinayet* adıyla çevirdiğini ancak yayıncının başka bir isimle yayınlamak istemesi üzerine romandaki kişilerin içkilerine katılan zehirle öldürüldüklerinden dolayı yayıncı ile birlikte *Kadehteki Zehir* adında karar kıldıklarını belirtmektedir (Tamer, 2003). Yayıncı muhtemelen bu ismin okurların ilgisini daha çok çekerek kitabın daha çok satacağını düşünmüş, bu nedenle kitabın ismi için içerikle ilgili olan daha çarpıcı bir başlıkta karar kılmıştır. Diğer yayınevlerinin de bu düşünce doğrultusunda bazı eserlerin isimlerini motamot bir çeviriyle yayınlamaktansa kitabın içeriğine paralel olarak daha ilgi çekici bir isimle yayınlamayı tercih etmiş olabilecekleri söylenebilir. Christie romanları gibi popüler eserlerin çokça çevrildiği ve yayınevleri arasında ciddi bir rekabetin olduğu 1960'lı ve 1990'lı yıllar arasında yayınevlerinin çevrilen eserlerin isimleri konusunda dahi belirleyici oldukları görülmektedir. Bu nedenle bu dönemlerde çevrilen eserlerle ilgili alınan bazı kararlardan yalnızca çevirmenlerin sorumlu olmadığı ve çevirmenin fikirlerinin bazı durumlarda ikinci plana atıldığı söylenebilir.

3. GÖNÜL VE GÜLTEN SUVEREN'İN ÇEVİRİLERİNİN İNCELENMESİ

Bu çalışma kapsamında ikisi Gönül ikisi Gülten Suveren tarafından çevrilen ve üç farklı yayınevinden yayınlanan toplam dört eser incelenmiştir. *Briç Masasında Cinayet* (1980) ve *Lolita* (1964) Altın Kitaplar, *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar* (1966) Başak Yayınevi, *Esrarlı Gece* (1983) ise Ceylan Yayınları tarafından yayınlanmıştır. İncelenmek üzere söz konusu eserlerin seçilmesinin belirli nedenleri bulunmaktadır. Agatha Christie'nin *Briç Masasında Cinayet* eseri hem Gönül hem de Gülten Suveren'in çok sayıda Christie eseri çevirmelerinden ve çevirmenlerin hem edebî dizgedeki profesyoneller hem de okurlar tarafından Christie çevirileriyle ilgili çok sayıda olumsuz eleştiri almalarından dolayı seçilmiştir. Yukarıda çevirmenlerin genellikle müstehcen içeriği olan eserleri çevirmeyi tercih etmedikleri ve çevirdikleri eserlerdeki müstehcen kısımların çevirisini yayınevine bıraktıkları belirtilmiştir. Vladimir Nabokov'un *Lolita* eseri bu bağlamda bıçak sırtı bir konuyu ele aldığından dolayı seçilmiştir. Söz konusu eser incelenerek Gönül Suveren'in bu tarz

kendi çeviri habitusuna uygun olmayan bir eseri çevirirken izlediği yöntemler belirlenecektir. 2020 yılında yayınlanan bir *Lolita* çevirisiyle ilgili bir makale var “Turkish Translations of *Lolita*: A Search in the Mist” adlı makalede Gönül Suveren *Lolita*’yı önce Leyla Niven takma adıyla yayımladığı, 1964’te kendi adıyla yayımladığında ise *Lolita*’nın yaşını 12’den 14’e yükselttiği öne sürülmektedir (Denissova 2020). Bu makale kapsamında Gönül Suveren’in adıyla yayınlanan ikinci çeviri incelenecektir. Altın Kitaplar tarafından yayınlanan iki eserin yanında Başak Yayınevi’nin yayınladığı Ian Fleming’in *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar* ve Ceylan Yayınları tarafından yayınlanan John Carr Dickson’ın *Esrarlı Gece* eserlerinin incelenmek üzere seçilme amacı ise Suverenlerin izledikleri çeviri stratejilerinin yayınevlerine göre değişip değişmediğini veya ne derece değiştiğini belirlemektir.

Suverenlerin incelenen tüm eserlerde en çok yararlandıkları strateji, kullandıkları için edebî dizgedeki profesyoneller ve okurlar tarafından en çok eleştirildikleri atlama yöntemidir. Çevirmenlerin Türkçe’ye aktardıkları eserlerde genellikle uzun betimlemeleri, yabancı kültürlere özgü sözcükleri ve edebî ifadeleri atladıkları görülmektedir. İncelenen eserlerin arasından Suverenler’in yabancı kültürlere özgü sözcükleri atlamadıkları veya mümkün merteye az atladıkları tek eser *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*’dır. Eserin bu konuda istisna teşkil etmesinin ise eserdeki iki ana karakterin biri İngiliz diğeri Japon olmak üzere farklı milletlerden olmaları ve farklı etnik kökene sahip iki karakter arasındaki kültürel çatışmanın eserde önemli bir yeri olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Gönül ve Gülten Suveren yukarıda söz edilen öğeleri atlayarak kaynak metinlerin bütünlüğünü zedelemiş, yabancılığını belirli bir ölçüde ortadan kaldırmış (*James Bond: İnsan İki Kere Yaşar* çevirisi hariç) ve yazarların biçemlerine sadık kalmamışlardır. Yapılan atlamaların eserlerin üzerindeki etkisi genel olarak bu şekilde olmasına rağmen her eserin atlamalar sonucunda kendine özgü farklı şekillerde etkilendiği de görülmektedir. Örneğin, *Briç Masasına Cinayet*’te yapılan atlamalardan dolayı kaynak metindeki karakterler erek metinde daha yüzeysel kalırken, *Lolita*’da ise pedofili olan ana karakterin (bu özelliğinden bağımsız olarak) olumlu sayılabilecek bazı özelliklerinin erek metinde atılması kaynak metnin gerçekliğine önemli oranda zarar vermiştir. Romanda *Lolita*’nın yaşının on ikiden on dörde çıkartılması da kaynak metinde anlatılanları farklılaştırmış ve kaynak metinden uzaklaştırmıştır. *Esrarlı Gece*’de ise kaynak metindeki olay akışı atlamalardan dolayı kesintiye uğrarken *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*’da atlamalar sözcük bazında olması içerik açısından ciddi bir soruna neden olmamıştır. Çevirmenler incelenen her eserde atlama yöntemine başvururken atladıkları kısımların oranı ise eserden esere değişiklik göstermektedir. Sırayla Altın Kitaplar ve Ceylan Yayınları tarafından yayınlanan *Briç Masasında Cinayet* ve *Esrarlı Gece* eserlerinde atlanan kısımların kitabın neredeyse yarısı olduğu görülürken bu oran Altın Kitaplar ve Başak Yayınevi tarafından yayınlanan *Lolita* ve *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar* eserlerinde ise çok daha düşüktür. Bu farklılık yayınladığı eserlerde birçok kısmın atlandığı gerekçesiyle eleştirilen Altın Kitaplar’dan yayınlanan *Lolita*’da Gönül Suveren’in atladığı kısımların fazla olmasına rağmen genellikle atlamaların sözcük düzeyinde olmasıyla ve Suveren’in yaptığı atlamalar kadar esere eklemelerde bulunmasıyla açıklanabilir. Diğer yandan Başak Yayınevi’nden yayınlanan *James Bond: İnsan İki*

Kere Yaşar'da Gülten Suveren'in atladığı kısımların *Lolita*'daki kadar fazla olmadığı görülmektedir. Bu durum yayınevının yayıncılık politikaları ve kitapların içerikleriyle ilişkilendirilebilir.

Çevirmenlerin yaptıkları atlamalarla birlikte basitleştirme stratejisine de sıklıkla başvurdukları görülmektedir. Özellikle detaylı betimlemelere yer verilen uzun cümlelerde Suverenler kimi zaman cümleleri bölerek kimi zaman da anlamları büyük oranda değişmeyecek şekilde kısaltarak cümleleri basitleştirmişlerdir. Bu nedenle Suverenlerin çevirdikleri eserlerin sayfa sayılarının kaynak metinlere oranla daha az olmasında atlamayla birlikte basitleştirme yönteminin de oldukça etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, *Briç Masasında Cinayet* eserinde kaynak kültüre özgü sözcüklerin anlamlarının basite indirgenerek çevrilmesi sonucu eserin yabancılığı ortadan kalkmış, eser erek kültüre daha da yaklaşmıştır. Günlük konuşma dilinde kaleme alınan *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*'da ise yalnızca az sayıdaki metaforlu ifadeler ve uzun cümleler basitleştirilerek çevrilmiş, eser tıpkı atlamalardan olduğu gibi yapılan basitleştirmelerden de ciddi ölçüde etkilenmemiştir. Diğer yandan edebî bir dilde kaleme alınan *Lolita*'da çok sayıda süslü ve mecazlı ifade basitleştirilerek çevrilmiş, bunun sonucunda kaynak metnin dili oldukça sadeleşmiştir. *Esrarlı Gece*'de ise genellikle yazarın betimlemede bulunduğu cümleler anlam bakımından basite indirgenmiş, bazı cümleler bölünerek çevrilmiştir.

Suveren kardeşlerinin kaynak metnin akışıyla genellikle uyumlu olarak erek metinlere pek çok ekleme yaptıkları görülmektedir. Söz konusu eklemeler genellikle sözcük düzeyinde olup kaynak metnin akışını bozmasa da orijinalliklerine zarar vermektedir. Özetlemek gerekirse, ikisi Gönül, diğer ikisi de Gülten Suveren tarafından çevrilen toplam dört eserin kaynak metinleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi sonucunda Suverenlerin çevirdikleri eserlerde genel olarak atlama, basitleştirme, ekleme, yerileştirme ve cümleleri bölerek çevirme stratejilerinden yararlandıkları görülmektedir.

Yayınevlerinin yayıncılık politikalarıyla ilgili ipucu verebilecek yan metinsel özelliklerinin genel olarak değerlendirilmiştir. İlk olarak kitapların kapak tasarımları ele alınacak olursa bez ciltli olup kapak resmi bulunmayan *Lolita* hariç tüm kitapların kapaklarında çok satan kitap kapaklarında görüldüğü gibi kitabın türüyle ilişkili, okuyucuda merak uyandıran unsurların vurgulandığı görülmektedir. Polisiye türündeki *Briç Masasında Cinayet*'in ön kapağında briç kartlarının üzerindeki kan lekesi dikkat çekerken, casus romanı olan *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*'da bu türe özgü dövüşen iki adam ve ortalarında duran bir kadın figürleri, tarihi bir polisiye olmasına rağmen yayınevının romantik bir aşk romanı olarak sunduğu *Esrarlı Gece*'de ise yan yana duran ikisi de şık giyimli kadın ve erkek figürleri öne çıkmaktadır.

Erek metinlerin başlıkları ele alındığında *Lolita* (*Lolita*) ve *James Bond: You Only Live Twice* (*James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*) eserlerinin başlıklarının kelimesi kelimesine çevrildiği görülürken *Cards on the Table* (*Briç Masasında Cinayet*) ve *The Demoniacs* (*Esrarlı Gece*)'nin başlıklarının orijinal başlıklardan farklı anlamlara gelecek ve erek kitlede ilgi uyandıracak şekilde çevrildiği görülmektedir. Böylece ele alınan eserlerin kapakları ve başlıkları üzerinde yapılan incelemelerden yola çıkarak yayınevlerinin hedef kitlelerini ön planda tutarak ticari kaygılarla hareket ettikleri söylenebilir. Başak Yayınevi'nden çıkan *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*'da ve Ceylan Yayınları'nın yayınladığı *Esrarlı Gece*'de eserlerin yayımlandıkları dizideki diğer eserlerin kitapların ön ve arka iç

kapaklarında tanıtılması, hatta *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*'da erek metnin içinde de eserin akışına müdahale edecek şekilde tanıtımlara yer verilmesi yayınevlerinin ticari kaygılarını ön planda tuttıklarını destekler niteliktedir. Yayınevlerinin ticari kaygılarının öne çıktığı söz konusu yan metinsel öğelerin erek metinlerde çevirmenlerin izlediği stratejilerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Çevirmenlerin özellikle en sık kullandıkları atlama ve basitleştirme gibi stratejilerle yer betimlemeleri ve karakterlerin kişilikleriyle ilgili tasvirler gibi uzun bölümleri ortadan kaldırarak veya mümkün olduğunca kısaltarak, eserlerin edebî niteliklerinden çok olay örgüsüne önem verdikleri ve okuyuculara daha akıcı ve "ilgi çekici" metinler sunmaya çalıştıkları söylenebilir. Yine bu amaç doğrultusunda yerlileştirme stratejisiyle kaynak metinlerdeki yabancı unsurların okurların aşına oldukları yerli öğelerle değiştirilerek ve mecazlı ifadelerin gerçek anlamlarını yansıtacak şekilde çevrilerek okuma deneyiminin kolaylaştırıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak yayınevlerinin ticari kaygılarının erek metinlerin yan metinsel öğeleriyle birlikte Suverenlerin kullandıkları çeviri stratejilerini de etkilediği çıkarımında bulunulabilir. Suverenlerin çeviri habitusları yayınevlerinin talepleri doğrultusunda şekillenmiş, stratejileri kullanma sıklıkları yayınevinden yayınevine göre değişmiştir. İkinci bölümde belirtildiği gibi Gönül ve Gülten Suveren çeviride atlamaya yapmayı sevmediklerini ve kaynak metne bağlı kalmaya önem verdiklerini dile getirmelerine rağmen incelenen erek metinlerde atlama ve basitleştirme stratejilerini sık kullanmaları ve bundan dolayı kaynak metinlere sadık kalmamaları yayınevlerinin Suverenlerin çeviri habituslarını etkilediğini göstermektedir. Yaptıkları atlamaların oranının yayınevinden yayınevine büyük farklılık göstermesi² de farklı yayınevlerinin çevirmenlerin kullandıkları stratejilerin sıklığı üzerindeki değişen etkisine işaret etmektedir. Öte yandan Suverenlerin incelenen erek metinlerde Gülten Suveren'in belirttiği gibi günlük konuşma dilini ve yerlileştirme stratejisini kullanmaları çevirmenlerin kendi çeviri anlayışlarını da erek metinlere yansıttıklarını göstermektedir.

SONUÇLAR

Yabancı dil bilen ve kitap okumaya önem veren aydın bir aileden gelen, dönemlerinin saygın okullarında öğrenim gören ve yabancı dil eğitimi için Amerika'da bulunan Gönül ve Gülten Suveren'in çocukluktan itibaren yüksek bir kültürel sermayelerinin olduğu görülmektedir. Suveren kardeşler bu kültürel ve sembolik sermayelerini, aldıkları eğitimi iyi değerlendirmiş, pek çok yayınevi, gazete ve dergi için çeviriler yaparak var olan kültürel ve sembolik sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürmüş, isimlerini edebî çevrelerde duyurmuşlardır. Bu şekilde farklı yayıncılar, yöneticiler ve editörlerle çalışarak kendi sosyal sermayelerini de oluşturabilmişlerdir. Zaten yüksek olan kültürel ve sembolik sermayelerinin yanına sosyal sermayelerini de ekleyen Suverenler, bu sayede önemli yayınevleri için çeviriler yapmış, aşk, macera, polisiye, korku, bilim-kurgu ve casus romanları, çocuk ve astroloji kitapları gibi pek çok farklı türde çok satan eseri Türkçeye çevirerek Türkiye'nin kültür repertuarına önemli katkıda bulunmuşlardır. Suverenler

² Örneğin Altın Kitaplar tarafından yayınlanan *Briç Masasında Cinayet*'te bu atlama oranı %45'ken, Başak Yayınevi'nden çıkan *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*'da %18 atlama oranının olması gibi örnek verilebilir.

her dönem çok satan, sık sık yeniden çevrilen, sinemaya ve televizyona uyarlanan ve önemli edebiyat ödülleri kazanan eserleri Türkçeye kazandırarak adeta yurtdışında ünlenen eserleri ülkemize ithal eden bir çeviri fabrikası gibi çalışmışlardır. Suverenler, ülkemizin yazın ve kültür dünyasını edebî çevirileri dışında yaptıkları diğer işlerle de etkilemişlerdir. Suverenler birlikte ansiklopedi yazarlığı ve çevirmenliği yapmışlar, ansiklopedi çevirmenliği yaptıkları dönemde Türkçesi olmayan yabancı terimlere kendileri karşılık bulmuşlardır. Bunun dışında Gönül Suveren, resimli romanlar, aşk hikâyeleri ve sözde çeviri olan tefrikalar yazmış, Gülten Suveren de burçlar, el falı ve rüya tabirleri gibi konularda gazete ve dergilerde yazılar yazmış, kitaplar çıkarmış ve *Makasçı* isimli özgün polisiye bir roman yazmıştır. Gönül ve Gülten Suveren, hem okurlar hem de Türk edebî sistemindeki profesyoneller tarafından çevirilerinde kaynak metnin bazı kısımlarını çıkardıkları veya aslına uygun çevirmediği gerekçesiyle eleştirilmişlerdir. Ancak Suverenlerin çevirilerinde izledikleri söz konusu stratejilerin dönemin, yani çeviri yaptıkları alanın çeviri yayıncılığı koşullarından kaynaklandığı görülmektedir.

Yapılan metin incelemeleri çevirmenlerin kullandıkları çeviri stratejilerinin edebî sistemdeki profesyoneller ve okurların eleştirdiği noktalarla genel olarak örtüştüğü görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu stratejilerin kullanım sıklığı eserden esere göre değişebilmektedir. Metin incelemeleri Suverenlerin sıklıkla uyguladıkları ve günümüzde eleştirilen çeviri stratejilerinin çevirmen habituslarının temelini oluşturduğu ve dönemin popüler edebiyat alanından şekillenerek alanı şekillendirdikleri söylenebilir. Sonuç olarak Gönül ve Gülten Suveren'in çeviri habituslarının yayınevlerinin politikalarından etkilenmesine karşın kendi çeviri anlayışlarını oluşturdukları ve çevirmen olarak metin içinde bunu yansıttıkları söylenebilir. Hatta Suverenlerin çeviri habitusunun döneme damgasını vuran ve popüler edebiyat çevirisi alanını karakterize eden çevirmen habitusu olduğu sonucuna varılabilir. Aslında 2000'li yıllarda eleştiri alan bu dönem çevirilerin sadece çevirmenlerin değil dönemin çeviri anlayışının bir sonucu olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Yapılan bu eleştirilerin döneme anakronik yaklaşımın bir uzantısı olduğunu söylenebilir. Bu eleştiriler "çeviri" kavramının değişimini ve çeviri eleştirisi alanında yaşanan dönüşümü yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bourdieu, Pierre (1993). *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. Columbia University Press, New York.
- Bulut, Alev (2007). *Çeviriye Adanmış Ömürler: Gönül ve Gülten Suveren*. Ç.N. 2. İstanbul: Şimdi Yayıncılık, s. 83-88.
- Bulut, Alev; Sabri Gürses (2019) „Ömrünü Çeviriye Adayan İki Kadın: Gönül ve Gülten Suveren Kardeşler.“ Şehnaz Tahir Gürçağlar. *Kelimelerin Kıyısında: Türkiye'de Kadın Çevirmenler*. İstanbul: İthaki, s. 246-277.
- Bergin, Azize (2004). *Babali'de Topuk Tıkırtıları*. İstanbul: Epsilon.
- Bourdieu, Pierre (1993). *The Field of Cultural Production*. Übers. Richard Nice. Cambridge: Polity Press.

- Bozkurt Jobanputra, Seyhan (2019). „Who is to blame for the Withdrawal of Roger Ackroyd Cinayeti from Circulation? The Critic or the Translator?“ *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi: Journal of Translation Studies* 27, s. 46-63.
- Christie, Agatha (2005). *Briç Masasında Cinayet*. Übers. Gülten Suveren. İstanbul: Altın Kitaplar.
- (2003). *Cards on the Table*. London: HarperCollins Publishers.
- Denissova, Nilüfer (2020). „Turkish Translations of *Lolita*: A Search in the Mist“ in *Babel* 66 Issue 3, 420-433.
- Dickson Carr, John (2014). *The Demoniacs*. New York: Open Road Media.
- (1983). *Esrarlı Gece*. Übers. Gönül Suveren. İstanbul: Ceylan.
- Erkul Yağcı, A. Selin (2019). „Hep Satan Kitapların Çevirmeni Nihal Yeğınobalı.“ *Kelimelerin Kıyısında: Türkiye’de Kadın Çevirmenler*. Hrsg. Şehnaz Tahir Gürçağlar. İstanbul: İthaki, s. 216-246.
- Field, Andrew (1986). *VN: The Life and Art of Vladimir Nabokov*. New York: Crown Publishers.
- Fleming, Ian (2012). *James Bond: You Only Live Twice*. New York: Vintage.
- (1966). *James Bond: İnsan İki Kere Yaşar*. Übers. Gülten Suveren. İstanbul: Başak Yayınevi.
- Lefevere, André (2014). „Why Waste Our Time on Rewrites? The Trouble with the Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm.“ Theo Hermans. *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. New York: Routledge [1985], s. 215-243.
- Nabokov, Vladimir (1959). *Lolita*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- (1964). *Lolita*. Çeviren: Gönül Suveren. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz (2009). „A cultural agent against the forces of culture: Hasan-Âli Yücel.“ John Milton und Paul Bandia (Ed). *Agents of Translation*. cilt 81. Amsterdam: John Benjamins, s. 161-189.
- (2005). *Kapılar*. İstanbul: Scala.

INTERNET KAYNAKLARI

- Serper, Sevgi und Sabri Gürses (2006). *Bir Dil Kuyumcusu: Gülten Suveren*. cevbir.org., bkz. <https://ceviribilim.com/2021/11/21/bir-dil-kuyumcusu-gulten-suveren/>, (son erişim: 05. Ekim 2022).
- Şahin, İlker [hurufunharfleri] (16. Ekim 2018). *Çocukluğumda bütün kitapları “Gülten Suveren” çeviriyor zannederdim*. [Tweet]. Twitter. bkz. <https://twitter.com/hurufunharfleri/status/1052117393676427264>, (son erişim: 22. Januar 2020).
- „Agatha Christie.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz. <https://eksisozluk.com/agatha-christie--38058>, (son erişim: 20. Januar 2020).
- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz. <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=1>, (son erişim: 6. Januar 2020).
- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. <<https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=2>> (son erişim: 6. Januar 2020).

- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=3>, (son erişim: 6. Januar 2020).
- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=4>, (son erişim: 6. Januar 2020).
- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=5>, (son erişim: 6. Januar 2020).
- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=6>, (son erişim: 6. Januar 2020).
- „Altın Kitaplar.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=7>, (son erişim: 6. Januar 2020).
- Biblio (t.y.). „Eksik Christie Odası.“ [Blog]. Bkz.: <http://bibliofk.blogspot.com/p/eksik-christie-odasi.html>, (son erişim: 25. Januar 2020).
- „Çeviri Derneği 2014 Çeviri Ödülleri Veriliyor“ (2014). *cevbir.org*. bkz.: <http://ceviribilim.com/?p=6809>, (son erişim: 11. November 2019).
- Çınar, Sayım (2015). „Bir Gelenek Altın Kitaplar.“ *Gazeteciler*. 15. April 2019. Bkz.: <https://www.gazeteciler.com/haber/bir-gelenek-altin-kitaplar/244253>, (son erişim: 29. Dezember 2019).
- „Displaying 37 results for “you only live twice”.“ (t.y.). *Search IMDb*. Bkz.: https://www.imdb.com/find?q=you%20only%20live%20twice&s=tt&ttype=ft&ref_=fn_ft, (son erişim: 24. Dezember 2019).
- dydem [cayvesempati]. (31. Juli 2019). „Gönül Suveren’in caninin istediği yerleri kesip ekstra bilinmezlik kattığı Agatha Christie çevirileri.“ [Tweet]. *Twitter*. bkz.: <https://twitter.com/cayvesempati/status/1156598827475976193>, (son erişim: 15. Januar 2020).
- „Gönül Suveren.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=1>, (son erişim: 15. Januar 2020).
- „Gönül Suveren.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/altin-kitaplar--73797?p=2>, (son erişim: 15. Januar 2020).
- „Gülten Suveren.“ (t.y.). *Ekşi Sözlük*. bkz.: <https://eksisozluk.com/gulten-suveren--783857>, (son erişim: 22. Januar 2020).
- „Gönül Suveren öldü.“ (2008). *Milliyet*. 11. Februar 2008. bkz.: <https://www.milliyet.com.tr/kultur-sanat/gonul-suveren-oldu-535872> (son erişim: 11 Kasım 2019).
- İleri, Selim (10. Eylül 2017). „Mişima okumak...“ *Hürriyet*. bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/misima-okumak-40640701>, (son erişim: 10 Ocak 2020).
- Joko, Jokond [jokond]. (19. Juni 2019). „Christie hayranlarının çoğu için Gülten Suveren çevirileri kötü tecrübedir...“ [Tweet]. *Twitter*. bkz. <https://twitter.com/jokond/status/1141287610029084672>, (son erişim: 22 Ocak 2020).
- Karakuş, Damla (4 Aralık 2019). „60. yılı şerefine Altın Kitaplar Söyleşi.“ *En Son Haber*. bkz.: <https://www.ensonhaber.com/kitap/60-yili-serefine-altin-kitaplar-soylesisi>, (son erişim: 29 Aralık 2019).

- „Karanlıkta Ayak Sesleri - It Walks By Night .“ (o.J.). *John Dickson Carr*. bkz.
https://carterdicksoncom.tr.gg/KARANLIKTA-AYAK-SESLERI_IT-WALKS-BY-NIGHT.htm,
(son erişim: 22. Ocak 2020).
- „Kurumsal.“ (tarih yok). *Altın Kitaplar*. bkz.: <https://www.altinkitaplar.com.tr/kurumsal/>, (son erişim: 27. Aralık 2019).
- Miss Judy Abbott (8. Dezerember 2010). „Birimiz Hepimiz, Hepimiz Birimiz İçin“ [Blog]. *Hakiki Muhabbet: Real Fiesta Ahalisi ile Hayatın Bilgisi* bkz.:
<http://hakikimuhabbet.blogspot.com/2010/12/birimiz-hepimiz-hepimiz-birimiz-icin.html>,
(son erişim: 22. Januar 2020).
- Motosikletli Kız [defneucar]. (27. September 2014). „Gönül Suveren diye pek kıymetsiz bir çevirmen çevirmiş Agatha Christie hatrına okuyorum...“ [Tweet]. *Twitter*. bkz.:
<https://twitter.com/defneucar/status/515646653085548546>, (son erişim: 20. Januar 2020).
- „Stephen King Kitaplığı.“ (t.y.). *Kayıp Rıhtım*. Bkz.: <https://forum.kayiprihtim.com/t/stephen-king-kitapligi/3962/452>, (son erişim: 20. Januar 2020).
- Şahin, İlker [hurufunharfleri]. (16. Oktober 2018). „Çocukluğumda bütün kitapları “Gülten Suveren” çeviriyor zannedirdim.“ [Tweet]. *Twitter*.
<https://twitter.com/hurufunharfleri/status/1052117393676427264>, (son erişim: 22. Januar 2020).
- Tamer, Ülkü (2003). „Agatha Christie’yi Katledenlerden Biri Bendim.“ *Milliyet* 28. Eylül 2003. Bkz.:
<http://www.milliyet.com.tr/2003/09/28/pazar/yazulku.html>, (son erişim: 11 Januar 2020).
- Üster, Celal (2003). „Agatha Christie Cinayeti.“ *Radikal Kitap* 22. August 2019. Bkz.:
<http://www.radikal.com.tr/kitap/yeryuzu-kitapligi-855199/>, (son erişim: 8 Januar 2020).
- „Yaşayan Edebiyat 4.Bölüm.“ (tarih yok). *Trt Arşiv*. bkz. <http://www.trtarsiv.com/program/yasayan-edebiyat/yasayan-edebiyat-4bolum-118704>, (20. Dezerember 2019).
- „Yeniden Baskısı Yapılar/Yapılacak Kitaplar.“ (2018). *Ukitap*. bkz.:
<http://www.ukitap.com/meydan/oku/2667/58/>, (son erişim: 20 Januar 2020).
- „Yıldız Romanlar İftiharla Takdim Eder“ (7 Mayıs 1962). *Milliyet*. bkz.:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=g%C3%B6n%C3%BCl%20suveren&isAdv=false>, (son erişim: 8. Januar 2020).

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Çoklu Ortam Yaklaşımı Çerçevesinde Sözlü Çeviride İki Değerli Yapılar*

DR. ÖĞR. ÜYESİ **BURAK ÖZSÖZ****

Öz

İki değerli yapılar (bivalent elements) farklı dillerde biçim ve ses değeri açısından benzeyen dil göstergeleri olarak tanımlanabilir. Uzlaşımın ve mutabakatın evrensel bir göstergesi haline dönüşen “okey” ve “yes” gibi tek sözcüklü sözceler ilk akla gelen iki değerli yapılara örnek gösterilebilir. Bu yapıların ortak bir zeminde tek dilin konuşulmadığı bildirişim ortamlarında muhataplar arasındaki anlam müzakeresini belli ölçüde kolaylaştırdığından söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, iki değerli yapıların sözlü çevirmen tarafından nasıl ele alınması gerektiği etkileşimsel sonuçları bakımından incelenmelidir. Zira iki farklı dilde biçim ve/veya ses değeri açısından aynı veya benzer olan bu yapılar kültürel ve toplumsal uzlaşım çerçevesinde ele alındığında bağlamsal özellikleri bakımından farklı anlamlar içerebilir. Bu çalışmada, iki değerli yapıların yanı sıra yaklaşık iki değerli (near-bivalent) yapıların çevirmen tarafından çevrildiği veya çevrilmediği durumlar üzerinde durulacak ve bu sözcelem durumlarının çevirmenin iktidar pozisyonu ve söz sırası alma düzeneği üzerindeki olası etkileşimsel sonuçları irdelenecektir. Çoklu ortam yaklaşımının (multimodal approach) benimsendiği bu çalışmada konuşma çözümlemesinin sunduğu kavramsal gereçlerden de faydalanılacaktır.

Anahtar sözcükler: iki değerli yapılar, konuşma çözümlemesi, çoklu ortam yaklaşımı

BIVALENT ELEMENTS IN INTERPRETER-MEDIATED SETTINGS WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTIMODAL APPROACH

Abstract

Bivalent elements can be defined as linguistic signs that are similar in form and sound representations in different languages. One-word utterances such as “okay” and “yes”, which have become universal indicators of mutual understanding and acknowledgment, can be shown as examples of the bivalent structures that come to mind first. It is possible to suggest that these structures facilitate the negotiation of meaning between interlocutors to a certain extent in communication where a single language is not spoken on common ground. However, how the bivalent structures should be handled by the interpreter is to be examined in terms of their interactional consequences because these structures may contain different meanings in different contexts when considered within the framework of cultural and social conventions. In this study, situations of enunciation where bivalent and near-bivalent structures are rendered or left unrendered by the interpreter will be emphasized and the possible interactional consequences of

* 29 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde düzenlenen Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresinde sunulan bildirin genişletilmiş hâlidir.

** Marmara Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, burak.ozsoz@marmara.edu.tr, orcid: 0000-0002-5706-3403

Gönderim tarihi: 17.10.2022

Kabul tarihi: 30.11.2022

these situations on the power relations of the interpreter and the turn-taking mechanisms will be examined. In this study, where the multimodal approach is adopted, the conceptual tools offered by conversation analysis will also be used.

Keywords: bivalent elements, conversation analysis, multimodality

GİRİŞ

Günümüzde, kitlesel göç ve farklı sosyal etkileşim amaçlı insan hareketliliği nedeniyle sözlü çeviri ve çevirmene duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Farklı dil ve kültüre ait insanların sözlü çevirmenin varlığında bulunduğu sözlü çeviri ortamlarında, katılımcılar fiziksel olarak bir arada yüz yüze iletişimde bulunabildikleri gibi ağ bağlantılı (web-connected) olarak farklı uzamlarda da etkileşime girebiliyorlar. Bu çalışmada ele alınacak diyalog çevirisi ortamları, temelde ardıl çeviri bağlamında değerlendirilir ve muhataplar ekseriyetle aynı etkileşimsel uzamı paylaşmak suretiyle birbirlerinin dilsel ve dilsel olmayan davranışlarını gözleme ve bu doğrultuda kendilerini uygun şekilde konumlandırma imkânı bulurlar. Bundandır ki, bu alana yönelik çalışmalar salt dilsel unsurlar ile yetinmemeli, farklı göstergesel kaynakların (semiotic resources) birbirleri ile nasıl etkileşime girdiğine odaklanmalıdır. Çoklu ortam yaklaşımının (multimodal approach) benimsendiği ve konuşma çözümlemesinin sunduğu kavramsal gereçlerin yol gösterici olacağı bu çalışmada, iki değerli ve yaklaşık iki değerli (near-bivalent) yapıların sözlü çevirmen tarafından nasıl ele alındığı, yüz yüze gerçekleşen sağlık çevirisi ortamlarının çevriyazısı¹ üzerinden irdelenecektir.

Bütüncül bir yaklaşımla, bildirişim ortamı sadece dilsel göstergeler ile sınırlandırılmaz ve bu bakış açısı çoklu ortam (multimodal) çerçevesinde değerlendirilir. Görünür birer katılımcı olan çevirmenlerin dilsel ve dildışı eylemleri ancak çoklu ortam yaklaşımı ile ele alındığında etkileşimsel sonuçları bakımından değerli kabul edilir. Zira farklı gösterge dizgelerine ait kaynakların bir arada incelenmesi, anlamın muhataplar arasında nasıl müzakere edildiğine ışık tutabileceği gibi söz sırası alma düzeneğinin müzakeresine de açıklık getirebilir. Üçlü katılımı, her iki tarafın da diline ve kültürel uzlaşılarına hâkim tek katılımcı olan sözlü çevirmen, sözlü çeviri ediminde bulunmanın ötesinde söz sırası alma düzeneğine de yön verir. Bu durum, çevirmenin dışında diğer katılımcıların sözel olduğu kadar sözel olmayan davranışlarında da gözlemlenebilir.

Üçlü katılımı sözlü çeviri ortamında, kurumsal taraf genelde bilginin kaynağı (epistemic authority) olarak kabul edilir. Bu, onun iktidar pozisyonunu güçlendiren bir durumdur. Söylem nesnesi olarak her iki dilde de biçim ve/veya ses değeri olarak özdeş/bendeş olan sözcüklerin kullanıldığı ve sözlü çevirmenin çeviri edimine ihtiyaç duyulmayan sözcelem durumlarında, çevirmeni bildirişime odaklama çerçevesinin dışında bırakan kurumsal taraf söz konusu iktidar pozisyonunu daha da güçlendirebilir. Bu tür özdeş/bendeş sözcükler iki değerli yapılar (bivalent elements) olarak adlandırılır. Muhataplar arasındaki iletişimi belli bir ölçüde kolaylaştırdığı düşünülen bu yapıların sözlü çevirmen tarafından nasıl ele alınması gerektiği, söz sırası ve anlam müzakeresi bağlamında olduğu kadar iktidar müzakeresi bağlamında da etkileşimsel sonuçları

¹ Bu çalışmada kullanılacak çevriyazı uzlaşıları (transcription conventions) için bkz. Ek 1.

bakımından irdelenmelidir. Devingen bir yapıya sahip sözlü çeviri söyleminin tüm yönleri ile çözümlenebilmesi ise çoklu model yaklaşımı ile mümkün olabilir. Sözlü çeviride böylesi mikro ölçekli söylem çözümlemesine dayalı çalışmalar yapabilmek ancak ilgili sözlü çeviri faaliyetlerinin görsel ve işitsel gerçek zamanlı kayıt altına alınması ile mümkün olabilir.

1. FARKLI GÖSTERGESEL KAYNAKLARIN ETKİLEŞİMİ: ÇOKLU ORTAM YAKLAŞIMI

Kress ve Van Leeuwen (2001, s. 20)'a göre, çoklu ortam yaklaşımı "göstergesel bir ürün veya durumun tasarımında kullanılan çeşitli göstergelere dayalı ortamlardır (modes)". Bu temel tanımlamanın ardından, erek dilde "mode" biçimbiriminden türetilen "modality" göstergesinin Türkçe kavramsal karşılığına dair bir ön müzakere faydalı olabilir. Kimi çalışmalarda, "modality" ve "multimodality" kavramları sırasıyla "kiplik" ve "çok(lu)kipli" olarak Türkçeleştiriliyor, lakin önerilen bu kavramsal karşılıkların yetersiz olduğu kanısına varmak zor değil. Gelenekçi bir yaklaşımla, dilbilgisel açıdan sözcenin emir, istek, gereklilik gibi anlamsal ifadeler taşıması "kiplik" (modality) kavramı çerçevesinde düşünülebilir. Buna karşın, bu tanımlama sözcenin parçasal unsurları (segmental) ile sınırlıdır ve dilsel olmayan gösterge dizgelerini dışarı bırakır. Bu sebepten, farklı göstergesel kaynakların etkin olarak kullanıldığı bildirişim durumlarını tanımlarken "multimodality" kavramının "çoklu ortam" olarak betimlenmesi uygun olabilir. Zira söz konusu bildirişim ortamlarının sözel boyutu kadar sözel olmayan boyutu da mevcuttur.

Çoklu ortam, farklı iletişim biçimlerinin birleşimine dayanan iletişim durumlarının nitelendirilmesidir (Bateman vd. 2017, s. 7). Gündelik yaşantıdaki türlü iletişim durumları ve o durumlara özgü göstergesel kaynaklar insanların anlamlandırma süreçlerini şekillendirir (Jewitt, 2009, s. 2). Örneğin yüz yüze etkileşimde, sözlü dilin imkânlarının yanı sıra el, kol ve baş hareketleri, yüz ifadeleri ve vücudun aldığı şekiller anlam üretme ve anlam çıkarma süreçlerine katkı verir. İnsanların farklı dizgelere ait bu göstergelere anlam vermekte çoğu zaman zorluk çekmediklerini söylemek mümkündür. Çoklu model yaklaşımında esas olan farklı iletişim biçimlerine ait gösterge türlerinin çeşitliliği değil, bu göstergelerin birbirleri ile olan etkileşimidir. Zira temel amaç, iki ya da daha fazla unsuru yan yana koymak değil bunları bir ilişki dâhilinde irdelemektir.

Türlü anlam üretme yolları bir arada görüntü verir ve birbirlerini var ederler. Görsel imgeleri yazılı gereçlerden, sözlü dili işaret dilinden ayırmak mümkün görünmemektedir. Bunun yanı sıra, çoklu ortam yaklaşımında, bir gösterge dizgesini ötekine tercih etmek, onu öncelemek veya birinin ötekine kıyasla daha yüksek bir iletişim potansiyeline sahip olduğunu söylemek doğru değildir. Elbette ki belli bir iletişim durumunda, bir dizge anlam üretme olasılığına dair daha etkin imkânlar sunabilir. Yine de önemli olan farklı potansiyele sahip göstergesel kaynakları birlikte ele almaktır. Bu birliktelik anlam üretme süreçlerine eşit ölçüde ve aynı istikamette katkı vermek olarak anlaşılmalıdır, zira kimi zaman dilsel olan dilsel olmayan ile denk düşmeyebilir, çatışabilir, biri ötekinin yerini alabilir, anlamını güçlendirebilir veya zayıflatabilir.

Jewitt vd. (2016, s. 7)'e göre, çoklu ortam yaklaşımının benimsendiği çalışmalar: insanların günlük yaşamlarında "dil" ile ne yaptıkları ile ilgilenen "dil kullanımına" odaklı bilim dallarından

beslenirler; ekseriyetle anlamın nasıl oluşturulduğunun izini sürebilecekleri kolay gözlemlenebilir toplumsal etkileşim durumlarının görsel kayıtlarına yönelirler; biçim ve anlamın incelikli özelliklerini betimlemek için mikro ölçekli materyal çözümlemesine izin veren çevriyazı yönteminin önemine vurgu yaparlar. Bu çalışmada da, benzer bir yöntem ile özgün diyalog çevirisi ortamlarının görsel işitsel kayıtlarının belli uzlaşılara dayalı olarak çevriyazısı gerçekleştirilmiş, çevirmenin söz sırası alma düzeneğinde kendini ve diğer katılımcıları dilsel ve dilsel olmayan kaynaklar ile nasıl konumlandığı ve onun iktidar pozisyonuna yönelik müzakerede (yaklaşık) ikili değerli yapıların nasıl kullanıldığı irdelenmiştir.

2. İKİ DEĞERLİ YAPILAR

İki değerli yapılar, Woolard (1998, s. 6)'ın özellikle iki dilli toplumlarda, her iki dilde de varlığını sürdüren sözcük veya parçaların (segments) tasvirine yönelik kullandığı bir kavramdır. Bu yapıların, eş asıllı diller arasında daha yaygın olması beklendik bir durumdur. Buna karşın, bir dil hiçbir akrabalığı olmayan uzak bir dilden ödünçleme yolu ile de iki değerli yapıların oluşumuna sebep olabilir. Ödünçleme sonrası, bu yapılar ses değeri açısından ödünçleyen dilin ses dizgesine uyarlanır. Çift dilli toplumlarda, iki değerli yapının hangi dil düzgüsüne ait olduğu hususunda tek bir sesbirim belirleyici olabilir. Bir başka dilden ödünçlenen "parçasal (segmental) birim", bir zaman sonra ödünçleyen dilde öyle yerleşik bir hal alır ki o birimin artık hangi dile ait olduğu önemini yitirir. "Parçasal birim" ifadesinin tercih edilmesi nedensizliğe dayanmaz; zira ödünçlenen birimin sözcük düzeyi ile sınırlı olmadığına işaret edilir. Sözcük düzeyinin ötesinde sözdizimsel bir benzerlik de söz konusu olabilir (Gumperz, 1982, s. 85). Bu çalışmanın amacına uygun olarak sadece sözcük veya ardışık birkaç sözcük düzeyinde özdeş/bendeş yapılar ele alınacaktır.

Sözcük oluşumu ve sözdizimi bakımından özdeş/bendeş yapılar dışında, her iki dilde de varlığını sürdüren ve bağlamsal olarak farklı anlamsal değerler taşıyabilecek "uh-huh" (erek dil) ve "hı-hı" (kaynak dil) gibi uzlaşma göstergesi ifadeler "yakın iki değerli yapılar" olarak kabul edilir. Bu ifadelerin yazı dilindeki diliçi temsilleri farklı olabilir. Örneğin, sözlü dilde konuşan öznenin genelde vakit kazanmak amacıyla duraksama anlarını doldurmak için kullandığı bir ifade olan "um" yine aynı dilde (erek dil) "uh" olarak farklı biçimde temsil edilebilir. Benzer şekilde, aynı duraksama göstergesi kaynak dilin çevriyazı uzlaşmalarında kimi zaman "mm" kimi zaman da "ee" olarak karşılık bulur. Yaklaşık iki değerli bu yapıların devingen bir yapıya sahip diyalog ortamına yaptığı katkı göz ardı edilememelidir. Bu duraksama göstergeleri, muhataplardan birinin söz sırası alma veya söz hakkını (floor) karşı tarafa vermeme niyetinin somut göstergesi olarak yorumlanabilir. Ses perdesindeki değişimler (iniş ve çıkışlar), vurgu, ses ritmi veya hızı gibi dil ötesi öğeler de belli bir bağlam dâhilinde iki değerli veya yaklaşık iki değerli yapılara işlevsel açıdan farklı anlamlar katabilir. Örneğin, tek sözcüklü "no" sözcüğü hem erek dilde hem kaynak dilde bendeş yazı ve ses değerine sahip olsa da, erek dilde artan bir tonda (rising tone) dile getirildiğinde muhatapına "devam etmesine yönelik bir davet" anlamı içerirken, düşen bir tonda (falling tone) ifade edildiğinde kişinin muhatabının "söyleyecekleri ile ilgilenmediği ve konuşmayı sonlandırma niyeti" taşıdığına işaret eder.

3. DİYALOG ÇEVİRİSİNDE İKİ DEĞERLİ YAPILAR

İki değerli yapılar, toplumlardaki “ikidillilik” söylemi çerçevesinde irdelenmiş olsa da bu yapıların sözlü çeviri söyleminde özellikle edimbilimsel kullanımına (discursive use) değinen çalışmalar sınırlıdır (Angermeyer, 2015; Davidson, 2002; Wadensjö, 1998). Sözlü çeviride, katılımcıların erek dildeki kısmi hakimiyeti dışında, “ikidillilik” sadece sözlü çevirmene özgü bir özelliktir. Bununla birlikte, “sözlü çevirmenin çeviri edimi diğer katılımcıların eylem ve söylemleri ile karşılıklı bir müzakere neticesinde şekillenir” (Wadensjö, 1999, s. 248). Söz konusu anlık müzakere sadece dilsel bileşenleri (verbal component) bakımından ele alınmamalıdır. Sözlü çeviri ortamları doğası gereği çoklu katılımlıdır ve ortak bir dili konuşamayan katılımcıların birbirlerinin dilsel üretimlerine olan erişimleri sınırlıdır. Bu sebepten, dilsel olmayan bileşenlerin (nonverbal component) etkileşim ortamına yaptıkları katkı göz ardı edilemez. Çoklu ortam çerçevesinde, sözlü çeviride dilsel olanın dilsel olmayanla etkileşimini ve sözlü çevirmenin üzerine biçilen kalıplaşmış roller ötesinde “fiilen” ne yaptığını gözlemleyebilmek ancak mikro-ölçekli çalışmalar ile mümkün olabilir.

Özellikle kurumsal ve yarı kurumsal çeviri ortamlarında, kurumsal temsilci sahip olduğu “etkileşimsel nüfuz”un bir kısmını sözlü çevirmene bırakmak durumunda kalabilir (Pasquandrea, 2011, s. 456). Etkileşimsel nüfuz, etkileşime yön verme gücü ve sorumluluğu olarak tasvir edilebilir. Çevirmen dilsel ve dildışı tercihleri ile söz sırası alma müzakeresinde bir sonra kimin sesinin duyulacağı üzerinde söz sahibi olabilir. Her iki dilde de varlığını sürdüren özdeş/benzeş yapılar ise söz sırası alma ve iktidar pozisyonu müzakeresinde ters istikamette bir kayba yol açabilir. Örneğin, kaynak sözcüde yer alan (yaklaşık) iki değerli yapılar sözlü çevirmenin çeviri ediminde bulunmak için söz sırasını almasının önüne geçebilir. (Yaklaşık) İki değerli yapıların muhataplar arasındaki anlam müzakeresini belli bir ölçüde kolaylaştırdığı düşünülen bu tür sözcelem durumlarında, sözlü çevirmen bildirişime katılım çerçevesinin dışında bırakılabilir. Bu, çevirmenin iktidar pozisyonunun tartışmaya açıldığı şekliyle yorumlanabilir.

4. İKİ DEĞERLİ YAPILAR VE SÖZ SIRASI ALMA DÜZENİĞİ

Bu bölümde, yüz yüze gerçekleşen sağlık çevirisi ortamlarından elde edilen görsel işitsel malzemenin² belli kesitlerinin çevriyazısı üzerinden, (yaklaşık) iki değerli yapıların kullanımının sözlü çeviride söz sırası düzeniğini nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Konuşma çözümlemesinin kavramsal gereçleri, bir dizi düzeni (sequential organization) dâhilinde müzakere

² Araştırmanın derlemine, 2019-2022 yılları arasında, farklı tarihlerde, bir saç ekimi ve estetiği merkezinde, gerçek zamanlı saç ekimi uygulaması öncesi ve sonrası bilgilendirme amaçlı gerçekleşen iki ayrı sözlü çeviri bildirişim ortamının özgün görsel-ışitsel kayıtları oluşturmaktadır. İlgili görsel-ışitsel kayıtların akademik faaliyetlerde kullanılabilmesi için tüm katılımcılardan imzalı onam formları alınmıştır. Bu derlem, bu çalışmada kullanılan malzeme ile sınırlı olmayıp, yeni görsel-ışitsel kayıtlar ile de genişletilmektedir. Sözlü çevirmenler kurumsal katılımcı tarafından, profesyonel kamera çekimi ise araştırmacı tarafından örgütlenmiştir. Araştırmacı, kayıt süresince ilgili bildirişim ortamının doğallığına zarar vermemek için fiziksel olarak aktif katılım sağlamamıştır. Araştırmada kullanılan görsel-ışitsel kayıtlar, mikro-ölçekli benzer çalışmalar yapmak isteyen alandaki diğer araştırmacılar ile talep edildiği takdirde paylaşımaya açıktır.

edilen söz sırası alma (turn-taking) ve söz hakkı (floor) gibi sözlü dilin yapısal unsurlarının incelenmesinde yol gösterici olacaktır.

Kısaltmalar:

KT- Kurumsal Temsilci / H- Hasta / Ç- Çevirmen

1. Örnek Sözceleme Durumu

H1- yeah # that's (.) that's what I'd like [gülümseme]

evet budur budur istediğim

KT1- [gülümseyerek hafifçe başını sallar]

Ç1- böyle yapılmasını istiyorum # {evet} [gülümseme]

KT2- tamam okey # bu şekilde yapı(a)ca(ğ)z ee saç ekiminin ee süreçlerini biliyo(r) {kendisi} yine de bir üzerinden geçelim istiyorum

Ç2- ee you know the procedures of the hair transplantation but we ee want to explain again

sen biliyorsun süreci saç ekiminin ama biz istiyoruz açıklamayı yeniden

<{one more time}

bir kez daha

H2- <okey> {no problem}

tamam değil sorun

KT3- <eeee

Ç3- sorun <değil

Sözlü çevirmenin varlığında, kurumsal temsilci ve hasta arasında uygulama öncesi saç çizgisinin belirlenmesine yönelik bir müzakere yürütülmektedir. Kurumsal temsilci, hastanın fikir sahibi olabilmesi için bir kalem yardımı ile alın bölgesinde geçici bir çizgi çizerken, hasta da ayna vazifesi gören bir telefon ile çizilen çizgiyi takip eder. Hasta, çizilen çizginin yerini onaylarcasına yaklaşık iki yapılı bir sözce olan “yeah” ifadesini kullanır (H1). Aynı anda, parmaklarını yumruk şekline getirir ve başparmağını yukarı kaldırır. Dilsel olan dilsel olmayan bir davranış ile desteklenmektedir. Bu dildışı davranış evrensel uzlaşma göstergesi olarak kabul edilse de farklı kültürlerde farklı anlamlara sahip olabilir. Aynı sözcenin devamında, hasta “that's what I'd like- bu şekilde istiyorum” şeklindeki ifadesi ile eşzamanlı olarak memnuniyetini pekiştirecek biçimde gülümser. Sözel boyutta yaklaşık iki değerli bir yapı olan “yeah” ifadesi ve sözel olmayan boyutta “yukarı bakan başparmak işareti ve gülümseme³”, üçlü katılımlı diyalog çevirisinde alışıldık söz sırası düzeneğinin dışında bir dizi düzenin ortaya çıkmasına yol açar. Çevirmenin çeviri edimini beklemeksizin, kurumsal tarafın benzer bir gülümseme ile iletinin kendine başarılı ile ulaştığının tezahürü olarak başını hafifçe yukarı aşağı sallaması (KT1), bu durumun en somut göstergesi olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte, bir başka dildışı davranış olan bakış dizgesi

³ (Yaklaşık) iki değerli yapılar kavramları dilsel boyuttaki katılımcı davranışları ile sınırlıdır. Dilsel olmayan iki değerli davranışları tasvir etmek için “destekleyici iki değerli unsurlar” kavramı önerilebilir. Bu önerinin sınırlaması ise, kendi içinde yine dilsel olanın öncelendiği duygusunu vermesidir. Bu haliyle, bu çalışmada önerilen bu yeni kavram geliştirilmeye açıktır.

penceresinden bakıldığında, hastanın tüm sözce (H1) boyunca bakışlarını çevirmene yönelttiği görülür. Bu durum, görünür bir katılımcı olarak çevirmenin hasta tarafından epistemik otorite olarak kabul gördüğüne işaret eder. Bu konu bir sonraki bölümde, farklı sözceleme durumları üzerinden ele alınacaktır. Sözlü çevirmen, her şeye rağmen, hasta tarafından üretilen kaynak sözceyi çevirir (Ç1). İki değerli yapılar ve destekleyici iki değerli unsurlar bu sözceleme durumunda çevirmeni katılım çerçevesinin dışında bırakacak bir dizi düzenine yol açmış olsa da sözlü çevirmenin kaynak sözceyi çevirmesi doğru bir stratejidir. Angermeyer (2015, s. 160), çevirmenlerin bu tür yapıları bir alışkanlık eseri çevirme eğiliminde olduklarını ifade eder. Wadensjö (1998, s. 23-25) ise bu durumun alışıldık bir refleksin ötesinde edimbilimsel çerçevede ele alınması gerektiğine işaret eder. Zira özdeş/bendeş bu yapılar arasında edimsel bir eşdeğerlikten söz etmek her zaman mümkün olmayabilir.

Çeviri sözcesine müteakip, kurumsal temsilci bir önceki söylem nesnesi (saç çizgisi) üzerindeki müzakereyi bitirmek amacıyla “tamam, okey” ifadelerini kullanır (KT2). Kaynak dildeki “tamam” sözcesinin hemen ardından “okey” sözcesi ile anlamı pekiştirmesi keyfi bir durumdan ziyade muhatabını belli bir eyleme sokma niyetinin göstergesidir. İki değerli bir yapı olan “okey” ifadesi çevirmenden ziyade hasta için üretilmiş bir ileti niteliğindedir ve önceki söylem nesnesine dair bir çeviriye ihtiyaç duyulmadığına dair örtük bir ileti taşımaktadır. Kurumsal temsilcinin çevirmene söz hakkı vermeksizin yeni bir söylem nesnesine (saç ekimi süreçleri) geçiş yapması da onun bu niyetini aşikâr eder. Kurumsal temsilci, bir bakıma, söz sırası alma düzeneğini kendi niyeti doğrultusunda şekillendirmiştir. Kurumsal temsilcinin hiç susku (pause) vermeksizin yeni bir söylem nesnesine geçiş yapmasını doğru okuyan çevirmen de temsilcinin “bu şekilde yapacağız” şeklindeki ifadesini çevirme girişiminde bulunmaz. Bir önceki söylem nesnesine yönelik müzakerenin hasta açısından da sona erdiğini söylemek mümkündür. Zira hasta, kendini bildirişime odaklama çerçevesinin dışında bırakacak şekilde, kurumsal temsilci ile çevirmen arasında oluşan kısa süreli alt diyalog (sub-conversation) boyunca elindeki ayna telefona bakar. Hastanın bu tavrı, çevirmenin yeni söylem nesnesini çevirmeye (Ç2) başladığı ana kadar devam eder. Çeviri edimi başladığı anda ise bakışlarını çevirmene yönelten hasta, yeniden bildirişime odaklama çerçevesinin içine dâhil olur.

Çevirmenin “saç ekimi süreçlerini bir kez daha açıklayacakları” ifadesine hasta tarafından verilen tepki yine başka iki değerli bir yapıdır (H2). Ele aldığımız önceki örneklerden farklı olarak bu kez üç farklı iki değerli yapının (“okey”; “no problem”) ardışık olarak kullanılması söz konusudur. Kurumsal taraf, hastanın sözcesinin çevirisini beklemeksizin söz hakkını almak amacıyla sözlü dilde sıklıkla kullanılan ve düşüncelerimizi toplamak için bize vakit kazandırabilecek bir boşluk doldurucuya (gap-filler) başvurur. Buna karşın, çevirmen kısmen de olsa hastanın sözcesini çevirir (Ç3). Çevirmenin “ok” ifadesini çevirmemeye yönelik kararı, bu iki değerli yapının erek dil dizgesinde olduğu kadar kaynak dil dizgesinde de benimsenmiş ve etkin şekilde kullanılıyor olması ile açıklanabilir.

2. Örnek Sözceleme Durumu

KT1- şimdi %biz% ee a plus fue yöntemi ile işlem yapı(a)ca(ğ)z {fue saç ekimi yap(1)aca(ğ)z} ## ee fue saç <ekimi

H1- <fue

KT2- ense bölgesinden yani backgrounddan alınan saçlar ee şu kulak (.) iki kulak arasındaki bölgeden alınan <saçlar

H2- <excuse> me a moment # last time they took (.) <took the hair> just from here
bağışla beni bir dakika geçen sefer onlar aldılar aldılar saçı tam buradan

Ç1- <bi(r) saniye <geçen sefer>

H3- <over here>
buradan

Ç2- <şuradan almış>lardı

H4- <or over here> # last time it was more here
veya buradan geçen sefer daha fazla buradandı

Ç3- ama son seferde şur(a)dan almışlardı {tam bu gösterdiği yerden}

KT3- şimdi biz iki kulak arası dediğimiz ana bölgeden alı(a)ca(ğ)ız # %bunlar% dökülmemeye garantili saçlardır # bunları bi(r) çevir {istiyo(r)san}

Ç4- ee we are to harvest the hair (...) the back of the head which is the ee between the ears and
biz toplayacağız saçı arkası başın ki bu arasında kulakların ve
this the hair that (.)
bu saçtır ki

H5- that's the hair (...) for the rest of <the life
budur saç geri kalını boyunca yaşamın

Ç5- <permanent
kalıcı

KT4- ee bu bölgeyi %çok% boşalttı(aya)ca(ğ)ız {hiç merak etmesin} profesyonel bi(r) şekilde çalışılacak {or(a)da}

Ç6- we are not taking the ee too much hair ee we don't %harvest% *too much hair* that no
biz almıyoruz çok fazla saç biz toplamıyoruz çok fazla saç ki yok
worry (.) don't worry about it
endişe etmeyin endişe bunun hakkında

KT5- %fue yöntemi% ile al(a)ıca(ğ)ız {saçlarını}

Ç7- a yeah and ee we're using the method f-u-e which is the follicle (...) extraction
evet ve biz kullanıyoruz yöntemi f-u-e ki bu saç kökü çıkarma

Saç ekiminde kullanılacak yöntemin "A+ fue" olduğunu belirten temsilci, yöntemin adını aynı söz sırasında üç kez art arda zikreder (KT1). Üçüncü tekrardan sonra hastanın ağzından kısık sesle "fue" ifadesinin çıktığı görülür (H1). Bu durum ne çevirmen ne de temsilci tarafından fark edilir. Zira o esnada, çevirmenin bakışları not aldığı defterde iken temsilci de onu izlemektedir. Temsilcinin yaklaşık iki değerli bir yapı olan "fue" sözcüğünü üç kez tekrar etmesi, o sözcüğü sözün anlam odağına (rheme) yerleştirir (KT1). Temsilcinin bakışlarını çevirmene yöneltmesinin bir nedeni de söz sırası alma müzakeresi ile doğrudan ilintilidir. "Fue" ifadesinin ikinci

tekrarından sonra bir susku veren temsilci, söz sırasını çevirmene verme niyetinde olduğunu açıkça gösterir. Çevirmen bu suskuyu söz sırasını almak için geçişe uygun nokta olarak (transition relevance place) değerlendirmekte başarısız olur. Zira susku boyunca, bakışlarını not aldığı defterden ayırmaz ve bir anlamda kendini bildirişime odaklama çerçevesinin dışında bırakır. Bu durumun farkında olan temsilci söz hakkını elinde tutmak durumunda kalır ve suskunun ardından üçüncü bir tekrar ile söylem nesnesini bir kez daha vurgular. “Fue” bir kısaltma ifadesidir ve erek dilde “folicular unit extraction” şeklinde açıklanır. İçindeki her üç harfi erek dilin ses dizgesine uygun şekilde tek tek telaffuz ettiğinizde de (f+u+e), bir kısaltma olarak topyekûn seslendirdiğinizde de kaynak dildeki ses değeri ile bendeş olması bu kelimeyi en azından yaklaşık iki değerli bir yapı olarak değerlendirmemize imkân tanır. Sözcüsüne devam etmek durumunda kalan temsilci, iki eli ile iki kulak arasındaki bölgeyi işaret eder ve bir eşzamanlı olarak bir başka iki değerli yapı olan “background” sözcüğünü kullanır (KT2). Hasta, yaklaşık iki değerli bir yapı “fue” sayesinde söylem nesnesine dair hâlihazırda fikir sahibidir. Temsilcinin el işareti ile saçının arka bölümünü göstermesi ve bendeş “background” sözcüğünü kullanması ile söylem nesnesi hasta için iyice belirgin hale gelir. Hasta bu durumu bir endişesini belirtmek üzere söz sırasını almak için kullanır. Eliyle muhatabına “dur” anlamına gelebilecek bir işaretle bulunurken, dildışı olan dilsel olan bir ifade ile de destekler- “excuse me a moment” (H2). Bu ifade de kısmen iki değerli bir yapı olarak değerlendirilebilir. Vurgulanması gereken nokta ise söz sırası müzakeresini başlatan davranışın bir dildışı kaynağa ait olmasıdır. Bu sözcelem durumunda, çevirmen tüm bu müzakerenin dışında bırakılmıştır.

Söz hakkını alan hasta yeni söylem nesnesini de belirler. Daha önce de saç ekimi yaptırmıştır ve saçının hangi bölümlerinden yoğunlukla saç köklerinin alındığını göstererek anlatır. Çevirmen bu kez müzakerenin dışında kalmaz (Ç1- Ç2- Ç3). Saç ekimine uygun saç köklerinin hangi bölgeden alınacağına ve bunun geçerli sebeplerinin anlatımına geri dönen temsilci, “bunları çevir istiyorsan” şeklindeki ifade ile çevirmen için zorunlu bir söz sırası oluşturur (KT3). Bir sonra kimin sesinin duyulacağını belirleyen, bu kez kurumsal katılımcı olmuştur. Konuşmanın hemen başında, “fue” yöntemine yönelik söyleminin çevirmen tarafından henüz çevrilmemiş olması, temsilcinin çevirmene yönelik böyle bir uyarıda bulunma ihtiyacı duyduğu şeklinde yorumlanabilir. Erek dile hâkim olmamasına rağmen, temsilcinin bu konudaki farkındalığı “fue” sözcüğünün yaklaşık iki değerli bir yapı olmasından kaynaklanır. Temsilci, çevirideki bu eksikliği gidermek için söylem nesnesini yeniden “fue” yöntemi olarak belirler (KT5). Çevirmen de bu eksikliği fark ettiğini gösterir şekilde, çeviri edimine başlamadan önce “a yeah” biçiminde bir ifadede bulunur. Kurumsal temsilciye yönelik erek dilden seçilmiş bir ifadede bulunmuş olması kabul edilir bir durumdur. Zira daha önce de bahsedildiği üzere “yeah” ifadesi yaklaşık iki değerli bir yapıdır.

5. İKİ DEĞERLİ YAPILAR VE ÇEVİRMENİN İKTİDAR POZİSYONU

Davitti (2019, s. 14), çevirmenlerin söz sırasını tanzim etme uygulamalarını çoklu model bağlamında ele alır ve çevirmenin “çoklu söz sırası (multiturn) durumunda, çeviri ediminde bulunabilmek amacıyla kendi söz sırasını oluşturmak için ne zaman ve nasıl müdahalede bulunması gerektiğini ve sözü hangi biçimde (dilsel veya dildışı) muhatabına geri vereceğini”

bilmesi gerektiğini vurgular. Çevirmenin söz sırası alma düzeneğini yönlendirebilecek yetkinlikte olması onun iktidar pozisyonu ile de yakından ilgilidir. Bu husus, aşağıdaki çevriyazı kesitinde çoklu ortam penceresinden çözümleyici bir yaklaşımla irdelenecektir.

3. Örnek Sözceme Durumu

KT1- ikincisi # kan sulandırıcı ilaçların %tamamını% üç gün önce bırakmış olu(a)cak

Ç1- eee ###

KT2- aspirin gibi # <aspirin> gibi {kan sulandırıcı}

Ç2- <hıhı

H1- no <aspirin (?)

yok aspirin

KT- [kafayı yukarı aşağı sallıyor]

Ç3- <and you> should stop # taking some kind of medicine just like aspirin

ve sen durdurmalısın almayı bazı tür ilaçları tıpkı aspirin gibi

H2- okey

tamam

KT3- yani (...) madde de kanı akışkan %olmayacak% yani o maddeleri kullanmaması lazım

Saç ekimi uygulaması öncesi hastanın uzak durması gereken ortamları ve kullanımı yasak maddeleri sıralayan temsilci, ikinci olarak kan sulandırıcı maddelerden bahseder (KT1). Temsilci, sözlü çevirmenin bir dil içi çeviriye ihtiyaç duyduğunu fark eder. Zira çevirmen uzun sayılabilecek bir suskunun ardından (Ç1), temsilciden bir diliçi çeviri yardımı beklediğinin göstergesi olarak bakışlarını önce önündeki masaya ardından da kısa süreli de olsa temsilciye yöneltir. Çevirmenin bu talebi temsilcide kabul görür ve temsilci söylem nesnesinin (kan sulandırıcı maddeler) belirtikleştirilmesine yönelik bir dil içi çeviri ediminde bulunur (KT2). Anlamanın gerçekleştiği, en küçük söz sırası birimi (minimal turn unit) olarak adlandırabileceğimiz onaylama göstergesi (acknowledgement token) olan “hıhı” ifadesi ile aşikâr olur (Ç2). Bu gösterge, çevirmenin dillerarası çeviri edimine hazır olduğu şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın, iki değerli bir yapı olan “aspirin” sözcüğü çevirmeni kısa süreli bildirişim ortamının dışında bırakacak şekilde katılımcı çerçevede bir bölünmeye (schism) yol açar. Söylem nesnesinin, kullanılmaması gereken maddeler üzerinden ilerlediğinin farkında olan hasta, bendeş bir sözcük olan “aspirin” ifadesinin temsilci tarafından ardışık olarak iki kez zikredilmesine “no aspirin” (aspirin yok) soru sözcüğü ile tepki verir (H1). Temsilci de soru-cevap bitişik çiftinin (adjacency) çevirmene ihtiyaç duyulmaksızın başarılı bir şekilde tamamlanmasına imkân sağlayacak bir dildışı davranışta bulunur ve hastanın soru sözcüğünü onaylarcasına başını yukarı aşağı sallır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, hastanın soru sözcüğü esnasında bakışlarını kime yönelttiğidir. Zira bu dildışı davranış sorunun cevabının kimden beklendiğinin göstergesidir. Bu sözceme durumunda, çevirmenin iktidar pozisyonunu güçlendirecek bir davranış ile hasta, bakışlarını çevirmene yöneltir ve onu kendinden cevap beklenen (responder) muhatap olarak konumlandırır. Çevirmenin, kurumsal katılımcının hasta tarafından oluşturulan soru sözcüğüne verdiği tepkiyi fark edip etmediği yoruma açıktır. Bununla birlikte, çevirmen kendi iktidar pozisyonunu pekiştirmesine katkı verecek şekilde kurumsal tarafın sözcüklerini çevirir (Ç3). Hastanın, iki değerli

yapı olan “okey” ifadesi müzakerenin uzlaşısı ile son bulduğuna işaret eder (H2). Söz konusu bendeş uzlaşısı göstergesine karşın, temsilcinin aynı söylem nesnesi üzerinden ilave bir söylem üretmesi ise hastanın soru sözcüsüne verdiği dildışı tepkinin doğruluğunu sorgulama niyeti olarak yorumlanabilir (KT3). Temsilci, benzer bir söylem içeriği ile bilginin alıcısına doğru şekilde ulaştığının sağlanmasını yapmak niyetinde olabilir. Bu durum, çevirmenin kurumsal temsilci gözünde de iktidar sahibi, yetkin muhatap olduğunun somut bir göstergesidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, diyalog çevirisine yönelik daha kapsamlı bir anlayış geliştirebilmek için çoklu ortam yaklaşımının benimsenmesinin önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, üçlü katılımlı sağlık çevirmenliği ortamında, söz sırası alma mekanizması ve iktidar pozisyonu gibi iki makro yapısal unsur mikro ölçekli (yaklaşık) iki değerli yapılar bağlamında ele alınmıştır. Mikro ölçekli bir çalışmanın gereği olarak, gerçek diyalog çevirisi ortamlarının görsel işitsel kayıtlarından faydalanılmıştır. Görsel işitsel malzeme, ilgili sözlü çeviri ortamının tüm yönleri ile gözlemlenmesine imkân tanır. Zira anlamın karşılıklı olarak müzakere edildiği bu sözceleme durumlarında, dilsel olan kadar dilsel olmayan unsurlar da eşit ölçüde önem arz eder. Çoklu ortam yaklaşımında, birini ötekinin önüne koymanın sağlıklı bir çözümlemenin önündeki en büyük engel olduğu görülmüştür.

Her iki dilde de varlığını sürdüren bendeş (yaklaşık) iki değerli yapılar, anlam müzakeresinin yanı sıra söz sırası alma ve iktidar pozisyonu müzakeresinde de söz sahibi olabilir. Sözlü çevirmenin iki değerli yapılara yönelik çeviri stratejisi, onun söz konusu müzakerede var olma çabası olarak karşımıza çıkar. İki değerli yapıların çevirmeni bildirişime katılım çerçevesinin dışına itmek suretiyle diğer iki muhatap arasındaki anlam müzakeresini kısmen de olsa kolaylaştırıyor gibi bir görüntü vermesi, çevirmeni çeviri ediminde bulunmaktan alı koymamalıdır. Zira (yaklaşık) iki değerli yapılar farklı kültür coğrafyalarında farklı toplumsal uzlaşılardan oluşabilir. Ayrıca, iki dilde de var olan bendeş bir yapı o sözceleme durumu özelinde edimbilimsel açıdan farklı bir anlam ifade etme riskini de beraberinde getirir.

Belli sözceleme kesitlerinin çevriyazısı üzerinden ele alınan (yaklaşık) iki değerli yapı örneklerinde, çevirmenin söz sırası alma düzeneğini yönlendirmek suretiyle bir sonra kimin sesinin duyulacağına doğrudan tesir ettiği görülmüştür. Bu onun iktidar pozisyonunu da güçlendiren bir durumdur ve muhataplarının dilsel ve dildışı söylem ve eylemlerinde birlikte bir etkileşim dâhilinde gözlemlenebilir. Alanyazına katkı verecek diğer mikro ölçekli çalışmalar, bu çalışmanın bulgularının sorgulanması ve karşılaştırılması için ihtiyaç duyulan verinin elde edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Angermeyer, Philipp Sebastian (2015). *Speak English or What? Codeswitching and interpreter use in New York City courts*. New York: Oxford University Press.
- Bateman, John, et al. (2017). *Multimodality. Foundations, Research and Analysis. A Problem-Oriented Introduction*. Berlin/New York: de Gruyter.

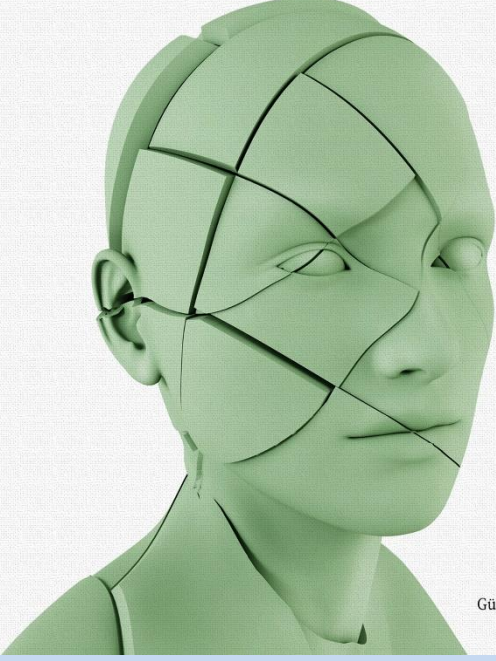
- Davidson, Brad (2002). "A model for the construction of conversational common ground in interpreted discourse". *Journal of Pragmatics*, vol. 34, pp. 1273–1300.
- Davitti, Elena (2019). "Methodological explorations of interpreter-mediated interaction: novel insights from multimodal analysis". *Qualitative Research*, vol. 19, no. 1, pp. 7–29.
- Gumperz, John (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jewitt, Carey (2009). "An introduction". In C. Jewitt (Ed), *The Routledge handbook of multimodal analysis* (pp. 1-7). Abingdon: Routledge.
- Jewitt, Carey, et al. (2016). *Introducing Multimodality*. New York: Routledge.
- Kress, Gunther and Theo Van Leeuwen (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold Publishers.
- Pasquandrea, Sergio (2011). "Managing multiple actions through multimodality: Doctors' involvement in interpreter-mediated interactions". *Language in Society*, vol. 40, no. 4, pp. 455–481.
- Wadensjö, Cecilia (1998). *Interpreting as Interaction*. London: Routledge.
- Wadensjö, Cecilia (1999). "Telephone Interpreting and the Synchronization of Talk in Social Interaction". *The Translator*, vol. 5, no. 2, pp. 247-264.
- Woolard, Kathryn Ann (1998). "Simultaneity and Bivalency as Strategies in Bilingualism". *Journal of Linguistic Anthropology*, vol. 8, pp. 3-29.

Ek 1. Çevriyazı Uzlaşmaları

- KT1- anonim kısaltmalar, konuşma sırası
- (?)- soru değeri olan söylem
- #- durak(lama)
- (.)- eksik kalmış, tamamlanmamış sözce
- (r)- sözlü dilde söylenmeyen lakin okumayı kolaylaştıran sesbirimler
- eee- söz arası tereddüt ifadesi
- {...}- söylem sonu yorum sonrası unsurlar
- [...]- gülme, baş sallama gibi dildışı eylemler
- <...>- ses katlaması
- *...*- hızlı telaffuz edilen söylem bölümleri
- (...)- anlaşılamayan bölümler
- %...%- vurgulu söylem

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

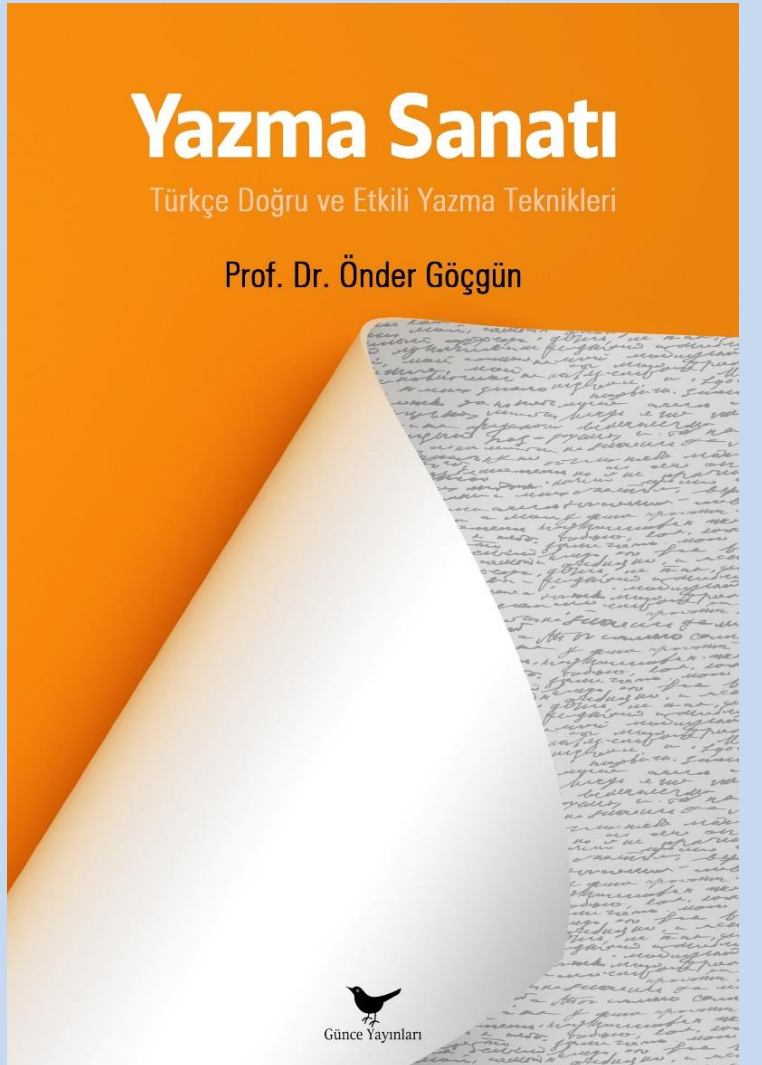

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

Film Uyarlamalarında Bir Yerlileştirme Örneği: *Badi**

TAHA AKDAĞ**

Öz

Çeviribilimin dilbilimin bir alt dalı olarak kabul edildiği yıllarda Roman Jakobson'un (1959) çeviri için öne sürdüğü üçlü tanımlama ile alana dâhil olan göstergeler arası çeviri -dilsel göstergelerin dilsel olmayan gösterge dizgeleri aracılığıyla yorumlanması- kavramı çeviribilimin araştırma alanlarını daha geniş bir yelpazeye ulaştırmıştır. Bu kavram ışığında bir romandan uyarlanan bir tiyatro oyunu ya da sinema filminin çeviribilim bakış açısıyla incelenmesi mümkün olmuştur. Daha sonra Gideon Toury'nin (1986) gösterge içi çeviri-kaynak ve erek metnin gösterge dizgesinin aynı olduğu çeviri- kavramıyla birlikte bu çalışmanın da çıkış noktası olan yabancı bir filmin yerli uyarlaması da çeviribilim açısından analiz edilebilir hale gelmiştir. Bu bağlamda bir gösterge içi çeviri örneği olarak Steven Spielberg'ün yönettiği 1982 yapımı *E.T. the Extra-Terrestrial* filminin Türkçe bir uyarlaması olan, 1984 yapımı Zafer Par'ın yönettiği *Badi* filmi, bu çalışma kapsamında kaynak filmi ile karşılaştırmalı bir biçimde incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı bir gösterge içi çeviri türü olarak yeniden çevrimlerin çeviribilim kapsamında incelenebileceği vurgusuyla erek filmde bulunan kültüre özgü öğeleri Venuti'nin (2001) yerlileştirme stratejisi bağlamında incelemektir. Bu amaca yönelik olarak, erek filmde bulunan kültüre özgü öğelerin saptanmasında Antonini'nin (2007) sınıflandırması temel alınmıştır. Söz konusu sınıflandırmanın seçilme sebebi bu sınıflandırmanın Antonini tarafından sinemadaki kültüre özgü öğelerin aktarılmasında kullanılmış olmasıdır. Biri Hollywood tarihinde, diğeri ise Yeşilçam tarihinde önemli bir yere sahip olan bu iki filmin çözümlenmesi sonucunda *E.T. the Extra-Terrestrial* filminin *Badi* filmine uyarlanması sürecinde yerlileştirme stratejisinin kullanıldığı çok sayıda örneğe ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: göstergeler arası çeviri, gösterge içi çeviri, yerlileştirme, E.T., *Badi*, kültüre özgü öğeler

AN EXAMPLE OF DOMESTICATION IN FILM ADAPTATIONS: *BADI*

Abstract

In the years when translation studies was accepted as a sub-branch of linguistics, together with the tripartite definition for translation proposed by Jakobson (1959), the concept of intersemiotic translation included in the field, brought the research areas of translation studies to a wider range. In the light of this concept, it has been possible to examine a play or a movie adapted from a novel from the perspective of translation studies. Later, with Toury's (1986) concept of intrasemiotic translation, the domestic adaptation of a foreign film, the starting point of this study,

* Bu çalışma 29 Eylül-01 Ekim tarihleri arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Akademik Çeviribilim Kongresi'nde (ICASTIS) sözlü bildiri şeklinde sunulmuştur.

** Sakarya Ün. Sosyal Bil. Ens. Çeviribilim ABD doktora öğrencisi, tahaakdag@duzce.edu.tr, orcid: 0000-0003-0107-8320
Gönderim tarihi: 9.10.2022 Kabul tarihi: 13.02.2023

has also become analyzable in terms of translation studies. In this study, in this context, as an example of intrasemiotic translation, *Badi*, directed by Zafer Par, produced in 1984, which is a Turkish adaptation of the 1982 film *E.T. the Extra-Terrestrial* directed by Steven Spielberg, is examined. The aim of this study is to examine the culture-specific items in the target film in the context of Venuti's (2001) domestication strategy with the emphasis that remakes, as a type of intrasemiotic translation, can be examined within the scope of translation studies. For this purpose, Antonini's (2007) classification is taken as a basis for the determination of culture-specific items. As a result of the analysis of these two films, one of which has an important place in the history of Hollywood and the other in the history of Yeşilçam, many examples are found in which the localization strategy was used in the process of translating *E.T. the Extra-Terrestrial* into *Badi*.

Keywords: intersemiotic translation, intrasemiotic translation, domestication, E.T., *Badi*, culture-specific items

GİRİŞ

Tarih boyunca çevirinin nasıl olması gerektiği üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Çeviri dilbilimin bir alt dalı olarak kabul edilmiş, dolayısıyla çeviri metinde dilsel öğelerin aktarımı bu tartışmaların temel hatlarını oluşturmuştur. Sözcüğü sözcüğüne çeviri, anlamın çevrilmesi, çevirinin orijinal metinle aynı hissi vermesi, orijinal metne sadık olma gibi kavramlar yalnızca dilbilimsel bakış açısıyla ele alınmış ve tartışmaların içinden çıkılmaz bir hâl almasına sebep olmuştur. Hâl böyle olunca çevirinin çoğunluk tarafından kabul gören bir tanıma sahip olması da oldukça gecikmiştir.

Çeviribilimin hâlâ dilbilimin bir alt disiplini olarak kabul edildiği yıllarda, onun bağımsız bir disiplin olmaya doğru yolunu bulmasına çalışmalarıyla yardımcı olan bilim insanları olmuştur. Bu bilim insanlarından biri de dilbilimci ve edebiyat kuramcısı olan Roman Jakobson'dur. "Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine" adlı makalesinde Jakobson, herhangi bir dilsel göstergenin anlamı, onun başka bir alternatif göstergeye çevrilmesidir (1959, s. 232) der ve bu göstergenin daha gelişmiş bir gösterge olacağını ekler. Ona göre, bir dilsel göstergelyi yorumlamanın üç yolu vardır: "aynı dilin diğer göstergelerine, başka bir dile veya başka bir dilsel olmayan gösterge dizgelerine çevrilebilir." (1959, s. 233) Jakobson bu üç tür çeviriyi şu şekilde isimlendirmiştir:

"1) Dil içi çeviri veya açıklama (*rewording*), dilsel göstergelerin aynı dilin diğer göstergeleri aracılığıyla yorumlanmasıdır.

2) Diller arası çeviri veya gerçek anlamıyla çeviri, dilsel göstergelerin başka bir dil aracılığıyla yorumlanmasıdır.

3) Göstergeler arası çeviri veya dönüştürme (*transmutation*), dilsel göstergelerin dilsel olmayan gösterge dizgeleri aracılığıyla yorumlanmasıdır." (1959, s. 233)

Jakobson'un çeviri için ortaya attığı bu üçlü tanımlama arasında alanda ufuk açıcı olan üçüncü tanım yani göstergeler arası çeviri tanımı ön plana çıkmaktadır. Göstergeler arası çevirinin kapsamı oldukça geniştir. Yazılı eserlerin görsel sanatlara, işitsel sanatlara, tiyatroya, sinemaya veya operaya aktarılması bu tür bir çeviriye örnek olarak gösterilebilir. Nitekim bu konuda çeviribilim alanında gerek Türkçe gerek yabancı dillerde yapılan birçok çalışma mevcuttur. Bennett (2007), Bulut (2015), Ziganshina (2017) ve Uras Yılmaz (2018) bu çalışmalardan bazılarıdır.

Farklı bir dizgeden yapılan film uyarlamaları da gerek adaptasyon çalışmaları alanında gerek çeviribilim alanında yapılan göstergeler arası çalışmalarda kendilerine yer bulmaktadırlar. Leitch (2008)'e göre bu tür film uyarlamalarını konu edinen adaptasyon çalışmaları alanındaki çalışmalarda uyarlamaların kaynağına sadık kalması gerektiği fikri hâlâ hüküm sürmektedir (s.64). Buradan hareketle, çeviribilim alanında sadakat konusundaki tartışmaların geride kalmış olması, çeviribilim alanında göstergeler arası film uyarlamalarının konu alındığı çalışmaların hem adaptasyon çalışmalarına hem de çeviribilime büyük ölçüde katkı sağladığı/sağlayacağı yadsınmaz.

Mark O'Thomas (2010) uyarlamaları üç ana gruba ayırmaktadır (bkz. Tablo 1). İlk kategoride aynı dil içerisinde yapılan ancak dizgenin değiştiği uyarlamalar, ikinci kategoride bir dilden başka bir dile yapılan fakat dizgenin değişmediği uyarlamalar ve üçüncü kategoride ise hem dilin hem de dizgenin değiştiği uyarlamalar yer almaktadır (s.48-9).

1	Dizge 1 Kültür 1	→	Dizge 2 Kültür 1
2	Dizge 1 Kültür 1	→	Dizge 1 Kültür 2
3	Dizge 1 Kültür 1	→	Dizge 2 Kültür 2

Tablo 1. O'Thomas'ın uyarlama kategorizasyonu

Birinci kategoride yer alan uyarlamalara Türkçe bir kitaptan uyarlanan Türkçe bir filmi örnek gösterebiliriz. Yukarıda göstergeler arası çalışmalara örnek olarak sunulan Uras Yılmaz (2018)'in çalışması Yaban romanının filme uyarlanmasını incelemekte olup bu kategoride yer alan bir dil içi çeviriyi konu edinmektedir. Aynı şekilde Bulut (2015)'un yine bir göstergeler arası dil içi çeviri örneği olarak Çalığı romanının piyes uyarlamasını incelediği çalışması da bu kategoriye bir örnek teşkil etmektedir.

Üçüncü kategoride yer alan uyarlamalarda ise hem dil hem dizge değişimi söz konusu olduğundan bu uyarlamaları göstergeler arası ve diller arası bir çeviri olarak incelemek mümkündür. Yukarıda bahsedilen Ziganshina (2017)'nin çalışmasının örneklemini oluşturan İtalyanca bir opera metninin İngilizce çizgi roman uyarlaması bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir.

Söz konusu sınıflandırmanın birinci ve üçüncü kategorilerinde yer alan uyarlamalar göstergeler arası çeviri bakış açısıyla değerlendirilirken, ikinci kategoride yer alan uyarlamalarda göstergenin değişmediği ancak diller arası bir çevirinin gerçekleştiği görülmektedir. Bu uyarlamalara örnek olarak bu çalışmanın da inceleme konusu olan Türkçe bir filmin İngilizce bir filmde uyarlanması gösterilebilir. Yeniden çevrim (*remake*) olarak adlandırılan bu uyarlama türünü çeviribilim bağlamında incelemek istediğimizde göstergeler arası bir çevirden bahsedemeyiz.

Bu bağlamda Toury (1986), Jakobson'un göstergeler arası çeviri tanımlaması özelinde iki temel ayırmadan bahseder; gösterge içi çeviri ve göstergeler arası çeviri (s. 1113-14). Gösterge içi çeviri, kaynak ve erek metnin gösterge dizgelerinin aynı olduğu, bir göstergesel eşitliğin söz konusu olduğu çeviriler için kullanılmaktadır (Gottlieb, 2005, s. 35). Dolayısıyla O'Thomas'ın kategorizasyonunda ikinci sırada bulunan uyarlamalar gösterge içi ve diller arası çeviri bağlamında incelenebilir. Söz konusu uyarlamalarda kaynak gösterge dizgesi film veya dizi iken hedef gösterge dizgesi de yine film veya dizi olacaktır.

Çeviribilimin yolculuğuna geri dönecek olursak, bağımsız bir disiplin olarak kabul edildikten sonra gelişmeye devam etmiş ve ilk olarak Susan Bassnett ve Andre Lefevere (1990) tarafından belirtilen kültürel dönüşümden (*cultural turn*) geçerek disiplinler arası çalışmaların yolunu açmıştır. Birçok araştırmacıya göre bu kültürel dönüşüm, çeviribilimin tam olarak bağımsız bir disiplin olarak kabul görmesine vesile olmuştur. Disiplini genişletmeye ve canlandırmaya ve onu dilbilimde mevcut olan nispeten mekanik analiz araçlarından kurtarmaya hizmet eden şey, tam da çeviri çalışmalarında bu kültürel dönüşümün formülasyonu ve tanınmasıydı (Trivedi, 2007, s. 280). Bu dönüşüm ile çevirinin dilsel aktarım anlamının yanına artık kültürel aktarım da eklenmiş oldu ve kaynak metinde yer alan kültüre özgü öğeler ile erek metinde yer alacak kültüre özgü öğeler büyük önem kazandı. Nitekim adaptasyon çalışmaları alanında ortaya atılan Tablo 1'de de Dil 1 ve Dil 2 ifadesinden Kültür 1 ve Kültür 2 ifadesinin bunu vurguladığı görülmekte. Çeviribilimde de kültürün önem kazanmasıyla alanda yapılan birçok çalışmanın temel noktasını kültür aktarımı oluşturmaya başladı ve bu durum çevirmenler için de hem kaynak ve erek kültüre hâkim olma zorunluluğu hem de çeviri sürecinde alacakları kararlarda farklı çözümler uygulayabilme kolaylığı getirdi. Kaynak metin veya erek metinde yer alan söz konusu kültüre özgü öğelerin belirlenmesi noktasında da farklı araştırmacılar tarafından kültüre özgü öğelerin sınıflandırılmasına yönelik farklı çalışmalar alana kazandırıldı. Göstergeler arası çevirinin hem çeviribilim alanına hem de adaptasyon çalışmalarına katkısı olduğundan/olacağından yukarıda bahsedilmişti. Bu çalışmanın örneğini oluşturan bir gösterge içi çeviri olan yeniden çevrim konusunda dilimizde göstergeler arası çeviriye nazaran oldukça az sayıda çalışma yapılmış olması¹ ve son yıllarda ülkemizde yayınlanan televizyon dizilerinin hatırı sayılır bir kısmını yeniden çevrimlerin oluşturuyor olması da bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Söz konusu dizilere *Adını Feriha Koydum: Emir'in Yolu – The Man from Nowhere*, *Güneşi Beklerken – Boys over Flowers*, *Suskunlar – Sleepers* ve *Umutsuz Ev Kadınları – Desperate Housewives* birkaç örnek olarak gösterilebilir. Bunlar ve bunlar gibi birçok yeniden çevrim çeviribilim alanında yapılacak çalışmaların örneğini oluşturabilir. Şüphesiz göstergeler arası çeviri çalışmaları gibi yeniden çevrim konusunda yapılan çalışmalar da her iki alana katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı bir gösterge içi çeviri türü olarak yeniden çevrimlerin çeviribilim kapsamında incelenebileceği vurgusuyla Steven Spielberg'ün yönettiği 1982 yapımı *E.T. the Extra-Terrestrial* filmi ile bu filmin Türkçe bir uyarlaması olan, 1984 yapımı

¹ Bkz. Birkan Baydan, Esra. 2022. Çeviribilimin Penceresinden Yeniden Çevrimler
Okuyuz, Şirin. 2017. Çevirmenlikte Yaratıcılık ve Yeniden çevrimler: The Jeffersons Dizisinin Tatlı
Hayat Olarak Yeniden çevrimi

Zafer Par'ın yönettiği *Badi* filmini analiz ederek, erek filmde bulunan kültüre özgü öğeleri Venuti'nin (2001) yerleştirme stratejisi bağlamında incelemektir.

Giriş bölümünün son satırlarını okuduğunuz bu çalışmanın ikinci bölümünde çalışmada uygulanacak olan yöntem ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Lawrence Venuti (2001) tarafından ortaya atılan çeviri stratejilerinden olan yabancılaştırma (*foreignization*) ve yerleştirme (*domestication*) stratejisine değinilecektir. Dördüncü bölümde çalışmanın bulgularını oluşturacak olan kültüre özgü öğelerin belirlenmesinde kullanılan Rachele Antonini'nin (2007) sınıflandırılmasından bahsedildikten sonra beşinci bölümde çalışmanın örneklemini oluşturan iki sinema filmi hakkında bilgilere yer verilecektir. Çalışmanın altıncı bölümünde ise bulgulara yer verilecek olup tartışma ve sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular çeviribilimde yerleştirme stratejisi bağlamında değerlendirilip yorumlanacaktır.

1. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. İncelenecek olan dokümanlar bir görsel-işitsel medya türü olan filmlerden seçilmiştir. İlk film *E.T. the Extra-Terrestrial* (Spielberg, 1982) isimli sinema filmi iken, ikinci film ise bir *E.T. the Extra-Terrestrial* uyarlaması olan *Badi* (Par, 1984) isimli filmidir. İnceleme esnasında *Badi* filminde vurgulanan Türk kültürüne özgü öğelerin bulunduğu sahneler, *E.T. the Extra-Terrestrial* filmindeki sahneler ile karşılaştırılıp elde edilen veriler betimsel analiz, karşılaştırmalı analiz ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi örneklemin incelenmesi amacıyla veri toplama aşamasında Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırması kullanılmıştır. Çeviribilim alanında bu konuda halihazırda bulunan sınıflandırmalar arasından Antonini'nin sınıflandırmasının seçilmesi, söz konusu sınıflandırmanın görsel-işitsel medya türündeki kültüre özgü öğelere dayandırılması kaynaklıdır.

2. ÇEVİRİDE YABANCILAŞTIRMA VE YERLİLEŞTİRME

Çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği gibi çevirinin nasıl olması gerektiği üzerine tarih boyunca süregelen tartışmaların temelinde yatan aslında uygulanan çeviri stratejileridir. Birçok çeviri stratejisinden bahsedilebileceği gibi Venuti çeviri stratejilerini iki geniş kategoriye ayırmıştır. Venuti'nin bu ayrımının kökeni Schleiermacher'a dayandırılmaktadır. Schleiermacher (2021)'a göre çevirmen ya yazarı olabildiğince rahat bırakır ve okuyucuyu ona doğru yöneltir; ya da okuyucuyu olabildiğince rahat bırakır ve yazarı ona doğru hareket ettirir (s.56). Bu bağlamda Venuti'ye göre çeviri projesi yabancı metnin yani kaynak metnin karşısında erek metne muhafazakâr bir yaklaşım sergileyip erek dil kültürüne hâkim olan değerlere uygun olabilir (2001, s. 240). Yani okuyucuyu olabildiğince rahat bırakıp yazarı ona doğru yöneltir. Böyle bir çeviride çevirmen "erek-odaklı"² bir yaklaşım sergilemiş olur. Burada çevirmen hem kaynak metnin seçiminde hem de çeviri yöntemi geliştirmede yerel edebî kriterlere bağlı kalarak "yerleştirme" (*domestication*) stratejisi uygulamış olur (Venuti, 2001, s. 241). Çeviri projeleri yukarıdaki stratejiye

² "Erek-odaklı" terimi bu çalışma için Toury'den (1995) alınmıştır.

alternatif olarak hâkim yerel değerlerden saparak dilsel ve kültürel farklılıkları koruma dürtüsünden hareketle kaynak metnin marjinalliğinden yararlanıp kaynak kültüre hâkim olan değerlere uygun olabilir. Yani yazarı olabildiğince rahat bırakıp okuyucuyu ona doğru hareket ettirir. Burada ise çevirmen “kaynak-odaklı”³ bir yaklaşım sergileyip “yabancılaştırma” (*foreignization*) stratejisi uygulamış olur (Venuti, 2001, s. 240).

Bu konuda çeviribilim alanında Venuti’ye gelen eleştiriler de olmuştur. Bu eleştiriler genel itibariyle çeviri sürecinde uygulanan stratejiler arasında bu şekilde keskin bir ikili ayırım yapılmasının mümkün olamayacağı üzerinedir. Tymoczko (2000), Venuti’nin yerleştirme stratejisinin kullanılma amacının erek kültürün diğer kültürler üzerinde bir güç göstergesi amacı taşıdığı (Venuti, 2001, s.241) düşüncesini eleştirerek kaynak metnin geçirdiği kültürel değişimleri yalnızca bir çeviri stratejisine bağlamanın yetersiz olacağını, herhangi bir çeviri seçiminin hatta yabancılaştırmanın dahi kültürel bir hâkimiyet gösterme amacı taşıyabileceğini belirtir (s.35). Mona Baker (2007) da benzer şekilde bu tarz ikiliklerin çevirmenlerin metinlerine, yazarlarına ve toplumlarına ilişkin olarak benimsedikleri zengin konum çeşitliliğini azaltmanın yanı sıra, aynı metin içinde çevirmenlerin değişen konumlarını da belirsizleştirdiğini ifade ederek özetle bir çeviride hem yabancılaştırma hem yerleştirme stratejisinin kullanılabilirliğini vurgular (s.152).

Bu çalışmada incelenecek olan örnekleme *E.T. the Extra-Terrestrial* filminin Türkçe uyarlaması olan *Badi* filminde yer alan kültüre özgü öğeler yukarıda verilen stratejilerden yerleştirme stratejisi bağlamında değerlendirilecektir. Erek göstergede göze çarpan bir yabancılaştırma stratejisi bulunmadığı için yalnızca yerleştirme stratejisi uygulanan çeviri örneklerine yer verilecektir.

3. ANTONİNİ’NİN KÜLTÜRE ÖZGÜ ÖGELER SINIFLANDIRMASI

Yukarıda da değinildiği gibi bu çalışmada Antonini’nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırmasının kullanılmasının sebebi çalışmanın örnekleminin görsel-ışitsel medya türlerinin uyarlaması olması bağlamında sınıflandırmanın görsel-ışitsel medyadaki kültüre özgü öğelerin aktarımına dayanmasıdır. Söz konusu sınıflandırmayı sunduğu makalesinde Antonini, örneklem olarak çoğunluğu orijinalde Amerikan İngilizcesi olan filmler ve televizyon programlarının İtalyanca dublajlı versiyonlarını seçmiştir (2007, s. 155). Söz konusu örneklem 4 tanesi İtalyan devlet kanalı olmak üzere 7 televizyon kanalında yayınlanan programlardan oluşmaktadır. Programların seçilmesinde dizilerden çizgi filmlere birçok görsel-ışitsel medya türü örnekleme dâhil edilmiş ve böylelikle örneklemin her yaşta kitleye uygun olmasına, ayrıca kaynak dillerin farklı diller olmasına dikkat edilmiştir. Örneklemin incelenmesi sonucunda kapsamlı bir elemenden geçirilerek 170 adet kısa kesit hâline indirgenen dublaj yapılmış görsel-ışitsel materyalin her birinde kültüre özgü, dilsel-kültürel veya dile özgü öğelerden en az birinin bulunduğu ifade edilmektedir (2007, s.156-157). Bu çalışmada söz konusu öğelerden ilk ikisi olan kültüre özgü ve dilsel-kültürel öğelerden faydalanılacaktır. Bu iki kategoriden alınan öğeler “kültüre özgü öğeler” isimli tek bir başlıkta örneklendirilecektir. Çalışmada kültüre özgü öğeleri “eğitim sistemi, yiyecek-içecek isimleri, para ve ölçü birimleri, spor, kurumlar, ünlüler, olaylar, hukuk sistemi, yer

³ “Kaynak-odaklı” terimi bu çalışma için Toury’dan (1995) alınmıştır.

isimleri, ulusal tatiller, kitaplar, filmler, televizyon programları” şeklinde sıralayan Antonini, ayrıca dil ve kültür bağlamında ögeler olarak da “mimikler, deyimler, göndermeler, şarkılar, tekerlemeler ve şiirler” şeklinde bir sınıflandırma yapmaktadır (2007, s. 158). Bu çalışmada elde edilen bulgular yukarıdaki ögeler göz önünde bulundurularak sınıflandırılacaktır.

4. E.T. THE EXTRA-TERRESTRIAL VE BADI

1982 yılında vizyona giren Steven Spielberg imzalı *E.T. the Extra-Terrestrial* filmi sinemada bilim-kurgu alanında başyapıt olarak gösterilen filmlerden bir tanesidir. Filmde vurgulanan uzaylıların dostane varlıklar olması fikri sinemadaki uzaylı temasına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Filmin senaryosunu Melissa Mathison kaleme almıştır. Filmin süresi 115 dakikadır. Bir uzay gemisinin dünyaya inişi ile başlayan filmde E.T. ve arkadaşları onları aramaya gelen ekiplerden kaçarak uzay aracına binmeye çalışırlarken E.T. arkadaşlarına yetişemez ve dünyada kalır. E.T. dünyada ilk olarak Elliot isimli çocukla karşılaşır. Elliot annesi ve iki kardeşiyle beraber yaşayan, Harvey isimli bir köpeği ve bir de balığı olan bir çocuktur. İkili arasında karşılıklı korkuyla başlayan ilişki zamanla bir dostluk ilişkisine döner ve aralarında telepatik bir bağ oluşur. Elliot, E.T.’yi kardeşleriyle de tanıştır. Elliot ve kardeşleri E.T.’yi annelerinden gizlemeye çalışırlar. E.T.’nin evine dönme isteği ile Elliot ve çevresindeki çocuklar -Elliot’ın kardeşleri ve arkadaşları- bilim insanlarına rağmen E.T.’nin bu isteğini gerçekleştirmeye çalışırlar. Filmin sonunda ise bu amaçlarına ulaşırlar.

Bazı kaynaklara göre 1983, bazı kaynaklara göre ise Ocak 1984 tarihinde vizyona giren *Badi* isimli Zafer Par’ın yönettiği bir *E.T. the Extra-Terrestrial* uyarlaması olan film her ne kadar uyarlama olsa da filmde işlenen konu bakımından Türk sinemasında örneğine rastlanmamış bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk sinemasında uzaylı konulu filmlerin sayıca az olması bir yana var olan filmlerde de Türklerin uzaya seyahatleri vurgulanmıştır. Filmin senaryosu Barış Pirhasan imzalıdır. Filmin süresi 77 dakikadır. Kaynak dizgede karşımıza çıkan dünyaya inen dost canlısı uzaylı Badi ismiyle erek dizgede de yer almaktadır. Film dünyalı karakterler hakkında kısa bir bilgilendirme amacıyla çekilmiş sahnelerle başlar, daha sonra Badi’nin içinde bulunduğu uzay aracı dünyaya iner. Badi dünyada ilk olarak Ali isimli çocukla karşılaşır. Ali hayvanlarla konuşabilen, halasıyla yaşayan ve Garip isimli bir muhabbet kuşu olan bir çocuktur. İkili arasında karşılıklı korkuyla başlayan ilişki zamanla bir dostluk ilişkisine döner. Ali, Badi’yi önce yakın arkadaşlarıyla sonra da mahallenin bütün çocuklarıyla tanıştır. Ali ve diğer çocuklar Badi’yi ailelerinden ve polisten gizlemeye çalışırlar. Badi’nin evine dönme isteği ile Ali ve çevresindeki çocuklar, üniversite hocası olan Naci, onun öğrencisi Nurten ve mahallenin elektrikçisi Metin’in de yardımlarıyla polisler ve mahallelerinde uzaylı istemeyen mahalle sakinlerine rağmen Badi’nin bu isteğini gerçekleştirmeye çalışırlar. Filmin sonunda ise bu amaçlarına ulaşırlar.

Badi filminin Türk sineması açısından bir diğer ilgi çekici noktası ise ister 1983 yılında isterse Ocak 1984 tarihinde vizyona girmiş olsun birçok Türk izleyicisinin *Badi*’yi, Türkiye’de Ocak 1984 tarihinde vizyona giren *E.T. the Extra-Terrestrial* filminden önce izleme fırsatı bulmuş olmasıdır. Zamanın haberleşme teknolojileri ve iletişim kanalları düşünüldüğünde *Badi* filmini izleyen

izleyicilerin belki de birçoğunun filmin uyarlandığı kaynak dizgeden yani *E.T. the Extra-Terrestrial*'dan haberi bile olmamıştır.

Genel konu ve sahnelerin akışı itibariyle ufak tefek farklılıkların gözlemlendiği iki film arasında şüphesiz dönemin Hollywood ve Yeşilçam olanakları sebebiyle gerek çekimler gerekse özel efektler açısından büyük bir fark söz konusudur.⁴ Çalışmanın bir sonraki bölümünde yukarıda değinildiği gibi bu iki filmin karşılaştırmalı analizi ile elde edilen kültüre özgü öğeler Antonini'nin (2007) sınıflandırması temel alınarak sunulacaktır.

5. BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın örnekleminin erek dizgesini oluşturan *Badi* filmindeki erek kültüre özgü öğeler ve varsa kaynak dizgedeki *E.T. the Extra-Terrestrial* filminde bulunan kaynak kültüre özgü öğeler karşılaştırmalı biçimde Tablo 2.'de gösterilmiştir.

Kültüre Özgü Öğeler	<i>Badi</i> (Par, 1984)	<i>E.T. the Extra-Terrestrial</i> (Spielberg, 1982)
Yiyecek-içecek	"Hadi bi çay koy." – 5:20	-
	Nurten Naci Hoca'ya Türk kahvesi getiriyor. – 11:08	-
	Ali, Badi'ye Türk lokumu ikram ediyor. – 28:21	Elliot E.T.'ye şekerleme vererek onu eve girmeye ikna ediyor. – 21:16
	Ali'nin halası ve arkadaşı Kadriye Türk kahvesi içiyor. – 49:01	-
	Kadriye kocasının elinden Bira şişesini alıp "Bırak şu zıkkımı içmeyi de git çocukları bul!" diyor. – 56:02	-
Spor	Özer isimli çocuk "Badi! En büyük ..." diyor ve Badi'nin tamamlamasını bekliyor. Daha sonra "Fener! En büyük! Bu da hiçbir şey bilmiyor ya!" diyor. – 38:48	-
Kurumlar	Hastalanan Badi için ambulans ve itfaiye geliyor. – 1:07:54	Hastalanan E.T. için NASA bilim insanları astronot kıyafetleriyle geliyorlar. – 1:17:07
	Mahallenin çocukları misket oynuyorlar. – 1:36	Elliot'ın abisi ve arkadaşları rol yapma oyunu (<i>RPG Board Game</i>) oynuyorlar. – 8:08

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Altay, Sezen. 2019. Metinlerarasılık Bağlamında Fantastik Türk ve Amerikan Sineması

Olaylar	Ali'nin halası Ali'nin ayağındaki yaraya çığ et koyup bir bezle sarıyor. – 17:44	Elliot'ın annesi okula gitmemek için hasta numarası yapan Elliot'ın ateşini ateşölçer ile ölçüyor. – 25:35
	Ali, Badi'ye fotoğraf albümünden kendisinin ve akrabalarının eski fotoğraflarını gösteriyor. – 26:07	Elliot, E.T.'ye oyuncaklarını gösteriyor. – 28:34
	Badi lunaparkta dönme dolaba, çarpışan arabalara biniyor. – 57:28	-
	Mahallenin çocukları Badi'yi kaçırdıkları sahnede misketleri yere saçarak mahalle sakinlerinden birkaçını düşürüyorlar. – 1:08:59	Elliot ve abisi E.T.'yi kaçırdıkları sahnede bilim insanlarının minibüsüyle bilim insanlarından kurtuluyorlar. – 1:37:04
	Uçan balonların da bağlandığı bir seyyar satıcı arabası ile Ali, arkadaşları ve Badi uçarak Badi'yi yakalamak isteyenlerden kaçıyorlar. İstanbul semalarında gezinirken arka planda güneş görünüyor. – 1:10:06	Elliot, önünde E.T. ile bisikletle ormanda gezerken bir uçurumun eşiğinde bisikletle uçmaya başlıyor, bisiklet gökyüzünde süzülürken arka planda ay görünüyor. – 1:04:45 Elliot ve E.T. öndeki bisiklette, Elliot'ın abisi ve arkadaşları arkadaki bisiklette iken hepsi beraber uçarak polislerden kaçıyorlar. Gökyüzünde süzülürken arka planda güneş görünüyor. – 1:42:26
	Badi dünyadaki arkadaşlarına veda ederken Özer, Badi'ye çok sevdiği oyuncak arabasını, Ali ise çok sevdiği muhabbet kuşu Garip'i hediye ediyor. – 1:12:54	E.T. dünyadaki arkadaşlarına veda ederken Elliot'ın küçük kardeşi E.T.'ye, E.T.'nin solar iken dirilttiği saksıdaki çiçeği hediye ediyor. – 1:45:12
	Özer, Badi'ye veda ederken Badi'nin elini öpüp alına koyuyor. – 1:13:33	Elliot'ın küçük kardeşi, E.T.'ye veda ederken E.T.'yi öpüyor. – 1:45:26
Deyimler	"Damarıma basma!" – 5:19	-
	"Allah canımı alsın ki gelmişler!" – 25:09	-
	- "Aa! Canlı be!"	-

	- "Yok turşu!" – 38:44	
	"İstersen kan kardeşi olalım." – 1:12:01	-
Göndermeler	"Hz. Süleyman mübarek!" – 8:58	-
	Uzun sakallı ve takkeli bir yaşlı adam	-
	"Okuyorum." – 15:04	
	"Tövbe tövbe!" – 20:27	-
	Ali'nin halası namaz kılıyor. – 53:00	-
	Ali'nin halası Badi'yi görüp ellerini semaya açıyor ve "Lâ ilâhe illallah" diyor. – 53:19	-
Yer İsimleri	Kahvehane – 8:21	-

Tablo 2. Örnekleme bulunan kültüre özgü öğeler

Tablo 2'de görüldüğü gibi erek filmde bulunan kültüre özgü öğeler Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırması ışığında yiyecek-içecek, spor, kurumlar, olaylar, deyimler, göndermeler ve yer isimleri olarak sınıflandırılmıştır. Erek filmde bulunan yiyecek-içecek, spor, deyimler, göndermeler ve yer isimleri kategorilerindeki kültüre özgü öğelerin bir tanesi dışında hiçbirinin kaynak filmde bulunmadığı görülmektedir. Yine erek filmde göndermeler kategorisinde bulunan kültüre özgü öğelerin tamamı dinî göndermeler şeklinde de ele alınabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Uyarlama türlerinden bir gösterge içi çeviri örneği olarak yeniden çevrimlerde çeviri stratejilerinden olan yabancılaştırma ve yerlileştirme stratejileri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme sunan bu çalışma kapsamında iki sinema filminde yer alan sahneler betimsel analiz, karşılaştırmalı analiz ve içerik analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini oluşturan filmler *E.T. the Extra-Terrestrial* ile *Badi* filminin analizi sonucunda elde edilen bulgular Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırmasından faydalanılarak Tablo 2'de sunulmuştur.

Çalışma kapsamında incelenen *E.T. the Extra-Terrestrial* filmi ile aynı filmin Türkçe uyarlaması olan *Badi* filminde Antonini'nin (2007) kültüre özgü öğeler sınıflandırmasından yararlanılarak elde edilen kültüre özgü öğelerden yiyecek-içecek kategorisinde bulunan öğeler arasında en ilginç olarak Ali'nin Badi'ye Türk lokumu ikram etmesi düşünülebilir. Türk lokumu günümüzde bile Türkiye'ye yurtdışından gelen misafirlere ikram edilen, Türkiye'den yurtdışına gidenlerin oradaki insanlara hediye olarak götürdüğü yiyeceklerden bir tanesidir. Kaynak filmde Elliot'ın şekerleme ile E.T.'yi evine çektiği sahnenin bir aktarımı olarak düşünülebilecek olan erek filmdeki bu sahnede dünya dışından gelen bir misafire Türk lokumu ikram edilmesi göze çarpan bir yerlileştirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynak filmde bulunan E.T.'nin bira içme sahnesi erek filmde yansıtılmadığı için bulgular arasında yer almamakla beraber bu sahneye bir gönderme olarak düşünülebilecek olan yiyecek-içecek kategorisinde bulunan "Bırak şu zikkımı içmeyi de git çocukları bul!" ifadesine göndermeler kategorisinde de yer verilebilir. Fakat neticede bir içeceğe erek kültürdeki bir kesimin bakış açısı vurgulandığı için bu ifadeye yiyecek-içecek kategorisinde yer verilmiştir. Yine bu

kategoride bulunan diğer öğelerin erek kültürde önemli bir yere sahip olan çay ve Türk kahvesi ile alakalı olduğu görülmektedir.

Spor kategorisinde bulunan "Fener! En büyük! Bu da hiç bi şey bilmiyor ya!" ifadesinde yer alan Fener, Fenerbahçe futbol takımındır. Erek kültürde günümüzde olduğu gibi o yıllarda da en çok takip edilen spor dalı futboldur. Senaristin veya yönetmenin Fenerbahçe taraftarı olma ihtimali olduğu gibi Fenerbahçe'nin filmin çekildiği 1983 yılında Türkiye 1.Lig'inde şampiyon olmuş olması da burada onun isminin geçmesinin sebebi olabilir.

Kurumlar kategorisindeki "Hastalanan Badi için ambulans ve itfaiye geliyor." bulgusu erek kültürde kaynak kültürdeki NASA gibi uzayla alakalı bir kurumun bulunmamasından kaynaklanan çeviri tercihi olarak yorumlanabilir.

Olaylar kategorisinde iki kültürdeki çocukların oynadıkları oyunlardaki farklılık çeviri stratejisi olarak yine erek kültürü ön plana çıkaran bir yerleştirme stratejisinin uygulanmasıyla açıklanabilir. Aynı şekilde erek kültürde eskilerden kalma bir tedavi yöntemi olarak kullanılan yaraya çiğ et koyma işlemini erek filmde görmekteyiz. Kaynak filmde Elliot'ın ateşlenme numarasıyla birebir bağlantılı olmasa da yine erek kültürde yer alan bir öğeyi uyarılama filmde görmekteyiz.

Yine olaylar kategorisinde, Elliot'ın E.T.'ye oyuncaklarını gösterdiği sahnenin yerleştirme stratejisiyle Ali'nin Badi'ye aile fotoğraf albümünü göstermesiyle karşımıza çıkmakta. Bu öğe birçok kültürde yer alıyor olabilir fakat senarist veya yönetmen Ali'nin Badi'ye oyuncak göstermesi yerine böyle bir tercihte bulunduğu için bir yerleştirme olarak adlandırılabilir.

Kaynak film düşünüldüğünde ilk akla gelen sahnelerden bir tanesi olan Elliot ve E.T.'nin bisikletle uçup arka planda ayın gözüktüğü sahnenin erek filmde bisiklet yerine filmin çekildiği yıllarda Türkiye'de mahalle aralarında sıklıkla görülen bir seyyar satıcı arabasının kullanılması için erek filmde uygulanan yerleştirme stratejilerinin en fazla göze çarpanlarından bir tanesi denilebilir. Kaynak filmde E.T. dünyadaki arkadaşlarına veda ederken Elliot'ın küçük kardeşinin aslında kardeşler için pek de bir önemi olmayan fakat E.T.'nin solmakta iken dirilttiği saksıdaki bir çiçeği E.T.'ye verdiği sahnenin erek filmdeki çevirisine bakıldığında çevirmenin yine bir yerleştirme stratejisi uyguladığı düşünülebilir. Nitekim söz konusu sahnede Ali, Badi'ye çok sevdiği, sürekli konuşup dertleştiği muhabbet kuşu Garip'i, Özer ise film boyunca neredeyse her sahnede elinde tuttuğu, çok sevdiği sarı oyuncak arabasını hediye ediyor. Erek kültürün sinemasında herhangi bir türde olan herhangi bir filmde dahi en az bir dramatik sahne ile karşılaşmak oldukça büyük bir olasılıktır. Ayrıca erek kültürde sevilen kişiye ve misafire verilen değer düşünüldüğünde hem Ali ve Özer'in çok değer verdikleri iki hediyeyi Badi'ye vermeleri hem de sahnenin böylelikle daha da dramatik bir hâl alması erek kültürün aktarımının iki şekilde uygulandığı bir yerleştirme örneği olarak göze çarpmaktadır.

En fazla göze çarpan yerleştirme stratejilerinden bir tanesi olarak kaynak filmde Elliot'ın küçük kardeşi E.T.'yi yanağından öperken, çeviride Özer'in Badi'nin elini öpüp alına koyduğu görülmektedir. Erek kültürde yer alan bu hareket büyüğe saygı duyduğunu ifade etmenin bir göstergesidir. Nitekim Özer de filmde yer alan çocuklar arasındaki en küçük çocuktur. Deyimler, göndermeler ve yer isimleri kategorilerinde yer alan kültüre özgü öğeler, kaynak filmde herhangi

bir ögenin çevirisi gibi görünmeseler de erek kültüre özgü ögeler oldukları için yerleştirme stratejisinin bir sonucu olarak tabloda gösterilmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu ögeleri açıklamak için bir başka çeviri stratejisi olan ekleme (*addition*) stratejisinin de uygulandığı söylenebilir ancak bu başka bir çalışmanın konusudur.

Sonuç olarak, biri Hollywood tarihinde, diğeri ise Yeşilçam tarihinde önemli yerlere sahip olan *E.T. the Extra-Terrestrial* ve onun Türkçe yeniden çevrimi olan *Badi* filmlerinin ikisinin de kendi buldukları kültürlere özgü ögeleri barındırdıkları görülmektedir. İki film arasında gerçekleşen gösterge içi çevirinin incelenmesini temel alan bu çalışmada *Badi* filmindeki kültüre özgü ögelerin Antonini'nin (2007) kültüre özgü ögeleri sınıflandırması ışığında kategorilere ayrılıp incelenmesiyle söz konusu çevirinin gerçekleşmesinde uygulanan çeviri stratejilerinden yaygın olarak yerleştirme stratejisinin kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle diller arası ve gösterge içi çevirinin bir örneği olarak ele alınabilecek yeniden çevrimler konusunda gerek çeviribilimde gerekse adaptasyon çalışmaları alanında yapılacak olan sonraki çalışmalar her iki alana da önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi ülkemiz televizyon kanallarında son yıllarda yayınlanan ve popüler olan birçok dizi ağırlıklı Korece ve İngilizce olmak üzere farklı dillerdeki kaynaklarının yeniden çevrimi olarak hedef kitlelere ulaşmakta ve bu konuda çalışmalar yapmak isteyen araştırmacıların örneklem olarak faydalanabilecekleri kaynaklar olarak göze çarpmaktadırlar. Aynı şekilde bu çalışmada incelenen *Badi* filmi gibi Yeşilçam'da özellikle fantastik türde birçok yeniden çevrim geçmiş yıllarda izleyiciyle buluşmuş olup söz konusu filmler gerek çeviribilim alanından gerek adaptasyon çalışmaları alanından farklı bakış açılarıyla incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Altay, Sezen (2019). *Metinlerarasılık Bağlamında Fantastik Türk ve Amerikan Sineması*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Antonini, Rachele (2007). SAT, BLT, spirit biscuits, and the third amendment: What Italians make of cultural references in dubbed texts. Y. Gambier, M. Shlesinger ve R. Stolze (Eds.), *Doubts and directions in translation studies* içinde (ss. 153-167). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Baker, Mona (2007). Reframing conflict in translation. *Social semiotics*, 17(2), 151-169. doi:10.1080/10350330701311454
- Bassnett, Susan ve André Lefevere (1990). *Translation, History and Culture*. London: Printer Publishers.
- Bennett, Karen (2007). Words into movement: The ballet as intersemiotic translation. MJ. Brillhante & M. Carvalho (Ed.), *Teatro e Tradução: Palcos de Encontro*, 125-138.
- Birkan Baydan, Esra (2022). Çeviribilimin penceresinden yeniden çevrimler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 1117-1125. doi:10.29000/rumelide.1164919
- Bulut, Sibel (2015). Romandan piyese bir uyarlama örneği olarak çalığışu. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10(16),

387-402. doi:10.7827/TurkishStudies.8786

- Gottlieb, Henrik (2005). Multidimensional translation: Semantics turned semiotics. H. Gerzymisch-Arbogast & S. Nauert (Ed.), *EU-High-Level Scientific Conference Series, MuTra* içinde (ss. 1-29).
- Jakobson, Roman (1959). "On Linguistic Aspects of Translation". R. Brower (Ed.) *On Translation* içinde (ss. 232-239). Cambridge, MA ve London: Harvard University Press.
- Leitch, Thomas (2008). Adaptation studies at a crossroads. *Adaptation*, 1(1), 63-77.
- Okyayuz, Şirin (2017). Çevirmenlikte yaratıcılık ve yeniden çevrimler: The Jeffersons dizisinin Tatlı Hayat olarak yeniden çevrimi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 23, 111-128.
- O'Thomas, Mark (2010). Turning Japanese: translation, adaptation, and the ethics of trans-national exchange. C. Albrecht-Crane & D. Cutchins (Ed.), *Adaptation Studies: New Approaches* içinde (ss. 46-60). New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press.
- Par, Zafer (Yönetmen). (1984). *Badi* [Sinema Filmi]. Türkiye: Anadolu Film.
- Schleiermacher, Friedrich (2021). On the different methods of translating. (S. Bernofsky, Çev.). L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* içinde (ss. 51-71). Oxon / New York: Routledge.
- Spielberg, Steven (Yönetmen). (1982). *E.T. the Extra-Terrestrial* [Sinema Filmi]. ABD: Universal Pictures ve Amblin Entertainment.
- Toury, Gideon (1986). Translation: A cultural-semiotic perspective. TA. Sebeok (Ed.), *Encyclopedic dictionary of semiotics 2* içinde, (ss. 1111-1124). Berlin / New York / Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Trivedi, Harish (2007). Translating culture vs. cultural translation. P. St-Pierre & PC. Kar (Ed.), *In Translation - Reflections, Refractions, Transformations* içinde (ss. 277-287). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Tymoczko, Maria (2000). Translation and political engagement: Activism, social change and the role of translation in geopolitical shifts. *The translator*, 6(1), 23-47.
- Uras Yılmaz, Arsun (2018). Göstergelerarası çeviri örneği olarak yaban romanının filme uyarlanması. *International Journal of Language Academy*, 6(5), 162-182. doi:10.18033/ijla.3989
- Venuti, Lawrence (2001). Strategies of translation. M. Baker (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 240-244). London / New York: Routledge.
- Ziganshina, Kamilia (2017). The mechanism of intersemiotic translation of the Aida opera libretto into a comic strip. *TranslatoLogica: A Journal of Translation, Language, and Literature*, (1), 157-71.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

A Gender Discourse Analysis on Dede Korkut Hikâyeleri and Its English Translation

DR. ESRA ÜNSAL OCAK*

Abstract

Dede Korkut Hikâyeleri is an epic significant in Turkish history, literature, and culture. It comprises a prologue and twelve epic stories that tell the lifestyles, customs, and traditions of Oghuz Turks. Up to the present, *Dede Korkut Hikâyeleri* has been translated into English three times, firstly by Sumer, Uysal, and Walker (1972), secondly by Lewis (1974), and lastly by Mirable (1990). It is a work rich in gender roles such as heroism, bravery, manhood, womanhood, fertility, and maternal instincts. The present study utilizes Norman Fairclough's three-dimensional Critical Discourse Analysis (CDA) model to highlight the deviations in translating the examples involving gender roles in six stories out of twelve in total. The corpus consists of *Dede Korkut Hikâyeleri* by Orhan Şaik Gökyay (1938/1976) and its English translation by Geoffrey Lewis in 1974. The research findings have been evaluated within the scope of Gideon Toury's (1995) translation norms. While the narration in the epic is mostly in prose, the dialogues, including gendered discourse are mostly in verse. In this study, repeated phrases in dialogues are excluded, and merely 11 examples are analysed in detail. The findings show that the translator mainly performs the translation act with a target-oriented approach through the text. Additionally, this study clearly indicates that language and society are intertwined, and Turkish norms, values, and traditions are reflected in discourses.

Keywords: *Dede Korkut Hikâyeleri*, gender, critical discourse analysis, translation norms, deviations in translation

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ VE İNGİLİZCE ÇEVİRİSİ ÜZERİNE CİNSİYET SÖYLEM ANALİZİ

Öz

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk tarihi, edebiyatı ve kültürünün önemli bir destanıdır. Oğuz Türklerinin yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini anlatan bir önsöz ve on iki destansı öyküden oluşur. *Dede Korkut Hikâyeleri* günümüze kadar önce Sümer, Uysal ve Walker (1972), ikinci olarak Lewis (1974) ve son olarak da Mirable (1990) tarafından üç kez İngilizceye çevrilmiştir. Kahramanlık, yiğitlik, erkeklik, kadınlık, doğurganlık, annelik içgüdüleri gibi cinsiyet rolleri açısından zengin bir eserdir. Bu çalışma, on iki öyküden altısında toplumsal cinsiyet rollerini içeren örneklerin çevirisindeki sapmaları vurgulamak için Norman Fairclough'un üç boyutlu Eleştirel Söylem Analizi (CDA) modelini kullanmaktadır. Derlem Orhan Şaik Gökyay'ın (1938/1976) *Dede Korkut Hikâyeleri* ve 1974 yılında Geoffrey Lewis tarafından yapılan İngilizce çevirisinden oluşmaktadır. Araştırma bulguları Gideon Toury'nin (1995) çeviri normları

* Van Yuzuncu Yil University School of Foreign Languages, esraunsalocak@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-0669-8513
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 13.1.2023

kapsamında değerlendirilmiştir. Destandaki anlatım çoğunlukla nesir iken, cinsiyetçi söylem içeren diyaloglar çoğunlukla manzumdur. Bu çalışmada diyaloglarda tekrarlanan ifadeler çıkarılmış, sadece 11 örnek ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bulgular, çevirmenin metin boyunca ağırlıklı olarak erek odaklı bir yaklaşımla çeviri edimini gerçekleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca bu çalışma, dil ve toplumun iç içe olduğunu ve Türk normlarının, değerlerinin ve geleneklerinin söylemlere yansıdığını açıkça göstermektedir.

Anahtar sözcükler: *Dede Korkut Hikâyeleri*, toplumsal cinsiyet, eleştirel söylem analizi, çeviri normları, çeviride sapmalar

INTRODUCTION

A Turkish epic, *Dede Korkut Hikâyeleri* comprises a prologue and twelve stories, each of which is significant for Turkish literature and culture. The work is one of the oldest sources about the lifestyles, customs, and traditions of Oghuz Turks. It is known to be transmitted to written language in the 15th and 16th centuries. Gender-oriented themes such as heroism, bravery, manhood, womanhood, fertility, maternal instincts, and the relations between father-son, mother-son, and wife-husband are discussed throughout all twelve stories in the epic. The work was not translated into English until the 20th century. The research conducted by Küçükebe (2015) indicates that *Dede Korkut Hikâyeleri* has been translated into 15 different languages such as German, Estonian, Persian, Dutch, French, English, Italian, Japanese, Letonian, Lithuanian, Hungarian, Portuguese, Romanian, Russian, and Serbian. To date, the book has been translated into English three times. The first English translation was performed by Faruk Sumer, Ahmet Uysal, and Warren Walker in 1972 and published under the title of *The Book of Dede Korkut: A Turkish Epic* by the University of Texas Press. Secondly, it was translated by Geoffrey Lewis as *The Book of Dede Korkut* in 1974 by Penguin Publishing and became the first English translation text published in the UK. The third English translation entitled *The Book of the Oghuz Peoples or Legends Told and Sung by Dede Korkut* was performed by Paul Mirable in 1990 and published by Voies Itinerantes in Paris. Considering the reason for performing the third English translation in spite of the previous two translations by Sumer-Uysal-Walker and Lewis, Mirable explains that it was a philological study that was thought to be interesting for English readers and to preserve the original beauty of the book in the English language. Additionally, he remarks that his translated text is a “hybrid work” where a literal translation is preferred rather than a meaning-based translation in order to convey the poetic style of the book to the target readers (as cited in Aliyev, 2004, p. 124). Mirable’s work is excluded from the scope of the present study because the meaning was kept in the background of Mirable’s work in the translation process. In this context, it seems a hard task for a researcher to conduct a study on gender discourse from a socio-cultural perspective. Accordingly, regarding the gender discourses, it has been observed that there is a tendency towards a source-oriented translation in Sumer-Uysal-Walker’s text, so it is probable that the deviations between the two languages are not considered very noticeable. For these reasons, the current study prefers the English translation by Geoffrey Lewis because of its target-oriented translation approach.

The present study aims to examine the data selected from the first six epic stories out of twelve in *Dede Korkut Hikâyeleri* and reveal the discursive features of the gender discourse during the process of translating the data into the English language. For that purpose, the deviations between these two languages will be identified and explained within the framework of Norman Fairclough's (1989) three-dimension Critical Discourse Analysis (CDA) model. Additionally, the translator's preferences will be interpreted in line with Gideon Toury's (1995) initial norms in order to find out whether the translator adheres to the norms in the source culture or the norms in the target culture. In this context, this study aims to analyse the English translation of particular gender roles detected in *Dede Korkut Hikâyeleri* in the light of Norman Fairclough's three-dimensional CDA model. In addition, the present study deals with the English translation of gendered discourses in *Dede Korkut Hikâyeleri* in terms of 'adequacy' and 'acceptability' within Toury's translational norms.

There is much research on gender studies, which contributes to the struggle against gender inequality or female oppression. These studies need the identification of social categories in order to highlight the main intention hidden in words and other linguistic features. Discourse analysis is frequently used in numerous different fields to uncover the language beyond the words that are necessary for successful communication. However, the present study focuses on the English translation of gender roles detected in the initial six stories of *Dede Korkut Hikâyeleri* that covers all areas of social life, from the day they were born to their old age, from daily life to the struggle for the independence of their homeland. Thus, this study is based on CDA to explore the connections between the language and social and cultural contexts in which it is used. Accordingly, in this study, we can see that Turkish norms, values, and traditions are reflected in the discourse, and behaviours and thoughts are shaped by language. To this end, all the discourses containing gender roles in the six stories out of the 12 in total were detected in ST and comparatively examined with their English translations within a socio-cultural perspective. All data has been put in tables and relative lexical words, including gendered discourse have been indicated in bold.

Dede Korkut Kitabı comprises poetry with prose. It has been observed that the dialogues are repeated several times throughout the stories. Thus, in order to avoid repetition in this study, only 11 examples are listed in tables in the section of *Data Analysis* and analysed in terms of the translator's lexical choices and explained considering the socio-cultural structure of Turkish society. Considering the discourses containing sexist roles throughout the 12 stories, it is seen that the translator performs the translation action in the focus of the target culture throughout the text. Since there is a similar trend in the rest of the stories in the epic, the study is limited to 6 stories and 11 examples.

THEORETICAL BACKGROUND

This section focuses on the theoretical background of the present study for a better understanding of gendered discourse and CDA and their relations to Translation Studies. Critical Discourse Analysis, which deals with the language beyond the word, phrase, and sentence is the basis of this study, of which aim is to uncover the hidden meanings in the translation process of

gender roles in *Dede Korkut Hikâyeleri*. The term, 'discourse analysis', firstly introduced by Zellig Harris in 1952 was used to analyse the connected speech and writing. By doing so, Harris was concerned with the language beyond the level of the sentence and the relationship between linguistic and non-linguistic behaviour. There are specific ways of using language in particular situations that describe 'discourse'. Depending on these situations, discourses have common meanings and characteristic linguistic features. Therefore, the focus of discourse analysis is on finding out what these meanings are and how they are perceived in a language.

There are many different views on discourse analysis as it is used in particular ways for particular purposes. Fairclough (2003, p. 2) grasps more social theoretical orientation compared to other theoreticians on discourse analysis as he states that "language is an irreducible part of social life" that is directly related to different elements of social life, therefore, social research and analyses should be done within the scope of account language. Just as Fairclough, Cameron and Kulick (2003) argue that data taken from a language that is analysed under a text-based view of discourse should also be discussed in terms of its social functions and social meanings. This kind of view of discourse sees a text as communicative units embedded in cultural and social practices. According to this view, not only text but also discourse is shaped by these practices. In other words, they are shaped by the people who use the language that entails cultural and social differences in perceiving the world around them. The main proponents of the theory of CDA are Norman Fairclough, Teun A. van Dijk, Ruth Wodak, Rebecca Rogers, Gunther Kress, James Paul Gee, and Thomas N. Huckin. The role of context is highlighted in this approach. CDA aims to reveal some hidden and 'out of sight' values and perspectives and find an answer for what and why the discourse is used in a particular way. It examines the use of discourse, especially concerning social and cultural issues such as race, politics, gender, and identity. From CDA's perspective, language use is assumed to be always social and as Rogers (2004, p. 5) states "discourse both reflects and constructs social world." Huckin (1997) explains that CDA differs from other forms of textual analysis in six major aspects. First, texts are produced or read not in isolation but in the real-world context. Thus, it gives great significance to contextual factors such as historical ones, which help to interpret a text. Second, it unites three different levels of analysis: the text, the discursive practices, and social context of the text, which embraces both. In so doing, CDA tries to show how these levels are interrelated. Third, it deals with social issues so that the context in which the text is embedded includes not only its narrow environment but also a wider one such as its cultural, social, political, and other facets. Thus, CDA theorists prefer to choose texts, which have real results in the lives of a great number of people. Fourth, an ethical stance is generally taken into consideration to draw attention to power imbalances, social injustice, and similar topics in order to encourage the readers to reformative action. This is the reason for the usage of the term *critical*. Fairclough (1995, p. 132), one of the founders of CDA, describes the aim of using the term 'critical' as "to systematically explore the often opaque relationship of casualty, and determination between discursive practices, events and texts and wider social and cultural structure relations and processes." By so doing, the analysis examines how such practices or events are ideologically shaped by power relations. Moreover, while CDA describes the inequitable practices, it also

explicitly criticizes them. As the fifth aspect, discourse constructs the society. Accordingly, CDA researchers follow the poststructuralists' approaches of Michel Foucault, Michael Bakhtin, and others to the term *reality* which is never stable and always constructed through the interaction with others through language use. Therefore, the scholars aim to show the dominant forces in society and uncover the unjust practices and so encourage the victims to resist such practices. Finally, CDA followers try to minimize the use of scholarly jargon in their works thus, reaching as many readers as possible.

On the other hand, Fairclough and Wodak (1997, pp. 271-280) summarize the levels of CDA as follows:

- a) CDA addresses social and political problems
- b) Power relations are discourse
- c) Discourse constitutes society and culture
- d) Discourse is historical and can be understood in relation to context
- e) The link between text and society is mediated through CDA
- f) Discourse analysis is interpretive and explanatory
- g) Discourse is a form of social action that can be used to make transparent the hidden power relation

In regard to these aforementioned views, it can be said that the meaning of a text does not only come from the words but also from how the words are used in a specific social context. The meaning changes depending on who uses the words or in what context they are used.

Since the present study compares how gender discourse detected in the source text (ST) is transferred to the target text (TT), it will be helpful to give information about how CDA is used in Translation Studies. CDA combines cultural, social, and political approaches to analyse source and target texts. As it focuses on translation as a social action, it aims to answer who translates for whom, what is being translated, and how translation affects the target culture.

The relationship between CDA and Translation Studies can be considered a new phenomenon. Basil Hatim and Ian Mason, Jeremy Munday, and Maria Calzade Pérez are among the linguistics interested in CDA within Translation Studies. Hatim & Mason (1990; 1997) have published two works that provide detailed information about how CDA can be applied to Translation Studies. The recent studies on CDA within the field of translation have been based on their two works. Researchers generally choose an existing CDA theory and apply it to Translation Studies. Fairclough's (1989) CDA model includes three stages that are *description* (text analysis), *interpretation* (processing analysis) and *explanation* (social analysis). In this regard, CDA in Translation Studies as a research tool helps to find the linguistic deviations and the sociocultural conflicts between languages. To make it more detailed, the first stage, *description* is the linguistic description of the formal characteristics of a text. Fairclough (2003, p. 3) argues that a close look at the text is the first and most significant part of social analysis. This stage presents a linguistic analysis on morphological and grammatical levels, including vocabulary, grammar, and textual structures. In so doing, linguistic elements and grammatical features of the text are revealed. In this context, the types of words used to describe particular gender roles in the selected examples

within the scope of this study are identified in this step. Furthermore, deviations in the process of translation are detected. Secondly, *interpretation* is the relationship between discursive processes and the text. Fairclough (1989, p. 42) argues that this step concerns the understanding of meaning embedded in texts by combining the two processes of interpretation that are of text and contexts. According to Gee (1999, p. 17), background knowledge such as the knowledge of language, values, and beliefs helps to recognize ideological constructions. Therefore, the main focus is on the way how participants comprehend the discourse according to their cognitive, social, and ideological resources. Accordingly, research findings are interpreted through process analysis, by so doing, the translator's choices are analysed to interpret the textual features found in the first step. Thirdly, *explanation* seeks possible explanations depending on social, cultural, and historical context through sociocultural practice. In other words, this stage considers discourse as a part of social struggle and power relations that determine social structures. It also explains how the connections between texts and the wider social and cultural context shape the way of interpretation of a text.

Since the present study analyses gender-oriented extracts, it is helpful to touch on the relationship between language and gender in Translation Studies. Although the concept of gender is interpreted in terms of psychoanalytic theory in the works of theorists such as Jacques Lacan, Sigmund Freud, and Simone de Beauvoir, the Latin word 'gender' was first used as a scientific term in *Sex and Gender* (1968) by Robert J. Stoller. As Taşdan (2018, p. 320) states, "the relationship between translation and gender dates back to the 17th century" with the term 'Les belles infidèles' introduced by a French rhetorician, Ménage. According to this view, translations should be either beautiful or faithful like women. In this regard, the term "positions fidelity as the opposite of beauty, ethics as the opposite of elegance" (Simon, 1996, p. 10). In other words, the common point between feminism and translation studies is their "secondariness" (ibid. p. 8). Both of them are considered tools to do critical analysis to figure out the deviations between languages. Therefore, gender in Translation Studies deals with how social and sexual differences are reflected in the language, and how they are transferred to the target languages. In this context, the process of reproducing the original meaning in the target language can be a hard task for translators to make the implied meaning explicit to a second language public. Accordingly, differences in lexical and grammar structures of the languages probably constrain translators from conveying the main intentions of the authors in the original texts to the target language, especially in the process of translation between genderless and gendered languages (Taşdan, 2018, p. 319). In this case, translated text cannot be neutral. Bulut (2008, p. 65) states that "every text is ideological in line with the aims, values, identities, and norms of those who produce them since it serves its own purposes". In this regard, texts on gender discourse can be evaluated within the scope of ideological texts. In these types of texts, the aim of reproducing the intentional messages of the author as "interesting and attractive" and "persuading" a second language public comes to the fore (Bulut, 2008, p. 66). Therefore, in the translation process of these texts, translators tend to take a 'target-oriented' approach and fulfil the function of *persuading* the target readers.

Considering all the points above, it will be appropriate to mention that Toury's translational norms are divided into three types: *initial norms*, *preliminary norms*, and *operational norms*. Within

the scope of the present study, as aforementioned, the translator's choices are interpreted considering Toury's initial norms. Regarding the initial norms, Toury (1980) puts forward that translator's basic preferences are between two polars, so states that the translator "subjects himself either to the original text, with its textual relations and the norms expressed by it and contained in it, or to the linguistic and literary norms active in TL and in the target literary polysystem, or a certain section of it" (1980, p. 54). Accordingly, rather than fidelity or lack of fidelity to the source text, translation equivalence can be seen as 'adequacy' or 'acceptability' that are tightly interwoven. In other words, if the translator's tendency is toward the pole of adequacy, the TT will be closer to the source system, if it is toward the pole of acceptability, the TT will be closer to the target system. In addition, these poles are on a "continuum" as there is no totally acceptable or totally adequate translation (Munday, 2016, pp. 178-179). In this study, taking Toury's translational norms into account, analyses of the translator preferences in the triangle of Translation Studies, discourse, and gender shed light on to what extent the translated text closes to the target norms.

DATA ANALYSIS

As mentioned above, this study deals with the examples in six of the twelve stories, in which gender roles are highlighted, and their English translations in the context of eleven examples.

Example 1

ST	TT
"Dirse Han, hatunun sözüyle ulu toy eyledi, hacet diledi" (Gökyay, 1976, p. 6).	"Dirse Khan, at his wife's word , made an enormous feast and asked what he wanted" (Lewis, 1974, p. 29).

The first example is taken from the first story entitled *Boghach Khan Son of Dirse Khan*. It opens with the feast Bayındır Khan gives to the Oghuz beys. He orders the guests to be hosted in the three separate tents, each of which has a different colour: 'white, red, and black'. The white tent is for 'the beys who have sons', the red tent is for 'the beys who have daughters', and the black tent is organized for 'the beys who have no sons or daughters'. Unaware of Bayındır Khan's order, Dirse Khan is seated in the black tent since he has no children. He gets angry at this ill-treatment and returns home to ask his wife why they do not have a child. She advises her husband to give a feast and feed the poor in order to make his wish come true. It is clearly understood from the example that Dirse Khan respects his wife and obeys her word. Additionally, she is often mentioned as "Khan's daughter" in the story. Taking the English translation of the example above into consideration, the word "hatun" in ST is rendered as "wife" in TL. According to Turkish Language Association, "hatun" has four definitions, three of which can be considered the equivalent for the English word "wife". However, taking this epic into consideration, it is obviously seen that the word "hatun" is used as a title given to women in a high position in Turkish society that is presented as the fourth definition (Turkish Language Association). Furthermore, it can be understood throughout the twelve stories that "hatun" refers to the respect

that the man has for the women in the epic. It can be stated that TT is deprived of the meaning which was achieved in ST since “wife” preferred by the translator might not reflect the word in ST, which refers to a high-ranking woman in TT. Thus, it is probable to say that the epic style of the ST is not preserved in TT in the example in question.

Example 2

ST	TT
“Senden midir, benden midir, yüce Tanrı bize bir erdemli oğul vermez, nedendir, dedi” (Gökyay, 1976, p. 3).	“Is it your fault or my fault? Why does God Most High not give us a fine hefty son?” (Lewis, 1974, p. 28).

Once again, the passage above is extracted from the story *Boghach Khan Son of Dirse Khan*. The question is asked by Dirse Khan to his wife in order to learn the reason why they do not have a son. When all the stories in *Dede Korkut Hikâyeleri* are examined in terms of gender, it seems that the significance of having a child has been repeatedly emphasized, and a child, a son, in particular, strengthens the bond between husband and wife. Moreover, a woman with a son has a respectable status in society. On the contrary, those who do not have children are considered unlucky and cursed by society, and alienated from society. Such an unequal attitude increases the degree of sex discrimination while it also “affects the place of women in society” (Aşçı & Nenni, 2018, p. 52). In the example above, the translator transfers infertility as a defect by the extra word “fault” in TT although not mentioned in ST. In other words, he prefers to make the statement explicit to the target readers by adding his interpretation. This intervention in TT shows the translator’s patriarchal attitude by highlighting the phenomenon of infertility.

Example 3

ST	TT
“Böyle deyince hânım, o namertlerin yirmisi daha çıkageldi ve bir kov da onlar getirdiler” (Gökyay, 1976, p. 9).	“At that moment the other twenty unmanly scoundrels appeared and they too brought a lying tale” (Lewis, 1974, p. 32)

It has been observed that for the English translation of the word “namert” repeated in different stories of the epic, the translator uses several adjectives such as “treacherous,” “coward” or “scoundrels.” In the example above extracted from the story of *Boghach Khan Son of Dirse Khan*, the extra word “unmanly” has been utilized with “scoundrels” referring to a person, especially a man, who has no principles and treats other people very badly. By so doing, the translator emphasizes how despicable the enemies are. However, “un-manly” attributes the concept of bravery only to men and dedicates the lack of bravery to not being a man via the prefix *un-* which adds the meaning of *not* or *lacking* to the adjective. It is probable that the translator’s lexical choice foregrounds the power dominance attributed to men and causes the gender discrimination in TT.

As in the previous example, the addition to the translated text demonstrates the typical patriarchal attitude of the translator since masculinity is deliberately brought to the fore by the translator.

Example 4

ST	TT
“Kırk baş kul, kırk kırnak, oğlu Uruz başına azat eyledi” (Gökyay, 1976, p. 46).	He freed forty male slaves and forty female as a thank-offering for his son Uruz (Lewis, 1974, p. 57).

The second story, *How Salur Kazan's House Was Pillaged*, in which themes such as masculinity, warfare, and bravery are handled in depth, opens with Salur Kazan's going hunting. During his absence, Kazan's house is pillaged, the enemies raid his tent, and his wife Burla, his son Uruz and his mother are captured. In another saying, Salur Kazan, who is respected by society as a noble, causes a disaster due to his passion for hunting. As in the other stories of the epic, the nomadic Turkish culture of the relevant period is very evident in this story. The present example taken from the second story touches on the feast he organizes for his son Uruz after he saves his family. While the word “kırnak” used in the example above refers to *a female slave*, the word “baş” is utilized in the sense of *people* (Zahidoglu, 2016, p. 291). As seen in the passage extracted, the translator renders “kırk baş kul” as “forty male slaves” and “kırk kırnak” as “forty female” into the English language. The translator's lexical choices make the original expression more understandable to the target readers. However, it is obviously seen that the addition made by the translator strengthens the sexist discourse in TT.

Example 5

ST	TT
“Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçları ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları niğarlı, sevimli kâfir kızları soylu Oğuz beylerine sağrak sürüp içerlerdi” (Gökyay, 1976, p. 21).	“Nine lovely infidel maidens, black-eyed, beautiful of face, their hair plaited behind, with red buttons at their breasts , their hands dyed with henna from the wrists down, their fingers adorned with henna patterns, were giving the nobles of the teeming Oghuz cups of wine to drink” (Lewis, 1974, p. 42).

Once again, the fifth example is extracted from the second story, *How Salur Kazan's House Was Pillaged*. When the types of female figures in Dede Korkut epic are examined, it is possible to say that the traces of nomadic Turkish culture are also observed in women. Women are expected to be heroic, brave, and fearless, to ride horses, take on swords, and fight the enemy like men. As Kaplan (2010, pp. 109-100) puts it, “lust, which occupies an important place in the literature of the settled civilization, is not explicitly included in *Dede Korkut Hikâyeleri*”. Furthermore, unlike settled civilizations, a woman is not an object of pleasure and lust; on the contrary, woman is intertwined with men in terms of heroism, strength, and courage. Regarding the fifth example, it is clearly seen that the expression “göğsü kızıl düğmeli” is utilized merely to describe the shape of the girls'

clothes. It is rendered as “with red buttons at their breasts” into the English language. The word “göğüs” refers to the upper part of the body; therefore, another English word “chest” can be considered an exact equivalent for the translation of the word in question. According to Gökyay (1975, p. 7415), “there is chastity from beginning to end in Dede Korkut stories, but there is no lust at all”. In this regard, it is probable to state that the translator’s preference “breast” reminds the target readers of lust, and so contradicts the intention of the ST.

Example 6

ST	TT
“Kızlar vardılar, yemek getirdiler. Beyrek’in karnını doyurdular” (Gökyay, 1976, p. 77).	“The girls went and brought food and filled Beyrek’s belly” (Lewis, 1974, p. 78).

The example above is extracted from the third story, *Bamsi Beyrek of The Grey Horse*. As Erkul (2002, p. 61) states, women were given important duties in Turkish states so that they could fight like soldiers with their enemies. In epics, on one hand, we encounter a valiant woman who is able to wield a sword and shoot arrows. On the other hand, women take care of their husband and children. Shedding light on woman’s heroism and motherhood, *Dede Korkut Hikâyeleri* deals with both issues. As Kaplan (2010, pp. 111-112) puts it, “the woman is responsible for cooking and cleaning inside the house”. The relation between women and men in the family within the framework of traditional social patterns and the invisible work of women at home characterize women as being dependent on men who are powerful in economic, social, and cultural ways. Regarding the translator’s preference in Example 6, it is observed that the translator tends to a source-oriented translation by conveying the sentence structure and word choices into the TT as they are in the ST.

Example 7

ST	TT
“Kazan helalini tanımadı. Han kızının, Kazan üzerine geldi” (Gökyay, 1976, p. 116).	“Kazan did not recognize his wife; he advanced on her” (Lewis, 1974, p. 103).

Example 7 is taken from the fourth story, *How Prince Uruz Son of Prince Kazan Was Taken Prisoner in Dede Korkut Hikâyeleri*. The Turkish word “helali,” in the example above can be analysed within gender discourse since it is a religious term referring to the lawful wedded wife who is legal and suitable for her husband after marriage. It is possible to state that the word reveals the loyalty of the woman to the man from a cultural and religious perspective. Moreover, it is a common Turkish expression used as a man’s way of addressing women in Turkish society. Regarding the English translation of the example in question, it is probable to state that the translator prefers to utilize a more neutral word “wife” for the English translation of “helali.” By so doing, it is not probable for the translator to reproduce the same effect intended by the author to

convey to the target reader with the word “wife” in TT since it does not carry religious and cultural references unlike the word “helali”.

Example 8

ST	TT
“Gözlerini kaldırdı, Kazan’ın yüzüne doğru baktı. Sağına, soluna göz gezdirdi, oğlanlığını, Uruz’u göremedi. Kara bağırsarıldı , tüm yüreği oynadı, kara çekik gözleri kan yaş doldu” (Gökyay, 1976, p. 105).	“She raised her eyebrows and gazed full at Kazan’s face; she looked to right and left but did not see her young son Uruz. Her inward parts quaked , her whole heart pounded, her black almond eyes filled with tears of blood” (Lewis, 1974, 95).

Example 8 presents an example of the strong emotional bonds a mother feels towards her son. It is taken from the fourth story, *How Prince Uruz Son of Prince Kazan Was Taken Prisoner*, which begins with Kazan’s feelings of regret that his son Uruz has not fought and shed blood even though he turns sixteen. Uruz asks his father to teach him how to fight, and they go out to hunt together. The infidels take advantage of Uruz’s inexperience in fighting and attack him and his father. Kazan tells his son to run away, however, he does not obey his father’s word and starts fighting with the infidels. In the end, Kazan defeats the enemy and returns home happily, unaware that the enemy holds Uruz captive. Kazan’s wife gets worried when she does not see her son. Throughout *Dede Korkut Hikâyeleri*, the word “kara,” one of the most frequently used words, is both utilized as a title for nobles and to describe their physical appearance in positive and negative ways. As understood, the word “kara” does not have a single meaning, on the contrary, several meanings depend on the context of the stories in the work. Considering the example in question, “kara” is used with the word “bağır” in Turkish to describe how sorrowful the mother is. Thus, the example in question highlights the compassion and sadness felt by a mother for his son. As Gökyay (1975, p. 7415) states in his article dealing with the English translations of *Dede Korkut Kitabı*, the word “bağır” means “karaciğer” which has an English equivalence as “liver.” Likewise, there is an idiom “ciğeri yanmak” used in the Turkish language for the meaning of suffering a great deal of pain (Turkish Language Association). The translator utilizes the expression “her inward parts” for the English translation of “kara bağırsarı”, as he prefers to transfer the meaning given in the ST to the TT rather than the word structure.

Example 9

ST	TT
“ Koç yiğidim, şah yiğidim! ” (Gökyay, 1976, p. 131)	“ My heroic warrior, my kingly warrior ” (Lewis, 1974, p. 113)

Example 9 presents a conversation between Deli Dumrul and his wife in the fifth story, *Wild Dumrul Son of Dukha Koja*. This story in which the themes of bravery and heroism are handled shows the holiness motif of motherhood has shifted from the mother to the wife. Deli Dumrul defies Azrael, who wants to take his life. Allah orders that he will be forgiven as long as he can find another life for himself. Thereupon, Deli Dumrul goes to his father, his mother, and his wife, respectively, to ask their lives. His parents do not accept but his wife agrees to give her life for him.

In the end, Allah forgives Deli Dumrul by taking the lives of his parents and giving Deli Dumrul and his wife a hundred and forty years of life. When the translation of the example above is analysed, it is obviously seen that the translator prefers to convey the sense of bravery and valour attributed to men in the ST to the target readers via a target-oriented translation. Highlighting male superiority, the expression written in verse form is used to show how strong and brave a man is. Considering the sociocultural structure of the period, the woman's admiration for the man's bravery and his superior position both in society and in the family is not surprising. In addition, the possessive adjective used in ST and directly conveyed to TT by the translator draws a figure of a possessive wife who devotes herself to her husband. As Berktaş (2012, p. 160) states, "in the patriarchal discourse in which women are coded, their reason for being is motherhood in line with the Aristotelian theory". Furthermore, patriarchal society oppresses women so much that when women go beyond the norms of society, they feel lonely and excluded from society (Adıgüzel and Görmez, 2017). In this context, the "good woman" refers to a devoted wife and a devoted mother, the "bad woman," on the other hand, refers to the woman who rejects the role of motherhood by acting against her nature. In other words, while Deli Dumrul's mother, who avoids sacrificing her life for her son, goes against the sacred sense of motherhood and points to the "bad woman," Deli Dumrul's wife, willing to sacrifice her life for her husband without hesitation, is a sign of the "good woman." Considering the translation of the example in question, the translator utilizes the English word "warrior" for the word "yiğit" used to address men, especially to highlight manhood.

Example 10

ST	TT
<p>"Oğuzdan Kanturalı derler, bir yiğit varımış, kızını dilemeğe geliyor, dediler. Kâfirler yedi ağaç yer karşı geldiler. -Neye geldiniz, yiğit beyler? dediler. Bunlar: -Verişmeye, alışmaya geldik dediler" (Gökyay, 1976, p. 139).</p>	<p>"'There is a young man of the Oghuz named Kan Turali,' they said, 'who is on his way to seek your daughter's hand.' The infidels met them seven miles from the city, and asked, 'Warrior princes, what have you come for?' 'To buy and sell,' said they" (Lewis, 1974, p. 120)</p>

The example above is extracted from the sixth story, *Kan Turali Son of Kanli Koja* which begins with Kanli Koja's desire to marry his son and sheds light on the heroism of women in society. In regard to this epic in *Dede Korkut Hikâyeleri*, the father is responsible for his son getting married, and afterward he provides financial support to his son. Marriage is a phenomenon that concerns the whole society as well as the individual as it is shaped considering cultural, traditional, and historical structures of the societies. In this context, the tradition of asking for the girl's hand is of great sociocultural importance in Turkish society. As can be seen in the example presented in Example 10, the expression "verişmeye, alışmaya" is rendered as "to buy and sell" into the English language. In this regard, the translated text causes the marriage phenomenon to appear as if it was

a *commercial exchange* due to the translator's preference. On the contrary, it is very significant in the way that carries cultural, social, and traditional values of Oghuz Turks. It is clearly stated that the phrase preferred by the translator is highly discursive since it reflects the action of asking for the girl's hand as an *exchange of goods* for Turkish society to the target readers. Thus, it is obviously understood that women are objectified in this example above.

Example 11

ST	TT
<p>"Kanlı Koca: - Yarenler, atam öldü, ben kaldım; yerini yurdunu tuttum; yarınki gün ben ölürüm, oğlum kalır" (Gökyay, 1976, p. 133)</p>	<p>"Kanli Koja said, 'Friends, my father died and I was left; I took his place, I took his lands. Tomorrow I shall die and my son be left'" (Lewis, 1974, p. 117)</p>

Once again, the example above is extracted from the epic, *Kan Turali Son of Kanli Koja*. Even though the word "ata" emphasizes patriarchy in Turkish society, it is a word that does not specify gender at the word level. In addition, there is an exact equivalence and a genderless term "ancestor" for the English translation of the word in question. However, as can be understood in the translated text of the example given in the example above, the translator renders it as "my father," into English, in so doing, prefers a sexist approach in TT. In other words, the patriarchal attitude of the translator is very clear through his lexical choice in the process of translation.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Dede Korkut Hikâyeleri, a Turkish epic of the Oghuz, is one of the oldest sources that provides rich data on gender roles in Turkish society. It cannot be expected to be easy for a translator to transfer a masterpiece with such a high cultural, historical, and literary value by preserving the source values to the target language. In this study, the sentences and dialogues involving gender roles have been detected in *Dede Korkut Hikâyeleri* and comparatively analysed with their English translations within a critical perspective. It is understood through the analyses that the selected data in ST does not always point to a sexist approach as seen in Example 3, Example 4, and Example 11, on the contrary, it presents women as superior to men as in Example 1, in which the man respects the woman's opinion is discussed. However, it is observed that the TT often brings gender to the fore due to the translator's lexical choices such as "my father" for the English translation of "atam" and "male slave" for the Turkish word "kul." Accordingly, the analyses demonstrate the difficulties the translator encounters during the translation process. Transmitting gender-specific items to the TL becomes a challenging task for the translator due to gender differences between Turkish and English societies. In other words, it is obvious that the act of translation becomes a challenge at the level of lexemes and grammar for the translator to find the appropriate equivalences for gender-oriented items that carry social, cultural, and historical aspects of the Oghuz Turks.

In Example 5, the Turkish word “göğüs” is rendered as “breast” in the English language. This change in lexical level highlights the feeling of lust in a way that does not overlap with Turkish norms and traditions reflected in the epic. In Example 10, the lexical choice in TT causes the act of asking for a girl to be reflected as a commercial purchase due to the English phrase “to buy and sell,” which makes the target text appear more sexist, unlike the original work. Likewise, in Example 2, even though it does not exist in ST, the word “fault” which can be added to make the discourse related to “infertility” more explicit to the target reader, strengthens the relationship between language and power, making the translation text more sexist and discursive. Thus, it can be stated that the translator’s preferences sometimes support gender inequality. In addition, this study has shown that gender plays a significant and crucial role in the construction of identities in the translation process. Even the slightest interventions to the translation may cause great change both in the implied message of the work and in gender balance. Fairclough’s three-dimension model is a helpful research tool to detect the deviations between the two languages and explain these deviations within the framework of social, cultural, and historical context. Despite all the deviations analysed in this study, the analyses have shown that the translator, in most cases, subjects himself to the norms that are active in the target culture. This tendency can be defined as his effort to make the original text more explicit and understandable to the target reader.

REFERENCES

- “ciğeri yanmak”. *Turkish Language Association*. Retrieved July 17, 2022 from <https://sozluk.gov.tr/>
- “hatun”. *Turkish Language Association*. Retrieved December 22, 2022 from <https://sozluk.gov.tr/>
- Adıgüzel, L. & Görmez, A. (2017). “Rebecca Lenkiewicz’in *Her Naked Skin* Adlı Eserinin Feminist Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 38. 165-178.
- Aliyev, S. (2004). “Dede Korkut Destanlarının Yeni Tercümesi Hakkında”. *Milli Folklor* 16(62). 119-124.
- Aşçı, Y., & Nenni, S. (2018). “Indicators of Feminism and Feminist Views in Alice Walker’s Novel *The Color Purple* And Sarah Moore Grimke’s Work *Letters on the Equality of the Sexes and The Condition of Woman*”. *Journal of International Social Research*, 11(55).
- Berktaş, F. (2012). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bulut, A. (2008). *Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri*. İstanbul: Multilingual.
- Bulut, A. (2015). “Çeviribilimci Gideon Toury’nin Ardından (1942-2016)”. *I.U. Journal of Translation Studies*, Issue: 10 (2) 85-90.
- Cameron, D., & Kulick, D. (2003). *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erkul, A. (2002). “Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri”. *Türkler Ansiklopedisi*. (3). 58-66. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Fairclough, N. & Wodak, R. (1997) “Critical Discourse Analysis”. In Teun van Dijk (Ed.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. (2). London: Sage. 258-284.

- Gee, J. P. (1999). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London and New York: Routledge.
- Gökyay, O. Ş. (1938/1976). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1974). *The Book of Dede Korkut*. (G. Lewis, Trans.). England: Penguin Classics.
- Gökyay, O. Ş. (1975). "Dedem Korkut Kitabı'nın İngilizce Çevirileri". *Türk Folklor Araştırmaları*. 16 (314). 7413-7417.
- Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Huckin, T. N. (1997). "Critical Discourse Analysis". In T. Miller (Ed.), *Functional approaches to written text: Classroom applications*. Washington, DC: The US Information Agency. 87-92.
- Kaplan, M. (2010). "Dede Korkut Kitabında Kadın". *Journal of Turkology*. 9 (0). 99-112 . Retrieved August 29, 2022 from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18500/194865>.
- Küçükebe, H. D. (2015). "Dede Korkut Kitabı'nın Yabancı Dillere Çevirileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Milli Folklor*, 25 (107). 108-121.
- Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London: Routledge.
- Rogers, R. (2004). An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education. In R. Rogers (Ed.), *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education*. London: Routledge. 31-48.
- Simon, S. (1996). *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. New York: Routledge.
- Taşdan, E. T. (2018). "Gendered Language versus Genderless Language: Translational Challenges in Emma Donoghue's Room". *From Diversity to Synergy: New Perspectives in English Literature, Linguistics and Translation Studies*. 318-336.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Zahidoglu, V. A. (2016, September 26-27). *Dede Korkut Kitabı'nın XI. Boyundaki Bir Manzum Parçanın Okunuşu Üzerine*. XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı. Budapest, Hungary.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

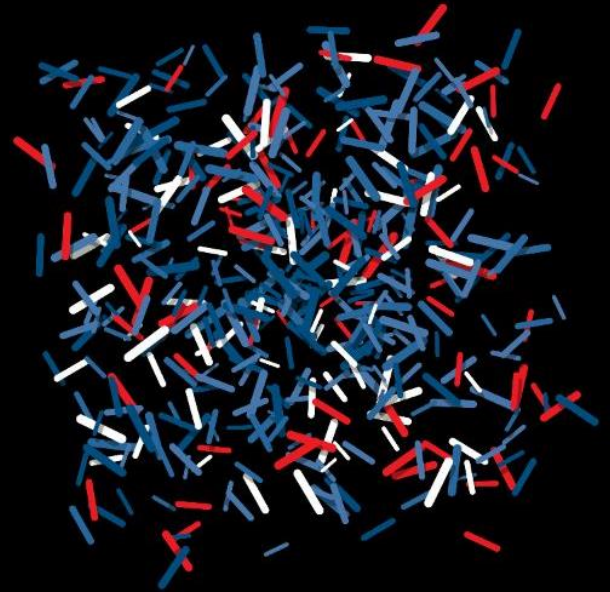

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

A Carnavalesque Reading of The Turkish Translation of *Dr Jekyll and Mr Hyde*

DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞENUR İPLİKÇİ ÖZDEN*

Abstract

Mikhail Bakhtin, a prominent Russian philosopher of the 20th century, contributed to the field of literary studies by propounding conceptions in several domains one of which is the foremost term 'carnavalesque'. As it is a locution related to the 'carnival', it is of utmost significance to define this term. The 'carnival', deriving from the Lantern period at the time of the Romans, is a phenomenon in which all the rules in our daily lives, restrictions, regulations, and hierarchical forms are put aside; everyone is free and there are no restrictions in this sphere. The aim of this study is to read and analyse the Turkish translation of Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* in the light of Bakhtin's 'carnavalesque' approach. The Turkish translation of the work is evaluated particularly by taking Bakhtin's main categories of the term 'carnavalesque', which are free and familiar interaction between people, eccentric behaviour by which the human nature in the work is revealed, and 'carnivalistic' misalliances, all of which are considered to be abstract notions of freedom and equality. In this particular analysis, it is found out that while taking the 'carnavalesque' way of thinking into consideration, specifically the diverse characteristics of the protagonist in the novel are brought forth such as being respectable and well-liked but also hideous and depraved in conformity with the free and unrestricted world of the 'carnival'.

Keywords: carnavalesque, human nature, eccentric behaviour, unrestricted, freedom, translation

DR JEKYLL İLE BAY HYDE ESERİNİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİNİN KARNAVALESK BİR İNCELEMESİ

Öz

20. yüzyılın önde gelen Rus düşünürü Mikhail Bakhtin, çeşitli alanlarda, içlerinden biri de 'karnavalesk' terimi olan kavramlar öne sürerek, filoloji ve edebiyat çalışmalarına katkı sağlamıştır. Bu kavram 'karnaval' olgusu ile yakından ilgili olduğundan, 'karnaval' olgusunu tanımlamak önem arz etmektedir. Kökeni Romalılar zamanındaki Lantern isimli dönemden gelen 'karnaval'; günlük hayattaki bütün kuralların, kısıtlamaların, düzenlemelerin ve hiyerarşik formların bir kenara koyulduğu bir olgudur; bu alanda herkes özgürdür ve hiçbir kısıtlama yoktur. Bu çalışmanın amacı, Robert Louis Stevenson'ın tam ismiyle *Dr Jekyll ile Bay Hyde: Tuhaf bir Vaka* eserinin Türkçe çevirisini, Bakhtin'in 'karnavalesk' yaklaşımı ışığında incelemek ve analiz etmektir. Eserin Türkçe çevirisi Bakhtin'in 'karnavalesk' teriminin özellikle ana kategorilerini ele

* Samsun Ün. İk. İdari ve Sos. Bil. Fak. İngilizce Müt. ve Ter. Böl. aysenur.iplikci@samsun.edu.tr, orcid: 0000-0001-8082-8155
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 19.2.2023

olarak değerlendirilmektedir; bu kategori içinde değerlendirilebilecek öğeler, özgürlük ve eşitliğin soyut kavramları olarak düşünülen insanlar arasında özgür ve yakın etkileşim, insan doğasının eserde ortaya çıkma yolu olan olağandışı davranış ve 'karnavalist' uyumsuzluklardır. 'Karnavalesk' düşünce tarzını ele alırken, romandaki baş karakterin, 'karnaval'ın özgür ve kısıtlanmamış dünyasına uygun olarak özellikle hem saygın ve sevilen biri olma hem de korkunç ve ahlaki bozulmuş olma gibi çeşitli özellikleri ortaya konmaktadır.

Anahtar sözcükler: karnavalesk, insan doğası, olağandışı davranış, kısıtlanmamış, özgürlük, çeviri

INTRODUCTION

Mikhail Bakhtin and his 'carnavalesque' is a subject matter and question that needs to be studied further in literary and translation studies. In this sense, this paper seeks to inquire into Bakhtin's 'carnival' and the 'carnavalesque', their use in both the literary and the translated work, and mainly how and to what extent these 'carnavalesque' elements in the literary work are reflected in the translated version.

Bakhtin, as well as being a philosopher and literary critic, was also a prominent figure in the development of the theoretical background of translation studies, which was considered, as Amith Kumar also puts it, "an act of mirroring that lacked creative potential, and therefore was a subsidiary and derivative practice [...] and was accorded with a secondary status" (2015, p.2) in the eighteenth and nineteenth centuries before the influence of structuralism was actively seen in the study field. Prior to Bakhtin, Ferdinand Saussure's impact on the field together with Roman Jakobson's formalism, and structuralism left invaluable marks on translation studies, and later further theories on the study field were brought in and broadened in time. It is possible to argue that before the modern translation theories of the current day, Bakhtin's approach to language and translation had a unique impact on the academic world of translation studies, and it still has its genuine place in various studies. When we inquire into what Bakhtin has done for the field, one of the main approaches that he offered was the use of 'dialogism' in translation (Kumar, 2015, p.9). In this sense, what Bakhtin offered can be represented as the existence of a dialogue between the translator, the source language, and the target language. Throughout the dialogue, Annjo Greenall states while studying Bakhtin, "new meanings are formed, and language is the most important vessel for catching and sustaining these meanings" (2006, p.69). This is also the case in the act of translating, as meanings in the texts are created by the use of language and the translator is the one who leads this process. Hence, we can suggest that, when such a dialogue is formed, the translator's duty is to form the relationship between these two languages and texts, and related limitations are also determined by him/her.

As well as Bakhtin's contribution to the literary world and translation studies with his concept of 'dialogism'; his impact on the study field can be seen in his other suggested terms 'carnival' and 'polyphony' as well. On top of that, as in this study the main theoretical framework covers his major concept of 'carnival' and also 'polyphony' to some extent, they are studied and examined below in the following sections of the work. Later in the study, the literary work and the

Turkish translation in question, Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* translated by Celal Üster, is evaluated particularly by taking Bakhtin's main categories of the term 'carnavalesque', which are free and familiar interaction between people, eccentric behaviour by which the human nature in the work is revealed, and 'carnivalistic' misalliances, all of which are considered to be abstract notions of freedom and equality, together with impressions of 'polyphony'. After Bakhtin, Bakhtin's 'carnival', and its relation to literature and translation are studied below; texts selected from the Turkish translation of the work with due regard to these specific concepts of Bakhtin are evaluated regarding these determined characteristics of the 'carnavalesque', together with the related examinations and commentaries. While analysing the target texts, back translations have also been used as a translation quality assessment tool. Back translation tool is studied together with the concept of 'carnival' in the next section entitled "Mikhail Bakhtin and the Theoretical Framework". Before continuing with this section, below is given the related literature review about the study.

When studies on Robert Louis Stevenson's *Dr Jekyll and Mr Hyde* and Mikhail Bakhtin's 'carnival' and 'carnavalesque' are researched, the first work on the subject can be read in a doctoral dissertation written by Anita Shanti Raghunath in 2001 with the title "Discourses of Carnival and Transgression in British and Caribbean Writing, 1707-1848". While this work covers a range of various works from literature, one of which is *Dr Jekyll and Mr Hyde*, and examines them in terms of 'carnival', it does not specify any translations of the works. In the study, Stevenson's novel is marked to "investigate the psychological fracture between the image of the respectable, civilised and rational man and his demonic alter ego" (Raghunath, 2001, p.252), and it is related to the 'carnival'; however, there cannot be seen a specific part that focuses on the translations of the work. Another work that can be found with regard to the subject of this study is Ömer Ögünç's "A Complicated Matter of Villainy: Mr. Hyde in R. L. Stevenson's 'The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde'". Though this article concentrates upon the protagonist's opposite character traits, which can be taken in terms of 'carnavalesque', it does not specifically refer to the 'carnavalesque' or the Turkish translation of the work. In the paper, it is stated that "Mr. Hyde acts in opposition to the Victorian norms and social expectations of conformity" (Ögünç, 2011, p.31), and it continues to evaluate the novel in a Victorian basis. Richard Scholar's "Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde: A Case Study in Translation?" is another work focusing on translating the novel and the translator choices particularly in French language (1998, p.42). Though it examines French word equivalents and also some other issues on translation, it does not refer to Bakhtin and 'carnival'. When the translational and 'carnavalesque' analysis on *Dr Jekyll and Mr Hyde* is searched for, there can be found no specific work on the subject of this study including *Dr Jekyll and Mr Hyde*, the 'carnavalesque' and the Turkish translation of the novel. In this sense, this study expects to contribute to literary and translation studies by studying this particular subject specifically with the Turkish translation case.

MIKHAIL BAKHTIN AND THE THEORETICAL FRAMEWORK

Mikhail Bakhtin (1895-1975), a Russian literary theorist, philosopher, and scholar, had an important impact on particularly the Western thinking world, linguistics, and literature by putting forward notably fundamental concepts such as ‘dialogism’, ‘polyphony’ and ‘carnival’. As Kumar puts it “The notions of ‘polyphony’ and ‘carnival’, that refer to the multiple voices in a text and subversion of hierarchies through laughter and parody, provide critical insights for comprehending translation” (2015, p.9). In this sense, they can be used to examine a given text to evaluate the translated version of it. Though these terms are related to each other and had

Mikhail Bakhtin (1895-1975)

Figure 1. A portrait of Mikhail Bakhtin,
<https://www.thefamouspeople.com/profiles/mikhail-bakhtin-10845.php>

their unique places in shaping newly arising approaches such as ‘intertextuality’; as the specific concern of this paper is to focus on the concept of ‘carnival’ and its use in the translated work, the goal of the study is to examine the Turkish translation of Robert Louis Stevenson’s noted 19th-century novel *Dr Jekyll and Mr Hyde* with regard to Bakhtin’s ‘carnival’ and ‘carnavalesque’ elements in terms of their use in the novel. Accordingly, first Bakhtin’s ‘carnival’ is studied and expounded below, then its relation to literature is put forth, and in the following parts the terms ‘carnavalesque’, ‘literature’, and ‘translation’ are studied thoroughly in relation to one another. In light of these constituents, the Turkish translation of the aforementioned work is studied in the continuing part of the study.

‘Carnival’, with its most explicit definition and essential meaning, is the name of the festivals and rituals held on certain days before the Lantern period in Roman Catholic countries, and “it refers to the actual practice of ritual spectacle in which the people of the Middle Ages actively participated” (Renfrew, 2015, p.131). Lantern is a kind of preparation time for Easter and a process of fasting period that lasted for about 40 days when people were supposed to imitate Christ’s fasting. In this context, the ‘carnival’ period is the name of the festivals and rituals practiced before this time. As for the etymology and origin of the word ‘carnival’, one can see two different lexical usages that are ‘carne’ (meat) and ‘levare’ (remove); in time the word transformed into ‘carne vale’, deriving from “the Italian ‘carnevale’ or ‘carnovale’, which literally translates to ‘to remove meat’. The name might also have originated from the Latin words ‘caro’, or ‘carne’, meaning ‘flesh’ or ‘meat’ and ‘vale’, meaning ‘farewell’, thus ‘Farewell to meat.’” (Shafto, 2009, p.7). Then in time, the word turned to be used as ‘carnival’. Eventually, the festivity and conviviality before the Lantern period that people fast and keep away from meat are called ‘carnival’. In *Karnavaldan Romana*, ‘carnival’ is also defined as an “area of public consciousness that is externalized and embodied in the forms of mockery against all kinds of formal status and seriousness, all hierarchies being

upside down, violation of codes of conducts by profanity, obscenity, humiliation, and asperity¹” (Irzik, 2001, p.24). In this sense, ‘carnival’ can be argued to be the ideal sphere for people to come together exceeding all kinds of restrictions and hierarchies in an atmosphere of felicity and festival, thus paving the way for freedom in all aspects of life and creativity.

‘Carnival’ is also the name of festivities practiced in the Middle Ages at a certain period of the year when all kinds of entertainment were allowed on condition that peasants worked through all the year. Characteristics of this kind of entertainment were role-switching, humour, and dialogues. In role-switching, peasants could get dressed like the king, or any person in the society could get dressed as he or she wanted

Carnival during the Middle Ages

Figure 2. A celebratory dance in a carnival of Middle Ages,
<https://yvonneseale.org/blog/2015/04/01/history-carnival-144/>

as there was not any restriction in this sense. Humour in this kind of entertainment was mostly directed to the authority and for the most part ridiculed it, and finally dialogues served the aforementioned purposes. As Bakhtin puts it, “an essential element was a reversal of the hierarchic levels: the jester was proclaimed king, a clownish abbot, bishop, or archbishop was elected at the ‘feast of fools’, and in the churches, directly under the pope’s jurisdiction a mock pontiff was even chosen” (1984, p. 81). Hence, to put it briefly, deriving from the Lantern period at the time of the Romans and festivities in the Middle Ages, ‘carnival’ in Bakhtin’s view, is a phenomenon in which all the rules in people’s daily lives, restrictions, regulations, and hierarchical forms are put aside; everyone is free and there are no constraints in this sphere. In the atmosphere of the ‘carnival’, “misrule and festive misconduct may take the form of an over-extension of sanctioned liberties where celebrations go too far” (Bristol, 1989, p.26, 27). Accordingly, every person in this sphere has the liberty of acting and behaving in the way they want as no limitations can exist here.

In Bakhtin’s world of the ‘carnival’, the above-mentioned freedom mostly enables an atmosphere where new opinions and thoughts can be externalized and people, by having the freedom of thought, can produce new ideas. It is possible to argue that, Bakhtin, in this way, creates a kind of game that can be played freely. “In the ‘carnavalesque’ game of inverting official values he sees the anticipation of another, utopian world in which anti-hierarchism, relativity of values, questioning of authority, openness, joyous anarchy, and the ridiculing of all dogmas hold sway, a world in which syncretism and a myriad of differing perspectives are permitted” (Lachmann, 1989, p.118). In that case, in Bakhtin’s world and game of ‘carnival’, there is no hierarchy, no predominance of a specific value, no absolute moral standard, and no ‘to-be-obeyed’ authority. “Bakhtin’s understanding of the ‘carnavalesque’ therefore involves a temporary

¹ Unless otherwise stated, the translations from Turkish sources in this study are the author’s.

suspension of the normal order, breaking down barriers, norms, prohibitions and etiquettes as well as reversing the existing hierarchical distinctions” (MacMillan, 2017, p.3). In this way, being free and having no suspensions lays the way open for freedom of thought, freedom of character, and freedom of every aspect in life. Some other characteristics of this kind of ‘carnival’ can also be given as free and familiar interaction between people, eccentric behaviour by which the human nature in the work is revealed, and ‘carnivalistic’ misalliances, all of which are considered to be abstract notions of freedom and equality. In the following part of the work, examples of these features are given from the work, and then the relationship of the ‘carnival’ to literature and translation is covered.

Susan Petrilli, in the article entitled “Communication, Dialogue and Otherness in Mikhail Bakhtin’s Metalinguistics” briefly and successfully summarizes the relationship between literature and Bakhtin’s perception of it:

Literature was the perspective from which Bakhtin conducted his critique, which was anti-systemic and detotalizing. Bakhtin reveals the internal threads which connect the literary to the extra-literary, therefore underlining the structural intertextuality that subtends the connection between literary and extra-literary texts. In Bakhtin’s view the literary text subsists and develops in its specificity as a literary text thanks to its implication with the external universe, in an ethical sense as well (2013, p.268)

It may be argued that Bakhtin was never far from the sphere of literature. There was always a strong bond between his work and the world of literature. As the subject matter of this paper is Bakhtin’s ‘carnival’, it is also required to put forth clearly the relationship between the ‘carnival’ and literature.

The term ‘carnival’, though it does not seem potential at first, has a close connection to literature. However, the first question that should be dealt with is how this is possible, and how the ‘carnival’ tradition can be adapted to literature. The answer to this question is not that difficult: as Kubilay Aktulum puts it “the characteristic of the ‘carnival’ is transformed in the literary sphere and the concept of Bakhtin’s carnivalizing literature is formed.” (2000, p.35). In the atmosphere of the ‘carnival’, there is no longer the voice of just one person, narrator, or character; henceforth, there is ‘polyphony’ in the sense that there are now several voices and different opinions. As Dimitri Nikulin puts forth, according to Bakhtin this polyphony is “the simultaneously present and consecutively uttered plurality of independent and unmerged voices and consciousnesses. The key feature of polyphony, thus understood, is the independence of those voices, particularly of characters” (1998, p.382). In this sense, readers not only hear the voice of one person or one narrator but also the voices of several people or characters just as can be seen in the atmosphere of the ‘carnival’. One can see both the supreme and the ordinary, the serious and the comic, the distinguished and the trivial in the ‘carnival’. With Bakhtin’s present concepts of ‘monophony’, ‘polyphony’, and ‘carnival’; we as readers can get to understand “Bakhtin’s system of paired terms: monologic/dialogic, official/unofficial, canonical/carnavalesque, poetry/prose, etc.” (Massyn, 2007, p.138). Accordingly, we can often see these binary oppositions and polyphony in Bakhtin’s ‘carnavalesque’ world. In the following part of the study, the Turkish translation of *Dr Jekyll and Mr*

Hyde is also revisited and studied in this sense of binary concepts such as being evil and benevolent, respectable and hideous, or well-liked and unendearing.

When the 'carnavalesque' is considered in terms of translation, the main issue one should focus on is how and to what extent these 'carnavalesque' elements in the source literary work are reflected in the translated work. In this sense, the main questions to be asked are: "Has the translator been able to put forth in the translated work what the original work of literature projected in terms of the 'carnavalesque'?", "Do the word choices used in the target language spot on the mark?", "Have there been any differences in terms of meaning after the text has been translated?". In the following part of the study, the 'carnavalesque' and the related elements are analysed in the selected parts of the translated text, and commentaries are restricted only to the analyses of these given texts. Furthermore, the texts given and analysed in the next part have been chosen considering the 'carnavalesque' approach of Bakhtin, and selected due to the fact that these parts reflect the characteristics of the 'carnival' with respect to its specified constituents of polyphony and binary oppositions given above such as monologic/dialogic, or official/unofficial; and in the following part these oppositions are marked in terms of the protagonists having these oppositions such as being respectable and well-liked but also hideous and depraved in conformity with the free and unrestricted world of the 'carnival'.

Back translations have also been used as a translation quality assessment tool in the analysis of the target texts in the study. Back translation is a tool that is being used in assessing the translated text in usually cross-cultural contexts and helps to ensure the quality of translation (Son, 2018, p.89). Using this tool, "if any discrepancies are found between the back translation and the original, this is taken as an indication of translation errors in the target language version" (Tyupa, 2011, p.36). In this way, it helps to review the target text, and to improve the quality of the translation. In this study, it is used as a tool that helps to evaluate the target text in terms of its reflecting the 'carnavalesque' elements in the novel. In the following part, target texts taken from the novel and their back translations are studied in terms of their picturing the 'carnavalesque'.

THE TURKISH TRANSLATION OF *DR JEKYLL AND MR HYDE* AND THE CARNIVALESQUE

While the source text is a 19th century English novel written by Robert Louis Stevenson in 1885 and published first in 1886; the translated version of the novel reconsidered in this study in terms of the 'carnavalesque' is the one translated by Celal Üster and published in 2015 first and later republished in 2021, by Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. In the novel, the duality of human nature and Jekyll's pursuing to disembody his well-intentioned side from his evil side, creates the sphere of the 'carnival', where everyone can act as they wish. "In a world filled with the determining energies of impersonal social force, it (the carnival) is a potential source of freedom, the ground of other liberties from constraint of the sort Bakhtin celebrates in carnival" (Holquist, 2002, p.25). In this sense, as one can see all the characteristics of a person without any restrictions in the 'carnival', one can also see them in the novel in which the environment and atmosphere are much like the ones in the 'carnival'. Though Dr Jekyll and Mr Hyde seem to be different persons at

first in the novel, they turn out to be the same person later, having diverse characteristics as a free human being. A living man, when considered without any constraints or restrictions of the society can be both good and bad, moral and immoral, or wise and fool. The thing is he chooses how to act; this characteristic of a person is actually what makes him a real human being. In this sense, in order to see this authentic and genuine living person, seeing him in the atmosphere of a 'carnival' is essential. This is because, in the world of the 'carnival', one can see every aspect of his characteristics. An example from the novel and the translated version can be given from the place Mr Hyde lived in. His house is portrayed in the work as;

In the whole extent of the house [...], Mr Hyde had only used a couple of rooms; but these were furnished with luxury and good taste. A closet was filled with wine; the plate was of silver, the napery elegant; a good picture hung upon the walls, a gift (as Utterson supposed) from Henry Jekyll, who was much of a connoisseur; and the carpets were of many plies and agreeable in colour. At this moment, however, the rooms bore every mark of having been recently and hurriedly ransacked; clothes lay about the floor, with their pockets inside out; lockfast drawers stood open; and on the hearth there lay a pile of gray ashes, as though many papers had been burned (Stevenson, 1981, p.31).

Boş olan koca evde Bay Hyde'in yalnızca birkaç odayı kullandığı anlaşılıyordu; ama bu odalar lüks eşyalar ve ince bir beğeniyle döşeliydi. Bir dolap ağzına kadar şarap doluydu; tepsi gümüş, sofrta örtüleri ve peçeteler ise ketendi; duvarda (Utterson'ın tahminine göre) sanattan çok iyi anlayan Henry Jekyll'in hediyesi güzel bir resim asılıydı; halılar ise farklı tarzlarda olmakla birlikte renk uyumu içindeydi. Ne var ki, odalar kısa bir süre önce alelacele yağma edilmiş benziyordu; cepleri tersyüz edilmiş giysiler yerlerdeydi; kitlemeli çekmeceler ardına kadar açılmıştı; şöminedeki gri kül yığına bakılırsa bir sürü kağıt yakılmıştı (Stevenson, 2021, p.27)

In the Turkish translation of this passage, this place is described as 'ince bir beğeniyle döşeliydi', 'duvarda sanattan çok iyi anlayan Henry Jekyll'in hediyesi güzel bir resim asılıydı', and 'halılar renk uyumu içindeydi'; however, at the same time 'cepleri ters yüz edilmiş giysiler yerlerdeydi', 'kitlemeli çekmeceler ardına kadar açılmıştı', and 'şöminedeki gri kül yığına bakılırsa bir sürü kağıt yakılmıştı'. These translated statements in Turkish are given in close connection to the very pointed 'carnavalesque' impression of the original text. When we back translate them, these phrases can be read as follows respectively: 'furnished with exquisitely good taste', 'a nice picture was hung on the wall, a present from Henry Jekyll who was a master in arts', 'the carpets were in harmonious colours', 'clothes were on the floor, with their pockets turned inside and out', 'locked drawers were opened wide', and 'seeing the pile of gray ashes, as if loads of paper had been burnt'. With these back translations, we can see a substantial degree of conformity of the given target text to the source text. In this context, it is possible to argue that the translator has paid utmost importance in giving out every possible meaning and connotation in the text while translating it, and the translation can be regarded as a proper translation. Accordingly, one can see the same 'carnavalesque' use and effect in the translated work, as well.

Another translation about the protagonist Dr Jekyll and Mr Hyde selected from the target text can be given as follows together with the source text:

Mr Hyde was pale and dwarfish, he gave an impression of deformity without any nameable malformation, he had a displeasing smile. [...] The man seems hardly human! Something troglodytic, shall we say? or can it be the old story of Dr Fell? or is it the mere radiance of a foul soul that thus transpires through, and transfigures, its clay continent? The last, I think; for, O my poor old Harry Jekyll, if ever I read Satan's signature upon a face, it is on that of your new friend (Stevenson, 1981, p.18).

Bay Hyde benzi soluk, cüce denilebilecek kadar bodur bir adamdı, tanımlanabilir bir oluşum bozukluğu olmasa da bir çarpıklık izlenimi uyandırıyordu insanda, sevimsiz bir gülümseyişi vardı. [...] Bu adam insan değil sanki! Mağara adamı mı desek? Şu eski Dr. Fell hikayesi gibi bir şey olmasın? Yoksa dünyevi bedeninden ayrılan ve biçim değiştiren iğrenç bir ruhun parıltısından başka bir şey değil mi? Bana kalırsa, bu sonuncusu; çünkü ah benim zavallı Harry Jekyll'ım, bugüne kadar Şeytan'ın imzasını gördüğüm tek yüz, senin o yeni arkadaşının yüzü (Stevenson, 2021, p.15).

In the novel Dr Jekyll and Mr Hyde seem to be different persons at first, and it seems obvious to the reader that they have totally different characteristics, as Dr Jekyll is often defined with honesty and virtuousness, and Mr Hyde with all possible hideous adjectives. However, they turn out to be the same person, suggesting the idea that one human being can hold all kinds of characteristics in himself/herself, when provided with an atmosphere of freedom, just like the one of the 'carnival'. In this context, in the Turkish translation given above, phrases 'bir çarpıklık izlenimi uyandırıyordu insanda', 'sevimsiz bir gülümseyişi vardı', 'Bu adam insan değil sanki!', 'dünyevi bedeninden ayrılan ve biçim değiştiren iğrenç bir ruhun parıltısından başka bir şey değil mi', 'Şeytan'ın imzasını gördüğüm tek yüz' on the one hand, and 'ah benim zavallı Harry Jekyll'ım' on the other hand all reflect these 'carnavalesque' characteristics of literature. Again when we back translate these phrases, they can be read as follows respectively: 'he left an impression of deformity', 'he had an unlikable smile', 'This man doesn't seem to be a human being!', 'Isn't he just a glow of a hideous soul that has left his worldly body and changed form', 'the only face upon which I see the devil's signature', and 'oh my dear miserable Harry Jekyll'. It can be argued that these back translations can also reflect the opposite characteristics of Dr Jekyll and Mr Hyde observed in the 'carnavalesque' sense. Hence, it can be deduced that the Turkish translation of the text bears similar connotations to the source text, and they both implicate the multiple character traits of the same person in the novel.

Just like Dr Jekyll and Mr Hyde, Mr Utterson the lawyer also reflects 'carnivalistic' misalliances in the original work; and one can see a similar effect of the 'carnavalesque' in this sense in the Turkish translation of the novel:

Mr Utterson the lawyer was a man of rugged countenance, that was never lighted by a smile; cold, scanty and embarrassed in discourse; backward in sentiment; lean, long, dusty, dreary, and yet somehow lovable. At friendly meetings, and when the wine was to his taste, something eminently human beamed from his eye.

He had an approved tolerance for others. [...] 'I incline to Cain's heresy', he used to say quaintly: 'I let my brother go to the devil in his own way' (Stevenson, 1981, p.1).

Avukat Bay Utterson, yüzü mahkeme duvarından farksız, gülmek nedir bilmeyen; soğuk, konuşkanlıktan nasibini almamış, ağzını açtığında eli ayağı birbirine dolaşan; pek

de sevecen denilemeyecek; zayıf nahif, uzun boylu, ağırkanlı, tatsız, ama yine de nedendir bilinmez cana yakın bir adamdı. Dost meclislerinde, hele şarap da ağzına layıkça, gözlerinden son derece insancıl bir ışıltı saçılırdı.

Başkalarına karşı hoşgörülü olduğunu bilmeyen yoktu. [...] 'Ben Kabil'in sapkınılığına eğimliyim', derdi garip bir biçimde. 'Bırakırım, kardeşim dilediği gibi şeytana uysun' (Stevenson, 2021, p.1).

In the Turkish translation of this short passage taken from the novel, the words 'soğuk', 'ağırkanlı', and 'tatsız' but 'canayakın', give the exact impression of the 'carnivalistic' misalliances in the way given in the original work, as 'soğuk' and 'canayakın' cannot be considered to be parallel in meaning, and be taken as similar semantically. When we back translate these words, they can be read as 'cold', 'sluggish' and 'unpleasant' but 'friendly', implying a similar meaning and translation. When the above text from the novel is proceeded to be analysed in terms of the 'carnavalesque', it is possible to express that there is a similar kind of perception in the translated text as well. Again, Mr Utterson says that 'I incline to Cain's heresy. [...] I let my brother go to the devil in his own way'. The Turkish translation of the statements is: 'Ben Kabil'in sapkınılığına eğimliyim. [...] Bırakırım, kardeşim dilediği gibi şeytana uysun'. However, in the same paragraph, it is stated that 'something eminently human beamed from his eye', and it is translated as 'gözlerinden son derece insancıl bir ışıltı saçılırdı'. On the one hand, he can think like Cain, or like the devil; on the other hand, he acts in a humanitarian way. When we back translate these phrases, they can be read as follows: 'I'm inclined to Cain's deviancy. [...] I let my brother obey what devil tells him.', and 'something extremely humane sparkled from his eyes'. We can see that as the Turkish translation of these statements properly corresponds to the source text and does not hold any improprieties with respect to either meaning or word choice, gives the exact effect that the 'carnival' has put forth. As befitting the world of the 'carnival', the character in the novel can have any kind of character traits no matter if it is consistent with his nature or not. Accordingly, any character traits can belong to human nature. Hence, it is possible to express that there is no gap in meaning or deficiency in the translation in terms of the 'carnavalesque'. All the words chosen for the translated text adapt just what the source text intends to indicate.

In the world of the 'carnival', there is no restriction for anyone to be another one, either by appearance or by character. As Bakhtin puts it, "The material bodily lower stratum and the entire system of degradation, turnovers, and travesties presented this essential relation to time and to social and historical transformation. One of the indispensable elements of the folk festival was [...] the renewal of clothes and of the social image" (1984, p.81). Pursuant to this characteristic of the 'carnival', one can see a distinct and apparent transformation from one character to another in the novel. The scene when Dr Jekyll finds himself as Mr Hyde is described as:

I was still so engaged when, in one of my more wakeful moments, my eye fell upon my hand. Now, the hand of Henry Jekyll (as you have often remarked) was professional in shape and size; it was large, firm, white and comely. But the hand which I now saw, clearly enough in the yellow light of a mid-London morning, lying half shut on the bed-clothes, was lean, corded, knuckly, of a dusky pallor, and thickly shaded with a swart growth of hair. It was the hand of Edward Hyde.

I must have stared upon it for a near half a minute, sunk as I was in the mere stupidity of wonder, before terror woke up in my breast as sudden and startling as the crash of cymbals; and bounding from my bed, I rushed to the mirror. At the sight that met my eyes, my blood was changed into something exquisitely thin and icy. Yes, I had gone to bed Henry Jekyll, I had awakened Edward Hyde (Stevenson, 1981, p.88).

Dalıp dalıp giderken, hafifçe uyanık olduğum bir anda, gözüm elime takıldı. Henry Jekyll'in eli (senin de sık sık söylediğin gibi) gerek biçimi gerek büyüklüğüyle bir doktora yakışır bir eldi: iri, güçlü, beyaz ve zarifti. Oysa şimdi, erken Londra sabahının sarı ışığında açık seçik gördüğüm, çarşafın üzerinde yarı kapalı duran el cılız, damarlı, boğum boğum, solgun ve siyah kıllarla kaplı bir eldi. Edward Hyde'in eliydi.

Nerdeyse yarım dakika, şaşkınlıktan sersemlemiş bir durumda elime bakakalmış olmalıyım; şimşek çakmışçasına ansızın irkildim, cin çarpmış dönmüştüm; yatağımdan fırladığım gibi aynanın karşısına koştum. Gördüğüm şey karşısında tüylerim diken diken oldu. Evet, yatağa Henry Jekyll olarak girmiş, Edward Hyde olarak uyanmıştım (Stevenson, 2021, p.72).

When the passage and the translated text are examined in terms of the 'carnavalesque', it is seen that the same person turns out to be a completely different person the next morning in the novel. The words used in the Turkish translation of the text 'bir doktora yakışır bir eldi: iri, güçlü, beyaz ve zarifti' and 'yarı kapalı duran el cılız, damarlı, boğum boğum, solgun ve siyah kıllarla kaplı bir eldi' reflect the exact oppositeness in question of the character change significantly. When we back translate these phrases, they can be read as follows: 'it was exactly the hand of a doctor: large, strong, white and elegant' and 'the half-shut hand was weak, veined, corded, pale and covered with dark hair'. The back translations can be argued to reflect the oppositeness of these hands, hence the contrariness between the owners of the hands. As both the Turkish translations and back translations reflect the sense of 'carnavalesque' in terms of their representing a character with various character traits, even with opposite ones, we can deduce that the Turkish translation of the selected text can reflect the 'carnavalesque' and polyphonic traits in the novel.

CONCLUDING REMARKS

In this study, it was set out to analyse the target text in Turkish with the purpose of finding out whether what is present in the source text in terms of the 'carnavalesque' is also present in the target text or not, whether there was any loss or change in meaning in terms of the 'carnavalesque' in the target text or not. As the selected texts taken from the target work that have been determined with regard to their having the potential of being analysed in terms of the 'carnavalesque', the scope of this study is limited to the analysis of these parts. As a result of what has been examined and deduced by analysing texts from both the original work and the translated work, and by using back translations, it can be argued that the word choices reflect the 'carnavalesque' atmosphere and the various characteristics of specifically the protagonist in a sense that can be regarded as 'polyphonic'. In this sense, the reader of the target text can get the impression that the main character in the novel, both Dr Jekyll and Mr Hyde, is respectable and well-liked but also hideous and depraved, by reading the Turkish translation of the selected parts. In this way, it can be stated that while the translator gave the reader of the Turkish target text the most readable, plausible, and original-related form of the selected parts of the novel, he was also

able to give the 'carnavalesque' impression by representing the human nature in a free atmosphere, just like the one in the 'carnival', regardless of any restrictions and rules in the society. Whether he did this consciously and intentionally, namely succeeded in giving out the perfect 'carnavalesque' equivalents of the words or not can be the subject of another study, but on both occasions, what is important is the translator's being able to transfer the text from one language to the other in an almost impeccable fashion, and thus providing the sense of the 'carnival' for the target text readers.

REFERENCES

- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Bakhtin, M. (1984). *Rabelais and His World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Bristol, M.D. (1989). *Carnival and Theater*. New York and London: Routledge.
- Greenall, A. (2006). Translation as Dialogue. *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. (Ed. J.F. Duarte, A.A. Rosa and T. Seruya). Published online: John Benjamins Publishing Company. 67-81.
- Holquist, M. (2002). *Dialogism: Bakhtin and His World*. London and New York: Routledge.
- Irzik, S. (2001). *Karnavaldan Romana*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kumar P.V., A. (2015). *Bakhtin and Translation Studies: Theoretical Extensions and Connotations*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Lachmann, R. (1989). Bakhtin and Carnival: Culture as Counter-Culture. *Cultural Critique*, 1 (11), 115-152.
- MacMillan, C. (2017). Welcome to the Carnival? Podemos, Populism and Bakhtin's Carnavalesque. *Journal of Contemporary European Studies*, 25(2), 258-273.
- Massyn, P.J. (2007). Dialogism and Carnival: Reflections on Bakhtin, Language and the Body. *Journal of Literary Studies*, 7(2), 132-145.
- Nikulin, D. (1998). Mikhail Bakhtin: A Theory of Dialogue. *Constellations*, 5(3), 381-402.
- Öğünç, Ö. (2011). A Complicated Matter of Villainy: Mr. Hyde in R. L. Stevenson's 'The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde'. *Villains: Global Perspectives on Villain and Villainy Today*. (Ed. B., Genc and C., Lenhardt). Oxford: Inter-Disciplinary Press, 31-38.
- Petrilli, S. (2013). Communication, Dialogue and Otherness in Mikhail Bakhtin's Metalinguistics. *Russian Journal of Communication*, 1(3), 266-279.
- Raghunath, A.S. (2001). Discourses of Carnival and transgression in British and Caribbean writing, 1707-1848. Doctoral Dissertation. Queen Mary and Westfield College, University of London.
- Renfrew, A. (2015). *Mikhail Bakhtin*. London and New York: Routledge.
- Scholar, R. (1998). Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde: A Case Study in Translation? *Translation and Literature*, 7(1), 42-55.
- Shafto, D. (2009). *Carnival*. New York: Chelsea House Publishing.
- Son, J. (2018). Back Translation as a Documentation Tool. *Translation & Interpreting*, 10 (2), 89-100.
- Stevenson, R.L. (1981). *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde*. London and New York: Bantam Books.
- Stevenson, R.L. (2021). *Dr. Jekyll ile Bay Hyde: Tuhaf Bir Vaka*. (Çev: Celal Üster). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tyupa, S. (2011). A Theoretical Framework for Back-Translation as a Quality Assessment Tool. *New Voices in Translation Studies*, 7, 35-46.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Filistinli Şair Mahmûd Dervîş'in "Kaktüsün Sonsuzluğu" Adlı Şiirinin Türkçe Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

DOÇ. DR. BETÜL CAN*

Öz

Bu çalışmada, Modern Arap Edebiyatının öne çıkan isimlerinden Filistinli şair Mahmûd Dervîş'in *Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden (Atı Niçin Yalnız Bıraktın?)* başlıklı şiir kitabından seçilmiş olan *Ebedu's-Subbâr (Kaktüsün Sonsuzluğu)* adlı şiirinin Türkçeye yapılmış farklı çevirilerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken üç farklı çeviri ele alınmış ve söz konusu çeviriler; biçim, dil, anlam, üslûp ve eşdeğerlik bakımından irdelenmiştir.

Çeviri eleştirisi kapsamında incelenen çevirilerin tamamı, kaynak metnin Arapça aslını esas alarak hedef dile aktarmış olan çevirmenlerce Türkçeye kazandırılmış olup *karşılaştırmalı çözümleme yöntemi* kullanılarak değerlendirilmiştir.

Çevirmenlerin, şiirsel üslup ve derinliğe öncelik verirken aynı zamanda eksiltme ve ekleme yoluyla serbest çeviriye başvurdukları görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Mahmûd Dervîş, şiir, edebî çeviri, çeviri eleştirisi

A COMPARATIVE ANALYSIS ON THE TURKISH TRANSLATIONS OF THE POEM "THE ETERNITY OF CACTUS" OF PALESTINIAN POET MAHMOUD DARWISH

Abstract

In this study, a comparative evaluation of the various translations of the poem, namely *Ebedu's-Subbâr (The Eternity of Cactus)*, into Turkish selected from the poem book entitled as *Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden (Why Did You Leave the Horse Alone?)* of the Palestinian poet Mahmoud Darwish, one of the prominent figures of Modern Arabic Literature, is carried out. Three different translations are studied on while making this evaluation, and these translations are analysed in terms of form, language, meaning, style and equivalence.

Examined within the scope of translation criticism, all of the translations are evaluated by applying comparative analysis method, and are translated into Turkish by the translators who ground on the Arabic original of the source text and transfer it to the target language.

It is observed that while the translators give priority to the poetic style and depth, they also apply free translation by means of reduction and addition.

Keywords: Mahmoud Darwish, poem, literary translation, translation criticism

* Selçuk Ün. Arapça Mütercim ve Tercümanlık Böl. canbetul@gmail.com, orcid: 0000-0002-9858-2891
Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 8.1.2023

GİRİŞ

Edebî çeviri, edebiyat, sanat ve benzeri konularda kaleme alınmış metinlerin, hedef dilde de aynı anlamı ve üslûbu koruyacak şekilde, eşdeğer kelimelerle ve kültürel kayıplara yol açmadan aktarıldığı bir çevirmenlik dalıdır.

Yazılı çeviri denince akla ilk gelen tür olan edebî çeviri, en genel anlamda roman ve hikâye çevirisi, şiir çevirisi ve tiyatro eserlerinin çevirisini kapsamaktadır. Bu çeviri türünde, içerikle birlikte öncelikle çevrilecek metnin biçim, üslûp, sözcük, ses, sözdizimi gibi bütün dilbilgisel örgüsünün aktarılması gerekmektedir.

Edebiyatın temel amacı, okuyucuyu bilgilendirmek olmayıp duygu aktarımını sağlamak olduğu için edebiyat çevirisinde de aynı amacın korunması esastır. Bu bakımdan kaynak metindeki yazarın üslûbunun korunması ve hedef dile olabildiğince aktarılması da son derece önemlidir.

“Çeviri Neden Önemlidir?” adlı eserinde “edebiyatın olduğu yerde çeviri de kaçınılmaz olarak vardır” diyen Grossman (2017, s.35), “edebiyat niçin ve nasıl önemliyse çevirinin de aynı nedenle ve aynı biçimde önemli olduğunu” ifade eder.

Göktürk’e (2010, s. 47-48) göre; edebiyat çevirisinde çevirmen, özgün metne eşdeğer bir metin ortaya koyabilmeli, özgün metnin karmaşıklığını ayırt ederek yazarın, dili kullanımındaki özgünlüğünü ve yaratıcılığını yansıtabilmelidir.

Bununla birlikte Yücel (2007, s.42), kaynak metnin okurda oluşturduğu etkinin, hedef dilde de korunmasını esas alan görüşe karşı; hedef dilden farklı bir kültürün ürünü olan kaynak metnin, hedef dilin okuyucusu üzerinde aynı etkiyi yansıtabilmesinin pek de mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Tellioğlu (2018, s.211) ise bu görüşü destekler nitelikte; hedef metnin elbette kaynak dilin aynısı olamayacağını dile getirerek çevirinin yeni anlamlar üretmek üzere var olan, dil ve kültürler arasındaki farklardan dolayı ihtiyaç duyulan bir etkinlik olduğunu vurgulamıştır.

Çeviride kayıpların kaçınılmaz olduğunu belirten Demirezen (1991, s.126), çevirinin mümkün olduğunca az kayıpla gerçekleşmesinin ancak çevirmenin gayretiyle olabileceğini, bunun da kaynak metinden uzaklaşmadan hedef dile yaklaşarak gerçekleşebileceğinin altını çizmiştir.

Şu bir gerçek ki çeviride en çok kayba uğrayan tür, şiirdir. Esasen edebî metinler, diğer metin türlerine göre kayıplar sorununu daha fazla yaşamakla birlikte şiir çevirisinde bu sorunun iyice gün yüzüne çıktığını söylemek mümkündür. Söz konusu kayıplar; sözcüksel, biçimsel, sessel ve anlamsal düzeyde sapmaların yanı sıra söz sanatlarının hedef dile yeterince aktarılamamasından kaynaklanmaktadır (Altay, s.30).

Kuşkusuz şiir çevirisi, diğer edebî metin türlerinin çevirisi içerisinde en fazla özen isteyen edebî türdür. Zira şiir çevirisinde edebiyat metinlerinin çevirisinde dikkat edilmesi gereken noktalara ek olarak kafiye ve redif gibi ölçüler, biçimsel özellikler, ses ahengi ve ritim gibi şiirin kendine has özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür çeviride dikkat edilmesi gereken nokta, şairin vermek istediği anlam ve konu bütünlüğü olmakla birlikte aslında şiirin kendine özgü duygusunun kayba uğramadan benzer bir biçimde hedef dile aktarılabilmesidir.

Bütün bunlara ek olarak şiir, henüz çevrilmemişken kaynak dildeki hâliyle dahi okuyucu kitlesinin tamamı tarafından anlaşılabilir (Yener Gökşenli, 2013, s.99). Bu durum, şiir çevirisinin zorluğunu gözler önüne sermektedir.

Şiir çevirisinin daha fazla hassasiyet gerektirmesi ve çeviri esnasında karşılaşılan zorluklardan ötürü şiirin çevrilemezliğini savunan görüşler ortaya çıkmıştır (Dağbaşı, 2017b, s.178). Her ne kadar kaynak dildeki etkiyi bütünüyle verememe ve bazı kayıplara uğrama ihtimali olsa da şiir de en az diğer edebî türler gibi hedef dil okuyucusu ile buluşmayı hak etmektedir.

Toklu (2003, s.88) da bunu destekler nitelikte; şiir çevirisinin zorluğuna ve şiirin çevrilebilirliğine dair ortaya atılan onca görüşe rağmen hem şiir çevirilerinin yapılmaya hem de buna yönelik birtakım yöntemler geliştirilmeye devam edildiğini dile getirir.

Suçin ise; “çevirmen de nihayetinde bir okur olduğuna göre her çevirmenin okumasından ortaya çıkan çeviri ürünü, kaynak metnin yeni bir doğuşu mudur?” sorusunu sorar ve çevrilmiş olan her hedef metnin, çeviri olarak kabul edilip edilmeyeceğini sorgular. Bu durumda aynı kaynak metnin, iki farklı çevirisi hangi parametrelerle değerlendirilmelidir? (Suçin vd., 2017, s.108). Tam da bu noktada çeviri eleştirisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çeviri eleştirisi, kaynak dildeki bir metnin, hedef dile aktarılmış olan tercümelerinin, belirli kuram ve ilkeler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesidir.

Karşılaştırmalı modellerde amaç; kaynak metin, çeviri metin ve çeviri olmayan metinler arasındaki bağlantıları ve bu bağlantılar arasındaki ilişkileri betimleyici bir yaklaşımla ortaya çıkarmaktır (Yazıcı, 2005, s.22).

Söz konusu çalışmanın amacı; hem kaynak metin ile çevirilerin hem de hedef metinlerin kendi içinde birbiriyle karşılaştırılması neticesinde Türk okuyucusuna mukayese imkânı tanınmanın yanı sıra, farklı perspektiflerin sunacağı bu zenginlikle eleştirel okuma yetisini kazandırmaktır.

Bu çalışmada ele alınan tercüme, çeviri eleştirisi kapsamında Raymond Van den Broeck’ün *karşılaştırmalı çözümleme yöntemi* kullanılarak incelenmiştir.

Van den Broeck’e göre (1985, s.55-56); kaynak metin, dizgesel bir şekilde dil, kültür, mesaj ve yazınsal özellikler göz önünde bulundurularak değerlendirilmeli; hedef metin üzerinde de aynı süreç karşılaştırmalı olarak takip edilmelidir. Söz konusu inceleme sonucunda ortaya çıkan veriler karşılaştırılarak çeviri kuramı çerçevesinde nesnel ve öznel olarak yorumlanmalıdır.

Van den Broeck, üç aşamalı bir modelden yola çıkar; ilk olarak kaynak metin ve hedef metnin karşılaştırmalı çözümlemesi şeklinde bir tanımlama öngörür; bu karşılaştırmayla eşdeğerlikler saptanır ve farklılıkların sebepleri değerlendirilir (Dağbaşı, 2017a, s.65), daha sonra edinilen bulgular neticesinde çevirinin eleştirel bir çözümlemesi yapılır.

Bir başka deyişle Van den Broeck’ün hedef metinle karşılaştırmaya yarayan karşılaştırmalı çözümlemesi, kaynak metnin işlevi ve metin içi ilişkilerin varsayımsal olarak yeniden kurulmasıyla başlar. İkinci aşamada hedef metnin öğeleri, uygun kaynak metin birimleri ile karşılaştırılır. Son aşama, metnin orijinali ve çevirisi arasındaki farklılıkların genel tanımını kapsamaktadır.

Van den Broeck'e göre; çeviri eleştirisi, "değerlendirme"den ziyade, çevirmeni "anlama" çabası üzerine temellendirilmelidir. Çeviri eleştirmeni, çevirmenin süreç boyunca aldığı kararları ve bu kararları almasında etkili olan olası nedenler üzerinde varsayımsal düşünceler üretebilmelidir. (Ece, 2010, s. 24-25)

Aksoy (2002, s. 166), Van den Broeck'ün yönteminin, "çeviribilimi tüm geçmiş ve gelecek uygulamalarıyla bütünleştiren nesnel ve geniş kapsamlı bir yöntem" olması bakımından çeviribilimde kullanılacak en iyi çeviri eleştirisi yöntemi olduğunu ileri sürmektedir.

Bu çalışmada, Modern Arap Edebiyatının öne çıkan isimlerinden Filistinli şair Mahmûd Dervîş'in 1995'te yayımlanan *Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden (Atı Niçin Yalnız Bıraktın?)* başlıklı şiir kitabından seçilmiş olan *Ebedu's-Subbâr (Kaktüsün Sonsuzluğu)* adlı şiirinin Türkçeye yapılmış farklı çevirilerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmede eserin 2004, 2009 ve 2017 yıllarında yapılan üç farklı çevirisi ele alınmış ve söz konusu çeviriler biçim, dil, anlam, üslup ve eşdeğerlik bakımından irdelenmiştir.

Çeviri eleştirisi kapsamında incelenen çevirilerin tamamı, kaynak metnin Arapça aslı esas alınarak hedef dile aktarılmış çeviriler olup sırasıyla Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin, Prof. Dr. Faruk Bozgöz ve Metin Fındıkçı'ya aittir.

1. MAHMÛD DERVÎŞ محمود درويش (1941-2008)

Mahmûd Dervîş'in hayatı, kronolojik bir sıralama ile sunulduğunda ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

1941 yılında Filistin'in Akka kenti yakınlarında yer alan el-Berve köyünde doğan Dervîş, 1948'de İsrail devletinin kurulması ve el-Berve'nin İsrail tarafından işgal edilmesi nedeniyle ailesi ile birlikte Lübnan'a göç etmek zorunda kalmıştır. 1970 yılında üniversite öğrenimi için Moskova'ya gitmiş; ancak üniversite öğrenimini yarıda keserek 1971'de Mısır'ın başkenti Kahire'ye gitmeye karar vermiştir. 1972'de Lübnan'ın başkenti Beyrut'a giden Dervîş, burada Filistin Kurtuluş Örgütü'ne katılarak *Şu'ûn Filistîniyye* adlı dergiyi çıkarmış; 1975'te ise Filistin Araştırma Merkezi'nin müdürü olmuştur. 1982 yılında Kıbrıs'a yerleşen Mahmûd Dervîş, 1987'de Filistin yönetimine seçilmiştir; ancak 1993 yılında Oslo Antlaşması'na karşı çıkarak yönetimden istifa etmiş ve 1996'da Ramallah'a yerleşmiştir. 2008 yılında Teksas'ta hayata veda etmiştir. (Bozgöz, 2004, s.93).

Mahmûd Dervîş, Filistin davasıyla özdeşleşmiş bir şair olması bakımından daha çok *Filistin şairi* olarak anılmaktadır.

Çok sayıda şiir koleksiyonuna sahip olan Dervîş'in şiirleri, üslup açısından karmaşık ya da çok sanatlı değildir. Son derece yalın, açık, anlaşılır bir dil kullanmakla birlikte o, herkesin anlayacağı sözcüklerden güçlü anlamlar yakalayabilmeyi ve yoğun duygular ortaya koymayı başarabilmiş bir şairdir (Er, 2012, s.133; Ürün, 2015, s.113). Şiirlerinde öne çıkan duygu, *öfkedir*.

"Ben aslında kendimi yazmak, çiçekleri yazmak, böceklerden bahsetmek isterim. Ama bunlardan bahsedebilmem için öncelikle özgür olmam gerekir. Benim özgür olmam için ülkemin özgür olması gerekir" (Ürün, 2015, s.113) diyen Dervîş'in, önceleri, Filistin halkının bağımsızlığı ve özgürlüğü için mücadele eden direnişçi kahraman üzerine odaklandığı şiirleri, zamanla

Filistinlilerin güçsüzlüğünü konu edinen bir yaklaşıma evrilmiştir (Er, 2012, s.133; Ürün, 2015, s.113-114).

Dünyaca ünlü şairin en çok ses getiren şiiri, 1964'te kaleme aldığı "Kaydet! Ben bir Arabım" dizeleri ile başlayan "Bitâka Huviyye" (Kimlik Kartı) adlı şiiridir. 1960 yılında yayımladığı ilk şiir kitabı "Tuyûr bilâ Ecnihâ" (Kanatsız Kuşlar)'da öne çıkan klasik ve romantik eğilim, daha sonra 1964'te yayımladığı "Evrâku'z-Zeytûn" (Zeytin Yaprakları) adlı eserinde ideolojik ve devrimci bir yaklaşıma dönüşür (Derviş, 2017, s.11).

Dervîş, Suriyeli şair Adonis'ten sonra Türkçeye en fazla çevrilen şairlerden ikincisidir (Dağbaşı, 2019, s.190). Şairin on dört eseri Türkçeye kazandırılmıştır. Söz konusu çeviriler, ağırlıklı olarak Metin Fındıkcı, Mehmet Hakkı Suçin, Lütfullah Göktaş gibi çevirmenlere aittir.

2. LİMÂZÂ TEREKTE'L-HISÂNE VAHÎDEN (لماذا تركت الحسن وحيداً) - ATI NİÇİN YALNIZ BIRAKTIN?

Dervîş'in *Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden* isimli şiir kitabı, Filistin sorununu yakından bilenlerin veya Filistin halkının yaşadıklarının bir panoraması niteliğindedir (Bozgöz, 2004, s.93-94). Aynı zamanda bu kitap, Mahmûd Dervîş'in "biyografik şiirini en iyi temsil eden kitaplardan biridir" (Derviş, 2017, s.15).

Kitaptaki şiirler, farklı kaynaklarda yayımlanmış birbirinden bağımsız şiirlerin bir derlemesi değil; bizzat şairinilmekilmek dokuduğu, son derece planlı kurgulanmış bir biyografik roman niteliğindedir (Derviş, 2017, s.18).

O, bu kitabın yazılma hikâyesinden söz ettiği bir yazısında şöyle der; "Önümüzdeki güz mevsiminde dört yıldır içimi kemiren kitabı kaleme dökmeye başlayacağım. Anavatanda ve sürgünde yaşadığım evlerin kitabı olacak. Doğduğum ilk evden, şimdi yaşadığım eve kadar. Bir çeşit evler biyografisi olacak." (Derviş, 2017, s.16).

2.1. Ebedu's-Subbâr (أبد الصَّبَّار) - Kaktüsün Sonsuzluğu

Kitaba adını veren "Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden?" (Atı Niçin Yalnız Bıraktın?) soru cümlesi, bu çalışmada çevirilerinin karşılaştırıldığı "Kaktüsün Sonsuzluğu" adlı şiirde geçmektedir. Söz konusu soru cümlesi, baba ile oğlu arasında gerçekleşen karşılıklı konuşmada yer almaktadır:

"-Atı neden yalnız bıraktın?

-Eve yârenlik etsin diye evlâdım

Zira evler ölür, terk ederse sâkinleri..." (Derviş, 2001, s.34; Derviş, 2017, s.48)

Burada "at" ve "yalnızlık" imgeleri, şair tarafından özenle işlenmiştir. Dervîş, "at" metaforuna eve sahip çıkan, onu koruyan bir görev yüklemiştir (Derviş, 2017, s.16, 17).

İsrail'in kurulması ve Filistin'de şairin yaşadığı toprakları işgal etmesi sonucu bir daha doğduğu eve dönememesi, Dervîş'in iç dünyasında "ait olunan mekân" olgusunun derinleşmesine yol açmıştır. Bu durum, şiirlerine de yansımış ve bu şiirde olduğu gibi "ev", "at", "baba" gibi metaforik unsurlarla kendini göstermiştir.

Şiire adını veren "kaktüs" ise bir başka metafordur ve şiirde;

"Hatırla oğlum! Burada çarpmıha gerdi İngilizler

Babanı bir kaktüs dikenini üzerinde iki gece" (Derviş, 2001, s.34; Derviş, 2017, s.48) şeklinde yer almıştır.

Şiir, baba-oğul arasında geçen karşılıklı konuşmalardan, evladın babasına sorduğu sorular ve babanın ona vermiş olduğu yanıtlardan oluşmaktadır.

3. ÇEVİRMENLER

Çalışmaya dâhil edilen çeviriler; Prof. Dr. Faruk Bozgöz, Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin ve Metin Fındıkçı tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Söz konusu çevirilerin tamamı, kaynak eserin Arapça aslı esas alınarak yapılmış olması bakımından önem taşımaktadır. Çevirmenlerden ilk ikisi akademisyen kimlikleriyle ön plâna çıkan, Arap dili ve edebiyatı alanının önde gelen isimleridir. Üçüncü isimse Arapçadan Türkçeye en çok şiir çevirisi yapan kişidir.

Faruk Bozgöz, 2004 yılında yayımladığı "Filistin ve İki Şair" adını taşıyan çalışmasına Mahmûd Dervîş'in burada ele alınan şiirini de dâhil etmiş ve "Kaktüs Sonsuzluğu" başlığıyla çevirmiştir.

Mehmet Hakkı Suçin ise, "Atı Neden Yalnız Bıraktın" adıyla basılan (2017) Mahmûd Dervîş'in şiirlerinin tercümelelerinin bulunduğu çalışmasında kitaba adını veren diyalogu da içeren "Kaktüsün Sonsuzluğu" şiirinin çevirisine de yer vermiştir.

Metin Fındıkçı ise, "Yalnızlık Yenilemeden Kendini" başlığıyla yayımladığı (2009) Mahmûd Dervîş'e ait çeviri seçkisi içerisinde söz konusu şiirin tercümesini de eklemiştir.

4. ÇEVİRİLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Şiirin çevirilerinin bir bütün olarak görülmesi açısından, öncelikle çalışmaya dâhil edilen şiir ve üç farklı çevirisinin tamamı sunulmuş; bununla birlikte çalışmada ele alınan çeviriler değerlendirilirken, çevirilerin tamamı yerine, içinden bazı dizelerin seçilerek analiz edilmesi daha uygun bulunmuştur.

Değerlendirmeye tâbi tutulan çeviriler, çeviri eleştirisi kapsamında Van den Broeck'ün *karşılaştırmalı çözümleme yöntemi* kullanılarak incelenmiştir.

Serbest nazımla kaleme alınan eserin çevirileri biçimsel açıdan incelendiğinde; kaynak eserin 46 dizeden oluştuğu; çevirmenlerden Bozgöz'ün kaynak metne sadık kalarak yine 46 dize, Suçin'in 45 dize, Fındıkçı'nın ise 49 dize ile hedef dile aktardığı görülmektedir.

4.1. Kaynak Metin:

أَبْد الصَّبَّارِ

إِلَى أَيْنَ تَأْخُذُنِي يَا أَبِي؟
إِلَى جِهَةِ الرِّيحِ يَا وَلَدِي...

... وَهَمَا يَخْرُجَانِ مِنَ السَّهْلِ، حَيْثُ
أَقَامَ جَنُودُ بُونَابِرْتِ تَلًّا لِرُصْدِ
الظَّلَالِ عَلَى سَوْرِ عِجَّ الْقَدِيمِ -
يَقُولُ أَبُو لَابِنِهِ: لَا تَخَفْ. لَا
تَخَفْ مِنْ أَرْزِيزِ الرِّصَاصِ! التَّصِقْ
بِالْتَّرَابِ لَتَنْجُوا! سَنْجُوا وَنَعْلُوا عَلَى

جَبَلٍ فِي الشَّمَالِ، وَنَرْجِعُ حِينَ
يَعُودُ الْجُنُودُ إِلَى أَهْلِهِمْ فِي الْبَعِيدِ

وَمَنْ يَسْكُرُ الْبَيْتَ مِنْ بَعْدِنَا
يَا أَبِي؟

سَيَبْقَى عَلَى حَالِهِ مِثْلَمَا كَانَ
يَا وَلَدِي!

تَحَسَّسْ مِفْتَاحَهُ مِثْلَمَا يَتَحَسَّسُ
أَعْضَاءَهُ، وَاطْمَأَنَّ . وَقَالَ لَهُ

وَهُمَا يَعْبرَانِ سِيَاجاً مِنَ الشُّوْكِ:
يَا ابْنِي تَذَكَّرْ! هُنَا ظَلَبَ الْإِنْجَلِيْرُ

أَبَاكَ عَلَى شَوْكِ صَبَّارَةَ لَيْلَتَيْنِ،
وَلَمْ يَعْتَرَفْ أَبَداً. سَوْفَ تَكْبِرُ يَا

ابْنِي، وَتَرَوِي لِمَنْ يَرْتُونُ بِنَادِقَهُمْ
سِيرَةَ الدَّمِ فَوْقَ الْحَدِيدِ...

لِمَاذَا تَرَكْتَ الْحِصَانَ وَحِيداً؟

لِكِي يُؤْنَسَ الْبَيْتَ، يَا وَلَدِي،
فَالْبَيْوتُ تَمُوتُ إِذْ غَابَ سُكَّانُهَا...

تَفْتَحُ الْأَبْدِيَّةَ أَبْوَابَهَا، مِنْ بَعِيدِ،
لِسَيَّارَةِ اللَّيْلِ. تَعْوِي ذُنَابُ

الْبَرَارِي عَلَى قَمَرٍ خَائِفٍ. وَيَقُولُ
أَبُ لَابْنِهِ: كُنْ قَوِيًّا كَجَدِّكَ!

وَأَصْعَدُ مَعِي تَلَّةَ السَّنْدِيَانِ الْأَخِيرَةَ
يَا ابْنِي، تَذَكَّرْ: هُنَا وَقَعَ الْإِنْكِشَارِيُّ

عَنْ بَغْلَةَ الْحَرْبِ، فَاصْمُدْ مَعِي
لِنَعُودِ

مَتَى يَا أَبِي؟

غَداً. رُبَمَا بَعْدَ يَوْمَيْنِ يَا ابْنِي!

وَكَانَ عَدُوُّ طَائِشٍ يَمْضِغُ الرِّيحَ

خَلْفَهُمَا فِي لَيَالِي الشِّتَاءِ الطَّوِيلَةِ.

وَكَانَ جُنُودُ يَهُوشَعَ بْنِ نُونٍ يَبْنُونَ

قَلْعَتَهُمْ مِنْ حِجَارَةِ بَيْتِهِمَا. وَهُمَا

يَلْهَثَانِ عَلَى دَرَبِ "قَانَا": هُنَا

مَرَّ سَيِّدُنَا ذَاتَ يَوْمٍ. هُنَا

جَعَلَ الْمَاءَ خَمِراً. وَقَالَ كَلَاماً

كَثِيراً عَنِ الْحَبِّ، يَا ابْنِي تَذَكَّرْ

غَداً. وَتَذَكَّرْ قَلَاعاً صَلِيبِيَّةً

قَضَمَتْهَا حَشَائِشُ نَيْسَانَ بَعْدَ

رَحِيلِ الْجُنُودِ...

(Dervîş, 2001, s.32-35)

4.1.1. Faruk Bozgöz'ün Çevirisi:

Kaktüs Sonsuzluğu

Beni nereye alıp götürüyorsun babacığım?

Rüzgârın estiği tarafa oğlum...

İkisi de ovadan ayrılırlar, Bonapart
Ordularının eski Akka kalesi üzerindeki gölgeleri
Gözetlemek için tepe kurdukları yerden.
Baba oğla der ki: Korkma, korkma
Kurşun vızıltılarından! Sıkıca sarıl
Toprağa, kurtulmak için! Kurtulacağız, çıkacağız
Kuzeydeki bir dağın tepesine. Döneceğiz
Uzaktaki askerler ailelerine geri döndüklerinde
-Bizden sonra bu evde kim oturacak
Babacığım?
Olduğu gibi kalacak
Oğlum!

Anahtarını aradı tıpkı organlarını
Aradığı gibi. Emin oldu. Ve dedi ki
İkisi de tel örgüleri geçerken:
Oğlum, hatırla! Burada İngilizler tuttular
Babamı iki gece kaktüs dikenleri üstünde
O asla itiraf etmedi. Sen de büyüyeceksin ey
Oğlum, tüfeklerini miras alanlara anlatacaksın
Demirler üzerindeki kanın öyküsünü...

Niçin atı yalnız bıraktın?
Eve arkadaşlık yapsın diye, oğlum.
Çünkü evler sakinlerini kaybedince ölürlür...

Ebediyet kapılarını açıyor, uzaktan.
Gece arabasına. Çakallar uluyor.
Korkak dolunaya doğru. Baba oğluna
Sesleniyor: Deden gibi güçlü ol!
Benimle beraber son meşelik tepesine tırman
Oğlum, hatırla: Burada bir yeniçeri
Savaş katırından düşmüştü. Haydi diren benimle
Geri dönebilmek için.

Ne zaman babacığım?
Yarın, belki de iki gün sonra oğlum!
Tutarsız yarın rüzgârın gıybetini yapıyordu
Uzun kış gecelerinde ikisinin arkasında
Yuşa' b. Nûn'un askerleri kalelerini inşa ediyorlardı
İkisinin eplerinin taşlarından. İkisi de
"Kana" patikasında soluk soluğa kalmışlardı. Buradan

*Bir gün efendimiz geçmişti. Burada
Suyu şaraba çevirmişti. Pek çok söz buyurmuşlardı
Aşka dair. Ey oğlum, hatırla
Yarını. Ve hatırla haçlı seferlerini
Nisan otlarının kemirdiği
Askerlerin gidişinden sonra... (Derviş, 2004, s.110-111).*

4.1.2. Mehmet Hakkı Suçın'ın Çevirisi:

Kaktüsün Sonsuzluğu

*Nereye götürüyorsun beni babacığım?
Rüzgâra, evladım...*

*...Ovadan çıkarlarken ikisi,
Bir tepeye kurulmuştu Bonapart'ın askerleri
Gözetlemek için eski Akka surları üzerindeki
Gölgeleri- Bir baba "Korkma!" diyordu oğluna.
Korkma kurşun vınlamasından! Toprağa yapış
Kurtulursun! Kurtulup tırmanacağız
Kuzeydeki bir dağa ve geri döneceğiz
Dönünce askerler uzaktaki ailelerine*

*- Evde kim kalacak bizden sonra
Babacığım?
- Nasılsa öyle kalacak
Oğlum!*

*Anahtarını yokladı organlarını
Yoklar gibi, ferahladı içi. Geçerlerken
Dikenli bir çitten dedi ki ona:
Hatırla oğlum! Burada çarmıha gerdi İngilizler
Babanı bir kaktüs dikenini üzerinde iki gece
Ama tek kelime etmedi. Büyüyeceksin oğlum
Ve anlatacaksın onların tüfeklerini miras alanlara
Kanın demir üzerindeki hikâyesini...*

*-Atı neden yalnız bıraktın?
-Eve yârenlik etsin diye evladım
Zira evler ölür terk ederse sakinleri...*

*Kapıları açıyor sonsuzluk uzaklardan,
Gecenin yolcularına. Bozkır kurtları uluyor
Ürkek bir aya. Ve bir baba "Deden gibi güçlü ol!" diyor
Oğluna. Tırmanalım birlikte son pırnal tepesine*

Hatırla oğlum: Burada düştü yeniçeri
Savaş katırından, o halde dayan ki
Dönebilelim geriye

- Ne zaman babacığım?
-Yarın. Belki ki gün sonra oğlum!

Sersem bir yarın
Arkalarındaki rüzgârı çiğniyordu
Uzun kış gecelerinde

Evlerinin taşlarından kalelerini inşa ediyordu
Yuşâ Bin Nûn'un askerleri. Nefes nefeseydi
Baba oğul Kana yolunda: Buradan geçti
Efendimiz bir gün. Burada suyu şaraba
Dönüştürdü. Çok şey söyledi aşk hakkında.
Yarını hatırla oğlum. Nisan otlarının
Kemirdiği Haçlı kalelerini hatırla
Terk ettikten sonra askerler mekânı... (Derviş, 2017, s.47-49).

4.1.3. Metin Fındıkçı'nın Çevirisi:

Kaktüsün Sonsuzluğu

Ey baba, beni nereye götürüyorsun?
Ey oğul, seni rüzgârın estiği yöne götürüyorum...

...Ve ikisi sahilden ayrıldılar, Bonaparte
Askerlerinin dikildiği gözetleme kulesinden dürbünle
Bakarlar gölgeleri kadim surlara kelepçelenmiş-
Baba oğluna söyler: Korkma. Sakın korkma
Mermilerin vızultısından! Kovanlarla
Toprağa sıkıca yapış! Kuzeydeki dağda
Giyinip kuşanan askerler geri döndüğü
Zaman akrabalarına, biz de uzaklardan döneceğiz

- Ey baba,
Bizden sonra bu evi kim kullanacak?
- Ey oğlum,
Ev kaldığı gibi duracak!

Anahtarı uyandırır organlarını yoklar
Gibi, emin olduktan sonra. Ona dedi
Tel örgüleri geçerken ikisi:
Ey oğlum, her daim anımsa! İngilizler babanı

İki gece boyunca kaktüsün dikenini üstüne burada
Oturttular,
Asla bildiğini söylemedi. Sen de büyüyünce
Ey oğlum, tüfekleri miras alanlara anlatacağın
Demirin üstünde süzülen kanın öyküsünü...

- Atı neden yalnız bıraktın?
- Ey oğlum, evi beklesin diye,
Çünkü evler yalnız terk edilince ölürlür...

Sonsuzluk kapısını açarsın, uzaktan,
Gece arabalarına. Kurtlar ulur,
Korkarak dolunaya bakarak seslenir
Baba oğluna: Beden gibi güçlü ol!
Son sendiyen ağacının sarkan dallarına beninle tırman
Ey oğlum, anumsayacaksın: Burada bir yeniçeri askeri
Savaş atının üstünden düştüğünü, benimle geri
Dönmek için
Sessiz sedasız diren.

- Ey baba, ne zamana kadar?
- Yarın. Ey oğlum, inanırsan belki iki gün sonra!

Rüzgârı öven yarın dağınmaktır
Ve uzun kış gecesi ikisinin ardında.
Yuşa' b. Nun'un askerleri kendi kalelerini yapıyorlardı,
İkisinin yıkılan evlerinin taşlarından. Ve ikisi
Soluk soluğa "Kana" patikası yokuşunda: Buradan
Bir gün atalarımız geçmişti. Burada
Suyu şaraba dönüştürmüşlerdi. Aşka dair
Birçok sözü söylemişlerdi, ey oğlum yarın
Anumsa. Anumsa haçlı seferinden sonra
Askerler ayrılınca kadımların
Nisanda topladığı ebeğümeci ve tere otlarını
Söktüklerini... (Derviş, 2009, s.139-140).

4.2. Seçili Dizelerin Karşılaştırılması:

4.2.1. Tablo 1:

إلى أين تأخذني يا أي؟ إلى جهة الريح يا ولدي..		(Derviş, 2001, s. 32)
"Beni nereye alıp götürüyorsun babacığım? Rüzgârın estiği tarafa oğlum..."	(Bozgöz, 2004, s. 110)	

“Nereye götürüyorsun beni babacığım? Rüzgâra, evladım...”	(Suçin, 2017, s. 47)
“Ey baba, beni nereye götürüyorsun? Ey oğul, seni rüzgârın estiği yöne götürüyorum...”	(Fındıkçı, 2009, s. 139)

Baba ile oğul arasında geçen karşılıklı konuşmalarla oluşturulmuş şiir, her ne kadar serbest nazımla kaleme alınmış olsa da ilk dizelerde “ebî”, “veledî” şeklinde sessel bir ritim yakalanmıştır. Şairin oluşturduğu bu ritmin, çevirilere yansımadağı görülmektedir.

Bozgöz’ün çevirisinde ilk dizede geçen “تَأْخُذُنِي” ifadesi, ekleme yapılarak “alıp götürüyorsun” şeklinde yer almışken; diğer iki çeviride eşdeğerlik gözetilerek aynen korunmuştur.

Yine ilk dizenin ilk iki çevirisinde eksiltme yapılarak yer verilmeyen “يَا” (ey) nidası, Fındıkçı’nın çevirisinde yer almış, kaynak metin odaklı bir yaklaşımla hedef metne yansıtılmıştır. Oysa Arapça kaynak metinde kullanılan “يَا” (ey) nidası, günümüz Türkçesinde artık hamaset içerikli bir hitap içermediği müddetçe kullanılmamaktadır. Ele alınan şiirdeki diyalogların, hamaset içermediği; yalnızca baba-oğul arasında geçen sıradan bir günlük konuşma dili olduğu düşünüldüğünde söz konusu nida edatının, hedef metne yansıtılmaması daha yerinde olacaktır. Bu bağlamda ilk iki çeviride hedef dil odaklı çeviri yaklaşımı benimsenmiş; hedef dilin yapısı gözetilerek eksiltme yapılmış, “ey” nidasına çeviride yer verilmemiştir.

İkinci dizede Bozgöz ve Fındıkçı, “rüzgâr” sözcüğünün ardından “estiği” sözcüğünü ekleyerek açıklama yöntemine başvururken; Suçin, bunun tam aksine kaynak metinde geçen “جَهَّة” (yön, taraf) sözcüğüne hiç yer vermeyerek yalnızca yönelme ekini kullanmakla yetinmiştir. Ayrıca Fındıkçı, kaynak metinde olmayan “seni”, “estiği” ve “götürüyorum” sözcüklerini ekleyerek tamamında açıklama yaptığı dizeyi, “Ey oğul, seni rüzgârın estiği yöne götürüyorum...” şeklinde hedef dile aktarmıştır. Burada, şiirin, “az sözle çok şey anlatma” gayesinden uzak bir çevirmen tercihi söz konusudur.

4.2.2. Tablo 2:

... وَهُمَا يَخْرُجَانِ مِنَ السَّهْلِ، حَيْثُ أَقَامَ جَنُودُ بُونَابَرْتِ تَلًّا لِرَضْدِ الظَّلَالِ عَلَى سَوْرِ عَنَّا الْقَدِيمِ	(Derviş, 2001, s. 32)
“İkisi de <i>ovadan</i> ayrılırlar, Bonapart Ordularının <i>eski Akka kalesi</i> üzerindeki gölgeleri Gözetlemek için tepe kurdukları yerden.”	(Bozgöz, 2004, s. 110)
“... <i>Ovadan</i> çıkarlarken ikisi, Bir tepeye kurulmuştu Bonapart’ın askerleri Gözetlemek için <i>eski Akka surları</i> üzerindeki Gölgeleri -....”	(Suçin, 2017, s. 47)

“...ve ikisi <i>sahilden</i> ayrıldılar, Bonaparte Askerlerinin <i>dikildiği</i> gözetleme kulesinden <i>dürbünle</i> <i>Bakarlar</i> gölgeleri kadim surlara <i>kelepçelenmiş-</i> ”	(Fındıkçı, 2009, s. 139)
---	--------------------------

Burada ilk dizedeki “ova”, “düzlük” anlamını taşıyan “سَهْل” sözcüğü, ilk iki çeviride sözlük anlamına uygun bir şekilde “ova” olarak tercüme edilirken; üçüncü çeviride “sahil” olarak hedef metne aktarılmıştır. Oysa “sahil” sözcüğü, Arapçada “ساحل” olarak yazılır. Fındıkçı’nın, kaynak metni doğru okuyamaması, hâliyle sözcüğü doğru anlayıp tercüme etmesine de engel teşkil etmiştir.

Fındıkçı, ayrıca ikinci ve üçüncü dizelerde kaynak metinde hiç yer almayan “dikildiği”, “dürbünle”, “bakarlar”, “kelepçelenmiş” gibi sözcükleri eklediği çevirisi ile kaynak metne sadık kalamamış, sözcük düzeyinde sapmalar neticesinde biçimsel ve anlamsal eşdeğerliği sağlayamamıştır.

Söz konusu dizelerde dikkat çekilmek istenen bir başka nokta ise; Suçin’in dizeleri hedef metne aktarırken devrik bir yapıyla vermiş olmasıdır. Bu durum; çevirmenin, şiirsel ritmi yakalamak amacıyla böyle bir tercihte bulunmuş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

4.2.3. Tablo 3:

يقولُ أبُ لابنِهِ: لا تَخَف. لا تَخَف من أَرزِيز الرصاص! التصقْ بالتراب لتنجو! سننجو ونعلو على جَبَلٍ في الشمال، ونرجع حين يعود الجنودُ إلى أهلهم في البعيد	(Derviş, 2001, s. 33)
“Baba oğula der ki: Korkma, Korkma kurşun vızılılarından! Sıkıca sarıl Toprağa, <i>kurtulmak için!</i> Kurtulacağız, çıkacağız Kuzeydeki bir dağın tepesine. Döneceğiz Uzaktaki askerler <i>ailelerine</i> geri döndüklerinde”	(Bozgöz, 2004, s. 110)
“Bir baba “Korkma” diyordu oğluna. Korkma kurşun vınlamasından! Toprağa yapış <i>Kurtulursun!</i> Kurtulup tırmanacağız Kuzeydeki bir dağa ve geri döneceğiz Dönünce askerler uzaktaki ailelerine”	(Suçin, 2017, s. 47)
“Baba oğluna söyler: Korkma. Sakın korkma Mermilerin vızılısından! <i>Kovanlarla</i> Toprağa sıkıca yapış! Kuzeydeki dağda <i>Giyinip kuşanan</i> askerler geri döndüğü <i>Zaman akrabalarına, biz de uzaklardan döneceğiz</i> ”	(Fındıkçı, 2009, s. 139)

Kaynak metnin seçili dizelerinden ilkinde bitişik zamirle birlikte “oğluna” ifadesi yer alırken çevirmenlerden Bozgöz’ün, bu sözcüğü hedef dile zamire yer vermeksizin “oğula” şeklinde aktardığı; bu yönüyle eşdeğerliği sağlayamadığı görülmektedir.

Üçüncü çeviri olan Fındıkçı’nın çevirisinde ikinci ve dördüncü dizelerde geçen “kovanlarla” ve “giyinip kuşanan” sözcükleri kaynak metinde hiç bulunmayan, tamamen çevirmenin kendi tercihiyle eklediğini ve kaynak metinden uzaklaştığını gösteren ifadelerdir. Bunun yanı sıra beşinci dizedeki “في البعيد” (uzaktaki) sözcüğü, kaynak metinde askerlere ait bir ifade olmasına karşın, çevirmen “biz de uzaklardan döneceğiz” şeklinde yorumlayarak sözcüksel sapma boyutunun ötesinde anlamsal eşdeğerlikten de uzak bir çeviri ortaya koymuştur. Ayrıca kaynak metnin üçüncü dizesindeki “لتنجوا! سننجو ونعلو” birinci hedef metinde “...kurtulmak için! Kurtulacağız, çıkacağız”, ikinci hedef metinde ise “Kurtulursun! Kurtulup tırmanacağız” şeklinde kendini gösterirken üçüncü hedef metinde bu ifadeler karşılık gelebilecek bir anlam verilmediği göze çarpmaktadır. Bu yönüyle de Fındıkçı’nın gerek sözcük düzeyinde gerek anlamsal boyutuyla eşdeğerliği koruyamadığını söylemek mümkündür.

4.2.4. Tablo 4:

<p>تَحَسَّسَ مَفْتَاحَهُ مَثَلَمَا يَتَحَسَّسُ أَعْضَاءَهُ، وَاطْمَأَنَّ. وَقَالَ لَهُ وَهُمَا يَعْبِرَانِ سِيَاجًا مِنَ الشُّوكِ:</p> <p>(Derviş, 2001, s. 33)</p>	
<p>“Anahtarını aradı, tıpkı organlarını Aradığı gibi. Emin oldu ve dedi ki İkisi de tel örgüleri geçerken:”</p>	<p>(Bozgöz, 2004, s. 110)</p>
<p>“Anahtarını yokladı organlarını Yoklar gibi, ferahladı içi. Geçerlerken Dikenli bir çitten dedi ki ona:”</p>	<p>(Suçin, 2017, s. 48)</p>
<p>“Anahtarını uyandırır, organlarını yoklar Gibi, emin olduktan sonra. Ona dedi Tel örgüleri geçerken ikisi:”</p>	<p>(Fındıkçı, 2009, s. 139)</p>

Kaynak metnin on beşinci dizesi olup bu tablodaki ilk dizede geçen “تحسس” fiili, “el ile yoklamak, el yordamı ile aramak” anlamlarına gelmektedir. Söz konusu sözcük, hedef metinlere sırasıyla “aradı”, “yokladı” ve “uyandırır” olarak çevrilmiştir. İlk iki çeviride sözcük düzeyinde bir eşdeğerlikten söz etmek mümkünken, üçüncü çeviride “anahtarın uyandırılması” hedef dilin yapısına ters düşmektedir.

Ayrıca ikinci dizede geçen “اطمأن” Bozgöz’ün ve Fındıkçı’nın çevirilerine “emin olmak” olarak, Suçin’in çevirisine ise “içinin ferahlaması” olarak yansımıştır. Kelime, kaynak dilde her iki anlamı da barındırmakla birlikte Suçin’in hedef dil odaklı bir çeviri ile “anahtarı arayıp bulduktan sonra yaşanan rahatlama hissini” daha gerçekçi bir biçimde aktardığını; böylelikle şiir çevirisinin asıl hedefi olan duygu aktarımını okuyucuya daha belirgin bir şekilde verebildiğini ifade etmek mümkündür.

4.2.5. Tablo 5:

<p>يا ابني تذكّرنا هنا ظلمت الانجليز أباك على شوك صبرة ليلتين، ولم يعترف أبداً. سوف تكبر يا ابني، (...)</p> <p>(Derviş, 2001, s. 33)</p>	
<p>“Oğlum, hatırla! Burada İngilizler <i>tuttular</i> Babanı iki gece kaktüs dikenleri üstünde O <i>asla itiraf etmedi</i>. Sen de <i>büyüyeceksin ey oğlum</i>”</p>	(Bozgöz, 2004, s. 110)
<p>“Hatırla oğlum! Burada <i>çarmıha gerdi</i> İngilizler Babanı bir kaktüs dikenini üzerinde iki gece <i>Ama tek kelime etmedi</i>. <i>Büyüyeceksin oğlum</i>”</p>	(Suçin, 2017, s. 48)
<p>“Ey oğlum, her daim anımsa! İngilizler babanı İki gece boyunca kaktüsün dikenini üstünde burada <i>oturttular</i> <i>Asla bildiğini söylemedi</i>. Sen de <i>büyüyünce ey oğlum</i>”</p>	(Fındıkçı, 2009, s. 139)

Şiirin ilk dizesinde de geçen ve burada ilk ve üçüncü dizelerde tekrar eden *يا* (ey) nida edatı, Türkçede artık günlük konuşma dilinde muhataba hitap ederken kullanılmadığından hedef dil odaklı çeviri yöntemini esas alan Suçin’in bu edata çevirisinde yer vermeyerek eksiltme yaptığı görülmektedir. Diğer iki çevirmen ise kaynak metindeki bu yapıyı hedef metne de aktararak kaynak dil odaklı çeviriye yönelmişlerdir.

Yine ilk dizede yer alan “*ظلمت*” (istedi) fiili, hedef metinlerde sırasıyla “*tuttular*, “*çarmıha gerdi*” ve “*oturttular*” şeklinde yerini almıştır. Burada şairden istenen, “kaktüs dikenini üzerinde durmasını ya da oturmasını istemek” olabileceğinden ilk ve üçüncü çevirinin bu anlamı karşılayacak biçimde oluşturulduğunu; öte yandan Suçin’in “*çarmıha gerdi*” ifadesiyle kaynak metinden uzaklaşarak sözcüksel düzeyde eşdeğerliği kuramadığını belirtmek gerekir.

4.2.6. Tablo 6:

<p>تفتح الأبديّة أبوابها، من بعيد، لسيّارة الليل. تعوي ذئاب البراري على قَمَرٍ خائفٍ. ويقول أبّ لابنه: كُنْ قويا كجدك! وأصعدْ معي تلة السنديان الأخيرة</p> <p>(Derviş, 2001, s. 34)</p>	
<p>“Ebediyet kapılarını açıyor, uzaktan Gece arabasına. <i>Çakallar</i> uluyor Korkak <i>dolunaya doğru</i>. Baba oğluna <i>Sesleniyor</i>. Deden gibi güçlü ol! Benimle beraber son <i>meşelik</i> tepesine tırman”</p>	(Bozgöz, 2004, s. 110)

<p>“Kapılarını açıyor sonsuzluk uzaklardan, Gecenin <i>yolcularına</i>. Bozkır kurtları uluyor Ürkek bir <i>aya</i>. Ve bir baba “Deden gibi güçlü ol!” diyor Oğluna. Tırmalanalım birlikte son <i>pırnal</i> tepesine”</p>	(Suçin, 2017, s. 48)
<p>“Sonsuzluk kapısını <i>açarsın</i>, uzaktan. Gece arabalarına. Kurtlar ulur, <i>Korkarak dolunaya bakarak</i> seslenir Baba oğluna: <i>Beden</i> gibi güçlü ol! Son <i>sendiyen ağacının sarkan dallarına</i> benimle tırman”</p>	(Fındıkçı, 2009, s. 140)

Tabloda ikinci dizede geçen “سَيَّارَة” sözcüğü, kaynak dilde “araba” ve “yolcu” anlamını taşımaktadır. Bozgöz’ün bu anlamı koruyarak hedef dile aktardığı, Fındıkçı’nın anlamı korumakla birlikte çoğul eki kullanarak çevirdiği, Suçin’in ise “araba” yerine “yolcular” şeklinde çoğul olarak tercüme ettiği görülmektedir.

Öte yandan ikinci dizede “ذئاب” (kurtlar) sözcüğünü takip eden ve onu tamamlamak üzere üçüncü dizede gelen “البراري” sözcüğü, ilk ve üçüncü çeviride kaybolmuş, yalnızca Suçin’in çevirisinde “bozkır kurtları” şeklinde kendine yer bulabilmiştir. Suçin’in burada sözcüksel düzeyde eşdeğerliği yakaladığı söylenebilir. Üçüncü dizede de yine Bozgöz ve Fındıkçı’nın “dolunay” olarak aktardığı sözcük, kaynak metinde “بدر” (dolunay) değil; “قَمَرٍ” (ay) olarak geçmektedir. Bu bakımdan Suçin’in çevirisinin, “ürkek bir ay” seçimi ile sözcük düzeyinde eşdeğerlik barındırdığı ifade edilebilir.

Dördüncü dizede bulunan “جَدِّكَ (deden)” sözcüğü Fındıkçı’nın çevirisinde “beden” olarak yerini almış ve kaynak metinde “deden gibi güçlü ol” cümlesi, “beden gibi güçlü ol” şeklinde tamamen bambaşka bir anlama bürünmüş olup kabul edilebilir bir hata olarak görülmemektedir. Burada tipografik bir hata olabileceği de göz önünde bulundurulabilir. Bu yönüyle gerek anlamsal gerek sözcük düzeyinde bir eşdeğerlikten söz etmek mümkün değildir. Yine onun, bu tabloda yer alan çevirilerinde kaynak metinde hiç bulunmayan “bakarak”, “ağacının”, “sarkan” ve “dallarına” gibi sözcükleri kendi tercihiyle eklediği görülmektedir ki bu durum ne açıklama ne de açılımlama yöntemine dâhil edilebilecek niteliktedir.

4.2.7. Tablo 7:

<p>وكان غَدَّ طائشٌ يمضغ الرياح خلفهما في ليالي الشتاء الطويلة.</p>	(Derviş, 2001, s. 34)
<p>“Tutarsız yarın rüzgârın <i>gıybetini yapıyordu</i> Uzun kış gecelerinde ikisinin arkasında”</p>	(Bozgöz, 2004, s. 111)
<p>“Sersem bir yarın Arkalarındaki rüzgârı <i>çiğniyordu</i> Uzun kış gecelerinde. “</p>	(Suçin, 2017, s. 49)
<p>“Rüzgârı <i>öven</i> yarın <i>dağıniktır</i> ve uzun kış gecesini ikisinin ardında.”</p>	(Fındıkçı, 2009, s. 140)

Kaynak metnin bu tablodaki ilk dizesinde “طائفتن” sözcüğünün yer aldığı ve bunun hedef metinlere “tutarsız”, “sersem”, “dağınaktır” şeklinde üç farklı çeviriyle aktarıldığı görülmektedir.

Bir diğer sözcük olan “يمضغ” fiili, “ağızda çiğnemek” anlamını taşır; ancak çevirilere sırasıyla “gyibetini yapıyordu”, “çiğniyordu” ve “öven” olarak yansıtılmıştır. İlk ve üçüncü çeviride adı geçen fiilin, kaynak metindeki sözlük anlamından çok uzak olması dolayısıyla Bozgöz ve Fındıkçı’nın yaptığı aktarımların, sözcük düzeyinde sapma sonucunda anlamsal eşdeğerliğe uymadığı söylenebilir.

4.2.8. Tablo 8:

(...), يا ابي تذكر غداً. وتذكر فلاحاً صليبيته فَضَمَّتْهَا حشائش نيسان بعد رحيل الجنود... (Derviş, 2001, s. 35)	
“..., Ey oğlum, hatırla Yarını. Ve hatırla haçlı seferlerini Nisan otlarının kemirdiği Askerlerin gidişinden sonra...”	(Bozgöz, 2004, s. 111)
“Yarını hatırla oğlum. Nisan otlarının Kemirdiği Haçlı kalelerini hatırla Terk ettikten sonra askerler mekânı...”	(Suçin, 2017, s. 49)
“..., ey oğlum yarın Anımsa. Anımsa haçlı seferinden sonra Askerler ayrılınca kadınların Nisanda topladığı ebegümece ve tere otlarını söktüklerini...”	(Fındıkçı, 2009, s. 140)

Şiirin son dizelerinin yer aldığı tablonun ikinci dizesinde yer alan “فلاحاً صليبيته” (haçlı kaleleri)", yalnızca Suçin’in çevirisinde kendini gösterebilmiş, diğer iki çeviride “haçlı seferleri” olarak hedef metne aktarılmıştır. Bu bakımdan yalnızca Suçin’in, sözcük bazında eşdeğerliğe ulaştığı sonucuna varılabilir.

Fındıkçı’nın çevirisinde üçüncü ve dördüncü dizelerde yer verdiği; fakat kaynak metinde hiçbir şekilde bulunmayan “kadınların”, “topladığı”, “ebegümece” “ve tere otlarını”, “söktüklerini” sözcüklerinin tamamı, çevirmen tercihiyle hedef metne dâhil edilmiş olan sözcüklerdir. Bu eklemelerin, açıklama amacıyla yapıldığı düşünülemeyecek denli bağlamdan uzak olduğu göz önünde bulundurulduğunda Fındıkçı’nın çevirilerinin gerek biçimsel gerek anlamsal eşdeğerliği sağlayamayan ve yeterli bulunulamayacak düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür.

Seçili dizelerin değerlendirilmesinden hareketle; Faruk Bozgöz ve Mehmet Hakkı Suçin’in çevirilerinin, şairin üslubunu koruyup kaynak metnin mesajını hedef dile büyük ölçüde aktararak

anlamsal eşdeğerliği sağlayabildikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yönüyle her iki çevirinin birbirine yakın çeviriler olduğu, buna karşılık Metin Fındıkçı'ya ait olan çevirinin, bazı dizelerde kaynak metinden uzaklaşarak gerek biçimsel gerek anlamsal eşdeğerliği koruyamadığı görülmektedir. Sözcük seçimleri, kaynak metinde yer almayan eklemelere başvurusu, şairin üslubunu aktarmada yaşadığı güçlükler, çevirmenin kaynak dile hâkimiyetini sorgulatan bir husustur. Bu durum; modern Arap edebiyatının önde gelen şairlerinden Mahmûd Dervîş'i, Metin Fındıkçı çevirisiyle tanıyan bir Türk okuyucusunun, şairin üslûbu hakkında yanılığa düşmesi ihtimalini doğurmaktadır. Oysa Suçin ve Bozgöz'ün çevirilerinde gerçekten bir Mahmûd Dervîş şiiri okunduğu açıkça hissedilebilmektedir.

SONUÇ

Bahsi geçen çevirmenlerce yapılmış olan tercüme, çeviri eleştirisi kapsamında Raymond Van den Broeck'ün *karşılaştırmalı çözümleme yöntemi* kullanılarak ele alınmıştır. Buradan hareketle; hedef metinler, eşdeğerlik bağlamında kaynak metinle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Yapılan değerlendirme sonucunda; çevirmenlerden Suçin ve Bozgöz'ün kaynak metnin biçimsel özelliklerine olabildiğince bağlı kalmanın yanı sıra içeriğini de önemli ölçüde koruyarak dil, üslûp ve anlam açısından eşdeğerliği sağlayacak düzeyde bir çeviri ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Fakat Fındıkçı'ya ait olan üçüncü çevirinin, kimi zaman kaynak metinden bütünüyle uzaklaşarak eşdeğerliği sağlayamadığı görülmektedir.

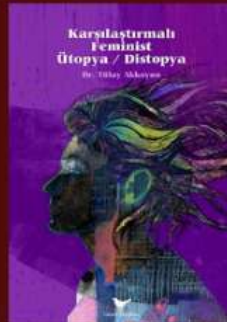
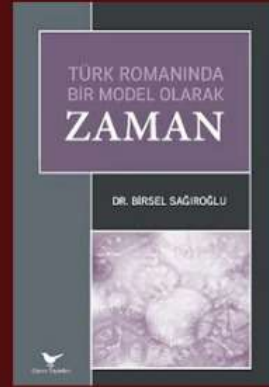
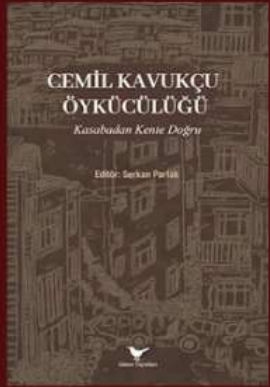
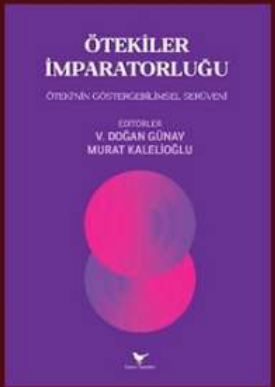
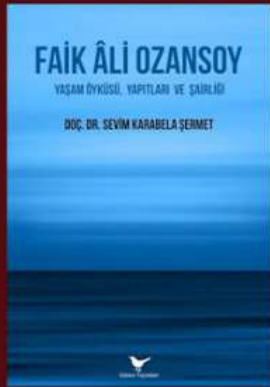
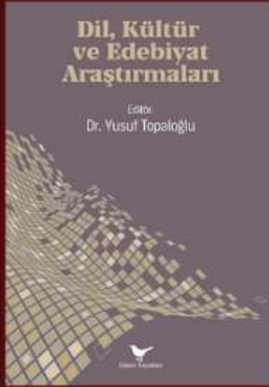
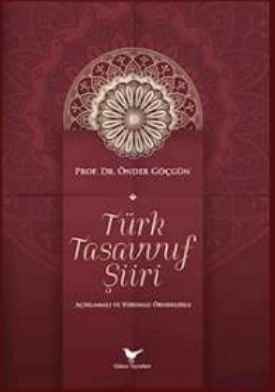
Her üç çevirmenin de zaman zaman şiirsel üslûp ve derinliği ön plânda tuttukları görülürken yer yer eksiltme ve ekleme yaparak serbest çeviriye de başvurdukları tespit edilmiştir.

Buna göre; Fındıkçı'nın çevirisi, kaynak metinden oldukça uzaklaşan, anlamsal eşdeğerliğin korunmadığı bir çeviri olması nedeniyle yeterli görülebilecek nitelikte değilken; Suçin ve Bozgöz'ün çevirileri, kaynak metnin yapısını ve vermek istediği mesajı hedef dile büyük ölçüde aktarabilmiş olmaları bakımından kabul edilebilirliği yüksek çeviriler olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, N. Berrin (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Altay, Ayfer (2001). "Şiir Çevirisinde Çevrilemeyenler". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 1: 29-43.
- Bozgöz, Faruk (2004). *Filistin ve İki Şair: Emel Dunkul ve Mahmud Derviş*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Broeck, Raymond Van den (1985). "Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of its Analytic Function". *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. (Ed: Theo Hermans). London & Sydney: Croom Helm. 54-62.
- Dağbaşı, Gürkan (2017a). *Şiir Çeviri Eleştirisi*. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Dağbaşı, Gürkan (2017b). "Arapçadan Türkçeye Yapılan Şiir Çevirilerinde Nitelik Sorunu". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. 16: 177-195.
- Dağbaşı, Gürkan (2019). "Arapçadan Türkçeye Yapılan Şiir Çevirilerinin Nitelik ve Nicelik Yönünden Değerlendirilmesi". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 87: 181-206.

- Demirezen, Mehmet (1991). "Çeviride Kayıplar Sorunu". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. 1: 115-128.
- Derviş, Mahmud (2017). *Atı Neden Yalnız Bıraktın*. (Çev: Mehmet Hakkı Suçin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Derviş, Mahmud (2009). *Yalnızlık Yenilemeden Kendini*. (Çev: Metin Fındıkçı). İstanbul: Can Yayınları.
- Derviş, Mahmud. (2001). *Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden*. Londra.
- Ece, Ayşe (2010). *Edebiyat Çevirisinin ve Çevirmenin İzinde*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Er, Rahmi (2012). *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi (Şiir- Öykü)*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Göktürk, Akşit, (2010). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Grossman, Edith (2017). *Çeviri Neden Önemlidir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Suçin, Mehmet Hakkı vd. (2017). "Edebî Çeviri Sorunları". *Hece Dergisi*. Ankara.
- Tellioğlu, Banu (2018). "Şiir Çeviri Eleştirisinde Şiirin Çevrilebilirlik/ Çevrilemezlik İkiliğini Aşmak". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 11: 192-213.
- Toklu, Osman (2003). *Şiir Dili ve Çevirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ürün, Ahmet Kâzım (2015). *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yazıcı, Mine (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yener Gökşenli, Ebru (2013). "Şiir Çevirisinde Çeviri Kayıpları ve Eşdeğerlik Sorunları". *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*. 7: 87-102.
- Yücel, Faruk (2007). "Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir?". *UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/12: 39-58.

Çeviri-Algı-İnanç İlişkisi Bakımından Çeviride Doğruluğun Önemi: Kur'an-ı Kerim'de Yer Alan "Samed" Kavramı Örneğinde Bir Değerlendirme*

ÖĞR. GÖR. ŞENOL ÇAKMAK** – PROF. DR. HULUSİ ARSLAN***

Öz

İslam'ın dinî meydan okumalarına karşılık vermek amacıyla 8. yüzyıldan itibaren Doğulu Hristiyan din bilginleri tarafından Grekçe ve Süryanice apolojetik eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Bu eserlerde İslam inancı hakkında tanımlamalar yapılırken Kur'an ayetlerinden Allah'ı tanımlayan ifadeler Arapçadan Grekçeye çevrilerek karşılık verilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Kur'an'da (112/2) geçen "samed" (صمد) kavramı Bizanslı yazarlardan Theodore Ebû Kurre (ö. 820) tarafından İslamî literatürde kullanımı olmayan bir anlamla Grekçeye çevrilmiş ve daha sonra bu anlam, Niketas Byzantios (ö. geç 9.yy) tarafından yanlış bir algı oluşturacak kelimelerle genişletilmiştir. Niketas'ın kullandığı kelimeler ise onun izinden giden Bizanslı ilahiyatçılar tarafından tekrarlanarak Allah'ın "küre şeklinde çekiçlenmiş metal bir cisim" olduğu şeklinde bir algı nesilden nesile aktarılmıştır.

Bu çalışma çeviri-algı-inanç ilişkisi bağlamında çeviride doğruluğun, metni doğru anlayıp önyargı ve bağnazlıklardan uzak şekilde tercüme yapmanın taşıdığı önemi, "samed" kavramının Bizanslı yazarlar tarafından Grekçeye yapılan çevirisi örneğinde göstermeyi amaçlar. Çalışmamız "samed" kavramını yanlış çeviri ve yorumlama ile Hristiyan Bizans toplumu içerisinde yüzyıllarca sürecek yanlış bir algı ve inancın devam etmesinde rolü olan yazarlar ve yaptıkları değerlendirmelerle sınırlı olup ilgili yazarlar ve eserleri üzerinde yapılmış akademik çalışmalar ışığında inceleme ve değerlendirme yapılmıştır.

Bizanslı yazarların "samed" kavramına İslamî literatürde karşılığı olmayan bir anlam vererek çeviri yapmaları sonucunda Müslümanların inandıkları yüce ilah olan Allah hakkında yanlış bir algının oluşmasına neden oldukları; dilsel yetersizlik, önyargı, dinî bağnazlık ve düşmanlık gibi faktörlerin çeviride etkisi olması durumunda özellikle dinler ve kültürler arası iletişimin kısıtlı olduğu dönemlerde bir din mensuplarının başka bir dinin mensuplarının inançları hakkında yüzyıllarca devam edebilecek yanlış algı ve haksız ithamlara sebep olabileceği tespiti yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: çeviri, doğruluk, algı, inanç, İslam, samed

THE IMPORTANCE OF ACCURACY IN TRANSLATION IN TERMS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TRANSLATION-PERCEPTION-BELIEF: AN EVALUATION THROUGH THE EXAMPLE OF THE CONCEPT OF "SAMAD" IN THE QURAN

Abstract

It is known that apologetic works have been written in Greek and Syriac by Eastern Christian scholars of religion since the 8th century in order to respond to the religious challenges of Islam. While

* Bu makale İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Prof. Dr. Hulusi Arslan danışmanlığında yapılan doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

** Fırat Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu, sencak@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-8263-1804

*** İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hulusi.arslan@inonu.edu.tr, orcid: 0000-0003-3578-0778

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 9.1.2023

definitions about the Islamic faith were made in these works, the expressions defining Allah in the Qur'an were tried to be rendered through translation from Arabic to Greek. In this context, the concept of 'samad' (صمد) in the Qur'an (112/2) was translated into Greek by the Byzantine writer Theodore Abu Qurrah (d. 820) with a meaning that was not used in Islamic literature, and then this meaning was expanded through words creating a false perception used by Nicetas of Byzantium (d. late 9th c.). The words Nicetas used were repeated by the later Byzantine theologians following his footsteps, and the perception that Allah was "a metal object hammered in the shape of a sphere" was transmitted from generation to generation.

This study aims to show the importance of accuracy in translation, of understanding and translating the text correctly without prejudice and bigotry in the context of translation-perception-belief relationship, through the example of the translation of the concept of 'samad' into Greek by Byzantine authors. Our study is limited to examination of the wrong translation and interpretation of the concept of 'samad' and the authors who played role in the continuation of the false perception and belief that lasted for centuries in the Christian Byzantine society, and of their evaluations about Allah. We made examination and evaluation in the light of previous academic studies on the related authors and their works.

It has been determined that as a result of the wrong translation of the concept of 'samad' by the Byzantine writers giving a meaning that has no equivalent in the Islamic literature, they caused a wrong perception about Allah, the supreme deity that Muslims believed in; in the event that factors such as linguistic inadequacy, prejudice, religious bigotry and hostility have an effect on the translation, members of one religion may cause false perceptions and unfair accusations that may continue for centuries about the beliefs of the members of another religion, especially in periods when communication between religions and cultures is limited.

Keywords: translation, accuracy, perception, belief, Islam, samad

GİRİŞ

Çeviride en önemli hususlardan birisi doğruluk, yani orijinal metindeki kelimelerin anlamını kullandıkları bağlamı gözeterek hedef dile herhangi bir anlam sapması olmayacak şekilde aktarmaktır. Yapılan çeviri, kaynak dilde yazılı metinde kastedilen anlamla aynı şeyi söylüyorsa ve hedef dilde aynı etkiyi bırakıyorsa doğru bir çeviriden söz etmek mümkündür. Çeviride bu hususa dikkat edilmediği takdirde kaynak dilde söylenen bir metinde kastedilen anlamdan uzak, alakasız farklı anlamlar ortaya çıkabilir. Çeviride doğruluk tüm alanlar için önemli olmakla birlikte dinî metinler söz konusu olduğunda özel bir önem taşımaktadır. Özellikle de yapılan çeviri, bir dinin inançlarını ortaya koyan kutsal kitaptan yapılıyorsa ve o dinin inanç esaslarını tanımlayan metinlerin çevirisi söz konusuysa; yapılacak hatalı bir çeviri o inancı taşıyanlar hakkında yanlış algıların ve buna bağlı olarak yanlış inançların oluşmasına neden olabileceği için metni doğru anlayıp çevirmek hayati bir önem arz eder.

Tarih boyunca insanların hayatlarını şekillendiren, dünya görüşlerini, farklı din ve uluslardan insanlara bakış açılarını belirleyen en temel etkenlerden birisi inançlardır. İnançların gelişiminin arka planında ise algılar yatar. İnsanoğlu etrafında olup biteni, tabiatı ve diğer varlıkları algılarıyla anlamlandırmaya çalışır. Bu bakımdan inanç ile algı arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. İnsanın Tanrı inancını belirleyen algıların oluşmasında içinde yaşadığı

toplumda tevarüs edilen dinî inançların, kültürel değerlerin, mistik tecrübelerin rolü olduğu gibi toplumu yönlendiren liderlerin ve din bilginlerinin görüşlerinin de büyük payı vardır. Günümüzle kıyaslandığında uluslar, dinler ve kültürler arası iletişimin çok sınırlı olduğu Orta Çağ döneminde farklı bir dil konuşan ulus ve din mensuplarının inançları hakkındaki bilgiler; kişisel öğrenim ve tecrübenin olmadığı durumlarda ancak gezginlerin anlatıları ya da o konularda bilgi sahibi olan din bilginleri aracılığıyla edinilebiliyordu. Farklı bir dil konuşan bir toplumun inançları hakkında bilgi edinmenin yolu o toplumun dilini bilen kişilerin yaptıkları çevirilere bağlı olduğunda ise çevirinin algıyı biçimlendirdiği ve inancı şekillendirdiği çeviri-algı-inanç ilişkisi olarak tanımlayabileceğimiz bir durum ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi farklı bir toplumun Tanrı inancına yönelik öğretileri çeviri yoluyla hedef dile aktarıldığında o hedef dilin mensuplarının diğer toplumun Tanrı inancına yönelik algılarını ve onların Tanrı inançları hakkındaki düşüncelerini yapılan çeviri belirlemiş olmaktadır.

Tarihî kayıtlar bize Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen İslam dininin onun vefatından sonra yaklaşık yüz yıl gibi bir süre içerisinde Arabistan sınırlarını aşip Kuzey’de Filistin, Suriye ve Anadolu’nun doğusuna, Batı’da tüm Kuzey Afrika üzerinden Avrupa’da İspanya’ya ve Doğu’da Hindistan sınırına kadar yayıldığını ve bu coğrafyalardan Suriye, Filistin, Anadolu ve Kuzey Afrika’nın fetihlerden önce Bizans İmparatorluğu bünyesinde olduğunu bildirmektedir. Resmî din olarak Hristiyanlığı benimsemiş olan Bizans İmparatorluğunun resmî dili ise Grekçe idi ve bunun yanında Süryanice, Kıptice, Arapça vs. gibi diller de konuşuluyordu. Kur’an’da ehl-i kitap olarak adlandırılan Hristiyanların ve Yahudilerin kutsal kitaplarını tahrif etmiş olmaları nedeniyle şiddetle tenkit ve takdir edilir. Bunun yanında Hristiyanların teslis ve inkarnasyon gibi öğretilerini reddetmesi ve önceki dinleri nesheden hükümler sunması nedeniyle İslam özellikle bölgede uzun zamandan beri dinî ve siyasi otorite sahibi olan Hristiyanlar tarafından bir tehdit olarak görüldü. Bu coğrafyalarda giderek artan İslamlaşmayı durdurmak ve İslam’ın meydan okumalarına karşılık vermek amacıyla Hristiyan din bilginleri tarafından İslam aleyhinde apolojetik (savunma amaçlı) eserler yazılmaya başlandı. Bu eserler arasında reddiyeler önemli bir yer tutar.

İslam aleyhinde ilk Grekçe reddiyeyi yazan Hristiyan din bilgini olan Yuhanna ed-Dımaşkî (John of Damascus/ö. 749) ile başlayan reddiye yazma geleneği onun yaşadığı manastırda eğitim alan ve zihnî takipçisi ve öğrencisi olarak görülen Edessalı (Urfa) Theodore Ebû Kurre (ö. 820) ile Bizans toplumuna geçip Niketas Byzantios (ö. geç 9. yy.) ve daha sonraki yazarlar tarafından sürdürülür. İslam hakkında Arapça ve Grekçe eserler yazan bir Hristiyan din adamı olarak Theodore Ebû Kurre’nin İslam’da Allah’ın isim ve sıfatlarından birisi olarak görülen samed kavramı ile ilgili yaptığı çeviri, kendisinden sonra Niketas Byzantios tarafından yanlış bir anlamda genişletilerek Hristiyan Bizans toplumunda Müslümanların inandıkları yüce ilahı ifade eden Allah hakkında yanlış bir algı ve inancın yerleşmesine ve yüzyıllarca devam etmesine sebep olmuştur. Samed kavramını ilk olarak yanlış bir tercüme ile Grekçeye aktaran Theodore Ebû Kurre ve Niketas Byzantios 9. yüzyılda yaşamışlardır. Bu nedenle onların samed kavramına verdikleri anlamın İslamî literatürde bir karşılığı olup olmadığını tespit etmek için öncelikle samed kelimesinin sözlük ve terim anlamlarına, daha sonra samed kavramının Kur’an’da ve hadis literatüründe kullanımına ve akabinde İslam’ın başlangıcı olan 7. yüzyıldan onların yaşadıkları

döneme kadar olan süreçte Müslüman âlim ve müfessirler tarafından samed kavramı ile ilgili beyan edilen görüşlere bakmak gerekmektedir. Bu nedenle çeviri-algı-inanç ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimiz bu durumu ortaya koymak için öncelikle İslamî literatürde samed kelimesine verilen anlam üzerinde durulacaktır. Daha sonra Bizanslı yazarların “samed” kavramına Grekçe karşılık olarak verdikleri kavramların anlamları ve bu kavramlar üzerinden Müslümanların tanrısı hakkında ileri sürdükleri iddia ve düşüncelerini inceleyerek değerlendirme yapacağız.¹

1. İSLAMÎ LİTERATÜRDE “SAMED” KAVRAMI

1.1. “Samed” Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Sözlükte “bir şeye yönelmek, azmetmek, birine güvenmek, adaletle hükmetmek, mutedil ve doğru olmak” anlamındaki صمد “s-m-d” kökünden gelen “samed” kelimesi; bir toplumun önde geleni, en şerefli ve şanı yüce olanı, iş ve ihtiyaç konusunda kendisine başvuru, üstünde kimse bulunmayan ulu kişi, seyyid; eksiği boşluğu ve ihtiyacı olmayan, kendisine nüfuz edilmeyen ve ecvef/içi boş olmayan şey” demektir (el-İsfahânî, 2010, s. 601; Karagöz, 2016, s. 113; Sarı, 1982, s. 878; Topaloğlu, 2009, s. 68).

Müfessirlerden Zemahşerî (ö. 1144) samed kelimesinin fe’alun vezninde olup mef’ûl anlamı taşıdığını, bunun da *samede ileyh* (amaçları için ona yöneldi) kullanımından alınma olduğunu belirtir. Dolayısıyla samed; “ihtiyaçlar hususunda kendisine yönelinen efendi” demektir (ez-Zemahşerî, 2020, s. 1462).

Mâtürîdî (ö. 944) Arapçada samed kelimesinin “ihtiyaçların belirmesi halinde kendisine başvuru kimse” anlamında kelimenin fiil olarak çekimlenmiş formunda صمدت إلى فلان “samedtu ila fulânin” (felancaya sığındım/yöneldim) şeklinde قصدت إليه “kasadtu ileyhi” (Ona yöneldim) anlamında kullanımını örnek gösterir. (el-Mâtürîdî, 2019, s. 395)

Kurtubî (ö. 1273) (2006, s. 558) dilcilerin samed kelimesine “musibet ve türlü zorluklar halinde kendisine (ihtiyaçların karşılanması için) başvuru yüce efendi” anlamını verdiklerini ifade eder ve örnek olarak bir şairin söylediği şu sözleri gösterir: “Dikkat edin, o musibet haberini erken vakit getiren kişi Esedoğullarından o hayırlı iki kişinin musibetini haber verdi: Amr b. Mes’ûd ile o seyyid ve samed olanın (haberlerini).” Mâtürîdî’nin eserinde de kelimenin bu anlamını örneklemek için aynı şiirin sözlerine yer verilirken samed kelimesine “her muhtacın yöneldiği efendi” anlamıyla işaret edilir (el-Matürîdî, 2019, s. 395).

İnsanlar hakkında kullanımı bu şekilde olan samed kelimesi Allah’a nisbet edildiğinde “ihtiyaçlarını gidermesi için herkesin başvurduğu, yaratılmışlara özgü acz ve ihtiyaçtan münezzeh ebedî ve bâkî yüce varlık” anlamında kullanılır. Hicrî 2. yüzyılda yaşamış Ma’mer b. Müsennâ (ö. 824) ve Zeccâc’dan (ö. 923) itibaren müfessir ve lügatçılarca kelimenin bu anlamının öne çıkarıldığı ifade edilir (Topaloğlu, 2009).

¹ Bu çalışmada konumuzla ilgili görüşleri aktarılan Bizanslı yazarların eserlerinde geçen ifadelerin Türkçe karşılıkları verilirken konu üzerinde yapılmış diğer bir kısım akademik çalışmalarda yapılan çeviriler de göz önünde bulundurulmakla birlikte ana dili Yunanca olması ve kapsamlı bir analiz sunması nedeniyle Christos Simelidis’in samed kavramı ile ilgili olarak İngilizce kaleme aldığı makalesinde yer verdiği çeviriler ile Reinhold Gleis ve Adel Theodor Khoury’nin *Schriften zum Islam: Johannes Damaskenos und Theodor Abū-Qurra* adlı eserlerinde ve Karl Förstel’in *Nikeas von Byzanz* adlı eserinde yaptığı Almanca çeviriler esas alınmıştır.

Mâtürîdî samed kelimesine “dâim” anlamının da verildiğini belirtir ve kelimeyi bu şekilde yorumlamanın “Allah’ın değişme, başkalaşma ve ihtiyaca mâruz kalma ve benzeri niteliklere ihtimal taşımaması, buna mukabil bütün ihtiyaçlarda yaratıkların O’na yönelmesi esasına dayandığını” dile getirir (el-Matürîdî, 2019, s. 395).

Samed; Allah’ın sıfatı olarak “her şeyin kendisine muhtaç olduğu, yöneldiği, her dilek ve isteğin mercii; hiç eksiği, kusuru ve ihtiyacı olmayan, ulu, şanlı, dosdoğru, âdil ve güvenilir” demektir. Samed bu bağlamda Allah’ın zatını tanıtan sıfatlar arasında; sübûtî ve selbî sıfatlarından biri olarak görülür (Karagöz, 2016, s. 113). Samed kelimesinin Allah için “yaratılmışlık özelliklerinden münezzeh” manasında düşünüldüğü takdirde zatî-selbî, “herkesin, ihtiyaçlarının giderilmesi için yöneldiği varlık” anlamında yorumlanması halinde ise fiilî isim ve sıfatlar grubuna girdiği de ifade edilir (Topaloğlu, 2009). Samed aynı zamanda Allah’ın güzel isimlerinden (esmâü’l-hüsna) biri olarak Tirmizî, İbn Hibbân, Beyhakî, Hâkim ve İbn Mâce’nin esmâü’l-hüsna ile ilgili rivayetlerinde geçmektedir (Karagöz, 2016, s. 116). Samed’in alî, bâkî, melik, kuddûs, selâm, ganî ve muğnî isimleriyle de muhteva yakınlığı olduğu ifade edilir (Topaloğlu, 2009). Nitekim aşağıda değineceğimiz üzere bazı sahabe ve tabiîn âlimlerinin samed kelimesi hakkındaki beyanlarının bu isimlerin anlamlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

1.2. Kur’an’da “Samed” Kavramı

Samed kelimesi İslam’ın kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerîm’de yalnızca bir defa İhlâs Sûresi 2. Ayetinde **اللَّهُ الصَّمَدُ** (Allahu’s-samed) ifadesi içinde geçmektedir. Kelimenin burada “Yüce Allah’ın kendisine eş koşulan ilahlardan farklı olduğuna işaret” bağlamında (el-İsfahânî, 2010, s. 601) ve “Allah’ın birliği ilkesinin anlatılması sırasında O’nun yaratılmış özelliği taşımayıp herkesin kendisine sığınacağı yegâne varlık olduğu ifade edilirken” (Topaloğlu, 2009, s. 68) geçtiği görülür. Samed kelimesinin öncesi ve sonrası ile birlikte geçtiği toplam 4 ayetten oluşan İhlâs Sûresi ve meali şöyledir:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

1. De ki: O, Allah’tır, tektir. 2. Allah sameddir. 3. Doğurmamış ve doğmamıştır. 4. O’nun hiçbir dengi yoktur” (Karaman vd., 2020, s. 714).

Kur’an meallerinde “Allahu’s-samed” ifadesinin genellikle “Allah sameddir” şeklinde aktarılıp buradaki samed kavramının “Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 704) ya da “Allah, O eksiksiz sameddir” şeklinde ifade edilerek samed kavramı hakkında “Allah’ın her zaman bir ve her şeyin kendisinin olmasıdır, her dileğin yapıldığı, her şeyin kendisine yöneldiği Zat’tır” (Elmalılı Hamdi Yazır, 2011, s. 276) vb. açıklamaların yapıldığı görülür. Günümüz akademisyenlerinden Atay’ın (2013, s. 604) çevirisinde bu kavram “varlığı zorunlu olandır” şeklinde tercüme edilirken Bayraklı (2007, s. 41) tarafından hazırlanan Kur’an mealinde ise Allah’ı tanımlayan bir vasıf olarak “varlığını sürdürmek için hiçbir şeye muhtaç değildir, herkes O’na muhtaçtır” şeklinde açıklanmıştır.

1.3. Hadislerde “Samed” Kavramı

Bir kutsî hadiste İnsanoğlunun âhireti inkâr etmek suretiyle Allah-u Teâlâ’nın zatını yalanladığı, çocuk sahibi olduğunu söyleyerek onu kötülediği ifade edildikten sonra, Allah’ın “Hâlbuki ben bir ve tekim, samedim, ne evlât sahibiyim ne de herhangi bir ebeveymden doğdum,

kimse benim dengim ve benzerim değildir” buyurduğu nakledilir (el-Buhârî, 2002, “Tefsîr”, 112/1-2, s. 1271). Ayrıca samed kelimesinin masdarı olan “samed” kavramının ‘yönelmek’ anlamında bazı hadislerde geçtiği ve yine bir kısım hadislerde Allah’a izâfeten kullanıldığına yönelik tespitler bulunmaktadır (Bkz. Topaloğlu, 2009, s. 68).

Tirmizî’de samed kelimesin geçtiği İhlas Sûresi ile ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Übey b. Ka’b’dan gelen bir rivayette Müşriklerin Hz. Peygamber’e Rabbini bize tanıt, nesebi hakkında bilgi ver dedikleri, bunun üzerine Allah’ın İhlâs Sûresi’ni indirdiği nakledilir. Rivayetin içinde ayrıca “Samed doğmamış, doğurmamış, kul köle olunmaya değer bir efendidir. Doğan herkes mutlaka ölecektir. Ölen herkesin mirası da paylaşılacaktır. Allah ise; ölmez ve mirası da alınmaz. Hiçbir şey ona denk ve benzer değildir. Onun benzeri bir varlık da yoktur” ifadeleri geçer (et-Tirmizî, 1996, s. 380; et-Taberî, 1984, s. 346; el-Kurtubî, 2006, s. 560).

İkinci rivayet Ebu’l Âliye’den gelmektedir. Bu rivayette Ebu’l Âliye’nin şöyle dediği nakledilir: Hz. Peygamber “onların [müşriklerin] tanrılarında söz edince onlar: Haydi sen bize Rabbini tanıt dediler, bunun üzerine Cebrail ona bu sureyi getirdi: ‘De ki O Allah’tır. Bir tektir’ deyip onun benzerini zikretti. Fakat bu rivayette Übey b. Ka’b’dan diye rivayet etmedi” şeklindedir. Tirmizî bu rivayetin daha sahih olduğunu beyan etmiştir (et-Tirmizî, 1996, s. 380; el-Kurtubî, 2006, s. 560).

Kurtubî bu hadiste ‘O Allah’tır. Bir tektir’ lafzı sâbit olduğu gibi “samed” lafzının da açıklandığını ve İkrime’den de bunun benzeri bir açıklamanın rivayet edildiğini ifade eder (el-Kurtubî, 2006, s. 560).

1.4. Bazı Sahabe, Tâbiîn ve Sonraki Müfessirlerin “Samed” Kavramı Hakkındaki Görüşleri

Sahabe ve tâbiîn nesillerinden müfessirlerin Kur’an âyetleri ile ilgili açıklamalarının üçüncü kuşak olan tebeut-tâbiînden itibaren müstakil eserlerde derlenerek aktarıldığı bilinmektedir. Bundan sonra ise bu üç kuşak tarafından ortaya konan görüşleri derleyip aktaran kapsamlı tefsirler yazılmaya başlanmıştır (Bkz. Yolcu, 2016, s. 96). Bu eserler arasında 9. yüzyıl ortaları ile onuncu yüzyıl ilk çeyreği arasında yani Niketas Byzantios ile aynı dönemde yaşamış bir müfessir olarak Muhammed bin Cerîr et-Taberî’nin (839-923) 883 yılında tamamladığı bilinen *Câmiü’l Beyân an Te’vîli Âyi’l Kur’ân* adlı eseri Hz. Peygamber, sahabe, tâbiîn ve tebeu’t-tâbiînden gelen rivayetleri toplamasıyla meşhur bir eser olarak bu görüşlerin birçoğunu bir arada sunması bakımından samed kavramı ile de ilgili aydınlatıcı bilgiler sunar.

Taberî’nin eserine bakıldığında o döneme kadarki müfessirlerin samed kavramının anlamı ile ilgili farklı görüşler beyan ettikleri ve aslında bu görüşlerin samed kavramının sözlük anlamı olarak bir arada sunduğumuz anlamlarının farklı müfessirler tarafından söylenmiş ifadeleri oldukları görülür. Bu görüşleri gruplandırarak aktaran Taberî’nin nakline göre müfessirlerden bazıları samed kelimesine “içi boş olmayan, yiyip içmeyen” anlamı vermişlerdir. Bu görüşte olanlardan Abdullah İbn Abbas, Mücâhid, Şa’bî, Saîd b. Müseyyeb, Dahhâk, Abdullah b. Bureyde, Hasan-ı Basrî ve İkrime’den nakledilen bir görüşe göre samed, ‘içi boş olmayan’ anlamına gelir. Şa’bî, samed kavramını “yiyip içmeyen”, Âmir de “yemeyen” anlamında açıklamıştır. Saîd b.

Müseyyeb samed kelimesini ayrıca 'hişvesi', yani işe yaramaz tarafı olmayan şekilde izah etmiştir (et-Taberî, 1984, ss. 344-345).

İkrime'den ve diğer bazı müfessirlerden nakledilen başka bir görüşe göre samed kavramı "kendisinden dışarıya bir şey çıkmayan", "doğurmamış ve doğurulmamış" demektir. Bu görüşü beyan edenlerden Ebu'l-Âliye ve Muhammed b. Kâ'b'a göre samed "O, ne doğurmuş ne de doğurulmuştur. Onun hiçbir dengi yoktur" demektir (et-Taberî, 1984, s. 346).

Şakîk, Ebû Vâil ve İbn Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre "samed", 'efendiliği zirveye ulaşmış olan' demektir. İbn Abbas'ın samed kelimesinin "efendiliğinde zirveye ulaşmış" anlamıyla ilgili olarak Allah'a nispetle şöyle dediği de nakledilir:

"Samed yüceliğinde ve şerefinde kemale ermiş azîm ve şerif, hilminde kâmil olan halîm, zenginliğinde kemale ermiş ganî, ceberûtunda kemale ermiş cebbâr, ilminde kâmil olan alîm, hikmetinde kâmil olan hakîm, velhasıl O, şeref ve ululuğun her çeşidinde en mükemmel olandır. Bu sıfatlara sahip olan sadece o Allah'tır. Bu sıfatlar, O'ndan başkasına layık değildir"(et-Taberî, 1984, s. 346).

Katâde ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen başka bir görüşe göre ise samed 'daim olan ve bâkî kalan' demektir. Yine Katâde'den rivayetle samedin "mahlûkatından sonra bâkî kalan" anlamına geldiği nakledilmiştir. Taberî Arap şiirinden içinde samed kelimesi geçen bazı beyitler naklederek Araplar nezdinde samed'in kendisine başvurulmuş ve kendisinden üstün biri bulunmayan efendi manasında kullanıldığını, âyette geçen samed kelimesinin de bu anlamda yorumlanmasının daha uygun olacağını söyler (Bkz. et-Taberî, 1984, ss. 347-348, 1996, ss. 273-274; ayrıca bkz. Karagöz, 2016, ss. 113-114).

Kurtubî, Dahhâk'tan rivayetle İbn Abbas'ın samed kavramı için "ihtiyaçların kendisine sunulduğu kimsedir" dediğini de nakleder (el-Kurtubî, 2006, s. 558). Müfessir tâbiîlerden Süddî el-Kebîr (ö. 745) "Allah sameddir" ifadesiyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Arzu edilen hususlarda kendisine yönelen, bütün musibetlerde kendisinden yardım istenilendir"(es-Süddî el-Kebîr, 1993, s. 481; el-Kurtubî, 2006, s. 559). Süddî'nin samed kelimesinin aynı zamanda "içi boş olmayan" anlamına geldiğini söylediği de nakledilir (es-Süddî el-Kebîr, 1993, s. 481).

Kur'an'ın tamamını tefsir eden ilk müfessir olarak bilinen Mukâtil bin Süleyman (ö. 767) "Allah sameddir" ifadesini "O'nun yaratılmışlar gibi karın boşluğu yoktur" anlamında açıklamış ve bununla birlikte "mahlukatın ihtiyaçlarını kendisine arz ettiği ve onun önünde ikrar edip boyun eğdikleri efendi" anlamına geldiğinin söylendiğini de beyan etmiştir (Mukâtil bin Süleyman, 2006, s. 476).

Samed kelimesinin geçtiği İhlâs Suresi'nin nüzul sebebi ile ilgili olarak Taberî, müşriklerin Hz. Peygamber'e gelip ondan Rabbinin niteliklerini bildirmesini istemelerine karşılık ya da Yahudilerden bir grubun "Allah mahlûkatı yarattı, peki O'nu kim yarattı?" şeklindeki sorusuna cevaben bu surenin indirildiğini ifade eden bazı rivayetleri nakleder (Bkz. et-Taberî, 1984, ss. 442-443).

Kurtubî (2006, ss. 558-559); Ali, İbn Abbas, Ebû Vâil Şakîk bin Seleme ve Süfyân'ın şöyle dediklerini de nakleder: "Samed her türlü şeref ve efendilik alanlarında, efendiliği üstünlüğü en ileri derecede bulunan seyyid demektir". Buna örnek olarak da şairin şu beytinde bu anlamın

bulduğunu idile getirir: “Bir kılıçla tepesine dikildim, sonra ona dedim ki: Ey Huzeyfe! Al bu darbeyi sen (güya) seyyidsin, samedsin”.

Samed kavramı için Ebû Hüreyre'nin “hiç kimseye muhtaç olmayıp, herkesin kendisine muhtaç olduğu kimsedir”; Huseyn b. el-Fadl'ın “dilediğini yapan ve dilediğine hüküm verendir”, Mukâtil bin Hayyân'ın ise “hiçbir kusuru olmayan kâmil” anlamını verdiği de nakledilir (el-Kurtubî, 2006, s. 559). Samed kelimesinin dâim olan, bâkî kalan anlamıyla ilgili olarak sahabeden Zibrikân bin Bedr'in “Bir Seyyid ve Samed'in dışında dâim olan yoktur” dediği de nakledilir (et-Taberî, 1984, s. 347; el-Kurtubî, 2006, s. 559).

Taberî'den sonraki dönemlere ait tefsir eserlerinde Kurtubî'de görüldüğü gibi kelimenin diğer anlamlarına da işaret edilmekle birlikte “ihtiyaçlar için kendisine müracaat edilen” anlamının öne çıkarıldığı görülür. Mâtürîdî, tefsirinde “Allahu's-samed” ifadesini “Allah hiçbir şeye muhtaç olmayan, aksine her şey kendisine muhtaç olandır” şeklinde anlamlandırır ve ayeti “Cenâb-ı Hak zatının bir olduğunu zikredişinin ardından vafettiği birlik ilkesini zihinlere yerleştirmek için Samed olduğunu beyan etmiştir” şeklinde izah etmeye başlar. Mâtürîdî'nin açıklamasına göre samed şu anlama gelir: “Allah kendisinden başka herkesi (ve her şeyi) muhtaç konumda tutmuştur; öyle ki herkesin ihtiyaçları sebebiyle O'na yönelmesi vazgeçilmez bir gerçek olmuştur: Yaratılış açısından vücut bulmak, var olduktan sonra selâmet ve dirlik içinde olmak ve bir de lütfedilen varlığın devamını sağlamak açısından. Yokluktan sonra var oluş O'nsuz gerçekleşmez, vücut bulan varlığı sürdürmek de ancak O'nun sayesinde mümkündür. Kâinatta ihtiyaçlar her varlığı kuşatmıştır, tâ ki var olmak ve mevcudiyetini sürdürmek konularında her şeyden müstağni oluş Allah'a özgü kalsın ve O'nun zatından dolayı var olduğu, zatından dolayı varlığını sürdürdüğü, başkasının varlık özelliklerinden münezzehe olduğu (uzak) olduğu tam anlamıyla açıklık kazansın” (el-Matürîdî, 2019, s. 193).

Erken dönem İslam toplumunda Allah'a cismânî özellikler atfederek tanımlamaları nedeniyle Mücessime ve Müşebbihe olarak adlandırılan bazı grupların olduğu da bilinmektedir. Ancak onların düşüncelerini etkileyen faktörlerin; Kur'an-ı Kerim'de Allah'la ilgili olarak geçen arşa istiva (arş üzerinde karar kılma), nüzûl (yukarıdan aşağıya inme) gibi fiiller ile Allah'a yed, vech, ayn (el, yüz, göz) gibi organlar nisbet eden naslar nedeniyle ortaya çıktığı ve bu anlayışların doğuşunda antropomorfik uluhiyet anlayışına sahip Yahudiliğin etkisi yanında âyetlerdeki ifadeleri hakikat-mecaz ayrımı yapmaksızın zâhirine göre anlam verme ve Kur'an'ın tevhid ilkesini aklî yönden yeterince temellendirememesi gibi nedenlerin bulunduğu şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır (Bkz. Üzüm, 2020, s. 448). Dolayısıyla bu tür anlayışlar insan biçimci bir tanrı anlayışını yansıtmakta olup İslam'ın tevhid anlayışıyla uyum sağlamadığı gerekçesiyle çok sayıda İslam bilgini tarafından eleştirilmiş ve Allah'ın bir cisim olmadığı hususu erken dönemden itibaren inanç konuları üzerine yazılmış eserlerde vurgulanmıştır. Birkaç örnek vermek gerekirse İmam Azam Ebû Hanîfe (ö.767), İmam Şâfiî (ö. 820), Ahmed b. Hanbel (ö. 855), Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 884), Mâtürîdî (ö. 944) gibi âlimlerin eserlerinde Allah'a cisim özellikleri atfetmenin mümkün olmadığına yönelik beyanlar görülmektedir. Söz gelimi Ebû Hanîfe (ö. 767) *el-fıkhul-ekber* adlı eserinde Allah'a şey denilebileceğini ancak onun diğer şeyler gibi olmadığını; Allah için şeyin manasının cisimsiz, cevhersiz (öz maddesiz), arazsız, sınırsız, rakipsiz, eşsiz benzersiz olduğunu

beyan eder (İmam Azam, 2016, s. 27). Ebû Hanîfe Allah'ın sıfatlarından söz ederken de "onu kendisinin vasfettiği gibi bir, samed, doğurmamış, doğurulmamıştır, onun dengi yoktur..." şeklinde vasfettiklerini ifade eder (İmam Azam, 2016, s. 52). İmam Şâfiî (ö. 820)'ye nisbet edilen aynı isimli eserde de hiçbir şeyin Allah'a benzemediği ve O'nun sınırlı ve sonlu olmaktan uzak olduğu (İmam Şafiî, 2016, s. 45), Allah'ın cevher, cisim ve araz olmadığı (İmam Şafiî, 2016, s. 47) O'nun sûretinin hiçbir sûrete benzemediği, Allah'a renk, oluşum, tat, sıcaklık, soğukluk vb. şeyleri izafe etmenin câiz olmadığı, Allah'ın mekandan zamandan, sınırlılıktan ve sonluluktan münezzehe olduğu vs. hususlar ifade edilmiştir (İmam Şafiî, 2016, s. 51). Mâtürîdî (ö. 944) *Kitâbü't-Tevhîd* ve *Akâde Risâlesi* gibi eserlerinde Allah'ın cisim olması veya cisim diye adlandırılmasının câiz ve mümkün olmadığını vurgulamış (Mâtürîdî, 2017, s. 119; Yeprem, 2015, s. 19), *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* isimli tefsirinde ise samed kelimesinin ikinci anlamı olan kof/içi boş olmayan anlamını açıklarken yaratıklarda olan içi boş olma özelliğinin parçalardan oluşup içi sanki kof gibi birtakım yarı ve deliklerin bulunmasından ibaret olmalarını gösterdiğini, samed'in ise som anlamında "Allah'a ait olan vahdâniyetini nitelemesi ve başkasına ait ehadiyyet özelliğinden münezzehe oluşunun dile getirilmesi demek" olduğunu beyan etmiştir (Mâtürîdî, 2019, s. 394).

Samed kelimesi onuncu yüzyıldan sonraki tefsir literatüründe de ağırlıklı olarak "her şeyin kendisine muhtaç olduğu ama kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan" anlamında açıklanmıştır. Örneğin Zemahşerî'nin (ö. 1144) İhlâs Sûresi'nin 1. ve 2. ayetlerini şöyle tefsir ettiği görülür: "O, tanıyıp bildiğiniz; göklerin, yerin ve sizin yaratıcısı olduğunu ikrar ettiğiniz Allah'tır, birdir; ulûhiyeti ortaklık kabul etmeyecek şekilde tek başına yürütendir. Her mahlûkun, dileğini kendisine havale ettiği, O'ndan müstağni kalamadığı, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan Zat O'dur" (ez-Zemahşerî, 2020, s. 1462). Zemahşerî'ye göre ayette geçen es-samed ifadesi "O'nun tek 'kendisine muhtaç olunan' yegâne varlık oluşunun betimlenmesidir" (ez-Zemahşerî, 2020, s. 1463).

Zemahşerî samed isminin ilişkisi olduğu düşünülen diğer isimlerle ilgili olarak da açıklamalar sunar. Buna göre samed tanımlaması ile "Allah mutlak olarak 'kendisine yegâne muhtaç olunan' olunca [olduğu açıklanınca] bu da O'nun Gani (hiçbir şeye muhtaç olmayan) olduğu anlamına gelir. Allah'ın âlim olmasının yanı sıra ganî olmasında ise, çirkinin çirkinliğini ve kendisinin buna ihtiyacı olmadığını (çirkinliği yaratmaktan münezzehe olduğunu) bildiği için, O'nun çirkinliklerin fâ'ili olmayan bir âdil-i mutlak oluşu yatmaktadır" (ez-Zemahşerî, 2020, s. 1464).

Günümüz meâl ve tefsirlerinde de samed kavramının "hiçbir şeye muhtaç olmayıp herkesin kendisine muhtaç olduğu" anlamında açıklandığı görülür. Örneğin Türkiye Diyanet Vakfı yayınları arasında günümüz akademisyenlerinden oluşan bir heyet tarafından hazırlanan *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* adlı eserde "sûredeki bağlamına göre samed 'varoluş bakımından kimseye muhtaç olmayıp her şeyin varlık ve devamını kendisine borçlu olduğu vâcibü'l-vücut demektir" şeklinde açıklamada bulunulur (Bkz. Karaman vd., 2020, ss. 715-716).

Özetleyecek olursak samed kavramının Arapçada ağırlıklı olarak 1) "ihtiyaçlar için kendisine müracaat edilen yüce efendi"; 2) "dâim, bâkî"; 3) "içi boş olmayan" şeklinde üç temel anlamının bulunduğu görülmektedir. İslamî literatürde dinî bir terim olarak ise samed kavramının ilk iki anlamını kapsayacak şekilde "ihtiyaçlar için kendisine müracaat edilen fakat kendisi hiçbir şeye

muhtaç olmayan ebedî ve bâkî yüce varlık” anlamında Allah’ın sıfat ve isimlerinden birisi olarak açıklanmış ve kelimenin cisim algısı çağrıştıracak bir anlamının olmadığı da farklı dönemlerde yaşamış müfessirler tarafından vurgulanmıştır.

2. BİZANSLI YAZARLARIN “SAMED” KAVRAMINA VERDİKLERİ ANLAM VE BU ANLAM ÜZERİNDEN MÜSLÜMANLARIN TANRISI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Doğulu Hristiyan din bilginleri arasında İslam aleyhinde ilk reddiyeyi yazan Yuhanna ed-Dımaşkî (Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: Ioánnēs ho Damaskēnós/Ioannes Damascenus/John of Damascus/ ö. 749?) ile başlayan polemiksel gelenek Dımaşkî’nin yaşadığı manastırda eğitim alan ve onun eserlerini okumuş birisi olarak zihnî anlamda takipçisi ve öğrencisi olarak görülen Theodore Ebû Kurre (Becker, 1912, s. 178; Eichner, 1936, s. 136) ile Bizans’a geçmiş ve ondan sonra Niketas Byzantios ve diğer Bizanslı teolog ve bilginler eliyle devam ettirilmiştir. Bu bağlamda Theodore Ebû Kurre ile Niketas Byzantios’un eserlerinin kendilerinden sonra gelen Bizanslı yazarlara kaynaklık etmiş olmaları bakımından ön plana çıktıkları görülmektedir. Wolfgang Eichner Bizanslıların İslam hakkındaki görüşlerini ele aldığı makalesinde Bizanslı yazarların İslam hakkında aktardıkları bilgilerde birbirlerine bağımlılıklarını bir tablo içerisinde sunmuştur. Eichner’in verdiği bilgilere göre Theodore Ebû Kurre zihnî anlamda Dımaşkî’ye bağlı iken, Dımaşkî’ye atfedilen *Disputatio Saraceni et Christiani* ve 11. yüzyılda Samonas’ın *Disceptatio* eserleri Theodore Ebû Kurre’nin yazılarına dayanmaktadır. Ayrıca 11. yüzyıldan Euthymios Zigabenos’un *Panoplia Dogmatica* adlı eserinde yazdıkları Dımaşkî ve Niketas’ın yazdıklarının ötesine geçmezken, 12. yüzyıl yazarlarından Akominatos olarak da bilinen Niketas Honiatis’in *Thesaurus* adlı eserinde verdiği bilgiler ise Dımaşkî, Niketas ve Zigabenos tarafından verilen bilgilere dayanmaktadır (Bkz. Eichner, 1936, ss. 133-134). Ayrıca 14. yüzyılda Kantakuzenos ve 15. Yüzyılda II. Manuel Palaialogos gibi yazarlar da Niketas’ın eserindeki bilgilere dayanarak İslam hakkında eleştiri ve değerlendirmeler yapmışlardır.

Bu yazarların eserlerinde en dikkat çekici noktalardan birisi Müslümanların tanrı inancı hakkında ortaya koydukları düşünce ve eleştirilerde görülmektedir. Bu düşünce ve eleştirilerin kaynağının ise Theodore Ebû Kurre ve Niketas Byzantios’un eserlerinde Kur’an’da Allah’ı tanımlayan bir sıfat olarak geçen samed kelimesine Grekçe karşılık olarak verdikleri anlam olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Daniel J. Sahas’ın Dımaşkî hakkında yazdığı *John of Damascus on Islam. The ‘Heresy of the Ishmaelites’* adlı eserinde işaret ettiği bir nokta dikkat çekicidir. Sahas, Dımaşkî’nin eserinde Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği tevhid inancını kastederek “O, doğrulamamış, doğurmamış ve her şeyi yaratan” bir Tanrı’nın olduğunu söylüyor derken, Dımaşkî’nin “samed” kelimesini “her şeyi yaratan” anlamında aktardığını, sonraki Bizans polemikçilerinin ise bu kelimeyi “tamamen küre şeklinde/küresel” (*all-spherical*) ya da “yuvarlak dövülmüş/çekiçlenmiş öz” (*round hammered compact*) şeklinde Grekçeye tercüme ettiklerini ifade eder. Sahas’a göre “samed” kelimesini bu şekilde aktaran ilk kişi olan Niketas Byzantios muhtemelen ya Arapça bilgisi olmadığından ya da polemik amacıyla eserlerinde bu kelimeyi “tamamen küresel” (*all-spherical*) ve “her yönden çekiçlenmiş” (*hammered all around*) anlamında

Grekçe kelimelerle aktarmış ve Müslümanların Tanrı'yı katı bir cisim gibi anladıklarını, aksi halde ona yuvarlak bir şekil atfetmeyecekleri açıklamasını yapmıştır. Tanrı cismanî bir küre olunca da Müslümanların işitemeyen, göremeyen, idrak edemeyen ve hatta başkasının yardımı olmaksızın hareket edemeyen bir Tanrı'ya inandıklarını iddia etmiştir. Niketas'tan sonra Zigabenos (Euthymios Zigabenos/ 12. Yy.) ve Kantakuzenos (14. Yy.) gibi yazarlar da Niketas'ın ifadelerini olduğu gibi aktararak aynı algıyı devam ettirmişlerdir. Sahas, Niketas'ın ortaya attığı bu düşüncenin muhtemelen Theodore Ebû Kurre'ye dayandığı görüşündedir. Çünkü Arapça bilen Theodore Ebû Kurre "samed" kelimesini bir eserinde mecazî olarak 'sağlam şekilde çekiçlenmiş' (*firmly hammered in*) ya da 'masif/ sağlam' (*solid*) anlamında Grekçeye tercüme etmiştir (Bkz. Sahas, 1972, s. 77).

Craig L. Hanson (1996, s. 64)'un ifadeleri de Sahas'ın tespitiyle aynı doğrultudadır. Hanson'un verdiği bilgilere göre Niketas "samed" kelimesini önce "tam küre" (*all-spherical*) daha sonra da "masif/katı, çekiçle dövülmüş metalden yapılmış" (*made of solid, hammer-beaten metal*) şeklinde tercüme etmiştir. Hanson'a göre Niketas'ın, Theodore Ebû Kurre'nin "samed" kelimesine yaptığı mecazi tercümeden haberdar olduğu açıktır ve Niketas bu imgelemeyi daha olumsuz çizgilerle geliştirme yolunu seçmiştir. Buradan yola çıkarak da İslam'ı Tanrı'yı maddî bir kavram şeklinde benimseyen tuhaf ve hatta pagan bir din olarak tanımlayıp alay konusu etmiştir (Ayrıca bkz. Sahas, 2022, s. 439).

Wolfgang Eichner (1936, ss. 158-159)'in Bizanslı yazarların eserlerinde Müslümanların Allah inancına yönelik kavramsal tanımlamalarıyla ilgili tespitleri de Sahas ve Hanson'ın değerlendirmeleriyle örtüşmektedir. Makalesinde önce Dımaşkî'nin "samed" kelimesine verdiği anlama işaret eden Eichner, daha sonra Dımaşkî'nin öğrencisi Ebû Kurre'nin bu tanımlamayla yetinmeyip İslam'da Allah'ın 'tek' ve 'çekiçlenmiş' (μοννάξ, σφνρόττηκτος/"*einziger*", 'gehaemmerter') olduğu şeklinde ifade kullandığını belirtir.

İslam üzerinde yaptığı çok sayıda çalışmaları yanında 1966 yılında Kur'an'ın Almanca tercümesini de yapıp yayımlamış bir oryantalist olan Rudi Paret de samed kavramı ile ilgili makalesinde² "başta Bizanslı Niketas, hatta Ebû Kurre olmak üzere Hristiyan kelimcilerin (Kontroverstheologen) samed terimi münasebetiyle Müslümanları haksız yere, Allah'ı sabit bir gövde şeklinde tasavvur etmekle itham ettiklerini" belirtmiştir (Paret, 1995, s. 180). Ayrıca Bizanslı yazarların İslam'a yönelik polemiksel yaklaşımlarını inceleyen çalışmalarda Ebû Kurre ve Niketas'ın samed kavramına verdikleri anlam üzerinden Müslümanların tanrı inancına yönelttikleri eleştirilerin sonraki Bizanslı bilginler üzerindeki etkilerine sıklıkla dikkat çekildiği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada bu iki yazarın eserlerinde samed kavramının Grekçe çevirisi olarak verdikleri anlam ve bu anlam üzerinden yönelttikleri eleştiriler üzerinde durup daha sonra diğer yazarların değerlendirmelerini inceleyeceğiz.

² "Der Ausdruck samad in Sure 112, 2", *Der Islam* 56 (1979), s. 294-295: Bu makale "İhlas/2'deki samed İfadesi Üzerine" şeklinde Türkçeye çevrilip Paret'in diğer bazı makaleleriyle birlikte derlenerek Ömer Özsoy tarafından Kur'an Üzerine Makaleler (1995, Ö. Özsoy, Çev. Bilgi Vakfı Yayınları) adıyla kitap halinde yayımlanmıştır.

2.1. Theodore Ebû Kurre (Θεόδωρος Ἀβουκάρας; Theodoros Aboukaras / Theodore Abu Qurrah / Tawadrūs Abū Qurrah / ö. 820-825)

Edessa (Urfa) doğumlu olup İslam hakkında Arapça eserler yazan ilk Hristiyan din adamlarından biri ve 'Harran'ın piskoposu' olarak bilinen Theodore Ebû Kurre'nin hayatıyla ilgili olarak; gençliğinde Yuhanna ed-Dımaşkî'nin de hayatının son dönemini geçirdiği Kudüs yakınındaki Mar Saba manastırında keşiş olduğu, daha sonra Harran piskoposu olarak atandığı, Monofizit Hristiyanlara karşı münazaraları yanında gerçekleşmiş olup olmadığı kesin olmamakla birlikte Halife Me'mûn ile görüştüğü ve halifenin nezaretinde teolojik münazaralara katıldığına dair bilgiler nakledilmektedir. Ebû Kurre; Maniheistlere, Yahudilere, ikon karşıtlarına, Monofizit ve Nestûrî Hristiyanlık öğretilerine ve İslam'a karşı yazdığı polemiksel eserleriyle tanınmıştır. On altısı Arapça diğerleri Grekçe olmak üzere toplamda otuz kadar risale şeklindeki eserlerinde İslam öğretilerine doğrudan ya da dolaylı şekilde reddiyede bulunan Theodore Ebû Kurre'ye göre "Ortadoğu'da Hristiyanlık haricindeki dinlerin özellikle de İslam'ın insanlar tarafından kabul edilmesinin nedeni nefsanî arzulara hitap eden bir ahlak sunmalarıydı" (Lamoreaux, 2009, ss. 439-440; Ayrıca bkz. Griffith, 1997, ss. 273-257).

Theodore Ebû Kurre'nin Arapça yazdığı eserlerle Grekçe yazdıkları arasında kullandığı dil ve üslup açısından fark bulunmaktaydı. Arapça yazdığı eserlerde İslam'dan isim olarak nâdiren bahseden ve bunun yerine 'inanç iddiasında olanlar ve 'Tanrı tarafından kendilerine kitap indirildiğini iddia edenler' gibi ifadelerle Müslümanlara atflarda bulunan Theodore Ebû Kurre bu eserlerinde İslamî teolojideki terimleri kullanarak Hristiyanlık savunması yaparken Grekçe yazdığı eserlerde ise muhaliflerini daha açık şekilde Sarazenler (Sâre'nin kovduğu Hacer'in soyundan gelenler anlamında), Hacerîler ve Araplar gibi tabirlerle belirtiyordu. Grekçe eserlerinde argümanlarını oluştururken kullandığı dil Arapça olanlardakinin aksine incelikten uzak ve İslam peygamberini ahlâksızlıkla, delilikle, hakikati bilerek değiştirmekle ve en dikkat çekici olanı da Tanrı'nın düşmanı olmakla ve bir cine tutulmuş olmakla suçlayacak noktaya kadar ulaşıyordu. Theodore Ebû Kurre'nin Arapça yazdığı eserler pek fazla yaygınlık kazanmazken Grekçe yazdığı risaleler el yazması nüshalarla geniş çapta yayılmış ve popüler hale gelmişti (Lamoreaux, 2009, ss. 440-441; Ayrıca bkz. Simelidis, 2011, s. 910).

Bizanslı teologlar İslam'ın sunduğu tevhid inancının özünü yansıtmaması bakımından İhlâs Sûresi'nin taşıdığı önemin farkındaydılar. Onların bu sureye özel önem göstermelerinin bir başka nedeni de bu sûrenin Hristiyanların teslis şeklindeki Tanrı inançlarına karşı olduğunu düşünmüş olmalarıydı (Meyendorff, 1964, s. 122; Simelidis, 2011, s. 891). Teslis öğretisinin mutlak hakikat olduğuna inanan ve savunan bir Hristiyan teolog olarak Theodore Ebû Kurre de Grekçe yazdığı risalelerinden *Opusculum XX* olarak bilinen eserinde İhlas Sûresi'nin tercümesini yaparak İslam inancı hakkında eleştiride bulunurken sûrede geçen samed kelimesini Grekçeye οφροπῆκτος (*sphyropēktos*) kelimesiyle aktarmıştır. Theodore Ebû Kurre'nin eserinde İslam peygamberine "Hacerîlerin yalancı peygamberi" şeklinde ithamda bulunarak İhlâs Suresi'nin çevirisini yaptığı kısım eserin Reinhold Gleis ve Adel Theodor Khoury (1995, s. 99) tarafından yapılan Almanca çevirisinde şöyle geçer:

“Er sagte nämlich, von einem Demon besessen, <folgendes> : “Gott hat mich gesandt, das Blut derer zu vergießen, die das Göttliche als eine dreifaltige Natur verehren, und all derer, die nicht sagen: ‘Gott ist der Einzige, Gott ist der Beständige (mit dem Hammer geschmiedet), der weder zeugte noch gezeugt wurde und dem auch kein Teilhaber entstanden ist.”

[Yâni o [Muhammed] bir cin [ona] musallat olmuş halde iken [şunu] dedi: Tanrı beni Tanrısal olanı üç unsurlu bir tabiat olarak yüceltenlerin [teslise inananların] ve tüm ‘Tanrı tektir, Tanrı (çekiçle dövülmüş) sağlam/dayanıklı olandır, doğurmamış, doğurulmamış ve ortağı olmayandır’ demeyenlerin kanını akıtmam için gönderdi.]

Metnin Simelidis (2011, s. 910) tarafından yapılan İngilizce çevirisinde Theodore Ebû Kurre’nin kullandığı *sphyropēktos* kelimesi *solid* kavramı ile birlikte aktarılır:

“While possessed by a demon, he said: “God sent me to shed the blood of those who honor God as three hypostases and of all those who do not say: ‘God is one, solid (*sphyropēktos*), who did not beget and was not begotten and has no partner.”

[Bir cin [ona] musallat olmuş halde iken o [Muhammed] dedi ki: Tanrı beni Tanrıyı üç unsur sayanların [teslise inananların] ve tüm ‘Tanrı tektir, *sphyropēktos*’tur, doğurmamış, doğurulmamış ve ortağı yoktur’ demeyenlerin kanını akıtmam için gönderdi.]

Theodore Ebû Kurre’nin burada *samed* kelimesine Grekçe karşılık olarak verdiği *sphyropēktos* (*σφυρόπηκτος*) kelimesi “çekiçle sıkılaştırılmış/yoğunlaştırılmış” (*built compact with a hammer*), “sağlamlaştırılmış” (*consolidated*) ya da “sağlam/dayanıklı” (*well-built*) anlamına gelmektedir (Sophocles, 1900; Simelidis, 2011, s. 911). Daniel Sahas (2022, s. 436) ve Sidney Griffith (1997, s. 262) bu kelimeyi İngilizceye “küre şeklinde dövülerek sıkılaştırılmış” (*beaten solid to/into a ball*); *Glei ve Khory ise* yukarıda görüldüğü üzere “(çekiçle dövülmüş) sağlam/dayanıklı” (*Beständige “mit dem Hammer geschmiedet”*) şeklinde çevirmişlerdir. Simelidis (2011, ss. 910-911)’in ifadesine göre *Sphyropēktos* kelimesi Theodore Ebû Kurre’nin sûrenin son ayetinde geçen bir diğer kelime olan *kufuv* (denk) kelimesi için kullandığı *antimeristēs* (“ἀντιμεριστής”, ortak/partner) ile birlikte “*hapax legomena*” örnekleridir, yâni Grek edebiyatında sadece bir defa geçen kelimelerdir ve Theodore Ebû Kurre tarafından *samed* ve *kufuv* kavramlarına karşılık olarak üretilmişlerdir.

Ebû Kurre’nin eserinin Münih Eyalet Kütüphanesinde (Munich, Bayerische Staatsbibliothek, MS gr. 66, sixteenth century) bulunan ve eserin A nüshası olarak bilinen nüshada *samed* kavramına karşılık olarak *sphyropēktos* kelimesi bulunurken Fransa Millî Kütüphanesi’nde (Paris, Bibliothèque nationale de France, MS gr. 1111, eleventh century) bulunan Y nüshasında ise *sphyropēktos* yerine *στειροπηκτος* (*steiropēktos*), “kısır/barren-built,” ve sûrenin son ayetindeki “denk” kelimesine karşılık olarak verilen *antimeristēs* yerine *antimerimnētēs* (Simelides’ göre anlam: *the one who cares in turn/ sırayla bakan*) kelimesi geçmektedir. Simelidis, Lamouraux’un yayımladığı çeviride de kısır yapılı anlamına gelen *steiropēktos* kelimesinin geçtiğini ve Lamouraux’un “kısır yapılı terimi [*barren-built*] Kur’an’da geçen (genellikle ‘ebedî’ [*eternal*] ya da ‘mutlak’ [*absolute*] olarak tercüme edilen) *samed* teriminin ya kasıtlı bir yanlış tercümesi ya da bir yanlış anlama olduğu görünüyor” değerlendirmesini yaptığını belirtir. Simelidis buna karşın eserin eski nüshalarında bulunan bazı hatalardan söz eder ve metni Almanca tercümesiyle birlikte

yayımlayan Gleis ve Khory'nin de bu Y nüshasındaki farklılıkların metnin çoğaltıldığı dönemde yapılmış "bir keyfî düzeltme işlemi" (*eine frühe willkürliche Bearbeitungstätigkeit*) özelliği gösterdiğini ileri sürdüklerini belirterek A nüshasındaki kelimelerin orijinal metni yansıttığı kanaatini dile getirir (Bkz. Simelidis, 2011, ss. 911-912). Ancak bu metinde *sphyropēktos* yerine kısır-yapılı (*barren-built*) anlamına gelen *steiropēktos* kelimesinin bulunmasıyla ilgili olarak şöyle bir ihtimal de söz konusu olmuş olabilir: Eğer *steiropēktos* kelimesi Theodore Ebû Kurre'nin değil de metni çoğaltan[lar]ın keyfi bir düzeltme işlemi ile yaptığı bir hata olduğu varsayılırsa metinde bu düzeltme işlemini yapan[lar] sûrede samed kelimesinden sonra 3. ve 4. ayetlerde geçen "doğurmamış ve doğurulmamıştır" ifadelerinden yola çıkarak samed kelimesini "kısır" (*steiropēktos*) anlamında yorumlamış olmaları mümkündür. Bu durumda Theodore Ebû Kurre'nin yorumlayarak "çekiçle sıkılaştırılmış/sağlam/masif" anlamlarında *sphyropēktos* şeklinde aktardığı samed kelimesinin eserin düzeltilen nüshasında yeni bir yorumlamayla "kısır-yapılı" (*steiropēktos*) şeklinde aktarıldığı düşünülebilir.

2.2. Niketas Byzantios (Νικήτας Βυζάντιος / Nicetas of Byzantium/ ö. geç 9. Yy)

Bizanslı yazarlar arasında Dımaşkî ve Ebû Kurre'dan sonra İslam'a karşı yazdığı polemiksel eseri ile bilinen ve Samed kavramına verdiği anlamla kendisinden sonra Müslümanların inandıkları tanrının küre şeklinde metal bir cisim olduğu algısının oluşmasına neden olan diğer yazar Niketas Byzantios'tur. Filozof (*philosophos*), öğretmen (*didaskalos*) ve aristokrat (*patrikios*) ünvanlarıyla anılan Niketas'ın doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte eserlerinde yer alan bilgilerden yola çıkarak 9. yüzyılın erken ve geç dönemleri arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Niketas'ın 842-867 yılları arasında Bizans imparatorları III. Michael ve IV. Leo dönemlerinde yıldızının parladığı bilinmekte olup Abbasî hilafeti tarafından Bizans'a gönderilen iki mektuba karşı yazdığı cevabî mektuplar ve eserlerindeki diğer bilgilerden yola çıkarak 860-885 yılları arasındaki dönemde aktif görevde olduğu değerlendirilmiştir (Rigo, 2009a, ss. 751-752).

Niketas 870 yılı civarında Bizans İmparatoru III. Michael'in emri ile İslam aleyhinde yazdığı *Confutatio falsi libri quem scripsit Mohamedes Arabs* (*Refutation of the Book forged by Muhammad the Arab/Arap Muhammed tarafından uydurulan kitaba reddiye*) ya da *Refutatio Mohammedis* (*Muhammed'e Reddiye*) / *Refutation of the Quran* (*Kur'an'a Reddiye*) adlarıyla bilinen eserinde³ üç yerde İhlâs Sûresi'nde geçen "samed" kelimesine atıfta bulunmuştur.

İslam'a reddiye olarak yazdığı bu eserinde İslam'ın mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim'e 'bir taşralı kitapçığı' (*a rustic booklet*) ve 'eskilerin masalları' (*forged mythography*/literal: uydurma mitler koleksiyonu) (Bkz. Sahas, 1972, s. 77) gibi ağır hakaretli tabirler kullanmış olan Niketas, 30 bölümden oluşan eserinde Kur'an'ın Bakara Sûresi'nden Felak Sûresi'ne kadar (2-113) olan surelerine ve farklı sureler içinden seçtiği İslam'da Allah'ın kelâmı, Allah, kötülüğün kökeni, cennet ve melekler, Müslümanlar ve Hz. İbrahim'in mirası gibi konu ve kavramlar içeren bazı âyetleri Hristiyanlık öğretileriyle karşılaştırmalar yapmak suretiyle tenkit etmeye çalışmıştır (Rigo, 2009a, s. 755).

³ Niketas'ın İslam aleyhinde yazdığı bu eseri ile Abbâsî hilafetine gönderilen iki mektubu Almanca tercümeleriyle birlikte Karl Förstel tarafından 2000 yılında *Niketas von Byzanz* adlı eser içinde yayımlanmıştır.

Niketas'ın eserinde 30 kısım halinde yazdığı reddiye bölümlerinde (*Confutationes*) samed kelimesine karşılık olarak kullandığı *holosphyros* ve *holosyphairos* kelimelerinin geçtiği kısımların çevirileri şöyledir:

1. Niketas, önce eserinin 1. Bölümü olan *Confutatio 1'* de samed kavramını "tamamen küre biçimli" anlamındaki *holosyphairos* kelimesiyle aktarır:

"Teoloji alanında o [Muhammed] Tanrı küre biçimlidir ya da daha doğrusu kendi dediğine göre O'nu kesinlikle maddî bir cisim olarak düşünerek Tanrı tamamen küre biçimlidir (*holosyphairos*) [şeklindeki] bu dinsizce ifadeyi telaffuz etti. Aksi halde O bir küre şeklini alamazdı. Bu durumda [Tanrı] ona göre maddî bir küre olunca, O ne işitebilecek, ne de zihnen görebilecek, yâni meselâ başka biri tarafından hareket ettirilecek olursa ve hatta yokuş aşağı anlamsızca hareket ederse tekrar hareket edemeyecektir." (Förstel, 2000, s. 45; Sahas, 2022, s. 439; Simelidis, 2011, s. 903)

2. Niketas, ikinci olarak *Confutatio 18'* de samed kavramına karşılık olarak *holosphyros* kelimesini kullanarak İhlas Sûresi'nden söz eder:

"Yüz on birinci efsane şöyledir: "De ki, O Tanrı tektir, Tanrı *holosphyros'*tur. Kimseyi doğurmamış, O ne doğurulmuştur ne de kimse ona benzerdir. Eğer *holosphyros* küre şeklini değil de masif/sağlam ve sıkıştırılmışlık özelliğini niteliyorsa, bu da maddî cisimlerin bir özelliğidir" (Förstel, 2000, ss. 116-117; Simelidis, 2011, s. 903; Høgel, 2010, s. 117; Sahas, 2022, ss. 438-439). Förstel (2000, s. 117) bu kısmın tercümesinde *holosphyros'*a Almanca karşılık olarak "undurchdringlich" (nüfuz edilmez) kavramını kullanır.

3. Samed kavramı Niketas'ın eserinde son olarak İhlâs Suresi'nde geçen Allah tasavvuruna reddiyede bulunmak için yazdığı *Confutatio 24'* te "Yine Onun 'Tanrı *Holosphyros'*tur. Doğurmamış Ve Doğurulmamıştır' İfadesine Karşı" şeklindeki başlık içerisinde *holosphyros* kavramıyla aktarılır (Bkz. Förstel, 2000, ss. 126). Förstel (2000, s. 127) bu kısmın tercümesini yaparken Niketas'ın kullandığı *holosphyros* kelimesini yine "undurchdringlich" (nüfuz edilmez) kelimesiyle Almanca'ya aktarır.

Simelidis (2011, s. 911) Ebû Kurre'nin kullandığı *sphyropēktos* kelimesinin aslında Niketas'ın eserinde geçen *holosphyros* kelimesinin aşan anlamlısı olduğunu ancak çağrıştırdığı anlam bakımından aralarında küçük bir fark bulunduğunu söyler. Simelidis'e göre *holosphyros* (ὁλόσφυρος) sağlam/masif olma durumunu (*condition of being solid*) ifade ederken *sphyropēktos* (σφυροπηκτος) aynı zamanda en azından *holosphyros'*tan çok daha ileri derecede sağlamlaştırma sürecini (*process of consolidation*) ifade eder.

Meyendorf (1964, s. 125) makalesinde *holosphyros* kelimesini "çekiçle dövülmüş metalden" (*of hammer-beaten metal*) şeklinde aktarırken Hanson (1996, s. 64) aynı kelimeyi "çekiçle dövülmüş masif/sağlam metalden yapılmış" (*made of solid, hammer-beaten metal*); Karl Förstel (2000, s. 117) "nüfuz edilmez/içine girilmez/içinden geçilmez" (*undurchdringlich*) şeklinde çevirmiş; Sahas (2022, s. 434) da kelimenin literal anlamının "küre şeklinde dövülmüş masif metalden yapılmış (*made of solid metal beaten to a spherical shape*) olduğunu ifade etmiştir.

Batılı araştırmacılar genel olarak samed kelimesine karşılık olarak verilen Grekçe kelimelerin doğru bir çeviri olmadığına ve/veya bu kelimelerin kullanımının arka planında ön yargı ve polemiksel amaçların bulunduğu yönelik kanaatlerini dile getirmişlerdir. Simelidis (2011, s. 888) Bu bağlamda araştırmacıların samed kelimesine karşılık olarak verilen Grekçe kelimelere yönelik değerlendirmelerinden söz ederken Khoury'nin bunu "acemice bir çeviri" olarak değerlendirdiğine işaret eder. Simelidis (2011, s. 888)'in de işaret ettiği araştırmacılarından Hanson, Theodore Ebû Kurre'nin samed kelimesine verdiği mecazi anlamdan haberdâr olduğunu düşündüğü Niketas'ın bunu daha olumsuz çizgilerle geliştirme yolunu seçtiğini (1996, s. 64) ve ilahî sıfat olan samed'e karşılık olarak tevbe ritüeli için oluşturdukları lanetleme metni içine de koydukları *holosphirosun* "aşağılama amaçlı olduğu besbelli bir çeviri hatası" (1996, s. 75) olduğunu beyan etmiştir. Sahas (1972, s. 77), Niketas'ın kelimeyi yanlış anlamasının "sadece bir kelimenin dikkatten kaçmasıyla değil aslında bir önyargılı tutumun sonucu ve Allah hakkındaki Kur'ânî beyanın yanlış yorumlanması" olduğunu; Kees Versteegh (1991, ss. 61-62) bunun "kelimeyi Arapçaya bu anlamda (*sphyropektos*) ilk çeviren Theodore Ebû Kurre'nin zamanından itibaren İslam aleyhinde yazılmış Hristiyan polemikleri içerisindeki standart örneklerden biri" olduğunu; Griffith (1997, s. 262) ise Niketas'ın çok literal anlamda başlangıçta muhtemelen polemiksel nedenlerle seçilmiş bu kelimeyi Müslümanların maddî, cismânî bir Tanrı'ya inandıklarını iddia etmek için seçtiğini söylemiştir.

Niketas'ın eseri üzerinde inceleme yapan araştırmacılar ayrıca genellikle Niketas'ın Arapçaya hâkim olmadığı ve kullandığı çevirileri o dönemde mevcut bir Grekçe Kur'an çevirisinden almış olabileceği yönünde değerlendirmede bulunmuşlardır. Hatta Niketas'ın eseri Bizans'ta 9. yüzyılda Kur'an'ın tam veya kısmî bir Grekçe tercümesinin bulunduğu kanıtı olarak değerlendirilmiştir (Rigo, 2009a, s. 755). Christian Høgel (2013, s. 175). Kur'an'ın Batı dillerine yapılan ilk tercümesi ise 1143 yılında Cluny Manastırı Başrahibi Peter the Venerable'in direktifiyle oluşturulan tercüme heyetinde bulunan İngiliz Robert of Ketton tarafından Ortaçağ Hristiyan dünyasının resmî dili olan Latinceye yapılan tercümesi olmuş ve bu çeviri yaklaşık on ikinci yüzyıl ortalarından on yedinci yüzyıl geç dönemine kadar okunmuştur (Burman, 2007, ss. 15-16). Niketas'ın polemiksel olduğu belli olan ve Kur'an'ın gerçek mesajını kavrama noktasında bir dikkat göstermediğini belirttiği bu risalesinde o dönemde mevcut olan çeviriden faydalanmış olduğu kanaatini dile getirir. Høgel'e göre Niketas, kullandığı Grekçe Kur'an'ı yorumlayarak aktardığında aktardığı içeriğin çoğunluğu biçimi bozulmuş ve yanlış bir şekilde sunulmuş, alıntı yaptığı yerlerde ise metni görüldüğü şekliyle basitçe kopyalamıştır. Bu nedenle Høgel, Niketas'ın yorumlamalarını genellikle Grekçe metnin hatalı bir yorumu olarak görürken yaptığı alıntılarının ise güvenilir olduğunu düşünür. Buna binaen Høgel, Niketas'ın aktardığı çevirilerde Arapça Kur'an metni ile kelime sıralaması birebir aynı olan kısımların o zaman Niketas'ın elinde olan Grekçe çeviriden alındığını, uyuşmayan yerlerin ise Niketas'ın yorumlamaları olduğunu söyler.

Simelidis de Niketas'ın kelimeye anlam vermekte zorlanmasından dolayı bu kelimeyi bir Grekçe Kuran çevirisinden almış olabileceğini düşünür. Bu Kur'an çevirisini kimin yapmış olabileceği konusunda da çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Tercümanın ana dilinin Arapça mı, Süryanice mi yoksa Grekçe mi olduğu ya da Hristiyan olup olmadığı ve çevirinin dil bilimsel

özellikleri gibi konularda akıl yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak ortada bir metin olmadığı için böyle bir çevirinin varlığıyla ilgili görüşler varsayımdan öteye geçmemiştir. Mevcut olan yalnızca Niketas'ın eserinde 112 parça halinde bulunan Kur'an'ın çeşitli bölümlerinden seçilmiş toplamda 200 civarında ayetin çevirisidir. Dolayısıyla yapılan tüm yorumlar Niketas'ın eserindeki çevirilere dayanmaktadır (Bkz. Simelidis, 2011, ss. 893-900; Bu konudaki görüş ve değerlendirmeler için ayrıca bkz. Versteegh, 1991, ss. 52-68).

2.3. Niketas'ın İzinden Gidenler

Bizanslı yazarlar samed kavramına ilk olarak Ebû Kurre'nin verdiği anlamın Niketas ile yerleşik hale gelmesiyle oluşan algıya dayanarak eserlerinde İslam peygamberine karşı söylem geliştirmeye ve Müslümanların bâtil bir Tanrı inancı olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Niketas'ın eserinin sonraki yüzyıllarda Euthymios Zigabenos, Nikitas Honiatis ve Bartholomaios dahil olmak üzere Niketas'tan sonraki neredeyse tüm polemikçiler için Müslümanların kutsal kitabının içeriği hakkında tek güvenilir kaynak olarak kaldığı bilinmektedir (Versteegh, 1991, s. 55).

Bu yazarlardan Euthymios Zigabenos'un 12. yüzyıl başlarında İmparator I Alexios Commenos'un (1081-1118) emriyle yaklaşık olarak 1110 yılı civarında yazdığı *Panoplia Dogmatikē* (*Armour of Doctrines / İnancın Zırhı*)(Rigo, 2011, s. 338) adlı eserinde Niketas'ın sözlerini aynen tekrar ederek Kur'an'ın şöyle dediğini iddia ettiği aktarılır : Kur'an diyor ki “Tanrı *holosphyros*, yâni küre biçimlidir. Bu maddî bir cismin şeklidir, sağlam ve sıkıştırılmış olma özelliği gibi bu da maddî bir cismi niteler. Bu durumda ona göre maddî bir küre olunca, O (Tanrı) ne işitebilecek ne de görebilecektir ve O rastgele yokuş aşağı hareket ettirilebilir ve düzensizce yuvarlanabilir”(Simelidis, 2011, s. 305; Ayrıca bkz. Sahas, 2022, s. 441).

Niketas'ın samed kavramı üzerinden Müslümanların tanrı inancı hakkında verdiği bilgiler Zigabenos'tan sonra Akominatos olarak da tanınan Bizanslı tarihçi Nikitas Honiatis'in (Nicetas Choniates/ yaklaşık 1155-1217) eserlerinde aynı şekilde işlenmiştir (Eichner, 1936, s. 159; Zorzi, 2012, ss. 132-136).

Ayrıca muhtemelen 13. yüzyılda yaşadığı düşünülen polemikçilerden Edessa(Urfa)lı Bartholomaios (Bartholomaios Edessēnos / Bartholomew of Edessa / Bartholomaios von Edessa) Müslümanlar aleyhinde yazdığı *Confutatio Agareni* (Hacerîlere Reddiye) adlı eserinde İslam öncesi Arapların taptıkları tanrılara atıfla “sabah yıldızı Zebo, Apfrodite, Cronus ve Chamar”ın Araplar tarafından tanrı zannedildiğini ve tüm bunların yaratılmış şeyler olduğunu söyleyerek Müslümanlara hitaben “aynı şey sizin Kur'an'ınızın başında rahmet ve merhamet bahşeden diye adlandırdığınız aynı isim için de geçerlidir. Bunlar; sizin dilinizde Alach [Allah], Samet [samed], TZamet dedikleriniz, yani açıkça *holosfyros* [όλόσφυρος] ve *holobolos* [όλόβολος: beaten solid/ çekiçlenmiş/dövme masif]⁴, algılanabilen ve şekli olan bir şeydir” (Simelidis, 2011, ss. 907-908; Eichner, 1936, ss. 159-160) diyerek Müslümanları cismânî bir Tanrı anlayışına sahip olmakla itham etmiştir.

⁴ Sahas (2022, s. 436) bu kelimenin anlamını “masif küre şeklinde dövülmüş” (*beaten to a solid ball*) olarak aktarır ve “tamamen küre biçimli” (*all-spherical*) anlamındaki *holosphairos* ile “çekiçle dövülmüş” anlamında *sphyropectos*, *sphyrelactos* ya da *sphyrelatos* kelimeleriyle birlikte *holosphyros* kelimesinin bir eşanlamlısı olduğuna işaret eder.

14. yüzyılda Kantakuzenos (Ioannis Cantacuzeni/John VI Cantacuzenus/Johannes Kantakuzenos/John VI Kantakouzenos/1295-1383) yine samed kavramına verilen anlam üzerinden Hz. Muhammed'e karşı reddiyede bulunmuştur. Kantakuzenos sadece bir polemikçi din adamı değil aynı zamanda 1347-1354 yılları arasında Bizans imparatorluğu yapmış birisidir. Bizans tahtından indirildikten sonra Joasaph adını alarak rahip olmuş ve 1373'e kadar olan dönemde polemiksel ve apolojetik karakterli eserler yazmıştır. Kantakuzenos'un dönemin Bizans tarihi açısından ana kaynak olarak görülen *Historion biblia tessara* isimli eseri ve Yahudiler aleyhinde dokuz tane diyalog formundaki risaleleri yanında İslam'a karşı Hristiyanlığı savunmak üzere yazdığı *Apologiai tessares (Four Apologies / Dört Müdafaa)* ve Hz. Muhammed aleyhinde yazdığı *Logoi tessares kata Moameth (Four orations against Muhammad/Muhammed'e Karşı Dört Nutuk)* adlı eserleri meşhur olmuştur (Todt, 2013b, ss. 165-178, 2013a, ss. 45-46). Kantakuzenos bu nutuklardan 4.sünde (*Contra Mahometem 4*) Hz. Muhammed'e yönelik olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

"İblis Tanrıdan ayırır ve aynısı helakın oğlu Muhammed için de geçerlidir. Çünkü O [Muhammed] küre şeklinde [*holosphairos*] ve tamamen soğuk⁵ bir Tanrı'yı tazim ve tebliğ ediyor, ne doğurulmuş ne de doğurmuş olan bir Tanrı'ya ibadet ediyor, zavallı farkında olmaksızın Tanrı'ya değil maddî bir cisme tapıyor. Zira küre bir maddesel şekildir ve soğukluk maddî cisimlerin özelliğidir. Doğurmamış ve doğurulmamış tanrısıyla o ne maddî bir cisme ne de maddî olmayan gerçek Tanrı'ya değil bilakis dine saygısızın hayallerinde icat ettiği birine tapıyor. Işığı olmayan bir güneşi, susuz bir pınarı ve düşüncesi olmayan bir zihni yüceltmek tamamen gülünçtür – böyle bir Tanrı olmaz olsun [literal: mahvolsun]" (Simelidis, 2011, s. 904).

Kantakuzenos'tan sonra İmparator Manuel II. Palaiologos (1391-1425) da Hristiyanların Tanrısının *holosphairos* olmadığını Müslümanların ise Tanrı'nın *holosphairos* yani tamamen küre şeklinde olduğuna inandıklarını söylemiştir (Simelidis, 2011, s. 904).

Bizanslı yazarlar "samed" kelimesine verdikleri bâtil anlam üzerinden Müslümanların inandıkları ilahın küre şeklinde hayatsız bir cisim olduğuna inanmışlar ve hatta İslam'dan irtidat edip Hristiyanlığa girenlere 'Muhammed'in küre şeklindeki ilahının reddini' ifade eden bir lanetleme metni oluşturup bunu resmî bir tevbe ritüelinin son maddesi olarak uygulamışlardır. Bu ritüelin kökeninin Bizanslılarla Müslüman Arapların savaş halinde oldukları 880'li yıllara kadar gittiği değerlendirilmektedir (Rigo, 2009b, s. 822). Bu lanetleme metninin sonuncu maddesi olan 22. lanet (*the final anathema, No. 22*) ile ritüeli sonlandırma cümlesi şöyle formüle edilmiştir:

"Tüm bunlara ilaveten onun, hakkında 'O tek olan Tanrı'dır, *holosphyros* Tanrı, O kimseyi doğurmamıştır, o ne doğurulmuştur, ne de kimse ona benzerdir' dediği Muhammed'in tanrısını lanetliyorum. Muhammed ve onun *sphyrēlatos* (*/sphyrelaton*) Tanrısı da dâhil belirttiğim her şeyi reddederek ve lanetleyerek tek gerçek Tanrı olan Mesih'in tarafına geçiyorum" (Sahas, 2022, s. 434; Simelidis, 2011, s. 892; Meyendorff, 1964, s. 124).

Hanson (1996, s. 61), Simelidis'in burada transkripsiyonla "god *holosphyros*" olarak aktardığı ifadeyi makalesinde "çekiçle dövülmüş masif metalden yapılmış Tanrı" (*God made of solid, hammer-beaten metal*) şeklinde çevirir. Meyendorff aynı ifadeyi "ebedi Tanrı" (*God the Eternal*) şeklinde

⁵ Eichner burada parantez içinde "cansız" (*leblos*) kelimesiyle açıklamada bulunur. Krş. Eichner, 1936, s. 159.

aktarıırken açıklama olarak Grekçe metinde “çekiçlenmiş metalden” (*of hammer-beaten metal*) ifadesinin geçtiğini belirtir. Simelidis (2011, s. 892) ritüelin son cümlesinde geçen *sphyrelatos* kelimesinin de *holosphyros* ile eş anlamlı olduğunu ve buradaki bağlam içerisinde cismânî bir tanrıyı temsil niyetiyle aşığılayıcı bir ifade olarak kullanılmış görüldüğünü belirtir.

Bu ritüelde “Muhammed’in tanrısı” tabiriyle lanetledikleri kısım daha sonra Tanrı’ya hakaret içerdiği gerekçesiyle 1180’de İmparator I. Manuel Comnenus tarafından imparatorluk fermanıyla ilga edilmesine ve “Muhammed ve ona ilham eden” şeklinde değiştirilmesine rağmen Bizanslı din adamları uydurdukları lanetleme formülünü ritüellerinde kullanmaya devam etmişlerdir. (Rigo, 2009, ss. 821-824; Eichner, 1936, s. 160; İmparator I. Manuel zamanında uygulanan tevbe formülünün ritüelde kullanımına dair tartışmalar ve diğer ayrıtlar için bkz. Hanson, 1996, ss. 64-82)

Simelidis makalesini (2011, s. 912) sonuçlandırırken erken dönemde samed kavramının “içi boş olmayan” anlamında anlaşıldığına dair Taberî’nin eserinden gösterdiği bir örneğe dayanarak Niketas’ın kullandığı *holosphyros* ve Theodore Ebû Kurre’nin kullandığı *sphyropektos* kelimelerinin Batılı araştırmacıların öne sürdüğü gibi Müslümanların cismânî bir Tanrı’ya inandıklarını ispat etmek için kasıtlı olarak yanlış tercüme edilmiş kelimeler olmadığını, “sağlam/dayanıklı” (*solid*) ya da “som/masif” (*massive*) anlamına da gelebilen bu kelimelerin genellikle araştırmacılar tarafından yanlış tercüme edildiğini ve bunların samed kelimesinin erken dönemdeki Müslüman algısına uyan doğru ve kabul edilebilir çeviriler olduğu şeklinde makalesinde işlediği tezini yineler. Halbuki *sphyropektos* kelimesinin “çekiçle sıkılaştırılmış/yoğunlaştırılmış” (*built compact with a hammer*), sağlamaştırılmış (*consolidated*), ya da “dayanıklı/sağlam” (*well-built*) anlamına geldiğini (Bkz. Simelidis, 2011, s. 911) ve bunun *holosphyros* ile eş anlamlı olduğunu ifade etmiştir. *Holosphyros*’un anlamını açıklarken de bunun “tamamen çekiçle dövülmüş” (*beaten out entirely with a hammer*) anlamına geldiğini söyleyen de kendisidir (Krş. Simelidis, 2011, s. 898). Simelidis’in bu şekilde açıkladığı *holosphyros* kelimesini daha sonra “içi boş olmayan” anlamında yorumlayarak samed kelimesiyle özdeşleştirmesi isabetli görünmemektedir. Çünkü Niketas ve ondan sonraki Bizanslı polemikçiler (ki bunlar arasında Bizans’ın son yüzyılında imparatorluk yapmış VI. Kantakuzenos ve II. Manuel Palaiologos da bulunmaktadır) bunu mecazi anlamda yorumlamak bir tarafa, Müslümanların küre şeklinde bir cisme Allah ismini verip Tanrı olarak taptıklarını iddia etmişlerdir. Theodore Ebû Kurre’nin ölüm tarihinin muhtemelen 820 yılı olduğu ve Niketas’ın da eserini 870 yılı civarında yazdığı düşünülürse kasıtlı veya kasıtsız bir yanlış çeviri neticesinde ortaya çıkan bu algı ve inancın en azından 9. yüzyıldan II. Manuel Palaiologos’un imparator olduğu 1391-1425’e kadar yani 15. yüzyıl ilk çeyreğine kadar aynı şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Eichner (1936, s. 162) Bizans’ta Müslümanların tanrısı hakkında cismânî olmayan (*immaterialen*) ve merhametli (*gnädigen*) bir tanrı tasavvurunun değil bilakis bir “holosphyros tanrı” (Θεός ὀλόσφυρος) anlayışının egemen olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla bu kelimelerin Simelidis’in varsaydığı gibi masif/som anlamında yorumlanarak samed kelimesinin anlamlarından biri ile örtüştüğü varsayılsa bile gerek Theodore Ebû Kurre ve Niketas’ın gerekse sonraki Bizans polemikçilerinin bunu mecazi bir anlamda yorumlamadıkları ve Niketas’ın eserinden aldıkları *holosphyros* ve *holosphairos* tanımlamalarına dayanarak Hz. Muhammed’i ve

Müslümanları küre şeklinde cismânî bir tanrıya tapanlar olarak eleştirdikleri görülmektedir. Halbuki küre veya başka herhangi bir şekilde cismânî bir tanrı tasavvuru İslam öncesi dönemde Arapların içi boş cisimler olarak yapıp taptıkları putlara karşı Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği tevhid inancının esas olarak "herkesin ihtiyaçlar için kendisine müracaat ettiği ve kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin üstünde güce sahip yüce ve daimî bir varlık" şeklindeki Allah tasavvuruna tamamen zıt bir tasavvurdur. Ayrıca sahabe ve tabiîn rivayetlerinde ve sonrasında da samed kelimesinin ihtiyaçlar için kendisine başvurulmuş yüce efendi anlamına işaret edildiği ve bu anlamın ikinci yüzyıldan itibaren tefsirlerde öne çıkarılan bir husus olduğu tespit edilmiş bir durum olduğu gibi erken dönemde İmam Azam Ebû Hanîfe (ö. 767) ve İmam Şafî' den (ö. 820) Taberî, Mâtürîdî, daha sonra Zemahşerî vs. gibi bir çok müfessir ve âlim tarafından özellikle de inanç konuları hakkında yazılmış eserlerde Allah'ın bir cisim olmadığı ve O'na cismânî özellikler atfedilemeyeceği gibi hususların vurgulandığı görülmektedir. 800'lü yıllardan 1400'lü yıllara kadar Bizans bilginleri arasında Müslümanların küre şeklinde bir tanrıya taptıkları inancının devam etmesi ise Hristiyan Bizans toplumu ile Araplar ve daha sonra Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Türkleri gibi Müslüman toplumların birbirine komşu toplumlar olmasına ve İmparator Kantakuzenos'un askerî desteğe ihtiyaç duyduğu bir zamanda kızı Theodora'yı 2. Osmanlı padişahı Orhan Gazi ile evlendirdiği (Todt, 2013, s. 165) zamanda olduğu gibi zaman zaman yakın ilişkiler içerisinde olmuş olmalarına rağmen Ortaçağ boyunca dinî tasavvurlar bakımından uluslar ve kültürlerarası iletişimin ne derece kısıtlı olduğunu ve yanlış bir çeviri nedeniyle oluşan bir algı ve inancın bu kısıtlılığın devam ettiği dönemlerde en başta oluşturulduğu şekliyle devam ettiğini göstermektedir. Bu durum genel olarak çeviride ve özelde dinî metinlerin çevirisinde doğruluğun ne kadar büyük bir öneme haiz olabileceğinin açık bir göstergesidir.

Kur'an-ı Kerim'in 112. Sûresi olan İhlâs Sûresi 2. Ayetinde Allah'ı tanımlayan bir sıfat olarak geçen ve İslamî literatürde ağırlıklı olarak "ihtiyaçlar için kendisine müracaat edilen ve kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan" anlamında anlaşılan "samed" kelimesi Eichner (1936, ss. 159-160)'in ifadesiyle söylemek gerekirse Bizanslı din adamları ve bilginlerinin elinde şekillenebilen, masif ve küresel bir Tanrı resmine dönüştürülmüştür. Asıl ilginç olan husus ise Bizans'ın bilginleri olarak bilinen bu polemikçilerin İslamî literatürde karşılığı olmayan yanlış bir tercümeyle dayanarak oluşturulan ve İslam'ın Allah anlayışına tamamen zıtlık teşkil eden bir algıyı eserlerinde İslam inancının bâtil olduğunu göstermek amacıyla argüman olarak kullanmış olmalarıdır.

SONUÇ

Samed kavramının İslam'ın meydan okumalarına karşılık vermek amacıyla polemiksel eserler yazan Theodore Ebû Kurre tarafından İslamî literatürde karşılığı olmayan bir anlamla Grekçeye çevrilmesi ve onun verdiği anlamın Niketas Byzantios tarafından genişletilerek aktarılması sonucunda Bizanslı yazarlar ve dolayısıyla Bizans toplumu içerisinde Müslümanların küre şeklinde çekiçlenmiş metalden bir cisme Tanrı olarak inandıkları şeklinde bir algı oluştuğu ve bu algı üzerinden İslam'ın Allah tasavvurunun yüzyıllarca Ortodoks polemikçilerinin eserlerinde tahkir edilerek alay edildiği anlaşılmıştır.

Dilsel yetersizlik, ön yargı, dinî bağnazlık ve düşmanlık gibi faktörlerin çeviride etkisi olması durumunda özellikle dinler ve kültürler arası iletişimin kısıtlı olduğu dönemlerde bir din mensuplarının başka bir dinin mensuplarının inançları hakkında yüzyıllarca devam edecek yanlış algı ve haksız ithamlara sebep olabileceği görülmüştür. Bu durum çeviride doğruluğun önemini, kelimelerin kullanıldıkları bağlam ve kastedilen anlama uygun şekilde tercüme edilmesinin algı ve inanç bakımından ne kadar etkili olabileceğini, özellikle dinî metinlerde geçen kelimelerin çevirisinde büyük dikkat ve hassasiyet gösterilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aksi halde bu iki Bizanslı yazarın kasıtlı ya da kasıtsız olarak yaptıkları hatanın altı yüzyıl boyunca devam ettirilip bir tenkit unsuru olarak kullanılmasında görüldüğü üzere uluslar ve kültürler arasında yanlış anlama ve algılamaya bağlı olarak gelenek haline gelebilecek olumsuz bakış açılarının ortaya çıkması mümkündür.

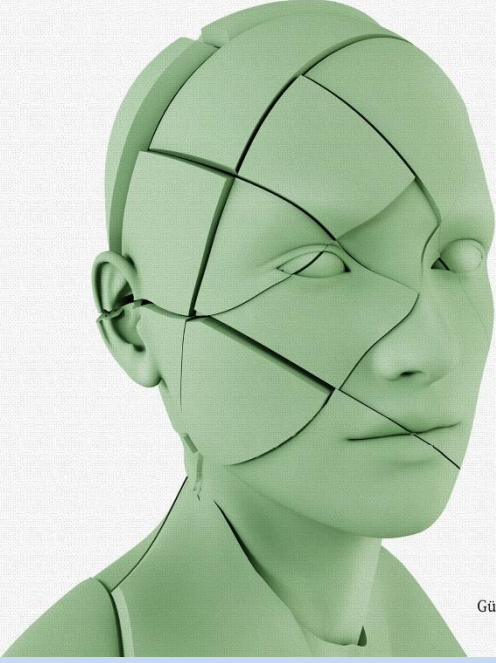
KAYNAKÇA

- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Atay, Hüseyin. (2013). *Kuran: Türkçe Çeviri*. Ankara: Atay Yayınları.
- Bayraklı, Bayraktar. (2007). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meali*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- Becker, Carl Heinrich (1912). "Christliche Polemik und islamische Dogmenbildung". *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 26(1-3). 175-195.
- el-Buhârî, Ebî Abdillah Muhammed İbn İsmâil (2002). *Sahihu'l-Buhârî*. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr.
- Burman, Thomas E. (2007). *Reading the Qur'ân in Latin Christendom, 1140-1560*. University of Pennsylvania Press.
- Eichner, Wolfgang (1936). "Die Nachrichten über den Islam bei den Byzantinern". *Der Islam; Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Islamischen Orients*, 23(3). 133-162.
- İsfahânî, Râgıb el- (2010). "S-m-d". *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*. Abdalbâki Güneş ve Mehmet Yolcu (Çev.). İstanbul: Çıra Yayınları.
- Förstel, Karl (2000). *Niketas von Byzanz, Schriften zum Islam*. Würzburg, Altenberge: Echter Oros-Verl.
- Glei, Reinhold ve Adel Theodor Houry (1995). *Schriften zum Islam: Johannes Damaskenos und Theodor Abū-Qurra* (Kommentierte griech.-dt. Textausg.). Würzburg, Altenberge: Echter Oros-Verl.
- Griffith, Sidney H. (1997). "Byzantium and the Christians in the World of Islam: Constantinople and the Church in the Holy Land in the Ninth Century". *Medieval Encounters*, 3. 231-265.
- Hanson, Craig L. (1996). "Manuel I Comnenus and the "God of Muhammad"". John Victor Tolan (Ed.), *Medieval Christian Perceptions of Islam*. New York, London: Garland Publishing.55-82.
- Högel, Christian (2010). "An early anonymous Greek translation of the Qur'ân: The fragments from Niketas Byzantios' Refutatio and the anonymous Abjuratio". *Collectanea Christiana Orientalia*, 7. 65-119.
- İmam Azam Ebû Hanife (2016). *El-Fıkhu'l Ekber*. Hamza Yaman (Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karagöz, İsmail (2016). *Esmâ-i Hüsnâ* (3. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman, Hayreddin vd. (2020). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. C. V. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim Meali* (Elmalılı Hamdi Yazır, Çev.; Mustafa Özel, Sadeleştiren). (2011). Batın Yayıncılık.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (2006). *El-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. C. 22. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Lamoreaux, John C. (2009). "Theodore Abu Qurra". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 1 (600-900)*. David Thomas ve Barbara Roggema (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 439-491.
- el-Mâtürîdî, Ebu Mansur (2017). *Kitâbü't-Tevhîd*. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık.

- el-Matürîdî, Ebu Mansur (2019). *Te'vilâtü'l Kur'ân Tercümesi*. Mehmet Erdoğan ve Yusuf Şevki Yavuz (Çev.). C. 17. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Meyendorff, John (1964). "Byzantine Views of Islam". *Dumbarton Oaks Papers*, 18. 113-132.
- Mukâtil bin Süleyman (2006). *Tefsîr-i Kebîr*. M. Beşir Eryarsoy (Çev.), C. 4. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Paret, Rudi (1995). *Kur'ân Üzerine Makaleler*. Ömer Özsoy (Çev.). Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları.
- Rigo, Antonio (2009a). "Nicetas of Byzantium". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 1 (600-900)*. David Thomas ve Barbara Roggema (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 751-756.
- Rigo, Antonio (2009b). "Ritual of Abjuration". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 1 (600-900)*. David Thomas ve Barbara Roggema (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 821-824.
- Rigo, Antonio (2011). "Euthymius Zigabenus". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 3 (1050-1200)*. David Thomas ve Alex Mallett (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 338-340.
- Sahas, Daniel J. (1972). *John of Damascus on Islam*. Leiden: Brill.
- Sahas, Daniel J. (2022). "'Ολόσφουρος"? A Byzantine Perception of 'the God of Muhammad'". *Byzantium and Islam*. Leiden: Brill. 433-450.
- Sarı, Mevlüt (1982). "Samede". *El-Mevârid*. İstanbul: İpek Yayın Dağıtım.
- Simelidis, Christos (2011). "The Byzantine Understanding of the Qur'anic Term al-Samad and the Greek Translation of the Qur'an". *Speculum*, 86. 887-913.
- Sophocles, E. A. (1900). *Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods (from B.C. 146 to A.D. 1100)*. New York: C. Scribner's Sons.
- es-Süddî el-Kebîr, İsmâil Ibn Abdurrahman (1993). *Tefsîrû's-Süddî el-Kebîr*. Muhammed Ata Yusuf (Ed.). Mansure: Dârü'l-Vefâ.
- İmam Şafî (2016). *El-Fıkhu'l Ekber*. Fethi Güngör (Ed.). Hamdi Gündoğar (Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1984). *Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. C. 30. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1996). *Taberî Tefsiri*. Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya (Çev.). C. 9. İstanbul: Hisar Yayınevi.
- et-Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa (1996). *El-Câmiü'l-Kebîr*. C. V. Beyrut: Dâr al-Gharb al-İslami.
- Todt, Klaus-Peter (2013a). "Islam and Muslims in Byzantine historiography of the 10th-15th centuries". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 5 (1350-1500)*. David Thomas ve Alex Mallett (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 35-46.
- Todt, Klaus-Peter (2013b). "John VI Cantacuzenus". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 5 (1350-1500)*. David Thomas ve Alexander Mallett (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 165-178.
- Topaloğlu, Bekir (2009). "Samed". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul: İSAM Yayınları. 68-69.
- Üzüm, İlyas (2020). "Mücessime". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: İSAM Yayınları. 448-449.
- Versteegh, Kees (1991). "Greek Translations of the Qur'ân in Christian Polemics (9th Century A.D.)". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 141(1). 52-68.
- Yeprem, Mustafa Saim (2015). *Mâtürîdî'nin Akîde Risalesi ve Şerhi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yolcu, Mehmet (2016). "İlk Dönem Tefsîr Kitapları ve Müellifleri (En-Nedîm'in el-Fihrist'indeki "Tesmiyetü'l-Kutub el-Musannefe fi Tefsiri'l-Kur'ân" Adını Taşıyan Listesi Bağlamında)". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2). 53-106.
- ez-Zemahşerî (2020). *El-Keşşâf*. Murat Sülün (Ed.). Nejdî Çığıl vd. (Çev.). C. 6. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Zorzi, Niccolò (2012). "Nikētas Chōniatēs". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 4 (1200-1350)*. David Thomas ve Alex Mallett (Ed.). Leiden, Boston: Brill. 132-144.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

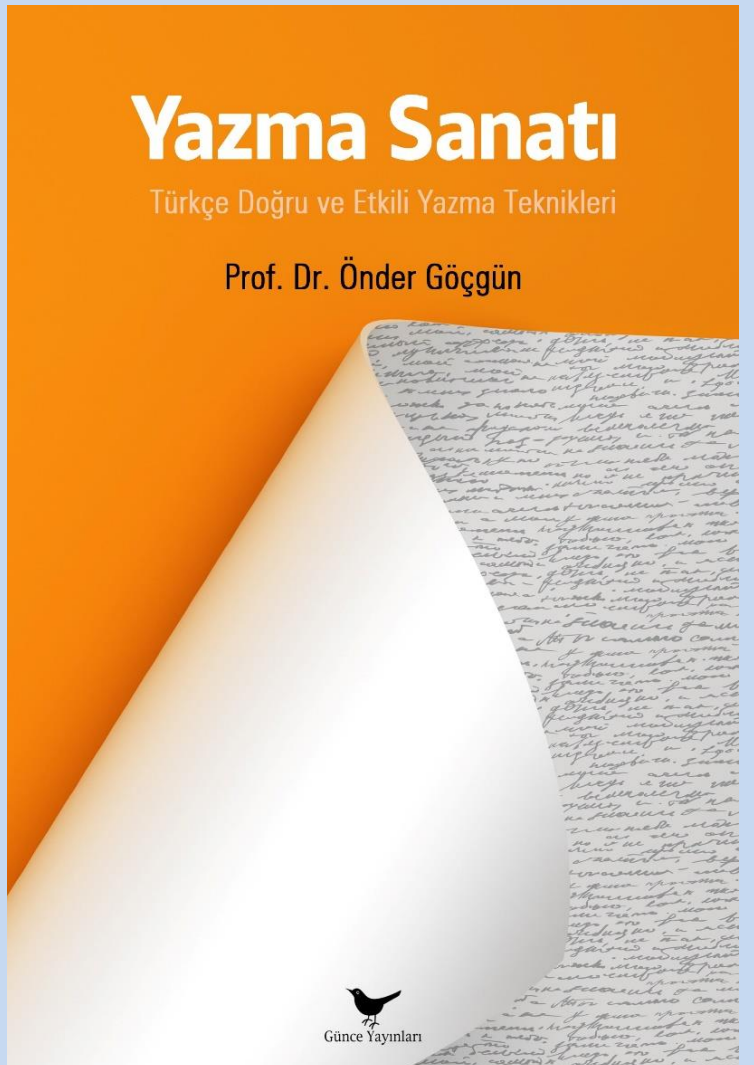

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

Dijital Dönüşümün Önemli Bir Parçası Olarak Ücretsiz Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları: Özellikler ve Yenilikler

ARŞ. GÖR. ERDEM CELAL GÖREN*

Öz

Çeviri çalışmalarında günümüze kadar farklı boyutlarda dönüşümler olmuştur. Sırayla dilsel, kültürel, sosyolojik ve şu anda içinde bulunduğumuz dijital olmak üzere dört dönüşüm vardır ve bu evreler birbirinden kopuk değil, iç içedir. Dijital evrede, teknolojinin çeviri sürecine nasıl dahil edildiği açıklanır ve çevirinin geleceğine dair öngörüde bulunmaya çalışılır. Günümüzde çevirmenlere yardımcı olan birçok dijital kaynak bulunmaktadır ve bunların çoğunu tek çatı altında toplayan bir araç söz konusudur: bilgisayar destekli çeviri (BDÇ) araçları. Üç temel etken, günümüzde müşterilerin BDÇ kullanan çevirmen tercihini artırmıştır. Bunlar standardizasyon, fiyat ve formattır. Bu etkenleri sırasıyla çeviri sürecini bir standart haline getirmek, özel alan terimcesi ve çeviri belleği ile tekrar çevrilmesi gerekmeyen terim ve cümleler için ücret ödememek ve belgedeki yazım biçimlerinin yani formatın korunması şeklinde açıklayabiliriz.

Ücretli BDÇ araçları yerel fiyatlandırma politikası güdülmeden yabancı para birimleri üzerinden satışa sunulmaktadır ve bundan dolayı serbest çalışan çevirmenler bu yazılımlara erişememektedir. Öte yandan, eklenti kurma imkânı sunan, bağış usulü ile geliştirilmeye devam eden ücretsiz BDÇ araçları, çeviri şirketleri tarafından da çevirmenler tarafından da kullanılabilir. Bu çalışmada, bahsi geçen ücretsiz BDÇ araçlarının özelliklerine vurgu yaparak kullanım yöntemlerini değerlendirip verimliliklerinin tartışılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, web tabanlı Smartcat veya masaüstünde çalıştırılan OmegaT gibi ücretsiz BDÇ araçlarından çevirmenlerin ve iş verenlerin nasıl kullanılacağı gösterilmekte ve işlevleri karşılaştırma yapılarak tartışılmaktadır. Sonuç olarak, eskiye kıyasla ücretsiz makine çevirisi hizmetiyle, özelleştirilebilir olmalarıyla ve geniş özellik yelpazesıyla ücretsiz araçların büyük oranda geliştikleri ve ücretli araçlara alternatif olarak kullanılabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: bilgisayar destekli çeviri, ücretsiz yazılım, dijital evre, makine çevirisi, Smartcat, MateCat, OmegaT, Memsorce

FREE COMPUTER ASSISTED TRANSLATION TOOLS AS AN IMPORTANT PART OF DIGITAL
TRANSFORMATION: FEATURES AND INNOVATIONS

Abstract

Translation studies have undergone transformations in different aspects up to the present day. There are four turns: linguistic, cultural, sociological and digital. These turns are not disconnected but intertwined. The digital turn explains how technology has been incorporated into the translation process and tries to predict the future of translation. Today, there are many digital resources available

to help translators, and there is one tool that unites most of them under one umbrella: computer-assisted translation (CAT) tools. Three main factors have increased clients' preference for translators using CATs today. These are standardization, price and format. These factors can be explained as standardization of the translation process, special domain terminology and translation memory to avoid paying for terms and sentences that do not need to be retranslated, and preservation of the format of the document.

Paid CAT tools are sold in foreign currencies without a local pricing policy and therefore freelance translators cannot access them. On the other hand, free CAT tools, which offer the possibility to install plug-ins and continue to be developed on a donation basis, can also be used by translation companies and translators. This study aims to emphasize the features of these free CAT tools, evaluate their usage methods and discuss their efficiency. To this end, this study shows how translators and commissioners can make use of free CAT tools such as the web based Smartcat or the desktop software OmegaT and discuss their functions in a comparative manner. As a result, it is concluded that free tools, with their free machine translation service, customizability and wide range of features, have improved significantly compared to the past and can be used as an alternative to paid tools.

Keywords: computer-assisted translation, free software, digital turn, machine translation, Smartcat, MateCat, OmegaT, Memsources

GİRİŞ

Bu çalışmada, günümüzde büyük çaplı çeviri işlerinde de, serbest çevirmenlerin kendi başlarına yürüttüğü küçük çeviri projelerinde de kullanılan bilgisayar destekli çeviri (Türkçe kısaltması BDÇ; İngilizcedeki karşılığı computer-aided translation ya da computer-assisted translation; İngilizce kısaltması CAT) araçlarının ücretli ve ücretsiz versiyonlarının kullanım şekillerinin anlatılıp farkları ortaya koyularak hem çevirmenlerin hem de çeviri çalışmalarında araştırma yürütenlerin bu araçları en verimli şekilde nasıl kullanacakları anlatılmış hem de ücretsiz araçların da yeterli birer vasıta oldukları kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkmış ve işleri otomatik hale getirmiş diğer birçok makineden biri olan bilgisayara elektronik sözlük, metin yazma, makine çevirisi, optik karakter tanıma ve daha nice faydalı yazılımın eklenmesiyle çevirmen üzerindeki yük azalmış olsa da sürecin baş döndürücülüğü aynı düzeyde kalmıştır. Zira çevirmenin bu sefer de eskisinden çok farklı olmayarak, önündeki masada açık olan kitaplara ve kaynaklara bakmaktan ziyade artık ekrana sığmayan sayısız pencere arasında geçiş yapması gerekmektedir. Çeviri edimini gerçekleştirmenin yeni ve süratli yolu olarak kabul edilmiş, günümüzde yaygın olarak kullanılan, özellikle de mütercim ve tercümanlık lisans müfredatlarındaki “Çevirmenler İçin Teknoloji” isimli derslerde uygulamalı olarak gösterilen, hem uzaktan hem de ofiste çalışan çevirmenlerin sıklıkla faydalandığı bilgisayar destekli çeviri araçları, makine çevirisi yapan Google Çeviri gibi yazılımlarla karıştırılmamalıdır. Ücretsiz ve masaüstü olarak çalıştırılan BDÇ aracı OmegaT'nin ana sayfasında dahi bu araçların profesyonel çevirmenler için tasarlandığından, kullanıcıların yerine çeviri yapmadığından bahsedilmektedir (The Free Translation Memory Tool - OmegaT, 2022). BDÇ araçları çevrimiçi yazılımlar olan ve belgeleri otomatik çeviren, dolayısıyla anlam ve

cümle yapılarında önemli kayıplara neden olan makine çevirisinden farklı işlevlere sahiptir (Taşdan Doğan, 2021, s. 179).

BDÇ araçları, adından da anlaşılacağı üzere sisteme kayıtlı çevirmenlerin önceki çeviri edimleri ile oluşan birikimli veri tabanlarına dayanmakta, yani bilgisayardan destek almaktadır. Bu araçlar, çevirmenlerin daha önce çevirdiği metinler ile mevcut proje arasındaki benzerlikleri tespit ederek çevirmenlere önerilerde bulunmakta, çeviri sürecini kolaylaştırmakta ve benzer içeriklere sahip tüm çeviri metinler arasında tutarlılık sağlamayı amaçlamaktadır (Alotaibi, 2020, s. 2). Bu araçlar, son teknolojik gelişmelerle neredeyse birçok endüstriden çalışanın işlerini kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda eklentilerle de geliştirilebilmektedir. BDÇ araçlarının faydaları en çok üç başlıkta önce çıkmaktadır. Bunlar standardizasyon, fiyat ve formattır. Bu etkenleri sırasıyla çeviri işlerini ve çıktılarını standart bir süreç haline getirmek, özel alan terimcesi ve çeviri belleği ile tekrar çevrilmesi gerekmeyen ifadeler için ücret ödememek ve belgedeki yazım biçimlerinin korunması şeklinde açıklayabiliriz.

Söz konusu araçların bütün bu faydalarına rağmen sosyal mecralarda ve makalelerde yürütülen anket sonuçlarına bakıldığında, diğer birçok endüstride olduğu gibi bu teknolojiye de haberi olmayan, haberi olsa da faydalarını tam olarak bilmediğinden tercih etmeyen kullanıcı kesiminin mevcut olduğu görülmektedir. Serbest çevirmenleri hedefleyen üyelik tabanlı bir web sitesi olan ProZ.com sitesinde yürütülen anket çalışmasına göre çevirmenler tarafından en çok kullanılan 3 BDÇ aracı, ücretli olan SDL Trados, Wordfast ve memoQ'dur (Tabor, 2019). Aynı ankette, çevirmenlere kullanmayı en az sevdikleri araçlar sorulduğunda ise ilk üçte SDL Trados, Across ve Wordfast görülmüştür. 88 farklı ülkeden 736 çevirmene anket yapan Zaretskaya vd. (2017) ise katılımcıların sadece 417'sinin düzenli olarak kullandıkları tek araç türünün çeviri belleği olduğunu saptamıştır. Bununla birlikte, katılımcılar arasında bu tür bir teknolojiyi hiç duymamış 70 ve bu teknolojiye aşina olup yine de kullanmak konusunda isteksiz olan 100 kişi bulunmaktadır.

Bu çalışmada, nitel içerik analizine dayalı bir karşılaştırma yapılarak piyasada bulunan BDÇ araçları kullanım maliyeti ve kullanım şekilleri ile sınıflandırılmış ve sınırlandırılmıştır. Ücretli BDÇ araçları yerel fiyatlandırma politikası güdülmeden yabancı para birimleri üzerinden satışa sunulmaktadır ve bundan dolayı sadece serbest çevirmenler değil şirketler de bu yazılımlara erişememektedir. Eklenti kurma imkânı sunan, bağış usulü ile geliştirilmeye devam eden ücretsiz araçlar, yeni kurulmuş veya bütçesi yeterli olmayan çeviri şirketleri tarafından da kullanılabilir. Dolayısıyla, çeviri şirketlerinin özel alan terimcesi, çeviri belleği gibi paketler de dahil edebildikleri BDÇ araçları, bu çalışmanın araştırma nesnesidir. Bu çalışmada, bahsi geçen ücretsiz araçlar kısaca tanıtılıp önemli özelliklerine vurgu yaparak kullanım yöntemlerini değerlendirip BDÇ araçlarının etkinliği tartışılacaktır. Bunun için araçlar, üç yönden incelenecektir: UI olarak isimlendirilen kullanıcı arayüzü, UX olarak isimlendirilen kullanıcı deneyimi, araçların birbirine kıyasla sundukları imkanlar. Bu hedef doğrultusunda, web tabanlı kullanılan Smartcat veya bilgisayara kurularak masaüstünde çalıştırılan OmegaT gibi ücretsiz BDÇ araçlarının ve ücretli araçların farklarına işaret edilecek ve teknik özellikleri, avantajları ve dezavantajları ayrıntılı biçimde tartışılacaktır.

1. ÇEVİRİ VE TEKNOLOJİ

Teknolojinin insanların iş hayatına da özel hayatına da büyük etkileri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu etkiler yerine ve zamanına göre yapıcı veya yıkıcı olabilmektedir. Örneğin, tarihe Luddite isyanları ismiyle geçmiş ve 1811-1816 yılları arasında vuku bulmuş olaylar silsilesinde, İngiliz işçileri makineleşmeyi ve kötü çalışma koşullarını protesto etmek amacıyla tekstil makinelerini tahrip etmişlerdir (Vieira, 2020, s. 2). Teknolojinin yıkıcı gücünün direnişle karşılaştığı daha eski olaylara dair başka kayıtlar da mevcuttur. On altıncı yüzyılda Kraliçe I. Elizabeth, örgü makinesinin patent korumasını reddederek, kendilerince çalışan nüfusu korumaya çalışmıştır. Günümüzde teknolojinin geldiği ve teknoloji ile elde edilen imkanlara bakıldığında gelişime engel olunamadığını ve çalışan nüfusun artarak devam ettiğini görmek mümkündür. Bütün bu korkulara rağmen, dikkatli bakıldığında teknolojinin meslekleri direkt ortadan kaldırmaktan ziyade bazı mesleklerde belirli görevleri yerine getirdiği, hatta yeni iş kolları meydana getirdiği dahi söylenebilir.

Bu makalenin alanı olan çeviri ve teknoloji birlikteliği ise henüz çok yeni olmasına rağmen büyük gelişmeler katedilmiş bir zemindir. Çeviri çalışmalarının teknolojideki filizlenişi 1950'li yıllara, makine destekli çevirinin ortaya çıkışına dayanmaktadır. Çeviri teknolojilerinde ilk adım sayılan makine çevirisi, ilk kez 1954 yılında Georgetown Üniversitesi'nden Leon Dostert ve IBM'den Peter Sheridan tarafından IBM701 cihazı kullanılarak icra edilmiştir (Chan, 2015, s. 42). Dostert ve Sheridan çeviri teknolojilerindeki bu ilk adımı, Rusça cümlelerin İngilizceye çevirisini söz konusu cihazla halka açık gösterimle yaparak atmışlardır. Utah'ta ALPS (Automated Language Processing Systems) tarafından geliştirilen Çeviri Destek Sistemi (TSS) olarak bilinen bir BDÇ aracının ilk prototipi ise 1980'lerin ortalarında yayınlanmıştır. TSS'nin çok kelimeli bir işlemci içermesine ve daha önce çevrilmiş metinlere erişim sağlayan bir terimce yönetim sistemine sahip olmasına rağmen henüz ALPS'nin kar elde etmesini sağlayacak kadar gelişmemesi sebebiyle 1980'lerin sonunda piyasadan çekilmiştir (Garcia, 2005, s. 20). 2005 yılına gelindiğinde ise BDÇ araçlarının modern çağı başlamıştır. Aynı yıl, merkezi Birleşik Krallık'ta bulunan çok uluslu bir şirket olan SDL (Software and Documentation Localization) Trados'u satın almıştır ve 2009 yılında SDL Trados Studios 2009 olarak piyasaya sürmüştür. Bu olay vesilesiyle BDÇ'lerde işlevlerin tek bir özel arayüze entegre edilmesine doğru bir kayma görülmüştür (Garcia, 2015, s. 78). Geçiş yapılan bu sisteme daha sonradan "Çeviri Yönetim Sistemi" (İngilizcesi Translation Management System) adı verilmiştir (What Is a Translation Management System?, t.y.).

Günümüzde ise, çeviri ile alakalı ProZ.com gibi sosyal mecralara bakıldığında, piyasada birçok BDÇ aracı olduğu görülmektedir. Bu araçlar ücretli, kısmi ücretsiz ve tamamen ücretsiz araçlar olmak üzere üçe ayrılmaktadır ve internet üzerinde verimliliklerine dair kullanıcı yorumları bulmak mümkündür. Çeviri çalışmaları literatürüne bakıldığında ise ücretsiz ve ücretli araçlarla alakalı inceleme ve karşılaştırma makalelerinin azlığı ve güncel olmamaları göze çarpmaktadır. Manojlovic vd. (2020) çalışmalarında serbest çalışan bir çevirmenin bakış açısından, web tabanlı ücretsiz BDÇ aracı Smartcat ile Google Translator Toolkit (GTT) aracını karşılaştırmışlardır, lakin GTT aracı artık kullanıma açık değildir. Sorolla (2018) ise ücretsiz OmegaT aracını ve ücretli Memsources'u (yeni adıyla Phrase TMS) karşılaştırarak Memsources'un

ekip yönetimi açısından avantajlı olduğunu öne sürmüştür ancak açık kodlu geliştirilebilir araç OmegaT, Avrupa Komisyonu Çeviri Genel Müdürlüğü (DGT) tarafından güncellenerek bu gereksinimleri de karşılar hale getirilmiştir. Apriliana vd. (2016) çalışmalarında ücretli Wordfast Pro aracını, hakkında detaylı bilgiler vererek ve ücretsiz araç OmegaT ile deneme metin çevirisi yaparak karşılaştırmışlardır ve Wordfast'ın kelimeleri bağlama daha uygun çevirdiği sonucuna ulaşmıştır. Lakin hangi araca ne tür bir çeviri belleği yüklendiğinden makalede ne yazık ki bahsedilmemiştir. Dolayısıyla OmegaT'nin daha verimsiz olduğunu düşünmek bu durumda yanlıştır. Kurniawati vd. (2016) çeviri piyasasında en pahalı araç olarak bilinen SDL Trados'un hakkında ayrıntılı bilgi verip nasıl kullanıldığını anlatmışlar ve Across isimli ücretsiz araçla karşılaştırmak için iki araç üzerinde de deneme metin çevirisi yapmışlardır. Ancak Across, bilgisayarın donanımını zorlayan ve çeviri mecrası ProZ.com'da en düşük puan alan kısmi ücretsiz yazılımlardan biridir.

Maalesef çeviri teknolojileri alanında Türkiye'de icra edilmiş lisansüstü ve doktora çalışmaları yok denecek kadar azdır. Zira, döviz kurlarının son yıllarda pandeminin de etkisiyle dalgalanması sonucunda ücretli araçlar, ne yazık ki birçok serbest çevirmen ve küçük çeviri şirketleri için ulaşılamaz olmuştur. Teknolojinin günden güne gelişme özelliği sayesinde yukarıda adı geçen araçların hepsi değişmiş, BDC araçları listesine yeni araçlar eklenmiştir. Yürütülen bu güncel çalışmada ise yukarıda ücretli araçları tavsiye eden ve zamanı geçmiş ücretsiz araçları karşılaştıran makalelerin aksine, piyasaya iddialı bir şekilde girmiş veya kendisini büyük oranda güncellemiş ücretsiz araçlar, web sitelerinde sunulan materyaller de dahil incelenerek kapsamlı bir şekilde karşılaştırılacak, kullanım şekilleri adım adım anlatılacak, ücretli araçlara bir alternatif olabileceği kanıtlanmaya çalışılacaktır.

2. İNCELENEN ARAÇLAR VE İZLENEN YÖNTEM

Çeviri teknolojileri adını alan bu genç alanda günümüze kadar yürütülmüş yoğun çalışmaların eksiklerini kapatması ve kolektif bir yansıması olması adına üç tür BDC aracı çalışılmıştır:

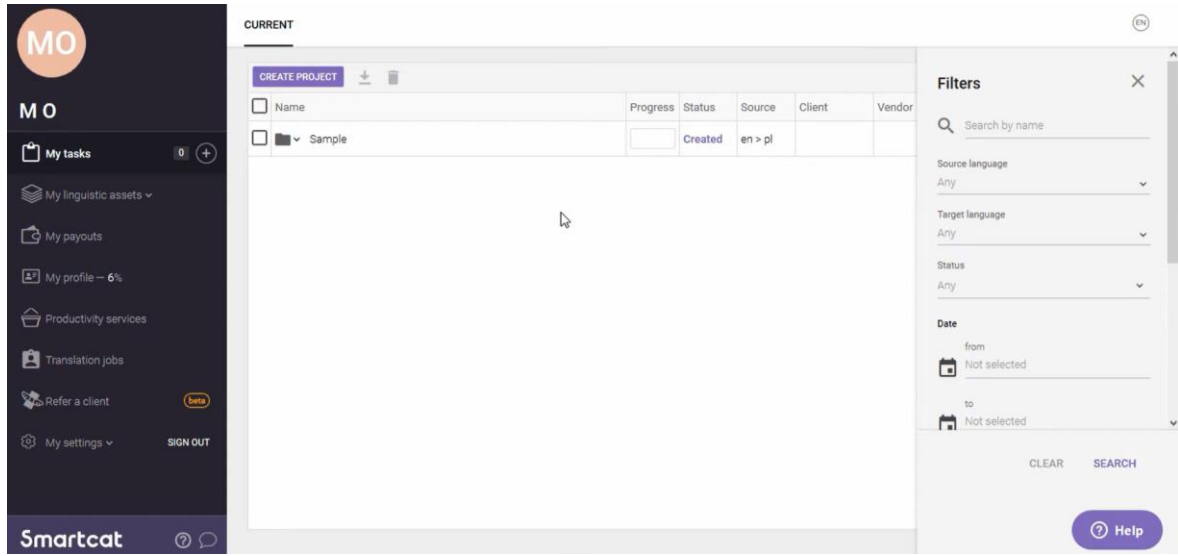
1. Ücretsiz web tabanlı araçlar
2. Ücretsiz masaüstü araç
3. Ücretli web tabanlı ve masaüstü araç

İlki için Smartcat ve Matecat, ikincisi için OmegaT, üçüncü tür için ise Memsourceseçilmiştir. Yukarıda belirtilen sınıflandırmaya göre ayrılan başlıklar altında sunulan araçlar, üç yönden incelenmiştir. Bu üç yön UI olarak isimlendirilen kullanıcı arayüzü, UX olarak isimlendirilen kullanıcı deneyimi, araçların birbirine kıyasla ek veya eksik özellikleridir

2.1. Smartcat

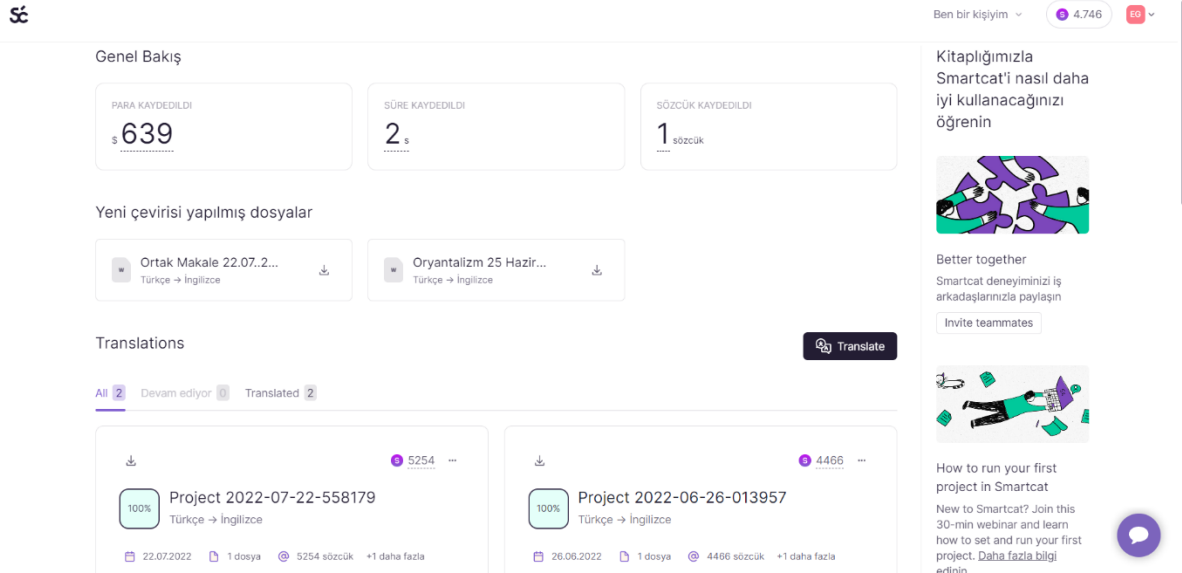
Smartcat 2014 yılında, dil hizmeti sağlayıcısı olan Rusya merkezli ABBYY Language Services tarafından şirket içi bir çözüm olarak geliştirilmiştir (*ABBYY Presents SmartCAT*, 2014). Yazılımın geliştirilmesinde, proje yöneticileri, çevirmenler, editörler gibi çeviri sürecinde öne çıkan aktörlerin süreci ortak yönetmelerine olanak tanınması hedeflenmiştir. Ayrıca diğer sektörler bulut tabanlı, kullanımı kolay yazılımlardan faydalanırken, çeviri teknolojilerinin karmaşık, pahalı ve

çoğunlukla masaüstü tabanlı ürünlerin pazara hakim olduğu 1990'larda sıkışıp kaldığını vurgulamışlardır (Saillard, 2017).

Şekil 1. Smartcat'ın eski arayüzü (MD Online, 2020)

SmartCAT, TM (çeviri belleği), MT (makine çevirisi) ve TMS'i (çeviri yönetim sistemi) güvenilir sözlüklerden biri olan ABBYY Lingvo ile birleştirerek kaynak metinle erek metin içinde uyumluluk araması yapabilmektedir (Filchenko & Anikina, 2018). Ayrıca farklı metin formatlarıyla çalışmaya izin vermekte ve PDF, JPEG ve benzeri dosyaların içindeki yazının taranmasını sağlayan OCR (optik karakter tanıma) desteği sunmaktadır. Platform serbest çevirmenlere sistem üzerinden çeviri işleri alabilme, çeviri yaptırmak isteyenlere ise çeviri hizmeti satın alarak iş akışını takip edebilme imkânı vermektedir. Şekil 1'de görünen ekran görüntüsü Smartcat'ın 2020 yılındaki arayüzüne aittir.

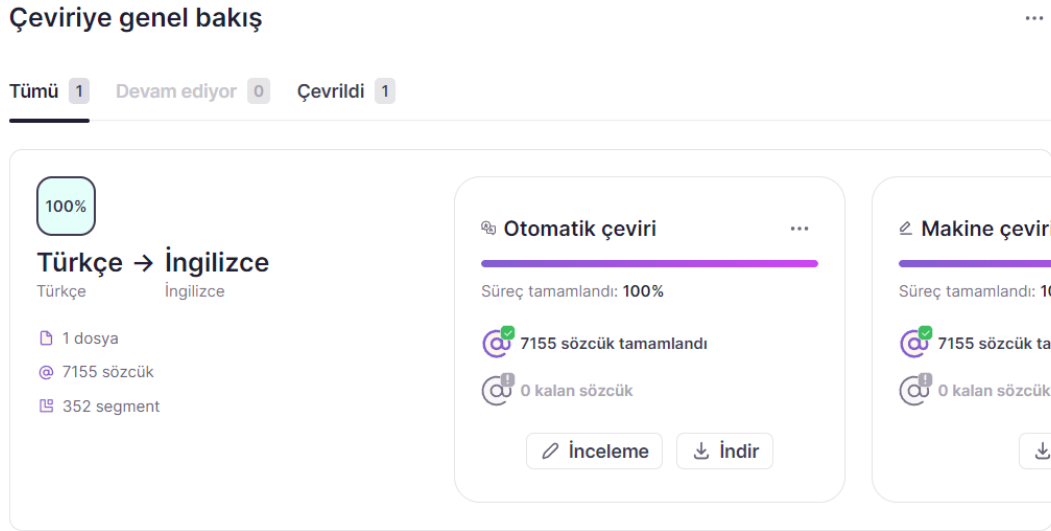

Şekil 2. Smartcat'ın yeni arayüzü (Smartcat, 2022)

2022 yılında kullanıma sürülen Şekil 2'deki güncellenmiş arayüz ise kaydolan yeni kullanıcıların karşılaşacağı platformu göstermektedir ve gayet kullanıcı dostu görünmektedir (*Meet the Brand New Smartcat UX with Role-Based User Experience*, 2022). Smartcat, kullanıma

sürülen yeni arayüzle çeviri sürecindeki aşamaları azaltmayı ve kullanıcıları rollerine göre ayırmayı amaçlamıştır. Lakin basitleştirilen arayüzde BDC araçlarının asıl kullanılma sebeplerinden olan çeviri belleği ve terimce ayarlama sayfaları bulunmamaktadır. Bu sayfalar, sağ üstte bulunan, işlevi rol değiştirme olan “Ben bir kişiyim” tuşuna tıklayarak “Yönetici” profiline geçince tekrar erişilebilir hale gelmektedir. Eski sürümde böyle bir durum olmadığı gibi bu tasarım, çevirmenin yolunu kaybetmesine sebep olmakta ve çeviri yapmayacak proje yöneticilerini de çevirmen profiline sahip olmaya zorlamaktadır. Sisteme kaydolun öğrenciler ve öğretmenler, şekil 2’deki sayfada sağ üstte görünen ve her ay yenilenen “smartwords” adlı kelime sayısı kadar makine çevirisini de ücretsiz olarak kullanabilmektedir. Makine çevirisi hizmetlerinin API kodları yabancı para birimleri üzerinden satıldığı için bu özellik öğrencilerin ve öğretmenlerin işine fazlasıyla yarayabilmektedir.

“Kişi” ismi verilen yeni arayüzle çeviri süreci kısaca 4 aşamadan ibarettir. İlk adım, şekil 2’de görünen sayfada “Translate” tuşuna bastıktan sonra ortaya çıkan pencerede çevrilecek metnin formatını seçmektir. Bu işlem, en bilinen Word, PDF ve PowerPoint’in de dahil olduğu 6 dosya formatı için documents; internet siteleri için website; Android, iOS ve Java uygulamaları için ise integration tuşuna basarak yapılmaktadır. İkinci adım, dosyayı seçmek ve sisteme yükledikten sonra, kullanılacaksa en çok bilinen 8 makine çevirisi motorundan birinde karar kılmaktır.

Şekil 3. Proje üzerine tıkladıktan sonra gelen "çeviriye genel bakış" sayfası

Üçüncü adımda ise anasayfada yüklenen belgenin ismine tıklanır ve ardından Şekil 3’te görünen “Çeviriye genel bakış” sayfasında “inceleme” yazısına tıklayarak editör sayfasına girilir.

Segment No	Kaynak Metin	Hedef Metin	Statüs	İşlem
5	Makale Türü	Makale Türü	3 MT	✓
6	Article Type	Article Type	MT	✓
7	Başvuru Tarihi	Başvuru Tarihi	3 MT	✓
8	Application Date	Application Date	MT	✓
9	Kabul Tarihi	Kabul Tarihi	2 MT	✓
10	Admission Date	Admission Date	MT	✓
11	Araştırma Makalesi	Araştırma Makalesi	MT	✓
12	Research Article	Research Article	MT	✓
13	Boş bırakınız	Boş bırakınız	3 MT	✓

Öneriler Uyumluluk araması Değişiklikler QA denetimi Segment yorumları Belge yorumları Preview

Şekil 4. Smartcat editör paneli

Şekil 4’te görünen sayfada, çevirmen paneli olarak da adlandırılan editörde, çeviriyi hızlandıracak ve verimli kılacak araçlar isteğe bağlı şekilde kullanılarak çeviri işi icra edilir. Bu araçlar ve fonksiyonları şu şekilde listelenip özetlenebilir:

1. *Öneriler:* Kaynak metin sütunundaki cümlelerin makine çevirisiyle üretilen karşılıkları MT etiketiyle, önceden çevrilip de çeviri belleğine kaydedilmiş benzer kelimeler içeren cümleler ise kısmi eşleşme yüzdeleriyle bu pencerede sunulur.
2. *Uyumluluk araması:* Kelimelerin veya sözcük gruplarının, projeye eklenmiş çeviri belleklerindeki yerini ve içinde buldukları cümlelerin çevirilerini görmeyi sağlar. Bu özelliği kullanmak için editör içerisindeki kelime veya sözcük grupları seçilerek klavyeden Ctrl+K kombinasyonuna basılır.
3. *Değişiklikler:* Makine çevirisinin ve çevirmenlerin, segmentleri hangi tarihlerde ve saatlerde, hangi şekilde ve hangi göreve (çeviri, kalite kontrolü vb.) binaen değiştirdiklerini gösterir.
4. *QA denetimi:* Bu araç, kaynak ve erek metin parçalarını karşılaştırarak tekrar edilmiş veya yanlış yazılmış bir ifade olup olmadığını, yanlış yazılmış veya eksik olan noktalama işaretleri vb. hataları denetleyip liste halinde sunar.
5. *Segment yorumları:* Bu araç altına eklenebilen yorumlar sayesinde çevirmen, emin olmadığı segmentlerde işverene veya proje yöneticisine sorular sorabilir veya bir ifadeyi neden belirli bir şekilde çevirdiğini anlatabilir.
6. *Belge yorumları:* Bu araç altında belgenin her segmentinde okunabilecek yorumlar yazılır.
7. *Preview:* Kaynak ön izleme olarak da adlandırılabilir bu araç, segmentin bulunduğu bağlamı daha iyi anlayabilmek için orijinal metnin bir ön izlemesini sunar. Bu şekilde çevirmen, kaynak belgede cümlelerin hangi formatta yazıldığını veya etrafında ne olduğunu, bilgisayar ekranında yeni bir pencere açmadan sadece editör sayfasında görebilir.

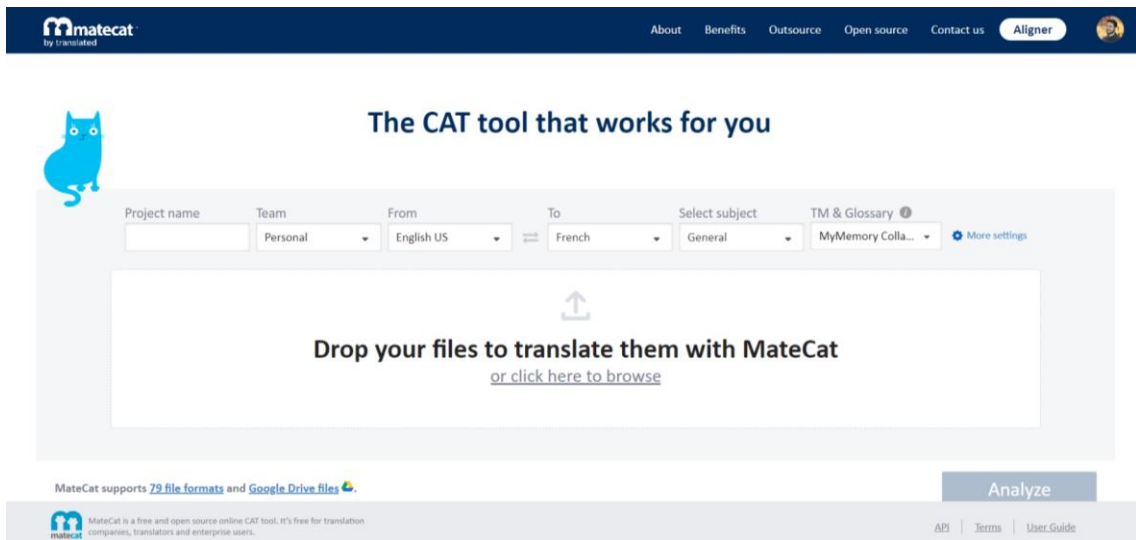
Dördüncü ve son adım ise editör sayfasının sağ üstünde bulunan tamamlama tuşuna tıklayarak belgeyi sonlandırmak ve çıktığı, yani erek metni indirmektir. Erek metin, nihai hedef olan yazım biçimleri korunmuş erek dildeki belge şeklinde indirilebileceği gibi, iki dilli DOCX veya tamamlanmamış çeviri gibi farklı şekillerde de indirilebilir. Smartcat internet sitesindeki

ödeme planları sayfasında ücretsiz kullanım kısmında, çalışma deneyimini geliştirmek ve Smartcat'i bütün kullanıcılar için hızlı kılmak amacıyla, tamamlanmış veya 45 gün boyunca aktif olmayan çeviri projelerinin otomatik olarak arşivlendiği yazmaktadır (*Plans & Pricing*, t.y.). Ücretsiz olarak kullanılabilen bir yazılımın sunucu giderlerinin olduğu ve sistemi sürdürülebilir kılmak için bu tür bir eylemin gerekliliği aşikâr olsa da bu durum, uzun süreli çeviri işi almayı düşünen çevirmenler için büyük bir dezavantaj haline gelmektedir.

Bütün bunlara ek olarak, yönetici sayfasında solda bulunan ekip sekmesinden e-posta ile ekip üyeleri davet edilip onlara şu beş farklı rol verilebilmektedir: dil uzmanı, kullanıcı, kaynak yöneticisi, proje yöneticisi ve yönetici. Dil uzmanı sadece atandığı belgeleri çevirebilir. Kullanıcı hem çeviri yapabilir hem de yapılmış çevirileri düzenleyebilir. Kaynak yöneticisi çeviri belleği ve terimcileri düzenlemekle yükümlüdür. Proje yöneticisi ise ekibi, projeleri, dil kaynaklarını, çevirmenleri ve ödemeleri denetleyebilir. Yönetici ise tam erişim ve yönetim kabiliyetine sahiptir. Bunca farklı rollerde kullanıcı oluşturabilmek, büyük çeviri projeleri için avantajlı bir özelliktir. Özetlenecek olursa, Smartcat özelliklerin tamamından faydalanmak için kurcalamayı gerektirmesine, ücretsiz versiyonda dosyayı belirli bir süre sonra erişilemeyecek şekilde arşive kaldırmasına rağmen birçok özelliği ücretsiz olarak sunan bulut tabanlı bir BDÇ aracı olarak bilgisayarı zorlamayan ve beraber çalışmayı mümkün kılan, birçok çevirmen ve çevirmen adayı tarafından kısa süreli çeviri işlerinde, eğitimde ve öğretimde tercih edilebilecek bir BDÇ aracıdır.

2.2. MateCat

MateCat, Avrupa Birliği 7. Çerçeve Programı tarafından hibe sözleşmesi kapsamında araştırma ve geliştirme için 2.500.000 Avro ile finanse edilen 3 yıllık bir projenin ürünüdür (*MateCat Project*, 2017). Matecat'ın kurucuları ve ana katkı sağlayıcıları uluslararası araştırma merkezi FBK (Fondazione Bruno Kessler), çeviri şirketi Translated, Maine Üniversitesi ve Edinburgh Üniversitesi'dir. 79 farklı dosya formatını ve Google Drive entegrasyonunu da destekleyen Matecat, lexiQA isimindeki çeviri kalitesi denetleme aracını da bünyesinde bulundurmaktadır ("MateCat with LexiQA", t.y.).

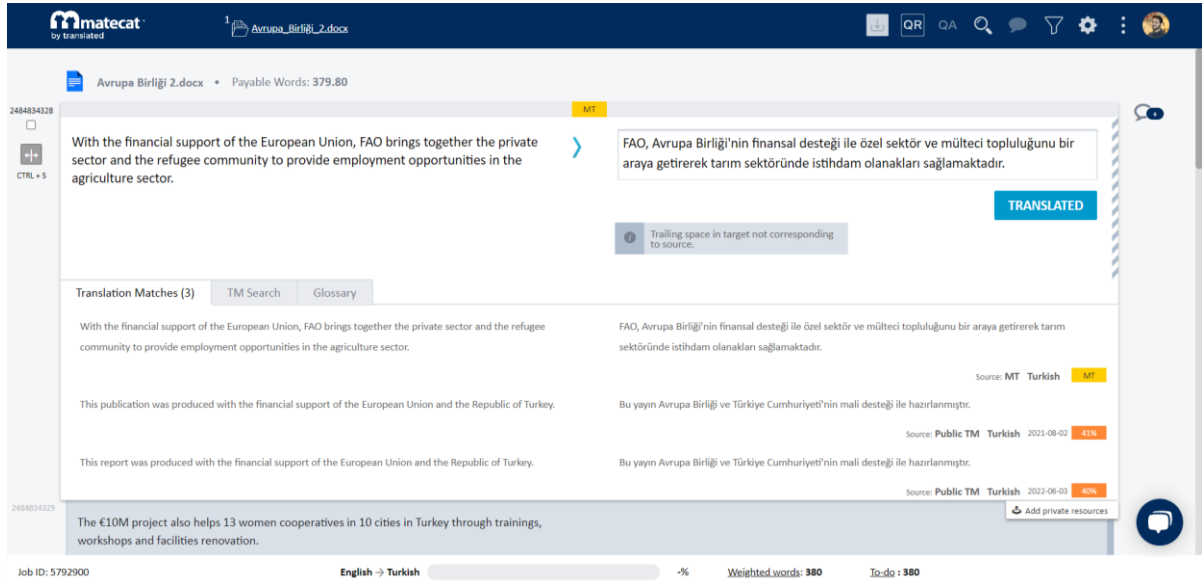

Şekil 5. MateCat ana sayfası (Translate a file with Matecat, t.y.)

Bu BDÇ aracında da adımlar ve sırası, diğer BDÇ araçlarına benzer durumdadır ve süreç 4 aşamadan ibarettir. İlk adımda çevrilecek dosya sürüklenerek şekil 5'te de görünen sayfanın

merkezindeki beyaz boşluğa bırakılır ve proje ismi, çeviriyi yapacak ekip, kaynak dil, erek dil, çevrilecek metnin konusu (hukuk, tıp, edebi vb.), çeviri belleği ve terimce belirlenir. Bu ayarlar her tür çeviri işi için yeterli olsa da MateCat' i basit bir platform olarak görünmekten kurtaran, isteğe bağlı olarak etkinleştirilebilecek araçlara en sağda bulunan "More settings" tuşuna basarak ulaşılır. Bu araçlar ve işlevleri sırayla şu şekilde özetlenebilir:

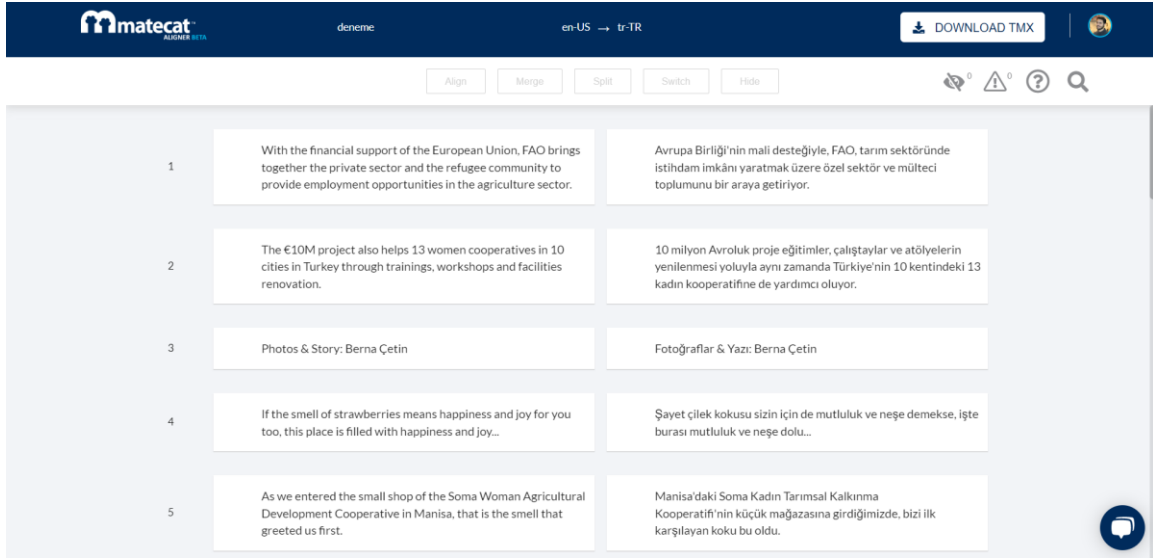
1. *Çeviri belleği ve terimce*: Projede kullanılacak çeviri bellekleri ve terimceler buradan eklenir ve etkinleştirilir.
2. *Makine çevirisi*: İsteğe bağlı olarak kullanılan makine çevirisi motorları buradan seçilir.
3. *Sesli yazım*: Bu deneysel araç etkinleştirildiğinde, segmentlerin sağ kısmında bir mikrofon sembolü belirir. Çevirmen, bu sembole tıklayarak mikrofona konuştuğunda, söyledikleri erek metin alanına otomatik olarak yazılır.
4. *Format etiketleri konum tahmini*: Yazı tipinin erek metinde de korunmasını sağlayan etiketlerin konumunu tahmin etmeye çalışır. Deneysel bir özellik olduğu ve tamamıyla doğru şekilde tahmin edemeyeceği için isteğe göre devre dışı bırakılabilir.
5. *Kalite denetimi*: Noktalama işaretleri, rakamlar, bağlantılar, semboller vb. denetlemeyi mümkün kılar.
6. *Çift dil eşleşmeleri*: Çevirmen kaynak ve erek dil dışında başka bir dile hakimse ve mevcut çeviri belleklerinden söz konusu dilde de eşleşme görmek istiyorsa bu özelliği etkinleştirebilir.
7. *Bölünme*: Sisteme yüklenen kaynak metnin bölünme şeklini (otomatik, paragraf vb.) seçmeyi sağlar.

Şekil 6. Matecat çevirmen paneli (MateCat Translate Page, t.y.)

İkinci adımda kullanıcıyı, sisteme yüklenen dosyanın hacim analizi karşılar. Bu analizde, çeviri belleği eşleşmeleri, tekrar eden ifadeler veya makine çevirisi sayesinde açığa çıkabilecek azaltmalara dair sayısal veriler bulunur. "Split" tuşu, kaynak metni arzulan kelime sayısına göre parçalara ayırır. Üçüncü adımda "Translate" tuşuna basarak şekil 6'da görünen editör sayfasına gidilir ve sağ tarafta bulunan erek metin sütun üzerinde çeviri yapılır. Kaynak veya erek segmentlerde detaylı arama yapmak için sağ üstteki büyüteç sembolüne tıklanabilmektedir.

Dördüncü ve son adım ise biten çeviriyi sayfanın en üstündeki indirme sembolüne tıklayıp istenen formatta indirmektir.

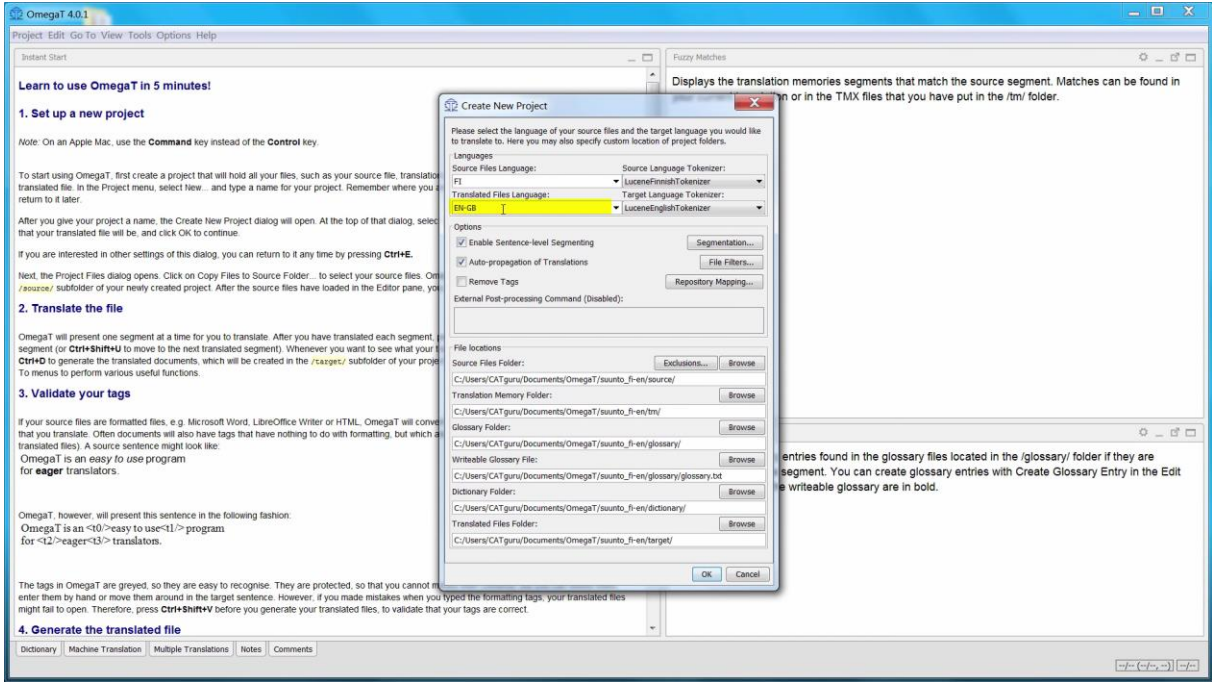
Şekil 7. Matecat çeviri belleği düzenleme sayfası

Bunun yanında, anasayfada sağ üstte bulunan “aligner” tuşu aracılığıyla ulaşılan, şekil 7’de görünen sayfada, elde hazır olarak bulunan kaynak ve erek metinler sisteme yüklenerek çeviri belleği oluşturulabilir, karşılıklı olarak segmentler üzerinde düzenleme yapılabilir ve TMX formatında bilgisayara indirilebilir. Bütün süreç göz önüne alındığında MateCat’ın çeviri yapmaya yeni başlamış kişiler ve öğrenciler için basitliği ve öğrenim kolaylığının vurgulanması, kaynak metnin gizliliği içinse halka açık çeviri belleğinin devre dışı bırakılabileceği ve bu aracın üniversiteler ile Avrupa Komisyonu gibi güvenilir kurumlardan destek aldığı vurgulamak gerekmektedir. Matecat’te de iş birliği için ekip kurmak mümkündür. Bunun için sağ üstteki profilden projeler sayfasına gitmek ve yine sağ üstten “yeni ekip kur” tuşuna tıklamak gerekmektedir. Ekip kurduktan sonra gelen penceredeki boşluğa davet edilmek istenen kişinin e-posta adresi yazılır. Davet edilen kişi Matecat hesabı kurduktan sonra ekip yöneticisi tarafından kurulan projeleri görebilir ve şayet o projeye atandıysa çeviri işini icra edebilir. Matecat, daha önce de bahsedildiği üzere giriş seviyesinde bir araç olduğu için, genel manada bütün özelliklerinde ortalama düzeydedir. Bu yüzden ekip özelliğinde de ekip üyeleri için farklı roller ve erişim seviyeleri bulunmamaktadır. Yine de bütün bunlar göz önüne alındığında Matecat, çeviri teknolojilerine giriş açısından eğitim ve öğretime, bilgisayar destekli çeviriye alışma sürecine uygun, birçok özelliği ve makine çevirisini ücretsiz olarak sunan, bulut üzerinden çalıştığı için bilgisayarı zorlamayacak bir BDÇ aracıdır.

2.3. OmegaT

OmegaT projesi bağımsız geliştirici Keith Godfrey tarafından başlatılmıştır ve profesyonel olarak serbest çalışan çevirmenler için tasarlanmıştır (Sandrini & García González, 2015, s. 103). Araçları arasında özelleştirilebilir bölünme, kısmi eşleştirme ve eşleşme yayılımı ile çeviri belleği, sözlük, terimce, referans materyal arama ve Hunspell yazım denetimcisi bulunmaktadır. OmegaT Linux, macOS ve Microsoft Windows üzerinde çalışır ve 27 dilde mevcuttur. Yakın eşleşme, çoklu dosya projelerinin eş zamanlı işlenmesi, birden fazla çeviri belleğinin eşzamanlı kullanımı, farklı

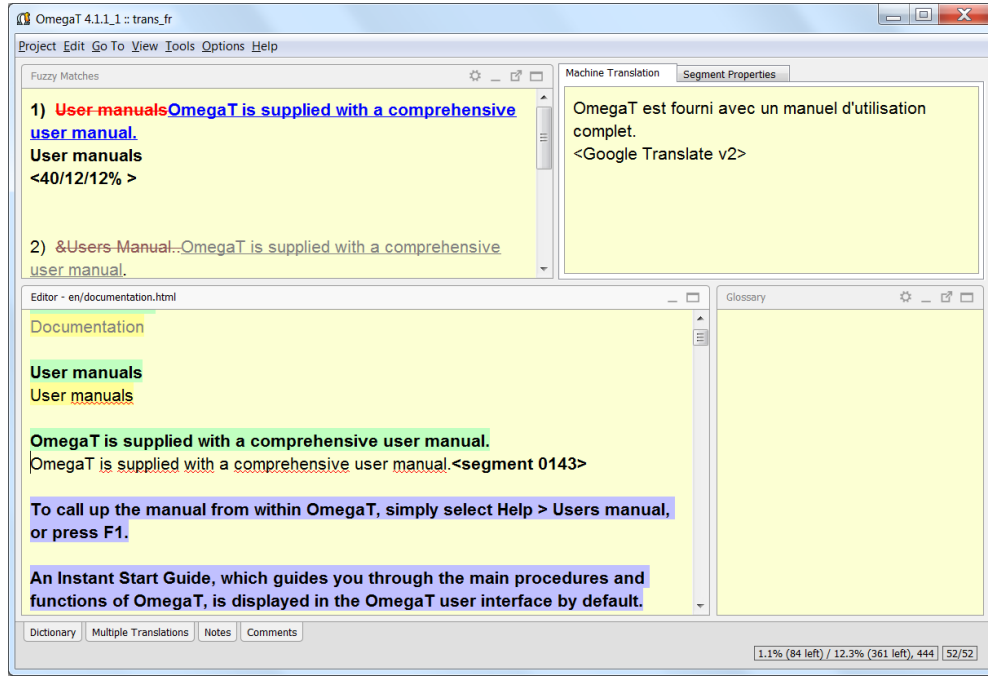
çekimleri tanıyan sözlükler gibi özellikler üzerine inşa edilmiş OmegaT, Microsoft Word, Excel, PowerPoint, XHTML ve HTML, Açık Belge Formatı (LibreOffice, OpenOffice.org), MediaWiki (Vikipedi), düz metin ve başka 30 dosya formatını desteklemektedir.

Şekil 8. OmegaT giriş paneli

Web tabanlı araçlardan farklı olarak, masaüstü araçlar internet bağlantısı olmadan da kullanılabilir. Amacıyla üretildikleri için, proje dosyaları bilgisayarda depolanmaktadır. OmegaT de bu kapsamda, çeviri projesi başlatıldıktan sonra çeviri belleği ve terimceyi hem yerleştirmek hem de depolamak amacıyla bilgisayarın 'belgeler' kısmında projeye verilen isimle bir klasör açmaktadır. Bu klasör, kaynak metnin ve hedef metnin de 'source' ve 'target' klasörlerinde bulunduğu yerdir. Bu noktada diğer araçlardan farklı olarak ekip yönetimi ve iş birliği özelliğinin eksik olduğu söylenebilir. Yazılımın orijinal web sitesindeki sürüm için bu husus doğru olsa da Avrupa Komisyonu Çeviri Genel Müdürlüğü (DGT), projelerin oluşturulmasını, güncellenmesini, revizyonunu ve teslimini otomatikleştirmek için Wizard, docx belgelerindeki gereksiz etiketleri temizlemek için Tagwipe ve dosyaların gerçek zamanlı olarak ekip üyeleri arasında paylaşılmasına izin vermek için TeamBase isminde eklentilerin olduğu ayrı bir OmegaT sürümü yayınlamıştır (*DGT-OmegaT*, t.y.). Dolayısıyla kullanıcıların istekleri doğrultusunda geliştirilebilen açık kaynak kodlu OmegaT gibi yazılımların avantajlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta gizliliği fazlasıyla önemli metinlerin bilgisayarda depolanması ve özel ağ bağlantısı ile paylaşılması önem arz etmektedir.

Bu yazılımda çeviri süreci basit anlamda üç aşamadan ibarettir. İlk adımda, yazılım çalıştırıldığında karşılaşılan giriş sayfasının sol üstünde bulunan "Project" sekmesinden yeni bir proje açılır ve şekil 9'da da görünen proje oluşturma penceresinde metnin kaynak ve hedef dili, bölünme şekli, varsa terimcenin ve çeviri belleğinin bulunduğu klasör belirlenir.

Şekil 9. OmegaT Çevirmen Paneli

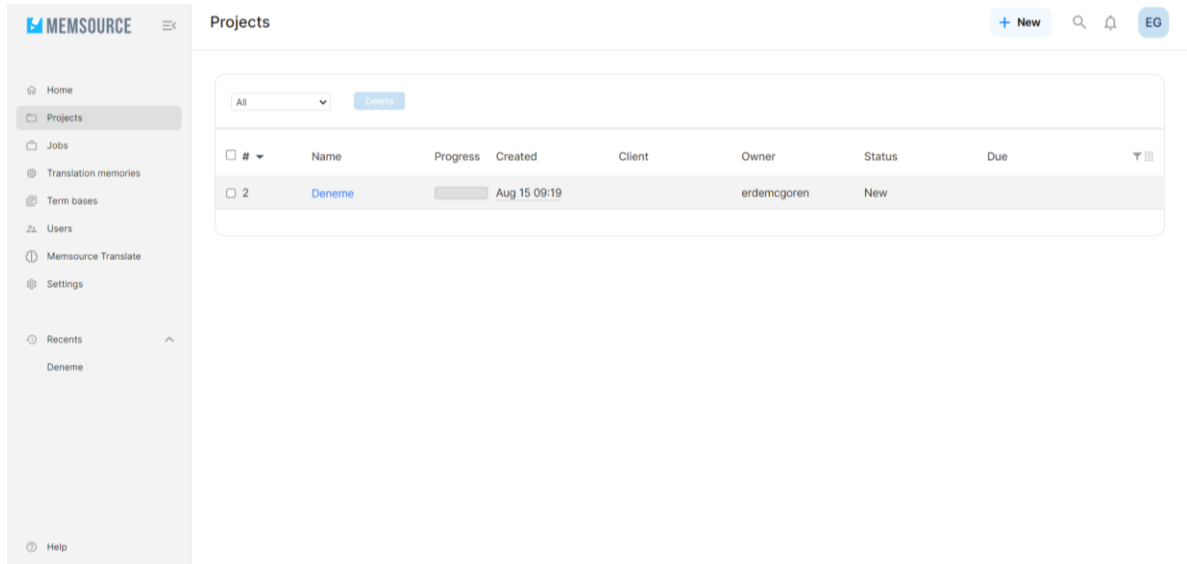
İkinci adımda, şekil 10'da da görünen editör penceresinden, diğer BDÇ araçlarından farklı olarak tek pencerede alt alta olan segmentlerin çevirisi yapılır. Diğer BDÇ araçlarından varsayılan olarak farklı bir şekilde bölünmesi dezavantaj olsa da çevrilmemiş segmentler arasında ileri geri gidebilmek ve bu segmentlere bir renk verebilmek OmegaT'nin avantajlarından sayılabilir. Üçüncü ve son adım ise erek metni daha önce bahsedilen "target" klasörünün içinden alıp müşteriye teslim etmektir. Bu BDÇ aracında bir özellik listesi verilmemesinin iki sebebi vardır. İlki, yazılımda varsayılan olarak bulunan sözlük, notlar, yorumlar, kısmi eşleşme, makine çevirisi, terimce gibi sekmelerin diğer araçlarda da bulunmasıdır. Diğerlerinden varsayılan olarak tek farkı çoklu çeviri özelliğidir ki bu özellik, bağlama göre farklı anlamlara gelebilecek kaynak segmentleri için birden fazla çeviri yazmayı mümkün kılar. İkinci sebep ise açık kaynak kodlu bir yazılım olması, eklentilerle bu özelliklerin artırılabilir olmasıdır. Bu yolla eksik görünen "kaynak ön izleme" özelliği yazılıma belirli adımlar izlenerek eklenebilmektedir. Diğer araçlara karşı diğer bir avantajı ise istediğiniz sekmenin (terimce, makine çevirisi vb.) ismine tıklayıp sürükleyerek ekranda ona bir yer verebilmek ve daima görünür kılmaktır. Diğer araçlarda sadece üzerine tıkladığınız zamanlarda sekmenin içeriği görülebilmektedir.

2.4. Memsorce

Bu başlık altında, masaüstü ve mobil sürümleri olsa da çoğunlukla web tabanlı kullanılan Memsorce'a değinilecektir. Memsorce 2010 yılında David Canek tarafından kurulmuştur ve Memsorce Cloud, 2012 yılında kullanıma açılmıştır (*Our Story*, t.y.). 2018'in mayıs ayında ise yapay zekâ destekli "çevrilmeyenler" ve "makine çevirisi kalite tahmini" araçları kullanıma sunulmuştur. Yapay zekâ temelli bu sıra dışı araçlardan ilki sayılar, formüller, kodlar, e-posta adresleri ve para birimi gibi çevrilmesi gerekmeyen ifadeleri filtreleyerek çevirmene vakit tasarrufu sağlamaktadır. İkincisi ise, makine çevirisi çıktısının çevirmen tarafından düzenlenmeden önce, her bir segment için kalite yüzdesi sunar. Verilen yüzdeye göre düzeltilmesi gerekmeyen makine çevirileri olduğu gibi bırakılarak son düzenleme verimliliği artar. 27 Eylül

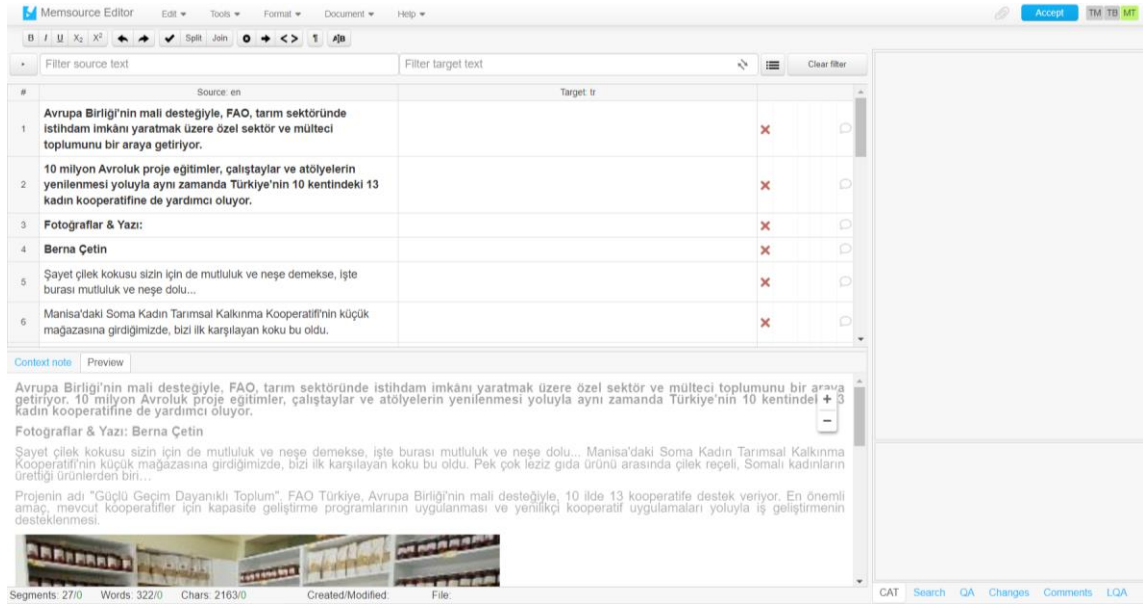
2022 tarihi itibarıyla Phrase Strings ile bir araya gelip tek platformda toplanan Memsource'un yeni adı Phrase TMS olmuştur (Dalibor, 2022). Bu noktadan sonra bahsedilen adımlar değişmediği, arayüzde değişen tek şey de uygulamanın ismi ve logosu olduğu için yine Memsource adı kullanılacaktır.

Ücretli BDÇ araçları denince akla ilk gelen ve birçok şirket tarafından tercih edilen Trados'un aksine tek seferlik satın alım veya yıllık abonelik yerine, Memsource aylık abonelik hizmeti sunmaktadır ve bu fiyatlar 29 dolardan başlamaktadır. Aylık abonelik yıllık aboneliğe göre daha verimli bir yol olsa da tek seferlik satın alım olmaması ve yerel fiyatlandırma olmaması birçok kullanıcı için dezavantajdır. Anlaşılmalı olduğu ve abonelik hizmetiyle üyelerinin kullanımına açık 12, isteğe bağlı olarak API anahtarı ile kullanılabilen 22 farklı makine çevirisi motoru ve kalite tahmini gibi yapay zekâ destekli özellikler içeren Memsource, özel dosya türleri de dahil olmak üzere 50'den fazla dosya türünü desteklemektedir.

Şekil 10. Memsource projeler sayfası (Projects, t.y.)

Bu platformda diğerlerinden farklı olarak beş aşama vardır. İlk adımda şekil 11'de görünen projeler sayfasında sağ üstten artı tuşuna basarak yeni bir çeviri projesi başlatılır ve projeye yüklenecek belgelerin kaynak dili ve hedef dilleri, proje teslim tarihi, sipariş numarası, yazım denetimcisi, makine çevirisi, çeviri sürecinde istenilen aşamalar gibi birtakım seçenekler belirlenir. İkinci adımda projeler sayfasından oluşturulan projeye girilir ve çeviri belleği, terimce, referans belgeler ile çevrilecek metinler sisteme yüklenir. Üçüncü adım, kaynak metinlerin sisteme yüklendiği aşamadır ve bu aşamada açılan "iş oluşturma" sayfasında alt kısımda sisteme yüklenen dosya formatına göre farklı ayarlar yapılabilir.

Şekil 11. Memsources çevirmen paneli

Dördüncü adımda, proje sayfasına dönülür ve sisteme yüklenen kaynak metnin ismine tıklanarak gidilen, şekil 12’de görünen editör paneline girilerek çeviri yapılır. Bu sayfada görünen araçlar ve işlevleri şu şekildedir:

1. *Bağlam notu*: Bu araç, kullanıcıların kaynak belgelerde çeviriyle ilgili ek bilgilerin depolandığı bölümleri belirlemelerine olanak tanır. Proje Ayarları bölümündeki Dosya İçer Aktarma Ayarları'na tıklayarak kullanıcı tarafından ayarlanır.
2. *Ön izleme*: Seçilen segmentin kaynak metinde nasıl ve nerede görüldüğüne dair bir ön izleme sunar.
3. *BDÇ*: Ekranın sağ altında bulunan sekmelerden ilki olan bu araçta çeviri belleklerinden, terimcilerden ve makine çevirilerinden eşleşmeler görüntülenir. Çevrilmeyen sayı, tarih vb. eşleşmeler de bu sekmede sunulur.
4. *Arama*: Çeviri belleklerinde ve terimcilerde yapılan aramaların sonuçlarını getirir. Diğer araçlarda ‘uyumluluk araması’ olarak geçer.
5. *QA*: Kaynak ve hedef segmentleri karşılaştırarak, terimleri, yazım kurallarını, formatı vb. kontrol ederek çevirideki hataları tespit eder. Çevirmenlerin biçimsel hataları tespit etmesine ve genel çeviri kalitesini ve tutarlılığını artırmasına yardımcı olur.
6. *Değişiklikler*: Bu sekme, tüm iş akışı adımlarında bir segmentteki değişiklikleri görüntüler. Herhangi bir değişiklik yoksa veya verilen dosya için iş akışı etkin değilse değişiklikler bölmesi boştur.
7. *Yorumlar*: Kullanıcılar bu sekmede tüm bir segment, seçilen birden fazla segment veya bir segmentin bir bölümü hakkında yorum ekleyebilir ve konuşma dizileri oluşturabilir. Konuşma özelliği, iş akışındaki tüm aktörler arasında iş birliğine olanak tanır.
8. *LQA*: Metnin biçiminin ve biçiminin hedef dildeki paralel metninkiyle uyumluluğunu kontrol etmeye yarar. Meydana gelmiş hatalarda farklı önem dereceleri olması gerekir. Örnek olarak 500 kelimelik bir metin, 1 kritik doğruluk hatası ve 1 küçük dilbilgisi hatası içerdiğinde LQA’da başarısız olarak tanımlanır.

Sayfanın sol üstünden sağa doğru uzanan sekmelerden “Edit” ve “Tools” sekmelerinde her BDÇ aracında bulunan segmenti doğrulama, bölme, birleştirme veya kilitleme gibi eylemler ve kısayollar bulunur. Format sekmesinde ise hedef segmentlerindeki yazı stilini değiştirmek için tuşlar ve kısayollar bulunur. Çeviri bittikten sonra gelen son aşamada ise “Document” sekmesinden tercih edilen formatta belgeler indirilir. Memsorce’ta beş farklı ekip üyesi rolü bulunmaktadır. Bunlar yükleyici, misafir, çevirmen, proje yöneticisi ve yöneticidir. Bu roller, sol taraftaki gezinti panelinden veya Ayarlar’daki Yönetim menüsü altında Kullanıcılar’a tıklayarak erişilen sayfada ayarlanmaktadır. Yükleyici, açılan portal üzerinden çeviri işi gönderebilmektedir. Misafir ise, proje yöneticileri tarafından atanır ve editörde çeviriye dair bütün süreci gözetleyebilme yetkisine sahiptir. Çevirmenler, kendilerine verilen çeviri görevlerini belirtilen süre içerisinde yapmakla görevlidir. Proje yöneticileri, proje yönetimi, projelerin oluşturulması veya değiştirilmesi, atama yapma ve dil kaynaklarının yönetiminden sorumludur. Yönetici ise tüm yetkilere sahiptir. Özetle Memsorce, bulut tabanlı olması, sunduğu geniş özellik ve ayar yelpazesi sayesinde Proz.com gibi sitelerde yüksek puan alan ücretli araçlar arasında en çok bilinenlerden biridir.

SONUÇ

Teknoloji her şeyi değiştiriyor, geliştiriyor, yeri geliyor kaldırıyor. Bundan en çok etkilenen sektörlerden biri de dilin kendisiyle yaşıt olduğu söylenebilecek çeviri ediminin meydana getirdiği çeviri endüstrisidir. Çeviri teknolojileri başta sınırlı sayıda insanın erişebildiği araçlardan ibaret olsa da zamanla bilgisayarın da evlere girmesiyle ücretli araçlar ortaya çıkmıştır. Ardından bağımsız geliştiricilerin, kâr amacı gütmeyen toplulukların ve pazarda yer arayan yeni şirketlerin belirmesiyle ortaya çıkan ücretsiz araçların, her bir güncellenmenin ardından ücretli araçlara yaklaştığı görülmüştür. Bu noktada teknolojinin ihtiyaçtan doğduğunu söylemek yanlış olmayacaktır çünkü günümüzde serbest çalışan çevirmenler internet sayesinde kendi müşteri çevresini oluşturabilme imkânı bulmuşlardır. İstatistiklere bakıldığında birçok çevirmenin BDÇ aracı kullanmadığı, kullananların ise çoğunlukla ücretli araç kullandıkları görülmüştür. Buna rağmen, kullanıcılara en az sevdikleri yazılımlar sorulduğunda da en yüksek oyu alanlar yine ücretli olanlardır. Bu durumdan hareketle, ücretlilere kıyasla ücretsiz araçların da yeterli olduğu, çevirmenler ve iş verenler tarafından rahatlıkla kullanılabileceğini kanıtlamak üzere ProZ.com sitesinin yazılım karşılaştırma sayfasında üç ve üzeri yıldız alan üç adet ücretsiz BDÇ aracı ve bir adet ücretli BDÇ aracı seçilmiştir (*Software Comparison Tool*, t.y.). Bu amaç doğrultusunda araçlar tanıtılmış, özellikleri ve işlevleri sıralanarak anlatılmış, ardından da verimlilikleri tartışılmıştır.

Bu karşılaştırmaya göre, Memsorce’a has özellikler olan “çevrilmeyenler” ve “makine çevirisi kalite tahmini” dışında, diğer araçların işlevsellik açısından Memsorce ile neredeyse aynı oldukları görülmüştür. Smartcat işlevsel arayüzüyle ve tamamen bulut üzerinden çalışan sistemiyle her yerden erişimi mümkün kılarak öne çıkmaktadır. Matecat’ın ise temel sayılabilecek birçok özelliği barındırması, BDÇ araçlarına giriş için uygun basitlikte olması, güvenilir kurumlar tarafından yapılmış olması aracı dikkate değer kılmaktadır. Bulut üzerinden çalışan bu iki ücretsiz araçta da iş birliği için e-postayla davet göndermek mümkündür. Son olarak OmegaT’nin eklenti

desteğiyle eksiklerinin giderilebilmesi, varsayılan olarak en temel araçları barındırması, Avrupa Komisyonu'nun iş birliği için sunduğu masaüstü versiyonu ise çevirmenleri hem güvenlik açısından rahatlatacak hem de onlara yetecek düzeydedir. Bu makalede gösterilen yöntemler, yazılımlar güncellendiği için sınırlı kalabilir; bu nedenle çeviri alanındaki araştırmacılara ve çevirmenlere yazılımın farklı işlevlerinden yararlanarak çalışmalarının kalitesini artırmaları tavsiye edilmektedir. Araçların etkin kullanımı, çevirmenlerin ve araştırmacıların sistemi kendi kaynaklarına ve özel amaçlarına uygun olarak kullanmalarına bağlıdır. Sonuç olarak, ücretli araçlar düşünüldüğünde sadece çeviri alanında değil, dizi ve film izleme, bulutta dosya depolama, grafik ve ses tasarımı denildiğinde akla gelen iş ve hizmetlerin çoğu, sürekli para akışı için sonu olmayan aboneliklere dayandırılmaktadır. "Para kazanmak için para ödemek" türünde bir anlayışı reddeden çeviri teknolojileri kullanıcılarının arkasında kendileriyle aynı fikirde olan yazılımcı çevirmenler oldukça ücretsiz araçlar, ücretli araçların hızına yetişmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- ABBYY Presents SmartCAT. (2014, Ekim 30). ABBYY. <https://www.abbyy.com/company/news/abbyy-presents-cloud-based-translation-automation-platform-smartcat/>
- Alotaibi, H. M. (2020). Computer-assisted translation tools: An evaluation of their usability among Arab translators. *Applied Sciences*, 10(18), 6295.
- Apriliana, F., Kurniawan, A., Ferianda, S., & Kastuhandani, F. C. (2016). Introducing a CAT tool to translate: Wordfast. *Indonesian Journal of English Language Studies (IJELS)*, 2(1), 60-75.
- Chan, S. (Ed.). (2015). *The Routledge encyclopedia of translation technology*. Routledge.
- Dalibor. (2022, Eylül 27). Launching a New Identity: Meet the New Phrase. *Phrase*. <https://phrase.com/blog/posts/the-new-phrase/>
- DGT-OmegaT. (t.y.). Geliş tarihi 28 Eylül 2022, gönderen <http://185.13.37.79/>
- Filchenko, A., & Anikina, Z. (Ed.). (2018). *Linguistic and Cultural Studies: Traditions and Innovations: Proceedings of the XVIIth International Conference on Linguistic and Cultural Studies (LKTI 2017), October 11-13, 2017, Tomsk, Russia* (C. 677). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-67843-6>
- Garcia, I. (2005). Long term memories: Trados and TM turn 20. *The Journal of Specialized Translation*, 4, 18-31.
- Garcia, I. (2015). Computer-aided translation: Systems. *Routledge Encyclopedia of Translation Technology*, 68-87.
- Kurniawati, L. A., Rahajeng, D. T., Kristianto, B., & Kastuhandani, F. C. (2016). Introducing sdl trados to beginning translators. *Indonesian Journal of English Language Studies (IJELS)*, 2(1), 91-105.
- Manojlovic, M., Prskalo, L. N., & Bakaric, M. B. (2020). *An Empirical Investigation into Advantages and Disadvantages of Selected CAT Tools—a Freelance Perspective*.
- MateCat Project. (2017, Nisan 22). <https://cordis.europa.eu/project/id/287688>
- MateCat Translate Page. (t.y.). Geliş tarihi 23 Eylül 2022, gönderen <https://www.matecat.com/translate/>

- MateCat with lexiQA. (t.y.). *Matecat*. Geliş tarihi 23 Eylül 2022, gönderen <https://site.matecat.com/support/advanced-features/matecat-qa-lexiqa/>
- MD Online (Direktör). (2020, Haziran 22). *Step by step introduction to SmartCat* || MD Academy. https://www.youtube.com/watch?v=_ouuKTDQIJQ
- Meet the brand new Smartcat UX with role-based user experience*. (2022, Şubat 7). <https://www.smartcat.com/news/ux-revamp>
- Moreno Sorolla, L. (2018). *A comparative study of OmegaT and Memsource: Advantages and disadvantages of their primary features*.
- Our Story*. (t.y.). Memsource Website. Geliş tarihi 26 Eylül 2022, gönderen <https://www.memsource.com/about-us/>
- Plans & Pricing*. (t.y.). Geliş tarihi 09 Ekim 2022, gönderen <https://www.smartcat.com/pricing/>
- Projects*. (t.y.). Geliş tarihi 26 Eylül 2022, gönderen <https://cloud.memsource.com/web/project/list>
- Saillard, J.-L. (2017, Nisan 5). *Why we don't count seats: On Licenses, Monkeys, and Cognitive Biases*. Translation & Localization Blog. <https://www.smartcat.com/blog/why-we-dont-count-seats-on-licenses-monkeys-and-cognitive-biases/>
- Sandrini, P., & García González, M. (2015). *Translation and openness*. innsbruck university press.
- Smartcat*. (2022, Temmuz 22). <https://smartcat.com/app/>
- Software Comparison Tool*. (t.y.). Geliş tarihi 28 Eylül 2022, gönderen https://www.proz.com/software-comparison-tool/cat/cat_tools/2?sort=top_score
- Tabor, J. (2019). *CAT tool use by translators: What are they using?* <https://go.proz.com/blog/cat-tool-use-by-translators-what-are-they-using>
- Taşdan Doğan, T. E. (2021). 'Voyant-Tools': A New Technological Tool for the Analysis of Translated Texts. İçinde *Synergy III: Challenges in Translation* (ss. 177-198). Peter Lang. <https://www.peterlang.com/document/1140477#document-details-anchor>
- The Free Translation Memory Tool—OmegaT*. (2022). OmegaT - The Free Translation Memory Tool. <https://omegat.org/>
- Translate a file with Matecat*. (t.y.). Geliş tarihi 23 Eylül 2022, gönderen <https://www.matecat.com/>
- Vieira, L. N. (2020). Automation anxiety and translators. *Translation Studies*, 13(1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/14781700.2018.1543613>
- What is a Translation Management System?* (t.y.). Translation Software - MemoQ. Geliş tarihi 28 Eylül 2022, gönderen <https://www.memoq.com/tools/what-is-a-translation-management-system>
- Zaretskaya, A., Pastor, G. C., & Seghiri, M. (2017). User perspective on translation tools: Findings of a user survey. *Trends in E-tools and Resources for Translators and Interpreters*, 37-56.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Investigating the Influence of Ideology on Translation: A Critical Discourse Analysis of Slogans of Cosmetic Brands and Their Turkish Translations Through Gender Lens

ARŞ. GÖR. BETÜL KOÇER GÜLDAL* - ARŞ. GÖR. EZGİ SU SEZER**

Abstract

Translation, especially in the cases of advertisements that are highly intertwined with the ideology and the expectations of the receptors in different cultures, cannot be discussed and studied apart from the discursive elements in the language. The aim of this study is to investigate whether the ideology of the beauty brand slogans is reflected in their respective Turkish translations. For this purpose, the study uses the three-dimensional framework of Norman Fairclough regarding Critical Discourse Analysis (CDA). The present investigation is an attempt to shed light on the relationship between language and ideology involved in translation in general. More specifically, it aims to uncover the underlying ideological assumptions invisible in the texts, both source text (ST) and target text (TT). In this respect, Fairclough's (1989) three stages of CDA, which are description, interpretation and explanation are utilized in the present study. The findings show that although the translations, in general, reflect the ST's ideology and influence on the TT, it is possible to observe some conscious and unconscious manipulations because of the political and social background and cultural differences that influence the choices of linguistic elements in the target language and culture. The study is expected to reveal that the underlying ideology transferred through the translations of the beauty brand slogans is constantly reconstructed during the translation process in accordance with the current ideology of the target community, the global beauty standards, and the patterns that are to be reinforced by the patriarchy in general.

Keywords: critical discourse analysis, advertisement translation, ideology, reconstruction, manipulation

İDEOLOJİNİN ÇEVİRİDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ: KOZMETİK MARKALARININ SLOGANLARI VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİNE TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ

Öz

Çeviri, özellikle de farklı kültürlerdeki alıcıların ideolojileri ve beklentileriyle son derece iç içe geçmiş bir süreç olan reklam çevirisi dildeki söylem unsurlarından bağımsız olarak tartışılmaz ve incelenemez. Bu çalışmanın hedefi kozmetik markası sloganlarının taşıdığı ideolojilerin Türkçe çevirilere aktarılıp aktarılmadığını incelemektir. Bu amaca yönelik olarak, mevcut çalışma Norman

* Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Edebiyat Fak. Müt. Ter. Böl., betul.kocer@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0002-9306-5561

** Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Edebiyat Fak. Müt. Ter. Böl., ezgi.dagabak@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0003-4113-0816

Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 31.12.2022

Fairclough tarafından eleştirel söylem çözümlemesi alanında geliştirilmiş olan üç boyutlu çerçeveyi kullanmaktadır. Bu çalışma, çeviride dil ve ideoloji arasındaki ilişkiye ışık tutmayı hedeflemektedir. Daha spesifik açıdan ise hem kaynak hem hedef metinlerin arka planında yer alan ideolojik varsayımları gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, mevcut çalışma Fairclough'nun metin, yorum ve çözümlemeden oluşan üç aşamalı eleştirel söylem analizi modelinden faydalanmaktadır. Çalışmadan elde edilen verilerin gösterdiği üzere, çeviriler genel olarak kaynak metindeki ideolojiyi hedef metinde de yansıtmış olsa da hedef dil ve kültürdeki linguistik unsurların seçimini etkileyen politik ve sosyal artalan bilgisi ve kültürel farklılıklar nedeniyle çeviri sürecinde bilinçli veya bilinçsiz manipülasyonlar gerçekleşmiş olabileceği de yadsınamaz. Çalışmanın ortaya koyması beklenen durum, hedef toplumdaki güncel ideoloji, küresel güzellik standartları ve genel anlamda ataerkil düzenin sürdürmeye çalıştığı kalıplar uyarınca kozmetik markası sloganlarının altında yatan ideolojinin çeviri yoluyla da sürekli olarak yeniden kurulmuş olmasıdır.

Anahtar sözcükler: reklam çevirisi, ideoloji, yeniden yapılandırma, manipülasyon, eleştirel söylem çözümlemesi

INTRODUCTION

Translation has already become a language itself, in this globalized world. It is basically defined as conveying words, senses, meaning, and culture of a language to another language and culture. Writings on translation date back to a very early period, however, especially after the 1970s, many theories on translation have been put forward, many of them have argued the methodologies of translation while many have discussed the criticism of translation. Translation criticism has always been one of the important study areas of translation studies. Comparative and non-comparative models have been used by many critics such as Reiss (1971), Berman (2009), House (1997). Recently, especially after the sociological turn of translation studies, different perspectives exist on translation, and theories of translation tend to place more emphasis on the social context and decision-making processes of translators. The social aspect of language and translators has been begun to discuss in relation to ideology. Translation and ideology concept is discussed by many translation scholars, one of them is Schaffner's (2002) argument stating that "each translation is a product of an ideology". Lefevere also discussed the role of ideology in translation in 1981, referring to the idea of "lexical refraction" as an example of 'ideological manipulation in translation'. Apart from translation studies but related, the relationship between ideology and translation as an applied field has been highly discussed and studied by many scholars, one of them is Norman Fairclough. Seeing language as a social act, Fairclough's ideas upon ideology has a crucial impact on translation analysis.

Translation as an activity as old as humanity itself has always served as a medium that bridges inter-lingual and intercultural gaps emerging from differences between linguistic and cultural traditions. In this respect, international companies utilize translation to bridge this gap in order to introduce their products all over the world. They also attach their ideology to the slogans of their products.

Advertisements, which are the main tool of companies to promote their products and consumerism, utilize different functions of language within the same texts that are sometimes complemented with other visual and audial aspects. Due to this fact, translation of the advertisements requires creative linguistic and translation strategies. Along with their surface meaning, advertisements also contain subtle meanings that are specially included to feed the established norms and standards of societies to facilitate the purchase of their products. Gender is one of the main categories on which advertisements touch upon the most. As the patriarchal binary opposition of being male or female is presented as the most basic sense of belonging from birth. Constructing upon this, gender roles may be easily manipulated within advertisements to maintain patriarchal hegemony, ideal gender roles, and society's expectations regarding both categories. In general, every country and culture have their own ideal characteristics and ideal images for male and female persons. As shown in the following pages, even in the same societies, the utilization of the female image in advertisements has changed to a great extent with the development of the women's movement and with the shifts in the roles of females in societies. Thus, it is natural to expect that these two-fold time-bound and cultural differences should be taken into consideration when translating an advertisement of a beauty brand that features beauty standards or character traits.

To this end, the present study aims to conduct a critical discourse analysis on the translations of beauty products to investigate whether the ideology of the beauty brand slogans is reflected in their respective Turkish translations and to search for the effects of patriarchal decisions on translation. Accordingly, the study utilizes Fairclough's (1989, 1995) analytical framework for critical discourse analysis. Since Fairclough's model provides a comprehensive discourse analysis involving both textual analysis and social-political aspects of the language, this model is considered to be a full-fledged model for the analysis of translated texts, especially from a feminist-ideological aspect.

0.1. Advertising as A Genre

Advertising is a procedure within marketing. It can be basically defined as "a marketing communication that employs an openly sponsored, non-personal message to promote or sell a product, service, or idea" (Stanton, 1984). Marketing needs to develop strategies and slogans in order to engage consumers with a specific good or service and to catch their attention. Jhally (1990) emphasizes the importance of advertising as a special genre, especially in the current technological era stating that "it is everywhere and influences our culture since its discourse deals with objects and the way in which these ones are related to different aspects of our life" (p. 2). Advertisements can serve a variety of purposes and accomplish a wide range of goals, such as educating consumers about a product or providing amusement, grabbing their attention, instilling fear, or anxiety, etc. (Cook, 1992, p. 7).

Advertising is a form of discourse in the sense that it affects not only the structure and use of language but also the content of the routine daily actions of communication systems. People may encounter advertisements as a form of printed advertisements on pages of newspapers and magazines or a form of commercials on TVs and radio programs, and as recently, as a

communication tool on social media. At this point, Beasley and Danesi (2002) indicate that “brand names, logos, trademarks, jingles, and slogans have become part and parcel of the 'mental encyclopedia' of virtually everyone who lives in a modern-day society” (See Wodak, 2006, 2006; Wadak, 2007). Similarly, Goddard (2003) describes a slogan as “a phrase designed to be memorable, attaching to a product or service during a particular advertising campaign” (p. 127). To sum up, a slogan can be generally defined as a preferably short, attention-drawing, and catchy phrase that describes the related brand’s features and appellative aspects for the consumer.

By nature, advertisements need to have some features such as being catchy, unifying, memorable, attractive, and above all, persuasive. Thus, for being catchy and persuasive they use the appellative function of the language, for being unifying they target every stratum of the community, for being memorable they use a special language such as the lack of functional words like articles etc. and prefer adjectives and nouns rather than verbs. Furthermore, advertisements use creative language with rhetorical purposes. All these characteristics also need to be recreated in the translation process if their slogans or product promotion will be recreated in a foreign culture. Therefore, in cases where advertisements are translated, how the advertisement's ideology is preserved or whether it is preserved creates a separate field of study. In this regard, Sells and Gonzalez (2002) point out that “there is no doubt that advertising promotes a consumer culture, and helps create and perpetuate the ideology that creates the apparent need for the products it markets” (p. 166).

0.2. Advertisement Critique Through the Lens of Feminism

After examining through the general characteristics of the advertisements, it is also necessary to present its relation with the gender studies in order to give a comprehensive framework to the case study of this article. As explained above, advertisements are the communication tools of consumerism. The main element they utilize to reach the audience is representation. They utilize the existing patterns of a society to maintain the status quo. In Bourdieusian terms, this is called “symbolic violence”, which does not contain any form of physical or visible violence, but presents social orders and roles that are actually accepted as the norms by the agents of the society, which are maintained through everyday practices, especially in the form of male domination. This way, these roles and patterns are internalized and not challenged by the agents due to the fact that “every established order tends to produce (to very different degrees and with very different means) the naturalization of its own arbitrariness” (Bourdieu 2013, p. 164). With the advancement of the technology, advertisements are becoming more and more important tools for reinforcing such orders in a society as their field of power penetrates every aspect of life rather than just TV commercials and printed ads.

The representation of females in the advertising world has different approaches that changes through time. In the early 20s, in which times there were only printed advertisements available to the utilization of the consumerism, the representation of the women was confined to the household area, kitchens and bathrooms where they happily carried out domestic chores. They cooked, cleaned, made their children and husbands happy. Because in real life, their roles were believed to be nothing more than this. This phase has continued way into the 70’s, in which the

feminist critical discourse analysis has emerged as a challenge towards the oppressive discourse placing women into submissive positions. In this phase, feminist scholars gathered data regarding the oppressive representation of women in different discourses and their role in the maintenance of the male dominance over females (Nas, 2015). Towards the ends of this phase, women were still expected to live up to their men's standards. Then, with the development and especially acceleration of women's movements, the advertising world, in the 60s, there occurred more free women that are out of the boundaries of their domestic fields. The traditional stereotypes of the female did not disappear, but new stereotypes emerged promoting women as beautiful and sexy objects (Lazar, 2014). As the advertising discourse borrows heavily from the social status quo, "during this period, advertisers needed the urge to modify the language of advertising in terms of women's representation due to the mainstreaming of feminist resistance" (Nas, 2015, p. 41). Women were cherished, put on pedestals. As females began to join the public realm more and more, the consumerist viewpoint of advertising observed that "they were alienating their main target audience (affluent middle class educated women) and new types of images slowly began to percolate advertising starting" (Maclaran, 2012, p. 465) The women were allowed to go out of their domestic cages; however,

"women are held in a kind of invisible enclosure circumscribing the space allowed for the movements and postures of their bodies (whereas men occupy more space, especially in public places). This symbolic confinement is secured practically by their clothing which (as was even more visible in former times) has the effect not only of masking the body but of continuously calling it to order (the skirt fulfils a function entirely analogous to that of the priest's cassock) without ever needing to prescribe or proscribe anything explicitly. (Bourdieu, 2002, p. 28)

Along with this, the advertising discourse have discovered a new aspect to satisfy: the male gaze. Thus, the beauty and sexiness of the women are exaggerated. Their bodies have begun to be commodified. They are so overglorified that they have become nothing more and just subjects to be looked at.

Lastly, in the recent years, the marketing area has discovered a yet new trend to exploit: Feminist discourse. As the feminist movements have gained much more voice in the common area, brands have begun to get closer to the ideology and discourse of the feminism. They now utilize feminist point of views to make the buyers believe that they support the women's movement. In the short run, these brands are becoming popular through exploiting the feminist terminology but "not challenging any deep inequalities" in the society because "advertising wants a certain kind of feminism, not a feminism that actually challenges capitalism or patriarchy" (Jennings & Banet-Weiser, 2018). This phase may be referred as femvertising, which "takes up the challenges of lack of polyvocality in mainstream and mediated communication, with a need for multiple feminisms" (Varghese & Kumar, 2020, p. 2). However, just including powerful-looking females and inspirational women empowerment quotes do not necessarily support the deep-rooted symbolic violence in any society because "the inclusion of women (...) is, of course, important (...) at the table, but their mere presence doesn't necessarily challenge the structure that supports, and builds, the table in the first place" (Banet-Weiser, 2018, p. 12). Thus, the femvertising that is borrowing

from girl power and women empowerment discourses just recuperate and exploit the feminist ideology to promote consumerism. After getting out of confined and submissive female image, women are now presented with an active, powerful, desiring and desirable potential, a “heightened sense of self” that is far from the traditional gender stereotypes (Lazar, 2014, p. 206). However, it is just another way of symbolic violence on male and female people as long as people continue consumption as it is still imposed by the power and ideology from the outside rather than being intrinsic.

This recent and non-effective deconstruction and reconstruction of the feminist discourse is the main reason why a critical discourse analysis is required to be carried out to reveal the underlying power relations and gender issues in the advertising discourse.

0.3. Critical Discourse Analysis

According to van Dijk (1995), Critical Discourse Analysis (CDA) is “the field of study and analysis of written and spoken texts to uncover the sources of power, domination, and inequality”. Accordingly, CDA examines how these discursive sources are used and maintained within specific social, political, literary, and historical contexts. Fairclough (1989) also defines CDA as “the analysis of relationships between concrete language use and the wider social-cultural structures”. Halliday’s view of language as a “social act” is central to many of CDA’s practitioners (Chouliaraki & Fairclough, 1999; Fairclough, 1989; Fowler, 1991; Kress, 1979). In Systemic Functional Linguistics (SFL) which is one of the background approaches of Fairclough’s model, the four components through which a text, written or visual, is analyzed are Context, Semantics, Lexicogrammar, and Phonology. In his register model, Halliday constructs the context of the situation, where the aspects of the context relate intimately to the language used to create text, in terms of three important strands (Matthiessen & Halliday, 1997) as follows:

A- Field: gives us an indication of the topic or what is being talked about.

B- Tenor: gives us an indication of who is/are involved in the communication and the relationships between them.

C- Mode: gives us an indication of what part the language is playing in the interaction and what form it takes (written or spoken). (ibid.)

According to scholars, field, tenor, and mode are used to illustrate our intuitive understanding that people use different resources, different types, and different parts of the language system. (Matthiessen & Halliday 1997). SFL also provides specific subsystems at both the lexico-grammatical and discourse semantic levels that model contextual variables to produce generalized semantics or meta-functions. The SFL model, therefore, suggests that human language has evolved to generate three general types of meaning; empirical meaning, interpersonal meaning, and textual meaning. Scholars who have made significant contributions to the development of critical discourse analysis include van Dijk (1988), Wodak (1995), and Fairclough (1989). Among them, Fairclough named his model “Critical Language Study” whose purpose is “a contribution to the general raising of consciousness of exploitative social relations, through focusing upon language” (Fairclough, 1989, p. 4). Based on register variables, he proposed three values: experiential, relational, and expressive for examining reflections of ideology in translation

that occurred in the differences of lexical aspect of language. He assigns three dimensions to these values respectively textual analysis, discursive practice, and social practice (Titscher et al., 2000, pp. 149-150). The analysis is conducted according to these three dimensions in this study.

0.4. An Overview of CDA, Translation Studies, and Advertising Translation

Thanks to the interdisciplinary nature of translation studies and with the contributions of different disciplines such as linguistics, cultural studies, and sociology, and so on, translation studies is a suitable field of study when it is studied with other disciplines such as CDA. Especially Descriptive Translation Studies (DTS) have a lot of common features with discourse studies. According to Holmes, DTS which could be discussed within the framework of “pure translation studies”, puts emphasis on the theoretical and descriptive aspects of translation studies (Munday, 2016). Holmes put forward its two main objectives stating one is “to describe the phenomena of translating and translation(s) as they manifest themselves in the world of our experience” and the second is “to establish general principles by means of which these phenomena can be explained and predicted” (Holmes, 1988/2000, p.176). The first objective can be relevantly discussed with the help of CDA studies. Since translations “manifest themselves in the world of our experience”, they potentially carry and maintain our world of ideology which is constructed through language and reconstructed (or not) through translation. Regarding language as a product of social act, both translation studies and CDA focus not only on the textual process and analysis but also on the socio-cultural and political context in which a text is produced and consumed.

This study utilizes critical discourse analysis strategies and provides a translation analysis upon chosen beauty brands’ slogans. Slogans of brands belong to the advertisement genre, as nature, advertising is also seen as “one of the prominent discourse types in contemporary societies” (Cook, 1992). Although advertisement analyses from a translation theoretical perspective are generally conducted in the light of the ideas and/or models put forward by Vinay and Darbelnet 1958/1995, Reiss 1971/2000, House 1977, Gutt 1991, recently there are many contemporary studies conducted on the translation analysis of Ads focusing on mainly creativity in translating Ads (see Rodríguez, 2008) or translation strategies for Ads (see Munday, 2004; Dan, 2015). However, the literature lacks advertisement studies including both translation analysis and critical discourse analysis together, especially in the English-Turkish language pair.

0.5. Fairclough’s Three-Dimensional Framework

According to Fairclough (1989), “language is a kind of social practice”. Therefore, the foundation of his discourse analysis model is established on the concepts of text, discourse, and social practice, his definition of discourse highlights these strands, which is “discourse refers to the whole process of social interaction of which a text is just a part” (p. 24). In his view, “every communicative event comprises three dimensions: *text* which includes speech, writing, visual images, or a combination of these; *discursive practice* which involves the production and consumption of texts; and *social practice* which involves power and ideology”. Corresponding to the three levels of discourse, Fairclough developed the three stages of CDA model: *description*, *interpretation*, and *explanation*. For him, discourse is a kind of social practice, which is the embodiment of social structure. Discourse is a unity of “context, interaction, and text”. Among

them, “text lies at the bottom, which is the result of the interaction since both the process of production and the process of interpretation relies on context” (Fairclough, 1992). Figure 1 below illustrates the three-dimensional model of Fairclough.

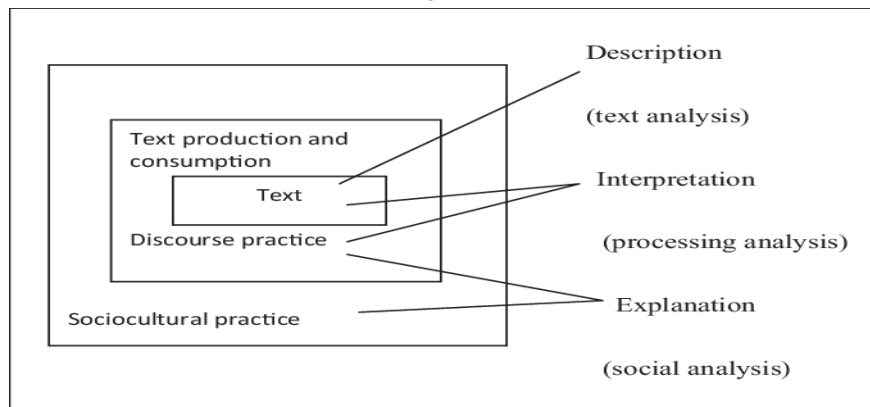

Figure 1. Critical Language Study (Adapted from Fairclough, 1992, p. 93)

Following Halliday, Fairclough argued that “the three metafunctions of language which are *Experiential or Ideational*, *Interpersonal*, and *Textual* closely interconnected with the three stages of the CDA model” which are *description*, *interpretation*, and *explanation*. As the current study deals with a specific genre, advertisement, each dimension of Fairclough’s model is also analyzed and applied to the advertising language, discourse, and strategies below.

0.5.1. Description (Text)

For Fairclough, in the description stage, linguistic features such as “choices in vocabulary (wording), grammar (transitivity, passivization), and text structure (thematic choice, turn-taking system) should be systematically analyzed”. This is the first step, in which text is the object. Fairclough (1989) defines this step by stating that “description is the stage which is concerned with formal properties of text” (p. 26). In other words, this is where the linguistic features of the text are to be explored touching upon grammar and special language usages. Within the context of this study, the effect of microstructures of the text will be analyzed in the textual analysis including vocabulary analysis, grammar analysis, and advertisement language.

Within the scope of advertisement genre, everything begins with text. The words are selected and placed into sentences that are duly structured aim to position the potential consumers into certain patterns. These patterns aim to convince the consumers that they specifically need a certain product to realize themselves or reach their highest potential. Thus, it may be speculated that in the word dimension, the advertisement needs to be energetic, because it needs to catalyze the potential buyers. It needs to be catchy to stick to the potential buyers’ minds. Lastly, it should bear an oppressive tone disguised as glorifying and praising certain types of being to highlight the so-called defects of individuals to promote consumerism.

0.5.2. Interpretation (Discursive Practice)

For Fairclough, in the interpretation stage, “the relationship between the discourse and its production and consumption should be interpreted” (p. 28). According to Fairclough’s suggestions, attention should be given to such factors as intertextuality and metatextual processes besides discursive elements since they construct the link between the text and its context. Text as

discursive practice stage of the model includes two processes as *institutional process* namely editorial procedure, and *discourse process*. Those factors which relate to how people produce and interpret the advertisement discourse will be taken into consideration in this dimension including translation analysis, intertextual analysis, and gender image. The way society talks about a subject always shapes and changes the points of view. If one is to change “the way”, it may become possible to change the ideas and behaviors towards the mentioned subject. Talking or writing about a subject is always open to interpretation. Language is not neutral as it always incorporates certain values and attitudes through word choices, grammatical structure preferences, collocations, intonations in the spoken language or extratextual factors in the written language. The vice versa is also true. If one is to maintain “the way” to talk about a subject, it is possible to suggest that this action aims to maintain the settled patterns in the society regarding the aforementioned subject.

When it comes to the advertisement as a genre, this dimension is mostly related to the form of the advertisement. In other words, it refers to the interrelation between the images, words, jingle; their motion altogether. It promotes a standardized image for the potential consumers. The advertisements present the consumers a perfect set of people and lifestyles with the aim of convincing them that using the same products help them to become beautiful, charismatic and/or special as the people in the advertisements. Just as Fairclough proposes in the discursive practice dimension of his three-pillar discourse analysis model referring to the intertextual aspect of the texts, advertisements also borrow from other discourses. For example, there are generally machoism, metrosexuality or football references in male products, or ideal characterization and body references in female beauty products (See Nas, 2016). The messages of the advertisements towards males and females may change in relation to the advertised product, but they never get confused regarding the distinction between men and women. A female beauty product is never observed to include a football reference in their ads. It is just that the advertisements present us with a discourse, in which certain types of ideals are promoted.

0.5.3. Explanation (Social Practice)

The analysis in the explanation part refers to the historical, social, and cultural contexts. Fairclough (1992) states that “the analyst puts emphasis on the notions such as “power” and “ideology” and their relations with discourse to explain the connection between discursive structures and social structures” in this dimension (p. 80). Within the context of this study, the effects of macrostructural features of the language will be analyzed including ideology, power relations, cognition of identity, body image, and consumerism to deeply analyze the interaction between social-cultural context and the production and consumption of the texts.

At the social practice dimension, it is also possible to look at the reception theory of Stuart Hall to have a better understanding regarding its relation to the advertising world. According to Hall (2005), the media texts contain messages that are encoded by professionals and decoded by the consumers. Golombisky (2019, p. 5) interprets this process stating that the advertisers “speak this language ... *at* audiences who are assumed to ‘get it.’” Social practice dimension is related to the norms and standards of the cultures. Advertisements propose some messages to promote consumerism within the scopes of the cultures in which they are created. Their messages are

subtle, which means their messages are generally expressed through what is not shown or written. The power and ideology are hidden between the lines. For example, by promoting certain aspects of being, certain body shapes, certain skin colors, certain characteristics for male and female people, advertisements present us with ideal female or male images, implying that lacking these characteristics is somehow a defect in order to fulfill oneself in the society.

1. METHOD

A descriptive research design was adopted to analyze how features of discourse of the source texts reflected the target texts of the beauty brand slogans, in this study.

1.1. Data Collection

The present study evaluates the chosen cosmetic brands' slogans which are originally written in English and introduced firstly in the United States and Europe and their Turkish translations which are generally translated in accordance with the current ideology of the target culture. The cosmetic brands and products were chosen in accordance with their popularity and sales volume in Turkey, which are *Avon*, *Maybelline*, *Max-Factor*, *Neutrogena*, *Pantene*, *Gillette*, *Always* (trading as *Orkid* in Turkey), and *L'oréal Paris*. Having been founded by David H. McConnell in 1886, the *Avon* company stresses "giving women economic freedom" by selling cosmetic products through representative personnel agencies rather than opening shops. In parallel to its company vision, *Avon* uses the "the Company for Women" slogan for its advertisement motto. *Maybelline* company, trading as *Maybelline New York*, was founded in 1915 in the United States by pharmacist Williams. In parallel to its origin, the company uses the "Maybe she's born with it, maybe it's Maybelline" slogan for its domestic and international advertisements. *Max Factor Coty, Inc.* was founded in 1909 by M. Faktorowicz, while the company's origin is Poland, it operates in the United States. Originally being specialized in movie make-up made by professional make-up artists, the company uses the slogan "the make-up of make-up artists". *Neutrogena Corporation*, trading as *Neutrogena*, which is an American company owned by parent company Johnson & Johnson, was founded in 1930 by E. Stolaroff. Having originally conducted and distributed its products with the help of dermatologists and hotels, it is thought that the slogan of the company is chosen related to the vision of the brand as "Dermatologist Recommended". *Pantene* is a hair care product belonging to Procter & Gamble Company (P&G), which is first introduced in 1945. According to the research compiled from the market about the product, the company stresses the health issue when a hair care product's advertising campaign is run. Accordingly, the main slogans of the product saying "stronger, shinier" and "strong is beautiful" were selected for analysis in this study. One of the other objects of the study is the slogan of *Gillette* which is an American brand producing razors for men owned by Procter & Gamble. *Gillette* uses its long-time slogan "The Best a Man Can Get" since 1989. The other product of P&G was chosen as *Always* which is a hygiene product for women. *Always* launched an advertising campaign as "like a girl" in 2014, and the slogans "lead, throne, and swing like a girl" were chosen for analysis in this study. The last data was taken from *L'oréal* which is a French

cosmetic brand founded in the early 1900s. Three advertising posters saying “this is an ad for men, hire more women in leadership roles, we are all worth it” were chosen for analysis.

1.2. Data Analysis

The data analysis was conducted according to the three-dimensional discourse analysis model which was put forward by Fairclough (1989, 1992). In parallel to the stages and the dimensions of the model, some adjustments to the discourse analysis were conducted from a feminist critique perspective. Accordingly, this study analyses the slogans of cosmetic brands and products in accordance with the following structure based on Fairclough’s three-dimensional model.

Textual Analysis (Description Dimension)

The effect of microstructures

- a. Vocabulary Analysis
- b. Grammar Analysis
- c. Advertisement Language

Discursive Practice (Interpretation Dimension)

The effect of mesostructures

- a. Translation Analysis
- b. Intertextual Analysis
- c. Standardized Gender Image

Social Practice (Explanation Dimension)

The effect of the macrostructures

- a. Knowledge, Ideology, Power
- b. Representation and (Re)cognition of Identity
- c. Ideal Body Image
- d. Hidden Deconstruction
- e. Consumerism and Its Effects through Advertising

2. FINDINGS

This section analyzes the slogans and their Turkish translations of the chosen beauty brands in the light of Fairclough’s three-dimensional model (1989, 1992) with the aim of investigating whether the ideology of the source texts is reflected in their respective translations and searching for the effects of patriarchal decisions exercised in the target culture.

Example 1. Avon

Figure 2. Advertisement and Slogan of Avon

ST: "The Company for Women"

TT: "Kadınlar İçin Kadınların Çalıştığı Şirket"

In this example, the source text (ST) asserts that the company affords women some opportunities which can be for employment and/or for reaching beauty products through the brand saying "the company for women" in its slogan and poster. When it is examined within *the textual analysis*, it is clearly seen that the ambiguous double-meaning in the ST was simplified in the target text (TT) which is translated as "kadınlar için kadınların çalıştığı şirket" [*The company in which women work for women*] focusing the "employment" issue. Furthermore, in the visual text, it is seen that the word "the" is written in pink beside the pink splash of a brush, however, the visual advertisement is not used in the target culture but the slogan. The fact that the emphasis on the women's image both the usage of pink color and the stress on "company for women" in the ST differs from the TT is thought to stem from the company's marketing strategy for other countries. Form discursive analysis aspect, it is inferred that the working woman image in Turkey is integrated into the company slogan, possibly with the aim of showing the company's support for the woman's movement and women's employment.

Example 2. Maybelline

ST: Maybe she's born with it. Maybe it's Maybelline.

TT: Belki de sırrı Maybelline

In this example, when a textual analysis is conducted, it is clearly seen that the usage of abbreviations is not applied in the TT. As it is mentioned before, the advertising field may exercise a special language for marketing campaigns, however, the TT does not contain the same language with a broken alliteration, and even there is an omitted sentence which is "maybe she is born with it". This stylistic difference may rise from the 'closeness to the audience' strategy of the ST with the usage of an informal language which is not possible to recreate in Turkish because of the absence of auxiliaries. As for the omission issue, from a discursive practical perspective, it is thought that whereas the ST subtly imposes consumerism implying that "if you use the products of this brand, your skin will be like a newborn", in the TT it is not possible to interpret the same message. It is also inferred that an ideal standardized women's skin image is constructed in the ST, however, it is reconstructed in the TT by omitting the first sentence and paraphrasing the whole message as

“belki de sırrı Maybelline” [Maybe her secret is Maybeline]. To sum up, this case demonstrates the role of translation in constructing and deconstructing ideology with language use.

Example 3. Max Factor

ST: The Make-up of Make-up Artists

TT: Makyaj Uzmanlarının Tercihi

In this case, while the ST emphasizes the artists of make-up saying, “the Make-up of Make-up Artists”, the TT emphasizes “experts of make-up”. This is related to the social practice dimension of Fairclough’s model because there is a power construction between the experts and the make-up artists through glorifying experts. It can be inferred from this example that translation is used to construct power relations among the community implying “experts prefer the brand, so it is good for you, too”. By omitting the first phrase, the destruction of the network within the sentence can also be seen in the example.

Example 4. Neutrogena

ST: Dermatologist Recommended

TT: Norveçli Balıkçıların Tercihi

As observed in example 3, this case can also be inferred as an example of constructing power relations of a community, however, it is devaluating the balance of power between professional groups in society through translation. The ST says that the brand is recommended by dermatologists whereas the TT stresses Norwegian fisher. Since the message in the translation is more sincere and emphasizes the hard-working conditions of fishers, it is thought that the brand deliberately preferred translating the slogan providing a professional difference between the ST and the TT. This fact can be interpreted as a consumerism strategy that is used in relatively cold countries to claim the product is more suitable for hard conditions.

Example 5. Pantene

Figure 3. Advertisement and Slogan of Pantene

ST: “Stronger, Shinier”, “Strong is beautiful”

TT: “Daha güçlü, daha parlak”, “%100 daha güçlü saçlar”

This example provides a similarity in translation, rather than a difference. Moreover, it is clearly seen that the “ideal women” image is reflected in the target culture. All the same women images constructed by the patriarchy are reflected in the target culture with the same woman image who has beautiful hair, fair skin, dark and long hair, and with the same slogans “shinier- daha parlak, stronger- daha güçlü”. Therefore, it can be inferred that in the case of ideal beauty, the patriarchy uses the same pattern; and the pattern is transferred to the other audiences through both language and translation, and visuals.

Example 6. Gillette

Figure 4. Advertisement and Slogan of Gillette

ST: “The best a man can get”

TT: “Erkek için en iyisi”

This example presents an advertisement by a brand that generally produces male products. It is observed that the translation of the slogan does not change in the text dimension. The ST and TT are related on an almost word-for-word basis. But in the Turkish version, the discursive practice changes. As football is a huge part of the target country’s male society, the razor blades bear the emblems of three biggest football clubs of the country. Supporting a football team is not biologically related to being a male, however there isn’t any such example for any female products. The advertisements, without using any words, are creating intertextual relations, and promoting a male image, who shaves and supports a football team, which is an example of the abovementioned symbolic violence that is socially accepted and not questioned by the agents of the society. In the analysis of the social practice dimension, it may be speculated that the audience receives the underlying message as the machoism, violence, fanaticism are character traits that are suitable to the requirements of being a male in the given society.

Example 7. Always / Orkid

Figure 5. Advertisement and Slogan of Always / Orkid

ST: “Lead #likeagirl” , “Throw #likeagirl” , “Swing #likeagirl”

TT: “#Kızgibi yönet” , “#Kızgibi fırlat” , “#Kızgibi oyna”

This advertisement and its Turkish translation are crucial examples of the exploitation of the feminist terminology. On the text dimension, these advertisements bear a word-for-word translation. “Hashtag like a girl” has a counterpart in Turkish as “hashtag kız gibi” which are on the surface related to the girl empowerment, and they deconstruct the diminishing meaning of “like a girl” or “kız gibi” in both languages. Female subordination is generally expressed and maintained through language through the simplest aspects of speaking such as word choices. Symbolic violence against women is created through normative phrases diminishing females such

as “like a girl” or praising males such as “tomboy.” The hashtag in this advertisement suggests that being a girl and doing something like a girl does not necessarily have to be an inferior thing.

The images, colors and messages stay the same on the discursive practice dimension as well. The intertextual relations to the business world and sports environment does not change in both advertisement examples that are actually directed towards two different cultures. On the surface, it looks perfect as it promotes “being a girl” and thus the girl empowerment. It may be speculated that the original advertisement only throws some inspirational quotes on women and then does nothing that actually touches upon the deep-rooted inequalities between men and women, which is an issue for another comprehensive study. However, within the scope of this article, it is possible to speculate that the Turkish translation of the advertisement superficially transfers the original message as feminism is a trendy item on the current agenda and helps the popularization of the brand. The images of the advertisement shows two girls playing two different sports branches that are not actually well-known in Turkish context. Translation process, especially in the case of advertisement where domestication plays a huge role, is required to include culture-specific references to engage the audience. In the Turkish translation, the two of the three images are out of cultural context. Supposing that the brand has an honest intention of creating a hashtag to engage in women empowerment movement for the original advertisement, the Turkish translation fails to follow this goal as it does not actually translate and transfer the cultural items into the target culture. In this example, it may be stated that the Turkish translation tries to borrow from feminist agenda as in the original advertisement, but remains as an exploitation of the feminist discourse.

Example 8. Loreal

Figure 6. Advertisement and Slogan of Loreal

ST: “This is an ad for men.”

Potential TT: “Bu reklam erkekler içindir.”

Example 8 is different from what is analyzed up to here. In every advertising example, there have been the Turkish translations or somewhat Turkish versions of the original advertisements,

which is interesting because most of these advertisements originate from Europe or America whose ideal female images are different from Turkish expectations to certain degrees. But the requirement to maintain the consumerism and capitalism does not change from country to country. Thus, it becomes possible for the advertising authorities of different countries to share the same strategies and standards in cosmetic product commercials. But in this example, there isn't any Turkish translation, or a version prepared with the target country's domestic data. Interestingly, of all the advertisement examples that are presented in this article, these are the only examples that actually carry out the necessary research and state a solid fact regarding the male-female equality in business environment. As omitting is also a translation strategy, these examples are included in the study as "omitted in translation." These advertisements suggest that inclusion of female workers in higher positions may increase the profits of a company. In this light, it may be speculated that the statements of these advertisements are not compatible with what is required to be promoted in the target country's gender norms. As mentioned above, Fairclough believes that what is not said or shown suggests more than what is presented.

CONCLUSION

This study reveals how the ideology of beauty is constructed through advertisements and reconstructed in another context through their translations. Advertising language is used to control people's self-perception. By utilizing their sense of belonging to a culture and to a gender category, advertisements propose many ideal characteristics and images for people to attune themselves. It means that people in power, or advertising authorities in this case, use advertisement texts to exercise control over others. Due to its culturally loaded nature and power as a shaping tool, language is never a neutral instrument. It is also evident that language is not used neutrally in the translation as a reproduction of the text in the target language. Although the translators try to maintain the ST's ideology and influence the readers of the TT in many of the examples, there are some informed and uninformed manipulations because political and social background knowledge, religious beliefs, and cultural differences influenced the choices of linguistic elements and subsequently those of paralinguistic elements. Moreover, CDA highlights power relations in a society. Especially in the case of the translations of the advertisements, these power relations are the main issues that are required to be transferred rather than giving the utmost importance to the textual meaning. The translation process does not only include the transfer of the textual meanings. In order to create a valuable translation, translators are required to grasp the underlying meanings of the source texts. Translators of specific areas such as advertisements discover the power relations which are hidden in a text through critical discourse analysis. As mentioned before, a society's expectations are supposed to change from country to country particularly when it comes to gender-related expectations due to cultural differences and historical shifts in the women's movements in different countries. However, as seen in the examples, many of the translations utilize similar underlying meanings and ideals regarding the established gender categories to promote and maintain consumerism. Even in the cases where feminism is allegedly promoted, the lack of cultural references in the translations indicate that the

underlying reason of the promotion of feminism does not necessarily mean a de facto support towards women's movement. Consumerism and capitalism may recuperate and utilize any movement or ideology to maintain themselves. In the case of translating the advertisements, translation strategies are only utilized when there occurs a need to oppress or shift the original message.

REFERENCES

- Always. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://www.always.com/en-us>
- Avon. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://www.avon.com/>
- Banet-Waiser S. (2018). *Empowered: popular feminism and popular misogyny*. Duke University Press.
- Bauman, R. (2008). Introduction: Genre, Performance, and the Production of Intertextuality. (n.d.). *A World of Others Words*, 1-14. doi:10.1002/9780470773895.ch1
- Beasley, R & Danesi, M. (2002). *Persuasive Signs*. Berlin. New York.
- Bourdieu, P. (2002). *Masculine domination* (R. Nice, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1998).
- Bourdieu, P. (2013). *Outline of a theory of practice* (R. Nice, Trans.). Stanford University Press. (Original work published 1972).
- Cook, G. (1992). *The Discourse of Advertising*. Routledge.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. Longman.
- Gillette. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://gillette.com/>
- Goddard, A. (1998, 2003). *The Language of Advertising*. London and New York.
- Golombisky, K. (2019). An Introduction to Some Big Ideas for Critical Feminist Advertising Studies, In K. Golombisky (Ed.) *Feminist Perspectives on Advertising: What's the Big Idea?* (pp. 3-36), Lexington Books.
- Hall, S. (2005). Decoding/Encoding, In Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe & Paul Willis (Eds.) *Culture, Media, Language* (pp. 117-146), Routledge.
- Holmes, J. (1988). The Name and Nature of Translation Studies. In Venuti, L. (ed.) (2000) *The Translation Studies Reader*. Routledge.
- Isbuga-Erel, R. F. (2007). A CDA Approach to the Translations of Taboos in Literary Texts Within the Historical and Socio-political Turkish Context. In Majid M. KhosraviNik, & A. Polyzou (Eds.), Vol. 2. (pp. 58-77). Lancaster University.
- Jennings R. & Banet-Waiser S. (2018, November 5). Why "feminist" advertising doesn't make us better feminists. Vox. <https://www.vox.com/the-goods/2018/11/5/18056004/feminist-advertising-empowered-sarah-banet-weiser>
- Jhally, S. (1990). Image-Based Culture: Advertising and Popular Culture. *The World and I*, (pp.506-519). Retrieved from <http://www.units.miamioh.edu/technologyandhumanities/sutjhally.pdf>
- Kristeva, J. (1986). Word Dialogue and the Novel, In *The Kristeva Reader*, Toril Moi (ed.), Blackwell, Oxford.
- L'oréal. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://www.loreal.com/en/>

- Lazar, M. (2014). Recuperating Feminism, Reclaiming Femininity: Hybrid Postfeminist I-identity in Consumer Advertisements. *Gender and Language*, 8(2), 205–224. <https://doi.org/10.1558/genl.v8i2.205>
- Leech, G. (1966). *English in Advertising*. Longman.
- Maclaran, P. (2012), Marketing and feminism in historic perspective. *Journal of Historical Research in Marketing*, 4(3), 462-469. <https://doi.org/10.1108/17557501211252998>
- Max Factor Inc. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://www.maxfactor.com/en>
- Maybelline. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://www.maybelline.com/>
- Miola, R. S. (2004). Seven Types of Intertextuality. *Shakespeare, Italy, and Intertextuality*. Ed. Michele Marrapodi. Manchester UP., 13-25. Print.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: theories and applications* (4th ed.). Routledge.
- Nas, A. (2015). Women Chewing Gum: Feminist Critical Analysis of Advertising as Symbolic Violence. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 2(2), 35-54. DOI: 10.24955/ilef.305305.
- Nas, A. (2016). Increasing Critique of Sexism in Advertising: Mainstreaming of Feminist Activism in Turkey. In N. Sezer, S. Gezgin & E. Yolcu (Eds.), *14th International Symposium Communication in the Millenium* (pp. 321-337). İstanbul University. https://www.academia.edu/31136652/Increasing_Critique_of_Sexism_in_Advertising_Mainstreaming_of_Feminist_Activism_in_Turkey
- Neutrogene. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://www.neutrogena.com/>
- Pantene. (n.d). slogan and company information. Retrieved October, 6, 2022 <https://pantene.com/en-us>
- Schäffner, C. (2002) *The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translation Training*. Multilingual Matters Ltd., UK.
- Sells, P. & Gonzalez, S. (2002). *The Language of Advertising*. <http://www.stanford>
- Stanton, W. J. (1894). *Fundamentals of Marketing*. McGraw-Hill.
- Twitchell, J. (2000). *Twenty Ads that Shock the World*. Crown.
- van Dijk, T. A. (1996). Discourse, power and access. In Caldas – Coulthard, C. R. and Coulthard, M. (Eds.). *Texts and Practices. Readings in Critical Discourses Analysis* (pp. 84 – 104). Routledge.
- van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and Discourse A Multidisciplinary Introduction*. English version of an internet course for Universitat Oberta de Catdunya (UOC).
- van Dijk, T.A. (1995). Discourse Analysis as Ideology Analysis. In Schaffner C. and Wenden, A.L. (Eds). *Language and Pace* (pp. 17-33). Aldershot.
- Varghese N. & Kumar N. (2022). Feminism in advertising: Irony or revolution? A critical review of femvertising. *Feminist Media Studies*, 22:2, 441-459. DOI: 10.1080/14680777.2020.1825510.
- Wodak, R. (2004). Critical discourse analysis. In C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium and D. Silverman (Eds.). *Qualitative Research Practice*. Sage, 197-213.
- Wodak, R. (2006). Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA. *Discourse Studies* 8, 179-190.
- Wodak, R. (2007). Pragmatics and critical discourse analysis. A cross-theoretical inquiry. *Pragmatics and Cognition* 15/1 (Special issue „Pragmatic Interfaces“): 203-234.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

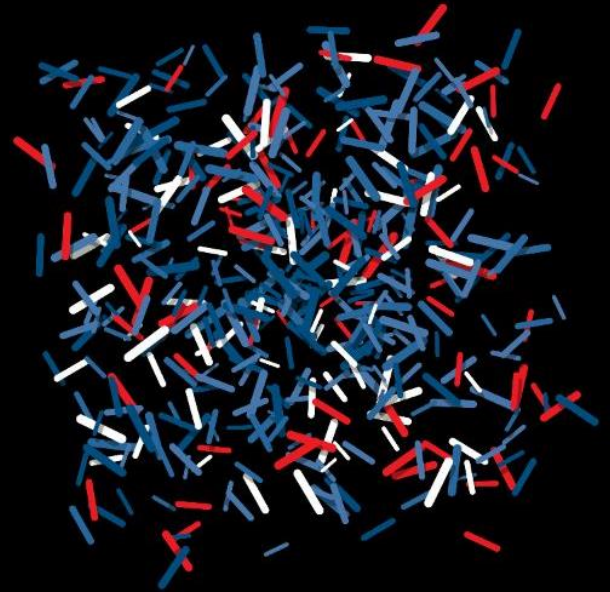

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

Retranslation Hypothesis Revisited for *The Jungle Book*: Time versus Context in Retranslation

ÖĞR. GÖR. DR. ÖZGE BAYRAKTAR-ÖZER*

Abstract

Rudyard Kipling was first introduced to Turkish literature with the first translation from his children's literature work titled *The Jungle Book* in 1936, which was followed by a good number of retranslations up until today. This study aims to test the main assumptions of the retranslation theory with five different Turkish translations of *The Jungle Book*. The retranslations were compared with each other, along with the first translation in terms of text-bound and culture-specific items, as well as the historical and contextual background in which the translations were produced. To this end, the study can be divided into two main parts as regards the method adopted. In the first part, a diachronic analysis was conducted with a specific focus on the socio-contextual conditions of the translation periods. In the second part of the study, a synchronic analysis was made to re-test the hypothesis. Based on the comparative examples provided, it was found that there was no linear progression to a more target-oriented approach among the first and retranslations as asserted in the retranslation hypothesis. Instead, contextual factors of the time when the translation was produced and published were found to be more determinant in the translation choices of the translators. The selection of case studies also seems to affect the approval or refusal of the hypothesis in the literature. In this sense, it is suggested to apply both synchronic and diachronic analysis to obtain more reliable findings on the concept and nature of retranslation.

Keywords: retranslation hypothesis, diachronic analysis, synchronic analysis, *The Jungle Book*, children's literature, the Turkish translation

YENİDEN ÇEVİRİDE ZAMANA KARŞI BAĞLAM: *THE JUNGLE BOOK* ÜZERİNDEN YENİDEN ÇEVİRİ HİPOTEZİNİN YENİDEN İNCELENMESİ

Öz

Rudyard Kipling Türkçeye ilk olarak bir çocuk edebiyatı eseri olan *The Jungle Book*'un 1936 yılında yayınlanan çevirisi (*Cengel Kitabı*) ile kazandırılmıştır. Söz konusu ilk çeviriyi günümüze kadar pek çok yeniden çeviri takip etmiştir. Bu çalışma, *The Jungle Book* eserinin beş farklı Türkçe çevirisi üzerinden yeniden çeviri hipotezinin temel varsayımlarını yeniden sınamayı amaçlamaktadır. Yeniden çeviriler hem birbirleriyle hem de ilk çeviriyle metne bağlı ve kültüre özgü unsurlar açısından karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda benimsenen yöntem açısından, çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, incelenen çevirilerin yayımlandığı dönemlerdeki sosyo-bağlamsal koşulları odağına alan artsüremli bir inceleme yer almaktadır. İkinci kısımda ise yeniden çeviri hipotezini yeniden sınamak üzere eşsüremli incelemeye yer verilmiştir. Sunulan

* Atılım University-Dep. of English Translation and Interpretation, ozge.ozer@atilim.edu.tr, orcid: 0000-0001-9684-570X
Gönderim tarihi: 8.10.2022 Kabul tarihi: 24.12.2022

karşılaştırmalı örneklere dayanarak, yeniden çeviri hipotezinde öne sürüldüğü gibi ilk çeviri ve yeniden çeviriler arasında, erek odaklı yaklaşıma yönelik doğrusal bir ilerlemenin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun yerine, çevirinin üretildiği ve yayımlandığı dönemin bağlamsal faktörlerinin, çevirmenlerin çeviri seçimlerinde daha etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, hipotezin doğrulanması ya da yanlışlanmasında, vaka analizi yöntemindeki örnek metin seçimlerinin de etkili olabileceği gösterilmiştir. Bu bağlamda, yeniden çeviri kavramı ve yapısına ilişkin daha güvenilir bulgular için artsüremli ve eşsüremli incelemenin bütüncül bir anlayışla bir arada yapılması önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: yeniden çeviri hipotezi, artsüremli inceleme, eşsüremli inceleme, *The Jungle Book*, çocuk edebiyatı, Türkçe çeviri

INTRODUCTION

Retranslation refers to “the act of translating a work that has previously been translated into the same language” (Tahir-Gürçağlar, 2019, p.484). The phenomenon of successive translations following the first translation made into the same target language and culture is asserted to be the consequence of some linguistic and social renewals in the receiving culture as well as the so-called incompleteness of the first translation. In the conceptual model of retranslations, the first translation is considered only as an initial attempt to initiate a process that needs to be completed and the desired cycle of this process can only be completed through retranslations (Berman, 1990). In this sense, Berman considers retranslations as the ultimate way to reach canonical translation since first translations tend to be more assimilating while the “later translations tend to be closer to the original” (Chesterman, 2000, p.26). For Berman, the early translations are clumsy and retranslations are considered to be paving way for “*grande traduction*” (Deane, 2011, p.8). In this sense, the primary motive for retranslation can be counted as a desire to create a more ethical translation in Berman’s terms. Target culture’s acquaintance with the source text and culture increases over time, hence subsequent translations can renew the domesticated elements of earlier translations and opt for the foreignizing strategy. As another motive for retranslation, Berman (1990) also suggests that the aging of translations leads to a need for new translations, based on the assumption that translations cannot escape the linguistic and cultural aging process unlike the frozen and stable position of the original work.

In the literature, studies testing the retranslation hypothesis conclude that the hypothesis cannot be tenable or generalized for every case (Deane, 2011; Desmidt, 2009, Van Poucke, 2017). From a contextual perspective, Massardier-Kenney (2015) challenges the assumption that ‘retranslations represent progress’ embedded in the hypothesis as this assumption leads to a “discourse of lack” regarding former translations (p.74). Instead, Massardier-Kenny (2015) points out that the concept of retranslation should be addressed from broader perspectives of sociocultural, political, religious, and economic forces. Likewise, instead of drawing a simplistic framework for the retranslation phenomenon, Brownlie (2006) draws attention to the specific conditions in which retranslations are produced, which is overlooked in the hypothesis. According to Brownlie (2006), “it is those conditions which can explain the similarities and differences

between the different translations” by underscoring the importance of “linguistic, literary and translational norms” as well as “specific situational conditions: the particular context of production and the translator’s preferences, idiosyncrasies, and choices” (p.167). Her call for a broader context to analyze retranslations is also asserted by Paloposki and Koskinen (2010) who reaffirm that “it is the local context that is often conclusive in the final make-up of the retranslation” (p.46).

In the Turkish context, Boğaziçi University hosted two international conferences organized on the theme of retranslation in 2013 and 2015¹, and undertook a large-scale project named *The Bibliography of Retranslations in Ottoman and Modern Turkish Societies* in 2011-2016². Testing the retranslation hypothesis has also been a well-documented research topic among graduate theses as well. To name a few, Özcan (2017)’s thesis on Turkish retranslations of a detective novel by Agatha Christie concludes that critical reviews on earlier translations and publishers’ consideration of these reviews; shift in the canonical position of the crime fiction genre in the Turkish literary polysystem; changes in translational norms in different periods of translation and publishing are all effective factors for the translation strategies employed. Similarly, in another thesis conducted on two dystopic novels by Taş (2015), the retranslation hypothesis was found insufficient to explain the complex and multidimensional aspects of the retranslation phenomenon. In this study, Taş (2015) highlights the translator’s individuality as a key factor in the retranslations of intertextual texts particularly (p.226). Another example can be given from the research on a Turkish retranslation of Roald Dahl’s novel in children’s literature (Hatipoğlu, 2020). Analyzing the retranslation of *Charlie and The Great Glass Elevator* published in 2006 compared to the first translation in 1991, Hatipoğlu (2020) reports the main motive for the retranslation was renewing the aging and incomplete first translation and conforming to the norm change in children’s literature (p.95). Apart from the studies based on the validation or refutation of the retranslation hypothesis mainly through textual analysis, the literature also has copious conceptual studies conducted on transformative retranslations in introducing, establishing, and reinforcing the repertoire and popularity of the science fiction genre in Turkey (Koçak & Aydın, 2017); the concept of self-retranslation examined through retranslation of a coursebook on psychological counselling (Geçmen, 2018); combining the nationalism concept with retranslation research through a biography (Sayın, 2020), and the analysis of paratextual elements on retranslations of a political book on social liberation of women (Taş, 2018), among others.

As is seen through these examples, the expansion of the conceptual framework of retranslation along with the plethora of studies investigating the phenomenon of retranslation led to the emergence of “retranslation studies” (Berk Albachten & Tahir-Gürçağlar, 2019, p.1). Such studies have demonstrated “the complexity of the phenomenon and the need to embed it within a broader discussion of historical context, canonization processes, norms, ideology, the translator’s agency, and intertextuality” (Tahir-Gürçağlar, 2019, p.485).

Against this background, this study aims to test two main premises of the retranslation hypothesis with a specific focus on both the contextual and linguistic aspects of the translations:

¹ see. <http://www.retranslation-conference.boun.edu.tr/callpaper2.html>

² see. <https://retranslation-turkey.boun.edu.tr/content/about-bibliography>

1- Does the first translation aim to naturalize foreign work through domestication while retranslations adopt a more source-oriented translation approach?

2- Is aging of language/translation a decisive factor in retranslation? Do retranslations contribute to renewing the aging language of previous translations?

To this end, three Turkish translations of Rudyard Kipling's *The Jungle Book* were diachronically analyzed with an emphasis on historical phases of Turkish society and language, and three recent retranslations were synchronically analyzed to test what these retranslations published within the same temporal and spatial boundaries offer new other than the so-called aging nature of translation.

In this sense, both text-bound and culture-specific items were analyzed to question the validity of the retranslation hypothesis which puts forth that retranslations are closer to the source text compared to the earlier translations. It is also discussed whether this phenomenon is related to the reception of the genre and translation in the target culture, and how contextual conditions affect this process.

1. METHOD

A canonical children's literary book was particularly selected to discuss the main premises of the retranslation hypothesis. Rudyard Kipling was first introduced to the Turkish context with his salient book *The Jungle Book*. The book was first translated by Nurettin Artam as *Cengel Kitabı* in 1936 and retranslated 38³ times since then. The retranslations actively started in the 1970s, continued in the 1980s and 1990s, and intensified particularly after the 2000s. The high number and intensity of the retranslations are noteworthy to test the retranslation hypothesis.

The Jungle Book, on the surface, narrates the story of a young boy named Mowgli who was raised by wolves in an Indian jungle. Allegorically, on the other hand, this literary work can be read as the tale of a white British born and raised in India, like Kipling himself, dealing with the concepts of identity, belongingness, in-betweenness, and colonialism (Randall, 1998). In this sense, the book entails a dual readership nature as in other tales of Kipling (Bayraktar-Özer, 2018, p.130), which was taken into consideration for the selection of cases to be analyzed. Of 38 translations, only those which did not deliberately and explicitly target young readers were included within the scope of this research. To this end, those published by specific children's literature publishers, carrying expressions such as Children's Literature Classics, Shortened/Simplified Version and translated by the adapted versions of the original work were excluded from the analysis.

For the diachronic analysis of the retranslations, Kezban Akcalı's retranslation (1973) was selected since it was the first retranslation following Artam's translation. Besides, Gökçe Yavaş's retranslation *Orman Kitabı* (2016) being the most recent retranslation was involved in the diachronic analysis. As for the synchronic analysis, *Orman Kitabı* was compared to *Orman Çocuğu*

³ This number is based on the researcher's search through publishing houses and bibliopeople. Revisions and republishing of the text translated by the same translator were excluded. More retranslations might have gone unnoticed by the researcher.

translated by Esen Saba (2016), and *Cengel Kitabı: Ormanın Öyküsü* translated by Kamer Mengütürk (2009) that are two other recent retranslations.

2. DIACHRONIC ANALYSIS

The diachronic analysis seeks the traces of sociocultural and contextual conditions on text-bound and culture-specific items found in the first translation and two subsequent retranslations. The periods when the three selected translations of *The Jungle Book* were published correspond to three historical phases of the Turkish language. The nearly ninety-year time span between the first translation (1936) and the most recent retranslation (2016) can be divided into three main periods.

The first phase is the period when the impacts of the Turkish Language Revolution, which was announced upon the proclamation of the Republic of Turkish. In the 1930s, Turkish Language Reform was declared in parallel with the regime change following the establishment of the Turkish Republic, which can be evaluated as a period of endeavors to create a national identity. In this period, the major purpose was to replace the Ottoman language with the Turkish alphabet and educate people about the Turkish language within the scope of the revolution. The second is the 1970s when the Turkish language underwent a purification process that extended to liquidation when it targeted eradicating all foreign-originated words and forming a pure Turkish language with deviation from the main principles of the Language Reform. And the third is the modern Turkish language which is under the impact of Western languages, particularly English, due to globalization and the advancement of technology from the 2000s to our day.

Pym (2014) discourages diachronic analysis of retranslations, “passive retranslations” in his terms for “historical changes in the target culture could have been obtained without translation history” and suggests that the outcome of the analysis would serve to but the general assumption that “target-culture norms determine translation strategies” (p.83). On the other hand, if it were not for the analysis of historical changes in the target culture of the translation, as commonly carried out in translation studies research so far, the general theory explaining the relation between socio-historical context and translation norms would not have been well-grounded. Diachronic analysis is also useful to test the main arguments of the retranslation hypothesis which is presumably “a diachronic, linear progression” and whose “premise is increased closeness, with this concept of aging, its premise is updating” (Deane, 2011, p.11).

Instead of abandoning the linear perception towards the retranslation hypothesis, it can be integrated with synchronic analysis. Pym (2014) suggests that synchronical analysis on “active retranslations which share virtually the same cultural location or generation” (p.82) is fruitful for such an analysis can “yield insights into the nature and workings of translation itself, into its own special range of disturbances” (p.84). An integrated approach including both diachronic and synchronic analysis of retranslations, as employed by Koskinen and Paloposki (2019), can offer insightful perspectives on historical, social, cultural, and literary contexts into which retranslations are produced as well as the idiosyncrasies of each retranslation.

In the light of the foregoing, this study initially puts the socio-political conditions into perspective to examine the motivations behind the publishing of the first translation of *The Jungle*

Book. Two retranslations published in the following years are compared with each other and the first translation with a specific focus on contextual conditions of the receiving target culture, and the retranslation hypothesis is tested particularly through aging translation discussions.

2.1. The Motivation for the First Translation

The proclamation of the Republic in Turkish history initiated a multidimensional modernization process that also included cultural and sociological perspectives beyond the sole political revolution. The founder of modern Turkey, Mustafa Kemal Atatürk set the fundamental goal of the Republic of Turkey to raise it to the level of contemporary civilizations⁴ and undertook the pioneering role for many political, economic, social, cultural, and educational reforms. There was a need to create a new modern and national identity to make these reforms deep-rooted for the modernization of the Turkish nation as well as to help people adopt these multi-layered and comprehensive reforms. As the major principle that unified people in the multinational Ottoman Empire was religion and Pan-Islamism, efforts to create a national identity based on nationality in the new Republic of Turkey gained momentum (Korkmaz, 1995a). One of the most significant efforts among them was undoubtedly Turkish Language Reform. Although language reform was carried out by the intelligentsia of Tanzimat and Meşrutiyet eras, Alphabet Reform in 1928 and Turkish Language Reform in 1932 were initiated under the auspices of state authority for the first time (Tekin, 1988). Language, which can be regarded as a magical box that contains the cultural codes of a nation and ensures the transmission of these codes between generations (Arı, 2016), also shapes nations' world of thought. Atatürk puts forward the relation between cultural identity and language as "the bond between national sense and language is very strong. The national and rich language is the primary factor for developing a national sense" (cited in Korkmaz, 1973, p. 107, my translation). In line with this maxim, Turkish Language Reform was initiated with aims such as purifying Turkish from foreign words, bringing a more unifying form to the language, enriching the vocabulary of the language, acknowledging the Turkish language as a respected language of literature and science among world languages mainly targeted at achieving the nationalization process of young Republic (Özdoğan, 2015). In this sense, to disyoke Turkish from the dominance of Arabic and Persian languages, which were prevailing in the official language of the Ottoman Empire, brought a great contribution to the acquisition of a national identity bearing a consciousness of national language and history, and ensured Turkish people to adopt their own cultural components.

In this process, the dynamic relationship between culture and language, which nurture each other, was taken into consideration and the effect of literature was not underestimated to reach the contemporary education and cultural level. On the path of modernization, the translation of literary works, which reveal cultural life and social mind map of contemporary civilizations, not only served to uphold the literary and aesthetic perceptions of people but also to reproduce similar literary genres in the Turkish language as original and native literary works. In addition to Turkish language education, the translation of literary works can be seen as the literary and cultural dimension of Turkish Language Reform since it contributed to the intellectual levels of people.

⁴ see. Speech for the 10th Anniversary of the Republic, 29th September 1933.

Literary translation served as a valuable tool to this end as “the cultural transfer of Western humanist values was prioritized in the young republic’s path towards modernization” (Bayraktar-Özer, 2022, p.145). Considering that new literary genres such as the novel, short story, and theatre genres were introduced to the Turkish literary system through translations only as of the Tanzimat era (Aksoy, 2010), there was the death of national literature. As asserted in Polysystem Theory by Even Zohar (1978), “when a literature is young, in the process of being established”, translation occupies a primary position (pp.23-24). Therefore, translation was needed from these new literary genres in the early years of the Republic for original literary works to occupy the central position in the Turkish literary polysystem. In this scope, exemplary literary works were prioritized for translation.

In the early years of the Republic, newspapers undertook the task of contributing to the language and cultural structure of Turkish society. To this end, literary works were published in the form of *tefrikas* (serials) in state-supported newspapers (Çıkla, 2009). One of these, *Ulus* newspaper started its publishing life under the title *Hakimiyet-i Milliye* during the War of Independence. The newspaper replaced the name with *Ulus* in 1934 and adopted a Republican and revolutionary approach throughout its publication life (Yetim, 2006). The newspaper published hardback copies of twelve works, which were translated as *tefrikas* before, in 1934 under the serial named *Tercüme Kütüphanesi* (Library of Translations).

The editor-in-chief, R.F. Atay (1936) expressed the purpose of the serial despite the high cost of publishing in the country as follows: “We are already translating for our newspaper. Our job is to select our translation serials among first-class artworks which could enrich the taste of our youth and people or prefer a book which discusses the major thought trend of our day.” (p.3, my translation). The serial including translations published as hard copies rather than *tefrikas* aimed to uphold the cultural level of society whose cultural identity was reshaped with the young Turkish Republic with the help of the translations of significant works from Western literature. In this sense, this serial can be regarded as a pioneering step towards a larger translation mobilization later initiated by *Tercüme Bürosu* (Translation Bureau) affiliated with the Ministry of National Education in 1940.

Within the scope of this serial, the only children’s literature book selected was Rudyard Kipling’s *The Jungle Book*, which was first written in 1894, and the translation was published under the name *Cengel Kitabı* in 1936. Atay (1936) states that the Turkish language was deprived of this famous book in the last forty-two years and it was aimed to fulfill the need of publishing this book as a hardcopy in his short introduction to the translation serial of the newspaper. Reassessing the purpose of the serial, political, and social dynamics of the given period, it can be suggested that the particular book was selected with the certain assumption that it would contribute to the Turkish target audience’s intellectual and cultural life.

Cengel Kitabı was also Rudyard Kipling’s first book translated into Turkish. According to the main premise of the retranslation hypothesis, first translations “naturalize foreign works” (Bensimon, 1990:ix) with the purpose of introducing them to the receivers of the target culture and ensuring their well-reception. Although this assumption is expected to be valid for *Cengel Kitabı* as

it is the first translation of the given book, the author and a rare example of translated children's literature in Turkish culture, the socio-political conditions of the early Republic years also have impacts on translation strategies employed in the translation. The first translation includes a good number of foreign cultural elements as well as idiosyncratic Turkish idioms, and phrases. So much so that, no consistent translation strategy can be identified for the book. Paloposki and Koskinen (2001) touch upon the possibility of using foreignizing strategy even in the first translation and suggest that foreign elements may be left unclear to the audience. As in our case, the preference of the main translation strategy employed in the first translation can be explained by the prevailing social, cultural, and political norms in the given culture. It is believed that *Cengel Kitabı* included culture-specific Turkish idioms and phrases to bring the text closer to the receiving culture for its easier reception in line with the retranslation hypothesis. On the other hand, the translator seems to be conscious of culture-specific items of the source text and foreignized most of them. In other words, foreignization was preferred as the main strategy for culture-specific elements of the original work while cultural Turkish expressions were also integrated into the translation for easier reading of the text. Although these two approaches seem to contradict each other from solely textual analysis, socio-cultural norms that were impactful on the translation of the given text can easily explain the motives behind these two strategies. The involvement of cultural Turkish expressions seems to contribute to an easier reception of the translation with a target-oriented approach to attract Turkish readers to read Western literary work. Besides, the source-oriented approach adopted to preserve culture-specific items of the original work is in line with the overall purpose of the publishing authority; to raise Turkish society's cultural level by introducing new cultural elements of another society.

2.2. The First Retranslation in the 1970s: Liquidation Period of the Turkish Language

A 37-year time span between the first translation and retranslation of *The Jungle Book* in the Turkish context and the simplification of language in the retranslation are suggestive of the aging translation phenomenon as the primary motive for the retranslation. For in our case, the most prominent difference between the two books is the use of simplified language with more Turkish-origin word choices. However, restricting the main cause of the retranslation with the time factor as asserted by Berman is questionable. The year 1973 corresponds to the Liquidation Period in the Turkish language, a significant socio-political transformation in Turkish culture.

The liquidationism (*tasfiyecilik*) movement deviated from the Turkish Language Revolution's aim of purifying the Turkish language and started to remove all non-pure Turkish elements from the language. The liquidation movement accelerated following the death of Atatürk, particularly between 1960-1980 (Korkmaz, 1995a, p. 916). Endeavors towards pure Turkish and liquidationism were sustained through the Turkish Language Journal, and even by the Ministry of National Education and Turkish Radio and Television Association, on which Turkish Language Institution had authority (Özdemir & Dağtaş, 2014, p.33). This process also included the complete removal of Arabic- and Persian-originated words, which are regarded as undesirable traces of the legacy of Ottoman Turkish, and replacing them with pure-Turkish words. In the middle of this period, when liquidationism and pure Turkish discussions were held most intensely, *The Jungle Book* was

retranslated with the title *Orman Masalı* in 1973. The retranslation carries every peculiarity of the language approach as imposed by the Turkish Language Institution.

What most prominently distinguishes this retranslation from the first translation (*Cengel Kitabı*) is the avoidance of Arabic-, Persian-originated words and the use of pure Turkish equivalences of these words provided. For example, Arabic- and Persian- originated words such as *şikâr, hür, and sual* (prey, independent, and question) were replaced with their pure Turkish equivalences such as *av, özgür, and soru*, respectively. The change in preference of words cannot be explained with the aim of replacing the aging translation. In our case, the transformation of language includes not only spatial and historical change but carries a certain state ideology that was prominent in the given literary system. This effort not to use a foreign-originated word was not only towards Arabic and Persian languages. Western proper names in the original work were also neutralized even more than in the first translation. Here, the names were written as read in the Turkish language rather than keeping the foreignness of the names. The original character names such as Bagheera and Tooami, for instance, were brought closer to the Turkish pronunciation and translated as *Bağera* and *Tomay* in this translation while these names were translated as *Baghira* and *Tumai* in the first translation. In this sense, the retranslation Turkifies character names significantly more than the first translation.

Another significant difference between these two translations from two different periods is the different spelling of the same words. For example, a Persian-originated word *tenbel* (lazy) found in the first translation is written as *tembel* in the retranslation based on the language rule that the -n sound is transformed to -m if it comes before the -b sound. Verbs such as “*Unutmuyacaksınız, avlıyacak*” (you will not forget, (he) will prey) translated as found in a more public way of speaking of vernacular language were replaced with words “*unutmayacaksınız*” and “*avlayacak*” to comply with then-spelling rules asserted by Turkish Language Institution. Comparing these two translations only in terms of language use, we can suggest that the first translation was aging, thus a retranslation emerged. On the other hand, the concept of aging cannot be discussed only within the framework of the course of time. In our case, the decisions in the state and institutional language policy have a substantial impact on this transformation. It also shows the efforts of the state to set up the boundaries of a language, which is newly introduced to people with a new Latin alphabet, and the effort to set up rules for writing with this new alphabet. The 37-year time span between the two translations also indicates three times the renewal of the Spelling Book which was first published in 1929 by the Turkish Language Institution in 1941, 1965, and 1970⁵. Against this background, the historical development that the target language has been going through, norm-changing development in social context, ideological and political factors in the given literary system of the receiving culture may also lead to retranslations which could be misinterpreted as the consequence of aging solely. The factors which lead to the aging translation can thus be related to “changing social contexts and the evolution of translation norms” (Brownlie, 2006, p. 150) and “the aging character of translations includes not only linguistic and idiomatic aspects but also translational and cultural ones” (Van Poucke, 2017, p.92).

⁵ <http://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/sunus/>

2.3. Modern Turkish Language

Discussions regarding the Turkish language in the post-20th century intensified on reproducing Turkish-originated words as alternatives to words originating from Western languages, particularly French and English similar to liquidation efforts mentioned in the previous section. Although some may posit that the encounter of the Turkish language which lacks some concepts and might fill this gap with foreign words can eventually enrich the language, Korkmaz (1995a, p.856) gives a voice to the adverse impacts of foreign words on the Turkish language as follows:

"For instance, replacement of "buhran, bunalım" with "kriz", "sargı" with "bandaj"... does not bear any enrichment opportunity for the language... If only these words were transferred into Turkish by means of translation, each of these words would have acquired a plethora of senses and concepts to truly enrich our language rather than new concepts. As this was not achieved, Western-originated words restrict the enrichment of the Turkish language that could have been achieved through inner developments, in other words, via creativity" (my translation)

The polemical impact of English in specific and Western languages in general on the Turkish language is not limited to loanwords. Another foreign language impact as frequently encountered in public areas from media to the names of streets and shops is the use of letters that are not involved in the Turkish alphabet. Examples of words written as *fax*, *maximum*, *show* instead of *faks*, *maksimum*, *şov* in accordance with the Turkish alphabet are encountered anywhere now.

This global effect of English can be traced in the retranslation published in 2017 as well. For example, some proper names of the characters such as Shere Khan, Tabaqui, Raksha were written in the Turkish alphabet in both 1936 and 1973 translations. On the other hand, foreign spelling style including letters and sounds of "-w, -q, -sh" is preserved in the most recent retranslation. Here the question is whether this particular example confirms the retranslation hypothesis or not. The most recent retranslation is the closest translation to the original work in this sense. Accordingly, it can be argued that character names were literally preserved in Turkish translation because the target audience's acquaintance with the source text increased, as asserted in the hypothesis. Turkish audience is naturally more acquainted with this form of writing than those back in the 1970s. However, historical developments and social transformations of the given culture and lingua franca position of English had a more decisive role in increasing this acquaintance compared to the contribution of previous (re)translations.

2.4. Translation Method

According to the main premise of the Retranslation Hypothesis, first translations, particularly if they are foreign to the target culture, are domesticated to be brought closer to the target culture and language while retranslations are mostly carried out with foreignization method as the knowledge and proximity of target audience increase (Paloposki & Koskinen, 2001). On the other hand, the lines between foreignization and domestication can be blurred as in the examples presented below.

Table 1. Translation examples from the diachronic analysis

Example No.	Source Text (1936)	Nurettin Artam (1936)	Kezban Akçalı (1973)	Gökçe Yavaş (2016)
1.	'Arre! Arre!' said two or three women together. (p.64)	"Arre arre" dediler. (p.92)	"Vah, vah!" ...diye bağıştılar. (p.115)	"Aman! Aman! dedi iki-üç kadın birden. (p.66)
2.	wait for me in the ravine by the dhak tree... (p.71)	çukurun yanındaki dâk ağacının yanında bekleyin... (p.102)	o ulu ağacın dibinde bekle. (p.128)	dhak ağacının yanındaki....bekleyin. (p.72)
3.	Ahai! He is taking his meals with the others. (p.6)	."Allah allah! Ötekilerle birlikte yemek de yiyor. (p.13)	Bakın, bakın! Şimdi de yavruların yemeğini paylaşıyor. (p.15)	Ayy! Diğerleriyle beraber besleniyor. (p.11)
4.	I will not give thee one anna of the reward...	Öyle ise bir Rupye değil, sana bir Anna bile verecek değilim. (p.112)	Alacağım ödülden bir kuruş bile vermeyeceğim işte. (p.142)	Sana ödülünden bir anna* bile vermeyeceğim. (p.80)
5.	'He has missed, ' said Mother Wolf. 'What is it?'. (p.5)	"Pusulayı şaşırdı " dedi. "Bu da ne?" (p.12)	"Yakalayamadı!" dedi. "N'oluyor?" (p.14)	"Kaçırdı" dedi Anne Kurt. "Ne oluyor?" (p.10)
6.	Fare you well, children of men... (p.82)	İnsan çocukları, Allaha ısmarladık. (p.116)	Ey insan-oğulları, hoşcakalın! (p.148)	Sağlıcakla kalın insanoğulları. (p.82)

As mentioned above, Rudyard Kipling was first introduced to the Turkish polysystem of literature and audience with the first Turkish translation of *The Jungle Book* in 1936. Considering

the dearth of original works of children's literature in the 1930s and the colonizer-colonized motifs involved in the text, the source text was obviously at a great distance from the target culture. According to the Retranslation Hypothesis, this translation could be expected to be domesticating all cultural, and ideological elements for the sake of bringing it closer to the Turkish audience including children. However, some culture-specific terms were foreignized by keeping the source text's cultural peculiarities while domestication was preferred for non-cultural items. In this sense, no generalization can be made regarding the main translation approach for the first translation.

The neutralization of cultural elements can be hardly found in the first translation. For example, the Indian exclamation phrase "*Arre, arre!*", "used to express annoyance, surprise, or interest, or to attract someone's attention" according to the Oxford dictionary, was not translated in the first translation while it was translated with Turkish exclamation equivalences "*Vah vah*" in the first retranslation and "*Aman aman*" in the latest translation. As a support to the Retranslation Hypothesis, the first retranslation of the book replaced all phrases that are specific to Turkish-culture and idioms preferred in the first translation such as "*Pusulayı şaşırđı*", "*Allah Allah*", "*Allahısमारलदık diyeyim*", "*damarına basarcasına*", "*haybahasil kalacağız*", "*Hanya ile Konya'yi anlayacak yaşta*" with culture-neutralized phrases such as "*yakalayamadı, bakın bakın!,son bir kez görüőeyim, hınç dolu, bizlere kaçmak düşecek, her şeyi anlamaya başladığı yaşta*", respectively.

In the second example, an endemic species to India, *dhak* tree was translated as "*dak*" in the first translation without any footnote while it was domesticated as "*ulu ağaç*" (great tree) in the retranslation. In the third example, contrary to the previous examples revealing the foreignization strategy adopted in the first translation, the translator domesticates another cultural exclamation. As for the fourth example, on the other hand, the Indian currency "*anna*" was foreignized both in the first translation and the most recent retranslation which also adds a footnote to explain this foreign currency. It was domesticated and translated as Turkish currency "*kuruş*" in the second translation. As presented in the fifth and sixth examples, some Turkish expressions and idioms are used in the first translation such as "*Pusulayı şaşırđı*" (missed it), and "*Allah'a ısमारलदık*" (goodbye) although the phrases in the source text do not carry a culture-specific meaning.

Bearing all these in mind, can we conclude that the first translation aims to bring the first-time-translated text and author closer to the target culture through domestication? There is no fixed or stable translation strategy for either domestication or foreignization in this sense. For, some cultural terms were foreignized while domestication was preferred for non-cultural items. No generalization can be made regarding the main translation approach for the first translation. The second translation predominantly domesticated cultural concepts such as *arre*, *dhak*, and *anna*. Therefore, it cannot be claimed that the retranslation is closer to the source culture in this sense.

The use of the foreignization method towards culture-specific items and idioms and the use of the translator's notes in the most recent translation, on the other hand, is in line with the main assumption of the Retranslation Hypothesis. Foreign concepts, such as currency unit *anna*, are kept as they are and related information is provided in the translator's notes. The only deliberate domestication method used in the translation is the domestication of the Indian phrase "*Arre arre*" with its Turkish equivalent "*Aman aman*". With this exception only, it is clear that the most recent

retranslation is the closest one to the original text in terms of spelling proper names and foreignization of cultural terms.

The diachronic analysis of the retractions supports the aging claim of the retranslation hypothesis since the most recent retranslation rejuvenates the language in accordance with the developments in the modern Turkish language. On the other hand, the aging of language in the present case resulted from the sociocultural developments in the related epochs, rather than the time factor. Besides, the newest translation brings readers closer to the text by adopting the foreignization method while the second translation resorts to the domestication method. Once again, the movement from a target-oriented to source-oriented translation method applied in these cases is more related to the historical and ideological developments that occurred in the language rather than seeking to improve the translation quality of the previous one in terms of cultural proximity.

3. SYNCHRONIC ANALYSIS

To find more sound evidence for the approval of the hypothesis in question, we can re-test the question “Do retractions challenge the previous ones in terms of aging language and cultural proximity?” based on the three most recent retractions published.

The synchronic analysis of retractions lays grounds to analyze what steer translators take varying decisions and adopt different approaches in retranslation within the same spatial and temporal sphere carrying similar social and cultural norms. To this end, the three most recent retractions published in 2009 and 2016 were selected for the synchronic analysis of *The Jungle Book*.

3.1. Aging Language Re-Tested

The assumption of every retranslation’s challenging nature towards the previous translations suggests that retranslation arises from the need to renovate the former one. Susam-Sarajeva (2003) asserts, “retractions are not necessarily the consequence of ‘aging’ translations or ‘changing times’ since more than one translation of the same source text may come about within a very short time span” (p.5). In a similar vein, in the present case, the boom for the retractions intensified in a short period of time can be associated with the non-literary and non-linguistic conditions.

In 2016, the Disney remake of *The Jungle Book* appeared with the same name. The live-action movie included celebrities such as Scarlett Johnson, Bill Murray, and Lupita Nyong’o, and received an Oscar reward. In the same period, Andy Serkis declared the synopsis of the same movie with another title *Mowgli* and another famous cast for voicing including Christian Bale, Cate Blanchett, and Benedict Cumberbatch. Both movies were later purchased by Netflix. These two movies are believed to have hugely contributed to the popularity of the book since seven of the retractions detected in the study were published as of 2016.

Very minor changes were found in these retractions in terms of lexical, stylistic, and cultural choices made by the translators. Thus, this can serve as evidence of the idea that retractions come up in a very short period and bring almost nothing new to the text. In this

sense, the retranslation phenomenon is more related to publishing institutions' financial concerns rather than the will of translators to renew the language.

Even before the broadcasting of the movie, the retranslation *Cengel Kitabı: Ormanın Öyküsü* was published by Yapı Kredi Publishing in 2009. This translation does not approve of the aging translation phenomenon either, since the language in use in this retranslation is closer to a more archaic use of Turkish rather than modern, every-day usage. Lexical choices made by the translator in this retranslation (2009) throughout the text indicate that older versions of words are preferred rather than their modern equivalences. Contrary to the main aging premise of the retranslation hypothesis, this specific example of retranslation contradicts the assumption that aging language is restored and renewed in recent retranlations.

3.2. Cultural Proximity

The following examples are offered to test the cultural proximity premise of the retranslation hypothesis by comparing the first translation with the two most recent retranlations.

Example 1: Jungle

George Orwell (1937) claims that “the scenery is the real subject matter” (p.101) in novels written about the East. In this manner, the landscape of *The Jungle Book* is not unmotivated considering the colonial period Rudyard Kipling lived and wrote. The selection of the jungle as the main scenery bears certain colonial implications to emphasize the foreignness and the otherness of what is on the other side of European colonization. Weisberg (2015) asserts that the book “encapsulates the symbolism of the tropical forest in European adventure literature...forming a part of the symbolic lexicon of the literary landscape that signifies colonial otherness” (p.4). The dictionary meaning of the literal translation of the word jungle (*cengel* in Turkish) corresponds to ‘wide Indian forest’. The only repercussion of the colonial gaze on this landscape in translation can be found in the first translation. The title of the translation offers a totally foreignized environment for readers. All other retranlations were published with titles such as *Forest Book*, *Forest Child*, and *Forest's Child* with the neutralization of the colonial gaze of the author to the forest landscape as a “natural environment, with its fascinations and dangers and its extreme difference from home” (Kerr, 1997, p.149).

In the hypothesis, it is asserted that the target-orientedness of earlier translations is often replaced with source-orientedness in following retranlations as the receiving culture gets more acquainted with the source culture norms as well as the lexical and stylistic peculiarities of the text and author (see Chesterman, 2000; Paloposki & Koskinen, 2004). In the present case, the following examples can be analyzed to test this argument.

Table 2. Translation examples from the synchronous analysis

Example No.	Source Text (1936)	Kamer Mengütürk (2009)	Esen Saba (2016)	Gökçe Yavaş (2016)
1.	'Arre! Arre!' said two or three women	"Aman! Yazık" dedi kalabalığın içinden iki üç	'Arre! Arre!' dedi iki, üç kadın aynı anda. (p.70)	"Aman! Aman! dedi iki-üç kadın birden. (p.66)

	together. (p.64)	kadın. (p.86)		
2.	the arrival of white men on elephants, with guns, and hundreds of brown men with gongs and rockets and torches. (p.5)	Fillere binmiş silahlı beyaz adamlar ve ellerinde fişekler, gonglar, meşaleler olan yüzlerce koyu derili adam ormana dalar (p.15)	filler üzerinde silahlarıyla birlikte beyaz adamları , füzeleriyle ve meşaleleriyle gelen yüzlerce siyahi adamın sonrasında... (p.12)	Silahlarıyla fillerin üstünde beyaz adamların ve okları, patlayıcıları ve meşaleleriyle kahverengi adamların gelişi... (p.10)
3.	And Mowgli had not the faintest idea of the difference that caste makes between man and man. (p.68)	Maugli insanlar arasındaki ' kast ' denilen sınıf farklılıklarının bilincinde değildi. (p.91)	Mowgli'nin insanlar arasındaki sınıf farkı hakkında en küçük bir fikri yoktu. (p.74)	Mowgli'nin insanlar arasındaki sınıf farkı hakkında da hiçbir fikri yoktu. (p.69)
4.	But the sweetmeat seller in the camp lent him a little tom-tom —a drum beaten with the flat of the hand—(p.116)	Neyse, kampın şekerlisi ona küçük bir tamtam ödünç verdi; hani şöyle elinizin ayasıyla vurup çalınan cinsten... (p.189)	Ama kamptaki şekerlemeci ona tespih ödünç Verdi. (p.151)	Ama kamptaki tatlı satıcısı ona küçük bir tamtam , avucun içiyle çalınan bir davul ödünç verdi. (p.148)
6.	Certainly this is dewanee , the madness. (p.50)	"Hepsi de ' divane ' (deli) olmuşlar. Evet kesinlikle divane bunlar! (p.71)	"hepsi akıllarını kaçırmış. Kesinlikle bu aşk , bu delilik... (p.56)	"Hepsi delirmiş. Bu kesinlikle dewanee , çılgınlık... (p.58)

Indian exclamation phrase "*Arre, arre!*" is uttered by an Indian woman living in a colonized village where Mowgli was born as opposed to the jungle where he grew up is a deliberate choice of the author to emphasize the colonized other. The phrase is kept as it is in the second retranslation and enables the reader to experience the otherness in the text while it is domesticated

with Turkish exclamation marks “*Aman! Yazık*” in the first retranslation and “*Aman! Aman!*” in the latest one. Only the second retranslation preserves this effect.

In the second example, “*White men on elephants with guns*” is a clear reference to the British colonizers in India while local Indians are referred to as brown men with more primitive tools to fight rather than guns. The expression brown-skin is not commonly used as a racial or ethnic term in the Turkish context. The first translation uses “*koyu derili*” (dark-skin) term to describe brown men to comply with Turkish norms. The second translation emphasizes the distinction between white men and the others with the use of “*siyahi adam*” (black men) which adds to the text more than what is actually meant. The last retranslation translates the term literally and adopts a source-oriented approach.

The earlier translation opts for a source-oriented translation by preserving the word “*kast*” as it implies a more strict division between members compared to the class system. The translator also uses the expansion method to briefly explain caste concept. The following retranslations, on the other hand, neutralize the Indian-specific class system caste, in this sense, these two retranslations do not adopt a source-oriented approach.

The receipt taken in the fourth example is followed by a song dedicated to Hindu God Shiva. The instrument tom-tom used for performing the song indicates a religious ritual. In the second translation analyzed in this example, the instrument is domesticated as “*tespîh*” (prayer beads) as it can be more familiar to Turkish readers since it is used in Muslim praying rituals while two other translations are source-oriented.

In the last example, madness is used with its Indian synonym “*dewanee*” in the source text. The second translation erroneously translates the word as “*aşk*” which refers to romantic love. On the other hand, the first and third translations adopt a source-oriented approach. Despite the presence of the same word in Turkish, the most recent retranslation opts for writing the word as it appears in the source text, assumably to emphasize the foreignness as stated in the original work.

There is no stable pattern showing that newer translations are more source-oriented as opposed to more target-oriented early translations. The examples given above indicate that the target culture’ and readers’ acquaintance with the source culture, author, and literary genre over time are not highly decisive factors in adopting certain translation approaches in retranslations.

CONCLUSION

Five different Turkish translations of *The Jungle Book* showed more complex and multifaceted translation methods employed by translators within eight decades than the explanations offered for the retranslation concept in the retranslation hypothesis. As presented in the examples, there is no linear progress to the so-called *grande traduction* or a stable pattern through which we can identify source-orientedness or target-orientedness of the earlier and later retranslations in the present case study. Despite certain improvements and corrections in some recent retranslations, these changes may not necessarily result from the nature of the retranslation concept as “errors may be corrected in a retranslation in much the same way as in the second edition of a book” (Brownlie, 2006, p.148). Instead, the sources of explanation for the variations between

retranslations in the present study can be related to sociocultural, political, ideological, and historical transformations that the source culture and source language went through over 80 years, translators' personal choices, and publishing houses' financial concerns. The main domesticating translation method employed throughout translations can be disrupted with specific examples of cultural translation. In this sense, the translator's interpreting of the text is as decisive as the target culture norms, the agent's role in the translation process and the translator's wish to complete, fix or contribute to previous translations.

The validation or refutation of the hypothesis may also depend on the methodology since different sets of case studies may lead to varying and contradictory findings. As Koskinen and Paloposki (2019) suggest, the comparative studies conducted on the retranslations may support related claims since the examples were chosen by the researchers to approve the hypothesis in the first place. In the present case, diachronically analyzed three different Turkish translations of *The Jungle Book* approves the main premises of the retranslation hypothesis, newer translation is closer to the source text. On the one hand, although more recent retranslations seem to renew the previous ones' language, it is concluded that socio-contextual conditions have a more significant role than the mere aging language factor. On the other hand, the synchronic analysis of the three recent retranslations did not exactly conform to the assumptions of retranslation. Therefore, it can be concluded that the analysis of retranslations on a chronological basis needs to be supported with a synchronic analysis to test the retranslation hypothesis. In this sense, it is suggested to adopt a more holistic approach to case studies on retranslation for further studies.

REFERENCES

- Aksoy, Nüzhet Berrin (2010). "The Relation between Translation and Ideology as an Instrument for the Establishment of a National Literature". *Meta*, 55(3), 438–455. doi: 10.7202/045064ar
- Arı, Sevinç (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Atay, Falih Rıfkı (1936). "Introduction". *Cengel Kitabı*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Bayraktar-Özer, Özge (2018). "Translating the Sound: A Case Study on Turkish Translations of Just So Stories". *Journal of Translation Studies*, 24, 124-144.
- Bayraktar-Özer, Özge (2022). "Translation Movements in the Modernization Processes of Turkey and China". *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies*, 21, 132–152.
- Bensimon, Paul (1990) "Présentation", *Palimpsestes XIII* (4), ix–xiii.
- Berk-Albachten, Özlem & Tahir-Gürçağlar, Şehnaz (Eds.). (2019). *Studies from a Retranslation Culture: The Turkish Context*. Singapore: Springer.
- Berman, Antoine (1990). "La Retraduction comme Espace de la Traduction". *Palimpsestes XIII* (4), 1–7.
- Brownlie, Siobhan (2006). "Narrative Theory and Retranslation Theory". *Across Languages and Cultures* 7 (2), 145–170, doi: 10.1556/Acr.7.2006.2.1
- Chesterman, Andrew (2000). "A Causal Model for Translation Studies". Olohan M. (Ed.) *Intercultural Faultlines* (pp.15-28). Manchester: St Jerome.
- Çıkla, Selçuk (2009). "Tanzimattan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi". *Türkbilig*, 18, 34-63.

- Deane-Cox, Sharon (2011). *Confronting the Retranslation Hypothesis: Flaubert and Sand in the British Literary System*. Unpublished doctoral dissertation. Edinburgh: University of Edinburgh.
- Desmidt, Isabelle (2009). "(Re)translation Revisited". *Meta*, 54(4), 669–683. doi: 10.7202/038898ar
- Even-Zohar, Itamar (1978). *Papers in Historical Poetics*. Israel: Tel Aviv University Press
- Geçmen, Kerem (2018). "Retranslation and Shifting Constraints". *transLogos Translation Studies Journal*, 1(1), 25-40.
- Hatipoğlu, Merve (2020). *A Comparative Analysis of Turkish Translations of Roald Dahl's Novel, Charlie and The Great Glass Elevator, within the Framework of Retranslation Hypothesis*. Unpublished doctoral dissertation. İstanbul: Okan University.
- Kerr, Douglas (1997). "Colonial Habitats: Orwell and Woolf in the Jungle". *English Studies*, 78(2), 149-161. doi: 10.1080/00138389708599069
- Kipling, Rudyard (2004). *The Jungle Books*. New York: Barnes & Noble Classics
- Kipling, Rudyard (1936). *Cengel Kitabı*. Nurettin Artam (Trans.). Ankara: Ulus Basımevi
- Kipling, Rudyard (1973). *Orman Masalı*. Kezban Akcalı (Trans.). İstanbul: Neşriyat Anonim Şirketi
- Kipling, Rudyard (2009). *Orman Çocuğu*. Kamer Mengütürk (Trans.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kipling, Rudyard (2016). *Orman Çocuğu*. Esen Saba (Trans.). İstanbul: Dante
- Kipling, Rudyard (2016). *Orman Kitabı*. Gökçe Yavaş (Trans.). İstanbul: İthaki
- Işıklar Koçak, Müge & Aydın, Elif (2017). "Science Fiction in Turkey: Survival of a Genre Through Retranslations and Reprints". *Dokuz Eylül University Journal of Humanities*, 4(1), 31-42.
- Korkmaz, Zeynep (1973). "Dilde 'Doğal Gelişme' ve 'Devrim' Açısından Türk Dil Devrimi". *A.Ü.D.T.C.F. Türk Dili ve Ed.Araş.Ens. Türkoloji Dergisi*, 4(1), 97-114.
- Korkmaz, Zeynep (1995a). "Cumhuriyet Devrinde Türk Dilindeki Gelişmeler". *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1995b). "Batı Kaynaklı Yabancı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri". *Türk Dili Dergisi*, 524, 843-858. Ankara: TDK Yayınları.
- Koskinen, Kaisa. & Paloposki, Outi (2019). "New Directions for Retranslation Research: Lessons Learned from the Archaeology of Retranslations in the Finnish Literary System". *Cadernos de Tradução*, 39(1), 23-44.
- Massardier-Kenney, Françoise (2015). "Toward a Rethinking of Retranslation". *Translation Review*, 92 (1), 73-85. doi: 10.1080/07374836.2015.1086289
- Orwell, George (1989). *The Road to Wigan Pier*. London: Penguin Modern Classics
- Özcan, Esra Gül (2017). *A Descriptive Analysis of the Turkish Translations of Agatha Christie's Murder on the Orient Express within the Framework of Retranslation Hypothesis*. Unpublished master's thesis. Ankara: Hacettepe University.
- Özdemir, Mehmet and Dağtaş, Abdullah (2014). "Dilde Sadeleşme Tartışmaları: 1970 Yılı "Türk Dili" Dergisinde Arapça, Farsça ve Batı Dillerinden Gelen Kelimelere Karşı Takınılan Tavir". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 27-51.
- Özdoğan, Mehmet (2015). "Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)". *Journal of the Academic Elegance*, 2(3), 227-262.

- Paloposki, Outi and Koskinen, Kaisa (2001). "A Thousand and One Translations: Revisiting Retranslation". Gyde Hansen, Kirsten Malmkjar, Daniel Gile (Eds.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Library.
- Paloposki, Outi and Koskinen, Kaisa (2004). "A Thousand and One Translations: Revisiting Retranslation". Hansen, G., Malmkjaer, K. & Gile, D. (Eds.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam: Benjamins.
- Palaposki, Outi and Koskinen, Kaisa (2010). "Reprocessing Texts: The Fine Line between Retranslating and Revising". *Across Languages and Cultures*, 11(1), 29-9. doi: 10.1556/Acr.11.2010.1.2
- Pym, Anthony (2014). *Method in Translation History*. London & New York: Taylor & Francis Group.
- Randall, Don (1998). "Post-Mutiny Allegories of Empire in Rudyard Kipling's Jungle Books". *Texas Studies in Literature and Language*, 40(1), 97-120.
- Susam-Sarajeva, Şebnem (2003). "Multiple-Entry Visa to Travelling Theory: Retranslations of Literary and Cultural Theories". *Target*, 5(1), 1-36.
- Tahir- Gürçağlar, Şehnaz (2019). "Retranslation". M. Baker & G. Saldanha. (Eds.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 484-490). London & New York: Routledge.
- Taş, Seda (2015). *Retranslations in the Light of Paratextuality and Intertextuality: Two Dystopian Novels*. Unpublished doctoral dissertation. İstanbul: Yıldız Teknik University.
- Taş, Seda (2018). "August Bebel'in Kadın ve Sosyalizm'i Bağlamında Yeniden Çeviri ve Çeviri Eleştirisi: Bir Üst-Eleştiri Çalışması". *RumeliDe Journal of Language and Literature Studies*, 4, 292-306.
- Tekin, Talat (1988). "Atatürk ve Türk Dilinde Reform". *Erdem*, 5(12),1023-1044.
- Van Poucke, Piet (2017). "Aging as a Motive for Literary Retranslation: A Survey of Case Studies on Retranslation". *Translation and Interpreting Studies*, 12(1), 91-115.
- Weisberg, Meg Furniss (2015). "Jungle and Desert in Postcolonial Texts: Intertextual Ecosystems". *The Cambridge Journal of Postcolonial Literary Inquiry*, 2(2),171-189. doi:10.1017/pli.2015.12,171-189.
- Yetim, Fahri (2006). *Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi: 1957-1960*. Unpublished doctoral dissertation. Ankara: Ankara Üniversitesi.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Varlık Dergisinde Tercüme ve Tercüme Tenkidi Üzerine Yazılar

DR. ELİF DİNÇER YİĞİT*

Öz

Tercüme çalışmalarının milletlerin aydınlanmasında önemli rol üstlendiğinin bilincinde olan Yaşar Nabi, 15 Temmuz 1933 tarihinden itibaren çıkarmaya başladığı *Varlık* dergisinde telif yazılar yanında tercüme yazılar da yayımlar. Bu tercüme yazılar yalnız Fransızcadan değil tüm Batı dillerinden ve edebiyatlarından gerçekleşir. Böylelikle o döneme kadar yalnız bir noktaya yoğunlaşan tercüme çalışmaları daha geniş bir alana yayılır. Cumhuriyet'in onuncu yılında kurulan ve temeli "kültür" olan Türkiye'de bu alana hizmet etmek amacıyla çıkan *Varlık*, tercüme eleştirisine de sayfalarında yer verir. Yaşar Nabi bu konuyla ilgili hem Batı'da kaleme alınan yazıları hem de eleştirmenlerin farklı dergilerde yaşadıkları polemikleri *Varlık*'a taşır ve burada konuyla ilgili zengin bir tercüme eleştirisi havası oluşturur. Kendisi de dergide bu konuyla ilgili çok sayıda eleştiri yazısı kaleme alan Yaşar Nabi, yayıncılığının yanı sıra eleştirmen kimliğiyle de tercüme eleştirisine katkı sağlar. Tercüme tenkidi konusunda *Varlık* dergisinin eleştiri tarihine yapmış olduğu katkıyı ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, derginin Yaşar Nabi döneminde yayımlanan sayıları (1-882) incelenmiştir. Eleştiri tarihinde şiir, hikaye ve roman gibi türlere göre daha az ele alınan tercüme konusunun incelenmesi alana katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Anahtar sözcükler: tercüme, tercüme tenkidi, şiir tercümesi, *Varlık* dergisi, Yaşar Nabi dönemi *Varlık* dergisi

ARTICLES ON TRANSLATION AND TRANSLATION CRITICISM IN *VARLIK* MAGAZINE

Abstract

Being aware of the fact that translation movements play an important role in the enlightenment of nations, Yaşar Nabi publishes translated articles as well as copyrighted articles in *Varlık* journal, which he started to publish on 15 July 1933. These translations take place not only from French but also from all Western languages and literatures. Thus, translation movements, which had concentrated on only one point until that time, spread over a wider area. *Varlık*, which established in the tenth year of the Republic and based on "culture" in Türkiye, came out to serve this field, also includes translation criticism in its pages. Yaşar Nabi brings both the articles written in the West and the polemics of critics in different journal to *Varlık*, where he creates a rich critique on the subject. Yaşar Nabi, who also wrote many critical articles on this subject in the journal, contributes to translation criticism with his critic identity as well as his publishing. In this study, which aims to reveal the contribution of *Varlık* journal to history of criticism on translation criticism, we examined the issues (1-882) of the journal published during the Yaşar Nabi period. Examining the subject of translation, which is considered less than the

* Ostim Teknik Üniversitesi, elifedebiyat45@hotmail.com, orcid: 0000-0003-0310-3200

Gönderim tarihi: 17.10.2022

Kabul tarihi: 18.1.2023

genres such as poetry, story and novel in history of criticism, is important in terms of contributing to the field.

Keywords: translation, criticism of translation, translation of poetry, *Varlık* magazine, *Varlık* magazine during the Yaşar Nabi period

GİRİŞ

Tercüme,¹ en kısa şekliyle bir dildeki ifadenin bir başka dile aktarılması olarak tanımlanır. Başka bir söylemle diller arasında gerçekleşen bir etkinlik olarak ifade edilebilen tercüme, toplumların birbirini tanımada, ilişki kurmasında, fikrî ve ilmi gelişmesinde önemli rol oynar (TDEA, 1998, (8): 319). Bu etkinlik bir yandan geçmişin kültür kalıtını değerlendirip aktarırken bir yandan da bu kalıtın özümlemesinde, farklı bir anlayışla ele alınıp yeniden üretilmesinde öne çıkar. Yani geçiş dönemindeki bir toplum, nitel sıçramanın eşliğindeyse geleneksel ideolojinin etkisinden ancak kendi dışındaki kültürlerle gönderme yaparak sıyrılabilir (Gürsel, 1999, s. 78).

Osmanlı Devleti'nin kültür tarihinde örgütlü ilk çeviri Lale Devri'nde başlar.² Bu harekete devletin el atması bilinçli bir dışa yönelişi ve bir kültür politikasını simgelemesi bakımından önemlidir. Tanzimat Dönemi'nde ise bu alanda bir yoğunlaşma görülür. Çeviride artık edebiyat alanına girilir. Batı dillerinden özellikle de Fransızcadan yapılan çeviriler aracılığıyla roman gibi yeni edebî türlerle tanışılır. Osmanlı'da ilk dönem romancılarının Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkması bir rastlantı değildir (Aytaç, 1999, s. 348).

1821 yılında kurulan Tercüme Odası'nı³ "yeni bir dünya görüşünün, yeni bir siyasî idealin geliştiği çok ileri bir muhit" olarak nitelendiren Tanpınar, bu kurumun Osmanlı'daki Batılılaşma düşüncesine katkı sağladığı görüşündedir (2003, s. 142):

Devlet işleri için ecnebi dili bilen gençlere olan ihtiyacın 1839'dan sonra artması tabî idi. Bu ihtiyacı karşılamak için mekteplerde okutulan ecnebî dillerden başka bazı tedbirler daha alınır ki, bunların arasında 1832'de kurulan "Tercüme Odası"nü önde saymak icap eder. 1839'dan sonra burası âdeta bir mektep haline gelmiştir. Tanzimat devrinde Âli, Fuad, Safvet Paşa'ları yetiştiren bu oda, sade yeni yetişenlere ecnebî dili öğretmekle kalmaz. Yavaş yavaş yeni bir dünya görüşünün, yeni bir siyasî idealin geliştiği çok ileri bir muhit olur. Abdülaziz devrinde hızlanan fikir hayatının başında bu kalemin büyük etkisi vardır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise Millî Eğitim Bakanlığı'nun 1940'larda dünya edebiyatından yayımladığı tercüme dizisi, düşünce ile edebiyat alanında bir yeniden doğuşu hazırlar.⁴ Dünya dillerinden yapılan bu çok sayıdaki çevirinin yayımlanmasıyla çeviri, Cumhuriyet tarihinin en

¹ Bu çalışmada, tercüme ve çeviri kavramlarının kullanımında yazarların ifadeleri dikkate alınmıştır.

² Türkiye'deki tercüme faaliyetleri için bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul, 2020; Mustafa Nihat Özön "İlk Çeviriler", *Türkçede Roman*, İstanbul. İletişim, s.147-182.

³Tercüme Odası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sezai Balcı.*Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali ve Tercüme Odası*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih(Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2006.

⁴1939 yılında toplanan Birinci Neşriyat Kongresi, dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi ve Devlet eliyle bastırılması kararını alır. 1940 yılında bu amaçla Maarif Vekâleti bünyesinde bir Tercüme Bürosu kurulur. Tercüme Bürosu'nun ikinci temel hedefi, bir Tercüme dergisinin çıkarılmasıdır (Cemal, 1999, s. 436).

parlak dönemini yaşar,⁵ bu dönemin etkisi 1950 sonrası Türk edebiyatının her alanında kendini belli eder (Göktürk, 2022, s. 55-56).⁶

Yeni Çağ'dan bu yana edebiyat alanında ulusallık ağır bastığından, çeviri ile özgün yaratıcılık arasında kesin sınırlar oluşturulmuş ve çeviriye küçümsenerek bakılmıştır. Bunun sonucu olarak çeviri, genel bir düzey düşmesi yaşamış daha da önemlisi edebiyat kuramlarının dışına itilmiştir. Edebiyat kuramıyla ilgili en ünlü araştırmacılar bile çeviri konusuna kısmen değinmişler ya da hiç değinmemişlerdir (Göktürk, 2022, s. 56).

Türkiye'de tercüme edebiyatı hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında bu konunun geçmişi hakkında olumlu söylemlerin oldukça az olduğu görülür.⁷ Bunun geçmişi ve bu geçmişin oluşuyla etkileri üzerinde pek fazla durulmaz. Oysa bu durma, eskiden düşülen yanlışlıklara bir daha düşmemek ve her tecrübeden sonra sanki hiçbir şey yapılmamış gibi yeniden başlamak zorunluluğunda bulunmamak için gereklidir (Özön, 2015, s. 178). Bu nedenle çeşitli gazete ve dergi sayfalarında kalmış olan tercüme eleştirilerinin değerlendirilmesi önem taşır.

Bu çalışmada, Türk edebiyatının en uzun soluklu dergisi olan *Varlık*'ın tercüme eleştirisi kapsamında eleştiri tarihimize yapmış olduğu katkı ortaya konacaktır. Derginin Yaşar Nabi döneminde yayımlanan sayıları (1-882) ile sınırlandırılan çalışmada, tercüme eleştirisi olarak değerlendirilebilecek teorik ve uygulama niteliğinde çok sayıda eleştiri yazısı tespit edilmiştir. Bu yazıların bir makalenin boyutunu aştığı düşünüldüğünden çalışmada yalnızca teorik içerikli yazılar irdelenmiştir. Tercüme edilen eserler hakkında kaleme alınan ve uygulamalı tenkit olarak adlandırılabilir eleştiri yazıları ise çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Eleştiri yazılarını merkeze alan bir yöntemle yapılacak olan incelemede, eleştirmenlerin hangi konular üzerine odaklandığı, hangi konularda görüş birliği/ayrılığı yaşadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada, tercüme konusunda eleştiri yazısı kaleme alan eleştirmenlerin tercüme işiyle meşgul olup olmadıkları da irdelenmiştir.

⁵ Türkiye'de başlatılan bu çalışma, 1946'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda dünya klasiklerinin tüm ulusal dillere çevrilmesine yardım edilmesi önerisinin oy birliği ile kabul edilmesini sağlar. Ayrıca 1959'da Bad Godesberg'de yapılan Milletlerarası Mütercimler Federasyonu'nun (FIT) Üçüncü Dünya Kongresi'nde Başkan Pierre François Caillé, Bedrettin Tuncel'in Tercüme Bürosu'nun etkinlikleri üzerine sunduğu raporu dinledikten sonra Türkiye'yi bir "çeviri cenneti" olarak nitelendirir. (Karantay, 1999, s. 338; Yücel, 1999, s. 268.)

⁶ Cevdet Kudret, bu etkinin niteliği hakkında şunları söyler: "Köy Enstitülerinin de kurulduğu yıllara rastlayan o dönemde, edebiyatımız özellikle öykü, roman, deneme ve şiir alanlarında büyük gelişme gösterir. Tanzimat, Edebiyat-ı Cedide ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde ancak soylu ailelerden gelme bir azınlığın (Recai-zâde Mahmut Ekrem, Sami Paşa-zâde Sezai, Nabi-zâde Nazım, Uşşaki-zâde Halit Ziya, Müftü-oğlu Ahmet Hikmet, Köprülü-zâde Mehmet Fuat, Kara Osman-zâde Yakup Kadri, vd) tekelinde olan edebiyat, bu çeviri hareketlerinin etkisiyle çok geniş bir çevreye yayılır, köy kökenli gençlere kadar ulaşır; böylece, edebiyatçıların coğrafyası değişir, bütün memleketi kaplar." (1999, s. 83)

⁷ 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılan tercüme çalışmaları hakkında Suat Karantay şunları söyler: "Bu dönemde, çevirmenlerin stratejilerini yönetecek, açık seçik belirlenmiş çeviri normları yoktu. Genel uygulamada tam çeviri yapılamıyordu; metinlerin büyük kısmı sık sık atlanıyordu; kısmen özetlenerek yapılmış çeşitlemeler pek çoktu; zaman zaman bir metnin taşıdığı ahlak dersi, dış kaynaklardan yapılan, konuya ilişkin ayrıntularla pekiştiriliyordu. Çevirilerin çoğu gazetelerde ve yazın dergilerinde tefrika halinde yayınlanıyordu- bunun sonucunda özgün metne bağlılık feda ediliyor, sulandırılmış çeşitlemeler ortaya çıkıyordu. Bazen yapıtların başlıkları bile uyarlanıyordu; bazen de çeviriler, üstünde çeviri olduğunu belirten bir açıklama olmaksızın yayınlanıyordu. Çevrilecek yapıtların seçilmesi de çok keyfiydi- Avrupa yazınından, ağırlıklı olarak da Fransız yazınından sanat değeri taşımayan yapıtlar, çevrilen gerçek sanat ürünlerini kat kat aşıyordu. Öbür Avrupa dillerinden yapılan çeviriler için aracı kaynak dil Fransızca'ydı. Osmanlı edebiyatına egemen olan süslü, büyük ölçüde Farsçalaşmış anlatı biçimiyle karşılaştırıldığında bu dönemin çevirileri daha yalın bir dille yapılıyordu." (1999, s. 339)

Edebî bir eserin tercümesine yönelik eleştiri yazılarının konu edildiği bu çalışmada, öncelikle çeviri/çevirmen kavramına eğilinmiştir. Tercümenin etkisi ve faydası ile tercümede yaşanan güçlükler eleştirmenlerin öne çıkardığı bir konu olduğu için tercüme kavramı altında ele alınmamış ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. *Varlık* eleştirmenleri tarafından ayrıntılı olarak ele alınan “Başarılı bir tercüme nasıl olmalıdır?” meselesi çalışmada iki alt başlık altında incelenmiştir. Tercüme eleştirisine yönelik yazılar irdelendiğinde şiir tercümesi konusundaki eleştirilerin bazen müstakil bazen de tercüme eleştirisi içinde tartışıldığı görülmüştür. Şiirin yapısı gereği diğer edebî türlerden ayrıldığına dikkat çeken eleştirmenler, şiir tercümelerinin kendine has yöntemlerle yapılması gerektiğini dile getirirler. Bu nedenle çalışmada şiir tercümesi ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

1. TERCÜME KAVRAMI

Bu bölümde, tercüme kavramının *Varlık* eleştirmenleri tarafından hangi boyutta ve nasıl ele alındığı irdelenmiştir. Eleştirmenler, tercüme kavramına yönelik genellikle müstakil ve ayrıntılı bir eleştiri yazısı kaleme almamışlardır. Onlar, tercüme kavramı hakkında kaleme aldıkları eleştirilere yazılarının satır aralarında yer verirler. Burhan Arpad çeviriyi; “orijinali baştan aşağı bozup bir başka dili malzeme diye kullanarak yeni bir edebiyat yapısı kurmak”, çevirmeni ise “yeni baştan kurma sorumluluğunu taşıyan kişi” olarak tanımlar. Çevirinin temelden bozmak ve aslına en yakın şekilde yeniden yaratmak olduğunu belirten yazar, çeviriyi “bir çeşit yaratma” çevirmeni de “bir çeşit yaratıcı” olarak kabul eder (1970, s. 13). Osman Türkay ise çevirmenin yaratıcılığını kabul etmekle birlikte yazar karşısında onun yaratıcılığının ikinci derecede kaldığını dile getirir. Bu konuda yazar, şöyle der (1965, s. 4):

Asıl sanatçı, asıl yazar, yaratıcıdır; bir yapıtı yoktan var eden kişidir. Oysaki çevirmen de bir kerteye dek yaratıcı olmakla birlikte, daha çok, yorumlayıcı bir özellik taşır; iki dil arasında aracılık eder; bir dilde yazılmış bir yapıtı, bir başka dile aktarır. Bu aktarmayı yaparken, bir dilde var olan bir yapıtı, kendiliğinden bir başka dilde yaratmış sayılır.

“Yazar ve Mütercim” başlığıyla ve imzasız olarak yayımlanan yazıda çevirmenin en başta gelen özelliğinin birbirinden farklı üsluplara sahip olması olduğu dile getirilir. Bu eleştirmen çevirmenin yaratıcı olmadığı görüşündedir (“Yazar ve Mütercim”, 1947, s. 15):

Mütercim bir san’at adamı, bir yaratıcı değildir. İyi bir mütercim iyi bir aktör gibi olmalıdır. Bazı rollerde belki daha çok başarı gösterir ama Racine’ide, Shakespeare’i de, Jean Anouille’i de güzel oynayabilmelidir. Bunun içindir ki büyük yazarlar umumiyetle iyi mütercim değillerdir. Onlar bazı ünlü aktörler gibi Racine veya Shakespeare’i kendi rollerini oynarlar.

Yaşar Nabi’ye göre ise tercüme bir sanattır. Türkçeyi ve hatta tercüme ettiği yabancı dili iyi bildiği hâlde tercümelerinde başarılı olamayan ancak hiç telif eseri olmadığı hâlde tercümelerinde başarılı olan çevirmenlerin olduğunu belirten yazar, bu gözleminden hareketle tercümenin bir sanat olduğunu dile getirir. Ona göre diğer sanat dallarında olduğu gibi tercümede de ayrı bir yeteneğe ihtiyaç vardır (1944c, s. 526-527). İmzasız olarak yayımlanan “Yazar ve Mütercim” adlı yazının eleştirmenine göre ise tercüme, bir meslek değildir. Çevirmen ne kadar çaba gösterse de

yine de bu çabanın karşılığını göremeyeceğini ifade eden yazara göre tercüme, hiçbir zaman bitmiş sayılmaz bu nedenle de başka işlere benzemez (“Yazar ve Mütercim”, 1947, s. 15).

Çeviri yapacak kişinin özelliklerine eğilen Bedrettin Cömert ise bu kişinin öncelikle şair olması gerektiğini söyler. Her şiir yazanın şair olmadığını, bir kişinin şair olması için de şiir yazması gerekmediğini dile getiren yazara göre çevirmen, çevireceği metni her şeyden önce şiirsel bir göz ve mantıkla görmelidir. “Duyar çevirici, bir şair duyar, ama duyduklarını başka sanat yapıtları içerisinde geçerek, yani çevirerek şiir haline sokar.” diyen yazar, bu eğilime sahip olmayan bir çevirmenin okura karşı sorumluluk duygusu taşımadığını, çeviri ahlakından yoksun olduğunu ve sürekli yazarlık namusunu çiğnediğini dile getirir. Ona göre çeviri öncelikle sorumluluk, ahlak, namus ve özel yetenek isteyen bir iştir (1966, s. 11). Çevirmenin hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunu ele alan başka bir eleştirmen de Osman Türkay’dır. Ona göre çevirmen derin bir düş gücü, zengin ve derin bir dünya görüşü, sağlam bir dil bilgisine sahip olmalıdır. Ayrıca titizlik ve dikkat de çevirmen için büyük önem taşır (1965, s. 4).

Çevirmenin kim, çevirinin ne olduğu meselesinin *Varlık* eleştirmenlerince tartışıldığı bu bölümde, eleştirmenler çevirinin “bir çeşit yaratma” ve “sanat” olduğunu dile getirerek birbirine yakın söylemlerde bulunurlar. Çevirmenin kim olduğu meselesine eğilen bazı eleştirmenler ise çevirmenin yaratıcı olup olmadığı konusuna odaklanırlar. Bu konuda eleştirmenler, ortak görüş bildirmezler. *Varlık* eleştirmenlerinin ele aldığı diğer bir mesele ise çevirmenin hangi özelliklere sahip olması gerektiğidir.

2. TERCÜMENİN ETKİSİ VE FAYDASI

Varlık dergisinde tercümenin etkisi ve faydası konusuna eğilen tek eleştirmen Yaşar Nabi’dir. 1940 yılında faaliyetlerine başlayan ve Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Tercüme Bürosu’nda da çalışmış olan Yaşar Nabi’nin tercüme konusundaki eleştiri yazıları incelendiğinde bu yazıların 1940’larda yayımlandığı görülür. Bu yazıların bir kısmında tercümenin etkisi ve faydası üzerinde de duran Yaşar Nabi’nin bu tutumu, onun bu meseleye önem verdiğini ve bu konuda bir bilinç oluşturmak istediğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu bölümde, Yaşar Nabi’nin bu konudaki görüşleri ele alınmıştır.

Yaşar Nabi, “Tercüme Çalışmaları ve Dilimiz” adlı yazısında tercüme çalışmalarının halkın kültür seviyesini yükselttiği gibi okuyucuları da kaliteli esere alıştırdığına ve böylece telif eser veren sanatçıların daha iyi eser verme çabasında olduğuna vurgu yapar. Ayrıca akrabalık ilişkileri bakımından birbirinden uzak olan dillerin tercüme faaliyetleri ve kültür ilişkileri ile birbirine yakınlaştığını belirten yazar, bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade eder (1944a, ss. 439-440):

Diller, aslında, yapıları, söz dizimi usulleri, kelime hazneleri bakımından birbirinden çok farklı yollarda gelişmişlerdir. Akrabalıkları uzak olan birtakım dilleri, sonradan, gerek sözlükleri, gerekse gramerleriyle birbirine yaklaştırmış olan asıl âmil, aralarında zamanla kurulan münasebetlerdir. Bu münasebetler sıkılaştıkça diller arasındaki muvaziliğin de o nisbette arttığı, sözlük ve gramerlerinin benzeşmeye doğru hızlı adımlar attığı görülür. Bugün Batı dünyasının dilleri arasında her hususta göze çarpan büyük yakınlık, işte bu yoldan, asırlarca sürmüş olan kültür münasebetleri ve tercüme çalışmaları yolundan oluşmuştur.

Ayrıca bir dilden başka bir dile tercüme yaparken çevirmenin yeni arayışlar içerisinde olduğunu ve bu durumun dile birtakım yenilikler ve alışılmamış deyiş tarzları getirdiğini belirten yazara göre bu yenilikler dil için çok faydalıdır. Yaşar Nabi⁸ başka bir yazısında ise tercümenin yalnız millî kültüre yeni ve geniş ufuklar açmakla kalmadığını millî dilin gelişmesine de büyük katkı sağladığını dile getirir. (1940a, ss. 230-231):

Tercüme yaparken, mütercim, asla sadık kalmak için, ister istemez kendi dilini asıl eserin yazılmış olduğu dilin hususiyetlerine intibak ettirmek zaruretini duyar. Bu suretle, dile bir yandan yeni yeni mefhumlar girerken, bir yandan da dilin ifade kabiliyeti günden güne genişler. Bir dilin ifade kudret ve kabiliyetinin ise ait olduğu milletin irfan seviyesini ölçmek için bir miyar olabileceğini söylemek, bu tekâmül seyrinin büyük ehemmiyeti üzerine dikkati çekmeye kâfi gelir.

“Klasiklerin Tercümesinde Yeni Bir Başarı” adlı yazısında da aynı konuya dikkat çeken Yaşar Nabi, Türkçeye tercüme edilen klasik eserler sayesinde dilimizin kelime hazinesi ve söz dizimi bakımından zenginleştiği görüşündedir. “Dilimizin zenginleşme ve gelişmesinde, bütün tercümelerin, bütün masa başı kelime uyduruculuklarından çok daha geniş rolü olacağına inanıyorum.” diyen yazar, çevirmenlerin dilde yeni imkânlar aramasını dilimiz için faydalı bulur (1945b, s. 114).

Görüldüğü üzere Yaşar Nabi, tercümenin etkisi ve faydası konusuna oldukça önem vermiştir. 1940'larda kaleme aldığı çeşitli yazılarında bu konuya eğilen yazar, tercüme sayesinde dilimize yeni mefhumlar ve söz dizimleri gireceği, ifade kabiliyetinin genişleyeceği bunun ise milletin kültür seviyesini ölçmede bir ölçüt olabileceği görüşündedir. O hâlde Yaşar Nabi'nin bu söylemlerinden hareketle tercümenin kültür ile yakın ilişkisi olduğu, millî kültürün ve millî dilin gelişmesine katkı sağladığı ve milletlerin aydınlanma sürecinde önemli işlevler üstlendiği söylenebilir.

3. TERCÜMEDE GÜÇLÜKLER

Tercümenin güçlüğü meselesi, tercüme eleştirisine eğilen *Varlık* eleştirmenlerinin üzerinde önemle durdukları bir konudur. Bu konuya eğilen eleştirmenler, eser karşısında yazar ve çevirmenin konumuna odaklanırlar. Çevirmenin yazara göre metin karşısında işinin daha zor olduğu konusunda genellikle hemfikir olan eleştirmenler, bu zorluğun neden kaynaklandığını tespit etmeye çalışırlar. Tercümedeki güçlükler, çeviri metin dili ile asıl metin dili arasındaki

⁸ Yaşar Nabi, 15 Temmuz 1933 tarihinden itibaren çıkarmış olduğu *Varlık* dergisinde tercüme yazılara yer vermekle “kültür” dünyamıza önemli katkı sağlar. Ancak bu yazıların yeterli olmadığını düşünen ve *Varlık*'ın da kuruluş amacının dışına çıkmak istemeyen Yaşar Nabi, *Varlık* Yayınları arasından “Dünyaya Açılan Pencere Cep Dergisi” adıyla başka bir dergi çıkarmaya başlar. 1 Kasım 1966 yılında yayın hayatına başlayan derginin ilk sayısında bu isteğin nereden geldiğini dile getirir. Yaşar Nabi'nin bu cümleleri onun tercümeyle ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. “Okuduğum yabancı gazete, dergi ve kitaplarda o kadar çok ilgi çekici, düşündürücü, aydınlatıcı yazılar, görüşler ve bilgilerle karşılaşıyor ve bunlardan o kadar azının Türk okurlarına çeviri yoluyla sunulduğunu görüyordum ki, bir yabancı dil bilmeyen yurttaşlarımızın, hatta bir dil bildikleri halde böylesi çeşitli yayınları elden geçirecek imkânları olmayan aydınlarımızın kültür ve bilim bakımından adeta bir alacakaranlık içinde yüzdükleri kanısı uyanıyordu içimde. Gerçekten otuz üç yıllık emektar dergim, *Varlık*, vardı elimde ama kendi düşünce ve edebiyat dünyamızı bize sunduğu ürünlerden yayınlamaya değer bulduklarımızın yarısını bile okurlarımıza sunmaya yetmeyen bu dergiyi, kuruluş nedenini hiçe sayıp yerli yazıların oranını yarıya indirerek, her iki amaç bakımından yetersiz hale getirmenin yararlı bir çözüm yolu olamayacağı kanısı bu düşünceyi ciddiye almamı önliyordu.” (1966, s. 2)

yapısal ayrılıklardan bu iki dil ardındaki kültür dünyalarına, tercüme edilen metnin genel türünden üslup özelliklerine kadar bir dizi farklı etkenlerden kaynaklanabilir. Tercüme edilen metnin tür özelliklerinin yanı sıra edebî metinlerin kendi aralarındaki türsel bölümleniş de tercüme sürecinde göz önünde bulundurulmalıdır (Göktürk, 1999, s. 404).⁹

Tercümenin “bir metnin sistematik ve muntazam surette bir dilden diğer dile geçirilmesi” olmadığını dile getirerek tercümenin güçlüğüne dikkat çeken Wladimir Weidle,¹⁰ bu konuda şöyle der (1939, s. 26): “Edebiyat şekli ve lezzeti bir hududu geçer geçmez değişen mataktdır,¹¹ onun içindir ki edebî mübadeleler ticarî mübadelelere benzemedikleri nisbette daha semerelidirler.” Weidle, tercümenin güçlüğünü anlatmaya çalıştığı bu ifadelerinde tercümeyle, bir tür alım satım etkinliği olarak bilinen ticaret ile karşılaştırır ve tercümenin ticaretten daha güç olduğunu dile getirir.

Süreyya Sami Berkem ise telif ve tercüme eser karşısında yazar ile çevirmenin konumuna temas eder. “Telif, kafanın içindekilerin kâğıt üzerine aksidir. Tercüme, başkalarının kafalarındaki fikirlerin sezilerek kâğıt üzerine aksettirilişidir. Başkalarının kafalarına hâkim olmak, çok vakit, beşer kuvvetinin üstündedir. Müellif, tek üsluplu bir yazıcıdır. Mütercim bin bir üslûbu olmak gerek” diyen eleştirmen, çevirmenin metin karşısında yazara göre işinin daha güç olduğunu ve tercümenin güçlüğünün de çevirmenin karşılaştığı bu güçlükten kaynaklandığına dikkat çeker (1937, s. 390).

Yazarın telif çalışmalarında tamamen serbestken tercümede ise durumun aynı olmadığını belirten Yaşar Nabi, iki dilin yapıları arasında önemli farklar varsa çevirmenin “asla sadık kalmak” ve “kendi dilinde büsbütün aykırı şekillere düşmemek” şartıyla bu işi nasıl yapabileceğini araştırmak zorunda olduğunu belirtir (1944a, s. 440). Başka bir yazısında da tercüme sırasında çevirmenin yeni problemlerle karşılaştığını ve bunları çözmek için başvuracağı herhangi bir “usul ve kaide” olmadığını, tercümenin güçlüğünün de buradan kaynaklandığını dile getirir. Ona göre tercümeyle kolay bir iş sanmak ve bunu küçümsemek en iyi yazarları bile bu alanda aksamaya önceden mahkûm eder (1944c, s. 526).

Tercümenin teliften çok daha zor olduğu konusunda yazar ve çevirmenlerin hemfikir olduğunu belirten A. Gaffar Güney ise “Ben kendi hesabıma bir sahife tercümeyle mukabil kendi karihamdan on sahife çıkarmağa çok daha kolay nazariyle bakarım.” diyen Halit Ziya’nın da bu konuda benzer görüşte olduğunu dile getirir. Ancak nasıl oluyor da üstün kabiliyetli biri tarafından yıllar içinde meydana getiren bir eser, üç beş gün gibi kısa bir sürede sıradan bir yetenek sahibi tarafından tercüme ediliyor ve bundan başarı bekleniyor. Bunun hiçbir şekilde mümkün olmadığını, yapılan bu tercümenin bir “çevirme” olduğunu dile getiren yazar, bu söylemiyle “tercüme” ve “çevirme” kavramlarını da birbirinden ayırır (1939, s. 49).

1963 yılında Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülünü kazanan Bilge Karasu *Türk Dili* dergisinde yazar ile çevirmenin özgürlüğünü sorgular. Çevirmenin eser üzerinde istediği değişikliği

⁹Çalışmamızın bu bölümünde ele alınan eleştiri yazılarının genel çerçevesi edebî metinlerdir. Şiir tercümesinde yaşanan güçlükler, “Şiir Tercümesi” başlığı altında ele alınmıştır.

¹⁰Weidle’nin “Tercüme San’atı” adlı bu yazısı, Yaşar Nabi tarafından tercüme edilerek *Varlık* dergisinin 15 Haziran 1939 tarihli 143. sayısında yayımlanır.

¹¹Kelime, orijinal metinde bu şekilde geçmektedir.

yapamadığını ve bu nedenle de onun eser karşısında “tutsak” olduğunu ifade eden yazar, şöyle der (1964, ss. 259-260):

Yazar, yapıtını yazmaya başlarken bir nokta’dan işe girişir. Yapıtının ilk taslağını bitirdikten sonra yazar için çalışma yeniden başlar ama istediği yerde istediği değişikliği her zaman yapabilecek olan yazarın karşısında çevirmenin durumu başkadır. O “bütün”den yürümeğe başlamak zorundadır. Yazarın işini bitirdiği yerden, çalışmaya başlayacaktır. Beğenmediği yeri değiştiremez, çevirmek istediği bir yeri çevirmemek hakkını kendinde bulamaz. Çevirinin ilk güçlüğü, çevirmenin bu “tutsaklığı”ndan ileri gelir.

Yüksel Pazarkaya “Çevirinin Sorunları” adlı yazısında Karasu’nun bu görüşlerini değerlendirir. Karasu’nun aksine çevirmenin de en az yazar kadar “özgür” olduğunu belirten Pazarkaya, çeviri sürecini iki aşamada değerlendirir. İlk aşamada çevirmenin eser seçimi konusunda “özgür” olduğunu dile getirir (1964, s. 5):

Çevirmen elbette bir yapıtın adını beğenip hemencecik işe başlamaz. Bu çeviri değil, hamallık olur. Çevirmen bir yapıtı çevireceğini düşünmeden okur önce. (Okunmayan bir yapıt hadi diye çevrilmeyeceği gibi, her okunan yapıtı da çevirme zorunluluğu yoktur.) Okunan birçok yapıt arasında çevrilmesi gereken, henüz ilk okuyuşta çevirmenle bir anlaşma sağlar, yeniden okumaya zorlar. Bu anlaşmayı kuran da, çevirmenin sanat anlayışı, yaşama görüşü ve estetik beğenisidir. Çevirmenin her yönden beğendiği yapıtı olan tutsaklığı ise, yazarın seçtiği konusuna, kurduğu taslağa ve kendi genel felsefesine olan tutsaklığından başkası değildir. Bir bakıma bu “kavrayıcı” tutsaklık olmadan, ne yazar yazar olabilir, ne çevirmen çevirmen.

Çevirmen, çevireceği esere karar verdikten sonra bu ikinci aşamada “Ben bu yapıtın biçimini, düşününü ikinci kez yaratacağım.” diye başlamalıdır. Pazarkaya, bu süreçte yazara göre çevirmenin işinin daha kolay yani yazar karşısında daha “özgür” olduğunu dile getirir (1964, s. 5).

Çevirmenin yaşadığı güçlüklerden birisi de çevirdiği eserin “üslup ve düşün dünyası”na girmesi sırasında yaşanır. “Çevirici, kendi adına yazı yazmadığını ve çeviricilik yaptığını bir an unutmamalı ki, aktardığı edebiyatçının üslup ve düşün dünyasını belirtebilsin.” diyen Arpad’a göre çevirmenin yüklendiği sorumluluğun en güç yanı budur (1970, s. 751). Nurettin Özyürek de Köklügiller’in “Nasıl çevirirsiniz?” sorusuna benzer bir cevap verir. Eseri çevirmeden okuduğu sırada bir yandan kafasında çevirmeye çalışırken bir yandan da eserin “havası ya da ortamı”na girmeye çalıştığını, bazı eserlerde bu girişin zor olduğunu ancak girdikten sonra da çeviri hızının arttığını dile getiren yazar, şöyle der (Köklügiller, 1968, s. 10): “Bu ortama girilip bir bakıma yazarla yeterince ruhsal ilişki sağlanınca, yazarın çevirmen üzerinde bir denetimi kalmamakta, sanki yazarla çevirmen tek kişi olmaktadır. Yoksa çevirmenin de çaresizlikler içinde bir pencereden öbürüne koştuğu ve hatta doğum sancıları çektiği bir gerçektir.”

Tercümenin güçlüğü meselesine eğilen Yaşar Nabi ve Bilge Karasu, eser karşısında yazar ve çevirmenin konumunu sorgular. Bu eleştirmenler, yazarın telif çalışmalarında serbestken çevirmen için aynı şeyin söz konusu olmadığını ve onun metin karşısında birtakım sorumluluklarının olduğunu dile getirirler. Çevirmenin bu sorumluluklarını, onun özgürlüğünü kısıtlayan unsurlar olarak kabul eden Karasu, çevirmeni eser karşısında “tutsak” olarak görür. Bu durum, tercüme faaliyetini güçleştirir. Tercüme faaliyetini güçleştiren bir başka konu da çevirmenin tercüme edilen

eserin üslubunu yansıtmada yaşanır. Burhan Arpad'ın "üslup ve düşün dünyası", Nurettin Özyürek'in ise "havası ve ortamı" olarak nitelendirdikleri bu konu, tercüme edilen eserin dünyasına girmek yani yazarın düşün dünyasına girerek onunla bütünleşmek demektir.

4. TERCÜMEDE BAŞARI NASIL SAĞLANIR? / BAŞARILI BİR TERCÜME NASIL OLMALIDIR?

Bu bölümde, *Varlık* eleştirmenlerinin "Tercümede başarı nasıl sağlanır?" konusundaki görüşleri irdelenmiştir. Çalışmada ele alınan yazıların büyük bir kısmında konunun eleştirmenlerce ayrıntılı bir şekilde tartışıldığı görülür. Bu eleştirmenler, çevirmenin üslubunun tercümenin başarısında önemli rol oynadığı konusunda hemfikirdirler. Ayrıca eleştirmenler, başarılı bir tercümede dil ve sadakat konusunun önemine dikkat çekerler.

"Hangi çeviri iyidir?", "Kötü çeviri diye neye derler?", "Doğru ve isabetli tercümeden ne kastedilir?" şeklindeki sorular hangi kuralların çevirinin altın kuralları olduğu sorusunu akla getirir (Uygur, 1999, s. 50). Bu sorular, tercüme konusunu ele alan *Varlık* eleştirmenlerinin üzerinde düşündükleri ve cevap aradıkları soruların başında gelir. Her işte başarılı olmak için samimiyetin şart olduğunu vurgulayan A. Gaffar Güney, edebî tercümelerde de bu şartın her zaman aranması gerektiği görüşündedir. Ona göre çevirmen, yazarın ideolojisine yakın bir ideolojiye sahip değilse daha doğrusu tercüme ettiği eseri "bütün sınır ve kapsamıyla, renk ve kokusuyla vicdanında duymuyorsa" o eseri tercüme etmemelidir. Çevirmenin eserin aslındaki güzelliği verebilmek için bir cümle hatta bir kelime için günlerini feda etmeyecek kadar tahammülsüzse başarılı olamayacağını belirten yazara göre edebî tercüme, bir sanat ve aşk meselesidir. Üslup meselesinin edebî tercümede başta geldiğini bu nedenle de bu tür eserlerde tercümenin asla ikinci bir dilden yapılmaması gerektiğini dile getiren Güney, bu konuda şöyle der (1939, s. 51):

Bir edebî eser diğer eserlerden en çok üslubunun hususiyeti ile ayrılır. Ve ona bu hususiyeti veren de sanatkârdır. Muharriri, muharririn üslup hususiyetlerini, sanat telâkkilerini, hatta onun taraftar veya aleyhtarlarını iyice bilmeden yine tercüme edilmiş ikinci bir dilden verilmesine imkân yoktur. Çünkü yabancı bir dilin kelimeleri aynı müziği bir takım tedai ve illüzyon vasıtalarıyla verebilirse de bu illüzyon ve tedailer ikinci bir dilde ve aynı kuvvette uyandırmak, hemen hemen imkânsız gibidir. Bir müzik parçasını dinleyen bir sanatkâr o müzik parçasını bizzat tekrar edebilse, onu kelimeler vasıtasıyla tekrar başka birine bütün sanatıyla, veremez.

Bir eserin üslup özelliklerini hatta aynı yazarın farklı eserlerinin üslup özelliklerini yansıtmayan bir tercümenin cümle ve kelime bakımından doğru olsa da edebî tercüme bakımından tamamıyla yanlış olduğunu belirten Güney, bu düşüncesini Yakup Kadri örneği üzerinden somutlaştırır (1939, s. 51):

Bir Serencam"daki üslup, "Erenlerin Bağı"ndaki üslup, "Nur Baba"daki üslup, "Yaban"daki üslup, "Kadro"daki makaleleriyle "Ankara" ve "Sürgün"deki üslup. Hepsinde Yakub'u tanıtan müşterek bir nokta olmakla beraber, kaç Yakub ve kaç üslup vardır. Meselâ Yakub Kadri'nin bu eserlerini herhangi bir Garp diline tercüme edecek bir mütercim, eğer bütün Yakub Kadri'yi üslup bakımından adım adım tetkik veya takip edememişse, onun sanat telâkkilerine hakkiyle vakıf değilse, hakiki Yakub Kadri'yi kendi milletine tanıtamaz.

İyi bir tercüme için aynı zamanda millî bir dava olarak gören Güney, ömürlü tercüme için dört unsura bağlar: Kültür, sanat, samimiyet ve millî şuur. Ona göre bu dört unsurun herhangi birinden mahrum olan bir çevirmen başarılı olamaz. İngiliz yazar J. Conrad'ın eserlerini Fransızcaya başarı ile çeviren Jean Aubry göre ise iyi bir tercüme yapabilmek için şu üç şart gereklidir: Çevirmen kendi dilini tercüme ettiği eserin dilinden daha iyi bilmeli, tercüme bol zaman ayırmalı ve tercüme edeceği yazarı iyi seçmelidir. Yazar, son şartın çok önemli olduğunu belirtmekle birlikte Aubry'nin tersine çevirmenin bir iki yazarla yetinmesini doğru bulmayan Marcelle Gibon'un görüşüne de uzak değildir. Çevirmenin en başta gelen özelliğinin ayrı ayrı üsluplara sahip olması olduğunu belirten yazara göre aynı zamanda çevirmenin kendine has bir üslubu da olması gerekir ("Yazar ve Mütercim", 1947, s. 15).

Sabri Esat Siyavuşgil, Mustafa Baydar ile yaptığı konuşmasında "Başarılı bir çevirmenin özellikleri nedir?" sorusuna şu cevabı verir: "Çeviride doğruluk merhalesine varmak herkesten istenebilir. Fakat edebî çeviri, doğrunun ötesinde bulunan şeyi, yani müellifin üslûbunu öbür dile nakletmek suretiyle tecedi¹² eder." Tercümede üslubun önemine dikkat çeken Siyavuşgil'in görüşüne katılan Baydar bu görüşü; "dili anlaşılamayan bir şiiri veya düzyazıyı bugünün Türkçesine aktaran bir kimseden de her şeyden önce sanatçının üslûbunu, karakterini, sesini ve mesajını yansıtması beklenir." diyerek güçlendirir (1971, s. 9).

Görüldüğü gibi "Başarılı bir tercüme nasıl olmalıdır?" sorusu, eleştirmenlerin benzer düşünceleri ile yanıt bulur. Edebî bir tercümede üslup meselesinin önemine dikkat çeken eleştirmenlerden Gaffar Güney, bu tür tercüme için asla ikinci bir dilden yapılmaması gerektiğini vurgular. Eserin üslup özelliklerini doğru vermek adına Güney'in altını çizdiği bu mevzu, doğruluktan ziyade yazarın üslubunu yansıtmanın önemine işaret eder. Bunun nasıl yapılması gerektiği konusuna eğilen bazı eleştirmenlere göre ise çevirmen, tercüme ettiği eseri aslındaki güzellikle verebilmek adına bir kelime için dahi günlerce düşünmeli yani tercüme için geniş bir zaman ayırmalıdır.

4.1. Tercüme ve Dil

Bu bölümde, tercümede başarının nasıl sağlanacağı konusuna eğilen ve bu konuda dilin önemine dikkat çeken *Varlık* eleştirmenlerinin görüşleri incelenecektir. Bu konu kapsamında eleştirmenler, çevirmenin hangi dili daha iyi bilmesi gerektiğini de sorgularlar. Modern Çağın vazgeçilmez bir olgusu haline gelen tercümenin temelinde dil aktarımı yatmaktadır. Tercüme ve dil özel bir ayrılmazlık içindedir. Dil dediğimiz şeyin kendisi bir bakıma çeviridir (Uygur, 1999, s. 51).

Muvaffak Sami Onat, "Tercüme İşi Türkçe İşidir" adlı yazısında Yaşar Nabi'nin tercüme işinin daha çok bir dil işi olduğunu dile getirdiğini ve bunda da haklı olduğunu ifade eder. Ona göre ise tercüme işi, belki daha çok Türkçe ve gramer işidir (1944, s. 514). Yaşar Nabi, Onat'ın bu yazısına karşılık derginin bir sonraki sayısında "Tercüme İşi Tecrübe İşidir" başlıklı yazıyı kaleme alır ve bu konudaki düşüncelerini bir kez daha açıklar. Bir tercümenin başarısında Türkçeyi doğru ve zevkli kullanmanın büyük rolü üzerinde daima durduğunu dile getiren Yaşar Nabi'ye göre tercüme işi her şeyden önce tecrübe işidir. "Muharrir, ana dilinin şekle ait bütün imkânlarından

¹² Kelime, orijinal metinde bu şekilde geçmektedir.

faydalanarak yazar. Esere güzellik veren o şekil ve cümle yapılarının çevrilen dilde çok kere tam karşılıkları bulunmaz. İşte tercüme için büyük mesele, bu şekil ve yapı büyüsunün tesirinden sıyrılabilmeştir.” diyen Yaşar Nabi’ye göre tercümede, şekil ve kalıp esaretinden kurtulmak başarı için son derece önemlidir. Çevirmenin her yeni tercümesinin ona biraz daha olgunluk ve mükemmellik kazandırdığını ancak hayatında en çok tercüme yapmış olanın da en iyi çevirmen olduğu anlamına gelmediğini de belirten yazara göre doğuştan gelen yetenek, zekâ ve sonradan edinilen kültür değerlerinin de bu konuda önemli rolü vardır. (1944c, s. 526).

Çevirmenin hangi dili daha iyi bilmesi gerektiği meselesi, “Başarılı bir tercüme nasıl olmalıdır?” sorusunu ele alan eleştirmenlerin üzerinde düşündükleri bir konudur. Jean Aubry (“Yazar ve Mütercim”, 1947, s. 15) ve Oktay Akbal’a göre (1966a, s. 9) çevirmen, kendi dilini tercüme ettiği eserin dilinden daha iyi bilmelidir. Yaşar Nabi ise bu konuya eğildiği ilk yazısında çevirmenin her iki dile de hâkim olması gerektiğini ancak kendi yazılarında iyi ve sanatkârane bir üslup temin edemeyen çevirmenin dile hâkimiyeti ne kadar iyi olsa da edebî tercümede tam bir başarı sağlayamayacağı görüşündedir (1939, s. 14). “Tercüme Dair II” adlı yazısında ise çevirmenin her iki dile de mükemmel şekilde hâkim olmasının nadir görülen bir durum olduğunu belirtir ve çevirmenin hangi dili daha iyi bilmesi gerektiğini sorgular. Bu soruya çevirmenin yazdığı dili iyi bilmesi gerekir şeklinde cevap veren yazar, bu konuda şöyle der (1940b, s. 250):

Çünkü o meydana bir eser koyacaktır. Elbette ki bu eserin kusursuz olması lâzımdır. Şu hâlde yazdığı dili gayet iyi bilmesi icabeder. Tercüme ettiği eserin dilini tam bir mükemmeliyetle bilme bile lügatlerin yardımı ile veya anlamadığı yerleri başkalarına sorarak bu eksikliğini tamamlayabilir. Halbuki tercüme ettiği dilde ancak kendi kudreti kendisine yardım edecektir. Bu yüzden değil midir ki ekseriya mütercimler ana dillerine başka dillerden eserler çevirdikleri hâlde kendi dillerinden başka dillere tercüme etmekte aynı muvaffakiyeti gösteremezler.

Edebî bir eseri Türkçeye çevirmek isteyen kişinin her şeyden önce Türkçeyi iyi bilmesi gerektiğini dile getiren Haşim Nahid’e göre ise tercüme yalnızca bir dil meselesi değildir, o aynı zamanda bilgi ve uzmanlık isteyen bir iştir (1940, ss. 596-597).

“Başarılı bir tercüme nasıl olmalıdır?” meselesine eğilen *Varlık* eleştirmenleri tercüme ile dil arasındaki ilişkiye dikkat çekerler. Özellikle Yaşar Nabi, kaleme aldığı yazılarında başarılı bir tercümede dili doğru ve zekli kullanmanın önemine vurgu yapar. Şekil ve kalıp esaretinden kurtulmak gerektiğini düşünen eleştirmene göre tercüme, her şeyden önce tecrübe işidir. Tercümenin güçlüğü konusuna temas ettiği yazısında da çevirmenin tercüme sırasında karşılaştığı problemleri çözmek için başvuracağı herhangi bir kaynağı olmadığını, tercümenin güçlüğünün de buradan kaynaklandığını dile getiren Yaşar Nabi’ye göre, çevirmenin her çalışması ona biraz daha olgunluk kazandırır. Bu söylemiyle başarılı bir tercümede tecrübenin önemli bir unsur olduğunu dile getiren yazar, en çok tercüme yapmış kişinin en iyi çevirmen olduğu anlamına gelmediğini; yetenek, zekâ ve kültürün de bu konuda önemli olduğunu söyler. Ayrıca eleştirmenler, çevirmenin hangi dili daha iyi bilmesi gerektiği meselesine de odaklanırlar. Çevirmenin kendi dilini daha iyi bilmesi gerektiğini dile getiren eleştirmenler, bu konuda hemfikirdirler.

4.2. Sadakat: Tercümede Metne “Sadık Kalmak”

Bu bölümde, “Başarılı bir tercüme nasıl olmalıdır?” meselesine eğilen ve bu konuda “sadakat”ın önemine dikkat çeken *Varlık* eleştirmenlerinin görüşleri incelenecektir. Bu eleştirmenler, metne sadık kalınması gerektiği konusunda hemfikir olmakla birlikte bu kavramdan ne anlaşılması gerektiği noktasında farklı görüşe sahiptirler.

Türkiye’de 20. yüzyıldaki çeviri üzerine düşünce ve söylemler ikili bir ekseninde süregelmiştir. Bunlar yaygın söylemle “sadık” ve “serbest” çeviridir. Bizde bu alanda fazla bir dönüşüm yaşanmaz. Günümüzde de özellikle çeviri alanının dışında yer alan birçok okur ve eleştirmen çeviriye bu ayrımdan bakmaya devam eder. Ancak bu iki terimle tam olarak ne kastedildiği, bir çeviriye neyin serbest ya da sadık kıldığı konuları üzerinde neredeyse hiç durulmaz (Tahir Gürçağlar, 2021, s. 40).

Süreyya Sami Eren, metne virgülüne kadar sadık olunması gerektiği görüşündedir. *Liza* adlı eseri tercüme ederken kendisinin bu şekilde davrandığını belirten yazar, bu konuda şöyle der (1937, s. 244):

Tekste o kadar sadık kaldım ki, göreceksiniz, bazı yerlerinde düşüklükler bile oldu. Halbuki isteseydim bunları bir kalem darbesiyle düzeltir, kulağa daha hoş gelecek bir şekle sokardım. Bunu yapmadım. Yapsaydım tekstten ayrılmış olurdu. Düşük kalmasını tekstten uzaklaşmaya tercih ettim. Bence en iyi tercüme tekstten uzaklaşmamış olan tercümelere dir.

Nurettin Artam, derginin bir sonraki sayısında Eren’in bu yazısını eleştirir.¹³ Onun, “Tekste sadık kalmak için ibarede düşüklükler yapmağa katlanmak” görüşüne mesafeli yaklaşan Artam’a göre, bu tür tercümelere ancak noter tercümelerinde dikkat edilebilir. “Bir garb edibini ele alacaksınız ve onun tekstine sadık kalacağım diye ibare düşüklüklerini hoş göreceksiniz, Türk okurlarını tercüme eserlere ısındırmak ve onların zevklerini yükseltmek için tutulacak yol bu mudur?” diye soran yazar, bu konuda şöyle der (1937, s. 260): “Her dilin kendine mahsus tâbirleri, idyomları, atasözleri vardır. Bunları bir başka dile çevirirken bazen aynen tercüme edebilirsiniz; fakat bazılarını da ikinci dilde bulunan mukabilleriyle çevirmek bir zarurettir.”

Sabahattin Eyüboğlu’nun çeviri ile ilgili bir sözünden esinlenerek yazısına “Çeviri Kadın Gibidir” başlığını veren Oktay Akbal, yazısında çeviri, güzel mi yoksa bağlı mı olmalı? sorusuna yanıt arar. Eyüboğlu’nun; “Çeviri kadın gibidir. Güzelleri bağlı değildir, bağlıları güzel değildir.” görüşüne¹⁴ katılan yazara göre, çeviride güzellik aranmalıdır (1966b, s. 9). Oğuz Kâzım Atok ise düşünce ve duyguların tercümede kelime kelime yapılmaması, “yeni bir yapıt yaratırcasına” toparlanması gerektiğini ifade eder (1971 s. 12):

Kuşku yok ki, bir çevirici her iki dile, her iki ulusa karşı ağır sorumluluk taşır. Dilden dile beliren sıkıntıların elden geldiğince hafifletilmesi, bu sorumluluğu ortadan kaldıramaz; dilden dile aktarıшта düşünce ve duygunun sözcük, sözcük değil de özünü zedelemeyen toparlama yöntemle çevrilmesi, yeni bir yapıt yaratırcasına başka bir sorumluluk yükler, ama çeviri sanatının en güçlü örnekleri de böyle olanlarıdır. Başka deyişle, o yazar Türk

¹³Artam’ın bu yazısında Eren’in soyadı Gürkem olarak geçmektedir.

¹⁴Oktay Akbal, bu sözün sahibini hatırlamadığı için yazısında zikretmez. Cevdet Kudret’in yazısından öğrendiğimize göre bu söz, Sabahattin Eyüboğlu’na aittir. Kudret, yazısında bu sözünü şöyle verir: “Çeviri, kadın gibidir: Güzel olanı sadık değildir, sadık olanı güzel değildir.” Bkz. (Kudret, 1999, s. 87.)

olsaydı, Türkçe düşünme ve Türk dili olanakları ortamında bunu ancak böyle biçimlendirir, böyle işleyebilirdi yargısı, çok kez başarı çizgisine ulaştırır çeviriciyi. Bir Türk yapıtının bir yabancı dile çevrilişinde de bu yöntem geçerlidir.

Yaşar Nabi, *Ulus* gazetesinde Reşat Nuri Güntekin ile Nurullah Ataç arasında Türkçede yeni kelimeler bulma konusunda yaşanan tartışmayı *Varlık* dergisine taşır. Güntekin “Türkçenin Eksikleri” başlıklı iki yazısında Türkçemizin ileri kültür dillerine bakarak kelime bakımından zayıf olduğunu, başka dillerden tercüme yaparken daima güçlükler yaşadığını, pek çok kelimeye karşılık bulamadığını dile getirir (1944a, s. 2; 1944b, s. 2). Tercümenin kelime meselesi olmadığını, kastedilen manayı verebilmek için mutlaka her kelimeye tam bir karşılık bulmak gerekmediğini dile getiren Ataç ise “Tercüme Üzerine” adlı yazısında Güntekin’in bu düşüncelerini eleştirir (1944, s. 2). Güntekin’in tercüme sırasında yaşadığı kelime sıkıntısını kendisinin de yaşadığını belirten Yaşar Nabi,¹⁵ yazarın bu konudaki eleştirilerine hak vermekle birlikte Ataç’ın da eleştirilerinde haklı yönlerin olduğunu dile getirir (1944b, s. 470):

Gerçekten edebî tercümede yalnız kelimelere bağlı kalmadıkça ve manayı bir bütün olarak ele alıp aynı düşünceyi öteki dilde nasıl ifade etmek mümkün olduğunu tam bir fikir hürlüğü içinde araştırmadıkça mükemmel tercümeyle erişmeye imkân olduğunu pek sanmıyorum. Bugün ortaya çıkan tercümelemlerden çoğunun zevksizlikler ve hatta yanlışlarla dolu olması, daha ziyade bu ana gerçeğe önem verilmemesinden ileri geliyor.

Yaşar Nabi, “Tercüme Dair II” adlı yazısında tercümede asla sadık olmanın ilk şart olduğunu, aslından çok uzaklaşan bir tercümenin -ne kadar güzel olursa olsun- “adaptasyon” olarak adlandırılacağını ifade eder. Ancak metne sadık olmaktan bazılarının “mana” bazılarının ise “harfiyen” yani “şekil” kavramına bağlı kalınmasına taraftar olduğunu dile getiren yazar, metnin harfiyen değil kelime kelime bile tercümesinin mümkün olmadığı görüşündedir (1940 s. 249). “Şu miktarda ve şu tarzda bir sadakat lazımdır diye” her tercümeyle uygulanabilecek bir ölçünün olmamasının bu konudaki tarifi ve tespiti güçleştirdiğine dikkat çeken yazara göre tercümedeki ölçü, çevirmenin zevki ve zekâsıdır.

“Tercümenin Bir Cephesi” adlı yazısında da benzer düşüncelerini tekrar eden Yaşar Nabi, tercüme konusunda en çok tartışma yaşanan meselenin “asla sadıklığın tarzı ve derecesi” olduğunu belirtir. Tüm fikirlerin uzaktan bakıldığında “asla sadık olmak” konusunda birleştiğini ancak bu kavramdan herkesin farklı bir anlam çıkardığını, bazılarının sadakati sadece fikir ve manada bazılarının ise şekilde, sözde ve kalıpta aradıklarını belirten yazar, bu konuda çalışma yapan kişilerin şu ortak görüşte birleştiklerini dile getirir (1945a, s. 2):

Kelimesi kelimesine, hatta cümlesi cümlesine tercüme olmaz. Aranan, bir metni başka bir dilde tıpkı tıpkısına aynı kalıplar içinde vermek değildir; o metnin ruhuna, fikrine, üslûbuna ve güzelliğine sadık olmaktır. Güzel bir cümlenin harfi harfine tercümesi, çevrilen dilde çirkin ve bozuk bir cümle ise buna sadakat denemez. Çünkü büyük bir muharririn, Türkçe bilseydi, o cümleyi öyle bozuk ve biçimsiz yazabileceğini tasavvur edebilir misiniz?

¹⁵ Yaşar Nabi, Belgrat Açık Oturumunda “Hümanizma Can Mı Çekişiyor?” başlıklı bir bildiri sunar. Bu bildirisini Türkçeye çevirerek *Varlık* dergisinde yayımlar. Yazısının sonuna eklediği notta tercüme sırasında kelime sıkıntısı çektiğini dile getirir. Yaşar Nabi, bu notta şöyle der: “Bu konuşmayı Fransızca düşünüp Fransızca yazmıştım. Türkçeye çevirirken çok sıkıntı çektim. Bu sıkıntı, nüans ayrımlarıyla aşağı yukarı aynı anlama gelen dört beş ayrı söz Türkçemizde tek sözle karşılamak zorundan geliyordu. Dilimizdeki söz kıtlığının düşünce gücümüzü ne kadar etkileyip daralttığını bu gözlem bana bir kez daha gösterdi.” (1970, s. 22)

Yaşar Nabi, tercümede şekil bakımından aslına harfiyen sadık kalmayı esere ihanet olarak görür. Çevirmenin bu zorunluluktan kurtulması durumunda aynı fikri ayrı şekillerde ifade edebileceğini ve bu farklı ifade şekillerinden kendi dilindeki “söyleyiş tarzına” en yakın olanı tercih etmesi gerektiğini belirten Yaşar Nabi’ye göre, çevirmenin şahsiyeti ve yaratıcılığı bu noktada ortaya çıkar. Bu görüşünü dile getirdiği başka bir yazısında ise şunları ifade eder (1939, s. 16):

Öyle artist edebiyatçılar vardır ki, bir sayfalık bir metin üzerinde sırf üslup iptilasiyle günlerce, haftalarca, hatta aylarca çalışmışlardır. Bu çalışma yalnız manayı en vazih bir tarzda ifade etmek için değil, daha ziyade kulakta en tatlı bir musiki tesiri vücuda getirmek içindir. Böyle bir metnin tercümesinde kelimelerin tam karşılıklarını bulmak iyi bir tercüme yapmak için kâfi değildir. Aynı zamanda asıldaki ahengi, üslup güzelliğini de mümkün mertebe verebilmek lâzımdır.

Süreyya Sami Eren ve Reşat Nuri Güntekin “sadık”; Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Yaşar Nabi, Oğuz Kazım Atok ve Oktay Akbal ise “serbest” çeviriden yanadır. Düşünce ve duyguların kelime kelime yapılmaması, özünü zedelemekten verilmesi ve çevirinin yeni bir yapıt yaratıcısına şekillendirilmesi olan serbest çeviri, *Varlık* yazarları tarafından daha çok kabul görür. Ancak serbest ve sadık çevirinin kavramsal olarak neyi içerdiğini anlamak zordur. Çeviride en çok fikir ayrılığına düşülen meselenin “asla sadıklığın tarzı ve derecesi” olduğunu ifade eden Yaşar Nabi de yazılarında bu konuya dikkat çekmiştir.

5. ŞİİR TERCÜMESİ

Bu bölümde, *Varlık* eleştirmenlerinin şiir tercümesi hakkında kaleme aldığı eleştiri yazıları incelenecektir. Çalışmada ele alınan yazılar genellikle şiirin tercüme edilip edilemeyeceği meselesine odaklanır. Ayrıca “Şiir tercümesi neden zordur?” ve “Şiir tercümesinde başarı nasıl sağlanır?” gibi sorular da eleştirmenlerce tartışılır. Şiirde anlam, içerikle olduğu kadar biçimle de yaratılır. Şiirdeki biçim ve içerik arasındaki bu özel ilişki nedeniyle “şiir çevrilemez” iddiası ile sık sık karşılaşılır. Şiiri diğer edebî türlerden ayıran ve bu nedenle de çeviri açısından özgül yöntemler geliştirilmesini gerekli kılan unsurlar şunlardır: Biçim ve içeriğin ayrılmaz oluşu, yoğun ve “öz” dil kullanımı, kullanılan dilin çağrışımsal anlamlara dayalı olması ve kendine özgü bir ritmi olmasıdır. (Tahir Gürçağlar, 2021, s.44-45). Şiir tercüme edilirken bu unsurların hepsinin göz önünde bulundurulması gerekir. Şiir tercümesinin güçlüğü de bu noktada yaşanır.

Şiir tercümesinin nesre göre daha zor olduğunu belirten Wladimir Weidle, bir şiirin prensip itibarıyla tercümesinin imkânsız ancak onu, aslına benzer şekilde “yeniden yaratma”nın mümkün olduğunu dile getirir. “Hakiki bir şair diğer hakiki bir şairin eserini tercüme ettiği zaman, çalışmasının mahsulü tercüme edilen metnin müellifi kadar onun da malı olur.” diyen yazar, şiir tercümesi hakkında şunları dile getirir (1939, s. 25):

Her şeyin söze bağlı olduğu, her şeyin sözden ibaret olduğu bir şiir ancak yeni bir yaratışla tercüme edilebilirse, diğer eserler (romanlar gibi) daha tercüme müsaaittirler, çünkü muhtevaları ve inşalarının öz unsurları söz kalıplarından daha ehemniyetlidir. Hatta safi lirizm bir kenara bırakılırsa şu garip vak’a müşahede olunur: en az tercüme müsaait muharrirler en büyük muharrirler değildir.

Şiir tercümesinde “asıl metni yazmış olan edibin kudretine yaklaşan ediplerdir ki bir dereceye kadar muvaffak olabilirler.” diyen Yaşar Nabi’ye göre ise şiirin başarılı tercümeleri ancak “hakiki şairler” tarafından yapıldığı zaman mümkündür. (1940, s. 249). Şiir için “Ustasının eline düşerse, bal gibi çevriliyor.” diyen Ahmet Köklügiller de Yaşar Nabi gibi şiir çevirmenin ustalık gerektiren bir iş olduğu görüşündedir. (1980, s. 11).

Bu konudaki en kapsamlı yazıyı Sabahattin Teoman kaleme alır. “Dilden Dile Şiir Çevrilebilir Mi?” adlı yazısında yabancı dildeki bir şiirin öteki dile “olduğu gibi” aktarılmasının imkânsız olduğunu dile getiren yazarın bu görüşe ulaşmasında daha önce yapmış olduğu şiir tercümeleri etkilidir. Ona göre şiir tercümesi, kardan yapılmış Eskimo kulübesini Büyük Sahra’ya olduğu gibi taşıma davranışı kadar olanaksız ve boş bir iştir. Şiir tercümelerini çölde kurumuş Eskimo kulübelerine benzeten yazar, aslına az çok benzeyen şiir tercümeleri hakkında şöyle der (1969, s. 8): “Asla az çok benzer düşen bazı “çeviri” yazılarının “şiir” ya da “şiirimsi” oluşu çevirinin başarısı değil, çevirenin “ozan” oluşundan doğma kolay bir rastlantıdır. Buradaki olay “çevirme” değil, yabancı şiirden esinlenen ozanın yabancı şiirin konusu ile kendi dilinde bir “şiir yazması”dır.

Suut Kemal Yetkin, bu konuyu ele aldığı yazısında bir şiirin sesi ve manasının bedenle ruh gibi olduğunu bu nedenle de saf ve gerçek şiirlerde söylenilenin ancak bir türlü –söylenmiş olduğu gibi- söylenebileceğini dile getirir. Jean Cocteau’nun; “Bir şiir hiçbir dile çevrilemez, yazılmış olduğu dile bile.” diyerek bu imkânsızlığa temas ettiğini belirten yazar şöyle der: “Gerçekten, şairin yaşadığı, ritmini duyduğu bir anın şiirini, ikinci bir defa kendisinin bile yeniden yazmasına imkân olmadığına göre, bir tercümecinin o şiiri kendi diline çevirmesi de imkânsızlaşıyor.” Buna rağmen dünya edebiyatında birçok şiir tercüme edildiğini ve bunlar içerisinde başarılı örneklerin de olduğunu belirten Yetkin, bir şiirin aslındaki güzellikle yüzde yüz mükemmel olarak başka bir dile çevrilemeyeceği ancak aslına yaklaşabileceği görüşündedir. Ona göre bu; “şairin, kendi ikliminde yaşayan, kendine ruhça akraba olan sanatçı bir tercümeceyi bulmasıyla ancak mümkün olur (1955, s. 4).”

Muhtar Körükçü ise şiirin kendi yazıldığı lisanla bile tekrar yazılamayacağını dile getiren Cocteau gibi düşünönlere “Şiir tercümesi yapmayalım mı? Şiirlerin yazıldığı dili bilmeyenler o zevkten mahrum mu kalsın?” diye sorar. Ona göre şiir tercümesi, hasarlı ve zor olmakla birlikte gereklidir (1948, s. 9).

A. Ferhan Oğuzkan, şiir tercümesinin edebiyatımız için faydalı olduğunu dile getirdiği yazısında Orhan Veli’nin bu konuyla ilgili görüşlerine de yer verir. *Fransız Şiir Antolojisi* adlı eserinin ön sözünde Orhan Veli, şöyle der (2021, s. 26): “Şiir başka dile ister çevrilsin, ister çevrilmesin, bir şair, başka memleketlerin şairleri gibi duymaya, onların düşündüklerini düşünmeye, onların usullerini kullanmaya kalktı mı, kendi imkânlarının başka hiçbir suretle genişletilemeyecek bir şekilde genişlediğini görüyor.” Orhan Veli’nin bu konudaki görüşlerine ortak olan Oğuzkan’a göre ise şiir tercümesinin imkânsız olduğunu söylemek iyi bir ustanın ender yetişeceğini ifade eder. Bu konuda yazar şöyle der (1951, s. 5): “Şiir tercüme edilirken, bütün unsurlarını şuurla dağıtmasını ve dağılan bu unsurları yeni bir dilin imkânları içinde yeniden toplamasını bilen, bu yapıya, kendi sanatkârlığından ustalık, güzellik katacak bir kimse ister.”

Osman Türkay, şiir tercümesi ile ilgili görüşlerini dile getirdiği yazısında T.S. Eliot'un bu konu ile ilgili düşüncelerine de yer verir. "Şiir, yazıldığı dile o kadar sarmaş-dolaş, o kadar o dilin malıdır ki, bildiğim dillerden başka dillere örneğin Goethe ve Dante'den ya da Fransız ozanlarından yaptığı çevirilerde aslındaki ruhu koruyabilen hiçbir şiir göremedim." diyen Eliot, şiirin her dilde aynı ruhu taşıyabileceği görüşüne mesafelidir. Tercümede yitirilenden çok kazanılanın önemli olduğunu belirten Türkay ise Eliot'un bu düşüncesini eleştirir. "Namuslu, dört başı mamur bir çeviriyle dilimiz ve edebiyatımız ne kazanmıştır?" diye soran yazara göre "uygun çevirmeni" bulduktan sonra bir dilden başka bir dile tercüme edilemeyecek eser yoktur (1965, s. 4).

Varlık eleştirmenleri şiirin kelime kelime tercüme yapılamayacağı konusunda hemfikirdirler. Weidle şiir tercümesi için "yeniden yaratma", Teoman ise "esinlenmek" tabirini kullanarak bu meseleyi bir adım öteye taşır ve şiir tercümesinin çevirmene göreceli bir bağımsızlıkla hareket etme özgürlüğü verdiğini vurgular. Wladimir Weidle, Sabahattin Teoman, Suut Kemal Yetkin ve Muhtar Körükçü ise şiir tercümesinin güçlüğüne dikkat çekmekle birlikte şiir tercümesi "imkansızdır" ve "yapılmasın" şeklinde bir görüş bildirmezler. Oğuzkan şiir tercümesini faydalı bulurken Körükçü ise gerekli olduğunu dile getirir.

Ahmet Köklügiller, Yaşar Nabi Nayır, Sabahattin Teoman, A. Ferhan Oğuzkan ve Osman Türkay'a göre şiir tercümesi özel şairlik yeteneği gerektiren bir iştir. Şiiri ancak şairlerin tercüme edebileceğini ya da bu işi hakkıyla yapan kişilerin şair yaratılışı olduğunu belirten bu eleştirmenlerden Oğuzkan'a göre, şiir tercümesinin imkânsızlığını söylemek iyi bir ustanın nadir yetişeceğini söylemek demektir.

SONUÇ

Varlık dergisinin tercüme eleştiri konusunda eleştiri tarihimize yapmış olduğu katkıyı ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, derginin 1-882 sayıları taranmış ve on dokuz *Varlık* eleştirmeninin otuz eleştiri yazısı incelenmiştir. Bu yazılardan dokuz tanesi Yaşar Nabi tarafından kaleme alınmıştır. Yaşar Nabi, bu yazılarında kendi görüşlerini dile getirmekle birlikte farklı görüşlere sahip eleştirmenlerin fikirlerine de temas etmiştir. Söz konusu görüşleri tarafsız bir bakış açısıyla ele alan ve onları ortak bir paydada bir araya getiren Yaşar Nabi'nin bu tutumu, onun eleştirmen kimliğinin bir özelliğidir. Ayrıca dergide birbirinden farklı görüşlere yer verilmesi, *Varlık*'ın nesnel bir eleştiri anlayışına sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışmada, eleştirmenlerin çeviri ve tercüme kavramları arasında bir ayrıma gidip gitmediği, çeviri faaliyeti için hangi adlandırmayı tercih ettiği ve bu kullanımda bir birlik olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre *Varlık* eleştirmenlerinden Burhan Arpad, Osman Türkay, Bedrettin Cömert, Yüksel Pazarkaya, Ahmet Köklügiller, Oktay Akbal, Oğuz Kâzım Atok, Sabahattin Teoman çeviri; Yaşar Nabi Nayır, Muvaffak Sami Onat, Süreyya Sami Berkem, Süreyya Sami Eren, A. Ferhan Oğuzkan, Muhtar Körükçü, Nurettin Artam tercüme kelimesini kullanır. Suut Kemal Yetkin ve Haşim Nahid çeviri ve tercüme kelimelerini birlikte kullanırken Gaffar Güney ise tercüme ve çeviriyi birbirinden ayırır. Güney, kelime kelime yapılan çalışmaları tercüme değil çevirme olarak görür ve tercüme çeviriye göre üstün kabul eder. Ayrıca, eleştiri yazılarının yayımlandığı tarihlere bakıldığında 1960 yılına kadar olan süreçteki eleştiri yazılarında genellikle

tercüme, bu süreçten sonra kaleme alınan eleştiri yazılarında ise çeviri kelimesi tercih edilir. Dergide imzası olan eleştirmenlerin tercüme faaliyetlerinde bulunup bulunmadıkları da irdelenmiştir. Burhan Arpad, Nurullah Ataç, Bedrettin Cömert, Gaffar Güney, Muhtar Körükçü, Yaşar Nabi Nayır, A. Ferhan Oğuzkan, Yüksel Pazarkaya, Peyami Safa, Sabahattin Teoman, Osman Türkay ve Suut Kemal Yetkin gibi eleştirmenlerin tercüme faaliyetlerinde buldukları görülmüştür. Tercüme eleştirilerinin işin mutfağında olan eleştirmenlerce yapıldığını gösteren bu durum, eleştirilerin niteliğini farklı bir boyuta taşıması bakımından önemlidir.

Derginin 1933-1981 yıllarını kapsayan bu çalışmada, çevirinin “bozma” ve “yeniden kurma” gibi iki temel kavram etrafında şekillendiği görülür. Çevirinin ne olduğu konusuna eğilen eleştirmenler, çevirinin ve çevirmenin özelliklerine de temas ederler. Özellikle çevirmenin hangi niteliklere sahip olması gerektiği hakkında ileri sürülen görüşler, tercümede başarının nasıl sağlanacağı konusuna odaklanır. *Varlık* eleştirmenlerinin ele aldığı diğer bir konu tercümenin güçlüğü meselesidir. Bu konuya eğilen eleştirmenler, tercümenin zor olup olmadığından ziyade tercümenin neden zor olduğu konusunu öne çıkarırlar.

Eleştirmenlerin tercüme hakkındaki görüşlerine geniş çerçeveden bakıldığında eleştirmenlerin genellikle başarılı bir tercüme nasıl olmalıdır meselesine temas ettiği ve bu konuda çözüm önerileri sunduğu görülür. Bazı eleştiri yazıları ise yalnızca bu meseleye odaklanır. Bu konuda görüş bildiren eleştirmenlerden Sabri Esat Siyavuşgil, Mustafa Baydar ve Gaffar Güney edebî eserlerin tercümesinde üslûbunun önemine dikkat çekerler. Başarılı bir tercümenin nasıl olması gerektiği konusunu ele alan *Varlık* eleştirmenleri tercüme ve dil ilişkisi ile tercümede sadakat konusunu tartışır. Tercümede “sadakat”ın önemine vurgu yapan eleştirmenler, bu kavramdan ne anlaşılması gerektiği konusunda görüş ayrılığı yaşarlar.

Şiir tercümesi meselesine eğilen eleştirmenlerin temas ettikleri tek konu şiirin tercüme edilemeyeceğidir. Eleştirmenlerin ortak bir paydada buluşamadığı bir konu olan şiir tercümesi hakkında eleştirmenler konuyu çevrilebilir/çevrilemez tartışmasından bir adım öteye taşır ve şiir tercümesinin hangi şartlar altında yapılması gerektiği konusuna odaklanırlar. *Varlık* eleştirmenleri bu konuda çevirmenin rolünün önemine dikkat çeker ve onun hangi niteliklere sahip olması gerektiği konusunu tartışır.

KAYNAKÇA

- Akbal, Oktay (1966a). “Çeviriciler İçin”. *Varlık*. S. 661. s. 9.
- Akbal, Oktay (1966b). “Çeviri Kadın Gibidir”. *Varlık*. S. 661. s. 9.
- Arpad, Burhan (1970). “Çeviricinin Sorumluluğu”. *Varlık*. S. 751. s. 13.
- Artam, Nurettin (1937). “Tercüme ve Tercümelere Dair”. *Varlık*. 4(89): 259-260.
- Ataç, Nurullah (1944). “Tercüme Üzerine”. <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1944-08-14/2>.
(erişim tarihi: 09. 09. 2022)
- Atok, Oğuz Kâzım (1971). “Dilden Dile Sıkıntısı”. *Varlık*. S. 766. s. 12-13.
- Aytaç, Gürsel (1999). “Türkiye’de Edebî Çeviri Etkinliği”, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. s. 348-349.
- Balcı, Sezai (2006). *Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali ve Tercüme Odası*, Doktora Tezi,

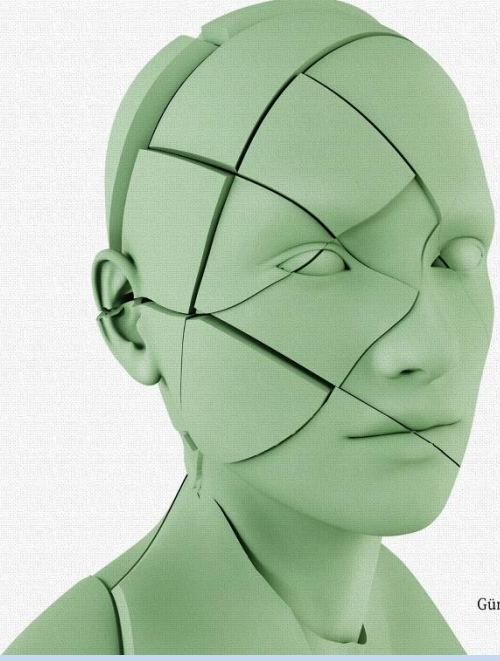
Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Baydar, Mustafa (1971). "Tevfik Fikret'in Şiirlerini Bugünün Türkçesine Aktarıırken". *Varlık*. S. 767. s. 8-9.
- Berkem, Süreyya Sami (1937). "Sanata ve Tercüme Dair", *Varlık*, 5(97). 390.
- Cemal, Ahmet (1999). "Yeni Bir Süreci Başlatırken", *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. s. 435-443.
- Cömert, Bedrettin (1966). "Çeviri Üstüne Düşünceler". *Varlık*. S. 678. s. 11.
- Erbil, Haşim Nahid (1940). "Tercümenin İlmi Şartları". *Varlık*.10 (168). 595-597.
- Eren, Süreyya Sami (1937). "Turgeniev'in Bir Eseri ve Tercüme Meselesi". *Varlık*. 4(88). 243-245.
- Göktürk, Akşit (1999). "Çevirinin Güçlükleri", *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. s.404-406.
- Göktürk, Akşit (2002). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güney, Gaffar (1939). "Edebi Tercüme". *Varlık*. 8 (146). 48-52.
- Güntekin, Reşat Nuri (1944a). "Türkçenin Eksikleri", <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1944-07-25/2>. (erişim tarihi: 09. 10. 2022).
- Güntekin, Reşat Nuri (1944b). "Türkçenin Eksikleri". <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1944-08-08/2>. (erişim tarihi: 09. 10. 2022).
- Gürsel, Nedim (1999). "Uygarlık ve Çeviri", *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. s. 77-81.
- Nayır, Yaşar Nabi (1939). "Tercüme Meselesi". *Varlık*. 7(142).16-17.
- Nayır, Yaşar Nabi (1940a). "Tercüme Hakkında". *Varlık*. 11(178). 229-231.
- Nayır, Yaşar Nabi (1940b). "Tercüme Dair II". *Varlık*. 11(179). 248-250.
- Nayır, Yaşar N. (1944a). "Tercüme Çalışmaları ve Dilimiz". *Varlık*. 14(268-269). 439-440.
- Nayır, N.(1944b). "Türkçemizin Eksikleri Meselesi". *Varlık*. 14(270-271). 470-472.
- Nayır, Yaşar N. (1944c). "Tercüme İş Tecrübe İşidir". *Varlık*. 14(274-275). 526-527.
- Nayır, Yaşar N. (1945a). "Tercümenin Bir Cephesi". *Varlık*. 15(288-289). 2-3.
- Nayır, Yaşar N. (1945b). "Klasiklerin Tercümesinde Yeni Bir Başarı". *Varlık*. 16(296-297).113-114.
- Nayır, Yaşar Nabi (1966). "Bu Dergi Üstüne". *Cep Dergisi*. S. 1, s. 1-3.
- Nayır, Yaşar Nabi (1970). "Hümanizma Can Mı Çekişiyor?". *Varlık*. S. 759. s. 22.
- Kanık, Orhan Veli (2021). *Çeviri Şiirler*. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Karantay, Suat. "'Tercüme Bürosu' Normlar ve İşlevler", *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 338-344.
- Karasu, Bilge (1964). "Türk Dil Kurumu Ödüllerini Kazananlar: Burhan Arpad, Vüs'at O. Bener, Bilge Karasu, Nail Güreli". https://www.tdk.gov.tr/dosyalar/TDD/1964s148/1964s148_kazananlar.pdf.(erişim 09.09.2022)
- Köklügüller, Ahmet (1968). "Nurettin Özyürek'i Kaybettik". *Varlık*, S. 711. s. 10.
- Köklügüller, Ahmet (1980). "Kutsal İmece". *Varlık*. S. 874. s. 11.
- Körükçü, Muhtar (1948). "Fransız Şiiri Antolojisi". *Varlık*. S. 333. s. 9.
- Kudret, Cevdet (1999). "Çeviri ile Meviri Üzerine". *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 82-91.

- Oğuzkan, A. Ferhan (1951). "Orhan Veli ve Tercüme Şiir". *Varlık*. S. 367, s. 5.
- Onat, Muvaffak Sami (1944). "Tercüme İşi Türkçe İşidir". *Varlık*. 14(272-273). 514-515.
- Özön, Mustafa Nihat (2015). *Türkçede Roman*, İstanbul: İletişim.
- Pazarkaya, Yüksel (1964). "Çevirinin Sorunları". *Varlık*, S. 618, s. 5.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2003). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. 10. baskı. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TDEA Devirler/İsimler/Eserler/Terimler(1998). *Tercüme Maddesi*. Ankara: Dergah Yayınları.(8).319-320.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz. (2021). *Çevirinin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- Teoman, Sabahattin (1969). "Dilden Dile Şiir Çevrilebilir Mi?". *Varlık*. S. 739, s. 8-9.
- Türkay, Osman (1965). "Çevirmenin Özgürlüğü". *Varlık*. S. 649, s. 4-5.
- Uygur, Nermi (1999). "Dil ve Çeviri". *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 50-57.
- Ülken, Hilmi Ziya (2020). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Yetkin, Suut Kemal (1955). "Şiir Tercümeleleri". *Varlık*, S. 418, s. 4.
- Yücel, Hasan- Âli (1999). "Tercüme Cenneti", *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, Öner Yağcı (Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 266-268.
- Weidle, Wladimir (1939). "Tercüme San'atı". Yaşar Nabi (Çev.). *Varlık*. 7 (143). 23-26.
- (Yazarı belli değil). (1947). "Yazar ve Mütercim". *Varlık*. S. 325, s. 15.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

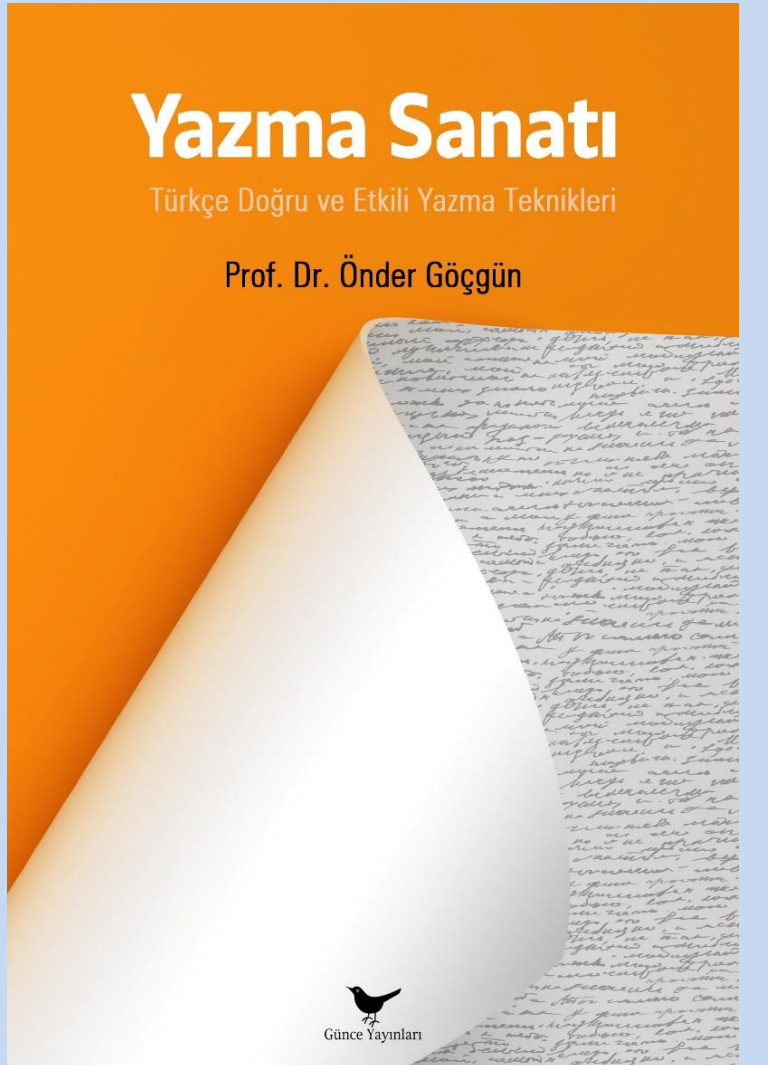

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

Teysir Halef'in "Darwin'in Serçeleri" Romanındaki Deyimlerin Çevirilerinin Mona Baker'in Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi*

ARŞ. GÖR. ÖKKEŞ HENGİL **

Öz

Deyimler kısa, öz ve etkili biçimde bir durum tespiti veya özeti yapan veciz sözlerdir. Bir dile hâkimiyetin sağlanması için kuşkusuz dilin en önemli zenginliklerinden olan deyimlerin iyi bilinmesi elzemdir. Kültürün yansımalarının en yoğun biçimde görüldüğü deyimler dilin yaşam alanından beslenirler. Benzer yaşam alanlarından beslenen dillerin benzer deyimlere sahip olması doğal bir durumdur. Mecazlı söyleyişler içeren deyimlerin tercümesi kaynak ve hedef dile hâkim olmayı gerektirmektedir. Diller arasında yapılan tercüme bu iki dil ve kültürü birbirine yakınlaştıran köprü görevi üstlenmektedir. Edebi eserler barındırdıkları deyimler bakımından zengin kaynaklardır. Bu çalışmada Teysir Halef'in "Darwin'in Serçeleri" adlı romanının Türkçe çevirisinden seçilen deyimler yapı ve anlam bakımından incelenmiştir. Çalışmanın yöntemi romanın Türkçe çevirisinde tespit edilen 20 adet deyim romanın çevirmeni tarafından eleştirel bir yaklaşım benimsenerek Mona Baker'in deyim çeviri stratejileri bağlamında biçimsel ve anlamsal olarak incelenmesidir. İncelenen deyimlerin çeviri stratejilerine göre sırasıyla "benzer anlam ve benzer biçimle çeviri" stratejisi, "benzer anlam farklı biçimle çeviri" stratejisi ardından "açıklama yoluyla çeviri" stratejisi ve son olarak "çıkarma yoluyla çeviri" stratejisi şeklinde dağılmıştır.

Anahtar sözcükler: Arapça deyim, deyim çevirisi, roman çevirisi, Teysir Halef, çeviri stratejileri

ANALYSIS OF TRANSLATIONS OF IDIOMS IN TAISSIER HALEF'S NOVEL "DARWIN'S SPARROWS" ACCORDING TO MONA BAKER'S TRANSLATION STRATEGIES

Abstract

Idioms are succinct words that make a situation statement or summary in a concise and effective manner. It is essential to know well the idioms, which are undoubtedly one of the most important riches of the language, in order to have a command of a language. Idioms, in which the reflection of the culture is seen most intensely, are fed from the living space of the language. It is natural for languages that feed on similar living space to have similar idioms. The translation of idioms containing figurative expressions requires mastery of the source and target language. Translations between languages act as a bridge that brings these two languages and cultures closer together. Literary works are rich sources in terms of idioms they contain. In this study, idioms

* Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 29 Eylül-1 Ekim 2022'de sunulmuş bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Ed. Fak. Arap Dili ve Ed. ABD, okkes.hengil@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0002-5256-1358

Gönderim tarihi: 8.10.2022

Kabul tarihi: 28.11.2022

selected from the Turkish translation of Taissier Khalaf's novel "Darwin's Sparrows" were examined in terms of structure and meaning. The aim and method of the study is the formal and semantic analysis of 20 idioms identified in the Turkish translation of the novel in the context of Mona Baker's idiom translation strategies by adopting a critical approach by the translator of the novel. According to the translation strategies of the analyzed idioms, they were distributed as "translation with similar meaning and similar form" strategy, "translation with similar meaning but dissimilar form" strategy, then "translation by paraphrase" strategy and finally "translation by omission" strategy.

Keywords: Arabic idiom, idiom translation, novel translation, Taissier Khalaf, translation strategies

GİRİŞ

Dil, insanlığın en önemli buluşlarından biri olup iletişimde kullanılan birincil araçtır. Diller, zamanla birlikte gelişmiş, değişmiş, farklılaşmış ve ayrılmıştır. Aksan'ın (1988, s.11) ifade ettiği üzere bazı sırları hâlâ çözülemeyen büyülü dil insanoglunun dünyadaki konumunu belirleyen olgudur. Diller kendi içlerinde de dallara ayrılıp ayrı uzmanlık alanlarınca incelemeye tabi tutulmuştur. Dilin her bir ögesi kendi içinde bir bütün olmakla birlikte dilin kendisini meydana getirirler.

Deyimler dili meydana getiren başlıca öğelerdendir. Aksoy'a (1988, s.52) göre deyim "Bir kavramı ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" olarak tanımlanmaktadır. Deyimler dilin temel zenginliklerinden biridir. Deyimlerle kısa, öz ve etkili bir şekilde bir durum tespiti yapılır. Her dil kendi yaşam alanının etkisinde kalan deyimlere sahiptir. Söz konusu yaşam alanı o dilin kültür, coğrafya, din ve geleneklerinden meydana gelir. Örneğin Türkçe deyimlerde doğayla sıkı bir bağ kurulduğu işaret eden örnekler göze çarpmaktadır: Aba altından sopa göstermek, hem nalına hem mihına, saçını süpürge etmek vb. (Aksan, 1988, s.38).

Her dilin kendi yaşam alanına ait deyimleri olmakla birlikte benzer yaşam alanlarından beslenen dillerin benzer deyimlere sahip olması kaçınılmazdır. Aynı coğrafyada yaşayan, aynı dine inanan, aynı medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapan milletlerin dillerinde benzer deyimler görülmesi doğaldır. Zira deyimlerin kaynağı, kültürü de içinde barındıran bahsi geçen bu kaynaklar olarak görülmektedir. Kültürün etkisinin görüldüğü deyimlerde konu kültürün herhangi bir ögesi olabilirken deyimlere konu olan öğelere bir kısıt getirilemez (Hengil, 2022, s.139).

Dilleri ve kültürleri birbirlerine yaklaştıran şey ise tercüme faaliyetleridir. İki dil arasında yapılan tercümelerin artması iki kültürün birbirine yaklaşması ve birbirinden etkilenmesini kaçınılmaz kılacaktır (Dağbaşı, 2017, s. 181). Çeviri aynı zamanda bir dilden diğerine kültür aktarımı olarak görülmektedir. Yalçın'a (2015, s.38) göre her dil, içinde yaşadığı toplumdan dolayısıyla kültürden etkilenir. Bu da kültür aktarımı olma özelliği taşıyan çevirinin önemini artırır. Aksoy'a (2002, s.89) göre nedeni kültüre dayanan çeviri sorunlarının sonucunda tercüme edilen ifade ya da metin iki seçeneğe bir kader ile karşı karşıya kalacaktır. Ya hedef kültürde var

olamayacak hedef dil okuyucusu tarafından alımlanmayacak ya da yanlış alımlanarak farklı bir göstergeyi temsil edecektir. Bir tercüme faaliyetine girişmeden önce kaynak/hedef dil ve kültürün iyi bilinmesi gerektiği aşikârdır. Bir dili iyi bilip o dilde yetkinlik kazanmanın bir yolu da o dilin deyimlerini bilmekten geçer.

Arapça-Türkçe dilleri arasındaki çeviriler Gürçağlar'a (2016, s.18) göre 13-14. yüzyıllara dayanmaktadır. Başlarda yapılan çeviriler din ve tıp metinleri ile sınırlı olsa da Arapçadan Türkçeye yapılan bu çeviriler Osmanlının kültürel gelişiminde etkili olmuştur. Günümüze yaklaştıkça çeviri metinlerin türleri genişlemiş Türkçeden Arapçaya edebi çevirilerin tarihi 19. yüzyıl sonlarına dayanırken (Özcan ve Dağbaşı, 2022, s.68) özellikle 1988 yılında Mısırlı yazar Necip Mahfuz'un Nobel edebiyat ödülü kazanmasıyla birlikte Arapçadan Türkçeye yapılan edebi çevirilerde gözle görülür bir artış olmuştur (Yıldız, 2009, s.17-28).

Bu çalışmada 2022 yılında Türkçe tercümesi yayımlanan Darwin'in Serçeleri adlı romandan seçilen 20 adet deyim romanın çevirmeni tarafından Mona Baker'in çeviri stratejileri bağlamında incelenmiştir. Öncesinde yazar, eser ve çevirmen hakkında bilgi verilerek bütünlük sağlanmak istenmiştir. Deyim incelemelerinin sonlarında alternatif deyimler verilmiştir.

Yazar Hakkında

1967 yılında Suriye'nin Kuneytira kentinde dünyaya gelen yazar 1993 yılında Şam Üniversitesi Basın-Yayın bölümünden mezun olduktan sonra El-Cezire'nin Doha merkezinde araştırmacı gazeteci olarak görev yaptı. Arap Yazarlar Birliği üyesi olan yazarın 30'u araştırma; 10'u edebi eser olmak üzere 40'ı aşkın kitabı bulunmaktadır. Eserleri çoğunlukla Filistin ve Suriye tarihine odaklanmaktadır. Yazar *Mezbahatu'l-Felâsife* adlı eseriyle "Arabic Booker" olarak bilinen Uluslararası Arap Roman Ödülü kısa listesine girmiştir. Yazar beş yılı aşkındır Türkiye'de ikamet etmektedir (Hengil, 2022, 29-31).

Eser Hakkında

2018 yılında Beyrut merkezli Müessesetu'l'Arabiyye Li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr yayınevinden yayımlanan eserin Türkçe tercümesi 2022 yılında Konya merkezli Loras Kitap'tan yayımlanmıştır. Romanın Arapça aslı 204 sayfa iken Türkçe çevirisi 175 sayfadır. Romanın konusu 1893 yılında ABD'de ülkelerin icatlarını, becerilerini ve kendi alametifarikalarını sergilemeleri hedefiyle düzenlenen Dünya Kolomb Fuarı'na II. Abdülhamit Han'ın tahtında oturduğu Osmanlı Devleti'nin ne ile katılacağı sorunudur. Bu konu bir süre Bab-ı Ali'yi meşgul etmiş; uzun arayışlar, kurulan heyetler sonucunda Osmanlı, Filistin'den Raci Saykali isimli bir şahsın teklifiyle "At Meydanı" projesiyle katılmıştır. Teklif edilen projeye göre asil Arap atlarından, maharetli süvarilerden ve temsilcileri canlandıracak oyuncu ve dansçılardan oluşan bir ekip Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilecek ve burada oyunlarını sergileyeceklerdir. Bab-ı Ali tarafından çok beğenilip onay ve destek verilen projenin başına atanan temsilciler arasında yaşanan sorunlar, komisyoncu ve tefecilerin suistimalleri neticesinde proje planlandığı gibi işlememiş hüsrarla

sonuçlanmıştır (Hengil, 2022, s.29-31). Roman nicelik bağlamında deyim bakımından zengin bir romandır.

Çevirmen Hakkında

2021 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arapça Öğretmenliği Anabilim dalından mezun olmuş, aynı üniversitede lisansüstü eğitimine devam etmektedir. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır (Halef, 2022).

DEYİM ÇEVİRİSİNDE UYGULANACAK STRATEJİLER

Çeviri stratejileri çevirmenin bir çeviriyi planlarken çizdiği sistemdir. Çevirmenin metni seçmesiyle başlayıp metni okurken süren ve metni çevirirken aldığı her karar çeviri stratejileri kapsamına girmektedir (Yalçın, 2015, s.95). Çeviri stratejileri, 1972'de James Holmes ile birlikte çevirinin bir bilim dalı olarak görülmeye başlaması ve nasıl daha iyi çeviri yapılır sorusuna cevap aranmasıyla ortaya çıkmıştır.

Deyim çevirilerinde uygulanabilecek birden fazla strateji olmakla birlikte her stratejinin artı ve eksi yönleri, kullanım amaçları ve yerleri vardır. Kullanılacak çeviri stratejisini seçmede birçok faktör rol oynamaktadır. Dakik ve amaca uygun bir çeviri yapmak için çevirmenin deyim anlaması, yorumlaması ve doğru stratejiyi benimseyerek bağlama uygun şekilde çevirmesi gerekmektedir. Her bağlama uygun ideal bir strateji bulunmamaktadır (Suçin, 2013, s.191).

Baker'in (2011, s.77-85) önerdiği çeviri stratejileri içinden şu stratejiler göz önünde bulundurulmuştur.

1. Benzer Anlam ve Benzer Çeviri

Bu stratejiye göre kaynak dildeki deyim hedef dile çevrilirken yaklaşık olarak aynı anlama gelen ve sözlükte benzer veya yakın anlamlar veren kelimelerle çevrilir. Bunu yakalamak pek kolay olmadığından sıkça görülmeyebilir. Türkçe-Arapça dilleri için "ateş olmayan yerden duman çıkmaz" deyiminin benzer anlam ve benzer çeviri karşılığı "لا دخان من دون نار" örnek verilebilir (Suçin, 2013, s.192).

2. Benzer Anlam Farklı Biçimle Çeviri

Bu stratejide hedef dilde kaynak dilden çevrilen deyim anlamca karşılığı bulunur ancak kelime bazında bakıldığında deyim oluşturulan sözcükler kaynak dildeki kelimelere anlamca yakın değildir. Türkçe-Arapça dilleri için "dokuz canlı kedi" deyiminin benzer anlam farklı biçimle çevirisi "قطة بسبعة أرواح" yani "yedi canlı kedi" şeklinde sözlük tercümesi yapılan deyimdir (Suçin, 2013, s.194).

3. Açıklama Yoluyla Çeviri

Kaynak dildeki deyim hedef dilde yukarıda bahsedilen stratejilerden biriyle karşılığının bulunamadığı durumlarda başvurulabilecek bir stratejidir. Açıklama yoluyla çeviri stratejisinin tercih edildiği bir diğer yer de kültür odaklı deyimlerin çevirisidir. Örneğin Türkçe-Arapça dilleri için örnek verildiğinde Türkçeye "sözünün eri" olarak tercüme edilebilecek olan "أوفى من الحارث بن عباد" deyimini sözlük çevirisinde "Hâris bin 'Ubad'dan daha vefalı" anlamına gelecektir. Hâris bin

'Ubad isimli bir şahsın sözüne sadık kaldığı hikâyesine dayanan bu deyim uygun bağlamda açıklama yoluyla çevirerek bu arka plan bilgisinden bahsetmek gerekebilir (Doğru, 2011, s.117).

4. Çıkarma Yoluyla Çeviri

Kaynak dilde geçen deyim hedef dilde yakın bir eşinin bulunmadığı ve açıklama yoluyla tercüme etmenin kolay olmadığı durumlarda tercih edilebilir. Baker (2011, s.85-86)'in "deyimdeki kelime oyununu çıkarma" ve "deyimi tamamen çıkarma" olarak ikiye ayırdığı stratejidir. Suçin'in (2013, s.63) verdiği örnekte;

"تسلم نائب خادم الحرمين الشريفين صاحب السمو الملكي الأمير سلمان بن عبد العزيز آل سعود -حفظ الله- رسالة..."

Diye devam eden haber metninin model çevirisinde altı çizili yerlerde bulunan kalıplaşmış ifadeler yer verilmemiş olup "Suudi Arabistan Kralı Vekili Prens Selman bin Abdülaziz Al Suud, ... bir mektup aldı" şeklinde tercüme edilmiştir. Bunun sebebi Türkçe'de bir haber metninde övgü ve dua gibi kalıplaşmış ifadeler yer verilmiyor oluşudur. Yapılan bu tercih çıkarma yoluyla çeviri stratejisine örnektir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Benzer Anlam ve Benzer Çeviri Stratejisiyle Çevrilen Deyimler

1. Deyim: جَلَسَ عَلَى الْعَرْشِ

Sözlük Çevirisi: Tahtın üstüne oturdu.

Kaynak Metin Bağlamı:

"بدأ يستعيد الصورة القديمة لشباب استدعاه ذات ربيع من ولاية سورية؛ وقدمه للسلطان كأفضل المرشحين لجهاز المخابرات السرية الذي أسسه بُعيد جلوسه على العرش بفترة وجيزة." (s.8).

Hedef Metin Bağlamı: "Suriye vilayetinden bir genç çağırılmıştı. Sultanın tahta oturur oturmaz kurdurduğu istihbarat teşkilatı için en iyi adayın bu genç olduğunu söylemişti." (s.12).

Tahlil: Deyim fiil+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Padişahlık/Krallık dönemlerinden kalma olan deyim bugünkü anlamıyla devletin başı olan padişahın tahta oturmasıyla yönetimi eline aldığını ifade etmektedir. Deyim Davud vd. 'e (2014, s.663) göre "تربع" "على العرش" şeklinde de söylenmektedir. Deyimin kaynağı eski zamanlarda kalmasına rağmen günümüzde de sembolik veya iğneleyici anlamda kullanılmaktadır. Deyim, "tahta oturmak" şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak "başa geçmek" deyimini verilebilir.

2. Deyim: اِنَّهَكَ الْاَدَابِ الْعَامَّةِ

Sözlük Çevirisi: Genel ahlak kurallarını çiğnedi.

Kaynak Metin Bağlamı:

"ولكن قرارا مفاجئا صدر أواخر 1883 قضي بمنع التمثيل في ولاية سوريا منعا باتا، بسبب اتهامات لأبي خليل القباني بانتهاك الآداب العامة فأوقف مسرح عكا."

Hedef Metin Bağlamı: "1883'ün sonlarındaki çıkan ani bir kararla Halil Kabbani'nin adab-ı umumiye'yi çiğnemesi suçlamasıyla Suriye vilayetinde yapılan temsiller kökten yasaklanmıştı." (s.13).

Tahlil: Deyim fiil+mef'ul bih sözdiziminden oluşmaktadır. Bir şeyi yere atıp ayakların altında ezmek aşağılayıcı bir işaret olmuştur. "Genel ahlak kuralları" anlamına gelen "adab-ı umumiye'i çiğnemek" kalıplaşmış ifadesi bir deyimdir. 19.yüzyılda geçen bir roman olması açısından çevirmen tarafından zaman hissiyatının sağlanması amacıyla "adab-ı umumiye'i

çiğnemek” olarak tercüme edilmiştir. Deyim, “adab-ı umumiye’i çiğnemek” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “ahlak kurallarını çiğnemek” deyimini verilebilir.

3. Deyim: بَصِيصُ الْأَمَلِ

Sözlük Çevirisi: Umut ışığı.

Kaynak Metin Bağlamı:

"كان خير انتقال صديقه عزت العابد إلى الأستانة وارتقانه إلى رتبة الباشوية بصيص الأمل الذي انتظره طويلا لكي يحقق أمله."

(s.14).

Hedef Metin Bağlamı: "Arkadaşı İzzet Abid'in İstanbul'a gidip paşa rütbesine terfi olduğu haberi, hayalini gerçekleştirmek için uzunca zamandır beklediği umut ışığı olmuştu." (s.18).

Tahlil: Deyim muzaf+muzafun ileyh sözdiziminden oluşmaktadır. Deyim, kötü giden şeylerden sonra iyi bir şey olacağına dair küçük bir beklenti anlamındadır. Deyim, "umut ışığı" şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak "son bir ümit" deyimini verilebilir.

4. Deyim: رَائِحَةُ الذَّهَبِ

Sözlük Çevirisi: Altının kokusu.

Kaynak Metin Bağlamı:

"صدم راجي بعدد السوريين الذين صادفهم في مقاهي حي بك أوغلو، كان يعرف أغلبهم من بيروت، بعضهم وكلاء تجاريون ذنور

أسماء رنانة، والبعض الآخر صحافيون وأدباء، جميعهم ممن يمتلكون حاسة شم تميز رائحة الذهب وإن كانت على مسافة آلاف الأميال."

(s.63).

Hedef Metin Bağlamı: "Raci Beyoğlu kahvehanelerinde rast geldiği Suriyelilerin çokluğuna şaşırıp kalmıştı. Çoğunu Beyrut'tan tanıyordu. Bazıları anlı şanlı tüccarların vekilleri, kimisi gazeteci ve edebiyatçıydı ancak hepsinin altının kokusunu binlerce kilometre uzaktan bile alabilecek duyuları vardı." (s.58).

Tahlil: Deyim muzaf+muzafun ileyh sözdiziminden oluşmaktadır. Altının kokusu olmadığı bilinmektedir dolayısıyla deyim, parayı temsil eden "altın" ve bir yemeğin, bir parfümün, bir çiçeğin "kokusu" kelimelerinin bir araya gelmesiyle "bir yerden gelecek olan paranın beklentisi, haberi" anlamındadır. Deyim, "altının kokusu" şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak "mangır kokusu" deyimini verilebilir.

5. Deyim: أَهْلُ الْخَيْرَةِ

Sözlük Çevirisi: Tecrübe sahibi.

Kaynak Metin Bağlamı:

"لكنه يحتاج إلى عدد من الخيول الأصيلة مع مشجرات أنسابها الممهورة بأختام أهل الخبرة، وهذه الخيول للأسف الشديد، غير

معروضة للبيع." (s.76).

Hedef Metin Bağlamı: "Lakin her halükârda ehlihibreden mühürlenmiş şecereleriyle beraber soylu atlara ihtiyacı vardı ancak maalesef ki piyasada böyle atlar yoktu." (s.69).

Tahlil: Deyim muzaf+muzafun ileyh sözdiziminden oluşmaktadır. Deyim "sahip" anlamındaki "أهل" ve "deneyim tecrübe" anlamındaki "خبرة" kelimelerinden oluşmaktadır. Günümüzde "bilirkişi" ya da "eksper" olarak kullanılan kavramı karşılamaktadır. 19.yüzyılda geçen bir roman olması açısından çevirmen tarafından zaman hissiyatının sağlanması amacıyla

“ehlihibre” olarak tercüme edilmiştir. Deyim, “ehlihibre” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “bilirkişi” deyimini verilebilir.

6. Deyim: دَارَتْ الْأَقَاوِيلُ

Sözlük Çevirisi: Söylentiler döndü.

Kaynak Metin Bağlamı:

“كان بشارة زلزال طبيبا مشهورا في الولاية ووكيلا تجاريا لعدد من الشركات البريطانية، وكانت تدور حول الرجلين أقاويل غير مؤكدة عن درجات رفيعة يحتلانها في المحافل الماسونية.” (s.64).

Hedef Metin Bağlamı: “Beşşara Zilzal ise Amerika’da meşhur bir doktor ve pek çok İngiliz şirketin ticari temsilcisiydi. Bu iki adamın Mason Loncasında üst merteye bir konumda olduklarına dair şayialar dolaşıyordu.” (s.59).

Tahlil: Deyim fiil+fail sözdiziminden oluşmaktadır. 19.yüzyılda geçen bir roman olması açısından çevirmen tarafından zaman hissiyatının sağlanması amacıyla “dedikodu, söylenti, duyum” anlamlarıyla eşanlamlı olan ancak kullanım bakımından günlük hayatta diğerlerine nazaran az yer verilen “şayia” kelimesiyle tercüme edilmiştir. Deyim, “şayialar dolaşıyor” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “dedikodular/söylentiler dönmek” deyimini verilebilir.

BENZER ANLAM FARKLI BİÇİMLE ÇEVİRİ STRATEJİSİYLE ÇEVİRİLEN DEYİMLER

1. Deyim: طَيَّرَ الْبُرْقِيَّاتِ

Sözlük Çevirisi: Telgraflar uçurdu.

Kaynak Metin Bağlamı:

“اشتكى لصديقه من تباطؤ العمل في قسم الترفيه، وشرح له نظرية التطور “البينامية” فضحكا كثيرا، وبدأ دي يونغ بطير البرقيات إلى واشنطن وشيكاغو.” (s.34).

Hedef Metin Bağlamı: “Eğlence bölümünde işlerin ağır gitmesinden yakınıp Putnam’ın “Gelişim Teorisi’nden bahsetti, buna beraber güldüler. Daha sonra De Jong Washington ve Şikago’ya telgraf çekmeye koyuldu.” (s.35).

Tahlil: Deyim fiil+mef’ul bih sözdiziminden oluşmaktadır. Deyimin Türkçesinde kullanılan fiil nedeniyle anlam aynı kalsa da biçimde değişiklik meydana gelmiştir. Deyim, “telgraf çekmek” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “haber uçurmak” veya “telgrafla haber uçurmak” deyimini verilebilir.

2. Deyim: غَرَقَ فِي بَحْرِ الْأَفْكَارِ

Sözlük Çevirisi: Düşüncelerin denizinde boğuldu.

Kaynak Metin Bağlamı:

“انسحب ثريا باشا إلى الباب؛ وهو يحني رأسه مراراً عدة للسultan الغارق في بحر الأفكار، وحين خرج من باب القاعة استعاد لونه وهيبته ولونه المشوب بالحمرة.” (s.6).

Hedef Metin Bağlamı: “Süreyya Paşa düşüncelere dalan Sultan’a baş selamı vererek kapıya doğru çekildi. Kapıdan çıktıktan sonra heybeti ve yüzünün al rengi yerine geldi.” (s.10).

Tahlil: Deyim fiil+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Deyim aynı zamanda çıkarım stratejisi bağlamında değerlendirilmeye de uygundur zira kaynak metnin sözlük

çevirisinde görüldüğü üzere “deniz” ibaresi Türkçe tercümede yer almamaktadır. Öte yandan “أفكار” kelimesi “düşünceler” olarak tercüme edilerek vurgu artırılmak istenmiştir. Deyim, “düşüncelere dalmak” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “efkâra gark olmak” veya “efkârlanmak” deyimini verilebilir.

3. Deyim: اِتَّخَذَهُ مُوْطِنًا لَهُ

Sözlük Çevirisi: Bir yeri kendisine vatan olarak aldı.

Kaynak Metin Bağlamı:

“ورغم اتخاذه عكا موطنًا له منذ عقدين من الزمن، ظل والده طوال الوقت فلاحًا جليليًا يشارب أبيض مقتول، يستقبل في السلمك كل ليلة ضيوفًا من البدو والحوارنة، يأكل معهم بكفه اليمنى اللحم المطبوخ باللبن.” (s.11)

Hedef Metin Bağlamı: “Akkayı yurt bellemesinin üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen babası hala Celileli beyaz burma bıyıklı, selamlıkta bedevileri ağırlayan onlarla birlikte sağ eliyle yemek yiyen bir adamdı.” (s.15).

Tahlil: Deyim fiil+mef’ul bih+mef’ul bih+harfi câr+zamir sözdiziminden oluşmaktadır. Hedef metindeki deyimde kullanılan fiilin kaynak metindeki biçim olarak farklı olması nedeniyle anlam aynı kalsa da biçimde farklılık olduğundan benzer anlam farklı biçim çeviri stratejisi başlığı altında değerlendirilmiştir. Deyim, “yurt bellemek” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “evi olarak bilmek” deyimini verilebilir.

4. Deyim: بَدَأَتْ الْمِيَاهُ تَعُودُ إِلَى مَجَارِيهَا

Sözlük Çevirisi: Sular yerlerine dönmeye başladı.

Kaynak Metin Bağlamı:

“طلب الصفح من أمه وشرح لها ظروف عمله التي تقتضي أن يظهر أمام الأجانب بهذا المظهر وأنه لم يقصد الإساءة والده. فهدأت الأمور قليلاً، وبدأت المياه تعود ببطء إلى مجاريها.” (s.14).

Hedef Metin Bağlamı: “Hemen validesinden af diledi, başkalarının yanında böyle davranmasına neden olan işinden bahsedip asla babasını suçlamadığını söyledi. Bu olaydan sonra durum biraz sakinleşmiş ve yavaş yavaş sular durulmaya başlamıştı.” (s.18).

Tahlil: Deyim fiil+fail+fiil+harfi câr+isim mecrur+zamir sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metindeki deyimde suların yerlerine döndüğünden bahsederken hedef metindeki deyimde suların “bir taşma” sonrası eski hâline gelerek “durulduğundan” söz edilmektedir. Bu bağlamda biçimde farklılık meydana gelmiştir. Deyim, “sular durulmaya başladı” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “su akıp yatağını bulmak” veya “bir hâl yoluna girmek” deyimini verilebilir.

5. Deyim: تَعَلَّقَ بِجَوْهٍ

Sözlük Çevirisi: Havasına asılı kaldı.

Kaynak Metin Bağlamı:

“تعلق راجي خلال سنوات الدرس بأجواء بيروت العابقة بأزكى العطور البارسية، والمتبرعة بأشهى الأبنذة المعتقة..” (s.10).

Hedef Metin Bağlamı: “Raci tahsili boyunca Beyrut’un Paris’ten gelen güzel kokularıyla, yıllanmış şaraplarına hayran kalmıştı.” (s.14).

Tahlil: Deyim fiil+harfi câr+isim mecrur+zamir sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metinde yer alan deyimdeki “تعلق” fiili “asılmak, sarılmak, yapışmak” anlamlarına gelmektedir. Hedef metindeki deyimde kullanılan fiil ise biçim olarak tamamen farklıdır. Deyimin kastettiği anlamı ifade etmesine karşın farklı bir fiil ile ifade edilmiştir. Deyim, “hayran kalmak” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “tutulup kalmak” deyimini verilebilir.

6. Deyim: اِكْتَسَتْ مَلَامِحَهُ بِالْكَأْبَةِ

Sözlük Çevirisi: Çehresi kederi giyindi.

Kaynak Metin Bağlamı:

“دخل إلى مخدعه وقد اكتست ملامحه بالكآبة، فمنذ ثمانية شهور لم يستطع أن يجيب السؤال الذي طرحه على ثريا باشا: بماذا تشارك

في المعرض شيكاغو؟”

Hedef Metin Bağlamı: “Yatak odasına girerken tasası yüzünden okunuyordu. Sekiz aydır Süreyya paşaya sorduğu soruya bir cevap bulamamıştı. ‘Şikago fuarına ne ile iştirak edeceğiz?’” (s.26).

Tahlil: Deyim fiil+fail+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metinde yer alan deyim “bir kimsenin çehresi kederi giyindi” şeklinde sözlük çevirisi yapılmaktadır. Hedef metindeki deyimde ise sözlük çevirisi bağlamında benzer kelimeler kullanılmamıştır. Deyim, “tasası yüzünden okunmak” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “yüzünden düşen bin parça” deyimini verilebilir.

7. Deyim: مَا نَبَسَ بِنْتِ شَفَةِ

Sözlük Çevirisi: Dudağın kızını ağızından çıkarmadı.

Kaynak Metin Bağlamı:

“هرع بالورقة إلى السلطان ليأخذ موافقته فتأملها مليا وأشر عليها من دون أن ينبس بنت شفة ولكن تقطيعا مباغاة لاحت من مقرن

حاجبيه.” (s.38).

Hedef Metin Bağlamı: “Kâğıdı alıp hızlıca muvafakat almak için Sultanın yanına yollandı, Sultan bir süre düşündü taşındı sonra tek kelime etmeden olur verdi. Ancak beklenmedik bir kaş çatılması belirdi yüzünde.” (s.38).

Tahlil: Deyim olumsuzluk edatı+fiil+harfi câr+isim mecrur+muzafun ileyih sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metinde yer alan deyimde bir benzetme yapılarak “kelime, söz” “dudağın kızı”na benzetilmiştir. Deyim, “tek kelime etmemek” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “ağızını bıçak açmamak” deyimini verilebilir.

8. Deyim: تَمَرَّعَتْ سَمْعُهُ بِالتَّرَابِ

Sözlük Çevirisi: Şöhreti toprağa bulandı.

Kaynak Metin Bağlamı:

“تعلمون ما حصل في معرض باريس قبل ثلاثة أعوام حين انتهكت كرامة مصر وتمرغت سمعته بالتراب بسبب خداع المتعهدين

وأصحاب الامتيازات.” (s.39).

Hedef Metin Bağlamı: “Mümessiller ve imtiyaz sahiplerinin ihaneti yüzünden Mısır’ın şerefi çığnemiş, itibarı iki paralık olmuştur. Gariban Mısırlılar Paris ve diğer Fransız sokaklarında nasıl açlık ve soğukla cebelleşmişti.” (s.39).

Tahlil: Deyim fiil+fail+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Hem hedef metindeki deyimde hem de kaynak metindeki deyimde şöhret/itibar kavramları kullanılmıştır. “değerini yitirmek, rezil olmak, onursuz duruma düşmek” anlamlarına gelen deyimlerde kullanılan aşağılayıcı öge farklıdır. Bu öge kaynak metinde “toprak” iken hedef metinde “iki paralık olmak” ile ifade edilmiştir. Deyim, “itibarı iki paralık olmak” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyime alternatif olarak “şerefi/haysiyeti yerle bir olmak” deyimini verilebilir.

9. Deyim: تَرَدَّدَ عَلَى الْأَيْسِنَةِ

Sözlük Çevirisi: Dillerde sık oldu.

Kaynak Metin Bağlamı:

“هو لم يكن يريد أن يصل الحديث إلى هذه القضايا المحرجة ولا أن يسمع هذا الكلام الذي يتردد على ألسنة التجار منذ سنوات عديدة ولا أحد يملك حلولا له.” (s.42).

Hedef Metin Bağlamı: “Süreyya Paşa bir çıkmaza girmişti. Lafın bu kördüğüm olmuş konulara gelmesini, yıllardır tüccarların dilinden düşmeyen bu lafları duymak istemiyordu. Kimsenin de asıl soruna bir çözümü yoktu.” (s.41).

Tahlil: Deyim fiil+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metindeki deyim mantığında söz konusu şeyin çokça konuşulduğu olumlu bir fiile -sık olmak- anlatırken hedef metindeki deyimde olumsuz -düşmemek- ifade edilmiştir. İki metindeki deyimde de “dil” ögesi ortaktır. Deyim, “dilinden düşmemek” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyime alternatif olarak “ağızlarında sakız olmak” deyimini verilebilir.

AÇIMLAMA YOLUYLA ÇEVİRİ STRATEJİSİYLE ÇEVİRİLEN DEYİMLER

1. Deyim: بَدَتْ أَلْوَانُ الْعُضْبِ عَلَى وَجْهِهِ

Sözlük Çevirisi: Öfke renkleri yüzünün üzerinde görüldü.

Kaynak Metin Bağlamı: “(s.20).” (s.20). “الكفهرت المنصة وبدت ألوان الغضب على وجه العقيد ديفيز، فبادر البروفيسور...”

Hedef Metin Bağlamı: “Kürsüdekilerin suratı asıldı, Albayın yüzü öfkeden kırmızıya döndü. Profesör atılıp...” (s.22).

Tahlil: Deyim fiil+fail+muzafun ileyh+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metindeki deyime sözlük çevirisi bağlamında bakıldığında “öfke, renkler, yüz, görünmek” kelimeleri yer almaktadır. Ancak hedef metinde yer alan deyime bakıldığında “yüz öfkeden kırmızıya döndü” şeklinde karşılık verilmiştir. Burada “kırmızı” renginin kaynak metinde direkt olarak söylenmediği ancak çevirmen tarafından “öfke rengi” yerine bu durum yorumlanarak “kırmızı renk” ibaresi tercih edilmiştir. Öfke sembolünün kırmızıyla açıklanarak ifade edildiği görülmektedir. Deyim, “yüzü öfkeden kırmızıya döndü” şeklinde Türkçeye aktarılarak açıklama yoluyla çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyime alternatif olarak “öfkeden/sinirden renkleri atmak” deyimini verilebilir.

2. Deyim: سَأَطَّ الضُّوءَ عَلَى شَيْءٍ

Sözlük Çevirisi: Bir şeyin üzerine ışık tuttu.

Kaynak Metin Bağlamı:

“كان الأمر بالنسبة له أبسط من ذلك. هناك معرض عالمي يهدف إلى تسليط الضوء على آخر منجزات الحضارة الغربية وعلى رأسها الكهرباء وعلى هامش ذلك المعرض ثمة شارع لترفيه القوم وتسليتهم.” (s.22)

Hedef Metin Bağlamı: “Ona göre durum gayet basitti. Dünyanın dikkatini başta elektrik olmak üzere Batı medeniyetinin icatlarına çekmeyi hedefleyen beynelmilel bir fuar olacak. Elektriğin yanı sıra insanlığın eğlencesini sergileyen bir sokak olacak.” (s.24).

Tahlil: Deyim fiil+mef’ul bih+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metinde yer alan deyim sözlük çevirisi bağlamında “bir şey üzerine ışık tutmak” anlamına gelmekteyken hedef metindeki deyimde “dikkati bir şeye çekmek” olarak yer almaktadır. Karanlık bir ortamda bir şeyin üzerine ışık tutulduğunda göz istemsizce bunu göreceğinden/algılayacağından dikkat oraya çekilmiş olur. Örneğin trafikte karşı şeritten gelen bir araba farlarını olması gerektiğinden fazla açıtıysa karşısındaki şoförün dikkatini çekip kazaya sebebiyet verebilir. Deyim, “dikkatini çekti” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “konuya eğilmek” deyimi verilebilir.

3. Deyim: طَارَتْ شُهْرَتُهُ إِلَى الْأَفَاقِ

Sözlük Çevirisi: Şöhreti ufuklara uçtu.

Kaynak Metin Bağlamı:

“سافر في العام 1889 إلى أوروبا لاستكشاف ذلك العالم القديم ومشاهدة معرض باريس العالمي الذي طارت شهرته إلى الأفاق. كان برنامج ذلك المعرض يعج بالعروض الشعبية وطرق تحضير المأكولات التقليدية الأوروبية كالجبن السويسرية والنقانق الألمانية والنيبيذ الفرنسي والجة الإيرلندية السوداء بالإضافة إلى نوع جديد من العروض قادم من المستعمرات الفرنسية في إفريقيا.” (s.33)

Hedef Metin Bağlamı: “1889 yılında Avrupa’ya, bu kadim dünyayı keşfetmek ve şöhretini herkesin işittiği beynelmilel Paris fuarını izlemek için seyahate çıktı. Fuarın programında popüler gösteriler, Fransa’nın Afrika’daki sömürgelerinden gelen yeni sunumlarla beraber İsviçre peyniri, Alman sosisi, Fransız şarabı ve İrlanda birası gibi geleneksel Avrupa mutfağı şovları vardı.” (s.34).

Tahlil: Deyim fiil+fail+harfi câr+isim mecrur sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metindeki deyim sözlük çevirisi bağlamında “şöhreti ufuklara uçtu” karşılık bulmaktadır. Ancak hedef metindeki deyimde “ufuk, aşmak” ifadeleri veya onları işaret edecek sözcükler bulunmamaktadır. Çevirmen burada deyimi fark etmiş, anlamını kavrayıp hedef dilde ifade etmiştir. Dolayısıyla hedef metindeki deyimde açıklanarak kendine yer bulan “herkes, işitmek” ifadeleri kaynak metindeki deyimde yer almadığı hâlde aynı anlam sağlanmıştır. Deyim, “şöhretini herkes işitti” şeklinde Türkçeye aktarılarak benzer anlam ve farklı biçim çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyim alternatif olarak “sağır sultanın duyduğu” veya “yeri göğü inletmek” deyimi verilebilir.

ÇIKARMA YOLUYLA ÇEVİRİ STRATEJİSİYLE ÇEVİRİLEN DEYİMLER

1. Deyim: الصُّعُودُ إِلَى قِمَّةِ السُّلْمِ الوظيفي

Sözlük Çevirisi: Görev merdiveninin zirvesine tırmanmak.

Kaynak Metin Bağlamı:

“حين انتهت الدراسة في صيف العام 1872؛ عاد عزت إلى دمشق ليبدأ رحلة الصعود إلى قمة السلم الوظيفي وهبط راجي إلى عكا بلغتين أجنبيتين وذهن مشوش وحلم مؤجل بالعودة إلى بيروت.” (s.11).

Hedef Metin Bağlamı: “1872 yazında okulları bittiğinde İzzet bürokrasi merdivenlerini tırmanmak için Şam’a dönerken Raci ise iki yabancı dil, dağılmış bir zihin ve ertelenmiş bir Beyrut’a dönme hayaliyle Akka’ya gelmişti.” (s.15).

Tahlil: Deyim isim+harfi câr+isim mecrur+muzafun ileyh sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metindeki deyimde yer alan “قمة” kelimesi “zirve, tepe” anlamlarına gelmektedir (Mutçalı, 2013). Hedef metindeki deyimde ise bu ibareye yer verilmemiştir. Baker’e (2011, s.77-85) göre “deyimdeki kelime oyununu çıkarma” başlığı altında değerlendirilebilir. Deyim, “bürokrasi merdivenlerini tırmanmak” şeklinde Türkçeye aktarılarak çıkarma yoluyla çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyime alternatif olarak “kariyer basamaklarının zirvesine çıkmak” deyimi verilebilir.

2. Deyim: عَيَّرَ مَسَارَ الْحَدِيثِ

Sözlük Çevirisi: Sözün yolunu değiştirdi.

Kaynak Metin Bağlamı: (s.30). “شعر بلوم بالإحراج، فقال للبروفيسور مغيرا مسار الحديث”

Hedef Metin Bağlamı: “Bloom utandı, konuyu değiştirmek için” (s.31).

Tahlil: Deyim fiil+mef’ul bih+muzafun ileyh sözdiziminden oluşmaktadır. Kaynak metindeki deyimde yer alan “مسار” ifadesi sözlükte “yol, gidişat” olarak yer almaktadır (Mutçalı, 2013). Ancak hedef metindeki deyimde bu ifade yer almamaktadır. Baker’e (2011, s.77-85) göre “deyimdeki kelime oyununu çıkarma” başlığı altında değerlendirilebilir. Deyim, “konuyu değiştirmek” şeklinde Türkçeye aktarılarak çıkarma yoluyla çeviri stratejisi kullanılmıştır. Hedef metindeki deyime alternatif olarak “lafı değiştirmek” deyimi verilebilir.

SONUÇ

Kısa, etkili, vurucu şekilde bir durum özeti veya tespiti yapan deyimler dilin en temel öğelerinden biridir. Günlük hayatta, edebi eserlerde ve dilin kullanıldığı hemen her yerde deyimlere rastlamak mümkündür. Dolayısıyla bir dile hâkim olmak muhakkak ki o dilin deyimlerini bilmeden mümkün değildir. Deyimleri bilerek dile hâkim olmanın yanı sıra asırlardır aktarılan kültür mirasları olan deyimleri kullanarak etkili konuşmalar yapılabilir, uzun konuşmalarla açıklanması güç durumları iki hatta bazen tek kelimeyle açıklamak mümkün olacaktır. Roman, öykü, tiyatro hatta kimi zaman şiir gibi edebi eserler, deyimlerin en çok kullanıldığı yerlerden biridir. Bir edebi eserde kültürün en önemli parçalarından olan deyimlerin kullanılması esere kültür hazinesi içinde kendine bir yer bulma şansı vereceği gibi anadil okuyucusunun eseri daha çabuk benimsemesini sağlayacaktır. Bu bağlamda kültürün aktarımı olarak görülen tercüme faaliyetleri ile bir dilden diğer bir dile tercüme edilen eserler deyimlerin de aktarımını kaçınılmaz kılar. Deyimler dilin yaşam alanından süzülen birer öz olması nedeniyle kültüre dair pek çok gösterge içerir. Bu kültürel göstergelerin tercüme edilişi her zaman kolay gerçekleşmeyebilir. Hedef dilin söyleyiş zenginliği, o dili konuşan toplumun psikolojik ve

sosyolojik arka planı, çevirmenin bilgi birikimi, kaynak ve hedef dile hâkimiyeti yapılan tercümeyle etkileyecektir.

Bu çalışmada Teysir Halef'in "Darwin'in Serçeleri" adlı romanı, aynı zamanda romanın çevirmeni olan araştırmacı tarafından deyimler bağlamında incelenmiştir. İnceleme Mona Baker'in çeviri stratejileri bağlamında yapılmıştır. Romandan seçilen 20 adet deyim çeviri stratejilerine göre sınıflandırılarak yapı ve anlam bakımından incelendikten sonra deyimlere alternatifler ifade edilmiştir. İncelenen deyimlerin çeviri stratejileri şu şekilde dağılmıştır. Toplamda yirmi adet deyimden altı adet deyim "benzer anlam ve benzer biçimle çeviri" stratejisiyle tercüme edilmiş olup %30; dokuz adet deyim "benzer anlam farklı biçimle çeviri" stratejisiyle tercüme edilmiş olup %45; üç adet deyim "açıklama yoluyla çeviri" stratejisiyle tercüme edilmiş olup %15; iki adet deyim ise "çıkarma yoluyla çeviri" stratejisiyle tercüme edilmiş olup %10'a karşılık gelmektedir. Deyimlerin tercümesinde stratejiler sırasıyla "benzer anlam farklı biçimle çeviri", "benzer anlam ve benzer biçimle çeviri", "açıklama yoluyla çeviri", "çıkarma yoluyla çeviri" olarak sıralanmaktadır. Bu bağlamda %45 oranla en çok kullanılan stratejinin "benzer anlam farklı biçimle çeviri" stratejisi olması romanın kaynak dildeki deyimlerinin yarıya yakınının hedef dilde benzer anlamda karşılığının olmasına rağmen benzer biçimde karşılığının olmadığı veya çevirmen tarafından karşılığının bulunamadığını göstermektedir. İkinci sırada gelen stratejinin %30 oranında kullanılan "benzer anlam ve benzer biçimle çeviri" stratejisi olması romanda geçen deyimlerin üçte birine yakınının hem anlam hem de biçim olarak benzerlerinin bulunduğunu göstermektedir. Ardından %15 oranında gelen "açıklama yoluyla çeviri" stratejisine bakıldığında kaynak dildeki romanda geçen deyimlerin karşılıkları benzer anlam ve benzer biçimle çeviri/benzer anlam farklı biçimle çeviri stratejisine göre bulunamayıp deyim in ifade ettiği anlam hedef dile açıklanarak tercüme edildiği görülmüştür. Son olarak %10 ile "çıkarma yoluyla çeviri" stratejisinin kullanıldığı deyimler kaynak dildeki romanda geçen deyimlerin "bir kelime oyununun çıkarılmasıyla" kaynak dile aktarıldığı, "deyimi tamamen çıkarma" yoluna gidilmediği görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, bir dilden başka bir dile tercüme yapmak için her iki dilde yetkinlik kazanmak, çeviri stratejilerinin bilincinde olarak bilinçli tercihler yapmak, tercümenin yapıldığı hedef okuyucu kitlesini göz önünde bulundurmak gibi pek çok gereklilik ve yeterliğe ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Eserin hedef dilde yeniden yaratımı olan tercümenin kaynak metindeki yeterliği yakalaması için çevirmenin her iki dilde de iyi bir okur olması, tercüme ettiği esere dair bilgisinin olması, çeviri stratejilerinden haberdar olması ve bunları kullanıyor olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (1988). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Nüzhet Berrin (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Baker, Mona (2011). *In Other Words A Coursebook On Translation*. New York: Routledge.

- Dağbaşı, Gürkan (2017). Arapçadan Türkçeye Yapılan Şiir Çevirilerinde Nitelik Sorunu. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 177-195.
- Davud, Muhammed Muhammed ve Vd. (2014). *el-Mu'cemu'l-Mevsûl li't-Ta'bîri'l-Istılâhî fi'l-Luğati'l-Ârabiyye*. Kahire.
- Doğru, Erdinç (2011). *Dilin Derin Devleti Deyimler*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Gürçağlar, Şehnaz Tahir (2016). *Çevirinin ABC'si* (3. baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Halef, Teysir (2018). *A'sâfiru Dârûîn*. Beyrut: Müessesetu'l'Arabiyye Li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr.
- Halef, Teysir (2022). *Darwin'in Serçeleri*. Çev. Ökkeş Hengil. Konya: Loras Kitap.
- Hengil, Ökkeş (2022). İçinde "El" Uzvu Geçen Türkçe ve Arapça Deyimlerin Karşıtsal Analizi, *Ahby Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(1), 137-159.
- Hengil, Ökkeş (2022). Teysir Halef ile Darwin'in Serçeleri Üzerine. (Söyleşi). *Mahalle Mektebi Hayat Edebiyat Dergisi*. (Sayı 66). Konya. 29-31.
- Mutçalı, Serdar (2013). *Arapça- Türkçe Sözlük*. İstanbul. Dağarcık.
- Özcan, Murat ve Dağbaşı, Gürkan (2022). "Kültür ve Turizm Bakanlığı TEDA Projesi Kapsamında Türkçeden Arapçaya Yapılan Edebi Çevirilere Dair Bir İnceleme", *Istanbul Journal Of Arabic Studies(Istanbuljas)*, 5/1 (2022/1), 69- 78.
- Suçin, Mehmet Hakkı (2013). *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Eşdeğerlik*. Ankara: Say.
- Suçin, Mehmet Hakkı (2017). *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Haber Çevirisi*. (2.Baskı). İstanbul: Opus Yayınları.
- Yalçın, Perihan (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yıldız, Musa (2009). Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri). *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 17-28.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Instructors' Perceptions of Students' Google Translate Use in Language Learning*

DR. SEÇKİN CAN**

Abstract

Online machine translation has become increasingly popular among university students, and Google Translate (GT) is one of the most popular applications due to the availability of mobile devices with access to the internet. This mixed-method study aims to examine university prep school instructors' attitudes and perceptions about GT's effectiveness, ethicality, frequency, and the reasons students use it. A questionnaire was administered online to 46 instructors, and semi-structured interviews were conducted with 11 instructors. Results indicate that nearly all of the participants' students use GT regularly. It has also been discovered that many students use GT in their reading and writing classes. Students use GT far more than just a dictionary function, and this overuse dramatically decreases instructors' perception of GT's effectiveness and ethics. Despite instructors' concerns about its long-term usage and adverse effects on students' learning, they do not favor banning its use in language classes due to its simplicity and practicality. Therefore, it is essential to create a working policy to minimize the harmful effects of GTs and to use them effectively.

Keywords: google translate, effectiveness, ethics, perception, foreign language teaching

ÖĞRETİM GÖREVLİLERİNİN ÖĞRENCİLERİN DİL ÖĞRENİMİNDE GOOGLE ÇEVİRİ KULLANIMINA İLİŞKİN ALGILARI

Öz

Çevrimiçi makine çevirisi, üniversite öğrencileri arasında çok yaygın olarak kullanılmaya başlamış ve internet erişimi olan cep telefonlarının yaygınlaşması nedeniyle Google Çeviri (GT) bunların arasında en popüler hale gelmiştir. Bu karma yöntemli çalışma, üniversite hazırlık okulu öğretim görevlilerinin, öğrencilerin Google çeviriyi ne sıklıkta ve hangi amaçla kullandığını, bu kullanımın etkililiğine ve etikliğine yönelik tutum ve algılarını araştırmıştır. 46 öğretim elemanına çevrimiçi anket uygulanmış ve 11 öğretim elemanı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, katılımcı öğretim elemanlarının öğrencilerinin neredeyse tamamının sıklıkla GT kullandığını göstermiştir. Bir diğer önemli bulgu ise birçok öğrencinin bu uygulamayı okuma ve yazma becerileri derslerinde kullandığıdır. Sonuçlar ayrıca öğrencilerin GT'yi bir sözlük işlevinin çok ötesinde kullanma eğiliminde olduğunu ve bu aşırı kullanımın öğretim görevlilerinin GT'nin etkililiği ve etikliğine ilişkin algısını olumsuz anlamda etkilediğini ortaya koymuştur. Öğretim görevlileri, uygulamanın sözlük amacı dışında daha uzun dil yapılarının çevirisi için kullanılmasından ve öğrencilerin öğrenmesi üzerindeki olumsuz etkilerinden endişe duysalar da sadeliği ve pratikliği nedeniyle yabancı dil derslerinde kullanımını yasaklamayı veya sınırlamayı tercih etmemektedir. Bu

* Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 1.3.2021 tarih ve 07 numaralı izninden sonra yapılmıştır.

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, seckin.can@omu.edu.tr, orcid: 0000-0002-6710-7633

Gönderim tarihi: 9.10.2022

Kabul tarihi: 11.1.2023

nedenle GT'nin zararlı etkilerinden kaçınmak ve bunları dil derslerinde etkin bir şekilde kullanmak için işleyen bir politikaya ihtiyaç vardır.

Anahtar sözcükler: google çeviri, etkinlik, etik, algı, yabancı dil öğretimi

INTRODUCTION

Throughout history, dictionaries have been a standard tool for learning languages, but current language teaching practices have reduced their use. This is partly due to the continuous development of online machine translation tools (OMT) and the availability of mobile devices with internet access. Consequently, online dictionaries and user-friendly software applications supporting OMT online have become more attractive to language learners. Machine translation applications such as Google Translate (GT) have become one of the most commonly used language classes. Its user-friendly design, speed, and practicality have made GT popular among university students.

It is significant to note that scholars and educators have different views on how these tools can be used in foreign language education. Some instructors prohibit students from using these applications entirely for academic integrity reasons, while others have reservations about using these tools in class or for assignments. However, others have analyzed effective ways to employ these tools (Benda, 2014, p.318; Garcia & Pena, 2011, p.479).

Despite a growing interest in the field, most universities have not yet developed a set of rules regarding students' use of these applications and have not outlined the potential benefits of using such tools. (Glendinning, 2014, p.7). The increased use of these applications in the classroom also challenges language teachers. In addition, there is only limited empirical evidence concerning the usage of OMT in foreign language teaching. Some studies have attempted to describe how learners and educators use these tools (Clifford et al., 2013, p.108; Jolley & Maimone, 2015, p.181; O'Neill, 2019, p.154). Some others investigated suitable ways of using these applications for computer-assisted language learning (CALL) (Benda, 2014, p.318; Chandra & Yuyun, 2018, p.228.; Lee & Briggs, 2021, p.18). Google Translate is the most popular application in this respect, and no specific study investigates its usage in language classes. This indicates a substantial lack of documentation regarding applying the GT in the EFL field, particularly in Türkiye.

This study investigated university prep school instructors' perceptions and attitudes toward GT use in language classes regarding its effectiveness, ethicality, and frequency of occurrence. The research questions of the study are as follows:

1. How often and for what purposes do EFL learners use google translate?
2. What are instructors' attitudes and perceptions about the effectiveness and ethicality of GT in language classes?

The study results will provide insight into how students use GT and how instructors perceive it. Additionally, this information will guide language educators and administrators when making policies regarding using similar applications in EFL education.

1. PREVIOUS RESEARCH ON USING GOOGLE TRANSLATE IN LANGUAGE CLASSES

No specific research focuses on GT, but several scholars have examined how students and instructors perceive OMT use. Students' and instructors' attitudes toward OMT use in the United States were investigated by Clifford et al. (2013, p.109). The results showed that almost all participants used these applications in their language classes. In the next phase of the study, 43 instructors were interviewed, and nearly half thought using OMT tools was cheating. For lower-level students, nearly half of the participants said it was "not useful" or "somewhat not useful." According to Clifford et al. (2013, p.116), foreign language education policies should be proactive and based on a forward-thinking approach.

Jolley and Maimone (2015, p.181) investigated Spanish learners' and instructors' perceptions, attitudes, and beliefs about GT regarding ethicality and quality. The results suggest that nearly all students have used GT language learning at varying frequencies. The results revealed that 65.08% of students use GT as a dictionary. In other words, GT is used to interpret the meaning of individual words. Most students believe GT is helpful for their learning and wish teachers provided more alternatives for its successful implementation. Teachers also considered using GT for individual unknown words to be more appropriate for language learning.

It should be noted, however, that more than half of the instructors viewed the use of GT for longer texts as a barrier to language learning as well as unethical. As Correa (2011, p.65) indicated, higher-level students used OMT less for structures longer than a word because they viewed it as misleading and ineffective. Ducar et al. (2018, p.781) examined the perception of academic dishonesty among FL teachers. The results showed that over half of the instructors considered GT's use as academic dishonesty, especially if it was used for multiple words. Knowles (2016, p.13) asked instructors about their perceptions of the use of machine translation. About half of the participants considered machine translation to be a fraud, while a few considered it ethical. The literature on GT use in language learning generally shows that while learners find it ethical, language instructors have serious concerns. Ata and Debreli (2021, p.104) researched students' and instructors' perceptions of using OMT tools and found that 94% of students use OMT tools frequently. Students primarily use these tools to translate single words or phrases. Participants felt that the quality of these tools' output was inadequate and that their ethicality depended upon how they were applied.

This study adds to previous literature research to better understand instructors' perceptions and attitudes toward using GT tools in language classes in prep schools.

2. METHODOLOGY

The present study adopted a mixed-method research design. In order to collect quantitative data, participants were asked to complete online surveys using Google Forms. A pilot study of the questionnaires was conducted at four universities. A questionnaire was administered after the suggested modifications were made. Afterward, semi-structured interviews were conducted with eleven instructors in order to understand the topic better.

A total of 46 instructors working at three different state universities in Turkey participated in the study. Nineteen instructors held a Master's degree, and four held a Ph.D. There were thirty

female participants and sixteen male participants. All the participants were native speakers of Turkish. Their working experience ranged from 7 to 29, with a mean of 16.

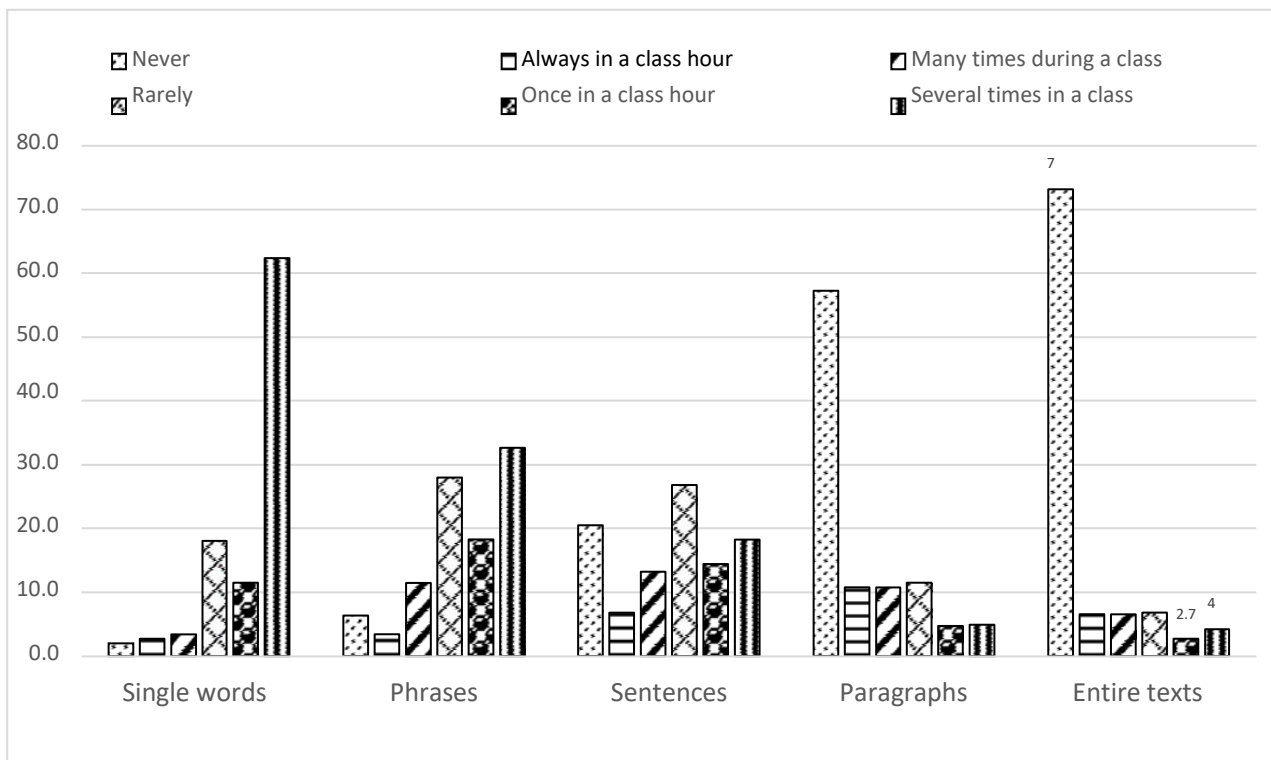
The questionnaire used in the present study was adapted from the study conducted by Jolley and Maimone (2015, p.197). Author permission was granted to use the instrument, and five items were modified to suit Turkish EFL education.

The online questionnaire had 30 items under three headings. The first section was designed to collect demographic information. The second section was about instructors' views on students' habits of GT use. Thirdly, the section included items that examined how the instructors observed students' use of GT in English classes regarding the length of patterns and ethics.

3. FINDINGS AND DISCUSSION

A majority of instructors (94.4%) reported that their students used Google Translate (GT) in their classes. Among the features of GT that students prefer, 84.7% selected written translation (a single word or more). In addition, almost half of all instructors (43%) reported that their students used GT to ensure correct pronunciation. Among the participants, 9.6% reported using GT to translate images and videos; 4.5% translated handwriting; 3.4% translated conversations, and 2.2% translated uploaded documents.

Figure 1. Frequency of Students' GT Use by Different Segment Lengths

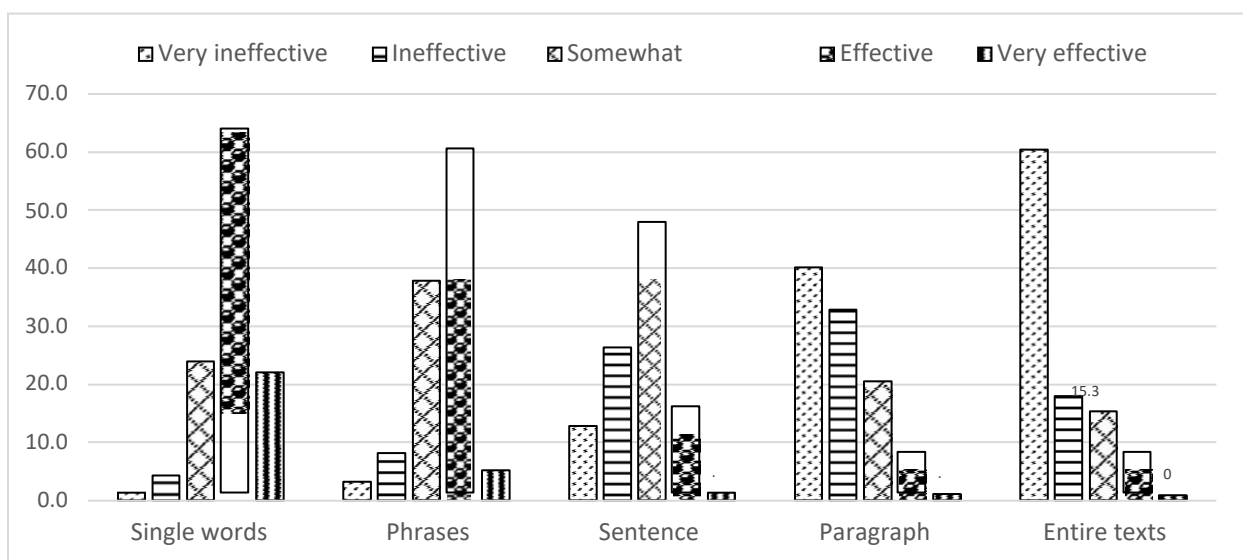
Participants reported that most of their students (84.2%) used GT multiple times during class. On the other hand, only 8.9% of instructors reported that their students never or rarely used

these tools. Additionally, GT was found to have a high frequency when categorizing answers as less or more frequent.

Based on the length of the translated segments, instructors reported a decrease in GT usage. A majority of participants (87.6%) report that their students use GT for the meaning of unknown words several times during class. The percentage of frequent users decreased to 65.6% for phrases. For sentences, 48.4% of participants stated that their students used GT several times during a class hour. Students rarely or never used GT for translating paragraphs or extended texts, according to instructors (8.4%).

There is no clear consensus among participants regarding GT's effectiveness. No participant viewed GT's output as entirely ineffective. However, only 6.8% of participants described GT output as very effective. There was much uncertainty about this issue among instructors.

Figure 2. Instructors' Perceptions of the Effectiveness of GT for Different Segment Lengths

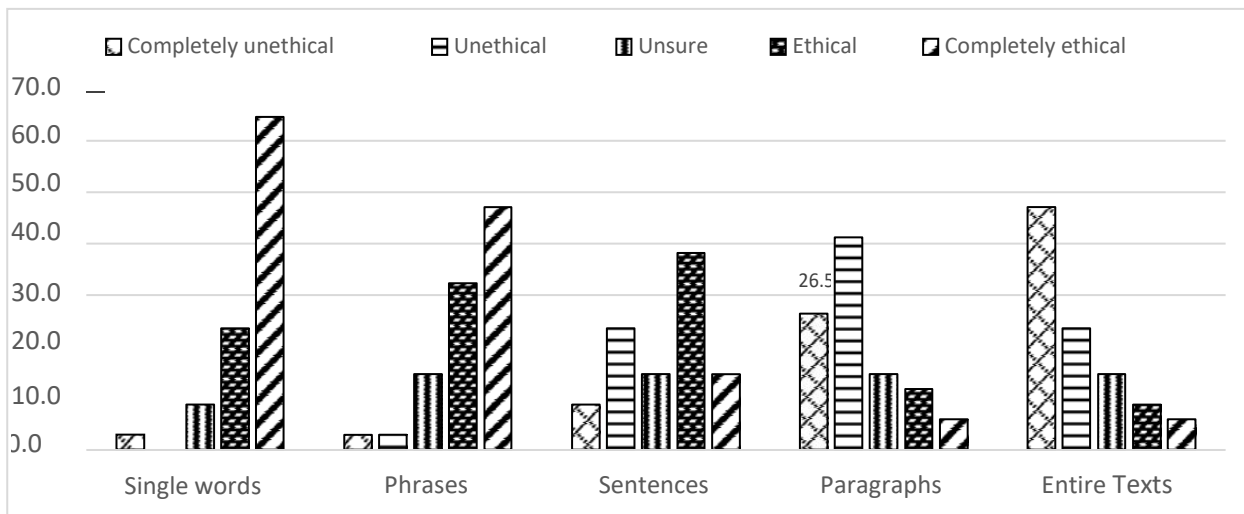
As a result of the data collected from participants about their perception of the effectiveness of GT, 60 percent of participants considered GT practical or highly effective when it was used as a dictionary for the meaning of one unknown word, in terms of perceived effectiveness, GT was perceived to be 52.4% effective for phrases, 41.2% effective for sentence translations, and 9.6 effective for paragraphs and full-texts.

These findings were significant, as they demonstrated the only increase in perception of the effectiveness of different segments of different lengths of the GT tool. Thus, the instructors rated sentence translation as more effective than phrase translation. In the case of longer segments, GT was perceived as less effective.

In response to the ethicality of the students using the GT for English tasks, 2,9% of participants reported that it was ethical, whereas none considered it completely unethical. Regarding whether GT is ethically used for English tasks, 72 percent of instructors stated that it depends on how and for what purposes, while 26 percent were unsure whether GT is ethically used for English tasks. The findings indicate that most participants hold a solid view of GT's ethical use. It is crucial to note that the absence of ethical judgment on the part of the instructors

was one of the key findings, as 84.2 % of students had used these tools multiple times during a class hour.

Figure 3. *Instructors' Perceptions of the Ethicality of Students Using GT for Different Segments*

More than half of instructors (56.7%) found GT primarily ethical when reading activities. On the other hand, 72.6% of instructors considered GT to be unethical when used in writing activities. Only 8.8% of participants considered GT to be completely ethical or ethical when used as a tool in writing classes. Most participants were unclear regarding the ethics of grammar classes; 44.1% voted for the ethical side, while 32.6% voted that GT was unethical. With 24.3% of participants unsure about the ethicality of using GT in language assignments, this category had the highest percentage of unsure participants. For presentation assignments, 46.4% of participants found GT use unethical or completely unethical. However, 38.2% found GT ethical or completely ethical.

The results indicate that participants tolerated GT for single words and did not consider it unethical. A total of 91.2% of respondents found GT use entirely ethical or ethical, while 2.9% found it completely unethical. In using GT for phrases, instructors' tolerance level decreased, and 44.7% of participants deemed GT use completely ethical or ethical, while 35.4% deemed it completely unethical or unethical. Regarding sentences, 77.4% of instructors considered GT use unethical or completely unethical. GT use was found to be entirely or partially unethical by 97.6% of participants. Longer segments of GT usage were perceived negatively by instructors.

This study demonstrated that many students use GT to perform tasks beyond simply translating one word, which is not provided by traditional dictionaries. Similar research findings have been reported in the literature (Clifford et al., 2013, p.109; Jolley & Maimone, 2015, p.196; O'Neill, 2019, p.155). Previous studies have found that most students prefer GT in writing and vocabulary, following the results of the present study. Additionally, the findings regarding the frequency of GT used for different lengths correspond with those of Jolley and Maimone (2015, p.196) and Chandra and Yuyun (2018, p.229), which suggested that students sometimes use GT not only for single words but also for longer segments. This may be related to students' language proficiency since lower-level students are rarely exposed to complicated language structures and do not need to use GT for longer segments.

The results of this study are similar to those of Jolly and Maimonie (2015, p.108) regarding GT's effectiveness. As the segment length increased, the perception of effectiveness decreased. For the different lengths of texts concerning ethics, a similar trend was observed regarding the frequency and effectiveness of GT use. For shorter text segments, instructors have a positive attitude toward GT in terms of ethicality. The perception of ethicality declined dramatically as the objective of using GT increased to more than one word. In other words, the ethical judgment was based on how students used GT, unlike Clifford et al.'s (2013, p.120) finding that instructors considered online machine translation cheating. It was found that participants in this study considered GT ethical when it came to short segments, such as words or phrases, but considered it unethical when it came to longer segments and writing activities. The majority of instructors have a negative attitude towards the use of GT in the classroom since writing is a productive skill that is expected of students. There may need to be new regulations introduced by instructors to limit students' use of GT in language classes. Hence, they assist their students in producing their work and improving their language skills.

The findings indicated that students used GT so frequently that instructors viewed it as a threat to their students' language proficiency. Furthermore, similar to Jolley and Maimone's (2015, p.191) study, most instructors reported that GT was not helpful to students. It was also reported that students were increasingly using GT in language classes, even though they were aware of their instructors' negative attitudes towards GT. If instructors know and accept students' learning attitudes and habits, they can guide them and foster their language skills in classes. They may handle the problems arising from GT use more effectively if they have detailed information about why and how they use GT. GT can even be effectively integrated into classes in a controlled manner.

CONCLUSION AND IMPLICATIONS

The purpose of this study was to provide a concrete understanding of how GT is used in an English as a Foreign Language university prep school and how instructors perceive its use. One significant finding was that most EFL prep school students used GT frequently in class. All stakeholders in language education should pay closer attention to GT because of its prevalence and students' dependence on it. It was also found that many students used GT in reading and writing classes. Since GT is widely available and easy to access, instructors do not prefer to ban or discourage it because it is widely available and easy to use even on smartphones. However, their displeasure stems from students' increasingly frequent use of GT, which often extends beyond the dictionary. There are concerns among instructors regarding its use for longer segments and its adverse impact on student learning. Limiting or prohibiting such a widely adopted tool is not always possible in language classes. Therefore, instructors need to find creative ways to incorporate GT into language classes that do not negatively affect learning. According to Tuzcu (2021, p.47), using online machine translation (OMT) increases students' creativity and improves their fluency in writing activities when using such tools. As part of another study conducted in the Korean context, Lee and Briggs (2021, p.30) found that using OMT in writing classes was effective

in helping students distinguish their errors. These findings may be promising for the instructional use of GT in language classes. Prep school students are digital natives who are familiar with such tools and can receive information in a timely manner. GT's popularity in language classes may be attributed to its generational qualifications. Accordingly, all education stakeholders should understand that millennials place a high value on speed and accessibility. Additionally, the results showed that instructors did not have a framework for using GT, which can be distracting. Instructors could have working policies on GT use if seminars or workshops are provided on the subject.

The sample size and type of setting can be considered as the limitations of this study. Due to the study's limited sample size, the findings are not generalizable to other state university preparatory schools. A larger sample size from different kinds of universities may provide more generalizable results.

REFERENCES

- Ata, M., & Debreli, E. (2021). Machine Translation in the Language Classroom: Turkish EFL Learners' and Instructors' Perceptions and Use. *IAFOR Journal of Education: Technology in Education*, 9 (4), 103-122.
- Baskin, S., & Mumcu, M. (2018). Dictionary culture of university students learning English as a foreign language in Turkey. *International Education Studies*, 11(3), 101–114. <https://doi.org/10.5539/ies.v11n3p101>
- Benda, J. (2014). Google Translate in the EFL classroom taboo or teaching tool? *Writing & Pedagogy*, 5(2), 317–332.
- Briggs, N. (2018). Neural machine translation tools in the language learning classroom: Students' use, perceptions, and analyses. *The JALT CALL Journal*, 14(1), 3–24.
- Chandra, S. O., & Yuyun, I. (2018). The use of Google Translate in EFL essay writing. *LLT Journal: A Journal on Language and Language Teaching*, 21(2), 228–238.
- Clifford, J., Merschel, L., & Munné, J. (2013). Surveying the landscape: What is the role of machine translation in language learning? *The Acquisition of Second Languages and Innovative Pedagogies*, 10, 108–121.
- Correa, M. (2011). Academic dishonesty in the second language classroom: Instructors' perspectives. *Modern Journal of Language Teaching Methods*, 1(1), 65–79.
- Ducar, C., & Schocket, D. H. (2018). Machine translation and the L2 classroom: Pedagogical solutions for making peace with Google translate. *Foreign Language Annals*, 51(4), 779–795. <https://doi.org/10.1111/flan.12366>
- Garcia, I., & Pena, M. I. (2011). Machine translation-assisted language learning: writing for beginners. *Computer Assisted Language Learning*, 24(5), 471–487. <https://doi.org/10.1080/09588221.2011.582687>
- Glendinning, I. (2014). Responses to student plagiarism in higher education across Europe. *International Journal for Educational Integrity*, 10(1), 4–20. <https://doi.org/10.21913/IJEL.v10i1.930>

- Groves, M., & Mundt, K. (2015). Friend or foe? Google Translate in language for academic purposes. *English for Specific Purposes*, 37, 112–121. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2014.09.001>
- Harris, H. (2010). Machine translations revisited: issues and treatment protocol. *The Language Teacher*, 34(3), 25–29.
- Jolley, J. R., & Maimone, L. (2015). *Free online machine translation: Use and perceptions by Spanish students and instructors*. In A. J. Moeller (Ed.), *Learn languages, explore cultures, transform lives* (pp. 181-200). Minneapolis: 2015 Central States Conference on the Teaching of Foreign Languages.
- Knowles, C. L. (2016). *Investigating instructor perceptions of online machine translation and second language acquisition within most commonly taught language courses* (Doctoral dissertation). The University of Memphis.
- Lee, S., & Briggs, N. (2021). Effects of using machine translation to mediate the revision process of Korean university students' academic writing. *ReCALL*, 33(1), 18–33.
- McCarthy, B. (2004). Does online machine translation spell the end of take-home translation assignments? *CALL-EJ Online*, 6(1), 6–1.
- Niño, A. (2009). Machine translation in foreign language learning: Language learners' and tutors' perceptions of its advantages and disadvantages. *ReCALL*, 21(2), 241–258. <https://doi.org/10.1017/S0958344009000172>
- O'Neill, E. M. (2019). Online Translator, Dictionary, and Search Engine Use Among L2 Students. *CALL-EJ*, 20(1), 154–177.
- Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants Part 1*. *On the Horizon*, 9(5), 1–6. Richards, J. C. (2015). *Key issues in language teaching*. Cambridge University Press.
- Tuzcu, A. (2021). The Impact of Google Translate on Creativity in Writing Activities. *Language Education & Technology (LET Journal)*, 1(1), 40–52.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

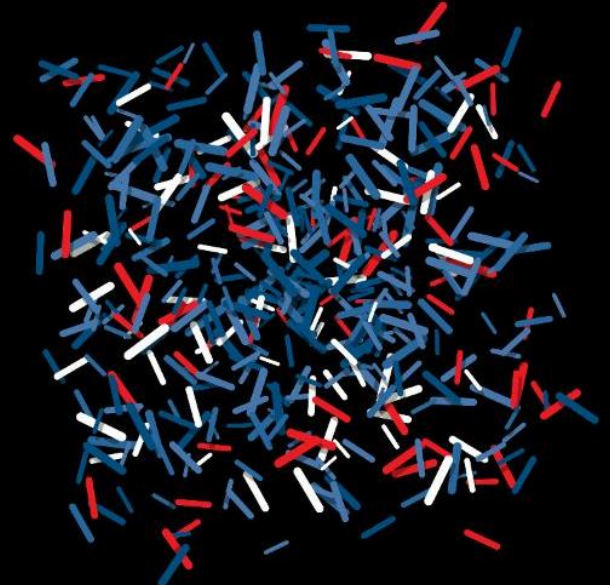

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

Orhan Kemal'in 72. Koğuş Romanının İngilizce Çevirilerindeki Argo Söylemlerin Disiplinlerarası Bakış Açısıyla İncelenmesi*

DR. ÖĞR. ÜYESİ **BURCU YAMAN****

Öz

Söylem analizi konuşmacı, dinleyici, yazar ve okuru içine alarak söylemi sosyal bağlamıyla inceleyen disiplinlerarası bir alandır. Temelini post yapısalcılık, post modernizm ve hermeneutikten alan söylem analizi birçok bilim alanında olduğu gibi çeviribilim alanında da kullanılan bir yöntemdir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in 72. Koğuş adlı eserinde yer alan argo söylemler, söylem analizinin doğasında bulunan disiplinlerarası bakış açısıyla incelenmiş ve bu söylemlerin iki farklı çeviri örneği üzerinden kaynak metin karşılaştırmalı analizleri sunulmuştur. Çeviri örneklerinin değerlendirildiği iki kaynaktan biri çevirilerini Nevzat Erkmen'in yaptığı *Ward 72* (1993) eseri, diğeri ise çevirisi Cengiz Lugal'e ait olan *The Prisoners* (2012) eseridir. Çeviri örneklerinin çözümlenmesinde diliçi çeviri, kelimenin kökü ve sesletimi açısından incelenmesi, edimbilimsel ve sosyokültürel açıdan değerlendirilmesi gibi yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Argo ifadeler içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtan söylemlerdir. Bu ifadelerin erek metinde aynı etkiyi yaratabilmesi için söylem analizi yöntemi ile incelenmesi ve bu incelemenin de disiplinlerarası bakış açısıyla yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde kültürel bağlamından kopuk, kaynak metne uzak çeviri metinler ortaya çıkacaktır. Çalışma kapsamında yapılan çeviri örneklerinin incelenmesi sonucunda çevirmenlerin kültüre özgü olan argo söylemlerin hedef metne aktarımında, söylemin hedef dilde eşdeğerinin olmaması, kaynak dilin farklı kullanımlarının aktarımında zorluklar gibi sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu sorunların çözümünde ise göstergenin çeviri metinden silinmesi, argo söylem yerine düz anlamın tercih edilmesi, başka kelimelerle açıklama gibi yöntemlere başvurdukları görülmüştür. Ancak çeviri eylemi sadece dil aktarımı değil aynı zamanda bir kültür aktarımıdır. Bu noktada çeviri öncesi disiplinlerarası bakış açısıyla yapılacak olan söylem analizinin çevirmenlere karşılaşılabilecekleri çeviri zorlukları konusunda rehberlik edebileceği ve alt metinlerde saklı kültürel unsurların ortaya çıkartılmasına, dolayısıyla da kültürel bağlamından kopmamış, kaynak metne daha yakın çeviri metinler üretilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar sözcükler: söylem analizi, argo ifade çevirileri, Orhan Kemal, 72. Koğuş, disiplinlerarası bakış

* Bu çalışmanın bir bölümü, 29 Eylül-1 Ekim 2022 tarihlerinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen "International Congress on Academic Studies in Translation and Interpreting Studies (ICASTIS)" başlıklı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuş ve makale olarak genişletilmiştir.

** Ondokuz Mayıs Ün. Yabancı Diller YO Müt. Ter. Böl. (İngilizce), burcu.yaman@omu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6381-4122
Gönderim tarihi: 9.10.2022 Kabul tarihi: 19.2.2023

THE ANALYSIS OF SLANG DISCOURSES IN ENGLISH TRANSLATIONS OF ORHAN
KEMAL'S NOVEL 72. KOĞUŞ FROM AN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE

Abstract

Discourse analysis is an interdisciplinary field that examines discourse in its social context by including speakers, listeners, writers and readers. Discourse analysis, which takes its basis from post-structuralism, postmodernism and hermeneutics, is a method used in the field of translation studies as well as in many other fields of science. In this study, slang discourses in Orhan Kemal's work *72. Koğuş* (1993) has been evaluated from the interdisciplinary perspective inherent in discourse analysis, and a comparative analysis of the source text has been presented through two different translation examples. One of these sources is *Ward 72* (1993), translated by Nevzat Erkmen, and the other is *The Prisoners* (2012), translated by Cengiz Lugal. In the analyzing of translation examples, approaches such as intralingual translation, etymological and phonetical analysis, pragmatic and socio-cultural evaluation have been used. Slang expressions are discourses that reflect the culture of the society in which they are located. In order to have the same effect on the target text, they should be examined with discourse analysis from an interdisciplinary perspective. Otherwise, translated texts detached from the cultural context and far from the source text will occur. As a result of the analysis of the translation examples within the scope of the study, it has been observed that the translators encounter some problems, such as the lack of an equivalent of the discourse in the target language and difficulties in the transfer of different uses of the source language. It has been seen that translators use methods such as deleting the signs in the text, using denotations instead of slang discourse, and paraphrasing to solve these problems. However, translation is not only a transfer of language but also a transfer of culture. At this point, it is thought that the discourse analysis to be made from the interdisciplinary perspective before translation can guide the translators about the translation difficulties they may encounter and contribute to the discovery of the cultural elements hidden in the subtexts and thus to the production of translated texts that are not detached from the cultural context and closer to the source text.

Keywords: discourse analysis, translations of slang expressions, Orhan Kemal, *72. Koğuş*, interdisciplinary perspective

GİRİŞ

Söylem kavramı, günümüzde siyaset, medya, sosyal bilimler, dilbilim, edimibilim ve çeviribilim gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Söylem, belirli kurallar, terminoloji ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek için kullanılan bir kavramdır. Söylem iletiyi tüm boyutlarıyla ele alır (Tonkiss, 2006). Keith Punch, söylemi konuşma ve sohbet dahil olmak üzere tüm iletişim biçimlerini kuşatan belli bir zaman dilimi içerisinde belli insan grupları arasında geliştirilen fikir, ifade ve bilgileri kapsayan bir olgu olarak görmektedir (2005, s. 214). Dil ve toplum arasındaki bağıntıyı inceleyen Émile Benveniste, dil ve söz ayrımı yerine dil-söylem ikili karşıtlığını kullanır. Ona göre "söylem, konuşan bireyin dili üstlenmesi ve gerçekleştirmesidir." (Benveniste, 1995, s.10). Söylem kavramıyla ilgili olduğu gibi söylem

çözümlemesi ile de ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Michael Mc Carthy, söylem çözümlemesini dilin belli bir bağlamda sosyal amaçlı kullanımı olarak tanımlamıştır (1991, s.1). James Paul Gee, bir insanın sözce ile konuşmaktan daha fazla eylem gerçekleştirdiğini; bir iddia, söz, özür, davet, başışlama, teklif etme, reddetme gibi daha birçok söz eylemi (kelimelerin telaffuz edilmesiyle gerçekleştirilen eylemler) gerçekleştirdiğini ifade etmiş, dil kullanımının edimbilimsel yönüne de vurgu yapmıştır (1990, s. 95).

Söylem analizi konuşma metinlerinin anlamını sosyokültürel boyutta inceleyen bir araştırma yöntemidir. Dolayısıyla sosyal hayatın tüm alanları ile ilişkili, disiplinlerarası bir yöntemdir. Michel Foucault bireyin farklı olduğunu ve bu farklılığın bireylerin söylemlerini de etkilediğini ifade etmekte sonuç olarak da söylemin kişiye, bağlama, zamana ve mekâna göre değişiklik gösterdiğinin altını çizmektedir (Parker, 2002'den akt. Çelik & Ekşi, 2008, s. 99).

Dilin toplumsal yönünü vurgulayan kullanımlarından biri olan argo ifadeler de birer söylemdir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in hapishane gerçeğini sosyokültürel boyutlarıyla ele aldığı 72. *Koşuş* eserindeki argo söylemler, söylem analizi yönteminin ele alındığı yaklaşımlar ve bu yaklaşımların sunduğu disiplinlerarası bakış açısıyla incelenmiştir. Eserin Nevzat Erkmen ve Cengiz Lugal olmak üzere iki farklı çevirmene ait çevirileri kaynak metinle karşılaştırmalı olarak sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında argo ile ilgili tanımlamalara yer verilmiş ve çeviri metinlerde geçen argo söylemlerden örnekler sunulmuştur.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

“Söylem” ve “söylem analizi” kavramları tarihten günümüze değişik şekillerde tanımlanmış ve farklı birçok yaklaşımla ele alınmıştır. Sosyoloji, psikoloji, siyaset, edebiyat, çeviribilim gibi bilim alanlarında kullanılan söylem analizi yaklaşımları, söylemlerin yorumlanması ve değerlendirilmesinde araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde söylem analizinin geçmişten günümüze gelişimi ele alınmış ve bu çerçevede ortaya konmuş yaklaşımlar ve çalışmalardan örnekler sunulmuştur.

1.1. Söylem Analizinin Tarihçesi ve Söylem Analizi Yaklaşımları

Köken olarak Latince “discursus” sözcüğünden gelen “söylem” ilk defa filozof Aquinalı Thomas tarafından “zihni çıkarım” anlamında kullanılmış, Orta Çağ Latincesinde ise “hareketli tartışma, karşılıklı iletişim ve görüşme” anlamında kullanılmıştır (Sözen, 1999, s. 17). Van Dijk söylem çalışmalarının kökenini retoriğe değin götürmektedir (1985, s.1). Söylem alanı ile ilgili ilk çalışma Viladimir Propp'un 1928 yılında yayımlanan *Masalın Biçimbilimi* adlı eseridir (Yıkmuş, 2019, s. 35). Söylem analizinin ortaya çıkmasında sosyoloji disiplininde 1940'larda başlayan Harold Garfinkel ve Erving Goffman gibi sosyologların çalışmaları etkili olmuştur. İngilterede söylem çözümlemesi başlığının kullanıldığı ilk yazı Zellig Haris tarafından 1952'de yazılmıştır. Fakat bu çalışma sadece yapısalcı bir yaklaşım içermektedir (Coulthard, 1979, s. 3). 1960'ların başlarında Mihail Bahtin, Roman Jakobson, Roland Barthes, Algirdas Julien Greimas gibi araştırmacılar söylemi hem dil içi hem dil dışı unsurlar yönünden ele almış, toplumsal ve kültürel bağlamda inceleme boyutuna taşımışlardır (Kocaman, 1996, s. 2). 20. yüzyılın ortalarında başlayan dil çalışmalarıyla birlikte sosyokültürel yapının dile etkisi araştırılmaya başlanmıştır. Felsefeci John

Austin *How to Do Things with Words*¹ (*Söylemek ve Yapmak*) eseriyle söz eylem kavramını ortaya atmış daha sonrasında farklı birçok araştırmacının da destekleyeceği tümcelerın salt yapısal bir birim değil bir eylem oldukları tezini savunmuştur (Austin, 1962, s. 1-10). 1964 yılında Michael Halliday tarafından “kesit kuramı” ortaya atılmıştır. Bu kurama göre söylem analizinin nasıl yapılacağını belirleyen üç önemli unsur vardır: Söylemin konu alanı, söylem ortamındaki kişilerin birbirleriyle ilişki dereceleri ve söylemin yazılı ya da sözlü ifade ediliyor olması (Doğan, 2022, s. 171). Örneğin söylem bir siyasi söylem midir? Söylem nerede geçmektedir? Söylemi gerçekleştirenler nasıl bir dil kullanmaktadır? Söylemin iyi anlaşılabilmesi için bu soruların sorulması ve cevaplanması gerekir. Halliday ve Hasan (1976) söylem analizinde yinelemelerin, birlikte kullanımların, sesçil öğelerin, farklı dil kullanımlarının üzerinde durmuş, bu dilsel analizın sosyokültürel bağlamla ilgili de ipuçları verebileceğini belirtmişlerdir (Kamalu & Osisanwo, 2015, s. 188). Söylemi sosyokültürel bağlamda inceleyen bir başka araştırmacı da *Konuşmanın Etnografisi* çalışması ile Dell Hymes olmuştur (Kamalu & Osisanwo, 2015, s. 174). Foucault söyleme yeni bir boyut kazandırırken, Goffman söylem incelemelerine toplumbilimsel yaklaşmıştır (Yıkılmış, 2019, s. 56).

1970’li yılların sonuna doğru dil ile iktidar arasındaki ilişkilere odaklanan eleştirel söylem analizi yaklaşımı ortaya atılmıştır. Norman Fairclough, Teun A. Van Dijk, Ruth Wodak, Ron Scollon, Siegfried Jager gibi araştırmacılar çalışmaları ve yaklaşımları ile alana katkı sağlamışlardır. Bu yaklaşımları ele alacak olursak Fairclough, söylem analizini tüm sosyal süreçlerin temel parçası olarak görmüş, sadece yazılı ve sözlü dili değil tüm göstergesel alanı temel almıştır. Fairclough’un dilbilimsel analizi sistematik fonksiyonel dilbilimden hareketle incelenen metnin dili üzerinde çeşitli düzeylerde analiz yapmayı gerektirir (Şah, 2020, s. 215). Bu yaklaşım, metnin dilsel yapısını, cümlecik biçimlerini, bağlantılama biçimlerini, gramer ve semantiğini, kelime seçimleri ve kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kapsar. Fairclough’un yaklaşımının diğer aşamasında ise ideoloji devreye girer. Sosyal düzenin ve ele alınan problemin söyleme yansımaları incelenir. Böylece sosyal hayattaki değişim ve problemler söylem analizi yoluyla ortaya konur.

Van Dijk, bilişsel yaklaşımında sosyobilişsel (socio-cognitive) analizi tarif eder. Ona göre söylem çok boyutlu ve tarifi yapılamayacak olan bir fenomendir. Söylem dilbilimsel bir nesne, bir eylem, faaliyet ve kültürel bir ürün olabilir. Van Dijk yaklaşımında söylemi, yazılı metinler kadar jestler, mimikler, imajlar ve diğer semiyotik biçimleri de kapsayan iletişimsel olgu olarak ele alır (Şah, 2020, s. 216). Biliş hem kişisel hem de sosyal biliş ifade eder. Kişisel bilişe ait olan duygu değerlendirmeleri sosyal bilişe dahil edilebilecek olan inançları, hedefleri ve temsilleri de içerir. Ona göre, söylem sadece toplumdaki bireylerin yüz yüze etkileşimini kapsamaz. Gruplar arası ilişkiler, kurumlar, organizasyonlar, sosyal süreçler, politik sistemler de söylemin oluşumunda etkindir. Ayrıca sosyal sınıf, cinsiyet, etnik yapı ve yaş gibi sosyal değişkenler de dil kullanımını etkiler. Van Dijk’e göre söylemin sadece dilbilimsel değil görsel, işitsel, sentaktik, semantik, stilistik, retorik, pragmatik ve etkileşimsel düzeyleri de vardır (Van Dijk, 1997).

¹ Bu eser Türkçeye, 2009 yılında R. Levent Aysever tarafından “Söylemek ve Yapmak” başlığıyla çevrilmiştir.

Wodak, tarihsel yaklaşımı ile söylem analizinin disiplinlerarası bir alan olduğunu vurgulamış ve sadece dilbilimsel analize dönük olmadığını problem yönelimli olduğunu altını çizmiştir. Dinamik yapıları olan bu teoriye göre alan çalışması ve etnografik inceleme de önemlidir. Ayrıca metinlerarası ve söylemlerarası ilişkiler araştırılır. Tarihsel bağlam göz önünde bulundurulur. Bağlam önemlidir. Bu sebeple metnin içsel bağlamı, metinler ve söylemlerarasılık, durumsal bağlam, sosyopolitik tarihsel bağlam şeklinde çok yönlü ele alınır (Wodak, 2001'den akt. Şah, 2020, s. 220).

Scollon (2001) sosyal problemlerin söylemler içerisinde inşa edildiği tezini savunur ve söylem analizinin sosyal problemlerin üzerindeki perdeyi kaldırarak açığa çıkardığını vurgular. Bu çerçevede bağlam çok önemlidir. Scollon'un aracılı söylem analizi, söylemsel pratiklerini sosyal eylem biçimleri olarak ele alır. Toplumun ve kültürün inşasında söylemler en belirgin araçtır.

1. 2. Argo ve Söylem

Argo, toplumsal yaşama ait bilgiler içeren ve toplumsal yaşam içinde oluşmuş söylemdir. Özel dil grupları içerisinde yer alan argo, ilk kez 1628 yılında dilenci esnafının jargonunda "dilenci" manasındaki "argotier" ile "dilenmek" demek olan "argoter" kelimelerinden türemiştir. Eski Fransızcada da "azarlamak, paylamak" anlamına gelen "hargoter" fiilinden türetilmiş bir isim olduğu düşünülmüştür. Bunun yanı sıra kelimenin, İspanyolcada "kaba saba" anlamına gelen "arigote" kelimesinden gelme ihtimali üzerinde de durulmuştur (Şen, 2016, s. 20). Argo, tüm dünyada insanlar tarafından kullanılan ve toplumdan topluma değişen, içinde yer aldığı toplumu yansıtan bir iletişim kurma biçimidir. Devellioğlu'na göre "Argo yapma bir dil olmakla beraber Esperanto veya Volapük gibi derleme, sentez ve icat yoluyla laboratuvar çalışması neticesinde meydana getirilmiş yapma bir dil değildir. O doğal diller sınıfındandır" (1980, s. 14). Argonun ilk oluşumunda ve türemesinde genel topluluk hayatı içinde ortaklaşa yaşayış ve en çok da gezici olarak çalışan zanaat esnafının çevresi etkili olmuştur (Devellioğlu, 1980, s. 14). Argo genellikle bir sosyal gruba özgü olan dillerden biridir ve sosyal ve kültürel çıkarımlar içerir (Çiçek & Yağbasan, 2019, s. 16).

Hulki Aktunç, argoyu alan argosu ve genel argo olmak üzere ikiye ayırır: Alan argosu, "Kendi sosyal çevresiyle sınırlı yaşayan ve buldukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütününe dayalı konuşma biçimidir" (1990, s. 20). Genel argo ise "Alan argolarındaki sözcük dağarcığının zaman içinde oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağarcığı ile bu dağarcığa dayalı konuşma biçimidir" (Aktunç, 1990, s. 20). Aktunç, argo kullanan grupları kategorize etmiş; sporcu argosu, esnaf argosu, göçmen argosu, hapishane argosu gibi başlıklar altında toplamıştır (Aktunç, 1990, s. 21).

Bu çalışmada Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* romanında yer alan argo ifadelerin İngilizce çevirileri iki farklı çeviri örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve disiplinlerarası bakış açısıyla söylem analizi yapılmıştır. Argo ifadelerin içerdiği söylemlerin çevirileri yoluyla hedef kültüre ne ölçüde yansıtıldığı değerlendirilmiştir. Orhan Kemal Türk edebiyatına çeşitli eserler kazandırmış bir yazardır. Eserleri birçok dile çevrilmiştir. 72. *Koşuş* eseri bunlardan biridir. Kemal'in 1954 yılında yazmış olduğu bu eserinde hapishanedeki mahkûmlar anlatılmaktadır.

Olaylar İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda geçmektedir. Yoksulluk hapishane ortamını daha da kötüleştirilmiş, insanî değerleri altüst etmiştir. Mahkûmlar çok zor koşullarda hayatta kalmaya çalışmaktadır. Yazar romanıyla bu tarihsel döneme ışık tutar. Dönemin sosyokültürel ve sosyoekonomik yansımalarının toplum üzerindeki etkilerine değinir. Yıldırım'a göre Orhan Kemal Türkiye'deki sosyal değişimi yaşayarak görmüş bir yazar olduğu için eserlerinde kırdan kente göç ile ortaya çıkan toplumsal sorunlardan başlamak kaydıyla Anadolu'nun farklı yerlerinden kopup gelen insanların yaşayışlarını ve sıkıntılarını toplumsal değişim yönünden ele almıştır (2014, s. 38). 72. *Koşuş* eserinde argo, deyim, atasözü gibi birçok kültürel unsur yer alır. Orhan Kemal'in Türk romanına getirdiği en büyük özelliklerden birisi kahramanları kendi sosyokültürel ve ekonomik özelliklerine göre konuşturmasıdır (Yalçın, 2011, s. 220).

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2005 yılında TEDA (Türk Edebiyatının Dışa Açılımı) Projesi başlatılmıştır. Öncelikle dünya edebiyatının seçkin eserleri Türkçeye çevrilmiş ve daha sonrasında Türk edebiyatının önemli eserleri dünya dillerine çevrilmiştir. Bu bağlamda birçok yazarın eseri için dünya dillerine çevrilmek ve yayımlanmak üzere TEDA tarafından desteklenme kararı alınmıştır (Sağlam, 2014, s. 89). Türk edebiyatı yazarları arasında en çok talep gören isimlerden birisi de Orhan Kemal olmuştur. Orhan Kemal en çok çeviri desteği alan yazarlar arasında ikinci sırada yer almış ve TEDA Projesi kapsamında bugüne kadar 18 farklı ülkeden başvuran 23 yayınevine Orhan Kemal'in 21 eserinin 15 farklı dilde yayımı için 59 adet destek verilmiştir. Orhan Kemal'in en çok talep gören eserlerinden birisi de 72. *Koşuş* eseri olmuştur. Eserin proje kapsamında Almanca, İngilizce ve daha birçok dile çevirisi yapılmıştır (Sağlam, 2014, ss. 91-92). Çalışmada Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi tarafından yayımlanmış ve Türkçeden İngilizceye çevirisi Nevzat Erkmen tarafından yapılmış *Ward 72* (1993) başlıklı eser ile Everest Yayınevi tarafından yayımlanmış ve Türkçeden İngilizceye çevirisi Cengiz Lugal tarafından yapılmış olan *The Prisoners* (2012) başlıklı eserlerin incelemesi yapılmıştır.

Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* eserinin çevirileri üzerine yapılan makale çalışmaları da mevcuttur. Sağlam "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal" başlıklı çalışmada eserde yer alan kültürel öğelerin çevrilebilirliği sorununu Achim Martin Wensien ve Uli Rothfuss (2010) tarafından yapılan Almanca çevirisi üzerinden ele almıştır (2014, ss. 87-104). Taş İlmeç "Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* Adlı Eserinde Deyim Çevirisi: Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen" başlıklı makalesinde kaynak eserde yer alan atasözü ve deyimlerin İngilizce çevirilerini incelemiştir (2017, ss. 247-259). Akalın & Tarakçıoğlu ise "Translating the Prison Culture: A Descriptive Study upon the Culture Specific Items in the Translations of Orhan Kemal's 72. *Koşuş*" eserinde hapishane kültürünün erek dile aktarımı ve kültürel öğelerin İngilizce çevirilerini ele almışlardır (2018, ss. 21-33).

1.3. Metinsel Karşılaştırmalı Çeviri Örnekleri ve Söylem Analizleri

Söylem analizi okuma, yorumlama ve yapılandırma gibi aşamalardan geçmektedir. Küçük ölçekli düzeyde inceleme; söylemdeki sözcüklerin anlamlarının belirlenmesi, cümle ve cümleciklerin birbirleriyle olan ilişkisinin incelenmesi, sözcüklerin metinle olan bağlamının değerlendirilmesi, yöresel ağız, vurgu, tonlama gibi özelliklerin değerlendirilmesi, edimbilimsel açıdan ele alınması gibi aşamaları kapsarken, büyük ölçekli düzeyde inceleme; metni

sosyokültürel açıdan da ele alan, söylemin bulunduğu kültürü, zamanı, söyleyenini, kime hitap ettiğini ve hangi amaçta olduğunu ortaya koyan değerlendirmeleri içerir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 112).

Öncelikle her iki eserin başlığında kullanılan söylemler değerlendirildiğinde Cengiz Lugal'in yapmış olduğu çeviride kaynak eserin başlığı 72. *Koşuş* olmasına rağmen *The Prisoners* (*Mahkûmlar*) başlığının tercih edildiği görülmektedir. "72. Koşuş" başlığının anlam evreni açısından önemi vardır. "72. Koşuş" hapisanenin fiziksel koşulları en kötü olan koşuşudur. Yoksulluğun, insan sömürsünün, adaletsizlik ve eşitsizliğin en yoğun yaşandığı koşuşudur. Aynı zamanda olayın yaşandığı dönem ve toplumun durumunu da sembolize eden bir sembolik söylemdir. Erkmen'in yapmış olduğu çeviri eserde, bu sembolik öğenin korunduğu ve kaynak metnin başlığında yer aldığı gibi çevrildiği görülmektedir. Eserde yer alan sembolik göstergeler bununla sınırlı değildir. Kuru fasulye, pilav ve soğan göstergeleri hapisane koşullarında ziyafeti sembolize etmektedir. Eserde geçen isimlerin de sembolik olduğu gözlemlenmektedir. Kaynak eserde yer alan "Berbat", "İzmirli", "Kaya", "Kaptan", "Tavukçu" gibi takma isimler karakterlerin fiziksel, sosyokültürel veya karakteristik özelliklerini yansıtmakta, aynı zamanda da Türk kültüründe yer alan lâkap verme geleneğini yansıtmaktadır. Örneğin kaynak metinde geçen "Berbat" karakteri, hileci, kurnaz, çıkarıcı bir tiptir, "İzmirli" ifadesi karakterin memleketini sembolize etmekte, "Kaya" lâkabi ise karakterin sert mizacını ifade etmektedir. "Tavukçu" ise tavuk çaldığı için bu lâkabi almıştır.

Eserde geçen "ağa", "meydancı", "haybeci", "âdembabalar", "başefendi" gibi sembolik ifadeler hapisane sistemi içerisindeki ekonomik gücün belirlediği sosyal statüleri temsil eder. Bir başka örnek olarak "devlet baba" ifadesi sosyopolitik bir söylemdir. Bu söylem toplumdan topluma değişebilir özellik gösterebilir. Bu sembollerin silinmesi ya da başka öğelerle yer değiştirmesi metnin anlam evreni ve bu anlam evreninin erek kültüre aktarımı açısından kayıplar yaratabilir.

Aşağıda yer alan tablolarda kaynak metinde geçen argo söylemler ve İngilizce çevirileri sunulmuştur. Örneklerin çok uzun ve karmaşık görülmemesi için tüm örneklerin bir tabloda değil beşer örnek şeklinde birkaç tabloda sunulmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) Zarımı kesip durmasana <i>haybeci</i> (s. 1)	Stop cutti'in on my game <i>sucker</i> said hefty Berbat (p. 1)	Stop blocking my rolls, you <i>berk</i> (p. 7)
(2) Tutulmadan atılır mı <i>Ian?</i> (s.1)	How can I throw'em without holdin'em <i>sucker</i> (p. 1)	Can't throw them if I don't hold them now, <i>can I?</i> (p. 7)
(3) Hafız oğluyum ben ne bakıyorsun <i>âdembabalığıma?</i> (s.2)	I'm the son of a Hafız. Don't think I'm nobody just because I'm an <i>âdembaba</i> (p.1)	Look, I might have ended up in here but I come from a good family (p. 7)

(4) Kim <i>gammazladı</i> ? (s. 3)	Who has <i>ratted on me</i> ? (p. 3)	Did someone <i>grass me up</i> ? (p. 9)
(5) Öyleyse <i>zulacılık</i> yaptın? (s. 4)	Well, if not you're a <i>fence</i> (p. 5)	You had <i>some deal going</i> , then (p.10)

Tablo 1 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

“Haybeci”, argo söylem olarak “çalışıp emek harcamadan para, çıkar elde etmek isteyen kimse” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 138). Tablo 1’deki çeviri örneklerinde Erkmen’in Türkçe, “aldatılmış kimse, saf, enayi” anlamlarında “sucker” kelimesini seçmiş olduğu, Lugal’in ise “çılgn” anlamına gelen “berk” ifadesine yer verdiği görülmektedir. Ancak bu çeviri tercihlerinin kelimenin sosyokültürel bağlamdaki anlamından uzak olduğu gözlemlenmektedir. Erkmen’in cümle yapısı olarak konuşma dilini ve argo dil söylemine daha yakın olan kısaltma üslubunu kullandığı görülmektedir. Bu tercihle erek kültüre kaynak metnin argo söylemler içerdiği bilgisi aktarılmaktadır. İkinci örnekte geçen “lan” argo söyleminin hedef dilde eşdeğerinin olmaması sebebiyle, Erkmen tarafından “sucker” kelimesi ile karşılandığı görülmektedir. “Sucker” kelimesi “blood sucker” şeklinde de kullanılmakta ve “kan emici, asalak” anlamlarına gelmektedir (Ardanancı, 2001, s. 18). Erkmen’in Tablo 1’de, hem “haybeci” (başkalarından geçinen) hem de “lan” ifadesi için “sucker” kelimesini tercih ettiği görülmektedir. Lugal’in çevirisinde ise göstergenin silindiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü örnekte yer alan “âdembaba” ifadesi hapishane argosunda “Hapishanede parasız, aç, en kötü durumdaki değersiz niteliksiz kimse” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 61). Çeviri örneklerinde Erkmen’in kelimeyi kaynak dilde olduğu gibi koruduğu görülürken, Lugal’in göstergeyi çeviri metinden sildiği görülmektedir. “Âdembaba” tabirinin hapishane argosuna ait bir ifade olmasının yanı sıra mitolojik ve dini çağrışımları da bulunmaktadır. İslâmî kaynaklara göre insanlığın atası olarak kabul edilen Âdem Aleyhisselam aynı zamanda ilk peygamber olarak kabul edilir. “Âdem” kelimesinin kökenine bakıldığında Sümer dilindeki “adamu (babam)”, Âsur-Babil veya Sâbiî dilindeki “adam (kul)” kelimesinden geldiği ileri sürülmüştür. “Âdam” kelimesinin toprakla bağlantısı olduğu da öne sürülmüştür. İbrânicede ise “insan ve insan türü” anlamında kullanılmıştır. ² Bu açıklamalar ışığında kelimenin metnin anlam evreni açısından önemli olduğu görülmektedir. “Âdembaba” tabiri insanın temsilidir. Hapishane ortamında ise birçok ihtiyaçtan yoksun, muhtaç insanı sembolize etmektedir. Erek okura yabancı bu ifadenin erek kültürde karşılığının olmaması durumunun, Erkmen’in kelimeyi erek okur için eserin ön sayfasındaki mini sözlük bölümünde açıklama tercihi, Lugal’in ise kelimeyi çeviri metinden çıkartma tercihi ile sonuçlandığı görülmektedir (Kemal, 1993, s. ix). Dördüncü örnekteki “gammazlamak” kelimesi “bir kişiyi ihbar etmek, ispiyonlamak” anlamlarına gelmektedir. Bu anlamı sağlamak için Erkmen “ratter on”, Lugal ise “grass someone up” kalıp ifadelerine yer vermişlerdir. Tablo 1’de, dördüncü örnekteki çeviriler ve kaynak metinde yer alan cümlenin bağlamı karşılaştırıldığında çevirmenlerin farklı kelime grupları ve farklı dil kullanımlarını tercih ettikleri görülmektedir. Anlambilimsel (Semantic) açıdan değerlendirildiğinde kaynak metinde

² TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> (Erişim tarihi: 10. 01. 2023)

kullanılan “gammazlamak” kelimesinin “ispiyonlamak” kelimesiyle daha yakın anlamlı olduğu ve bir argo kullanım olduğu görülmektedir. Erkmen çevirisinde bu kelimeyi İngilizce argosunda yer alan “ratter on”³ kelimesiyle karşılamıştır. Lugal ise kelime için ihbar etmek anlamına gelen “grass someone up”⁴ ifadesini kullanmıştır. Çok yakın anlamlı görünmelerine karşın kaynak metin hapishane argosu içerdiğinden “ihbar etmek” ifadesi yerine “gammazlamak” kelimesinin tercih edilmiş olduğu görülmektedir. Edimbilimsel açıdan değerlendirilecek olursa kaynak metindeki “Kim gammazladı?” ifadesinin metnin bağlamı içerisinde bir uyarı ve tehdit amacı içerdiği anlaşılmaktadır. Erkmen bu edimi “Who ratted on me?” (“Kim beni ispiyonladı?”) sorusu ile aktarmış, Lugal ise bir onaylatma sorusunu tercih ederek “Did someone grass me up?” (“Birisi beni ihbar etti mi?”) ifadesine yer vermiştir. Beşinci örnekte yer alan “zulacılık yapmak” ifadesi bir şeyi saklamak, gizlemek veya gizlice almak anlamlarına gelmektedir. Bu anlamı karşılamak için Erkmen “fence” kelimesini tercih etmiş, Lugal ise durumu “some deal going” ifadesi ile açıklama yoluna gitmiştir. “Fence”⁵, “çalıntı mal alıp satan kimse” anlamına gelmektedir. “Some deal going” ifadesi ise “gizli kapaklı bazı işler yapmak” anlamında kullanılmaktadır. Hapishane argosunda bir şeyi “zula etmek” “aşırmaq, çalmak, hırsızlık etmek” anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1980, s. 162). Bağlam göz önüne alındığında Erkmen’in tercihinin kaynak metne daha yakın bir anlamda olduğu görülmektedir.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) <i>Boru mu</i> bu yüz elli lira gelmişti Kaptan’a (s. 8)	<i>No Joke</i> a hundred and fifty lira had come to the captain (p. 8)	The captain received one hundred and fifty liras and that was no mean sum (p. 13)
(2) <i>Attı</i> : Beni yanına alacak! (s. 9)	He <i>swaggered</i> : He will take me into his service (p. 9)	He’s going to keep me by his side he <i>lied</i> (p. 14)
(3) <i>Meydancı!</i> (s. 9)	His <i>gofer</i> , his <i>dogsbody!</i> (p. 9)	<i>Crawler</i> (p. 14)
(4) <i>Yutarsam ya?</i> (s. 11)	But If <i>I win?</i> (p. 11)	But <i>what if I was?</i> (p. 15)
(5) Benden söylemesi (s. 5)	I’m warnin’ you! (p. 6)	Nothing to do with me. I’m just telling you man (p. 11)

Tablo 2 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

³ Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/rat%20on%20someone> (Erişim tarihi: 11.01.2023)

⁴ Çevrimiçi Sözlük: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/grass-up> (Erişim tarihi : 11.01.2023)

⁵ Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/fence> (Erişim tarihi: 13.01.2023).

İkinci tabloda yer alan “boru mu bu” söylemi argo terimleri sözlüğüne göre “Kolay mı?”, “Değersiz mi?” gibi anlamlar içermektedir (Aktunç, 1998, s. 62). Erkmen’in bu anlamı “şaka değil” anlamına gelen “no joke” ifadesiyle karşıladığı görülmektedir. Lugal ise çevirisinde “bu hiç de fena değildi” anlamına gelen “that was no mean” ifâdesine yer vermiştir. Tablo 2’de yer alan ikinci örnekte yer alan “kafadan atmak, uydurmak” anlamlarına gelen “atmak” kelimesi yan anlamda kullanılmış olup Erkmen’in bu yan anlamı “swagger” (“jaka, hava atmak”) argo kelimesi ile karşıladığı Lugal’in ise kelimenin düz anlamını tercih ederek “lied” (“yalan söyledi”) ifadesini kullandığı görülmektedir. Üçüncü örnekte yer alan “meydancı” kelimesi hapisane argosunda “hapisanede ayak işlerini gören kimse” anlamına gelmektedir⁶. Bu ifade için Erkmen “gofer” ve “dogsboddy” (“köle gibi çalıştırılan kimse”) kelimelerini tercih etmiş, Lugal ise “yağcı, sürünen, böcek” anlamlarına gelen “crawler” kelimesine yer vermiştir. Hedef kültürde tam karşılığı bulunmayan bu söylemin çevirmenler tarafından işlevsel karşılığının kullanıldığı görülmektedir. Dördüncü örnekte yer alan “yutmak” söylemi argo dilinde “inanmak, kanmak” anlamlarına gelirken hapisane argosunda “oyunu kazanmak, yenmek” anlamlarına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 312) Erkmen anlama yönelik bir kullanım seçmiş “win” (“kazanmak”) kelimesini kullanmıştır. Lugal ise çeviri metinde kelimeyi kullanmadan “what if I was” (“Ya kazanırsam?”) ifadesi ile aktarım yapmayı tercih etmiştir. Beşinci örnekte yer alan “Benden söylemesi” söylemi edimbilimsel açıdan bir uyarı ve tehdit anlamı içermektedir. Erkmen bu kullanımı “I’m warnin’ you!” (“Seni uyarıyorum!”) ifadesiyle Lugal ise “Nothing to do with me. I’m just telling you man”. (“Benimle bir alakası yok ben sadece söylüyorum”) ifadesiyle karşılamıştır.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) <i>Serin gel</i> , dedi (s. 11)	<i>Cool it</i> , will you? (p.11)	Hey, <i>don't get carried a way</i> said Chicken (p.15)
(2) <i>Dalgama taş atma</i> , Tavukçu (s. 11)	Hey, chicken thief, <i>don't cut me off!</i> (p. 11)	<i>No, think about it</i> , Chicken (p.15)
(3) Demek parayı anan <i>salmış?</i> (s. 13)	So your mother' <i>sent</i> the dough? (p.14)	So your mother <i>sent</i> you? (p.8)
(4) <i>Devlet baba</i> , her hükümlü gibi, (s. 16)	The <i>government</i> gave them each a Daily ration (p. 17)	The <i>state</i> issued standard.... (p.20)
(5) Ah be başefendi sizin yanınızda hiç <i>piyasamız</i> yok (s. 60)	Dawn! You mean we are <i>zero in your eyes</i> . (p. 72)	We're not all <i>worthless</i> (p. 65)

Tablo 3 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

“Serin gel” ifadesi “yavaş ol, sakın ol, kızma, hemen öfkelenme” gibi anlamları kapsamaktadır (Aktunç, 1998, s. 256). Bu anlamın Erkmen’in çevirisinde “sakın ol” anlamına gelen

⁶ Çevrimiçi Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

“cool it” cümlesiyle karşılandığı, Lugal’in çevirisinde ise kendini fazla kaptırma anlamına gelen “don’t get carried a way” söylemiyle karşılandığı gözlemlenmektedir. İkinci örnekte yer alan argo söylem “dalgama taş atma”, “başkalarının düzenini bozacak şekilde müdahalede bulunmak” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 84). Erkmen bu söylemi, “birini bir şeyi yapmaktan alıkoymak” anlamına gelen “cut someone off” deyimiyle çevirmiştir. Lugal ise edimbilimsel yaklaşımla söylemin içerdiği uyarı ve tehdit anlamını erek kültüre “Hayır, bunu düşün” anlamına gelen “No, think about” ifadesiyle aktarmıştır. Üçüncü örnekte yer alan “salmak” kelimesi argo dilinde göndermek anlamına gelmektedir. Çeviri örnekleri incelendiğinde bu argo söylemin erek kültürde karşılığının olmaması sebebiyle argo bir ifade olmayan ve Türkçe “göndermek” anlamına gelen “send” fiiliyle karşılandığı gözlemlenmektedir. Dördüncü örnekte yer alan “devlet baba” söylemi sosyopolitik bir söylemdir ve topluma özgüdür. “Koruyan, kollayan” çağrışımlarından hareketle Türkçede oluşturulmuş bir ifadedir. Bu ifadenin İngiliz kültüründe eşdeğeri olmadığı için çevirmenlerin bu söylemi “devlet, hükümet” anlamlarına gelen “government” ve “state” kelimeleri ile karşıladığı görülmektedir. Beşinci örnekte yer alan “başefendi” kelimesi, “devlet dairelerinde kıdemli memur, başkâtip”⁷ anlamına gelmektedir. Kelimenin hedef kültürde karşılığının bulunmasındaki zorluk sebebiyle göstergenin her iki çeviri söylemde de yer almadığı görülmektedir. Aynı örnekte yer alan “hiç piyasamız yok” ifadesinin Erkmen tarafından anlamı açıklamaya yönelik olarak “we are zero in your eyes” (“gözünüzde sıfırız”) söylemiyle karşılandığı, Lugal’in ise hedef kültürde anlamı sağlamak için “We are not worthless” (“Biz değersiz değiliz”) ifadesini tercih ettiği görülmektedir. Bu tercihler argo söylemler içermemektedir.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) <i>Derken bir terso</i> (s. 35)	Then, shoot! <i>Hard Luck!</i> (p.36)	And then I got one <i>bad roll</i> (p. 35)
(2) Ama şu herifi mutlaka <i>marizlemeliydi</i> (s. 37)	In anycase without fail he would have to <i>give him a good trashing</i> if he didn’t beat him (p. 43)	But he did have to <i>teach that little bastard a lesson</i> (p. 41)
(3) Kimse cebinden <i>mangırımı</i> almaz (s. 45)	Nobody gonna take your <i>bread</i> from your pocket (p. 53)	No one’s going to nick your <i>money</i> out of your pocket (p. 49)
(4) Kaptan <i>ifrit</i> olur şimdi (s. 59)	The cap’n ‘ll be <i>real mad</i> now (p. 70)	The captain’s going to be <i>pissed off</i> (p. 63)
(5) <i>Kıyak be</i> . İki buçuk alınca ne yapacaksın (s. 53)	<i>Terrific</i> , what you gonna do when you gets the two ‘n’a half. (p.64)	<i>All right</i> for some. What are you going to do with the two and a half note then (p. 58)

Tablo 4 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

⁷ Çevrimiçi Sözlük: <https://tr.wiktionary.org/wiki/ba%C5%9Fefendi> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

Tablo 4’te yer alan “terso” kelimesi argo sözlüğünde “kumarda el kaybeden kimse, parasız züğürt” şeklinde yer almaktadır (Aktunç, 1998, s. 280). Konuşma metninde bu anlamı vermek için Erkmen’in “hard luck” (“kötü şans, şanssızlık”) kelimesini tercih ettiği, Lugal’in ise “kötü şans, kötü talih” anlamlarına gelen “bad roll” kelimesini tercih ettiği görülmektedir. İkinci örnekte yer alan “marizlemek” ifadesinin anlamı argo terimleri sözlüğünde “dövmek” şeklinde yer almaktadır (Aktunç, 1998, s. 208). Erkman’ın bu argo söylemi karşılamak için erek dilde bir argo söylem şekli olarak “give someone a good trashing” (“iyi bir dayak atmak”) kalıbını kullandığı, Lugal’in ise çevirisinde “teach that little bastard a lesson” (“O küçük p..çe bir ders vermek”) ifadesine yer verdiği gözlemlenmektedir. Lugal’in anlamı erek dilde sağlamak için erek kültürde kullanılan argo örneğini tercih ettiği görülmektedir. Üçüncü örnekte yer alan “mangır” kelimesi hapishane argosunda oldukça sık kullanılan bir ifadedir. Kelimenin argo sözlüğündeki karşılığı “para”dır (Aktunç, 1998, s. 206). Erkmen bu argo söylemin aktarımında yine hedef dilde de argo bir söylem olarak “para” anlamına gelen “bread” ifadesini kullanmıştır. Lugal, argo kelimeyi değil, argo ifadenin anlamına yönelik olarak hedef dilde “para” anlamına gelen “money” kelimesini tercih etmiştir. Hapishane argosunda yer alan “ifrit” kelimesi diğer argo ifadelerde de olduğu gibi yazar tarafından metnin bağlamına uygun olarak seçilmiş argo ifadelerden biridir. Çok kızgın, çok öfkeli anlamlarına gelen bu söylem Erkmen tarafından anlamı vurgulamak amacıyla “real mad” şeklinde çevrilmiştir. Lugal kelimeyi argo ifade olarak kullanmayı tercih etmiş çevirisinde siniri tepesinde anlamına gelen “pissed off” söylemine yer vermiştir. Beşinci örnekte yer alan ve bir argo söylem olan “kıyak” ifadesi argo sözlüğünde “Çok güzel, âlâ, mükemmel, üstün” şeklinde tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 1980, s. 109). Erkmen aktarımında bu argo söylem için “müthiş, çok güzel” anlamlarına gelen “terrific” ifadesine yer vermiş, Lugal ise aktarımında “allright” (“iyi, tamam”) kelimesini tercih etmiştir. Her iki tercihin de Türk argosundaki “kıyak” ifadesinin eşdeğeri olmadığı görülmektedir.

Kaynak Metin	Çeviri Metin 1 (Çev. N. Erkmen)	Çeviri Metin 2 (Çev. C. Lugal)
(1) Mesele <i>arapların gülmesi</i> ydi (s. 37)	<i>It was a question of luck</i> once they were in luck made the hundred (p. 44)	Yup, <i>the whole thing was down to Lady Luck</i> . If she did smile on him (p. 41)
(2) <i>Cigaralar</i> pupa (s. 55)	<i>Cigarette</i> goin’ with the wind (p. 66)	Puffing away. Smoking proper <i>cigarettes!</i> (p. 61)
(3) O senin dediğin marul Bayrampaşa’da yetişir (s. 38)	Don’t make me laugh brother (p. 45)	I can see pigs flying past the window (p. 43)
(4) Uyma! (s. 38)	Don’t listen to him! (p. 45)	He is not worth it! (p. 43)
(5) Ulan amma da yudumladın ha! (s. 37)	Whoa how you gulp it man (p. 44)	Don’t hog it all! (p.42)

Tablo 5 Eserde Yer Alan Argo Söylemlerin İngilizce Çeviri Örnekleri

Tablo 5, birinci örnekte yer alan “araplarının gülmesi” söylemi argo dilinde “bahtının, şansının açılması” anlamına gelmektedir (Aktunç, 1998, s. 42). Çeviri örnekleri incelendiğinde Erkmen’in argo söylemin anlamına yönelik çeviriyi tercih ettiği ve şans meselesi anlamına gelen “a question of luck” ifadesine yer verdiği görülmektedir. Lugal’in ise hedef kültürü göz önünde bulundurarak, hedef kültürde kumarbazların inanışında “şans meleği”, “şans getiren kadın” (“Lady Luck is a personification of luck that is often involved in gambler's superstitions”) anlamlarına gelen “lady luck”⁸ sözcüğünü tercih ettiği görülmektedir. Çevirmenin böyle bir tercihte bulunma sebebi kaynak kültüre özgü olan ve erek kültürde karşılığı bulunmayan “araplarının gülmesi” argo söylemini erek kültürde benzer bağlamda kullanılan başka bir argo söylemle karşılayarak anlamı kolaylaştırmak olabilir.

İkinci örnekte yer alan “cigara” kelimesi kaynak dilde “sigara” şeklinde sesletilen bir kelimedir. Dilbilimin bir alt dalı olan sesbilgisi (fonetik) ile ilgili olan bu örnekte, yazarın sigara yerine, hapisane dilinde ve mahkûmlar arasında farklı sesletimle kullanılan “cigara” söylemini tercih ettiği görülmektedir. Çeviri örneklerinde ise kelimenin İngilizce “cigarette” olarak kullanıldığı sesletimiyle ilgili bu özel kullanımına yönelik bir değişiklik yapılmadığı görülmektedir. Ağız, şive gibi kültüre özel dil kullanımlarının aktarımı zor bazen de imkansızdır. Her iki çevirmenin de muhtemel bu sebeple kelimeyi erek dilde okunduğu şekliyle bıraktığı anlaşılmaktadır. Üçüncü örnekte yer alan “O senin dediğin marul Bayrampaşa’da yetişir” söylemi hapisane diline yönelik bir kullanımdır ve söylenen şeye inanılmadığı ya da yapılan şeyin önemsenmediğini vurgulamaktadır. Çeviri örneklerinde Erkmen’in edimbilimsel olarak bir alay ifadesi olan bu söylemi “beni güldürme” aktarımıyla karşıladığı Lugal’in ise aktarımında deyimsel bir ifadeye yer vererek inanılması güç olan şeyleri ifade etmek için kullanılan “when pigs fly” (“domuzlar uçtuğunda”) söylemine yer verdiği görülmektedir. Lugal, kaynak metindeki ifadenin anlamını karşılamak için erek kültüre özgü deyim kullanmıştır. “When pigs fly” deyimi olması zor ve imkânsız şeyleri anlatmak için kullanılır. Dördüncü örnekte yer alan “uymak” ifadesi mecazi anlamıyla “Bir kimsenin yaptığını yapmak, onu örnek almak” anlamlarına gelmektedir. Bu söylem kaynak metinde olumsuz emir şekliyle kullanılmıştır (“Uyma!”). Bu anlamı sağlamak için Erkmen çevirisinde “Onu dinleme!” anlamına gelen “don’t listen to him” ifadesini kullanmış, Lugal ise bu bağlamsal anlamı “He is not worth it” (“Ona değmez!”) söylemiyle aktarmıştır. Kaynak kültüre ait bu söylemler erek kültürde de benzer durumlar için kullanılmaktadır. Beşinci örnekte yer alan “Ulan amma da yudumladın ha!” argo söyleminin Erkmen tarafından argo konuşma dilinde “Whoa how you gulp it man” (“Vay canına nasıl yudumladın öyle adamım?”) ifadesiyle karşılandığı görülürken Lugal tarafından edimbilimsel bir yaklaşımla olumsuz emir kipinde “Don’t hog it all!” (“Aç gözlülük etme!”) cümlesiyle aktarıldığı gözlemlenmektedir. Erkmen erek dilde aynı etkiyi yaratmak için argo söylem biçimini kullanmış, Lugal ise söylemin bağlam içinde vermek istediği mesaja odaklanmış edimbilimsel yaklaşımla söylemi “Don’t hog it all” (“Hepsini bitirme, açgözlülük etme!”) ifadesiyle karşılamıştır.

⁸ Çevrimiçi Sözlük: <https://www.seslisozluk.net/lady-luck-nedir-ne-demek/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

SONUÇ

Söylem analizi birçok bilim alanında olduğu gibi çeviribilim alanında da kullanılan bir yöntemdir. Söylem analizi sadece sözcük ve ifadelerin oluşturduğu dilin yapısına değil, söylemi oluşturan kültürel özelliklerin oluşturduğu iletişime de odaklanır. Dolayısıyla söylem analizi yöntemi kaynak metindeki alt anlamların ortaya çıkarılmasına ve kültürel öğelerin aktarımına olanak sağlar. Söylem analizi disiplinlerarası bir alandır. Bu nedenle söylem analizi incelemesi disiplinlerarası bakış açısı gerektirir. Geçmişten günümüze değin ortaya konan çeşitli ve birbirini tamamlayan yaklaşımlar bunu doğrulamaktadır. Özellikle kültürel unsurların ağırlıkta olduğu metinlerin söylem analizleri mitoloji, dilbilim, edimbilim, anlambilim, tarih, sosyoloji, felsefe, din bilimleri, siyasetbilim, sesbilim, edebiyat, etimoloji, göstergebilim gibi birçok alan bilgisi gerektirebilir. Bu noktada çevirmenin detaylı bir söylem analizi yapabilmesi için iyi bir araştırmacı olması ve çeviri eylemine geçmeden önce kaynak metni anlamış ve çözümlenmiş olması gerekir. Disiplinlerarası bakış açısı çevirmene, metni çok yönlü değerlendirme imkânı sağlar. Argo ifadeler içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtan söylemlerdir. Argo özel bir dildir ve o dili bilmeyen kişiler tarafından anlaşılması zordur. Bu ifadelerin erek metinde aynı etkiyi yaratabilmesi için bulunduğu bağlamın iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Orhan Kemal'in 72. *Koşuş* adlı eserinde yer alan argo söylemlerin iki farklı çeviri örneği üzerinden kaynak metin karşılaştırmalı analizi sunulmuştur. Çevirmenlerin, çeviri tercihleri disiplinlerarası bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Çeviri örneklerinde yer alan söylemlerin çözümlenmesinde diliçi çeviri, kelimenin kökü ve sesletimi açısından incelenmesi, edimbilimsel çerçevede değerlendirilmesi, sosyokültürel boyutta ele alınması gibi yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Hapishane argosuna ait söylemlerin değerlendirilmesinde kaynak metnin bağlamı göz önünde bulundurulmuş, erek dile çevirilerinin karşılaştırılmasında kaynak ve erek kültüre ait argo sözlükleri kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda çevirmenlerin kültüre özgü olan argo söylemlerin hedef metne aktarımında, söylemin hedef dilde eşdeğerinin olmaması, kaynak dilin farklı kullanımlarının aktarımında zorluklar gibi sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu sorunların çözümünde ise göstergenin çeviri metinden silinmesi, argo söylem yerine düz anlamın tercih edilmesi, başka kelimelerle açıklama gibi yöntemlere başvurdıkları görülmüştür. Çevirinin sadece dil aktarımı değil aynı zamanda bir kültür aktarımı olduğu göz önüne alınacak olduğunda bu çözüm yöntemlerinin yetersiz kalacağı söylenebilir. Çalışma kapsamında incelenen örnekler ve değerlendirmeler neticesinde, çeviri öncesi yapılacak olan detaylı söylem analizinin ve disiplinlerarası yaklaşımların çevirmenlerin, karşılaşılabilecekleri muhtemel çeviri sorunlarına karşı çözüm üretmelerine yardımcı olacağı ve kültürlerarası iletişime aracılık edecek çeviri eserlerin ortaya çıkmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, A. ve Tarakçıoğlu, A. Ö. (2018). "Translating the Prison Culture: A Descriptive Study upon the Culture Specific Items in the Translations of Orhan Kemal's 72. *Koşuş*" *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3): 21-33.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçe'nin Büyük Argo Sözlüğü (Tanuklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Ardanancı, E. (2001). *İngilizcede Argo ve Günlük Konuşmalar*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Austin, J. (1962). *How Do Things with Words: The William James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. Amen House, London: Oxford University Press.
- Benveniste, É. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. Çev. Erdim Öztokat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bingöl, L. (2019). *Sosyal Değişim ve Orhan Kemal*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Brown, G. & George Y. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulthard, M. (1977). *An Introduction to the Discourse Analysis*. Essex: Longman Limited Group.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). "Söylem Analizi", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (27): 99-117. <https://www.researchgate.net/publication/324259749> (erişim tarihi: 8.10.2022).
- Çiçek, A. ve Yağbasan, M. (2019). "Küfür ve Argonun İletişimdeki Yeri: Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması". *Akdeniz İletişim Dergisi (AKİL)*. Aralık (32): 13-37.
- Devellioğlu, F. (1980). *Türk Argosu: İnceleme ve Sözlük*. Sözlük Dizisi 1, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, A. (2022). *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*. 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London and Newyork: Longman.
- Gül, Sallan. S. ve Nizam Kahya Ö. (2021). "Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Özel Sayı:1(42): 181-198 doi:10.30794/pausbed.803182. (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Gee, J. P. (1990). *Sociolinguistics and Literacies, Ideology in Discourse*. Newyork: Routledge.
- Hymes, D. (1974). *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kamalu, I. & Osisanwo, A. (2015). "Discourse Analysis". *Issues in the Study of Language and Literature*. Eds. Ikenna Kamalu & Isaac Tamunobelama. Ibadan: Kraft Books Limited: 169-195. <https://www.researchgate.net/publication/343214812> (Erişim tarihi: 8.10.2022).
- Kemal, O. (2007). 72. *Koşuş*. 33. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (1993). *Ward 72*. Çev. Nevzat Erkmén, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kemal, O. (2013). *The Prisoners*. Çev. Cengiz Lugal, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kocaman, A. (1996). "Dilbilim Söylemi", *Söylem Üzerine*. (Yayına Haz. Prof. Dr. Ahmet Kocaman) Ankara: Hitit Yayınları: 1-16.
- Mccarthy, M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University.
- Parker, I. (2002). "Discourse Analysis." *Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide*, Eds. P. Banister., E. Burman., I. Parker., M. Taylor., C. Tindal. Buckingham: Open University Press: 92-108.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Çev. D. Bayrak, H. B Arslan, & Z. Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Scollon, R. (2001). *Mediated Discourse: The Nexus of Practice*. London: Routledge.

- Sağlam, Y. M. (2014). "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal", *Erdem Dergisi*. (64): 87-104. doi: <https://doi.org/10.32704/erdem.537456>
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Spears, R. A. (2007). *McGraw Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions*. Fourth Edition. McGraw Hill's.
- Şah, U. (2020). "Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar". *Kültür Araştırmaları Dergisi*. (7): 210-231.
- Şen, M. (2016). "Argo Kelimeleri Üzerine". *Argo*. Ed. Emine Gürsoy Naskali & Gülten Sağol Yüksekaya. İstanbul: Ka Kitap.
- Taş, S. (2017). "Orhan Kemal'in 72. Koşuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 19(1): 247-259.
- Tonkiss, K. (2006). "Analysis Text and Speech: Content and Discourse Analysis", *Researching Society and Culture*. Eds. C. Seale. London: Sage Publications. 367-383
- Van Dijk, T. (1985). *Handbook of Discourse Analysis*. Vol. I, London: Academic Press.
- Van Dijk, T. (1997). *Discourse as Structure and Process*, London: Sage Publications.
- Wodak, R. (2001). "The Discourse-Historical Approach". *Methods of Critical Discourse Analysis*. Eds. Ruth Wodak & Michael Meyer. London: Sage Publications: 63-94.
- Yalçın, A. (2011). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2000)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıkılmış, S. (2019). *Türkiye Türkçesinde Empati Dili (Söylem Çözümlemesi)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Yıldırım, E. (2014). "Türk Tipi Muhalif". *Hece Dergisi*. (18): 34-42.
- Yumuş, S. (2017). *Orhan Kemal'in Romanlarında Sosyal Değerler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

- TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> (Erişim tarihi: 10. 01. 2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/rat%20on%20someone> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/grass-up> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/grass-up> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/fence> (Erişim tarihi: 13.01.2023).
- Çevrimiçi Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://tr.wiktionary.org/wiki/ba%C5%9Fefendi> (Erişim tarihi: 13.01.2023)
- Çevrimiçi Sözlük: <https://www.seslisozluk.net/lady-luck-nedir-ne-demek/> (Erişim tarihi: 13.01.2023)

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Makine Çevirisi Programları ve Farklı Metin Türü Kesitlerinin Makine Çevirisi Çıktıları Üzerine Bir İnceleme*

ARŞ. GÖR. ESAT TOSUN**

Öz

Çeviri, teknolojik gelişmelerin etki ettiği alanlardan birisidir. Teknoloji, hayatın her alanına etki ettiği, hız kazandırdığı, mesleklerin uygulama biçimlerini değiştirdiği gibi çevirmenlerin çalışma alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Bu bağlamda fiili olarak yarım asrı aşkın süredir, çeviri üzerinde insan faktörünü nasıl ortadan kaldırırsınız sorusu üzerine tartışılmış, bilgisayarlar ve yazılımlar aracılığıyla bu amaç gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Aslında burada temel sorunsal insanın varlığından ziyade, çevirinin mümkün olduğunca daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. İnsandan bağımsız çevirinin gerçekleştirilemeyeceğinin kavranmasıyla, çeviride insan çabasının nasıl en aza indirilebileceği, bu sayede çevirilere hız kazandırılabilmesi üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmanın amacı; teknolojinin belli bir gelişmişlik düzeyine ulaştığı günümüzde, yaygın kullanılan makine çevirisi (MÇ) programlarından Google çeviri, Yandex çeviri, MS Bing ve Reverso.net'in özelliklerini ortaya koymak, bu programların farklı metin türlerindeki güncel performanslarını değerlendirmektir. Bu bağlamda, çalışmada kısaca makine çevirilerinin gelişim sürecine yer verilmiş, temelde ise farklı makine çevirisi programları hakkında bilgiler sunulmuş ve bunların değişik metin türü kesitleri üzerindeki başarıları mercek altına alınmıştır. Çalışmanın yöntemi ve metin kesiti seçimine ilişkin detaylı bilgi "yöntem" başlığı altında sunulmuştur. Çalışmanın bulgularına bakıldığında; bahsi geçen programların istatistiksel ve nöral MÇ yöntemlerini kullandıkları, masaüstü ya da mobil uygulama şeklinde kullanılabilirlikleri, bazılarının belli sayıda dil için çevrimdışı çeviri hizmeti sundukları, görselden çeviri, belge yükleyerek ya da web sitesi linkinden çeviri imkânı sundukları görülmüştür. Metin türü kesitleri özelinde, programların genel manada tıp ve teknik alanlarında edebiyat ve günlük dil kullanımı karşısında daha kabul edilebilir, nitelikli çeviriler sundukları tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçların, kullanıcıların MÇ programı tercihlerinde ve kullanımlarında yönlendirici bir etkiye sahip olacağı öngörülmektedir.

Anahtar sözcükler: makine çevirisi, teknoloji, Google çeviri, Yandex çeviri, Microsoft Bing, Reverso.net

MACHINE TRANSLATION PROGRAMS AND AN ANALYSIS ON MACHINE TRANSLATION OUTPUTS OF DIFFERENT SECTIONS OF TEXT TYPES

Abstract

The act of translation is one of the areas affected by technological developments. As technology affects every aspect of life, accelerates it, and changes the practice of professions, it has also changed the working habits of translators. From this point of view, the question of how to eliminate the human

* Bu çalışma 29 Eylül-01 Ekim tarihleri arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Akademik Çeviribilim Kongresi'nde (ICASTIS) sözlü bildiri şeklinde sunulmuştur.

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

Ankara Yıldırım Beyazıt Ün. İngilizce Mütercimlik ve Ter. ABD, esattosun@aybu.edu.tr, orcid: 0000-0002-4317-820X
Gönderim tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 1.1.2023

factor in translation has been discussed for more than half a century, and computers or software programs were used to achieve this goal. In fact, the main problem here is to ensure that the translation is carried out as quickly as possible, rather than the existence of the human subject. With the realization of the fact that the act of translation cannot be practised independently of the human subject in the following process, studies have been carried out on how to minimize human effort in translation and thus speed up translations. The purpose of this study, in today's world where the technology has reached a certain level of development, is to reveal the properties of commonly used machine translation (MT) programs Google translate, Yandex translate, MS Bing and Reverso.net, and to evaluate their current performance in different text types. To this end, in this study, the development process of machine translations is briefly covered, information about different MT programs is given and their success in various sections of text types is examined. Detailed information on the method of the study and the selection of text sections is presented under the title of "method". Considering the findings of the study, it has been seen that the abovementioned programs employ statistical and neural MT methods, can be used as desktop version or mobile applications, some of them offer offline translation services for a certain number of languages, they make translations possible from images, documents, or website links. On the matter of the translations of text type sections, it is determined that MT programs provide more acceptable and qualified translations in medical and technical fields in general, compared to literature and daily language. It is predicted that the results obtained from this study will have a guiding effect on users' MT program preferences and usages.

Keywords: machine translation, technology, Google translate, Yandex translate, Microsoft Bing, Reverso.net

GİRİŞ

Geçmişten günümüze teknolojinin gelişimi her ne kadar sınırları ortadan kaldırmış ve toplumları bir araya getirmiş olsa da, diller ve harslardan kaynaklı bildirişim engelini tam anlamıyla aşabilmiş değildir. Bu noktada Akşit Göktürk'ün (2016) deyiimiyle dillerin dili olan çeviri milat öncesi dönemlerden günümüze önemini korumuştur. Ancak tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi çeviri alanında da teknolojik gelişmelerin somut etkileriyle karşılaşılabilmektedir. Teknoloji-çeviri ilişkisi bağlamında en temel adımlar çevirinin makineler, yani bilgisayarlar aracılığıyla yapılabilirliği üzerine yürütülen çalışmalar olmuştur. Bu noktada bazı araştırmacılar makine çevirisi anlayışının geçmişini 1600'lü yıllara kadar götürmekle beraber, somut çalışmaların ikinci dünya savaşı yıllarına dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda makine çevirisine ilişkin araştırmalar 1954'te Georgetown Üniversitesi ve IBM'in iş birliği ile yürütülen Georgetown Deneyi ile başlamıştır. 6 gramer kuralı ve 250 kelime kullanılarak gerçekleştirilen bu deneyin başarılı sonuçlar vermesi neticesinde makine çevirisine olan ilgi artmıştır (Hutchins, 2005, aktaran Sadıkov ve Sarıgül, 2021, s. 193). Makine çevirisi çalışmalarını merkeze alan bir başka durum ABD ve SSCB arasında yaşanan çatışmadır. Askeri alanlarda ihtiyaç duyulan bilgi edinimi ve paylaşımının en hızlı şekilde gerçekleşmesi isteği makine çevirisi çalışmalarının önemini artırmıştır. Bu noktada, yürütülen çalışmaların pragmatik kaygılarla yapıldığı ve işlevsel çeviri anlayışı ile temellendiği söylenebilir.

Makine çevirilerinin geliştirilmesi noktasında kural tabanlı makine çevirisi, istatistiksel makine çevirisi ve nöral makine çevirisi gibi farklı yöntemler kullanılmıştır (Kenny, 2018). Bu bağlamda çeviriye ilişkin ilk yaklaşımlar göz önüne alındığında dönemin dilbilimsel yaklaşımlarından etkilendiği, bir başka ifadeyle yapısalcı bakış açısından hareketle çevirinin diller arası sözcük aktarımı, kod çözümü gibi görüldüğü gözlemlenmektedir. Dolayısıyla çeviride izlenecek temel mantık dillerin dilbilgisel öge dizilişlerine göre hareket etmek ve sözcükleri doğru bir sıraya koymaktır. Çeviriye ilişkin bu yaklaşım ilk makine çevirisi araçlarının geliştirilmesinde kural tabanlı yöntemin benimsenmesine neden oldu. Kural tabanlı makine çevirileri aynı ya da benzer dil ailelerine sahip diller arasında daha nitelikli çeviriler sağlarken farklı dil ailelerinden gelen diller arasında aynı başarıyı yakalayamamaktadır (Balkul, 2015, s. 23). Kural tabanlı yöntemlere nispeten daha nitelikli çeviriler sunan istatistiksel makine çevirisi yöntemi ise çift dilli derlemlere dayanmaktadır. Bu bağlamda makineler daha önceden yüklenmiş olan kaynak ve erek metinler arasındaki benzerlik oranından hareketle çeviri önerisi sunmaktadır. İstatistiksel makine çevirisinin çalışma prensibine bakıldığında;

...önce çift dilli derlemlerin birbirleri ile hizalanması(alignment) daha sonra da girdi sözcüklerinin derlemlerdeki sözcükler ile eşleşme frekanslarının bulunup erek dildeki en olası eşdeğerliklerinin ortaya çıkarılması 'decoding' yani şifrelerinin çözülmesi işlemi, erek dilin sözcük frekanslarını sağlayan tek dilli bir derlem olarak adlandırılabilen bir 'dil modeli' kullanarak en yaygın sözcük dizilimlerine göre çıktıların yeniden düzenlenmesi ve son olarak da erek dilde çıktının üretilmesi gibi basamakları içermektedir (Korkmaz, 2019, s. 161).

Makine çevirisi alanında gelinen son nokta ise yapay zekanın çeviri sürecine dahil edilmesi, bir başka ifadeyle nöral makine çevirilerine geçilmesidir. İnsan öğrenmesi mantığına dayanan bu sistem sayesinde cümleler daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınmakta, böylece insan çevirisine yakın, daha akıcı çeviriler elde edilmektedir.

Makine çevirilerinin geliştirilme fikrinin ilk ortaya çıktığı dönemlerde, temel erek insan faktörü olmadan anlık çeviri elde etmekte. Ancak yürütülen çalışmalar neticesinde, dilin sosyal ortamda kullanımı, parakültür, diakültür ve idio kültür şeklinde harsların çeşitlilik göstermesi (Vermeer, 1996, aktaran Yazıcı, 2020), konuşmanın ve yazmanın söylem boyutu gibi değişkenler nedeniyle insan öznesinden bağımsız çeviri ediminin gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmış ve bunun üzerine makine çevirilerinin insan çabasını en aza indirgeyecek şekilde geliştirilmesine önem verilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada, birinci başlık altında dört adet makine çevirisi programının (Google çeviri, Yandex çeviri, Microsoft Bing, Reverso.net) özelliklerinden bahsedilmiş ve ikinci kısımda ise bunların farklı metin türü kesitleri karşısındaki başarıları değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışma bağlamında veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesine ve internet yoluyla nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Örneklem yöntemi olarak küme örnekleme başlığı altında iki aşamalı küme örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda teknik, edebiyat, günlük dil ve tıp kümeleri içerisinde basit rastgele örnekleme yöntemi uygulanarak Türkçe ya da

İngilizce cümleler belirlenmiştir. Bir başka deyişle çevirisi yapılmak istenen cümleler bahsi geçen kümeler içerisinde yer almak kaydıyla herhangi bir kriter olmaksızın seçilmiştir. Yani cümlelere yapısal ve sözcüksel manada, örneğin edilgen ya da etken yapılı mı, uzun mu kısa mı, kültürel öğeleri içeriyor mu, zorluk derecesi nasıl şeklinde herhangi bir sınırlama getirilmemekle birlikte cümlelerin alındığı kaynaklar da küme başlıklarını temsiliyetlerinin dışında herhangi ayrı bir seçim kriterine sahip değildir. Daha sonra belirlenen cümleler, kaynağındaki haliyle herhangi bir ön biçimleme (pre-editing) yapılmaksızın MÇ programlarına çevirttirilmiştir. İlgili eylem sonunda elde edilen ham çeviri çıktıları betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Benzer konu altındaki çalışmalara bakıldığında çalışmaların genellikle bahsi geçen programları kendi içinde değerlendirdikleri ya da tek bir çeviri alanı üzerinden değerlendirdikleri, örneğin MÇ programlarının edebiyat çevirisi performansları vb., görülmektedir. Bu çalışmada ise farklı MÇ programlarının aynı türdeki girdilere karşı verdikleri tepkiler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın yöntemi gerekçelendirilecek olursa; günümüzde MÇ programları dil bilen ya da bilmeyen çoğu kişi tarafından sıkça kullanılmaktadır. Bu çalışmada asıl erek dil bilmeyen kitleye MÇ programlarının güncel performansları hakkında bir durum sunmaktır. Dil bilmeyen ve çeviri alanında çalışmayan kişilerin MÇ aracı kullanımındaki genel eğilimlerinin “ön biçimleme yapmaksızın bir metni MÇ programına çevirttirmeleri ve program tarafından sunulan ham çeviri çıktısını dil bilmemeleri nedeniyle kaynak metinle karşılaştırmadan kullanmaları” öngörüsünden hareketle örneklem seçiminde bahsi geçen yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda ilgili öngörünün doğruluğu “Türkiye’de vatandaşlar MÇ programlarını ne sıklıkla kullanıyorlar, MÇ programı kullanma edinçleri hangi düzeydedir, en çok hangi durumlarda ihtiyaç duyuyorlar...vb.” şeklindeki sorular çerçevesinde desenlenecek ve karma yöntem araştırmalarının kullanılacağı bir başka çalışma ile test edilecektir. Alan literatürü tarandığında çeviri teknolojileri ya da özelde makine çevirileri konusunda çokça çalışmanın olduğu görülmektedir. Bu çalışmada en temelde MÇ programlarının çeviri performansları üzerine bir betimsel analiz gerçekleştirilmesi, diğer bir ifadeyle uygulamanın ön planda olması nedeniyle alan literatüründe yer alan kaynaklara çok fazla ihtiyaç duyulmamış, kaynakçada verilen araştırmalardan muhtelif noktalarda faydalanmak yeterli görülmüştür.

1. MAKİNE ÇEVİRİSİ PROGRAMLARI VE ÖZELLİKLERİ

Uluslararası ilişkilerin gelişmesi, iş hacimlerinin artması ve toplumların muhtelif sebeplerle, örneğin savaşlar, sağlık hizmeti arayışı, nitelikli eğitim alma, daha iyi yaşam şartlarına sahip olma, iş arayışı gibi nedenlerle sürekli yer değiştirmeleri hızlı çevirilere olan ihtiyacı artırmıştır. Bu nedenle geliştiriciler tarafından bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çeviri programları tasarlanmıştır ve geliştirilmeye devam etmektedir. Bu çalışmada bahsi geçen programlardan geniş kitleye hizmet sunan ve en yaygın kullanılan dört program ele alınmıştır.

1.1 Google Çeviri

Google çevirinin günümüzde en çok bilinen ve en yaygın olarak kullanılan makine çevirisi programı olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Zira sahip olduğu birtakım özelliklerle gerek tutarlı çeviriler sunması gerekse farklı çeviri biçimlerine fırsat sunması kendisine olan rağbeti

artırmaktadır. Nisan 2006 yılında Arapça-İngilizce dilleri arasında çeviri hizmeti vermeye başlayan program, 2009 yılında dil repertuarına Türkçeyi de eklemiştir. Google'ın aralarında çeviri sunduğu güncel dil listesine bakıldığında 133 dilde hizmet verdiği görülmektedir¹. İlk çıktığı dönemlerdeki çalışma prensibi istatistiksel makine çevirisi yöntemine dayanan Google çeviri, 2016 yılı itibariyle nöral makine çevirisi yöntemine geçtiğini duyurmuştur. Yöntemler açısından incelendiğinde Google çeviri; klavyeyle metin girişi yapılarak, görüntüden metin okuyarak, parmakla harfleri çizerek çeviriler elde etme şansı sunmaktadır. Bununla birlikte Google çeviri sayesinde iki dilli sohbetler gerçekleştirilebilmekte, çevrimdışı çeviri hizmeti alınabilmekte ve ses tanıma teknolojisi sayesinde farklı dilde konuşulanlar metne dökülerek gerçek zamanlı çeviriler elde edilebilmektedir. Ancak bu özelliklerin hepsi çeviri yapılan tüm diller için geçerli değildir. Bahsi geçen özellikler yaygın bazı diller açısından ele alındığında şu tablo ortaya çıkmaktadır²:

Diller	Klavyeyle giriş	Yazarak giriş	Konuşarak giriş	Fotoğraf çekerek giriş	Mobil kamerayla anlık çeviri	Çevrimdışı çeviri	Ses tanıma
Almanca	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Arapça	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x
Çince	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fransızca	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Hintçe	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İngilizce	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İspanyolca	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İtalyanca	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Japonca	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x
Portekizce	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rusça	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Türkçe	✓	✓	✓	✓	✓	✓	x
Yunanca	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

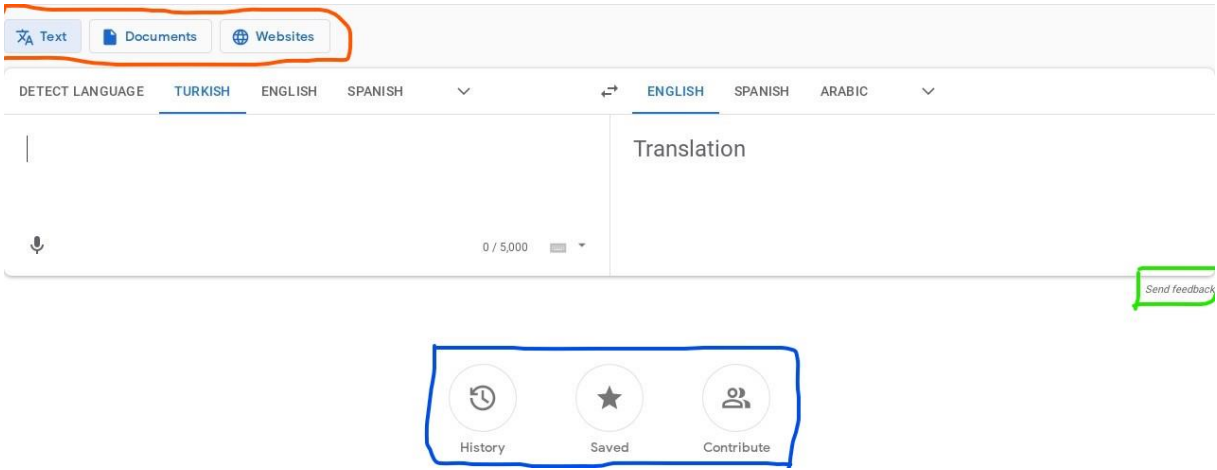
Tablo 1: Google çevirinin farklı diller için sunmuş olduğu özellikler³

Görsel 1'de yer alan masaüstü çeviri ana sayfası incelendiğinde; kırmızı ile işaretli alanda temel kaynak girdi kısımları yer almaktadır. Kullanıcılar bu alanda yapacakları tercihe bağlı olarak doğrudan metin girdisi yapabilecekleri gibi, dokümanlar kısmını seçerek ".docx, .pdf, .pptx ya da .xlsx" uzantılı dosyalarını yükleyebilmekte veya web siteleri kısmını seçerek çevirtmek istedikleri herhangi bir web sitesinin linkini ilgili alana kopyalayıp yapıştırarak çeviriler elde edebilmektedirler. Mavi ile işaretli alanda ise kullanıcıların çeviri geçmişleri, kaydettikleri çeviriler ve çevirilere katkı sunabilecekleri sekmeler yer almaktadır. Bununla birlikte kullanıcılar yeşil ile işaretli alanı kullanarak çeviri çıktılarını geri dönüt verme şansına da sahiptirler.

¹ Mayıs, 2022 verisi (bkz. <https://translate.Google.com/>)

²Google Çeviri. (2022, Nisan 30). Google çevirinin farklı diller için sunmuş olduğu özellikler. <https://translate.Google.com/about/languages/>

³ Bu tabloda yer alan bilgiler Nisan 2022 tarihli verilere dayanmaktadır. Eylül 2022 tarihli yeni bir araştırma neticesinde elde edilen verilere göre, Arapça, Japonca ve Türkçe dilleri için ses tanıma özelliği getirilmiştir.

Görsel 1: Google çeviri masaüstü ana sayfası

1.2 Yandex Çeviri

Google çeviri ile bazı noktalarda benzer özelliklere sahip olan Yandex çeviri 2011 yılında hizmet vermeye başlamıştır ve hem masaüstü aracı hem de mobil uygulama şeklinde hizmet vermektedir. İstatiksel makine çevirisi ve nöral makine çevirisini birlikte kullanan program, bugün 100 dilde çeviri hizmeti sunmaktadır. Programın masaüstü aracı incelendiğinde, doğrudan metin oluşturulabilmekle birlikte, belge ve görsel yükleme, web sitelerinin linkini yapıştırma, sesli metin girdisi yapma ve sanal klavyeyle metin oluşturma şeklinde kaynak metin girdilerine imkân sağlamaktadır. Programın mobil uygulaması ise bu özelliklere ek olarak (belge yükleme özelliği hariç) telefon kamerasıyla anlık çeviri hizmeti sunma, anlık diyalog çevirisi yapma ve çevrimdışı çeviri yapma gibi kolaylıklar sağlamaktadır.

1.3 Microsoft Bing Çeviri ve Microsoft (MS) Tercüman

En yaygın kullanılan çeviri programlarından birisi olan ve Microsoft Tercüman(Microsoft Translator) desteğiyle çalışan MS Bing Çeviri, girilen metinleri anlık olarak yüzü aşkın dil ve lehçeye çevirmektedir. Bununla birlikte programa destek sağlayan MS Tercüman ise mobil uygulamada sesli metin girdisi, görselden çeviri, çevrimdışı çeviri gibi özelliklere sahiptir. Çevrilen metinleri anadilde sesletim özelliğine sahip olan program aynı zamanda farklı dilleri konuşan maksimum 250 kişinin kendi cihazlarını kullanarak ana dillerinde anlık iletişim kurabilmelerine imkân sağlamaktadır. Burada bahsi geçen özelliklerin bazıları masaüstü aracında yer alırken, bazıları da sadece MS Tercüman mobil uygulamasında çalışmaktadır. MS Bing ve MS Tercüman'ın yaygın olan diller için sunduğu özellikler aşağıdaki tabloda görülmektedir⁴:

Diller	Doğrudan metin girdisi	Konuşma ile metin girdisi	Çok araçlı konuşma	Görselden çeviri	Çevrimdışı hizmet	Metinden konuşma üretimi
Almanca	✓	✓	✓	✓	✓	✓

⁴ MS Bing ve MS Tercüman. (2022, Nisan 30). MS Bing ve MS Tercüman mobil uygulamasının yaygın kullanılan diller için sundukları özellikler. <https://www.bing.com/translator?to=tr&setlang=tr> & <https://www.microsoft.com/en-us/translator/languages/>

Arapça	✓	✓	✓	X	✓	✓
Çince (Geleneksel)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fransızca	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Hintçe	✓	✓	✓	X	✓	✓
İngilizce	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İspanyolca	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İtalyanca	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Japonca	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portekizce (Brezilya)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portekizce (Portekiz)	✓	✓	✓	X	X	✓
Rusça	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Türkçe	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Yunanca	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Tablo 2: MS Bing ve MS Tercüman'ın yaygın kullanılan diller için sunmuş oldukları özellikler

1.4 Reverso.net

Yapay zekâ ile masaüstü ve mobil uygulama deneyimi sunan araçlardan birisi de Reverso.net'tir⁵. Nöral makine çevirisi yöntemini kullanan program çeviri hizmeti sunmasının yanı sıra ayrıca kelimelerin bağlamının, eş anlamlarının sunulduğu bir sözlük, cümlelerin dilbilgisi kontrolünü yapan ve fiil çekimlerini gösteren bir araç olarak da kullanılabilir. Bu noktada dilbilgisi kontrolü özelliğine parantez açmakta fayda vardır. Zira örnek cümleler üzerinden yapılan dilbilgisi kontrollerinde, bu özelliğin tam anlamıyla istenen sonuçları veremediği, basit hataları dahi göremediği tespit edilmiştir. Örneğin aşağıda yer alan cümleler bu özellik aracılığıyla kontrol edildiğinde "no mistakes detected!" şeklinde yanıt alınmaktadır:

The dishes washed by servants. (Özne yüklem uyumsuzluğu ve çatı hatası)

The boy **which** stole money was caught by police. (Sıfat cümlecığı hatası)

I didn't know where **should** I go. (indirect question/dolaylı soru hatası)

Reverso.net'in masaüstü versiyonu ve mobil uygulamada sunduğu özellikler farklılık göstermektedir. Bu bağlamda masaüstü versiyonunda kullanıcılar doğrudan metin girdisi yapabilmekte, Çince gibi görsel alfabeyle sahip diller için sanal klavyeyi kullanabilmekte ya da doğrudan belge yüklemesi gerçekleştirebilmektedirler. Programın önemli bir özelliği yüklenen belgelerin biçiminde ve türünde değişiklik yapmadan, bir başka ifadeyle ppt şeklinde yüklenen belgeyi ppt olarak çevirmesidir. Programın kaynak metin girdisi noktasında diğer çeviri programlarından eksik yanı sıra masaüstü versiyonunda sesli metin girdisinin bulunmamasıdır. Programın mobil uygulamasına bakıldığında, uygulama yazarak ve sesli metin girdisi imkân sunmaktadır. Bununla birlikte fotoğraftan içe aktarma ya da fotoğraf çekerek kaynak metin girdisi oluşturmak da bu uygulama ile mümkündür. Uygulamanın bir başka önemli özelliği ise çevirinin haricinde bir dil öğrenme aracı olarak kullanılabilir olmasıdır.

⁵ Reverso.net. (2022, Mayıs 1). Reverso.net masaüstü ana sayfası. <https://www.Reverso.net/text-translation>

2. MAKİNE ÇEVİRİSİ PROGRAMLARININ FARKLI METİN TÜRÜ KESİTLERİ İÇİN ÇEVİRİ ÖNERİLERİ

Bildirilişimin en temel aracı olan dil çok boyutlu bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle dil kullanımı, ülkelere, toplumlara, bireylere, dilin kullanıldığı ortamlara, yazılı ya da sözlü oluşuna göre farklılıklar göstermektedir. Bu durum ise çeviri bağlamında birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda bu kısımda günlük dil, edebî dil, teknik dil gibi farklı dil kullanımları karşısında önceki bölümde bahsi geçen MÇ programlarının nasıl sonuçlar verdikleri mercek altına alınmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre çevirileri yapılmak üzere İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce dil çiftinde farklı alanlardan rastgele örnek cümleler alınmış ve herhangi bir ön biçimleme(pre-edit) yapılmadan MÇ araçlarına çevirisi yaptırılmıştır.

2.1 Teknik Çeviri

Araçlar	KM 1: To prevent harming your appliance do not use extension cords that supply insufficient current⁶.
Google	Cihazınıza zarar vermemek için yetersiz akım sağlayan uzatma kabloları kullanmayınız.
Yandex	Cihazın yetersiz akım sağlayan uzatma kabloları kullanmayın zarar vermesini önlemek için.
MS Bing	Cihazınıza zarar gelmesini önlemek için, yetersiz akım sağlayan uzatma kabloları kullanmayın.
Reverso	Cihaza zarar gelmesini önlemek için yeterli akım sağlayamayacak uzatma kabloları kullanmayın.

Tablo 3: Çeviri 1

Araçlar	KM 2: Stand the iron on its heel and plug into the mains supply while the thermostat adjustment button is min position and switch on.⁷
Google	Ütüyü topuğu üzerinde tutun ve termostat ayar düğmesi min konumundayken elektrik fişini prize takın ve açın.
Yandex	Ütüyü topuğunun üzerinde tutun ve termostat ayar düğmesi minimum konumdayken şebeke beslemesine takın ve açın.
MS Bing	Ütüyü topuğunun üzerinde tutun ve termostat ayar düğmesi minimum konumdayken şebeke beslemesine takın ve açın.
Reverso	Termostatı ayarlama düğmesi MIN konumundayken ve açık konumdayken ütüyü arka kısmı üzerinde bekleyip ana güç kaynağına takın.

Tablo 4: Çeviri 2

Programların teknik çeviri türüne ait İngilizce-Türkçe yönündeki çeviri önerileri ele alındığında; Çeviri 1 kısmında biçim ve işlev noktasında en uygun çeviri Google tarafından gerçekleştirilmiştir. Örneğin, çeviride yer alan “cihazINIZA” ve “kullanmayınIZ” kısmı Türkçe kullanma kılavuzlarında yer alan nezaket belirten ikinci çoğul şahıs (siz) emir kipine uygun bir şekilde çevrilmiştir. Bununla birlikte yine kullanma kılavuzlarının cümle biçimine uygun olan, kısa, öz ve kolay anlaşılabilir cümle tercihi sunulmuştur. Birbirlerine yakın çeviri önerileri sunan MS Bing ve Reverso’nun çevirileri ele alındığında; kullanma kılavuzlarının biçim ve cümle biçimine daha yakın çeviri MS Bing tarafından gerçekleştirilmiştir. KM 1 özelinde Yandex çeviri biçim, biçim ve semantik manada Toury’nin dizge normları çerçevesinde yeterli çeviri-kabul edilebilir çeviri dikotomisinde kabul edilebilir çeviriyi sağlayamamıştır. Çeviri 2 kısmında yer alan çıktılar

⁶ Arzum Listo Buharlı Ütü kullanma kılavuzu

⁷ Arzum Listo Buharlı Ütü kullanma kılavuzu

ele alındığında, amaca uygun en yakın çeviri Google tarafından gerçekleştirilmiştir. Yandex çeviri ve MS Bing birebir aynı sonuçları verirken, Reverso'nun çevirisinde öge dizilişinde hatalar bulunmakla birlikte, semantik manada kafa karışıklığına neden olabilecek bir çeviri ortaya çıkmıştır. KM 2 bağlamında programlar genel manada değerlendirildiğinde Google, Yandex ve MS Bing amaca ve işleve daha uygun, son biçimleme esnasında çevirmenin iş yükünü hafifletecek çeviriler sunarken, Reverso'nun çeviri önerisinde son biçimleme yerine doğrudan kaynak metinden çeviri yapılması daha kolay olacaktır.

Araçlar	KM 3: Termostat ayar düğmesini ütülemek istediğiniz eşyanın kumaşına göre ayarlayınız. ⁸
Google	Adjust the thermostat adjustment button according to the fabric of the item you want to iron.
Yandex	Adjust the thermostat adjustment knob according to the fabric of the item you want to iron.
MS Bing	Adjust the thermostat adjustment knob according to the fabric of the item you want to iron.
Reverso	Adjust the thermostat adjustment knob according to the fabric of the item you want to iron.

Tablo 5: Çeviri 3

Araçlar	KM 4: Ütünüzün fişini prizden çıkarınız ve iyice soğuyana kadar bekleyiniz. ⁹
Google	Unplug your iron from the socket and wait until it cools down.
Yandex	Unplug your iron from the outlet and wait until it cools down well.
MS Bing	Unplug your iron from the outlet and wait until it has cooled down well.
Reverso	Unplug your iron and wait until it has cooled down properly.

Tablo 6: Çeviri 4

Programların Türkçe-İngilizce yönündeki çevirileri incelendiğinde, hepsinin de yeterli çeviriler sundukları görülmektedir. Teknik çeviri alanında programların genel durumu değerlendirildiğinde; hemen hepsinin başarılı çeviriler sundukları söylenebilir. Bunun temel nedenleri olarak, teknik metinlerin anlamlarının net olması, cümle yapılarının kısa olması, kelimelerin birinci ve terim anlamlarıyla kullanılmaları sıralanabilir.

2.2 Edebî Çeviri

Araçlar	KM 5: Gelin mutfığa koştu, büyükçe bir bakır sahanla az önce kaynanasının çiğ köfte yoğururken yapışmasın diye elini batıracağı su bulunan kabı aldı, masaya döndü. Kaynana hamarat hamarat sıkımladığı çiğ köfteleri bakır kaba diziyordu. (Kemal, 2008, s. 201).
Google	The bride rushed to the kitchen, took a large copper dish and a bowl of water that her mother-in-law had just dipped her hand into while kneading raw meatballs so that it wouldn't stick, and returned to the table. His mother-in-law was arranging the raw meatballs in a copper bowl.
Yandex	The bride ran to the kitchen, took the container with water in which her mother-in-law had just dipped her hand so that it would not stick when kneading raw meatballs with a large copper plate, and returned to the table. In-law hamarat hamarat was sorting the raw meatballs that he squeezed into a copper container.
MS Bing	The bride ran to the kitchen, took a large copper shelf and the container with water that your mother-in-law had just dipped her hand in so that it wouldn't stick to while kneading raw meatballs, and returned to the table. Mother-in-law hamarat hamarat was lining up the raw meatballs she squeezed into a copper container.
Reverso	The bride ran into the kitchen, with a large copper field, she just took the container with water that her

⁸ Arzum Listo Buharlı Ütü kullanma kılavuzu

⁹ Arzum Listo Buharlı Ütü kullanma kılavuzu

	mother-in-law had dipped her hand so that it wouldn't stick while kneading raw meatballs, and turned to the table. He was stacking raw meat balls in a copper bowl, which he'd been squeezing hamarat into the mother-in-law.
--	---

Tablo 7: Çeviri 5

Araçlar	KM 6: Üç gün sonra, Ayşe teyzemle Müjgan da bize katılmış olarak sürü sepet İstanbul'a dönüyorduk. Havadisi oğlunun bir mektubuyla öğrenen Besime teyzem ile Necmiye bizi, Galata rıhtımında karşılamaya koşmuşlardı (Güntekin, 2000, s. 39).
Google	Three days later, we were returning to Istanbul with lots of baskets, with my aunt Ayşe and Müjgan joining us. Aunt Besime and Necmiye, who learned about the news with a letter from her son, rushed to meet us at the Galata dock.
Yandex	Three days later, Aunt Ayşe and Müjgan joined us and we were returning to Istanbul with a lot of baskets. My aunt Besime and Necmiye, who found out about the weather with a letter from her son, ran to meet us at the Galata dock.
MS Bing	Three days later, with my aunt Ayşe and Müjgan joined us, we were returning to Istanbul in a flock basket. My aunt Besime and Necmiye, who learned about the airport with a letter from her son, rushed to meet us at the Galata quay.
Reverso	Three days later, my aunt Ayşe and Müjgan joined us and we were returning to Istanbul with a pack of baskets. My Aunt Besime and Necmiye, who learned the news with a letter from her son, ran to meet us at the Galata pier.

Tablo 8: Çeviri 6

Programların Türkçe-İngilizce yönündeki çevirileri ele alındığında çeviri 5'te diğer MÇ araçlarına nispeten Google çeviri daha kabul edilebilir bir çıktı sunmuştur. MÇ araçları bu çeviri bağlamında genel olarak değerlendirilecek olursa, kültürel öğelerin çevirisinde ve dilin cinsiyet bağımlı öğelerinde çeviri hataları olduğu görülmektedir. Yazın ürünleri muhtevasında bir toplumun sahip olduğu ekinsel, sosyal özellikleri taşımakta, o toplum hakkında bilgi vermektedir. Örneğin, KM 5'te Türk toplumuna ait olan çiğ köfte, bakır sahanlar, kaplar yer almaktadır. Dolayısıyla çevirilerinde de bunların gözetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çevirilere bakıldığında bakır sahan için "copper bowl, copper container, copper shelf, copper field" gibi kavramlar kullanılmış. Programlar bu kavramları seçerken her ne kadar nöral desteğe sahip olsalar da insan şeklinde karar alma ve yorumlama yetisinden yoksun kalmışlar ve rastgele tercihlerde bulunmuşlardır. Oysa burada akılda tutulması gereken şey, eski Türk mutfaklarında bakır tabakların kullanıldığı ve bunların hangi şekillerde olduklarının hatırlanmasıdır. Buradan hareketle bu tabağı görsel olarak zihinde canlandırarak en iyi kelime bulunmaya çalışılmalıdır. Bu noktada bulunan kelimenin gerçekten çevirmenin zihninde canlandığı şeyi temsil edip etmediği noktasında Google görsellerden faydalanılabilir. Bu çeviri bağlamında bakılacak olursa; bakır kap için "copper plate" kavramı kullanılabilir. Nitekim bu sözcük Google görsellerde aratıldığında tam da eski Türk geleneğinde yer alan ve çevrilecek cümlede de geçen kavram ile aynı olduğu görülecektir. Programların bu çeviri özelinde karşılaştığı cinsiyet temelli sözcük sorununa değinilecek olursa; Google, Yandex ve Reverso programlarında hatalı çeviriler görülmektedir. Örneğin; Google çeviride "bride" dişil bir özne olmasına rağmen, ilerleyen cümlede "his mother-in-law" ifadesi yer almaktadır. Yandex ve Reverso'da ise "mother-in-law" u ifade eden öznelerde "she" yerine "he" kullanılmıştır. Bu çeviri özelinde programların karşılaştıkları bir başka sorun ise Türkçe 'de yaygın bir şekilde kullanılan ikileme ifadelerinin çevirilerde ya atlanması ya da

çevrilmeden aynı bırakılmasıdır. Keza bu noktada da yapay zekâ özelliğine sahip olan bu programlar “hamarat hamarat” ikilemesini İngilizce bir zarf sözcüğüyle karşılama kararını alamamışlardır.

Çeviri 6’ya bakıldığında Google’ın diğer programlara nispeten daha kabul edilebilir çeviri çıktısı sunmuştur. Programların bu çeviri özelinde karşılaştıkları benzer sorunlara bakılacak olursa; “sürü sepet” deyimini ve eski bir sözcük olan “havadis”in çevirisinde yanlışlar olduğu görülmektedir. Yandex ve MS Bing havadis sözcüğünü “hava” ile ilişkilendirerek “weather ya da airport” şeklinde çevirirken, bütün programlar “sürü sepet” deyimini doğrudan sözcüğü sözcüğüne aktarım stratejisi ile vermeye çalışmışlardır.

Araçlar	KM 7: The trees had been stripped by a recent wind of their white covering of the frost, and they seemed to lean toward each other, black and ominous, in the fading light (London, t.y., s. 5)
Google	Ağaçlar, kısa süre önce dondan beyaz örtülerini örten bir rüzgarla sıyrılmıştı ve solan ışıkta siyah ve uğursuz olarak birbirlerine doğru eğiliyor gibiydiler.
Yandex	Ağaçlar, donun beyaz örtüsünden yeni bir rüzgarla sıyrılmıştı ve solmakta olan ışıkta siyah ve uğursuz bir şekilde birbirlerine doğru eğiliyor gibiydiler.
MS Bing	Ağaçlar donun beyaz örtüsünün son rüzgarı tarafından soyulmuştu ve sönük ışıkta siyah ve uğursuz bir şekilde birbirlerine doğru eğilmiş gibiydiler.
Reverso	Ağaçlar buzun beyaz kapladığı son rüzgarla soyulmuştu ve birbirine doğru, siyah ve iğrenç göründüler.

Tablo 9: Çeviri 7

Araçlar	KM 8: Bond Street fascinated her; Bond Street early in the morning in the season; its flags flying; its shops; no splash; no glitter, one roll of tweed in the shop where her father had bought his suits for fifty years; a few pearls; salmon on an ice block (Woolf, 2012, s. 10).
Google	Bond Street onu büyüledi; Sezonda sabahın erken saatlerinde Bond Caddesi; bayrakları dalgalanıyor; mağazaları; sıçrama yok; babasının elli yıldır takım elbiselerini aldığı dükkânda sim yok, bir rulo tüvit; birkaç inci; bir buz bloğunda somon balığı.
Yandex	Bond Sokağı onu büyüledi; Bond Sokağı mevsiminde sabahın erken saatlerinde; bayrakları uçuyor; dükkanları; sıçrama yok; parlıltı yok, babasının elli yıldır takım elbiselerini aldığı dükkanda bir rulo tüvit; birkaç inci; bir buz bloğunda somon.
MS Bing	Bond Street onu büyüledi; Tahvil Caddesi sezonunda sabahın erken saatlerinde; bayrakları dalgalanıyor; dükkanları; sıçrama yok; parlıltı yok, babasının elli yıldır takım elbiselerini satın aldığı dükkanda bir rulo tüvit; birkaç inci; Bir buz bloğu üzerinde somon.
Reverso	Bond Street onu büyüledi; sezon sabahın erken saatlerinde Bond Street; bayrakları uçuyor; mağazaları; sıçrama yok; parlıltı yok, babasının ellişer yıldır giysilerini aldığı dükkanda bir rulo ince ayar, birkaç inci, bir buz bloğunda somon.

Tablo 10: Çeviri 8

Farklı edebiyat eserlerinden alınan 7. ve 8. İngilizce metin kesitlerinin çevirilerine bakıldığında, programların sözcüğü sözcüğüne aktarım yapma eğiliminde oldukları görülmektedir. Programlar sözdizimsel manada başarılı çıktılar üretebilmelerine karşın, sanatın temel gayelerinden birisi olan okuyucuyu sürükleme, etkileme gibi konularda aynı başarıyı sağlayamamaktadır.

Programlar edebî çeviri bağlamında genel olarak değerlendirilecek olursa; sözdizimsel manada başarılı olmalarına rağmen kültür bağımlı kavramların, deyimsel ifadelerin ve eski kullanıma sahip sözcüklerin çevirilerinde yetersiz kalmışlardır. Bununla birlikte özellikle İngilizce-

Türkçe yönündeki çevirilerde sanat üslubu noktasında ciddi eksiklikler gözlemlenmektedir. Bu noktada edebî çevirilerin hâlâ büyük oranda gerçek çevirmen öznesinin yorumuna, biçimine ve kararlarına bağlı olduğu söylenebilir.

2.3 Günlük dil ve deyim çevirisi

Araçlar	KM 9: Off the record, they are tying the knot this Monday.
Google	Kayıt dışı, bu Pazartesi düğümü atıyorlar.
Yandex	Kayıt dışı, bu Pazartesi düğümü bağlıyorlar.
MS Bing	Kayıt dışı, bu Pazartesi düğümü bağlıyorlar.
Reverso	Kayıt dışı, bu Pazartesi düğümü bağlıyorlar.

Tablo 11: Çeviri 9

Araçlar	KM 10: The ball is in your court to get the job done before the deadline. So, put the pedal to the metal.
Google	Son teslim tarihinden önce işi halletmek için top sizin sahanızda. Pedalı metale koyun.
Yandex	Son teslim tarihinden önce işi halletmek için top senin sahanında. Öyleyse pedalı metale bastır.
MS Bing	Top, son teslim tarihinden önce işi bitirmek için mahkemenizde. Yani, pedalı metale koyun.
Reverso	Son tarihten önce işi yapmak için top sahanın içinde. Bu nedenle, pedalı metal üzerine yerleştirin.

Tablo 12: Çeviri 10

Araçlar	KM 11: Onun adam satmakta üstüne yoktur.
Google	His man is not good at selling.
Yandex	He's good at selling people.
MS Bing	He is not above selling his man.
Reverso	He's good at selling men.

Tablo 13: Çeviri 11

Programların günlük dil ve deyimsele ifadelerin çeviri çıktıları ele alındığında, gerek İngilizce-Türkçe gerekse Türkçe-İngilizce yönünde genel eğilimleri sözcüğü sözcüğüne aktarım şeklindedir. Bunun arkasında yatan temel nedenin, henüz yapay zekanın, kelimelerin ve cümlelerin söylem ve ima boyutlarını çözümleyecek kadar gelişmiş olamamasıdır. Ki benzer durum bazen insanlar için de geçerli olmaktadır. Örneğin, bazen kişiler arasındaki diyaloglar herkesin anlayamaması üzerine kurulmaktadır. Böylece bahsi geçen konuşmanın içeriği sadece ilgili konuya ilişkin yaşanmışlığı bulunan kişiler tarafından anlaşılmaktadır. Bu noktada çeviri programları bağlam temelli değerlendirme yapabilmelerine karşın söylem çözümlemesi kısmında yetersiz kalmakta, bu nedenle böyle bir sorunla karşılaştıklarında sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisini benimsemektedirler.

2.4 Tıp Çevirisi

Araçlar	KM 12: Acute renal failure (ARF) is the rapid breakdown of renal (kidney) function that occurs when high levels of uremic toxins (waste products of the body metabolism) accumulate in the blood. ARF occurs when the kidneys are unable to excrete (discharge) daily load of toxins in the urine (Köktürk, 2015, s. 90).
Google	Akut böbrek yetmezliği (ARF), yüksek seviyelerde üremik toksinlerin (vücut metabolizmasının atık ürünleri) kanda biriktiğinde ortaya çıkan böbrek (böbrek) fonksiyonunun hızlı bozulmasıdır. ARF, böbrekler idrarda günlük toksin yükünü atamadığında (deşarj edemediğinde) oluşur.
Yandex	Akut böbrek yetmezliği (ARF), kanda yüksek düzeyde üremik toksinler (vücut metabolizmasının atık

	ürünleri) biriktiğinde ortaya çıkan böbrek (böbrek) fonksiyonunun hızlı bir şekilde bozulmasıdır. ARF, böbrekler idrardaki günlük toksin yükünü atamadığında (boşaltmadığında) ortaya çıkar.
MS Bing	Akut böbrek yetmezliği (ARF), kanda yüksek düzeyde üremik toksinler (vücut metabolizmasının atık ürünleri) biriktiğinde ortaya çıkan böbrek (böbrek) fonksiyonunun hızlı bir şekilde bozulmasıdır. ARF, böbrekler idrardaki günlük toksin yükünü salgılayamadığında (boşaltmadığında) ortaya çıkar.
Reverso	Akut böbrek yetmezliği (ARF), kanda yüksek üremik toksinler (vücut metabolizmasının atık ürünleri) biriktiğinde oluşan böbrek (böbrek) fonksiyonunun hızlı parçalanması işlevidir. ARF, böbrekler idrardaki toksinlerin günlük yükünü salıveremediğinde (tahliye) meydana gelir.

Tablo 14: Çeviri 12

Araçlar	KM 13: PARASİNUS, beyaz renkli, bir yüzü çentikli, kenarları düz, yuvarlak şekilli tabletlerdir. 30 tablet içeren blister ambalajlarda piyasaya verilmiştir.¹⁰
Google	PARASINUS are white, round-shaped tablets with a score on one side and smooth edges. It is marketed in blister packs containing 30 tablets.
Yandex	Paracinus are tablets of white color, notched on one side, smooth on the edges, round in shape. it is released in blister packs containing 30 tablets.
MS Bing	PARASINUS are tablets of round shape, white in color, with a notch on one face, flat edges. It is supplied to the market in blister packages containing 30 tablets.
Reverso	PARASINUS are white-colored, one-face-notched, flat-edge, round-shaped tablets. blisters containing 30 tablets are available in packaging.

Tablo 15: Çeviri 13

Uzmanlık alanı çevirilerinden birisi olan tıp çevirisi, doğrudan insan yaşamına dönük olduğu için önem arz etmektedir. Genel olarak bakıldığında Latince kökenli sözcükler, terminolojiler ve jargonlarla dolu ayrı bir dile sahiptir. KM 14 ve 15'in çevirilerine bakıldığında gerek İngilizce-Türkçe gerekse Türkçe-İngilizce yönünde özellikle Google, Yandex ve MS Bing'in amaç ve işleve uygun, kabul edilebilir çeviriler sundukları görülmektedir. Bununla birlikte Reverso her iki yönde de çevirilerde diğer programlara nispeten geliştirilmesi gereken çeviriler sunmuştur. Programların tıp çevirisi alanındaki genel durumları değerlendirildiğinde edebiyat alanı, günlük dil ve deyimsele ifadelerin çevirilerine nispeten daha nitelikli çeviriler sundukları söylenebilir. Bunun temel nedenlerine bakıldığında; tıp dilinde kelimelerin birinci anlamlarıyla kullanılması, çoğu tıp teriminin Türkçeye aktarılırken ödünç alma stratejisinin kullanılması ve cümlelerin öge dizilişlerinin kurallı cümle yapısı biçiminde olması nitelikli çevirilerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

SONUÇ

Teknolojik gelişmelerin etki ettiği alanlardan birisi de çeviri uygulamaları ve çevirmenlik mesleğidir. Çeviri-teknoloji ilişkisi içerisinde en çok gerçekleştirilmeye çalışılan şey çevirilerin makineler aracılığıyla, insan faktörü olmadan gerçekleştirilebilmesidir. Bu minval üzere özellikle ikinci dünya savaşı yıllarından itibaren çalışmalar yoğunlaştırılmış ve belli bir mesafe katedilmiştir. Ancak süreç içerisinde insan-bağımsız çevirinin mümkün olamayacağı anlaşılmış, buradan hareketle çeviri programları insan eylemini en aza indirecek şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda sırasıyla kural tabanlı, istatistiksel ve nöral makine çevirisi programları

¹⁰ Parasinus 500mg/30mg tablet prospektüsü

geliştirilmiştir. Bu çalışmada kısaca bu sistemlerin tanımları yapılmış, devamında çeviri alanında en çok kullanılan dört MÇ aracının, yani Google çeviri, Yandex çeviri, MS Bing ve Reverso.net'in özelliklerinden bahsedilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde bahsi geçen programların hem masaüstü hem de mobil uygulama şeklinde kullanılabilirlikleri, istatistiksel ve nöral MÇ yöntemlerine sahip oldukları, doğrudan yazım, fotoğraf çekme, sesli komut, belge yükleme şeklinde kaynak metin girdilerinin yapılabildiği, bazılarının mobil uygulamada çevrimdışı çeviri hizmeti sağladığı tespit edilmiştir. Çalışmanın büyük bir kısmı ise bahsi geçen MÇ programlarının farklı metin türü kesitlerini nasıl çevirdiklerinin tahliline ayrılmıştır. Bu bağlamda teknik, edebiyat, günlük dil ve deyimsele ifadeler ve tıp gibi alanlardan Türkçe ve İngilizce örnek cümleler derlenmiş ve bu programlara çevirileri yaptırılmıştır. Buna göre programların genel olarak teknik çeviri ve tıp çevirisinde kabul edilebilir, nitelikli çeviriler sundukları, buna karşın edebiyat, günlük dil ve deyimsele ifadelerin çevirisinde insan müdahalesine büyük oranda ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Kelimelerin temel anlamlarıyla kullanılması, cümlelerin kurallı yapıya sahip olması ve kısa olması, tıp dilindeki çoğu kelimenin ödünç alma stratejisiyle Türkçeye aktarılabilmesi programların teknik çeviri ve tıp çevirisi alanındaki başarılarının nedenleri olarak sıralanabilir. Buna karşın edebiyat alanında, uzun ve devrik cümle yapılarının bulunması, yazarın biçemi, ağdalı dil kullanımı, günlük dil ve deyimsele ifadelerin söylem boyutunun ağır basması, göndermelerin çok bulunması gibi nedenlerden dolayı MÇ programları teknik çeviri ve tıp çevirisindeki aynı başarıyı bu alanlarda yakalayamamaktadır. Çalışmadan elde edilen çıktıların kullanıcıların MÇ programı tercihlerinde ya da MÇ programlarından hangi alanlarda daha verimli bir şekilde faydalanabilecekleri konusunda yönlendirici etkiye sahip olabileceği öngörülmektedir. Çalışmada çeviri için belirlenen cümlelerin seçiminde iki aşamalı küme örnekleme yöntemi içerisinde rastgele örnekleme yönteminin tercih edilmesinin nedeni dil bilmeyen ya da çeviri alanında çalışmayan kişilerin genel eğilimlerinin “çeviriye ihtiyaç duyduklarında, çevirtmek istedikleri cümleleri herhangi bir ön biçimleme yapmadan MÇ programlarına çevirttirmeleri ve ham çeviri çıktısını kullanmaları” şeklinde olacağı öngörüsüdür. Bu öngörünün doğruluğu “Türkiye bağlamında vatandaşlar, örneğin akademisyenler, öğrenciler, sokaktaki insanlar, bilgisayar oyunu oynayanlar vb., MÇ programlarını ne sıklıkla kullanıyorlar, bu programları kullanma edinçleri hangi düzeydedir, en çok hangi durumlarda ve alanlarda MÇ programlarına ihtiyaç duyuyorlar... vb.” şeklinde sorular temelinde yapılacak ve karma yöntem araştırmalarının kullanılacağı bir başka çalışma ile test edilecektir.

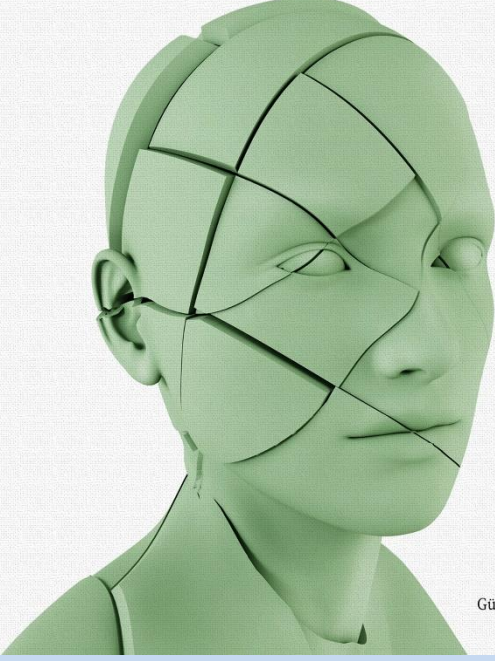
KAYNAKÇA

- Balkul, H. İ. (2015). *Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması: Müfredat Analizi ve Öğretim Elemanlarının Konuya İlişkin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Göktürk, A. (2016). *Çeviri: Dillerin dili*. Yapı Kredi Yayınları
- Güntekin, R. N. (2000). *Çalışkuşu*. İnkılap Kitapevi.
- Kemal, O. (2008). *Eskici ve oğulları*. Everest Yayınları.

- Kenny, D. (2018). Machine Translation. Piers Rowling, & Philip Wilson (Ed.), *The Routledge Handbook of Translation and Philosophy* içinde (s. 428-445). Routledge.
- Korkmaz, İ. (2019). Makine çevirisinin kısa tarihçesi. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(32), 155-166.
- Köktürk, Ş. (2015). *Uygulamalı çeviribilim*. Detay Yayıncılık.
- London, J. (t.y.). *1906 White fang*. Anonymous.
- Sadıkov, T., & Sarıgül , K. (2021). Makine çeviri yöntemleri ve makine çevirisinin bugünkü durumu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(1), 192-205.
- Woolf, V. (2012). *Mrs. Dalloway*. Alma Classics LTD.
- Yazıcı, M. (2020). İlk İngiliz mizah yazarı Geoffrey Chaucer ve tarihte Canterbury Masalları'nın ilk Türkçe çevirisi. *International Journal of Human Studies*, 3(5), 143-161.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

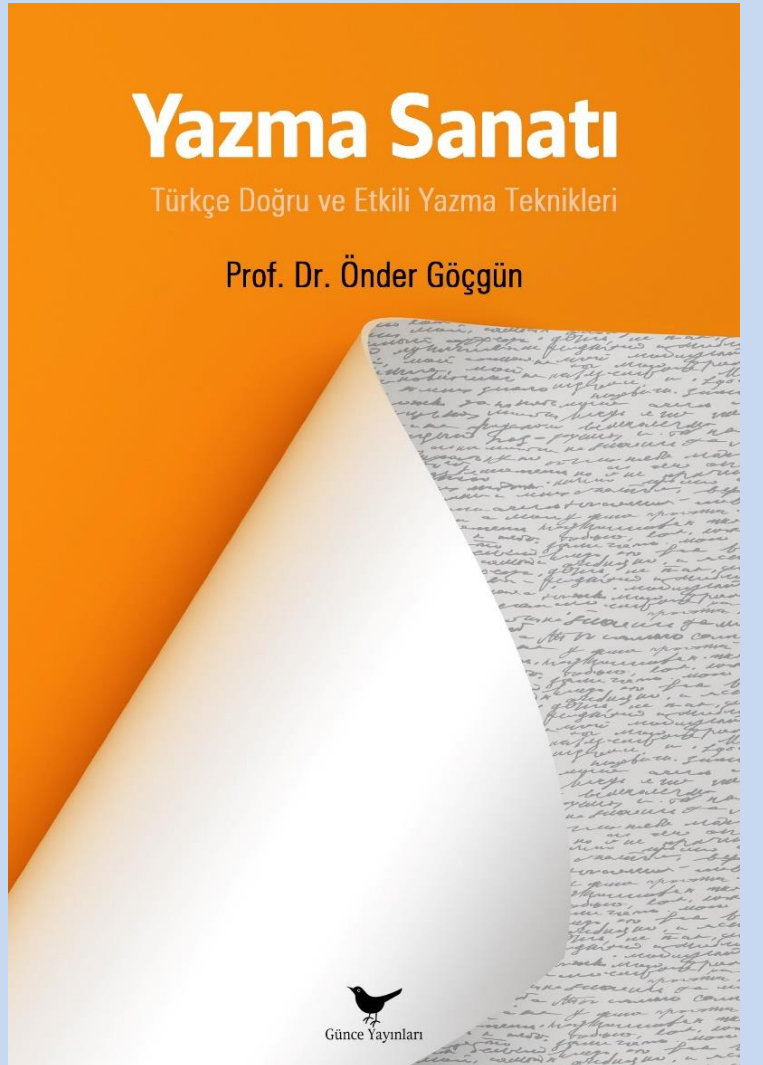

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

Türkiye'de Türk İşaret Dili Mahkeme Çevirmenliği Hizmeti Almış Sağır Bireylerin Aldıkları Çeviri Hizmetine Yönelik Görüşleri*

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR ŞEN BARTAN** - UFUK ÇELEBİOĞLU***
MESUT YAZICI**** - ERDEM ÖNAL*****

Öz

Bu çalışmada Türkiye'de Türk İşaret Dili (TİD) mahkeme çevirmenliği hizmeti almış Sağır bireylerin aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşlerinin elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 23 Sağır ile Türk İşaret Dili kullanılarak diyalogik iletişim yöntemiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de 7 şehirden 23 Sağır ile yapılan görüşmelerde, 2000-2022 yılları arasında %78,3'ünün 1-3 defa, %21,7'sinin 4-10 defa mahkemede çeviri hizmeti almış olduğu görülmektedir. Katılımcıların %39,1'inin mahkemede sunulan TİD çeviri hizmetini yeterli bulduğu, %26,1'inin yeterli bulmadığı ve %34,8'inin ise kısmen yeterli bulduğu görülmektedir. Ayrıca tarafsızlıkla ilgili sonuçlara bakıldığında katılımcıların %56,5'inin tercümanları mahkeme öncesinde tanıdığı; TİD çevirmeni ile duruşma konusu dışında iletişimde bulunduğu (%56,5); ve Sağır bireylerin (%21,7) mahkemede çevirmenden hukuki açıdan tavsiye veya yardım istediği görülmüştür.

Sonuç olarak mahkemede hizmet veren TİD çevirmenlerinin verdikleri çeviri hizmetine yönelik Sağır bireylerin değerlendirmeleri, beklentileri ve yaşadıkları sorunlarla ilgili önemli bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ışığında TİD çevirisi alanındaki eğitimlere yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Türk işaret dili, mahkeme çevirmenliği, sağır beklentileri, etik ilkeler, tarafsızlık

DEAF USERS' VIEWS OF THE INTERPRETING SERVICES OF SIGN LANGUAGE COURT INTERPRETING IN TÜRKİYE

Abstract

This study aims to collect Deaf users' views of the interpreting services of Turkish Sign Language (TID) court interpreting in Türkiye. For this purpose, online semi-structured interviews were conducted with 23 Deaf users by using dialogic communication method in TİD. Having interviewed with 23 Deaf users in 7 different provinces of Türkiye, it is seen that 78.3% of the respondents took interpreting services 1-3 times and 21.7% of them took this service 4-10 times

* Bu araştırma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır.

** Kırıkkale Ün. Fen Edebiyat Fak. İngilizce Müt. Terc. ABD ozgursen1@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7351-7858.

*** Ankara Ün. Türk İşaret Dili Terc. ve Sağır Çalışmaları YL, ufukcelebioglu@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6681-1442.

**** Ankara Ün. Türk İşaret Dili Terc. ve Sağır Çalışmaları YL, mesut.yazici@ankara.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2539-7433.

***** Ankara Ün. Türk İşaret Dili Terc. ve Sağır Çalışmaları YL, erdemonal22@gmail.com, Orcid:0000-0002-5041-6915.

during 2000-2022. Also, while 39.1% of the participants found interpreting services sufficient, 26.1% of them found it not sufficient, and 34.8% of them found it partly sufficient. Furthermore, having examined the findings on impartiality, 56,5% of the participants get acquainted with interpreters; communicate with the interpreter on topics not concerning proceedings (56,5%); and Deaf individuals demand personal thoughts related to jurisdiction in the proceedings (21,7%). As a result, the study gathered important data on Deaf users' evaluations, expectations and problems concerning the interpreting services of Turkish Sign Language (TİD) court interpreting. In the light of the data collected, this study has some implications on TİD interpreter training.

Keywords: Turkish sign language, court interpreting, deaf expectations, ethical standards, impartiality

GİRİŞ

Çalışmanın amacı Türkiye'de Türk İşaret Dili mahkeme çevirmenliği hizmeti almış Sağır bireylerin aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşlerinin elde edilmesi amaçlanmıştır. Bilindiği gibi devletin resmî dili veya dillerini yeterince bilmeyen kişilerin hukuk, sağlık, eğitim, emniyet ve sosyal güvence sistemi ile ilgili hizmetlerden yararlanmalarını sağlayacak sözlü çeviri ve benzeri hizmetler "toplum çevirmenliği" olarak adlandırılmaktadır (The Critical Link: Interpreters in the Community, 1997). Türkiye'de toplum çevirmenliği ve kurumsallaşması açısından sınırlı farkındalık olduğu bilinmektedir (Diriker, 2015; Tahir-Gürçağlar&Diriker, 2004, s. 74). Günümüzde bu sorunun hala devam ettiği görülmektedir (Duman, 2018; Ross, 2018). Ülkemizde Türk İşaret Dili çevirmenliği alanında eğitim veren bir önlisans/lisans bölümü mevcut değildir. Bilindiği kadarıyla lisansüstü eğitim veren iki anabilim dalı mevcuttur. 2018 yılında ilk kez Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İşaret Dili Tercümanlığı ve Sağır Çalışmaları Anabilim Dalı kurularak çevirmen yetiştirilmeye başlanmıştır ve bu alanda araştırmalar yapılmaktadır. İki yıllık tezli ve tezsiz yüksek lisans programı ikidilli bir eğitim vermektedir ve aday tercümanlarının (CODA, Sağır ve/veya yabancı dil olarak öğrenmiş) toplum çevirmenliği, eşzamanlı ve ardıl çeviri, çeviribilim vb. derslerle mesleki gelişimlerini sağlamaktadır. Ayrıca Hacettepe Üniversitesinde Türk İşaret Dili Çalışmaları ve Uygulamaları Tezsiz Yüksek Lisans Programı da aktif olarak lisansüstü eğitimi vermeye devam etmektedir.

Toplum Çevirmenliği alanındaki sorunlardan birisi de mahkeme çevirmenliğinin meslekleşmesi ve dolayısıyla da hizmet alıcıların farklı düzeylerde çeviri kalitesiyle karşılaşmalarıdır (Bajčić & Dobrić Basaneže, 2016). Söz gelimi Napier ve Haug (2016), tercümanlık mesleğindeki koşulları ve eğitim gereksinimlerini saptamak için Avrupa'da hukuk ortamlarında işaret dili çevirmenliğinin mevcut durumunu incelemiştir. Bulgular, Avrupa genelinde mahkemede işaret dili çevirmenliği hizmetinin nasıl gerçekleştiği konusunda standartların olmadığını ortaya koymaktadır. Meslekleşme konusunda yapılan birçok çalışma ülkemizde de bu bulguyu desteklemektedir (Conker, 2017; Yücel, 2018; Gökçe, 2018). Ayrıca Diriker (2011), çeviri hizmeti alanların beklentilerinin anlaşılmasının meslek için oldukça önemli olduğunu ve bu alandaki bulguların program geliştirme konusunda yol gösterici olduğunu vurgulamaktadır. Mahkemede görev alan TİD tercümanlarının verdikleri hizmete yönelik görüşlerinin ve

gereksinimlerinin de elde edilmesi yaşanan sorunların belirlenerek çözüm yollarının bulunması ve tercüman yetiştirmeye yönelik müfredata yön vermesi açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de Sağır bireylerin mahkemelerde hizmet veren Türk İşaret Dili tercümanlarından aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşlerini elde etmek ve aldıkları hizmetle ilgili olarak çeviri kalitesi ve etik değerler gibi tercümanlıkla ilgili değerlendirmeleri, beklentileri ve yaşadıkları sorunları derlemektir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Mahkeme çevirmenliği, *toplum çevirmenliği* genel başlığı altında gelişerek artık başlı başına bir meslek haline gelmiş vatandaşların mahkeme ortamlarındaki iletişim gereksinimini karşılamak üzere, genellikle ikili görüşme çevirisi esasına dayalı olarak, kimi zaman da andaş, ardıl ve fısıltı çevirileri olarak gerçekleştirilen bir sözlü çevirmenlik türüdür. Tercüman ve bilirkişi kavramları mahkeme çevirmenliğinde öne çıkan kavramlardır (Eryılmaz ve Demez, 2019).

Chang ve Araujo, (1975) mahkeme çevirmenleri arasında da şahitler için çeviri yapana şahit çevirmeni, avukatlar, şahitler ve hâkim arasında geçen konuşmaları savunma makamına çevirene duruşma çevirmeni, savunma ile avukatın iletişimini sağlayana ise savunma çevirmeni şeklinde nitelendirmeler olduğunu belirtmektedir. Özellikle Amerika ve Avustralya gibi çokuluslu demografik özelliğe sahip ülkelerde yabancı tanık, sanık ve davalı tarafların mahkeme nezdinde iletişim kurmasını çevirmenler sağlar. Bu çeviri hizmetinde çevirmenin hukuk diline ve usullerine hâkim olması gerekmektedir. Çoğunluklar hâkimin talebi uyarınca soru-cevap şeklinde, hâkim soru sorduğunda ardıl, sanık/müşteki yanıt verirken uzun-ardıl veya eşzamanlı çeviri türü uygulanır. Bu çeviri türleri uygulanırken Türkiye’de çoğunlukla yüz yüze, daha az sıklıkla SEGBİS (Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi) üzerinden, çok daha az sıklıkla telefonla çeviri yapılır. SEGBİS’te hâkim ve tercüman bir arada, Sağır kişi farklı bir lokasyondan, telefonla çeviride ise hâkim veya savcı ile Sağır birey bir arada, tercüman mekândan bağımsız olabilir.

Türkiye’de Türk İşaret Dili Çevirmen nitelikleri açısından bakıldığında Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) tarafından görevlendirilen yetkililer tarafından hazırlanan işaret dili tercüman yeterlilikleri vardır. Bu yeterlilikler kapsamında (2020) işaret dili çeviri alanı dörde ayrılmıştır: konferans, toplum, görsel-işitsel ve eğitim ve işaret dili toplum çevirmeninin iki yıl içinde en az 60 gün alanında hizmet vermesi ve yapılması planlanan performans sınavında belirtilen polis, mahkeme, spor, sosyal hizmet vb. toplum çevirmenliği alt alanlarından üçünde çeviri yapması gerekmektedir. Ancak bu yeterlilikler, sertifika programı ve sınavlar yürürlükte değildir; bir başka deyişle henüz hayata geçirilmemiştir.

Ayrıca MEB İşaret Dili Öğretici ve Tercüman Eğitimi Kurs Programı adı altında 2014’ten bu yana 210 saatlik (7 hafta x 30 saat) kurslar düzenlenmektedir. Bu kurslar her ne kadar işaret dilini yaygınlaştırmaya hizmet etmiş olsalar da dil yeterliliği, kuramsal ve uygulamalı çeviri eğitimi, meslek eğitimi vb. konularda Türk İşaret Dili tercümanı yetiştirme konusunda yetersiz olmasıyla eleştirilmiştir.

Ülkemizde Türk İşaret Dili çevirmenliği alanında eğitim veren bir önlisans/lisans bölümü mevcut değildir. Bilindiği kadarıyla lisansüstü eğitim veren iki anabilim dalı mevcuttur. 2018

yılında ilk kez Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İşaret Dili Tercümanlığı ve Sağır Çalışmaları Anabilim Dalı kurularak çevirmen yetiştirilmeye başlanmıştır ve bu alanda araştırmalar yapılmaktadır. İki yıllık tezli ve tezsiz yüksek lisans programı ikidilli bir eğitim vermektedir ve aday tercümanları (CODA, Sağır ve/veya yabancı dil olarak öğrenmiş) toplum çevirmenliği, eşzamanlı ve ardıl çeviri, çeviribilim vb. derslerle mesleki gelişimlerini sağlamaktadır. Bu programa girme koşulu Türkiye’de ve dünyada bir ilk olan Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı’ndan (TİDYes) en az 70 puan alması gerekmektedir. TİDYes 2019 yılında Türk İşaret Dili yeterliliğini ölçmek için hazırlanmış kişiye özel bilgisayar-temelli dil sınavıdır ve TÖMER (Ankara Üniversitesi) tarafından geliştirilmiştir. TİDYes 2019’dan bu yana çeşitli kamu kurumlarında TİD yeterliliği için kabul gören bir sınav olmuştur. Örneğin, TİD tercüman alım sınavlarında ASHB tarafından temel şart olarak 60 ve üzeri puan almış olma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca Hacettepe Üniversitesinde Türk İşaret Dili Çalışmaları ve Uygulamaları Tezsiz yüksek lisans programı da aktif olarak lisansüstü eğitim vermeye devam etmektedir. Tüm bunların yanı sıra bu iki bölümün dışında çeviribilim ve mütercim tercümanlık programlarında lisansüstü tezler üretilmekte ve araştırmalar yapılmaktadır.

Ancak hala birçok kamu ve özel kurum sadece beyana dayalı dil yeterliliği ya da MEB’in işaret dili kursunu bitirmiş olma şartı ile TİD tercümanı hizmeti vermektedir/almaktadır. Örneğin, birçok kamu kuruluşunda TİDYes dil yeterlilik şartı aranmamaktadır. Bu durum, çeviride en temel şart olan dil yeterliliği gerekliliğinin dahi yerine getirilmeden çeviri yapılmasıyla sonuçlanmakta ve dil hizmeti alan Sağır bireylerin mağduriyet yaşamalarıyla sonuçlanmaktadır. 2022 yılından itibaren mahkemelerde görev alacak TİD tercümanlarında TİDYes dil yeterlilik şartı aranmaktadır İlgili mevzuat aranan nitelikleri şöyle tanımlamaktadır:

“İşaret dili çevirmenliği için, işaret diline ilişkin diploma, ruhsatname ve sertifika gibi belgelere sahip olmak şartıyla işaret dili çevirmenliğini en az 5 yıl süreyle yaptığını ilgili meslek kuruluşundan alınacak belge ile belgelendirmek ve dil edinimi işaret dili olmayıp işaret dilini kurslardan öğrenerek çevirmen belgesi alanlar için Türk İşaret Dili Yeterliliği Sınavı (TİDYES)’den en az B2 düzeyinde (75 ve üzeri) puan almış olmak” (Bilirkişi Daire Başkanlığı Ek 2 Aranan Nitelikler, 2022, s.44).

Alanda yapılan toplum çevirmenliği ve/veya mahkeme çevirmenliği çalışmalarına bakıldığında (Conker 2017; Eryılmaz ve Demez, 2021;Gökçe 2018; Yücel, 2018; Şen Bartan, Aral, Karabulut, 2021), özellikle mahkeme çevirmenliğinde eğitim, dil becerileri, diğer meslekleşme koşulları açısından sorunlar olduğu kaydedilmektedir. Toplum çevirmenliğinin bir alt dalı olan mahkeme çevirmenliği meslekleşme açısından yetersiz bir alan olarak görülmektedir (Doğan, 2004; Esin Yücel, 2019). CMK’nın 202. Maddesine istinaden yargı dilinde meramını anlatacak kadar dil bilmeyen veya kısıtlı dil yetkinliği olanlarla engelli bireylerin mahkemede çeviri hizmeti almasına dayanan mahkeme çevirmenliğinde özellikle Türk İşaret Dili çevirisi alanında Türkiye’de lisans düzeyinde eğitimin olmaması, sadece yüksek lisans düzeyinde eğitimin son yıllarda Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi’nde açılmış olması, akreditasyon sorunu, mahkemeye çevirmen olarak başvuru sürecinde dil yeterliliğine ilişkin kısıtlı olanaklar nedeniyle dikkat edilmemesi gibi sebeplerle sorunlar görülmektedir. Nitekim Şen Bartan, Aral ve Karabulut’un çalışmasında (2021) 10 şehirde mahkemelerde Türk İşaret Dili çevirmenliği hizmeti veren 23

tercümandan elde edilen verilere bakıldığında, hiçbirinin üniversite düzeyinde işaret dili veya çeviri eğitimi almadığı, %78,3'ünün (n 18) hukuk veya hukuk sistemi bilgisine dair bir eğitim almadığı, %46,6'sının da (N 7) çeviriye dair bir eğitim almadığı görülmüştür. Tercümanların etik ilkelerle ilgili bilgi ve deneyimleri de yetersizlikler arasındadır. Örneğin, tarafsızlık ilkesi ile ilgili olarak tercümanların yarısından fazlası (%52) hem davalı hem davacı için hizmet verdiklerini ve birçoğu (%72) mahkemede tanıdığına hizmet verdiğini belirtmiştir. Tercümanların çoğu CODA olduklarını yani işaret dili yeterliliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Ancak görülmektedir ki işaret dili bilmek her dil çiftinde olduğu gibi çeviri edinci açısından yeterliliklerin tam olduğu anlamına gelmemektedir. Çevirmen değerlendirmesinde çevirmenin kuramsal yeterlilikleri, mesleki bilgisi, dil yeterliliği, etik ilkelerle ilgili bilgisi ve davranışa dönüştürme durumu, çevirmenin rolü vb. ölçütlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Alandaki bir diğer önemli çalışmada Yücel'in (2018) Türkiye'de mahkeme çevirmenliğinin görünürlüğünü ve rolünü araştırdığı çalışmadır. Buna göre profesyonelleşmeyle ilgili olarak İstanbul adliyesindeki listede yer alan tercümanların yaklaşık yarısının kendilerini tercüman veya avukat olarak tanımladığını, diğer yarısının ise mahkeme çevirmenliğinin ikincil bir meslek olduğu farklı bir meslek listelediğini göstermektedir.

Benzer şekilde, Pöllabauer'in (2004) göç ve iltica durumlarında yapılan çeviri kayıtlarını söylem çözümlemesi yaptığı çalışmasında, tercümanların "tarafsız" arabulucular gibi davranmadıklarını, bunun yerine konuşmayı özetledikleri veya açıkladıkları (paraphrase) ve gerekli olduğuna inandıklarında ve bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda görevlilerin beklentilerini karşılamaya çalıştıkları belirlenmiştir (Pöllabauer, 2004:s.175). Çeviri etiği çevirmenin hakları ve çevirmenin sahip olduğu sorumluluklar üzerinde durmaktadır. Solow (1981) "etik kuralların tercümanı koruduğunu ve izlenecek kılavuzlar ve standartlar sağlayarak kararlarının keyifliliğini azalttığını" belirtmektedir. Etik kurallar meslektaşının önemli bir parçasıdır ve çevirmenin çevirmen mesleğine özel gizlilik, tarafsızlık, doğruluk ve dürüstlük gibi etik ilkelerin farkında olup bu kurallara uygun hareket etmesi beklenmektedir (UNHCR Austria, 2017: 70).

Kaliforniya Mahkeme Tercümanları için Mesleki Standartlar ve Etik İlkeler (Professional Standards and Ethics for California Court Interpreters) (Judicial Council of California, 2013) işaret dili alanı için hazırlanmış bilinen bir belgedir. Bu kılavuz tercüman edincini ve etik kurallara uyup uymadığını ölçebilmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği (EULITA) hukuk alanında çalışan tercümanların mesleki standartlarının tanımlanması konusunda çalışmalar yapmaktadır (ISO/AWI 20228) (Bajčić&Dobrić Basaneže, 2016).

İşaret diline özgü mahkeme çevirmenliğine yönelik olarak iki belge öne çıkmaktadır. İlki Ulusal Sağır Derneği (National Association of the Deaf-NAD) diğeri ise Sağırılar için Tercümanlar Kaydı (Registry of Interpreters for the Deaf-RID) tarafından hazırlanan ilkelerdir. Kısa adı RID olan dernek yedi maddede etik kuralları özetlemektedir: gizlilik, meslektaşına (mesleki bilgi ve becerilere sahip olma), davranış (etik davranışlar), müşteriye saygı, iş arkadaşına saygı, iş uygulamaları (iş yerinde etik koşullar) ve kişisel gelişim.

Avusturalya İşaret Dili Tercümanları Derneği'nin (The Australian Sign Language Interpreters' Association-ASLIA) hazırlanmış olduğu ilkeler (2007) yukarıdaki maddelerle benzer

özellikler göstermektedir. Bu ilkeler mesleki hesap verebilirlik, mesleki yeti (competence) ayrımcılık yapmama, mesleki ilişkilerde doğruluk/bütünlük (integrity) ve etik iş uygulamaları olarak sıralanmaktadır.

Toplum tercümanları için yaygın zorunlu hizmet öncesi eğitimin yokluğunda etik kurallar çoğu ülke için genel davranış ve uygulama kurallarının belirlendiği tek tutarlı standart haline gelmiştir. Arslan'a (2017) göre çeviri faaliyetleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan çeviri davranışı, kültürler arası sorumluluklar gerektirir ve bunların sosyal yönleri açıkça fark edilebilir.

Türkiye'de Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik'e göre tercümanların etik değerleri şu şekilde belirlenmiştir;

"Yemin ve etik ilkeler MADDE 10 –

(1) Listeye ilk defa kabul edilenler ile listeden kendi isteği ile çıkarılıp yeniden kabul edilenlere komisyonca daha önce belirlenen ve ilân edilen gün veya günlerde Kanunun 64 üncü maddesinin beşinci fıkrası uyarınca yemin ettirilir.

(2) Tercümanlar görevlerini yaparken aşağıdaki etik ilkelere uygun davranmak zorundadırlar.

- a) Bağımsızlık.
- b) Tarafsızlık.
- c) Dürüst davranma ve doğruyu söyleme.
- ç) Görevini bizzat yerine getirme.
- d) Sır saklama.
- e) Temel yargulama ilkelerine uygun davranma"

Ayrıca ülkemizde mahkeme tercümanları "Görevimi tarafsız, adalete bağlı olarak yerine getireceğime, bilime uygun olarak, şerefim ve vicdanım temelinde gerçekleştireceğim" olarak yemin etmektedir.

Bu çalışmada tarafsızlık etik ilkesiyle ilgili sorular Sağır katılımcılara yöneltilerek etik konusunda beklentileri ve yaşadıkları sorunlara ilişkin cevaplar elde edilmiştir.

Çeviri hizmeti alan Sağırın gereksinimleri ve beklentileri işaret dilinde çeviri kalitesinin önemli bir parçasıdır. Çeviri hizmeti alan kişilerin yüksek kalitede çeviri beklentileri bulunmaktadır. Örneğin, Diriker'in (2011) elde ettiği bulgulara göre konferans çevirisi hizmeti alan katılımcılar en çok tercümanlardan kavramlara ve/veya konuya aşina olmasını ve anlamı aktarabilmesini beklemektedirler.

Kurz ve Pöchacker'e (1995) göre sözlü medya çevirilerinde sekiz farklı parametrenin önemli olduğu vurgulanmaktadır. 1) anlaşılabilirlik; (2) eşzamanlılık; (3) eksiksiz bilgi; (4) eksiksiz çeviri; (5) uygun yüz ifadeleri; (6) ölçünlü işaret; (7) zarafet; (8) kıyafet kuralları. Napier'e(2002) göre tercümanların kültürel normlara ve değerlere göre hedef kitlenin gerekliliklerini de göz önünde bulundurarak mesajın ne anlama geldiğini nasıl yorumlandığını en iyi şekilde iletmeleri gerekmektedir.

Mahkemede işaret dili çevirisiyle ilgili ölçütler de oldukça önemlidir. Örneğin, Maya de Wit ve Irma Sluis (2014, s.79) çeviri hizmeti alan Sağır bireylerin görüşlerini aldığı çalışmalarında Sağırın önem sırasına göre aşağıdaki ölçütlere değer verdiğini belirtmektedir:

Tercüman,

1. sadık biçimde (%100 çevirisi yapılmış) tercüme eder,
2. anlaşılır ve açık/akıcı/açık işaret kullanarak tercüme eder,
3. profesyonel bir tutuma sahiptir,
4. sözlü dile çeviri yapabilir,
5. işaret dilini/dilsel değişimleri/ el dışı hareketleri doğru biçimde kullanabilir,
6. yanlış iletişim kurulmadığını garanti eder,
7. mesleki gelişimini devam ettirir,
8. gizliliği devam ettirir,
9. çeviri görevinden sonra hizmet alanı değerlendirir,
10. esnektir,
11. kendini çeviri görevine hazırlar,
12. terminoloji ve bağlamla ilgili bilgi sahibidir,
13. Sağır toplumunun içindedir.

Ayrıca araştırmacıların çalışmalarında sorulan açık uçlu sorularda çeviri hizmeti alan Sağır bireylerin *güven* ve tercümanın *genel tutum/davranışının* en çok üzerinde durulan noktalar olduğunu belirttikleri görülmüştür.

TÜRKİYE'DE TÜRK İŞARET DİLİ

Dünya Sağlık Örgütü hesaplamalarına göre dünya nüfusunun yaklaşık olarak %15'ini engelliler oluşturmaktadır. Türkiye' de bazı kamu kurum ve kuruluşlarına herhangi bir sebepten dolayı başvurmuş engelli bireylerin verilerinin derlenmesi ile oluşan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yer alan 2020 yılı Ulusal Engelliler Veri Tabanına göre 2.511,950 birey kayıtlı olup bunun yaklaşık %10'unu işitme engelliler oluşturmaktadır.

Türk İşaret Dilinin (TİD) ülkemizde resmi olarak kabul edilmesi 1 Temmuz 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile gerçekleşmiştir. Aynı kanunun 15. Maddesinde "Türk Dil Kurumu Başkanlığı tarafından Türk işaret dili sistemi oluşturulur" ifadesi yer alarak işaret dili sisteminin oluşturulması görevi Türk Dil Kurumuna verilmiştir.

2006 yılında 26224 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi ile Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" Sağır bireylere çeviri hizmeti verecek personelle ilgili hususları düzenlemiştir. (Conker, 2015).

5378 sayılı kanunu takiben konuyla ilgili çıkarılan bir diğer yönetmelik de 26139 sayılı resmi gazetede yayımlanan "Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik"tir. Söz konusu yönetmelikte işaret dili tercümanlarının görevleri tanımlanmıştır (Conker, 2015). Buna göre Türk işaret dili tercümanı:

'İşitme özürlü, dil ve konuşma bozukluğu olan bireylerin eğitim, iş, sağlık, eğlence, çalışma, sosyal hayata katılım, hukuki durumlar veya buna benzer hallerde çevreleri ile iletişimine yardımcı olan ve yeterliliği onaylanmış kişiyi ifade eder (T.C. Resmi Gazetede 2006).

Aynı yönetmelikle Türk İşaret Dili sisteminin oluşturulması ve çeviri hizmetleri de dahil olmak üzere ilgili tüm çalışmaların iş birliği içerisinde yürütülmesini amaçlayan TİD Bilim ve Onay Kurulu (TİDBO) kurulmuştur. Yönetmeliğin 7.maddesinde kurulda hangi kurum ve kuruluşların temsilcilerinin bulunacağı belirtilmiştir. Buna göre TİDBO'da Türk İşaret Dili ve Dilbilimi konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip ve TDK tarafından belirlenen akademisyenler ile TDK, ÖZİ, MEB, SHÇEK ve en çok üyeye sahip işitme engelliler federasyonundan temsilciler bulunacaktır. Yönetmeliğin 11. Maddesine göre kurul 3 ayda bir toplanmaktadır. Uluslararası alanyazında işaret dili ve toplum çevirmenliği hizmetlerinin gelişimi için ilgili paydaşlar arasındaki iş birliğine atfedilen önem düşünüldüğünde TİDBO'nun kurulması alanın Türkiye'deki gelişimi için yerinde bir adım olmuştur (Conker, 2015).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından taşralarda görev yapacak TİD tercümanı alımı için sınav yapılmış, başvurular TİDBO tarafından görevlendirilen yetkililerce incelenmiş, sınava 70 kişi katılmış, 24 kişi sınavda başarılı olmuş ve illerde göreve başlamıştır. Aile, Sosyal ve Politikalar Bakanlığı (ASPB) ikinci bir tercümanlık sınavını 2013 yılında gerçekleştirmiş, sınava 950 kişi başvurmuş, başvuruları TİDBO tarafından görevlendirilen yetkililer değerlendirmiş, 87 kişi sınavda başarılı olmuştur. Söz konusu sınavda sınav yöntemi olarak tercüman adaylarından işaretten sese ve sestten işarete çevri yapılması talep edilmiştir. Hali hazırda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Bakanlık ve taşralarda görev yapmak üzere 56 Türk İşaret Dili Tercümanı bulunmaktadır.

Son yıllarda TİD tercümanlık hizmeti veren bir başka sistem de ESİM'dir (Engelsiz Sağlık İletişim Merkezi). ESİM olarak bilinen bu uygulamada TİD bilen personelden oluşan iletişim merkezi ile mobil uygulama üzerindeki tüm işitme engelli vatandaşlara işaret dilinde 7/24 görüntülü olarak hizmet verilmektedir. Bu merkezde 8 TİD tercümanı 4 sağlık personeli olmak üzere 12 kişi çalışmaktadır. (Kişisel İletişim 23 Eylül 2021).

2021 yılında Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığınca mahkemelerde tercümanlık yapmak üzere Bilirkişi Listesi oluşturulmak üzere ilana çıkılmış, ilana göre tercümanın herhangi bir Mütercim-Tercümanlık bölümünden mezun olması şartı aranmamış ve ilana başvurmak için istenilen belgelerde Tercüman olmak istediği dil veya diller ile işaret diline ilişkin diploma, ruhsatname, sertifika gibi belgelerin aslı veya komisyon tarafından onaylanmış örneği istenilmiş böyle bir belgenin olmaması durumunda tercümanlık faaliyetini yerine getirecek derecede dil bildiğinin yazılı olarak beyanı yeterli görülmüştür. Bir bireyin işaret dilini bildiğini beyan etmesi mahkemelerde veya polis istasyonlarında görev yapması için yeterli görülmektedir. Başvurular Adli Yargı Komisyonunca değerlendirilmiş 2022 yılı için başvurusu kabul edilenlerin listesi yayınlanmış listede tercümanların isim ve soy isimleri, bildikleri dilleri ve cep telefon numaraları yayınlanmıştır. Bu uygulama ile mahkemeye katılan kişilerce çevirmen kolayca tespit edilebilir, çevirmene rahatlıkla ulaşabilir, bu yaklaşım çevirmenin güvenliğini tehdit edebilir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama yöntem ve teknikleriyle çalışma grubuna yer verilmektedir.

Türkiye’de mahkemelerde hizmet veren Sağır bireylerin Türk İşaret Dili tercümanlarından aldıkları çeviri hizmetiyle ilgili olarak çeviri kalitesi ve etik değerler gibi tercümanlıkla ilgili değerlendirmeleri, beklentileri ve yaşadıkları sorunlara yönelik görüşlerini elde etmek için nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler hem standart (seçenekli, kısa yanıt vb.) hem de esnek soru tipleriyle (açık uçlu) karma bir görünümde ve derinlemesine bilgi toplama özelliği vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu nedenle araştırmada veri toplama tekniği olarak benimsenmiştir.

Türkiye’deki farklı illerde mahkemelerde Türk İşaret Dili tercümanlarından hizmet almış 23 Sağır bireye Zoom uygulaması üzerinden (22 kişi) ve yüz yüze (1 kişi) görüşme yoluyla TİD kullanılarak uygulanmıştır. 28 sorudan oluşan ve demografik bilgiler, çeviri kalitesi ve etik konularına yönelik katılımcı görüşleri gibi 3 ana bölümden oluşan görüşme formunda yer alan çeviri ile ilgili görüşlerin alındığı maddeler alanda yapılan çalışmalardan (Diriker, 2011; Kurz&Pöchacker, 1995; Judicial Council of California, 2013; Maya de Wit&IrmaSluis, 2014) derlenerek oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme Zoom uygulaması üzerinden ve yüz yüze olmak üzere bu çalışmanın araştırmacıları tarafından Diyalojik İletişim Yöntemi (UNHCR Avusturya, 2017, s. 27) gözetilerek uygulanmıştır. Bu yöntem Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlama aşamasında Sığınma Süreçlerinde Çalışan Tercümanlara Yönelik El Kitabı’ndaki (Handbook for Interpreters in Asylum Procedures, 2017) görüşlerden faydalanarak kişisel görüşme sırasında alınan bilginin niceliğini ve niteliğini yukarı taşımak için uygulanan bir yöntemdir. Ana ilkeleri şöyle sıralanmaktadır:

- Görüşme bir diyalog olarak algılanmaktadır.
- Diyalog duyguları anlayarak (empati kurarak) iletişim kurmak anlamına gelmektedir.
- Kullanılan iletişim yöntemi güvenilir ve yeteri kadar ayrıntı içeren bilgi toplamayı desteklemektedir (UNHCR Avusturya, 2017, p. 28).

Tablo 1’de araştırmacılar tarafından uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme öncesinde, sırasında ve sonrasında Diyalojik İletişim Yöntemi ile ilgili yapılması gereken ayrıntıları içeren kontrol listesi yer almaktadır. Bu kontrol listesi araştırmacılar tarafından Yarı yapılandırılmış görüşmeden önce Sağır bireyler için adapte edilmiş ve bu çalışma için benimsenmiştir.

Tablo 1: Diyalojik İletişim Yöntemi Kontrol Listesi

	<i>Aşağıdaki ifadeler için EVET / HAYIR seçeneklerinden uygun olanı işaretleyiniz.</i>	Evet	Hayır
	Hazırlık Aşaması		
1	Katılımcıya uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşmenin aşamalarını tanımladın mı?		

2	Katılımcıya uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşmenin amacı hakkında bilgi verdin mi?		
3	Sağır ile herhangi bir çıkar çatışması var mı?		
4	Katılımcıya uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşme ile ilgili terminoloji çalışması yaptın mı?		
5	Katılımcıya uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşme ile ilgili terminoloji çalışmasında herhangi bir kaynağa başvurdu mu?		
	Açılış ve İlişki Kurma		
6	Katılımcıya uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşmeden önce konuşarak pozitif bir ilişki kurup ona güven sağladın mı?		
7	Sağır kültürüne yönelik saygı kuralları çerçevesinde katılımcıyı karşıladın mı?		
8	Görüşmede katılımcının ve senin konumlandırman uygun muydu?		
9	Katılımcıya uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşmenin kayda alınacağını ve bu kaydın gizli kalacağını katılımcıya bildirdin mi?		
10	Görüşmeyle ilgili katılımcının itirazı olup olmadığını sordun mu?		
11	Görüşmeden önce katılımcıyla sohbet (günlük konuşmalar, kişinin hobilerinden vb.) ettin mi?		
	Giriş Aşaması		
12	Katılımcıya yapılacak çalışmanın amacı, hedefi, içeriği hakkında bilgi verdin mi?		
13	Katılımcıya yapılacak görüşmede tam olarak görevinin ne olduğunu belirttin mi?		
14	Katılımcıya çalışmanın konusunda ilgiliye bilgi verdin mi?		
15	Katılımcıya çalışmanın sonuçlarının kendisi ile paylaşacağını belirttin mi?		
	Odaklı Bir Temaya Giriş Aşaması		
16	Katılımcı görüşmenin amacı, hedefi, içeriği hakkında verilen bilgi hakkında yeterince bilgi sahibi olduğunu hissetti mi/tatmin oldu mu?		
	Sağırın Kendini Özgürce İfade Edebilme Aşaması		
17	Katılımcının sorulara verdiği yanıtları kesintiye uğratmadan dinledin mi?(Yönlendirici sorular ve ifadelerden kaçınmak gibi)		
18	Katılımcının sorulara verdiği yanıtları sözel olmayan yüz mimik ve jestlerle aktif olarak dinledin mi?		
19	Katılımcıların sorulara vermiş olduğu yanıtları not aldın mı?		
20	Katılımcının sorulara verdiği yanıtlara yansıtıcı ifadeler kullanarak daha fazla bilgi vermeye teşvik ettin mi? (Bana bundan bahset, anlıyorum, daha sonra ne oldu vb.)		
21	Katılımcı sorulara yanıt verirken ilgili konudan uzaklaştığında önleyici tedbirler uyguladın mı?		
	Değerlendirme, İnceleme ve Araştırma Aşaması		

22	Katılımcının sorulara verdiği yanıtlardaki boşluk veya tutarsızlıkları netleştirdin mi?		
23	Katılımcının sorulara verdiği yanıtlarda yaş, eğitim seviyesi, olgunluk düzeyine göre ilgilinin anlayabileceği bir dil kullandın mı?		
24	Kullandığın dil net, basit ve açık mıydı?		
25	Görüşme sonunda çelişkili yanıtlar verilen soruları belirleyip katılımcıdan yanıtı tekrar açıklamasını istedin mi?		
26	Soruları Türk İşaret Dili ile bire bir aktarabildin mi?		
27	Kültürel farklılıkları dikkate alarak Sağır kültürüne uygun çeviri yaptın mı?		
	Kapanış Aşaması		
28	Katılımcıya kapanışta anketle ilgili yorum sunma veya soru sorma imkânı verdin mi?		
29	Verilen tüm yanıtların tutarlı ve doğru olduğundan emin oldun mu?		

Katılımcılar

Türkiye’ de mahkemelerde Türk İşaret Dili tercümanlarından 10 yıl içinde en az bir kez hizmet almış Sağır bireyler bu çalışmanın katılımcılarıdır. Tablo 2’de görüldüğü gibi çalışmaya Türkiye’nin 7 farklı ilinde ikamet eden 15 erkek ve 8 kadın katılmıştır.

Tablo 2: Veri Toplanan İllerdeki Katılımcı Sayısı

SAYI	İl	Katılımcı Sayısı
1	Denizli	9
2	Ankara	8
3	Eskişehir	1
4	Kocaeli	1
5	Kütahya	1
6	Aydın	1
7	İstanbul	2
Toplam		23

BULGULAR

Bu bölümde Türkiye’de Türk İşaret Dili mahkeme çevirmenliği hizmeti almış Sağır bireylerin aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşleri sunulacaktır. Türkiye’de Türk İşaret Dili (TİD) mahkeme çevirmenliği hizmeti almış 23 Sağır bireyle aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşleri 28 soru içeren çevrim içi yarı yapılandırılmış anket yolu ile elde edilmiştir. Sağır bireylerin görüşlerinin alındığı görüşme formu bireylerin demografik özelliklerinin, çeviri kalitesinin ve etik ile ilgili görüşlerinin sorulduğu 3 ana bölümden, toplam 28 sorudan oluşmaktadır.

İlk 10 soru katılımcıların demografik özellikleriyle ilgilidir. Buna göre 15 erkek ve 8 kadından oluşan ve Türkiye'nin 7 farklı ilinde (Ankara, Denizli, Eskişehir, Kocaeli, Kütahya, Aydın, İstanbul) ikamet eden katılımcıların yaş ortalaması 44'tür.

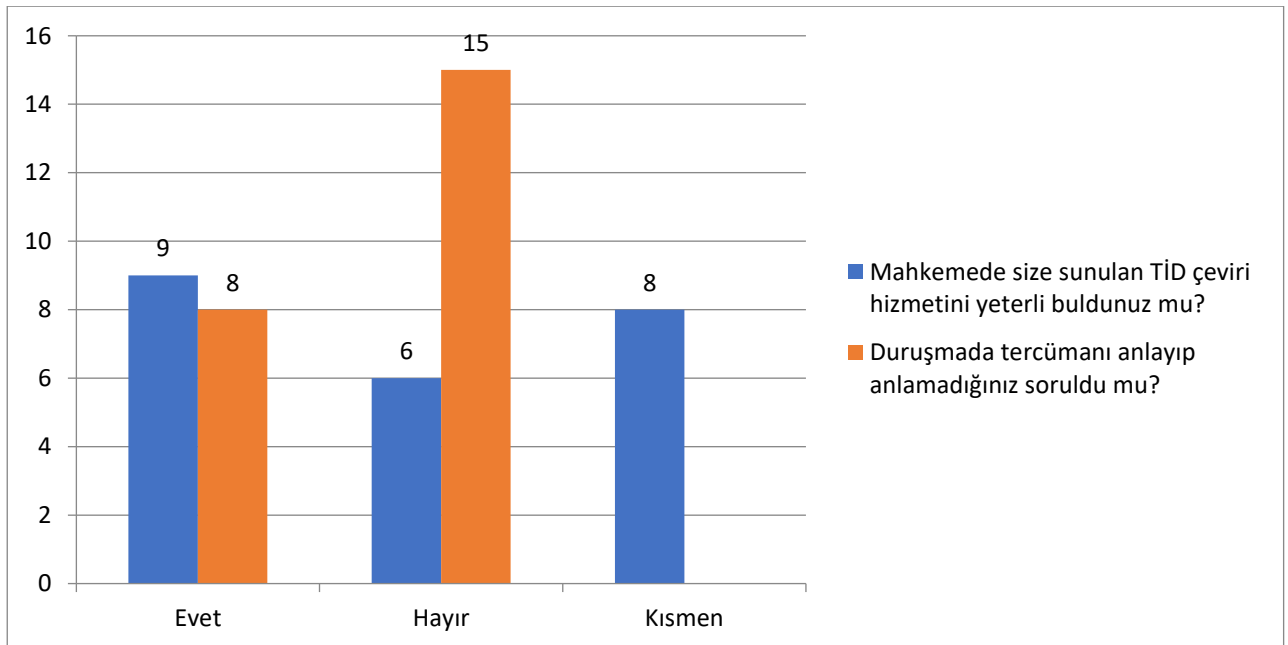
Tablo 3: Katılımcıların işitme kaybı yüzeyi

İşitme kaybı düzeyleri	Katılımcı sayısı
0-26 dB Normal İşitme (işitme kaybı yok)	-
27-40 dB Çok Hafif Derecede İşitme Kaybı	-
41-55 dB Hafif Derecede İşitme Kaybı	3
56-70 dB Orta Derecede İşitme Kaybı	6
71-90 dB İleri Derecede İşitme Kaybı	12
91 ve üstü Çok İleri Derecede İşitme Kaybı	2
Toplam	23

23 katılımcıdan 6'sının fiziksel ve görme ve benzeri ikinci bir engeli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %13'ünün lisans, diğerlerinin lise (%47,8), ortaokul (%21,7) ve ilkokul (%17,4) mezunu olduğu görülmektedir.

2000-2022 yılları arasında %78,3'ünün 1-3 defa, %21,7'sinin 4-10 defa mahkemede çeviri hizmeti almış olduğu görülmektedir.

Anketteki ikinci bölüm katılımcıların aldıkları çeviri hizmetindeki çeviriye yönelik 9 sorudan oluşmaktadır. Buna göre Grafik 1'de ilk iki soruya verilen yanıtlarda görüldüğü gibi katılımcıların %39,1'inin (No 9) mahkemede sunulan TİD çeviri hizmetini yeterli bulduğu, %26,1'inin (N 6) yeterli bulmadığı ve %34,8'inin (N 8) ise kısmen yeterli bulduğu görülmektedir. Konuyla ilgili tercümanın çevirisini anmayıp anlamadığı sorusunun sorulup sorulmadığı sorulmuştur ve katılımcıların %65,2'si (N 15) bu sorunun kendilerine sorulmadığını belirtmişlerdir.

Grafik 1: TİD çeviri hizmetinin yeterliliği ve Sağır bireyin tercümanı genel olarak anlaması

Evet diyen katılımcıların görüşleri genellikle tercümanın CODA (Children of Deaf Adult) olması nedeniyle yeterliliğinin tam olması yönündedir. Katılımcılar CODA'ların işitme engelli kültürlerini bildiklerini, daha akıcı olduklarını, mimik yüz ifadesi ve vücut dilinin uygun şekilde kullandıklarını dile getirmişlerdir (N 9). Ayrıca tercümanın Kamu kurumunda (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) çalışması nedeniyle katılımcıların görüşleri genellikle yeterliliğinin tam olması yönündedir (N 3).

Yanıtları Hayır ve Kısmen olan katılımcıların (N 14) görüşleri değerlendirildiğinde çevirinin akıcı olmadığı, mimik yüz ifadesi ve vücut dilinin uygun şekilde kullanmadıkları, sağır işaret dili özelliklerine uygun dil kullanmadıkları görülmüştür. Bir katılımcının "7 kez hizmet aldım. Her seferinde yeminli tercüman bulmak çok zor. Tercümanla anlaşamadığımız durumlarda duruşma salonunu terk etmesini istediklerim oldu" başka bir katılımcının, "Tercüman duruşma esnasında mahkemenin ağırlığının kaldıramayıp çekilmek istediğini ve tercümanlığa devam etmek istemediğini söyledi. Hemen farklı bir tercüman buldular" ve diğer bir katılımcının "İşareti çok kötüydü, zaten mahkemeden çekildi, duruşma ertelendi. Avukat ile saatlerce bekledik" ifadeleri, katılımcıların aldıkları çeviri hizmetine yönelik sorunlara örnek gösterilebilmektedir.

Katılımcılara, *Duruşmada tercümanı anlayıp anlamadığınız soruldu mu?* sorusunun sorulup sorulmadığı yöneltildiğinde, %65,2' sine (N 15) bu sorunun sorulmadığı, %34,8'ine (N 8) ise sorulduğu gözlemlenmiştir.

Çeviri ile ilgili Tablo 4'te yer alan 5 soru 23 katılımcıya yöneltilmiştir. *Mimik, yüz ifadesi ve vücut dilini kullanılmasına yönelik katılımcıların değerlendirmelerine bakıldığında 12 katılımcının olumlu, 10 katılımcının da olumsuz yönde görüş bildirdiği görülmektedir. Tercümanın dilinin sağır işaret dili özelliklerine uygunluğuna yönelik katılımcıların değerlendirmeleri incelendiğinde ağırlıklı olarak olumlu yönde (N 14) görüş bildirdiği görülmektedir. Çeviri süresinin yeterliliğine yönelik katılımcılar ağırlıklı olarak (N 12) olumlu yönde görüş bildirmiştir. Hâkimin ya da duruşmaya taraf olan diğerlerinin sorularını TİD çevirmeni çevirirken kendilerine uygun açıklama/sadeleştirme yapılmasını olumlu yönde (N 13) değerlendirmektedirler. Son olarak duruşma esnasında görevlendirilen TİD çevirmenin iletişim için konumlandırılmasını genellikle olumlu buldukları (N 14) görülmektedir.*

Tablo 4: Türk İşaret Dili mahkeme çevirmenliği hizmeti almış Sağır bireylerin çeviri ile ilgili görüşleri

	Sorular	Çok kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok iyi	Toplam
1	Mimik, yüz ifadesi ve vücut dilini kullanması nasıl değerlendiriyorsunuz?	4	6	1	0	12	23
2	Tercümanın dilinin sağır işaret dili özelliklerine uygunluğunu nasıl değerlendiriyorsunuz?	2	3	4	5	9	23
3	Çeviri süresinin yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?	4	5	2	2	10	23
4	Hakimin ya da duruşmaya taraf olan diğerlerinin sorularını TİD çevirmeni	4	3	3	2	11	23

	çevirirken size uygun açıklama/ sadeleştirme yapılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?						
5	Duruşma esnasında görevlendirilen TİD çevirmenin iletişim için konumlandırılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?	1	2	6	0	14	23
	Toplam	15	19	16	9	56	115

Katılımcıların *Sizce mahkemelerde çeviri hizmeti veren TİD çevirmenleri hangi mesleki becerilere/yeterliliklere sahip olmalıdır?* sorusuna verdikleri yanıtlar dikkate alındığında; genellikle tercümanların CODA olması gerektiği (N 7), TİD tercümanların terim, sağır kültürü ve meslek bilgisine hakim olmaları gerektiği, TİD tercümanların işitme engelliler derneklerine gitmesi gerektiği, TİD tercümanların derneklerde dil yeterliliklerini geliştirebileceği yönünde olduğu görülmüştür. Ayrıca bir katılımcının aşağıda yer alan ifadesi katılımcıların TİD Tercümanlarının mesleki becerilere ve yeterliliklere dair ayrıntılı beklentileri olduğunu göstermektedir.

‘işaret dili bilgisinin ve tecrübesinin olması gerekir. Eğer mahkemede tercüman olacaksak mesleki terimlere hâkim olması gerekir. Mahkemede her şey olabilir. İcra, Hak, Senet, Hırsızlık... Hepsini bilmeli ve duruşmada tercüman olacak cesarete de sahip olmalı.’

Katılımcılara çevirmen meslek etiği ilkelerinden tarafsızlık ilkesine yönelik 9 soru (bkz. Tablo 5) yöneltilmiştir. “TİD çevirmeni ile duruşma konusu dışında iletişimde bulundunuz mu?” sorusuna katılımcıların %56,5’i Evet derken, %43,5’i Hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların %60,9’u TİD çevirmeniyle mahkemede duruşma öncesinde veya sonrasında görüşmediğini, %39,1’i de görüştüğünü belirtmiştir. Bahse konu soruya yönelik katılımcılardan Evet/Hayır yanıtlarının nedenleri konusunda açıklama istendiğinde 2 katılımcının “bazı konularda bana destek sağlaması sadece mahkeme ortamında değil sosyal ortamda karşılaştığım sorunlarla ilgili bana yardımcı olur” ve bana yardım etti kredi davasında hukuki olarak beni yönlendirdi.” yorumları dikkat çekicidir. Hayır diyen katılımcılar “mahkeme ortamlarının ciddi ortamlar olduğunu” belirtmişlerdir.

Tablo 5: Türk İşaret Dili mahkeme çevirmenliği hizmeti almış Sağır bireylerin tarafsızlık etik ilkesine yönelik görüşleri

	SORULAR	Evet	Hayır	Toplam
1	TİD çevirmeni ile duruşma konusu dışında iletişimde bulundunuz mu?	13	10	23
2	TİD çevirmeni ile mahkemede duruşma öncesinde veya sonrasında görüştünüz mü?	9	14	23
3	Mahkemede bir terimi bilmediğiniz ya da çeviriyi anlamadığınız için çevirmenden açıklamasını istediğiniz oldu mu?	16	7	23
4	Mahkemede çeviri hizmeti sunan çevirmen tanıdığınız biri miydi?	13	10	23
5	Mahkemede çevirmenden hukuki açıdan (herhangi bir iletişim kanalı aracılığıyla) tavsiye veya yardım istediğiniz durumlar oldu	5	18	23

	mu?			
6	Mahkemede çevirinizi yapan çevirmene hediye vb. verdiniz mi?	2	21	23
7	Mahkemede çevirinizi yapan çevirmen sizden bir ücret talep etti mi?	2	21	23
8	Mahkemede TİD çevirmeninin tarafsızlık prensibine uygun davrandığını düşünüyor musunuz?	16	7	23
9	Mahkemede tarafsızlığı bozduğu düşüncesiyle duruşmada çevirmenin çeviri yapma işinden kendisinin çekildiği ya da hâkimin çevirmenin çekilmesini istediği ya da sizin tercih etmediğiniz oldu mu?	4	19	23

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye’de son 10 yılda en az bir kez Türk İşaret Dili (TİD) mahkeme çevirmenliği hizmeti almış Sağır bireylerin aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşleri araştırılmıştır. Türkiye’de TİD mahkeme çevirmenliği hizmeti almış 23 Sağır bireyle aldıkları çeviri hizmetine yönelik görüşleri çoğunlukla çevrim içi olarak anket sorularının TİD’e çevirisi yapılarak elde edilmiştir. Katılımcıların %13’ünün lisans eğitimi, diğerlerinin de ortaöğretim eğitimi aldığı belirlenmiştir. Sağır toplumun eğitime erişimi son yıllarda artmış olsa da bu yaş grubunda (44) özellikle yükseköğretime erişemedikleri görülmektedir.

Özet olarak katılımcıların aldıkları çeviri hizmetiyle ilgili görüşleri incelendiğinde sadece %39,1’inin mahkemede sunulan TİD çeviri hizmetini yeterli bulduğu görülmektedir. Bulgular katılımcıların mahkemede sunulan TİD çeviri hizmetini yeterli bulmadıkları yönündedir. Tercümanların yaptıkları çeviriyi Sağır bireyin anlayıp anlamadığını sormadığı (%65,2) da tespit edilen bulgular arasındadır. Kullanılan işaret dilinin Sağır kültürün kullandığı doğal dilden kimi zaman uzaklaşabildiği ve işaret dilinde keskin yöresel farklılıkların olduğu hatta yapılan çevirinin günlük dilden farklı ifadeler ve hukuk terimleri içerdiği düşünüldüğünde bu sorunun gerekliliği çeviri kalitesini etkileyen önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Bunun yanı sıra çeviri kalitesi ile ilgili bulgulardan çıkan sonuçlar katılımcıların TİD tercümanlarını genellikle olumlu bulduklarını ancak *Mimik, yüz ifadesi ve vücut dilini kullanılmasına* yönelik sorunlar olduğunu belirtmişlerdir. Tercümanların Sağır toplumla zaman geçirerek el dışı hareketlere de hâkim olması beklenmektedir.

Etik konusuna yönelik görüşlerinden elde edilen sonuçlara bakıldığında özet olarak katılımcıların %56,5’inin tercümanları tanıdığı yönündedir. Bu durum tarafsızlığı bozacağı düşüncesiyle tercih edilmemektedir. Ayrıca katılımcıların %21,7’sinin mahkemede çevirmenden hukuki açıdan (herhangi bir iletişim kanalı aracılığıyla) tavsiye veya yardım istediği görülmüştür. Bu sonuçlar alanda yapılan çalışmalarla koşutluk içindedir. Örneğin, Şen Bartan, Aral ve Karabulut’un çalışmasında (2021) mahkeme tercümanlarıyla görüşmeler sonucunda tarafsızlık ilkesi ile ilgili olarak tercümanların yarısından fazlasının hem davalı hem de davacı için çeviri yaptıklarını ve %72’sinin mahkemede tanıdığına hizmet verdiği belirtilmektedir. Benzer biçimde tercümanların %78,3’ünün hukuk veya hukuk sistemi bilgisine dair bir eğitim almadığı görülmektedir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi Sağır toplumun bu çalışmada gözlemlendiği

eğitim düzeyi dikkate alındığında ve bilgiye erişimlerinin genel olarak kısıtlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda çevirmenden mesleki açıdan sorumlu olmadığı ve yetki sınırını aşabileceği bir konu olan hukuki açıdan (herhangi bir iletişim kanalı aracılığıyla) tavsiye veya yardım alması kaçınılmaz görünmektedir. Tercümanın yardımcı rolü tartışılmalı bir konu (Conker, 2017) olmuştur ve her ne kadar verilen çeviri hizmetinde tercümanın görünmez olması bir hayal olarak belirtile de (UNHCR Avusturya, 2017, s. 4) özellikle mahkeme ortamlarında hukuki hak kaybının yol açacağı mağduriyet göz önüne alındığında mahkemede görevli tercümanların yetki sınırını aşmaması, hukuki açıdan (herhangi bir iletişim kanalı aracılığıyla) tavsiye veya yardım vermemesi gerekmektedir. Bunun yerine tercüman Sağır bireyi hukuk alanında bir uzmana yönlendirebilir.

Sonuç olarak bu çalışmayla katılımcıların mahkemede sunulan TİD çeviri hizmetini yeterli bulmadıkları ve çeviri kalitesi ve etik ilkelerle ilgili beklentilerini ayrıntılı ve bilinçli biçimde dile getirdikleri görülmektedir.

Sağır katılımcıların sorulan açık uçlu sorulardan elde edilen verilere göre sonuçta mahkemelerde görev yapacak tercümanların CODA (Children of Deaf Adult) olması gerektiği (N 7) ve hukuk bilgisine, terimlere, Sağır kültürüne ve doğal dile hâkim olması gerektiği gibi ayrıntılı beklentiler içinde olduğu diğer sonuçlar arasındadır, bir başka deyişle bu nitelikler kendi gereksinimlerine karşılık gelerek hukuki süreçlerde yardım ettiği için tercih sebebi olduğu gözlenmiştir. Bu yönüyle çalışmanın bir ilk olarak Sağır toplumun düşüncelerini elde ederek alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda alan uzmanlarının mahkemelerde TİD çeviri hizmeti verecek tercümanların eğitimlerini planlamaları oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Serhat (2016). Çeviri Etkinliğinde Çeviri Etiğinin Önemi ve Etik Sorunların Felsefe Temelinde Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 2 (3) , 211-225. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/skad/issue/21060/226772>
- Austria, U. N. H. C. R. (2017). Handbook for interpreters in asylum procedures. *Vienna: UNHCR Austria*.
- Australian Sign Language Interpreters' Association. 2007. "Code of Ethics and Guidelines for Professional Conduct." <https://aslia.com.au/wp-content/uploads/ASLIA-Code-ofEthics.pdf>.
- Judicial Council of California. 2013. "Professional Standards and Ethics for California Court Interpreters." <https://www.courts.ca.gov/documents/CIP-Ethics-Manual.pdf>.
- Bajčić, M., ve Basaneže, K.D. (2016). Towards the Professionalization of Legal Translators and Court Interpreters in the EU: Introduction and Overview. *In Towards the Professionalization of Legal Translators and Court Interpreters in the EU*, edited by Martina Bajčić and Katja Dobrić Basaneže, 1-14. Cambridge: Cambridge Scholars.
- Carr, Silvana vd (1997). *The Critical Link: Interpreters in the Community*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Chang, W. BC, ve Manuel U. A. (1975). Interpreters for the defense: Due process for the non-English-speaking defendant. *CALIF. I. REv.*, 63, 801.

- Gile, D. (1991). A communication-oriented analysis of quality in nonliterary translation and interpretation. In *Translation: Theory and Practice, Tension and Interdependence*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 188–200.
- De Wit, Maya, & Sluis, I. (2014). Sign language interpreterquality: the perspective of deaf sign language users in the Netherlands, in: *TheInterpreters' Newsletter*, 19 (2014), pp. 63-85.
- Diriker, Ebru (2011). *User expectation surveys: Qestioning findings and drawing lessons for interpreter training*. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi , 2 (3) , . Retrieved from<https://dergipark.org.tr/en/pub/iuceviri/issue/1231/14423>
- Diriker, Ebru, ve Şehnaz Tahir-Gürçağlar (2004). Community interpreting in Turkey. Hacettepe Üniversitesi *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 14, 73-93.
- Diriker, Ebru (2015). *On the evolution of the interpreting profession in Turkey: From the Drogomans to the 21st century*. In Tahir-Gürçağlar, Ş., Paker, S., Milton, J. (Eds.), *Tradition, tensionandtranslation in Turkey*, (pp. 89-107). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Duman, Duman (2018). *Toplum Çevirmenliğine Yorumbilgisel Bir Yaklaşım: Sağlık Çevirmeni ve Öznellik*. Doktora tezi, Yıldız Technical University.
- Eryılmaz, Eniseve Demez, Neslihan (2021). Türkiye'deki Mahkeme Çevirmenliğinin Çevirmen Meslek Standardı Açısından Değerlendirilmesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2021 (31) , 127-157 . DOI: 10.37599/ceviri.1010487
- Kurz, I. (2001). Conference Interpreting: Quality in theEars of the User. *Meta*, 46(2), 394–409. <https://doi.org/10.7202/003364ar>
- Napier, J. ve Tobias, H. (2016). Justisigns: A European Overview of Sign Language Interpreting Provision in Legal Settings. *Law, SocialJusticeand Global Development*, no. 2. https://warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/lgd/lgd_issue_2016_2/napier__haug_20162.pdf.
- Solow, Sharon Neumann(1981). *Sign Language Interpreting: A Basic Resource Book*. Silver Spring, MD: National Association of theDeaf.
- Ross, J. M. (2018). Toplum Çevirmenliği Eğitimi, Çeviri Pratiği, Yerel Gerçekler, Uluslararası Uygulamalar ve Araştırmanın Önemi, In *Türkiye’de Sözlü Çeviri: Eğitim, Uygulama ve Araştırmalar*, edited by Ebru Diriker, 113–152. İstanbul: Scala, 283-314.
- Ross, J. M. (2020). Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki doktorların gözüyle gönüllü-amatör çevirmenlik. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, (11),55-82 <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuceviri/issue/56814/795791>.
- Şen Bartan, Ö. ,Aral, M. & Karabulut, Ş. (2021). Sign Language Court Interpreters in Turkey: Professionalization and Impartiality . *transLogosTranslation Studies Journal*, 4 (1) , 26-56. DOI: 10.29228/transLogos.30
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Yücel, B. E. (2018). *Mahkeme Çevirmeninin Görünürlüğü ve Rolü*, Doktora Tezi., İstanbul Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

- Bakanlık e-Bülten 2021 Eylül – Ekim. (Ekim 2021). Erişim adresi (27 Aralık 2021): https://www.aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf

- İşaret Dili Uygulamaları. (18 Ocak 2021) Aile Bakanlığı sitesinde. Erişim adresi (27 Aralık 2021): <https://www.csgb.gov.tr/haberler/erisilebilirlik-yilinda-isaret-dili-uygulamalari-yayginlastirildi/>
- Güncel Türk İşaret Dili Sözlüğü. (25 Ekim 2020) Aile Bakanlığı sitesinde. Erişim adresi (27 Aralık 2021): <https://www.csgb.gov.tr/haberler/guncel-turk-isaret-dili-sozlugune-86-farkli-ulkeden-2-7-milyon-defa-erisim-saglandi/>
- İşaret Dili Çevirmen Yeterliliği. (12 Aralık 2014) MYK sitesinde. Erişim adresi (27 Aralık 2021): <https://www.myk.gov.tr/index.php/haberler/34-meslek-standartlar-dairesi-bakanl/1794-aret-dili-cevirmeni-seviye-6-taslak-yeterlili-hazrlandi>
- İşaret Dili Tercüman İstihdamı. (16 Mart 2021) Adalet Basın içinde. Erişim adresi (27 Aralık 2021): <https://basin.adalet.gov.tr/turkiye-de-ilk-defa-adliyelere-isaret-dili-tercumani-istihdam-edilecek>
- Bilirkişi İlanı. (01 Ekim 2021) Denizli Adalet içinde. Erişim adresi (27 Aralık 2021): https://denizli.adalet.gov.tr/2021-yili-tercuman-bilirkisi-ilani_52031
- Bilirkişi İlanı. (22 Aralık 2021) Denizli Adalet içinde. Erişim adresi (27 Aralık 2021): <https://denizli.adalet.gov.tr/2022-yili-tercuman-bilirkisi-listesi>
- TİDYeS Koşulu.(25 Ocak 2022) Adalet Bakanlığı sitesinde. Erişim adresi(16 Eylül 2022):
- Bilirkişi Daire Başkanlığı Ek 2 Aranan Nitelikler (2022). <https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/25012022225424EK-2.pdf>

EKLER

Ek 1: TİD Mahkeme Çevirisi Hizmeti almış kişilere yönelik yarı yapılandırılmış görüşme soruları

Sizi, “Türk İşaret Dili Mahkeme Çevirmenlerinin Türkiye’deki Mesleki Durumu ve Tarafsızlık İlkesi Açısından İncelenmesi” başlıklı araştırmamıza katkıda bulunmak için davet ediyoruz.

Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Ankara Üniversitesi Türk İşaret Dili Çevirmenliği ve Sağır Çalışmaları Yüksek Lisans Programı ve Kırıkkale Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı’nda görevli Dr. Öğretim Üyesi Özgür Şen Bartan (ozgursen1@yahoo.com) Ufuk Çelebioğlu, Erdem Önal, Mesut Yazıcı adlı araştırmacılar tarafından yürütülmesi planlanan çalışmada Sağır ve İşitme Kayıplı bireyin Türk İşaret Dilinde mahkeme çevirmenlerinden aldığı hizmetle ilgili görüşleri incelenecektir.

Araştırmaya sadece Türk İşaret Dili Mahkeme çevirmenlerinden hizmet almış sağır bireyler katılabilecektir. Bu araştırmaya 30 Sağır ve İşitme Kayıplı bireyin gönüllülük esasıyla dahil edilmesi planlanmaktadır.

Bu yarı yapılandırılmış görüşme formu TİD Mahkeme Çevirisi hizmeti almış kişilerin konuyla ilgili görüş ve önerilerini almak için hazırlanmıştır.

Toplam 28 soru bulunan anketin uygulanması yaklaşık 10-15 dakika sürmektedir.

Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.

Aşağıda yer alan sorulara vereceğiniz yanıtlar yalnızca bilimsel amaçla isim belirtilmeden kullanılacaktır. Eğer bu çalışmaya katılmak istiyorsanız, online sistemde yukarıda sunulan bilgilendirilmiş onay formunu okuyup araştırmaya katılmayı onayladığınıza dair ilgili kutucuğu işaretlemeniz gerekmektedir. Bu işaretleme siz katılımcının onay imzası yerine geçmektedir.

Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

Araştırmacıların adları:

Dr. Öğretim Üyesi Özgür Şen Bartan

Ufuk Çelebioğlu

Mesut Yazıcı

Erdem Önal

1. **Yaşınız**
2. **Cinsiyetiniz?**
Kadın()
Erkek()
Belirtmek istemiyorum()
3. **Yaşadığınızı şehir?**
4. **İşitme kaybı düzeyinizi belirtiniz**
0-26 dB Normal İşitme (işitme kaybı yok) ()
27-40 dB Çok Hafif Derecede İşitme Kaybı()
41-55 dB Hafif Derecede İşitme Kaybı()
56-70 dB Orta Derecede İşitme Kaybı()
71-90 dB İleri Derecede İşitme Kaybı()
91 ve üstü Çok İleri Derecede İşitme Kaybı()
5. **Başka bir engeliniz var mı? (Görme, fiziksel, engel vb)**
Evet ()
Hayır ()

6. Engeliniz nedir?
7. Eğitim düzeyiniz?
İlkokul()
Ortaokul()
Lise()
Lisans()
Yüksek Lisans()
Doktora()
8. Lisans bölümünüz nedir?
9. Mahkemelerde hangi yıllar arasında TİD çeviri hizmetin aldınız?
2021-2011()
2011-2000()
Daha eski()
10. Mahkemelerde kaç kez TİD çeviri hizmeti aldınız?
1-3 defa()
4-10 defa()
10+defa ()
11. Mahkemede size sunulan TİD çeviri hizmetini yeterli buldunuz mu?
Evet()
Hayır()
Kısmen()
Evet, neden?
Hayır, neden?
12. Duruşmada tercümanı anlayıp anlamadığınız soruldu mu?
Evet()
Hayır()
13. Mimik, yüz ifadesini ve vücut dilini kullanmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
12345
Çok kötü Çok iyi
14. Tercümanın dilinin sağır işaret dili özelliklerine uygunluğunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
12345
Çok kötü Çok iyi
15. Çeviri süresinin yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?
12345
Çok kötü Çok iyi
16. Hakimin ya da duruşmaya taraf olan diğerlerinin sorularını TİD çevirmeni çevirirken size uygun açıklama/ sadeleştirme yapılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
12345
Çok kötü Çok iyi

17. Duruşma esnasında görevlendirilen TİD çevirmenin iletişim için konumlandırılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

12345

Çok kötü Çok iyi

18. Sizce mahkemelerde çeviri hizmeti veren TİD çevirmenleri hangi mesleki becerilere/yeterliliklere sahip olmalıdır?
19. TİD çevirmenine kişisel bilgilerinizi verdiniz mi? Duruşma konusu dışında iletişimde bulundunuz mu?
Evet()
Hayır()
20. TİD çevirmeni ile mahkemede duruşma öncesinde veya sonrasında görüştünüz mü?
Evet()
Hayır()
Evet, neden?
Hayır, neden?
21. Mahkemede bir terimi bilmediğiniz ya da çeviriyi anlamadığınız için çevirmenden açıklamasını istediğiniz oldu mu?
Evet()
Hayır()
22. Mahkemede çeviri hizmeti sunan çevirmen tanıdığınız biri miydi?
Evet()
Hayır()
23. Mahkemede çevirmenden hukuki açıdan (herhangi bir iletişim kanalı aracılığıyla) tavsiye veya yardım istediğiniz durumlar oldu mu?
Evet()
Hayır()
Evet, neden?
24. Mahkemede çevirmenin hukuki açıdan size tavsiye verdiği veya yardım ettiği durumlar oldu mu?
Evet()
Hayır()
Evet, neden?
25. Mahkemede çevirinizi yapan çevirmene hediye vb. verdiniz mi?
Evet()
Hayır()
26. Mahkemede çevirinizi yapan çevirmen sizden bir ücret talep etti mi?
Evet()
Hayır()
27. Mahkemede TİD çevirmeninin tarafsızlık prensibine uygun davrandığını düşünüyor musunuz?
Evet()
Hayır()
Evet, neden?
Hayır, neden?
28. Mahkemede tarafsızlığı bozduğu düşüncesiyle duruşmada çevirmenin çeviri yapma işinde kendisinin çekildiği ya da hâkimin çevirmenin çekilmesini istediği ya da sizin tercih etmediğiniz oldu mu?
Evet()
Hayır()
Evet, neden?
29. Eklemek istediğiniz bir şey varsa buraya yazınız.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

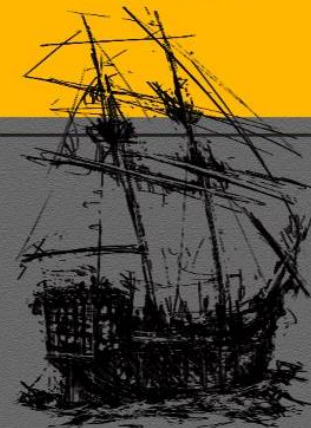
DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

İngilizce Öğretmenliği Bölümü Öğretim Programlarında Çevirinin Yeri: Türkiye'deki Üniversiteler Örneği*

DR. ÖĞR. ÜYESİ **ESEN GENÇ**** - DR. ÖĞR. ÜYESİ **BETÜL ÖZCAN DOST*****

Öz

Yabancı dil öğretimi ile çeviri arasında uzun yıllardır süregelen tartışmalı bir ilişki vardır. Çevirinin dil öğretimindeki yeri ve hatta bir yöntem olarak kullanılması geçmişten günümüze birçok çalışmaya konu olmuş ve bu alanda farklı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapılan birçok araştırmaya göre teoride dil öğretiminde, özellikle de modern öğretim yöntemlerinde, çeviri kendine önemli bir yer bulamasa da pratikte öğrenciler tarafından sıklıkla kullanıldığı düşünülmektedir. Bu varsayımdan yola çıkarak, ülkemizde de yabancı dil öğretiminde çevirinin bir öğretim yöntemi olarak olmasa da zaman zaman bir araç olarak kullanıldığı fikrine ulaşılabilir. Bu bağlamda İngilizce öğretmenlerinin aldıkları lisans eğitiminde çevirinin bir yeri olup olmadığı, olmasının gerekip gerekmediği de tartışmaya açık bir konu olarak düşünülebilir. Bu bilgilerin ışığında bu çalışmanın amacı Türkiye'deki üniversitelerde bulunan 4 yıllık İngilizce Öğretmenliği bölümlerinin müfredatlarında çeviri dersinin olup olmadığını, varsa ne kadar sıklıkta ve programın hangi dönemlerinde yer aldığını incelemektir. Sonuç olarak, elde edilen verilerden yola çıkarak İngilizce Öğretmenliği bölümlerinde çeviri derslerinin olası kullanım amacı ve sıklığı konusunda fikir sahibi olmak, ayrıca gelecekte yapılacak uygulamalar için bir başlangıç noktası veya rehber niteliğinde olabilecek bir çalışma ortaya koymak hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: çeviri, dil öğretimi, eğitim, öğretim programı, yöntem

THE ROLE OF TRANSLATION IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING DEPARTMENTS' CURRICULUM: THE CASE OF UNIVERSITIES IN TURKEY

Abstract

There has been an ongoing controversial relationship between foreign language teaching and translation. The role of translation and its use as a method in language teaching has been the topic of several studies and led to the emergence of different ideas in this field up to now. According to several studies, even though translation couldn't find itself a significant place in theory in language teaching, especially in modern teaching methods, it is thought to be used often by students in practice. Based on this assumption, it can be inferred that despite not being used as a method, translation is used as a means from time to time in foreign language teaching also in our

* Bu makale 29 Eylül-1 Ekim 2022 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Çeviribilim Kongresinde sunulan "İngilizce Öğretmenliği Bölümü Öğretim Programlarında Çevirinin Yeri: Türkiye'deki Devlet Üniversiteleri Örneği" başlıklı bildirden üretilmiştir.

** 19 Mayıs Üniversitesi, esen.genc@omu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7700-4806

*** 19 Mayıs Üniversitesi, betul.ozcan@omu.edu.tr, orcid: 0000-0003-3110-8017

Gönderilme tarihi: 9.10.2022

Kabul tarihi: 24.12.2022

country. In this context, the role and necessity of translation in English language teachers' undergraduate education can be considered as a disputable topic. In the light of this information, the aim of this study is to reveal whether English Language Teaching programs of 4 years at universities in Turkey provide translation classes in their curriculum and how often and at which semesters they provide them, if any. Based on the results, the target of the study is to get an idea about the frequency and the possible reasons for the use of translation classes at English Language Teaching departments and also to be a starting point or a guide for other studies in the future.

Keywords: translation, language teaching, education, curriculum, method

GİRİŞ

Yabancı dil öğretiminde çevirinin kullanımı uzun yıllardır tartışılan bir konudur. Çevirinin dil öğretimindeki yeri, amacı, olası fayda ve zararları geçmişten günümüze birçok çalışmaya konu olmuş ve bu alanda farklı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dil sınıflarında anadil ve çeviri kullanımı çoğu zaman geniş bir yer bulsa da uzun bir süredir birçok araştırmacı ve eğitimci dil öğretiminde anadil kullanımına tamamen karşı çıkmakta ve hatta bunun sağlam temelli bir dil öğrenimi sürecinin önünde ciddi bir engel olduğu fikrini savunmaktadır. (Anderson ve diğerleri, 2018). Özellikle günümüzde oldukça gelişmiş olan iletişim olanaklarıyla birlikte iletişimsel yetenek ve buna bağlı olarak iletişimsel kökenli dil öğretim yöntemleri ön plana çıkmış ve anadil kullanımını da gerektiren çeviri yöntemi Duff'ın (1989) tabiriyle "Sibirya'ya sürülmüştür" (Bonyadi, 2003).

Yapılan birçok farklı araştırmaya göre ise, çeviri kendine dil öğretiminde teorik olarak çok yer bulamamakta ve genellikle dışlanmaktadır; ancak pratikte öğrenciler tarafından sıklıkla kullanıldığı düşünülmektedir. Cook (2010) çevirinin uzun bir süredir sıkıcı, modernlikten uzak ve öğrenmeye faydasız gibi ifadelerle küçümsenmesine rağmen dil öğretiminde yadsınamaz bir yeri olduğunu savunmaktadır.

Disiplinler arası bir çalışma alanı olarak kabul edilen çeviri, yabancı dil ile ilgili birçok çalışmanın merkezinde yer alır. Küreselleşen dünya düzeni ile birlikte çeviri kaçınılmaz olarak çeşitli şekillerde hayatımıza entegre olmuş ve buna bağlı olarak çevirmenler veya gerekli dil bilgisine sahip kişiler için de artan bir talep olmuştur. Çevirmen yetiştiren Mütercim ve Tercümanlık bölümlerinin yanı sıra, diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'deki üniversitelerde de İngilizce Öğretmenliği, İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Amerikan Kültür ve Edebiyatı gibi İngilizce odaklı bölümlerde öğrenim gören çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Özellikle İngilizce Öğretmenliği alanında eğitim alan öğrencilerin iki farklı dile karşılaştırmalı olarak bakabilme, hedef kültür konusunda bir bilinç kazanma ve gerektiğinde farklı metin türlerini inceleyebilme gibi özellikleri edinmelerinin faydalı olacağı söylenebilir. Bu becerilerin çeviri dersi aracılığıyla pekiştirilmesi ve mesleki temellerini sağlamlaştırma açısından katkı sağlaması da olasıdır. Öğrencilerin bunları başarabilmesi için sadece her iki dilde yeterlilik değil, aynı zamanda gelişmiş çeviri becerilerinin de gerekli olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, İngilizce Öğretmenliği bölümünde eğitim gören öğrencilerin nitelikli bir akademik süreç ve donanımlı bir öğretmenlik için gelişmiş okuma, yazma, dinleme, dilbilgisi ve kelime becerilerinin yanı sıra çeviri pratiğini de

geliştirmesi amacıyla lisans programlarına çeviri dersinin eklenmesinin gerekli olup olmadığı konusu tartışmaya açıktır.

Bütün bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı Türkiye'deki tüm üniversitelerinde bulunan 4 yıllık İngilizce Öğretmenliği bölümlerinin 2021-2022 yılı öğretim programlarında çeviri dersinin olup olmadığını, varsa ne kadar sıklıkta yer aldığını ve programdaki yer alma amacını incelemektir. Bu bağlamda, bahsi geçen öğretim programlarının ayrıntılı incelenmesi sonucu elde edilen veriler ışığında aşağıda belirtilen araştırma sorularının cevaplanması amaçlanmaktadır:

1. Türkiye'de İngilizce Öğretmenliği Bölümü bulunan üniversitelerin kaç tanesinin öğretim programlarında çeviri dersi yer alıyor?

2. Türkiye'deki üniversitelerin İngilizce Öğretmenliği Bölümlerinde öğretim programlarında bulunan çeviri derslerinin içeriği, kullanım amacı ve sıklığı benzerlik ya da farklılık gösteriyor mu?

KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde çeviri ve dil öğretimi arasındaki ilişki, bu ilişkinin tarihsel gelişimi ve çeşitli dil öğretim yöntemlerinde çevirinin yeri konuları üzerinde durulacaktır.

Çeviri ve dil öğretimi

Çeviri, insanlığın çok eski zamanlarından beri toplumsallaşma süreci içinde var olmuş ve iletişim için kaçınılmaz olarak görülmüştür. Bu sebeple, toplum için önemi tartışılmaz bir olgudur. Gerek farklı alanlardaki kullanımı gerekse sürekli gelişen ve değişen bir süreç içinde bulunması sebebiyle birçok şekilde tanımlanabilir. *Çeviri* teriminin kökeni Latince "transfere" kelimesinden gelir ve kelime anlamı bir şeyleri başka bir yere taşımaktır (Chesterman, 2005). Çeviri kavramını bilinen anlamıyla tanımlamak istersek Catford'un (1965) "bir dildeki metinsel materyalin başka bir dildeki metinsel materyalle eşdeğer olacak şekilde değiştirilmesi" tanımını kullanabiliriz.

Çevirinin, her ne kadar tartışmalı da olsa, yer verildiği bir alan da yabancı dil öğretimidir. Yabancı dil öğretimini ise basitçe tanımlamak gerekirse, yabancı bir dilin kurumsal çerçevede, belirli yöntem ve tekniklerle öğretilmesi denilebilir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, yabancı dil öğretiminde diğer bütün beceriler gibi çeviri de tek başına bir amaç ya da yöntem değil, bir araç olarak kullanılmaktadır.

Çevirinin dil öğrenimindeki yeriyle ilgili olumlu ve olumsuz birçok görüş bulunmaktadır. Olumsuz görüşlerin muhtemel en büyük nedeni de çevirinin sıklıkla başlı başına bir dil öğretim yöntemi olan Dilbilgisi-Çeviri yöntemi ile karıştırılmasıdır. Halbuki çoğu zaman çeviri, yabancı dil derslerinde bir araç olarak görev yapan bir etkinliktir. Cook'a (2010) göre çeviri, yukarıda da bahsedildiği gibi, bir "amaç" veya "yöntem" olmadığı sürece bazı araştırmacıların savunduğu gibi dil öğrenmenin önkoşulu olduğu düşünülen yabancı dilde düşünme işlemini engelleyen bir etkinlik değildir. Hatta tam tersine çeviri dil öğretiminde araç olarak kullanıldığında oldukça destekleyici ve bütünleyici bir etkinliktir (Cook,2010). Örneğin Thornton-Smith (1967, s.7) bir yabancı dil öğrenme sürecinde, öğrenimin hatırı sayılır bir kısmının öğrencinin anadili aracılığı ile gerçekleştiğinin yadsınamaz bir gerçek olduğunu ve bu nedenle diller arası anlam ve düşünce aktarımı olan çevirinin öğrenim sırasında kaçınılmaz olduğunu öne sürmüştür. Levensto (1985) ise

bir adım daha ileri giderek çevirinin dil öğretimindeki yeri konusunda daha sistematik bir bakış açısı sunar. Çevirinin dil öğretim sürecindeki kullanımını öğrencilere

- dil bilgisi yapılarıyla ilgili pratik yapma,
- bilinmeyen kelimelerin anlamını öğrenme,
- öğrenilen bilgiyi sınama
- diller arası iletişimsel beceri geliştirme imkânı sunması gibi birçok yarar sağlamaktadır.

Boztaş (1991) da çevirinin dil öğretiminde kullanımını savunur ve çevirinin özellikle ileri seviyede bir yabancı dil kullanımına katkıda bulunabileceğinden ve öğrencilerin hedef dil hakkında daha derin ve ayrıntılı düşüncelerini sağlayabileceğinden bahseder. Snell-Hornby de (1985, s.25) aynı noktayı vurgular ve çevirinin ileri düzeyde yabancı dil eğitiminde öğrencilerin hem pratik hem de teorik anlamda uzmanlaşmalarına katkıda bulunduğunu belirtir. Snell-Hornby'e göre dil öğretimi ve çeviri arasındaki ilişki sırasıyla aşağıda belirtilen dört adım izlenerek geliştirilebilir:

- 1-metin çözümlemesi ve dil bilgisel aktarım yöntemlerini içeren bir giriş,
- 2-metnin çevirisinin yapılması (öğrenciler tarafından),
- 3-çevrilen metin üzerinde düzeltmelerin yapılması,
- 4-süreçte karşılaşılan sorunların tartışılması.

Çevirinin dil öğretiminde kullanımıyla ilgili olumlu olduğu kadar olumsuz da birçok görüş bulunmaktadır. Bloomfield'a (1933, s.505) göre, dil öğretiminde çeviri kullanımı çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Bunun temel nedenleriyse diller arası anlamsal bazı uyumsuzlukların öğrenciyi anadile karşı yanlış yönlendirmesinin kaçınılmaz olduğu ve öğrenci tarafından sürekli deneyimlenen baskın bir anadil uyarınının etkisindeyken yabancı dili unutmasının neredeyse kesin olduğudur.

Newson (1998, s.64) çevirinin hedef dilde konuşmada akıcılık, dilbilgisi öğretimi için seçilmiş ve sınıflandırılmış yapıların planlanmış bir şekilde tanıtılması ve dil öğretimindeki denetimli iletişim stratejilerinin uygulanması gibi literatürde genel olarak kabul görmüş yabancı dil öğretim amaçlarına ulaşılmasına engel olabileceği ya da en azından yardımcı olamayacağı için dil öğretiminde benimsenmediğini söyler. Çeviri, bir dilde düşünmeye ve başka bir dile aktarmaya teşvik etmesine rağmen bu süreçte dil karışmasına neden olur ve öğretmeni ve öğrenciyi tek bir dilde çalışarak sürekli hedef dile maruz kalmanın yararından uzaklaştırır.

Dil öğretimi ve çeviri arasındaki bu inişli çıkışlı ilişkili 18. yüzyılın sonlarına dek uzanır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde bu ilişkinin tarihsel süreci içinde dil öğretim yöntemlerine yansımaları ve etkileri üzerinde durulacaktır.

Yabancı dil öğretim yöntemlerinde çevirinin yeri

Yabancı dil öğretiminde kullanılan yöntemler diğer tüm eğitim alanlarındaki gibi zamanla ortaya çıkan farklı eğilimler, hedefler ve beklentilerle tarih boyunca sürekli olarak şekillenmeye devam etmiştir. Hem kültürel hem de sosyal alanda kabul gören yeni teoriler ve yönelimler kaçınılmaz olarak yabancı dil öğretimini de etkilemiştir. Dolayısıyla çevirinin dil öğretimindeki konumu da bu farklı yöntem ve yaklaşımlara paralel olarak değişiklik göstermektedir. Bu nedenle, çevirinin günümüzde yabancı dil eğitimindeki rolünü anlamak için bu kavramın evrimini ve

yerini tarihsel olarak gözden geçirmek gerekir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki geçmişte çeviri bir dil öğrenmek için uygulanan en uygun yöntem olarak görülürken zaman içinde gelişen farklı yöntemlerle hemen hemen her öğretim yönteminde teorik olarak yasaklanan ve hatta neredeyse hor görülen bir teknik hâline dönüşmüştür. Bu sürecin nedenlerini daha yakından inceleyebilmek adına çalışmanın bu kısmında yabancı dil öğretiminde kullanılan en yaygın yöntemler ortaya çıkış tarihlerine göre sıralanarak çeviriye karşı tutumları incelenecektir.

-Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi (Grammar Translation Method)

Dil öğretiminde çeviri kullanımından bahsederken akla gelen ilk ve en eski yöntem Dilbilgisi-Çeviri Yöntemidir. Yöntem tek başına belirli bir öğrenme kuramına dayanmaz. Yabancı dil öğretmenleri tarafından yıllarca kabul görmüş ve kullanılmış oldukça yaygın bir yöntemdir. 18. ve 19. yy.' dan itibaren Latince, Yunanca ve Arapça gibi dillerin öğretiminde etkin olarak kullanılmıştır. Başlangıçta bu tarz klasik dillerin öğretiminde kullanıldığı için bir zamanlar Klasik Yöntem olarak adlandırılmıştır (Chastain 1988). Bu yöntem orijinal olarak klasik dilleri öğretmek için geliştirildiğinden, birincil odak iletişimsel dil kullanımını tamamen göz ardı ederek hedef dilde akıcı ve doğru bir yazma becerisi kazandırmaktır (Bratož ve Koçbek, 2013, s. 135). Dilbilgisi-Çeviri yönteminde tümevarım yöntemiyle dilbilgisi kalıpları üzerinde durulur ve adından da anlaşılacağı gibi çeviri dil öğretimindeki temel yöntemlerden biri olarak kabul edilir. Bu yöntemde, daha çok öğrencilerin Latince ve Yunanca yazılmış edebi metinleri okuyabilmeleri için bu dilleri öğrenmeleri amaçladığından, hedef dilde iletişim kurma bir gereklilik olarak görülüyor ve göz ardı ediliyordu. Tamamen dil bilgisel yapılara önem veriliyor ve öğrenilen dil iletişimsel bir boyuta taşınamıyordu. Dil öğrenimi amaç ve kapsam olarak farklılaşmaya başladığı zaman sadece yazma becerisine odaklı olan bu yönetime karşı tepkiler gelmeye ve dil öğretiminde iletişimin ön plana çıktığı, eskisine tamamen karşı çıkan farklı yöntem ve yaklaşımlar ortaya çıkmaya başladı. Zaman ilerledikçe bu tepkiler, 1950'li yıllarda, çeviriyi neredeyse tamamen reddeden ve sınıfta anadilin yasaklanmasına dayanan bir yaklaşım olan Doğrudan Yöntemin ortaya çıkmasına yol açtı.

Doğrudan Yöntem/ Direkt Yöntem/ Dolaysız Yöntem (Direct Method)

Doğrudan Yöntemin temeli dil öğrenmenin en doğru yolunun doğal olanın izinden gitmek olduğu inancına dayanır. Bu yönetime göre, bir yabancı dil en iyi kişinin anadilini edinmesine benzer bir şekilde öğrenilebilir, bu sebeple yöntemin çocukların anadillerini edinme biçimlerinden ileri gelen varsayımlara dayandığı söylenebilir. Çeviri kullanımını tamamen yasaklayan bu yöntemde bunun yerine görsel etkinliklere yer verilir, öğretim dili olarak hedef dil kullanılır ve sözcük öğretimi sırasında da anadile çeviriye izin verilmez. Çevirinin öğrenme sürecine dahil edilmemesinin en önemli nedeni yabancı bir dilin edinilmesinde zarar verici olarak görülmesiydi. 1970'lerin başında, Doğrudan Yöntem popülaritesini ufak da olsa kaybetmeye başladı çünkü yöntemin okullarda uygulanmasında bazı güçlükler yaşanıyor ve ana dil edinimi ile sınıfta yabancı dil öğrenimi arasındaki benzerlikler beklenildiği kadar örtüşmüyordu (Cook, 2003; Richards ve Rodgers, 2014). Ayrıca, ana dil kullanımının tamamen yasak oluşunun öğrencilerin anlamalarını zorlaştırıp, güvensiz bir ortam oluşturabileceği de bu yönetime yapılan eleştiriler arasındadır.

Doğal Yöntem (Natural Method)

Doğrudan Yöntem gibi Doğal Yöntem de Dilbilgisi-Çeviri yöntemine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yöntemde de günlük konuşulan dil üzerinde durulur ve ana dil öğrenim sürecinin yabancı dil öğrenim süreci için de geçerli olduğu görüşü benimsenir. Bu tekniğe göre, dil öğreniminde doğal şartların oluşması gerekmektedir; doğal ortam ve durumlar hazırlanmalı ve öğrenci öncelikle dinlemeli, daha sonra konuşmalıdır (Güneş, 2011, s.127). Çeviri kullanımı bu yöntemde de tamamen devre dışı bırakılmıştır. Öğretim dili yalnızca öğrenilen hedef dildir, öyle ki; öğrencilere açıklama yapılırken dahi anadil kullanılmaz. Öğrenci anadilini öğrenirken her zaman olduğu gibi aktif olmalı ve hatalara aldırmadan hedef dilde konuşmaya devam etmelidir.

İşitsel-Dilsel Yöntem (Audio-Lingual Method)

Bu yöntem 1930'lu yıllarda ilk olarak Amerikan ordusunun askeri üsler kurduğu ülkelerin dillerini öğrenme ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Adında da kullanıldığı üzere dil öğretim sürecinde kulak ve dil alışkanlığının kazanılması büyük önem taşımaktadır. Dilin kullanılması ve duyulması konularına ilk kez bu yöntemle bu kadar yoğun bir biçimde odaklanılmıştır (Polat, 2015). Bu yöntemin özellikleri incelendiğinde Doğrudan Yöntem ve Doğal Yöntemde olduğu gibi çeviri kullanımına aykırı olduğu görülmektedir. Anadili doğal öğrenme sırası olan dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerini geliştirmeye yönelik bir sıra izlenir, yani sözlü iletişim birincil derecede öneme sahiptir (Demirel, 2010, s.44). Bu yöntemde temel amaç doğru telaffuz becerisi ve dilbilgisi ile konuşmayı öğretmek ve anadili kullanmadan hedef dil becerilerini geliştirmektir, dolayısıyla çeviri öğretim sürecinde kendisine yer bulamamıştır. Zamanla bu yöntemle ezber yoluyla kazanılan bilgilerin gerçek hayatta işe yaramadığı görülmüş ve 1970'lere geldiğinde dil öğretiminde yanlış olan her şeyin sorumlusu olarak görülmüştür (Stern, 1991).

Bilişsel Yöntem (Cognitive-Code Method)

Yöntem, 1960'lı yıllarda bilişsel öğrenme kuramcılarında Ausubel ve dilbilimci Chomsky'nin görüşlerinden etkilenecek geliştirilmiştir. Davranışsal dil öğretimine karşı olarak ortaya atılmıştır. Yöntemin temel amacı, öğrencilere anadil kullanıcıları gibi yabancı dil becerileri kazandırmaktır. Doğru telaffuz üzerinde çok durulmaz, önemli olan hedef dilin genel mantığını kavramaktır. Öğrencilerin bilişsel düzeylerini kullanmalarına faydalı olabileceği için sınıfta gerektiği ölçüde anadil kullanımına ve çeviriye izin verilir. Dilbilgisi- Çeviri Yöntemine tepki olarak ortaya çıkan ve çeviriyi tamamen yasaklayan yöntemlerden sonra süreç içinde çeviriyi dil öğretimine tekrar dâhil eden ilk yöntemdir. Dilin bir davranışsal bir alışkanlık ürünü değil, yaratıcı bir süreç olduğunu savunur. Dört temel dil becerisi bireyin dili yaratıcı biçimde öğrenip kullanabilmesi için aynı derecede önemlidir (Demirel, 2010).

İletişimsel Yöntem (Communicative Method)

Bu yönetime göre başarılı öğrenciler hedef dil kullanımında hem dilsel özelliklerin farkında olan hem de dilbilgisi kurallarını uygulayan öğrencilerdir. Bilişsel Yöntemde dilin doğasının açıklanmasının eksik kaldığı, bu kavramlara iletişim yetisi adıyla üçüncü bir boyutu eklemenin gerekliliği ilkesiyle ön plana çıkmıştır. Çeviri tamamen yasaklanmamakla birlikte, hedef dilde iletişimi önemseydiği için kullanımı çok fazla tasvip edilen bir öğrenme aracı olarak görülmez.

Öğrenciler ve öğretmen anadili gerektiğinde kontrollü bir şekilde kullanılabilir ve çeviriye başvurulabilir (Hengirmen,1993).

Seçmeli Yöntem (Eclectic Method)

Seçmeli yöntem, yabancı dil öğretimindeki bütün yöntemlerin derlenmesi anlamında kullanılmaktadır. Aslında bu yöntem tek bir yöntemden çok, duruma en uygun yöntemi seçme tekniğidir. Yöntemin temel ilkesi, tek ve kesin bir yaklaşımı olan yöntem yerine, dil öğretimi konusunda genel prensipler olmasıdır. Bazı amaçları elde etmek için belirli yöntemler kullanılırken başka amaçları elde etmek için daha farklı yöntemler kullanılmalıdır. Bu yöntemlerin kullanımlarındaki faydaları öğretmen ve öğrencilerin sahip oldukları özelliklere, öğretimin süresine ve hatta ortamına göre de değişebilmektedir (Li, 2012, s.170). Bu yöntemde çeviri özel bir dil becerisi olarak görülür ve başlangıç düzeyi için önerilmez, çoğu zaman dil öğretiminin ileri düzeylerinde kullanılır (Demirel, 2010).

Çevirinin dil öğretim yöntemlerindeki yerini tarihsel olarak gözden geçirdiğimizde çeviri denildiğinde akla sadece uzun yıllar boyunca yaygın olarak kullanılan Dilbilgisi-Çeviri yönteminin geldiğini görüyoruz. Yöntem, tekdüze olması ve bilişsel faaliyetleri göz ardı etmesi nedeniyle birçok tepkiyle karşılaşmış ve kendisinden sonra gelen ilk birkaç yöntemde tepki olarak çeviri tamamen yasaklanmıştır. Yönteme karşı geliştirilen bu tepki yıllarca çeviriye şüphe ile yaklaşılmasına ve kullanımından kaçınılmasına neden oldu çünkü yöntemin dil öğreniminde anadiline başvurma alışkanlığı geliştirdiği ve hedef dil ve kültürü kavramasını engellediği düşünülüyordu. Zamanla bu düşünce biraz daha yumuşadı ve çeviri az da olsa öğretim yöntemlerinde tekrar kendini göstermeye başladı. Günümüzde de çeviri zaman zaman benzer tepkilerle karşılanırsa da farklı bakış açısına sahip bazı araştırmacılar tarafından özellikle ileri seviyedeki öğrenciler için önerilmektedir. Dil öğretimine çeviriyi dahil etmenin gerekli olduğunu savunan araştırmacılar, en azından belirli aşamalarda çeviriyi içeren çeşitli aktiviteler, görevler veya teknikler kullanılmasının faydalı olacağını öngörmüşlerdir. (Cook 2010; Kerr 2014). Bütün bu bilgiler ışığında, çalışmamızda yabancı dil eğitiminde ülkemizde ileri seviye oldukları düşünülen İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin eğitim programlarında çevirinin yerini araştırmayı hedefledik.

BULGULAR

Bu çalışmada, YÖK Atlas'ta (Yök Atlas, 2022) yer verilen ve Türkiye'de İngilizce Öğretmenliği bölümü bulunan tüm üniversitelere yer verilmiştir. Öğretim programları mevcut öğretim elemanı sayısına ve öğretim elemanının çalışma alanına göre zaman zaman değişiklik gösterebilmektedir. Bu sebeple, bu çalışma adı geçen üniversitelerin sunduğu öğretim programı ve içerik bilgilerine dayanarak hazırlanmıştır. Türkiye'deki üniversitelerin İngilizce Öğretmenliği bölümlerindeki çeviri derslerini gösteren tablolar devlet ve vakıf üniversiteleri olacak şekilde hazırlanmıştır. Her bir tabloda üniversite adı, ders adı ve dersin verildiği dönem bilgisine yer verilmiştir. Bu tablolardan yola çıkarak hem devlet hem vakıf üniversitelerinde kaç üniversitenin hangi dönemde çeviri derslerine yer verdiğini gösteren tablolar hazırlanmıştır.

54.	SÜLEYMAN DEMİREL Ü.	Çeviri								X	
55.	TOKAT GAZİOSMANPAŞA Ü.	Çeviri								X	
56.	TRABZON ÜNİVERSİTESİ	Çeviri								X	
57.	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ	Çeviri								X	
58.	VAN YÜZÜNCÜ YIL Ü.	Çeviri								X	
59.	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	Çeviri								X	
60.	YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ	Çeviri								X	

Tablo 1- Türkiye'deki devlet üniversitelerinin İngilizce Öğretmenliği bölümlerinde verilen çeviri dersleri

Dönem	Üniversite Sayısı
1	-
2	-
3	4
4	1
5	2
6	6
7	53
8	4
-	2

Tablo 2- Devlet üniversitelerinde dönemlere göre çeviri derslerinin dağılımı

Türkiye'deki 76 üniversitede İngilizce Öğretmenliği bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerden 60 tanesi devlet üniversitelerinde yer almaktadır. Bu bölümlerde çeviri derslerinin dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, sıklık sırasına göre şu verilere ulaşılmaktadır: Çeviri derslerine en sık 7. dönemde yer verilmektedir. 53 üniversite söz konusu dönemde çeviri derslerine yer vermiştir. 7. dönem ile diğer dönemlerdeki sıklık karşılaştırıldığında belirgin bir fark göze çarpmaktadır. Öğrencilerin lisans eğitimlerindeki son akademik yıl olması itibarıyla belirli beceriler elde edildikten sonra çeviri derslerinin sunulmak istendiği düşünülebilir. Ayrıca, YÖK tarafından 2018 yılından itibaren geçerli olacak şekilde iki yıl süre ile zorunlu tutulan Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programı'nın etkisinden de söz edilebilir. Sıklık olarak ikinci sırada 6. dönem yer almaktadır. Söz konusu dersler 6 üniversitede 6. dönemde sunulmaktadır. 4 üniversitede 3. dönemde, 4 üniversitede 8. dönemde bu derslere yer verilmektedir. 2 üniversitede 5. dönemde çeviri derslerine rastlanırken, 2 üniversitede ise hiçbir çeviri dersine yer verilmemesi dikkat çekmektedir. 1 üniversitede 4. dönemde çeviri derslerine rastlanırken, 1. ve 2. dönemde çeviri dersine yer veren hiçbir üniversite bulunmamaktadır. Öğretmenlik eğitimlerinin ilk yılı olması ve üniversite genelinde sunulan zorunlu derslerin ağırlıklı olarak ilk yılda olması sebebiyle bu veri beklenen bir sonuç ortaya koymaktadır.

58 devlet üniversitesinde bulunan İngilizce Öğretmenliği bölümlerinde sunulan çeviri derslerinin 3 tanesinin seçmeli ders olarak sunulduğu, geri kalanın ise zorunlu ders olarak yer aldığı görülmektedir. Ders isimleri açısından bakıldığında ise, İngilizce Öğretmenliği Bölümünde çeviri dersi bulunan 58 devlet üniversitesinin 52 tanesinde Çeviri dersi adı altında verildiği

görülmektedir. Diğer yandan, Çeviri Uygulamaları (İngilizce-Türkçe), Çeviri Uygulamaları (Türkçe-İngilizce), İngilizce-Türkçe Çeviri, Türkçe-İngilizce Çeviri, Çeviri (İngilizce-Türkçe), Çeviri (Türkçe-İngilizce) ve Uluslararası İletişimde Çevirinin Rolü adları altında da derslerin açıldığı görülmektedir.

	ÜNİVERSİTE (VAKIF)	DERS ADI	DÖNEM									
			1	2	3	4	5	6	7	8		
1.	BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ	-										
2.	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ	Çeviri									X	
3.	BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ	Çeviri									X	
4.	HASAN KALYONCU Ü.	Çeviri									X	
5.	İSTANBUL 29 MAYIS Ü.	Çeviri									X	
6.	İSTANBUL AYDIN Ü.	Çeviri									X	
7.	İSTANBUL KÜLTÜR Ü.	Çeviri									X	
8.	İSTANBUL MEDİPOL Ü.	Çeviri									X	
9.	İSTANBUL OKAN Ü.	Çeviri									X	
10.	İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM Ü.	Çeviri									X	
11.	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ	Çeviri							X			
12.	MEF ÜNİVERSİTESİ	-										
13.	TED ÜNİVERSİTESİ	Çeviri									X	
14.	UFUK ÜNİVERSİTESİ	Çeviri									X	
15.	YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ	Çeviri									X	
16.	ADA KENT ÜNİVERSİTESİ	Çeviri									X	

Tablo 3- Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin İngilizce Öğretmenliği bölümlerinde verilen çeviri dersleri

Dönem	Üniversite Sayısı
1	-
2	-
3	-
4	-
5	-
6	1
7	13
8	-
-	2

Tablo 4- Vakıf üniversitelerinde dönemlere göre çeviri derslerinin dağılımı

Türkiye'deki 16 vakıf üniversitesinde İngilizce Öğretmenliği bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerde çeviri derslerinin dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, sıklık sırasına göre şu verilere ulaşılmaktadır: Çeviri dersleri 13 üniversitede 7. dönemde yer almaktadır. 7. dönem ile diğer dönemlerdeki sıklık karşılaştırıldığında vakıf üniversitelerinde de belirgin bir fark göze çarpmaktadır. Devlet üniversiteleri için yukarıda belirtilen faktörler vakıf üniversitelerinin öğretim

programlarında da geçerli olabilir. 2 üniversitede çeviri dersine hiç yer verilmezken 1 üniversitede ise 6. dönemde çeviri dersine rastlanmaktadır. Diğer yandan, hiçbir üniversitede çeviri derslerine 1,2,3,4,5 ve 8. dönemlerde yer verilmediği göze çarpmaktadır. Öğrencilerin lisans eğitimlerinin ilk yıllarında ve son döneminde branş derslerine ağırlık verme düşüncesiyle bu şekilde bir programlama yapıldığı düşünülebilir.

Vakıf üniversitelerinde çeviri derslerinin zorunlu olarak sunulduğu görülmektedir. Derslerin isimlendirilmesine bakıldığında ise sadece Çeviri adı altında verilmesi dikkat çekmektedir.

Derslerin içerikleri incelendiğinde ise devlet üniversitelerinde sunulan ders içerikleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma kapsamında 60'ı devlet, 16'sı vakıf olmak üzere Türkiye'deki 76 üniversitede bulunan İngilizce Öğretmenliği lisans programlarının öğretim programları çeviri derslerinin sıklığı, yer verildikleri dönemler, isimlendirilmeleri ve içerikleri açısından incelenmiştir. Çalışmamızın sonucunda elde edilen bilgilere göre; 2 devlet üniversitesi ve 2 vakıf üniversitesi hariç toplam 72 üniversitenin ilgili bölümlerinde çeviri derslerine çeşitli isimler ve içerik bilgileriyle yer verildiği görülmüştür. Türkiye'deki üniversitelerin İngilizce Öğretmenliği Bölümlerinde öğretim programlarında bulunan çeviri derslerinin içeriğinin, kullanım amacının ve sıklığının belirgin bir benzerlik ya da farklılık gösterip göstermediği sorgulandığında ise şu sonuca varılmıştır: Ders içerikleri incelendiğinde, çeviri derslerinin İngilizce ve Türkçe farklı metin türlerini tanıma, dilbilgisel yapıları ve bağlama uygun dil kullanımını öğrenme, iki dili karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koyabilme, çeviribilim alanındaki temel kuram ve yaklaşımlar hakkında genel bilgi sahibi olma, farklı alanlarda metinlerin nasıl çevrilebileceğini görme ve farklı çevirileri karşılaştıracak eleştirel bakış açısına sahip olma ve çevirinin dil öğrenimindeki yeri konusunda farkındalık kazanma gibi amaçlarla sunulduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, ders içeriklerinin benzer temeller üzerine oturtulduğu söylenebilir.

Çalışmanın sonucunda araştırma sorularının cevaplarına ek olarak hem çeviri derslerinin varlığı hem de genel olarak öğretim programlarının belirlenmesi konusunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

✓ Dil öğretiminde amaç ve kapsam ayrıntılı değerlendirilerek öğretim yöntem ve amaçları belirlenmelidir.

✓ Öğretim yöntemi ve tekniği belirlerken öğrenciye yönelik çok yönlü, esnek öğretim yöntemi/yöntemleri uygulanmasına olanak sağlanmalıdır.

✓ Geleneksel olduğu için "çeviri" gibi tekniklere önyargıyla yaklaşılmamalı ve tamamen vazgeçilmemeli, doğru kullanımla çevirinin yararlı olabileceğini göz önünde bulundurulmalıdır.

✓ Çevirinin dil öğretimindeki tarihsel süreci incelendiğinde, yabancı dilin kullanım alanındaki değişimlerin öğretim yöntemlerindeki kesin ve net yaklaşımların da tekrar sorgulanmasını gerektirdiği de mutlak suretle göz önünde bulundurulmalıdır.

✓ Yabancı dil eğitiminde çevirinin kullanımı ile ilgili literatürü gözden geçirdiğimizde, çevirinin eski ve popülerliğini yitirmiş bir uygulama olarak hep önyargı ile karşılanmasına rağmen

son yıllarda birçok araştırmacının çevirinin yabancı dil öğretimine katkısını yeniden değerlendirmeye başlamasıyla birlikte dil öğretimine yeniden ve güncel yaklaşımlarla harmanlanarak dahil edilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

Bu çalışma Türkiye’de bulunan İngilizce Öğretmenliği lisans programlarını kapsamaktadır. Benzer çalışmalar gerek İngilizce gerek farklı dillere yönelik eğitim veren dil edebiyat, kültür ve edebiyat, dil bilim gibi farklı bölümler incelenerek de yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Anderson, L.vd. (2018). “Translation And Interpreting for Language Learners”. *Online Translation Journal Intralinea*.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt and Co.
- Bonyadi, A. (2003). “Translation: Back from Siberia”. *Translation Journal*, 7(3).
- Bratož, S. ve Kocbek, A. (2013). “Resurrecting translation in SLT: a focus on young learners”. In D. Tsagari & G. Floros (Eds.), *Translation in Language Teaching and Assessment* (pp. 135-153). Cambridge Scholar Publishing.
- Catford, J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London, New York, Toronto: Oxford University Press.
- Chastain, K. (1988). *Developing Second-Language Skills: Theory and Practice* (Third Edition). San Diego, CA: Harcourt Brace Jovanovich.
- Chesterman, A. (2005). “Interpreting the meaning of Translation”. *Helsinki Collegium for Advanced Studies*. 1-9.
- Cook, G., (2010), “Translation in Language Teaching”, Oxford: Oxford University Press.
- Cook, G. (2003). *Applied Linguistics*. Oxford University Press, Hong Kong.
- Demirel, Ö. (2010). *Yabancı Dil Öğretimi*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Duff, A. (1989). *Translation*. Oxford: Oxford University Press.
- Güneş, F. (2011). “Dil Öğretim Yaklaşımları Ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15).123-148.
- Hengirmen, M. (1993). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi”. *A.Ü. Tömer Dil Dergisi*. Sayı 10.
- Kerr, P. (2014). *Translation and Own-Language Activities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levensto E. A. (1985). “The Place of Translation in the Foreign Language Classroom”. *English Teachers’ Journal* , 32 (4), 33-43.
- Li, C. (2012). *Non-Literary Translation Theory and Practice* (2nd ed). Shanghai: Chinese Translation Publishing House.
- Newson, D. (1998). “Translation and Foreign-language Learning”. In Kirsten Malmkjaer (ed.) *Translation and Language Teaching: Language Teaching and Translation*. Manchester: St. Jerome. 63-68.
- Polat, Y. (2015). “Fransızca ve Türkçe Öğretmenlerinin Söz Edimi Öğretimine İlişkin Görüşleri”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 146-159.
- Richards, J. ve Rodgers, S. T. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Snell-Hornby, M. (1985). "Translation as a Means of Integrating Language Teaching and Linguistics", In Tittford, Christopher and A.E. Hieke, (Ed.) *Translation in Foreign Language Teaching and Testing*, 21-28.
- Stern, H. (1991). *Fundamental Concepts of Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Thornton-Smith, C. B. (1967). "A Case for Translation". *Babel*, 3 (3), 7-11.
- Yök Atlas. (2022, August, 8). *İngilizce Öğretmenliği Programı Bulunan Tüm Üniversiteler*.
<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10108>.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

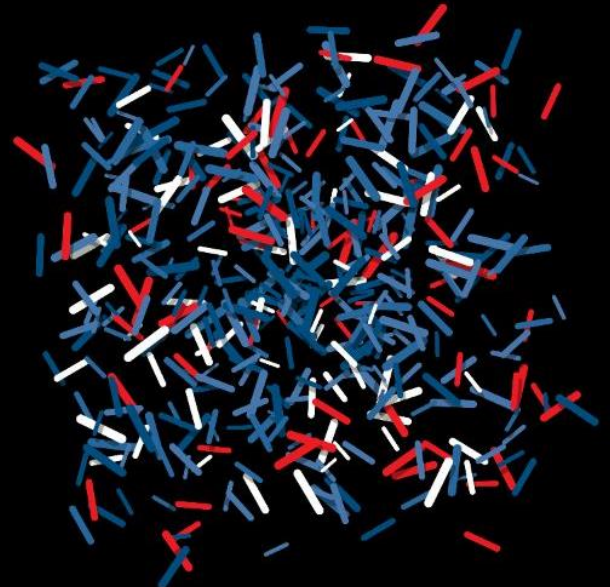

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları

Hukuk Çevirisinde Duygusal Zekânın Önemi ve Karar Mekanizmasına Etkisi*

ÖĞR. GÖR. DR. BÜŞRA ÖZER ERDOĞAN^{1**}

Öz

Özel alan çevirilerinin en zorlarından biri olarak görülen hukuk çevirisi, küreselleşen dünyada her geçen gün önem kazanmaktadır. Bu nedenle, hukuk çevirmenlerinin hem bilişsel hem duygusal alanda çeşitli yeteneklere sahip olmaları kaliteli ve doğru hukuk metnlerinin ortaya çıkmasında ve dolayısıyla bu metinlere dayanarak oluşturulan hukuk kararlarının doğruluğunda pay sahibidir. Hukuk çevirmenlerinden, çeviri yaptıkları dillere uzman seviyesinde hâkim olmalarının yanında, temel hukuk bilgisine sahip olmaları ve farklı terim ve kullanımların kültürel karşılıklarını anlayıp ifade etmekte yetkin olmaları beklenir. Farklı hukuk sistemlerinde karşılık bulan terimlerin doğru çevrilmesi kadar, çevirmenlerin kişisel, duygusal ve sosyal yetkinliklerini kapsayan duygusal zekâlarını kullanarak kişilerin duygularını derinlemesine anlayıp doğru bir şekilde aktarmaları adalet sisteminde doğru kararlar alınması için oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı, betimsel nitel araştırma yöntemiyle 4 hukukçudan ve 5 hukuk çevirmeninden oluşan bir odak grup ile yapılan görüşmelerin analiz edilerek hukuk çevirmenlerinin duygusal zekâlarının önemine ve karar mekanizmasına olası etkisine vurgu yapmaktır. Bu çalışma, hukuk çevirisi alanında daha önce hiç çalışılmamış bir konu olması nedeniyle, hukuk çevirmenlerinin duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesine olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, adalet sisteminde en doğru kararların alınabilmesi için hukuk çevirmenlerinin stres yönetimi, empati ve iletişim becerileri, duyguları anlama, ifade etme ve aktarma yeteneği gibi bilişsel olmayan yeteneklerinin güçlü olması ideal olan ve hedeflenen olmalıdır.

Anahtar sözcükler: çevirmen, duygusal zekâ, hukuk çevirisi, hukuk çevirmeni, bilişsel olmayan beceriler.

IMPORTANCE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN LEGAL TRANSLATION AND ITS EFFECT ON LEGAL DECISION MECHANISM

Abstract

Legal translation, which is seen as one of the most difficult translation types, is gaining more importance day by day in the globalizing world. For this reason, the fact that legal translators have various abilities in both cognitive and sensory fields has a role in the quality of translated legal texts, hence in the accuracy of legal decisions based on these texts. Legal translators are expected to have basic legal knowledge and to be competent in understanding and expressing the cultural equivalents of different terms and uses. As well as having the correct translation of the terms that

* Bu çalışma, 30 Eylül 2022 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Uluslararası Akademik Çeviribilim Kongresi'nde bildiri olarak sunulduktan sonra makale hâline getirilerek yayımlanmıştır.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, busra.ozererdoğan@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0002-0478-6683

Gönderilme tarihi: 9.10.2022

Kabul tarihi: 13.1.2023

correspond to different legal systems, it is very important for translators to understand and accurately convey emotions by using their emotional intelligence, which includes their personal, emotional and social competencies, in order for judges -who read or hear the relevant translations- to make the right decisions in the justice system. The aim of this study is to emphasize the importance of the emotional intelligence of legal translators and its possible effect on the decision mechanism by using the descriptive qualitative research method through analysing interviews made with a focus group consisting of 4 judges and 5 legal translators. This study reveals the need to develop the emotional intelligence skills of legal translators, as it is a subject that has rarely been studied before in the field of legal translation. As a result, in order the right decisions to be reached in the justice system, it should be ideal and targeted that legal translators have strong non-cognitive abilities such as stress management, empathy, communication skills, and the ability to understand, express and transfer emotions.

Keywords: translator, emotional intelligence, legal translation, legal translator, non-cognitive skills.

GİRİŞ

“Önemli olan sözcükler değil, sözlere nasıl can katılacağını ... ve onları söz yapan şeyin ne olduğunu bulabilmektir.”

Jerzy Grotowski

Hukuk çevirisinin doğruluğu ve kaliteli oluşu, adaletin en doğru şekilde tecelli ettirilmesinde pay sahibidir. İşin önemi ve ciddiyeti göz önüne alındığında, söz konusu doğru ve kaliteli çeviriye erişilmesi için hukuk çevirmeninin çeşitli donanımlara sahip olması gerekmektedir. Hukuk çevirmenlerinin, ileri düzeyde dil bilgisine, kültürel kodlara ve temel hukuki altyapıya sahip olmasının yanında öz farkındalık, empati², stres ve zaman yönetimi gibi bilişsel olmayan becerilerini de geliştirmiş olması ideal olandır.

Genel olarak mütercim-tercümanlık bölümlerinde duygusal zekâ hakkında herhangi bir eğitim verilmiyor oluşu, diğer tüm iş alanlarında olduğu gibi çevirmenlik alanında da iş başarısını etkilediği kabul görmeye başlayan duygusal zekâ yeterlikleri konusunda eksiklik hisseden çevirmenlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hukuk çevirisi alanında, davalı ve davacı tarafın içinde bulunduğu durumu empati yeteneği ile tam olarak kavrama ve doğru aktarma, baskı altındaki ilişkileri anlamak ve ifade etmek için gerekli empati yeteneğinin çevirmenler için önemi mevzu bahsedilmemesi, hedef metnin dikkate alındığı karar sürecinde verilecek hukuk kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir.

² Bu çalışmada empati, kişinin kendisinin ve karşıdakinin duygularını derinlemesine anlayabilme kapasitesini ifade etmektedir. Günlük hayatta kullanıldığı şekliyle, empati yapmak karşıdakine yardımcı olmak veya onun adına üzülme anlamlarında kullanılmamıştır. Çünkü, bir hukuk çevirmeninin mağdurun veya suçlunun içinde bulunduğu duruma karşı üzüntü duyup ona yardımcı olmaya çalışması mahkeme önünde kesinlikle kabul edilemez. Hukuk çevirmeni, empati yeteneği ile, karşıdakinin duygularını derinlemesine kavrayıp, eksiksiz ve en doğru şekilde aktarmalıdır.

Hukuk çevirmenliği adı altında ayrı ve kapsamlı bir özel alan eğitimi olmayışı, çevirmende özgüven eksikliğine ve yetersizlik duygusuna neden olmaktadır. Bu durum, çevirmenin duygusal zekâ yeteneklerini de sağlıklı bir şekilde yönetememesiyle sonuçlanmaktadır (Topses, 2009, s. 66). Mütercim-tercümanlık bölümlerinde bilişsel yeteneklerin geliştirilmesi ön plana çıkartılmış olup, duygusal zekâ yeteneklerinin geliştirilmesi hususunda müfredat geliştirilmediği için, başa çıkması ve yönetmesi zor bir alan olan hukuk çevirmenliği alanında çalışan çevirmenlerimiz duygusal zekâyla çözebilecekleri sorunlarda yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, bu durum çeviri kalitesine ve karar mekanizmasına olumsuz bir şekilde yansiyabilir.

Araştırmacının bu konuyu incelemeye karar vermesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin farklı tarihlerde ve çeşitli başvurulara ilişkin olarak çıkarttığı farklı kararlarda geçen ve kullanıldığı bağlamlara göre farklı anlamlara gelebilen bazı yakın anlamlı kelimelerin farklı çevirmenler tarafından hep aynı ifadeyle (“acı”) çevrilmiş olduğunu tespit etmesidir:

Pain (*Jalloh v. Germany* no. 54810/00)

Suffering (*Sufi and Elmi v. The UK* no. 11449/07)

Grief (*Cardot v. France* no. 11069/84)

Anguish (*Jalloh v. Germany* no. 54810/00)

➔ ACI

Sorrow (*Nada v. Switzerland* no. 10593/08)

Misery (*M.S.S. V. Belgium and Greece* no. 30696/09)

Ache (*Chabauty v. France* no. 57412/08)

Distress (*V. v. The UK* no. 24888/94)

Araştırma sırasında, cevap aranan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Duygusal zekâ ile hukuk çevirmenlerinin mesleki performansları arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Duygusal zekâ, hukuk çevirmenlerinin iş yönetimini nasıl etkilemektedir?
3. Hukuk çevirmenlerinin duygusal zekâ yeterlikleri, çeviri kalitesini ve karar mekanizmasını nasıl etkilemektedir?

Bu sorular kapsamında, 4 hakim ve 5 hukuk çevirmeni ile yapılan görüşmelerden toplanan veriler, betimsel araştırma yöntemi kullanılarak analiz edilmiş duygusal zekâ konusu hukuk çevirmenliği mesleği kapsamında ele alınmıştır.

1. HUKUK ÇEVİRMENİ VE DUYGUSAL ZEKÂ

Sarcevic'e göre (1997, s. 112), hukuk çevirmeni kapsamlı bir hukuki terminoloji bilgisine, hukuki muhakemeyi anlama, hukuk metinlerini analiz edebilme ve mahkemelerin bir hukuk metnini nasıl yorumlayıp uygulayacağını öngörebilme becerilerine sahip olması beklenen özel alan çevirmenidir. İşe alımlarda, hukuk çevirmeninin en az 4 yıllık eğitim veren bir filoloji veya mütercim-tercümanlık alanlarından mezun olmak, dil yetkinliğini yanında kültürel kodları yorumlayabilme yeteneğini edinmiş olmak ve son zamanlarda akademik çalışmalarda da gösterildiği üzere temel hukuk eğitimi alarak hukuk metinlerini yorumlayabilecek şekilde hukuk sistemleri hakkında bilgiye haiz olmak gibi temel koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, bu özelliklere ek olarak bir hukuk çevirmeninin mahkeme ortamı gibi stres yönetimi

gerektiren ortamlarda ve hukuk metinleri gibi önemi ve ciddiyeti yüksek metinlerle çalışırken duygusal zekâ yeteneklerinin gelişmiş olmasının hukuk çevirisi bağlamında önemine ve bunun hukuk kararlarının alınmasında herhangi bir etkiye sahip olup olmadığı incelenerek; bir hukuk çevirmeninin yukarıda sayılan özelliklere ek olarak bilişsel olmayan becerilerinin, diğer bir deyişle duygusal zekâsının da gelişmiş olması gerektiği kanaatine varılmıştır.

1990 yılında Duygusal Zekâ (Emotional Intelligence) kavramı ilk defa Harvard Üniversitesinde görevli Peter Salovey tarafından kullanılmıştır. New Hampshire Üniversitesinde görevli akademisyen John Mayer duygusal zekâ kavramını sosyal zekâ kavramı ile birlikte ele alınarak geliştirmiştir. Duygusal Zekâ Kuramı, Gardner'ın çoklu zekâ kuramına dayandırılmıştır. Gardner, sosyal zekânın karşındaki insanı anlamak olduğunu söylemiştir (Aslan, 2013, s. 101; Aral, 2016, s. 21; Çoban, 2017, s. 13).

Duygusal zekâ becerileri tek başına kişinin sosyal yaşamındaki başarısını etkilerken, bilişsel becerilerle birlikte kişinin iş hayatındaki başarısına katkı sağlamaktadır (Çoban, 2017, s. 41). Duygusal zekâ, kişinin duygularını anlaması ve etkili bir şekilde yönetmesi olarak tanımlanabilir (Davidson, 2007, s. 9). Duygusal zekâ, bilişsel zekâdan oldukça farklı olmasına rağmen, iş hayatında birbirlerini tamamlayarak bireylerin verimli ve başarılı bir iş hayatına sahip olmalarını kolaylaştırmaktadır (Titrek, 2013, ss. 61-67).

Hukuk çevirmenlerinin mesleki kariyerlerinde ihtiyaç duyduğu bazı duygusal zekâ beceri ve davranışlarını aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Kendine güven, kendini gerçekleştirme, empati, stres yönetimi
- Kendini tanıma, duyguları yönetebilme, özgüven, özsaygı
- Kişilerarası ilişkiler, sosyal sorumluluk, uyumluluk, esneklik

Hukuk çevirmeninin performansının tüm bilişsel becerilerinin yanında; doğrudan veya dolaylı olarak, stres ve zaman yönetimi, baskı altında çalışmakla başa çıkabilmek, empati yeteneğinin gelişmiş olması, sosyal sorumluluk bilincine sahip olup ahlaki kurallara dikkat etmesi gibi duygusal zekâ becerisiyle ilişkili unsurlardan etkilendiği ve bu unsurların aktarılan metnin veya konuşmanın karşı dile en doğru şekilde aktarılmasına yardım edeceği açıktır.

Davidson isimli bir araştırmacı, 155 çevirmenin dahil olduğu bir çalışma ile duygusal zekâ ve çevirmenin iş tatmini ve başarısı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda, yüksek duygusal zekâ yeterliğinin kariyer başarısını doğrudan etkilediği, motivasyonu arttırdığı ve karar verme becerisini geliştirdiği bulunmuştur (Davidson, 2013, s. 4). Bu çalışmanın hukuk çevirmenleri için yol gösterici yanı, hukuk çevirmenlerinin zor metinlerle, mahkeme salonu gibi gergin ortamlarda ve mahkeme sonunda verilecek kararın insan yaşamını ve adaleti etkileyebileceği gerçeğinin ağırlığıyla başa çıkması gereken koşullarda duygusal zekânın en az bilişsel zekâ kadar önemli olduğunu ortaya koymasıdır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak betimsel nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, kürsü tecrübesi olan 4 hakim ile sözlü ve yazılı hukuk çevirisi yapan 5 hukuk çevirmeninden oluşan bir odak grup ile açık uçlu soruların kullanıldığı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmelerin yapılabilmesi için Ankara Hacı Bayram Veli

Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli etik kurul izni ve katılımcılardan gönüllü onam formu alınmıştır. Veri toplama işleminden önce farklı görüşmelerde, katılımcılar, duygusal zekâ ve bilişsel zekâ becerileri hakkında bilgilendirilmiş ve katılımcılarla söz konusu becerilerin etkili hukuk çevirisi üzerindeki rolleri hakkında konuşulmuştur.

Betimsel içerik analizine konu olan verilerin toplandığı görüşmelere katılan 4 hakimin 3'ü kadın iken 1'i erkektir. Görüşmelere katılan 5 hukuk çevirmeninin hepsi kadındır. Katılımcıların yaşları 26 ila 52 arasında değişirken, iş tecrübeleri ise 3 ila 18 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Eğitim seviyeleri ise, lisans mezunu ağırlıklı olmak üzere devam eden yüksek lisans ve doktora programlarına kayıtlı olanların sayısı 4'tür. Katılımcılar, kimlik bilgileri paylaşmak zorunda olmaksızın kendi ofislerinde gönüllülük esasına dayanarak açık uçlu sorulara yanıt vermişlerdir.

Veri toplama sürecinde herhangi bir süre sınırı konulmamış ve kayıt altına alma işlemi yapılmamıştır. Katılımcılar, istedikleri takdirde ek yorum yapmaya veya ek bilgi vermeye teşvik edilmiştir. Toplanan veriler daha sonra betimsel araştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Veri toplama sırasında temas edilen temalar tanımlanmış ve konu bağlamında değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Yapılan görüşmeler sırasında katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiş ve verilen cevaplar tablolarda açıklanmıştır:

Duygusal zekâ ile hukuk çevirmenlerinin mesleki performansları arasındaki nasıl bir ilişki vardır?

İlişki Seviyesi	Hukukçu Katılımcı Sayısı	Çevirmen Katılımcı Sayısı
Doğrudan ve Oldukça ilgili	3	5
Dolaylı olarak veya Az ilgili	1	0
Hiç ilgili değil	0	0

Tablo 1

Duygusal zekâ ile hukuk çevirmenlerinin mesleki performansları arasında doğrudan ve oldukça ilgili bir ilişki olduğunu söyleyen hukukçu sayısı 3 iken, hukuk çevirmenlerinin sayısı 5'tir. Yalnızca 1 hukukçu, söz konusu ilişkinin dolaylı olduğunu ifade etmiştir.

Duygusal zekâ hukuk çevirmenlerinin iş yönetimini nasıl etkilemektedir?

Hukukçular – Doğrudan ve Oldukça İlgili (3)
Duygusal Zekâsı yüksek çevirmenler, kişileri ve olayları daha iyi anlayıp; bilişsel yeterlikleri ile birleştirerek daha doğru ve kaliteli bir çeviri elde ederler.
Stres yönetimi ve baskı altında duygularını kontrol edebilme yeteneği verimli ve başarılı bir çeviri ortamı sağlayacaktır.

Tablo 2

Duygusal zekânın hukuk çevirmenlerinin iş yönetimini ne şekilde etkilediği sorusuna, duygusal zekâ ile hukuk çevirmenlerinin mesleki performanslarını doğrudan ilgili bulan 3 hukukçu, duygusal zekâsı yüksek çevirmenlerin, bilişsel olmayan becerileriyle kişileri ve olayları daha iyi anlayarak, bilişsel zekâ becerilerini de kullanarak doğru çeviriye ulaşacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, duygusal zekâ becerilerinden olan stres yönetimi ve baskı altında duygularını kontrol edebilme yeteneğinin verimli ve başarılı bir hukuk çevirisi metninin ortaya çıkmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çevirmenler – Doğrudan ve Oldukça İlgili (5)

Duygusal Zekâ ile çeviride gerekli olan duygu aktarımı başarısı elde edilir.

Kendini gerçekleştirme duygusu ve sorumluluk duygusunun gelişmiş olması iş tatminini ve dolayısıyla çeviri başarısını olumlu etkileyecektir.

Tablo 3

Aynı soruya, hukuk çevirmenlerinin verdiği cevaplar arasında en çok öne çıkanı duygusal zekâ ile hukuk çevirisinde gerekli olan duygu aktarımı başarısına ulaşılacağı ve duygusal zekâ becerilerinden olan kendini gerçekleştirme duygusu ve sorumluluk duygusunun gelişmiş olmasının iş tatmini ve çeviri başarısını arttıracığı görüşleridir.

Hukukçular – Dolaylı olarak veya az ilgili (1)

Mahkeme huzurunda oldukları ve yapılan işin ciddiyeti düşünüldüğünde heyecanlarını yenmelerine yardımcı olabilir.

Mağdurun ifadesini çevirirken sezgileri kuvvetliyse empati yaparak kendilerini onun yerine koyup ifadeyi daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir.

Bilişsel donanım kadar önemli değil.

Önemli olan dil yetkinliği ve hukuk terminolojisine vakıf olmaktır.

Tablo 4

Son olarak, aynı soruya hukuk çevirisi ile duygusal zekâ arasında dolaylı bir ilgi olduğunu düşünen 1 hukukçunun yanıtı şu şekildedir: Duygusal zekânın, hukuk çevirmenlerine mahkeme huzurunda ciddi ve önemli bir görevi ifa ettikleri sırada heyecanlarını yenmelerine yardımcı olacağını; mağdurlara ait ifadelerin çevirisinde empati yeteneği ile duyguları daha iyi aktarma başarısı vereceğini; yine de bilişsel donanımlar kadar öne çıkartılamayacağını ve önemli olanın dil yetkinliği ve hukuki alt yapı olduğunu öne sürmüştür.

Üniversite veya özel alan çevirisi programlarında yeterli ve etkili bir duygusal zekâ yeterliği eğitimi aldınız mı?

Cevaplar	Çevirmenler – Katılımcı Sayısı
Yeterli ve Etkili	0
Yetersiz ve Etkili Olmayan	5
Yetersiz ancak Etkili Sayılabilen	0

Tablo 5

Hukuk çevirmenlerine, eğitim hayatları sırasında yeterli ve/veya etkili bir duygusal zekâ eğitimi alıp almadıkları sorulduğunda, hepsi bu yönde hiçbir eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir.

Hukuk çevirmenlerinin duygusal zekâ yeterlikleri çeviri kalitesini ve karar mekanizmasını nasıl etkilemektedir?

Hukukçu Katılımcıların Cevapları
Hukuk çevirmenlerinin yüksek empati yeteneği, olayları ve duyguları doğru ve etkili şekilde aktarmalarını sağlayacaktır.
Yaşanan olaylar ve mağduriyet ancak eksiksiz aktarılabildiğinde mahkeme en doğru kararı verecektir.
Olaylar ve olgular yetersiz veya hatalı aktarıldığında, hakimink takdirine bırakılan tazminata hükmetme gibi kararlarda isabetli tutum sergilemek zorlaşabilir.
Adalet ve hakkaniyetin önemini farkında olan hukuk çevirmeni en doğru aktarımı yapabilmek için gerekli bilişsel ve duygusal yetileri edinmeli ve mahkemenin olayı doğru yorumlaması için eksiksiz ve doğru aktarımlar yapabilmelidir.

Tablo 6

Görüşmelerde tartışılan son soru, hukuk çevirmenlerinin duygusal zekâ yeterliklerinin çeviri kalitesini ve karar mekanizmasını nasıl etkilediğidir. Bu soruya hukukçu katılımcılardan alınan öne çıkan cevaplar şu şekildedir: Hukuk çevirmenlerinin empati yapabilmesi, olayları ve duyguları doğru anlama ve etkili bir şekilde aktarma olanağı sağlayabilir; yaşanan olaylar ve mağduriyet eksik aktarıldığında mahkemenin en doğru kararı alması zorlaşmaktadır; bu durum özellikle tazminata hükmedilen kararlarda ön plana çıkmaktadır; ve adaletin tecelli ettirilmesinde pay sahibi olan çevirmenin gerekli bilişsel ve bilişsel olmayan zekâ becerilerini en iyi şekilde geliştirmesi gerekmektedir.

4. TARTIŞMA

Özel alan çevirileri arasında hukuk çevirisine olan ihtiyaç, küreselleşen dünyada gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bu alanda uzmanlaşıp, yetkin bir şekilde hukuk çevirisi yapmak isteyen çevirmenlere yönelik üniversitelerin mütercim tercümanlık bölümlerinde verilen bir veya

iki temel hukuk çevirisi dersleri dışında özel bir formasyon eğitimi bulunmamakta ve çevirmenin bu alanda tecrübe kazandıkça kendini geliştirdiği ve yetkinleştiği gözlemlenmektedir.

Öte yandan, kaynak ve hedef dillerde ve kültürlerde yetkinliğini kanıtlamış mütercim tercümanların, özel alan çevirisi kapsamında yalnızca temel hukuk eğitimine sahip olmaları da yeterli olmayıp, söz konusu bilişsel yetilerinin yanında duygusal zekâ gibi bilişsel olmayan yetilerini de geliştirmek zorundadırlar. Bunun nedeni, hukuk çevirmeninin sahip olması gereken nihai özellikler arasında, kapsamlı bir hukuk terminolojisi bilgisi ve hukuk metinlerini analiz edip yorumlama yeteneğinin yanında empati kurabilme, stres yönetimi ve motivasyonun gibi duygusal zekâ yeteneklerinin de kullanılmasının daha güçlü ve doğru bir çevirinin ortaya çıkması için elzem olduğudur.

Bu durumun tespiti için, gerekli etik kurul izni alınarak 4 hukukçu ve 5 hukuk çevirmeninden oluşan odak grup ile gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilen görüşmeler sırasında, duygusal zekâ ile duyguları anlama ve yönetme kapasitesinin ifade edildiği ve duygusal zekâ yetilerinin öz farkındalık, öz denetim, empati, motivasyon, sosyal beceri, kendini tanıma, zayıf ve güçlü yönleri üzerinde çalışma, ruh halini kontrol etme ve yönlendirme, kültürler arası farklılıklara duyarlılık ve zaman-stres yönetimi gibi unsurları kapsadığı tartışılmıştır.

İlk etapta, “Duygusal zekâ ile hukuk çevirmenlerinin mesleki performansları arasındaki nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna hukukçu katılımcıların 3’ü, duygusal zekâ ve hukuk çevirmenlerinin mesleki başarıları arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki olduğunu; bilişsel yeterliklerini yüksek duygusal zekâ ile birlikte kullanarak hukuk çevirisinde kaliteyi ve en doğru aktarımı yakalayabilecekleri görüşünderken; 1 hakim duygusal zekânın önemini bilişsel becerilerin hemen arkasından geldiğini, asıl önemli unsurun dil yeterliliği ve hukuki alt yapı olduğunu ileri sürmüştür. Bu durum, hukukçular arasında hukuk çevirisinde bilişsel becerilerin yanında duygusal zekâyı kapsayan bilişsel olmayan becerilerin de önemini ve gerekliliğine dair bir farkındalığın olduğunu göstermektedir.

Hukuk çevirmeni katılımcıların hepsi, duygusal zekâ ve mesleki başarının çok yakından ilgili olduğunu, bu konuda daha önce hiçbir eğitim veya bilgilendirme almadıklarını; ve hatta hukuk çevirisi derslerini içerik olarak zayıf ve yetersiz bulduklarından bilişsel donanımlarının da istedikleri ölçüde gelişmiş olmadığını; bu durumun duygusal zekâ becerilerini zayıflattığını dile getirmişlerdir. Söz konusu görüşmeler sonucunda, hukuk çevirisi yapan çevirmenlerin tecrübe kazandıkça özel bir hukuk alanı eğitimine ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir.

Bir sonraki aşamada, “Duygusal zekâ hukuk çevirmenlerinin iş yönetimini nasıl etkilemektedir?” sorusuna ilişkin olarak hukukçu grubu, duygusal zekâsı yüksek çevirmenlerin sorumluluk duygusuyla hareket ettikleri için doğru aktarım konusunda gayretli, bilişsel ve duygusal zekânın el ele olması dolayısıyla etkili bir aktarımı başaran, stresli durumları yönetebilen, baskı altında çalışabilen başarılı çalışanlar olacağını belirtmişlerdir. Bu soru hakkında çevirmen grubu ise, duygu aktarımını doğru yapabilen, kendini gerçekleştirme hedefi olan, pozitif bir bakış açısına sahip, sorumluluk ve esneklik sahibi hukuk çevirmenlerinin iş tatminine daha kolay ulaşacağı; bu durumun da çeviride kaliteyi elde etmeye yardımcı olacağı konusunda hemfikir olmuşlardır. Hukukçular için, stres ve zaman yönetimi iyi bir hukuk çevirmeninin sahip

olması gereken en önemli duygusal zekâ yetilerindedir. Zira, mahkeme gibi gergin ve stresli ortamlarda baskı altında çalışabilmeyi başarmak için güçlü bir duygusal zekâyâ sahip olmak gerekmektedir.

Son olarak, “Hukuk çevirmenlerinin duygusal zekâ yeterlikleri çeviri kalitesini ve karar mekanizmasını nasıl etkilemektedir?” sorusu yalnızca hukukçu gruba yöneltilmiş olup; hakimlerin hepsi, olay-olgu ve mağduriyetlerin empati yeteneği gibi duygusal zekâ becerileri yardımıyla en doğru şekilde anlaşılmasının; doğru ve yeterli bir çeviri için olmazsa olmaz olduğunu; özellikle hakimlerin takdir yetkisi kullandığı manevi tazminat hükmü içeren kararlarda mağduriyetin hakkaniyetli bir şekilde giderilmesinde hukuk çevirmeninin de sorumluluk sahibi olduğunu vurgulamışlardır. Karar mekanizmasında dolaylı ancak güçlü bir etkisi olan hukuk çevirisi metinlerinin en iyi şekilde çevrilmesi için hem bilişsel hem de bilişsel olmayan yetilerin bir arada kullanılması en etkin sonuca ulaşmaya yardım edecektir. Dava sürecinde, davalı ve davacı tarafın içinde bulunduğu koşulları duygusal zekâ yetileriyle doğru bir şekilde kavrayıp dil yeterliliğini kullanarak en iyi şekilde aktaran başarılı hukuk çevirmenleri sayesinde adaletin en doğru ve hızlı şekilde tecelli ettirilmesi kolaylaşacaktır.

SONUÇ

Son zamanlarda, diğer tüm iş alanlarında olduğu gibi çevirmenlik mesleğinde de duygusal zekânın önemi öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, duygusal zekânın hukuk çevirisinde önemi de karar mekanizmasına olası etkileri araştırılmıştır. Yapılan durum tespiti neticesinde, hukuk çevirmenlerinin eğitim hayatları sırasında bilişsel becerilere verilen önemin yanında duygusal zekâ gibi bilişsel olmayan becerilerin de kazandırılmasına olan ihtiyacı hissettikleri gözlemlenmiştir. Bu anlamda, hukuk çevirmeni olmak isteyen mütercim-tercümanlık bölümü öğrencilerine, özel alan eğitimi olarak verilen hukuk çevirisi derslerinin kapsamının bilişsel becerilerin yanında duygusal zekâ becerileri kazandırma şeklinde genişletilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, hukuk çevirmenlerinin, dil yeterliliklerinin yanında temel hukuki bilgi ve terminolojisine sahip olmaları; onların duygusal zekâ becerileri de daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olabilecektir.

Öte yandan, hukuk çevirmenlerinin yüksek duygusal zekâyâ sahip olmaları, mesleki tatmin ve başarı için de gerekli ve önemlidir. Kaliteli ve doğru hukuk metni çevirileri elde etmek için hukuk çevirmenlerinin özellikle empati yeteneği ve stres yönetimi gelişmiş olmalı; baskı altında çalışma koşullarını yönetebilmelidirler. Doğru anlaşılan ve aktarılan olay, olgu, durum ve duygular; hakimin en doğru kararı vermesi için hukuk metinleri açısından elzemdir. Bilişsel yetilerini etkin bir şekilde kullanabilmesi için duygusal zekâ yetilerinin de güçlü olması gerekliliği ortaya konulmuştur. Bu nedenle çevirmenler, iş hayatında başarıyı ve iş tatminini elde etmek için bu alanda kendilerini geliştirmelidir. Son olarak, bu alanda ilk defa araştırılan bu konunun, çevirmenlik eğitimine ve özel alan çevirmenliği olarak hukuk çevirmenliği eğitimine yeni bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aral, Mehtap (2016). *Emotional Intelligence and Interpreting: A Study on Conference Interpreters in Turkey*. Master's Thesis. Ankara: Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, Department of Translation and Interpretation.
- Aslan, Şebnem (2013). *Duygusal Zekâ: Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik*. Eğitim Yayınevi: Konya.
- Çoban, Fadime (2017). *Profesyonel Çevirmenlerin Duygusal Zekâları ile Çevirmen Tatminleri Arasındaki İlişki*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gardner, Howard (2010). *Çoklu Zekâ Kuramı: Zihin Çerçevesi*. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Hubscher-Davidson, Severine (2007). *An Empirical Investigation into the Effects of Personality on the Performance of French to English Student Translators*. Doktora Tezi. İngiltere: University of Bath.
- Hubscher-Davidson, Severine (2013). "Emotional intelligence and Translation Studies: A new bridge". *Meta: Journal des traducteurs Meta:/Translators' Journal*, 58(2), 324-346. Retrieved from <http://www.erudit.org/revue/meta/2013/v58/n2/1024177ar.html> 12.08.2022
- Sarcevic, Susan (1997). *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Titrek, Osman (2013). *İq'dan Eq'ya: Duyguları Zekice Yönetme*. Pegem Akademi: Ankara.
- Topses, Gürsen (2009). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Nobel: Ankara.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

- Cardot v. France* no. 11069/84, 19.03.1991.
- Chabauty v. France* no. 57412/08, 04.10.2012.
- Jalloh v. Germany* no. 54810/00, 11.07.2006.
- M.S.S. V. Belgium and Greece* no. 30696/09, 31.01.2011.
- Nada v. Switzerland* no. 10593/08, 12.09.2012.
- Sufi and Elmi v. The UK* no. 11449/07, 28.06.2011.
- V. v. The UK* no. 24888/94, 16.12.1999.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Diplomatic Interpreting Within the Context of Relevance Theory

OKAN ARSLAN*

Abstract

Diplomatic interpreting has been an outstanding activity throughout history. Diplomatic interpreting and interpreters have always played major roles in facilitating communication between nations and peoples. In this respect, diplomatic interpreting shaped the course of history during a series of periods ranging from the signing of ancient agreements to colonization and modern time negotiations. With a historical perspective, interpreters have made a tremendous contribution to international relations and ensuring accurate communication between the peoples and cultures. This study aims to delve into the interplay between the renowned Relevance Theory, as a leading communication theory which was on many occasions studied mostly within the scope of Translation Studies and intends to contribute to the filling of a vacuum by adapting this theory to Interpreting Studies. It attempts to find an answer to the research question of 'How can the Relevance Theory be applied to diplomatic interpreting?' This study accordingly focuses on the interplay between Relevance Theory and diplomatic interpreting. The study avoids reaching any final judgements as regards the scope that Relevance Theory could be applied to diplomatic interpreting as this study is part of an ongoing PhD dissertation. Besides, the study limits itself with studying the possible impacts that the Theory has on interpreting practice at a diplomatic setting; in other words, applying the theoretical assumptions of Relevance Theory to diplomatic interpreting.

Keywords: diplomatic interpreting, relevance theory, interpreting studies, translation studies, cultural equivalence

BAĞINTI KURAMI KAPSAMINDA DİPLOMATİK SÖZLÜ ÇEVİRİ

Öz

Diplomatik sözlü çeviri, tarih boyunca öne çıkan bir faaliyet olmuştur. Diplomatik sözlü çeviri ve tercümanlar ülkeler ve halklar arasında iletişimi kolaylaştırmak bakımından her zaman önemli bir rol oynamıştır. Bu itibarla diplomatik sözlü çeviri kadim anlaşmaların imzalanmasından kolonileşme ve modern dönemlerin müzakerelerine varıncaya kadar bir dizi dönemde tarihin seyrini şekillendirmiştir. Tarihsel bir bakış açısıyla tercümanlar, uluslararası ilişkilere muazzam katkılar yapmış ve halklar ve kültürler arasında doğru iletişimi sağlamışlardır. Bu çalışmanın amacı, bugüne kadar daha ziyade Yazılı Çeviri Çalışmaları bağlamında çalışılmış önde gelen bir iletişim kuramı olduğundan Sözlü Çeviri ile sıkça bilinen Bağıntı Kuramı arasındaki bağlantıları detaylı bir şekilde incelemektir. Çalışma ayrıca Bağıntı Kuramını Sözlü

* PhD cand. Ankara Hacı Bayram Veli Un. Dep. of Trans. and Cult. Studies, okan.arslan@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0002-2269-3819
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 21.2.2023

Çeviri Çalışmalarına uyarlayarak bu alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sunmayı da amaçlamaktadır. Çalışmada, 'Bağıntı Kuramı Diplomatik Sözlü Çeviriye Nasıl Uygulanabilir?' sorusuna yanıt vermeye çalışılmaktadır. Bu çalışma halen devam eden bir doktora tezinin parçası olduğundan çalışmada, Bağıntı Kuramının diplomatik sözlü çeviriye uygulanması hususunda kesin yargılardan kaçınılmaktadır. Çalışma, kendisini Kuramın diplomatik ortamda sözlü çeviri uygulaması üzerindeki muhtemel etkilerini incelemekle sınırlandırmaktadır. Bir başka ifadeyle çalışma, Bağıntı Kuramının kuramsal varsayımlarının diplomatik sözlü çeviriye uygulanmasını incelemektedir.

Anahtar sözcükler: diplomatik sözlü çeviri, bağıntı kuramı, sözlü çeviri çalışmaları, yazılı çeviri çalışmaları, kültürel eşdeğerlik

INTRODUCTION

Diplomatic interpreting has been an outstanding activity throughout history. Ever since the foundation of state, be it in the ancient or modern form, and the start of diplomatic/commercial relations between states and nations, diplomatic interpreting has come to fore. Diplomatic interpreting and interpreters have always played major roles in facilitating communication between nations and peoples and in shaping the course of history. With a historical perspective, interpreters have made a tremendous contribution to international relations and ensuring accurate communication between the peoples and cultures.

Theories constitute a major part in Translation Studies (TS) linking theoretical approaches with practice. Andrew Chesterman (2014) defines theory as ...a set of concepts and statements (claims, hypotheses) that provides a systematic perspective on something; a perspective that allows us to understand it in some way, and hence perhaps to explain it...' (p., 15). This argument does not only apply to translation studies but may also be extended to include the interpreting studies as well. Arguing that theory covers both translation and interpreting action, Marianne Lederer (2007) defines theory as. '...a set of principles used to explain a class of phenomena...' (pp. 16-17). Furthermore, discussions have been held as to the existence of an interpreting theory where interpreting has either been included into the translation studies or suggested as an independent theoretical approach in respect of its psychological and sociological aspects (Chapelle, 2013, pp. 2-7). In this context, scholars and academics including several linguists and translation theoreticians more have developed numerous theories related to TS particularly since 1960s, and Interpreting Studies (IS) started to develop its own theories back in 1970s, when many scholars including the scholar and professional interpreter Danica Seleskovitch (1975) have come up with offering strategies in a theoretical way in an attempt to put them into practice (Su, 2019, pp. 312-314.). However, it has been TS, as mentioned above, that paves the way forward for developing a new discipline as IS, thus forging theories for IS. In this context, Franz Pöchhacker (1995, p.35) suggests that most of the theories of translation studies also apply to IS. This enables the IS researchers to use the theoretical basis of Translation Studies with a view to studying the interpreting topics in a detailed manner.

Relevance Theory, as a leading communication theory is on many occasions studied within the scope of TS. Furthermore, it is also employed in respect of its implications on interpreting (Diriker, 2018, p.94). However, no study exists in Turkey analyzing the link between Relevance Theory and diplomatic interpreting. This study, therefore, aims to contribute to the filling of this vacuum and add to the nascent literature in IS. This study is an antecedent of an ongoing PhD dissertation regarding the role played by the interpreter at a political/diplomatic setting in transferring culture-specific items. It attempts to find an answer to the research question of 'Whether the Relevance Theory could be applied to diplomatic interpreting' In doing this, the study analyzes the Relevance Theory in detail, and provides an insight into diplomatic interpreting with a brief historical background. Avoiding coming to any final judgements, this study limits itself with studying the possible impacts that the Theory has on interpreting practice at a diplomatic setting; in other words, suggesting a possible relation between the Relevance Theory and diplomatic interpreting.

As mentioned above, this study is a part of an ongoing PhD dissertation which covers an exploratory case study that adopts a fieldwork approach based on qualitative data analysis. Such studies are known to reflect the perspectives of the participants of surveys and/or interviews conducted, as well as in-depth analysis of the perceptions of individuals, and play a vital role in suggesting an answer to the question of the research (Gall et al, 2007, p., 447; Polit and Back, 2014, p.235; Creswell, 2014, p.4; Berg, 2017, p. 12). Besides, Gabriela Saldanha and Sharon O'Brien (2013, pp. 162-168) argue that questionnaires, surveys, interviews, etc. are the main instruments in conducting qualitative research. In this context, this study is based on a qualitative research conducted with the participants (interpreters in this case), and focuses on the question raised during the interviews as: 'Do you consider Relevance Theory as a major theory to be implemented in interpreting and do you think that knowledge of this theory helps particularly in transferring the culture-specific items into the target language at diplomatic/political conferences?' Though several interpreters participating in this study are already cognizant of the Relevance Theory, the details of the theory have been verbally reminded and explained to them for them to provide accurate responses. 21 interpreters participating in the interviews within the context of the PhD dissertation whose part constitutes this present study replied in various ways to this question. 3 of these interpreters are male while the remaining 18 are female. The average age of these 21 interpreters is 40,190 as all interpreters hold a minimum professional experience of 10 years. These interpreters were provided with surveys and several questions in a semi-structured interview. The questions covered by the surveys and interviews were prepared in close coordination and collaboration with the jury members assigned for the PhD dissertation as well as the interpreters who were asked to respond to the surveys and who were interviewed within the scope of this study. The survey is composed of two parts where Part A contains questions that require responses between 1-5 (1 stands completely disagree; 2- stands for disagree; 3- stands for having no idea; 4- stands for agree and 5 stands for completely agree) employing the Likert scale whereas Part B contains open-ended questions that expect the respondents to make comments. The following 7 statements were raised in Part A:

1. I think that the interpreter can adequately transfer the culture-specific items to the target language/culture at diplomatic/political conferences.
2. The transfer of the culture-specific items into the target language/culture (at diplomatic/political conferences) should absolutely be included as a course into the curricula of the Departments of Translation-Interpreting (or Translation Studies).
3. The interpreter assuming an active role bears importance in respect of ending his/her invisibility.
4. While transferring the culture-specific items into target language/culture, the interpreter should behave in a manner to create the same or similar impact in the target language.
5. Interpreting of culture-specific items varies based on the interpreted item, environment, and the interpreter himself/herself.
6. It is not necessary that interpreter transfers the culture-specific items.
7. The interpreter should prepare before the conference with a view to accurately transfer the culture-specific items into the target language.

The following four open-ended questions were asked to the interpreters enabling them to make detailed comments:

- 1- Strategies like domestication, foreignization, suppression, addition, omission, expansion, approximation, paraphrasing, transcoding-calque, etc. are used to transfer source language/culture-specific items into the target language/culture. Which basic method or methods should be preferred in your point of view for transferring the culture-specific items of the source language at diplomatic/political conferences?
- 2- In cases where the interpreter fails to ensure cultural equivalence in respect of transferring culture-specific items from the source language into the target one (cases where it is not possible to transfer such items) which other methods/strategies can the interpreter resort to?
- 3- How in your point of view can the interpreter balance complying with the required norms on one hand, while making accurate decisions under the stressful atmosphere of diplomatic/political conferences?
- 4- Do you, as an interpreter, follow any strategy/method to ensure cultural equivalence? If so, please tell.

On the other hand, while holding the semi-structured interviews the following questions were raised to the interpreters alongside with other relevant questions:

- 1- How often do you interpret at diplomatic/political conferences?
- 2- Do you encounter situations where you are required to transfer culture-specific elements (idioms, proverbs, source language specific concepts or expressions etc.)
- 3- What are the challenges that you face at diplomatic/political conferences in transferring the culture-specific items into the target language?
- 4- What are the strategies that you implement while transferring the culture-specific items into the target language at diplomatic/political conferences?

- 5- Do you make a preparation or use technology for transferring the culture-specific items into the target language at diplomatic/political conferences?
- 6- Have you encountered any major challenge in transferring the culture-specific items into the target language at diplomatic/political conferences in the past five years? If so, how did you handle that?
- 7- Do you consider Relevance Theory as a major theory to be implemented in interpreting and do you think that knowledge of this theory helps particularly in transferring the culture-specific items into the target language at diplomatic/political conferences?

As this study is part of an ongoing PhD dissertation, the responses provided by the interpreters to the surveys and to the first six questions of the interview have not been assessed here, but the main attention focused on the last question of the interview alongside with the responses given by the interpreters as well as their personal observations and experiences at diplomatic/political conferences. In holding this study, the MAXCADA tool was used throughout the whole PhD dissertation including the assessment of the surveys and questions raised to the interpreters. Therefore, the results obtained by this qualitative tool also reflect the responses provided by the interpreters to the interview question related to Relevance Theory. Furthermore, as this present study is a qualitative one, efforts were made to avoid reaching any results that entail a quantitative study. In this context, this present study builds on the permit (dated 25.05.2021 and no. E.24066) granted by the Ethics Committee of Hacı Bayram Veli University of Ankara to conduct such interviews and surveys. Furthermore, the consents of each of the participants were accordingly received to conduct the research.

Apart from this fact, this study also avoids suggesting any finalized or definitive approaches and is based on the assumption that further details may be retrieved by conducting case studies which in any case provide subjective results as is the case in social sciences. Therefore, this study only suggests that Relevance Theory can provide an important input to interpreters especially at a diplomatic setting due to the details and content of the Theory which is assumed by this study to be an appropriate theory applicable to IS.

The following section of the article focuses on the definition, brief history, and practice of diplomatic interpreting while the third section delves into Relevance Theory and its interplay with interpreting. The last section discusses the findings and is the conclusion of this paper.

1. DIPLOMATIC INTERPRETING

1.1 Definition and Brief History

Albeit relatively a new discipline, interpreting has quite a long history. The origins of interpreting may be found in the first interactions amongst human communities who spoke different languages. Interpreting helped throughout the entire human history to bridge the language gap between communities who were engaged in establishing diplomatic relations, conducting business and commercial activities, and even declaring and waging war against one another. Though an important activity, we do not hold sufficient sources regarding interpreting. As Jean Delisle et al. (2012) suggest: 'The history of interpretation, therefore, is one that is problematic,

one in which the ambiguities – not the least of which are those that derive from the inadequacy of written records to take full account of the act of interpreting are bound up in a web of conflicting ideologies, divided loyalties and relations of power’ (p., 279). (The hyphens are left as in the original text without making any amendments).

Although it is not one hundred percent clear when interpreting (particularly diplomatic interpreting) started, historical sources refer to interpreting activities in Egypt and Ancient Greece where interpreters played a pivotal role in facilitating communication between the high classes and the commons. In Egypt interpreters were used in a diplomatic setting to negotiate with other countries (Su, 2019, p.311). As it can be inferred from the scriptures on the nomarch *Haremhab*, interpreters served as an intermediary to request food from pharaohs (Lacorte, 2014, p.313). During the Ancient Chinese period, interpreters, called with different names in different parts of China, facilitated communication inside and outside of the Empire. Mentioned in several literary Latin works, interpreters also played essential roles during the Persian and Greek negotiations (Delisle & Woodsworth, 2012, p.106). In Ancient Greece, interpreters were not attributed much importance as the Greek were not interested in other cultures and languages but still interpreters helped the government officials and philosophers (Lacorte, 2014, p.313). Interpreting was also a major activity during the Roman period and the Medieval Arabic era. Since Latin was the means of communication and the language of the government during the Roman Empire, interpreters were considered prestigious people who played major diplomatic and political roles. Interpreters served as religious intermediaries in the Hebrew society, and in Spain as they played a crucial role in bridging three different faiths (Christianity, Islam, and Judaism) (Lacorte, 2014, pp. 313-316). Interpreters also played a leading role during the Islamic period of the Arabian Peninsula to transfer religious messages to the African languages (Diriker, 2005, p. 86).

Though the Medieval Arabic era is known with the translation of classical Greek works into Arabic and the importance of the Toledo School of the Umayyad era, interpreting was also a critical activity in respect of defining cultural, social, and political relations. During the Medieval Age, interpreting served to facilitate trade as the Venetian and Genoese merchants took the lead and the historical Silk Road connecting Asia and Europe gained in importance (Doğan, 2009, pp. 10-11).

On the other hand, the conquest of the American continent by Columbus was a groundbreaking development in the history of interpreting and training of the natives as interpreters since there was no one who could speak Spanish and the native tongues at the same time. *Malinche* (Doña Marina), a historical figure came to the fore as a major interpreter who did not only ensure communication between the Spanish and the American natives, but also assumed important administrative responsibilities to shape the future of the Continent. This historical breakthrough provided a professional status to interpreting once institutions like courts were established in the Americas (Angelelli, 2004, pp. 8-11). Briefly speaking interpreting in Latin America emerged as a coincidence and was learned in practice (Delisle et al., 2012, p.148).

As the order of vehicular languages shifted from Latin into French, Italian, and Portuguese, interpreting made a great contribution in shaping the human history and gained impetus following Renaissance and facilitated communication among nations and states (Delisle &

Woodsworth, 2012, p.149). Interpreting was also deemed a major diplomatic, commercial, and cultural activity in the Turkish history. Particularly during the Ottoman Era, interpreters coming from different ethnicities and faiths worked at the *Bab-ı Ali* (Sublime Porte) and enjoyed unprecedented advantages and prestige. These interpreters served during diplomatic negotiations and holding other bureaucratic stuff (Diriker, 2005, p.88). Furthermore, these interpreters also assumed important roles ranging from legal activities, local affairs to educational activities (Doğan, 2009, p.18).

As this paper intends to suggest interpreting has been a major activity throughout history and has gained in importance ever since the human communities settled and started to establish close commercial, cultural, social, and/or political relations. The history of interpreting dates to ancient times and interpreting has been on the forefront throughout the entire processes of human history and civilization. Interpreting turned into a more professional activity as it evolved into conference interpreting where diplomacy was the trailblazer. In the following section I analyzes interpreting within the context of diplomatic conferences with a historical approach.

1.2. Diplomatic Interpreting in Practice

As diplomacy gained a lot of ground and international conferences were held, conference interpreting, mostly under a diplomatic setting, came to the fore. French has long been the *lingua franca* of diplomacy and has long served as the means of communication at diplomatic setting. İskit, 2015, p.90) International conferences, though not frequently held, were organized in the second half of the 19th century. Vienna Conference of 1815 and the Berlin Conference of 1878 were good examples that gathered several nations. French assured a secure position as a *lingua franca* of international diplomacy beginning from the Vienna Conference as a shared means of communication was needed and French was considered to serve that purpose better than any other language of the time (İskit, 2015, p.90). Though French dominated these conferences, when then British Premier Disraeli decided to speak English instead of French in the Berlin Conference, not only French's domination was threatened but also a necessity was born to interpret between the two languages. Yet it was the well-renowned Paris Conference of 1919 that not only shaped the international order in the aftermath of World War I, but also paved the way for English to be adopted as an international language alongside with French (Baigorri-Jalon, 1984, p.214).

Paris Peace Conference is a cornerstone in the history of diplomatic interpreting. Both consecutive and simultaneous interpreting modes were used during the Paris Conference which featured interpreters as major actors in diplomacy (Delisle et al., 2012, p.250). The Nuremberg Trials where the Nazi war crimes were tried were held in four languages: English, French, German, and Russian. (Baigorri-Jalon, 1984, p.215). As Delisle et al. (2012, p., 274) suggested "Interpreting and diplomacy have tended to overlap... The further back we go in time, the more difficult it is to draw a clear line between the two...." Interpreters continue to play an essential role in contributing to and shaping diplomacy, conciliation, and disputes among nations (Karakoç, 2015, pp. 90-99). Ebru Diriker (2005, p.90) suggests that 'Interpreting at a diplomatic setting has been one of the most visible types of interpretation during the entire history'. Interpreters also play a major role in addressing cultural problems by engaging in critical decisions with a view to

ensuring cultural adaptations between the two languages they are interpreting from and into (Kohn et al., 1996, p.119). In this context, it is imperative that interpreters be cognizant of the cultural and ideological differences and sensitivities during diplomatic interpreting (Karakoç, 2015, p.86). Interpreters also transfer the sentiments, any affirmative and negative messages, criticisms, admiration, respect, and reprimand, etc. (Karakoç, 2015, p.87). Analyzing interpreting and interpreters with a historical approach Ruth A. Roland (1999, pp. 157-174) suggests that interpreters are now actively engaged in peace talks, settlement of international disputes and have their voice heard mostly in our present time which can be defined as an age of rapprochement in international relations. Therefore, the current conditions of our time redefine the role of interpreters at diplomatic/political settings and impose them new tasks and ensure their active participation in international relations and the negotiation process.

With all this historical background, interpreting (mostly conference interpreting) is gaining in more importance in respect of conveying the messages to the other. The increasing importance of the role played by interpreters at a diplomatic/political setting requires researchers to conduct further studies into the field, as there is still a great vacuum to be filled, and a wide area to explore, as previously noted above.

2. RELEVANCE THEORY

To define the Relevance Theory thoroughly and delve into its details, one should first focus on the definition of relevance and being relevant. Relevance can be associated with several factors like utterances, inferences, ideas, etc. (Horn & Ward, 2004, pp. 73-77). Relevance as a term, entails that the assumptions that interlocutors convey to one another should be considered relevant by the audience (Gutt, 1990, p.4). Therefore, a conveyed message should tally with the intended message in the minds of the sender and the recipient to make sense and qualify as relevant. This renders relevance the most important factor in communication. A mental processing effort is needed to perceive and render the stimulus. Therefore, if individuals exert less efforts to process the stimulus, relevance may be ensured (Gutt, 1990, p.16). This principle is the very basis of the Relevance Theory and bears significance in the interpreting action. It is also an important starting point to understand how the Relevance Theory impacts interpreting. In defining relevance, Sayaka Minewaki, et al. (2005, p. 212.) suggest that relevance can be assessed both in respect of cognition and processing. Relevance can be achieved with high cognition and low processing efforts. In this respect, messages can be conveyed among speakers based on the expectations of the target audience from relevance (Da Silveira et al. 2014, pp. 534-535). Therefore, communication remains meaningful and achieve its goal if the expectations of your interlocutor to understand the message resonates with his/her intention and if your interlocutor thinks your intention is relevant. This present study gives wight on the Relevance Theory as it suggests that this theory may help the interpreter to ensure a sound and significant communication particularly when the interpreter is aware of the importance and details of it.

Based on cognitive understanding, Relevance Theory holds that humans naturally tend to maximize relevance. Dan Sperber and Deirdre Wilson, the founders of the Relevance Theory link

cognition with the efforts exerted to process that cognition. Therefore, if individuals exert fewer efforts to understand the message in a sentence the greater the relevance will be (Lepore et al., 2008, pp. 341-346). According to the Relevance Theory, due to their developed cognitive systems, humans automatically attempt at bringing relevance to the maximum level during a conversation. Humans can automatically identify relevant stimuli, assumptions and use their inferential mechanisms to process these in the most efficient way possible (Horn et al., 2004, p.455). Relevance theory introduced by Sperber et al. aim at explaining how a hearer infers a speaker's meaning depending on the supplied evidence. As Sperber and Wilson suggest, there are two different uses of language: descriptive use and interpretive use. Descriptive use is truth-conditional while interpretive use refers to resemblance. Interpretive use bears utmost importance regarding those utterances which are not literally used. The individual who speaks and is in close connection with the hearer uses the stimulus and ensures that he/she wants to convey a message via communication (Horn et al., 2004, p. 74). Relevance theory focuses on such communication. Relevance is achieved at maximum level when the message conveyed has a high cognitive impact on hearers who are only to exert low efforts to process the message (Minewaki et al. 2005, p. 212). This is an important tenet of the Relevance Theory and puts it in an important situation as regards interpreting. Furthermore, Wilson summarizes the Relevance Theory with four main principles:

“(a) the decoded meaning of the sentence is compatible with a number of different interpretations in the same context; (b) these interpretations are graded in terms of accessibility; (c) hearers rely on a powerful criterion when selecting the most appropriate interpretation; and (d) this criterion makes it possible to select one interpretation among the range of possible interpretations, to the extent that when a first interpretation is considered a candidate matching the intended interpretation, the hearer will stop at this point.” (Wilson 1994 quoted in Brown, 2006, p.44).

Briefly speaking, Relevance Theory holds that humans tend to maximize relevance due to the cognitive structure of humans. Thus, human cognitive system selects relevant stimuli, inferential mechanisms as well as assumptions (Horn et al., 2004, p.,610).

It may, therefore, be concluded that the above-cited main characteristics of the Relevance Theory, several factors play a crucial role in defining the Theory as assumptions which render a communication relevant, the interconnectedness of the conveyed and received messages, exerting fewer efforts, therefore, a low processing to create more relevance and a high cognition, tendency of the interlocutors to maximize relevance in a communication, meeting the expectations of the target audience, tendency to bring a maximum level of relevance at a communication, and the hearer's inference of the intended meaning on the basis of the existing evidence. With these specific traits, the Relevance Theory comes to fore as an important field of research in several disciplines including the IS. As this study concentrates more on IS, it is necessary that the interplay between Relevance Theory and communication be thoroughly understood.

2.1. Relevance Theory and Communication

Relevance Theory is directly related to communication. As detailed above, it is a communication theory. Communication and meaning are the two essential elements in dialogues between human beings. How the communication is held and how the meaning or intention of the

speakers is accurately conveyed are important. In this sense, communication and meaning come to the fore in interpreting. Before furthering the Relevance Theory, I believe that we should first understand how communication and meaning are defined.

Communication refers to an interaction constructing and converting the representations of one side to the other. Therefore, whether the communicated message reaches its goal is of utmost importance here. The accurate transfer of the communicated message from one speaker to the other is based on the "...relevance expectations of the audience." (Da Silveira et al., 2014, p., 533). It, therefore, follows that communication will only be meaningful and reach its goal if it meets the expectation(s) of your interlocutor to comprehend the message as he/she links it with his/her intention and finds it relevant or related to what you intend and what your interlocutor intends to perceive and understand. Sperber et al. (2002, p.583) suggest that 'relevance' drives communication and holds that interlocutors of a communication will only understand one another if they can fulfill their intention, and conveying your intention and its perception by your interlocutor in a communication depends wholly on whether your interlocutor finds you and your message 'trustful' (Sperber et al., 2002, p.584)

As regards the implications between relevance and communication, Ernst-August Gutt (1990, p.4) referred to the basis of Relevance Theory as:

"...the set of assumptions which the communicator intends to convey will be adequately relevant to the audience, and the stimulus produced is such that it avoids gratuitous processing effort on the audience's part.... Hence the less effort the processing of a stimulus requires and the more contextual effects it has, the more relevant it will be."

Consequently, Relevance Theory argues that the necessity of interlocutors to exert less efforts in communication will ensure that the message is more relevant as it is easily conveyed. Conversely, the message and communication will be less relevant or irrelevant which will put the interlocutors in a difficult situation during a communication. In order for us to accurately understand the interplay between Relevance Theory and communication, we should focus on Paul Grice's maxims, notably the 'cooperative maxim' which aims at assuring that communication and intended meaning are properly conveyed and perceived (Stroinska et al. 2018, p. 96). Grice (quoted in Cole et al.1975, p.45) suggests: "Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged." Grice argues that in line with the cooperative principle, communication and meaning will only be accurate and proper if the four categories (Quality, Quantity, Relation and Manner) are complied with.

Regarding the relationship between Relevance Theory and communication, Wilson argued:

"... sentence meaning is a vehicle for conveying a speaker's meaning, where a speaker's meaning is an overtly expressed intention that is fulfilled by being recognized. The second is that a speaker's meaning cannot be simply perceived or decoded, but has to be inferred from her behavior, together with contextual information. The third is that in inferring a speaker's meaning, the hearer is guided by the expectation that communicative behavior should meet certain standards..." (p.,1).

This argument is important in interpreting action as the interpreter is expected to accurately decode the intended message of the source language not only with the help of lingual expressions but also with that of other communication means. This, therefore, entails the accurate understanding of implicatures. In this respect, Gutt (2010, p.160) holds that implicature goes beyond the expressed idea (explicatures) and argues that it is the Relevance Theory that makes it possible to distinguish the relevance in a communication and entails the interpreter to ensure that explicatures of the source and target languages are kept the same just as the case for implicatures in an interpreting activity. Having said these, we can argue that in maximizing the relevance in a communication it is necessary to properly understand and transfer implicatures as well as explicatures and comply with Grice's cooperative principle in implementing the four main categories. This will not only make a communication or discourse clear but will also determine an accurate interpreting activity. This renders the Relevance Theory more crucial during communication (and during interpreting) and indicates how the Theory plays a pivotal role in facilitating contacts amongst humans.

2.2. The Interplay between Diplomatic Interpreting and Relevance Theory

I try to analyze the link between diplomatic interpreting and Relevance Theory in this section. This study suggests that Relevance Theory is appropriate to draw on as it attributes utmost importance to ensuring a communication between the interlocutors based on mutual and maximum understanding without exerting great efforts. Furthermore, what makes the Relevance Theory pivotal for diplomatic interpreting is the importance that the intended and received messages are harmonious in a communication. As this bears utmost importance in interpreting, Robyn Carston (1998, 179) aptly argues that Relevance Theory is appropriate for interpreting activities as interpreting serves as a mediation between the logical form of communication and the proposed utterance made in the form of explicatures and implicatures. Given the interplay between interpreting and the Relevance Theory, Gutt (1990, p.16) suggests the following:

'What the translator has to do in order to communicate successfully, is to arrive at the intended interpretation of the original, and then determine in what aspects his translation should interpretively resemble the original in order to be consistent with the principle of relevance for his target audience with its particular cognitive environment. Nothing else is needed.'

This explanation clearly shows the inevitable link between translation (and/or interpreting) and relevance. Furthermore, Branca Vianna (2005, p.187) argues that Relevance Theory plays a critical role in explaining interpreter's intended impact on the audience and holds that:

'Relevance Theory can help interpreters have a better idea of the complexity of their task and make them more aware of the importance for the practice of interpreting of concepts like contextual assumptions, the difference between linguistically expressed meaning and intended meaning, etc.'

It is, therefore, obvious that the cognizance of the details of Relevance Theory helps the interpreter perceive the details of interpreting as a painstaking profession and transfer the intended meaning better since the target audience receiving the original message via the interpreter should clearly understand the meaning together with all explicatures and implicatures

especially at a stressful setting like the diplomatic/political conferences. This is also believed to be rendering the Relevance Theory more functional in delving into the interpreting practice. Though several studies have been conducted in literature as regards Relevance Theory, there is a substantial vacuum in the literature in respect of studying interpreting within the context of Relevance Theory.

In supporting the essential role played by the Relevance Theory on interpreting, Gutt (2010, pp. 159-160) believes that the Relevance Theory helps the interpreter understand the target audience's need and ensure that the communicator's intention is understood by the audience as an essential part of communication. Furthermore, Robin Setton (2010, p.3) argues that relevance is the main instrument in interpreting to ensure the conveyance of the same effect and information on the target audience. It is suggested that Relevance Theory helps to achieve an accurate comprehension and ensure a strong interpreting action whereby the interpreter, as a go-between, may receive the intended message of the speaker as a stimulus and create a cognitive, inferential, and contextual effect on the target audience (Al-Kharabshesh 2017, pp. 22-26); Vandepitte (2001, p. 327) ; and Al-Jarrah et al. (2018, pp. 3-7) Therefore, this is in full compliance with the main principle of the relevance Theory as the more the contextual effort the more the relevance will be and the target audience should make less efforts to understand the intended message. This shows that context and relevance are interwoven in interpretation, and that Relevance Theory considers interpreting as a communication means to use the two languages in an interpretive manner (Smith, 2002, pp. 109-110).

Regarding the importance of contextual effect in relevance and interpreting, Gutt (2010, p.134) further notes that interpretation of the original message into the target language is entirely dependent on the context. Gutt (2010, pp. 135-138) believes that a profound knowledge of the context will help the interpreter to eliminate ambiguities and determine and distinguish the explicatures and implicatures whose interpreting into the target language is both problematic and requires further attention. This issue becomes tougher and more difficult to overcome during diplomatic/political conferences which rather offer a more stressful and rigid environment in respect of using the expected words and expressions and attach more importance to every detail in interpreting the messages between the parties. Besides, Sang Zhonggang (2006, pp. 43-44) argues that creating contextual effects plays a major role on the interpretation as the interpreter will combine the new information with the assumption, he/she has in mind to deliver the intended message in an accurate manner. Therefore, the interpreter must create the cognitive and contextual effect on the target audience to make sure that this audience deduces the accurate intention and message, and confirms it in their mind (Minewaki, et al., 2005, p. 211).

The connection between translation/interpreting and the Relevance Theory developed by Sperber and Wilson is referred by Gutt (1990, p.136) as the 'explanatory theory of communication' which aims at explaining the way people convey ideas and thoughts to one another. This theory, therefore, attempts to detail how translation/interpreting helps people communicate. If the interpreter has full grasp of the conditions under which people communicate via interpreting, the interpreting activity might be successful. It, therefore, follows that understanding the Relevance

Theory may facilitate the interpreter's task, and may urge him/her to consider the entire details of communication with a view to conveying the main message together with its intended meaning/explicatures/implicatures. Apart from creating the contextual effect, forging an equivalence between the messages also bears great importance. In this context, Gutt holds that Relevance Theory is adequate to explain and help the interpreter perceive the duty of creating equivalence, resemblance between two languages, and consider the contextual effects and elements (Liu et al, 2016, pp. 49-52). Gutt (1990, p.139) also suggests that Relevance Theory considers interpreting as meaning that goes beyond simply encoding, and the interpreter thus has to balance between what is said by the speaker and thought by the receiver via devising an interpretive resemblance, and help the target audience comprehend the optimally relevant message as the target audience has no other means than the interpreter to accurately understand the message of the speaker.

As detailed above, Relevance Theory might be extremely helpful for the interpreter to transfer the intended message during diplomatic/political conferences with the awareness that the original text should be conveyed to the target language in such a manner that all details like explicatures, implicatures, etc. are taken into consideration, not to mention the requirement of creating the same contextual effect and equivalence on the audience of the target language without driving them into exerting much effort in order to facilitate communication. In this respect, when put into practice, the Relevance Theory is assumed to guide the interpreter in the right and proper way, thus helping him/her conduct a better and appropriate interpreting work at diplomatic/political conferences which have a demanding and strict nature. The details of this observation are further detailed in the section below.

2.3. The Survey Conducted with the Interpreters Regarding Relevance Theory

21 interpreters who participated in the interviews held within the scope of the PhD dissertation from where this paper emanated, were asked whether they take Relevance Theory into consideration during interpreting, thus transferring the message of the source language into the target language. These interpreters were selected amongst those that hold minimum 10 years of professional experience and who have frequently interpreted at diplomatic/political settings. They have all studied or heard of Relevance Theory during their training as an interpreter but were provided with additional information on the Relevance Theory both to deeply understand and recall the details of the Theory. The accounts provided by these 21 interpreters have shown that interpreters do not directly recall the principles or details of an interpreting theory while they are interpreting, and that they are attentively focused on the messages and do not run the risk of distracting their attention at diplomatic/political conferences that bring along a more stressful environment than many others. However, these interpreters have also noted that they are automatically and unknowingly benefitting from the Relevance Theory in respect of conveying the messages accurately and making sure that the target audience easily understands the message or intended meaning without exerting great efforts. In doing this the interpreters responding to the interviews have noted that they are referring to multiple interpreting strategies.

In this regard, all interpreters replying to this question agreed that transferring the intended meaning is of utmost importance and in doing that the interpreter who is cognizant of the Relevance Theory can benefit from the Theory in making sure that the exact meaning is conveyed by the interpreter to the target audience and the target audience can directly grasp the meaning without making much effort. In this sense, the interpreters have also noted that the interpreter should assume any additional burden or effort that may be necessary to accurately transfer the meaning of the source language. One of the interpreters suggested that the interpreter should have a sound preparation before such stressful conferences while many others suggested benefitting from such interpreting strategies as expansion, paraphrasing, deletion, domestication, or foreignization etc. to make sure that the communication between the two sides may be smoothly conducted at a diplomatic/political setting. Furthermore, these interpreters have also underscored that the context, content, and discourse of the diplomatic/political conference should also be deeply investigated and perceived by the interpreter, and added that once interpreters have an in-depth knowledge about the Relevance Theory, they may easily convey the message and put themselves into the shoes of the hearers of the target language. Furthermore, the fact that interpreters already utilize from the principles of the Relevance Theory without even knowing that they are actually referring to the Relevance Theory in action, may be a good indicator of how Relevance Theory is associated with the interpreting action, and may help interpreters more if they are aware that they are actually benefitting from the Relevance Theory while interpreting in such stressful media as diplomatic/political conferences. In this manner, the interpreters who participated in the interviews also noted that once they are aware of the advantages that Relevance Theory may provide them, they will be more attentive in ensuring a better and sound communication and will consider the details of the Theory more during interpreting. Furthermore, one of the respondents agreeing with the idea that Relevance Theory may help interpreters perform a better job during interpreting at a diplomatic/political setting, also reminded that the interpreter assuming the burden and extra effort to communicate the intended message (especially the implicatures, the understanding of which entail further efforts and explanations where necessary) should consider Daniel Gile's 'Effort Model', thus should avoid too much effort that may exhaust the interpreter and may have an adverse impact on his/her performing the interpreting job properly. In this manner, Gile (2009, p. 165) underscores that comprehending and producing the message between two languages require more effort for the interpreter, therefore, while ensuring comprehension the interpreter should not exhaust himself/herself too much by allocating excessive time on understanding the message but should find a way to effectively balancing the efforts. This should also be considered alongside with other suggestions of the interpreters who participated in the interviews. The assumed link between the Relevance Theory and interpreting is further studied below in respect of the inputs provided by the interpreters which are consistent with the view advocated by this study as to the existing connection between theory (Relevance Theory) and practice (interpreting) and the potential advantages that interpreters can benefit from both knowing the theory.

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study focuses on the interplay between the Relevance Theory and diplomatic interpreting and sets out to answer the research question of ‘whether the Relevance Theory can be applied to diplomatic interpreting’ Though this present study never aims at reaching a definitive conclusion by responding to this question with a yes or no, it asserts that there is a strong link between utterances, influences, and ideas. Based on the tenets of the Relevance Theory, it is argued that assumptions of interlocutors are only meaningful if they are considered relevant by the audience. As detailed above, the Relevance Theory suggests that the messages conveyed by interlocutors become meaningful and be clearly and smoothly comprehended by the target audience if the target audience exerts less efforts and has a clear stimulus to render the meaning more relevant. This entails that the messages reach the expectations of the target audience and make sure that expectations of the interlocutors are conforming to their intentions in a communication. Therefore, what is important during a conversation is whether the interlocutor thinks that your intention is relevant as humans try to maximize relevance in a dialogue or communication. Relevance is the key factor that drives communication.

Given these outstanding characteristics and the interviews held with 21 interpreters- this study argues that Relevance Theory suggests a major theoretical approach in diplomatic interpreting where accurate and precise communication between the two sides bear utmost importance. Depending on the findings of the interviews, this study further suggests that responding interpreters unanimously agree that it is the intended meaning that should be transferred into the target language and once cognizant of the details and importance of the Relevance Theory interpreters indicate that during interpreting they act more consciously in ensuring that the target audience is prone to grasp the intended meaning and the message transferred into the target language makes sense and serves the goal of the interpreter (to transfer the accurate meaning of the source language) when the interpreter realizes that the exerts less efforts to reach maximum understanding and meaning. This urges the interpreter to attribute utmost importance ensuring that the interlocutors of a diplomatic meeting or negotiation fully and correctly understand one another’s messages. In doing this, as indicated by the responses of the interpreters, interpreters cognizant of the details and importance of the Relevance Theory tends to hold preparations before ethe conferences and employs appropriate strategies not only due to the tenets of the Relevance Theory but aso due to the stressful and extraordinary circumstances brought by diplomatic/political conferences. The interpreters responding to the interview and particularly to the last question on whether they consider Relevance Theory helpful in transferring the culture-specific items of a source language into the target language at diplomatic/political conferences have also indicated that any misunderstanding at a such a stressful and sensitive setting may result in grave consequences which cannot be tolerated or compensated for. Any message conveyed by either party should not push the target audience to understand and with minimum efforts the audience should have a clear understanding of the original message. In this respect Grice’s maxims, notably the ‘Cooperative Maxim’ comes to fore as communication and intended meaning should be conveyed and received in the best possible way in a diplomatic

setting. Furthermore, it is also extremely important that the implied meaning be transferred. In this regard, use of implicatures alongside with explicatures bears paramount importance for conveying the messages in a diplomatic setting in line with both diplomatic rules and international precedents. As diplomatic settings offer quite tough and difficult conditions, interpreting under such a setting also requires further attention, linguistic skills, and strong efforts to accurately convey and transfer the political messages which may be quite complicated or strenuous. Gutt's suggestion of 'explanatory theory of communication' mostly refers to translation/interpreting as a repetition of the Relevance Theory. In this context, Gutt makes it clear that the interpreter will exert utmost efforts to ensure that the interpreting activity will not simply be limited with encoding and will be extended to give the target audience a detailed and clarified meaning of the original language. held with

Based on the results received from the interviews held with 21 interpreters, this study suggests that that the Relevance Theory can be used as a good instrument by diplomatic interpreters and help them focus more on and better understand the intended message of the speaker. It has been argued by all respondents that Relevance Theory may be helpful to interpreters at a diplomatic/political conference as they acquire more details of the Theory and realize that they are using this theory consciously while interpreting. Therefore, as the respondents said the interpreters may be focusing more on implications which entails the interpreters comply with the cooperative maxim with a view to creating the intended meaning in a communication. As the Relevance Theory focuses on meeting the expectations of the interlocutors in the target language, less efforts are exerted to acquire more contextual outcomes, considering the implications as well as the explicature, and fulfilling the intentions of the source language speaker(s) mostly tally with the expectations of the interpreters who participated in the interviews, this study suggests a close connection between the Relevance Theory and diplomatic interpreting and various advantages that the Theory can provide to interpreters during diplomatic/political conferences. The study also argues that by benefitting from the Relevance Theory, interpreters may primarily endeavor to convey the implied meaning and create the same equivalence on the target audience under a stressful diplomatic setting. The study also considers the fact that this is a hard task that may range from the transfer of both clear and ambiguous meanings between the two languages by considering diplomatic rules and sensitivities.

As suggested by this study depending on the inputs of the interpreters, Relevance Theory is a trailblazing communication theory that can be linked with interpreting in several aspects. The most important impact of Relevance Theory on interpreters may be to ensure that they are well aware of the necessity to convey the meaning into the target language and audience in a manner that the target audience does not exert much effort and can thus easily maximize its understanding of the message of the source text. Furthermore, this study also suggests that Relevance Theory also helps interpreters transfer the implicatures alongside with explicatures which may be a critical task particularly at a stressful diplomatic setting. In this respect, the study aims to bring a new approach suggesting that Relevance Theory has several components related to interpreting which may be expanded to diplomatic interpreting and may help the interpreters to do their job better in

a more conscious way. This study yet limits itself only with focusing on the interplay between Relevance Theory and Interpreting and suggests that this Theory may help the interpreters in conveying their messages more accurately and properly by being cognizant of the details of the Theory and performs the interpreting action in a manner to ensure that the message of the source language may be appropriately transferred into the target language. This study also suggests that once the interpreter grasps the Relevance Theory he/she may focus more on assuring that the target audience acquires the intended message of the speaker(s) of the source language without making further efforts As this study reflects a part of a continuing PhD dissertation, it intends to be contributing to the existing literature and providing input to the future studies that may be held regarding Interpreting and Relevance Theory.

REFERENCES

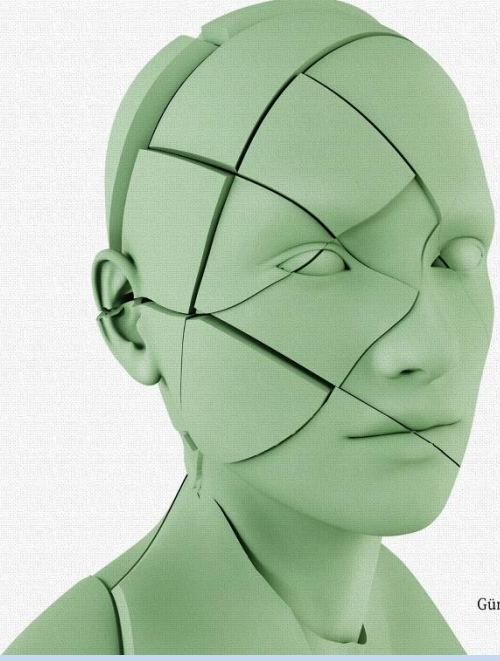
- Al-Jarrah, R.S., Abu-Dalu, A.M. & Obiedat, H. Hisham (2018). Translation of strategic ambiguity: A relevance-theoretical analysis. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics* 54 (1). 1-35. [https://doi.org/ 10.1515/psicl-2018-0001](https://doi.org/10.1515/psicl-2018-0001)
- Al-Kharabsheh, A. (2017). Quality in consecutive interpreting: A relevance-theoretic perspective. *Babel*, 1 (63), 21-42. <https://doi.org/10.1075/babel/63.1.03alk>
- Angelelli, C. V. (2004). *Revisiting the interpreter's role*. Netherlands: John Benjamins Publishing Company.
- Baigorri-Jalon, J. (1984). *From Paris to Nuremberg: The birth of conference interpreting*. Netherlands: John Benjamins Publishing Company.
- Berg, B. (2017). Qualitative Research for the Social Sciences. *Teaching Sociology* 18 (4), 563-565. [https://doi.org/ 10.2307/1317652](https://doi.org/10.2307/1317652)
- Brown, K. (ed.). (2006). *The encyclopedia of language and linguistics*. UK: Elversier Ltd.
- Carston, R. (1998). "Informativeness, relevance and scalar implicature," in *Relevance Theory: Applications and Implications*, eds R. Carston and S. Uchida (Amsterdam: John Benjamins), 179-236. <https://doi.org/10.1075/pbns.37.11car>
- Chapelle, A. C. (ed.) (2013) *The encyclopedia of applied linguistics*. U.K.: Blackwell Publishing.
- Chesterman, A. (2014). *Reflections on translation theory: Selected papers*. Netherlands: John Benjamins Publishing Company.
- Cole P., & J. L. Morgan. (1975). *Syntax and semantics 3: Speech arts*. New York: New York Academic Press.
- Da Silveira, J. W. (ed.). (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. CA: Sage.
- Da Silveira, J.R.C. & Ibanos, A. (2014). Inferences in advertisements: Exemplifying with relevance theory. *Linguagem em (Dis)curso*. 14 (3), 531-543. <https://doi.org/10.1590/1982-4017-140305-0514>
- Delisle, J. & Woodsworth, J. (eds.). (2012). *Translators through history*. Netherlands: Benjamins Translation Company.

- Diriker, E. (Ed.) (2018). *Türkiye’de sözlü çeviri: eğitim, uygulama ve araştırmalar*. İstanbul: Scala Yayıncılık
- Diriker, E. (2005). *Konferans çevirmenliği: Güncel uygulamalar ve araştırmalar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Doğan, A. (2009). *Sözlü çeviri çalışmaları ve uygulamaları*. Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Gall, M., Gall, J., & Borg, R. (2007). *Educational research: An introduction*. New York: Pearson Education.
- Gile, A. (2009). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam: John Benjamins Company.
- Gutt, E.A. (2010). *Translation and relevance: Cognition and context*. London & New York: Routledge.
- Gutt, E.A. (1990). A theoretical account of translation: Without a translation theory. *Target: International Journal of Translation Studies*, 2 (2) 135-164. <https://doi.org/10.1075/target.2.2.02gut>.
- Horn, L.R. & Ward, G. (eds.) (2004). *The handbook of pragmatics*. New Jersey: Blackwell Publishing.
- İskit, T. (2015). *Diplomasi tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karakoç, N.Y. (2015). *Çeviri ve diplomasi*. İstanbul: Çeviribilim.
- Kohn, K. & Kalina, S. (1996). The strategic dimension of interpreting. *Meta*, 1 (41), 118-138. <https://doi.org/10.7202/003333ar>
- Lacorte, M. (2014). *The Routledge handbook of Hispanic allied linguistics*. New York: Routledge.
- Lederer, M. (2007). Can theory help translator and interpreter trainers and trainees? *The Interpreter and Translator Trainer*, 1 (1), 15-35.
- Lepore, E., & Smith, B.C. (Eds.). (2008). *The Oxford handbook of philosophy of language*. Oxford: Oxford University Press.
- Liu, C.W. & Zhang, G.Q. (2016). Translation of Chinese xiehouyu (sayings) and relevance theory. *Across Languages and Cultures*, 7 (1), 49-76. <https://doi.org/10.1556/Acr.7.2006.1.4>
- Minewaki, S., Shimada, K. & Endo, T. (2005). Interpretation of utterances based on relevance theory: Toward the formalization of implicature with the maximal relevance. *Proceedings of the 9th Conference of the Pacific Association for Computational Linguistics (PACLING2005)*.211-216.<https://www.semanticscholar.org/paper/Interpretation-of-Utterances-based-on-Relevance-%3A-Minewaki-Shimada/f9255657d4791018e0563e750b806d4d33fa9ada#citing-papers>.
- Polit, E.D, and Beck, C.T. (2014). *Essentials of nursing research: Appraising evidence for nursing practice*. Philadelphia: Wolters Kluwer
- Pöschhacker, F. (1995). Simultaneous interpreting: A functionalist perspective. *Hermes, Journal of Linguistics* 14, 31-53. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v8i14.25094>

- Roland, R. (1999). *Interpreters as diplomats. A Diplomatic History of the Role of Interpreters in World Politics*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Saldanha, G. and O'Brien, S. (2013). *Research methodologies in translation studies*. N.Y.: Routledge.
- Seleskovich, D. (1975). *Langage, langues et mémoire: Etude de la prise de notes en interprétation consécutive*. Paris: Lettres modernes.
- Setton, R. (2010). From practice to theory and back in interpreting: The pivotal role of training. *The Interpreters' Newsletter* (15), 1-18. <https://goo.gl/58A4gc>
- Smith, K. (2002). Translation as secondary communication. The relevance theory perspective of Ernst-August Gutt. *Acta Theologica Supplementum*, 22 (1). 107-117. <https://doi.org/10.4314/actat.v22i1.5456>
- Sperber, D. & Wilson, D. (2002). Truthfulness and relevance. *Mind, New Series*. 443 (111), 583-632. <https://doi.org/10.1093/mind/111.443.583>.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1995). *Relevance: Communication and cognition*. New Jersey: Blackwell Publishing.
- Stroinska, M. & Drzazga, G. (2018). *Relevance theory, interpreting, and translation*. New York: Routledge.
- Su, J. (2019). The evolution and new dynamics of interpreting studies. *U.S.-China Foreign Language*, 7 (17), 311-317. <https://doi.org/10.17265/1539-8080/2019.07.001>
- Vandepitte, S. (2001). Anticipation in conference interpreting: A cognitive process. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, (14). 323-335. <https://doi.org/10.14198/raei.2001.14.18>
- Vianna, B. (2005). Simultaneous interpreting: A relevance-theoretic approach. *Intercultural Pragmatics*, 2 (2), 169-190.
- Zhonggang, S. (2006). A relevance theory perspective on translating the Implicit Information in literary texts. *Journal of Translation*, 2 (2), 43-60. <https://doi.org/10.54395/jot-xdhen>

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

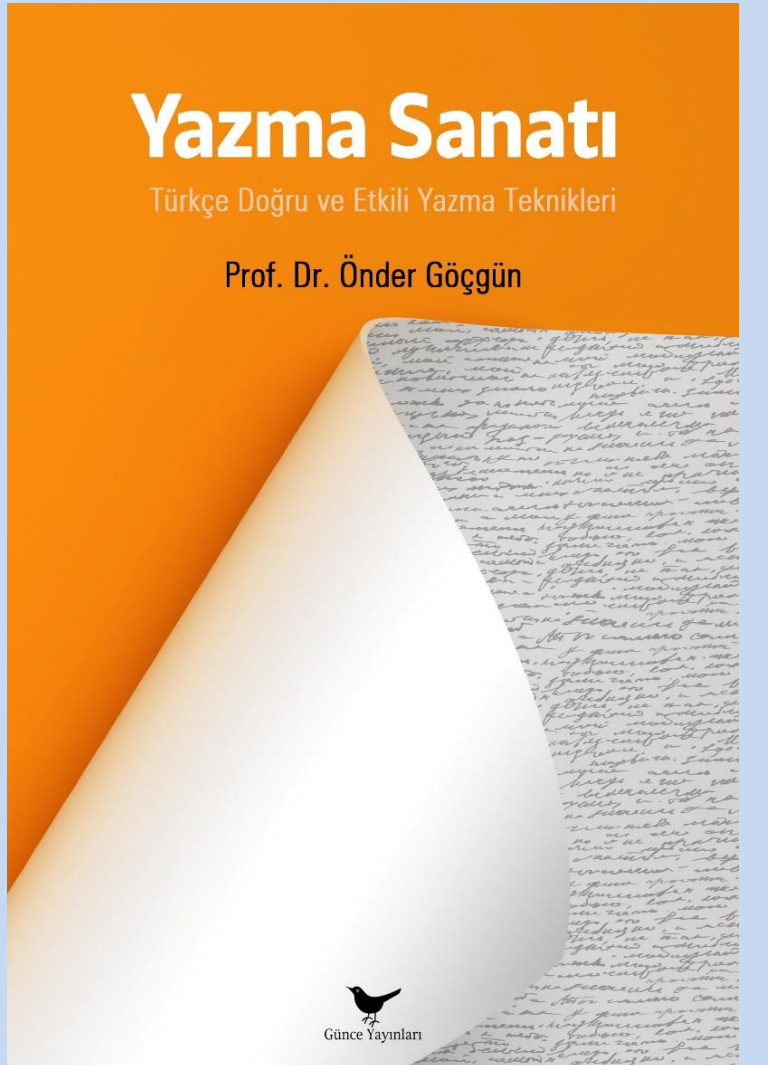

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları

COVID-19 Haberi Çevirisinde Stratejiler: Guardian/Diken Örnekleme

DR. ÖĞR. ÜYESİ DUYGU TEKGÜL AKIN*

Öz

COVID-19 pandemisi sırasında halkın bilgilendirilmesi konusunda çevrimiçi haber portallarına büyük görevler düşmüş, dünyadaki gelişmelerin farklı dil topluluklarına aktarılması haber çevirisi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Öte yandan, pandeminin ve pandemiyle ilgili yapılan bilimsel araştırmaların hızlı seyri, nihayetinde tıp bilgisi sınırlı olan gazeteci ve çevirmenleri terminoloji ve dil kullanımı açısından zorlamıştır. Bu makalede İngilizce 10 COVID haber metniyle bunların Türkçe çevirisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Erek metinler 2020-2022 yıllarında çevrimiçi gazete *Diken*'de yayınlanan derleme-çeviriler arasından seçilmiştir, kaynak metinler de bunların *The Guardian*'dan alınmış İngilizce asıllarıdır. Çalışma için oluşturulan 11408 sözcüklük bütüncü belirtikleştirme ve yeniden bağlama oturtma gibi bilimsel/teknik metin üretimi stratejileri açısından incelenmiştir. COVID-19'a özgü tıp terimleri, söz öbekleri ve halk sağlığı uzmanlarından alıntılar içeren kaynak metinlerin, diliçi çeviriyi de içeren bir popülerleştirme (Myers 2003) sürecinin sonucunda oluşturulduğu söylenebilir. Bu durumda dillerarası çeviri süreci ikinci bir popülerleştirmeye işaret eder ve bu çerçevede en sık kullanılan stratejilerden biri sadeleştirmedir (Liao 2016). Araştırmaya dahil edilen metinlerin hepsinin kısaltılarak çevrildiği (toplam 8280 sözcükten 3128 sözcüğe), ayrıca erek bağlamla ilgili bilgi ekleme gibi başka derleme-çeviri (Schäffner 2012) uygulamaları kullanıldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla çalışma kapsamında hem kaynak metinler hem de erek metinler bilimin popülerleştirilmesi açısından karşılaştırmalı olarak çözümlenmiş, belirtikleştirme ve yeniden bağlama oturtma stratejilerine örnekler verilmiştir. Kaynak taraması çeviribilimde haber çevirisi, bilim metinleri çevirisi ve bilimin popülerleştirilmesi alanlarını kapsamıştır.

Anahtar sözcükler: haber çevirisi, COVID-19, bilim metinleri çevirisi, bilim haberleri çevirisi, bilimin popülerleştirilmesi, derleme-çeviri, transediting

STRATEGIES IN THE TRANSLATION OF COVID-19-RELATED NEWS: THE GUARDIAN/DİKEN SAMPLE

Abstract

Online news portals have assumed great responsibility in the flow of information during the COVID-19 pandemic as various linguistic communities kept up with global developments through translated news. On the other hand, as the pandemic and related scientific research unfolded at an unprecedented pace, terminology and phraseology have posed a challenge for journalists and translators, who inevitably have a limited grasp of the medical field. This article examines 10 COVID-related news items and their Turkish translations. The target texts have been transedited

* Bahçeşehir Üniversitesi, perihanduygu.tekgulakin@eas.bau.edu.tr, orcid: 0000-0002-6577-4272

Gönderilme tarihi: 10.10.2022

Kabul tarihi: 24.12.2022

by the online newspaper *Diken* in 2020-2022 and the source texts are the English originals from *The Guardian*. The 11408-word corpus has been analysed for strategies of scientific/technical text production such as explicitation and recontextualization. The source texts, laden with COVID-19-specific medical terms, phrases and quotes from public health experts are the outcome of a process of popularization (Myers 2003), which also includes intralingual translation. As such, interlingual translation constitutes a second round of popularization and one of the most commonly used strategies in this context is simplification (Liao 2013). All of the target texts are summary translations (reduced from 8280 down to 3128), moreover, one may observe other transediting (Schäffner 2012) practices such as the addition of information specific to the target context. Therefore the study covers a comparative analysis of both source and target texts in terms of popularization, followed by an illustration of the strategies of explicitation and recontextualization. Literature review covers news translation, scientific translation and the popularization of science.

Keywords: news translation, COVID-19, scientific translation, the translation of science news, the popularization of science, transediting

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı COVID-19 haberleri çevirisinde kullanılan stratejileri örneklendirerek çevirinin, pandemi döneminde bilgi akışındaki rolünü vurgulamaktır. Makale konu bakımından haber çevirisiyle bilim metinleri çevirisinin kesişim noktasında konumlandırılabilir; bu haliyle görece az çalışılan bu iki konuya (bkz. Nelissen ve McMartin 2023, s. 97) katkıda bulunmaktadır. Çalışma kapsamında çevrimiçi gazete *Diken*'de¹ yayınlanmış 10 derleme-çeviri² ve 2020 ve 2022 yılları arasında bunların *The Guardian*'da³ yayımlanmış İngilizce asılları karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. (Kaynak ve erek metinlerin listesi Ek'te verilmiştir.) Kaynak ve erek metinlerin oluşturduğu toplam 11408 sözcüklük bütüncü analiz edilmiş, çeviride kullanılan belirtikleştirme [explicitation], sadeleştirme, yeniden bağlama oturtma gibi stratejilerin izi sürülmüştür. Makalenin yöntembilimsel bir amacı ise özellikle Türkçeye çalışan araştırmacılar arasında COVID-19 bağlamında haber çevirisine yönelik araştırma potansiyeliyle ilgili farkındalık yaratmaktır.

Çalışma yöntem olarak kaynak metinlerle erek metinlerin karşılaştırmalı incelemesine dayanmaktadır. Nelissen ve McMartin'in (2023, s. 99) de ifade ettiği gibi, haber kaynaklarının yazılı basına göre daha sık belirtildiği çevrimiçi haberlere odaklanmak, erek metin-kaynak metin eşleştirmesini kolaylaştırmaktadır. Hem kaynak metinler hem de erek metinler bilimin popülerleştirilmesi açısından çözümlenmiş, belirtikleştirme ve yeniden bağlama oturtma stratejilerine örnekler verilmiştir. Kaynak taraması çeviribilimde haber çevirisi, bilim metinleri çevirisi ve bilimin popülerleştirilmesi alanlarını kapsamıştır.

¹ <https://www.diken.com.tr/>

² Tartışma bölümünde görüleceği gibi, derleme-çeviriyi "transediting" anlamında kullanmaktayım.

³ <https://www.theguardian.com/international>

Kaynak metinlere bir göz atacak olursak, *The Guardian*'ın Dünya, Bilim, Toplum, Çevre ve İş Dünyası bölümlerinde yayınlanan bu haberlerin genel olarak Britanya'da COVID-19'la ilgili yapılan araştırma sonuçlarını özetlediklerini söyleyebiliriz. Bilimsel raporlardan ve tıp araştırmacılarıyla yapılmış mülakatlardan alıntılarla desteklenen metinler, haliyle tıp terimleri içermektedir. Metinlerdeki terimlere şu örnekleri verebiliriz: “viral load” (KM4), “deep vein thrombosis” (DVT) (KM5), “nose and throat swabs” (KM6), “spike mutation” (KM8) ve “zoonotic (animal-borne)” (KM9). Cümleler orta uzunlukta olsa da metinler okuma kolaylığı için kısa paragraflara bölünmüştür. Bu metinlerin *Diken*'deki çevirilerine baktığımızda yine Britanya'da yapılan araştırmalara değinildiğini görüyoruz. Metinler gazetenin Dünya, Aktüel ve Sağlık bölümlerinde yayınlanmıştır. *The Guardian*'daki metinler ortalama 828 sözcükken, *Diken*'deki derleme-çeviriler ortalama 312 sözcüktür, yani metinler büyük ölçüde kısaltılarak çevrilmiştir. *Diken* metinleri de tıp terimleri içermektedir; yukarıda adı geçen terimler sırasıyla “viral yük” (EM4), “derin toplardamar pıhtılaşması” (DVT) (EM5), “burun ve boğaz sürüntüsü” (EM6), “spike proteini” (EM8) ve “zoonotik (hayvan kaynaklı)” (EM9) şeklinde Türkçeye aktarılmıştır. *Diken* metinlerinde de kaynak metinlerde olduğu gibi orta uzunluktaki cümleler, kısa paragraflar halinde düzenlenmiştir. *The Guardian*'da yayınlanan tüm kaynak metinler haberi hazırlayan gazetecinin imzasını taşıırken *Diken* metinlerinde herhangi bir editör veya çevirmen adına rastlamamaktayız.

Şimdi kısaca pandemi dönemindeki bilgi akışında çevirinin rolüne bakalım. Aşağıdaki bölümde kaynak taraması yapılacak, ardından COVID-19'la ilgili bilim haberlerinin çevirisi, popülerleştirme bağlamına oturtulacak, *Diken* çevirilerinde uygulanan stratejiler derleme-çeviri kavramıyla ilişkilendirilecektir.

PANDEMİDE ÇEVİRİ

Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus'un (2020) “infodemi” olarak nitelendirdiği COVID-19 salgını sırasında doğru ve güncel bilgi aktarımı, haberlerin filtrelenmesi ve (yeniden) bağlama oturtulması bir aciliyet teşkil etmiştir. Van Dijck ve Alinejad, hastalığın epidemiyolojisiyle sağlık iletişimi epistemolojisinin birbiriyle yakından bağlantılı olduğuna dikkat çeker (2022, s. 26). Hükümetler, vatandaşlarına bulaş riskinden korunmak için en etkili yöntemleri aktarırken çeşitli mecralardan yararlanmış ve çokdilli topluluklara ulaşmak için çeviri yatırımları yapmışlardır (Civico 2021, s. 5-7). Yalnızca okurların haber alma hakkı açısından değil, aynı zamanda kamu sağlığında risk azaltma önlemlerinin yaygınlaştırılması açısından gazetelere, çevrimiçi haber portallarına ve diğer internet bilgi kaynaklarına da büyük görevler düşmüştür (bkz. Pena-Díaz 2022, 267-269). Özellikle sokağa çıkma kısıtlamalarıyla birlikte okurlar hem bilgi edinmek hem de vakit geçirmek için sosyal medya ağlarına ve internet sitelerine yönelmişlerdir. Hatta O'Brien, Cadwell ve Lokot, COVID-19 pandemisinin hem gerçek hayatta, hem de çevrimiçi paralel dünyada ortaya çıkmış bir pandemi olduğunu ileri sürer (2022, s. 63).

Spoturno, pandemi döneminde basın sektöründe çalışan çevirmenlerin iş yüklerinin bazı durumlarda iki katına çıktığını aktarır (2022, s. 95). Pandeminin ve pandemiyle ilgili yapılan bilimsel araştırmaların hızlı seyri, nihayetinde tıp bilgisi sınırlı olan gazeteci ve çevirmenleri

terminoloji ve dil kullanımı açısından zorlamıştır. Gazeteciler ve çevirmenler son gelişmeleri ve Türkçe gündelik dile kazandırılan terimleri yakından takip etmiştir. *BBC Türkçe*'nin Mayıs 2020'de hazırladığı Koronavirüs Sözlüğü, bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu sözlükte "anamnez"den "virüs"e 35 pandemi terimi açıklanmaktadır. *BBC Türkçe* gibi içeriğinin büyük bölümü çeviriye dayanan bir yayın organının çevirmenlerinin/editörlerinin böyle bir liste hazırlayıp okurlarıyla paylaşmış olması anlamlıdır.

Pandemi henüz güncelliğini korurken pandemi döneminde çeviri, henüz yeni araştırılmaya başlanmış bir konudur. Bu alanda 2023'e kadar yayınlanmış kapsamlı üç çalışma dikkati çekiyor. Birincisi Ton King Lee ve Dingkun Wang'ın (2022) yayına hazırladığı *Translation and Social Media Communication in the Age of the Pandemic* [Pandemi Döneminde Çeviri ve Sosyal Medya İletişimi], ikincisi Federico Marco Federici'nin (2022) derlediği *Language as a Social Determinant of Health: Translating and Interpreting the Covid-19 Pandemic* [Sağlıkta Belirliyiçi Rol Oynayan Sosyal bir Etmen Olarak Dil: Covid-19 Pandemisinde Yazılı ve Sözlü Çeviri], bir diğeri de Piotr Blumczynski ve Steven Wilson'ın (2023) editörlüğünü üstlendiği *The Languages of COVID-19: Translational and Multilingual Perspectives on Global Health* [COVID-19'un Dilleri: Küresel Sağlığa Çeviri ve Çokdillilik Açısından Bakış] adlı kitaptır. Bunların ilki, adından da anlaşılabilceği gibi sosyal medyaya odaklanmaktadır, diğeri ikisi ise konu bakımından daha çeşitlidir. Üçüncü derlemede birden fazla yazar (Blumczynski ve Wilson 2023, ss. 6-8; Arnaldi 2023, ss. 257-278) COVID'le ilgili metinlerin çevirilerinin incelenmesinin, gelişmekte olan çeviri odaklı tıbbi beşeri bilimler [translational medical humanities] (bkz. Robinson 2017, Arnaldi, Engebretsen ve Forsdick 2022) alanına katkıda bulunacağıının altını çizmektedir.

Genel olarak bakıldığında pandemide çeviri konulu araştırmaların bir kısmı toplum çevirmenliğine odaklanmaktadır. Hastanelerde yapılan sağlık çevirisi, çokdilli toplulukların pandemi dönemindeki sağlık hizmetlerine erişiminde kilit rol oynadığı için örneğin Runcieman (2020), Şan ve Duru (2020), Pena-Díaz (2022) bu alanda yapılan ilk çalışmalar arasında yerini almıştır. Öte yandan, COVID-19'la ilgili haberlerin çevirisiyle ilgili şimdiye kadar yalnızca iki uluslararası çalışma yayınlanmıştır:⁴ María Laura Spoturno (2022), COVID-19'la ilgili ABD ve Britanya kaynaklarında yayınlan bilimsel metinlerin Arjantin'deki gazetelerde yayınlanan çevirilerini incelemiş; diliçi, dillerarası ve ortamlararası çeviri aracılığıyla pandemiye ilişkin söylemlerin çeşitli okur kitleleri için yerel ve küresel mecralarda yeniden çerçeveslendiği sonucuna varmıştır. Elisa Nelissen ve Jack McMartin (2023) ise Fımanca yayın yapan üç gazetede çıkan bilim haberlerini, kaynakları açısından ele alıp birincil ve ikincil verileri değerlendirme, gerektiğinde uzman görüşüne başvurma gibi stratejileri incelemiştir. Araştırmacılar bilim metinlerinin dolaşımında çevirinin rolünün daha etraflı bir biçimde araştırılmasının önemine vurgu yapar (s. 107).

Pandemi döneminde çeviri üzerine yapılan araştırmalarda sağlık çevirisinde güven konusu ön plana çıkmaktadır (bkz. Van Dijck ve Alinejad 2022, Pym ve Hu 2022, O'Brien, Cadwell ve

⁴ Pandemi haber çevirisiyle ilgili bir de araştırma projesine rastladım: McMartin ve diğelerinin KU Leuven'da başlattığı "The Circulation of Science News in the Coronavirus Era" [Koronavirüs Döneminde Bilim Haberlerinin Dolaşımı]. (bkz. <https://researchportal.be/en/project/circulation-science-news-coronavirus-era>)

Lokot 2022, Al-Sharafi 2022, Hu 2022, Pym vd. 2023). Okurlar edindikleri bilgilerin doğruluğundan ve güncelliğinden emin olmak ister. Van Dijck ve Alinejad, COVID-19 pandemisi gibi bir sağlık krizinde çevrimiçi platformlar ve sosyal medyanın okurlara aynı anda hem güven hem de güvensizlik telkin ettiğini ileri sürer (2022, s. 30). Erek metinlerin yayınlandığı mecraya olan *Diken*'i bu bağlamda kısaca inceleyelim. 2014 yılında yayın hayatına başlayan *Diken*, yalnızca internette yayınlanmaktadır. İçerik bakımından muhalif bir yayın çizgisini benimseyen portal, "Yaramazlara Biraz Batar!" sloganını kullanıyor. Bu açıdan, merkez solda hizalanan *The Guardian*'a benzer bir siyasi eğilimi olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal medyada aktif olan gazetenin Aralık 2022 itibariyle Twitter'da 1.414.943 takipçisi vardı. Türkiye'de haber yayılımında Twitter'ın önemli bir rol oynadığını ve okurların önemli bir kısmının haberlere Twitter'dan ulaştığını (Sütçü ve Bayrakçı, 2014; Atik Taşkına 2018) göz önünde bulundurursak, *Diken*'in okurlarına ulaşmada bu mecra etkili bir biçimde kullandığını söyleyebiliriz. Gazetenin hem eleştirel içeriği, hem de internette yayınlanması bakımından alternatif medyayı temsil ettiği söylenebilir (bkz. Özdemir 2016). Bu haliyle hükümetin açıkladığı verilere şüpheyle yaklaşan bir okur kitlesi tarafından güvenilir bulunuyor olabilir (krş. Knights vd. 2021). Pena-Díaz'ın (2022) çalışmasında okurlar için güvenin, bilimsel bilgilerden daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Çok daha köklü bir gazete olan *The Guardian*'a göre daha spesifik bir okur kitlesi olsa da kendisini takip etmeyi seçenler için *Diken* haberlerinin belirli bir güvenilirliği olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışma kapsamında incelenen 10 çevirinin altısında *The Guardian*'ın adı metin içinde zikredilmiş, (EM1, EM2, EM3, EM4, EM5 ve EM9) bazılarında kaynak metne bağlantı verilmiştir. Kaynağın belirtilmesi hem gazetecilik ilkeleri açısından, hem de tüm dünyanın gelişmeleri endişeyle takip ettiği pandemide *The Guardian*'ın temsil ettiği güvenilirlikten payına düşeni almak açısından önem teşkil etmektedir. Diğer dört çeviride ise kaynak belirtilmiyor (EM6, EM7, EM8, EM10).⁵ Haber çevirisiyle ilgili yapılan araştırmalarda kaynak metinlerin tespit edilememesi sık karşılaşılan bir durumdur (bkz. van Doorslaer 2010, s. 182). Hatta Bielsa ve Bassnett (2009), haber çevirisinin çeviribilimdeki kaynak metin, erek metin, yazarlık ve hatta çeviri gibi bazı temel kavramlarını sorgulattığını ileri sürer.⁶

BİLİMİN POPÜLERLEŞTİRİLMESİ

COVID-19'la ilgili bilim metinleri, popülerleştirilme yöntemiyle okurlar arasında dolaşıma sokulmaktadır. Calsamiglia ve van Dijk'a göre popülerleştirme, "çok çeşitli iletişim olayları ve metin türlerini kapsar; uzmanlık bilgisinin 'gündelik' veya 'sade okurun anlayacağı' bilgiye dönüştürülmesini, bilim söyleminin, basın organlarının veya başka kurumların kamu söyleminde yeniden bağlama oturtulmasını içerir" (2004, s. 370). Uzmanlar tarafından ve uzmanlara hitaben yazılmış bilim metinlerinin sade okurlar için kısaltılıp sadeleştirilerek, yeniden bağlama

⁵ Erek metinlerin, kaynak metinlerin çevirisi olduğu, aynı gün veya ertesi gün yayınlanmalarından, Britanya'da yapılmış araştırmaları aktarmalarından, içerik olarak çoğunlukla kaynak metinlerle örtüşmelerinden anlaşılıyor. *The Guardian*'ın imzalı haber metinleri haber ajanslarından alınmış bilgilerle değil, kendi gazetecilerinin derlediği bilgilerle hazırlanmaktadır. Dolayısıyla içeriği *The Guardian* metinleriyle örtüşen haberlerin, bir ajanstan alınmış olma ihtimali yoktur.

⁶ İngilizce ikincil kaynaklardan çeviriler yazara aittir.

oturtularak ifade edilmesi, diliçi çeviriye benzer bir süreci içerir (Myers 2003). Popülerleştirilme aracılığıyla oluşturulan bir metnin başka bir doğal dile çevrilmesi ikinci bir popülerleştirme sürecine işaret eder, çünkü sıklıkla kısaltma, sadeleştirme, yeniden bağlama oturtma yöntemlerine yeniden başvurulur. Popülerleştirme, bilim haberlerinin üretiminde sık kullanılan bir yöntemdir (Calsamiglia ve van Dijk 2004) ve çevrimiçi mecralar, çeviri popüler bilim metinlerinin yaygınlaştırılması açısından önemli olanaklar sunar (bkz. Tekgül 2019). Ama popülerleştirme salt bir “sadeleştirme”den ibaret değildir (Liao 2016), okurlarla “yakınlık” [proximity] (Hyland 2010) kurmaya yönelik düzenlemeler yapılır.

Bu noktada makalenin konusunu oluşturan popülerleştirme sürecinde bir örnek metin zincirini incelemek yararlı olacaktır. *Diken* internet sitesinde 29.01.2022 tarihinde yayınlanan “‘Uzun Covid’ Araştırması: Nefes Darlığı Yaşayanların Akciğerlerinde ‘Mikro Hasar’” başlıklı metin (EM10) *The Guardian*’da aynı gün yayınlanan “Long Covid Study Finds Abnormality in Lungs that Could Explain Breathlessness” [Uzun Covid Araştırmasında Akciğerlerde Nefes Darlığını Açıklayabilecek Anormallik Bulundu] (KM10) metninden hareketle üretilmiştir. Metinde Britanya’da yapılan araştırma sonuçları okurlara aktarılmakta, Oxford Üniversitesi’nden bir araştırmacının sözlerine yer verilmektedir. Fakat erek metnin, kaynak metinden çok daha kısa olduğu dikkati çekmektedir: 714 sözcüklük *The Guardian* metni, 134 sözcüklük bir özet çeviri halinde verilmiştir. Kaynak metin birden fazla çalışmayı özetlemekte, metnin gövdesinde de birden fazla araştırmacıdan alıntı aktarılmaktadır. *The Guardian* metnini incelediğimizde, onun da başka bir metnin özetini içerdiğini görmekteyiz, zira burada adı geçen araştırmalardan birinin ön sonuçları BioRxiv adında bir baskı öncesi sunucusunda yayınlanmıştır. Bu sunucu, laboratuvar sonuçları raporlanan ama henüz hakem değerlendirmesi sürecini tamamlamış çalışmaların özetlerini basınla ve genel okur kitlesiyle paylaşmayı amaçlayan bir sitedir. Araştırma özetinin daha sonra aynı araştırma kuruluşuyla ilişkilendirilen MedRxiv sunucusuna aktarıldığı anlaşılmaktadır (bkz. Grist vd. 2022). “The Investigation of Pulmonary Abnormalities Using Hyperpolarised Xenon Magnetic Resonance Imaging in Patients with Long-COVID” [Uzun COVID’li Hastalarda Hiperpolarize Xenon Manyetik Rezonans Görüntüleme Sistemiyle Solunum Anormalliklerinin Araştırılması] başlıklı 3050 sözcüklük araştırma makalesi, sağlık bilimleri alanındaki uzmanlara hitaben yazılmıştır ve dolayısıyla alana özgü terimler, kısaltmalar ve söz öbekleriyle doludur. Fakat metin zincirinin diğer halkalarına da bakarsak, nihayetinde bu kaynak metnin de başka metinlerden beslendiğini söylemek mümkündür. Kaynakçasında başka 13 makaleye atıfta bulunan metin, bu makalelerin bazılarının özetlerini içermektedir. Öte yandan metin zincirinin diğer tarafında, *Diken*’in Türkçe metninin sosyal medya platformlarında paylaşılması da zincire bir ortamlararası çeviri halkası eklendiğini göstermektedir. Örnek metin zinciri, Şekil 1’de görselleştirilmiştir.

Sonuç olarak metin zinciri baş tarafında diliçi, ortasında dillerarası ve sonunda da ortamlararası çeviri süreçlerini içermektedir, bu örnek de COVID-19 haberlerinin çoklu çeviri süreçleri sonucunda dolaşıma girdiğini öne süren Spoturno’nun (2022, s. 96) iddiasını destekler niteliktedir.

Kaynak metinleri yakınlık özellikleri açısından incelediğimizde sıradan okurların tıp terimlerini anlayabilmesi için belirtikleştirmeye başvurulduğunu görüyoruz. Örneğin KM3’te

“encephalitis” [ensefalit] teriminin hemen arkasından “swelling of the brain” [beynin iltihabı] açıklaması gelmektedir. KM4’teki bir alıntıda “R” kısaltması köşeli tırnak içinde “[reproduction number]” [bulaştırma katsayısı] şeklinde açıklanmıştır. Son olarak KM9’da “viral spillover” [viral geçiş] ifadesi, yine köşeli tırnak içinde “[ie the first transmission from a wild animal]” [yani bir yaban hayvanından ilk bulaş] diye açıklanmıştır. Öte yandan metinlerin uygun görsellerle desteklendiği görülmüştür. Örneğin “Jabbed Adults Infected with Delta ‘can Match Virus Levels of Unvaccinated’” [Delta Enfeksiyonlu Aşılı Yetişkinlerin Virüs Düzeyleri Aşısızlarınkine Yaklaşabiliyor] başlıklı KM6’da, kalabalık bir kaldırımda birbirine yakın bir biçimde yürüyen yayaların bir fotoğrafı kullanılmış, ayrıca günlük vaka, ölüm ve birinci, ikinci ve üçüncü doz aşılama verileri tablolar halinde okurlara sunulmuştur.

Erek metinlerdeki popülerleştirmeye dair en büyük gösterge, metinlerin toplamda 8380 sözcükten 3128 sözcüğe düşürülmüş, yani kaynak metinlerin %62’sinin atılmış olmasıdır. Metinlerin sadeleştirilme ve yeniden bağlama oturtma sürecinde böyle bir yol izlenmiştir, ama kaynak metinlerle erek metinlerin sözcük yoğunluğu karşılaştırıldığında herhangi bir azalma olmadığı görülmüştür.⁷ Öte yandan, Avustralya’da yapılan bir ankette, COVID-19’la ilgili haberler geldikçe vatandaşlardaki endişe düzeyinin arttığı ortaya çıkmıştır (Park vd. 2020, s. 22). Pena-Díaz da risk iletişimde kültürel farklılıkların hesaba katılması gerektiğini hatırlatır (2022, s. 268). Bu durumda okurları gereksiz ayrıntıya boğmamak, makul bir strateji olarak karşımıza çıkıyor. *Diken*’in hedef kitlesinin çok ilgisini çekmeyecek bölümlerin atıldığını söyleyebiliriz. Örneğin KM8’den çıkarılan uzunca bir bölüm, DSÖ’nün bir raporundan alınmıştır ve yoğun tıp terimi içermekte, bu haliyle daha çok uzmanlara hitap etmektedir:

“The presence of multiple mutations of the spike protein in the receptor-binding domain suggests that Omicron may have a high likelihood of immune escape from antibody-mediated protection,” the WHO said. “However, immune escape potential from cell-mediated immunity is more difficult to predict. Overall, there are considerable uncertainties in the magnitude of immune escape potential of Omicron.” (KM8)

[DSÖ raporunda “Spike proteininde çoklu mutasyonların varlığı, reseptör bağlama alanında Omicron’un antikör korumasından kaçış ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir” ifadesi kullanıldı. “Fakat hücre bağışıklığından kaçış potansiyelini tahmin etmek daha zordur. Genel olarak Omicron’un immün kaçış potansiyelinin boyutuyla ilgili büyük belirsizlikler bulunmaktadır”.]

Yukarıdaki örnekte “receptor-binding domain”, “immune escape” ve “cell-mediated immunity” gibi tıp terimleri görmekteyiz, bunların Türkçe karşılıkları bulunup kullanılsa da sıradan okur kitlesi tarafından anlaşılması zordur.

KM1’den atılan bir cümle ise Britanya’da pandeminin günlük hayattaki seyri hakkında bilgi vermektedir: “The warm weather will bring welcome respite to lockdown Britain – and put pressure on authorities trying to control crowds and gatherings” (KM1). [Sıcak havalara, sokağa

⁷ Sözcük yoğunluğunun hesaplanmasında AntConc yazılımı (Laurence 2018) kullanılmış ve kaynak metinler bütüncesi için rakam [type/token ratio] 0,4’ken erek metin bütüncesi için bu rakamın 0,5 olduğu bulunmuştur. Program yapım ekleriyle çekim eklerini birbirinden ayırt etmediği için farklı çekim ekiyle biten her sözcüğü farklı bir sözcük olarak saymaktadır. Bu durumda farklı dillerde yazılmış metinlerin sözcük yoğunluğunun bu yazılımla karşılaştırılması isabetli bir sonuç vermese de yine de sözcük yoğunluğunun düşmemiş olması anlamlı bir göstergedir.

çıkma kısıtlamasının uygulandığı Britanya'ya rahat bir nefes aldırarak, kalabalık buluşmaları kontrol etmeye çalışan yetkililer ise ter dökecek.] Bu bilgiler Türkiye'de yaşayan okurlar için ilgi çekici değildir.

Çeviride atılan bazı cümlelerin de başka kaynaklardan (örn. akademisyenlerle mülakatlardan, DSÖ raporlarından) alıntılar olduğunu hatırlatalım. Bu durumun şöyle bir açıklaması olabilir: Alıntıların çevirisinde daha kaynak-odaklı bir çeviri yaklaşımı sergilenmesi uygun olacağı için, terimlerle ve özel alan kullanımlarıyla dolu alıntıların kaynak-odaklı bir yaklaşımla çevirisinin sağlık uzmanı olmayan çevirmenlerce yapılması da kolay olmayacağı için, atılacak cümlelerin alıntılar arasından seçilmiş olması mantıklıdır.

Çeviride kullanılan belirtikleştirme stratejilerini de popülerleştirme çerçevesinde inceleyebiliriz. İlk olarak, kaynak metinlerde yapılan açıklamalar çevrilmiştir. Örneğin KM3'teki "pathogens" terimi "organisms that cause disease" şeklinde açıklanmış, bu da EM3'te "patojenler (hastalığa neden olan organizmalar)" şeklinde çevrilmiştir. Yine aynı metinde "antimicrobial resistance" kavramı "the emergence of drug-resistant superbugs, partly due to a lack of antibiotics in lower-income countries" şeklinde açıklanmış, EM'ye de "antimikrobiyal direnç" teriminin arkasından "(kısmen düşük gelirli ülkelerde antibiyotik eksikliği nedeniyle ilaca dirençli süper böceklerin ortaya çıkması)" açıklaması yapılmıştır. Öte yandan kaynak metinlerde açıklanmayan bazı ifadeler de açıklık getirildiğini görmekteyiz: KM10'daki "routine tests" ifadesi "rutin testlerde (röntgen, tomografi)" şeklinde çevrilerek okurlara ek bilgi verilmiştir.

Kaynak metinlerde okurlarla yakınlık kurmak için görseller kullanıldığından söz etmiştik. Kaynak metinlerde de çeşitli görseller kullanılmış, ama telif hakkı kuralları gereği kaynak metinlerde kullanılanlardan farklı resimlere yer verilmiştir. Örneğin kaldırımda yürüyen kalabalık yaya grubu fotoğrafıyla verilen metnin (KM6) çevirisine, ücretsiz fotoğraf sitesi Unsplash'ten alınmış bir virüs fotoğrafı eşlik etmektedir (EM6).⁸ Erek metinlerde ayrıca okumayı kolaylaştıracak ara başlıklar kullanıldığı görülmektedir. Örneğin "Flu Jab may Reduce Severe Effects of Covid, Suggests Study" [Araştırmaya Göre Grip Aşısı Covid'in Ağır Etkilerini Hafifletebilir] başlıklı KM5 tek bir başlıkla verilirken, "Grip Aşısı, Corona Virüsün Bazı Ciddi Etkilerini Azaltıyor Olabilir" başlıklı EM6'ya ayrıca "Covid-19 Aşısının Yerine Hiçbir Şey Geçemez..." ve "Başka Bulgularla da Desteklenmeli" ara başlıkları eklenmiştir. Koyu puntuyla yazılmış ara başlıklar, metnin içeriğine dair bir bakışta fikir edinmeyi kolaylaştırmaktadır.

DERLEME-ÇEVİRİ

Erek metinlerde yapılan bu düzenlemeler kuşkusuz akla çeviribilimde kullanılan ve Türkçeye derleme-çeviri olarak aktarabileceğimiz *transediting* kavramını getiriyor. Stetting'in 1989 yılında "derleme ve çeviri arasındaki gri alanla baş etmek için yeni bir terim" (s. 371) ifadesiyle ortaya attığı kavram, erek metin okurunu gözeterek yapılan kültürel uyarlamaları, metni daha anlaşılır hale getirmek için yapılan iyileştirmeleri içeriyor. Bunlara yeniden ifade etme, özetleme, metin ekleme ve çıkarma gibi stratejileri dahil edebiliriz. Van Doorslaer'e göre derleme-çeviri hem bir yaratım, hem de bir "yeniden yaratım" süreci teşkil ediyor (2009, ss. 182-183). Schäffner (2012),

⁸ bkz. <https://unsplash.com/photos/rmr8D3FNUNY>

çeviride yapılan düzenlemelere çeviri teriminden başka bir karşılık aranmasının çeviriye yönelik dar bir anlayışa dayalı olduğunu iddia etmiştir fakat derleme-çeviri bugün çeviri araştırmalarında belirli ölçüde yerleşmiş durumdadır.

Hem bilimin popülerleştirilmesi, hem de derleme-çeviri, metnin yeniden bağlama oturtulmasını içermektedir. *Diken* çevirilerinde de yeniden bağlama oturtmaya örnekler verebiliriz. İlk olarak kurum adlarına bakalım: Örneğin KM1'deki "Imperial College London" özel adı EM1'de "Britanya'nın başkenti Londra'daki Imperial College" şeklinde açıklanmıştır. KM5'teki "the government's New and Emerging Respiratory Virus Threats Advisory Group (Nervtag)" [hükümetin Yeni ve Büyümekte Olan Solunum Yolları Virüs Tehditleri Danışma Grubu] ifadesi ise "Britanya'da hükümetin salgınla mücadeledeki danışmanları" şeklinde çevrilmiştir. Bu şekilde sözcük ve cümle düzeyinde düzenlemeleri birçok çeviride bulabiliriz ama birden fazla paragraf eklenmesi derleme-çeviri çerçevesinde ele alınabilecek bir olgudur. Hayvanların serbest gezindiği çiftliklerin biyogüvenlik açısından oluşturdukları riskleri ele alan KM9'un çevirisinde (EM9), önce *The Guardian*'ın metni özetlenmiş, sonra da Türkiye'ye özgü bilgilerin verildiği yeni bir bölüm eklenmiştir. Sayılarla ifade edecek olursak, *The Guardian*'ın 853 sözcüklük metninin 279 sözcükte özetlendiğini, arkasına ise 160 sözcüklük bir bölümün eklendiğini söyleyebiliriz. "Kafessiz Türkiye: Biyogüvenlik Önlemlerini Artıran Sistemler Var" başlığını taşıyan bu dört paragraflık yeni bölümde Kafessiz Türkiye adlı sivil toplum kuruluşunun başkanından uzunca bir alıntı aktarılmakta, hayvanların serbest gezdiği çiftlikler biyogüvenlik açısından değerlendirilmektedir.

Derleme-çeviri uygulamalarına bir örnek de konusu birbirinden farklı üç haberin aynı metin içinde aktarıldığı EM8'dir. Burada Omicron varyantının küresel sağlık için büyük risk oluşturduğunu anlatan 626 sözcüklük *The Guardian* haberi 238 sözcükte özetlenmiş, arkasına "Britanya G7 Bakanlarını Acil Toplantıya Çağırarak" başlıklı 142 sözcüklük bir bölüm ve "Test Kitleri Varyantta da Doğru Sonuç Veriyor" başlıklı 61 sözcüklük bir metin eklenmiştir. Bu üç bölümdeki bilgilerin hangi kaynaklardan alındığı, üçünün de aynı kaynaktan mı, yoksa farklı kaynaklardan mı alındığı belirtilmediği için bu metin van Doorslaer'in (2010, s. 182) işaret ettiği kaynak belirleme "sorununa" iyi bir örnek teşkil etmektedir. Nelissen ve McMartin'in (2023, s. 106) araştırmasında, kaynağın belirtildiği çeviri haberlerde daha kaynak-odaklı çeviri stratejileri benimsendiği ortaya çıkmıştır. Aynı doğrultuda *The Guardian*'a veya başka bir kaynağa atıfta bulunmayan bu haber metni, daha serbest derleme-çeviri stratejileriyle oluşturulmuştur.

Pandemi döneminde güncel haber akışının büyük önem arz ettiğine daha önce değinmiştik. Bu da hızlı çeviri ve sık güncelleme zorunluğunu da beraberinde getirmektedir, ama zaman darlığı yüzünden, belki de biraz da derleme-çevirinin tanıdığı esneklik sayesinde çeviride istenmeyen anlam kaymaları oluşabilmektedir. İncelenen kaynak metinlerin üçüncüsünde Hollanda'daki sivil toplum kuruluşu Acces to Medicine Foundation'ın yöneticisi Jayasree K. Iyer'in sözlerine yer verilmiştir. Burada Iyer, Nipah virüsünün Çin'de bir salgına yol açma ihtimali üzerinde durmaktadır:

Iyer highlighted an outbreak of the Nipah virus in China, with a fatality rate of up to 75%, as potentially the next big pandemic risk. Iyer talked about the Nipah virus in general and that an outbreak in a large country like China could be catastrophic. There is currently no Nipah outbreak in China. (KM3)

[Iyer, ölüm oranı %75 olan Nipah virüsünün Çin’de yol açacağı bir salgının bundan sonra karşılaştığımız en büyük pandemi riski olabileceğini kaydetti. İyer, Nipah virüsü hakkında genel bilgi verdi ve Çin gibi büyük bir ülkede başlayacak bir salgının felakete yol açabileceğini ifade etti. Çin’de şu anda bir Nipah salgını bulunmamaktadır.]

Görüldüğü gibi Nipah virüsünün Çin’de yayılması, farazi bir senaryodur ve bunu vurgulamak için Çin’de hâlihazırda bir Nipah salgını olmadığını altı çizilmiştir. Şimdi bu paragrafın EM3’teki çevirisine bakalım:

Vakfın yönetici direktörü Jayasree K. Iyer, *ilk olarak Çin’de ortaya çıkan* ve ölüm oranının yüzde 75’e kadar çıktığı tespit edilen Nipah virüsünün yol açacağı bir salgının, ‘bir sonraki pandemi olabileceğinin’ altını çizdi. (EM3) (vurgu eklenmiştir)

Bu erek metindeki “ilk olarak Çin’de ortaya çıkan” ifadesi, Nipah virüsünün hâlihazırda Çin’de görüldüğü izlenimini uyandırabilir. Güneydoğu Asya ülkelerinde görülen bu virüsün Çin nüfusuna sıçradığına dair henüz bir bilgi bulunmamaktadır (bkz. Muz 2019, CDC 2021). Öte yandan, “ilk olarak Çin’de ortaya çıkan” ifadesi, COVID-19 virüsü için Türkçe haber metinlerinde sık kullanılan bir kalıp haline gelmiştir ve bu metne de bir dalgınlık sonucu eklenmiş olması olasıdır. Bilim metinlerinde ince ayrımların bir ölçüde ortadan kaybolduğu bilinmektedir (Schwartz vd. 2012). Öte yandan, pandemi gibi endişe uyandıran bir dönemde böyle bir izlenim okurları telaşa sevk edebilir. İstenmeyen bir anlam kaymasının olası sonuçları, çevirinin etik boyutuna dikkat çekmektedir. Spoturno’nun (2022, s. 109) da işaret ettiği gibi, küresel bir sağlık krizinde bilimsel bilgilerin halka aktarılması bir sosyal ve etik sorumluluk içerir. Ayrıca Pym ve Hu’nun sivri bir dille ifade ettiği gibi, “çevirilere duyulan güvensizlik, özellikle aşındırıcı bir solventtir” (2022, s. 45).

SONUÇ

Bu çalışmada COVID-19’la ilgili haberlerin çevirisinde kullanılan stratejileri inceledik. Erek metinlerin sadeleştirme, belirtikleştirme, metin atma/ekleme gibi karmaşık bir süreç sonucunda üretildiğini örnekleriyle birlikte gördük. Gerek kaynak metinlerin gerekse erek metinlerin popülerleştirilmesinin pandemi döneminde bilgi akışına hizmet ettiği sonucuna varabiliriz. Ayrıca haber çevirisinin, gazetecilik etiğine paralel bir etik boyutu olduğu da bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bir yandan terimlerin ve alana özgü söz öbeklerinin açıldığı bu bilgi akışı sayesinde halkın sağlık okuryazarlığı geliştirilebilir. Öte yandan, okurlara yanıltıcı bilgiler aktarırsa pandeminin yarattığı endişe atmosferine katkıda bulunulabilir.

Bu çalışma, kapsamı bakımından sınırlı olsa da belki de pandemi ve bilim haberi çevirisi konusunda Türkiye’de yapılan ilk araştırmadır. Türkçeyle ilgili araştırma yapan akademisyenlere pandemi haber çevirisi konusunun hem nitel hem de nicel yöntemlerle araştırılmaya açık bir konu olduğunu hatırlatmaktadır. İleride yapılacak çalışmalar daha büyük veri setlerine dayanabilir, başka dil çiftlerine ve başka yayın organlarına odaklanabilir. Metin üretimi sürecinde etkin rol oynayan çevirmen/editörlerle mülakatlar yapılabilir, dış haberler birimlerinde etnografik çalışmalar yürütülebilir, çeviri haberlere ne derece güvenildiğini görmek için okurlarla odak grupları düzenlenebilir. Dahası, bilim haberi çevirisi aracılığıyla günlük dile yerleşen terim ve söz öbeklerinin telif haber metinlerinde görülme ve sosyal medya kullanıcıları tarafından kullanılma

sıklığı üzerinden analizler yapılabilir. Çevirinin farklı toplumlardaki pandemi tecrübelerine yansımaları, ya da tam tersi, kültürün pandemiyle ilgili haber metinlerine yönelik çeviri uygulamalarına yansımaları incelenebilir. Ele alınabilecek diğer konular arasında TV’de yayınlanan demeçlerin eşzamanlı dillerarası çevirisi ve işaret diline göstergelerarası çevirisi, sağlık çalışanlarının hazırladığı vlogların altyazı veya dublaj çevirisi, çeviri zincirinde insan eyleyenlerin ve teknolojinin (örn. çeviri bellekleri ve makine çevirisi araçları) rolü, pandemi döneminde birbiriyle rekabet halindeki anlatıların (örn. bir yandan bilime dayalı pozitivist yaklaşımlar ve risk önleme kampanyaları, öte yandan aşı karşıtlığı ve komplo teorileri) çeviri aracılığıyla yayılması, güncel haberlerin Türkiye’deki farklı dil topluluklarına ulaştırılması ve çeşitli mecralarda COVID-19 haberi çevirisi vesilesiyle Çinlilere, Hintlilere, Kuzey Avrupalılara, farklı ülkelerdeki aşı karşıtları gruplarına vb. yönelik ulusal ve kültürel imgelerin yayılması bulunuyor. Bu konularda yapılacak çalışmalar, yukarıda anılan yazarların da vurguladığı gibi, çeviri odaklı tıbbi beşeri bilimler alanının zenginleşmesine ve Türkiye’de görünürlüğünün artmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Al Sharafi, Abdul Gabbar (2022). “Credibility in Risk Communication: Oman’s Official Arabic COVID-19 Risk Communication and Its English Translation.” *Language as a Social Determinant of Health: Translating and Interpreting the Covid-19 Pandemic*. Federico Marco Federici (Yay. Haz.), 147-178. Cham: Palgrave Macmillan.
- Arnaldi, Marta (2023). “Translational Futures: Notes on Ecology and Translation from the COVID-19 Crisis” *The Languages of COVID-19: Translational and Multilingual Perspectives on Global Healthcare*. Piotr Blumczynski ve Steven Wilson (Yay. Haz.), 249-265. New York ve Londra: Routledge.
- Arnaldi, Marta; Engebretsen, Eivind ve Forsdick, Charles (2022). “Translating COVID-19: From Contagion to Containment.” *Journal of Medical Humanities*, 43: 387-404.
- Atik Taşkiran, İlke (2018). “Dijital Gazetelerin Sosyal Medya Stratejileri ve Sosyal Medyanın Haber Okunurluğuna Etkisi.” *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30: 218-240.
- BBC Türkçe (2020). “Koronavirüs Sözlüğü: Hangi Terim Ne Anlama Geliyor?” 12 Mayıs, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52630571> (erişim 22.12.2022)
- Bielsa, Esperança ve Bassnett, Susan (2009). *Translation in Global News*. Londra: Routledge.
- Blumczynski, Piotr ve Wilson, Steven (Yay. Haz.) (2023). *The Languages of COVID-19: Translational and Multilingual Perspectives on Global Healthcare*. New York ve Londra: Routledge.
- Calsamiglia, Helena ve van Dijk, Teun A (2004). “Popularization Discourse and Knowledge about the Genome.” *Discourse & Society*, 15(4): 369-389.
- CDC (2021). “Nipah Virus Distribution Map.” Centers for Disease Control and Prevention, <https://www.cdc.gov/vhf/nipah/outbreaks/distribution-map.html> (son güncelleme 11.02.2021, erişim 22.12.2022)
- Civico, Marco (2021). “Covid-19 and Language Barriers.” Çalışma Notu no. 21-4, Ulster Üniversitesi, https://www.ulster.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0010/931492/REAL21-4.pdf (erişim 22.12.2022)

- Federici, Federico Marco (Yay. Haz.) (2022). *Language as a Social Determinant of Health: Translating and Interpreting the Covid-19 Pandemic*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Hu, Bei (2022). "Translation as an Ethical Intervention? Building Trust in Healthcare Crisis Communication." *Language as a Social Determinant of Health: Translating and Interpreting the Covid-19 Pandemic*. Federico Marco Federici (Yay. Haz.), 179-208. Cham: Palgrave Macmillan.
- Hyland, Ken (2010). "Constructing Proximity: Relating to Readers in Popular and Professional Science." *Journal of English for Academic Purposes*, 9: 116-127.
- Ghebreyesus, Tedros Adhanom (2020). "WHO Director-General's Speech at the Munich Security Conference." Dünya Sağlık Örgütü, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference> (erişim 22.12.2022)
- Grist, James T.; Collier, Guillhem J; Walters, Huw ve diğerleri (2022). "The Investigation of Pulmonary Abnormalities Using Hyperpolarised Xenon Magnetic Resonance Imaging in Patients with Long-COVID." MedRxiv, <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2022.02.01.22269999v1.full> (erişim 22.12.2022)
- Laurence, Anthony (2018). AntConc (4.1.0 sürümü) [Bilgisayar Yazılımı] Tokyo, Japonya: Waseda Üniversitesi.
- Lee, Tong King ve Wang, Dingkun (Yay. Haz) (2022). *Translation and Social Media Communication in the Age of the Pandemic*, New York ve Abingdon: Routledge.
- Liao, Min-Hsiu (2013). "Popularization and Translation." *Handbook of Translation Studies, Cilt IV* Yves Gambier ve Luc van Doorslaer (Yay. Haz.), 130-133. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins.
- (2016). "Popülerleştirme ve Çeviri." Cemre Zekiroğlu ve Duygu Tekgül (Çev.) *Handbook of Translation Studies Online*. Yves Gambier ve Luc van Doorslaer (Yay. Haz.), <https://benjamins.com/online/hts/articles/pop1.tr> (erişim 22.12.2022)
- Muz, Feyza Nehir Öznur (2019). "Nipah Virüs Salgınları." ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 4(3): 398-403.
- Myers, Greg (2003). "Discourse Studies of Scientific Popularization: Questioning the Boundaries." *Discourse Studies*, 5(2): 265-279.
- Nelissen, Elisa ve McMartin, Jack (2023). "Localising Science News Flows in a Global Pandemic: Translational Sourcing Practices in Flemish Reporting on COVID-19 Vaccine Studies." *The Languages of COVID-19: Translational and Multilingual Perspectives on Global Healthcare*. Piotr Blumczynski ve Steven Wilson (Yay. Haz.), 95-109. New York ve Londra: Routledge.
- Knights, Felicity; Carter, Jessica; Deal, Anna; Crawshaw, Alison F; Hayward, Sally E.; Jones, Lucinda ve Hargreaves, Sally (2021). "Impact of COVID-19 on Migrants' Access to Primary Care and Implications for Vaccine Roll Out: A National Qualitative Study." *British Journal of General Practice*, 71, (709): e583–e595.
- O'Brien, Sharon; Cadwell, Patrick ve Lokot, Tetyana (2022). "Parallel Pandemic Spaces: Translation, Trust and Social Media." *Translation and Social Media Communication in the Age of the Pandemic*. Tong King Lee ve Dingkun Wang (yay. haz), 62-77. New York ve Abingdon: Routledge.

- Özdemir, Mine (2016). "Bilgi Çağında Ana Akım Medyaya Karşı Ortaya Çıkan Alternatif Medyanın Rolü ve Yükselen Yurttaş Gazeteciliği." İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), 1: 247-259.
- Park, Sora; Fisher, Caroline; Lee, Jee Young ve McGuinness, Kieran (2020). *COVID-19: Australian News and Misinformation*. Canberra: Canberra Üniversitesi Haber ve Basın Araştırma Merkezi, <https://nla.gov.au/nla.obj-2968804020/view> (erişim 22.12.2022)
- Pena-Díaz, Carmen (2022). "Managing Communication in Public Health: Risk^[1] Perception in Crisis Settings." *Language as a Social Determinant of Health: Translating and Interpreting the Covid-19 Pandemic*. Federico Marco Federici (Yay. Haz.), 267-292. Cham: Palgrave Macmillan.
- Pym, Anthony ve Hu, Bei (2022). "Trust and Cooperation through Social Media: COVID-19 Translations for Chinese Communities in Melbourne." *Translation and Social Media Communication in the Age of the Pandemic*. Tong King Lee ve Dingkun Wang (Yay. Haz.), 44-61. New York ve Abingdon: Routledge.
- Pym, Anthony; Hu, Bei; Karidakis, Maria; Hajek, John; Woodward-Kron, Robyn ve Amorati, Riccardo (2023). "Community Trust in Translations of Official COVID-19 Communications in Australia: An Ethical Dilemma Between Academics and News Media." *The Languages of COVID-19: Translational and Multilingual Perspectives on Global Healthcare*. Piotr Blumczynski ve Steven Wilson (Yay. Haz.), 110-127. New York ve Londra: Routledge.
- Robinson, Douglas (2017). *Translationality: Essays in the Translational-Medical Humanities*. Londra ve New York: Routledge.
- Runcieman, Alan James (2020). "Community Interpreting and the Covid-19 Crisis: Present Relevancy and Future Directions." *Tilburg Kültür Araştırmaları Makaleleri*, https://www.tilburguniversity.edu/sites/default/files/download/TPCS_242-Runcieman.pdf (erişim 22.12.2022)
- Schäffner, Christina (2012). "Rethinking Transediting." *Meta*, 57 (4): 866–883.
- Schwartz, Lisa M.; Woloshin, Steven; Andrews, Alice ve Stukel, Therese A. (2012). "Influence of Medical Journal Press Releases on the Quality of Associated Newspaper Coverage: Retrospective Cohort Study." *BMJ* 344, no. d8164: 1–11.
- Spoturno, María Laura (2002). "Translating the COVID-19 Pandemic Across Languages^[1] and Cultures: The Case of Argentina." *Language as a Social Determinant of Health: Translating and Interpreting the Covid-19 Pandemic*. Federico Marco Federici (Yay. Haz.), 93-118. Cham: Palgrave Macmillan.
- Stetting, Karen (1989). "Transediting – A New Term for Coping with the Grey Area between Editing and Translating." *Proceedings from the Fourth Nordic Conference for English Studies*. Graham Caie (Yay. Haz.), 371–382. Kopenhag: Kopenhag Üniversitesi.
- Sütçü, Cem S. ve Bayrakçı, Serkan (2014). "Sosyal Medya Gazeteleri Nasıl Etkiliyor? Haberlerin Twitter'da Yayılması Üzerine Bir Araştırma." *Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(2): 40-42.

- Şan, Filiz ve Kahraman Duru, Rana (2020). "COVID 19 Koşullarında Sağlık Çevirmenliği Hizmetleri ve Toplum Çevirmenliğinde 'Yeni Normal'i Düşünmek." *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20: 816-843.
- Tekgül, Duygu (2019). "Popularization through Translation in the New Media: The Case of Düşünbil." *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (25): 71-86.
- Van Dijck, José ve Alinejad, Donya (2022). "Translating Knowledge, Establishing Trust: The Role of Social Media in Communicating the COVID-19 Pandemic in the Netherlands". *Translation and Social Media Communication in the Age of the Pandemic*. Tong King Lee ve Dingkun Wang (Yay. Haz), 26-43. New York ve Abingdon: Routledge.
- van Doorslaer, Luc (2010). "Journalism and Translation." *Handbook of Translation Studies, Cilt I*. Yves Gambier ve Luc van Doorslaer (Yay. Haz.), 180-184. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins.

EK: KAYNAK VE EREK METİNLER

KM1

McKie, Robin (2020). "Scientists Ask: Could Summer Heat Help Beat Covid-19?" *The Guardian*, 5 Nisan, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/05/scientists-ask-could-summer-heat-help-beat-covid-19> (erişim 22.12.2022)

KM2

Oltermann, Philip (2020). "Scientist Behind BioNTech/Pfizer Vaccine Says It Can End Pandemic," *The Guardian*, 12 Kasım, <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/12/scientist-behind-biontech-pfizer-coronavirus-vaccine-says-it-can-end-pandemic> (erişim 22.12.2022)

KM3

Kollowe, Julia (2021). "Pharmaceutical Giants are not Ready for Next Pandemic, Report Warns," *The Guardian*, 26 Ocak, <https://www.theguardian.com/science/2021/jan/26/pharmaceutical-giants-not-ready-for-next-pandemic-report-warns> (erişim 22.12.2022)

KM4

Grover, Natalie (2021). "Delta Covid Variant may be Edging Race Against Vaccines," *The Guardian*, 27 Haziran, <https://www.theguardian.com/world/2021/jun/27/delta-covid-variant-may-be-edging-race-against-vaccines> (erişim 22.12.2022)

KM5

Sample, Ian (2021). "Flu Jab May Reduce Severe Effects of Covid, Suggests Study" *The Guardian*, 12 Temmuz, <https://www.theguardian.com/science/2021/jul/12/flu-jab-may-reduce-severe-effects-of-covid-suggests-study> (erişim 22.12.2022)

KM6

Grover, Natalie (2021). "Jabbed Adults Infected with Delta 'Can Match Virus Levels of Unvaccinated'" *The Guardian*, 19 Ağustos, <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/19/jabbed-adults-infected-with-delta-can-match-virus-levels-of-unvaccinated> (erişim 22.12.2022)

KM7

Sample, Ian (2021). "Pfizer Covid Pill 'Can Cut Hospitalisations and Deaths by Nearly 90%'" *The Guardian*, 5 Kasım, <https://www.theguardian.com/business/2021/nov/05/pfizer-covid-pills-highly-effective-at-preventing-deaths-trial-suggests> (erişim 22.12.2022)

KM8

Gregory, Andrew (2021). "Omicron Covid Variant Poses Very High Global Risk, Says WHO" *The Guardian*, 29 Kasım 2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/29/omicron-covid-variant-poses-very-high-global-risk-says-who> (erişim 22.12.2022)

KM9

Vidal, John (2022). "Spread of 'Free Range' Farming may Raise Risk of Animal-Borne Pandemics," *The Guardian*, 23 Haziran, <https://www.theguardian.com/environment/2022/jun/23/free-range-extensive-farming-may-risk-more-animal-borne-pandemics-than-intensive-factory-farming-study> (erişim 22.12.2022)

KM10

Devlin, Hannah (2022). "Long Covid Study Finds Abnormality in Lungs that could Explain Breathlessness" *The Guardian*, 29 Ocak, <https://www.theguardian.com/society/2022/jan/29/long-covid-study-finds-abnormality-in-lungs-that-could-explain-breathlessness> (erişim 22.12.2022)

EM1

Diken (2020). "Uzmanlar: Virüsün Yayılması Yazın Yavaşlasa Bile Salgına Etkisi Çok Küçük Olur" *Diken*, 5 Nisan, <https://www.diken.com.tr/uzmanlar-virusun-yayilmasi-yazin-yavaslasa-bile-salgina-etkisi-cok-kucuk-olur/> (erişim 22.12.2022)

EM2

Diken (2020). "BioNTech'in CEO'su Uğur Şahin: Evet, Aşımız Bu Salgını Bitirebilir" *Diken*, 13 Kasım, <https://www.diken.com.tr/biontechin-ceosu-ugur-sahin-evet-asimiz-bu-salgini-bitirebilir/> (erişim 22.12.2022)

EM3

Diken (2021). "Rapor: İlaç Devleri Bir Sonraki Pandemiye Hazır Değil" *Diken*, 26 Ocak, <https://www.diken.com.tr/rapor-ilac-devleri-siradaki-pandemiye-hazir-degil/> (erişim 22.12.2022)

EM4

Diken (2021). "Virüs Aşılarda Yarışıyor: Delta Varyantı 5-10 Saniyelik Konuşma ile Bulaşabilir" *Diken*, 28 Haziran, <https://www.diken.com.tr/virus-asilarla-yarisiyor-delta-varyanti-5-10-saniyelik-konusma-ile-bulasabilir/> (erişim 22.12.2022)

EM5

Diken (2021). "Grip Aşısı, Corona Virüsün Bazı Ciddi Etkilerini Azaltıyor Olabilir" *Diken*, 12 Temmuz <https://www.diken.com.tr/grip-asisi-corona-virusun-bazi-ciddi-etkilerini-azaltiyor-olabilir/> (erişim 22.12.2022)

EM6

Diken (2021). "Sürü Bağışıklığı Hedefi Hayal Mi: Aşılılarda Endişe Veren Virüs Miktarı" *Diken*, 19 Ağustos <https://www.diken.com.tr/suru-bagisikligi-hedefi-hayal-mi-asililarda-endise-veren-virus-miktari/> (erişim 22.12.2022)

EM7

Diken (2021). "Pfizer'e Göre Covid-19 İlacı Hastaneye Yatış ve Ölüm Riskini Yüzde 89 Azaltıyor" *Diken*, 5 Kasım <https://www.diken.com.tr/pfizere-gore-covid-19-ilaci-hastaneye-yatis-ve-olum-riskini-yuzde-89-azaltiyor/> (erişim 22.12.2022)

EM8

Diken (2021). "DSÖ Alarm Verdi: Omicron Çok Yüksek Risk Teşkil Ediyor, Hazırlıklı Olun" *Diken*, 29 Kasım
<https://www.diken.com.tr/dso-alarm-verdi-omicron-cok-yuksekk-risk-teskil-ediyor-hazirlikli-olun/>
(erişim 22.12.2022)

EM9

Diken (2022). "Rapor: Hayvanların 'Serbest Gezdiği' Çiftlikler Salgınları Artırabilir" *Diken*, 24 Haziran,
<https://www.diken.com.tr/rapor-hayvanlariin-serbest-gezdigi-ciftlikler-salginlari-artirabilir/> (erişim
22.12.2022)

EM10

Diken (2022). "'Uzun Covid' Araştırması: Nefes Darlığı Yaşayanların Akciğerlerinde 'Mikro Hasar'" *Diken*,
29 Ocak, <https://www.diken.com.tr/uzun-covid-arastirmasi-nefes-darligi-yasayanlariin-akcigerlerinde-mikro-hasar/> (erişim 22.12.2022)

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Dr. Murat Gür

**H. Tahsin Nuri'nin
Yiğitler Romanı ve
İzdivaç Dergisindeki
Öyküleri**

Günce Yayınları

Cross-Cultural Pragmatics and Conceptual Metaphor Theory: The Translation of Idiomatic Expressions

ASSOC. PROF. DR. FATMA DEMİRAY AKBULUT*

Abstract

Pragmatics is a field of linguistics that observes the use of language as a social human behaviour and examines how linguistic features and contextual influences interact in translation studies. Cross-cultural pragmatics emphasizes the necessity of examining discourses on the basis of cultural context. Interpreting the translated text at the cross-cultural pragmatics level and examining cognitive processes are common areas of translation studies and pragmatics. For this reason, it is known that this field brings a new perspective to translation studies in terms of contextual meaning creation, reception, interpretation and analysis. Translation and interpretation of idiomatic expressions is one of the most problematic areas for the translator since s/he has to work as a bilateral negotiator on the basis of cross-cultural influences in both the source language and the target language. At this point, the Conceptual Metaphor Theory that guides the translator enables us to see language and translation studies as a field of social practice by analysing the similarities and differences between cultures. In this context, the main purpose of this study is to examine the problems experienced during the translation of idiomatic expressions and to focus on the similarities and differences between metaphorical conceptualizations of both languages (English and Turkish) on the basis of cross-cultural pragmatics. Thus, some translation examples taken from an authentic source are presented in order to show how metaphor is handled in translation. In these examples, how translators handle metaphorical expressions is discussed on the basis of conceptual metaphor theory in terms of similarities and differences between languages.

Keywords: pragmatics, cross-cultural pragmatics, conceptual metaphor, idiomatic expressions, written translation

KÜLTÜRLERARASI EDİMBİLİM VE KAVRAMSAL METAFOR TEORİSİ: DEYİMSSEL İFADELERİN ÇEVİRİSİ

Öz

Edimbilim, dilin sosyal bir insan davranışı olarak kullanımını gözlemleyen ve çeviri çalışmalarında dilsel özelliklerin ve bağlamsal etkilerin nasıl etkileşime girdiğini inceleyen bir dilbilim alanıdır. Kültürlerarası edimbilim, söylemleri kültürel bağlam temelinde incelemenin gerekliliğini vurgular. Çevrilen metni kültürler arası edimbilim düzeyinde yorumlamak ve bilişsel süreçleri incelemek çeviribilim ve edimbilimin ortak alanlarıdır. Bu nedenle bu alanın bağlamsal anlam oluşturma, alımlama, yorumlama ve çözümlenme açısından çeviribilime yeni bir bakış açısı getirdiği bilinmektedir. Çevirmen gerek kaynak dilde gerekse hedef dilde kültürler arası etkiler

* Bolu Abant İzzet Baysal Un. Trans. and Interpreting Dep. demirayfatma@gmail.com, orcid: 0000-0003-0689-8483
Gönderilme tarihi: 5.10.2022 Kabul tarihi: 24.2.2023

temelinde ikili bir müzakereci olarak çalışmak zorunda olduğundan deyimisel ifadelerin tercümesi ve yorumlanması çevirmen için en sorunlu alanlardan biridir. Bu noktada çevirmene yol gösteren Kavramsal Metafor Kuramı, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları analiz ederek dil ve çeviri çalışmalarını toplumsal bir uygulama alanı olarak görmemizi sağlar. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, deyimisel ifadelerin çevirisi esnasında yaşanan sorunları incelemek ve kültürlerarası edimbilim temelinde her iki dilin (İngilizce ve Türkçe) metaforik kavramsallaştırmaları arasındaki benzerlik ve farklılıklara odaklanmaktır. Bu nedenle, metaforun çeviri içerisinde nasıl ele alındığını göstermek amacıyla otantik kaynaktan alınan bazı çeviri örnekleri sunulmuştur. Bu çeviri örneklerinde, çevirmenlerin metaforik ifadeleri nasıl ele aldıkları, diller arası benzerlik ve farklılıklar açısından kavramsal metafor teorisi temelinde ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: edimbilim, kültürlerarası edimbilim, kavramsal metafor, deyimisel ifadeler, yazılı çeviri

INTRODUCTION

According to Cognitive Linguistics, idiomatic meaning is about the human conceptualization of experience, manifested in cognitive mechanisms such as metaphor, metonymy, and traditionalized shared knowledge (Kövecses 1990, p. 211). This is also a phenomenon supported by psycholinguists and psycholinguistic studies investigating the conceptual and psychological reality of idiomatic knowledge (Gibbs 1990; Gibbs and O'Brian 1990).

As Kövecses (2003, p. 314) points out, figurative meaning cannot be expressed literally for cognitive linguists. For example, the Turkish equivalent of the expression *it is raining cats and dogs* is *it is raining like it is pouring out of a glass* (*bardaktan boşalırcasına yağmur yağıyor*) and cannot be translated literally. However, the Turkish equivalent of the idiomatic expression *when it rains it pours* means *setbacks always overlap* (*aksilikler hep üst üste gelir*) and this time we see that the words *rain* and *pour* appear in a different idiomatic expression and meaning in English. Similarly, we see that the idiomatic expression *waste not, want not* is not literal in Turkish, because the Turkish equivalent of this expression is *hide straw, its time will come* (*sakla samanı gelir zamanı*) and it is a completely language-specific translation. On the other hand, there are also expressions that can be translated in a completely literal way between the two languages. For example, we can see that literal translation is possible in examples such as *better late than never*, or *break the ice*. We can reach conceptual metaphors as a result of the generalizations we will make by analyzing the language data that we encounter in different structures. At this point, we refer to conceptual metaphors. For instance, *ANGER IS A HOT FLUID IN A CONTAINER* is a conceptual metaphor in terms of the meaning and concepts of anger. In Turkish, “*öfkesini kusmak* (vomiting), *öfke sağanağında kalmak* (rainfall), *keski sirke küpüne zarar* (vinegar)” are all about anger and it is considered as a liquid (Çalışkan, 2013).

From these perspectives, this study seeks to analyse whether cross-cultural pragmatics and conceptual metaphor theory can provide workable solutions during translation in English and

Turkish and explored the similarities and differences between idiomatic expressions of both languages.

1. Pragmatics

Pragmatics, whose roots go back to the philosophy of language and general linguistics, is concerned with the observation and interpretation of language use as a social human behavior. At the beginning of the 20th century, the foundation of modern linguistics was laid with the work of Ferdinand de Saussure (1916, 1983) called "Lessons in General Linguistics". While the transition from grammatical structure analysis to semantic research has become a necessity, semanticists who do not take into account factors such as time, event, space, language users, and communication purpose have encountered difficulties in determining the fuzzy meanings of linguistic signs. While many things that semantics could not explain were pushed aside, pragmatics, -as a new branch of science-, evaluates and makes sense of everything that was pushed aside with the concept of context being in the interest of linguists. Although pragmatics studies, which gained momentum after the 60s, are seen as a young sub-branch of linguistics, the pragmatic approach in the modern sense has taken its current form for many years with the joint efforts of philosophers, linguists and semiotics (Kansu-Yetkiner, 2009, p. 4).

Many definitions have been made on pragmatics over the years. The definition looks simple, however, a precise meaning does not emerge. Pragmatics is one of the most vibrant and rapidly growing fields in contemporary linguistics and the philosophy of the language (Yan Huang, 2014). Pragmatics is the scientific study of language use; in other words, it examines how linguistic features and contextual factors interact during the interpretation of utterances. There might be various meanings behind conservation or a sentence, the speaker may target a typical purpose and theoretical analysis may help us to understand those hidden meanings in the text.

Pragmatics is the study of language use in communication, especially the relationships between sentences and the context and situations in which they are used. Pragmatics deals with the following topics:

- a) How utterances are interpreted and used based on real-world knowledge,
- b) How speakers use and understand speech acts,
- c) How sentence structures are affected by the relationship between speaker and listener (Kocaman, 1996, p. 11; Leech, 1983).

Pragmatics regards language as an act and a collaboration. In other words, every word is tied to a certain time, a certain place, and a certain linguistic or communication situation in which the speaking subjects are (Kıran Eziler, 2014, p. 727).

For the last 30 years, pragmatics, which has developed rapidly, has been witnessing new developments and interdisciplinary studies such as interactional sociolinguistics, interlingual pragmatics, intercultural pragmatics, pragmatics and translation. At the end of the process of pragmatics, which extends from the philosophical view to the cognitive view, and then to the social viewpoint, the necessity of dealing with language in a multidimensional manner has emerged. It has proven to us that we need to perceive discourse in the context of relative culture and evaluate idiomatic structures within their language values. In addition, discourse appears as a

phenomenon that is affected by our cognitive processes, value system and communication style. The path and theoretical development process of general linguistics throughout history have been reflected in the pragmatics field as well as in all its sub-fields. Today, pragmatic approaches, on the one hand, rise on cognitive foundations and are influenced by linguistic and cultural rules, on the other hand, they create a ground that underlines the social and interactional dimensions of language and emphasizes the importance of interaction in the field of cross-cultural communication (Kansu-Yetkiner, 2009). Therefore, at this point, it is important to define pragmatics on the basis of cross-cultural interaction.

2. Cross-Cultural Pragmatics

Communication is a term destined to be intercultural because it includes interactors from different cultures, with different conceptualizations and different first languages, and who use a grammatically common language or lingua franca. (Pütz and JoAnne Neff- Aertselaer, 2008, p. IX). As Wierzbicka (1991, p. 69) expressed “in different societies and different communities, people speak differently; these differences in ways of speaking are profound and systematic, they reflect different cultural values, or at least different hierarchies of values; different ways of speaking, different communicative styles, can be explained and made sense of in terms of independently established different cultural values and cultural priorities”.

Cross-cultural pragmatics offers a systematic comparative analysis on the basis of examining aspects, similarities and differences in language use of different cultures and different communication systems. “Cross-cultural studies focus mainly on speech act realizations in different cultures, cultural breakdowns, and pragmatic failures, such as the way some linguistic behaviors considered polite in one language may not be polite in another language” (Kecskes, 2017, p. 405). In this way, cross-cultural pragmatics explores and compares different cultures. The main field of study is to examine certain aspects of speech acts, behavioral patterns and language behaviors of these cultures. It also examines each language and culture separately and examines the differences and similarities between them. In order for a person to be able to translate any utterance, structure or grammatical discourse, especially idiomatic ones, one must know the differences and similarities of language use and language behavior in a given culture. It also “takes the view that individuals from two societies or communities carry out their interactions (whether spoken or written) according to their own rules or norms, often resulting in a clash in expectations and, ultimately, misperceptions about the other group” (Boxer 2002, p. 151). Therefore, the main purpose of cross-cultural pragmatics has been to explore and highlight the aspects of language behavior in which speakers from various cultures have differences and similarities (Kecskes, 2017, p. 400).

3. Pragmatics in Translation Studies

Translation studies is advancing rapidly as an autonomous discipline. On the other hand, it is an undeniable fact that some terms and concepts used in translation studies are borrowed from linguistics and other related disciplines. Pragmatics can basically be defined as the study of language in use and it brings a new perspective on translation studies, as a philosophical phenomenon. It is obviously seen that past studies above the pragmatics contribute a great deal of

simplicity to comprehend the translation process. Due to the multidisciplinary nature of pragmatics, it might be a complicated issue to describe and examine pragmatics, therefore different definitions may facilitate to associate it with the context of the translation studies. For this reason, translation studies has begun to be seen as an interdisciplinary area due to its nature just like pragmatics. "In real-life sections or fictional contexts, in other words, in oral and written translation practices, in special field translations such as dubbing and subtitles, pragmatic approaches offer extremely important tools, methods and theoretical frameworks both in the translation process and in the evaluation of the translated text (Kansu-Yetkiner, 2009, p. 32)".

The pragmatic perspective towards translation first contributes to the interpreter's power of interpretation. In addition, communicative expression, which is the most important study area of pragmatics, helps the translator create a message for the target culture in the dimension of communication between the receiver and the transmitter. By using pragmatics, the translator can develop solutions on how to overcome translingual problems in translation, and in this context, mutual communication can proceed in an effective way because, "when it comes to translation, the translator works as a bilateral negotiator for the pragmatic impact of the text in both the source language and the target language" (Kansu-Yetkiner, 2009, p. 35). The meaning of the sentence in the context in which it is used, the interaction of the texts with the culture to which they belong, the determination of the author's intention, the formation of the target text according to the target language's audience and the source/target culture relation are the factors taken into consideration during translation. The translator's ability to examine such elements and finalize the translation action with quality outputs is related to his pragmatic ability (Ayvaz, 2014, p. 89). During the translation, the translator does not only take into account the literal meanings of the words, but also reveals the intentions and what is meant to be said with them. While doing these, the translator also examines the conditions of use of the discourses of the source text and transforms them into discourse situations suitable for the target text. In short, the translator has to live in the target text and reflect its culture.

4. Conceptual Metaphor in Translation

Conceptual Metaphor Theory (CMT) began to develop with the idea put forward by George Lakoff and Mark Johnson (1980) and was later expanded as a concept by many researchers (see Gibbs, 2008; Kövecses, 2010a, 2016). "The phenomenon of metaphor has regularly been of concern to translation scholars who have argued about problems of transferring metaphors from one language and culture to another In the course of its development, the focus of Translation Studies has, thus, shifted markedly from linguistic towards contextual and cultural factors which affect translation" (Schaffner, 2004, pp.1254-1255). It is claimed that metaphors are not only intended to create an artistic effect, but also used as a conceptual tool for restructuring and creating reality (Kövecses, 2016; Lakoff & Johnson, 2008). In literature, there are some definitions of it. "The standard definition of conceptual metaphors is this: A conceptual metaphor is understanding one domain of experience (that is typically abstract) in terms of another (that is typically concrete) (Kövecses, 2016, p. 13)". When considered in the context of the relationship between language and thought, language metaphors are the metaphorical thought codes that enable us to say these

expressions in our minds (Çalışkan, 2013, p. 97). Akşehirli (2005, p. 1) states that CMT is the study of metaphor in a modern/contemporary sense and according to this theory, the concept of metaphor is placed at the center of cognition/mind (cognition) and communication studies with interdisciplinary practices.

The general objectives of raising the awareness of metaphors can be listed as follows: "(i) recognition of metaphor as a common ingredient of everyday language; (ii) recognition of the metaphorical themes behind many figurative expressions; (iii) recognition of the non-arbitrary nature of many figurative expressions; (iv) recognition of possible cross-cultural differences in metaphorical themes; and (v) recognition of cross-linguistic variety in figurative expressions" (Boers, 2000b, p.566). According to CMT, metaphor is not about a word, but about the concept itself. In short, each metaphor should be examined within its own conceptual field. For example, in our culture, time is a valuable commodity and a limited resource we use to achieve our goals. The concept of *work* is associated with the concept of *time*, and the concept of *time* with the concept of *money*. Therefore, TIME means MONEY in many ways. Therefore, in the sentences such as;

You are *wasting* my time,
I don't want to *steal* your time,
I don't have enough time to *spare* for it,
You are *running out of* time,

What do you do in your *spare* time?, the words "*waste, steal, spare, run out of*" are all concepts and metaphors related to both time and money (Lakoff and Johnson 1980, pp. 8-9).

For example, in Turkish culture, if an expression about cunning is to be mentioned, it is usually made with the *fox* metaphor. For example, *sly as a fox, fox sleep* (seeking opportunity by pretending to sleep), *cheeky fox is caught by his hind leg*" (the person who cheats in his job is eventually caught) etc... Likewise, the other cultures share the similar metaphors or they have their own ones to express their cultural features.

In English setting, the word *elbow* is conceptualized with the expressions *power, force, strength, success* or *luck* and it can be encountered the conceptual metaphors such as *all power to your elbow* (yolun açık olsun/şansın bol olsun), *elbow one out of something* (birinden el çektirmek), *elbow out* (istifaya zorlamak), *elbow grease* (ağır yorucu iş).

As can be seen, although there are similarities between languages, there are also some differences in the context of conceptual metaphors, and these differences show that each language has its own culture and context. In short, Conceptual Metaphor Theory emphasizes how important metaphor is in cross-cultural translation and states that it should be at the centre of translation.

SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN IDIOMATIC EXPRESSIONS FROM THE PERSPECTIVE OF CONCEPTUAL METAPHOR THEORY

In order to examine the translations of idiomatic expressions from Turkish into English in the context of cross-cultural pragmatics and Conceptual Metaphor Theory, some translation examples were collected. These examples are available from the Turkish Airlines' in-flight magazine published in September 2019 (Skylife, September 2019, Issue: 434, Turkish Airlines). The reason for

choosing the translation examples in this magazine in the study is that literary texts are included in the magazine and both Turkish and English translations of these texts are presented. In order to explain conceptual metaphor theory on the basis of idiomatic expressions, the importance of interlingual translations in literary texts is an undeniable fact.

The samples were analysed on the basis of Conceptual Metaphor Theory and keywords of all idiomatic expressions were determined. The keywords that are idiomatically specific for each example are explained, and other idiomatic expressions related and conceptualized with these words are also explained. During the explanation, both cross-cultural elements were detailed, and the pragmatic effects of the concepts were determined.

1. Similarities in Idiomatic Expressions

	TIE*	ET**	EGTT***
	Çok daha gelişmiş sensörlerle donatılan cihaz, yapay zeka desteğiyle de sesli iletişimin önünü açıyor (p.28).	Equipped with greatly improved sensors, it <i>paves the way</i> for audio communication with its artificial intelligence support.	Equipped with much more advanced sensors, the device also <i>paves the way</i> for voice communication with artificial intelligence support.

Table 1. Conceptual Metaphor Sample related with *the Way*

*TIE: Turkish Idiomatic Expressions,

**ET: English Translation,

***EGTT: English Glosses of Turkish Translation

Although the expression *to pave the way* is used without the expression *way* (yol) in Turkish (önünü açmak), this expression is translated as *paves the way* as seen in its English equivalent. Conceptually, the idiomatic expression *to pave the way* includes structures related to the *way/path*. For example, the phrase *to win/find one's way* (yolunu bulmak) in Turkish means *to find the necessary remedy and solution*, and it is formed with the word *way* in English similarly. In both languages, expressions such as *tread a difficult path* (yola girmek), *lose one's way* (yoldan çıkmak), *look for a way* (yol aramak) are used with the word *way/path*, and expressions such as *find*, *tread*, *lose*, *look for* are used as conceptual metaphors. It is seen that there are words integrated with the word *way/path*.

	TIE	ET	EGTT
	Dünyanın kültür-sanat nabzını bu sayfalarda tutun (p.15).	<i>Keep your finger on the pulse</i> of world culture and art on these pages.	<i>Keep your finger on the pulse</i> of the world's culture and art on these pages.

Table 2. Conceptual Metaphor Sample related with *the Pulse*

Pulse contains the conceptual expressions necessary for survival and is used in both languages to express concepts related to life. For example, phrases like *keep your finger on the pulse* (nabzını tutmak), *have one's finger on the pulse* (herşeyden haberdar olmak), *quicken one's pulse* (heyecanlandırmak, ilgisini çekmek), *get someone's pulse racing* (birini heyecanlandırmak) are all about *life* or *staying alive* and covers related concepts.

	TIE	ET	EGTT
	Güneşli hafta sonları haricinde burada saatlerce araba kullanmak, bisiklet sürmek ve yürüyüş yapmak mümkün ve göreceğiniz insan sayısı bir <i>elin parmaklarını geçmez</i> (p.75).	Outside of sunny weekends, it's possible to drive, cycle, or hike here for hours on end and hardly see <i>more than a handful</i> of other people.	Except on sunny weekends, it's possible to drive, cycle and walk for hours here, and the number of people you'll see is just a <i>handful</i> .

Table 3. Conceptual Metaphor Sample related with *Hand*

The expression *more than a handful* (bir elin parmaklarını geçmez) is also used with the word *hand*, and proves the similarity between the two languages. Hand-related expressions all illustrate the concepts of *community*, *number*, and *set* in both languages. For example, we see expressions such as *by the handful* (çok miktarda, aşırı ölçüde), *in a handful of cases* (bir avuç vakada), *have one's handful* (iş başından aşkın olmak) are used for constructs and concepts that mean *many*. Thus, also in this example, it is clear that there are conceptual similarities between the two languages.

As seen in the examples, some idiomatic expressions in both languages are quite similar to each other and coincide almost totally. Therefore, the idiomatic expressions such as *paves the way*, *keep your finger on the pulse* and *handful* are used similarly and they represent the same expressions and signals.

2. Differences in Idiomatic Expressions

	TIE	ET	EGTT
	Dayanıklı gövdesiyle tatilinize hızla ayak uyduracak modelin gri antrasit rengi ise <i>tüm dikkatleri üzerine çekiyor</i> (p.28).	This model will quickly adapt to your holiday with its durable casing and <i>stands out with its charcoal grey color</i> .	The gray anthracite color of the model, which will quickly adapt to your holiday with its durable body, <i>attracts all attention</i> .

Table 4. Conceptual Metaphor Sample related with *Attention*

The expression *attract the attention* is translated as *stands out with* in English. In fact, while there is a literal equivalent of the expression in English, the translator preferred to use the expression *stands out with*. The word *attention* seems to have different concepts in both languages. For example, while it is seen that the words related to attention in Turkish are generally used as attracting attention, giving attention, paying attention, it is seen that in English there are different equivalents giving the same meaning.

	TIE	ET	EGTT
	"Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür." derler ama, ne tuhaf, Galler'de gerçekten de her şey çok daha güzel görünüyor (p.76).	It's strange, they say that <i>the grass is always greener on the other side</i> , yet in Wales the grass is always greener in every possible way.	"Neighbor's chicken looks neighbor's goose." They say, but, oddly enough, things really look better in Wales.

Table 5. Conceptual Metaphor Sample related with *Chicken*

In Turkish, the expression *neighbor's chicken seems as if it is a goose* (literal translation) means that although we have the same thing, we see the property of someone else as more valuable, better and superior than ours. The English equivalent of this expression is “*the grass is always greener on the other side*” and is translated as such. When the English origin of this expression is examined, we come across the following explanation: “In herds when grazing, there is a movement towards what seems to be greener pastures. When people maintain gardens outside their houses, they want the grass to be as green as possible. But the truth is that when you look from far away, the grass on the other side looks greener. When you go near it, you find out that it was only an illusion. The phrase originated in the 19th century and is considered a modern-day saying (<https://www.theidioms.com/grass-is-always-greener-on-the-other-side/>)”.

As can be seen, there are differences between the two languages in terms of the conceptual equivalents of some expressions. For example, expressions related to *income*, *earnings* or *property* in Turkish are conceptualized with the word *chicken*. Because chicken has an important place in Ottoman cuisine and there is even an expression as *sultan chicken*. During the Ottoman period, when the sultan and his entourage were traveling, live chickens were fed for them, and these chickens were prepared when there was a need or request. There was a wide variety of dishes from soup to food, from pastry to dessert, and it is known that the price of chicken meat was even higher than lamb at that time. For this reason, in Turkish, the expressions such as “*kaz gelen yerden tavuk esirgenmez* (you must lose a fly to catch a trout), *yarinki kazdan bugünkü tavuk daha iyidir* (a bird in the hand is worth two in the bush), *altın yumurtlayan tavuk* (the golden goose)” are all formed with the word *chicken*. However, it is seen that the same expressions are used with words such as *fly*, *bird* or *goose* in English.

	TIE	ET	EGTT
	Otranto’da yaz aylarında <i>adım atacak yer kalmıyor</i> ; beyaz kumlu plajları dolduran insanlar turkuaz denizin ve ıslıl ıslıl güneşin tadını çıkarıyor. Bahar aylarında ise kasabaya sakinlik ve huzur hakim. Kendimi eski şehrin dar sokaklarının ağır temposuna bırakıyorum (p.89).	Otranto is <i>bursting at the seams</i> during summer months; people flood the white-sand beaches, enjoying the turquoise sea and shining sun. During the spring, the town is peaceful and restful. I allow myself to enjoy the slow pace of the narrow streets of the old city.	In Otranto, there is <i>no place to step</i> in the summer; People filling the white sandy beaches enjoy the turquoise sea and the bright sun. In the spring, the town is calm and peaceful. I surrender myself to the slow pace of the narrow streets of the old city.

Table 6. Conceptual Metaphor Sample related with *Step/Jump/Move*

The idiomatic expression *bursting at the seams* means that a place is very crowded. When the origin of the idiomatic expression in English is investigated, we come across an explanation as follows: “The phrase refers to the ‘seams; (the place where one piece of cloth is stitched with another one) of clothing that threatens to rupture when the garment that is made out if it is too tight for the individual wearing it. It is used in a hyperbolic manner. The origination is speculated

to be from the 17th century when women wore corsets. The women who chose not to would be subjected to banter about the seams of their dresses (<https://www.theidioms.com/burst-at-the-seams/>)". In Turkish, the literal equivalent of the same expression is *if you throw a needle, it will not fall down* (literal translation). This expression based on an event in English refers to a different conceptual structure in Turkish.

On the other hand, it is seen that idiomatic expressions containing the word *step* in Turkish are conceptually used to convey the source expressions that will overlap each other, such as *progress*, or *achievement*. For example, expressions such as *büyük bir adım* (a big jump), *beş adım önde* (fives moves ahead), *bir adım önde olmak* (be one up on somebody), *olumu;/iyi bir adım olmak* (be good going) in Turkish are used with the word *step*. However, it is seen that the same expressions in English are conceptualized with words such as *jump*, *move*, *up* or *going*.

	TIE	ET	EGTT
	Buruciye Medresesi de biraz uzaktan onlara <i>kulak kabartıyor</i> sanki (p.114).	It is as if the Buruciye Madrasah, a little bit further away, is <i>eavesdropping</i> on the other two.	Buruciye Madrasa <i>seems to be listening to them</i> from a distance.

Table 7. Conceptual Metaphor Sample related with *Ear*

The idiomatic expression which is frequently used in English *eavesdropping* reflects a cultural element. It is expressed that "*Eavesdrop* started off literally: first, it referred to the water that fell from the eaves of a house, then it came to mean the ground where that water fell. Eventually, *eavesdropper* described someone who stood within the eavesdropping of a house to overhear a conversation inside. Over time, the word obtained its current meaning: "to listen secretly to what is said in private. (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/eavesdropping#h1>)"

Turkish has a different conceptual metaphor from English in terms of *ear*-related discourses. Because idioms related to ear in Turkish such as; *birine göz kulak olmak* (babysit/watch out for someone), *kulak ardı edilmek* (fall on something), *kulak kesilmek* (listen out for someone or something), are conceptualized with the word *ear*, which is an important organ, and have more positive meanings. It is seen that the English translations are more literal. However, expressions such as *ear*-related expressions in English, such as *tin ear* (not understanding a joke), *ear hustler* or *ear-duster* (gossip person), *a box on the ear* (slapping) appear to contain mostly negative conceptualizations. In this respect, it is understood that there are also differences between the two languages when it comes to the word *ear* conceptually.

CONCLUSION

Contextual factors and concepts within each language are responsible for the production of idiomatic expressions. As the examples show, different languages use different contextual concepts. In this respect, the translation of idiomatic expressions is always more difficult because the translator's job has moved from literal translation to context and culture translation, which requires a longer process. Moreover, when we consider each idiomatic expression in its own

conceptual metaphor, it is seen that each structure has more than one translation possibility. For example, s/he could translate the expression *more power to your elbow* as *may god speed you* or *all the best*. At this point, the translator has to choose the most appropriate structure for the context. Also, if we consider the possibility that these concepts contain abstract expressions, the work of the translator will become more difficult. Therefore, the translator must know the context of the source culture very well, and make the most correct and rational choice from translation possibilities.

The main purpose of this study was to determine the nature of some systematic difficulties in the translation of idiomatic expressions that show similarities or differences between languages. From this point of view, it is an undeniable fact to emphasize how important context and contextual metaphors are in translation. Thus, as Ponterotto (2010, p. 366) expressed although the conceptual metaphor has a "universal" aspect, it is based on human embodied experience. As such, it is subject to a wide spectrum of variation resulting from cultural differences, language specificity, text typology, and message context. By understanding the interaction of such variables, it may be possible to compare conceptual metaphors across cultures.

In order to understand how metaphors are handled in translation, to investigate the content of conceptual metaphor theory, to understand what different procedures translators should use when there are similarities or differences between the target language and the source culture in terms of conceptual metaphor, some translation examples are included in this study. Based on the translation examples in this study, as Al Harrasi (2001) mentioned in his study results there is a need for the theory of "metaphor translation" between languages. While translating metaphorical expressions, the translator should discover the implications of the conceptual metaphor theory within the scope of this theory, and be able to successfully convey the cultural translation to the reader by adhering to the target text without departing from the source text. Discovering the different translation problems encountered in the handling of intertextual metaphors should be another task of the translator.

Different metaphorical pairings in Turkish have similar or different metaphorical connotations with English within the context of intertextuality. It is observed that these similarities and differences are directly related to translation. In this context, the translator should not ignore the relation of concepts derived from cognitive linguistics and conceptual metaphor theory to translation. At this point, the role of the translator should also be involved in translation as a cultural expert, and he should work on the nature of figurative translations as well as literal translation.

REFERENCES

- Al-Harrasi, Abdullah (2001). *Metaphor in (Arabic-into-English) translation, with specific reference to metaphorical concepts and expressions in political discourse*. Unpublished PhD thesis, Aston University, Birmingham.
- Akşehirli, Soner (2005). Çağdas Metafor Teorisi. Retrieved from http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=Downloads&d_op=getit&lid=111. 10.08.2022.

- Ayvaz, Gülfidan (2014). *Çeviribilim ve Edimbilim: Çeviri Eyleminde Edimbilimin Katkısı ve Artılan Bilgisinin (Common Ground) Yazılı Çeviri Alanına Yansımaları*, Master's thesis, Sakarya University.
- Balcı, Hülya Aşkın. (2017). Karşılaştırmalı ve Kültürlerarası Edimbilim. *Journal of International Social Research*, 10(52).
- Boers, Frank (2000b). "Metaphor Awareness and Vocabulary Retention". *Journal of Applied Linguistics*, 21 (4), 553-571.
- Boxer, Diana (2002). Discourse Issues in Cross-cultural Pragmatics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 22: 150– 167.
- Çalışkan, Nihal (2013). Kavramsal Anahtar Modeli ile Metafor ve Deyim Öğretimi. *Bilig*, (64), 95-122.
- Gibbs Jr, Raymond W. (1990). Psycholinguistic Studies on The Conceptual Basis of Idiomaticity. *Cognitive Linguistics* (1): 417–451.
- Gibbs Jr, Raymond W., & Jennifer E. O'Brien (1990). Idioms and Mental Imagery: The metaphorical motivation for idiomatic meaning. *Cognition*, 36(1), 35-68.
- Kansu-Yetkiner, Neslihan (2009). *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*. İzmir Ekonomi Üniversitesi. Yayın No:52, ISBN 978-975-8789-33-7, Retrieved from https://kutuphane.ieu.edu.tr/wp-content/32CeviribilimEdinbilim_ocr.pdf
- Kecskes, Istvan (2017). Cross-cultural and Intercultural Pragmatics. *The Oxford Handbook of Pragmatics*, 400-415.
- Kıran Eziler, Ayşe (2014). Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9(6), 719-729.
- Kocaman, Ahmet (1996). Edimbilim Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 7, 11-36.
- Kövecses, Zoltán (1990). *Emotion Concepts*. New York: Springer.
- Kövecses, Zoltán (2003). Language, Figurative Thought, and Cross-Cultural Comparison. *Metaphor and Symbol*, 18(4), 311-320.
- Kövecses, Zoltán (2016). Conceptual metaphor theory. In *The Routledge Handbook of Metaphor and Language* (pp. 31-45). Routledge.
- Leech, Geoffrey N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Ponterotto, Diane (2010). Cross-Cultural Variation in Idiomatic Expression: Insights from Conceptual Metaphor Theory and Implications for Translation Studies. *Applications of Cognitive Linguistics* 14, 345.
- Pütz, Martin, & Neff-van Aertselaer (2008). *Developing contrastive pragmatics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- SkyLife (2019). Turkish Airlines, September, Issue: 434
- Schäffner, C. (2004). Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of pragmatics*, 36(7), 1253-1269.
- Wierzbicka, Anna (1991). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Websites

<https://www.theidioms.com/burst-at-the-seams/> Accessed 8 Sept.2022

<https://www.theidioms.com/grass-is-always-greener-on-the-other-side/> Accessed 8 Sep.2022

"Eavesdropping." *Merriam-Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eavesdropping>. Accessed 9 Sep. 2022.

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

Edebiyat Üzerine Söyleşiler

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

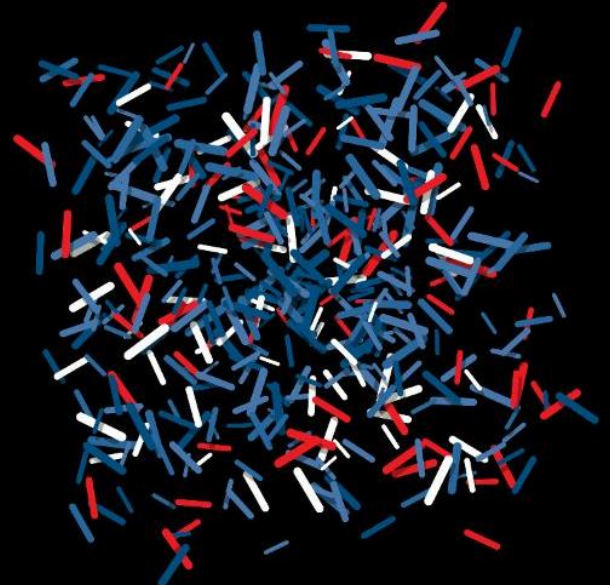

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları